SULTAN GALİYEV

Bütün Eserleri

Yayına Hazırlayan
Özgür Erdem

ileri yayınları

MİRSAİD HAYDARGALİYEVİÇ SULTAN GALİYEV
BÜTÜN ESERLERİ

İLERİ YAYINLARI
No:87
Birinci Basım: Mart 2006

Çeviri: *Bütün Eserler Rusça aslından Sabri Gürses tarafından Türkçeleştirilmiş. Türkçe metinler Jenia Evgenia Konstantinovna Popova tarafından Rusça aslıyla karşılaştırılarak gözden geçirilmiş ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır.*

SULTAN GALİYEV
BÜTÜN ESERLERİ

Yayına Hazırlayan: Özgür Erdem

Sultan Galiyev, fikirleri ve eylemleriyle, son dönemde, Türkiye'de en çok tartışılan isimlerden birisi. Galiyev, Bolşevik Devrimi süresince önemli görevler üstlenmiş, Tatar Kızıl Ordusu'nun başında Beyaz Ordu'nun yenilmesinde büyük pay sahibi olan, Devrim'in ardından SSCB'nin kuruluş aşamasında Milli Sorun üzerine en yetkili konumlarda bulunmuş ve uzun yıllar Milli Sorun üzerine Stalin'in çalışma arkadaşı olmuş bir Türk devrimcisi. Aynı zamanda Milli Komünizmin önderi ve teorisyeni.

Sultan Galiyev, geliştirdiği milliyetçi sosyalizm ideolojisi ve Turan Federatif Cumhuriyeti projesi nedeniyle Stalin tarafından tasfiye edilip kurşuna dizilmişti.

Galiyev hakkında Türkiye'de bugüne kadar, O'nun temel görüşlerini, mücadelesini ve örgütlenmesini tam anlamıyla yansıtacak yazıları yerine, bölük pörçük, çoğunlukla yanlış ya da eksik çevrilmiş parçalar yayınlandı. Tabii, bu da Sultan Galiyev'in ülkemizde layıkıyla tanınmasını engelledi.

İleri Yayınları olarak, Sultan Galiyev'in bütün eserlerini, Türkçe'de ilk kez, eksiksiz, sansürsüz, kısaltmadan, aralarına yorum katmadan, tam metin olarak yayınlıyoruz. Böylelikle Sultan Galiyev, Türk devrimcilerinin mücadelesine, yeniden katılıyor.

Özgür Erdem

Not: Sultan Galiyev'in Bütün Eserleri'nin Türkçe çevirisi hazırlanırken, Rusça orijinalinde yer alan açıklayıcı dipnotlar aynen çevrilerek korunmuştur. Köşeli parantez içindeki notlar da Rusça baskısını hazırlayana aittir. Dolayısıyla, açıklayıcı dipnotlardaki ve köşeli parantezler içindeki tüm yorumlar Rusça baskıyı hazırlayana aittir. İleri Yayınları olarak sadece bir iki önemli yerde [.çn] ve [yayınevinin notu] olarak işaretlediğimiz açıklamalar ekledik. Rusça kısaltmaların ve kavramların sık geçtiği yerlerde bu kavramların Türkçe karşılığına köşeli parantez içinde yer verdik. Ayrıca, kimi yazıların başlıklarını okunurluğu kolaylaştırmak için kısaltarak kullandık. Ancak yazıların orijinal başlıklarına yazı sonlarında yer verdik. Kitabın sonunda, kitap baskıya girdikten sonra fark edilen önemli hataların düzeltmelerini de bulabilirsiniz.

İçindekiler

Önsöz: İnan Kahramanoğlu
Galiyev Uyanışı 13

1912
Müslümanlar Arasında 51

1913
Tatar Kızının Düşü 55
Başkır Kızı 57
Devlet Duması'ndaki Müslüman Fraksiyonu Üzerine 62
Yaşam Kandırmacası 64

1914
Ben İnsanım (Darbe) 69
Sis İçinde 71
Kavga Elması (Tatar Efsanesi) 76
Okuldışı Eğitim Toplantısı 80

1916
Vergi 85
Rus Olmayan Milletlerin Savunma Çalışmasına Çağrılması Üzerine 90
Belaya Gorodka (Beyaz Şehir) - Ortaokulların Bugün Açılması Üzerine 92
Rus-Tatar İlkokulları Ders Kitapları Üzerine 95

1917
Tüm-Rusya Müslüman Kongresi Ortak Toplantısı 101
İftiracılara 106
Volga Çevresi ve Güney Urallar Sovyetleri Yerel Kongresi'nde Konuşma 111

1918
Kazan Köylü Delegeleri Dördüncü Kongresi Açılış Konuşması 113
Kazan Cumhuriyeti Eğitim Komiserliği Müslüman Dairesi Örgütlenmesi Üzerine Rapor Tezleri 114
İç Rusya Müslüman İşleri Komiserliği'ne Çekilen Telgraf 115
"Zabulaç Cumhuriyeti"nin Tasfiyesi Üzerine Rapor (29 Mart 1918) 119

"Zabulaç Cumhuriyeti"nin Tasfiyesi Üzerine Rapor (3 Nisan 1918) 120
Tatar-Başkır Cumhuriyeti Sorunu Üzerine 121
Yolumuz 123
Karşıdevrimci Komplo Günlerinde Sosyalist Müslümanlar 126
Müslüman İşçi ve Kızıl Ordularının Mitingi 131
Rus Devrimi ve Doğu (Profesör Mustafa Suphi Bey'le Sohbet) 134
Müslüman, Silah Başına! 136
Bir Meteordum... 138
Yaşam Serabı 141
Yaşam ve İnsanlar 144
Yarım Kalan Şarkı 146
Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti Sorunu Üzerine 149
Ucuz Kurtulduk 156
Arap'ın İntikamı 159
Provokatörleri Kovun 164
Kızıl Ordu Müslüman Birliğinin En Kısa Zamanda Kurulması Zorunluluğu Üzerine 167
Narkomnats Kurulu'nun 19 Ekim 1918 Tarihli Toplantısına İtiraz 169
1918 Yılında Beyaz Muhafızlar ve Müdahalecilere Karşı Savaşa Müslüman Proletaryanın Katılımı 174
Örgütlenme Sorunu Üzerine Rapor 179
Müslüman İşleri Komiserliği'nin Çalışmaları Üzerine Raporun Tezleri 181
Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun Yayın Çalışmaları 183
Müslüman İşleri Komiserliği'nin Tatar-Başkır Komiserliği'ne Dönüştürülmesi Üzerine 185
Sovyet Askerlerinin Safına Geçme Çağrısı 186

1919

MMAK 1918 Yılı Sonrası Çalışmaları Üzerine Rapor 193
Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nu Koruma ve Güçlendirme Zorunluluğu Üzerine 200
Kolçak'lara Karşı Savaşta Müslümanların Yaygın Olarak Kullanılması 203
Volga Çevresi (Tatar) Müslümanların Kolçak'larla Savaşta Kullanılması İçin Alınması Gereken Devrimci Önlemler 205
Doğu Cephesi Tatar-Başkır Örgütleri Merkez Bürosu'nun Kurulmasının Yersizliği 210
Eski Müslüman Subayların 2. Tatar Süvari Tugayı'nda Görevlendirilmesi 212

Tatar Yedek Taburu'nun Kazan'daki 25 Haziran 1919 Tarihli İsyanı 213
Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'nu
Tanımama Kararının Eleştirisi 215
Başkır Cumhuriyeti'ne Karşı Propaganda ve Başkır Nüfusuna
Yönelik Baskılar Kabul Edilemez 217
Yüksek Askeri Konsey'e Rapor 219
Kazan Müslüman Piyade ve Süvari Kurslarına Bağlı
İki Aylık Hazırlık Bölümleri Açılmalıdır 222
V. İ. Lenin'e Görüşme Talebiyle Mektup 224
Sosyal Devrim ve Doğu 226
Afgan Özel Elçiliğiyle Toplantı 234
İkinci Tüm-Rusya Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresi
Açılış Konuşması 235
V. İ. Lenin'in Mevcut Durum Raporu Üzerine Kongre Kararı 237
Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu Aralık 1918-Kasım 1919
Dönem Değerlendirme Raporu Tartışması Sırasındaki Konuşma 239
MMAK Çalışma Raporu Tartışması Sırasındaki Konuşma 241
Müslüman İşleri Komiserliği Çalışma Raporu 243
Doğu Sorunu Üzerine Rapor 251
Doğu Sorunu Üzerine Karar Taslağı 260
Doğu Sorunu Üzerine Karar Taslağının Tartışılması Sırasındaki Konuşma 262
VTsİK Temsilcisi M. İ. Kalinin'in Konuşmasına Yanıt 264
Tatar-Başkır Sorunu Üzerine Rapor 266
Tatar-Başkır Sorunu Üzerine Rapora Yöneltilen Sorulara Yanıtlar 280
Tatar-Başkır Sorunu'na İlişkin Raporun Tartışılmasından Sonraki
Kapanış Konuşması 286
Tatar-Başkır Sorunu Üzerine Karar 298
Denetleme Komisyonu Raporunun Tartışılması Sırasında Yapılan Konuşma 301
Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'nun Yeni Yeri 308

1920

Stalin'in Cepheden Çağrılması ve Sovyetler'in Doğudaki Milli ve
Dış Politikasını Yürütmekle Görevlendirilmesi Çağrısı 313
Kazan'daki Müslüman Kızıl Ordu Askerlerinin
Askeri-Siyasi Kurslara Gönderilmesi 316
Batum ve Ermenistan 318
Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti'nin İlanı 321
Son Zamanlarda Türkiye'deki Durum 325

Kırgızistan Sorunu Üzerine Tebliğ 333
Kazan Tartışmasına Dair 334
RKP(B) MK'de Yapılan Konuşma 341
Seksen Önemli Prens, Sultan ve Veliaht 354
Milletler Halk Komiserliği Merkezi Tatar Dairesi'nin Çalışmaları Üzerine 358
Kuruluşunun Üçüncü Yılında Narkomnats'ın Tatar (Müslüman) Dairesi 360

1921

Milletler Halk Komiseri J. V. Stalin'e Kırım'daki Durum Üzerine Rapor 377
Mustafa Suphi ve Çalışmaları 393
Açlık Çarlığı'nda (Yolculuk İzlenimleri) 400
Türk Dillerinde Edebiyat Yayıncılığı 412
Tataristan Parti Disiplin Kurulu'na Dilekçe 414
Türk Dillerinde Süreli Yayın Üzerine
(Merkezi Komünist Derginin Yayınlanması) 420
Tatarlar ve Ekim Devrimi 423
Dördüncü Tatar Parti Bölge Konferansı'nda Yapılan Konuşma:
Ayrılıkçılık Suçlamasının Reddi 430
Müslümanlar Arasında Din Karşıtı Propaganda Yöntemleri 432

1922

Tatar-Başkırlar Arasında Parti İnşasının Düzenli Hedefleri Üzerine Rapor 449
Tatar-Başkırlar Arasında Parti İnşasının Düzenli Hedefleri Üzerine Tezler 452
Almanya'da Eğitim Gören Tatarlara Maddi Yardımda Bulunulması Üzerine 465
Yüksek Sovyet Milletler Meclisi'nde Yapılan Konuşma:
Özerk Yönetimlere Ekonomik Özgürlük Sağlanması Üzerine 467
Sömürge Kongresi Üzerine 469
RSFSC'nin Uluslararası ve İç Durumu 471
Üçüncü Kalmık Bölge Sovyetler Kongresi:
Açılış Konuşması 473
Üçüncü Kalmık Bölge Sovyetler Kongresi:
Kapanış Konuşması 477
Sultan Galiyev'in Rusya Kriminal Enstitüsü'nün Kararına İtirazı 479
Doğu Bilimleri Enstitüsü'yle Petrograd Yaşayan Doğu Dilleri
Enstitüsü'nün Birleştirilmesi Üzerine 480
İstatistik Kurumlarının Birleştirilmesi Üzerine 482
Kesin Söz Söyleme Hakkının Milli Bölge Temsilcileri Tarafından

Toprak İşleri Federal Komitesi'ne Verilmesi Üzerine 483
Tatar ÖSSC Sovyetlerinin Üçüncü Kongresi'nde Açılış Konuşması 484
Üçüncü Bütün Başkır İşçi, Köylü ve Asker Delegeleri
Sovyetler Kongresi'ndeki Konuşma 489
Onuncu Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi RKP(B) Fraksiyonları
Oturumunda Konuşma 494

1923

Müslümanlara Verilecek Din Eğitimi 499
RKP(B) MK'ya Dilekçe: Parti Disiplinini Bozma Suçlamasına İtiraz 500
Tatar Özerk Cumhuriyeti 505
Toprak İşleri Federal Komitesi Çalışma Raporu 523
Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Adalet Halk Komiseri
İ. K. Firdevs'e Mektup 525
RKP (B) On İkinci Kongresi'nde Milli Sorun Gündeminde
Yapılan Konuşma 529
RKP (B) Milli Politikası Üzerine Tezler (Not Defterinden) 533
"Solcular" Üzerine Tezler (Not Defterinden) 535
Yerel Kadrolarla Yapılan Yazışmalar Üzerine Sorguda Verilen İfade 537
Otobiyografik Deneme: "Ben Kimim?" 545
Kimim Ben? Sesimi Duyurmak İstiyorum 583
Yerel Yönetim Kadrolarıyla Kurulan İlişkilerin Sonuçları Üzerine İfade 634
A. K. Adigamov'a Gönderilen Z. Velidov'la İlişki Kurmasını Rica Eden
Mektup Üzerine Verilen İfade 636

1924

Parti'ye Tekrar Alınmak İçin J. V. Stalin'den Destek Ricası 641
RKP (B) Merkez Kontrol Komisyonu'na Partiye Tekrar Alınma Ricasıyla
Verilen Dilekçe 643

1924-1925

Asya ve Avrupa Türk Halklarının
Sosyo-Politik, Ekonomik ve Kültürel Gelişme Temelleri Üzerine Tezler 655
Şihab Alimerov'a Dair 673

1928

Dünya Görüşüm Üzerine 677

Kazan'da "Sağcı" Grupların Yapısı ve Çalışmaları 689

1929

Moskova Tatar Kolonisinde Kırım Sorunu Üzerine Tartışma 695
"Sağcılar" Grubuyla İlgili İfade 698
Milli Sorun Üzerine Tataristan ve Kırım'daki Programatik ve Pratik Çalışmalar 701
Kazan'da Maddi Sıkıntı İçindeki Kadrolara Yönelik *Maddi Yardım Fonu* Üzerine 720
Merkezi Kurumlarda Çalışmak Üzere Yerel Milli Kadroların Seçilmesi Üzerine 725
1926 Yılında Tatar Köylerinde Uygulanan Ekonomik, kültürel ve Siyasi Durum Hakkındaki Anket Üzerine 729
Troçki, Zinovyev ve Kamenev'in Muhalefet Bloğuna Yönelik Yaklaşımlar 739
Troçki'nin ve Zinovyev ile Kamenev'in Muhalefet Gruplarına Kişisel Yaklaşım 743
Rusya'da Sosyalist Devrimin Yazgısı ve Turan Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti 758
Yurtdışına Çıkış Sorunu (Mültecilik) Üzerine Sorgulamada Verilen İfade 794
Hatalarının Kabulü Hakkında Basına Açıklama Yapmam Konusu 798

Açıklayıcı Dipnotlar 804

Ekler

Ek 1: M. H. Sultan Galiyev'in öğretmen olarak atanabilmesi konusunda referans mektubu 844
Ek 2: "M. H. Sultan Galiyev Meselesi" Üzerine Karar Özeti (6 Haziran 1923) 845
Ek 3: Sultan Galiyev ve Arkadaşlarının İtibarlarının İade Edilmesi Kararı (29 Mayıs 1990) 850
Ek 4: "Sultan Galiyev'in Karşıdevrimci Örgütü" Hakkında Karar (29 Mayıs 1990) 852

Kısaltmalar ve Rusça Kavramlar 864
Konu, Kavram, İsim ve Yer Adları Dizini 866

Galiyev Uyanışı

Sultan Galiyev Uyanışı ve Üçüncü Dünyacılığın Dirilişi

Türk Solu'nun Galiyev ismiyle ilk tanışması Doğan Avcıoğlu ile olmuştu. Yön Yayınları'ndan çıkan *Asya'da Marksizm ve Milliyetçilik* kitabına yazdığı önsözde Doğan Avcıoğlu Sultan Galiyev isminden bahseder. Ancak bu değinmenin dışında Sultan Galiyev ismi sol için bir muamma olarak kalmaya devam eder.

Galiyev ismiyle gerçek anlamda tanışmamız ise 90 sonrasında Attilâ İlhan'ın yazılarıyla oldu. Ancak Galiyev isminin 60'lardan sonra geçen otuz yılın ardından tekrar gündeme gelmesinin başka somut nedenleri de vardı elbette.

Bu neden Üçüncü Dünyacı ideolojinin yeni sömürgeci saldırıya karşı yeniden bir direniş ve diriliş ideolojisi olarak ortaya çıkmasıdır. Üçüncü Dünyacılığın ve mazlum milletlerin emperyalizme karşı mücadelesinin yeniden yükseldiği bir dönemde "Üçüncü Dünyacı Devrimin Babası" Galiyev'in gündeme gelmemesi elbette düşünülemezdi.

Şimdi Üçüncü Dünyacılık yeni sömürgeciliğin ezilen dünyayı yeniden

sömürgeleştirmek için saldırıya geçtiği bir dönemde dünya çapındaki tek ve gerçek antiemperyalist ideoloji olarak yeniden tarih sahnesindeki yerini alıyor.

Üçüncü Dünyacılığı ve Ulusal Soleuluğu dünya çapında bütün mazlum milletler için bir ideoloji haline getirmeye çalışan ve bu uğurda can veren Galiyev'in fikirleri de doğal olarak yeniden diriliyor.

İleri Yayınları Nerimanov ve Rıskulov'dan sonra Sultan Galiyev'i de Türk okurlarına tanıtarak Ulusal Sol ideolojinin teorisyeni olan büyük Türk Komünistlerinin üzerindeki sır perdesini kaldırıyor.

Türk Komünistlerinin geliştirdiği Ulusal Sol fikirler yalnızca Türkiye için değil bütün ezilen dünya için birer ideolojik hazine değerinde. Türk Komünistlerinin saklanan bu fikirleri Üçüncü Dünya'nın uyanışının aynı zamanda bir Türk uyanışı olacağının da habercisidir. Atatürk'ün başardığı Türk Devrimi ve Sultan Galiyev ve yoldaşlarının yarım kalan ama bütün Türk dünyasını saran devrimci mücadeleleri, yeni bin yılda ezilen dünyaya yeniden ışık tutuyor.

Burada, Galiyev'i bütün yönleriyle tanımak için önce Galiyev'in dünyaya geldiği ve fikirlerinin ortaya çıkmasında etkili olan Tatar toplumunun Ekim Devrimi öncesindeki durumunu, Galiyev'in yaşam öyküsünü ve Sultan Galiyevcilik olarak da anılan fikirlerinin ezilen dünya ve Türk Solu için önemini tartışacağız.

1. EKİM DEVRİMİ VE TATARLAR

Ekim Devrimi Öncesinde Tatar Toplumu

Sultan Galiyev'in doğduğu 1880'li yıllarda Tatar toplumunun durumu, O'nun fikirlerinin gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Peki 20. yüzyılın başlarında Tatar toplumunun durumu neydi?

Tatarlar 1552'de Ruslar tarafından işgal edilen ve sömürgeleştirilen bir ülkede yaşamaktaydılar. Bunun doğal sonucu olarak Müslüman coğrafyanın geri kalan toplumlarından neredeyse elli yıl önce ezilen dünyanın ve sömürgeleştirilen Türk halklarının sömürgeci ülkelere karşı mücadele etmesi gerektiğini ileri süren ilk teoriler de Tatar toplumu içinde filizlenmekteydi.

Rus Çarı Korkunç İvan 1552'de neredeyse yüzelli yıldır Moskova'nın korkulu rüyası durumunda bulunan Tatar Hanlığı'nın başkenti ve Altın Ordu devletinin mirasçısı olan Kazan'ı işgal etmişti.

Kazan'ın işgaliyle, İslam'ın Orta Avrupa'dan Asya ve Afrika'ya kadar uzanan hakimiyeti ilk darbeyi almış oldu. Kazan'ın düşmesiyle birlikte Rus sömürgeciliğinin Türk halkları üzerindeki baskı ve zulüm politikası da başlamış oluyordu.

Rus sömürgeciliğinin Tatarlara yönelik katliamları ve Kazan'ın zenginliklerini sömürmeye başlaması yetmezmiş gibi, Tatarlar bir de yurtlarından sürüldüler. Tatar beylerinin ve köylülerinin toprakları ise Rus soyluları ve Kazan Başpiskoposluğu ve manastırlar arasında paylaşıldı. Moskova'dan getirilen tüccar ve zanaatçılar Tatarların yerine bu alanlara yerleştirildiler.

16. Yüzyıl boyunca Tatar toplumu içine Rus köylülerinin akını ile birlikte Tatar ülkesindeki Müslüman nüfus iyice azalmaya başlamıştı. Bunun sonucu olarak 18. Yüzyılın sonuna gelindiğinde Tatarların ülke içindeki nüfus oranı %40'lara kadar inmişti.

Rus Sömürgeciliği ve Tatar-Türk Toplumunda Milli Bilincin Oluşması

18. yüzyılda Müslüman toplumun Hristiyanlaştırılması süreci de hız kazanmıştı. Bu Hristiyanlaştırma kampanyasının sonucu olarak II. Katerina döneminde Tatar ve Başkırların işbirliğinde bütün Volga'ya yayılan *Pugaçev İsyanı* patlak verdi. İsyanın boyutları oldukça büyüktü ve bu isyanla birlikte Volga Tatarları içinde milli direnişin ilk kıvılcımları oluşmaya başlar.

Burada önemli bir nokta olarak vurgulanması gereken durum Rus sömürgeciliğinin Hristiyan niteliğinin sonucu olarak İslam kavramının millet ve milli direniş kavramlarıyla iç içe geçmeye başlamasıdır. Ulusal değerlerin korunması ve dini değerlerin savunulması artık aynı mücadelenin birer unsuru durumundadır. Bu durum Tatarlar içinde gelişen milli bilincin ayırdedici özelliğidir.

Ancak bu milli yükselişin dinsel niteliği değil milliyetçilik boyutu güç kazanmış, dinsel kurtuluş çabaları tarikatçı hareketlerin ortaya çıkmasına yol açmışsa da bu hareketler süreç içinde marjinalleşmişlerdir. Milli direniş çizgisi sonuçta Milli Komünizm ideolojisini ortaya çıkartmıştır.

Tatar toplumu içindeki milli uyanışın hız kazandığı II. Katerina dönemi Tatarlar açısından bu baskı politikasının nispeten zayıfladığı bir rahatlama dönemidir. Katerina döneminde Rus yayılmacılığının Müslüman coğrafya içindeki ilerleyişi en üst aşamasına ulaşır. Rus yayılmacılığının önemli bir aşaması 1783 yılında Kırım Hanlığı'nın yıkılmasıdır.

II. Katerina bir yandan bu yayılmacı siyaseti izlerken bir yandan da Müslüman toplumun güvenini kazanmaya çalışır. Bunun ilk adımı olarak zorla Hristiyanlıştırma politikasına son verir. Bütün Müslümanlara ibadet özgürlüğü tanınır. Ticaretteki bütün kısıtlamaların kaldırılmasıyla Tatar burjuvazisinin önü de açılmıştır.

Bu işbirliği uzun süre devam eder ancak 1876 yılında Rus ordularının Türkistan'ı işgal etmeleriyle birlikte sona erer.

Tatar toplumunun bu rahatlama döneminde Tatar tüccarlar girdikleri bütün bölgelerde geniş çaplı bir propaganda ile milli bilinci uyandırmaya girişirler. Özellikle Volga Tatarları bu faaliyetlerin sonucu olarak Müslüman Türk toplumunun lideri haline gelirler. Böylelikle yaklaşık yüz yıllık bir süreç içinde şekillenecek olan Türk-Tatar uluslaşmasının da yolu açılmaktadır.

Türkistan'ın işgalinin tamamlanmasıyla Rus ve Tatar burjuvazileri arasındaki ilişki de bitmiş oluyordu. Ruslar artık Tatar tüccarları rakip olarak görmeye başlamışlardı. Zira Rus sermayesi Türkistan'da barış sağlandıktan sonra artık Tatar tüccarların aracılığına gerek duymamaktaydı.

19. Yüzyıl'a gelindiğinde Tatar toplumu Türk dünyasında önemli bir örnek konumuna gelmişti. Tatar halkının yarısından çoğu kendi yurtları olan Orta Volga'nın dışında yaşamaktaydılar. Öyle ki Türkistan, Mançurya, Sibirya, Kafkasya, Ukrayna ve Kazak bozkırlarından Orta ve Batı Avrupa'ya, hatta Amerika'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada Tatar kolonilerine rastlamak mümkündü.

Tatarlar kendilerine yönelik Rus sömürgeciliğininin etkilerini kırmak için iktisadi ve siyasi etkinliklerini bütün Türk ve Müslüman coğrafyada hakim kılmaları gerektiğinin farkına varmışlardı. Böylelikle Tatarlar öncülüğünde milliyetçi fikirler Başkırlar ve Kazaklar başta olmak üzere bütün Türk coğrafyasına yayılmaya başladı ve bu ideolojik yayılmanın liderliği de Tatarlara geçti.

19 yüzyıla gelindiğinde Tatar tüccarlarının etkinliklerinin iyice artmasıyla birlikte bir *Tatar Rönesansı* ortaya çıktı. Ancak bu Tatar Rönesansı'nın önemli bir özelliği kiliseye karşı girişilen Batı Rönesansı'nın tam tersi biçimde dinin toplum hayatındaki etkisinin daha da artması oldu.

Nedenine gelince; Rus olan herşeye karşı duyulan büyük nefret ve Rusların 18. Yüzyıl boyunca Tatarlara uyguladıkları dinsel baskı sonuç olarak Hristiyanlık ile ilgili bütün düşünceleri yok saymaya ve onlara karşıt olarak dinsel kimliğin güçlendirilmesine yol açtı. Tatar toplumu Ekim Devrimi öncesine kadar da bu dinsel tutuculuğun etkisinde kalmıştır.

Cedit Hareketi ve Tatar-Türk Modernleşmesi

Türk dünyasına yönelik son sistematik asimilasyon girişimi 1860'larda II. Aleksandr zamanında gerçekleşir. Aleksandr'la birlikte II. Katerina döneminde terkedilen Hristiyanlaştırma politikasına yeniden hız verilir. Bunun için Türk lehçelerinde eğitim veren okullar açılır.

Amaç Türk ve Müslüman halklar içinde Rus sömürgeciliğinin savunuculuğunu yaparak bir nevi misyoner rolü oynayacak devşirme bir aydın tabakası yaratmaktır. Bu sistematik saldırının önemli adımlarından birisi olarak Türk halklarının dillerini yok etmek için Kiril alfabesi temelinde yeni alfabeler geliştirilir.

Bu Hristiyanlaştırma politikasının sonucunda 19. yüzyıl sonlarında 200 bin civarında Tatar Hristiyanlaştırılmıştır. Ancak Tatarların asimilasyonunu amaçlayan bu politika tam tersi yönde, Ruslara karşı büyük bir nefrete de yol açmıştır. Tatar burjuvazisinin bu tepkisinin bir yansıması olarak 1883'te tam da Galiyev'in dünyaya geldiği dönemde *"Cedit" Hareketi* (Yeni) ortaya çıkar.

İsmail Gaspıralı'nın yayınladığı Tercüman gazetesi ile birlikte *Cedit Hareketi*'nin fikirleri bütün Türk dünyasında yayılma başlar. Tercüman gazetesinde Gaspıralı tarafından formüle edilen *"dilde, fikirde, işde birlik"* sloganı ile Türk dünyasının ortak bir çatı altında birleştirilmesi fikri ortaya atılır. Bu birlik aynı zamanda ortak bir dil (Kırım Tatarcası) ve ortak bir kültür yaratma çabasıdır.

1916 yılına gelindiğinde bu reform hareketine uygun eğitim veren okulların sayısı 5.000'i geçmektedir. Bu okullarda verilen eğitimle birlikte Tatar toplumunun eğitim ve kültür düzeyinde müthiş bir gelişim ortaya çıkar.

Cedit Hareketi'nin ortaya koyduğu bu modernleşme hamlesi hem eğitim alanında bir yenileşme sağlayacak, hem de dinde reform yapma düşüncesiyle, geleneksel ve tutucu inanışları ortadan kaldırarak İslam dinini, gelişen dünyanın teknolojik dönüşümüne uygun bir sosyal hayata uyumlu hale getirmeye çalışacaktır.

Bu hareketin öncü isimleri arasında Gaspıralı'nın dışında Sadri Maksudi, Yusuf Akçura, Abdürraşid İbrahimov ve Azeri kökenli Mardan Topçubaşı gibi önemli isimler bulunmaktadır.

Bu reformist öncüler Rus sömürgeciliğinin etkilerini kırmak için mücadele ederken Ruslarla açık bir çatışmaya girmekten de özenle kaçınmışlardır. Müslüman toplumunun henüz böyle bir çatışmayı kaldıracak durumda olmadığını onlar da görmektedirler. O nedenle siyasal talepler daha çok aynı topraklar üzerinde yaşadıkları Ruslarla aynı haklara sahip olmakla sınırlıdır. Ayrıca Rusya ve Müslüman toplum arasında kurulacak olumlu ilişkilerin kendileri ve toplumları açısından çok daha yararlı olacağı düşüncesindedirler.

Ancak 1905 yılına gelindiğinde yeni bir durum ortaya çıkar. Japonya tarafından yenilgiye uğratılan Rusların Müslüman toplum üzerindeki psikolojik üstünlüğü ortadan kalkar. Bu andan itibaren Türk halkları içinde bağımsızlık umudu ve bu amaçla çalışmalar artık daha yüksek sesle konuşulmaya başlanacaktır.

Tatarlar Sosyalizmle Tanışıyor

1900'lerin başına gelindiğinde Rusya'daki Müslümanlar arasında Marksist Sol eğilimli hareketler de ortaya çıkmaya başlar. Buradaki Marksist hareketlerin temel özelliği Marksist ideolojiyi kendi ulusal yapılarına uyumlu hale getirerek yeni bir ideolojik hat çizmesidir.

Müslüman coğafyasına nüfuz etmeye başlayan bu sol fikirler bir süre sonra bütün Müslüman Türk toplumunun kaderini etkileyecek bir yolu da açmış oluyordu.

1904 yılında kurulan *Hümmet Partisi* bu sürecin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Kurucuları arasında 1919-1920 yıllarında Azerbaycan devlet başkanlığı görevini yürüten Mehmet Emin Resulzade-bir süre sonra sosyalist çizgiyi terketmiştir- ve *Azerbaycan Komünist Partisi* Genel Sekreteri ve sosyalist

Azerbaycan'ın da ilk cumhurbaşkanı olacak olan Neriman Nerimanov gibi önemli isimler bulunmaktadır.

Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi içinde Ermenilerin gücünün çok artması üzerine Müslüman toplum içinde sosyalizm ve Ermeniler arasında kurulan ilişkilendirmenin yıkılması da düşünülmüş olmalı ki, *Hümmet Partisi*'nin kurulmasına ve faaliyet göstermesine izin verilmişti. Ancak *Hümmet*'e gösterilen bu zorunlu tolerans bir süre sonra Bolşevik Parti içinde "milliyetçi" sapma olarak suçlanacak ve etkisi bütün Müslüman Türk toplumunu saracak bir muhalif örgütlenmenin önünü açmıştı.

Cedidçilikle başlayan modernleşme sürecinin geldiği nokta Tatar toplumu içinde sosyalist ve milliyetçi karakterli sol fikirlerin ortaya çıkması olmuştu.

Bu aslında olağan bir durumdur. Rus sömürgeciliğinden kurtulmak isteyen Tatar toplumunun temel talebi bağımsızlıktır. Dolayısıyla başlayan mücadele ülke içi bir sınıf mücadelesine değil bir ulusal bağımsızlık arayışına dayanmaktadır. O nedenle Marksizmin Tatar toplumu içindeki etkisi de Ortodoks Marksizmin sınırlarını aşan bir boyuta ulaşmıştır.

Bu dönüşümün bir önemli nedeni de Rus sosyalistlerinin rotalarına bütünüyle Batıya çevirmeleri ve Müslüman toplum içinde ortaya çıkan sosyalist hareketleri pek de ciddiye almamalarıdır.

Bu nedenle Müslüman toplum içinde ortaya çıkan sol fikirler Rus ve Batı etkisinin dışında ulusal ve özgün bir ideolojiye dönüşmüştür.

2. GALİYEV: DOĞUNUN BÜYÜK DEVRİMCİSİ

Sultan Galiyev Kimdir?

Mir Said Sultan Galiyev Tatar toplumunun bu değindiğimiz dönüşümlerden geçtiği bir süreçte, 13 Temmuz 1882'de şimdiki Özerk Başkırdistan Cumhuriyeti sınırları içindeki Kırmıskalı kasabasına bağlı Elimbetova köyünde dünyaya geldi. Babası Kırmıskalı'da öğretmenlik yapıyordu ve ailesi orta halli, hatta yoksul denebilecek bir aileydi.

Sultan Galiyev 8 yaşından on beş yaşına kadar babasının görev yaptığı okulda ilköğrenimini yaptı. İlk dini bilgilerinin yanı sıra Arapça, Osmanlıca ve Farsçayı bu dönemde öğrendi.

Galiyev çocukluk dönemlerinde dinsel düşüncenin etkisi altındadır. Ama

aynı zaman ateşli ve radikal bir milliyetçidir. Kazan'daki Öğretmen Okulu'na girişinden sonra ise ideolojik duruşunda önemli dönüşümler meydana gelir. 1895-1900 arasındaki beş yıllık dönemde Galiyev ilk temel Marksist bilgileri burada edinir. Bu dönem aynı zamanda dinsel düşüncenin etkisini kaybettiği ve milliyetçi fikirlerinin daha da geliştiği bir dönem olacaktır.

1900 yılında Galiyev Ufa Belediyesi Kütüphanesi'ne memur olarak atanır. Kazan Öğretmen Okulu'na girmeden geliştirdiği mükemmel Rusça bilgisi sayesinde Tolstoy'un eserlerini Tatarcaya çevirir.

Bu sırada gerçekleşen *1905 Devrimi*'ne yine pek çok Tatar aydını gibi kayıtsız kalır. Çünkü Ruslar açısından Müslüman toplumun devrim mücadelesine katılması gibi bir niyet söz konusu değildir.

Ancak *1905 Devrimi* Rus monarşisinin yenilmezliği şeklindeki algılayışı kökünden değiştirir. Rusların Mançurya'da yaşadıkları bozgunla birlikte Tatar Ulusal Hareketi daha somut bir hal alır.

Bu dönemde Galiyev daha çok gazetecilikle ilgilenir. Rusça ve Tatarca yayın yapan Ufa Postası (Ufimskiy Vestnik) ve Marksizm karşıtı ama milliyetçi sol çizgideki Hayat (Tormyış) adındaki gazetelerde yazılar yazar. 1917 yılına kadarki dönemde de çeşitli gazetelerde makaleleri yayınlanır. Bunlar arasında Rus Öğretmen (Ruskiy Uçitel) ve İslam Dünyası (Mir İslama) da vardır.

Galiyev, Müslüman Sosyalist Komitesi'ne Katılıyor

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Galiyev Bakü'deki Tatar okuluna öğretmen olarak atanır. Burada Mehmet Emin Resulzade tarafından yayınlanan *Kaukazskoe Slovo* gazetesinde Mirsaid imzasıyla makaleler yazar. Aynı zaman Gaspıralı tarafından yayınlanan *Tercüman* gazetesi ve *Vakit*, *Kazan Yıldızı* ve *Söz* gibi gazetelerde de yazmayı sürdürür.

Rusya'da 1917 *Ekim Devrimi* patlak verdiğinde Galiyev Bakü'dedir ancak 1917'nin Nisan sonuna kadar *Ekim Devrimi*'yle birlikte kaynayan Müslüman Hareket içinde aktif bir görevde bulunmaz. Bu tarihten sonra ise büyük bir olasılıkla Ahmet Çalikov tarafından Müslüman Kongresi Yürütme Komitesi'nin sekreterliğini yapmak üzere Moskova'ya çağrılı Müslüman Kongresi'ndeki bu ilk görevi on yılı aşacak bir mücadelenin ilk adımı olacaktır.

Kongre'nin ardından Kazan'a geçen Galiyev burada 1-11 Mayıs 1917 tarihinde toplanan Bütün Rusya Müslümanları Kongresi'ne katılır. Henüz fikirsel anlamda Bolşevizmin etkisinden kopamamışsa da Müslüman Sosyalist Komitesi (*Müskom*) örgütlenmesine girer ve kısa zamanda komitenin önde gelen yöneticilerinden birisi haline gelir.

Müslüman Sosyalist Komitesi'nin başındaki kişi ise Molla Nur Vahidovdur. Vahidov, ölümüne kadar Galiyev'in en yakın dostu ve öğretmeni olarak kalmıştır. O dönemlerde kendisini henüz Marksist olarak tanımlayan Vahidov milliyetçilik ve sosyalizm düşüncesini birleştirme çabası içindedir.

Müslüman Sosyalist Komitesi'nin başkanı konumundaki Vahidov'un temel amacı Tatarların Rus sömürgeciliğinden, Müslüman tutuculuğundan ve Tatar feodalizminden kurtulması ve tüm Müslüman coğrafyanın sosyalizmi benimsemesidir.

Milli Komünizm İdeolojisinin Doğuşu

MÜSKOM üyeleri *Ekim Devrimi*'nin ilk yıllarında ve takip eden dönemde ulusal politikalar söz konusu olduğunda Bolşevikleri desteklemekle birlikte tam anlamıyla hiç bir zaman Bolşevik olmadılar. Milliyetçi burjuvazinin *Ekim Devrimi*'ne yönelik taarruzlarına karşı koymada Bolşeviklere çok büyük yardımları dokunmasına rağmen *Müskom* liderlerinin esas hedefi tüm Müslüman unsurları tek bir ulusal çatı altında bir araya getirmekti.

Oysa Bolşeviklerin gündeminde Müslüman coğrafyasının devrim içindeki rolüne ilişkin ciddi bir kayıtsızlık söz konusuydu. *Müskom*'un bu dönemki ideolojik yönelimini değerlendirecek olursak Komite'nin gerçek anlamda milliyetçi eğilimler taşıdığını söylemek daha yerinde olacaktır.

Rus Bolşevikleri Komite'yi her ne kadar Tatar aydınlarını Bolşevik saflara çekecek bir araç olarak görseler de Komite tam tersi bir biçimde Tatar aydınlarının milliyetçi ideolojiyi öğrendikleri bir okul durumuna gelmişti. Galiyev ve arkadaşları Komite'nin kuruluş döneminden itibaren Komite'nin yönetici kadrolarıyla birlikte ciddi bir ideoloji üretim çabasına giriştiler. Milli Komünizm İdeolojisi bu Komite içindeki tartışmalar ve uygulamalar sürecinde ortaya çıkmıştır.

Bu dönemde Galiyev ve *Müskom*'un iki ana hedefi vardır; birincisi,

Müslüman toplumun kendine özgü koşullarına uyumlu bir sosyalizm inşaa etmek ve Rus ve Batı metropollerinin işçi sınıfına değil, Müslüman halkların gücüne dayanan ve Batı emperyalizminin boyunduruğundan kurtarılmış bir Müslüman coğrafyası yaratmaktı. İkinci hedefse yüzlerce yıldır Rus sömürgeciliğinin işgali altında bulunan Müslüman toprakların bağımsızlıklarını kazanmaktı.

Galiyev ve Vahidov 1917 yılındaki *II. Müslüman Kongresi*'nde Sol Sosyalist bir çizginin temsilcisi olarak yer aldılar ancak Komite içinde esas ağırlık sağ milliyetçilere geçmişti. Bu noktadan itibaren Vahidov ve Galiyev burjuva Müslüman unsurlarla yollarını ayırarak Bolşevik saflara, *Ekim Devrimi*'nin ilerleyişine katıldılar.

Ancak 1905 Devrimi'yle umutlanan müslüman toplum açısından Ekim Devrimi'nin ardından yaşananlar tam bir hayal kırıklığı yaratmıştı. Devrimi gerçekleştiren kadrolar kısa bir süre içinde koyu bir baskı ve sömürü düzenine dönmüştü. Haksız vergilerden tutun da Ruslar dışındaki milletlere uygulanan türlü baskılara kadar uzanan tam bir diktatörlük rejimi kurulmaktaydı. Bu yüzlerce yıldır müslüman toplumu sömüren *"Büyük Rus Şovenizmi"*nin yeniden canlanmasından başka bir şey değildi. Lenin'in *"Ulusların kendi kaderini tayin hakkı"* sloganı da Türk halkları söz konusu olduğunda görmezden gelinmekteydi.

Galiyev-Stalin Çatışması

Bu süreç içinde Galiyev Bolşevik Parti içinde önemli mevkileri birer birer atlayarak Parti içindeki en önemli Müslüman lider haline geldi. Parti'nin Müslüman Seksiyonu'nun başındaki isimdi ve Müslüman Askeri Komite Başkanlığı, Merkezi Müslüman Komiserliği üyeliği, Milletler Halk Komiserliği (*Narkomnats*)'nin yayın organı Jizn Natsionalnostey'in editörlüğü görevlerini de üstlenmiş durumdaydı. Dolayısıyla devrimin en önemli isimlerinden birisi haline gelmişti.

Ama 8 Ocak-3 Mart 1918 tarihinde toplanan Rusya Müslümanları İkinci Askeri Kongresi sırasında yaşananlar Galiyev ve Stalin arasındaki ilişkiyi bitirecek bir sürecin önünü açacaktı. Kongre'de daha önce Millet Meclisi'nde alınan İdil-Ural Devleti'nin kurulması kararının ardından Bolşevik grup Kongre'yi terkedecek ve bu andan itibaren ipler kopacaktı.

Kongre'de alınan kararlar ciddi bir çatışmanın da fitilini ateşlemişti.

Kongre'nin hemen ardından Müslüman topluma ait bütün yerel örgütler dağıtıldı. Ufa'daki Millet Meclisi aynı şekilde dağıtıldı ve Bolşevikler aleyhinde yayın yapan tüm gazete ve dergiler de kapatıldı. Böylelikle *Tatar Burjuva Ulusal Hareketi* 1918 yılı itibariyle yok edilmişti.

Bu gelişmeler yaşanırken Molla Nur Vahidov'un 1918'de Çek lejyonerlerle çatışmada hayatını kaybetmesiyle birlikte Bolşevik Parti içinde Galiyev'in rolü daha da önemli bir hale gelmişti. Ancak Vahidov'un ölümü Galiyev'in Stalin ve diğer Bolşevik liderler arasında yalnız kalmasına yol açtı. Galiyev, Milli Komünistlerin lideri olarak hedef tahtasındaydı.

23 Mart 1918'de Galiyev ve Vahidov'la Bolşevikler arasındaki ilişkiyi iyice gerginleştiren "Rus Sovyet Sosyalist Federatif Cumhuriyeti'ne bağlı Tatar-Başkır Cumhuriyeti"nin ilanı, Milliyetler Halk Komiserliği tarafından gerçekleştirildi. Volga ve Ural'daki neredeyse tüm Rus Bolşeviklerinin muhalefetine rağmen *Tatar Başkır Cumhuriyeti* özerk bir Cumhuriyet olarak resmen ilan edildi.

Tatar-Başkır meselesi aradaki ayrılıkları iyice gün yüzüne çıkartacaktı. 1920 yılına gelindiğinde Stalin, Tatar-Başkır Özerk Cumhuriyeti projesini "burjuva milliyetçi" olmakla suçladı ve proje bir daha açılmamak üzere rafa kaldırıldı.

Böylece Müslüman komünistlerle Bolşevikler arasındaki gerginlik iyice tırmanmış oluyordu. Stalin'in milletler meselesine bakışı ile Galiyev ve arkadaşlarının bakışı arasında uzlaşmaz çelişkiler bulunmaktaydı ve bu andan itibaren muhalefet dışında bir başka seçenek de kalmamış oluyordu.

1-8 Eylül 1920 yılında Bakü'de toplanan I. Doğu Halkları Kurultayı bu çatışmanın gölgesinde düzenlendi. Kurultay'ın fikir babası Galiyev'di. Ancak Stalin'in engellemeleriyle Galiyev kurultaya katılamayacaktı.

Galiyevci Gizli Örgütlenmenin Boyutları

Tatar-Başkır meselesiyle açığa çıkan çatışmanın bir diğer boyutu da Stalin'in Galiyev önderliğinde oluşan bu son derece güçlü milliyetçi muhalefet cephesinden şüphelenmesiydi. Galiyev ve arkadaşları en son ana kadar Bolşeviklerle açık bir çatışmaya girmekten kaçınmış ve böyle bir örgütlenmenin varlığını reddetmişlerdir. Ama gerçekler bunun tam tersini göstermektedir. Galiyevci gizli örgütlenme neredeyse bütün Müslüman halklar

içinde kendisine önemli yandaşlar toplamıştı.

1923 yılında Galiyev, Stalin'in emriyle tutuklandı ancak ilk yargılama sonunda devrime yaptığı katkıların büyüklüğü nedeniyle serbest bırakıldı. Ancak artık mimlenmiş bir liderdi ve kendisinin ve arkadaşlarının her hareketi Stalin tarafından takip ediliyordu. Stalin, Galiyev'i Rus proletaryasına muhalefet eden karşı devrimci bir örgüt kurmakla suçlayacak ve bununla da yetinmeyerek Türkistan'da *Kızıl Ordu*'ya karşı Zeki Velidi Togan ve diğer Basmacı liderlerle işbirliği yaptığını öne sürecekti.

Galiyev 1928 yılında ikinci kez *"milliyetçi sapma"* ve "karşı devrimci gizli örgüt kurma" suçlamasıyla tutuklandı ve 1930 yılında idam cezasına çarptırıldı. Daha sonra cezası ağırlaştırılmış on yıla çevrilerek sürgüne gönderildi.

Bu tarihten sonra Galiyev'in başına gelenler bilinmemektedir. Kimilerine göre 1928 yılında öldürülmüştür. Bir diğer iddiaya göre de 1940 yılında kurşuna dizilmiştir. Ama kesin olan bir şey varsa o da Galiyev'in Stalin'in tezgâhı sonucu ortadan kaldırıldığıdır.

Stalin'in Galiyev'den bu kadar çekinmesi boşuna değildir. Galiyev'in etkisi o kadar büyüktür ki 1923'te Komünist Partisi'nden ihraç edildikten sonra bile Tatar Komsomolu (Gençlik örgütü) Sultan Galiyev'in yoldaşlarının denetiminde kalmış ve Galiyev henüz cezaevindeyken Tatar Komsomolu Merkez Komitesi, Lenin ve Galiyev'e "Komsomol onur beratı" verme kararı almıştır. Galiyev'e ayrıca *"Doğu'nun büyük devrimcisi"* ünvanı verilmiştir.

Bu, Stalin'e yönelik tepkinin ve Galiyev'e olan bağlılığın boyutlarını göstermesi açısından önemli bir örnektir. Bundan dolayıdır ki Stalin için Galiyev, ortadan kaldırılması gereken tehlikeli bir rakip durumuna gelmiştir.

Galiyevci gizli örgütlenmeye dahil olduğu öne sürülen isimlerin sonu da Galiyev'den farklı olmamıştır. Gizli örgüte dahil olduğu öne sürülen Tataristan'da Galimcan İbrahimov, Kırım'da Veli İbrahimov, Kazakistan'da Turar Rıskulov ve İsmail Sadvokasov, Dağıstan'da Necmettin Samurski, Azerbaycan'da Neriman Nerimanov, Türkistan'da Feyzullah Hocayev ve Ekmel İbrahimov gibi önemli isimlerin tamamı ya tasfiye edilecek ya da çoğunlukla ortadan kaldırılacaklardır.

Yine 1929'da Kırım'da yapılan gizli bir kongrede de Müslüman toplumun

önde gelen komünistleri yer alıyordu ve bunlar da bu gizli örgütün mensuplarıydı. Bu isimler arasında Tatar komünistlerinden Keşşaf Muhtarov, Kasım Mansurov, Enbayev, Rauf Sabırov, Veli İshakov, Mahmut Budeyli ve Mithat Burundukov'la *Alaş Orda*'nın eski yöneticilerinden Ahmet Baytursun, Ali Han Bükeyhanov ve Mir Yakup Dulatov ayrıca Turar Rıskulov, İsmail Sadvukasov, Mendeşev, Hocanov, Seyfullin ve Sultanbekov gibi Kazaklar; Feyzullah Hocayev, Ekmel İbrahimov gibi Özbeklerle Veli İbrahimov ve Firdevs gibi Kırım Tatarları da vardı. Bu isimlerin neredeyse tamamı da yine kanlı temizlik harekâtlarında hayatlarını kaybedeceklerdi.

Gizli örgütlenmenin boyutları ve etkisi bu isimlerle de sınırlı değildi. Tataristan, Başkırdistan, Azerbaycan, Orta Asya ve Kuzey Kafkasya'da Galiyev'e bağlı pek çok örgüt bulunmaktaydı. Bunlar arasında Kırım'daki *Milli Fırka* özellikle belirtilmelidir. Bütün bu gizli örgütlemenin elde tuttuğu askeri kuvvet ise oldukça önemliydi. İç savaşın sonunda *Kızıl Ordu* içindeki Müslüman kuvvetlerin sayısının 250 binin üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.

Bu denli büyük bir örgütlenmenin sonucu olarak 1933 yılına gelindiğinde Tataristan'da örgütlü bir *Galiyevci* hareket kalmamış olsa da Galiyev'in etkisi bütün bu kanlı temizlik harekatlarına rağmen Tatarlar başta olmak üzere bütün Müslüman bilim adamları ve aydınları içinde hâlâ sürmekteydi.

Bu nedenle temizlik harekâtı aradan geçen dönemde hız kesmeden sürdürülüyordu. Edebiyat ve sanat topluluklarından çeşitli aydın derneklerine kadar *Galiyevci* pek çok örgüt ve kuruluş bu süreçte ciddi baskılara maruz kaldılar, çoğu kapatıldı ve yöneticileri de çoğunlukla öldürüldüler.

Böylelikle *Bolşevik Devrimi* içinde filizlenen *Milli Komünist* örgütlenme neredeyse bütünüyle yok edilmiş oluyordu. Stalin'in tezgâhı uzun ve kanlı mücadeleler sonucunda başarıya ulaşmıştı.

3. SULTAN GALİYEV VE ÜÇÜNCÜ DÜNYACILIK

Büyük Ayrışma: Ezen ve Ezilen Dünya

Sultan Galiyev, Stalin ve diğer Bolşevik liderlerle mücadele ederken Türk halklarının Rus sömürgeciliğinin boyunduruğundan kurtarılmasını amaçla-

maktaydı. Ancak *Bolşevik Devrimi* sürecinde lider kadronun yanlışları Galiyev'i hem Bolşevizm'den koparttı ama aynı zamanda Sovyet ideolojisinin yanlışlarını da görerek Türk halkları ve bütün ezilen dünyanın kurtuluşu için yepyeni fikirler geliştirmesine yol açtı. Galiyev'in yarattığı bu fikirler *Üçüncü Dünya*'nın sömürgeci sisteme karşı bağımsızlık mücadelesini derinden etkileyecek sonuçlar doğurdu.

Sultan Galiyev *Üçüncü Dünyacı* teoriyi oluştururken ilk önce içinde yaşadığı dünyanın gerçekçi bir tahliline girişir. Sömürgeciliğin ortaya çıkışından itibaren dünya artık *Doğu ve Batı* olarak iki düşman kampa bölünmüştür. Batı kampı sömürgeciliğin nimetlerinden yararlanan ve Doğu'nun sömürgeleştirilmesiyle giderek zenginleşen dünyanın emperyalist kutbunu oluştururken Doğu ise yine bu sömürgeciliğin etkisi nedeniyle yoksulluğun merkezidir. Dolayısıyla Doğu ve Batı ayrımı yalnızca bir coğrafi ayrımdan ibaret değildir. Bu ayrım aslında sömürgeciliğin başlangıcından bugüne ulaşan iki farklı dünya yaratmıştır: *Ezen ve ezilen dünya.*

Galiyev daha 1900'lerde bu gerçeği gören ve dahası bunu teorileştirilmesine girişen ilk isim oldu. Gerçi ezilen dünyanın sömürgeciliğe karşı mücadelesi sömürgeciliğin başlangıcından itibaren ortaya çıkmıştı. Ancak bu mücadelenin bütün *ezilen dünya* için ortak bir ideolojik/politik bakış açısına dönüşmesi Galiyev'le birlikte olmuştur.

Bu dünya tahlilinin ardından Galiyev ezen dünyanın ezilen dünya üzerindeki ideolojik, ekonomik ve siyasi hegemonyasına karşı ezilen dünyanın mücadelesini şekillendirmeye girişir. Bu aynı zamanda sistemli bir *mazlum millet* bakışının yaratılması ve egemen kılınması mücadelesidir.

Sultan Galiyev, ortaya koyduğu bu *mazlum millet ideolojisiyle* 1900'lerin başından itibaren egemen güç haline gelen Sovyet Marksizmi'ne ve onun arka planını oluşturan *Batımerkezci* fikirlere önemli bir darbe indirmiştir.

Bu mücadelenin en önemli yanı kuşkusuz mazlum milletlerin kendi özgün koşullarından kaynaklanan ve Batı ile arasındaki uzlaşmaz çelişkileri ezilenler lehine çözen bir bakış açısının yaratılmasıydı. Ezilen dünya üzerindeki Batı ipoteği Galiyev'le birlikte ortadan kalkıyordu.

Galiyev: Mazlum Milletlerin Ortak Dili

Ezilen dünyanın sömürgeciliğe karşı mücadelesi başından itibaren elde

silah bir *Ulusal Kurtuluş Mücadelesi* olarak gelişti. Ancak meselenin atlanan çok önemli boyutlarından birisi bu mücadelenin ideolojik ayağının eksik kalışıydı.

1500'lerden itibaren sömürgeciliğe karşı başlayan halk hareketlerinden Asya, Latin Amerika ve Afrika'daki *Ulusal Kurtuluş Hareketleri*'ne kadar uzanan bütün mücadeleler sömürgeciliğe karşı bağımsızlık temelinde gelişen ve milliyetçi ve halkçı rejimler kurmaya girişen devrimlerle sonuçlandı.

Bu devrimlerin neredeyse tamamı da yine Marksist fikirlerle yola çıkmış ancak mücadelenin ilerleyen dönemlerinde Marksizmi kendi özgün koşullarına uyarlamış ya da bütünüyle terketmişlerdir. Marksizmin sömürüsüz ve sınıfsız toplum tasavvuru fikir olarak esin kaynağı olmayı sürdürmektedir ancak Batı toplumları için üretilen ve bu nedenle de kapitalizmin geliştiği Batılı metropollerdeki sınıfsal yapı üzerinde bir mücadele ekseni belirleyen Marksist yöntem, Doğu toplumlarına uygulanmak istendiğinde sonuç alınamamaktadır.

Dolayısıyla mücadelenin ilerleyen dönemlerinde devrimci liderler Marksist yöntemin tamamen dışında kendi toplumsal ve sınıfsal yapılarına uygun yeni mücadele yöntemleri geliştirmek zorunda kalmışlardır. Bu gerçek, dünya çapında yaşanan sayısız *Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*'nin temel karakteristiğidir.

Elbette bu *Ulusal Kurtuluş Hareketleri*'nin hepsinin bir ideolojik ve eylemsel ortaklığı da vardı. Ancak bu ortaklık hiç bir zaman net, sınırları belirlenmiş ve adı konmuş bir ideoloji oluşturamadı. Galiyev'in önemi tam da burada ortaya çıkmaktadır.

Galiyev'in mücadelesi ve fikirleri de aslında benzer bir çizgi üzerinde gelişti ve oluştu. Başlangıçta radikal bir milliyetçi olan Galiyev devrimci mücadeleye atıldığı andan itibaren hakim Marksist fikirlerle tanışmıştı ve bu O'nu ve diğer Doğulu devrimci yoldaşlarını Bolşevikliğe kadar götürdü. Ancak Galiyev devrimci mücadelenin ilerleyen dönemlerinde Bolşevik fikirlerden koptu ve içinde yaşadığı Müslüman toplumun özgün koşullarına uygun bir ideoloji oluşturmaya girişti.

Bu Stalin'in gördüğü şekliyle bir ihanet değil mazlum milletlerin gerçeği ve sömürgecilik karşıtı mücadelenin doğasıydı. Galiyev gibi yüzlerce yıl Rus sömürgeciliği altında yaşamış bir halkın evladının milliyetçi olmasında şaşıla-

cak bir şey yoktu.

Sömürgeciliğe karşı bağımsızlık için *milliyetçilik* ve eşitlikçi bir düzen için *sosyalizm* bundan dolayıdır ki Galiyev'de tek bir ideolojik çerçeve içinde birleşebilmişti.

Galiyev'den Günümüze Ulusal Sol'un İdeolojik Sorunları

Ulusal Sol pratikte dünya çapındaki neredeyse bütün devrimci mücadelelerin temel ideolojisi olsa da ideolojik üstünlük kurma noktasında aynı başarıyı yakalayamadı.

Aslında Marks'ın öngördüğü biçimde Ortodoks Marksist fikirlerle gerçekleştirilmiş dahası bütünüyle bu fikirlerle mücadele yürütmüş tek bir devrim pratiği bile yaşanmadı. Küba, Vietnam, Çin devrimleriyle Mısır, Irak ve Cezayir örneklerine kadar dünya çapında gerçekleşen bütün sömürgecilik karşıtı devrimler Marksizm'in öngörüsünün tam tersi biçimde, kapitalist metropollerde değil kapitalizmin yıkıcı etkilerinin yaşandığı çevre ülkelerde ortaya çıktı.

Aynı zamanda bütün bu devrimler Marksist devrim şablonlarının dışında farklı mücadele yöntemleriyle başarıya ulaştı. Sovyet Devrimi bile Marksizmin enternasyonalist yöneliminin dışında bir devrim pratiği olarak gelişti.

Bu devrimlerinin hepsinin ortak ideolojik yönelimi sömürgeciliğe karşı *milliyetçilik* ve antikapitalist *halkçı* rejimler kurmak olarak ortaya çıktı.

Bütün bu gelişmeler karşısında beklenen, milliyetçi ve halkçı devrimlerin özgün pratiklerinin ortak bir ideolojik çerçeve içinde tanımlanmasıydı. Ama bu mümkün olmadı ve *mazlum milletler* üzerindeki Marksist ipotek bir türlü kaldırılamadı. Dahası, Marksizmin dışındaki Batı merkezli diğer fikir akımları da *Üçüncü Dünya* üzerinde ideolojik bir hegemonya kurdular.

Bu noktada Galiyev'in fikirlerinin ortaya konmasının *Üçüncü Dünyacılık* açısından önemini özellikle vurgulamak zorundayız. Bugün için Sultan Galiyev'den öğrenilecek ilk şey Üçüncü Dünyacılığın, Marksizmin, liberalizmin, sosyal demokrasinin ve diğer Batı merkezli bakış açılarını tamamen yadsıyan özgün bir ideoloji olarak kavranmasıdır. Bu, *Ulusal Sol* açısından gerçek köklerine ve özüne dönüş süreci olarak da değerlendirilebilir.

Gerek Marksizm ve onun Batıda sınıf uzlaşması olarak ortaya çıkan versiyonu sosyal demokrasinin, gerekse liberalizmin temel avantajı sınırları belli, kendi kavramları ve terminolojileri olan bir düşünsel bütünlük halini almalarıydı. Ancak *Üçüncü Dünyacılık* pratikteki muazzam üstünlüğüne rağmen teori konusunda bu Batı merkezli ideolojilerin yaptığını yapamadı. Bu nedenle de dünya çapında bir ideoloji haline gelemedi.

Galiyev'le başlayan *Üçüncü Dünyacı* uyanış işte bunun habercisidir. Batıdan alınma tüm teoriler, kavramlar ve her türlü terminoloji atılmalı, yerine, mazlum milletlerin kendi gerçekliklerinden ve pratiklerinden çıkarttıkları Doğu merkezli mazlum millet bakış açısı yerleştirilmeli ve kökleştirilmelidir.

Üçüncü Dünya Diyalektiği: Enerjetik Materyalizm

Batı sömürgeciliğinin hakimiyet ilişkileri silahlı bir zora dayanmakla birlikte bunu tamamlayan büyük bir ideolojik hegemonyayla da bir zihinsel bağımlılık kurmaktadır. Galiyev'in mazlum millet bakış açısı bu zihinsel bağımlılığın ortadan kaldırılmasını sağlayacaktır.

Galiyev, düşün alanında bu Batıcı kalıpları yıkarken Marksist materyalizmin alternatifi olarak *enerjetik materyalizm* olarak adlandırdığı bir yöntem öne sürer.

Bu yöntem materyalist diyalektik üzerindeki Avrupa hegemonyasını kırmayı amaçlamaktadır. Galiyev'e göre Batıda diyalektik henüz kavramsal olarak ortaya konulmadan çok önce Doğu toplumlarında vardır ve kullanılmaktadır. Dolayısıyla *"materyalist felsefe, Batı Avrupa bilimin müstesna malı değildir"*.

Galiyev diyalektik materyalizmin ilk kez Doğu'da Cengiz Han'ın Moğollar'ında görüldüğünü öne sürer. Bu nedenle de materyalist metot Avrupa'nın değil, Moğol-Türk halklarının ortak kültürüdür. Yine bu felsefe Batı kültürünün ortaya çıkışından çok önce Arap, Fars Çin, Türk ve Moğol vb. pek çok kültürde benzer biçimlerde varolmuştur.

Buradan çıkan sonuç aslında Üçüncü Dünya'nın, tarihin derinliklerinden ve ezilen halkların mücadelesinden gelen büyük bir kültürel ve bilimsel mirasa sahip olduğudur. Böylelikle ideolojik üstünlüklerini bu yönteme dayandıran Rus ve Batılı Marksistlerin düşün alanındaki tekeli kırılmış

olmaktadır. Materyalist yöntem Batı kültürünün değil Doğu toplumlarının ürünüdür ve Batı o her zaman ki yağmacı karakteriyle bu mirası Doğunun elinden alarak hileli bir tekel oluşturmuştur. Enerjetik materyalizmle birlikte bu hile gözler önüne serilmekte ve Batı toplumbilimini sahte üstünlüğü yıkılmaktır.

Batı Doğuyu Sömürerek Zenginleşti

Galiyev'in ana hedefi Batı mitini yıkmaktır. Galiyev'in *Milli Komünizm* ideolojisi Batıdan köklü bir kopuşu ortaya koyarken Batının zenginleşmesinin ve Doğunun geri kalmışlığının ekonomik ve siyasal sebeplerini de en doğru biçimde ortaya koyar.

Liberal analiz içinde geri kalmışlık ve *Üçüncü Dünya* olgusu yalnızca bu ülkelerin toplumsal evrimleşme içinde geri bir aşamada bulunmalarından kaynaklanmaktadır. Doğu da eğer Batının yaptığını yapıp kapitalistleşirse o da tarihsel ilerleyiş içinde benzer bir aşamaya ulaşacak ve Batı toplumlarının düzeyine yükselecektir.

Galiyev tam da bu noktada liberalizmin bu çarpıtmasına karşı çıkar ve azgelişmiş ya da *Üçüncü Dünya* kavramlarının kapitalizmin yayılışıyla ortaya çıktığını ve Batının iddia edildiği gibi Doğunun geçtiği azgelişmişlik aşamasından geçmediğini, tam tersine Doğuyu sömürerek ve yağmalayarak bir anda zenginleştiğini söyler. Batının zenginleşmesi ve ekonomik olarak güçlenmesi Batı Avrupa'nın sömürge mülkleri sayesinde varolmuştur. Avrupa ve ABD'nin bütün zenginlikleri de Amerika yerlilerinin, Afrikalı siyah derililerin hesabına oluşturulmuştur. Ve Batı kapitalizminin oluşumu milyonlarca yerlinin yok edilmesi ve Doğunun bütün kaynaklarının gasp edilerek Batıya aktarılması ile mümkün olmuştur.

Demek ki *gerikalmışlık* kapitalist sistem içinde metropollerin beslenme kaynağıdır. Yine kapitalizm bir dünya sistemi olduğu için de gelişmişlik ve azgelişmişlik bu tek sistemin iki yüzüdür.

Galiyev bunu oldukça çarpıcı ifadelerle teorileştirir:

"Doğuya sosyalist açıdan bakarsanız göreceksiniz ki Asya, Afrika, Avustralya dahil tüm Doğu, uluslararası emperyalizmin istismar objesidir. Uluslararası emperyalizm kendi konumunu sürdürmek için ihtiyaç duyduğu tüm gıdayı Doğudan, kendi sömürge mülklerinden sömürmüştür. Hatta

emperyalist savaş, bir tarafta Almanya, Avusturya-Macaristan, diğer tarafta İngiltere, Rusya, İtalya, Fransa, Amerika olmak üzere kendi içlerinde rekabet eden sermayeler arasındaki savaş bile bu rekabetin bir sonucu olup, bunlardan her birinin Doğu'da daha sağlam mevziler kazanabilmesi amacını gütmektedir. Bu rakiplerden her biri, konumu itibariyle ezilmekte olan, istismar için iyi bir malzeme oluşturan Doğu halkları üzerinde tam egemen birer ağa olmaya çaba gösteriyordu".

Galiyev'in Dünya Tahlili: Metropoller ve Sömürgeler

Galiyev'in Batıyı ele alırken sergilediği temel yaklaşım çağdaş dünya ekonomisi ve politikasının köleci, sömürgeci ve emperyalist karakterde oluşudur. Batının yerleştirdiği bu sömürü mekanizması ile dünya üzerinde sömürgeci *metropoller* ve bunlara bağlı birer *uydu* olan sömürgeler oluşmuştur. Bu ilişki gerçekte bir kölelik ilişkisinden başka bir şey değildir.

Batı halkları coğrafi keşiflerin ardından dünya ticaret yollarını ve hammadde kaynaklarını ele geçirmişler ve böylelikle feodal dönemde görülen kölelik sistemi kapitalizm döneminde yeni bir köleci sistem olarak tekrar hortlamıştır.

Bu *metropol-sömürge* ilişkisi dünya çapında işleyen bir mekanizma yaratmıştır. Bu mekanizma, gereksinim duyulan tüketim maddelerinin üretim ve değişim araçlarının, metropollerdeki tekeller elinde birikmesine dayalıdır. Sömürgelerden elde edilen ucuz mamullerle metropol ekonomiler her gün daha güçlenmektedir. Uydu durumundaki sömürgeler, aynı zamanda metropoller için kârlı satış pazarları olarak da kullanılmaktadır.

Metropol ekonomisi ayrıca sömürge ülkenin üretim güçlerinin gelişimine engelleyerek bu soygun mekanizmasını koruma altında tutmaktadır. Dolayısıyla sömürgecilikten kurtuluş mutlaka kapitalist sistemin yıkılmasına ve kapitalist üretim ilişkilerinin yerine sosyalist üretim ilişkilerinin hakim kılınmasıyla mümkün olacaktır.

Batı Kültürü: Eşkıya Kültürü

Batıdan kopuş için yalnızca Batının sömürgeci, kapitalist ve saldırgan yüzünü mahkum etmekle de yetinilmeyecektir. Batı denilen kavram emperyalist ve kapitalist sistemin toplamıdır ve bu toplam içinde ne varsa

ona karşı çıkılmalıdır.

Bu nedenle *Milli Komünizm* ideolojisi yalnızca Batı emperyalizmini değil Batı kültürünü de bütünüyle reddeder. Çünkü bu kültürün temelinde de sömürgeciliğin baskı ve zorbalığıyla, mazlum halkların kanı bulunmaktadır.

Galiyev'in deyişiyle bu kültür bir *"eşkıya kültürü"*dür. Batı Avrupa kültürünü oluşumu bile sömürgeciliğin izlerini taşımaktadır. Bu kültürün oluşumunda Amerika kıtasındaki Aztek ve Maya toplumlarının kanı, Afrika'dan Avrupa'ya taşınan yerlilerin alınteri ve gözyaşları bulunmaktadır. Batının bütün o zenginlik ve kültürünün oluşması ezilen dünya halklarının mahvı pahasına gerçekleşmiştir. Temelinde kan ve gözyaşı bulunan bu kültürün Doğuya verebileceği hiçbir şey yoktur.

Batı kampına dahil olan uygar efendiler kendilerine insanlığın kölelikten ve sefaletten kurtarılması misyonu yüklemişlerdir. Bu efendilerin karşısında ise Batı kültüründen payını alamamış ilkel ve barbar yerliler bulunmaktadır. Bu ilkel yaratıkların medenileştirilmesi gerektiği gibi bunlar için tek gerçekçi yol da, uygar efendilerine hizmet etmektir!

Gerçekteyse, Batı kültürü kapitalizm öncesi Doğu kültürüyle kıyaslandığında son derece güdük ve geri kalmış bir kültürdür. Sömürgecilikle birlikte bu durum tersine dönecektir. Sömürgecilik yalnızca Doğu halklarına karşı uygulanan bir baskı ve zor mekanizmasıyla sınırlı değildir. "Çağdaş" Batı kültürü ezilen dünyanın ve Doğunun üretim güçlerinin gelişimine engelleyerek buraların maddi kültürlerinin gelişimini de engellemiştir.

Galiyev Batı kültürünü çok çarpıcı bir şekilde mahkum eder:

"Sömürge ülkelerdeki gerici ekonomik ve sosyal düzenin muhafaza edilmesi, sömürgeci Batı emperyalizmin işine gelmektedir. Zira, metropollerin eşkıya kültürü yalnızca bu gerilik zemini üzerinde soluk alabilir ve gelişebilir. Sömürge halklarının karanlık ve baskı altında tutulması, kendi tarihsel gelişmeleri içerisinde insanlığın başına hapishane gardiyanı kesilmiş olan Batılı halklar için gerçek ve yaşamsal bir ihtiyaçtır...Metropol halkları her türlü medeniyet nimetlerinden, teknoloji ve bilimden yararlandıkları halde, sömürge halklarının ana kitlesi, yarı aç ve dilenci hayatı içerisinde sürünmektedirler. Bir tarafta çelik ve granitten yapılmış gökdelenler... Diğer tarafta niskin ve izbe barakalar... Bir tarafta elektrikli sabanlar ve traktörler, buharlı değirmen-

ler, sulama sistemleri, yapay gübreler... Diğer tarafta kara saban kürek ve kazma ve tırmık... Bir tarafta elektrik telefon, telgraf ve radyo... Diğer tarafta kara çıra gaz lambası ve tüm diğer şeylerin yokluğu... Bir tarafta güzel sanatlar, edebiyat oyunlar ve kahkahalar... Diğer tarafta unutsuzluk ve karanlık, sürekli acılar ve gözyaşları... Bir tarafta toklık, güven ve her yönüyle teminat altına alınmış bir yaşam... Diğer tarafta açlık soğuk, sefalet ölüm ve gözyaşları"

Galiyev'e göre bütün bu adaletsizlik Batı kültürünün ürünüdür ve bu nedenle de Batıyla toptan bir hesaplaşmaya girilecekse bundan onun kültürü de payını almalıdır. Buradan da görüleceği üzere Galiyev'de Batı ezilen dünyanın karşısındaki tek ve gerçek düşmandır ve bu günümüz için bile çok ciddi ve temel bir kavrayıştır.

Üçüncü Dünya böylelikle silahını sömürgeci Batıya ve onun köhneleşmiş eşkıya kültürüne yöneltecektir. Öze dönüş süreci bu anlamıyla gerçek bir Batı düşmanlığı olarak gelişecektir.

Doğu: Devrim Ocağı

Galiyev Batı konusundaki bu kavrayışının sonucu olarak *Bolşevik Parti* içinde Doğu halklarının ve mazlum milletlerin rolünü arttırma çabası içine girer. Oysa *Sovyet Devrimi*'nin hemen ardından gözler Doğu halklarına değil Batı proletaryasının da katılacağı bir dünya devrimi hayaline çevrilir.

Galiyev ise Batıdan gelecek herhangi bir gelişmenin sosyalizme katkı sağlayabileceğini düşünmemektedir. Uluslararası sosyalist devrim sorununda yalnızca Batıdan gelecek hareketlere bel bağlanmaktadır ve Galiyev bunun bütünüyle yanlış olduğu görüşündedir.

Ekim Devrimi liderlerini taktik olarak yanlış bir yola girmekle suçlayan Galiyev Batı Avrupa burjuvazisi tarafından köleleştirilen Doğu halklarına yönelmeden ve onları devrim mücadelesine katmadan uluslararası sosyalist devrim mücadelesinin başarıya ulaşmasının mümkün olmadığını söylemektedir.

Ancak Bolşevik liderler bu konuda Galiyev'den çok farklı düşünmektedirler. Aslında Lenin ve Stalin başta olmak üzere diğer bütün devrim liderlerinin Galiyev'den farklı düşünmeleri de son derece normaldi. Bu enternasyonalizmin ve Marksist devrim şablonlarının gerektirdiği bir durumdu.

Bu nedenle *Rus Devrimi*'nin enerjisinin Batı Avrupa proletaryası ile birleşmesinin gerekliliğine inanılıyordu. Ne de olsa proletarya ve burjuvazi arasındaki çelişkinin en keskinleştiği yerler Batı metropolleriydi ve Batı işçi sınıfının ayaklanması an meselesiydi. Sovyetler'e düşen bu isyanın hızlanmasına yardımcı olmaktı.

Galiyev ise klasik Marksist şablonlardan çok önce kurtulduğu için devrimin gerçek öznesinin ancak Doğu olabileceğini görüyordu. Fakat yalnızca Stalin değil o dönemde Stalin'e karşı muhalafet yürüten Troçki, Zinovyev ve Buharin gibi Bolşevik liderler bile Stalin'le aynı safta Doğu komünizminin Marksizmin özünü bozacak *milliyetçi bir sapma* olduğu görüşünü savunmaktaydılar.

Galiyev bu görüşleri yüzünden milliyetçilik suçlamasıyla tecrit edildi. Ama tarih Galiyev'i çoktan doğrulamıştı bile. Almanya'da *Spartakist hareketin* ezilmesi, Macar devrimi girişiminin hüsranla sona ermesi gibi gerçeklere rağmen Batı devrimi hayali görenler gerçekleri görmeye yanaşmıyorlardı.

Batıda bu hayal kırıkları yaşanırken Doğuda ise tam da Galiyev'in öngördüğü gelişmeler yaşanmaktaydı. Türkiye'de *Kemalist hareket*, İran'da Küçük Han hareketi , Afganistan'da İngiliz karşıtı devrim ve Kuzey Afrika halklarının *Ulusal Kurtuluş Hareketleri* emperyalizme karşı büyük başarılar kazanmaktaydılar. Ama yine de Bolşevik liderleri ikna etmek mümkün değildi.

Bu dönem benzer biçimde enternasyonal hayallerin yıkıldığı bir dönem olmuştur. Enternasyonal proletaryanın Batı metropollerinde kendi burjuvazileriyle çatışması ve böylelikle gelecek olan *Dünya Devrimi* umutları tam tersi biçimde Batı işçi sınıfının Birinci Emperyalist Paylaşım Savaşı'nda kendi emperyalist burjuvazileriyle işbirliğiyle sonuçlanmıştı.

Bu noktadan itibaren Batıda Marksist fikirlerden Sosyal Demokrasiye evrilme ve günümüze kadar gelen bir savrulma yaşanmıştır.

Enternasyonalizmin Çöküşü: Batı İşçi Sınıfının Gericiliği

Sovyet ideolojisi içinde bu konuda tek istisna olarak Lenin anılabilir. Lenin'in *"Geri Avrupa-İleri Asya"* şeklinde formüle ettiği bakış açısı bir yönüyle Galiyev'le benzer nitelikteydi. Ancak Lenin, Galiyev gibi Marksizm'den kopamadığı için sonuçta Batıcı şablonlar içinde bir değer-

lendirme yapmak zorunda kalmıştı.

Ama Lenin de gerçeklerin pekâlâ farkındaydı. Birinci Dünya Savaşı'nda uluslararası sosyalist devrime ihanet eden *II. Enternasyonal* geleneği ortadaydı. Bütün bu gerçekler karşısında Lenin Batı işçi sınıfını tümden reddedecek bir yola girmedi. Yalnızca Batıda işçi sınıfı içinde oluşan *"İşçi aristokrasisi"*suçlanarak Batı işçi sınıfının büyük çoğunluğu aklandı. Bu aynı zamanda çöken *enternasyonalizm* fikrinin de zoraki bir biçimde canlı tutulmasıydı.

Galiyev ise çok daha cesurdu. Batı işçi sınıfının gerici ve işbirlikçi karakterini çok iyi biliyordu. Doğunun sömürgeleştirilmesinden elde edilen zenginlik Batı toplumlarında sınıf mücadelesinin keskinleşmesini engellemiş ve tam tersi olarak *sınıf uzlaşmasıyla* sonuçlanmıştı. Doğunun sömürüsünden nemalananlar da yalnızca Batı işçi sınıfı içindeki *"işçi aristokrasisi"* değil bütün Batı proletaryasıydı. Batı proletaryası tümüyle aristokratlaşmıştı. Dolayısıyla uluslararası sosyalist devrim yalnızca Batılı burjuvaziyi değil Batı işçi sınıfını da hedef almak zorundaydı.

Galiyev'in Batı işçi sınıfının çıkarının ekonomik olarak da kendi emperyalist ülkelerinin çıkarlarıyla ortak olduğunu teorileştirmesinin ardından ezen ve ezilen ülke işçi sınıflarını birbirine bağladığı iddia edilen sahte enternasyonal bağ da yıkılmaktadır.

Galiyev Enternasyonalist Değil Milliyetçiydi

Bu noktada neredeyse bütün Galiyev yazarlarının "Galiyev enternasyonalistti" iddialarının çarpıklığı da ortaya çıkmaktadır. Galiyev teorik alanda enternasyonal proletaryanın bir olgu olarak varolmasının ekonomik ve siyasi imkânsızlığını gösterirken, buna rağmen nasıl enternasyonalist olacaktır?

Buradaki temel yanılgı, yalnızca Galiyev'in mahkeme tutanaklarındaki "milliyetçi değilim enternasyonalistim" söylemine bakarak çıkarsama yapmaktır.

Ancak gerçeklere ulaşmak için sadece olgulardan yola çıkmak her zaman yeterli değildir. Her şeyden önce Galiyev'in geliştirdiği ideolojik söylem bütünüyle Marksizmin dışındadır. Oysa enternasyonalizm Marksizmin temel formülasyonlarından birisidir.

Üstelik Stalin gibi bir zorbanın iktidarda olduğu ve *milliyetçi avının*

yaşandığı ve üstelik milliyetçilik suçlamasıyla yargılandığı bir dönemde, Galiyev'in enternasyonalizme bağlılık açıklamasının yalnızca mahkeme sürecindeki bir taktik olduğu ortadadır.

Galiyev aslında Bolşeviklere katıldığı zaman da enternasyonalizmi benimsememiş, her zaman milliyetçi kalmıştır. Genç yaşlardaki radikal milliyetçi yaklaşımı Bolşevik saflara katıldıktan sonra sosyalist bir karakter kazanmış ve *Üçüncü Dünya Milliyetçiliği*ne ulaşmıştır.

Enternasyonalizme Karşı Sömürgeler Enternasyonali

Üçüncü Dünya Milliyetçiliği dünya çapında bir enternasyonal birlik hayalinin değil ezilen dünyanın sömürgeciliğe karşı kader birliğinin teorisidir.

Ezilen dünyanın birlik fikrinin Galiyev'de canlanmasında temel etken Rus sömürgeciliğinin Doğu halkları ve Müslüman toplum üzerindeki etkisi olmuştur. Sovyet liderlerinin Doğuyu dışlayan bakış açılarının sonucu olarak *Türk Komünistleri* ile aralarında *ulusal sorun* ve sömürgeler konusunda ciddi çatışmalar yaşanmıştır. Sovyet Devrimi'nin Türk halklarına karşı takındığı yanlış tavrın sonucu olarak Türk dünyası ve mazlum milletler coğrafyası ile Sovyetler arasında kurulacak eksen daha baştan yok olmuştur.

Galiyev her iki konuda da, yani *ulusal sorun* ve *sömürge sorunu* konusunda açık yanlışlar yapıldığını ortaya koymuştur. Klasik Marksist analiz -ki bu Sovyet ideolojisinin de temel dayanağıdır- dünya çapındaki mücadeleyi burjuvazi ve proletarya arasındaki mücadele olarak ortaya koyar. Dolayısıyla uluslararası sosyalist devrim ancak dünya çapındaki burjuvaziye karşı enternasyonal proletaryanın ortak mücadelesi ile başarılacaktır.

Galiyev ise bunun ezilen dünya açısından hiçbir şey değiştirmeyeceğine inanmaktadır. Sonuçta Avrupa toplumlarında burjuvazinin yerine geçecek olan işçi sınıfının Doğu halkları ve işçi sınıfının sosyal ve ekonomik hayatında önemli bir değişiklik yaratmasına imkân yoktur.

Böylesi bir mücadele sadece gerici bir sınıfın yerine başka bir sınıfın geçmesiyle sonuçlanacak ama bu sınıf da Doğunun sömürge durumunda herhangi bir değişikliğe gitmeyecektir. Batı işçi sınıfı, Batı burjuvazisini yıkıp sosyalizmi kursa bile Doğunun sömürülmesinden çıkarı olduğu için burjuva hükümetlerinin eski sömürgeci siyasetlerini aynen devam ettirecektir.

Dolayısıyla Doğu halkları açısından yaşanacak tek değişiklik baştaki efen-

dinin değişmesi olacaktır. Baskı, sömürü ve adaletsizlik yine aynı biçimde devam edecektir. Üstelik bu sefer tek tek Avrupalı efendilerin sömürüsü değil Avrupa çapında birleşmiş bir efendiler topluluğunun sömürüsü ortaya çıkacaktır. Yani *"enternasyonal"* bir sömürü çarkı kurulacaktır.

Bu noktada Galiyev *Ulusal Sol* açısından son derece önemli yepyeni bir kavramlaştırmaya gider: *Sömürgeler enternasyonali*. Bu bir anlamda "enternasyonalizme karşı enternasyonalizm"dir.

Galiyev, Marksist enternasyonal teoriyi yıkarken yerine tüm ezilen dünya için yeni bir *birlik teorisi* ortaya koymaktadır. Galiyev'e göre insanlığın gerçek kurtuluşu ancak sömürge ve yarı sömürgelerin metropoller üzerinde kuracağı diktatörlükle mümkün olacaktır. *"Zira yalnızca bu yol, yeryüzünün Batı emperyalizmi tarafından zincirlere vurulmuş olan üretici güçlerinin kurtuluşu ve atılım yapması için gerçek bir teminat sağlayabilecektir"*.

Bu sömürgeler enternasyonali Asya'nın Afrika'nın ve Amerika'nın tüm ezilen halklarını bünyesinde toplayacaktır.

Enternasyonal İhanet

Sömürgeler enternasyonali tezinin en önemli yanı sömürgecilik ve emperyalizm olgusunun Marksizmi aşan bir bütünsellikle kavranmasıdır. Galiyev'e göre sömürge halklarının gerçek düşmanı yalnızca emperyalist ülkelerin burjuvazisi değil sanayileşmiş Batı toplumlarıdır. I. ve II. Enternasyonal'de de bu sanayileşmiş toplumların temsilcilerinin egemenliği söz konusudur. II. Enternasyonal'de ortaya çıkan durum, emperyalist ülke işçi sınıfının Birinci Dünya Savaşı'nda sömürge halklarına karşı kendi emperyalist burjuvazileriyle işbirliği yapmaları olmuştur.

Bu noktada Galiyev'in tespiti oldukça önemlidir. Galiyev, II. Enternasyonal'de ortaya çıkan ihanetin tesadüf olmadığını ve I. Enternasyonal'in de aslında benzer biçimde sömürge halklarının çıkarlarını savunmaktan uzak bir birlik olduğunu söylemektedir. III. Enternasyonal girişiminin de yine aynı nedenle çözüm olması mümkün değildir. Dolayısıyla II. Enternasyonal'de bariz şekilde ortaya çıkan ihanet aslında her üç Enternasyonal denemesinin de ortak özelliğidir.

O halde sömürge halklarının bu enternasyonal aldatmacasından kurtarılması ve emperyalizmle gerçek bir hesaplaşmaya girebilmesi için sömürge

halklarının kendi arasında oluşturacağı bir *sömürgeler enternasyonali* kurulmalıdır. *Sömürgeler enternasyonali* yalnızca emperyalist ülkelerin burjuvazileri üzerinde değil bütün sömürgeci Batı toplumları üzerinde bir hegemonya kuracaktır.

Elbette *sömürgeler enternasyonali*nin kurulmasından sonra da antiemperyalist mücadele devam edecektir. Emperyalist sistem bütünüyle yıkılana kadar sömürgeciler üzerindeki sömürgeler diktatoryasının güçlendirilmesi ve genişletilmesi gerekmektedir. Sömürgecilik yeryüzünden silinmedikçe başarıya ulaşılmış sayılmayacaktır.

Galiyev Avrasyacılığın Maskesini Düşürüyor

Galiyev'in bu fikirleri teorileştirdiği dönemde *Üçüncü Dünya* halkları sömürgecilere karşı ayağa kalkmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde *Üçüncü Dünyacılık* bir diriliş evresine girer. Meksika'da Zapata'nın, Türkiye'de Atatürk'ün, Orta Asya'da ise Galiyev'in yaktığı bağımsızlık ateşi İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte bütün mazlum milletler coğrafyasını tutuşturmaktadır. Amerika kıtasında Küba Devrimini gerçekleştiren Fidel Castro ve Che Guevara, Afrika kıtasında Lumumba, Cabral, Nkrumah, Fanon, Aime Cesaire, Arap Yarımadasında Nasır, Asya'da ise Nehru, Sukarno ve Ho Şi Minh liderliğinde devrimci hareketler *Üçüncü Dünya*'da antiemperyalist direnişi büyütmektedirler.

Galiyev, *sömürgeler enternasyonali* ile aslında bir *Üçüncü Dünya Cephesi* önermektedir ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ezilen dünyanın pek çok yerinde *Üçüncü Dünyacı Ulusal Kurtuluş Hareketleri* böyle bir cephenin arayışı içindedirler. Bu arayış ancak Galiyev'den kırk yıl sonra *Bağlantısızlar Hareketi* ve *Bandung* deneyimlerinde ortaya çıkacaktır. Her iki hareket de aslında Galiyev'in önerdiği *sömürgeler enternasyonali*nden başka bir şey değildir.

Galiyev'in *sömürgeler enternasyonali* bugün için de antiemperyalist bir *Üçüncü Dünya Cephesi* arayışının temel dayanağıdır. Fakat Galiyevci bir *sömürgeler enternasyonali*nden bahsedildiğinde bugün ortaya atılan *Avrasyacılık* teorilerinin bütünüyle dışlanması gerekir. Oysa bugün, Galiyev'den bahsedildiğinde *Avrasyacılığı* gündeme getiren teoriler de yok değildir.

Bu noktada Galiyev'le *Avrasyacılık* arasında tam bir karşıtlık bulunduğunu

söylemek gerekmektedir. *Avrasyacılık* Galiyev'in *sömürgeler enternasyonali* özlemini değil, emperyalist ülkelerin hegemonyasını güçlendirmektedir.

Bugün Galiyev'i savunarak *Avrasyacılık* yapanlar dönüp Galiyev'i bir kez daha okumak zorundadırlar. Galiyev'de Çin ve Rusya'nın içinde bulunduğu bir ittifakın ezilenler açısından bir *Üçüncü Dünya Cephesi* oluşturması söz konusu değildir. Bu ülkeler dünyanın ezen kutbunun temsilcisidirler.

Galiyev 1920'lerde Rus sömürgeciliğini ve Japon emperyalizmini teşhir etmekte ve Çin'in de pekâlâ bunların kuyruğuna takılabileceğini söylemektedir. Galiyev'in *sömürgeler enternasyonali* fikri çerçevesinde özellikle belirttiği gerçek Rusya'nın da sömürge ve yarı sömürgeler dünyasının karşısında yer alan bir sanayi metropolü olduğudur. Tarihin Galiyev'i haklı çıkarmadığını kim söyleyebilir?

Galiyev üzerinden *Avrasyacılık* yapanların dışında bir başka Avrasyacı grup daha vardır ki bunlar da tam tersi bir biçimde Galiyev düşmanlığı yapmaktadırlar. Çünkü bunlar hem Rusçu hem de Çincidirler ama bunu *Avrasyacılık* maskesiyle gizlemektedirler. Türkiye'ye *Avrasyacılık* tuzağını kuran bu çevrenin en azılı Galiyev düşmanı olmaları boşuna değildir. Galiyev'in fikirlerinin güçlendiği yerde bunların Rus ve Çin uyduculuğuna yol açan fikirlerinin yaşama olanağı yoktur.

Galiyev daha o yıllarda özellikle Türk halkları üzerindeki Rus sömürgeciliğinin gerçek yüzünü görmüş ve Rus sömürgeciliğine karşı Türk halklarının sosyalist birliğini savunmuştur. *Sömürgeler enternasyonali*nin ilk aşaması ise Rusya toprakları içinde kurulacak birleşik Türk devletidir. Bu devlet bütün Türk halklarının bir araya geleceği bir *Sosyalist Turan Cumhuriyeti*'ir.

1920'lerde Galiyev'in önerdiği *Birleşik Sosyalist Turan Cumhuriyeti* önerisinin bugünkü karşılığı da yine *Avrasyacılık* değil sosyalist karakterli bir *Türk Birliği*'dir.

Sınıf Mücadelesi Değil Ezen-Ezilen Milletler Mücadelesi

Galiyev'in teorisinin en önemli halkalarından birisi de dünya çapındaki sınıf mücadelesinin niteliğine ilişkindir. Marksizmin "sınıfa karşı sınıf"şeklinde telaffuz edilen ve işçi-burjuva çatışmasına dayandırılan sınıf mücadelesi Galiyev tarafından reddedilmektedir.

Bunun yerine ise proleter halkların dünya çapında yürüteceği *ulusal*

mücadele konmaktadır. Galiyev'in bu formülasyonu yaptığı dönemde ne Türk halkları içinde, ne de ezilen dünyanın herhangi bir yerinde gelişmiş bir işçi sınıfı bulunmamaktadır. İşçi sınıfının nispeten oluştuğu yerlerde ise işçi sınıfı bu *ulusal mücadele*nin önderliğini üstlenebilecek güçte değildir.

Buradan yola çıkan Galiyev bütün Müslüman halkları *proleter uluslar* olarak tanımlar. Zira Müslüman toplumun hemen hemen tüm sınıfları geçmişten bugüne sömürülmekte ve ezilmektedirler. Galiyev'in Müslüman toplumu için ortaya attığı teori aslında *Üçüncü Dünya*'daki sınıf mücadelesinin ana yönelimini belirleyecek derecede önemlidir. Galiyev'den sonra artık mazlum dünyada sömürülen bütün ezilen sınıflar *proleter ulus* kavramının ve devrim kavgasının içindedir.

Proleter ulus kavramının gösterdiği şekilde, dünya çapındaki kamplaşma Marksist teorideki "işçi-burjuva" şeklinde değil *ezen-ezilen ülkeler* arasında gerçekleşmektedir.

Ezen ve ezilen ülkeler ise soyut birer kurgu şeklinde değil o ülkeyi oluşturan milletler üzerinde varolmaktadır. Batı-Doğu arasındaki bu çelişkide ezen ülke kendi milletiyle ve yine ezilen ülke de kendi milletiyle varolmaktadır. Dolayısıyla mücadele, somut alana indirgendiğinde *ezen milletlerle ezilen milletler arasında bir mücadele* yaşanmaktadır.

Millet kategorisini dikkate almayan Marksist teoriyse doğal olarak *Üçüncü Dünya* gerçeğine ışık tutamamaktadır.

Oysa millet bir kurgu değil tarihin yarattığı bir gerçekliktir. Galiyev'e göre: *"İnsanlık alemi çağdaş gelişme aşamasında sadece sınıflardan değil; aynı zamanda sosyo-ekonomik ve kültürel oluşum açılarından birbirinden çok farklı olan milletlerden oluşmaktadır".*

Ulusal Mücadele Doğası Gereği Sosyalisttir

Proleter ulusların ezen uluslara karşı dünya çapındaki bu mücadelesi ise doğası gereği sosyalist bir karakter taşıyacaktır.

Galiyev'in örneğiyle; İngiliz ya da Fransız proletaryası ile Afgan ya da Fas proletaryası arasında muazzam farklar bulunmaktadır. Dolayısıyla her iki ülke işçi sınıfını birbirine bağlayan bir *enternasyonal bağ*dan söz etmek mümkün değildir. O nedenle ezen ülke proletaryası açısından olmasa da, ezilen ülkenin proleter halkları açısından sosyalist düzen, gerçek bir eşitlik ve

sömürüsüz bir dünya hayalini anlamlı kılmaktadır.

Bu Marksist *proletarya diktatörlüğü*nden farklı bir *Üçüncü Dünya Sosyalizmi*'nin de somutlaşması demektir.

Ancak bu işçi sınıfının devrimci rolünü yadsımak gibi yanlış bir kapıya da yol açmamalıdır. Zaten Galiyev de bu konuda oldukça net konuşmaktadır. Köylülerden güçlükle ayrılan ve niteliksiz bir el emeğinin dışında Tatar toplumu içinde neredeyse hiç işçi yoktur. İşçi sınıfının bulunmadığı bir toplumsal yapı içinde proletaryaya dayanmanın imkânsızlığı da ortadadır.

Müslüman halklar birbirlerine düşman toplumsal sınıflara bölünmediklerinden ve gelişmiş bir sanayi proletaryasına da sahip olmadıklarından bu toplumlarda sınıf mücadelesi yerine *sosyalist karakterli ulusal mücadele* çizgisi esas alınmalıdır. *Üçüncü Dünya*'daki sınıf mücadelesinin nasıl olacağı böylelikle ortaya çıkmaktadır.

Burada özellikle belirtmek gerek; bugün için bu tür bir *Üçüncü Dünya Sosyalizmi* mücadelesinin içinde işçi sınıfı mutlaka bulunmak zorundadır. Zira 1920'lerde ortalıkta görünmeyen işçi sınıfı, bugün bütün *Üçüncü Dünya* için yadsınamaz bir toplumsal gerçekliktir ve *proleter ulus* tanımının en önemli bileşenidir.

İki Yanlış: Milli Kapitalizm ve Milli Burjuvazi

Marksizmin *Üçüncü Dünyacılık* karşısındaki önemli zaaflarından birisi de aşamalı devrimler şablonudur. Marksist gelişim şeması içinde sosyalizme giden yol ancak kapitalizmin en üst aşamasına ulaşmasından sonra mümkün olacaktır. Böylelikle gelişen kapitalizm kendi mezar kazıcısı olan işçi sınıfını oluşturacak ve işçi sınıfının *enternasyonal* mücadelesi ile kapitalist düzen yıkılacak ve sosyalizme ulaşılacaktır.

Ancak bu Marksist teorinin *Üçüncü Dünya*'ya uyarlanması aslında sosyalist devrim beklentisinin başka bir bahara ertelenmesidir. Çünkü bırakın gelişmiş bir kapitalist yapıyı *Üçüncü Dünya* ülkelerinde o dönemde henüz bir işçi sınıfından bile bahsetmek oldukça zordur.

Sovyetler'in o dönem Doğuya değil de Batıya bel bağlamalarının arkasında yatan gerçek de budur. Böylelikle Marksist teorinin *Üçüncü Dünya* devrimcilerine önerisi gelişmiş bir kapitalist sistem kurmak olmaktadır!

Üçüncü Dünya'daki *milli kapitalizm* teorilerinin arkasında işte bu çarpık şabloncu anlayış yatmaktadır. *Üçüncü Dünya* devrimcileri "Kapitalizmi yıkmak mı-kurmak mı" şeklinde özetleyebileceğimiz komik bir tercihle karşı karşıya kalmaktadır.

Bu noktada kimi Marksist ortaya çıkıp *Ulusal Sol*'u kapitalizm savunuculuğu yapmakla suçlamaktadır. Ama çarpıklık *Ulusal Sol*'da değil Marksist teorinin kendisindedir. *Ulusal Sol*'un yanlışı bu Marksist şablonlara sıkışmaktır.

Kapitalizm başından itibaren bir *dünya sistemi* olarak ortaya çıkmıştır ve *Üçüncü Dünya*'nın geri kalmışlığı da kapitalizmin yarattığı *eşitsiz gelişme*nin sonucudur. Yani ortada kapitalist işleyişin aksine bir durum değil tam tersine kapitalizmin doğasına ilişkin bir durum söz konusudur. Bu Marks'ın gördüğü *homojen* yayılmanın tam tersine kapitalizmin *kutuplaşmış* bir dünya yaratarak gelişmesidir.

Üçüncü Dünya'da Burjuvazi Ezilen Ulusa Dahil Değil

Bugün *Ulusal Sol* içinde *ulusal burjuvazi*nin devrim mücadelesinin bir parçası olarak görülmesine yol açan yanlış bakış açısının kökenleri de burada aranmalıdır. Madem ki ortada gelişmiş bir kapitalizm yoktur, o halde önce bir *milli kapitalizm* kurulmalı ve bu *milli kapitalizm*in yaratacağı işçi sınıfının öncülüğünde sosyalist devrim yapılmalıdır.

Ancak bu tez sonuç olarak bir tek şeye yol açmaktadır: Kapitalizmin meşrulaşmasına ve ezilen halk sınıflarının mücadelesinin ulusal burjuvaziye havale edilmesine.

Galiyev'de ise *milli burjuvazi* reddedilmekte ve ulus dışı bir kavram olarak gösterilmektedir. Zira Galiyev, Marksist şablonlardan yola çıkarak kapitalizmi geliştirmek gibi yanlış bir yola girmediği için kapitalizmi tümden reddetmekte ve dolayısıyla ülke içi kapitalizmin dayanaklarından birisi olan *milli burjuvazi*yi de reddetmektedir.

Üçüncü Dünya'daki *proleter ulus* tanımı bu haliyle Marksist ulus tanımının bütünüyle dışındadır. Buna rağmen günümüzde ezilen ülkelerde ezilen ulus içinde *milli burjuvazi*ye yer vermek gibi yanlış bir anlayış oldukça yaygınlık kazanmaktadır.

Bu noktada *proleter ulus* tanımının netleştirilmesi gerekmektedir. Ezilen

dünyada ulus. kapitalist ilişkiler ağı içinde sömürülen tüm halk sınıflarını kapsamaktadır.

Ulusal burjuvazi ise belki uluslararası sermaye ile tekelci sermaye arasında kurulan sömürü çarkının bir elemanı değildir ama ülke içi sömürünün önemli bileşenlerinden birisidir ve geleceği de kapitalist piyasanın devamına bağlıdır.

Bu nedenle *ulusal burjuvazi*nin *antikapitalist* olması her şeyden önce onun varoluşuna aykırıdır. Kapitalizme karşı olmayan herhangi bir güçünse ulusalcı olmasına imkân yoktur.

4. TÜRKİYE'DE ULUSAL SOL AKIM VE GALİYEV

Kadro ve Galiyev

Türk Solu'nun Galiyev'le tanışması yeni bir olgu olsa da Türkiye'de *Ulusal Sol* daha ilk çıktığı andan itibaren Galiyev'le önemli bir bağlantı kurmuştu. Türkiye'de *Ulusal Sol* geleneğin en önemli damarlarından birisi olan *Kadro* hareketi aslında doğrudan Galiyev'in tezlerini Türkiye koşullarına uyarlamıştı.

Şevket Süreyya henüz *Türkiye Komünist Partisi* içindeyken gittiği Doğu Halkları Komünist Üniversitesi'nde (KUTV) Galiyev'in talebesi olarak öğrenim görmüştü.

Türkiye'ye döndükten sonra ise ilk yaptığı şey TKP'den ayrılmak oldu. Şevket Süreyya'nın TKP'den bu ayrılışının sebebi olarak sol içinde hakim bir anlayış olarak onun bir dönek olduğu propagandası yapıldı. Ancak Galiyev ve *Kadro* arasındaki ilişki doğru olarak kavrandığında bu döneklik suçlamasının temelsizliği de ortaya çıkar.

Şevket Süreyya'nın *Kadro*'da geliştirdiği tezlerle Galiyev'in tezleri neredeyse birebir örtüşmektedir. Şevket Süreyya, belli ki KUTV'da Galiyev'den etkilenmiş ve ülkeye döndüğünde bu Galiyevci tezleri *Kemalist Devrim*'e uyarlayarak yeni bir siyasal akımın temsilcisi olmuştur.

Kadro'nun *Avrupa merkezciliği* reddeden, Batı ve liberalizm karşıtı fikirlerinin oluşumunda bütünüyle Galiyev'in fikirlerinin etkisi vardır. Yine *Kadro*'nun *metropol ve sömürge* tahlili ile kapitalizm ve sosyalizm tahlilleriyle bunlara karşıt olarak önerdiği *Ulusal Kurtuluş Hareketleri* ve otarşik yönetim

önerileri de yine Galiyev'den kaynaklanmaktadır.

Mustafa Suphi ve Galiyev: Orta Asya'dan Anadolu'ya

Şevket Süreyya'nın *Kemalist Devrim*'le Galiyevci fikirleri birleştirerek yaratmaya çalıştığı *Kadro hareketi*nin dışında yine *Ulusal Sol*'un önemli akımlarından birisi olan Türkiye Komünist Partisi'nden de özellikle bahsetmek gerekir.

Türkiye Komünist Partisi, Bakü'de Mustafa Suphi tarafından kurulmuştur. Mustafa Suphi'nin Galiyev'le ilişkileri ise Şevket Süreyya'nın çok daha ötesindedir. Mustafa Suphi, Galiyev'in gizli örgütlenmesinin içindeki önemli isimlerden birisidir.

Türkiye Komünist Hareketi'nin İstanbul ve Anadolu'da örgütlenmesi çalışmalarını Mustafa Suphi bizzat Galiyev'le birlikte planlamıştır. Suphi ve Galiyev arasındaki ilişkinin boyutlarını göstermesi açısından Galiyev'in Suphi'nin ölümünün ardından yazdığı *"Mustafa Suphi ve Yaptı"* isimli makalesi önemli bir delildir.

Mustafa Suphi ile Galiyev bütün *Türk dünyası*nı birleştirecek bir *Sosyalist Turan Cumhuriyeti*'nin önemli ayaklarından birisi olarak gördükleri Anadolu'yu ve *Kemalist hareket*i oldukça önemsemektedirler. O nedenle Galiyev ve Nerimanov başta olmak üzere *Milli Komünistler Türk Devrimi*'nin başarıya ulaşması için büyük çaba harcarlar. Nerimanov'un Azerbaycan'ının *Kemalist harekete* yaptığı yardımların yanı sıra Galiyev de *Türk Devrimi*'nin başarıya ulaşması için Sovyetler'in koşulsuz desteğini sağlamaya çalışır.

Ancak Suphi ve beraberindeki 15'ler Mustafa Kemal'in davetiyle *Kurtuluş Savaşı*'na katılmak için Anadolu'ya geçtiğinde tıpkı Nerimanov, Rıskulov ve diğer *Milli Komünistler* gibi Stalinci bir komploya kurban gider. Stalin'le Kazım Karabekir arasındaki iyi ilişkiler dikkate alındığında bu komplonun ikisinin marifetiyle tertiplendiği rahatlıkla düşünülebilir.

Suphi'nin ölümü Galiyev ve Mustafa Kemal arasındaki irtibatın kopmasına yol açar. Böylelikle Anadolu'dan Orta Asya'ya kadar uzanacak bir *Türk ekseni* daha gerçekleşmeden yıkılmış olur.

Mazlumlar coğrafyasının ayağa kalkması için çalışan ve ortak amaçlar güden iki hareketin birleşememesinin önemli sonuçları da olur. Suphi'nin öldürülmesi *Türkiye Komünist Hareketi*'ne büyük bir darbe indirir. Liderini

kaybeden *Türkiye Komünist Hareketi*, Suphi'nin ölümünden sonra bir daha toparlayamaz. Türk coğrafyası ile irtibatı kesilen *Ulusal Sol* da Türkiye sınırlarına hapsolur ve kan kaybeder.

Mustafa Kemal öncülüğünde gerçekleşen *Türk Devrimi* Galiyevci hareketin Sovyetler'deki gücüyle birleşseydi belki bugün çok farklı bir Türkiye ve dünya tablosuyla karşı karşıya olabilirdik. Ama bu birliktelik ne yazık ki gerçekleşmedi ve tamamlanmayı bekleyen bir proje olarak *Ulusal Sol*'a miras kaldı.

Galiyev Düşmanı Sahte Ulusalcılar

Suphi'nin ölümünün ardından TKP'nin başına Şefik Hüsnü geçmiştir. Ancak Şefik Hüsnü'yle birlikte gelişen çizgi aslında Suphi ile başlayan *Ulusal Sol* çizginin tam karşıtı bir komprador akımın da doğuşudur.

Şefik Hüsnü'yle birlikte *Türk Solu* içinde *Ulusal Sol*'a karşı bir *komprador sol* çizgi ortaya çıkar ve ulusal sol-komprador sol mücadelesi günümüze kadar taşınır.

Bu komprador geleneği sahiplenen Maocu parti ise bugün *Ulusal Sol*'a ve onun dünya çapındaki teorisyeni Galiyev'e karşı yürütülen propagandanın üretim merkezi konumundadır. Bu Maocu hareket ulusal saflara komprador bir sızma olduğu için ulusalcı kisvesi altında Türkiye'de *Ulusal Sol* yükselişin önünü kesmek için özel bir görev yüklenmiştir. O nedenle Sultan Galiyev konusunda henüz bir bilgilenme ve bilinçlenme süreci başlamadan yıllar önce bu hareket Galiyev düşmanlığına başlar.

Savundukları tezlerin saçmalığı bir yana asıl komik olanı bu iddiaların *ulusalcılık* adına yapılmasıdır. Galiyev'e karşı yürüttükleri propaganda tümüyle Stalin'in uydurmalarına dayanmaktadır. Bu, öylesine bir garip bir çelişkidir ki Türkiye'de *ulusalcılık* yapan bu hareket bir yanda Stalin'e diğer yandan da Mao'ya dayanarak ve onları referans alarak ulusalcılık yapmaktadır. *Stalinci ve Maocu bir ulusalcılık!* İşte Türkiye'de Galiyev düşmanlığını yayan çevrenin ortaya koyduğu gülünç manzara budur.

Galiyev'e karşı öne sürdükleri tezlere gelince, bütün bunların birer saçmalıktan öteye gitmediğini en başta vurgulamak gerekir.

Bu Maocu partinin asıl misyonu *Kemalist Devrim* ve Galiyev'i birbirine bağlayan *mazlum millet ideolojisi*nin yok edilmesidir. Böyle bir birlikteliğin

gerçekleştiği bir Türkiye'de kendi çarpık ve ithal ideolojilerinin yaşama şansı olmadığını bilmektedirler.

Ancak gelinen noktada bunların tez diye ortaya attıkları iftiraların hepsi tek tek ortaya çıkmaktadır.

Galiyev Panislamist ve Pantürkist Değil Milliyetçi ve Kömünisttir

Bunların Galiyev'i karalamak için ortaya attıkları tezlere gelince. Birinci ve en önemli tez Galiyev'in *Pantürkist ve Panislamist* olduğu Atatürk'ünse her iki akıma da karşı olduğudur.

Atatürk elbette gericiliğe ve *Turancılığa* karşı çakmaktadır ancak Galiyev'in gericilikle ya da *Turancılık*la suçlanması mümkün müdür?

Bir kere Galiyev sosyalisttir ve kendisini *materyalist* ve hatta *ateist* olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla Galiyev'in *Panislamist* olarak suçlanmasına imkân yoktur.

Ancak bu Maocu hareket Türkiye'de de din düşmanlığı propagandası yaptığı için Galiyev'i anlaması mümkün değildir. Oysa Galiyev Müslüman bir toplum içinde yaşamakta ve bu toplumun gerçeklerine ters düşmeyen bir sosyalist çizgi oluşturma çabasındadır. Galiyev'in *"Müslüman kitleler içinde din karşıtı propaganda"* ile ilgili yazıları okunduğunda din konusundaki yaklaşımının ne kadar doğru olduğu görülebilir.

Galiyev'in yaptığının bir benzeri *Arap Sosyalizmi* deneyimlerinde ortaya çıkmaktadır. *Arap Sosyalizmi* de ortaya çıktığı Ortadoğu coğrafyasında İslamiyet'le çatışmayan bir sosyalizm arayışının adıdır. Ama kimse çıkıp örneğin *Mısır Devrimi*'nin lideri Nasır'ı *Panislamizm*'le suçlamamıştır. Galiyev'in yaptığı da Nasır'ın yaptığından farklı değildir.

Atatürk'ün karşıt olduğu *Turancı* çizgiye gelince. Atatürk o dönem Türkiye içinde ortaya çıkan *Alman güdümlü* maceracı bir akım olarak *Turancılığa* karşıdır. Ancak *Türk dünyası*nın bir araya getirecek bir *Türk Birliği* projesini kendi sözleriyle ortaya koymuştur.

Bu Maocu hareketin çarpıtmalarıyla Galiyev, Türkiye'deki bu *Turancı* akımın bir devamcısı gibi gösterilmektedir. Oysa Galiyev Rus hakimiyeti altındaki büyük *Türk coğrafyası*nda yaşayan bir devrimci olarak bütün *Türk dünyası*nı bir araya getirmek için çalışmakta ve Atatürk'le aynı ideali gerçek-

leştirmek istemektedir.

Yani Galiyev Enver Paşa gibi kendi ülkesindeki *Kurtuluş Savaşı*'na katılmak yerine bir yabancı devletin güdümünde maceracı özlemler peşinde koşmamakta tam tersine içinde yaşadığı *Türk dünyası*nı Rus sömürgeciliğine karşı birleştirmeye ve özgürleştirmeye çalışmaktadır ki bu, *Sovyetler* dönemindeki tek ve gerçek *antiemperyalist* çizgidir.

Bütün bunlar ortadayken Galiyev'i bir *Türk-İslam sentezcisi* ve *Turancı* olarak suçlayıp O'nu sıradan bir MHP militanı gibi göstermek en basitinden bir çarpıtmadır.

Galiyev'in *Basmacı hareketi*ne destek olduğu ve *Sovyet Devrimi*'ne ihanet ettiği iddialarının da gerçeklerle yakından uzaktan ilgisi bulunmamaktadır. Galiyev, *Basmacı hareketi* ve Zeki Velidi Togan'la olan ilişkisinin sadece bu hareketin İngilizlerin denetiminde *Ekim Devrimi*'ne vereceği zararı engellemek için olduğunu söylemektedir. Yine kendi savunmasında da Togan'ı neredeyse Bolşeviklerle işbirliği yapmaya ikna ettiğini ancak Togan'ın son anda bu işbirliğinden vazgeçtiğinden bahsetmektedir.

Bütün bu iddialar bir yana, Galiyev'i *"hiçbir zaman Marksist olmamak"* ya da Marksist devrim şemalarını reddetmekle suçlamak da son derece komiktir.

Galiyev'i, Galiyev yapan şey O'nun mazlum milletler coğrafyasında *Avrupa merkezci* bakış açılarını yıkarak *mazlum milletler*e yön gösterecek bir ideolojik çizgi yaratmasıdır. Galiyev'in bu noktadaki en önemli başarısı ezilen dünyanın Marksist şablonlardan kurtulmasını sağlamak olmuştur. Şimdi bütün bunlar ortadayken kalkıp, "Galiyev Marksist değildi" demek olsa olsa açık bir cahillik örneğidir.

Ancak bu Maocu hareket *Galiyev uyanışı*nın ortaya çıkışından rahatsız olmakta haklıdır. Bu *uyanış* onların *sahte ulusalcı* maskelerini düşürecek ve gerçek yüzlerini ortaya çıkaracaktır. Bunu engellemek için ne kadar çabalasalar boşunadır.

Galiyevcilik Mi Atatürkçülük Mü?

Türkiye'de bugün *Ulusal Sol*'un gerçek anlamda bir güç olabilmesi Galiyev ve Atatürk arasındaki bağın gerçekçi bir biçimde kurulmasına bağlıdır. Atatürk 1920'lerde *Türk Devrimi*'ni gerçekleştirmek için mücadele ederken

aynı tarihte bir başka Türk devrimcisi olan Galiyev de Türk halklarının bağımsızlığı için mücadele etmektedir.

Ancak Atatürk'le Galiyev arasında o gün kesilen bağın bugün tekrar kurulması gerekmektedir. Dolayısıyla *Ulusal Sol* açısından yeni dönem görevi de ortaya çıkmaktadır.

Galiyev ve Atatürk'ün mücadelesi aslında ortak bir ideali göstermektedir ve mantıklı olan Atatürk'ü ve Galiyev'i birleştiren çizginin sağlamlaştırılmasıdır.

Burada özellikle dikkat edilmesi gereken husus Galiyev'le Atatürk arasındaki bu bağın düzgün kurulmasıdır. Bugün pek yaygın bir fikir olmasa da "Sultan Galiyevcilik" gibi Atatürkçülüğün dışında bir siyasi tanımlama söz konusudur. Bu anlayış bugün için olmasa da önümüzdeki süreçte *Ulusal Sol*'a zarar verecek bir hal alabilir ve bu nedenle erkenden önüne geçilmesi ve düzeltilmesi gereken bir hatadır.

Galiyev'in yarattığı fikirler Türkiye'de Atatürk tarafından Türk Devrimi ile hayata geçirilmiş ve *Atatürkçülük* olarak bir ideoloji haline gelmiştir. Bu noktada aslolan Galiyev'i Atatürkçülükten ayrı bir siyasi akıma dönüştürmek değil Galiyev'i Atatürkçülüğe eklemektir. Ancak bu başarılırsa Galiyev ve Atatürk'ün ortak davasının gerçekleştirilmesi mümkün olacaktır.

Türk Solu, Galiyev'in "bitmeyen şarkı"sını tamamlamak, emperyalizmi yıkmak ve mazlum milletlerin kurtuluş mücadelesini başarıya ulaştırmak gibi zor bir görevle karşı karşıyadır. Atatürk ve Galiyev'i tek bir çizgi olarak ortaya koymadan bu görevi tamamlamak mümkün değildir.

Bu Galiyev'den ve Atatürk'ten bize kalan yegâne mirastır.

İnan Kahramanoğlu

İleri Dergisi
Genel Yayın Yönetmeni

1912

Müslümanlar Arasında

Araplarda İslam'ı kabul etmelerinden önce korkunç bir gelenek vardı. Zina yapanlar utanç verici bir cezaya çarptırılırdı: Bir direğe bağlanıp taşlanırlar ya da canlı canlı toprağa gömülürlerdi. Bu gelenek İslam dinini kabul etmelerinden sonra da sürdürüldü ve İslam'ı kabul eden başka halklara da geçti.

Çağdaş Müslüman ilahiyatçı ve filozofların büyük kısmı, her türden zorlamanın ve şiddetin İslam'ın ruhuna aykırı olduğunu belirtmektedir. Buna rağmen, Müslümanlar arasında utanç verici cezalar günümüze dek uygulanmıştır. Bu yılın Eylül ayının 2'sinde Sterlitamak ilinin Duvan-Tabınski bölgesinin Karmaskal köyünde böyle utanç verici bir cezaya tanık oldum. Bu köyün öğretmeninin misafiri olarak oradaydık. Birtakım bağırış çağırışlar işittik. Ardından evin içine bağıra bağıra çocuklar daldı: "Bakın, bakın, adamı arabaya koşmuşlar!" Hep birden açık pencerelere koştuk ve korkunç bir manzarayla karşılaştık: Sokağın ortasında, tanınmaz bir hale gelinceye dek dövülmüş iki kişi, ayaklarını zorlukla sürüyerek yürüyor ve ağır bir köy arabasını da peşlerinden çekiyordu. Önlerinde, arkalarında, yanlarında bin kişilik bir kalabalık ise bas bas bir

şeyler bağırarak gidiyordu. Birisi sordu: Bu ceza neden ve onları nereye götürüyorlar? "Büyük olan bir kıza tecavüz etmiş; onu yakaladılar, hak ettiği gibi dövdüler, başkalarına örnek olsun diye de sokakta gezdiriyorlar. Aklı başına gelir artık." diye yanıt verdi geçenlerden biri.

— Ya öteki neden?

— Bilmiyorum.

— Polis neden karışmıyor size?

— Ah, dostum! Onları dövmeye başlar başlamaz, polisler ortadan kayboldu.

— Gerçekten de onlar dövülürken, tek bir görevli yok muydu?

— Mollanın teki geçiyordu, o da katıldı dövmeye, polislerle askerler de bir şey yapamadı.

İlginçtir, bundan iki gün önce halkın önünde "tecavüzden" dövülen bu adam, şimdi askerlik hizmetine çağrılmıştır.

Suhoy

Urumski Vestnik - 1912 - 4 Eylül - N. 196
Sultan Galiyev M., Yazılar, Konuşmalar, Belgeler, Kazan, Tat. Kit. Yay., 1992, s. 26-27

1913

Tatar Kızının Düşü

(S.G.M.ye adanmıştır)

Çölü düşledi... Orada tek başına yürüdü.

Ne kadar zordu yürümek!.. Bakışların değebileceği, kendine cezbedebileceği hiçbir şey yoktu...

Etrafta tek bir can yok... Kum, kum ve kum...

Tepesinde her yeri bulutsuz göğün donuk gri çöl rengi kaplamış...

Ölüm sessizliği.

Sanki burada her şey ölmüş, her şey kaybolmuş, burada her şey yakıcı güneşin ışık parmaklarıyla bir araya gelmiş...

O korkuyor...

Bir insan sesi duymak istiyor.

Ama sadece vahşi yılanların uğursuz ıslığını ya da gri akrebi ve aç çakalların ve hain sırtlanların kalbi saran ulumalarını duyuyor yer yer, zehirli otların dikenli çalılıkları dalıyor etini bazen...

Ne korkunç!.. Ne bunaltıcı ve zor yürümek!..

"Ah, tanrım!.. -diye düşünüyor acıyla- Artık sonu gelmeyecek mi bu tekdüzeliğin, artık bu ıssızlıkta bir değişiklik olmayacak mı, sonsuza dek bu vahşi ölüm bahçesinde mi kalacağım?!.."

Ama işte tepenin ardında bir vadi beliriyor...

İncecik palmiyeler ve türlü renkten çalılıklar görünüyor; insanların neşeli, canlı sesleri duyuluyor...

Yaşam kaynıyor orası...

Ah, nasıl mutlulukla ileri atılıyor o!..

Nasıl bir enerjiyle güneşin bereketli ışınlarıyla yıkanan bu yaşam bahçesine koşuyor o!..

Nasıl tatlı biçimde atıyor kalbi, nasıl güçle onda yaşam susuzluğu beliriyor, ruhunun bütün tellerinde kendini bu yaşama teslim etmek susuzluğu..

Ama bir yerlerden bütün varlıkları ürperten şu ses geliyor: "Dur ey kadın!.. Boşuna yöneliyorsun oraya... Sen mahvolmaya mahkumsun. Çölde yaşam yok, seraptır bu!.."

Ah, nereden çıktın sen, vahşi ses?!..

Neden böyle acımasızca indiriyorsun görünmez darbeni?!.. Evet, seraptı bu; kayboldu...

Geriye eski boş, kuru, donuk gri çöl kaldı...

Kulkı-Baş

Musulmanskaya Gazeta, 1913, 2 Eylül

Başkır Kızı

I.

Doğumunun üzerinden yedi sene geçene kadar çevresindeki hiç kimsenin dikkatini çekmemişti Magi. O bir Başkır kızıydı. Kentte başka çocuklar da vardı. Kentin zayıf ağaçlarla dolu bahçelerinde koşar, toz içinde kalmış caddelerinde dolaşırdı. Kentin uzak mahallelerin de dışındaki çayırlar, koruluklar, boş alanlar onu cezbediyordu. Ancak oralarda bulunduğu zaman kendisini biraz olsun hürriyete yaklaşmış duyumsuyordu.

Okullu olması için yaşamının ilk yedi senesinin geride kalmasını beklemek zorunda kalmıştı. Okul onun önüne anlamını bir türlü tam olarak kavrayamadığı yeni bir dünya koymuştu. Ucu sivriltilmiş kalemlerin, cansız bir şekilde karşısında duran ve harf adı verilen şekillerin ne olduğu onun için bir sırdı. Akıp giden yıllar ve geçen yaşam içinde Magi de gelişip yetişkin bir kız olmaya başlıyordu. Artık açık tonlara çalan kahverengi gözleri sürekli bir parıltı içindeydi. Bu parıltılar hayat dolu ve sıcaktı, yumuşacıktı. Bunlar görenlerin yüreğine ılıklık aşılayan, diri ve aydınlık pırıltılardı... Bu köylüler için daha önceden bilmedikleri, tecrübe edilmemiş anlatımlar gönderiyordu. Son derece rahattı. İnsanlara bakarken de

bu rahat, dikkatli tavrını değiştirmiyordu ve bunu fark edenler, kendilerini ölçüsüz bir özlemin kollarında buluyorlardı. Sanki, şu her şeyi yapabilir gibi görünen dünya, bu kocaman dünya bir şeylerin noksanlığı, bir faziletin insanlar tarafından yitirilmesinin arkasından yas tutmaktadır. Fazilet artık yok olmuştur ve onun gidişinin dönüşsüz oluşu, onun yaşam kaynağı olma gücünü insanlar için ulaşılamaz kılmaktadır. Bu durum onlara dünyanın cansız soğukluğunun yarattığı sorunlardan kaçma eğilimi vermekteydi. Her şey insanlara değersiz ve anlamsız görünmekteydi.

Magi inatçılığıyla, güzel, diri göğüsleriyle sebatkar ve kuvvetli bir kız izlenimi yaratıyordu. Bir zamanların hür ve el değmemiş Başkırya steplerinde bir süvari gibi atla gezen Başkır kızı gene hür olduğunu anımsatırken, elastik ve kuvvetli vücudu, sağlam kaslı kolları, bacakları bu izlenimin oluşmasında katkı sağlamaktaydı.

Onun atalarından miras kalan ve hariçten bakıldığında onu diğerlerinden ayırt eden bir faktör de ufak, şekilli kartal burnuydu. Düz yüz hatları ve geniş elmacık kemikleri arasından kendini gösteren burnu Başkır kızının karakterinin bir dışavurumu gibi görünüyordu. Frengi, tüberküloz gibi tüm halkların amansız düşmanı olan illetlerin onu dünyadan ayırmayacağı ya da onun hiçbir dejenerasyona uğramayacağının göstergesi sanki bu burnun şeklinde gizliydi.

II.

Bahçe göz alıcı elektrik ampulleriyle aydınlatılmıştı ve müzik çalınıyordu. Efkar, bahçedeki kişileri ötelere taşırken, bir taraftan da Çaykovski'nin harmonik ve tatlı müziği yayılıyordu etrafa. Maziye ait görümler umutsuz ve dönüşü olmayan bir biçimde kaybedilmiş olmalarına rağmen yüreklerin rahatlamasını fırsat bilerek hareketleniyordu. Yürekler can sıkıcı ve üzücü bir hasret içinde kıvranmaktayken diğer taraftan da ölçüsüz arzular, ağırbaşlı sevinçler bir aradaydı. Keder de sevinç de yaşamın bir müzik harmonisine benzeyen nizamı içinde bir arada yaşıyordu. Bayanların kahkahalarının metalik tonu, beylerin gülüşmelerinin uykulu ahengiyle iç içe geçerken bir kısım delikanlı da gürültülü bir şekilde bahçede gezinmekteydiler. Anlaşılamayan cümlelerin boğuk ve gırtlaktan gelen sesleri bu duruma aşinalığı olmayanları sanki sağır etmekteydi.

Magi ise derli toplu güzelliğiyle etkileyiciydi. Kırmızı bir şapka takmıştı

ve bu, onun parıltılı çekiciliğini bir misli artırıyordu.

Enerji dolu hareketleri, hırs doluydu. Tutkulu gözlerini erkekler ona doğru çevirmişlerdi ve ihtiraslı bir sevdanın habercisi olarak anlayacakları bir gülümsemenin onlara ulaşmasını bekliyorlardı. Ancak bu çabanın manasızlığı, yakıcı gözlerinin ebedi karanlığının her şeyi söndürmesinden sonra ortaya çıkıyordu.

III.

İlk sevgili karanlık bir tenha köşede yasemin ağacının sık yapraklarının örtüsü altındaydılar. Kollar ve dudaklar tatlı, uzun bir öpüşün sıcaklığı içinde vuslata ermişti. Semanın yükseklerinden, bir tek ay onları izliyordu. Bir tek o, onların yanan gözlerinin ve ürperen tenlerinin izleyicisiydi. Ali, tamamiyle Magi'yi teslim almıştı. Islak dudaklarını, kara ve iri gözlerini delice öpüyor, ellerini kızın saçlarının yumuşak büklümlerinde gezdiriyordu. Ateş bedenine hakim olmuştu. Yüreği yerinden dışarı uğramak üzereydi. Yalnızca istediği oydu...

IV

Kirletilmişti Magi.

Başına ne geldiğini kavrayamıyordu.

Şaşırmış ve rahatsız bakışları usulca bir soru sorar gibi kendisine gizemli, soğuk gelen insanlara dikilmekteydi. Beylerin katı ve emin sesleri, bayanların şen kahkahaları ve bebeklerin usulca konuşmalarının ardında saklanan anlaşılmaz bir kuvvet ve sonsuz bir sessizlik bulunduğunu sanıyordu. Paramparça olan iç aleminin telaşını dinliyordu. Ateşli gözler ara sıra kendisine çevriliyordu. Ancak kirletilmiş ruhundan kaynaklanan ürkütücü boşluk bir türlü peşini bırakmıyordu.

Acı çektiren, yakıcı ve ürkütücü acı içine yerleşmişti.

V

Güz soğuğu ve rutubet havaya hakimdi. Gece. Gökyüzü ebedi genişliklerinde sayısız yıldızlarla parlıyordu ve nehrin gümüşi sularına yansıyordu. Uzaklara doğru akan, devinimsiz kıyılardan çıkan akıntılar gümüşi bir renkte parlayarak sisle hafifçe örtülü kıyılara doğru kararmaktaydı.

Düzenli ve pürüzsüz bir yüzeyi vardı ırmağın.

Esinti yaramazlıktan yorulmuştu ama az sonra uyanacaktı. Balıkların biri dinlenmek bilmeksizin suyun yüzüne çıkıyor ve titrek çemberler oluşturuyordu. Dalgalar ise yorulsalar da dinlenmiyorlardı. Birbirlerine geniş semayı, usulca parıldayan ayı ve devinimsiz uykulu yeryüzünü anlatarak bir süre önce derinlere dalmışlardı. Balıklar kurnazca onların etrafında beyhude dolanıyorlardı. Dalgaların ne konuştuklarını işitmiyorlardı. Akıl almaz bir sessizliğin içindeydi bu konuşma.

Yaşam sahilde de dinerken, kent gündüzün sıkıntılarından yorgun bir şekilde uykuya dalmıştı bile. Herkes yatağına, döşeğine çekilmişti. Derin uyku herkesi içine almış durumdaydı. Nadiren işitilenler ise, bir faytonun geç kalan sesi, bir havlama ve ya bekçilerin ağıda benzer ürkek düdük sesleriydi. Yarım saatte bir kez, saat sesi, kulaklara ulaşıyordu. İki darbenin ardından tekrar ses seda kesiliyordu.

Saat yavaş ve uzun uzun üç defa çaldı.

VI.

Bu saatte kim ve ne amaçla ırmağa doğru merdivenlerden iniyordu? Magi! İnişini aceleyle tamamladı ve bir an kararsız kaldı. Göğsü kabardı panikle. Anlaşılmaz bir şeyler dudaklarından dökülmekteydi. Ardından Magi ellerini boynuna doğru kaldırarak suya atlayıverdi.

Suyun şapırtısı duyuldu...

Kızın nihai bağırışını duyan olmadı, yalnızca dalgalar ve balıklar ürkekçe zıplar gibi oldular. Bir yakına bırakılan bağışlanma isteğinin şefkati, ruhunun düzenini bozan ve tellerini kopartana bir beddua bağırışında gizliydi. Baskının ezdiği ince bir ruhun çaresizliği, bu baskı karşısında bir karşı duruş bu bağırışın içindeydi. Orada kara saçlı bir baş ırmağın üstünde seçiliyordu. O güçsüz elleriyle akıntıyı yenmeye çalışıyordu. Bu çırpınan güçsüz beden uzaklara gitti ve nihayetinde kayboldu.

Orda, Magi'nin yüzüne ufacık bir balık yaklaştı ve onu kokladı. İnceliyordu onu balık, yüzünün zarif hatlarını görüyor ve şaşırıyordu. Bu yaşam dolu kızın nasıl buz gibi ırmağın dibine çöktüğünü anlamaya çalışmakta ama başaramamaktaydı. İnce bıyıklı balık, kızın yanaklarının allığına değince şaşkınlıkla durdu. O soğumaya yüz tutmuş çehre ona göre sıcak

sayılırdı. Birazdan daha bir çok başka balık ve balıkçı Magi'nin ölü bedenini çevirdiler ve etrafında dolaşmaya başladılar. Yengeçler ve başka su yaratıkları da ara sıra kendilerini göstermeye başladılar. Bir turna balığı pusu kurduğu yerden çıkarak hızla birkaç balığı yuttu ve Magi'nin yanında durdu. Ama Magi artık bunu da göremiyordu.

VII.

Kısa süren afallamanın ardından dalgalar yavaşladı. Ay ve dünya tekrar konuşmanın derinliklerine vardılar. Artık her şey önceki durumundaydı.

Kulkı-Baş

Musulmanskaya Gazeta, 1913, 11 Eylül

Devlet Duması'ndaki Müslüman Fraksiyonu Üzerine

Tatar gazetesi *Tercüman*'ın (*Perevodçik*) verdiği habere göre, Devlet Duması'nın Müslüman Fraksiyonu'nun temsilcisi, dört Devlet Duması'nın da üyesi Kutlug-Muhammet Tevlekev, Yalta'da hastalanmış ve Devlet Duması üyeliğinden çekilmeyi istiyormuş. Bu nedenle *Tercüman* Müslüman Fraksiyonu üzerine bir makale yayınlıyor.

Birinci ve İkinci Devlet Duması'nda, -demektedir o- Müslüman Fraksiyonu nitelik ve nicelik olarak yeterliydi. Fakat 3 Haziran tarihli Seçim Yasası nedeniyle Müslüman üyelerin sayısı oldukça azalmıştır: Üçüncü Duma'da Müslümanlar 10 kişiydi, Dördüncü'deyse sadece 6 kişi.

Bizim Fraksiyonumuzun sayıca azalmasıyla, tam da bu yüzden Müslümanların Fraksiyon'u destekleme ve ona verimli çalışma için her şekilde yardımcı olma eğiliminin artması doğal görünecektir. Gerçekteyse tamamen tersi olmuştur. Birinci ve İkinci Duma'da Müslüman nüfusu kendi Fraksiyonuna hem insan hem de para yardımı yapıyordu, maddi ve moral destek veriyordu. Üçüncü Duma'da bu artık durmuştu, Dördüncü'deyse tamamen unutuldu. Fraksiyon'un hiçbir şeye yararı olmadığı, Rusya'nın

milyonlarca Müslümanının taleplerine yanıt vermediği yolunda sesler duyulmaya başlandı...

Gerçekten de, Rusya'nın Müslüman nüfusunun umutları gerçekleşmedi. Ama bu yüzden meclis vekillerimizi suçlamak büyük haksızlık olacaktır. 400 üyeden oluşan Devlet Duması kendi çok daha önemli projelerinin "yasalaştırılmasını" sağlayamazken, altı kişilik fraksiyonumuzu beklentilerimizi gerçekleştirmedikleri için suçlamak anlaşılır şey değil. Tersine, muhtemelen, bu fraksiyonun içine düştüğü bu koşullarda hâlâ nasıl var olup işlev görebildiğine hayret etmek gerekir. Fraksiyonumuz gücü ölçüsünde çalıştı ve çalışıyor. Üyeleri Duma kürsülerine çıkıp konuşmalar yapıyorlar, iz bırakan konuşmalar. Duma komisyonlarındaki Müslümanların çalışması da verimsiz olmamıştır...

Duma'da Müslüman nüfusu yeterince olmasa da, yine de kendi fraksiyonuna sahipti ve şimdi bunun dağılması bekleniyorsa, bu sırf üyelerin fraksiyonun harcamalarını kendi yöntemleriyle karşılayamaması, nüfusunsa yardım etmek istememesi nedeniyledir.

Tercüman, Müslümanlara bir çağrıyla bitiriyor sözünü - onu yok olup gitmekten kurtarmak üzere kendi fraksiyonunuza maddi destek sağlayın; özellikle de Ufa Müslümanlarına, gazete çekilmeye karar veren Tevlekev'in yerine O'nun kadar enerjik ve çalışmaya muktedir bir vekil seçmeyi tavsiye etmektedir.

Sulta

Ufimski Vestnik, 1913, 1 Ekim, Nu 215

Yaşam Kandırmacası

Ah, nasıl da mutluyum!
Mutluluk dalgaları susamış dünyamın derinlerine ve ruhumun kuytularına titreşerek akıyor...

Sanki sessizce sonsuz mutluluk ve saadetin huzurlu denizinde yüzüyorum...

Sanki varoluşun sırrına erişmişim. Sanki ruhum bütün dünyayla, bütün doğayla ve sonsuzluğun kendisiyle belli etmeden birleşmiş, kaynaşmış...

Huş ağaçlarının yeşil yaprakları nasıl tatlı tatlı hışırdıyor...

Kokulu rüzgar nasıl bülbüllerin şen cıvıltılarını yumuşacık taşıyor...

Serin sabah rüzgarı gövdeyi nasıl da sarıyor...

Doğan güneşin yanıp sönen ışınları ormanın sık dalları arasından nasıl oyunlar yaparak geçiyor...

Nasıl mutlulukla oynaşıyorlar tatlı gümüş uykudan uyanan, sabah serinliğinden titreyen güllerin üzerine...

Uzağa, uzağa, sonsuzluğa uzanan gök nasıl mutluluklar bildiriyor...

Dipsiz derinliklerine, gizli kucaklayışına çağırıyor, davet ediyor... Onun aklından geçenleri hissediyorum...

Onun güçlü sesini duyuyorum: "Sonsuz ruhu, ebediyetin ve sınırsızlığın ruhunu içmek istiyorsun!..."

Ey, gök!... Nasıl müteşekkirim sana!..

Sen beni sınırlılıktan çıkarıyorsun, benim varlığımı yüceltiyorsun, sen dünyanın her şeyini içime akıtıyorsun, sen sonsuz saadet kaynağısın...

Ama o da ne?

Nereye sürükleniyorum böyle dosdoğru?.. Nereye kayboldu parlak güneş?

Nereye kayboldu ferahlatıcı hava ve nereye gizlendi dipsiz gök?.. Nereden belirdi bu soğuk karanlık?..

Nereden çullandı bu sonsuz uyuşukluk?.. Nereye sürükleniyorum?..

Nereye kayboldu ısı ve ışık?

Bu tekdüze, keskin uğultu nereden geldi?.. Kaynağı nerdedir?..

Ürküyorum... Bunalıyorum...

Ah, ışık ve ısı ver bana!..

Serin rüzgarları gönder bana!... Yaşam uğultusu gönder!..

Bana yaşamımı geri ver!...

Koparma beni doğadan, varoluştan!..

Ama sesim boğuk... çaresizce kayboluyor ıssız karanlıklarda...

Kulku-Baş

Musulmanskaya Gazeta, 1913, 24 Aralık, Nu 25

1914

Ben İnsanım (Darbe)

Koşuyor...
Deniz hayvanlarının yapışkan dokunaçlarına benzeyen eller, çırpınan parmaklarıyla hastalıklı biçimde ileri uzanıyor ve herkes koşuyor, koşuyor ilerilere...

Gözlerin yerine alında açılmış olan oyuklardan nasıl bir korku esiyor. Sanki uzakta bir yere yönelmişler, sonu gelmez, sonsuz karanlığın derinlerine...

Nereye koşturuyorsun ey insan soyu? Susuyor...

Dur!.. Görmüyor musun, karanlık bekliyor seni?.. Önünde ne derin, dipsiz bir karanlığın uzandığını hissediyor musun?..

Konuşuyorsun (bana sadece sonsuzluk gerek) ve her şey delice karanlığa sürükleniyor. Yolda güçlüler tarafından ezilenlerin haykırış ve çığlıkları duyuluyor... Kocalarından, babalarından, çocuklarından ayrı düşmüş annelerin, genç kızların duaları duyuluyor...

Kalabalığın gergin öfkesinden aklını kaçırmış vahşi kükremeler ve ezdiği masum çocukların ürkek çocukça konuşmaları yükseliyor.

Eğer Hürmüz* olsaydım, bu insanlara göz verirdim ve durup donakalırlardı. Çevrelerinde sadece karanlık olduğunu, sadece karanlık sonsuzluk olduğunu görürlerdi. Onlar kör ve ileriye yönelerek, karanlığın olmadığı yere ulaşacaklarını düşünüyorlar. Görür olsalar, tekrar sonsuz, soğuk karanlığı görecekler.

İnsanlara sahte Hürmüz'ün yalanını sergilerdim ve böylece doğada örülmüş yalanı sona erdirirdim...

Sahte Hürmüz'ün hamlığını sergilerdim ve böylece var olmayan bir olgunluğa doğru gidişe bir son verirdim...

Sahte Hürmüz'ün güçsüzlüğünü sergilerdim ve böylece sahte gücün coşkularına son verirdim...

Sahte Hürmüz'ün hürlüğündeki hürriyetsizliği sergilerdim ve böylece sahte özgürlüğe doğru gidişe son verirdim...

İnsanlardan sahte Hürmüz'e sağır inançlarını alır, kalabalığı kişiliklere ayırır ve onları kişiliksizlikten kurtarırdım...

İnsanların Hürmüz'ünü yaratırdım ve böylece sahte Hürmüz'ün varlığına son verirdim.

O zaman insan-Hürmüz, iki ebedi düşman olan Hürmüz'le Ehrimen'i sahtelerinden uzaklaşır ve kendini-insanı yaratırdı.

Ve o zaman Hürmüz-insan bağırırdı: "Defol, Tanrısal olan!.. Defol sen de, Şeytani olan!.. Bana ben gerek, insani olan!.."

Ama ben, ben Hürmüz değilim...

Ben insanım.

Kulkı-Baş

Musulmanskaya Gazeta, 1914, 5 Ocak, No 1

**** Hürmüz ve Ehrimen, eski İran dini, Mani dinin tanrıları. İlk ışık ilkesini, iyiliği, ikincisi karanlığı, kötülüğü cisimlendiriyordu.***

Sis İçinde

Koca, evde yoktu... Geç dönecekti...
Emine uyuyamıyordu... Çocuk çoktan uykuya dalmış, gece bekçisinin sesleri de çoktan dinmişti, ama gözleri bir türlü kapanmıyordu...

Yataktan kalktı ve pencereye yaklaştı...

Yukarılarda gökte dolunay ışıldıyordu. Gümüş kar ışıldıyor, parıldıyordu...

Etraf sessizdi...

Ruhunda sebepsiz bir huzursuzluk, yaşamın ona verdiklerinden bir hoşnutsuzluk hissediyordu ama bir zamanlar nasıl da hoşnuttu...

İçinde boş ama güçlü bir protesto hissetti. Bütün yaşadıklarına ve yaşamak zorunda olduklarına karşı bir protesto.

Bir anda içinde yeni, denenmemiş bir şeylere karşı bastırılmaz bir istek duydu.

Bir anda hemen uzak bir yerlere taşınmak, varını yoğunu başka bir yaşamın kuytularına, yeni hislerin ve yeni yaşantıların kuytusuna yığmak

istedi.

Önünde duran her şey birden hüzünlü, tekdüze bir renge boyandı. Ve bu huzurla ışıldayan, sessiz ay ve sonsuzca uzakta ve derin göğün sayısız ışıltılı yıldızdan tarlası ve mavi ışık dalgalarıyla yıkanan dondurucu kar ve gri renkli sessiz ev ve gümüş kırağıyla kaplanmış çalılar ve ağaçlar hüzünlendi sanki.

Hüzünlü ışık onun inleyen ruhuna bir anda anıları doldurdu, geçmiş yaşamın, geçmişte olup bitenlerin hatıralarını.

Sanki teskin edilmez bir acının ıslak ve soğuk sisinin içinden geçmişti; sanki geçtiği o gizemli an sadece kısacık anlara yayılmıştı, ama daha da gizemli, yoğun ve zifir olsun diye dağılmıştı...

Emine anıların onu nasıl alıp götürdüğünü fark etmedi...

İşte o gencecik bir öğretmen, zorlu yaşama daha yeni adım atmış... Onu, ünvanı halk öğretmeni olan öğrenci Barya karşılıyor.

Emine'nin çalıştığı köye yakın bir yerde çalışıyordu. Hak ve adalet üzerine, özgürlük ve güzellik üzerine ateşli konuşmaları, uzun, bir parça zayıf, ama güçlü yapısı, kıvılcımlı kahverengi gözleri, enerjik hareketleri ve ebedi tutkuları ifade eden canlı yüzü, bütün bunlar Emine'de ona karşı güçlü ve tatlı bir aşk duygusu uyandırdı...

Kendini Barya'ya verdi, her şeyini, bütün bedenini ve ruhunu verdi...

Karşılaşmaları nasıl da mutlu oluyordu, nasıl bir coşkuyla kolları arasına alıyordu Emine onu, dudaklarını, gözlerini ve saçının savrulan buklelerini nasıl bir heyecanla öpüyordu...

Ah, nasıl da mutlu oluyordu, onun kolları arasında kendinden geçerek!.. Şimdi belleğinde kokulu yaz akşamlarının, dostunun sıcak göğsüne tatlı tatlı yaslandığı, bülbülün tatlı şakımasını dinlediği zamanları nasıl güçlü biçimde canlandırıyor.

Uzun kış gecelerinin, onunla hızlı bir ata binmiş, kalbi güm güm atar bir halde ayışığında gezindikleri zamanları nasıl canlı biçimde geliyor gözlerinin önüne...

Kısacık bir an Emine'nin düşüncelerinin akışı kesildi... Bir yerlerden uçup geldi pencerenin önünde sağlamca yükselen ve kırağıyla taçlanmış huşu ağacına bir gece kuşu ve huşunun dalından toprağa ak kar taneleri

döküldü...

Mutluluk sahnesinin yerine başka sahneler geldi. Barya tutuklandı ve bir yerlere götürüldü...

Ah, nasıl bir dirençle bekledi Emine onun dönüşünü ve nasıl bir mutlulukla okudu mektuplarını!..

Her sözü, her haykırışı ve acısı onun yüreğinde yankılandı... Emine'yi teskin etmeye çalışıyordu, bir gün özgürlük vaktinin geleceğini yazdı.

Ama Emine inanmadı. Bir şeyler ruhunda karman çorman konuşuyor, artık bir olamayacaklarını, buluşamayacaklarını söylüyordu...

Giderek daha seyrek yazar oldu ve sonunda yazmayı tümden kesti... Genç, ağır bir savaşta güçlenmemiş bedeni dayanamadı ve solup gitti, ışıksız ve güneşsiz kalan kokulu bir çiçek gibi...

Tüberküloz onu bu dünyadan alıp götürdü...

Ah, bu ona nasıl ağır geldi!.. Nasıl sonu gelmez gözyaşı akıttı Emine!..

Ama birkaç yıl geçti ve sevilen özellikler belli belirsiz silindi bellekte, zamanla ayrıntıları silindi. Yerlerini bir başka yüzün hatları doldurdu... Sonunda onunla evlenmeye karar verdi.

Onunla evlendikten sonra, kendini ona karşı, Barya'ya hissettiği kadar güçlü bir sevgi içinde hissetmedi... Ama yaşam beklemiyordu. Hiç durmadan, var olanı yıkarak ve yenisini yaratarak ilerliyordu... O zamanlar Emine güçlü bir biçimde tek şey hissediyordu, yaşlı bir kız olarak kalmak korkusu. Geriye kalan her şey bir tür dumanla kaplanmış gibiydi...

Eğer o zamanlar ruhuna samimiyetle kulak vermiş olsaydı, orada sadece soğuk, sadece ıssızlık görecekti. Ama onun bu samimiyete vakti yoktu: Yaşam beklemiyordu. Emine ateşli bir çılgınlığa kapılmıştı. Samimiyetsizce bir başkasına bağlandı, samimiyetsizce "eş" oldu.

Gerçekten öyle miydi yoksa ona mı öyle gelmişti, ama evliliğinin ilk günlerinde kendini mutlu, hoşnut hissetmişti...

Ev hayatı onun bütün varlığını kısıtlıyordu. Ekmek pişiriyor, dikiş yapıyor, çamaşır yıkıyor, kaynatıyor, çocuklarına bakıyordu ve yaşamına kabul ettiği kişinin değeri üzerine düşünmeye vakti olmuyordu...

Ve işte, bunu bir parça düşünecek olsa, ilk bakışta dikkat çekmeyen,

ama zaman içinde onun ilgisine yeterince sahip olan biri geliyordu gözünün önüne. Sanki bilinçsizce onunla ilgileniyordu...

Tuhaf... Bu kişide her şeye karşı bir aldırışsızlık, bir tür dermansızlık fark etti. Sanki, bir şeyleri bile bile düşünüyor ve sisin akışına karışmaktan korkuyordu... Sanki, bazen çevresinde olup biten her şeye katılmaktan onu alıkoyan şeyden kurtulmaya niyetleniyordu, ama yapamıyor ya da bu özel hayal kırıklığının, bütün varlığa karşı kendine özgü bir aldırışsızlığın baskısını üstlenmek istemiyordu... Sanki gözleri şöyle diyordu: "Var olan her şey boşuna, var olmuş olan ve olacak her şey boşuna: algılar boşuna, düşünceler ve hisler boşuna; yaratma süreci, ortaya çıkarma süreci boşuna, yıkım süreci de boşuna..."

İşiyle ve sözüyle onu da ister istemez bu düşüncelere sürüklüyordu...

Ve işte Emine'nin bütün varlığı sanki içgüdüsel biçimde şu soruyu soruyordu: Şu anda sahip oldukları boşuna değil mi, kendi şimdiki haliyle yetinebilir mi?..

Emine farkına varmadan bu soruya bir yanıt arıyordu. Hemen yanıtı da buldu. Yanıt onu korkuttu...

Bu canlı, yarı ölüyü seviyordu!

Bu sevgi anlatıyordu her şeyi...

Şimdiden hoşnut değildi, başka, yeni bir yaşam istiyordu...

Ama sonuçta başkalarıyla bağları vardı...

Bir köleydi o! Şu ya da bu kişiye, kendisi nasıl isterse öyle yaklaşmaya hakkı yoktu; gerçek duygularını, kendi "benini" gösterme özgürlüğüne sahip değildi: yasal çocukları ve yasal kocası vardı.

- Yasa... hak... ahlak...

Emine'nin kafasından bunlar bir anda akıp geçti...

Ah, bu dakikada bütün "yasalar" ve bütün "haklardan" nasıl nefret ediyordu. Ruhu, onun özgürlüğünü ele geçirmiş olan bu şeylerle uzlaşmak istemiyordu: ruhu tek bir hak tanıyordu -özgür olma hakkı....

Emine'nin protestosu bu özgürlüğün her tür engeline karşı bir protestoydu...

Bütün herkese şöyle bağırmak istiyordu:

"Köle olmak istemiyorum!.. Bana özgürlüğümü bırakın!.."

Dur... kapı çalıyor... Bunun kimin çalışı olduğunu biliyor Emine... Kocası döndü...

Kulku-Baş

Musulmanskaya Gazeta, 1914, 20 Nisan, No 12-13.

Kavga Elması (Tatar Efsanesi)

Adem Baba, Havva'yla yaşamaya başlayınca, Allah onu yanına çağırdı, tahta bir saban, beş öküz, uzun bir kamçı verdi ve şöyle dedi: "Toprağın üstünde yürü ve sür onu.

Bırak senin soyun topraktan beslenmeyi öğrensin..."

Adem, Allah'ın önünde üç kez eğildi, O'na teşekkür etti ve eve döndü.

Evde onu Havva bekliyordu, mutlu ve sonsuz huzurlu bir halde. Adem Baba'yı yol için hazırladı.

Adem Baba toprağı sürmek için uzaklara gitmek istiyordu.

Güneş daha yeni doğmuştu, etrafı aydınlatarak ağaçları ve çalıları uykudan uyandırıyordu... Her şey yaşama uyanıyordu: vahşi hayvanlar, ötücü kuşlar, ürkek uzun kulaklı tavşanlar, keyifle daldan dala sıçrayan sincaplar, sonsuzca mutlu sinekler, böcekler...

Her şey canlandı... Dört bir yanda günışığının benek benek yıkadığı, sonsuzca genç ve solmayan bir şeyler cıvıldayan yaşam dalgaları oynaşıyordu... Gök saf, dizginsiz bir gülüşle gülümsüyor, huzurla ışıldıyordu

soylu göl...

Adem yola koyuldu...

Hem Havva, hem Adem'in evi çok ama çok uzaklarda kaldığı zaman, göl ancak ışıldayan bir benek gibi görünür olduğu zaman, Adem durdu ve düşünmeye başladı, uzun mu, çokça mı sürmesi gerektiğini.

Uzun zaman düşündü ve gelecek çağları hayal etti...

Adem sabanı aldı ve öküzleri sürdü. Sanki toprak bağrı yarılsın istemiyor gibiydi. Sanki ağlayıp haykırarak parçalandı bitkilerin kökleri. Ama Adem durmadı. Hep ileri, daha ileri yürüdü... Düşünceleri geleceğe uzandı... Toprağın gelecek oğullarını düşündü.

Ve Adem ne kadar ilerilere gittiyse, o kadar berrak biçimde göründü düşünceleri ve gelecek önünde daha açık, daha parlak bir hal aldı.

İşte büyüyor, genişliyor Adem'in soyu. Bütün yeryüzüne yayılıyorlar. Ne güçlü dağlar, ne nehirler, ne ormanlar - ona engel olamıyor. Durmaksızın büyüyor...

Böyle oldu var olanın hiç olması...

Ve Adem Baba insanların birbirlerini öldürmeye başladığını gördü. Kalbi sıkıştı ve bağırdı:

"Durun, oğullarım!..

Açlıktan kurtaracağım hepinizi!.."

Öküzler Adem bunu onlara diyor sanıp durdular... Adem kendine geldi...

Önünde yorgun öküzler duruyordu. Güneş acımasızca yanıyordu. Adem'den sel gibi terler boşanıyordu...

Dönüp geriye baktı. Kara yılanlar derin bir hendekte kaynaşıyordu. Çukurun dibi görünmüyordu...

Adem öküzleri koşumdan çıkardı ve çayırda otlamaya bıraktı, kendisi de bir şeyler atıştırmaya oturdu. Sonra toprağa uzandı ve hemen derin bir uykuyla kapandı gözleri...

Ve düş gördü Adem, soyunun mutluluk ve bereket içinde yaşadığını gördü.

Bütün yeryüzü bahçelerle ve çiçekli tarlalarla kaplıydı. Dört bir yanda mutluluk ve saadet vardı...

Sıcak hafifleyince, Adem uyandı. Öküzler hâlâ yakınında duruyordu. Allah'ın Adem'e hizmet etmelerini emrettiğini hatırlıyorlardı.

Adem yeniden hazırladı sabanı, boyunduruğu öküzlere taktı ve geriye döndü, ikinci hendeği açmaya koyuldu.

İlk hendeğin başına vardığında güneş artık batmıştı.

Öylesine derindi Adem Baba'nın sürdüğü ilk hendek...

Adem öküzleri serbest bıraktı, kendisi de Havva'nın yanına döndü.

Yorgun, ama mutlu gidiyordu ona.

Havva kapıda durmuş Adem'i bekliyordu. Gözlerinden mutluluk okunuyordu...

O günden sonra Adem her gün tarlaya gidip derin hendekler kazdı.

Kırkıncı günde Allah, Başmelek Cebrail'i yanına çağırdı ve ona şöyle dedi:

"Ey, sadık meleğim! Adem'in yanına git ve onu bir sınavdan geçir... Eğer toprağa hiç bölmeden, onu başkalarıyla paylaşmadan sahip olmak istiyorsa, o zaman ona bağışlanan toprak insanlar arasında sonsuz bir çekişme konusu olacak. Ama eğer Adem kibirli olmazsa, o zaman onun soyu da toprakta barış ve bereket bulacak."

Cebrail insan kılığına büründü, tahta bir saban aldı, ona öküzleri koştu ve Adem'in tarlayı sürdüğü yere doğru sürmeye başladı.

Adem sabah tarlaya gelip de, öküzlere seslenen güçlü bir ses duyunca şaşırdı.

"Gerçekten Allah başka bir Adem'i mi çağırdı?" diye düşündü.

Tarlanın ortasına geldiği sırada, önüne sabancı çıktı. Doğruca Adem'e doğru geldi.

Adem öküzleri durdurdu.

"Söylesene, sen kimsin ve neden yabancı bir toprağı sürüyorsun?" diye sordu Cebrail'e.

"Beni Allah gönderdi," dedi gururla Cebrail. "Beni yeryüzüne gönder-

di. Soyumu beslemek için tarlayı sürüyorum."

Bu Adem'i öfkelendirdi.

"Defol!" diye bağırdı. "Bir tek bana toprak verildi ve ben de onu kimseye verecek değilim... Allah'a git. O yücedir... Başka bir toprak verir."

Cebrail ona tarlanın yarısını vermesi için çaresizce yalvardı. Adem dinlemedi.

"Hepsi benim!" diye ısrar etti.

Öfke ve üzüntüyle alevlendi Cebrail'in gözleri. Ellerini göğe kaldırdı ve bağırdı:

"Ey, Yüce Allahım!.. Sen nasıl istersen öyle olsun!"

Uzun zaman geçti o vakitten bu yana...

Çok sular aktı. Ama toprak insanlar arasında başından beri tartışma konusu olmaktadır... Halklar halklarla çarpışır, kardeş kardeşe el kaldırır, baba oğulları kandırır, oğullar babayı ve dört bir yanda kutsal kan sel gibi akar, dört bir yanda sürülen toprağı sular.

Ve kavgada ölenlerin cesetleri üzerinde kanlı sis içinden bir ses duyulur:

"Toprak benim toprağım!.."

Ve bu iş dünyanın sonuna dek de böyle sürecektir...

Kulku-Baş

Musulmanskaya Gazeta, 1914, 8 Haziran, No 16-17.

Okuldışı Eğitim Toplantısı

17 Temmuz [1914 yılı] akşamı Ufa Bölge Meclisi'nin Birinci İl ve Bölge Okuldışı Eğitim Toplantısı yapıldı. Başkanlığını Meclis Üyesi Tovarışev yaptı.

İlk olarak okuldışı eğitim idari bölümünden M. E. Subbotin'in raporunda öne sürülen, yerel görevliler için her bölge meclisinde bulunan "merkezi" kütüphanenin ortak kütüphane ağına katılması ve bu kütüphanelerin eyalet yönetiminin idaresine bırakılması sorunu ele alındı.

Eyalet yerel meclisinin bir önceki oturumunda, merkezi kütüphanelerin 1915 yılına kadar bölge yönetiminin idaresine girmesi gerektiği kararı alınmıştı; birçok kimseye göre bu pek de arzulanan bir şey değildir: İşte bu yüzden bu toplantıda sorun yeniden ortaya atıldı.

Rapor üzerinde tartışıldığı sırada, mevcut bölge kütüphanelerinin mevcut halleriyle nüfusun okuma ihtiyaçlarını karşılayamayacağı belirtildi; bununla birlikte, bölgelerin her birinde, bütün bölgelerin artan kitap talebini karşılayacak, bu talebi doğrudan (bulundukları noktalarda) ve bölge kütüphaneleri aracılığıyla karşılayacak halk kütüphanelerinin kurul-

ması sorunu ortaya çıktı.

Bu hedefin gerçekleştirilmesi için var olan merkezi kütüphanelerin ev kütüphanelerinden halk kütüphanelerine dönüştürülmesi gerekiyordu, dahası bunlar gerçekten de son zamanlarda kitap ve yerli olmayan görevliler temin ederek halk kütüphaneleri hizmeti veriyordu.

Tümüyle farklı bir bakış açısını Şehir Meclisi Halk Eğitim Dairesi'nin başında olan Bay Obuhov dile getirdi.

Merkezi kütüphanelerin bizde iletişim yollarının kötü gelişmesi ve başka birçok oldukça önemli etken nedeniyle bütün ile çok yönlü ve tam bir hizmet veremediklerini, ayrıca onların akılcı biçimde örgütlenemediğini de söyledi. Obuhov'a göre, bölge kütüphanelerine yeterli miktarda kitap toplamak, merkezi olanlarıysa yerel idare görevlileri için başvuru kütüphanesi niteliğinde bırakmak daha uygun bir yaklaşımdır.

Uzun tartışmaların ardından toplantıda şunlar ortaya kondu:

1) Merkezi kütüphaneler ortak kütüphane ağına girmeli ve eyalet yerel idaresinde kalmalı.

2) Merkezi kütüphanelerin farklı dilden bölge kütüphanelerine de hizmet etmesi gerektiğinden, onlara Tatarca kitaplar da toplamak gerekir.

Bir sonraki sorun kütüphane yerleşimiydi.

Bölge kütüphaneleri müdürleri kütüphane-okuma odaları için özel binalar yapmak gerektiğine dikkat çekti. "Çalışmamızın verimliliği büyük ölçüde içinde çalıştığımız yerleşime bağlıdır... Bu yüzden kütüphane binaları, doğru örgütlenmiş her kütüphanenin karşılaması gereken bütün ihtiyaçlara yanıt vermelidir." dediler.

Ama toplantı başkanı ve bazı okuldışı eğitim il idarecilerine göre bu düşünce maddi nedenlerle karşılanamaz niteliktedir. Onlara göre başka bir çıkış yolu bulunmalıdır.

Evlerini kütüphane-okuma odası olarak düzenlemek isteyecek kişilerin, yerel idare sözleşmesine alınacak şekilde finanse edilmesi sorunu tartışılmaktadır. Fakat bununla birlikte, bu sorunun yeterince ele alınmaması yüzünden bu konuda bir karara varmak mümkün olmamıştır. Bazıları bu konuda kooperatif kurumlarda birleşmeyi önermektedir. Ama bu öneri de yetersiz görünmektedir.

Sonuçta başkanın önerisiyle kütüphane-okuma odalarının yerleşimi sorunu emre bağlanmakta ve özel bir komisyonun kararına bırakılmaktadır.

Bir sonraki sorun da yeterince işlenmemiş ve bulanık görünmüştür: Bölge kütüphanelerine yardımcılar ve her beş kütüphane bölgesine bir eğitmen atanması sorunu.

Eyalet yönetimi, anlaşılan, bölge tarafından idare edilen okuldışı eğitime yardımcılar atanmasıyla çok ilgilenmemektedir, dahası bunlar kendilerine yoldaş olarak yardımcı değil, eşit hak ve sorumluluklara sahip ikinci kütüphanecilere ihtiyaç duymaktadır. Yönetim her tür okuldışı eğitimi kendi bölgelerinde örgütleyip "halk okutmanı" olacak bölge eğitmenleri atamayı yeğleyebilirdi.

Toplantıdaki eğitmenlerle ilgili son öneri bölge kütüphanelerinin temsilcileri ve bazı il idarecilerinin şiddetli itirazıyla karşılaştı. Kütüphane müdürleri, eğitmenlerin hiç de işe yarar bir şey yapmayacağına, sadece "bölgedekilerin" çalışmalarına karışacağına inanıyordu. Dahası, herhangi bir kimsenin bütün bir beş bölgenin okutmanı rolünü üstlenmesi tümüyle anlamsız olurdu.

"Bize ya ikinci bölge idaresi altındaki okuldışı eğitim ya da yapacakları işe hazırlıklı kütüphaneciler verin, eğer ikinci seçenek geçerli olursa her tür okuldışı eğitimin idaresini bizde bırakın." Bölge okuldışı eğitim idarecilerinin tavrı bu şekilde dile getirilebilir.

Vaktin çok geç olması nedeniyle son iki sorun bir sonraki güne bırakıldı.

Sultıoy

Ufimski Vestnik, 1914, 19 Temmuz, No 159.

1916

Vergi

Ailede herkes İvan İvanoviç'in (aile reisinin adı buydu) yeni ayakkabıları, ancak şehirde ayakkabılar üzerinde "devlet" vergisi ilan edildiği zaman aldığını bilirdi...

"Vergi"yle ilgili ilanlar asıldığı zaman, Maşa ve Mişa (İvan İvanoviç'in çocukları) onun odasına koşardı...

İvan İvanoviç daha yeni yataktan kalkmıştı ve delik botlarını ayağına geçirmeye hazırlanıyordu ("devlet" vergilerini beklerken onları tamire vermemişti).

"Baba, baba! Vergi asıldı!.. Vergi!" diye bağrışıyordu, odaya gürültüyle dalan çocuklar.

İvan İvanoviç olayın ne olduğunu hemen anladı, ama ufaklıklara hemen inanmamaya karar verdi: Birçok kez başına geldiğinden, bugünlerde çocuklara hiç inanmamak gerektiğini biliyordu...

"Yalan söylemiyorsunuz değil mi?" diye dosdoğru gözlerinin içine bakarak, sertçe sordu. "Bakın, abartıyorsanız..."

"Hayır, hayır, baba!.. Ah, Tanrım, hayır... Haydi git, kendin bak..."

Çocuklar doğru söylüyor gibiydi ve İvan İvanoviç'un onlara inanmaktan başka çaresi kalmadı.

Hızla ona hazırlanmış bir bardak çayı içti ve telaşla giyinip işe gitmek üzere evden çıktı. Yolda, çocukların dediğine göre "vergilerin" asılı olduğu en yakın ara sokağa saptı.

Daha sokağın köşesine varmadan, İvan İvanoviç orada gelip geçenlerin durup duvardaki bir şeyleri okuduğunu gördü. Yaklaştığında bütün kuşkuları kayboldu: Gerçekten de, ayakkabı vergileri sonunda asılmıştı.

İvan İvanoviç kalabalığın arasına girdi ve hoşnutlukla kendine almak istediği ayakkabıların, şimdi hepi topu 21 ruble edeceğini gördü... Aynı hoşnutluk hissiyle, çocuk ayakkabılarının da ona artık çok ucuza, neredeyse "vergisiz" fiyata mal olacağını saptadı.

Ve mutlu bir halde işe koşturdu...

"Şimdi gösteririm ben sana, " diye düşündü sesliee, karşısına çıkıp da ayakkabıları alıp "vergi"ye göre ödeyince satıcının dudaklarının nasıl kıvrılıp bükülecceğini düşünürken yaşadığı hoşnutlukla...

İşe gelen İvan İvanoviç mutlu haberi iş arkadaşlarına da haber verdi. Ardından hepsi bir ağızdan, satıcılara "gününü göstermenin" gerektiği konusunda ağız birliği ettiler...

İvan İvanoviç yemekten sonra bütün ailesiyle ayakkabıcıya gitmeye karar vermişti.

İşten dönünce bunu karısına ve çocuklarına haber verdi, kendisi de para almak için odasına gitti... Bu paralar uzun zamandır masanın çekmecesinde, an be an karar anının gelmesini bekliyorlardı. İvan İvanoviç'in küçük bütçesi için oldukça yüklü bir bedel oluşturuyorlardı.

Şimdi yağlı rubleleri eline alırken, İvan İvanoviç mutlu oldu, ama aynı zamanda onları saklamak için ne büyük irade gücü harcadığını hatırlayarak hayret etti: Sonuçta onları yerel bir tavernada silip süpürmek çok kolay olurdu.

Akşamleyin saat beşte aile evden çıktı ve hep beraber gösterişli biçimde şehrin ana caddesine, ayakkabı dükkanlarına yöneldi...

Ve tam da bu sırada İvan İvanoviç ayakkabı dükkanlarının çoğunun kapalı olduğunu ve üzerlerinde eskiden asılı olan renkli tabelalar yerine, üzerlerine iri mavi harflerle "Şu tarihten itibaren ticarethanemiz tasfiye edilmiştir..." yazılı kartonlar asılmış olduğunu fark etti.

"Açık" dükkanların çoğunun vitrininde de kısa süre önce güzelce duran her tür ve biçimdeki bot ve yarım botlar yerine sadece birkaç çift kadın ayakkabısı ve uzun ve dar burunlu eski moda botlar bulunması bir parça tuhaf bir şeydi...

İvan İvanoviç en iyi dükkana yöneldi.

Bir sürü alıcı vardı ve İvan İvanoviç tezgahtarı "yakalamakta" güçlük çekti.

Peşpeşe çift çift ayakkabı denemenin ardından, İvan İvanoviç'in kendisine, karısına ve dört çocuğuna ayakkabı seçildi. Fiyatları sormamıştı İvan İvanoviç; tek şey biliyordu - vergi ve akıldan ne kadar ödemesi gerekeceğini hesaplamıştı. Hangi mal ne kadar tutuyor çok iyi hatırlıyordu. Ona fazladan on ruble geriye kalacaktı. Tezgahtar alınan her şeyi getirdi, fişi yazdı ve toplamı makineye geçirmeye başladı...

Erkek botları 35 ruble, kadın botları 27, dört çift çocuk botu 25'erden 100 ruble, toplam 162 ruble...

İvan İvanoviç bakakaldı.

"Dursana, dostum! Ne yapıyorsun?.. Öyle yazamazsın... Şöyle yaz: benimkiler 21, karımınkiler 17, çocuklarınki 15'erden 60, toplam 98 ruble."

Tezgahtar yanıt olarak güldü.

"Siz, anlaşılan vergileri düşmemizi istiyorsunuz?" diye sordu.

"E tabi, doğal olarak..."

"İyi de, bizde artık vergi yok..."

İvan İvanoviç sersemledi...

"Nasıl yok?.. Ne saçmalık yumurtluyorsun?"

İvan İvanoviç sinirlendi, tezgahtarın haklı olmadığını verginin hâlâ işlediğini, devlet emrini çiğnemeye hakkı olmadığını vb. söyledi. Dükkan sahibi geldi.

"Siz bunu niye yapıyorsunuz, saygıdeğer bayım?" diye bağırdı İvan İvanoviç ona. "Hapse atılmak mı istiyorsunuz?"

Dükkan sahibi haince güldü, "devlet vergisini" İvan İvanoviç'in burnuna dayayarak, rahatça şöyle dedi:

"Hayır, beyefendi, tümüyle yasal ticaret yapıyoruz... Eğer hile yapmayacaksanız, lütfen, devlet emrinin beşinci maddesini okuyun.."

İvan İvanoviç "vergiyi" aldı ve beşinci maddede şöyle yazıldığını fark etti: "Yukarıda belirtilen bedeller, bu vergi ilamının yerel 'Eyalet Haberleri' bülteninde yayınlanmasından önce yapılan alışverişler için geçerli değildir."

"Nasıl yani, sizdeki malın bu yayınlanmadan önce alındığını ve onu istediğiniz bedelle satma hakkına sahip olduğunuzu mu söylüyorsunuz?" diye sordu ölgün bir sesle.

"E, tabi... Tam olarak öyle... Ve bunu sadece biz değil, herkes yapıyor. Gidin işte, sorun... İşte, 15 Ağustos'tan Eylül'ün başına dek yeni mal alınacak, o zaman vergiye göre alışveriş yapabilirsiniz..."

İvan İvanoviç sıkıntıyla eğdi başını.

"Ama size tavsiye ederim, " diye devam etti satıcı, "Şimdi alın. Kuşkusuz pahalı, ama bu mal iyi, hakiki... Daha sonra mal daha kötü olacak ve vergi de değişecek, daha pahalı olacak..."

"Nasıl değişecek?.."

"Öyle işte.. Bunu şimdiden biliyoruz."

Bu arada başkaları ayakkabı alıyordu, onlardan iki kat yüksek "vergi" alındığını hesaba katmadan.

"Bütün ayakkabıları alıyorlar... Hiç kalmayacak." diye geçti İvan İvanoviç'in aklından.

Umutsuzlukla seçtikleri ayakkabıların durduğu tezgaha atıldı ve paketi almak için elini uzattı.

Ama tezgahtar ondan önce davranıp İvan İvanoviç'in burnunun dibinden ayakkabı paketini alıp dükkanın uzak bir köşesine götürdü.

İvan İvanoviç heyecandan daha da öfkelendi. Birden, utanç içindeki

karısına ve çocuklarına bakıp onlara tükürür gibi bağırdı:

"Kaybolun gözümden!.."

Hemen o gece İvan İvanoviç bütün parasını Molokanska Caddesi'ndeki meyhaneye bıraktı.

Kulkı-Baş Sultan-Zade

Kavkazkaya Kopeyka, 1916, 22 Haziran, No: 199.

Rus Olmayan Milletlerin Savunma Çalışmasına Çağrılması Üzerine

Söz (*Slovo*) gazetesinin son sayılarından birinde savunma çalışmalarına çağrılan step eyaletleri, Türkistan ve Kafkaslar'daki Müslümanların seferberliği sorunu üzerinde durulmaktadır.

Gazete, Müslüman halkın seferberliğinin, Devlet Duması Müslüman Fraksiyonu ve Merkezi Müslüman Komitesi şahsında Müslüman toplumsal örgütlenmelerinin, savaşın acısını çekenlere yardımla görevlendirilmesini, sadece yerel idarenin güçleriyle sağlamanın çok güç olacağını düşünmektedir.

Düşüncesini delillendirirken, gazete genel olarak Müslümanların ve özellikle de step eyaletlerindeki (Kırgız) ve Türkistan Müslümanlarının kültürsüzlüğüne ve onların askeri görevleri yerine getirmeye hazır olmamasına dikkat çekmektedir. Bu son durumun önemiyse, gazeteye göre, belirtilen bölgelerde, savaşa çağrılmaları durumunda halkın ekonomik ve diğer ihtiyaçlarını karşılayabilecek toplumsal örgütlenmeler olmaması nedeniyle daha da kötü bir hal almaktadır; bu bölgeleri idare etmeyi üstlenmiş yerel idarenin yüksek görevlileriyse, buna hazır olmadıkları gibi,

halkın gerçek ihtiyaç ve taleplerini doğru bir şekilde anlamak ve doğru bir şekilde çözmeye pek de hazır değildir.

Bu arada, gazeteye göre, bu çalışmanın karmaşıklığı ve ciddiyeti nedeniyle çok özenle ele alınması gerekmektedir. Dahası, bu seferberliğin ne biçimi, ne de karakteri saptanmıştır ve çağrılan Müslümanlardan hangi birliklerin, ne şekilde oluşturulacağı bilinmemektedir.

Müslüman toplumsal örgütlenmeleri bu durumda Rus idaresi için çok yararlı olacak, çünkü onların Müslümanların yaşayış ve alışkanlıklarıyla yakınlığı, gelenek ve ustalıkları bu ciddi konuda büyük yarara sahiptir. Bu örgüt, Müslümanlarla idarenin rütbelileri arasındaki, birbirlerini artık karşılıklı olarak anlamayan grupların temsilcileri olacak. Müslüman toplumsal örgütlerinin bu konuya yönelik inisiyatifi, *Söz*'e göre, bu örgütlerin kendilerinden çıkmalıdır. Artık onlarını çağrısını beklemesi gerekmez: bu yerine getirilmeyebilir. Gazete, Müslüman Fraksiyonu'na konuyla ilgili olarak Müslüman devlet adamlarını bir toplantıya çağırmalarını ve seferberlikle ilgili sorunları bu toplantıda çözmelerini tavsiye etmektedir.

Mir-Said

Kavkazkaya Kopeyka, 1916, 16 Temmuz, No: 194

Belaya Gorodka (Beyaz Şehir) Ortaokulların Bugün Açılması Üzerine

Bugüne dek (Bakü şehrinin) Zavod [fabrika] bölgesindeki ilkokulları bitirenlerin sayısı kız ve erkek 120 kişiden fazla bir sayıya ulaşmıştır, bunlardan sadece çok azı şehirdeki ortaokullara girmeyi başarmıştır; büyük kısmıysa, Zavod bölgesinde ortaokul olmaması nedeniyle, eğitimi sürdürme olanağından yoksun olarak, deyim yerindeyse, okul dışında kalmıştır. Fabrika teftiş kurallarının talep ettiği, belli bir yaşa erişen çocuklar, fabrikalara ve başka yerlere girmek zorunda kalıyorlardı; kızların küçük bir kısmı biçki dikiş okuluna gidiyor, büyük kısmıysa evde oturuyordu. Şehir ortaokulları Zavod bölgesinden gelen çocukları almaktan, sizinle Bakü Petrolcüler Birliği ilgilenmelidir, diyerek, açıkça kaçınmaktaydı. "Bizse, diyorlardı, öncelikle kendi şehrimizdekileri kabul ediyoruz."

Geçtiğimiz yıl *Belaya Gorodka*'nın [Beyaz Şehir] fabrikalarında çalışanların bir kısmı, tam olarak yurttaş Rubisov, Borusov ve diğerleri Petrolcüler Birliği temsilcisi yoldaş Gusakov'a şahsen başvurdu ve Zavod bölgesindeki ilkokulu bitirdikten sonraki üzücü durumu Meclis'e açıklayıp, Meclis'ten ortaokul için Bakü Petrolcüler Birliği'nin kaynaklarından yararlanmasını talep etti. Ne yazık ki, yoldaş Gusakov, bu konunun

çok fazla kaynak gerektirdiğini, çünkü yalnız Zavod'da değil, çevre bölgelerde [periferi] de okul açmanın gerekeceğini ve Petrolcüler Birliği'nin bunun dışında da okul ve benzeri konularda yüklü miktarlar harcadığını belirterek bu ricayı kategorik olarak reddetti.

Fabrika işçi temsilcilerinin, milyonlarca rublelik bütçeyi idare eden Bakü Petrolcüler Birliği temsilcisinden böyle bir yanıt alması oldukça tuhaftır...

Petrolcülerin temsilcisinden böylesine beklenmedik bir yanıt aldıktan sonra fabrika işçileri temsilcileri, işçiler ve çalışanlar arasında çocuklarının yüksek eğitiminin vazgeçilmezliği düşüncesi konusunda propagandaya başladı ve görece kısa bir süre içinde, yoldaş Frolov'un dolaysız ve samimi katılımıyla, aralarında Zavod bölgesinde sevilen Eminov, Davidov, Pureviç, Kaçan vb. gibi kimselerin bulunduğu bir topluluk oluşturuldu. Bunun sonucunda, en yakın hedef olarak her iki cinsiyetten çocuklar için orta ve ilkokulların açılmasını ve bunun için gerekli mercilerden izin alınmasını hedef olarak belirleyen fabrika eğitim cemiyeti örgütlendi. Hazar-Karadeniz topluluğunun fabrika okuluna ait olacak olan ilkokula, Petrolcüler Birliği Sovyeti örgütlenmesine katılmayan firmaların işçi ve görevlilerinin çocukları, ortaokulaysa, milliyet ayrımı yapılmadan ilkokulu bitirmiş olan çocuklar alınacak. 4 yıllık eğitimin sonunda erkek öğrenciler erkek lisesinin, kız öğrencilerse kız lisesinin denk düşen sınıfına geçebilir. Ücret yılda 25 ruble olacaktır.

Yönetimin böyle kısa bir zamanda uygun bir yer bulma olanağının olmadığı düşünülerek, bu çalışmalar şimdilik Şibayev okulunda akşam yemeğinden sonraki saatlerde sürdürülecek. Ortaokulun ardından kısa süre sonra yaklaşık 50 dilekçenin verilmiş olduğu ilkokul açılacak ve çalışmalar da burada (Hazar-Karadeniz topluluğunun okulunda) yemek sonrası saatlerde yapılacaktır.

Ortaokulda ilk sınıf, iki bölüm olarak açılmaktadır. 12'si şehirde yaşayanlardan olmak üzere, 102 dilekçe alınmış, ama 90 çocuk kabul edilmiştir.

Bugün, saat 12'de, Şibayev okul binasında oylama yapılacak ve bunun ardından ortaokul açılacaktır.

Tiflis'te olduğu gibi, biri "Elektrik" (*elektriçeskaya sila*) fabrikasında,

diğeri Doğu Cemiyeti binasında olmak üzere iki çocuk bahçesinin açılması da önerilmektedir.

Ortaokulun açılması için kaynak üye aidatlarından ve gönüllü bağışlardan sağlanmıştır. 3000 rublelik ilk cömert bağışı hayır işlerinde her zaman iyi yürekli olan K. V. Bıhovski yapmıştır.

Eğitim topluluğu, yoldaş Bıhovski'nin örneğini, bir kerelik ya da yıllık bağışlarıyla, işçi çocukları için büyük emek harcanarak ortaya çıkarılan ortaokulu ayakta tutmak üzere, Belıy ve Çornıy kasabalarından hem zenginliklerini bu işçilerin kanları pahasına elde eden firmaların, hem de başka firmaların izleyeceğini ummaktadır.

Topluluk yönetimi halkın geri kalanını da üye olmaya davet etmektedir. Önemsiz aidat (yılda 1 ruble) kimseye yük olmayacaktır...

On

Baku, 1916, 14 Eylül, No 202.

Rus-Tatar İlkokulları Ders Kitapları Üzerine

Son zamanlarda, şehirdeki Rus-Tatar okullarındaki kadın ve erkek öğretmenlerinin toplantısında Rus-Tatar ilkokulları için özel bir Rusça ders kitabı hazırlama kararının alındığı yolunda haberler ulaştı bize. Ayrıca bu amaçla çalışacak Müslüman öğretmenlerden oluşan özel bir komisyonun toplanması emriyle ilgili haberler de geldi.

Rus-Tatar ilkokulları için Rusça üzerine özel bir ders kitabı sorunu yeni değil. Daha geçen yıl, Ufa İl Yerel İdaresi'nin Ufa şehrinde Rus-Tatar ve Rus-Başkır ilkokulları için ders kitabı seçmek üzere bir araya getirdiği Müslüman pedagogların bölge toplantısında bu sorun ortaya atılmıştı. Ve bu toplantıda oybirliğiyle, Rus-Müslüman ilkokullarında halihazırda kullanılan mevcut Rusça ders kitaplarının, ne içerikleri açısından ne de malzemelerinin bu tip kitaplardan beklenen özgün metodolojik gereksinimlere karşılık vermesi açısından yeterli olduğu kabul edilmişti. Aynı zamanda toplantıyı düzenleyen Ufa İl Yerel İdaresi'ne, tatmin edici bir ders kitabı hazırlanması ve yayımlanması talebini iletme kararı alınmıştı. Şu an için, bildiğimiz kadarıyla, Ufa İl Yerel İdaresi bu işin uygulamaya geçirilmesiyle meşguldür.

Ama Türk-Tatar Kafkaslar için bu sorun yeni bir sorundur, çünkü Rusya ve Volga çevresi Müslümanları için özel bir ders kitabı hazırlanmış olsa da, içeriği açısından Kafkaslar'daki Rus-Tatar ilkokulları için uygun görünmemektedir.

Burada, Kafkas halkının bir kısmı tarafından yanlış biçimde anlaşılabilecek ve Müslümanların yararına yorumlanmayacak bir engele dikkat çekmek istiyoruz. Müslüman öğretmenlerin okul için özel bir Rus-Tatar ders kitabına sahip olmak istemelerinden bahsediyoruz ve bu arzunun sadece milliyetçi eğilimlerle değil, milli devlet çıkarlarıyla da belirlendiğini görüyoruz. Kuşkusuz, devletin kendisi için de Kafkas Müslümanlarının, özellikle de Kafkas Türk-Tatarlarının Rusça bilmesi uygun olacaktır.

Devlet, sadece onlardan Rusça bilgisini talep etmek hakkına sahip değil, ayrıca bunu onlara vermekle de sorumludur. Diğer yandan, Müslümanlar da, çocuklarına devlet resmi dilini öğretenlerden, çocukların en iyi şekilde öğrenim yapabilecekleri türden ders kitapları talep etme hakkına sahiptir.

Bu kitapların bir bölümü belirli milliyeti olan çocuklar için hazırlanmıştır. Örneğin, Müslüman çocukları için tamamen yabancı içeriği olan Korhanidi'nin, Troppa'nın okul kitapları gibi. Başkaları, mesela, Davis'in, Volper'in ve Miheev'in ders kitapları Rus dilinde konuşamayan ve Rus olmayan çocuklar için hazırlanmıştır. Bu ders kitaplarının malzemesi de canlı kişilere değil, soyut birtakım kolektif birimlere uygundur. Bu ders kitaplarında sadece Rus yaşamı tasvir edilmektedir. Farklı yazı ve hikayelerin kahramanları hep "Maşalar," "Mişalar," "İvanlar" ve "Stepanlar" vb. yani Rus erkek ve kız çocukları, Rus dede ve nineleri olmaktadır. Dış dünyaya ait bütün olgular tümüyle Rus milli gerçekliğinden tasvir edilir. Ayrıca bunlarda kesinlikle "Rus olmayanlara has" bir şey bulunmaz. Evet, aslında, özellikle "Rus olmayanlara has" bir yaşam yoktur, çünkü Rus, Leh, Yahudi, Tatar, Ermeni her şeyden önce insandır ve sadece yaşayışın ve dinin bazı özellikleri insanlara kendi farklı ayırt edici milli özelliklerini verir. Ama buradan, kesinlikle, bu yaşayışa ve dine ilişkin özelliklerin gözardı edilebileceği sonucu çıkmaz. Çocuklar yaşamlarına yabancı ders kitaplarıyla eğitim yaparsa, yaşadıkları hayattan, alışık oldukları her şeyden düşünsel olarak kopmaya ve onlar için tümüyle yabancı olan bir dünyadan konu ve inanışlar aktarmaya mecbur kalırlar. Bu yüzden ikili bir yaşam sürdürmeleri gerekir: Evde, sokakta, günlük yaşamda

kendi milli varlık koşullarında, Mehmetlerle, Aliekberlerle vb. ama okulda, bir kez bile gözleriyle görmedikleri İvanlar ya da Mariyalarla birlikte olurlar. Bu açıdan bir kez olsun Rus birini görmemiş köy çocuklarının hali özellikle ağır olmalıdır.

Rus okulu Müslüman çocukların ilgisini çekmediğinden, çok geçmeden ondan rahatsız olmaya başlamaları ve onu kendilerine gerekmeyen, gerçek yaşamlarından kopuk bir şey olarak görüp sadece zorunluluk yüzünden eğitim almaları anlaşılır bir şeydir. Başka deyişle, bu okullarda bu ders kitaplarına göre eğitim yapıldığından, Rus ilkokulu Müslümanlarda ancak olumsuz yaklaşımlar doğurmaktadır, yani hem devlet açısından, hem de Müslümanların kendisi açısından suç işlemektedir.

Bu arada, bütün bunlardan çok uzun zaman önce şimdi Müslüman öğretmenlerin seçtikleri yolla, yani Kafkaslar'daki Rus-Tatar okulları için Rusça özel bir ders kitabı, temel malzemesi Kafkas Tatarlarının kendi yaşamlarından alınan ve Tatar dilinin özelliklerine göre açıklanan bir ders kitabı hazırlama yoluna başvurarak kaçınmak mümkündü.

Ama, bu tür bir ders kitabının hazırlanmasının kaçınılmaz olduğundan bahsederken, hiç de ders kitabının malzemesinin sadece Tatarların yaşamından olgular içermesi ve Tatarlara "yabancı" başka halkların yaşamından tasvirlere yer vermemesi gerektiğini öne sürmüyoruz. Tersine, Müslüman çocukların başka halklarla tanışmasının vazgeçilmez olduğunu kabul ediyoruz, ama sadece burada asıl önemin yerel yaşayışa ve yerel gerçekliğe verilmesi gerektiğini söylüyoruz.

Bu türden bir ders kitabının hazırlanma yöntemine gelince, bu işin komisyona verilmesi, bize göre pek de doğru değildir. Bize öyle geliyor ki, komisyonun sadece ders kitabına uygun düşmesi gereken taleplerin neler olduğunun izini sürmesi gerekir. Ders kitabını hazırlamaksa başkaları tarafından yapılabilir. En kolayı da, bu işi, ödüllü bir ders kitabı hazırlanması için yarışma açabilecek olan şehir yönetiminin eğitim dairesinin üstlenmesidir. Bu, bize göre, bu sorunun çözülmesi için en iyi yöntemdir.

Mir-Said

Baku, 1916, 27 Ekim, No 237.

1917

22 Temmuz 1917 Tarihinde Düzenlenen Tüm-Rusya Müslüman Kongresi, Müslüman Askeri Kongresi ve Müslüman Ruhani Kongrelerinin Ortak Toplantısı Üzerine Haber

Tüm-Rusya Müslüman Kongresi Ortak Toplantısı

22 Temmuz akşamı Şehir Tiyatrosu'nda çok sayıda insanın katılımıyla şu anda Kazan'da yürütülen Müslüman Kongrelerinin ortak bir oturumu gerçekleşti: Tüm-Rusya Müslüman Milli Meclisi'nin[1] inisiyatifiyle oluşturulmuş olan Tüm-Rusya Müslüman, Tüm-Rusya Müslüman Askeri[2] Kongresi ve Tüm-Rusya Müslüman Ruhani Kongresi[3]. Kongre'yi Tüm-Rusya Müslüman Sovyeti[4] üyesi ve Tüm-Rusya Müslüman Kongresi'nin Prezidiyum üyesi F. Kerimov açtı. Ardından Orenburg Ruhani Birliği'nin Müftüsü tarafından Kuran'dan sureler okundu ve toplantıda tebliğlerin dinlenmesine geçildi. Toplantı başkanı olarak Devlet Duması vekili İ. Ahtemov [Ahtyamov] seçildi.

İlk olarak S. Maksudov [Sadri Maksudi] konuştu. Ayrıntılı ve anlaşıldığı kadarıyla, oldukça düşünülmüş olan tebliğinde S. Maksudov Avrupa siyasi hareketleri tarihinden ve Rusya'daki çağdaş toplumsal düşünce akımlarından açık örnekler vererek, Volga çevresi, Urallar ve Sibirya Müslümanlarının *kültürel-milli* ve ruhani işlerinde tam özerklik sağlamalarının vazgeçilmezliğini ortaya koydu. Konuşmacının konuşması birçok kez gürültülü alkışlarla kesildi.

Ardından Rusya Müslüman dünyasında tanınmış olan eğitim uzmanı G. Teregulov konuştu. Konuşmacı güçlü ve açık örneklerle dinleyenlerin önünde, Volga çevresi Müslümanlarının hızlı bir biçimde kültürel-milli özerklik sağlamalarının vazgeçilmez olduğu düşüncesini geliştirdi ve bunun da ancak şimdi gerçekleştirilebileceğini söyledi.

Tebliğler canlı tartışmalara sebep oldu.

Çevre bölgeleri temsilcilerinden bir kısmı, kongrede eşzamanlı olarak, çevre bölgeleri Müslümanlarının özerkliğinin sağlanması sorunu üzerine de benzer kararlar alınması konusunda ısrar etti.

Toplantının genel coşku ve heyecanla kapanması sırasında da alkış sesleri arasında şu karar alındı:

"Üç Kongre'nin (Ruhani, Askeri ve Genel Müslüman Kongresi'nin) birleşik toplantısı Rusya ve Sibirya içindeki Müslümanların kültürel-milli özerklik sorunu üzerinde tartışmış ve Tüm-Rusya Müslümanları Birinci Kongresi'nin kararını dikkate alarak şu karara varmıştır:

1) Hemen, Kurucu Meclis'in çağrısını beklemeden, Müslümanların kültürel-milli kendi kaderini tayin hakkını yürürlüğe koymak.

2) Kendi kaderini tayin etme organlarının kuruluşu tasarısının ayrıntılı biçimde ele alınmasını, şimdi Kazan'da toplanmış[5] bulunan Tüm-Rusya Müslümanları İkinci Kongresi'ne bırakmak."

Kararların alınmasından sonra belirli geleneğe uygun olarak ve anlaşılan bu anın ihtişamı düşünülerek müftü kısa bir dua okudu ve sonra bütün tiyatro ayağa kalkıp "Allahuekber" dedi. Ardından bir ara verildi.

Oturumun devamında, Başkanın oturduğu sahnede bulunan perdenin açılmasıyla, dinleyicilerin önünde devrimci kızıl renkli bayrakla milli Müslüman rengi yeşil bayrak yanyana görüldü. Gürültülü alkışlar arasında bayrakları taşıyan askerler bütün dinleyicilerin arasında dolaştı. Kalabalık, askerlere sarılıp kucaklıyordu.

Ardından davet üzerine Devlet Duması'nın Tüm-Rusya Müslümanları Sovyeti temsilcisi Ahmet-Bek Salikov söz aldı. Konuşmacı Devlet Duması'nın bazı üyelerinin, Duma'nın son oturumlarında yaptıkları konuşmalarından alıntı yaptı ve devrim sırasındaki siyasi hareketlerin tarihi üzerinde ayrıntılı biçimde durarak, ülkedeki karşıdevrimci güçlerin

nasıl zaman içinde canlanmış olduğu üzerine karamsar bir tablo çizdi. Konuşmacı Petrograd'daki 3-5 Temmuz olaylarını da, karşıdevrimcilerin Rusya'nın devrimci güçleri karşısındaki kısmi başarısı olarak görmektedir. Devlet Duması'nın konuşmasını da konuşmacı karşıdevrimci bir durum saymaktadır.

Rusya halklarının, bunlar arasında Müslümanların da, eğer karşıdevrimciler zafer kazanacak olursa yaşayacağı kölelik ve aşağılanma tablosunu açık ifadelerle çizen konuşmacı, Müslümanları bütün güçleriyle karşıdevrimcilere karşı savaşmaya ve Geçici Yönetim'e ve İşçi, Asker ve Köylü Delegeleri Sovyeti Yürütme Komitesi'ne Devlet Duması'nın ve Devlet Sovyeti'nin çağrısına yönelik protesto ifadelerini içeren telgraflar göndermeye çağırdı.

Toplantı ortak olarak şu kararı aldı:

"Üç Kongre'nin, Tüm-Rusya Müslüman Kongresi, Tüm-Rusya Müslüman Ruhani Kongresi ve Tüm-Rusya Müslüman Askeri Kongresi'nin birleşik toplantısı, özgür Rusya'ya yönelik karşıdevrimci tehlikeyi dikkate alarak, şu kararı almıştır: Milyonlarca Müslümanı Rusya'nın devrimci demokrasisi ve onu iktidara getiren organlarla kaynaşmaya çağırmak.

Müslüman, özgürlük ve düzenin muhafızının yanında yer alacaktır!

Bu arada Müslüman Kongrelerinin ortak toplantısı ölü kurumları yeniden diriltme çabalarına karşı çıkmayı görev saymaktadır: çağdaş pratik koşullarda, kesin olarak, ülkenin bütün karşıdevrimci güçlerinin seferberliğinin kalesi olmuş olan Devlet Duması ve Devlet Sovyeti'ne karşı çıkmak görevdir.

Ülkeyi elde ettiği özgürlükten yoksun etmekle tehdit eden bu girişim, şu an için devrimci halkın yüksek organı olan, İşçi, Asker ve Köylü Delegeleri Sovyeti Yürütme Komitesi ve Geçici Yönetimi şahsında toplanmış olan bütün güçlerle engellenmelidir.

Bunun yanı sıra, Kongre, Geçici Yönetim'in Rusya halklarının merkezi milli örgütleriyle yakın bir dönemde birleşmesinin şart olduğuna da dikkat çekmeyi görev saymaktadır. Sadece böyle bir birleşme, Geçici Yönetim'i milli siyaset alanında yanlış adımlar atmaktan koruyacak ve ülkenin bütün canlı güçlerini 'Yüce Devrimin Kurtuluşu' bayrağı

çevresinde toplayacaktır."

Ardından Tüm-Rusya Müslüman Askeri Sovyeti üyesi U. Tokumbetov söz aldı.

Konuşmacı, özgürlüğün kalesi olmayı, Müslümanların, ancak kendi örgütlü askeri güçlerine sahip oldukları zaman başarabilecekleri düşüncesini geliştirdi. Sadece tek bir sağlam kitle halinde birleşmiş Müslüman askerleri, karşıdevrimci güçlerle Müslümanların çatışmasında şu ya da bu rolü üstlenebilir. Bu düşüncenin pratik gerçekleştirilmesini, konuşmacı bağımsız Müslüman alaylarının yaratılmasında görmektedir. Aynı görüşü Tüm-Rusya Müslüman Askeri Sovyeti Başkanı İ. Alkin [İlyas Alkin] de dile getirdi. Konuşmacı toplantıya, bu sorunun ortaya çıkış tarihini ve üç kongrenin prezidiyumlarının birleşik oturumlarında oluşturulan Müslüman Askeri Kongresi'nin bu soruna ilişkin getirdiği çözümleri aktardı.

Toplantı mutabakatla, Geçici Yönetim'le kısa süre içinde ayrı Müslüman alaylarının oluşturulmasının gerekliliği üzerine görüşmek üzere Petrograd'a bir delegasyon gönderilmesi ve ayrıca, eğer görüşmeler olumlu sonuç vermezse, bu alayları gönüllülerle oluşturma kararı aldı.

Ardından Kurucu Meclis'in çağrısı üzerine yapılan özel bir toplantının üyesi, Tüm-Rusya Müslüman Kongresi Yürütme Komitesi üyesi Ş. Muhammedyarov [Şakir Muhammedyarof] Geçici Yönetim'in *milli* oluşumu üzerine Moskova'da hazırlanan özel toplantıya katılmanın gerekliliği sorunu üzerine söz aldı. Raportör, Müslümanların özyönetiminin merkez organı olan Tüm-Rusya Müslüman Kongresi'nin, bakanlar kabinesinde Müslümanları temsil eden bir yer olması gerektiği görüşünü taşıdığını belirtti.

Tüm-Rusya Müslüman Kongresi bu açıdan zaten bazı adımlar atmıştı, özellikle de 3-5 Temmuz Petrograd olayları sırasında, Geçici Yönetim'in ciddi bir krizle tehdit edildiği dönemde, Müslüman Sovyeti, Geçici Yönetim'e yardım etme önerisini götürmüştü. Bu çağrı, o dönemde ilkece mutabık olduğunu belirten Prens Lvova'ya yapılmıştı.

Halk Eğitimi ve Tarım Bakanı olan yoldaşlara ve Müslümanlara toplumsal dayanışma mevkileri verilmesi üzerinde ısrar etme kararı alındı. Bitirirken konuşmacı Geçici Yönetim'in önüne, Moskova'daki Müslüman

temsilcilerinin özel görüşüne başvurmanın gerekliliği sorununu getirmenin zorunlu olduğunu belirtti.

Toplantı öneriyi mutabakatla kabul etti.

Son olarak Müslüman Sosyalist Komitesi Başkanı M. Vahidov ve A. Salikov, Skockholm'deki Sosyalist Konferans'la[6] ilgili söz aldılar. Vahidov çeşitli ülkelerdeki Müslümanlar arasındaki sosyalist hareketin tarihi ve bu halkların gelecekte oynaması gerekecek bilimsel sosyalizm rolü üzerine konuştu. Vahidov'un konunun iç ve dış yönlerine hakimiyeti ve konuşmasının güzelliği şaşırtıcıydı ve, denebilir ki A. Salikov gibi usta bir konuşmacının konuşmasını bile aştı. Toplantıdakiler konuşmacıyı gürültülü ve uzun süren alkışlarla[7] onurlandırdılar.

A. Salikov toplantıdakilere Türk, Mısır, Hint ve İranlı temsilcilerin Stockholm'deki Sosyalist Konferans'a yazdıklarını okudu.

Konuşmacı, Rusya Müslümanlarının da onların çağrılarına katılması ve Geçici Yönetim'den, Asya halklarının kendi kaderini tayin hakkının tanınması konusunda kararlı bir dış politika izlemesini talep etmesi gerektiği düşüncesini öne sürdü. Toplantı mutabakatla aşağıdaki kararı aldı:

"Üç Müslüman Kongresinin birleşik oturumu, Doğu delegelerinin, Mısır, Hindistan, İran ve Türkiye delegelerinin Stockholm Konferansı'na yönelik açıklamalarıyla ilgili haberleri dinledikten sonra, yalnız Avrupa değil, Asya ve Afrika halklarının da tam bir kendi kaderini tayin hakkının tanınması konusunda kararlı ve tutarlı bir dış politika yürütmenin gerekliliği konusunu Geçici Yönetim'in dikkatine sunmaya karar vermiştir. Özgür Rusya bu konuda kararlı olmalıdır."

M. Sultan Galiyev

Kazanskoye Slovo, 1917, 26 Temmuz, Nu 80/1153)

İftiracılara

İkinci Tüm-Rusya Müslümanları Kongresi'nden önce Kazan'ın ve ona bağlı kentlerin Rus nüfusu arasında Volga çevresi* Müslümanlarının Kazan Hanlığı'nı kurdukları yolunda dedikodular kaygı verici biçimde yayılmış olduğunu hatırlayacaktır.

Bu dedikodular, sanırım, biz Müslümanları güldürmekten başka işe yaramadı. Bu tür naif dedikoduların kaynağını o zaman, Rus toplumunun Müslümanların toplumsal-politik ve kültürel-milli yaşamıyla, onların toplumsal-politik idealleri ve eğilimleriyle tanışık olmamasına bağlı olarak açıklamıştık.

Hepimiz, kongrenin o zaman bu karanlık suçlamalara nasıl yanıt verdiğini hatırlayacaktır.

Doğru, bu yanıt, belki de, ünlü "sadakatlerine" umut bağlamaya çalışan bazı Kornilovcu, Kaledinci *Kadet*leri, yani karşıdevrimci Müslümanları incitmiş olabilir, ama Rus demokrasisine Müslümanların gerçek politik fizyonomisini göstermiş ve böylece bu açıdan her tür kuşkuyu ortadan kaldırmıştır.

Sosyalist Ahmet-bek Salikov'un ağzından Tüm-Rusya Müslüman Kongresi, kuşkuya düşen Rus demokrasisine gür bir sesle şunu ilan etmişti:

"Eğer kazanılan devrimci özgürlüğün yerleşmesi için kan akıtmak gerekiyorsa, emin olun, bizim yeşil bayraklarımız sizin ebediyen kızıl kalacak olan devrimci bayraklarınızla sonsuza dek yan yana duracaktır."

O zamanlar açık, kesin ve inandırıcı biçimde yankılanmıştı bu yaşlı sosyalist Müslümanın sesi. Ve, biliyoruz ki, o zaman onurlu savaşçıların genç kalplerinde canlı bir yankı bulmuş, o zaman Müslüman demokrasisinin kutsal sloganı olmuştu.

Ayrıca, Müslüman Kongresi'nin 23 Temmuz'da Rodzyanka'nın Devlet Duması'nı ve Durniy'in Devlet Sovyeti'ni karşıdevrimci "diriltme" girişimine de aynı şekilde yanıt verdiğini hatırlıyoruz.

Kongre, Geçici Yönetim'e, Müslümanların bu girişimde bir örgütlenme gördüklerini ve her şekilde ona karşı duracaklarını o zaman kesin bir biçimde bildirmişti.

Bugün Müslümanların belleğinden hiçbir zaman çıkmayacaktır, çünkü bugün, Volga çevresi ve Sibirya Müslümanlarının kültürel-milli özerklik ilan etme günüdür.

Ama Rus basını, ne yazık ki bu kongreye oldukça az yer ayırdı ve Rus demokrasisinin büyük kısmı Müslümanların gerçek politik fizyonomisi hakkında görece bilgisiz kaldı.

Ama Ekim Devrimi gerçekleşti ve sanki, herkesin unuttuğu "Kazan Hanlığı" efsanesi tekrar yeniden dirildi.

Politik arenanın kulislerinde tekrar birtakım karanlık kimseler belirdi ve halk arasında Tatarların sözde kendi "hanlıklarını" ilan etmeye hazırlandığı yolunda uydurma dedikodular yaymaya başladılar.

Ve yine ürken sıradan insanların karşısına "Tatar işgalinin" kanlı hayaleti çıkarıldı.

Artık bu tür saçma dedikodulara yer vermemek gerekiyor. Sonuçta Müslümanlar artık kiminle aynı yolda yürüdüklerini yeterince göstermiş bulunmaktadır.

Tüm-Rusya Müslüman Askeri Komitesi'nin,[8] Kazan Müslüman Askeri Komitesi'nin[9] ve Müslüman Sosyalist Komitesi'nin[10], iktidarın İşçi, Asker ve Köylü Delegeleri Sovyeti'nin eline geçmesini zorunlu saydıklarını Sovyetlerin iktidarının gerçekleşmesinden önce karara bağlaması, bunun gerçekleşmesi

sırasında başkanlarının Kazan Devrimci Genelkurmayı'na[11] katılması, herhalde, bütün bu iftiraların saçmalığını en parlak biçimde ortaya koymaktadır.

Buna rağmen dedikodular o günden bu yana gitgide güçlenmektedir.

Gerçekten telaşlı miyop iftiracılar, "Tatar Hanlığı'nın kurulması" konusunda devrimin ilk günlerinde Müslümanların Devrimci Genelkurmay Sekreteri'nin verdiği tepkiyi kabul etmediler mi?

Belki de...

Ama sonuçta o Sekreter gerçek bir sosyalist sayılıyordu.

Geriye söylenecek tek şey kalıyor.

Anlaşılan, devrimin düşmanlarına Rusya'nın ovalarında, tarlalarında döktükleri kan az gelmiş...

Anlaşılan, birileri Rus demokrasisini Müslümanlarla çatıştırmak istiyor...

Anlaşılan, birileri onların tek kampını yıkmak ve bundan yararlanarak, tekrar Romanov, Kornilov, Kaledin ve halkı boğmaya çalışan başkalarını "diriltmek" istiyor.

"Keyfe gelmek için erken!" diyoruz biz bu iftiracılara.

"Keyfe gelmek için erken! Çünkü siz daha devrimci Müslümanları tanımadınız."

Özgürlüğünü elinden almaya çalışacak olanla pazarlık etmeyecek onlar.

Rus askerlerini Müslüman askerlerine saldırtmayı başaramayacaksınız. Müslüman işçileri Rus proletaryasına öfkelendirmeyi başaramayacaksınız. Dostu dosta düşürmeyi başaramayacaksınız.

Kendi gücünüzün hesabını yapmamışsınız.

Boş yere heyecanlanmayın. Halkın öfkesinden korkun.

Yoksa onların keskin silahları size doğru çevrilecektir.

M. Sultan Galiyev

İzvestiya Vserossiskova Musulmanskova Voyennova Şura, 1917, 19 Ekim, No 1.
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 44-47.

** Povolga; Tatar, Başkır, Kalmuk, Ulyanovski, Penzenskuyu, Kuybiçesk, Saratova, Volgarad, Astrahan bölgelerini içine alan, SSCB'nin önemli ekonomik bölgelerinden biri. -çn.*

1918

Volga Çevresi ve Güney Urallar Sovyetleri[12] Yerel Kongresi'ndeki Konuşma

22 Şubat 1918

Önümde, bu kongrenin yanıt vermesi gereken üç temel sorun duruyor. Halkların kendi kaderini tayin sorununu nasıl çözmeli? Bu sorun Halk Komiserleri ve Sovyetler şahsında Rus demokrasisinin kendisi tarafından çözülmüştür. Halk Komiserleri Konseyi daha baştan, bütün halkların kendi kaderini tayin hakkına sahip olduğunu ilan etti. Şimdi demokrasi buna, kendi kaderini tayin hakkının o milliyetin proletaryasına ait olduğu şeklinde bir ek getiriyor. Bu konuda tartışılacak bir şey yok.

Belli bir bölge, Volga ve Urallar devletiyle ilgili sorunun kesin kararını bu bölgedeki halkların proleter sınıfına bırakılmaktadır.

Devlet olsun mu olmasın mı - bütünüyle ona bağlıdır. İlk Müslüman Kongresi, milli sorunun ancak plebisite yoluyla çözülebileceğini açıkça ilan etti, bu yüzden Müslümanların şimdi bu ilkeyi koruması gerekiyor, ama bu plebisite doğrudan, eşit ve gizli oylama şeklinde değil de, proleter plebisitesi gibi anlaşılabilir.

Ayrıca Rusya ve başka ülkelerdeki Müslümanların milli hareketi sorunu vardır. Bu hareket milliyetçi değil, milli-sınıfsaldır.

Müslüman ülkeleri proleter halklardır. Ekonomik açıdan İngiliz, Fransız proletaryasıyla Fas, Afganistan proletaryası arasında büyük fark vardır. Müslüman ülkelerin milli hareketinin sosyalist devrim karakteri gösterdiğinin altı çizilebilir. Bu eğilimse Rusya Müslümanlarının milli eğiliminde ifadesini bulmuştur. Eğer herkesten eşit ölçüde vergi alındıysa, o zaman Müslümanlar kültürel nimetlerden Ruslara göre çok daha az yararlanmıştır. Kuşkusuz, buradan milli hareketlerinde Tatar proletaryasının kendi burjuvasıyla aynı yoldan gidebileceği sonucu çıkmaz. Devrimin ilk günlerinde *Kadet*lerle birlikte olmamıştı. Hiçbir zaman da onların peşinden gitmez.

Milli sorun somut, kategorik bir anlamda değil, istek anlamında çözülebilir. Sorun bu milli hareketin nasıl bir karakter alacağıdır. Bu hareket Rus ve Tatar demokrasilerinin çatışması karakterini alabilir. Ama bu olmayacak. Kongre bu anlamdaki bütün kuşkuları ortadan kaldırmaktadır.

Znamya Revolyutsii, 1918, 8 Mart, No 44.
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 175-176.

Kazan Köylü Delegeleri Dördüncü Kongresi Açılış Konuşması[13]

8 (21) Mart 1918

Müslüman Sosyalist Komitesi (Sol) adına Sultan Galiyev. Kongre'ye önce Tatarca, ardından Rusça selam veren konuşmacı delegeleri köylüler [tarım işçileri] olarak selamlıyor, ayrıca milletin özgürlüğünü de selamlıyor. Bu arada konuşmacı, Çar'ın ve daha önceki Çar yönetiminin Yahudilere olduğu gibi Tatarlara da baskı yaptığını söylüyor. İktidarın Halk Komiserleri ve Sovyetlerin eline geçmesiyle birlikte, herkesle temasta bulunarak milli sorunu istenen şekilde çözmektedirler. Finlandiya'nın ve diğer halkların kendi kaderini tayin etmesi, gözlerimizin önünde gerçekleşti. Günümüzde burjuvazi, samanların arasında boğulur gibi, Sovyetler'e karşı duran her tür komiteye tutunmaktadır. Ukrayna Meclisi'yle işbirliğine gitti, ama Sovyet askerleri iktidarı Meclis'in elinden aldı. Günümüzde Kazan'da, ayrıca Kazan ilinde burjuvazi, iktidarı Sovyetlerin elinden alıp yapışkan elleriyle tutmaya çabalıyor. Konuşmacı Kazan ilinde demokrasinin buna izin vermeyeceğini ummaktadır.

NA RT. -F. 98 - Op. 1-D. 38. -L. 7; Za Zemlyu i Volyu, 1918, 24 Mart, No 53 (91). Sultan Galiyev M. Stati-Vistuplenlya. Dokumenti. Kazan, Tat. Knij. İzd., 1992, s. 177-78.

Kazan Cumhuriyeti[14] Eğitim Komiserliği Müslüman Dairesi Örgütlenmesi Üzerine Rapor Tezleri

10 Mart 1918

1. Müslümanların eğitimi konusunun, bir yandan, onlar arasında halk eğitiminin geri kalmış olmasına, diğer yandan bütün bir Müslümanların eğitimi konusuna kendine özgü damgasını vuran yaşam koşullarının özelliklerine bağlı olması, Eğitim Halk Komiserliği'nde, Müslümanların eğitimi konularını ele alacak, özel bir Müslüman Dairesi'nin oluşturulmasının gerektiğini ortaya koymaktadır.

2. Müslümanların Eğitimi Dairesi, uzmanlık alanına giren sorunların çözümünde tümüyle bağımsız olacak ve okul ve okuldışı altbölümlerine ayrılacaktır.

3. Bu bölümün başlıca hedefi Müslümanların eğitimi konusunun, Devrimin Müslümanların yaşamına getirdiği talepler doğrultusunda örgütlenmesi olacaktır.

4. Dairenin tahmini masrafı ayda 4.650 rubleden yılda 55.800 ruble olarak belirlenmiştir.

Eğitim Halk Komiseri M. Sultan Galiyev

Belgenin üstündeki not: 17 Mayıs 1918, No 1348. Karar: "İşleme."
NA RT, F. 98, Op. 1, D. 58, L. 82. Orjinal.

Kazan'da Şubat-Mart 1918 Tarihinde Gerçekleşen Olaylarla İlgili Olarak[15]

İç Rusya Müslüman İşleri Komiserliği'ne Çekilen Telgraf

10 Mart 1918 [tarih içeriğe göre belirlenmiştir]

Petrograd, Jukovski Cad., 4. Tel. Nu 18-00.

Müslüman İşleri Merkez Komiserliği'ne.

Kopyası Moskova'ya

Moskova, Sovdep. Petrograd Müslüman İşleri Komiserliği'nden gelen acil haber.

Sultan Galiyev'in aracından. Kazan'da meydana gelen olayları aktarıyorum. Daha önce Kazan *Sovdep*'inin (Kazan Sovyet Yönetimi) Finlandiya Alayı'nın [bkz. dipnot 132] gözaltına alınması ve silahsızlandırılmasıyla ilgili bilinen telgrafıyla ilgili olarak, Askeri Kongre'nin yapısının Sovyetler'e yönelik muhalefet konusundaki tavrını değiştirmiş olduğunu bildirmiştim. Ayrıca kongrenin sol kanadının kongreyi terk ettiğini de bildirmiştim. Bunun ardından o gece biz Kazan *Sovdep*'inde Müslüman İşleri Komiserliği kurmaya karar verdik. Sol fraksiyon, kararlı hareketlerle karşılandığı için kongreye geri gelmemeye karar verdi. Gece

boyunca ayrıntılı bir eylem planı hazırlayan, altı kişilik bir geçici destek bürosu oluşturuldu. Ama ertesi günün sabahında fraksiyon kendi kararını verdi: Kongreye 10 kişiden fazla Bolşevik geri gitmeyecek. Onlarla birlikte eylemleri yürürlüğe koyacak bir Komiserlik oluşturduk. Çok geçmeden kongrenin sol fraksiyonundan başka üyeler de bize karşı çıktı. Başkır Fraksiyonu da kongreyi terk etme kararını açıkladı.

Bu vakte dek düzenli ordunun dağıtılması, yerine sosyalist ordunun geçmesi yolunda ortak karar alınmıştı. Müslüman savaşçılar hızla dağılmaya başladı. Şurayı selamlayan diğer Müslüman askeri örgütler de Müslüman Sosyalist Ordu örgütlenmesine katıldı. Bizim hiçbir şekilde, onların sosyalizme inançlarının ölçüsü konusunda güvence veremeyeceğimizi göz önünde tutarak, onlara Müslüman Sosyalist Ordu'yu ancak sosyalist komitenin örgütleyebileceğini bildirdik ve ordumuza katılmak isteyenleri kendi tarafımıza kaydettik. Komiserliğimizle *Voşuro* (İlçe Devrimci Savaş Komitesi Karargahı) arasında sessiz bir savaş başladı. Bu sonuncuların önüne, kendi komiserlerini, bunlar bu sırada nerede bulunuyorsa o kurumlardan seçmeleri yolunda üftimatom verdik. Müslüman askeri kesimlerinde, ayrıca Müslüman Askeri Bölge Komitesi'nde bütün Müslüman askeri örgütlerin kaldırılması sorunu ortaya atıldı. Bu duruma bakarak, Askeri Kongre yoluna devam etmeye karar verdi. *Voşuro*'yla birlikte 1 Mart'ta Orta Volga ve Güney Ural devletini ilan etmeye karar verdiler. Bu vakte dek, Petrograd'dan Almanların kovulduğuna dair haber gelmesinin ardından, *Sovdep* tarafından, içinde komiserlikten de 2 temsilcinin yer alacağı 7 kişiden Askeri Devrimci Karargah oluşturulmuştu. Devrimci Karargah, Beyaz Muhafızlar'ın ortaya çıkarmaya hazırlandığı devletin ilan edildiği gün kuruldu. 28 Şubat gecesi toplu tutuklamalar yapma kararı alındı. Tutuklanmak üzere aranan kimseler arasında *Voşuro* üyeleri de vardı: Alkin kardeşler, Yusuf Muzaffarov... [metin yırtılmıştır] Sonuçta şunu elde ettik: Sovyet Devrimci Karargahı bekleme konumunu sürdürme görüşünde kaldı. Topçuların askeri müdahalesine ancak Zabulaç güçleri devreye girerse başvurma kararı alındı. Devrimci Karargah'ın inisiyatifiyle toplanan Bolşevik Parti komiteleri, Sosyalist Devrimciler, enternasyonalistler ve bizim sosyalist komitemizin toplantısında, milli denge ilkelerine dayanan yerel *Sovdep* oluşturma, ayrıca Kazan *Sovdep*'inin karşısına Ural-Volga Cumhu-

riyeti'nin kurulmasına yönelik acil önlemler alması için çıkmak ve bu sorunun Ufa, Orenburg *Sovdep*'leriyle ilişkisine katılmak üzere karar aldı. Bolşevik Partisi (RKP(B) Kazan Komitesi) buna karşı çıktı. Bizi enternasyonalistler ve Sosyalist Devrimciler destekledi. Bolşevik Partisi, Grassis'in büyük ölçüde etkisi altında bulunuyor, Grassis Müslümanların sadece kültürel özerkliğini savunmaktadır. Kendi konumumuzu, önemsiz bir çoğunlukla da olsa Sovyet'te de sürdürmeyi başardık. Bolşevikler buna karşıydı, çünkü Grassis bunu burjuvaziye verilen bir taviz saymaktadır ve bu harekete karşı kararlı[16] bir biçimde hareket edilmesini savunmaktadır. Belki bu konuda bize yardımcı olabilirsiniz, yoksa bir felaketin meydana gelmesinden korkuyoruz. Özet olarak komiserliğin üyelerini aktarıyorum. Ben İlişkiler Komiseri ve Komiserlik Başkanıyım, Askeri Kongre'nin sol fraksiyon üyesi Said Galiyev Askeri Komiser, sol fraksiyon üyesi Yumagulov Mali İşler Komiseri, Husainov Basım İşleri Komiseri, Ahmadiev Şagid Eğitim Komiseri, Ziganşin ve Rahmatullin Karşı Devrimle Mücadele Komiserleri, Vahidov (Minulla) İşçi Komiseri. Yapılacak çok iş var. Şehrin Tatar kısmında, otomobillerle dağılarak ilanlar dağıtıyor ve çağrılar yapıyoruz. Önceki gün silah sesleri arasında Syuyumbuk Kulesi'ne hilal dikildi. Aynı gün Serdar Vaisov'un cenazesi vardı. O'nu kaledeki bahçeye, Syuyumbuk Kulesi tarafına, avlunun önüne gömdüler. Müslüman burjuvazi olaya karışmadı. İşçiler arasında, halkı toplayıp onları top ve tüfekle katledeceğimize dair provokatif dedikodular yayıldı. Bu yüzden Müslüman işçiler törende görece azdı. Müslüman burjuvazi, tereddütsüz olarak, Rus burjuvazisiyle aynı hatta davranıyor. Beyaz Muhafızlar'ın açık komplosu soruşturmalarla ortaya çıkarıldı; Saydaşev onlar için silah alıyordu, ayaklanma gününde onları isyancılara, dahası, başlıca tanıkların ifadesine göre, muhafızların destekçilerine dağıtmıştı, böyle bir organizasyonun varlığından *Voşuro* yöneticileri de haberdardı, ama *Voşuro*'nun bu Beyaz Muhafız organizasyonunun ortaya çıkmasına katkısı belirlenemedi. Beyaz Muhafızlar'ın örgütçülerinden bir kısmı subay olarak *Voşuro*'nun hizmetine girmiş. İçlerinden biri, Gürcü Robakidze Müslüman Süvariler Komitesi'nin Saymanıydı.

Kaynaklarla ilgili talep: Yerel *Sovdep*'in hiçbir kaynağı kalmadı. Merkez Komiserlik aracılığıyla kaynak elde etmek için oylamaya gidilemez mi?

Tahmini harcamalar şimdilik ayda 72 milyon ruble kadar hesaplan-

mıştır. Acil olarak bin beş yüz gönderebilirseniz, işler daha hızlı ilerleyecektir. Yayın çalışmaları büyük ölçüde ilerleyecek. Zengin Müslümanlara katkı yüklemek istedik, ama bu işler araya girdi. Dün Moskova'ya geçtiğinize dair bir telgraf aldık sizden. Varıp varmadığınızı sormak için dün akşam saat altı gibi aradım, ulaşamadım. Geceleyin saat üçte uyandılar. Buraya geldiler, bölük pörçük bir şeyler söylüyorlar, sadece telgraf göndermeye karar verildi. Eğer Mollanur Vahidov, İbrahimov ve Manatov Petrograd'dan ayrıldıysa, o zaman telgrafın bütün içeriğini Moskova'ya onlara bildirin. Ayrıca Zaysan'dan *Voşuro* adına şu telgrafın alındığını da bildirin: 31 Aralık'ta askeri birlikler bir katliam gerçekleştirdi. Pazar yeri yağmalandı, yakıldı. Çok sayıda Müslüman yaralandı. Büyük kayıplar var. Savunma yok. Tehlike büyük. Askeri görevliler barışçı Müslümanların eşyalarına zorla el koyuyor. Yerel garnizonu dağıtmak için yardım rica ediyoruz, savunma çok gerekli. Milli milisin kurulmasını talep ediyoruz.

Müslüman Komitesi

Bu telgraf elimize ulaştı, çünkü şu anda Müslüman askeri örgütleri adına yapılan bütün yazışmalar doğrudan bizim Komiserliğimize gelmektedir. Bu tür telgrafları sizin adınıza yollayacağız, çünkü tümüyle sizin komitenize aittirler. Komiserlik kendi adına, sizin Rusya Müslüman demokrasisinin çıkarlarını savunma konusunda kararlı ve inançlı olacağınıza inanmaktadır. Görüşmek üzere. Bütün yoldaşlardan selamlarla.

Devrimci Karargah Üyesi Mirsaid Sultan Galiyev

NA PT. -F. P-98. - Op. 1. - D. 8. - L. 203-25.
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd., 1992, s. 245-249.

İç Rusya Müslüman Merkez Komiserliği Başkanı Vahidov'a,
Kopyası: Milletler Halk Komiserliği'ne, Halk Komiserleri Konseyi'ne

Kazan'daki "Zabulaç Cumhuriyeti"nin Tasfiyesi Üzerine Rapor

29 Mart 1918

28 Mart'ta saat 3'ü 20 geçe Müslüman İşleri Komiserliği şehrin Tatar kısmına acil silahsızlanma, silahların Komiserliğe teslimi ve karşıdevrimci "sarı müfrezelerin" örgütleyicilerinin teslim edilmesi için bir ültimatom yayınladı. Ültimatom karargaha, Tatar kesimin milisinin, "sarı müfrezeler" adını taşıyan bölgelerinde yayınlandı. *Sovdep*'in ortak çabasıyla; Müslüman sosyalist müfrezeler ve Moskova'dan gelen Denizciler Birliği kan dökmeden "Zabulaç Burjuva Cumhuriyeti"ni[17] tasfiye etmeyi başardı. "Sarı müfrezeler" silahlarını bıraktı ve Müslüman İşleri Komiserliği'nin ve Devrimci Karargah'ın emrine girdi. Müslüman Karargahı bölge milisi dağıldı. Halk silah bırakıyor. Karşıdevrimin şehrin Tatar kesiminde düzenli tasfiyesi için Müslüman İşleri Komiserliği tarafından Müslüman Proleter Devrimci Geçici Karargahı kuruldu. No 598.

Komiserlik Başkanı Sultan Galiyev

NA PT. -F. P-98. - Op. 1. - D. 8. - L. 11, 12. Telgraf.
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s.251.

Müslüman Merkez Komiserliği'ne, Halk Komiserleri Konseyi'ne, Milletler Halk Komiserliği'ne, Moskova Sovyeti "İzvestiya"sına

Kazan'daki "Zabulaç Cumhuriyeti"nin Tasfiyesi Üzerine Rapor

3 Nisan 1918

Karşıdevrimci "Zabulaç Cumhuriyeti" sonunda tasfiye edildi. Karşıdevrimci kale (Müslüman "sarı müfrezeler") savaşmadan teslim oldu. Karşıdevrimci Müslüman karargah Müslüman Sosyalist Müfrezelerin, Kızıl Ordu'nun ve Moskova'dan gelen yoldaş Sobolyev'in kahraman Denizciler Birliği'nin kararlı hareketiyle beklemediği bir anda yakalandı. Bütün harekat kansız gerçekleştirildi. Sadece kaza kurşunuyla üç kişi öldü. Şehrin Müslüman kesiminin tamamı Sovyetler'in ve Müslüman İşleri Komiserliği'nin iktidarını tanıdı. Müslüman din adamları ve işçiler, yanıldıklarını ilan ediyor ve halkı Sovyet iktidarına boyun eğmeye çağırıyor. Dört bir yandan Müslüman İşleri Komiserliği'ne tam güven ifadeleri taşıyan kararlar geliyor. Müslümanlar açısından her türlü karşıdevrimci girişim olasılığı kesin olarak ortadan kalkmıştır. No 650.

Kazan İşçi-Köylü Sovyet Cumhuriyeti
Müslüman İşleri Komiserliği Başkanı Mirsaid Sultan Galiyev

NA PT. -F. P-98. - Op. 1. - D. 8. - L. 50. Telgraf
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupeniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 252.

Tatar-Başkır Cumhuriyeti Sorunu Üzerine

16 Nisan 1918

Moskova, 16 Nisan.
Tatar-Başkır Komiserliği tarafından Tatar-Başkır İşçi-Köylü Sovyet Cumhuriyeti'nin kurulması sorunu üzerine Sovyetler ve Milli Komiserlikler temsilcilerinden oluşan bir toplantı yapıldı. Toplantının prezidiyumuna Sultan Galiyev, Alekseyev ve Zinovyev seçildi. Sovyet Cumhuriyetlerinin kurucu kongresinin hangi coğrafi sınırlar içinde gerçekleştirilebileceği sorunu üzerine üç günlük görüşmenin ardından, toplantı Tatar-Başkır Cumhuriyeti için Milletler Halk Komiserliği'nin tezinde belirtilen sınırları kabul etme kararı aldı. Sonuçta, cumhuriyetin sınırlarını Cumhuriyetin Sovyetlerinin Kurucu Kongresi belirleyecektir. Kurucu Kongreye Çağrı Komisyonu'nun oluşumunda milli temsilcilerin son söz hakkının içerilmesi kararlaştırıldı: Çuvaş, Mari, Votyak ve Mordva'dan ayrı olarak, cumhuriyete girenlerden olduğu gibi, onun sınırları dışında kalanlardan da. Örgütlenen komisyonun kongre çağrısının yanı sıra, ortaya çıkarılan cumhuriyet ve onun içinde yer alan eyalet ve bölgelerin etnografya, coğrafya, jeoloji, tarih, kültür ve sanayi açısından bilimsel

incelenmesi ve de bu sorunlarla ilgili malzemenin elde edilmesi çalışmaları için de komisyon kurulmaktadır.

Toplantı Başkanı Sultan Galiyev

Znamya Revolyutsii, 1918, 18 Nisan, No 75(121).

Yolumuz[18]

Rus dilinde, Müslüman proletaryasının yaşamına az çok ışık tutan bir yayının yapılması ihtiyacı uzun zamandır sadece Müslüman emekçi kitle tarafından değil, Rus proletaryası tarafından da hissediliyordu.

Mevcut Rus işçi basını, Müslüman proletaryasının yaşamına ışık tutulmasına çok az ya da hatta hiç ilgi göstermemektedir ve onun toplumsal, politik ve kültürel yaşamının birçok yönü ya kesinlikle karanlıkta kalmakta ya da yanlış biçimde yansıtılmaktadır.

Gerçi, ara sıra ancak bazı burjuva gazetelerinin sayfalarında, Müslüman burjuva entelijensiyası çevresinden "çalakalemciler" ne akla, ne de kalbe seslenen makaleler karalıyorlar. Ama ya çok yeteneksizler ya da aşırı eğilimlere sahip oluyorlar.

Örneklerin ötesine gitmeye gerek yok. Kazan'da son günlerde Üçüncü Tüm-Rusya Müslümanları Eğitimciler Kongresi[19], Kazan Müslüman İşçiler Konferansı[20] ve daha bir dizi çeşitli işçi örgütlerinin daha küçük toplantıları yapıldı. Rus gazetelerinde bütün bunlarla ilgili tek bir sözcük bulamazsınız. Ama bu türden anormal bir duruma daha fazla izin verilemez, bu yüzden

Kazan Müslüman Sosyalist-Komünist Parti Komitesi,[21] kendi dergisinin yayınına başlayarak gücü ve olanakları ölçüsünde bu engeli aşmayı ummaktadır.

Ama, Müslüman proletaryasının yaşamının bütün yönlerini yansıtan basmakalıp bir yayınla sınırlı kalmayan dergimiz, aynı zamanda Müslüman emekçi kitlenin çıkarlarının yandaşlarına ve tarihsel koşulların dayatmasıyla sahip olduğu kültürel-tarihsel ve toplumsal-politik hedefe hizmet edecektir.

Bu hedeflerden biri ve de başlıcası, Tatar-Başkır emekçi kitlesinin Tatar-Başkır Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin tanınması yoluyla bölgesel özerkliğini gerçekleştirmesidir.

Bizim, Müslüman komünistlerinin, Karl Grassis'in[22] karşıdevrimci Müslüman örgütüne geçmek isteyen eski "yoldaşlarımızın" şimdi *Znameni Revolyutsiya*'nın sayfalarından savurduğu bütün o çamurlu ve apaçık provokasyoncu iftiralara rağmen, Rus işçisine ve Rus köylüsüne Tatar-Başkır Cumhuriyeti'ni kurma eğilimlerimizin temiz ve bakir olduğunu; sadece Ekim Devrimi'nin kazanımlarını güçlendirmek arzusundan, büyüyen ve gitgide güçlenen uluslararası karşıdevrimci yangını Rusya'nın bu ufak köşesinden de olsa söndürmek arzusundan doğduğunu gösterebileceğimizi umuyoruz.

Daha önceden açık ve cesur biçimde, K. Grassis'in Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin kurulmasına karşı bütün söylediklerinin provokasyon ve yalan olduğunu ilan etmiştik.

Ya kendi fanatikliklerinden gözleri körleştiği için ya da bizim anlamadığımız bir başka sebeple, (bunu vurgulayarak ve herkesin duyabileceği şekilde söylüyoruz) o cesurca yalan söylüyor ve bize iftira ediyor, gerçekleri ölçüsüzce çarpıtıyor, onlardan kendi "işine yaracak" olanları sergiliyor ve onun "amaçlarına" "zarar verebilecek" olanları göz ardı ediyor.

Bütün bu "milli nefret, " "Panislamizm" ve başka bir sürü sayısız (ilk bakışta) çarpıcı "izmler" sadece sorunun özünün kavranmadığını ya da bunları proletaryadan gizleyip ona başka bir şey, yanlış ve tarafgir bir açıklama sunmaya yönelik planlı çabalarını ortaya koyuyor.

Müslüman emekçi sınıfının çıkarlarının muhafızı olan *Krasnoye Znamya*

[*Kızıl Bayrak*], aralarında millet ayrımı yapmaksızın bütün proletaryanın, bütün yaslı işçi ve köylülerin devrimci muhafızı olacaktır; ve işçi iktidarına girenlerin, devrimci bayraklarına yazdıkları proletarya sloganlarını dürüst bir biçimde gerçekleştirmelerinin ve proletaryanın çıkarlarını uluslararası ya da yerli kapitalistlere, ya da uluslararası emperyalizmin köpekbalıklarına bırakmamalarının gözcüsü olacaktır.

Daha bir yıl önce yaşlı kızkardeşi *Kızıl Bayrak*'ın[23] (*Krasnoye Znamya*'nın Tatarcası) ilan ettiği kutsal proletarya diktatörlüğü sloganını izleyen *Krasnoye Znamya* aynı zamanda, gösterişli adlarla kendi entelektüel ve ahlaki bayağılıklarını gizlemeye çalışan çeşitli manyakların diktatörlüğüyle mücadele etmekte ve acımasız bir savaşa çağrı yapmaktadır.

Krasnoye Znamya emekçi sınıflara, öncelikle bağımsız olmaları ve güzel konuşmayı bilen, ama bir iş beceremeyen lafazanlara inanmamaları gerektiğini sürekli hatırlatacaktır.

Krasnoye Znamya milli soruna da görünür bir yer ayıracaktır.

Bizler, emekçi halkın ilan ettiği diktatörlüğün, bazı içtenlikli sosyalistlerin umduğu gibi, tek başına, bütün milli sorunlara kesin bir çözüm getirmediğini, bunun için bir dizi köklü yeniden yapılanmanın, yaşamın sadece bir değil birçok alanında ve de sadece lafta ve kağıtta değil, işte de gerçekleştirilmesi gerektiğine inanıyoruz.

Bütün bu sorunların başlıca koşulları olarak da, belli bir bölgede ya da belli bir bölgede yerleşmiş olan halkların örgütlü emekçi sınıfları şahsında dayanışmasını, özgür komünist ilkelere dayanan dayanışmasını gerekli görüyoruz.

Bunun için *Krasnoye Znamya* bütün milletlerin emekçi sınıflarına çağrıda bulunmaktadır.

Eğer hedeflerimiz arasına okurlarımıza Tatar Halk Edebiyatını tanıtmayı da katmasaydık, hedeflerimizi tamamlanmış saymayacaktık. Bunun için *Krasnoye Znamya*'nın sayfalarında, edebiyat sanatı bölümünde Tatar halk yazarlarının ve şairlerinin yapıtları asılları ve çevirileriyle yer alacaktır.

Tamerlan

Krasnoye Znamya, 1918, 5 Temmuz, No 1.
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd., 1992, s. 56-59.

Karşıdevrimci Komplo Günlerinde[24] Sosyalist Müslümanlar

Kazan'daki karşıdevrimci komplonun gerçekleşmesiyle ilgili haberleri Sosyalist Müslümanlar çok sonra, Kazan *Sovdep*'ine karşı bazı Kızıl Ordu bölüklerinin ayaklanmaya hazırlandığını artık neredeyse bütün Kazan bilirken öğrendi. Sosyalist Müslümanlar, kendi parti yoldaşlarının, Kazan'daki olayların politik durumunu onlara vaktinde haber vermeyen komünist ve sol SD'lerin bu davranış karşısında büyük şaşkınlığa düştüler.

Devrimin ilk günlerinden beri solcu sosyalistlerle ve partililerle sosyal devrim fikrinin görkemi adına omuz omuza çalıştıkları ve Rusya içindeki Müslümanlar arasındaki karşıdevrimci belayı neredeyse kendi elleriyle boğdukları için, herhalde, parti çalışmasındaki yoldaşları, özellikle de *Sovdep*'deki yoldaşlarına güvenmeye hakları vardı.

Sosyalist Müslümanlar, devrim için yaptıklarının Rus proletaryasının çıkarlarını temsil eden parti tarafından unutulmayacağını sanmıştı.

Kazan Sovyeti'nde Sosyalist Müslümanlar olduğunu ancak en kritik anda, Askeri Sovyet'in [yazar Kazan Sovyeti'nin askeri seksiyonundan bahsetmektedir] oylama kararı onların alacağı tavra bağlı olduğu zaman,

o da Sovyet'in köylü seksiyonunun bazı bağımsız üyelerinin şahsında hatırlamıştı.

Sovyet'in parti yöneticilerinin, Kızıl Ordu'nun Karl Marks Taburu'ndaki[25] provokasyona kapılmış kesimin hareketinden korkarak uzlaşmaya vardığı gece, Müslüman Sosyalist Komitesi'nde parti komitesinin komünist Müslümanları ve sol SD'leri kesintisiz oturumlar yapılıyordu.

Bu sırada Müslüman Komünistler Partisi, şehirde tatsız bir şeylerin olduğunu artık biliyor ve bir şeylerin olmasını bekliyordu. Ama kimin kime karşı ve niye eylemde bulunduğunu kimse bilmiyordu.

Müslüman Sosyalist Komitesi'nde Sovyetler Birliği adına bulunan Eyalet Yürütme Komitesi Prezidiyum Üyesi Abdiyev de tatmin edici bir yanıt veremedi. Sadece şehirde birtakım grupların Sovyet'e karşı eylem yapması beklendiğini ve Sovyet'in sadece Müslüman Sosyalist Alayı'na[26] umut bağladığını biliyordu.

Sovyet temsilcisinin açıklamasının ardından Komünist Müslümanlar Partisi'nin [Komitesi'nin] tartışmalı bir kapalı oturumu gerçekleşti.

Parti üyelerinden bir kısmı, son günlerde Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti Kazan Sovyeti Bildirisinin yayınlanmasıyla birlikte, kendi yarı resmi yayını olan *Znameni Revolyutsiya*'nın şahsında Müslümanlar arasındaki sosyalist hareketin yöneticilerine karşı açık ajitasyon yürütülmekte olduğunu belirtti.

Tatar-Başkır Cumhuriyeti üzerine K. Grassis'in yazdığı, içinde Müslüman Komünist Partisi [Merkez Komitesi] Başkanı M. Vahidov'a[27] ve İdari Büro Merkez [Müslüman Sosyalist] Komitesi üyesi M. Sultan Galiyev'e yönelik çirkin suçlamalara yer verdiği makalelere değinildi.

Sovyet bizim yardımımıza ancak en kritik anlarda başvuruyor, ardından bizi tümüyle unutuyor... Sovyet iktidarının, öncülük ettiği partilere, bizi herhangi bir sessiz ilave Rus Sosyalist Partisi değil, dostlarıyla birlikte proletarya devrimi konusuna adanmış kişiler saydığını hissettirmesi lazım.

Yine de bütün konuşmacılar komünist Müslümanların emrinde bulunan güçlerin mobilizasyonunun ve herhangi bir taraftan gelecek eyleme karşı Sovyet iktidarının bu eylemi dostça püskürtmesinin gerekliliğine dikkat çekti.

Sonuçta bu tür küçük, Sovyet iktidarını tehdit eden felaketlere kıyasla küçük, "aile içi" anlaşmazlıkları ortadan kaldırılmasına ve eğer bu taraflar ona saldırmaya yönelecek olursa, Sovyet iktidarının savunmasına katılma kararı alındı.

Hemen Müslüman Sosyalist Alayı'na ve Moskova'dan yola çıkmış olan Müslüman Merkezi Askeri Kurulu Tatar-Başkır Taburu'na,[28] bu Kızıl Ordu kesimlerini, durumun Kazan'daki Sosyalist Müslüman Parti Komiteleri tarafından açıklanmasına dek ne şekilde olursa olsun herhangi bir eylemden alıkoyması için Müslüman İşleri Komiserliği ve Sosyalist Komite temsilcileri gönderilmişti.

Aynı zamanda kategorik bir karar alındı: Kritik bir anda adı geçen Kızıl Ordu kesimlerini, eğer garnizonun geri kalanı da karşıdevrimci yana geçecek olursa, ayaklanan kesimlere karşı harekete geçirmek.

Bu önlemlerle eşzamanlı olarak olayların gerçek hali açıklık kazanana ve Kazan garnizonunun ayrı kesimlerinin oluşturulmasına dek olağanüstü önlemler alındı.

Bütün bu gece boyunca Müslüman Sosyalist Komitesi bir askeri kamp görünümüne sahipti.

Ertesi gün üç seksiyonun toplantısının Garnizon [Müslüman] Komitesi temsilcileri tarafından bölünmesinin ardından, Sosyalist Komite, Müslüman İşleri Komiserliği'nin[29] ajitasyon bölümüyle birlikte, Müslüman Sosyalist Alayı'nın Alay Komitesi'ni ortak bir toplantıya çağırdı. Olayların aldığı şekli tartışan ve Kızıl Ordu'nun kışkırtılmış kesiminin eylem olasılığını da dikkate alan Alay Komitesi, hep bir ağızdan, garnizon toplantısına, Müslüman Sosyalist Alayı'nın Sovyet'e karşı herhangi bir eyleme izin vermemesi kararıyla gitmek çözümünü benimsedi. Sovyet'in Müslüman Fraksiyon'un köylü seksiyonunun yayınladığı gazete olan *İgençe*'den solcu sosyalist Müslümanlara karşı ve özellikle de, Müslüman İşleri Komiserliği'ne karşı yapılan provokatif çağrıların yankılarını göz önünde bulundurarak, Alay Komitesi Müslüman İşleri Komiserliği'ne yönelik olarak da benzer bir karar aldı.

Bu karar şöyleydi:

Denizci Taburu ve Mevcut Durum

1) Denizci taburunun içine düştüğü bu kargaşa dikkate alınarak, bu konunun incelenmesi için asker, işçi ve köylü seksiyonunun temsilcilerinden oluşan bir izleme komisyonu seçmek.

Cepheden Kaçan 2. Tugay Üzerine[30]

2) 1. Müslüman Sosyalist Alayı'nın Alay Komitesi cepheden kaçan Kızıl Ordu mensuplarını suçlu bulmuştur ve Kızıl Ordu'nun ismini lekeleyen bu tür davranışları yasaklamaktadır. Bu yüzden, adına uygun bulmadığı bu tugayı yeniden şekillendirmeyi kararlaştırmıştır.

Garnizon Komitesi Üzerine

3) Kazan'da iki askeri organizasyon bulunduğunu dikkate alarak: Askeri Seksiyon ve Garnizon Komitesi'nin aynı işlevlere sahip olması, Kazan garnizonunun kısımları arasında gerçekleşen çatışmanın, Garnizon Komitesi'ne giren karanlık öğeler yüzünden gerçekleşmiş olması nedeniyle, Garnizon Komitesi bu şekliyle Askeri Seksiyon'la kaynaşma ve oraya uygun olmayan öğeleri ayıklama kararı almıştır.

Sosyalist Alay Üzerine

4) Garnizon Komitesi'nde gerçekleşen kargaşayı ve Müslüman Alayı'nın gerekli organizasyonlara inanmayışını dikkate alarak, Alay Komitesi bütün sorumluluğu Müslüman Alayı adına üstlenmektedir. Bütün emir ve yönergeler Alay Komitesi'nden geçmelidir.

İktidar Üzerine

5) Müslüman Sosyalist Alayı tümüyle Sovyete ve Müslüman İşleri Komiserliğine güvenmektedir ve kanının son damlasına kadar Sovyetlerin iktidarına bağlı kalacaktır, ayrıca Müslüman İşleri Komiserliği'ni, bütün Müslüman demokrasisinin iradesini dile getiren demokratik bir örgüt saydığını ve bu organizasyonlara karşı gelecek olanlara karşı acımasızca cezalandıracağını ilan etmektedir.

Başkan Hayrullin
Sekreter Hasanşin

Tatar-Başkır Taburu'nun genel oturumu ayrıca Sovyet iktidarına karşı her tür eylemi acımasızca cezalandırma kararı aldı. Bu karar oybirliğiyle kabul edildi ve şunlar dile getirildi:

Karar

Müslüman Merkezi Askeri Kurulu tarafından, karşıdevrimle savaş için toplanan Kızıl Ordu 1. Tatar-Başkır Taburu'nun genel toplantısının mevcut durum ve Kazan'daki son olaylarla ilgili aldığı karar.

"Yoldaş Malikov'un [A. K.] mevcut politik durum ve Kazan'daki son olaylarla ilgili raporunu dinleyen Kızıl Ordu 1. Tatar-Başkır Taburu'nun oybirliğiyle şu kararı aldı:

1. Kanının son damlasına kadar Kazan İşçi, Köylü ve Kızıl Ordu Delegeleri Sovyeti'ni ve Müslüman İşleri Komiserliği'ni korumak.

2. Eğer Kazan'da Sovyet iktidarını devirmeyi uman kesimler varsa, kararlı bir biçimde bu kesimlere karşı eyleme geçmek.

3. Pazar günü baskısında Tabur'un şerefine leke sürmeye çalışan *Raboçaya Volya* [*İşçi İradesi*] karşıdevrimci gazetesine karşı ateşli protestoda bulunmak.

Bu kararların ikisi de garnizon toplantısında duyuruldu ve alay temsilcileri tarafından savunuldu.

Ve biz cesurca, Kızıl Ordu Müslümanlarının böylesine katı ve inançlı sesi diğer Kızıl Ordu mensuplarını da etkileyecektir, çünkü olayların daha sonraki süreci bunun gerçekten de böyle olduğunu kesin olarak göstermiştir.

Sultıoy

Krasnoye Znamya, 1918, 5 Temmuz, No 1.
Sultan Galiyev M. Stati-Vıstupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 56-59.

Müslüman İşçi ve Kızıl Ordularının Mitingi

Geçtiğimiz Cuma günü, yeni tarihle 27 Temmuz'da [1918] Yunusovskaya Meydanı'nda Müslüman İşçi ve Kızıl Ordu mensuplarının, Merkezi Müslüman Sosyalist Komiteleri[31] ve Sovyet Halk Komiserliklerine[32] bağlı Müslüman İşleri Komiserliği tarafından hazırlanan bir miting yapıldı. Çok sayıda emekçi entelijensiya da katıldı.

Miting, Kazan İli Müslüman İşleri Komiserliği Ajitasyon ve Organizasyon Dairesi üyesi G. Kasimov'un başkanlığında yapıldı. İlk olarak, Kazan'da karşıdevrimci komplonun ortaya çıkmasına ilişkin kısa bir raporla Olağanüstü İnceleme Komisyonu üyesi yoldaş İ. Rahmatullin konuştu. Ardından Merkezi Müslüman Sosyalist Komitesi üyesi M. S. Sultan Galiyev söz aldı.

Konuşmacı ayrıntılı bir biçimde İç Rusya'daki Müslümanlar arasında sosyalist düşüncenin gelişmesinin analizi üzerinde durdu. Ardından bugün dünya proletaryasının karşısında, özellikle de, Avrupa emperyalizminin başlıca kurbanı olan Müslüman Doğu proletaryasının karşısında duran toplumsal hedefler ve dünya devrimini savunan Rus devrimcilerinin gerçek durumunu karşılaştırarak, konuşmacı, emekçi Müslümanların, bütün güçlerini kazanılmış olan Rus Devrimi'ni kaybetmemeye yoğunlaştırmalarının, bütün güç-

leriyle onun genişlemesi ve derinleşmesine yardımcı olmalarının zorunlu olduğu sonucuna vardı. Konuşmacının son sözleri alkışlarla karşılandı.

M. Sultan Galiyev'den sonra ilin Müslüman İşleri Komiserliği Ajitasyon-Organizasyon Bölümü Başkanı İ. Galiyev söz aldı.

Bu konuşmacı, Çekoslovakya sorunu ve de Sovyet iktidarına karşı sağ SD'lerle *Kadet*'lerin ortak komplosuyla başlayan kara ve beyaz terör üzerinde durdu. İşçi ve Kızıl Ordu mensubu Müslümanları provokasyona gelmemeye çağıran konuşmacı, toplananlara, eğer karşıdevrimciler Müslümanlar arasında da boy göstermeye kalkışacak olursa, böyle kimselere merhamet edilmeyeceğini ilan etti. "Karşıdevrimcilerin öldürdüğü her devrimci Müslüman eylemciye karşılık, burjuvaziden onlarca kafa alınacak," dedi konuşmacı, toplananların coşkun alkışları arasında.

Son olarak şu kişiler söz aldı: Müslüman İşleri Merkez Komiserliği ve Merkezi Müslüman Askeri Kurulu[33] Başkanı Mollanur Vahidov, Müslüman İşleri Merkez Komiserliği Kurul Üyesi yazar H. İbrahimov, Kazan İli Müslüman İşleri Komiserliği Başkanı S. Said Galiyev ve Kazan Müslüman Maksimalistlerinin lideri Ş. Ahmadiyev.

M. Vahidov'un konuşması Müslüman İşleri Merkez Komiserliği ve Merkezi Müslüman Sosyalist Komitesi'nin çalışmalarının kısa bir özetini içeriyordu. Raporda, yoldaş M. Vahidov, beklendiği üzere asıl olarak, İç Rusya ve Sibirya Müslümanları Milli Meclisi'nin tasfiyesi ve Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi'nin[34] yayınlanmasına yer verdi.

M. Vahidov'un daha ayrıntılı bir değerlendirmesini bir sonraki sayıda [sonucu bulmak mümkün olmadı] yapacağız. Burada temel noktalarına değinelim.

Müslüman Milli Meclisi'nin ve ilk iki Tüm-Rusya Müslüman Kongreleri tarafından seçilen Tüm-Rusya Müslüman Milli Sovyeti'nin[35] tasfiyesinin nedeni olarak M. Vahidov, onların burjuva-sosyalist karakterini ve bunun doğurduğu sonuçları göstermektedir.

Tatar-Başkır Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi'nin yayınlanmasına gelince, burada, konuşmacının sözleriyle, başlıca rolü, dünya emperyalizmi ve kapitalizminin başlıca kaynağı olan Doğunun devrimcileştirilmesi amacını taşıyan, tümüyle psikolojik etkenler oynamıştı.

Eğer herhangi bir Ural-Volga Devleti kurulacak olsa, Doğunun Müslüman

ülkeleri için bu, psikolojik açıdan Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin kurulmasının sahip olduğu öneme sahip olmayacaktı. Bu cumhuriyet, M. Vahidov'a göre, Avrupa emperyalizminin boyunduruğu altında ezilen yüz milyonlarca Müslüman proletaryası için, onların ruhunda devrimci alevi tutuşturacak olan devrimci meşaleye hizmet etmeyecekti.

H. İbrahimov Rus Devrimi'nin karakteri ve özü sorunu üzerinde, artık Rus, özellikle de Müslüman proletaryasının karşısında duran buna bağlı hedefler üzerinde durdu.

Rus Devrimi'ne H. İbrahimov iyimser olarak bakmaktadır. Onun görüşüne göre, Batıda sosyal devrim kaçınılmazdır. Konuşmacı Sovyet iktidarını çok kararlı ve yıkılmaz bulmaktadır.

M. Vahidov ve H. İbrahimov'un konuşmaları birçok kez coşkulu alkışlarla kesildi. Diğer konuşmacılar konuşmalarında Müslümanlara, aralarına burjuvazinin paralı adamlarını yerleştirmeye çalışan provokasyonlara gelmemeleri ve kazanılmış olan devrimin savunmasına yekvücut katılmaları yönünde çağrı yaptı. Son konuşmalar da çarpıcı ve güçlü oldu ve devrimci iyimserlik ve inanç yaydı.

Miting oybirliğiyle Halk Komiserleri Konseyi'ne şu telgrafı gönderme kararı aldı: "Kazan şehrinin devrimci Müslüman demokrasisi, Yunusovskaya Meydanı'ndaki kalabalık mitingde toplanmış olan işçi, Kızıl Ordu ve emekçi entelijensiya şahsında, Halk Komiserleri Konseyi'ni ve Rus Devriminin öncü savaşçıları olan yoldaş Lenin ve Troçki'yi uluslararası emperyalizmle ve toplumsal devrimin düşmanlarıyla savaştaki kararlılıkları nedeniyle selamlama kararı almıştır. Devrimci Müslüman proletaryası, Halk Komiserleri Konseyi şahsında devrimin doğurduğu Tatar-Başkır Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulması ve desteklenmesi konusunda gerçek dostlarını bulduğuna dair kararlı bir güven beslemektedir.

Bununla birlikte Müslüman proletaryası, Halk Komiserleri Konseyi'nin de onun şahsında sosyalizmin kutsal sloganlarının yenilmez savaşçılarını bulacağını, hiçbir şey karşısında, toplumsal devrimin[36] düşmanlarının kararlılığını kırmak üzere durmayacağını bildirir."

Kan-Temir

Krasnoye Znamya, 1918, 5 Temmuz, No 1.
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 65-68.

Rus Devrimi ve Doğu (Profesör Mustafa Suphi Bey'le sohbet)

Kazan'daki Sosyalist-Komünist Müslümanlar Kongresi'ne Moskova'dan gelen, Müslüman dünyasında tanınmış bir Türk sosyalisti ziyaret ettik: Merkezi Müslüman Sosyalist Komitesi tarafından Türkçe olarak yayınlanan *Yeni Dünya* gazetesinin editörü, göçmen profesör Mustafa Suphi Bey'i.

Sohbetimizde M. Suphi Bey Doğunun ve özellikle de Türkiye'nin devrimcileştirilmesi sorununa değindi.

M. Suphi Bey, Rus Devrimi'nin, evrensel toplumsal devrim fikrinin taşıyıcısı olarak başlıca hedeflerinden birinin, Türkiye'nin ve Doğunun diğer Müslüman ülkelerinin hızla devrimcileştirilmesine yönelik acil önlemler almak olduğu düşüncesini dile getirdi.

M. Suphi Bey'e göre, bunu bir yandan, bu ülkelerin proletaryasının sınıf bilincinin görece geri olması, diğer yandansa bunların Batılı emperyalistlerin uluslararası politikasındaki konumları dayatmaktadır.

"Eğer Müslüman ülkelerin proletaryası zamanında devrimcileştirilmezse ve bu yolla sosyalist kültürü hızla benimsemeye hazırlanmazsa, dünya

emperyalizmi onu uluslararası sosyal devrimin gelişmesine karşı savaş amacıyla kullanabilir. Böylece Doğunun Müslüman proletaryası kesinlikle beklenmedik biçimde dünya devrimi için bir köstek olabilir." diyor Türk sosyalist.

Dünya kapitalizmi çöküşü sırasında kendini Doğu'da, öncelikle de Müslüman ülkelerinde savunmaya çalışacak ve sosyalist devrimle savaşını oradan yürütecek.

Bu açıdan, Ekim Devrimi'nden sonra Rusya'nın Doğu nüfusuna sahip çevre bölgelerinde, Türkistan, Kafkas Ötesi [Transkafkasya] ve Kırım'da olan olaylar oldukça semptomatik ve dikkat çekicidir. Burjuvazi orada Müslüman proletaryasını kendi sınıfsal amaçları için kullanmıştır.

Bu sorun açısından, M. Suphi Bey'e göre, ikinci etken, yani Müslüman proletaryasının Batı Avrupalı burjuva-emperyalist devletler olan İngiltere, Fransa, İtalya ve kısmen Almanya'yla birlikte Avusturya'nın sömürü nesnesi olması da aynı ölçüde önemlidir.

Eğer ilk etken korunma açısından öneme sahipse, ikinci etken Batı Avrupa emperyalizmine doğrudan bir darbe indirmek açısından önemlidir.

Ardından Türkiye ve Doğunun diğer Müslüman ülkelerinin hangi yollarla devrimcileştirilebileceği sorununa geçerek, M. Suphi Bey bu açıdan en doğru ve umut verici yöntemin Rus Sovyet Cumhuriyeti'nde, Rusya'nın geniş devrimci merkezlerinde bu ülkelerin çok daha devrimci öğelerini toplayarak Türk devrimci-sosyalist örgütlerin kurulması olacağını belirtti.

Bu açıdan en yakın hedef, O'na göre, Rusya'da bulunan Türk sosyalistlerinin yakın gelecekte kongreye çağrılması olacaktır.

M. Sultan Galiyev

Krasnoye Znamya, 1918, 5 Temmuz, No 1.
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 68-70.

Müslüman, Silah Başına!

Rus ve yabancı burjuvazinin kapitalizminin boyunduruğu altında yüzyıllardır acı çeken Müslüman proletarya, silah başına!

Ezilmiş işçiler ve acı çeken köylüler! Özgürlüğünüz tehlike altında. Çarcılar, monarşistler ve onların İngiliz-Fransız emperyalistleriyle ve başka emperyalist ülkelerin uluslararası korsanlarıyla işbirliği yapan bütün takım arkadaşları yüzbinlerce şehit, kocaman bir kan ve gözyaşı deniziyle kazanılmış özgürlüğü elinizden söküp almaya çabalıyor. İşçi-köylü iktidarını kökünden söküp atmak ve yerine burjuvazinin ya da kanlı çarlığın iktidarını geçirmek istiyorlar.

Buna izin vermeyin!

Bir zamanlar zorla, Krijanov efendiler ve Rus Çarlarının diğer zorbaları tarafından Müslüman köylerinden sürülmüş olan, ama proletarya devrimi sayesinde yeniden köye dönmüş olan on milyonlarca Başkır ve Tatarın topraklarının, tekrar ellerinden alınıp aynı toprak ağalarına ve onların yardakçılarına verilmesine izin verme.

Büyük Rus Devrimi'nden sonra senin milli okullarında ve Sovyet kurum-

larında *yurttaşlık hakkı* elde etmiş olan dilinin, zorla kaldırılıp Çarcı Rusçalaştırmacıların eline düşmesine izin verme.

Sovyet iktidarı sayesinde gelişen milli okulunun ve milli eğitiminin yerini, Rusya'nın Müslüman nüfusunu zorla asimile etme, zorla Ruslaştırma amacı güden misyoner İlminski, Pobedonostsev ve Kasso'ların okullarının almasına izin verme.

Yüzbinlerce kardeşinin, işçi-köylünün tekrar "yerli" ve yabancı spekülatörlerin kontrolsüz efendiliğine verilmesine izin verme.

Yüz milyonlarca emekçi Müslüman Hintli, İranlı, Arap, Mısırlı ve başka Afrika sömürgelerini hâlâ boyunduruğu altında tutan İngiliz-Fransız ve İtalyan emperyalizminin güçlenmesine izin verme.

Binbir acıyla doğan Tatar-Başkır Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin karşıdevrimci Beyaz Muhafız çeteleri ve müttefik sermayenin paralı adamları Çekoslovaklar tarafından yıkılmasına izin verme.

Hep beraber, yekvücut, silahlan ve bütün bu utanmaz ve vicdansızlara ortak reddini göster... [metinde üç nokta] Öyle ki onlardan geriye tek bir iz kalmasın. Öyle ki doğrudan ya da gizlice onları destekleyen ve hangi taraftan olursa olsun onlarla aynı hisseden kimseden tek bir iz kalmasın.

Hemen, hemen silahlan!..

Sosyal devrimin bütün kazanımlarını korumak adına silahlan!

İşçi, köylü iktidarını ve bu iktidarın organlarını, Sovyetler'i korumak adına silahlan.

Genç Tatar-Başkır Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni ona saldıran Çekoslovak ve Beyaz Muhafızlar'dan korumak için silahlan.

Doğunun ve Hindistan'ın milyonlarca Müslüman proletaryasının tepesindeki İngiliz-Fransız emperyalizmini devirmek adına silahlan.

Sosyalizmin kutsal şiarlarının bütün yeryüzünde dalgalanması için silahlan.

Silahlan!

Büyükten küçüğe, herkes!..

Timurlenk

Krasnoye Znamya, 1918, 12 Temmuz, No 2.
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd., 1992, s. 70-72.

Bir Meteordum...

(Mavi Gözlü Rau'ya Adanmıştır)

Bir meteordum boşlukta
Sonsuz zayıflıkta...
Güçsüzdü ışığım... Ve ışığım ancak
Benim sonsuz karanlığımı aydınlatıyordu...
Bilmiyordum beni kimin taşıdığını ıssızlığında
Karanlığın.
Neden ışıdığımı bilmiyordum...
Bana öyle geliyordu ki sonu yoktu
Bu karanlık denizin ve daha uzun zaman sonsuzca
Sürüklenecektim ben, tek başına ve
Güçsüz ışığımla...

....
Bir keresinde daha güçlü bir şey bir yere sürükledi beni...
Bilmiyordum beni neyin sürüklediğini...
Daha hızlı ve hızlı uçtum ilerilere
Ve güçlü ışıldadım...
Daha güçlü ve güçlü ışık saçmaya başladım...
Uzakları, uzakları aydınlattı benim ışığım karanlıkta...
Karşıma sessiz dalgalar çıktı...
Beni sarıp ısıttılar...
O dalgalar mavi renkliydi...
Daha hızla geçerek dalgaları
Ve yarı karanlıkta gördüm
Yıldız mavisini...
Beni kendine çekti...
Ve mavi dalgalar gönderdi bana...
....
Mavi dalgalar ulaştı bana,
Ve ben içimde Ruhu hissettim...
Işıl ışıl Ether'di, hafif ve yumuşak
Ve sessizce yanıyordu görünmez alevleri...

Belli belirsiz seslerin dingin uyumuydu...
Aşktı, sınırsız aşk,
Mekânsız ve zamansız...
Meteor'un duyduğu aşk
Mavi Yıldıza...
O beni yıldıza getirdi,
Ve yıldız yuttu beni...
Her şeyi yuttu...
Ve Karanlık aydınlandı...
Onda dolanan dünyalar aydınlandı...
Rengarenk alevlerle yanan,
Uzak yıldızlar ışıldadı.
Onların ışığıyla kızarmış,
Sonsuz gezegenler ışıldadı...
Bütün yaşam, bütün Varlık,
Bütün Dünya ışıldadı...
Ve nasıl güzeldi Karanlık,
Yıldızların ve Meteor'un aşk ışığıyla aydınlanınca.

Krasnoye Znamya, 1918, 12 Temmuz, No 2.

Yaşam Serabı

Her yere bakıyorsun...
Oraya, ileriye, yaşamın, insanların olduğu yere...
Gözbebekleri irileşmiş...
Burun delikleri genişlemiş...
Ve derin derin soluk...
....
Işığı görüyor musun?
Ah hayır!.. Bu Işık değil...
Bu Karanlık... Bu Koyu Karanlık...
Kopkoyu karanlık... Sonsuz Karanlık...

....
Güneşi görüyor musun?
Artık dudaklarında bir gülümseme geziniyor...
Mutluluk ve Coşku gülümsemesi...
Ah hayır!.. Gülme!..
O Güneş değil... O ışık değil...
O kara leke...
Kıpırtısız ve ölü...
....
Evrende nasıl dolandıklarını görüyorsun
Dünyaların...
Nasıl dolanıyor onlar da,
Oynaşıp birbirlerini takip ediyor
Yıldızlar ve Gezegenler...
Yanan ve yanmayanlar...
....
Ether'i görüyorsun...
Hafif ve yumuşak...
Dünya Kanının akışını görüyorsun
Ve Evrensel Kalbin çarpışını...
Nasıl düzenli dans ediyor Gezegenler...
Nasıl alevle akıyor Ether...
Ah hayır!.. Sevinme!..
Bu sadece sana öyle geliyor...
Kıpırtısız gezegenler...
Ve pıhtılaşmış Ether...
Soğuk ve ölüm Dünya Kanı...
Ve sonsuzca dingin Evrensel
Kalp...

....
Gülümsüyorsun...
Hem hüzünlü hem mutlu
Senin gülüşün...
Sesleri duydun mu?
Çığır Açıcı Müziği mi duyuyorsun?..
Çalıyor... Çalıyor... Çalıyor...
Ve kalp yanıt olarak titriyor...
Titriyor... Titriyor... Titriyor...
Ah, hayır... Sesler seni yanıltmış...
Hiç ses yoktu ve olamayacak...
Bu soluyan Sessizlik...
Sonsuzluğun ve Ölümün sessizliği...
....
Kokla...
Kokla...
Ölümün kokusunu duyuyorsun.
Ölümün...
Ama bu - Ölüm değil...
Bu sadece Yaşam Serabı.

Kulkı-Baş

Krasnaye Znamya, 12 Temmuz, No 2.

Yaşam ve İnsanlar

Parçalıyor... çiğniyor ve, küçük küçük yutuyor...
Ve vahşice haykırıyor...
Gözlerine kan doluyor...
Elleri kan kaplı...
Parçalıyor... Çiğniyor... Yutuyor...
Parça parça...
Parça parça...
Sadece vahşi haykırışı duyuluyor ve dişleri gıcırdıyor.
Parçalıyor... Çiğniyor... Yutuyor,
Ama ceset kokusunu duymuyor...
Leş kokusunu duymuyor...
Ölümün leş kokusunu...
Ceset ve mezarların leş kokusunu...
Sadece parçalıyor, çiğniyor ve, küçük küçük,
Yutuyor...

Bağırıyor, gülüyor ve vahşice haykırıyor...
Ve gitgide azalıyor cesetler.
İşte artık çıplak kemikler ortaya çıkmış...
Ama hâlâ doymak bilmiyor onlar...
Yine de gözler iri iri açılmış...
Yine de gürültüyle haykırıyor...
Ve daha da öfkeli yutuyor son kalanları
Yeşile dönmüş etten...
Parçalıyor... Çiğniyor... Küçük küçük, yutuyor..
Ve telaşla aranıyor gözleri, kalan var mı diye
Başka bir ceset...

Kulku-Baş

Krasnoye Znamya, 1918, 12 Temmuz, No 2.

Yarım Kalan Şarkı

(Abdulla Tukayev'in Anısına)

Uzun zaman şarkı söyledi...
Uzun bir şarkı söyledi...
Halkın çektiklerinin şarkısını, onun
Acılarının şarkısını...
Halkın üzüntüsüyle üzüldü ve onun
Mutluluklarıyla yaşadı...
Şarkı söyledi...
Ama gitgide zayıf ve sessiz yankılandı
Onun tatlı sesi...
Hüzünlü ruhu koruyamadı.
Koruyamadı...
O saf dünyaya uçtu,
Yakıcı gözyaşlarının olmadığı dünyaya,
Ne de yoksulluk acısının...
Şairden bir tek Saz kaldı geri.
Kimse dokunmadı ona... duvarda

Asılı kaldı ve tozla kaplandı... Arasıra
Şairin dostları geliyordu ve
Sazdan o sesleri çıkarmaya çalışıyordu,
Şairin hayattayken
Ondan çıkardığı sesleri.
Ama Saz dilsizdi...
Sanki ağır ve derin bir şeyler
Düşünüyordu...
Bir yıl geçti. Ve şairin vefat ettiği gün
Dostları toplandı
Sessiz Sazın asılı durduğu odaya,
Ve söylemeye başladılar
Ölen dostlarının şarkılarını...
Soğuk ve karanlık oldu dostlarının ruhu...
Dipsiz bir acı geliyordu
Bu uzun şarkılardan...
Gözyaşları, gözyaşları döküyorlardı...
Göğüsleri sıkışmıştı...
Biri duvardan indirdi Sazı,
Özenle aldı eline ve hafifçe
Vurdu tellerine...
Ama o önce tek bir ses bile çıkarmadı...
Şairin öldüğü saat geldiğinde
Saz birden canlandı ve yüksek sesle söyledi
Şairin söylenmemiş şarkısını:
"Dostlarım!..
İster zifir karanlıkla kaplanmış olsun
Dört bir yan.
İster halkın ağlayıp inlemesi duyulsun ülkede,
İster düşmanların muzaffer kılıçlarının şakırtısı duyulsun,

İster zayıflamış olalım, -
Boyun eğmeyin, dostlarım, hep ileri
Atılın!..
Bizi yıldızımız aydınlatır!..
Ölümden korkmayın, dostlarım!..
Cesurca ileri atılın!..
Başka baskılar olacak ve uzaktan atılacak
Korkunç düşmanımız...
Cesurca ileri, dostlarım...
İster az olalım,
İster dört bir yanımız sarılmış olsun
Düşmanlarla...
Ölümden korkmayın...
İleri yürüyün...
Hakikat yanımızda, Tanrı yanımızda"...
....
Sessizleşti Saz...
Ve ruhlar daha bir ısındı...
Gözlerde mutluluk ışıldadı...
Yüzler aydınlık umutla alevlendi...
Göğüslere daha büyük bir güçle kabardı...
Ve sanki, bir yerden güçlü bir ses
Herkese seslendi:
-Cesurca atıl ileri!..
Cesurca atıl ileri!..

Kulku-Baş

Krasnoye Znamya, 1918, 12 Temmuz, No 2.

[Bu şiir Petersburg'da yayınlanan"Müslüman Gazetesi'nin bir sayısında çıkmıştı, ancak hepsi değil: Çar denetleme idaresinin özenli eli tarafından o zaman şairin "Yarım Kalan Şarkı"sını silmişti ve o yarı beyaz olarak çıkmıştı.]

Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti Sorunu Üzerine

Büyük Rus Devrimi'nin ortaya attığı şiarlardan biri, tartışmasız, daha sonra çeşitli milletlerin[37] emekçi kitlelerinin kendi kaderini tayin hakkı şiarına çevrilen, ulusların kendi kaderini tayin hakkı şiarıdır.

Rusya, eski emperyalist Rusya, yapay ya da daha çok zorla, "halklar topluluğu" konumunu sürekli korumayı başaramadı ve bunun en doğal örneği, dışarıdan Alman demir yumruğunun darbeleri biçiminde az çok güçlü saldırılarla karşılaşır karşılaşmaz, oluşturucu parçalarına ayrılması sayılabilir.

Rus Çarlığı'nın ve onların zayıf halklar içindeki "aydınlanmış knezlerinin" boyunduruğu altındaki bütün halkların Ruslaştırılması şeklindeki emperyalist politika görevini yerine getirdi. Eğer Nikolay Romanov'un devrilmesinden sonra, başlayan devrimin daha çok gelişmesine yardımcı olan koşulların yaratılmasında başlıca rolü hangi etkenlerin oynadığı sorusunu özel olarak inceleyecek olursak, o zaman, çok şaşırmaksızın, belki de, bu etkenlerden birinin Rusya'da yaşayan "Rus olmayanlar"ın [*inorod*] Rus Çarı'nın ve onun zorbalarının "korumasından" çıkıp bağımsız halklar

olma eğilimi olduğunu saptayabiliriz.

Bu olayın bir sonucu olarak Rusya bölgesinin, "egemen olmayan" halklarının, çeşitli federasyonlar (Ukrayna, Kafkasya, Kırım, Türkmenistan) hatta bağımsız devletler (Finlandiya, Başkırya) kurma yoluna gitme eğiliminde olduğunu görüyoruz.

Halkların özgürce kendi kaderlerini tayin etmesi şiarı, bu açıdan, zaten Rus hayatının gerçek koşullarında birikmiş olan bu ateşli malzeme için sadece çıra olmuştur.

Bu etkeni tartışmak ya da reddetmek için, ya kör ya da Rus hayatının koşullarından tümüyle habersiz olmak gerekir.

Bütün bunları söyleme nedenim, Rus sosyalistleri arasında hâlâ kendi kaderini tayin hakkı şiarına, kimseye gerekmeyen ve "burjuva önyargılardan" doğmuş politik bir ajitasyonmuş gibi bakan kimseler olmasıdır.

Onlara göre, bütün bu şiarlar sadece, milli burjuva iktidarını kurmak amacıyla, daha sonra tepelerine çullanmak üzere onların halkı kullanması amacına hizmet ettiğini gizleyen "burjuva akılların" düşüncelerinin bir meyvesidir.

Ama bu tür bir görüşü sadece, böyle söyleyenlerin katılığını ve sorun üzerinde yeterince düşünmemiş olduğunu belli eden yanlış bir görüş sayıyoruz.

Biz, tersine, öne çıkan bu ya da başka kendi kaderini tayin etme eğiliminin, bütün milletin iradesinin mi yoksa sadece onun emekçi kesiminin iradesinin mi ifadesi olduğundan bağımsız olarak, tümüyle doğal ve yasal olduğunu, çünkü aştıktan sonra emperyalist milliyetçiliğe dönüşebileceği belli sınırların ötesine geçmediğini, sosyalizm adına savaş saflarında bulunanların cephesindeki her tür dayanışmaya hizmet ettiğini düşündük ve düşünüyoruz.

Böyle bir eğilimi engelleyen sosyalist, bunu bilinçsizce yapar. Eğer bunu bilinçli olarak yapıyorsa, sosyalist değildir. Onun için bu durumda sadece iki tip engelleme haklıdır: Biri, belli bir milletin kendi kaderini tayin etme eğilimi aslında sadece onun, kendi "milli" proletaryası üzerinde iktidarını kurmaya yönelen burjuvazisinin iradesini dile getiriyorsa; ve ikincisi, bu hareket hem bütün millete ait bir hareket hem de tümüyle

proletarya hareketi olur, ama milliyetçi ya da daha doğrusu emperyalist bir akıma dönüşme eğilimini ifade etmezse.

Bütün bu sorular, bazı sosyalistleri rahatsız eden Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti sorunuyla doğrudan ilişkilidir.

Bölge komünistlerinin bir kısmının açıkça kabul ettiğine göre, Tatar-Başkır Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi'nin yayınlanması onlarda büyük şaşkınlık yaratmış. Konunun ne olduğunu yeterince incelemeden, bu Bildirge'ye ... ve Müslüman Sosyalist hareketinin önderlerine karşı, bunun son aşamada neye varabileceğini hiç hesaba katmadan şiddetli bir savaş açmışlardır.

Durum aşırı anormal ve dayanılmaz bir hal almıştır: Bir yandan Milletler Halk Komiserliği ve Halk Komiserleri Konseyi, Tatar-Başkır Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi'ni onaylayıp yayınlıyor ve bu soruna yönelik toplantılar ve konferanslar düzenliyor; diğer yandan Grassis'in egemen olduğu yerlerde yarı resmi Sovyet gazetelerinin sayfalarında Sosyalist Müslümanlara, Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin ideologlarına yönelik bir av başlatılıyor ve haklı haksız Rus proletaryasını onlarla ürkütme çabası yürütülüyor. Sosyalist Müslümanların üzerine her tür iftira ve herkesçe yalan olduğu bilinen şeyler atılıyor. Hem provokatör, hem Panislamist olarak, hem de Müslüman burjuva örgütlerini "restore etmeyi" düşünen, burjuvazinin paralı adamları olarak çağrılıyorlar.

Halk Komiserleri Konseyi, yoldaş Lenin, Troçki ve başka kimseler şahsında Müslüman proletaryayı Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti'ni, ona yönelik Çekoslovak ve başka karşıdevrimci müdahalelerden korumaya çağırmaktadır. Bu sırada Ufalı komünist yoldaşlar Yoksul Köylüler Kongresi'nden Tatar-Başkır Cumhuriyeti[38] üzerine devlet toplantısı katılımcılarını kovuyor, onların bu toplantının çalışmalarıyla ilgili bir rapor sunmasına izin vermiyor. Bununla da yetinmeyerek, Sosyalist Müslümanlar çevresine ihtilaf sokulması politikası yürütmeye başlıyorlar. Başkırlar arasından (daha sonra provokatör oldukları anlaşılan) bazı karanlık kişilere güvenerek, sosyalistlere, Tatar-Başkır Cumhuriyeti yandaşlarına karşı adeta bir av başlatıyorlar.

Bütün bunlar komünist yoldaşlara sığınan Başkırların, Başkırlar arasında Müslümanlar arasındaki sosyalist hareket öncülerine ve de Tatar mil-

liyetçilerine karşı ajitasyona girişmelerine, bunun sonucunda da Sovyetler'e karşı eylemde bulunan Çekoslovak birliklerinin Başkır birlikleriyle birleşmesine yol açıyor.

M. Vahidov'un Tatar-Başkır Cumhuriyeti üzerine olan, Müslüman proletaryaya bu cumhuriyete destek verme çağrısı yaptığı konuşmadan alıntı yapan K. Grassis, kendini solcu komünizme teslim etmiş hayret dolu birinin ağzından şöyle soruyor: Nasıl oldu da Sovyet organında böyle bir Panislamist yer aldı?

Ama bu "Panislamist" bu sırada, Rusya'nın Müslüman proletaryasının örgütlenmesinden hiç bahsetmeksizin, içteki karşıdevrimle savaş için Müslüman Kızıl Ordu birliklerini örgütlüyor, İç Rusya'daki bütün Müslüman örgütlerini ve Müslüman Milli Meclisi'ni tasfiye ediyor, Türk savaş esirleri arasında sosyalizm propagandası yapıyor.

M. Vahidov tarafından oluşturulan Kızıl Ordu birliği (Tatar-Başkır Taburu),Kızıl Ordu'yu kışkırtılmış burjuva ajanları tarafından yıkılmaktan kurtarıyor.

Bütün bunlar bizi, gazetemizde, okurlarımızı Tatar-Başkır Cumhuriyeti sorununun doğuşunun tarihiyle, onun özü ve dünya devrimi, özellikle de Rus Devrimi için anlamı konusunda bilgilendirme çabası içinde yayınladığımız bir dizi makaleye yer vermeye zorluyor.

Eğer Volga Çevresi ve Ural ötesinde yaşayan Müslüman Tatar-Başkırların Kazan'ın Rus Çarları tarafından işgalinden bu yana gelişme tarihine bakarsak, bu iki halkın gelişmelerinin Rus Monarşisinin zorlu ilerleyişi altında gerçekleştiğini görürüz. Bu, son yüzyılda, Rus toprak ağalarının emperyalizmi en yüksek noktasına eriştiği dönemde de özellikle açık bir biçimde görülmüştür. Ufa ve Orenburg illerinin Başkır toprağının Orenburg general-valileri zamanından bu yana soyulma tarihi ve de hiç de üstü kapalı olmayan Tatar ve Başkırların Ruslaştırılması politikası, onların Batı kültüründen yapay biçimde koparılması bunun yeterince açık ve yeterli örnekleridir.

Rus monarşisi bağımsız birlikler olan Tatar ve Başkırları paralize etmek zorundaydı. Yoksa onun için, onun halkının "refahı" için büyük bir tehlike oluştururlardı. Bu yüzden Rus Çarlarının ve toprak ağalarının bütün güçleri Tatar-Başkırların ekonomik ve kültürel açılardan güçsüzleştiril-

mesine yönelikti. Bu son amaçlar için, Tatar-Başkırların yoğun olarak yaşadığı topraklar yapay biçimde üç kısma ayrıldı: Ufa, Kazan ve Orenburg illeri. Bu üç idari birime girmeyen kısımlar kısmen Perm, kısmen Vyatsk, kısmen Simbirsk ve Samarsk illerine katıldı.

Emperyalistlerin bu şekilde denenen "böl ve yönet" ilkesi Tatar ve Başkırlara karşı her alanda uygulandı.

Bunun yanısıra, adı geçen iki halkın aralarındaki doğal toprak ilişkisini kurmalarını kesin olarak engellemek üzere, zorla birçok Rus kalesi buralara yerleştirildi.

Bu amaçla Rus toprak sahipleri Tataristan ve Başkırya'nın bölünmüş toprağını farklı idari birimlere ayıran sınır çizgileri belirlediler ve buralara kendi köylülerini yerleştirdiler. Rus nüfusunu şehirlerin çevresine yerleştirip, bunların gelişip büyümesine destek oldular.

Bundan emin olmak için Tataristan ve Başkırya'nın etnografik haritasına bakmak yeter. Bu bölgenin doğal zenginlikler açısından zengin olan her yerine (seyrüsefer yapılabilen nehirlerin kıyıları, ormanlar, şehirler ve onları çevreleyen topraklara) yüzde 80-90 Rus nüfus yerleşmiştir. Bölgenin geri kalan nüfusu, toplam nüfusun ortalama yüzde 70'ini oluşturmasına rağmen, belirtilen doğal zenginliklerin sömürüsüne sadece yüzde 10-12 oranında katılmaktadır.

Bununla aynı zamanda monarşinin ajanları bölgede halk eğitimi "çalışanları"-olarak, Tatar-Başkır eğitim ocaklarının, okulların kaldırılması yönünde belli bir politika yürütmüştür.

Tatar-Başkırlar tarafından Rus okullarının açılması sorunu öylesine zora sokulmuştur ki, nüfusun büyük kısmı gündelik dertleri nedeniyle bunları açma olanağından yoksun olmuştur.

Milli okullar, yani halkın kendisinin (devletten yardım almadan) yaptığı, anadilde eğitim veren okullara gelince, Rus yönetimi, bu okullar ilkel bir halden çıkıp az çok reforme edilmiş okul görünümü kazandığı zaman, ya topluca kapatarak ya da açılmalarına izin vermeyerek onlarla mücadele etme yoluna gitmektedir.

Rus mutlakiyetçiliğinin Tatar-Başkırların özgür milli gelişmesiyle olan savaşı belli bir amaca hizmet etmektedir: Sözcüğün geniş anlamıyla onlar-

daki milli-sınıfsal bilinci ortadan kaldırmak amacına.

Rus emperyalist devletini Tatar-Başkırlarla böyle bir savaşa girmeye sevk eden nedenlerden biri de, kuşkusuz, ünlü Panislamizm korkusudur, buna sonraki yıllarda Pantürkçülük ve Pantatarcılık da eklenmiştir.

Rus devletinin bütün bu "izm"leri ciddi korkuya yol açtı, özellikle de ilki. Rus devlet adamlarının gözünde Panislamizm, bütün emperyalist Avrupa'yı titretmeyi sürdüren ünlü "sarı tehlike" kadar ürkütücü bir şeydi.

Son iki on yılda, Tatar-Başkırların milli gelişimi, genel olarak bütün Rusya Müslümanlarının gelişimi Rus hayatının en ağır baskıcı koşullarıyla karşı karşıya kaldı.

Sanki dört bir yan ajanlarla kuşatılmış gibiydi.

Tatar-Başkırların en masum ve içinde sadece kültürel eğilimler barındıran hareketleri bile mutlakiyetçiliğin bu uysal cellatları tarafından sonlandırıldı. Tatar-Başkır okulları bir yana, Tatar-Başkır edebiyatı, Tatar-Başkır basını, Tatar-Başkır tiyatrosu korkunç bir baskıya maruz kaldı. Her tür özgür düşüncenin üstünde, her tür özgür duygunun üstünde bir cellat duruyordu ve bunların eğitim amacına hizmet ettiği söylenecek olsa, o hemen onlara "kafalarını koparırım" diyordu.

Bütün bu Pigeninler, Ufa piskoposları Andreyler ve Rus İnorodtsev'leri Ruslaştıranların başka halefleri (Bay İlminskiler, Pobedonestsevler ve başkaları) hep uyanık duruyor ve Tatar-Başkırların daha yeni doğmakta olan temiz eğilimlerini acımasızca boğuyordu.

Ama Tatar-Başkır halkı, milli-sınıfsal bilincinin her türden özgür düşünce eğilimleri bastırılırken bunu sakince seyredemezdi ve zamanla yeraltına geçti. Müslüman yaşamının Ufa, Kazan, Troitsk vb. yerlerdeki az çok büyük merkezlerinde bununla bağlantılı olarak, eğitimli Müslüman gençler arasında, Rus monarşisiyle savaşma amacını güden bir dizi gizli topluluk ortaya çıktı.

Bu tümüyle doğaldır, çünkü Tatar-Başkırlara yönelik bütün o baskılar ancak bu baskılara karşı durma ve bu açıdan karşı koyma yolları arama eğilimi doğurdu.

Bütün bu etkenler bizi, Tatar-Başkırların devrimden önce içinde bulun-

duğu koşulları daha açık bir şekilde saptamaya yöneltiyor. Bundan kaçınamayız, çünkü bu etkenlerin gözden geçirilmesi, çok üstünkörü biçimde yapılsa da, okurlarımıza Tatar-Başkırlarda devrimden sonra gözlenen bütün eğilim ve hareketleri anlama olanağı sağlayacaktır.

Ama bunları yüzeysel gözden geçirmek bile, açık bir biçimde devrim anına dek Tatar-Başkır milletinin Rus emperyalizminin en çok baskı yaptığı, insani organizmanın doğal ve kültürel zenginliklerinin, ormanlarının, nehirlerinin, şehirlerinin, kırlarının normal gelişimi için gerekli olan şeylerden; dilin, okulların, edebiyatın ve diğer sanat türlerinin özgür gelişiminden bile yoksun bırakılmış milletlerinden biri olduğunu açıkça göstermektedir.

Devam edecek... [devam etmemiştir]

Kan-Temir

Krasnoye Znamya, 12 Temmuz, Nu 2; 19 Temmuz, No 3.
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 72-80.

Ucuz Kurtulduk[39]

Er ya da geç işçi-köylü iktidarının bugüne dek çalışmasını engelleyen bütün o öğelerden sonunda kurtulacağından hep emin olmuştuk.

Bunun olması gerektiğine inanıyorduk, çünkü bunu proletaryanın vazgeçilmez çıkarları ve *onu dört* bir yandan sıkıştıran burjuvazinin karşıdevrimci güçler halkası dayatıyordu.

Bu tür sallanan, sürekli manevra yapan öğeleri, devrimin başından beri proletaryanın burjuvaziyle savaşında az çok kararlı bir konum almayı beceremeyen Sol Sosyalist Devrimcilere [sol SD'ler] atfediyorduk.

Kazanılan *Ekim Devrimi'ni* proletaryadan gerçek karakterini gizleyen partilerle birlikte derinleştirme ve güçlendirme çabası içinde olan komünist yoldaşlarımızın tavrını bazen anlayamıyorduk

Bunu az çok, Bolşevik yoldaşların devrimci çalışmaları içinde onlardan saf sınıf politikası sergileme olanağını ellerinden alanlarla el sıkışması, belli bir uzlaşma eğilimi olarak kabul ediyorduk.

Ama bu uzun zaman süremezdi. Er ya da geç sol SD'ler ya iktidardan

düşecek ya da Bolşeviklerin onlara katılmasından kaçınacaklardı.

Sol SD'ler de bunu çok iyi biçimde hissediyordu. İşin aslında Milyukov, Kerenski, Tseretel, Liberzon ve onların çevresindekilerin kendilerine komünist proletarya partisinden daha yakın olduğunu çok iyi biçimde hissediyorlardı.

Bu partinin onların peşinden, yani aslında İngiliz-Fransız emperyalistleriyle "müttefikliğin" yenilenmesi yolundan gitmeyi hiç kabul etmeyeceğini çok iyi biçimde biliyorlardı.

Ama buna rağmen, böyle utanç verici bir müttefikliği reddeden komünistlerin politikasını kabul etmediklerini söylemek ve iktidardan çekilmek yerine, sol SD'ler açıkça ihanet yolunu seçip bu açıdan kendi öncüllerini, sosyal-hain Menşevik ve sağ SD'leri bile aştılar.

Sovyet iktidarının ağır koşullarını fırsat bilerek, ona kıyıdan zarar vermeye karar verdiler.

Ama macera başarıya ulaşmadı ve sol SD'ler artık iktidarı bırakmak zorunda.

Önümüzde tam olarak şöyle bir sorun durmaktadır: İşçi-köylü iktidarı proleter devrimi bu sabotajcılardan uzak durabilecek mi? Komünistler şimdi önlerinde duran, onlardan kahramanca bir güç, irade ve enerji çabası isteyen bu çalışmaların üstesinden gelebilecekler mi?

Bu soruya tek bir yanıt veriyoruz: Sol SD'lerin gitmesi, bir yandan onun saflarını azaltıp, diğer yandan ona karşı olan güçleri artırarak Sovyet iktidarının genel durumunu zorlaştıracak. Ama aynı zamanda Sovyet iktidarına önüne koyduğu hedefleri gerçekleştirme yolundaki çalışmalarının başarısı konusunda büyük bir güvence verecektir: Onun çevresinde bu çalışmaya karışan öğeler olmayacak, bu yüzden iktidarda kalan komünistler kimin dost kimin düşman olduğunu bilecek.

Sol SD'lerin köylülerin ve işçilerin en az yarısının onlara destek verdiği yönündeki iddialarına en ufak önem vermiyoruz, çünkü bütün bu iddialar kesinlikle sabun köpüğüdür.

Onların çekilmesiyle Sovyetler'in eylemleri sadece canlanacaktır, çünkü içinden, Sovyet iktidarının eylemlerini sol SD'lerin katılmasından sonra karakterize eden bütün o kararsızlık, zayıflık ve çekingenlik öğeleri

ortadan kalkmış olacaktır.

Proletaryanın devrimci saflarını bırakan sol SD'lere biz sadece tek bir şey söyleyebiliriz:

-Ucuz kurtulduk!

Size ihtiyacımız yok.

Tamerlan

Krasnoye Znamya, 1918, 19 Temmuz, No: 3
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 80-82.

Arap'ın İntikabı

(Dost ve düşman Sultan-Giray'e adanmıştır)

Üç kez düşünde Ebu Said'i görmüştü.
Hepsinde de aynı halde.

Ömer gözlerini kapatır kapatmaz, önünde kara bir örtü ve beyaz bir türban giymiş bir halde bu yaşlı Bedevi beliriyor, sarı ellerini geniş göğsüne bastırıp üzüntülü bir halde ona bakıyordu.

Bakıyor ve kıpırdamıyordu. Sfenks gibi de susuyordu.

Ama gözleri alev alevdi. Bütün kanı, bütün beyni ve kalbi alev alevdi.

Bakışları korkunç ve güçlü, bastırılmış bir çığlığı dile getiriyordu. Ömer'in aklını karıştırıyordu ve onun kalbi yanıyordu. Yanıyor ve titriyordu. Titriyor ve aslanın pençesindeki hayvanın kalbi gibi atıyordu kalbi.

Ruhuna da tesir etti. Ruhuna tesir edip onu saran sessizliği yırttı ve mutluluk ve coşkuyla tutuşturdu. Tutuşturdu ve onları görünmez küllere dönüştürdü.

Ömer'e öyle geldi ki Ebu Said ona bakmayı sürdürürse, göğsü daha da

daralacak, daha da sıkışacak, kalbi ve damarlarında akan kan daha duyulur biçimde konuşacak:

"Ölüm... ölüm... ölüm..."

Haykırıp çığlık atarak uyanıyordu Ömer ve kendi çığlığından korkuyordu...

Lanet ediyordu. En korkunç ve yakası açılmadık lanetler. Muzaffer düşmanın son darbesiyle ölenlerin attığı gibi ölüm çığlıkları atıyordu.

Geceleyin kurbanına atılırken aç panterin çıkardığı sesler bile çıkıyordu ağzından.

Düşteki hayal öyle canlı ve belirgindi ki Ömer üzerine çullanan kabustan hemen uyanamıyordu. Uyanınca da hâlâ Ebu Said'in gözleri ona bakıyormuş gibi geliyordu.

Dört dönen, tümüyle vahşi korku ve dehşetle dolu gözlerle bakıyordu çevresine, ama hiçbir şey görmüyordu. Çevresini duman sarmıştı ve yanında sadece Züleyha'nın nefes alıp verişi duyuluyordu.

Ve Ömer karanlığa bakmayı sürdürdü.

Ama işte uluma duyuldu.

Uzak ve uğultulu.

Sanki bir yerlerden yerin altından, ıslak ve derin mermer karanlıklardan çıkmıştı.

Sanki biri oralarda işkence görüyor, insanlık dışı acılar yaşıyordu.

Sanki birinin kalbi kesiliyor ve beynine zehirli bir bıçak saplanıyordu.

Bu haykıran Züleyha'ydı.

Nasıl delice ona atıldı Ömer, omuzlarından yakaladı ve var gücüyle sarstı.

"Züleyha, uyan!.. Uyan, Züleyha!.. Uyan ve tükür Şeytana!.."

Daha da güçlü haykırdı Züleyha ve uyandı.

Uyandı ve Ömer'in kollarına atıldı, başını göğsüne sakladı.

"Ömer!.. Ömer!.. Kurtar beni.. Korkumu dindir.. Düşümde Ebu Said'i gördüm.. Senin düşmanın Ebu Said'i.. Beni yakaladı ve öldürmek istedi.. tek başımaydım, çaresizdim.."

Ömer sevgiyle çekti onu kendine ve sırtını okşadı...

Okşayıp sakinleştirdi. ona korkacak bir düşman olmadığını, sadece cesaretin insanı ölümden kurtardığını ve yaşam verdiğini, bir tek onun insana mutluluk, neşe ve dingin huzur verebileceğini söyledi.

Züleyha Ömer'in sözlerini dikkatle dinledi ve mutlu oldu. Böyle güçlü ve korkusuz bir kocası olduğu için mutlu oldu.

Şimdi bu göğüste huzurla atan kalbin, az önce titreyip acı çektiğini bilmiyordu. Korkudan acı çekiyor, bilmemekten titriyordu.

Ömer Züleyha'ya kendi düşünden hiç söz etmedi. Kalbinin ona kulak asmayıp yaşamında ilk kez korkuyla çarptığını kabul etmeye utanıyordu.

Ama kendisi de, bu korku mu yoksa sadece, çölün yılansı şeytanının gönderdiği bir kabus mu bilemiyordu.

II

Ebu Said, Ömer'in çocukluk arkadaşıydı. Beraber büyümüş, beraber oynamış, beraber Bedevi sürülerini otlatmış ve büyüdükleri zaman da, yetişkin Bedevinin bilmesi gereken şeyleri beraber öğrenmişlerdi: Hırsızlık, öldürmek, haydutluk.

Babaları ünlü haydut çetelerinin reisiydi. Zamanla Ömer'le Ebu Said de ünlendi. Zamanla babalarının yerine onların adı anılır oldu ve dört bir yana kaygı ve gözli korkular saldı Ebu Said ve Ömer isimleri.

Çölün uzak yerlerine taşındı isimleri, en korkunç, acımasız ve amansız haydutlar olarak. Onlarla karşılaşan kervanlar mahvoluyordu. Onları ne yalvarma, ne dualar, ne şanları, ne kutsallıkları, ne de paraları kurtarabiliyordu...

Korkunç çetecilerin acımasızlığının benzeri yoktu. Karşı koyanları hiç acımadan öldürüyor ve kendilerine itaat edenleri esir ediyor, sonra çölün uzak yerlerinde yaşayanlara satıyorlardı.

Ömer ve Ebu Said'in eline tek bir kan damlası değmemişti. Bıçak ve kılıç darbeleri altında can verenlerin ağzından tek bir ölüm öncesi çığlığı duymamışlardı.

Onlarda ne yaşlılara, ne gençlere acıma vardı. Kalpleri çocukların ağlayışı, kadınların çığlıkları karşısında yumuşamamıştı. Zengin, fakir,

Kutsal Kâbe'ye ibadet edenler, etmeyenler, günahkârlar, günahsızlar, hepsi tek bir ortak kaderi paylaşıyordu.

Ve bir keresinde, Ömer yirmi üç, Ebu Said'se yirmi beş yaşındayken kader onları karşı karşıya getirdi.

Filistin'den gelen zengin bir kervana saldırmışlardı. Kervan küçüktü ve ünlü Bedevi kızı Züleyha idare ediyordu kervanı. Züleyha'yla birlikte toplam on beş okçu vardı.

Ömer'le Ebu Said kısa sürede yendi onları. Filistinliler çaresizce savundular kendilerini, var güçleriyle, kanlarının son damlasını dökünceye dek savundular. Ömer ve Ebu Said'in adamlarından ölenler oldu. Hatta Ebu Said'in kendisi sağ kolundan yaralandı ve dövüşemedi. Bu yarayı onda Züleyha açmıştı.

Züleyha adamlarını güçlü bir sesle savaşa çağırmış ve kendi küçük arabasından ok alıp birbiri ardına saldıranlara atmıştı...

Adamları delice bir vahşilikle atıldılar savaşa. Göğüsleri önde, ağızları köpük içinde ve kanları kıpkırmızı bir halde. Silahlarını savurdular, düşmanları biçtiler ve sinsi mermilerle düştüler... Çığlık atamadan, haykırmadan, dişlerini sıkıp ağır ağır soluyarak düştüler.

Kervanın güzel başı Züleyha onlardan böyle söz almıştı.

Ancak Filistinlilerin mermileri tükenince ve onlara ateş edecek bir şey kalmayınca, Züleyha'nın safları bozuldu.

Filistinlilerden canlı kimse kalmadı. Pazarda köle olmak yerine ölmeyi seçti hepsi. Züleyha da kendini öldürmek istedi. Ama onu engellemeyi başardılar. Bedevilerden biri, yağmayı ve sadık adamlarının ölümünü gören Züleyha'nın kendine saplamak için kaldırdığı bıçağı bir tüfek kurşunuyla elinden düşürmeyi başardı.

O da esir alındı.

Züleyha cesur çete reisinin yuvası olan vahaya getirilince, gölgeli bir bahçesi ve çeşmesi olan taş bir eve hapsedildi. Yanına onlarca köle verildi, ona hizmet etmek ve korumakla görevliydiler.

Bir ay sonra Züleyha, Ebu Said'in metresi olacaktı. Ebu Said'in kararı buydu. Herkes de onun arzusunun yerine geleceğini biliyordu: Ömer'den daha büyüktü ve seçim hakkı ona aitti. Bunu Züleyha da biliyordu.

Ama Ömer başka türlü düşünüyordu.

Daha önce hiç Züleyha kadar güzel birini görmemişti ve böyle cazibeli bir kadınla hiç karşılaşmamıştı. Hiçbir zaman kalbi böyle güçlü atmamıştı ve gözleri bir kadın karşısında hiç, Züleyha'yı gördüğü zamanki kadar güçlü biçimde ışıldamamıştı.

Daha o an, Züleyha çarpışırken Ebu Said'in elini yaraladığı an, daha o an Ömer'in göğsüne ona karşı bir tutku dolmuş ve ona sahip olmak için her şeyi yapmaya karar vermişti gizlice.

Ama Ömer, Züleyha'yı Ebu Said'in de esir edip arzuladığını biliyordu. Züleyha'yı öz babasına bile vermektense ölmeyi yeğleyeceğini de biliyordu.

Ömer bütün bunları biliyordu ve gizlice Züleyha'yı kaçırıp çöle götürmeye karar verdi.

....

Züleyha daha esir alındığı ilk anda Ömer'le Ebu Said arasındaki yakınlık ve dostluk hissini sezmişti ve onların bile bilmediği yeni, anlaşılmaz bir şeylerin olduğunu anlamıştı...

Birdenbire içlerinden birinin fazla olduğunu ve diğerinin yaşamına karışmamak için çekilmesi gerektiğini gün gibi apaçık biçimde anlamışlardı... Eski dostlar, kardeş gibi dostlar birden birbirleri için en korkunç şeyleri isteyen düşmanlara dönmüşlerdi.

Ömer Züleyha'yı kaçırıp da güçlü kolları arasına aldığı andan itibaren, şans eseri birbirleriyle göz göze geldikleri zaman birbirlerinden gözlerini kaçırmaya başladıkları andan itibaren, aralarında yaşam değil ölüm için vahşi bir mücadele olacağını anlamışlardı.

Birbirlerine nefret ve anlaşılmaz kaygılar dolu sabit, yakıcı bakışlar savuruyorlardı ve hemen, bakışlarının karşılaşabileceğini fark eder etmez gözlerini indiriyorlardı.

(Devam edecek) [devamı bulunmamıştır]

M. Sultan Galiyev

Krasnoye Znamya, 1918, 19 Temmuz, No: 3

Provokatörleri Kovun

Şimdi herkes Sovyet iktidarına saldırıyor. Menşevikler, sağ SD'ler, anarşistler, *Kadet*ler. Onların arasına komünistlere "güceenen" sol SD'ler de katıldı.

Artık Rus işçi mitinglerinde, Menşevikler *mi* yer alıyor, *Kadet*ler mi yoksa sol SD'ler mi ayırt etmek güçtür. Hepsi de bir ağızdan bol bol Bolşevik "zorbalığı" lafları sarfetmekte, Bolşeviklerin sözde işçileri "kurşuna dizdiğini" vb. vb. söylemekte. Ve hepsi de, aralarında sözleşmiş gibi, bildirilerinde açıkça iftira ve yalan olan demagojik örnekler vermekte.

Bolşevikler sizi Alman emperyalizmine sattı!..

Bolşevikler ölüm cezası veriyor, diye bağırıyorlar işçilere, tükürükler saçarak.

Uykusundan uyanan küçük burjuva, duruma sevinip hoşnutlukla esniyor ve iktidarın değişmesini bekliyor.

Bu metamorfoz ona bir politik partinin yerini hızla bir başkasının alması ve de bütün bu değişikliklerin Çekoslovakların, ardından Japonların, İngilizlerin, Fransızların ve başka "müttefik" orduların gelmesi olarak

görünüyor.

Bu provokasyonlara işçilerin bir kısmı da katılmaya başlıyor. Kendilerini ve çevrelerindekileri unutup, bilinçsizce anarşistlerle başlayıp monarşistlerle sonlanan bütün o diğer partilerin komünistlere karşı giriştiği savaşta ortak ulumaya katılıyorlar.

Daha dün karşılarına çıkan ilk ağaca "burjuvaları" ve "kapitalistleri" asmaya hazır olan işçiler, bugün, iç savaşın durdurulmasının şart olduğunu söyleyenlere katılarak, yine bu burjuvaların avukatlığını yapar konuma düşüyor.

Ama bütün bunları kesinlikle bilinçsizlikle, diğer yandan da parti örgütlenmesi ve disiplininden yoksun olmakla açıklayabiliyoruz.

Bize göre, bugün komünistlere karşı "defol" diye bağırmaya cesaret eden işçiler, sosyal devriminin sloganlarını gizleyen hainlerine destek vermekle ne büyük yanlış yaptıklarını görecektir.

Bize göre, Rus işçisi son aşamada proletarya devriminin düşmanlarının devrimci sosyalizmin şiarlarını gizleyen karanlık ajitasyonlarını kendi çevresine sokmayacak ve şimdi Müslüman proletaryasının gitmekte olduğu yoldan gidecektir.

Çekoslovakların ve onlarla birlikte hareket eden Beyaz Muhafızlar'ın hareketi Rus işçileri üzerinde onların devrimci iradesini ve devrimci kararlılığını zayıflatacak bir etki yapmış olsa bile, Müslüman proletaryada bu duygular zayıflamamış, tersine güçlenmiş ve şekillenmiştir.

Müslüman proletarya kendi mitinglerinde yalnız Menşevik ve sağ SD'lerin değil, sol SD'lerin bile bulunmasına izin vermemektedir. Hatta bu mitinglerin birinde Müslüman işçiler, komünistlere karşı çıkmaya kalkışan Müslüman sol SD'leri dövmüştür.

Rus işçi yoldaşlardan, hainice işleriyle ünlenmiş Menşevikler, sağ SD'ler ve onlara yakın duran sol SD'ler kulak asmamaları ve geçen yılın Ekim ayında uzaklaştıkları o uzlaşma yoluna tekrar dönmemelerini, kesin olarak belirlenmiş yoldan kararla yürümeyi sürdürmelerini bekleriz.

Yoldaşlar, çevrenize karşıdevrimci mikropları sokmayın, çevrenizden Menşevikleri, sağ SD'leri, onlara yakın duran sol SD'leri ve onların ardına saklanan "milli" ve yabancı burjuvaziyi def edin.

Onlarla kucaklaşmanın zamanı değildir.

Devrimin provokatörlerine saflarımızda yer yoktur.

Timurlenk

Krasnoye Znamya, 1918, 2 Ağustos, No: 5
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 82-84.

Yüksek Askeri Konsey Başkanı L. D. Troçki'ye Mektup:

Kızıl Ordu Müslüman Birliği'nin En Kısa Zamanda Kurulması Zorunluluğu

12 Eylül 1918'den sonra

Volga çevresi, Ural ötesi ve Sibirya Müslümanları arasında karşıdevrimcilerle mücalede için Olağanüstü Komisyon'un elinde bulunan tanıklıklara göre, bu bölgelerin Müslüman burjuvazisi Müslüman devrimci örgütlerinin tasfiye ettiği burjuva kurumlarını yeniden kurmak girişiminde bulunmaktadır. Orenburg'da Geçici Başkır Yönetimi kurulmuş, Ufa'da genç devrimci örgütler tarafından tasfiye edilen İç Rusya ve Sibirya Müslümanları Milli Meclisi, *Milli İdare* [metinde Türkçe] yeniden kurulmuştur. Buna benzer şekilde her yerde Ekim Devrimi'nden sonra bizim tarafımızdan tasfiye edilmiş olan burjuva ve Müslüman Milli Sovyetleri, *Milli Şura* [metinde Türkçe] kurulmaktadır. Bu organizasyonlar Kurucular Kurulu ve başka Beyaz Muhafız-karşıdevrim yanlısı örgütlerle yakın temas içinde çalışmaktadır. Şu an için bu örgütlere uygun koşullar, Sovyet askerlerine karşı savaşan Tatar ve Başkırlardan oluşmuş bazı Beyaz Muhafız alayları tarafından hazırlanmaktadır. Bütün bunlar bize, bizim tarafımızda acil olarak, bağımsız tugay, alay ve hatta tümenler biçiminde Kızıl Ordu Müslüman Birlikleri oluşturulmasının zorunlu

olduğunu göstermektedir. Örgütlenen Müslüman burjuvazisine ancak silahlanmış Müslüman proletaryasının yumruğu karşı koyabilir. Volga çevresi ve Uralların Beyaz Muhafız çetelerinden temizlenmesi için, bu yumruk bizim tarafımızdan, İngiliz-Fransız kapitalizminin karşıdevrimi örgütlediği yerler olan Türkistan'da, Kafkas Ötesi'ndeki paralı askerleriyle savaş için kullanılabilir. Yukarıda belirtilenleri göz önünde bulundurarak sizden bütün devrimci Sovyetlere ve bağımsız ordu birliklerine, ayrıca bütün çevre, bölge, il askerlerine, birincisi, seferber işçi Müslümanların bağımsız askeri birliklere (takımlar, bölükler, taburlar, alaylar ve benzeri) ayrılması ve daha kalabalık birimlere indirgenmesi konusunda; ikincisi, Çekoslovaklara karşı savaşan Kızıl Ordu Müslümanlarının, bu teknik olarak mümkün olduğu için bağımsız askeri birimler olarak ayrılması konusunda; üçüncü olarak, bütün Müslüman subayların Kazan'a, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu seferberlik bölümünün emrine atanması ve gönderilmesi konusunda; dördüncü olarak da, belirtilen örgütlerin başkanlarının ve özellikle de Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun Kızıl Ordu'nun Müslüman kesimlerinin eğitiminde temsilcilerinin her tür işbirliği emri konusunda emir vermenizi rica ediyorum.

Önerimin tarafınızdan ilgisiz kalmayacağına olan inancımı belirteyim. Müslüman devrimci örgütlerin çalışmaları hiçbir koşulda kuşku altına sokulamaz, çünkü devrimci savaş sırasında yeterince açık biçimde kendi devrimciliklerini göstermişlerdir: Çekoslovak süngülerinden destek alarak başkaldırmış olan bütün Müslüman karşıdevrimci örgütleri, kendi elleriyle boğulmuştur. Müslümanlar arasından seçilmiş proleter kulakların ortaya çıkması, Sovyet iktidarının yakın gelecekte İngiliz-Fransız emperyalizmine karşı onun Müslüman sömürgelerinde (Afganistan, Belucistan, Hindistan ve Arabistan'da) örgütlü bir baskı yapabilmesi açısından da önemlidir.

Müslüman İşleri Komiserliği Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Geçici Başkanı ve Müslüman Devrimci Örgütlerinin Kurulması ve Volga Çevresi, Urallar ve Sibirya Müslümanları Arasında Karşıdevrimle Mücadele için Olağanüstü Komisyon Başkanı

M. Sultan Galiyev

TSGA İPD RT. - F. 36. - Op. 1. - D. 276. - L. 165-166.
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 255-257.

Sovyet Halk Komiserlerine, Milletler Halk Komiserliği Yerel Dairelerine Verilen Geçici Talimatla İlgili Olarak

Milletler Halk Komiserliği[40] Kurulu'nun 19 Ekim 1918 Tarihli Toplantısına İtiraz

19 Ekim 1918'den önce değil

Narkomnats Kurulu'nun 19 Ekim tarihli oturumunda *Narkomnats*'ın yerel dairelerinin örgütlenmesi tasarısı kabul edildi.

Tasarıya göre çeşitli milletlerin merkezi komiserlik daireleri *Narkomnats*'ın yerel daireler seksiyonuna dönüştürülecek. Milletlerin merkezi dairelerinin ya da komiserliklerin bütün rolü bu şekilde neredeyse sıfıra indirilecek. Doğru, tasarı beraberinde, yürürlükte olan bununla ilgili milli seksiyonların onaylanması (paragraf 5) ve onların muhasebelerinin idaresi üzerinde gözetim tesis edilmesi (paragraf 9) hakkını, bunların finansal ve politik açılardan tam olarak onlar tarafından yönetilmesi hakkını getiriyor. Sadece *Narkomnats* dairelerinin ortak seksiyonları olarak, doğrudan *Narkomnats*'a bağlı olacak.

Müslüman İşleri Komiserliği, milli komiserliklerin bu tür yapılanmasını kabul edemezdi ve *Narkomnats*'a, *Narkomnats*'ın yerel dairelerinin yapılanması konusunda kesinlikle farklı düşündüğünü hemen bildirdi.

17 Ekim oturumunda Müslüman İşleri Komiserliği Kurulu, *Narkomnats* Kurulu'nda yukarıda belirtilen tasarının kabul edilmesi durumunda onu Halk

Komiserleri Konseyi'ne şikayet etme, tasarının burası tarafından da onaylanması durumunda Altıncı Tüm-Rusya Sovyetler Kongresine başvurma hakkını saklı tutma kararı aldı.

Müslüman İşleri Komiserliği'nin *Narkommats* Kurulu'ndan başlıca ayrılık noktaları şunlardır:

1. *Narkommats* ve milli komiserliklerin yapılanması, Rus. Sos. Fed. Sov. Cumhuriyeti'nin oluşumunun temelinde yer alan ilkelerle belirlenmelidir, yani: çeşitli milletlerin emekçi öğelerinin özgürce federasyon kurma ilkesi ve buradan doğan bu milletlerin proletaryası için kültürel-milli özerklik ilkesi.

2. Bu ilke somut olarak, sadece, evrensel bir devrimin amaçlarına yanıt veren kararlı ve birleşik milletler kültürel-milli özerklik örgütlerinin kurulmasıyla gösterilebilir. Bölgesel şubeleriyle birlikte milli komiserlikler bu türden örgütlerdir.

3. Bütün olarak devletlerin ve ayrı ayrı milli komiserliklerin karşılıklı ilişkileri, farklı milletlerden proletaryanın oranlı temsili ilkesinin ve merkezi milli komiserlikler üzerindeki devlet kontrolünün *Narkommats* aracılığıyla sağlanması ilkesinin ortak kabulüne dayanan Milletler Halk Komiserliği'nin kurulmasıyla düzene sokulmalıdır. Bu tür bir uzlaşmanın somut biçiminin ifadesi: *Narkommats*, Kurul'un içinde yer alan milletlerin, Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi'nin milli seksiyonlarının seçtiği, emekçi öğelerinin temsilcilerinden oluşur. *Narkommats*'ın bütün kararları ilke olarak Halk Komiserleri Konseyi tarafından onaylanmıştır.

4. Farklı milletlerin emekçi öğelerinin kültürel-milli özerklik yerel örgütlerinin (eyalet ve bölge milli komiserlikleri) merkezileştirilmesi, kendileri de *Narkommats* aracılığıyla merkezileştirilen merkezi milli komiserlikler aracılığıyla sağlanır. Bu şekilde, *Narkommats*'ın kendini doğrudan merkezi milli komiserlik dairelerine tabi kılan yerlerindeki yapay yapılanma zorunluluğundan kesin olarak kaçınılır. Rus. Sos. Fed. Sovyet Cumhuriyeti'nde yaşayan milletlerin kültürel-milli özerkliğinin merkezi devlet aygıtı o zaman şu yapıyı dile getirmektedir:

a) Milletler Halk Komiserliği (büyük ya da küçük bir komisyonla);

b) Çeşitli milletlerin işleri için ona bağlı merkezi komiserlikler (Müslüman, Yahudi, Litvanyalı vb.);

c) Bölgede milli işler için merkezi komiserlik daireleri bulunmaktadır. (Merkez Komiserliği Müslüman İşleri Dairesi, Merkezi Komiserliği Yahudi Dairesi vb.)

Narkomnats tarafından Halk Komiserleri Konseyi'nin onayına sunulan tasarıya gelince, o özünde Müslüman İşleri Komiserliği tarafından öne sürülen ilkelere ters düşmektedir, çünkü her seferinde ters yöne yönelmektedir: Merkezi milliyet komiserlikleri dairelerinin desantralizasyonuna, yani birleşik bütünün parçalara ayrılması ve bu yolla çeşitli milletlerin kültürel-milli özerklik aygıtlarının olmamasına yol açmaktadır.

Bu sorun Müslüman İşleri Komiserliği'nde sessizlikle geçiştirilemez.

Belki de, kültürel-milli özerklikleri yüksek kültürel konumlarının zorlamasıyla elde edilen başka milletlerin komiserlikleri için, bu özünde onaylanması gerekmeyen bir şeydir, bu tasarının Halk Komiserleri Konseyi tarafından tasdik edilip edilmediği kesinlikle fark etmez. Ama Müslüman İşleri Komiserliği için bu sorun büyük ölçüde ilkesel bir öneme sahiptir.

Aslında, bu vakte dek Müslüman İşleri Komiserliği ve onun bütün bölgesel daireleri hem merkezi iktidar, hem de Sovyetler tarafından Müslüman proletaryanın kendi burjuvazisi ve uluslararası burjuvaziyle devrimci savaşı süreci içinde ortaya çıkan birleşik bir bütün olarak görülmüştü. Bütün bu örgütlerin doğuş tarihi söylenenleri doğrulamaktadır.

Şubat Devrimi'nin ilk günlerinden sonra Rus Müslümanları Tüm-Rusya Müslüman Milli Sovyeti (*Milli Şura*) ve onun bölge şubeleri (eyalet, bölge ve hatta köy Müslüman Milli Sovyetleri) şahsında kültürel-milli özerklik örgütleri kurdular. Bu örgütlerin dışında, kısa süre sonra, içinde Rus Ordusunun bütün Müslüman askerlerini barındıran Tüm-Rusya Müslüman Askeri Sovyeti ortaya çıktı.

2 Temmuz'da, Kazan'da toplanan İkinci Tüm-Rusya Müslümanlar Kongresi'nde İç Rusya ve Sibirya Müslümanları için *Milli Meclis* [metinde Türkçe] kurma düşüncesi doğdu. *Milli Meclis*'in açılışı Ekim Devrimi zamanına denk geldi. Bütün bu örgütler gizli bir şekilde ortaya çıkmış ve iktidar koalisyonu ilkesine göre yapılanmıştı.

Milli Meclis şeklinde bağımsız kültürel-milli özerklik örgütleri kurma eğilimi Türkistan, Kafkas ve Kırım gibi başka Müslüman bölgelerinde de görülmeye

başlandı, bu daha sonra bölgelerin geçici milli yönetimlerinin oluşturulması biçimini aldı.

Proletarya diktatörlüğü şiarını öne çıkaran Ekim Devrimi'nin gelişmesi, proletarya diktatörlüğü ilkesine göre yapılanmamış olan bu örgütlerin yıkılmasını gerektirdi.

Müslüman İşleri Komiserlikleri de bu tür örgütler oldu.

Müslüman İşleri Komiserliği, daha sonra ortadan kaldırdığı Müslüman Milli Sovyeti ve Milli Meclisi'ne karşı olarak doğdu.

Müslüman İşleri Komiserliklerinin ortaya çıktığı yerler de (Kazan, Ufa ve Orenburg) bu açıdan kendine özgü ilginç bir tarihe sahiptir. Örneğin, Kazan Müslüman İşleri Komiserliği, Kazan Bolşevik Müslümanlarının o zaman Kazan'da bulunan Tüm-Rusya Müslüman Askeri Sovyeti ve İkinci Tüm-Rusya Müslüman Askeri Kongresi'yle kararlı ve uzun savaşı sonucunda doğdu.

Bu Müslüman Proleter Komiserliği'nin kuruluşu Müslüman burjuvaziye Volga çevresi ve Sibirya'daki başka milletlerin burjuvazileriyle birlikte Sovyet iktidarına karşı çıkması olanağını verdi (Askeri Sovyet'in tasfiyesi, İkinci Müslüman Askeri Kongresi'nin dağıtılması ve ünlü "Zabulaç Cumhuriyeti'nin tasfiyesi).

Ufa Komiserliği, *Milli Şura* ve İç Rusya ve Sibirya Müslümanlarının milli yönetimleriyle mücadele sonucunda doğdu.

Orenburg Komiserliği de *Başkır Kurultayı* [metinde Türkçe] ve Dutovlarla birlikte çalışan Geçici Başkır Yönetimiyle savaş sonunda doğdu.

Bu komiserliklerin devrimci çalışmasından hiçbir surette kuşku duyulamaz.

Kazan Müslüman İşleri Komiserliği tarafından Müslüman Kızıl Ordu birliklerinin kurulması (1. Müslüman Sosyalist Alayı ve Tatar-Başkır taburlarından biri), Kazan Sovyeti'nin karşıdevrimcilerle savaşında en umut verici öğelerden biri olmuştur.

Sağ SD'ler ve Menşevikler tarafından kışkırtılan Rus Kızıl Ordu birlikleri Kazan'da, Sovyet iktidarına karşı bir isyan düzenledikleri zaman, Kızıl Ordu ve Müslüman İşleri Komiserliği tek bir ağızdan, silahlarıyla onları Sovyet iktidarını tanımaya zorlayacağını ilan etti.

Ufa Komiserliği için de aynı şey söylenebilir. Ufa ilinde Çekoslovaklara karşı yürüttükleri operasyonlarda Kızıl Ordu birlikleri kesin olarak, bu ilin en devrimci öğesinin Müslümanlar olduğunu bildirmişti. Rus nüfusu Sovyet askerlerine karşı düşmanca yaklaşım içindeyken, Müslüman nüfusu onlara yakınlık göstermiş, her şekilde yardım etmiş ve Çekoslovaklarla yaptıkları savaşlarına yardımcı olmuş olması bu gerçeğin çok açık bir ifadesidir. Bütün bunlar, herhalde, Müslüman işleri konusunda Ufa Komiserliği'nin yaptığı çalışmaların meyvesidir.

Eğer Halk Komiserleri Konseyi *Narkomnats*'ın tasarısını onaylarsa, Müslüman devrimci örgütlerin, Rusya'nın Müslüman proletaryasını birleştiren tek bir örgüt kurma yolundaki bütün çabaları boşa gidecektir.

Atılan bu adımın olumsuz sonuçlarını söylemeye gerek yok: Devrimci Müslümanların elinden, Sovyet iktidarı ve dünya sosyal devrimi için ajitasyon yaparken bugüne dek yararlandıkları başlıca argüman alınmış olacaktır. Yani, halklararası Müslüman örgütler koalisyonunun yerine Müslüman proleter örgütlerini geçirme düşüncesi şeklindeki argüman. Altında gerçek bir zemin olmadığından, devrimcilerin Müslümanlar arasından çekilmesi gerekecektir.

Bu son duruma özellikle dikkat etmek gerekir, çünkü Müslümanlar arasındaki devrimcilerin Rus ve bütün dünya devriminin gelişme tarihi içindeki önemini gözardı etmek, özellikle de bugün için, müttefik emperyalizminin Rusya'da karşıdevrim örgütleyicisi olarak ortaya çıkması, Sovyet Rusya için Doğunun Müslüman proletaryası arasında emperyalizme karşı yaygın bir ajitasyon örgütlemek için uygun bir zemin oluştururken doğru olmayacaktır.

Yukarıda belirtilenlerin ışığında Müslüman İşleri Komiserliği, Halk Komiserleri Konseyi'nden, *Narkomnats* tarafından teklif edilen *Narkomnats*'ın rolünün indirgenmesi tasarısını onaylamamasını, ona, bir kısmı Müslümanları ilgilendiriyor olsa da, Müslüman İşleri Komiserliği'nin öne sürdüğü ilkelerle uyum içinde çalışmasını şart koşmasını rica eder.

Komiserlik Başkanı: Sultan Galiyev,
Üyeler: Kildibyakov, Ahmadhametov,
Sekreter: G. Ahmadhametov

TsGA UPD RT. - F. 36. - Op. 1b - D. 234b - L. 118-125.

Milletler Halk Komiserliği'ne Tebliğ:

1918 Yılında Beyaz Muhafızlar ve Müdahalecilere Karşı Savaşa Müslüman Proletaryanın Katılımı

31 Ekim 1918

Dünya devrimine yönelmiş ve bu yolda milli ve uluslararası burjuvazinin çeşitli engelleriyle karşılaşmış olan Sovyet iktidarı için, burjuvazinin Sovyet iktidarını yıkarak sermaye iktidarını yeniden kurma çabalarına karşı, Rus Cumhuriyeti'nin çeşitli milletlerinin proletaryasının nasıl bir tutum aldığını bilmek oldukça önemlidir.

Bu açıdan Müslüman proletaryanın konumu özellikle büyük bir önem taşımaktadır.

Müslüman proletaryasının Sovyet iktidarına yönelik şu ya da bu yaklaşımı benimsemesi, büyük ölçüde, Sovyet iktidarının, orada uluslararası emperyalizme karşı koymak için zemin hazırlamak üzere, Müslüman Doğuyu kendine bağlamayı ne ölçüde başarmış olduğu sorunu tarafından belirlenmektedir.

Bu sorunun önemini gözardı etmek mümkün değildir, çünkü Doğuyla Batı arasındaki sosyo-ekonomik ilişkilerin tarihsel gelişme süreci tarafından ortaya konmuş olan karşılıklı ilişkilerin biçimlerinin incelenmesi, yal-

nız Asya'nın değil, Afrika'nın da Müslüman proletaryasının, bu proletaryanın asırlar boyunca uluslararası kapitalizmin başlıca sömürü nesnesi olmasına yol açan koşullar nedeniyle, uluslararası emperyalizme darbe vurmak için en uygun malzeme olduğunu açıkça göstermektedir.

Bu durum kanıt göstermeyi gerektirmeyecek kadar açıktır.

Batı Avrupa sanayisinin bütün gelişme tarihi açıkça bunun böyle olduğunu söylemektedir.

Türkistan, Kafkaslar ve Kırım'la iletişimin olmayışı, bu bölgelerin Müslüman emekçi kitlesinin yapısını kesin olarak belirleme olanağımızı engelliyor. Doğru, Sovyet iktidarının Türkistan'daki kararlılığı, bu bölgenin Müslüman proletaryasının tümüyle Sovyet iktidarı yanında olduğunun kanıtıdır, ama diğer yandan, oraya İran ve Hazar ötesi tarafından İngiliz ve Fransız askerlerinin dizginsiz ilerleyişi, oradaki halkın müttefik emperyalizminin Türkistan'a yönelmesine karşı kayıtsız, hatta duygudaş yaklaştığını gösterir gibidir.

Kafkaslar'dan gelen dağınık bilgiler, Kuzey Kafkaslar'ın Dağlı Müslümanların (Çeçenler, Lezgiler ve Müslüman Osetler), Ter ve Kuban Kazaklarının Sovyet iktidarına karşı isyanının değil, Sovyet askerlerinin safına yanaştığını göstermektedir. Ama Sovyet iktidarına Dağlıların hangi oranda geçtiğini ve geri kalan kesimin bu iktidara karşı nasıl yaklaşım içinde olduğunu kesin olarak söyleyemeyiz. Bazı tanıklara göre, Sovyet askerlerinin safına geçen Dağlı Müslümanların sayısı yüz bini bulmaktadır ama bu sayı gerçeğe pek uygun gelmemektedir. Her koşulda bütün bu bilgilerin düzeltilmesi gerekiyor. Ama ne olursa olsun, Kafkaslar'daki Dağlı Müslümanların bugün için Sovyet iktidarına destek verdiği ve ona yardımcı olduğu bir gerçektir.

Bu açıdan az çok kesin olarak sadece Volga çevresi ve Ural ötesi, askeri harekat alanında Çekoslovakların işgalini püskürtmüş olan Müslüman proletaryasının konumunu belirleyebiliriz.

Bilindiği gibi, Çekoslovakların ortaya çıktıkları ana dek bu bölgelerin Müslüman proletaryası daha yeni örgütlenmişti. Bütün Müslüman burjuva örgütlerinin hepsi Tüm-Rusya Müslüman Milli Sovyeti, Tüm-Rusya Müslüman Askeri Sovyeti, İç Rusya ve Sibirya Müslümanları Milli Meclisi ve Başkırların Kurucu Meclisi (*Başkır Kurultayı*) tasfiye edilmişti.

Müslüman proletaryanın devrimci savaşını yaşama sürecindeki yerlerde ortaya çıkan Müslüman İşleri Komiserliklerine gelince, Sovyetler'in büyük kısmı gibi daha oluşum aşamasındaydılar.

Müslüman İşleri Komiserliği ve bölge şubeleri tarafından İşçi-Köylü Ordusu'nun Müslüman birliklerinin kurulması için alınan önlemler tam olarak başarılı olmadı, çünkü bölge iktidarı çeşitli bahanelerle Kızıl Ordu'nun Müslüman birliklerinin az çok kalabalık savaşçı birimlere çevrilmesini engelledi. Bu da kısmen, Mayıs'ta kurulan Tatar-Başkır Cumhuriyeti toplantısında, Rus işçi kitlesi üzerinde otorite sahibi olan bazı Sovyet işçilerinin bölge Sovyet raporlarının sayfalarında, hem Müslüman İşleri Komiserliği'nin, hem de Milletler Halk Komiserliği'nin politikası üzerine, adı geçen cumhuriyeti kurma eğilimlerinin kesin olarak politik delilik ifadesi olduğunu ilan eden şiddetli bir eleştiriye yer vermiş olmasıydı (Kazan *Sovdep*'inin gazetesi *Znamya Revolyutsiya*'da K. Grassis'in makalesi).

Bu tür ifadeler devrimci Müslüman örgütlerinin çalışmalarına kuşku gölgesi düşürdü, bu daha sonra gizli bir güvensizliğe dönüştü ve buradan İşçi-Köylü Kızıl Ordusu'nun Müslüman birliklerinin örgütlenmesi çalışmalarına engel oldu.

Bu arada daha sonraki (ama artık geç olmuştu) yerel *Sovdep*'ler tarafından, bu kuşkuların bir temeli olmadığı ve Kızıl Ordu'nun Müslüman birliklerinin gelişmesi için bir engel oluşturmalarının büyük bir hata olduğu açığa çıkarıldı.

Bu açıdan Samara ve Kazan'da çok dikkat çekici bir olay oldu.

Samara'nın Çekoslovaklar tarafından Kazan'dan alınmasından önce de Ufa savunmasına, Müslüman Sosyalist Alayı'nın bir bölüğünden, uluslararası müfreze bölüğü ve denizciler bölüğünden oluşan bir Kızıl Ordu müfrezesi katıldı. Sonuncular yolda ayaklandı, bölüğe komuta edenleri tutukladılar ve rütbelerini aldılar. Bunu gören Kızıl Ordu Müslümanları protesto etti ve uluslararası bölükle anlaşarak, denizcilerden tutukladıkları ya da kurşuna dizmeye hazırlandıkları komuta kademesini denizcilerin elinden aldılar ve denizcileri kaderleriyle baş başa bırakıp kararlaştırılan yere yola devam ettiler.

Böyle bir olay Samara'da şehrin düşmesine iki hafta kala oldu.

Kazan'da bulunan ve burjuvazi tarafından kışkırtılan denizciler maksimalistlerle ve anarşistlerle birleşip Samara *Sovdep*'ine karşı ayaklanmak istedi. Ama onlarla birlikte olan Kızıl Ordu Müslüman Bölüğü, az sayıda olmasına karşın, kararlı ve kesin olarak bu türden bir eyleme izin vermeyeceğini ilan etti ve sorunu Samara *Sovdep*'i yararına çözdü.

Ama bütün bunlardan sonra Kazan'da yaşanan örnek daha da dikkat çekici oldu.

Samara'nın alınmasından kısa süre sonra Kazan'daki, Aşağı Novgorod'daki ve başka şehirlerdeki Çekoslovaklar karşıdevrimin ajanlarıyla Sovyet iktidarına karşı büyük bir komplo düzenledi.

Komplonun Kızıl Ordu'nun provoke edilmesi yoluyla gerçekleştirilmesi tasarlanmıştı. Kazan'da bu Kızıl Ordu'nun garnizon birliği üyelerinin rüşvetle alınması ve onlarla Sovyet arasında çekişme yaratılması şeklinde oldu. Olaya cepheden kaçan denizciler de karıştı.

Sonuçta karşıdevrimci cepheye, Sovyet için kesinlikle beklenmedik bir biçimde, provoke edilmiş 5000 Rus Kızıl Ordu üyesi geçti. Ayaklanan Kızıl Ordulular Sovyet'in Yürütme Komitesi ve Askeri Komiserliği'nin bazı üyelerini uzaklaştırmaya çabaladı. Ama çeşitli Sovyet işçileriyle mücadele görüntüsü altında gerçek bir karşıdevrim örgütlendiği anlaşıldı.

Sovyet'in durumu oldukça kritikti. Geçici olarak dağılmalı, kendi içinden gizli bir Askeri Devrimci Sovyet oluşturmalıydı.

Ama isyan başarıya ulaşmadı ve yayılmadı, çünkü Müslüman İşleri Komiserliği ve Müslüman Kızıl Ordulular Komünist-Müslüman Komitesi bir alay temelinde önlemler aldı ve Moskova'dan gelen Tatar-Başkır Taburu Garnizon Meclisi'nin dağıtılmasına ve cepheden kaçan denizcilerle Sovyet iktidarına karşı koyan Kızıl Ordulular silahlanmasına kesin olarak karşı koydu, asilere karşı silahla karşı koyacaklarını kararlı biçimde bildirdi.

Müslüman Kızıl Ordulular bu tür davranışı sonucunda, sayılarının 1000 kişiden fazla olmamasına rağmen, bütün bu çatışma Sovyet iktidarı yararına çözülmüştür.

Devrim çalışmasına adanmışlıklarını Müslüman Kızıl Ordulular bu olaydan sonra da birçok kez göstermiştir.

Yani, sol SD'lerin isyanıyla mücadele döneminde Sovyet iktidarı, Kazan'da Parti MK'sına karşı birleşen solcu sosyalist devrimcilerle mücadelede, asıl olarak Müslüman Kızıl Ordululara güvenmiştir.

Bu söylenenler şu sonuca varmak için yeterlidir: Eğer Çekoslovak isyanı sırasında Müslüman proletaryaya belirtilen Tatar-Başkır Cumhuriyeti sınırları içinde yeterince büyük bir Kızıl Ordu kurma imkanı verilseydi, bu hareket daha başında bastırılmış olurdu ve Sovyet Rusya şimdi Çekoslovak isyanını bastırmak için kaybettiği milyonları kaybetmek zorunda kalmazdı.

M. Sultan Galiyev

FA PF. F. 1318. -Op. 1. - D. 37. - L. 103-105. Orijinal.
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 257-262.

Birinci Tüm-Rusya Müslüman Komünistler Kongresi (Moskova, 4-12 Kasım 1918)

Örgütlenme Sorunu Üzerine Rapor[41]

9 Kasım 1918

Sultan Galiyev, Seksiyonların örgütlenmesinde ısrar eden yoldaşların görüşlerini kabul etmiyor. Müslüman partili işçilerin karşısında büyük görevler bulunuyor ve bu yüzden o, bağımsız merkezi bir örgüt kurmayı önermektedir. Böyle bir örgütün kurulması için, iktidar açısından sanıyorum bir engel yoktur, çünkü Rus Komünist Partisi (Bolşevik) enternasyonal bir partidir. Şu anda Almanya, Avusturya-Macaristan vb. yerlerde devrim oluyor. Varsayalım, İngiltere'de bir darbe oldu ve zenginlik İngiltere'deki proletaryada, yani onların eline geçti. Ama sonuçta İngiliz burjuvazisinin elinde öncelikle yerlilerin sömürüsü var ve bu yüzden İngiliz proletaryası *meşanstvo* durumuna [küçük burjuvalığa-stenografik yazıda böyle yazılmıştır] düşecek. Bizim buna karşı çıkmamız gerekir. Taktik olarak partili işçilerin yanında yer alacağız ve sadece Rusya değil, bütün dünya proletaryasını devrimcileştireceğiz. Bu yüzden bağımsız bir merkezi örgütümüz olmalı, böylece Müslüman nüfus arasında etki sahibi olup Tüm-Rusya MK'yla sıcak ilişki içinde olabiliriz. Bu aygıtın içeriği konusunda soru sormaya gerek yok, çünkü Tüm-Rusya MK tarafından

tanınacaktır. Bu soru ortadan kalkar. Eğer tanınmazsa, o zaman kendisi (yani Tüm-Rusya MK) bizim tarafımızdan benimsenen hedefleri yerine getirmek zorundadır.

Sultan Galiyev, bazı kimselerin onu anlamadığını söylüyor. Onun konuşmasını, sanki o ayrı bir parti kurmaya kalkışmış gibi anlamışlar. Hiç de böyle değil. Sadece örgütlerin kurulmasından bahsediyor, partinin değil.

RTsHİDNİ. - F. 583. - Op. 1. - D. 1 - L. 106-107; 108. Stenografik kayıt.

Müslüman İşleri Komiserliği'nin Çalışmaları Üzerine Raporun Tezleri

11 Kasım 1918

1. Komiserliğin çalışma koşulları

Çalışma alanı merkezden ayrıldı (Bu alanların kurtulması ölçüsünde örgütlenmeleri zorunluluğu doğuyor).

2. Ne yapmayı önerdiler?

a) Askeri açıdan - Müslümanlardan oluşan düzenli Kızıl Ordu birlikleri kurmak;

b) İşçi Müslümanların örgütlenmesi açısından - işçi kulüpleri vb.

c) Kültür ve eğitim açısından - bilimsel kurulların örgütlenmesi, seminerlerin, eğitim kurslarının vb. açılması;

d) Ajitasyon açısından - Rusça olarak *Kızıl Bayrak* [*Krasnoye Znamya*], Tatarca olarak *Çolpan*, *Kızıl Armiya*, kitap çevirileri, basım aletlerinin çoğaltılması;

d) Kafkaslar'a, Kırım'a, Türkmenistan'a ajitatörlerin gönderilmesi.

Neler yapıldı:

O dairelerle istatistik, hukuk daireleri.

İstatistik

1) Müslüman sosyalist komiteleri;

2) Komiserlikler.

Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin sınırlarının haritası. Rusya'daki, bütün yeryüzündeki Müslüman nüfusun miktarı.

Hukuk. Yasaların kanunlaşması.

RTsHİDNİ. - F. 583. - Op. 1. - D. 1 - L. 176. Kendi yazısı.

RSFSC Askeri İşler Halk Komiserliği Yüksek Soruşturma Dairesi'ne Mektup:

Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun Yayın Çalışmaları

9 Kasım 1918'den sonra

Daire'nin 9 Kasım tarihli 132/7770 nolu yazışmasına[42] yanıt olarak Merkezi Müslüman Askeri Kurulu, Kurul'un politik dairesinin, 4 ila 11 nolu sayılarının 6000 adet olarak ve 12. sayıdan itibaren 20.000 adet olarak basılan *Kızıl Armiya* (*Kızıl Ordu*) adlı Müslüman gazetesini yayınladığını bildirir.

Gazete öncelikle Doğu cephesinin Kızıl Ordu Müslümanları arasında, Volga Askeri Donanması aracılığıyla dağıtılmaktadır. Kurul'un Kazan şehrinde bulunduğu sırada gazeteler 15.000 adet olarak dağıtılıyordu; bunların içinde

1. Ordu .... 1500 adet
2. Ordu .... 3000 adet
3. Ordu .... 3000 adet
4. Ordu .... 3000 adet
5. Ordu .... 3000 adet

Ve Doğu cephesi karargahı 1500 adet

Toplam 15.000 adet.

Ve 5000 adet çeşitli işçi Müslüman örgütlerine ve Volga çevresi, Sibirya ve Amur bölgesinin yoksul köylülerine posta aracılığıyla dağıtılıyordu.

Azami miktarda derginin dağıtılamamasının iki nedeni vardı: Bunların birincisi, yoldaş Troçki'nin emrine göre, Moskova'dan Kazan cephesine cephedeki Müslüman birliklerini doğrudan yönetmek üzere gelmek zorunda kalan, daha bir şekil kazanmamış olan Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun, Kazan'ın Çekoslovaklar tarafından alınması sırasında oradan ayrılamaması, Kurul'un iki üyesinin esir düşmesi, bu arada Kurul Başkanı'nın başına gelenlerin bugüne dek bilinememesi oldu.

Bu nedenle Kurul'un çalışması bölündü ve ancak Kurul'a yeni üyelerin katılmasından sonra ve Kazan'ın tekrar Sovyet askerlerince alınmasından sonra sürdürülebildi. Kurul'un yeniden canlanması çalışmaya en baştan başlamayı gerektirdi, yani bütün çalışmalar bozuldu. Bunun ikinci nedeni de, Moskova'da Tatarca baskı yapmak için iyi bir matbaanın olmamasıydı. *Kızıl Armiya* gazetesi ve Kurul'un diğer yayınları "Doğu Matbaası"nda basılıyor, onun da 160 kilo kadar Müslüman harfi var ve bu, Rusya'nın bütün merkezi Müslüman kurumlarına hizmet eden tek kurum, bu yüzden ona güvenmek mümkün değildi.

Şimdi Kurul'un politik dairesi cephelere yayınların Merkezi Yürütme Komitesi Yayın Dairesi aracılığıyla yeterince ulaştırılması için bütün önlemleri alıyor, *Kızıl Armiya* gazetesinin özel bir basımı hazırlandı, Tatarca bir dizi broşür çıkarıldı, ayrıca bir dizi başka broşürün çıkarılması ve gazetenin en azami sayıya ulaştırılması düşünülüyor. Bu amaçla Kurul, Kurul'a matbaa için gerekli araçların sağlanması için Yüksek Askeri Soruşturmaya en kısa zamanda dilekçeyle başvuracaktır.

Siyasi Daireye Başkanlık Eden Sekreter [imzalar yok]
Kurul Başkanı M. Sultan Galiyev

RGVA. - F. 17. - Op. 1. - D. 14. - L. 3. Orijinal.
Sultan Galiyev M. Stati-Vistuplenİya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd., 1992, s. 262-264.

Menzelinsk, Elabug, Kazan, Simbirsk, Nijniy Novgorod, Perma, Çistopol, Saratov, Petrograd'daki İl ve Eyalet Müslüman İşleri Komiserliklerine ve Doğu Cephesi 2. Ordu Karargâhına Mektup:

Müslüman İşleri Komiserliği'nin Tatar-Başkır Komiserliği'ne Dönüştürülmesi Üzerine

14 Aralık 1918

Müslüman Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'nun kurulmasını göz önünde bulundurarak, Müslüman İşleri Komiserliği, *Narkomnats* tarafından tasfiye edildi. Tatar-Başkır Komiserliği yeniden kuruluyor. Kafkâs Ötesi Tatarları için özel bir Komiserlik kuruluyor. Büronun toplantısında ben Müslüman halkların cumhuriyetlerinin proletaryasını birleştiren örgütün korunmasının zorunlu olduğu görüşünü savundum, ama tek başıma kaldım. Tatar-Başkır Komiserliği'nde büronun kurulmasıyla sadece genel, istatistik, yayın, kültür ve eğitim daireleri kalacak. Diğer daireler dağıtılıyor.

No 2061.

Tatar-Başkır Komiseri Sultan Galiyev

TsGA İPD RT. - F. 36. - Op. 1. - D. 265. - L. 91-92. Kopya.

İşgalcilerin ve Beyaz Muhafızlar'ın Saflarında Sovyet İktidarına Karşı Çarpışan Başkır ve Tatarlara,

Sovyet Askerlerinin Safına Geçme Çağrısı

29 Aralık 1918

Başkır ve Tatar kardeşler!
Siz aldatıldınız, çok kötü aldatıldınız!

Rus ve Kazan toprak ağası ve bankerlerinin satın aldığı Zeki Velidov'lar, Alkin'ler, İshakov'lar, Maksudi'ler ve Tuktarov'lar sizi kandırdı.

Sizi Sovyet iktidarıyla mücadeleye çağırırken, sizlerden Başkır alayları ve süvari bölükleri kurarken, sizlere Sovyet iktidarının sizin kendi kaderinizi tayin hakkına karşı çıktığını, elinizden topraklarınızı alıp mekteplerinizden dilinizi ve dinizini kovacağını söylediler. Nasıl kuyruklu yalan!..

Şimdi çevrenizde olup bitenlere bir bakıp düşünürseniz, bunun yalan olduğunu görürsünüz.

Bütün bu kişiler için önemli olanın, sizin kendi kaderinizi tayin hakkınız olmadığını, sizin diliniz ve dininiz olmadığını, sizi ellerinde tutmak, si-

zi kandırmak istediğini görürsünüz.

"Milliyet" ve "din"den bahsederek, sizi kendi iktidarları altına almak istiyorlar.

Açgözlü toprak ağası ve kulakların ve de onların satılık dindarlık iktidarının altına.

Ama biraz daha ciddi düşünecek olursanız, "liderlerinizin" arkasında başkalarının, Başkır ve Tatarlara asırlardır kulluk ettiren, eziyetini çektiren, işkence eden, acı veren ve onları soyan başkalarının olduğunu görürsünüz.

Arkalarında Çar'ın genel valisi Krıjanovski'nin torunları olan, sizi soymuş ve topraklarınızı Çar'ın uşak ve cellatlarına, çeşitli *knez*, kont ve soylulara vermiş olan Rus toprak sahipleri duruyor.

Arkalarında bir zamanlar zorla sizi Hıristiyanlaştırmaya çabalamış ve sizin anadilinizde okullar açmanıza izin vermemiş olan Rus papazları ve monarşist misyonerleri duruyor.

Arkalarında üzerinize yapışmış ve kanınızı emen bankerler, tüccarlar, toprak ağaları ve haraççılar var.

Bütün bunların arkasındaysa yabancı banker ve kapitalistler, İngiltere, Fransa, Japonya ve Amerika kapitalistleri var ama sizden bu gerçeği gizliyorlar. Sizin "liderlerinizin" dünya kapitalizminin elindeki kuklalar olduğu gerçeğini gizliyorlar.

Gerçeğe kulak verin!

Gerçeğe kulak verin, emekçi Başkır ve Tatarlar!

Dünya halkları arasındaki kanlı savaş dört yıl sürdü. Milyonlarca can aldı. Yeryüzü kan selleriyle yıkandı. Yeryüzünde milyonlarca yetim ve öksüz kaldı.

Bütün bunlar neden oldu?

Yoldaşlar, dünyanın en güçlü iki sermayesinin, bir yanda İngiltere, Fransa, Japonya, İtalya ve Rusya, diğer yanda Almanya ve Avusturya ortak sermayesinin aralarında savaşa girmesi yüzünden.

Her biri dünyanın efendisi olmak istiyordu.

Paylaşamadıkları başlıca meyve Doğu ve onun Müslüman ülkeleriydi: Hindistan, İran, Türkiye, Arabistan, Mısır, Libya, Tunus, Cezayir ve Fas.

Alman-Avusturya bankerleri İngiliz-Fransızların elinden bunları almak ve sahiplenmek istiyordu, İngiliz-Fransız kapitalistleriyse onlar üzerindeki egemenliklerini korumak istiyordu.

Savaş Alman-Avusturya sermayesinin yenilgisiyle sona erdi ve şimdi İngiliz-Fransız emperyalizmi dünya egemeni olmak istiyor.

Ama bir düşman daha kaldı, bu düşman Avusturya-Alman ittifakından bile daha tehlikeli ve korkunç. Onların bu düşmanı Rus Devrimi'dir. Rus Sovyet iktidarı ve onun başında bulunan Komünist Bolşevik Parti.

Rus Devrimi'nin, gelişmesi durumunda, başka ülkelere de sıçrayacağını ve dünya sosyalist devrimi gerçekleşeceğinin gayet iyi farkındalar. O zaman İngiliz-Fransız sermayesinin bütün sömürgeleri ellerinden çıkacak ve bağımsız emekçi cumhuriyetler olacaktır.

İşte bu yüzden İngiliz-Fransız ve onlarla ittifakta olan Japon-Amerikan kapitalizmi var gücüyle Rus Devrimi'ni yıkmaya ve Rus-Sovyet iktidarını devirerek yerine monarşiyi getirmeye çabalıyor.

Bütün güçlerini harcıyor ve bu amaca erişmek için bütün sinsiliklerini ortaya döküyorlar.

Çekoslovakları satın aldılar, eski Çarcı generalleri ve karşıdevrimci subayları satın aldılar, Kazakları satın aldılar, sizin "liderlerinizi" de satın aldılar.

Bazısını parayla, diğerlerini de "özerklik" vaadiyle satın aldılar. Ama bu yalan, yoldaşlar!

Bakın, neler yapıyor İngiliz-Fransız ve Amerikalılar.

Almanya ve Avusturya'yı işgal ediyorlar. Türkiye'yi, İran'ı, Kafkas ötesini işgal ettiler ve Türkistan, Kırgızistan, Kafkas, Kırım, Ukrayna, Tatar-Başkır ve bütün Sovyet Rusya'yı işgal etmeye çabalıyorlar.

"Özerklik" vermiyorlar, kendi hegemonyalarını yerleştiriyorlar.

Ama bunu başaramayacaklar. Ukrayna'yı ve Rus Cumhuriyeti'nin batı kısımlarını yutmak isteyen Alman bankerleri nasıl püskürtüldüyse, öyle püskürtülecekler.

Dünya devrimi yangınını söndürmeyi başaramayacaklar. Bakın, çevrede neler oluyor:

Artık Almanya, Avusturya ve Bulgaristan işçileri de ayaklandı. Alman imparatorunun idaresi çöktü ve artık Sovyetler Almanya'da. Avusturya-Macaristan'da da Sovyetler kuruluyor

Bütün Rus işçi halkı, yekvücut silahlandı ve karşısına çıkan herkesi güçlü darbelerle ortadan kaldırdı.

Sovyet iktidarının ve Bolşeviklerin halkların kendi kaderini tayin hakkına karşı çıktığını söylüyorsunuz.

Ama Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti'ni kuran Sovyet iktidarı değil mi?

Türkistan Müslümanlarına genç Türkistan Cumhuriyeti'ni vermedi mi?

Bütün Doğu ve onun bütün Müslüman ülkelerini İngiliz-Fransız sermayesinin asırlık boyunduruğuna karşı ayaklanmaya ve İngiliz görevlilerin iktidarını alıp bağımsız cumhuriyet kurmaya çağırmadı mı, çağırmıyor mu?

Yoldaşlar, Sovyet iktidarı bütün dünya işçi sınıfını sermayenin boyunduruğundan kurtarmaya çabalıyor. Kararlı ve kesin bir biçimde bu yolda ilerliyor ve bu yolda karşısına ne çıkarsa çıksın acımasızca yeryüzünden silmeye kararlı.

Eğer emekçi sınıfın çıkarlarına değer veriyorsanız; eğer sizi aldatan İngiliz ve Fransızların en ağır kölelik koşullarına soktuğu, yüz milyonlarca emekçi Müslümanın çıkarlarına değer veriyorsanız; eğer Türkiye, İran, Türkistan, Kırgızistan, Kafkas ve Kırım işçilerinin bu boyunduruğa girmesini istemiyorsanız, Sovyet iktidarına karşı mücadele etmemeniz, kendi liderlerinize karşı ayaklanıp Çekoslovakların safını terk etmeniz, Sovyet askerlerinin yanına geçmeniz gerekir.

Hemen, hemen!..

Hemen koşun, sizin biricik dostlarınız olan Sovyet Rusya işçilerinin yanına geçin, sizi aldatan İngiliz ve Fransızların paralı adamlarını kaldırmak için ortadan.

Hemen koşun, İngiliz-Fransız sermayesinin boyunduruğuna girmiş olan

Türkiye, İran, Kafkas ve başka Müslüman ülkelerin işçilerini hep beraber kurtarmak için.

Koşun, hemen!..

Yoksa çok geç olacak ve Batı Avrupa emperyalizminin boyunduruğu altında acı çeken yüz milyonlarca işçi Müslümanın lanetleri düşecek üzerinize.

Çekoslovaklara karşı mücadele eden on binlerce Tatar, Başkır ve Türk Kızıl Ordu Müslümanı adına, sizi ayaklanmaya çağırıyoruz.

Başınızdakilere karşı ayaklanın!

Onları kurşuna dizin ve Sovyet askerlerinin safına geçin.

Yoksa çok geç olacak ve tarihin kolları sizi kucaklamayacak.

Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti Askeri İşler Halk Komiserliği'ne Bağlı Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Başkanı
Mirsaid Sultan Galiyev
Kurul Üyeleri: Nabiulla Valiidov, Kamil Yakubov, Ahmedjan Almayev

Jizn Natstiyonanostey, 1918, 29 Aralık, Nu 8.

Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 264-269.

1919

Yüksek Askeri Konsey Başkan Vekili E. M. Sklyanski'ye,

Askeri İşler Halk Komiserliği'ne Bağlı Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun 1918 Yılı Sonrası Çalışmaları Üzerine Rapor

Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun çalışmaları iki döneme ayrılmaktadır:

1) Müslüman İşleri Komiserliği'nin Askeri Dairesi'nin kuruluş zamanından, Kazan şehrinin düşmesi ve Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun Çekoslovaklar tarafından tutuklanması zamanına dek olan dönem (1918 yılı Ocak ayından aynı yılın 6 Ağustosuna kadar);

2) Kazan şehrinin Sovyet askerleri tarafından geri alınmasıyla Kurul'un kurulmasından sonraki dönem (12 Eylül'den günümüze dek).

İlk dönemin ardından Kurul'un çalışmaları şu alanlarda oldu:

1) Karşıdevrimci Tüm-Rusya Müslüman Askeri Sovyeti'nin (*Harbi Şura*) ve onun bölge, eyalet ve il kollarının tasfiyesi;

2) Bu organlar tarafından kurulan (Kazan'da 20 bin, Orenburg'da 12 bin, Ufa'da 15 bin ve Volga çevresindeki başka şehirlerde 10 bin kişilik) Müslüman Milli Taburlarının demoralizasyonu;

3) Kazan, Ufa, Astrahan ve başka şehirlerin kalabalık Müslüman merkez-

lerinde Kızıl Ordu'nun İşçi-Köylü Birliği'nin kurulmasına ve bu amaçla Müslüman İşleri Komiserliklerine bağlı askeri daireler kurulmasına yardımcı olmak.

Bunun sonucunda Kazan'da 1. Müslüman Sovyet Alayı; Astrahan'da Müslüman Kızıl Ordu Tugayı; Ufa'da Müslüman Sovyet Alayı; Belebey, Menzelinski'de Müslüman Kızıl Tugayları; Moskova'da 1. ve 2. Tatar-Başkır Taburları kuruldu.

Bu birliklerden özel olarak şunlar ayrıldı: Kazan 1. Müslüman Sovyet Alayı, Astrahan Kızıl Ordu Tugayı ve 1. Tatar-Başkır Taburu. Bu birliklerin sağlamlığı sayesinde Kazan ve Astrahan şehirlerindeki Kızıl Ordu isyanları bastırıldı ve Kazan şehrinde sol SD'lerin ayaklanması önlendi. 1. Müslüman Sovyet Alayı, Kazan'ın Çekoslovaklar tarafından alınması sonucu dağıldı;

4) Kurul, Müslümanlardan oluşan Kızıl Ordu birliklerinin kurulması ve çok daha kalabalık birimlere ulaştırılması için geniş bir plan hazırlamıştı, ama bu yöndeki çalışmaları, Kurul'un Çekoslovaklara esir olması nedeniyle durdu.

6 Ağustos'tan 12 Eylül'e kadarki süreç içinde, belirtilen nedenlerle Kurul faaliyet gösteremedi.

İkinci dönemde Kurul'un çalışmaları yeni bir yapılanmayla şu şekilde oldu:

1) Kurul'un yeniden yapılanması;

2) Farklı ordu karargahlarıyla ilişkiler kurulması;

3) Dağılmış Müslüman birliklerinin yeniden bir araya getirilmesi (Kazan şehrinde 1. Sovyet Müslüman Piyade Alayı ve Simbirsk cephesinde 1. Tatar-Başkır Taburu bir araya getirildi);

4) Volga çevresi ve Uralların kurtulmuş bölgelerinde İşçi-Köylü Kızıl Ordu Müslüman Birlikleri'nin kurulmasına aracılık etmek (Kazan'da 1. Kazan Sovyet Yedek Müslüman Piyade Alayı; Astrahan'da Tuybaktin adına Müslüman Piyade Alayı ve Samara'da Müslüman Piyade Alayı; Elagub'da Müslüman Piyade Taburu kuruldu);

5) İşçi-Köylü Kızıl Ordusu Müslüman Birlikleri'nin siyasi yaşamının düzene sokulması.

Bu son hedeflerde Kurullar Müslüman birliklerin siyasi liderlerini siyasi komiserler ve komünist çekirdeğin örgütleyicileri olarak yönetmektedir.

Dahası, Kurullar Müslüman birliklerine yayınların ulaşması için gerekli önlemleri aldı (Her sayısı 20.000 adet olan Tatarca *Kızıl Armiya* gazetesi ve politik nitelikte broşürler).

Müslüman birliklerin oluşumunda belli bir sistem ve belirli bir düzenlilik sağlama amacıyla, Kurul, Tüm-Rusya baş karargahlarıyla temasa geçti. Müslüman birlikler bundan böyle daha önceden belirlenen belirli görevler için kurulacaktır.

Bütün bu amaçlar için Kurullar şimdi İşçi-Köylü Kızıl Ordu Müslüman birliklerinin ve çeşitli Kızıl Ordu Müslümanlarının sahip olduğu her şeyi kayda geçirmekte ve hazırlanan komuta merkezleri ve siyasi komiserleri tarafından tedarik edilmeye uygun olmaları anlamında randımanlarını sağlamaktadır.

Kurul'un komuta merkezi, amacına uygun Müslüman birlikleri elde etmek üzere Müslümanlar için özel komuta kursları açıyor (Piyade komuta kursları Kazan'da açıldı ve Astrahan'da süvari kursları açılıyor).

Siyasi komiserler sorunuyla ilgili olarak Kurul, Parti MK'sına bağlı Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'yla ve komünistlerle ve onların yerel örgütleriyle tam temas içinde çalışan Müslüman sol SD'lerin MK'sıyla ilişkiye girdi.

Müslüman birliklerinin komuta merkezinin hazırlanması için Kurul, Müslüman Kızıl Ordu mensuplarının genel komuta kurslarına katılmasına yardımcı olmak gibi çalışmalar da yaptı.

Sonuç olarak Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun kuruluşundan sonraki dönemde hangi koşullarda çalışmaya başladığına dikkat çekmek önemlidir, çünkü Kurul'un randımanı doğrudan bu koşullara bağlıdır.

Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun çalışmalarına, onun daha çok üretkenlik göstermesine engel olan başlıca neden, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun resmi olarak mevcut olmamasıydı, çünkü nedense Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun kuruluşu için gerekli emir zamanında verilmemişti.

Oluşturulan Kurul'un üyelerinin bütün yetkileri bu yılın 13 Eylül ile 13

Kasım arasındaki dönemde ancak Askeri İşler Halk Komiserliği'nin vekaletiyle, yani bunları ellerinde tutanların Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun üyesi olması koşuluyla yapılmaktadır.

Merkezi Müslüman Askeri Kurulu, Kazan'a gelip de Müslüman birliklerin oluşturulmasına başladığı zaman, bir süre sonra yerel Askeri Komiserliğin yarattığı bazı engellerle karşılaştı, çünkü Komiserlik çok kesin olarak Kazan'da ve Kazan ilinde çeşitli Müslüman Kızıl Ordu birliklerinin oluşturulmasına, merkezden buna ilişkin bir emir gelmediği için izin veremeyeceğini kesin olarak bildirmişti.

Benzer durumlar Moskova askeri çevrelerinde de gözlendi. Yoldaş Muralov'un sözlü emriyle Moskova'da az olması nedeniyle 2. Müslüman Sosyalist Taburu kuruldu. Bu sırada Moskova'da ve Moskova çevresinde seferberlik oldu, böylece belirtilen taburun oluşturulması ve seferberliğe katılan Müslümanlardan daha kalabalık Kızıl Ordu birimlerinin kurulması için gerçek koşullar doğmuş oldu. Bu tür birimlerin kurulmasına yönelik nedenler, yakın bir gelecekte Moskova'ya Almanya ve Avusturya'dan on binlerce Müslüman askerin çeşitli topluluklar halinde dönmesi beklentisiyle daha da güçlenmiştir.

Buna rağmen, bu nedenle yoldaş Muralov'la yapılan ayrıntılı görüşmede, kendisi herhangi bir Müslüman birliğinin kurulmasını kesin olarak reddetmiştir.

Bu arada, Moskova askeri çevrelerinden, Sovyet iktidarının Müslüman örgütleri açısından Kızıl Ordu Müslümanlarının, aralarında ajitasyonu güçlendirme amacıyla çeşitli birimlere ayrılması talebiyle birtakım talimatlar verilmiştir.

Tam da böyle bir konumda, Sovyet Askeri Komiserliklerine bağlı Askeri Daireler şeklinde çeşitli yerlerde Kurul'un Müslüman birliklerin kurulmasıyla ilgilenen destek örgütlerinin kurulması ve başlarına Kurul üyelerinin geçmesi sorunu ortaya atıldı. Bu soru da yerel iktidarların incelemesine sunuldu. Şu ya da bu şekilde çözülmesi tümüyle Kurul'un şu ya da bu önemli üyesinin, yerel Askeri İşler Komiserliklerinin kişisel gözetimine bağlıydı. Bu da Astrahan, Perma ve Petrograd'da Müslüman birliklerinin oluşturulması için yerel Müslüman örgütlenmeleri varken (ilkinde Bölge Askeri-Siyasi Komiserliği, son ikisindeyse Askeri Kurul biçiminde), kalabalık Müslüman

nüfusu olan Kazan, Samara ve Simbirsk gibi yerlerde bunların bulunmamasını açıklayabilir.

Merkezi Müslüman Askeri Kurulu kuruluşunun başında, ordu karargahlarına telgraf çekerek, onlardan çeşitli ordulardaki Müslüman birliklerin ve Kızıl Ordu Müslümanlarının sayısıyla ilgili veriler, onların mevcut komuta merkezi ve siyasi kadrolara bağlı olarak verimliliğiyle ilgili veriler vermelerini rica ettiği zaman, hafif de olsa, benzer engellerle karşılaşmıştır (28 Eylül tarihli, 30, 31 ve 32 nolu telgraflar). Bu telgrafa sadece Güney Cephesi karargahının yanıt vermiş olması ilginçtir, o da kesinlikle Askeri Kurul'u ilgilendiren sorulara rakamsal veriler vermeksizin, Güney Cephesinin Müslüman savaşçılardan ajitatörlere ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir.

Kurul'un Askeri Dairesi'nin, Kurul'un Moskova'ya yola çıkması üzerine ordu karargahlarına gönderdiği ve çeşitli ordulardaki Kızıl Ordu Müslümanlarının ve Müslüman birliklerin ayrıntılı sayılarını açıklayıcı anketleri de (rapora eklenmiştir) yanıtsız kalmıştır.

Bu durumun Askeri Kurul'un konumunun sağlamlaştırılması üzerinde ciddi biçimde düşünmeye zorlaması doğaldır. Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun konumunu ele almak ve onun Askeri İşler Halk Komiserliği tarafından onaylanmasıyla birlikte, Müslüman Askeri Kurulu'nun Rus Devriminin gelişmesi için ve Müslüman proletaryanın uluslararası politik durumda tuttuğu yerle ilişkili olarak önüne koyduğu hedefleri yaşama geçirmek üzere karar alındı.

Bu hedefler son aşamada şuna yol açar:

1) Rusya'nın Müslüman halklarının proletaryası içinden, ilk aşamada Tatar ve Başkırlardan, az çok kalabalık İşçi-Köylü Kızıl Ordu Birlikleri oluşturmak;

2) Bu amaçlar için gizli emirle kurulmuş küçük askeri birimleri (müfreze, manga ve taburlar) daha kalabalık alay, tugaylara, hatta daha sonra tümenlere dönüştürmek, bununla aynı zamanda onların yedeklerini hazırlamak.

Bu temel hedefler Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun bütün diğer çalışmalarını da belirleyecektir.

Bu çalışmanın şeması şu şekilde olacaktır:

1) Çeşitli yerel askeri örgütlerin çalışmalarının Müslüman birliklerin oluş-

turulması işinde merkezileştirilmesi;

2) Bu amaçla Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun yerel dairelerinin hantal değil, ama esnek bir ağını, ordu karargahlarında ya da çevre, eyalet ve il askeri komiserliklerinde, bu sonunculara Müslüman nüfusa askerlik eğitiminin verilmesi emrinin yürütülmesi konusunda yardımcı organlar olarak kurmak.

Bu hedeflerin düzenli bir biçimde hayata geçirilmesi, ancak, eğer Merkezi Müslüman Askeri Kurulu kendi emrinde çeşitli Müslüman birliklerin sayıları ve karışık birliklerdeki Kızıl Ordu Müslümanlarının sayısıyla ilgili bütün verilere, ayrıca ana dilinde konuşabilen Kızıl Ordulu Müslümanların donanımı hakkında Kurmay Heyeti ve Asker Alma Dairesi tarafından temin edilebilecek kesin verilere ulaşabilmeye bağlıydı.

Ama bütün bu soruların açıklaması sadece anket yoluyla yanıtlanması olanaksız olduğundan, eğer orada birliğe sahip olan çeşitli orduların özel yeniden düzenlenmelerini dikkate alınacaksa, Askeri Kurul'un karşısına, ordu karargahlarında (politik dairelerde) kendi temsilcilerini yerleştirme hedefinin kaçınılmaz olduğu sonucu çıkmaktadır. Askeri Kurul bunlar aracılığıyla bütün ordu karargahlarıyla ilişkiye geçebilir ve onlar aracılığıyla yerel askeri komiserliklerle ilişkiye geçecektir.

Merkezi Müslüman Askeri Kurulu, Kurul'un durumu, Kurul'un ekibi ve hesaplarıyla birlikte, doğrudan Askeri İşler Halk Komiseri yoldaş Troçki'nin onayına sunulmuştur.

Askeri Kurul'un üyelerinin *Narkomnats*'a bağlı Müslüman İşleri Komiserliği tarafından tavsiye edilmesi gerektiğini, onun başka bölümlerle köklü bir bağa sahip olduğunu göz önünde bulundurarak, yoldaş Troçki bizim durumumuzda *Narkomnats* tarafından durumla ilgili yorum alınmasının zorunlu olduğu kararını aldı.

Bizim *Narkomnats*'taki konumumuz zamanında, Tüm-Rusya Askeri Komiserler Bürosu'nun, Askeri Eğitim Kurumları Yürütme Komitesi'nin değerlendirmeleriyle ve Kurul'un ekip ve hesaplarının sizin tarafınızdan atanan özel bir komisyon tarafından incelenmesi sonucu, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun varlığının vazgeçilmez olduğu şeklindeki olumlu yorumlarla savunulmuştu.

Ama o zamandan bu yana nedense *Narkomnats* bizim çağrımıza, oradaki durumun 16 Kasım'da kayda 301 numara altında alınmasına ve sonra Milletler Halk Komiserliği'nin Merkezi Müslüman Komitesi'nin ortadan kaldırılmasına ve onun yerine Tatar-Başkır ve Transkafkasya olmak üzere iki yeni komitenin kurulmasına ilişkin emri üzerine değiştirilmiş haliyle geçen yılın 14 Aralık tarihinde 626 kayıt sayısı altında tasdik edilmesine rağmen nedense cevap vermiyor.

Merkezi Müslüman Askeri Kurulu üyelerini artık Merkezi Müslüman İşleri Komiserlikleri değil, Merkezi Müslüman Komünist Örgütler Bürosu seçmektedir ve Askeri Kurul bugüne dek bu soruna karşı aldırışsız kalmıştır.

Merkezi Müslüman Askeri Kurulu, *Narkomnats*'ın kendi kararını ne zaman vereceğini bekleyemedi ve vakit kaybetmeksizin yerini sabitleştirmek üzere Size başvurdu, yine de bu vakte dek Kurul'un bütün üyeleri görevlerine yurttaş Troçki tarafından atanmış bulunmaktadır (20 Kasım 1918).

Size Kurul'u oluşturma emri verildi ve Askeri Kurul'un üye ve hesaplarını gözden geçirmek üzere askeri istihbaratın merkezi örgütlerinin temsilcilerinden bir özel komisyon atandı.

Bildiğimiz gibi, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun ekip ve hesapları ancak bugünlerde nihai onayı almıştır.

Ve ancak şimdi Merkezi Müslüman Askeri Kurulu düzenli çalışma fırsatını bulmuştur.

Kurul en yakın zamanda Ufa, Astrahan ve Kazan şehirlerinde Müslüman Kızıl Ordularını oluşturulmasına başlama niyetindedir. Şu an için Kurul bölgede bu oluşumun koşullarını sağlamaya çalışmaktadır.

Bu sorunun olumlu çözüleceğine inanmak için temelimiz var.

Bu oluşum için gerekli şeyleri sağlamak üzere Kurul'un bütün üyeleri bölgeye gidecek ve oluşumu şahsen idare edecek.

Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Başkanı
M. Sultan Galiyev

RGVA. - F. 17. - Op. 1. - D. 14. L. 13-17. Orjinal.
Sultan Galiyev M. Stati-Vystupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 269-277.

Narkomnats'a bağlı Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nu Koruma ve Güçlendirme Zorunluluğu

Yüksek Savunma Konseyi Başkanı V. İ. Lenin'e Mektup.
Kopyalar: Milletler Halk Komiseri J. V. Stalin'e,
Yüksek Askeri Konsey Başkanı L. D. Troçki'ye,
Askeri İşler Halk Komiseri Vekili E. M. Sklyanski'ye,
Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Başkan Vekili N. G. Vahidov'a,
Müslüman İşleri Komiserliği Başkan Vekili A. M. Enbayev'e

28 Şubat 1919

Moskova'dan bildiriyorum. Milletler Halk Komiser Vekili olan, kısa süre önce yoldaş Troçki'ye karşı yayın yapıp, bunun için Parti MK'sından[43] uyarı alan Kamenski, Askeri İşler Halk Komiserliği'ne bağlı Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun ortadan kaldırılmasının zorunlu olduğunu ve onun yerine Milletler Halk Komiserliği'ne bağlı Müslüman İşleri Komiserliği'nin askeri siyasi idaresine bağlanması gerektiğini söyleyen bir dilekçeyle Tüm-Rusya Genel Karargahı'na başvurdu. Bu sorunla karşılaşan Genel Karargah Komutanı Dzevlyatovski ve Sklyanski'nin emriyle yürütülen soruşturma, üretkenlik açısından olumlu sonuç vermiş olsa da, MMAK'nin (Merkezi Müslüman Askeri Kurulu)

tümüyle ortadan kaldırılmasından yana görünmektedir. Ben MMAK'nin kaldırılmasına bütün ruhumla karşı çıkıyorum ve *Narkomnats* Kurulu'nun yanıltılmış olduğunu ilan ediyorum: Bu sorunun *Narkomnats* Kurulu'nda ele alınması sırasında, sadece iki kişi kararlı biçimde davrandı; Doğu ve Müslüman sorunları konusunda kesinlikle cahil olan Kamenski ve Kurul Sekreteri Tovstuha. Bu sorun ele alınırken benim *Narkomnats* Kurulu'nun oturumunda bulunmam kasıtlı olarak engellendi, çünkü saat 4'te gerçekleşeceği ilan edilen toplantı, 4 saat öncesine alındı, benimse bundan telefon aracılığıyla haberim olamazdı, çünkü Müslüman İşleri Komiserliği'nde telefon yoktu. Bu arada Kamenski şahsen, bu sorunda Müslüman İşleri Komiserliği'nin karşı görüşte olduğunu ve bu sorunu *Narkomnats* Kurulu'na taşımadan önce, kesinlikle onu destekleyen ve harekete geçiren Yumagulov'u değil, beni bilgilendirmesi gerektiğini biliyordu. Şunu söylüyorum: Rusya'nın Müslüman halklarının proletaryası, bu halkların kaderini tayin etmek üzere Kamenski ve Tovstuha'yı yetkilendirmedi. Doğu cephesindeki sayıları neredeyse bu cephedeki ordunun yüzde 50'sine ulaşan Tatar Kızıl Ordu Müslümanlarının ortak talepleri, Kızıl Ordu'nun bağımsız Müslüman birliklerinin kurulmasıdır. Müslüman proletarya arasındaki tümden yetkisiz miyop kişiler dışında, Müslüman siyasi işçilerin büyük çoğunluğu çok haklı olarak, şu ana dek Rusya'nın Müslüman halklarının siyasi bağımsızlığı konusunda, Tatar, Başkır, Kırgız ve Türkistanlılar için bağımsız milli Sovyet cumhuriyetleri kurulmadığı için, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun varlığını sürdürmesi gerektiğini işaret ediyorlar. Bugünkü uluslararası durumda, İngiliz-Fransız emperyalistlerinin Türkiye, İran, Kafkaslar'ı işgaliyle ilişkili olarak, Rusya'nın Türkistan kısmındaki Müslüman kitleler asırlardır Doğuyu köleleştirmiş olanlarla kendiliğinden bir savaşa girmeye hazırlandığı bir dönemde MMAK'yi ortadan kaldırmak, içinden sosyal devrimin en inançlı savaşçılarını çıkarmış olan Müslüman proletarya örgütünü kaybetmek demektir. Kızıl Ordu'nun bağımsız Müslüman birliklerinin dünya emperyalistlerine karşı haklı öfkesini bir araya getirme olanağını ellerinden almak demektir. Rusya ve Doğunun Müslüman halklarının proletaryası, onu uzun zamandır zincirlemiş olan herkese karşı intikam ve isyan hissiyle, derin bir nefretle kaynamaktadır. Bu duyguları hapsetmek değil, ortaya çıkmaları için alan açmak gerekir. Uluslararası Kızıl Ordu'nun kurulması farklı milli grupların proleter öğelerinin tek bir ortak

lapa içinde parçalanmış biçimde karışması olarak anlaşılmamalıdır. Onun içinde etnografik özelliklere göre bağımsız grupların oluşturulması hiç de uluslararası orduya karşı bir şey olmaz, tersine milli sorunun çözümüne açıklık ve kesinlik kazandırır. Bu çözülmediği sürece, daha sonra, bu gruplar uluslararası devrimin daha sonraki gelişimi içinde, kuşkusuz Türk-Tatar ve başka Müslüman soyları içeren, ayrı bir milyonlarca kişilik orduya dönüşebilir. Şimdiyse merkezde ve çevredeki bağımsız işçiler, devrimin ileride edineceği gelişme perspektifini hayal edemediklerinden, miyoplukları yüzünden Kızıl Ordu içinde ayrı Müslüman birliklerinin bulunması sorununu olumsuz biçimde çözmektedir. Bu açıdan, 1. Ordu'ya komuta eden, şu sıralarda Kolçak'lara ve Dutov'a karşı birlikte ortak savaşa girmek için Sovyet iktidarının tarafına geçen Başkır tümenini yeniden silahsızlandıran ve dağıtan Gay ilginç bir örnektir. Sovyet iktidarını tanıması ve kısa süre önce onları Sovyet iktidarına karşı sürmüş olanları düşman ilan etmeleri için Başkır halkının bilinci ve yapısındaki krizden yararlanmak yerine, uluslararası karşıdevrimle savaşmak için, Gay ve benzerleri onları silahsızlandırmaktadır, üstelik sadece, hareket halindeki ordunun bağımsız küçük ileri kesimlerinin deneyimsiz ve belki de kışkırtıcı ifadelerine dayanarak; böylece onlardan onlar için en doğal hak olan Rus monarşizmine karşı kendilerini savunma hakkını almaktadır. Kuşkusuz, bütün bunlar yanlıştır. Eğer Sovyet iktidarının adamları bu tür bir ruhla davranacaklarsa, onu mezara götürecekler demektir. MMAK'nin ortadan kaldırılması değil, konumunun yetkilerinin genişletilerek sağlamlaştırılması gerekir. Sizden bunu rica ediyorum.[46] Müslüman birliklerin, özellikle de, Orenburg'daki Tatar ve Başkırlardan Müslüman tümen ya da müfrezeler örgütlenmesiyle ilgili rapor için, Orenburg Müslüman Tugayı'nın komutanı Şamil Usmanov[47] beni Moskova'ya göndermektedir.

Askeri İşler Halk Komiserliği'ne bağlı
Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun Başkanı Müslüman Komiseri
Mirsaid Sultan Galiyev

RGVA. - F. 17. - Op. 1. - D. 13. L. 21-22.
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 278-281.

Milletler Halk Komiseri J. V. Stalin'e Mektup,
Kopyası: RKP(B) MK Politbüro

Kolçak'lara Karşı Savaşta Müslümanların Yaygın Olarak Kullanılması Zorunluluğu

19 Nisan 1919'dan önce

Cephede durum felaket. 2. Ordu'nun harekete geçmiş bağımsız alayları otuz-kırk kişiden oluşmaktadır. Yerel işçilerin sözlerinden, işçi nüfusuna güvenmenin özellikle olanaksız olduğu, çeşitli provokatif unsurlardan arınmamış olduğu anlaşılmaktadır. En yakın arka cepheolan Tisivlski ili ve ona komşu Çuvaş, Çeremiş nüfusu barındıran iller politik açıdan pek güvenilir değildir: Kolçak'ların Kazan'a doğru ilerlemesi durumunda orada demiryolu hattını sökerek geri çekilme yoluna başvurabiliriz. Bu koşullarda Kazan'ın bir hafta içinde düşmesi ihtimali ... [metinde eksik] Bütün bunlar, anlaşılan, tepedekiler arasındaki gereksiz Paniği açıklamaktadır. Yine de eğer Kolçak cephesini yaramazsak, onu Kazan'a girmeden durdurabilecek koşullar var. Müslümanları kastediyoruz. Neredeyse hepsi Kolçak'lara karşı. Bazı ünlü işçilerin miyopluğu, anlaşılan, bu durumun bir talih olduğunu ... [metinde eksik].

Ortaya çıkan durumu aramızda tartışarak, Müslüman işçiler, merkezin delegeleri ve yerel unsurlar[48] hep birlikte şu karara varmıştır:

Birincisi: 2. Ordu Askeri Konseyi hemen ve acil olarak Müslümanlardan iki temsilci bulmalıdır. Aday olarak Sultan Galiyev, Yusuf İbrahimov öne çıkıyor, ya da mevcut ekipteki Müslümanlardan biri yer değiştirebilir.

İkinci talep: RKP (B) MK, kısa bir süre içinde Doğu cephekuşağı şehirleri dışında yer alan, Rusya içindeki şehirlerin bütün eyalet ve illerine, sahip oldukları partili Sovyet Müslüman işçilerin en az yüzde altmışını Kazan'a, bizim emrimize acil olarak göndermeleri için kesin bir emir kararı almalı ve [göndermelidir].

Üçüncüsü: RKP(B) MK'da partinin yerel [Kazan] İl Askeri Konseyi'nin Müslüman işçilerin[49] desteğini alması için kesin bir emir vermesini talep ediyoruz. Eğer bizim önerilerimiz kısa sürede hayata geçirilirse, Kazan'da Müslümanları toplamayı umuyoruz. Tersi durumda Kazan'daki varlığımız amacına ulaşmayacak, çünkü Müslümanları örgütlemek işindeki bütün rolümüz devrimci inisiyatiften yoksun basit piyonların rolüne indirgenecek. Şu adrese acil yanıt bekliyoruz: Voznesenskaya 8, daire 8.

Müslüman Komiseri Sultan Galiyev
Müslüman Komiserliği Merkez Büro Üyesi Yalımov
Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Üyesi Yusuf İbrahimov

TsGA İPD PT. - F. 868. - Op. 1. - D. 35. - L. 23-24.
Sultan Galiyev M. Stati-Vstupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 282-284.

Yüksek Askeri Konsey Başkanı L. D. Troçki'ye Rapor:

Volga Çevresi (Tatar) Müslümanların Kolçak'larla Savaşta Kullanılması İçin Alınması Gereken Devrimci Önlemler

6 Mayıs 1919

1.

Uluslararası emperyalizmin Rus Devrimini ve onunla birlikte bir yandan, hem uluslararası sosyalist devrimi, hem de Hindistan, Mısır, Türkiye, Afganistan vb. ülkeler şahsında Doğudaki İngiliz-Fransız sermayesinin sömürge alanındaki emekçi kitlenin bu sermayenin köleliğinden kurtulma çabalarını boğmaya yönelik çabası, Volga çevresi emekçi Müslüman kitlelerde devrimci bir ruh haline yol açmıştır.

Bu ruh hali şimdi, ilerledikleri alanlarda Sovyet iktidarına açıkça destek veren Tatarlar ve onun emekçi entelijensiyasını katleden Kolçak'ların, bir yandan Tatarlar arasındaki, diğer yandan Başkırlar, Botyaklar, Çeremisler ve Çuvaşlar arasındaki milli-sınıfsal husumeti kullanarak Doğu Cephesinde ilerlemeleriyle daha da güçlenmektedir.

Tatarların bu ruh haline ilişkin bütün olguları sıralamayacağım, çünkü bu uzun zaman alacaktır. Sadece bunların içinden en karakteristik olan

lara dikkat çekeceğim.

a) 5. Ordu'nun Birsk ve Ufa'dan çekilmesi sırasında Ufa ve Simirsk illerinden, yani Tatar köylerinden geçtiğim zaman, Beyazlar'ın saldırısını öğrenerek, gerçek bir üzüntüyle bütün bu zaman boyunca Sovyet iktidarının "onları öfkelendiren Beyazlar'la" savaşmak için kendilerini seferber edeceğini duyurmasını beklediklerini söylediler, ama nedense bunu beklemememişlerdi. "Gerçekten yine Beyazlar'ın boyunduruğu altında inleyecek miyiz?" Bu soru hepsinin neredeyse ortak sorusuydu.

b) Sizin emrinizle Kazan'a vardığım zaman, yerel kadroların büyük kısmının, bizim cephedeki başarısızlığımıza bakarak, bir tür çöküş ruh haline girdiğini gördüm. Bu ruh hali işçileri de sarmıştı. Yerli kadrolardan bazıları gerideki işçi ve köylü ayaklanmalarına bakarak isyan olasılığını da öngörüyordu. Bu tür bir ruh hali ve bu tür durumlarda saldıran düşmanın kiralık ve serbest ajanlarının bütün provokasyonlarına rağmen, Kazan şehrindeki Tatar işçiler, Alafuzovski ve Porohoviy fabrikalarının işçileri şahsında, merkezden gelen Müslüman komünistlerin inisiyatifiyle yapılan ilk mitingde, var güçleriyle Kolçak'lara karşı savaşacaklarını ve cumhuriyetin diğer işçi ve köylülerini de bu savaşa çağırdıklarını hep bir ağızdan dile getirdiler. Sovyet iktidarının otorite ve prestijine zarar verenler ve Kızıl Ordu'dan kaçanlarla en acımasız şekilde savaşma kararı aldılar.

Müslüman işçilerin bu ruh haline, kuşkusuz, Kazan'ın diğer işçileri de katılmaktadır.

c) Kazan'da oluşturulan 1. Tatar Piyade Alayı[50], Kolçak'ların Volga ve Kazan'a ilerlemelerine izin vermemek için kanlarının son damlasına dek savaşacaklarını ilan etti.

Bu alayın askerleri açıkça şunu bildiriyor: Bizi çeşitli hikayelerle ilgili dedikoduların dolaştığı ve provokasyon atmosferine sahip şehirde bulunmak boğdu. Biz hava almak istiyoruz, ormanların, tarlaların yabani enginliğini istiyoruz, emekçi Müslümanların ve bütün işçi sınıfının düşmanlarıyla, Kolçak'larla ortak savaşa gitmek istiyoruz: Cepheye gitmek istiyoruz.

d) Geniş Tatar köylü çevrelerinde Sovyet iktidarının fikirlerinin tek öncüsü, Sovyet okullarının Tatar öğretmenleridir. Hepsi de halkın içinden çıktı ve Rus Devrimi'nin özünü çok doğru biçimde anlamaktadır. Bu açı-

dan, kendi kitlesi içinde Sovyet iktidarına karşı olumsuz tavır takınan Rus öğretmenlerine tam bir karşıtlık içindedirler.

Kolçak bu durumu çok iyi biçimde dikkate alıyor ve onun çetesinin işgal ettiği topraklarda Beyaz Muhafızlar'ın kurşunlarıyla ilk toprağa düşen Sovyet okullarının Tatar öğretmenleri oluyor .

Ama herhalde, Kolçak bu yolla ancak bizim devrimci saflarımızı güçlendirecektir.

Şimdi Kazan'da, işgal edilen ve ele geçirilmiş bölgelerden gelen, Tatar Piyade Alayı'na gönüllü olmayı isteyen birkaç yüz erkek ve kadın Tatar öğretmen bulunmaktadır.

Daha dün Tatar eğitim kurumu Laişevski ve Çisgopolski'den ve Kazan ilinin başka bölgelerinden temsilciler gelip, yoldaşları adına Tatar alayının saflarında mobilize olmayı önerdi.

2.

Yukarıda belirtilenlerin hepsi yeterince inandırıcı biçimde, Volga çevresi emekçi Müslüman kitlelerinden, gerçekten zor bir zamanda, Kolçak'ların ilerleyişine karşı az çok kararlı bir direniş örgütlemek üzere en umut vaat eden yöntemlerden biri olarak yararlanılması gerektiğini göstermektedir. Somut olarak bu, şu anda Volga çevresinde oluşturulan 1. Tatar Piyade Tugayı'nın hızla savaşa hazır hale getirilmesi gerektiğini gösteriyor.

Bu tugayın savaşa hazırlanması neden ikinci sıraya konmuştur?

Sözgelimi, 1. Tatar Alayı son ana dek yeterince attan, seyyar mutfaktan vb. yoksundu. Bu yoksunluklar onu anormal bir duruma sokuyordu, çünkü alayın bu durumuna rağmen, on gün içinde neredeyse her gün taktik işler ve saha manevraları yürütmektedir.

Alatır'dan alınan haberlere göre, orada oluşturulan 2. Tatar Alayı da tedarik açısından, bu oluşumu her tür başarı olasılığından uzaklaştıran koşullarla karşı karşıyadır.

Anlaşılan buna, Müslümanlardan oluşan komuta merkezinin yetersizlikleri de yardımcı olmuştur.

Bu tür bir durumda, Volga çevresi Müslümanlarının devrimci ruh hali

yeterli ölçüde kullanılmadan kalmayacaksa, kendi adıma bunun Kolçak'la savaşta somutlaşmasına yardımcı olabilecek şu önlemleri öne sürüyorum:

1) 1. Bağımsız Tatar Piyade Tugayı'nın ve onun yardımcı kısımlarının oluşturulmasının ilk sıraya alınması.

2) Kazan'da acil olarak tugayın yedek alayının oluşturulmasına başlanması.

3) Yüksek Askeri Konsey'in 220 nolu emriyle ilan edilen, tugaya ya da ona bağlı olarak oluşturulan karargahlara ilişkin şu ek noktalarda emir yayınlanması

a. 3. batarya takımının hafif piyade taburu;

b. 42 hatlı seyyar çabuk ateşli toplarla donanımlı 2. batarya takımının ağır piyade taburu;

c. onlar için park yerleri;

d. 2. bölüğün süvari birliklerinin tümenleri;

e. ayrı istihkam bölüğü;

f. 1. ateş serisinin makineli tüfek parkı;

g. Pansuman, sargı ve dezenfekte müfrezesi;

h. konak türü veteriner reviri;

i. seyyar ekmek fırını bulunduran yiyecek dağıtım aracı.

4) Cumhuriyetin bütün topraklarında (en azından Volga, Ural ve Moskova askeri çevrelerinde) cephe gerisindeki kurumlarda bulunan Müslüman subayların seferberliğinin sağlanması.

5) Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'na bağlı olarak, gönüllü acemileri Kızıl Ordu'nun Tatar birliklerine hazırlamayı üstlenmiş Gönüllü ve Acemiler Dairesi kurulması.

Bunun için özel bir fondan 500.000 rublelik avans çıkarılması.

6) Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'na Volga çevresi ve Urallar bölgesinde oluşturulan Kızıl Ordu Tatar birliklerinin tamamının siyasi komiser ve komutanlarının atanması, onaylanması ve gönderilmesi hakkının verilmesi ve ona Başkır, Kırgız ve diğer kesimler[51] üzerinde siyasi

denetim hakkının sağlanması.

Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Başkanı,
2. Ordu Askeri Konsey Üyesi M. Sultan Galiyev

RGVA. - F. 17. - Op. 1. - D. 14. L. 70-73. Orjinal.
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 284-290.

RKP(B)'ye MK'ya bağlı Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'na Mektup, Kopya: RKP(B) MK

Doğu Cephesi Tatar-Başkır Örgütleri Merkez Bürosu'nun Kurulmasının Yersizliği

6 Haziran 1919

21 Mayıs tarihli 904 nolu telgrafınıza [hangi telgraftan bahsedildiği öğrenilememiştir] yanıt veriyoruz. İlke olarak Volga çevresi ve Urallar sınırları içindeki RKP Tatar-Başkır örgütlerine itiraz etmesek de, Doğu Cephesi[52] için özel bir komünist örgütler bürosunun kurulmasının gereksiz olduğunu düşünüyoruz, çünkü hem kadroların Doğu Cephesine dağıtılma işlemleri ve ortak idareleri hem de genel olarak ordulardaki siyasi çalışma, MMAK'nin Siyasi Dairesi Merkez Bürosu üyelerinin doğrudan idaresi altında yapılmaktadır. Bu sorunla ilgili olarak şu somut önlemi öneriyoruz: Doğu Cephesinin bütün ordularında siyasi dairelere bağlı Müslüman altdaireleri kurmak, onların ekiplerini gerçek ihtiyaçlar için kullanmak ve bu emri Yüksek Askeri Konsey'den[53] geçirmek. Bu altdairelerin örgütlenmesi MMAK'nin siyasi dairesinin idaresi ve Merkez Büronun denetimi altında yürütülecektir. Bu nedenle Sızransk Konferansı'nın ortaya attığı Doğu Cephesi RKP Tatar-Başkır Örgütleri Bürosu'nun ortadan kaldırılmasını, aynı zamanda Doğu cephesinin ordu siyasi dairelerine bağlı Müslüman altdairelerinin kurulması ve politik açı-

dan bunların MMAK'nin siyasi dairesine bağlı olduğu emrinin [böyle bir emir verilmemiştir] yayınlanmasını öneriyoruz.

Müslüman Merkez Büro Üyeleri:
M. Sultan Galiyev, Yalımov, Yakubov

RKP(B) MK sekreterliğinin yerel parti örgütleriyle yazışmaları. (Haziran-Temmuz 1919): Sbornik dokumentov [Belge derlemesi], VIII. , Moskova, 1974, s. 237-238.

Doğu Cephesi Askeri Konseyi'ne Mektup:

Eski Müslüman Subayların 2. Tatar Süvari Tugayı'nda Görevlendirilmesi Üzerine

16 Haziran 1919

Simbirsk'te 2. Tatar Süvari Tugayı'nın oluşturulmasının zorunlu olması, MMAK'nin Müslümanlar arasındaki, ordunun her kısmında yer almış eski subayların oluşturulan ve harekete geçen Müslüman birliklerinde yer alma emri için çağrı yapmayı gerektiriyor. MMAK szden Doğu Cephesinin çeşitli ordularına gerekli emri yayınlamanızı rica etmektedir. MMAK'ni görüşüne göre, bu emir çalışmaya herhangi bir engel çıkarmayacaktır, çünkü çağrı yapılan eski subayların sayısı fazla değildir ve çeşitli birliklerin hareketlerine herhangi bir etkisi olmayacaktır. Aynı zamanda Doğu Cephesi, Brundukov karargahına bağlı, Kazan savunma bölgesinden[54] üç eski Müslüman subayın bizim emrimiz altına alınmasını rica ediyoruz: Mamleyev, Malikov ve Krımov'u Simbirsk'te oluşturulan 2. Tugaya atamak için. No 127.[55]

Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Başkanı,
2. Ordu Askeri Konsey Üyesi M. Sultan Galiyev

RGVA. - F. 169. - Op. 1. - D. 27. - L. 147. Telgraf.

Haber: Doğu Cephesi Askeri Konseyi'ne, Kopya: RKP(B) MK Politbüro, Yüksek Askeri Konsey Başkanı L. D. Troçki'ye,

Tatar Yedek Taburu'nun Kazan'daki 25 Haziran 1919 Tarihli İsyanı Üzerine

27 Haziran 1919

Bugün 2. Ordu Askeri Konseyi, Kazan'dan şu haberi aldı: Yedek taburdan 2000 Tatar Kızıl Ordu mensubunun 1. Bağımsız Volga Bölgesi Tatar Piyade Tugayı'ndan sevki sırasında sonuncular ayaklandı.[56] Bunun sonucunda kanlı bir çatışma gerçekleşti ve buna taburun geri kalan kısımları da katıldı. Bu arada Kızıl Ordu mensupları kışlada MMAK ve Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu üyesi yoldaş Kamil Yakubov'u da öldürdü. Kazan Kışlası'nın komutanı Avrov, Admiralteyskaya banliyösündeki patlayıcı yüklü yedi vagonun el bombalarıyla patlatılmasını da bu belirtilen taburla ilişkilendirmektedir. Olanların acil olarak incelenmesi ve suçluların en ağır şekilde cezalandırılmasını talep ediyorum. Daha beş gün önce Kazan'daydım ve Kızıl Ordu Tatar taburundan en olumlu izlenimlerle ayrılmıştım: Bu sırada, barut fabrikasındaki işçi-köylü mitinginde, Nijegorod ve Vladimir illerinden gelen Kızıl Ordulu ve köylüler merkezden gelen konuşmacının konuşmasına, *ona "in aşağı" diye bağırarak izin vermemişlerdi*, Kızıl Ordulu Tatar Taburu'ndan yedi bin kişi hep bir ağızdan ve büyük "hurra" çığlık-

larıyla Sovyet iktidarını ve komünist hareketi destekleme, uluslararası devrimin düşmanlarıyla savaşma kararı almıştı. İsyanın ve Tatarlarla Kazan garnizonunun geri kalan kısımları arasındaki çatışmaların bütün suçunun Kazan Askeri İşler Halk Komiserliği'nde olduğuna inanıyorum; artık ölmüş olan MMAK üyesi yoldaş Yakubov ve Askeri Kurul'un kadrolarının sözlerine göre burası, Tatar taburunun oluşturulmasına karşı kayıtsız ve özensiz yaklaşımıyla Kızıl Ordu Tatarları için varlık koşullarını güç hale getirmiştir: Kızıl Ordulular yarı aç yaşıyordu, çürümüş balık yiyordu, birçoğunun üniforması yoktu. Kendim şahsen taburun çeşitli kadrolarıyla ve Kurul'un ilgili kadrolarıyla görüştükten sonra, daha o zaman yerel Askeri İşler Halk Komiserliği'nin Tatar taburunu bu koşullara kasıtlı olarak, onlarda huzursuzluk uyandırmak ve onları isyana kışkırtmak üzere düşürdüğü izlenimine kapıldım; böylece bağımsız Müslüman askeri birlikleri kurmak fikri kuşku çekici bir şey haline gelecekti. Bu durum da bana göre bu varsayımı doğrulamaktadır, daha Kazan Çistopol tarafından açık tehlikeye düşmüşken, o sırada askeri kurumların Kazan'da bulunan ilgilileri arasında, daha sonra cepheye gönderilen 1. Ordu'nun Müslüman Alayı[57] üzerine türlü iftira niteliğinde ve saçma söylentiler dolaşıyordu; hem de bu alayın kendisinin Kazan'da adı geçenlerin hepsinden daha devrimci olmasına ve kendisi cepheye koşmuş olmasına rağmen. MMAK'nin Başkanı olarak inceleme yapılmasını rica ediyorum. Bununla birlikte Kazan Askeri İşler Halk Komiseri Şelihmanov'un görevden alınmasını ve yerine bir başkasının Bölge Askeri Komitesi tarafından atamasını öneriyorum. Kendi payıma MMAK yandaşı Rezepov'u öneririm, ayrıca Kazan Askeri İşler Halk Komiseri yardımcıları olarak da Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu üyeleri. No 145.

2. Ordu Askeri Konsey Üyesi,
Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Başkanı
M. Sultan Galiyev

RGVA. - F. 17. - Op. 1. - D. 131. L. 44. Yayın.

Samara'daki Tatar Siyasetçiler Toplantısında Alınan

Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'nu Tanımama Kararının Eleştirisi

1. Bağımsız Volga Bölgesi Tatar Piyade Taburu Komutanı Yu. İ. İbrahimov'a, Tabur'un Siyasi Komiseri Ş. H. Usmanov'a Mektup,
Kopyası: RKP(B) MK, RKP(B) MK'ya Bağlı Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu, Yüksek Askeri Konsey Başkanı L. D. Troçki'ye, Milletler Halk Komiseri J. V. Stalin'e,

3 Temmuz 1919

Samara'da ne MMAK'nin Siyasi Dairesi'ne, ne de Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'na haber vermeksizin, Kızıl Ordu'nun Müslüman birliklerinin bazı siyasi organlarının bağımsız işçilerinin bir toplantı[58] düzenlediklerini, burada RKP MK'ya bağlı Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'nu tanımama kararı aldıklarını şans eseri öğrendim. Bu toplantıya katılanlarla, bunun kimin inisiyatifiyle yapıldığına dair en ayrıntılı bilgilerin hemen toplanmasını talep ediyorum. Ayrıca toplantıya Tabur'un Siyasi Dairesi'nden katılanlar olduğuna ve onların bu konudaki konumuna da dikkat çekerim. Tatar Piyade Taburu'nun Siyasi Dairesi'nin, birliklerindeki sağlam bilinçli bir

disiplinin ürünü olan siyasi çalışmanın örgütlenmesi için var olduğunu, onu bağımsız entrikacı grupların merkezle siyasi huzursuzluklarının siyasi bir aracı haline dönüştürmek için var olmadığını bildiririm. Tatar Taburu'nun idarecileri [metinde siyasi olarak verilmiştir], Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'nun başında RKP MK üyesi yoldaş Stalin'in bulunduğunu ve bağımsız üyelerinin çalışma sürecinde hep merkezin direktifinde olduğunu bilmelidir. Bu yüzden onu tanımamak RKP MK'yı tanımamak demektir. Onun ne zaman, hangi kongreleri topladığını Merkez görür, bilir, bozulmuş ya da hasta yerel örgütlerin iyileşmesi için hangi önlemleri almak gerektiği konusunda derse ihtiyacı yoktur. Hataların hemen düzeltilmesini, her türlü entrikanın bırakılmasını ve herkesin kendi işiyle uğraşmasını kesin olarak talep ediyorum. Eğer doğrudan sizin tarafınızdan düzenlendiği ortaya çıkar ve eğer bu daha sonra Tabur'un siyasi ve askeri durumu üzerinde etkisini gösterirse, aynı Merkez Büro tarafından atanan sorumlu kadrolar olarak, ilk elden siz sorumluluk sahibi olacaksınız, bu konuda uyarıyorum.

Uyarıyorum: Yanıt vermekten kaçınmak ya da geç ya da doğru bilgilendirmek yüzünden Savaş Suçluları Devrimci Mahkemesi'ne çıkarılacaksınız. No 375.

MMAK Başkanı,
Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu Üyesi
M. Sultan Galiyev
TsGA İPD RT. - f. 868. - Op. 1. - D. 35. - L. 32-33.

Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun 10 Numaralı Emri:

Başkır Cumhuriyeti'ne Karşı Propaganda ve Başkır Nüfusuna Yönelik Baskılar Kabul Edilemez

6 Temmuz 1919 [yayınlanma tarihi]

MMAK, askeri birliklerdeki bazı siyasi Müslüman yandaşlarının Sovyet Başkır Cumhuriyeti'nin fikirlerine ve yönetimine karşı propaganda yürüttüğünü öğrenmiş bulunmaktadır, ayrıca askeri birliklerindeki Tatar Kızıl Ordu mensuplarının Başkırya'nın barışçı sakinlerine ve Kolçak tarafından asker kaçaklarına yönelik özel bir baskı uyguladığı bildirilmektedir. Bunlara dayanarak MMAK şunu emreder:

1. Başkır Sovyet Cumhuriyeti ve yönetimine karşı propaganda hemen kesilecek.

2. Tatar Kızıl Ordu birliklerini yöneten bütün komutan ve siyasi komiserler, onlara bağlı olan Kızıl Ordu mensuplarının davranışlarını gözlemleyecek ve birliklerde Başkırlara yönelik baskı yapılmasına izin vermeyecek.

3. Kaçaklara Askeri İşler Halk Komiseri yoldaş Troçki'nin[59] belirttiği şekilde davranılacak ve yasadışı kurşuna dizmelere izin verilmeyecek. Bu emre uyulmaması durumunda, suçlular askeri devrim mahkemesi yargısı-

na teslim edilecektir.

MMAK herkese, mevcut Başkır Sovyet Cumhuriyeti'nin Halk Komiserleri Konseyi ve Tüm-Rusya Merkez Yürütme Komitesi tarafından tanındığını ve onlarla birlikte çalıştığını, ayrıca Başkır Sovyet Cumhuriyeti'ne verilecek zararın Rus Sovyet Cumhuriyeti'ne verilen zarar olduğunu hatırlatır.

Kızıl Ordulu Tatar yoldaşlar, içinizde Başkır sakinlerine yönelik baskıya başvuranlar varsa, suç işliyorlar. Bu ancak bilinçsizlik ve intikam duygularından olabilir ki, tartışmasız, kabul edilmez bir şeydir. Sovyet iktidarı bugüne dek, kendi hatalarını kabul eden düşmanların kendi saflarına geçebileceğini ilan etti ve siz Sovyet iktidarının bu vaadini bozmamalısınız. Savaş alanında intikam ve kin duyguları yönetmemelidir bizi. Zafere götürecek tek şey olan sağlıklı akıl hakim olmalıdır. Silahlarınızı barışçı Başkır sakinlere ve düşman saflarından gelen asker kaçaklarına karşı değil, onlar yerine uluslararası kapitalizm ve onun yandaşlarına yöneltmelisiniz. Kolçak'lar, Sovyet iktidarının dört bir yandan, gelişen sosyal devrimi ezmek isteyen müttefik emperyalizmiyle kuşatıldığı bugünlerde, özellikle dikkatli olmak ve devrim için öldürücü olabilecek huzursuzluklara meydan vermemek gerekir.

Herkes uluslararası kapitalizm ve onun cellatları Kolçak'larla savaşa! Safları sıklaştırın!

Yaşasın Evrensel sosyalist devrim ve emekçiler birliği!

Bu emir Müslüman askeri birliklerin bütün topluluklarında, taburlarında, süvari birliklerinde, komutanlıklarında okunmalı ve kararlı bir şekilde hayata geçirilmelidir.

Askeri İşler Halk Komiserliği'ne bağlı
Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Başkanı
M. Sultan Galiyev

Znamya revolyutsii. - 1919. - 6 Temmuz. - No 149.
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 291-292.

Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun Doğu Cephesi Kurucu Yönetimine Geçici Olarak Bağlanma Emrinin Değiştirilmesi İçin

Yüksek Askeri Konsey'e Rapor

31 Temmuz 1919.

Yüksek Askeri Konsey'in 21 Temmuz [1919] tarihli emriyle MMAK geçici olarak Doğu Cephesinin kurucu yönetimine bağlanmıştır. Bu emir, anlaşılan, bir yanlış anlama sonucudur ve bir değişikliğe ya da toptan ortadan kaldırmaya gerek duymaktadır.

MMAK yapısı ve iç işleyişi açısından, oluşturma örgütlerine kıyasla daha önceki bir askeri-politik örgütlenmedir ve sadece Doğu değil, başka cephelere de, *sözgelimi Güney cephesine, ayrıca büyük kısmı Doğu cephesine* bağlı olmayan geri cephelere de hizmet etmektedir. Şu an için MMAK'nin temel işlevleri şuna indirgenmiş oluyor:

A. Siyasi alanda:

1. Siyasi işçilerin ve cephelerdeki Müslümanlardan oluşan partili güçlerin kaydı ve sevki;

2. Yüksek Askeri Konsey'in emriyle oluşturulan siyasi eğitimin ve cephede bulunan Tatar birliklerinin idaresi;

3. Siyasi işçilerin hazırlanması (Tatar, Başkır ve Kırgızların);

4. Tatarca yoğun askeri edebiyat yayını yapılması ("*Kızıl Armiya*" gazetesi ve bir dizi Kızıl Ordu broşürü, ilanı vb.);

5. Tatarca edebiyat içeren gezgin kütüphanelerin örgütlenmesi;

6. Tatar sanat topluluklarının örgütlenmesi.

B. Askeri yapılanma alanında:

7. Müslümanlar arasında Komünist Birliğin sağlanması (Tatar, Başkır, Kırgız ve vb.);

8. Müslümanlar arasından elde edilen Komünist Birliğin eğitimi ve sevki;

9. Tatarlar arasında genel askeri eğitimin yaygınlaştırılması ve aralarından gönüllü süvari birlikleri çıkartılması;

10. Küçük Başkırya ve Kırgızistan dışında, İç Rusya, Volga çevresi ve Uraller Müslümanları arasında gönüllülerin Kızıl Ordu saflarına katılmasını örgütlemek.

Belli ki, bu tür işlevlerle MMAK Doğu cephesinin kurucu yönetimine bağlı kılınamaz, dahası, MMAK'nin şu ya da bu Kızıl Ordu birliklerinin kurulması alanındaki çalışmaları nitelik ve ölçek açısından bunu gerektirmez.

MMAK'nin bu alandaki bütün çalışmaları şimdilik şu şekilde olmaktadır:

MMAK Komünist Birliğin eğitimi alanındaki çalışmalarını, Tüm-Rusya Genelkurmayının örgütleyici idaresiyle kesin olarak uyumlaştırmaktadır. Ayrıca onların sevki alanındaki çalışmaları da sınırlanmış ve katı biçimde belirlenmiştir, çünkü MMAK'nin sevk ettiği Komünist Birlik, nereye (yedek mi yoksa harekat birliklerine mi) gittiklerine bağlı olarak eyalet, çevre ve cephe askeri örgütlerinin gerekli onayından geçmektedir.

Komünist Birliğin hazırlanması alanında, Kurul'un çalışmaları ancak onun inisiyatifiyle *Guviz* (Tüm-Rusya Genel Karargahı Askeri Eğitim Kurumları İdare Komiseri) tarafından toplanan acemi piyade ve süvarilerden oluşan bir ekibin hazırlanması ve onların siyasi eğitimlerinde görülmektedir. Bu da katı biçimde sınırlanıp düzene sokulmuştur ve bu

yüzden Kurul çalışmalarına başka bir askeri örgütlenmenin doğrudan denetim ve idaresi, hem Tatarlar arasından süvari birliklerinin ayrılması, hem de gönüllülerin Kızıl Ordu saflarına alınması noktasında gerekmemektedir. Bunların ilki Kızıl Ordu piyade birliklerindeki eski süvarilerin saptanması ve gönüllülerin kaydedilmesi, onların bağımsız süvari birimlerine, bölüklerine, taburlarına vb. indirgenmesiyle sınırlanmaktadır. Bu şekilde azaltılmış süvari birlikleri Tüm-Rusya Genelkurmayı'nın süvari oluşumlarının denetiminden geçmektedir.

Gönüllülerin kaydedilmesiyse, gerektiği yerde yerel (eyalet, il vb.) askeri örgütlerin yardımıyla gönüllü aracılar tarafından yapılmaktadır.

Bütün bu söylenenlere bakarak MMAK, geçici bile olsa, Doğu Cephesi Kurucu Yönetimi'ne bağlanmasını gereksiz bulmakta ve Yüksek Askeri Konsey'den bu kararın değiştirilmesini rica etmektedir.

Hem MMAK, hem de yerel oluşturucu organ arasında yanlış anlaşmalardan kaçınmak üzere, MMAK kendi açısından onun kendi temsilcilerini şu örgütlerdeki Kurul üyelerinin haklarını koruma kararı almasını önerir:

a) Doğu Cephesi Askeri Konseyi'ne bağlı (Oluşturucu idareye bağlı çalışacaktır),

b) Volga Çevresi Askeri Konseyi'ne bağlı,

c) Ural Bölgesi Askeri Konseyi'ne bağlı,

ve buna bağlı olarak MMAK ekibi artacaktır.

Askeri İşler Halk Komiserliği'ne bağlı
Merkezi Müslüman Askeri Kurulu *Başkanı M. Sultan Galiyev,*
Kurul Üyeleri

RGVA. - F. 17. Op. 1. D. 14. L. 93-94.
Post. RVSR. Bkz. Agy. - D. 13. - L. 50.

Tüm-Rusya Genel Karargahı Askeri Eğitim Kurumları İdare Komiserine Mektup:

Kazan Müslüman Piyade ve Süvari Kurslarına Bağlı İki Aylık Hazırlık Bölümleri Açılmalıdır

22 Ağustos 1919

Bildiğiniz gibi, Kazan'da Müslümanlar arasında Komünist Birliğin hazırlık için piyade ve süvari kursları açılmaktadır.

Bu kursların toplanması şimdi için yeterli ölçüde başarılı olmamıştır. Bu bir yandan, kursların yeni açılmış olmasıyla ve Müslüman nüfusun genel olarak bunlardan yeterince haberdar olmamasına, diğer yandan, kursa katılmak isteyen Müslüman asker şahıslar arasında Rusça okuryazarlığın çok yaygın olmaması yüzünden, kursa devam etmek için gereken Rusça bilgisiyle ilgili koşulların karşılanamamasıyla ilgilidir. Ama kursa katılmak isteyenler arasında, 2-3 aylık özel hazırlıkla kursu kolayca sürdürebilecek kimseler olmasını göz önünde bulundurarak, Müslüman piyade ve süvari kurslarında, kursiyerlere kursa katılmak üzere gerekli ön hazırlık olacak nitelikte 2 ya da 3 aylık özel ve sürekli kurslar açılması istenmektedir.

Bu yenilik özel bir maliyet gerektirmez, çünkü bu amaç için kursların araç gerecinden yararlanılabilir.

Bu kurslar, Rusça dilinin mevcut öğretmenlerinden yardım alarak, aynı zamanda onların vazgeçilmez ve genel kültür konularındaki bilgisini de artırmaya yardımcı olacaktır.

Bu söylenenler açısından, MMAK adına Müslüman piyade kurslarına bağlı olarak "kursiyerlerin piyade ve süvari kurslarına[60] ön hazırlığı için iki aylık kursların" açılmasını talep ediyorum.

Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Başkanı M. Sultan Galiyev

RGVA. - F. 11. - Op. 3. D. 37. - L. 18. Orijinal.

V. İ. Lenin'e Görüşme Talebiyle Mektup

27 Ağustos 1919

Sevgili Vladimir İlyiç!

Ben, Sovyet Rusya'da Müslüman burjuva uzlaşmacılarla etkin savaşın başlıca başlatıcılarından biriyim.

Tüm-Rusya Müslüman Askeri Sovyeti'nin, Tüm-Rusya Müslüman Milli Sovyeti'nin, Tüm-Rusya Müslüman Milli Meclisi'nin, Bolşevizm'in etkin karşıtları haline gelme tehdidi taşıdıkları anda tasfiyesi - işte devrim karşısındaki başlıca hizmetim budur.

Bu örgütlerin tasfiyesi Ekim Devrimi'nin birinci dönemindeki devrimci savaş sürecinde gerçekleşti ve bunların lağvedilmesine ilişkin resmi ilanlar ancak, Bolşevizm'e ve sosyal devrime karşı duran Müslüman küçük ve büyük burjuvazinin kesin olarak dağıtıldıktan sonra yayınlandı.

Ben ve beraber çalıştığımız Tatar komünist yoldaşlar, İç Rusya Müslüman devrimci hareketinin liderlerinin Mollanur Vahidov'un ölümünden sonra sizin tarafınızdan kabul edilmemesi, buna karşın Müslüman milliyetçilerin (Z. Velidov, Barakatullah, Musa Bigiyev ve

diğerleri) size serbestçe ulaşabilmeleri karşısında oldukça gücenmiştir.

Mektubumdan sonra Sizin beni kabul edip dinleyeceğinizi düşünüyorum.

Sırf Sizin beni bir kez bile kabul etmediğiniz bile düşünülürse, buna Z. Velidov, M. Bigiyev ve diğerlerinden daha fazla hakkım bulunmaktadır.

Beni ilk ve son kez kabul edin. Sizi bir daha rahatsız etmeyeceğim.[61]

Saygılarımla.

Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Başkanı,
İç Rusya Müslüman İşleri Komiseri ve 2. Ordu Askeri Konsey Üyesi
M. Sultan Galiyev

TsGA İPD RT. - F. 8237. - Op. 1. - D. 2. L. 19-22. Teksir.
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 312-313.

Sosyal Devrim ve Doğu

I

Sosyal devrim ve Doğu - bu sadece başlangıç, dünya uluslararası sosyal devriminin bir aşaması. Er ya da geç, iki uzlaşmaz düşmanın, birbirine karşıt olan ve birbirini reddeden iki gücün, uluslararası proletarya ve uluslararası emperyalizmin umutsuzca ve kararlı bir çatışması, devrimci bir savaş halini alacaktır. Şu anda eski Rus monarşisinin sınırları içinde yapılan iç savaşın sınırları ve alanı hem kendi içeriği açısından, hem de dış görünümleri açasından genişleyecek ve derinleşecek. Zamanla, devrimin gelişmesiyle, yeryüzü üzerindeki son insani savaş olacak olan bu savaşa, bütün halklar ve ülkeler iradelerine ters düşse de katılacaklar ve katılmak zorundalar. Bu kaçınılmaz ve vazgeçilmez bir şeydir. Eski dünya artık yıprandı. İnleyip çöküyor. Eklemlerinin arasından bütün cerahati akıyor. Bütün dünya, bütün atomları tamamıyla yeni bir deriyle kaplanmak için yenilenmeyi bekliyor ve istiyor. Ve yalnız insanlığın tek tek bireyleri için değil, kültürel ve tarihsel çeşitliliğe sahip bütün halklar ve devletler için, herbirinin kendi kaderini belirlemesi ve barikatın hangi tarafında yer alacaklarına kesin olarak karar vermeleri gereken vakit geldi. İstesen de

istemesen de, ona katılmalısın ve bilerek ya da bilmeyerek "kızıl" ya da "beyaz" olmalısın.

Bunun böyle olduğunu olaylara bakarak görüyoruz. Ekim Devrimi daha olmamıştı, ama Rusya'daki emek ve sermaye, proletarya ve burjuvazi, iki birbirine düşman güç olarak, çoktan farklılaşmaya başlamıştı, kendi yerlerini edinmeye ve birbirleriyle kesin bir savaşa hazırlanmaya başlamıştı.

Ekim Devrimi ancak, Rus burjuvazisinin kendi vatanında yenildiği zaman, kalan gücünü kısa bir süre için de olsa görece "özgür" bir varlık gösterdiği yere, Rusya çevresine ve İtilaf ülkelerine yöneltmek zorunda kaldıktan sonra, bu güçlerin Rusya'da çatıştığı zaman oldu.

Ama o zamandan beri gelişen ve dünya devrimine dönüşme eğilimi gösteren her şeye karşı savaş uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Zafer kazanan burjuvazilerine karşı harekete geçen Rus işçi ve köylüler artık sadece Rus burjuvazisiyle değil, uluslararası burjuvazinin bağımsız kesimleriyle de, önce parça parça, ardından birleşik olarak karşı karşıya gelmektedir. Odak noktasında bütün yeryüzünün her şeyi kontrol eden güçlerinin durduğu, merkezi ve örgütlü güçleri Milletler Cemiyeti'dir.[61] Bu, çevresinde öyle ya da böyle devrimin gelişmesine engel olup set görevi görebilecek her şeyi bir araya getirmiş kara enternasyonale dönüşmektedir.

Uluslararası sosyal devrimin günümüzde genel gelişme ön koşulları böyledir. Ancak bunlardan yola çıkarak gelecekte hangi biçimleri alacağını tahmin edebiliriz.

Devrimimizin pratik biçimi içinde bugün karşımıza çıkan sorunlardan biri de, Doğu Sorunudur. Ve bizim bunu vakit geçirmeden çözmemiz gerekiyor. Bu sorun çağdaş gerçeklik ve uluslararası politik durum koşullarında, dünya devriminin gelişiminin doğal safhalarından biridir. Kaçınılmazlığı ve zorunluluğu buradan kaynaklanmaktadır. Eğer onu tanımak istemez ve gözardı edersek, yine de bütün iç ve dış karmaşıklığı ve güçlüğüyle karşımıza çıkacaktır. Bu durumda, onu sadece sorunun çözülmesiyle sınırlı tutarsak haksız olacağız. Sadece sosyo-ekonomik değil, uluslararası-politik açılardan da çok yönlü ve aşırı özenli bir incelemeyi gerektiriyor.

Uluslararası sosyo-sınıfsal farklılaşmanın genel süreci içinde Doğunun

gelişiminin hangi somut biçimleri aldığını gözden geçirmemiz ve belirlememiz gerekir, bu şekilde buradan çıkan bütün sonuçlarıyla ona yönelik yaklaşımımızı bir kereliğine ve kesin olarak belirlemeliyiz.

Her ne kadar, sosyal devrim içinde bizim benimsediğimiz uluslararası politikanın genel rotası ne kadar doğru ve düzeltme gerektirmez görünürse görünsün, Doğuya ilişkin olarak sorunun ciddi bir düzeltme gerektirdiğini kabul etmek gerekir. Bu üzücü de olsa, bugüne dek Sovyet Rusya ve Doğu arasındaki karşılıklı ilişkilerin doğru kurulması konusunda aldığımız önlemler, son zamanlara dek aşırı rastlantısal ve hafifletici bir niteliğe sahipti. Bu alanda düzenli ve inandırıcı kararlılıkta bir politikanın kararlı biçimde yürütüldüğü görünmemektedir.

En kötüsünden bu bizim, sözgelimi Rus askerlerinin geri çekilmesinde olduğu gibi,[53] kendi güçsüzlüğümüzün ifadesi ve kabul edilmesi olmuştur ve her koşulda Doğunun devrimci eğilimlerinin desteklenmesi vaadi ve yakınlık ifadesi olmuştur, söz gelimi Afganlıların İngilizlere karşı ayaklanmasından sonra yaptığımız gibi, ama daha fazla bir şey olmamıştır. Bu açıdan hareketimiz ancak Batıdaki sosyal devrimin başarısızlıklarının açığa çıktığı andan başlayarak, sonunda olayların gelişme süreci (Almanya'da Spartakistlerin yenilmesi, Rusların içişlerine müdahale edilmesine karşı genel grev protestosunun başarısızlığı ve Macar Sovyet Cumhuriyeti'nin düşmesi) yalın gerçeğin o yüzünü, Doğunun katılımı olmaksızın uluslararası sosyal devrime ulaşamayacağımızı kabul ettiğimiz zaman az çok belirli bir karakter kazanmaktadır. Ama şimdi de bu önlemler hâlâ, sosyal devrimin doğru gelişiminin yasalarının gerektirdiği belirli niteliklere sahip değildir.

Bu makalenin amacı bu sorunun az çok tam bir çözümlemesini yapmaktır.

II

Komünizmin ifadesi olarak Sovyet düzeni, burjuva-kapitalist devletin karşı kutbudur. Bu iki düzen birlikte yanyana ve barışçı biçimde yaşayamaz. Birbirlerine ancak geçici olarak katlanabilirler ve o ya da bu tarafta belli bir güç üstünlüğü görünüp de, ardından zayıf olan tarafa doğru kaçınılmaz bir saldırı gerçekleştirmesine dek katlanacaklardır.

Sosyal devrimin bu karşı konulmaz ve temel gelişme yasası sayesinde

Rus Devrimi ortaya çıktığı ilk günden başlayarak evrensel gelişme göstermeye başladı, yoksa Rusya'daki bu tür Sovyetler geleceğin emperyalizmi denizindeki küçük vadiler olarak kalırdı, her an evrensel emperyalist Baküs [Şarap Tanrısı] şenlikleriyle yeryüzünden silinme tehlikesi taşırlardı.

Ekim Devrimi'nin liderleri bu durumu çok iyi kavramıştı ve onu uluslararası-enternasyonal bir kanala sokmaya çalıştılar. Yoksa var olamazdı, çünkü tersi durumda Rusya'daki sosyal devrim bütün iç anlamını kaybederdi.

Ama devrimin bu gelişme süreci taktik açıdan doğru olmayan bir yola girdi. Dışarıdan farklı görünümleriyle doğru görünse de (Almanya'daki Spartakist hareket, Macar Devrimi vb.), toplamı içinde tek yönlü bir karakter taşıyordu. Bu tek yönlülük devrimin liderlerinin neredeyse bütün ilgisinin Batıya yönelmiş olmasındaydı. Ekim Devrimi'nin uluslararası sosyalist bir gelişme gösterme hedefinin gerçekleşmesi onlar için, Rus Devrimi'nin enerjisinin mekanik bir yolla doğrudan Batıya geçmesi, yani proletaryayla burjuvazinin sınıf çıkarlarının çelişkisinin çok daha keskin ve çarpıcı biçimde görüldüğü ve bu yüzden sınıfsal devrimin gelişmesi için oldukça sağlam bir zemine sahip olan bir yeryüzü alanına geçmesi demekti.

Doğuysa Batı Avrupa burjuvazisi tarafından köleleştirilmiş yarım milyar nüfusuyla bu noktada tamamıyla unutulmuştu. Uluslararası sınıf savaşının temel gelişme süreci, Doğuyu es geçti ve bununla ilgili soru, Doğunun devrimcileştirilmesi sorunu olarak, sadece devrimin gelecekteki denizindeki su damlaları gibi görünen, çeşitli kafalardan çıkan sesler olarak kaldı.

Doğunun tanınmaması, karşısında korku duyulması bir yandan buna bağlıydı, diğer yandan, Doğunun uluslararası devrime katılması fikrinin açıkça kötüye kullanılmasına yol açtı.

Bu arada, uluslararası sosyalist devrim sorununda sadece Batıya yönelmek yanlıştı.

Doğru, Batı Avrupa devletleri, müttefikleri Amerika'yla birlikte, uluslararası emperyalizmin bütün maddi ve moral güçlerinin yoğunlaştığı ülkelerdir ve bu açıdan, onun bizim tarafımızdan genel yıkımının yapıla-

cağı başlıca alan olarak görünmektedir. - ama diğer yandan, hiçbir şekilde kesin olarak, Batı Avrupa burjuvazisinin yıkılması için sadece Batı Avrupa proletaryasının gücünde olduğunu söyleyemeyiz, bu burjuvazi dünya ölçeğindedir, uluslararasıdır, devrilmesi için, Doğu proletaryasının da içinde olduğu bütün uluslararası proletaryanın devrimci irade ve devrimci enerjisinin yoğunlaşmasına ihtiyaç vardır.

Uluslararası emperyalizme sadece Batı Avrupa proletaryası aracılığıyla karşı koyarak, ona Doğuda hareket ve manevra özgürlüğü sağlıyoruz. Artık uluslararası emperyalizm Müttefikler olarak Doğuyu sömürge olarak elinde tutmaktadır, burada o bütün doğal zenginliklerin mutlak sahibidir, bu zenginlikler ona ekonomik alanda metropollerdeki işçi kitleleriyle yapacağı bütün çekişmelerde bir çıkış olanağı sunmaktadır, çünkü böyle bir durumda, onların ekonomik ihtiyaçlarını tatmin etmeyi kabul ederek, "onların ağızlarını tıkama" olanağına sahiptir.

Rusya'daki devrimin bu iki yılı boyunca Batıdan gelecek devrimci yardımı boş yere beklemek bu durumu doğrulamaktadır.

Ama Batı Avrupa işçi sınıfı kendi burjuvasına karşı zafer elde etmeyi başarsa bile, o zaman kaçınılmaz olarak Doğuyla karşı karşıya geleceğiz, çünkü son durumda Batı Avrupa burjuvazisi, kader dostu olan Rus burjuvazisi gibi, güçlerini yoğunlaştırarak kendi "çevresi" ve öncelikle de Doğuyla ilgilenecektir. Batı Avrupa'da sosyal devrimin bastırılması konusunda, Doğunun bağrında, emperyalist kin fikirlerinin taşıyıcısı olan Batıya karşı beslenen asırlık milli-sınıfsal nefretten yararlanmak ve Avrupaya karşı Afrikalıların bir seferini başlatmak konusunda güçlük geçmeyecektir.

Ve biz bu olasılığı var saymakla kalmıyor, ayrıca ona inanıyoruz, çünkü Rusya'nın proletaryasının kendi burjuvazisiyle iki yıllık savaş deneyimi bu açıdan bize çok şey öğretmektedir.

III

Doğuya sosyo-ekonomik açıdan bakarsak, neredeyse tamamının Batı Avrupa sermayesinin sömürü nesnesi olduğunu, onun sanayisinin başlıca kaynağı olduğunu ve bu nedenle devrimci ateşe hazır olma anlamında bizim için çok zengin bir malzeme sunduğunu görürüz.

Eğer Doğunun Batı Avrupa sermayesi tarafından sömürülebilme dere-

cesini ve bununla ilişkili olarak onun, mağrur burjuva kültürü ve uygarlığının büyüklüğünü ve gücünü onu sömürmüş olan ve sömürmeyi sürdüren Avrupa ve Amerika'nın kuruluşundaki köklü payını hesaba katacak olursak, "Beyazlar'ın" bütün maddi ve ruhsal zenginliklerinin Doğunun yağmalanması ve her renk ve ırktan "yerlinin" oluşturduğu yüz milyonlarca kişilik emekçi kitlenin kanı ve teri pahasına yaratıldığını görürüz.

Amerika'nın on milyonlarca asıl yerlisini ve Afrika'nın karaderililerini ortadan kaldırmak ve İnkaların zengin kültürünü yeryüzünden silmek gerekmiştir, çağdaş "özgürlüksever" Amerika'yı ve onun "ilerleme ve teknik" düşkünü "kozmopolit" kültürünü oluşturmak için. Şikago, New York ve Amerika'nın diğer Avrupalılaşmış şehirlerinin gururlu gökdelenleri acımasız çiftçiler tarafından şehit edilen "Kızılderili" ve zencilerin kemikleri ve yıkılmış İnka şehirlerinin dumanlı kalıntıları üzerinde yükselmektedir.

Kristof Kolomb!... Avrupalı emperyalist bu ismi nasıl sevgiyle ve ne kadar çok söylemektedir. Çünkü Avrupalı avcılar için Amerika'ya giden yolu o "keşfetmiştir." İngiltere, Fransa, İspanya, İtalya ve Almanya - çünkü hepsi de hep birlikte "yerli" Amerika'nın soyulmasına, yakılıp yıkılmasına katılmış, onun hesabından kendi kapitalist şehirlerini ve burjuva-emperyalist kültürlerini yükseltmişlerdi. Ve Timurlenk, Cengiz Han ve diğer eski Moğol beylerinin Avrupa'ya yaptığı saldırılar, Avrupalıların onlar tarafından "keşfedilen" Amerika'ya karşı gösterdikleri yok edici kanlı güç karşısında soluk kalıyor.

Yazımın başında belirttiğim durum Avrupa emperyalizminin daha sonraki bütün gelişme aşamalarıyla, onun "yerli" Amerika'yı her açıdan kullanıp dört bir yanına yerleştikten sonra, ilgisini merkezinde Hindistan olmak üzere Doğuya, bu emperyalizmin ortaya çıktığı ilk günden beri iştahla bakmaktan vazgeçmediği Doğuya yöneltmesiyle de doğrulanmaktadır.

Haçlı seferlerinin ve Doğuya yapılan eski burjuva-emperyalist savaşlar kervanının bütün tarihi, Doğunun Batı Avrupalı feodaller ve halefleri tarafından yürütülen incelikle hesaplanmış olan, bu haleflerin ağır ağır neredeyse tam bir başarıya ulaştırdığı bir ekonomik köleleştirme politikasını ortaya koymaktadır.

Ve eğer şimdi Batı Avrupa ülkelerinin gelişiminin son döneminde, yani genel emperyalist savaşın başladığı zamana dek olan döneminde Doğudaki sanayi durumunun incelersek, bu vakte dek Doğunun gerçekten de çok sıkı biçimde uluslararası sermayenin pençesine düşmüş olduğunu ve acı çektiğini görürüz.

Bütün Asya ve bütün Afrika, Avrupa tarafından "egemenliğin" dekoratif biçimde Çin, İran ve Türkiye gibi büyük devlet oluşumlarına tanınmasıyla birlikte, bir dizi "etki alanına" ayrılmıştır.

Son emperyalist savaş da bu politikanın yansımasıydı ve onun kümülatif döneminin, uluslararası emperyalizmin yakın gelecekteki çöküşünü öngörerek, kendi kendisiyle savaşa girdiği dönemin bir ifadesiydi.

Şimdi, Müttefiklerin Almanya'ya karşı zaferiyle, Doğu Sorunu az çok belli bir karar halini almış bulunuyor, görünüşe göre Doğunun sahibi Müttefikler olmaktadır.

Ama daha şimdiden, çok açık biçimde olmasa da, Doğuda bu "kutsal birliğin" temel öğelerinin çıkarlarının çatışması görülmeye başlanıyor ve er ya da geç Milletler Cemiyeti'ne katılan büyük emperyalist devletlerin soygunundaki üstünlük konusunda çeşitli rakipler arasında ciddi bir çatışma gerçekleşecektir.

Doğu bütün olarak Batının tam köleliğine girse bile, Doğunun emekçi kesimine en az onun kadar ağır "iç" baskıyı yapanın onun milli burjuvazisi olduğunu bir an bile unutmamak gerekir.

Uluslararası sosyalist devrimin Doğuya temas eden kısımlardaki gelişmesi konusunun, orada Batı Avrupa emperyalizminin iktidarının kaldırılmasıyla hiçbir şekilde sona ermeyeceğini bir an bile unutmamak gerekir. Daha da ileri gitmek gerekir, çünkü bu dönemin ardından Doğunun karşısına kendi, bilinen ölçülerde liberal davranan, ama özünde kabaca despotik ve ruhban-feodal burjuvazisi, kendi bencil çıkarları için arkasındaki "yabancı" düşmanlarına göre konumunu her an değiştirmeye hazır olan burjuvazisi çıkmaktadır.

Kesin olarak ve her zaman için şunu unutmamalıyız: Doğu bütün olarak uluslararası emperyalizmin temel beslenme kaynağıdır ve bu açıdan evrensel sosyalist kurtuluş savaşının arka planında, onunla çatışmamız içinde, bizim için çok elverişli ve uluslararası emperyalizm için çok

elverişsiz bir etken oluşturmaktadır. Doğudan yoksun ve Hindistan, Afganistan, İran ve diğer Asya ve Afrika sömürgelerinden kovulmuş Batı Avrupa emperyalizmi tükenecek ve doğal ölümünü yaşayacaktır.

Ama aynı zamanda Doğu despotizmin beşiğidir ve Batı Avrupa emperyalizminin çöküşüyle Avrupalı kardeşinin baskısı altında ezilen Doğu emperyalizminin dirilmeye başlamayacağını hiçbir şekilde garanti edemeyiz. Bizim yardımımızla yabancının boyunduruğundan kurtulan Çin, Hindistan ya da İran'la Türkiye'nin feodallerinin emperyalist Japonya'yla ve Avrupa'dan birileriyle birleşip kendi "kurtarıcılarına" karşı, onları "Bolşevizm" hastalığından kurtarmak üzere bir sefere çıkmayacaklarını da garanti edemeyiz.

(Devam edecek) [devamı bulunamamıştır]

M. Sultan-Galiyev

Jizn Natsionalnastey. - 1919. - 5 Ekim. - No38(46);
- 12 Ekim. - No39 (47); - 2 Kasım. - No42(50).
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 88-97.

Afgan Özel Elçiliğiyle Toplantı[64]

10 Ekim 1919

Küçük, ama kahraman ülkeniz uzun yıllardır Doğuyu boyunduruk altında tutan düşmandan, İngiliz emperyalizminden kurtulmak üzere mücadele ediyor. Yardıma ihtiyacınız olduğunu ve bu yardımı Rus Sovyet Cumhuriyeti'nden beklediğinizi biliyoruz. Yüksek Askeri Konsey ve Sovyet Rusya'nın milyonlarca emekçi Müslümanının devrimci örgütleri adına sizi temin ediyorum: Sovyet Rusya size bu yardımı verecektir, çünkü bütün dünya ezilenlerinin çıkarı adına dünya emperyalizmine karşı savaşmaktadır.

Kızıl Armiya - 1919. - 21 Ekim. - No 173. Gazete haberi. Tatarcadan çeviri. Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 178-179.

Yazının Orijinal başlığı: "Moskova'da Muhammed Vali-Han'ın Başında Bulunduğu Afgan Özel Elçiliğiyle Toplantı Sırasında Açılış Konuşması" *(Yayınevinin Notu)*

İkinci Tüm-Rusya Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresi-Moskova (22 Kasım- 3 Aralık 1919)

Açılış Konuşması[65]

22 Kasım 1919

Yoldaşlar, kongremiz uluslararası ölçekte oldukça önemli olaylarla açılıyor. Bir yandan, Rusya proletaryası, işçi sınıfı sosyalizme doğru ilerliyor, dünya sosyalizmine giden yolu açıyor, diğer yandan dünya burjuvazisi, eski Rus İmparatorluğu'nun iflas etmiş burjuvazisi ve Batı Avrupa uluslararası emperyalizminin temsilcileri şahsında, Rusya'da boy vermiş olan sosyalist devrimi boğmaya çabalıyor, uluslararası politikada, ekonomik pazardaki başlıca konumunu sağlamlaştırmak istiyor. Rusya proletaryasının idealine erişmek için, Ekim Devrimi'nin ilk gününden başlayarak önüne koyduğu hedeflere ulaşmak için var gücüyle çabaladığını görüyoruz.

Yoldaşlar, kısa süre önce Batı Avrupa diplomatlarından biri Sovyet Rusya'ya, bu sınıf savaşı arenasına, uluslararası devrimin bu üssüne 14 burjuva devleti[66] yöneltmekle tehdit etti... Yoldaşlar, Çörçil'in [Churchill] bu çağrısına Komünist Parti yeterli bir yanıt verdi, kendi güçlerini harekete geçirerek yanıt verdi. Bu kongremiz, bana göre, Wilson'ların, Clemenceau'nun, Lloyd-George'ların ve uluslararası emperyalizmin di

ğer satılık propagandacılarının çağrılarına yanıt olmaktadır. Kongremiz, Komünist Parti'nin, devrimcilerin partisinin bu tür boş kışkırtmalardan korkmadığının, Komünist Parti'nin artık kendi devrimci yolunu belirlediğinin, önüne ne engel çıkarsa çıksın bu yoldan gittiğinin ve gideceğinin en ateşli yanıtıdır. Yolumuz açık, yolumuz uzun zamandır belirli - bu komünist devrim yoludur, bu kapitalist düzenin alaşağı edilmesinin ve bütün yeryüzünde sosyalist düzenin kurulması yoludur.

Yoldaşlar, kongremiz, bana göre, Sovyet Rusya'da doğan komünizm enerjisini, Doğuyu ayaklandırmak için, Clemenceau, Lloyd-George ve emperyalist dünyanın diğer temsilcilerinin elinden Doğuyu kandırma olanağını almak için Doğuya taşıyacak olanların, bütün dünyayı dünya emperyalizminin yağmacılarından kurtarmayı şiar edinmiş olanların kongresidir.

Yoldaşlar, uluslararası emperyalizme karşı nefret ateşiyle yanan ve uzun zamandır Doğunun sosyalist, ekonomik ve politik kurtuluşunu duyuranlardan biri de sevgili yoldaşımız Stalin'dir. Yoldaş Stalin'i selamlamanızı öneriyorum. (Uzun alkışlar).

Yoldaşlar, kongremizi açarken, önümüzde uzanan hedeflere ulaşabilmek için bize şart olan komünist dili bileceğimizi umuyorum. Konuşmamı bitirirken, devrim adına savaşanların anısına saygı duruşu öneriyorum.

(Herkes ayağa kalkıyor).

Jizn Natsionalnostey. - 1919. - 7 Aralık. - No 46(54).
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 179-181.

V. İ. Lenin'in Mevcut Durum Raporu Üzerine Kongre Kararı

22 Kasım 1919

Rusya'da sosyal devrim uluslararası iç savaşı, sermayeyle emek arasındaki umutsuz mücadeleyi alevlendirmektedir. Rus Devrimi'nin dünya sosyal devriminin başlangıcı olduğunu, kapitalist düzenin içinde çürüyen ve uluslararası emperyalizmin cüzzamıyla zehirlenmiş her şeyin ölmesi demek olduğunu çok iyi bilen karşıdevrim dünyası, şimdilik güçlü olan Müttefikler ve uluslararası haydutlar çetesi iki yıldır proleter Rusya'ya ve onun yöneticileri, komünistlerin partisine karşı bir savaş yürütüyorlar. Ama karşıdevrim dünyasının bütün hilelerinin birbiri ardına bozulduğunu görüyoruz.

Bizler kesin ve inançlı bir biçimde, kara enternasyonalin Rus Devrimi'nin yıkılması ve Sovyet Rusya işçi ve köylülerinin devrimci sınıfsal iradesinin felç edilmesi konusunda gösterdiği bütün çabalara rağmen, bunu yapmayı başaramayacağını bildiriyoruz ve Sovyetler Cumhuriyeti'nin işçi sınıfının Kızıl Ordusu şahsında Sovyet Rusya çevresindeki Müttefiklerin yardım ettiği karşıdevrimcilere nihai ve kesin darbeyi nasıl indirdiğini ve onları yendiğini görüyoruz.

Bizler çok geçmeden karşıdevrimin geri kalan kısmına da böyle bir darbenin indirileceğine inanıyoruz.

Artık II. Enternasyonal'in sosyal hainleri tarafından aldatılan Batı Avrupa ve Amerika işçi kitlesinin sınıfsal bilinci uyanmaktadır.

Artık Müttefiklerin köleleştirmesine karşı isyan bütün Doğuya yayılmaktadır ve ezilen Doğunun ayaklanan halklarının Batı Avrupa işçi sınıfıyla birlikte dünya emperyalizmi diktatörlüğüne kesin olarak yöneleceği vakit çok uzak değildir.

Sovyetler'e ve komünistlerin partisine karşı saldırıya geçen karşıdevrimci Milletler Cemiyeti'nin bütün hareketlerine yanıt olarak, kesin ve kararlı bir biçimde şunu ilan ediyoruz: Bütün dünya kapitalizmin boyunduruğundan kurtuluncaya dek ve yeryüzünde sosyalist düzen hüküm sürünceye dek silahlarımızı bırakmayacağız.

Yaşasın dünya proletaryasının öncüsü Rus (Bolşeviklerin) Komünist Partisi!

Yaşasın onun liderleri Lenin ve Troçki!

Yaşasın Dünya Sovyetler Federasyonu!

Yaşasın III. Enternasyonal![67]

Jizn natsionalnostey. - 1919. - 7 Aralık. - No 46(54).
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 181-182.
[Lenin'in Mevcut Durum Raporu'nun metni için : LENİN V.İ. Bütün Eserleri, Cilt 39, s. 318-331]

Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu Aralık 1918-Kasım 1919 Dönem Değerlendirme Raporu Tartışması Sırasındaki Konuşma[68]

23 Kasım 1919

Müslüman sözcüğünün [isim ve sıfat olarak] sınıfsal değil tümüyle dinsel bir anlam taşıdığı varsayımından yola çıkarak, çeşitli işçiler "Müslüman" adını taşıyan örgütlerin, sözgelimi Müslüman İşleri Komiserliği, Proleter Müslüman Örgütlerinin Kurulması Üzerine Olağanüstü Kurul, Müslüman Bilim Kurulu gibi örgütlerin yeniden adlandırılması gerektiğini söylediler. Ve işte, ben de bu varsayımdan yola çıkarak, Müslüman İşleri Komiserliği açısından şöyle söyledim... (Tatarca olarak devam ediyor).

Bütün Müslüman askeri birliklerin korunması gerekir, ayrıca bütün proleter örgütlerin, meslek birliklerinin, Müslüman İşleri Komiserliği, Müslüman İşçi Kulübü vb. Ama Merkez Büro, ortak bir olağanüstü komisyonun var olmasını yeterli bularak, bu olağanüstü komisyonu ortadan kaldırmaya karar verdi. Sekizinci Parti Kongresinde milliyet sorunuyla ilgili olarak, milletlerin tam bağımsızlık hakkını tanımamız yolunda kesin karar alındı, ayrıca bu kongrede ezilen milletlerin proletaryasının, yani devrime dek ezilmiş olan milletlerin proletaryasının onları

ezen milletlerle ilişkisine özel bir önem verilmesi gerektiğinin de altı çizildi. Ve Sekizinci Kongreden sonra, var olan örgütlerin tanınması açısından, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun, Müslüman İşleri Komiserliği'nin vb. tanınması açısından bir Merkez Büro'nun kurulmasında bir dönüm noktası başladı. Ama bu andan sonra Merkez Büro bu şekliyle artık çalışamaz oldu. Kolçak'lar yaklaşıyordu. Bu nedenle Parti'nin Merkez Komitesi, Büro üyelerini Doğu Cephesinin komutasına verdi. Biz Doğu Cephesinde Kazan'a[69] sevk edildik, yoldaş Yumagulov Başkır Cumhuriyeti'ne... Merkez Büro üyeleri üç ay süresince[70] 2. Ordu'da çalıştı... Merkez Büro'nun çalışmasına yönelik getirilebilecek taleplere yanıt verecek olan yoldaş Eşba burada bulunuyordu. Doğu Cephesinden 3 ay sonra döndük. Önümüzde duran ilk görev İkinci Kongre'nin toplanması ve ayrıca Doğunun Taşkent, Başkırya ve Kırgızları da içine alacak şekilde devrimcileştirilmesi yönündeki çalışmanın yaygınlaştırılması oldu. Doğu Cephesi'nde 2. Ordu'nun arazi karargahı en kısa süre içinde kongreyi toplamak üzere çalıştı. Bu 4 ya da 5 ay önceydi. Eski Lazaryevski, şimdiyse Ermeni Enstitüsü'nü, Sovyet Oryantalistlerinin hazırlanmasına yönelik Doğu Enstitüsü'ne dönüştürmeyi, dahası bütün partili ve örgütlü merkezi Sovyet okullarında, Genelkurmay Akademisi'nde, Merkezi Parti Okulu'nda, Proleter Üniversitesi'nde Doğu bölümleri[71] açmayı önerdik. Bütün isteklerimiz sadece istek olarak kaldı. Kongre ancak bu sırada toplanabildi. Merkez Komitesi'nde bu sorun ele alındığı zaman, cephede, Güney cephesinde ortaya çıkan durum nedeniyle, Denikin'in Moskova duvarlarına dayanması ve Partimiz tarafından Ordu'da ve geri cephede çalışmaların maksimum enerjiyle yapılması gerektiği ilan edilince, kongrenin toplantısını militan yerel işçilerin topluluğuyla bıraktık. Ayrıca bütün üyelerin cepheye gitmesi gündemdeyken, bu kongrenin toplanmasının ne kadar etkili olduğu sorusu doğdu. Sonuçta (Tatarca olarak devam ediyor) İkinci Kongremizin Müslüman örgütümüzün kurucu kongresi olduğunu seziyorum. RKP(B)'nin Sekizinci Kongresine dek milli politika açısından belli bir taktik yoktu, çözümsüzlük yolları görülüyordu, bu çözümsüzlükler Merkez Büro'nun çalışmasına da yansıdı.

RTsHİDNİ. - F. 583. - Op. 1. - D. 4. L. 12-13. Stenografya.
Sultan Galiyev M. Stati-Vıstupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 183-185.

Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Çalışma Raporu Tartışması Sırasındaki Konuşma

Ben, MMAK'nin Başkanı olarak, küçük bir olgusal düzeltme yapmak isterim. Bu düzeltme şöyledir. Eğer başlangıçta eski subaylar arasında olan o eğilime, Askeri Kurul'u[72] tanımama eğilimine herhangi bir Müslüman birliğinin kurulması gerekliliğini reddetme eğilimine karşı koyabilseydik, öncelikle, kendi örgütlerimize sahip olabilirdik. Özellikle, MMAK'ni koruma inisiyatifi, ayrıca Müslüman birlikler kurma inisiyatifi Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'na aitti.

Yoldaş Troçki ve onun vekili yoldaş Sklyanski şahsındaki merkez iktidarın bizim yanımızda olduğunu söyleyebilirim, çünkü merkezi iktidar er ya da geç Doğuya ilerlemek gerektiğini, iç savaşın Doğuya da yayılacağını, Doğunun da genel iç savaşa katkıda bulunacağını ve bu açıdan olumlu etkenlerden birinin, Rusya'nın devrimci savaşında devrimci bir deneyimden geçmiş, Doğuya yönelen ve onda Bolşevizm fikirlerini yaygınlaştıracak olan Müslüman ve diğer Doğu kesimlerinin olduğunu çok iyi biçimde kavramıştı. Bu yüzden üzerinde durmak istediğim şey, çalışmamızda merkez tarafından herhangi bir engelle karşılaşmadık. Eğer engeller olduysa, yerel oldu ve büyük ölçüde Müslüman birlikler kurma çabamızın

birçokları tarafından Müslüman milliyetçiliğini doğurmak şeklinde anlaşılması yüzünden oldu, bunda da sitem edeceğimiz bir nokta yoktur.

RTsHİDNİ. - F. 583. - Op. 1. - D. 4. L. 120-121. Stenografya.
Sultan Galiyev M. Stati-Vtstupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 185-186.

Müslüman İşleri Komiserliği Çalışma Raporu

26 Kasım 1919

Yoldaşlar, bildiğiniz gibi, Milletler Halk Komiserliği'ne bağlı Müslüman İşleri Komiserliği, Tatar burjuvasının, Tüm-Rusya, bölge, eyalet, il ve benzeri milli Müslüman Sovyetleri denen şeylere yuvalandığı zaman ortaya çıkmıştı. Tüm-Rusya Müslüman Askeri Sovyeti denen şeye ve onun bütün bölgesel, eyalet ve diğer dallarında, ayrıca İç Rusya ve Sibirya Müslümanları Milli Meclisi denen ve kendi askeri örgütünü oluşturmuş olan şeye dişlerini geçirmişti ve 5000 Tatar savaşçısını kızıl Moskova'ya yönlendirmeyi hayal ediyordu; o zaman Tatar burjuvası Rus milliyetçileriyle birlikte, Rus şovenistleriyle birlikte, Menşeviklerle ve sağ SD'lerle birlikte Bolşevikler tarafından dağıtılan Kurucu Meclis'i yeniden kurmayı hayal ediyordu.

Yoldaşlar, o zaman Kazan'da çalışan işçiler, bizim Tatar burjuvasıyla savaşımızın ne kadar ağır olduğunu bilir. Örgütlenmişlerdi. Herhalde, bizim karşı saflarımızda kendi dostları vardı.

Neyse ki Müslüman İşleri Komiserliği ortaya çıktı ve saydığım örgütler-

den daha güçlü hale geldi. Ortaya çıkışından sonra Müslüman İşleri Komiserliği kendi yolunu izledi. Bu yol, Rusya, Türkistan, Kırgızistan [Kazakistan], Kafkas, Kırım, Volga çevresi ve Ural Müslüman halklarının proleter ve yarı proleter öğelerinin birleştirilmesi yoludur. Ama bu vakte dek Kafkas, Türkistan, Kırgızistan ve diğer bölgeler devrimci Rusya'dan ayrıldığından, Müslüman İşleri Komiserliği'ne düşen çalışmasını sadece İç Rusya Müslümanları arasında, Volga çevresi ve Urallar'da yürütmek oldu.

Müslüman İşleri Komiserliği'nin hedefi açıktı: Rusya'nın Müslüman proleter ve yarı proleterlerini birleştirmek, ayrıca Türkistan ve yurtdışında Türkiye, İran vb. Müslüman nüfusları devrimcileştirilmek ve devrimcileşmelerine yardımcı olmak.

Başlangıçta Müslüman İşleri Komiserliği'nde emek, savaş, istatistik, uluslararası propaganda bölümleri, ayrıca Türkistan, Kafkas Ötesi bölümleri vardı, bunlarda Kafkaslar'la, Türkistan'la, Kırgızlarla ve diğer Müslüman bölgelerle ilişki kurmanın gerekliliği kabul edilmişti.

Müslüman İşleri Komiserliği ortaya çıktığı ilk günden itibaren çeşitli toplantılar düzenledi. Sözgelimi, işçi Müslümanların[73] toplantısı yapıldı. Ardından Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti'nin[74] kurulması sorunu üzerine toplantı yapıldı. Bu sorunun ortaya çıkış tarihi üzerine şimdi konuşmayacağım, çünkü özel bir rapor sunulacak, ama sadece Rusya'da yaşayan Müslümanların kendi kaderini tayin sorununun somut çözümü konusunda Müslüman İşleri Komiserliği somut adımlar attı. Müslüman İşleri Komiserliği, Türkistan'ın özerkliğinin ve kendi kaderini tayin hakkının normal olmayan bir şekil aldığını biliyordu. Türkistan sorununu çözmek isteyen Müslüman İşleri Komiserliği, Merkez Yürütme Komitesi aracılığıyla Türkistan'a, Türkistan'ın Özerk Sovyet Cumhuriyeti olması gerektiği düşüncesini yerleştirmek üzere kendi temsilcisini gönderdi.[75]

Kırgızistan'ın yarı proleter ve proleter öğelerini örgütlemek ve Kırgızistan'ın kendi kaderini tayin hakkına normal biçim ve normal bir görünüm kazandırmak isteyen Müslüman İşleri Komiserliği, başlangıçta örgütlenen Kırgız bölümünde çalışabilecek devrimci Kırgız öğeleri çevresine toplamak için çalışma başlattı.

Eğer uluslararası propaganda bölümünün çalışmasını ele alacak olur-

sak, bu açıdan Müslüman İşleri Komiserliği birçok şey yaptı. Mustafa Suphi'nin redaktörlüğünü yaptığı, *Yeni Dünya* adlı bir Türkçe gazete komiserlik tarafından yayınlandı. Gazete çok büyük miktarda dağıtıldı ve büyük bir ün kazandı. Bu gazetenin yayınlanmasına karşı Türk yönetiminden itirazlar geldi. Brestski Barış Anlaşmasına göre, Sovyet yönetiminin Türk savaş esirleri arasında propaganda yapma hakkının olmadığını belirttiler ve aksi takdirde Kars, Batum ve Kafkas Ötesinin başka şehirlerini işgal etmekle tehdit ederek bu gazetenin kapatılmasını istediler. Sovyet yönetimi Türk yönetimine, gazetenin Müslüman İşleri Komiserliği tarafından yayınlandığını söyledi. Aslında, Müslüman İşleri Komiserliği tarafından yayınlandığı gazetede belirtiliyordu ve gerçekten de onun tarafından yayınlanıyordu.

Müslüman İşleri Komiserliği, Müslümanlar arasında devrimci çalışmalar yürüttü. Askeri bölümün idaresinde Müslüman Kızıl Ordu birlikleri kuruldu. Onların rolüyle ilgili şeyler Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun çalışmalarıyla ilgili raporda belirtilmiştir. Sadece bir örnek vereceğim. Kazan'da, karşıdevrimci ayaklanma hazırlandığı zaman, 1. Müslüman Sosyalist Alayı, durumu doğru değerlendirerek, Sovyet iktidarına karşı isyana katılmayacağını ilan etti ve böylece karşıdevrimcilerin elinden Kazan'da iktidara geçme olanağını aldı. Bu sırada Simbirsk ve Samara Çekoslovakların elindeydi.

Yoldaşlar, başında M. Vahidov olan Müslüman İşleri Komiserliği'nin çalışmalarında devrimci olmasına rağmen, merkezinde Müslüman İşleri Komiserliği'ne karşı çalışma yürüten belli bir grup kimse vardı. *Yeni Dünya* gazetesini Alman emperyalizmini övdüğünü söyleyerek suçlamaya başladılar. Müslüman İşleri Komiserliği'nin Panislamist bir merkez gibi davrandığını, Müslümanları Panislamist ilkeler temelinde birleştirme yönünde davrandığını söyleyerek suçlamaya başladılar. Bu tür iddiaların saçmalığına rağmen, hepsi de Müslüman İşleri Komiserliği'ne yönelik olumsuz bir yaklaşımın yerleşmesine yardımcı oldu. Bu sırada diğer komiserlikler güvenden de yararlandılar. Müslüman İşleri Komiserliği bir anda güven kaybetti.

Birinci Tüm-Rusya Müslüman Komünistler Kongresi, Komiserliklerin yeniden örgütlenmesi önerisini getirdi ve bu Merkez Büro'nun gerçekleşmesini önerdi. Bu öneri ilkesel olarak anlaşılmalıdır. Komiserliğe çağrılan

birçok kişi yerine, Komiserliği belli bir yüksekliğe çıkarabilecek çok daha çalışkan kimselerin gelmesi kaçınılmaz oldu. Ama Merkez Büro bunu bir başka anlamda anladı. İlk oturumda Merkez Büro emek, hukuk, uluslararası propaganda ve bilimsel kurul bölümlerini kaldırmaya yöneldi. Bütün Doğu Sorunları bilimsel kurulda yeniden ele alınmıştı. Müslüman Halk Üniversitesi projesini geliştirmişti. Okul içi ve okul dışı alanlardaki işçilerin resimleri toplanmıştı. Buna rağmen, Merkez Büro, *Narkompros* [Eğitim Halk Komiserliği] var olduğundan, bilimsel kurulun gereksiz olduğuna karar verdi.

Ünlü kongrede merkezdeki[76] Kazan işçileri Beyaz Muhafızlar tarafından yıkılan Müslüman proleter örgütlerinin yeniden kurulması için özel bir Olağanüstü Komisyon oluşturulmasının gerekli olduğunu kabul etti: Müslüman İşleri Komiserliği, Müslüman Meslek Birliği, Kulüpleri vb. ve hatta Müslümanlar arasında karşıdevrimcilerle savaşmak için Olağanüstü Komisyon. Müslüman karşıdevrimci kişilerin İlyas Alkin şahsında, Ahmet Salikov ve diğerleri şahsında kışkırtıcı çalışmalar yürüttüklerini, ajanlarının burada, karşıdevrimle savaşın merkezileşmesi çalışmasında da bulunduğunu biliyorduk. İşte bu yüzden Tatar ve genel olarak Müslüman nüfus, Müslümanlar arasında karşıdevrimcilerle savaş için Olağanüstü Komisyon kurulmasını zorunlu buldu. Bu sorunla ilgili olarak Müslüman İşleri Komiserliği, Askeri İşler Komiserliği, *Narkomnats* ve *Çeka* [Tüm-Rusya Olağanüstü Komisyonu] arasında uzlaşma sağlandı. Bu Komisyon çalışmasına yeni başlamıştı ki, Merkez Büro, karşıdevrimcilerle savaş için *Çeka*'nın bulunduğu ve bu yüzden benzer bir örgüt kurmanın gerekli olmadığı düşüncesinden hareketle onu tasfiye etmeyi uygun buldu.

Komiserliğin yeniden örgütlenmesi sürecine Merkez Büro üyeleri katıldı. Kimin Komiser ve Kurul Üyesi olacağı sorunu doğunca seçime dört yoldaş katıldı: Ben, Yumagulov, Yalımov, Kamenski.

Kamenski seçilemedi. Başlangıçta yoldaş S.... [stenografik yazıda üç nokta. Belki de B. Serdarov, Merkez Büro üyesi] aday oldu, ama Tatarca yazamıyordu ve Tatar işçilerinin yaşamını tanımıyordu. Yalımov oy alamadı, ben 2 olumlu oya karşı 1 olumsuz oy aldım. Böylece, Müslüman İşleri Komiseri oldum. Ardından Müslüman İşleri Komiser Vekilini seçmek gerekti. Seçim hakkının bende olduğunu düşündüm. Ama yoldaş Yumagulov ve Opr... [stenografik yazıda böyle, kim olduğu bulunа-

mamıştır] öne çıktığı görüldü, 1 olumlu, 2 olumsuz oy aldılar ve yine de yoldaş Yumagulov kabul edildi ve benim vekilim oldu.

Komiserliğin bu şekilde oluşturulmasının ardından Merkez Büronun önünde bu komiserliği nasıl adlandırmak gerektiği sorunu belirdi. Enbayev ona Müslüman adını veremeyeceğimizi söyledi, çünkü bu kavram dinseldi ve Komiserliği Tatar-Başkır olarak adlandırma kararı verildi. Ama Petrograd Komiserliği itiraz etti ve adının Petrograd Komiserliği olmasını önerdi. Bu adla Komiserliğin var olamayacağı anlaşıldı ve onu Volga Komiserliği olarak adlandırmak önerildi. Ben onu İç Rusya ve Sibirya ya da basitçe Rusya Müslümanları Komiserliği olarak adlandırmakta ısrar ettim, çünkü Sibirya Kolçak'lardaydı. Ama bu da kabul görmedi. Volga Komiserliği olarak adlandırmaya yönelindi, ama o zaman Petrograd vb. Nereye girecekti? O zaman Komiserliğin açık adıyla, "İç Rusya Müslüman İşleri Komiserliği" onaylandığı bildirge hatırlandı ve Komiserliğin artık böyle adlandırılmasına karar verildi.

Müslüman İşleri Komiserliği'ndeki bütün bu karışıklıklardan sonra genel, yayın, istatistik, kültür-eğitim bölümleri ortaya çıktı, ama ardından kültür-eğitim, Eğitim Halk Komiserliği'nin milli bölümüne verildi. Sonuçta Komiserliğin bu yeniden düzenleme süreci 1919 yılı Ocak ayının sonunda tamamlandı. Bu sırada Komiserlik ve bütün bölümleri dönüştürüldü, yani başka bir yere taşındı. Yeni yerde mobilya, telefon yoktu ve bu koşullar çalışmayı aksatıyordu. Ama sorun çözüldüğü zaman, Komiserliğin hangi bölümlerle ve hangi kişilerle çalışacağı belli bir karara bağlandığı zaman, Komiser, yani ben, Müslümanlar arasında parti çalışmasını sürdürmek üzere Ufa'yı Çekoslovak lejyonerlerden kurtarma çalışmalarına komutanlık ettim. Oraya gitmek yaklaşık bir gün sürüyordu. Ufa'da yaklaşık bir ay çalıştım. Sonra Kolçak'ların baskısıyla bizim askerlerimiz geri çekilmeye başladı ve ben Moskova'ya geçtim. Benim gelişimden sonra Orenburg'a yoldaş Yumagulov komuta etti vekilim yoldaş Enbayev oldu.

Komiserlikteki çalışma canlandı, ama çalışmak mümkün olmadı, çünkü bu sırada Doğu cephesindeki durum ürkütücü bir hal aldı ve Partinin Merkezi Komitesi'nin emriyle Müslümanlar arasından bütün sorumlu kadrolar Kazan'a yöneldi. Beni 2. Ordu Askeri Konsey üyesi olarak atadılar ve orada iki ay kadar kaldım. Merkeze geldikten sonra,

Komiserliğin neredeyse kesin olarak tasfiye edildiğini, yayın bölümünün Kazan'a gönderilmesi yüzünden yaşamının çok değişmiş olduğunu öğrendim. Ama Müslüman yayın bölümüne kağıt verilmiyordu ve o da bir gelişme gösteremiyordu. Diğer bölümler yoktu. Genel bölüm başkan, sekreter, daktilocu ve hizmetlilerden oluşuyordu. Bu koşullarda Komiserlik çalışamıyordu. Benim yokluğumda Başkanlık yoldaş Mansurov'a kalmıştı, ama o da çalışamıyordu, çünkü sürekli hastaydı ve en sonunda sanatoryuma yatmak zorunda kaldı.

Artık Komiserliğin çalışmasına rehberlik eden genel hatları belirtiyorum. Komiserliğe ilişkin bütün sorunlar bizim için açık hale gelince, önümüze yaklaşık 17 milyon rublelik bir hesap çıktı. Ama bu hesap azaltıldı, bütün Rusya'ya, bütün Müslüman ve yerel komiserliklere yaklaşık iki buçuk milyon kaldı. Bu arada, Nijegorod eyaletinde 85 bin Müslüman, yaklaşık 6 bin Letonyalı ve 3 bin Polonyalı *pomeçcik* {zengin köylü}, yabancı öğeler, Kızıl Ordulular, bugün burada yarın başka yerde olan kaçaklar olduğu anlaşıldı. Bütün bunlara rağmen, Nijegorod Müslüman İşleri Komiserliği'ne 6 ay yaklaşık 2 bin verildi, Letonya Komitesi de aynı zamanda 63 ya da 53 aldı, Polonya bölümüyse 57. Bütün bunlardan Milletler Halk Komiserliği'nin, bizim hesabımızı o vakte dek vermiş olan maliye bölümünün daha fazla iş göremeyeceği anlaşıldı. Bu koşullarda belli ki Komiserlik çalışamayacaktı, kendi çalışmasında ve yerel bölümlerin çalışmasında yoğunluk gösteremiyecekti ve birbiri ardına Müslüman İşleri Komiserliklerin kapanmaya başladığını gördük: Nijniy, Kazan, Tetyuş, Spasska ve benzeri yerlerde. Dahası, ben döndüğümde, karşıma bütün dehşetiyle Müslüman İşleri Komiserliği sorunu çıktı, çünkü köylerde komiserliklere şiddetli bir ihtiyaç oldu. Şehirlerdeki Müslüman nüfus kendi içinde ya yarı proleter öğeler, ya da küçük burjuvazi olarak gösterir. Ticaret sınıfının kesinlikle tasfiye edildiği düşünülürse ve kültürsüz bir durumda olduğu düşünülürse Müslüman dili bilmediği için, gelişmemiş olduğu için Sovyet eğitim kurumlarına katılamayacak. Şehirlerde Müslüman nüfusu ya açlıktan ölmek ya da Sovyet örgütlerinde iş sahibi olamadığından vurgunculuğa başvurmak zorunda kalıyordu. Müslüman İşleri Komiserliği'nin önünde ister istemez, emek takımlarının örgütlenmesini üstüne alacak, Müslümanları hep birden kooperatif birliklerine getirecek, ayrıca el yapımı sanayisi işine sokacak

komünal bölümün açılması zorunlu oldu.

Merkeze döndüğümde, bu sırada Milletler Halk Komiserliği'nin tasfiyesi ve onun *VTsİK* [Tüm-Rusya Merkezi Yürütme Komitesi] içine alınması sorunu ortaya atıldı. Müslüman İşleri Komiserliği için onun Dışişleri Halk Komiserliği Yakın Doğu Dairesi'ne geçmesi kararlaştırıldı. Anlaşmazlık bu zeminde boy gösterdi. Müslümanlar *VTsİK*'ye bağlanmayı talep ettiler, *VTsİK* taleplerini Dışişleri Halk Komiserliği'ne yapmaları gerektiğini söyleyerek onları geri çevirmiş. Rusya'da yaşayan bütün Tatarların yabancı olarak tanınması gibi bir durum doğdu. Ben yoldaş Lenin'le görüşmeye gittim ve Tatar ve Başkırlarla ilgili sorunların, devlet iktidarı olarak sahip olmaları gereken örgüt ve araçlarda çözüme bağlanması gerektiğini belirttim; ama sorun çözülmediğinden, Milli Komiserlik korunmalıydı. Sonuçta Milli Komiserlik tasfiye edilmedi ve onun çalışma alanını genişletme kararı alındı.

Bunun ardından Müslüman İşleri Komiserliği'nin hesabının 20 milyon rubleye çıkartılması kararlaştırıldı. Mevcut merkezi ve yerel Müslüman İşleri Komiserlik ve bölümlerini genişletme olasılığı sağlandı. Birçok milyonun köylerdeki komiserliklere aktarılması gerekiyordu. Ardından karşıdevrimci yerlerde, Sibirya ve Urallarda eyalet *Revkom*'larında Müslüman İşleri Komiserlikleri açmak önerildi. Merkez Komiserliği'ne bağlı olarak şu bölümlerin açılması önerildi: genel, eğitim-askere kayıt, ekonomik, yayan-ders kitabı, enformatif ve bilimsel kurul. Kapalı bölümlerin yeniden açılması sorunu ortaya atıldı. Bunun hesabı yapılmadı, ama zaman içinde yeniden ele alınacak.

Şimdi, Müslüman İşleri Komiserliği'nin çözülmesinin nedenleri üzerinde durarak, başlıca nedenin Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'nun politikasının açık olmaması ve orada çalışan kişilerin, *Narkomnats*'ın başında bulunan beyefendilerin, bana göre Doğu Sorunlarında, Müslüman sorunlarında hürmetsiz olan yoldaş Petrovski ve Kamenski'nin yetersizliği olduğunu belirtmeliyim. Özünde Sovyet iktidarının geri kalan aygıtlarının çalışmasını, eskiden boyunduruk altında olan milletlerin doğal sosyo-ekonomik ihtiyaçlarının tatmin edilmesi açısından düzene sokan ve denetleyen Milli Komiserlik gibi bir kurumun başında bulunurken, bu tür kişiler bu Komiserlikteki çalışmayı yürütemediler. Bu birinci neden.

İkinci neden, Komiserliğin çalışmasının iç karakteri ve dış koşullarıdır. Devlet aygıtının yeniden düzenlenişi bütün çalışmaların merkezileştirilmesini gözetir. Sözgelimi Eğitim Komiserliği, "Bütün halk eğitimi işleri benim elimden geçmeli" diye ilan eder ve eğitim bölümü oradan geçmelidir. Diğer komiserlik ve bölümler de böyle düşünmeliydi. Sözgelimi istatistik bölümü, İçişleri Halk Komiserliği'ne çevrilmeliydi. Zaten iç savaş, bildiğiniz gibi, Doğu cephesinde Müslümanların yaşadığı bölgede gerçekleşti ve bu bütün Müslüman işçilerin bu cepheye yoğunlaşmasını gerektirdi. Ben de oraya gittim. Orada 6 ay boyunca mücadele ettim. Ardından yoldaş Yumagulov gönderildi, çünkü Komiserlikte çalışamıyordu.

Komiserliğin normal çalışma akışını engelleyen bir neden de, Moskova'nın özel koşullarıdır. Yiyecek koşullarını, ateş olmamasını çok iyi biçimde hatırlayacaksınız, bütün bunlar çalışmayı engelliyor. Komiserlikte benim yerimi alan Mansurov çalışmayı sürdüremedi. Ayrıca az çok çalışabilecek, çalışmaya hazır daktilocular bulmak da kesinlikle olanaksızdı, çünkü bütün becerikli işçiler savaş ve başka komiserliklere gittiler, bizimse bu açıdan yapabileceğimiz bir şey yoktu. İşte Müslüman İşleri Komiserliği'nin çalışmasında başlıca aksama nedenleri bunlardı.

RTsHİDNİ. - F. 583. - Op. 1. - D. 4. L. 121-130. Stenografya.

Doğu Sorunu Üzerine Rapor

26 Kasım 1919

Yoldaşlar, Doğu Sorunu biz komünistler için, bütün sorunlar gibi taktik sorunudur, program sorunu değil. Yine de bu sorun tek bir anın, tek bir yılın, iki üç yılın sorunu değil, bana göre, belki de birkaç asrın değilse de birkaç on yılın sorunudur.

Rusya'da başlamış olan sosyal devrim *uluslararası sosyal devrimin* başlangıcıdır. Bu sadece Rusya'daki devrim değil, köylü ve işçi sınıfının devrimi ya da Rus işçi sınıfının devrimi değil, uluslararası sınıf savaşımın başlangıcıdır, uluslararası proletaryanın uluslararası sermayeyle yeryüzünde sosyal düzeni yeniden kurmak için savaşının başlangıcıdır.

Sosyal devrimi gerçekleştiren Komünist Partisi liderleri, Batı Avrupa, İngiltere, Fransa, Amerika, Almanya işçi sınıfında, yani uluslararası emperyalizmin maddi ve moral gücünün toplandığı, dış yönden sınıfsal devrimi uyandırmak için gerekli somut koşullara sahip görünen o ülkelerde devrimci heyecanı uyandırmanın yeterli olduğu düşüncesindeydiler. Gerçekten, eğer Batı Avrupa'yı alır ve sosyal devrimin gelişme koşulları

açısından bakarsak, sanki orada işçi sınıfının kapitalizm tarafından sömürüldüğünü kavrayacak ve sosyal devrimin başlaması için, orada sosyal altüst oluşun gerçekleşmesi için yeterli bir gelişme aşamasına sahip olduğunu düşünebiliriz. Partimizin liderleri, bildiğimiz üzere, Batının devrimcileştirilmesi için çok yoğun çalıştılar. Rusya'nın komünistleri Batının komünist partileriyle, Spartakistlerle, Avusturya, Macaristan ve diğer ülkelerin komünist partileriyle ilişki içindeydi, ama Ekim Devrimi'nin gerçekleşmesinin üzerinden iki yıl geçmesine rağmen, Batıda bu tür bir sosyal devrimin hâlâ olmadığını görüyoruz. Almanya'da Spartakist hareket nasıl ortaya çıktı gördük, bir yandan Batı Avrupa proletaryasının kendi burjuvazisi üzerinde zafere ulaşma çabasını, diğer yandan Batı Avrupa kapitalizminin, Batı Avrupa emperyalizminin bütün emekçi öğeler üzerinde zafer kazanma çabasını gördük. Farklı eğilimlerin savaşı sonucunda, sözgelimi cumhuriyetin ortaya çıktığı Macaristan'da, Macar Sovyet Cumhuriyeti'nin yenildiğini, Spartakist hareketin ezildiğini gördük. Batı Avrupa'da Batı Avrupa proletaryasının iktidarı eline almaya, burjuvaziyi yenmeye, sermaye üzerinde proletaryanın diktatörlüğünü ilan etmeye yönelik bütün çabalarının gerçekleşmeyip çöktüğünü gördük.

Bunun nedeni nedir, yoldaşlar? Bunun nedeni, uluslararası devrimin Doğunun katılımı olmadan gerçekleşmeyeceğidir, şu nedenlerle gerçekleşemeyeceğidir. Varsayalım, harika bir gün İngiltere, Fransa, Alman işçileri burjuvaziyi devirdi, orada işçi sınıfının diktatörlüğünü kurdu. Bu durumda ne olabilir, eğer biz sosyalistler, eğer biz komünistler, Doğudaki konumumuzu güvenceye almadıysak? Rusya'da olmuş olan manzara tekrarlanacak, yani Rus burjuvazisi merkezde yenildiği zaman, çevreye yönelmişti, harekete geçebilecek güçlerini, ...'daki [stenografik metinde okunmuyor], Finlandiya'ya, Polonya'ya, Ukrayna, Kırım, Kafkaslar'a vb., başka deyişle Rusya'nın çevresine, Rus emperyalizminin, Rus milletinin eski sömürge alanlarına karşıdevrimci enerjisini yoğunlaştırmaya başlamıştı. Diyorum ki, aynı şey olurdu, ama dünya ölçeğinde, eğer Batı Avrupa'da sosyalist devrim gerçekleşseydi. Bütün Lloyd-George'lar, Clemenceau'lar, Churchill'ler ve uluslararası emperyalizmin diğer ideologları Doğuya sömürgelerine yönelir ve bu sömürgeleri Batı Avrupa'daki sosyalist devrimi boğma amacıyla kullanmaya çalışırlardı, yani büyük ölçekte, uluslararası ölçekte Rusya'daki sosyalist devrim deneyiminde gördüğümüz şey gerçekleşirdi. Bu ilk olasılık, yani Doğunun

dünyanın devrimci güç niteliğindeki hareketinde, sosyalist devrime karşı, uluslararası sosyalist devrimin gelişmesine karşı harekete geçen güç niteliğinde kullanıldığını varsaydığımız bir olasılık. Bizler, yoldaşlar, *bunun daha olmadığını* görüyoruz. Batı Avrupa işçileri hâlâ Batı burjuvazisinin boğazına çökmüş değil. İngiliz işçilerinin kendi Churchill'lerinin boğazına çöküp ona şöyle dediğini daha görmedik: "Yeter bizim ve Doğunun ezilen halklarının kanını içtiğin." Batı proletaryasının sahte sosyalizmin peşinden, sahte sosyalizmin liderlerinin, II. Enternasyonal'in peşinden gitmeyi sürdürdüğünü görüyoruz.

Bunun nedeni ne? Yoldaşlar, bana göre bunun nedeni, Doğunun sömürülmesine, sömürge topraklarının sömürülmesine uluslararası emperyalizmin, belki de, kendi isteği dışında, Batı Avrupa işçi sınıfını da katmasıdır. Batı işçileri kendi burjuvazilerinden çeşitli ekonomik taleplerde bulunursa, Batı burjuvazisi işçilerinin neredeyse bütün ekonomik ihtiyaçlarını tatmin ediyor. Çünkü bunları karşılama olanağı var, çünkü bu burjuvazinin kaynakları var, sonsuz kaynakları var, oradan hem kendi işçileri üzerindeki, hem de sömürgelerindeki işçilerin üzerindeki hakimiyetini sürdürmek için gerekli vazgeçilmez sıvıları sağmaktadır.

Karşımıza şu soru çıkıyor: Doğu sosyal devrimin gelişme sürecinde ne olmalıdır? Bize göre, komünistlere göre, bunun tek bir yanıtı olabilir - biz Doğudan hedeflerimizi gerçekleştirmek sırasında uluslararası emperyalizme karşı harekete geçecek bir güç olarak yararlanmaya çalışmalıyız. Önümüze koyduğumuz ortak hedeften yola çıkmalıyız.

Şöyle diyoruz: "Uluslararası sosyal devrimi gerçekleştirmemiz gerek." Bunun için öncelikle uluslararası emperyalizmi, uluslararası kapitalizmi yenmemiz gerek. Uluslararası emperyalizm nerede, uluslararası sermaye, kapital nerede? Uluslararası emperyalizm Batı Avrupa emperyalizmi, uluslararası sermaye Batı Avrupa sermayesi. Japon emperyalizmi, belki de yeniden ortaya çıkan Çin emperyalizmi - bunlar uluslararası emperyalizmin kuyrukları.

Temel hedefimize, uluslararası sosyalist devrime yönelişimizde şu örnekle karşılaşıyoruz: Sosyalist devrim Rusya'da gerçekleşti, onu uluslararası devrime çevirmek gerek, Rusya'daki sosyalist devrimin enerjisini bütün dünyaya yaymak gerek. Bu vakte dek Batıyla ilgili olarak bütün bunlar yapıldı, ama Doğuya yönelik olarak bu yapılmadı ya da çok zayıf

olarak yapıldı. Bana göre, bu partimizin liderlerinin hatasıdır.

Eğer Doğuya sosyalist bakış açısıyla bakılacak olursa, bütün Doğunun, buraya bütün Asya, Afrika, Avustralya'yı da katarsak uluslararası emperyalizmin sömürü nesnesi olduğunu görürsünüz. Uluslararası emperyalizm kendi durumunu güçlendirmek için gerekli bütün kaynakları, öncelikle Doğudan, sömürge alanlarından sağmaktadır. Emperyalist savaş bile, birbirleriyle çatışan, bir yanda Almanya, Avusturya-Macaristan'ın, diğer yanda İngiltere, Rusya, İtalya, Fransa, Amerika'nın bulunduğu sermayelerin savaşı bile, bu savaş da aralarındaki, Doğuda kendileri için daha iyi bir konum elde etmeye yönelik çekişmeleri yüzünden çıkmıştı. Bu hasımların her biri Doğuda yaşayan halklar üzerinde, yani kültürel konumları yüzünden ezilmeye eğilimli, sömürü için iyi malzeme olan halklar üzerinde tam bir hakimiyet sağlamaya yönelmişti.

Eğer Batı Avrupa kültürünün ortaya çıkma tarihine, onu şimdi gördüğümüz şekliyle bakarsak, o zaman gelişme süreci içinde, Batının maddi ve kültürel zenginliklerinin yaratılmasında öncelikle Doğunun, Batı Avrupanın sömürge alanlarının yardımcı olduğunu görürüz. Gökdelenleriyle, ışıltılı demiryollarıyla, tünelleriyle vb., milyarlarıyla Amerika'yı ele alalım. Bu zenginlik kimin sayesinde yapıldı? Amerika'nın milyonlarca yerlisinin, Kızılderililerin sayesinde, Afrika'nın milyonlarca karaderilisi sayesinde. 42 katlı, 50 katlı gökdelenleri yapmak için İnkaların kültürünü yok etmek gerekti, Amerika'nın on milyonlarca Kızılderilisini ve Afrika'nın karaderilisini yok etmek gerekti.

Amerika'nın yerleşik nüfusunun sömürüsüne, ayrıca Afrika'nın yerleşik nüfusunun acımasız sömürüsüne sadece İngiliz, Fransız, İspanya, Almanya değil, bütün Batı Avrupa devletleri yer aldı.

Eğer kapitalizmin gelişmesini, Avrupa militarizminin ve emperyalizminin geç dönemdeki gelişmesini ele alacak olursak, Batı Avrupa emperyalizminin ağırlık merkezini Doğuya kaydırdığını görürüz. Amerika'nın bütün zenginlikleri tükenince Afrika'dan kaynaklar kullanmaya başladılar, ardından ağırlık merkezi Yakın Doğuya, Hindistan'a, Afganistan'a, İran'a geçti.

Eğer Batı Avrupa'nın Doğu sömürgelerinden sömürdüğü zenginlikleri

kaynaklar sayılarla ifade edebilseydi, Batı Avrupa'nın maddi zenginliğinin %95'inin temel ruhsal kültür, işçi kitlesinin bilinci olduğunu görürdük, bu Doğunun kan ve teridir. Eğer Doğuya bu bakış açısıyla yaklaşırsak, Doğunun tam da bütün Batı Avrupa'yı devrime boğabilecek devrimci kazan olduğunu görürüz. Bana göre, Batı Avrupa'nın sömürge alanlarının ezilen halklarının bağrında işlenen o enerjiyi kullanmayı başarıp başaramayacağımız, bu soruna akıllıca yaklaşmamıza bağlıdır. Bu soruna, başlarken de söylediğim gibi komünistler olarak yaklaşmalıyız.

Başlıca hedefimiz dünya devrimi ateşini yakmak olmalıdır. Bu devrimci ateşi sadece Batı Avrupa işçileri aracılığıyla yakmanın olanaksız olduğunu görüyoruz, çünkü Batı Avrupa burjuvazisi, Batı Avrupa emperyalizmi sadece Batı Avrupa'nın değil, bütün yeryüzünün emperyalizmidir. Burada bir tek Batı Avrupa proletaryasının gücü yetmez, burada Doğunun ezilen halklarının güçleri gerekir. Bizim Doğuya yaklaşımımız uluslararası sosyalist devrim sorunuyle ilgili soruna bu temel amaçla yaklaşımımızla belirlenmelidir. Daha önce söyledim, eğer Doğuya gitmek istemiyorsak, yine Batıdaki sosyal devrim beklenecekse, Doğuyla bize karşı harekete geçecek bir güç olarak da çatışabiliriz. Ama Doğunun bize karşı harekete geçmemesi, bizimle birlikte olması bizim hedefimize ve çıkarımıza uygundur.

Doğunun bizimle olması için ne yapmalıyız? Daha önce, Doğunun sosyo-ekonomik gelişiminin, orada devrimin ortaya çıkması için birçok somut malzeme bulunduğunu göstermektedir. Doğu, uluslararası emperyalizmin sömürü nesnesi olarak, bu emperyalizme karşı ayaklanabilir. Ve gerçekten de, Doğunun nasıl içgüdüsel olarak Batı Avrupa emperyalizmine yöneldiğini, orada Batı Avrupa emperyalizmini devirmeye yönelik çeşitli eğilimlerin nasıl kaynadığını görüyoruz. Orada bütün Müslüman halkları dünya emperyalizmine karşı savaş için birleştirme hedefine yönelmiş Panislamist denen eğilimler oluşuyor. Diğer yandan, orada Doğunun bütün Moğol kölelerini birleştirmek isteyen Panmoğol eğilimler doğuyor.

Günümüzde uluslararası emperyalizmin konumu şu şekilde gelişmektedir. Uluslararası emperyalizmin Müttefikler olarak Doğuyu uluslararası devrimle savaş için kullanmaya yöneldiğini görüyoruz. Fransa ve diğer ülkelerin bütün emperyalist ordularını Türkiye'ye gönderdiğini, orayı

çözmeye çalıştıklarını, bu devleti parçalara ayırıp onlara karşı başlayabilecek olan eğilimleri bastırmaya çabaladıklarını görüyoruz. Ama Doğunun emperyalist eğilimlerinin kendi aralarında birleşip Batı Avrupa'nın, galip Müttefiklere göre düşman olan emperyalist öğeleriyle birleşmeye çalıştığını, Alman emperyalizmiyle birleşmeye çalıştığını görüyoruz. Bu açıdan Alman emperyalistlerinin Doğuda yeni eğilimler doğduğunu, Doğuda, başlıca örneği İngiliz emperyalizmi olan uluslararası emperyalizme karşı milli bir devrimin doğduğunu görmüş olması semptomatiktir.

Karşımıza şu sorun çıkmaktadır: Doğuda nasıl çalışacağız, Doğuda nasıl bir politika izleyeceğiz? Karşımızda Doğuda sosyal hareketin varlığı durmaktadır, karşımızda Panislamizm hareketi ve Panturkçuluk hareketi durmaktadır. Doğu Sorunundaki taktiğimiz bizim temel hedefimiz olmalı. Uluslararası emperyalizmden bir kerede kurtulmamız gerek, buna bağlı olarak, bu hedefe yönelmiş her hareketi desteklememiz gerek. Uluslararası emperyalizmin sömürü nesnesi olan Doğunun, bu emperyalizme karşı silahlandığını görüyoruz. Ona karşı ayaklanıyor, o ya da bu adla bu emperyalizme karşı ayaklanıyor. Bu hareketi uluslararası emperyalizm çökünceye dek ve Batı Avrupa işçi sınıfı kendi diktatörlüğünü kurma olanağı bulunca ya dek, Batı Avrupa'da işçi ve köylü vekilleri Sovyetler iktidarını oluşturma olanağı elde edinceye dek desteklemeliyiz.

Ama o andan sonra, Batı Avrupa emperyalizmi şahsında uluslararası emperyalizmin yıkıldığı andan sonra, belki de, yeni bir dönem başlayacak, Doğu ülkelerinin Doğu emperyalizmini doğurduğu, Türkiye, İran, Hindistan, Çin, Japonya'nın emperyalist öğelerinin aralarında birleşip Avrupa'ya doğru kanlı bir sefere başladığı bir dönem başlayacak. Bu herhalde, yeni bir soygun yoludur, çünkü emperyalizmin hangi ülkenin olursa olsun hedeflerini çarpıtmadığı açıktır. Bu vakte dek hazırlanmalıyız. Bu hedefle Doğunun antiemperyalist partisini örgütlemeye koyulmalıyız. İran'da, Azerbaycan'da emperyalist partiler olduğunu biliyoruz, ama Türkiye'de emperyalist parti yok, Çin'de yok, Japonya'da solcu sosyalist partiler var, ama açıkça ilan edilmiş komünist parti yok.

Bir sonraki hedefimiz, Doğuda çalışmanın temel hedefi komünist partilerin kurulmasına yönelmek olacaktır. Bunun için bir temel oluşturmalıyız. Orada hemen bu çalışmayı başlatmalıyız.

Yani, bana göre, Doğuda çalışma iki yönde ilerlemeli:

Birinci yön, Doğunun sosyo-ekonomik durumuyla belirlenmektedir. Günümüzde Doğu, Doğu güçlerini ezen Batı Avrupa'ya karşı silahlanmaktadır. Uluslararası emperyalizmi silahsızlandırmak için, Doğunun hareketini desteklemeliyiz. Şu anda uluslararası sosyalist devrimin gelişme koşulları içinde Doğunun milli eğilimini desteklememiz gerekir.

İkinci yön, birincisi, temel hedeflerimizi, yani bütün yeryüzünde sosyalist düzenin yeniden kurulması ve ikincisi Doğuda emperyalizmin, Doğu emperyalizminin olası doğuşunu akılda tutarak, bu anlamda Doğuya yönelik olarak, orada komünist partiler oluşturmak üzere kararlı bir politika izlemeliyiz. Her ülkede daha sonradan bir şekilde bu ülkelerin komünist partilerinin oluşması için çekirdek oluşturabilecek sosyalist öğeleri hazırlamalıyız.

Doğuda çalışmaya başlamak için, birincisi, Doğuda işe yarayabilecek devrimci olan her şeyi Sovyet Rusya'dan çıkarmalıyız. Sovyet Rusya'da yaşayan halkların temelinde, sözgelimi Tatarlar, Başkırlar, Kırgızlar, Sartlar gibi, Doğuyla yakın ilişkide bulunan, ekonomik olduğu gibi kültürel, etnografik açıdan da Sovyet Rusya'yı Yakın, Orta ve Uzak Doğuyla sıcak temasta tutan zincir halkası rolü gören halklar bulunmaktadır.

Doğuda çalışma zorunluluğu, bize öncelikle bu halkların sosyalistleştirilmesine önem vermenin zorunlu olduğunu dayatıyor. Bütün devrimci enerjimizi, mümkün olan her şeyi Doğuya aktarmaya, Doğunun organizmasına karışmaya ve Doğuda devrimci içgüdüleri uyandırmaya yöneltmeliyiz ve bütün bu enerji tek bir yerde yoğunlaşmalı. Böyle bir coğrafi alan, bana göre, Doğu halklarının, yani Tatarların, Başkırların, Türkistan'daki Kırgızların yaşadığı coğrafi alandır.

Doğunun sosyalistleştirilmesi için nasıl somut önlemler almalıyız? Birinci aşamada, bana göre, bu sorunda sadece komünizmin fikirlerinin götürülmesinin yeterli olmadığı, Doğuya bu açıdan gerçek bir şeyler sunmak gerektiği düşüncesinden yola çıkmalıyız. Bütün Sovyet Doğusunda kurulmuş ve kurulmakta olan Tatar, Başkır, Türkistan Kırgızları ve diğer Doğu halklarının cumhuriyetlerinde yaratıcı çalışmalar yürütmeliyiz. Sözgelimi, askeri açıdan, iç savaş toprağının, tartışmasız genişlediğini biliyoruz. İç savaş bizim Denikin'e, Kolçak'a karşı zaferimizle son bulabilir. Ama bu bir nefeslik olacaktır, çünkü uluslararası devrimin iç savaşının, uluslararası savaşının hemen bitmeyeceği açıktır. İç savaş toprağı

genişleyecek ve ona Rusya'nın Doğu halkları da, İran, Türkiye, Hindistan, Afganistan vb. ezilen halklar da katılacaktır. Buna hazırlanmalıyız. Bu amaçla devrimcileşmiş Doğu halkları arasından; Tatar, Başkır, Devrimcileşmiş Türkistanlılar, Kırgızlar arasından birincisi, Doğuda uluslararası emperyalizme karşı ya da eğer Doğu uluslararası emperyalizmi tarafından kullanılacak ve uluslararası devrime karşı harekete geçecek olursa, Doğunun kendisine karşı ilerleyecek olan o Kızıl Ordu'nun çekirdeği olarak Doğu Kızıl Ordusunu oluşturmalıyız. Bu amaçla Doğu Halkları Kurultayı toplamak gerekmektedir.

Başkırların kendi tümenlerini nasıl oluşturduğunu görüyoruz. Çeşitli cephelerde rol alıyorlar. Birleşik değiller. Tatarlar için de aynı şey söylenebilir. Bir yerde alay kuruyorlar, bir yerde tabur, ama birleşik değiller, kuruluşlarında düzenleyici ilkelere sahip değiller.

Bizim Yakın Doğuda proletaryanın ve proleter öğelerin farklılaştırılması politikası yürütmemiz gerekir. Yoldaşlarımızın birçoğu, özellikle de Türkistan'dan olanlar, Türkistan'da proletarya olmadığını, orada bir bakıma proletaryanın kalifiye olmadığını belirtiyorlar. Bu kısmen eski Rus monarşistlerinin emperyalist politikalarından kaynaklanıyor. Ama eğer bütün Doğuyu ele alacak olursak, onun durumu uluslararası emperyalizmin politikasının bir sonucudur. Rus emperyalizminin sömürgesi olan Türkistan, buraya taşınan, fabrika ve atölyelerde işlenen ve Türkistan'a geri gönderilen pamuk için bir merkez oluşturuyordu. Türkistan'da sanayiyi nasıl geliştireceğimizi belirlememiz gerekiyor. Pamuk üretimini kolektif yapmanın yollarını aramalı, yani Doğuda yaşamın yaratıcı bir hale getirilmesi için komünist yapıyı geliştirecek biçimler bulmaya çalışmalıyız.

Doğuya onu devrimcileştirme amacıyla gittiğimiz zaman karşımıza çıkan bir başka görev de, işçilerin hazırlanması sorunudur. Bu vakte dek, Sovyet Rusya'da sosyalist devrimin üzerinden iki yıl geçmesine rağmen, işçileri Doğuda çalışmaya hazırlamak üzere hiçbir şey yapılmadı. Doğudan bahsettiğimiz zaman, işçilerimiz Doğunun ne demek olduğunu bilmiyorlar. Onlar Doğunun yeni bir emperyalizmin tohumlanabileceği bir yer olduğunu sanıyorlar. Birincisi Doğuyu bilmemek, ikincisi Doğunun karşısında duran görevleri bilmemek bu sorunun çözümünü engelliyor.

Karşımıza şimdi de Sovyet işçilerinin Doğuya hazırlanması sorunu, başka deyişle, Sovyet Oryantalistlerinin hazırlanması sorunu çıkıyor. Bu amaç için elimizde teknik araçlar var, eski Lazaryevski Enstitüsü duruyor, Petrograd'da Doğu Fakültesi, Kazan Üniversitesi duruyor. Bütün bu olanaklar harekete geçirilmeli ve zamanla Sovyet Oryantalistlerinin hazırlanmasına geçmek üzere kullanılmalıdır.

Diğer yandan, Doğu kesiminde Kızıl Ordu'nun örgütlenmesi gerektiğini bilerek, orada bu Kızıl Ordu için kadro oluşturulması konusunu ele almak durumundayız. Ne yapmamız gerekiyor? Hemen Genştab Doğu Akademisini örgütlemeliyiz ya da Genelkurmay Doğu Bölümü [Akademisi] oluşturmalıyız, Tatarlar, Başkırlar vb. arasından Kızıl Ordu komutanı hazırlamak üzere kurslar açmalıyız.

Eğitim alanında bu vakte dek sinemanın Doğu halklarına yönelik olarak kullanılmadığını, Tatar, Başkır, Kırgızların yaşamını onlar tarafından anlaşıldığı şekliyle tasvir eden resimler olmadığını görüyoruz.

Tiyatroyu ele alalım. Kırgızlarda tiyatronun yeni kurulduğunu, Türkistan Müslümanlarında da öyle olduğunu görüyoruz, Tatarlarda tiyatro vardır ve herhalde halk tiyatrosu kurmak istiyorlar.

Önümüzde bu halklar arasında kültürel-eğitici çalışmanın idaresine yoğunlaşma sorunu durmaktadır. Bu amaçla Doğu Halklarının Eğitimi Komiserliği türünden özel bir örgüt kurmak gerekmektedir.

Konuşmamın sonunda Doğu Sorununa ilişkin olarak sunmak istediğim karar taslağını okumak istiyorum: "Kongre..." (okuyor). [Bu kitabın s. 260-261 bkz.]

RTsHİDNİ. - F. 583. - Op. 1. - D. 4. L. 140-148. Stenografya.
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 186-198.

Doğu Sorunu Üzerine Karar Taslağı

26 Kasım 1919

1. Kongre, büyük bir sosyo-ekonomik bölge olan Doğunun katılımı olmadan uluslararası sosyal devrim sorununun çözülemeyeceğini kabul etmektedir.

2. Şu an için dünya komünist hareketinin liderleri arasındaki kendi uluslararası konumuyla ilgilenen RKP(B), Doğunun devrimcileştirilmesine yönelik somut-etkili önlemler almalıdır.

3. Komünist Parti'nin Doğudaki devrimci çalışması iki yönde olmalıdır: bir yandan ona zaman içinde Doğuda komünist partilerin Komünist Enternasyonal'in III. Seksiyonu olarak oluşturulmasının zorunluluğunu dikte eden temel sınıfsal-devrimci parti programı tarafından belirlenen yön; diğer yandan, Doğuda belli bir vakte dek orada Batı Avrupa emperyalizminin iktidarını devirmeye yönelik milli harekete, bu hareket uluslararası proletaryanın uluslararası emperyalizmi devirmeye yönelik sınıfsal-devrimci eğilimiyle çelişmediği için, destek vermeyi dikte eden, Doğunun bugünkü politik ve doğal olarak tarihsel ve ekonomik durumu

tarafından belirlenen yön.

4. Belirtilen hedefler için, bir yandan Doğuda parti çalışmasının örgütlenmesi yönünde, diğer yandan emperyalizme karşı propagandanın örgütlenmesi yönünde çok ciddi ve geniş çalışmalar yürütmek kaçınılmazdır.

5. Belirtilen bu çalışma, kendi içinde farklı bölgesel seksiyonları ve işlevsel daireleri barındıran ve doğrudan RKP MK'nın emrinde çalışan Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu aracılığıyla yürütülmelidir.

6. Doğuya aktarılması gereken ve onun organizmasına karışarak, onda devrim hevesini uyandıracak olan bütün bu devrimci enerjiyi yoğunlaştırmak amacıyla, Doğudaki devrimci çalışmayı merkezileştirmek ve onda hem zaten var olan hem de gelecekte kurulacak olan Doğu Halkları Sovyet Cumhuriyetlerinin (Türkistan, Kırgı ve diğer cumhuriyetler) güçlenmesini sağlamak ve onları Doğudaki devrimci çalışmanın üssü haline dönüştürmek gereklidir.

7. Bu amaçlar için, bu Cumhuriyetler arasında Doğudaki devrim ocaklarına dönüşme koşullarında sağlanması gereken somut birleşme ve karşılıklı ilişki biçimlerini geliştirmeye hemen başlamak gereklidir.

8. Bütün bu düzenlemelerin gerçekleşmesi için, kongre, ilk aşamada ve katı bir biçimde şu somut önlemleri almayı gerekli bulmaktadır:

a) Doğu için partili Sovyet işçilerinin yetiştirilmesini güçlendirmek;

b) Doğuda Sovyet Oryantalist kadroları kadrolar kurmaya başlamak;

c) Uluslararası Kızıl Ordu'nun parçası olarak uluslararası Doğu Kızıl Ordu sınıfları kurmaya başlamak;

d) Doğu halklarının proletaryası içinden kızıl komutanlar yetiştirmeyi yoğunlaştırmak (güçlendirmek).

Jizn Natsionalnostey. - 1919. - 7 Aralık. - No 46 (54).

Doğu Sorunu Üzerine Karar Taslağının Tartışılması Sırasındaki Konuşma

27 Kasım 1919

Sözlerimin yanlış biçimde anlaşıldığını belirtmem gerekiyor. Sovyet iktidarının Türkistan'da sömürge politikası yürüttüğünü söylemedim. Biz çocuk değiliz. Biz komünistiz, biz devrimciler ve biz daha ilk günden beri devrimcilerin safında çalışıyoruz ve Sovyet iktidarının politikasını, eski Rus monarşisinin ezdiği milletlere karşı yaklaşımını biliyoruz. Burada sadece Türkistan'ın günümüzde dış durumu açısından Sovyet Rusya'nın sömürgesiymiş gibi göründüğünü söyledim. Eğer Türkistan'ı sanayi gelişmesi açısından ele alırsanız, yoldaş Katanyan orada şehir, fabrika, sanayi proletaryası olmadığını reddetmeyecektir. Ben Türkistan'ı sadece örnek olarak verdim. Yoldaş Katanyan'ın kendisi sanayi götürülmesi gerektiğini, Türkistan'da üretimin geliştirilmesi gerektiğini reddetmeyecektir. Türkistan'da fabrika olmadığı sürece, pamuğun, işlenebileceği bir yere götürülmesi gerektiğini çok iyi biliyorum. Ve kuşkusuz, Sovyet Rusya'ya götürülecektir, İngiltere, Almanya, Türkiye ya da İran'da bir yere değil. Ve ikinci olarak: Müslüman birliklerinin tek bir yerde toplanması gerektiğini söylemedim. Sadece Doğu Tugayı'nın nasıl kurula-

bileceği üzerine konuştum. Benim tasarımda Doğu Kızıl Ordu birliklerinin kurulmasına ilişkin, Doğu Kızıl Ordusu'nun kurulmasına ilişkin olarak, Doğu birliklerinin Yüksek Askeri Konsey'in emriyle bu açıdan en yararlı olabilecekleri yere sevk edilebileceğini söyledim, bu konuda kınanacak bir şey yok, çünkü bu vakte dek, Müslüman birlikleri kurarken milli birlikler kurmuş olmuyoruz, uluslararası emperyalizmi ezmek üzere ve bütün yeryüzünde bütün milletlerin bütün emekçi öğelerine eşit hak ve sosyal düzen getirmek üzere belli bir yolda ilerleyen birleşik uluslararası devrimci Kızıl Ordu birliklerini kurmuş oluyoruz.

RTsHİDNİ. - F. 583. - Op. 1. - D. 4. L. 203-204. Stenografya.

VTsİK Temsilcisi M. İ. Kalinin'in[77] Konuşmasına Yanıt

27 Kasım 1919

Sevgili yoldaş Kalinin! Eğer kendi öğretmenlerimizden, Rusya'daki sosyal devrimin lideri yoldaşlarımızdan aldığımız Kızıl komünizm bayrağını, bu Kızıl bayrağı elimizde yüksek ve sağlam bir biçimde tutacağımızı söylersem, sanıyorum bütün kongrenin ortak düşüncesini yansıtmış olacağım.

Yoldaş Kalinin, Sizin yardımınızla, Rus Devrimi selinin yardımıyla, Rusya'daki komünist hareket liderlerinin yardımıyla ortak çabalarımızın sosyal devrimin ateşini Doğuya taşımayı başaracağına inanıyoruz. Doğuyu uyandırmayı ve onu uluslararası emperyalizme karşı yönlendirmeyi başaracağız. Ayrıca Doğunun işçi sınıfını ve devimci köylülüğü aralarında birleştirmeyi ve onları burjuvaziye karşı yöneltmeyi başaracağız. Doğuda sosyal devrimi uyandırmayı başaracağız ve ondan sonra uluslararası emperyalizm çökecek. (Alkışlar)

Yaşasın uluslararası sosyalist devrim !

Yaşasın kapitalizmin ve uluslararası emperyalizmin boyunduruğuna

karşı isyan bayrağını ilk olarak kaldıran Rus proletaryası! (Alkışlar)

RTsHİDNİ. - F. 583. - Op. 1. - D. 4. L. 204. Stenografya.
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 199.

Tatar-Başkır Sorunu Üzerine Rapor

28 Kasım 1919

Yoldaşlar, herhangi bir sorunu, onun analizini ele aldığımız zaman, hep onu kendi bütünlüğü *içinde görmeye çalışırız*. Birincisi, bu sorunun ardındaki nedir, nasıl doğmuştur, özü nedir? Tatar-Başkır sorununu gözden geçirmeye çalışırken de, bu sorunun ardında ne olduğunu, tarihsel olarak nasıl ortaya çıktığını ve onun sosyo-ekonomik özünün nerede yattığını kesin ve açık bir biçimde görmemiz gerekiyor. Ama, bu sorunu ele almaya başlarken, daha önceden bu sorunun çözümü için izlememiz gereken yolu, yöntemi belirlemeliyiz. Biz, komünistler için, genel komünist programın dışında, herhangi başka bir programatik sorun olmadığı açıktır. Eğer karşımıza şu ya da bu sorun çıkarsa, bu sorun sadece bir taktik sorunu olacaktır, temel programımıza göre bozulabilecek olan, belli bir anın sorunu olacaktır. Tatar-Başkır sorunu da böyle bir sorundur. Bu programatik bir sorun değildir, ilkesel bir sorun değildir, bu sorun bir taktik sorunu, geçici sorundur.

Bu sorunun ardında ne var? Nasıl ortaya çıktı? Nasıl bir tarihi var?

Devrimin bu iki yılı boyunca Volga çevresinde çalışan devrimci yoldaşlar,

Bolşevik yoldaşlar için, bu sorunun ne şekilde ortaya çıktığı bellidir. Bir yanda Tatar burjuvazisi, diğer yanda Başkır toprak ağaları devrimin ilk günlerinden itibaren iktidarı ellerine almaya çabaladılar, Tatar ve Başkırların yaşadığı Volga çevresinde Bolşevizmin yerleşmesine engel olmaya, Bolşevizm fikirlerinin yerleşmesine engel olmaya çabaladılar. Şubat Devrimi'nin ardından Tüm-Rusya Müslüman Kongresi'nin *nasıl* toplandığını ve bu kongrede başında ünlü Menşevik, *Yeni Hayat* taraftarı[78] Ahmet-bek Salikov'un bulunduğu Tüm-Rusya Müslüman Milli Sovyeti'nin seçildiğini görmüştük. Bu Milli Sovyet, ortaya çıkmasıyla birlikte sosyal devrimci hedeflere karşı özellikle saldırgan tutum izledi. Kazan'da yapılan ve kendi *fikrince Rusya, Kafkas, Kırım,* Türkistan, Kırgızistan ve Başkırya'da yaşayan Tatar ve Başkırların liberal çevrelerini, entelektüel çevrelerini birleştirebilecek olan İkinci Tüm-Rusya Müslümanları Kongresi'ni hatırlamak yeter. Bu kongrede, herkesin bildiği üzere, Tüm-Rusya Müslüman Kongresi'nin, o zaman oluşan Tüm-Rusya Müslüman Askeri Kongresi'nin ve Tüm-Rusya Müslüman Ruhani Kongresi'nin ortak tam teşkil oturumu yapıldı. Bu tam teşkil oturumda İç Rusya ve Sibirya Müslümanları için kültürel-milli denen bir özerklik kurma kararı alındı. Ama aynı zamanda Tatar, Başkır, Kırgız , sart ve diğer burjuvazilerin, Müslüman burjuvazilerin birleşmesine yönelen çeşitli öğeler arasında tartışma çıktığını görüyoruz. Başkırlar kendi ekonomik konumları açısından en iyi konumda bulunuyor ve daha bereketli *topraklara sahip*. Başkır topraklarına Rus pomeşçikleri, Rus çiftçileri tarafından el konulmasından bile önce, her Başkırın kişi başına *100 birimlik* toprağa sahip olmasından bile önce ve Şubat Devrimi'nden sonra, doğal devrimci savaş süreci içinde devrimci-çiftçi *hareketi* sonucu bu topraklar Başkır emekçi halkına geçti. *her Başkır asgari 40-50 birimlik* toprağa sahip oldu. Eğer Tatarları ele alır ve onlara bu bakış açısından bakarsak, bu açıdan proleter öğelere daha yakın durduklarını görürüz, çünkü bu açıdan daha az ekim alanı bulunmaktadır. Ortalama her bir Tatarın payına 2-1 birim, belki daha da az toprak düşmektedir. İşte Başkır kulaklarının daha baştan, Şubat Devrimi'nden sonra belli bir birleşme eğilimi gösterdiğini, ama aynı zamanda Tatar burjuvazisiyle belli bir ayrılma eğilimi gösterdiğini görüyoruz. *Milli Meclis* kurulduğu zaman, Başkırlar Kurucular Kurulu'nun başında bulunan Velidov şahsında protesto ettiler ve Başkırların *Milli Meclis*'i tanımadığını söylediler. Bilindiği üzere, Milli Parlamento son oturumunda Orta Volga

ve Güney Uralların "Orta-Güney Volga ve Ural devletleri"[79] adıyla bağımsız cumhuriyet olarak ayrılmasının zorunlu olduğuna karar vermişti. Başkırlar, buna kesin olarak karşı çıktı, eğer Başkırya bu cumhuriyete, bu devlete girecek olursa, Başkırların toprak açısından kayba uğrayacağını, çünkü bu cumhuriyetlerin az topraklı Tatar ve Çuvaşlara, Ruslara ve diğer az topraklı proletaryaya sahip olduğunu söylediler, yani Başkırların ideolojisi belliydi, burjuva-milliyetçi ideolojiydi. Sosyal devrim , Ekim Devrimi Tatar milliyetçilerinin olduğu gibi, Başkır milliyetçilerinin hayallerini de yıktı. Başkır burjuvazisi uzlaşmacı öğeleri, Tüm-Rusya Milli Sovyeti, Tüm-Rusya Müslüman Askeri Sovyeti ve İç Rusya ve Sibirya Müslümanları Milli Meclisi gibi burjuva örgütleri şahsında, kendini Bolşevizm'e ve sosyal devrime karşı, Çin seddi gibi çektiği milli kuramla korumaya ne kadar çalışırsa çalışsın, bunu başaramayacak. *Ekim Devrimi*'nin hemen ardından savaşın başladığını görüyoruz. Bir yanda, Rus Bolşevik yoldaşlarıyla birleşen, Tatarlar arasındaki solcu sosyalist öğeler Tatar ve Başkır uzlaşmacı örgütlerini yaşatmak için değil, öldürmek için umutsuz bir savaşa girişiyor. Bu savaş oldukça çarpıcıdır ve II. Müslüman Askeri Kongresi'nin toplandığı dönemde keskin biçimde görünür olmaktadır, yani 1918 yılı başında. Tüm-Rusya Müslüman Kongresi'ne başkanlık eden İlyas Alkin'ler, Ahmet-bek Salikov'lar milli sorunla ilgili belli bir politikayı nasıl yürütüyorlar, görüyoruz. Tatar burjuvazisinin, iktidarı Rus burjuvazisinin elinden almış ya da koparmış olan sosyal devrimin liderlerince bütün dünyaya duyurulan bu büyük sloganları nasıl kullanmak istediğini görüyoruz. Ulusların kendi kaderini tayin hakkı sloganlarından yararlanmaya, eski Rus imparatorluğunda yaşayan halkların şimdi özgür olduğunu ve Rusya'dan ayrılabileceğini söyleyen Sovyet yönetiminin Bildirgesinde [burada 2 Kasım 1917'de kabul edilen Rusya Halklarının Hakları Bildirgesi kastedilmektedir] duyurulan bu sloganı kullanmaya çalıştığını görüyoruz. Tatar ve Başkırların kendi kaderini tayin hakkını ele geçirmeyi istiyordu.

Daha sonra şunları görüyoruz. Tüm-Rusya Müslüman Askeri Kongresi'nde sözde Tatar ve Başkırları birleştirmek istediler, ama özünde birleşmek ve başa geçmek isteyen Başkır kulaklarıyla birlikte Tatar burjuvazisiydi. Bu savaş Alkin kardeşlerin Güney Ural ve Volga devletine çağrı yaptığı her seferde, kongre yöneticilerinin Kazan'daki Bolşevik Müslümanları tutuklamasıyla sonuçlandı. Ama, yoldaşlar, ertesi gün şehrin Tatar kesi-

minde isyan oldu. Tatar burjuvazisi bu kişilerin tutuklanmasını Tatar proletaryasının ve Tatar köylülüğünün önüne, Bolşevikler ulusların kendi kaderini tayin hakkını reddediyor, Bolşevikler kendileri özgürlük ve ulusların kendi kaderini tayin hakkı gibi güzel sloganları getiriyor, ama Tatar ve Başkırlara kendi kaderini tayin hakkını vermek isteyen insanları da kendisi tutukluyor şeklinde sunmaya çalıştı. Prokovasyon güçleniyor. Olay şehrin bütün Tatar kesiminin dünyanın geri kalan kısmından yalıtılması, ellerine makineli tüfekler, silahlar vb. geçirmeler ve bütün ay boyunca şehrin Tatar ve Rus kesimleri arasında her türlü iletişimin kopmasıyla devam ediyor. Prokovasyon bölgeye yayılmaya başlıyor. Silahlı ayaklanma başlıyor, bağımsız askeri birlikler, köylerde oluşan Sovyet iktidarı ya da Sovyet örgütleriyle çatışmaya başlayan bağımsız askeri birlikler, bağımsız gruplar toplanmaya başlıyor.

Tam da bu sırada, Bolşevik Müslümanlar tarafından Orenburg'da Başkır Kurultayı tutuklanıyor. Başkırlar bunu Bolşeviklerin Başkırların kendi kaderini tayin hakkına karşı çıkması olarak anlıyor. Bu dönemde Sovyet iktidarının çok güçlü bir düşmanı var: Dutov. Elimizden kaçmayı başaran Dutov ve diğer karşıdevrimci öğelerin belli bölgelerde toplanmaya başladığını görüyoruz. Ahmet-beklerin, özellikle Türkiye'ye kaçtığını ve yaklaşık 25-30 bin kişi olan Tatar savaş esirleri arasında Bolşevik karşıtı ajitasyona başladığını görüyoruz. Aynı ajitasyonu dağılan Tüm-Rusya Müslüman Askeri Sovyeti üyeleri de Türkiye'de yürütüyor. Bolşeviklere karşı ajitasyon yapıp onları Bolşeviklerin ulusların kendi kaderini tayin hakkına karşı çıktığını, Milli Meclis'in üyelerini parça parça kestiklerini anlatıyorlar. Yeni haydutlar, sömürgeciler olarak, yeni tip emperyalistler olarak ortaya çıkıyorlar.

Bu sırada merkezi iktidar hemen bütün bu sorunları çözüyor. Tatar proletaryası ve köylülüğüne, ayrıca Başkırya'nın emekçi öğelerine göstermek üzere, Sovyet iktidarının, Bolşevik partisinin hiç de ulusların kendi kaderini tayin hakkına karşı olmadığını göstermek üzere Sovyet iktidarı Tatar Başkır Sovyet Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi'ni yayınlıyor. Bununla Sovyet iktidarı kesin olarak, eğer Tatar-Başkır proletaryası kendi cumhuriyetine sahip olmak isterse, eğer özerkliğe gitmek isterse, o zaman Sovyet iktidarı buna karışmayacaktır diyor. Ve işte Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi. Bu sorun çözüldü ve bütün milli-burjuva

örgütleri bunun ardından kendi kendilerini tasfiye etti, çünkü kitleler onlardan uzaklaşmıştı. Bu Bildirge yayınlanalı daha 3-4 gün olmuştu ki, Milli Sovyet üyelerinin tutuklanmasının ardından "Zabulaç Cumhuriyeti" kendi kendine çöktü. Bu karşıdevrimci hainliği tek bir kurşun atmadan çökertmek için Moskova'dan 300 kişi çağırmak yetti, 600 Kızıl Ordu Müslümanı yetti, neredeyse tek damla kan dökmeden bu "cumhuriyet" tasfiye edildi.

Tatar-Başkır Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi'nin ilan edilmesinden sonra merkezi iktidar, Milletler Halk Komiserliği şahsında, Kazan, Permi, Orenburg, Vyatki, Samara Sovyeti temsilcileri, kısacası, Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi teklif edilen bölgelerden ya da bu bölgeyle toprakları kesişen ya da o ya da bu kısmı bu cumhuriyete giren bölgelerden temsilcileri toplantıya çağırdı. Moskova'da 10-16 Mayıs tarihlerinde yapılan toplantıda, ayrıca Kazan, Orenburg, Ufa ve diğer büyük şehirlerin Müslüman İşleri Komiserliklerinden temsilciler yer aldı.

Köylerdeki Müslüman İşleri Komiserliklerinin de, Kazan, Ufa, Orenburg'takiler gibi Müslüman proletaryasının kendi burjuvazisiyle şiddetli savaşı sonucu doğduğunu söylemek gerekir. Kazan'daki Müslüman İşleri Komiserliği Müslüman Milli Sovyeti'yle, ayrıca Tüm-Rusya Müslüman Askeri Sovyeti ve İkinci Tüm-Rusya Müslüman Askeri Kongresi'yle mücadele süreci içinde doğdu. Ufa'daki Müslüman İşleri Komiserliği, İç Rusya ve Sibirya Müslüman Milli Meclisi'yle savaş süreci içinde doğdu. Orenburg Komiserliği de Başkır Kurultayı ve Başkır milliyetçileriyle şiddetli, ağır bir savaş sonucunda doğdu. Bu komiserliklerin kuruluşu böyle oldu, hakları ancak sonradan tanındı.

Toplantıya katılanların büyük çoğunluğuyla Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti Kurucu Kongresi'ne çağrı komisyonu kurulması kararı alındı. İçlerinde Yoldaş Stalin'in de bulunduğu, merkezdeki Sovyet siyasi liderleri yoldaşlar da aynı görüşü savundu. Buna rağmen, toplantıda herhangi bir Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin kurulmasını gerekli bulmayan, bunun Volga çevresi ve Volga ötesi için karşıdevrim anlamına geleceğini söyleyen kişilerin oluşturduğu küçük bir grup ortaya çıktı. Bu kişiler milli sorun konusunda ünitarist oldukları, herhangi bir milli cumhuriyeti kabul etmeyecekleri ve buna bağlı olarak, herhangi bir Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti'nin kurulması için bir temel olduğunu da kabul etmeyecekleri

fikrinden yola çıkıyordular. Bu grup toplantıyı terk etti. Komünist Partisi Merkez Komitesi bu yoldaşların tavrını olumsuz buldu. Aralarında bütün Müslüman proletaryası ve bütün Müslüman örgütleri tarafından örgüt bozucu çalışmalarıyla, hatta bu soruna yönelik kendi provokatif konuşmalarıyla tanınan, bir dönem örgüt bozucu çalışmaları nedeniyle Astrahan eyaleti parti komitesi tarafından tutuklanmış olan Karl Grassis vardı. Yoldaş Şamigulov da oradaydı. RKP(B) MK'nın, toplantıyı terk eden bu yoldaşlara karşı çıkmasına rağmen, MK'nın bu yoldaşlara tavırları yüzünden soruşturma açmış olmasına rağmen, köylerde propagandayı sürdürdüler. Grassis *Znamya Revolyusiya* [*Devrim Bayrağı*] adlı Kazan gazetesinde Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin örgütlenmesine karşı kampanya başlattı. Yoldaşlar, böyle bir durum ortaya çıktı ve tam da bu sırada Çekoslovak isyanı patlak verdiğinden, Tatar-Başkır Cumhuriyeti Sovyetlerinin Kurucu Kongresi'nin çağrısıyla Komisyon çalışmasına başladı. Orada Müslüman İşleri Komiserliklerinin ve Ufa ve Kazan ili Sovyetlerinin temsilcileri, ayrıca Milletler Halk Komiserliği temsilcileri yer aldı. Bu komisyon Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin önerilen bölgesinin Sovyetlerinin Kongresi'ne yönelik bir kongre çağrısı üzerine öneri hazırladı. Bu öneri hazırlandı, ama komisyon onu hayata geçirmeyi başaramadı, çünkü Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin kurulması için önerilen bölgede de Çekoslovak hareketi başladı.

Köylerde anormal durumlar ortaya çıktı. Çekoslovakların harekete geçmesinden sonra yoldaş Lenin, Troçki, Müslüman İşleri Komiseri Vahidov ve Milletler Halk Komiser Vekili Rozinya şahsındaki merkezi iktidar, belirttiğimiz çağrıya, Sovyet iktidarının doğmakta olan Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti'ni koruması için yapılan çağrıya uyarak, Tatar-Başkır emekçi halkına yüzünü çevirdi. Ama bu sırada, bizler, Bolşevik Müslümanlar bu çağrıyı Tatar ve Başkırlar arasında yayar, onları Çekoslovakların ve Alkin ve Zeki Velidov milliyetçilerinin ajitasyonuna kapılmamaya davet ederken, bu sırada Kazan'da Grassis yoldaş Mollanur Vahidov'a yönelik provokasyon ve iftiraya başladı, onu Panislamist, yani tek bir kalemde Tüm-Rusya Müslüman Milli Sovyeti'ni, İç Rusya ve Sibirya Müslümanları Millî Meclisi'ni tasfiye eden kişi olarak gösterdi.

Şöyle bir durum ortaya çıktı: Tatar-Başkır işçi ve köylüleri şöyle sordu: "Ne yapmalı? Merkezi iktidar, Sovyet iktidarı bizi Tatar-Başkır Cumhuri-

yeti'ni korumaya çağırıyor, bu cumhuriyete dahil olması gereken ilin, yani Kazan Sovyeti'nin başkanıysa [Grassis] bu cumhuriyeti kurmamaya, onu tanımamaya çağırıyor." Bu tür bir yaklaşımının sonuçları köylerdeki yoldaşlarda çok geçmeden yankı buldu. Bunun bizim şovenist milliyetçi Müslümanlarımıza, Tatar-Başkırlar arasında ajitasyon yapmak için nasıl bir zemin sağladığını görüyoruz. Onların arasında merkezi iktidarın bizi aldattığı yolunda ajitasyon yapıyorlar.

Nasıl olur? Anormal bir durum doğdu, Başkırların Çekoslovakların provokasyonuna kapılmasına yol açtı ve daha sonra, Başkırların neredeyse hep birden karşıdevrim safına geçtiğini görüyoruz. Dutov'a, Samara Kurucular Kurulu'na gidiyorlar ve bize karşı, proletarya devrimine, sosyal devrime karşı savaşa girişiyorlar.

Ama yoldaşlar, Tatarların devrimci bilinci, Tatar-Başkırların devrimci bilinci, onlara bu şekilde sesleniyorum, çünkü örneğin Ufa ilinde, eğer Tatar-Başkır Cumhuriyeti yapılması önerilen bölgeyi ele alacak olursak, Asya'nın derinliklerinde ve Kazan'a, Volga çevresine doğru Tatarlar yoğunlaşmaktadır, ama bu bölgenin orta kesimi tümüyle Tatar-Başkır köylerinden oluşur. Tatar köyünün yanında Başkır köyü vardır. Başkırlar orada Tatarlarla asimile olmuştur, Tatar ve Tatar-Başkırların devrimci bilinci doğrunun nerede olduğunu söyler onlara. Ve Çekoslovak isyanından kısa süre sonra Ufa ilinde ve Kazan'da gönüllü Kızıl Ordu birliklerini oluştuğunu görüyoruz ve karşıdevrimle savaşta nasıl bir rol oynadıklarını da biliyoruz. Samara ve Simbirsk düştüğü zaman, sıra Kazan'a geldiği kazan, Astrahan'da karşıdevrim ayaklanmak istediğinde ve bu isyan girişimi Aşağı Novgorod'da da tekrarlandığı zaman, Kazan'da Garnizon Komitesi bunu bütün sivil ve askeri iktidara aktarmaya çalıştı ve bütün Garnizonun Kızıl Ordu mensuplarının Sovyet iktidarına karşı silahlı eylemine dikkat çekti. Gerçekten de, karşıdevrimin iktidarı ele geçirebileceği gibi bir durum doğdu. Bu sırada duruma 1. Müslüman Sosyalist Alayı ve Moskova'dan gelen Tatar-Başkır Taburu el koydu. Ayaklananların 6 bin kişi olmasına karşın, Müslüman Alayı'nda sadece 800 kişi ve Tatar-Başkır Taburu'nda 100'den biraz fazla kişi vardı. Sovyet iktidarına karşı herhangi bir eyleme hiçbir şekilde izin verilmeyeceğinin duyurulmasına karar verildi. Bu duruma açıklık getirdi ve düşünülen isyan zamanla kendi kendini tasfiye etti.

Astrahan'da da böyle oldu. Astrahanlı yoldaşlar bunu hatırlayacaktır.

Ufa ilinde, Müslüman Sosyalist Alayı gibi genel Kızıl Ordu birlikleri görünümünde askeri bir birlik kuruldu.

Çekoslovak isyanının ilk döneminde bütün bu birliklerin, Çekoslovak isyanının bastırılmasında büyük rol oynadığını görüyoruz. Bunu kimse reddedemez.

Çekoslovaklarla savaşmak üzere kurulmuş olan o cephe, Doğu cephesine dönüştü. Bu cephenin gelişim tarihi, Çekoslovak isyanının bastırılması tarihi, bu tarihi hepimiz biliyoruz.

Başkır sorununun tarihi üzerinde durmak istiyorum. Başkır milliyetçileri birleştiler ve kendi birliklerini kurmaya başladılar. Önce dağınık hareket ediyorlardı. Kolçak tarafından bu birliklerin en kararlı ve sağlam birlikler kabul edildiğini söylemek gerekir. Geldiği kapatmak, Sovyet birliklerinin ilerleyişini durdurmak gerektiğinde, Kolçak ve Dutov, umutsuzca çarpışan, teslim olmayan, ya öldüren ya geri püskürten Başkırları oraya gönderdi. Ufa'yı aldıktan sonra Sovyet iktidarının karşısına şöyle bir sorun çıktı: Tatar ve Tatar-Başkırların büyük bir çoğunlukla Sovyet iktidarının yanında yer aldığını gördük. Onların, daha önce belirtmiş olduğum sosyo-ekonomik durumları bu durumu büyük ölçüde açıklıyor. Sovyet iktidarının karşısına merkez sorun olarak çıkan şey şuydu: Başkırlar, sadece milli fikir, Tatar ve Başkır fikri kışkırtıldığı için, Sovyet iktidarının kendi kaderlerini tayin haklarını alacağını düşündükleri için Kolçak'ların safında savaşıyordu. Bunu onlara açıklamak gerekiyordu. Bu amaçla Sovyet iktidarı Ufa'ya, Sovyet iktadırının Başkırların kendi kaderini tayin hakkına karşı olmadığını, eğer Başkırlar büyük kısmını oluşturdukları birlikleri özerk örgütlenmeler haline getirmek isterse, Sovyet iktidarının buna karşı çıkmayıp sadece bu özerkliğin burjuvazinin özerkliği olmamasını, kurdukları cumhuriyetin burjuva cumhuriyeti değil, Sovyet cumhuriyeti olmasını, yani bu cumhuriyetin RSFSC Anayasası temelinde örgütlenmesini talep ettiğini açıklamak üzere temsilciler gönderdi.

Başkırlarla görüşmelerin sürdürülmesi için *Narkomnats* tarafından ben atandım. Ufa'ya gittim. Görüşmeleri 5. Ordu Devrimci Askeri Konseyi yürüttü. Yoldaş Lenin'in bir telgrafı geldi, burada Sovyet iktidarının temsilcilerinin Başkırları [bkz. LENİN V. İ. Bütün Eserleri, Cilt 50, s. 252] uzaklaştırmaması gerektiği belirtiliyordu. Görüşmeler başladı. Başkırlar Küçük Başkırya'nın Özerk Sovyet Cumhuriyeti olarak ilan edilmesi talebini öne

sürdü. Bu sırada, teslim olmak yerine askerlerini kısa süre önce saflarında olduklarına karşı olarak, Sovyet iktidarının saflarına katmayı önerdiler. Ama 5. Ordu'yla kesin bir uzlaşma sağlanamadı, çünkü Başkır askerleri 1. Ordu bölgesinde Sovyet iktidarının safına geçmişti. Orada silahsızlanma başladı ve bu Sovyet iktidarına karşı belli ölçüde olumsuz bir yaklaşım doğurdu. Başkır askerlerinin Sovyet iktidarı safına geçinceye dek, Başkır askerleri arasında Başkır yöneticileri, anlaşılan karşıdevrimcileri belli bir ajitasyon yürütüyordu. O sırada Başkır yönetiminin başında M. A. Kulayev [Alkimov olarak yazılmıştır] vardı. Samara ve Kazan ili Çekoslovaklardan alınmıştı ve Kulayev'in bir yerlere kaybolması gerekti. Kulayev ve diğer Başkır yönetimi üyeleri için oldukça nazik bir durum ortaya çıktı. Bir yanda Sovyet iktidarının ilerleyişi vardı, diğer yanda Kolçak ve Dutov, Başkır yönetimini tanımama eğilimi gösteriyordu. Kulayev ve Zeki Velidov aşırı sol değildiler ve Sovyet iktidarıyla görüşmeler başlayınca, Kolçak Başkır yönetiminin tutuklanması için emir yayınladı, böylece başında Kulayev ve Zeki Velidov ve başkaları olan Başkır yönetimi iki ateş arasında kaldı. Bir yandan Kolçak'lar onları tanımıyordu, diğer yandan Sovyet iktidarı bastırıyordu, üçüncü bir yandansa Başkır Ordusu açıkça Başkır yönetimine, Kulayev ve Zeki Velidov'a, diğer satılık öğelere karşı sesini yükseltip "Bizi aldattınız" demeye başlamıştı. Ne yapılacaktı? Kolçak'a gidilse - orada tutuklanacaklardı, bekleyip Sovyet iktidarıyla görüşmeleri mi başlatsalardı? Başkır Ordusu arasında bu sırada ajitasyon yapıldı ve Kulayev ve Zeki Velidov'un Başkırlar karşısında kendisini temize çıkarması gerekti. Sovyet iktidarıyla görüşme yapmak istediklerini ilan ettiler. Başlangıçta Sovyet iktidarına karşı savaştıklarını, çünkü Kurucu Meclis'in toplantısını kabul etmemiş olduğunu söylediler. Şimdi de Kolçak Kurucu Meclis'i tanımıyor, monarşistlerle birleşiyordu. Nasıl olur? İki seçenek var. *Pomeşçik*-toprak sahipleriyle monarşi. Ya da Bolşevizmiyle Sovyet iktidarı. Hangisi daha iyi? Bana göre Sovyet iktidarı.

Başkan: Toplantıda bulunanlara saatin 3 olduğunu hatırlatmak isterim. Bir ara mı verelim yoksa raporu dinlemeye devam mı edelim?

Sesler: Devam etmek istiyoruz.

Raportör: Sovyet iktidarının safına geçen Başkır Ordusu silahsızlandırıldı. Bu Sovyet iktidarına karşı olumsuz bir yaklaşıma yol açtı ve ajitasyon başladı. Başkırlar şöyle demeye başladı: "Sovyet iktidarının bize

dokunmayacağını, silahlarımızı almayacağını ve kendi bağımsızlığımızı koruyacağımızı söylemiştiniz." Anlaşılan, Başkırların arasında bulunan Dutov yanlısı subaylar şöyle diyordu: "Bakın, Kulayev sizi Bolşeviklere vermeye niyetleniyor." Gerçekten de, Başkır askerlerinin bilincinde Dutoveu subayların haklı olduğu yönünde bir fikir oluştu: Sovyet iktidarı Başkır halkına silahlanma olanağı vermiyor. Ama merkezi iktidar ve yerel iktidar bu durumu kavradı ve bir düzene soktu. Hemen kesilen görüşmeler merkeze alındı ve bildiğiniz şekilde çözüldü, yani Küçük Başkırya'nın özerkliği ilan edildi. Başkırlar bir süvari bölüğü ve piyade taburundan oluşan ordularını kurdu. Başkırya Cumhuriyeti ilan edildi. Kendi temsilcilerini seçti ve benzeri. 1. Ordu'da ortaya çıkan anormal duruma da dikkat çekildi. Sonuçta Başkır Ordusu evlere gönderildi ve bu Başkırlar artık Sovyet iktidarına karşı güçlenmiş olan Kolçak safına geçti. Murtazin'in Başkır taburunun cepheye nasıl saldırdığını, Ufa'yı aldığını ve Kızıl Ordu'nun Volga'ya dek geri çekilmek zorunda kaldığını gördük. Bu ilerleme bize çok ama çok emeğe mal oldu. Başkırya Sovyet Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinden sonra şöyle bir durum ortaya çıktı: aralarında Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin kurulmasının olanaksızlığı fikri yaygın olan, daha en başından Doğu Cephesinin kurulmasına karşı gelen Tatarlar ve Tatar-Başkırlar, tersine, karşıdevrimcilere döndüler, aralarında Küçük Başkırya'nın ilan edilmesinin Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin kurulmasına yardımcı olup olmayacağını, bu durumun *Narkomnats*'ın Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin kurulmasına karşı çıkmasına yol açıp açmayacağını tartışmaya başladılar. Bu sorun çok doğaldı, çünkü Tatar-Başkır Ordusu sadece uluslararası sosyalizm ideali için, yeryüzünde sosyal düzenin kurulması için mücadele etmediğinin, Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti'ni savunmak için de, yani Sovyet iktidarının en kritik anında reddettiği slogan için mücadele ettiğini biliyordu. Ve işte, yoldaşlar, bunun ardından yanlış anlamalar başladı. Küçük Başkırya'nın temsilcileri hem Başkırlar arasında, hem de Tatarlar arasında, neden Tatar-Başkır Cumhuriyeti'ni kurmak gerektiği konusunda ajitasyon başlattılar. Sonuçta Volga çevresi Müslümanları arasında şu eğilimler doğdu:

Birinci eğilim: Küçük Başkırya özerk kalmalı ve Büyük Başkırya'ya dönüşmeli. Aslında, eğer Başkır yönetiminin Sovyet iktidarıyla yaptığı görüşmelere bakacak olursak, ilk zamanlarda Zeki Velidov'un Kulayev'le bir an-

laşma yaptığını, buna göre Küçük Başkırya'nın özerk Büyük Başkırya'ya dönüşmesi gerektiğini, ama Kulayev'in Zeki Velidov'u desteklemesi gerektiğini görüyoruz. O eteğindekini döktü ve biz de Başkır kulaklarının heveslerini öğrenmiş olduk: büyük toprak üzerinde iktidarını sağlamlaştırmak. Bu ilk eğilim.

Tatar ve Başkırlar arasında şöyle bir düşünce gelişti: Neden Tatar-Başkır Cumhuriyeti? Tataristan Cumhuriyeti'ni kurmak şart. Bu düşünce, öncelikle, Zeki Velidov ve Tatarları Özerk Tataristan Cumhuriyeti kurmaya sevk ederken, böyle bir cumhuriyetin hiçbir işe yaramayacağını çok iyi bilen, çok iyi hisseden diğerlerinin aklından geçti. İşe yaramayacaktır, çünkü eğer Tataristan Cumhuriyeti kurulacaksa, nerede kurulacak? Tatarların olduğu yerde? Ama Tatarların tam nüfusunun Kazan ilinin sadece 2-3 beldesini ve Ufa ilinin bir beldesini oluşturduğunu biliyoruz. Eğer böyle bir karar alınacak ve böyle bir düşünce yürütülecek olursa, Özerk Küçük Başkırya ve Özerk Tataristan Cumhuriyeti elde edilir, aradaki büyük toprakta da karışık bir Tatar ve Başkır nüfusu yer alır. Sonuçta ne olur? Tatarlarla Başkırlar arasında çatışma olur, çünkü Başkırlar şöyle der: Başkır Cumhuriyeti'ne sahip olmak istiyoruz, sizin Tataristan Cumhuriyeti'nizi istemiyoruz, Tatarlar da şöyle der: Başkır Cumhuriyeti istemiyoruz, Tataristan Cumhuriyeti istiyoruz. Böylece, bütün kulak ve Zeki Velidovların gizli amaçları gerçekleşir, Tatar ve Başkır proletaryası yeniden çatışmaya başlar ve sonuçta Başkır Cumhuriyeti de Tataristan Cumhuriyeti de mahvolur, yeni bir karşıdevrimci Kulayev ya da Zeki Velidov ya da Tatar-Başkır Kolçak yönetimi ortaya çıkar.

Ayrıca bütün cumhuriyetleri olumsuzlayan bir eğilim vardır. Hiçbir cumhuriyete ihtiyaç olmadığını, çünkü tek bir Sovyet cumhuriyeti olduğunu söylüyorlar. Bana göre, bu sorun üzerinde pek durmak gerekmez, çünkü Volga çevresindeki devrimci hareketin bütün tarihi ve Tatar-Başkır sorununun tarihi açıkça, burada iki görüşün olamayacağını göstermektedir. Bu sorun artık devrimci bir tavırla, Sovyet iktidarı için en kritik anda merkezi Sovyet iktidarı tarafından çözülmüştür; bu çözüme göre Tatar-Başkır Cumhuriyeti kurulmalıdır ve Tatar-Başkır proletaryasına kendi kaderini tayin hakkı verilmelidir. Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin gereksiz olduğunu söyleyen kişiler, yoldaşlar, cumhuriyetin kurulmasının Tatar-Başkır milliyetçiliğinin gelişmesine yol açacağı düşüncesine yaslanmak-

tadır. Bu korku yersizdir. Devrimci gelişme açık bir şekilde, bu korkunun temelsiz olduğunu göstermiştir. Tersine, Tatar-Başkır Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi iptal edilirse, o zaman, işte kritik bir anda, Lenin ve Troçki'nin bizim kanımıza, bizim gücümüze ihtiyaç duyduğu bir anda bu şiar bir kenara bırakıldı, şimdi de elimizden kendi kaderimizi tayin hakkımızı alıyorlar diye çılgınca bir ajitasyon başlar. Bana göre, Sovyet iktidarının düşmanları bu yönde ajitasyon yürütür ve peşlerine ilk takılanlar bizim milliyetçiler olur, bunun sonuçları da çok kötü olabilir.

Cumhuriyetin kurulmasına karşı getirilen ikinci neden, güç yokluğuydu. Şöyle diyorlar: gücümüz yok. Bana göre, yoldaşlar, bu doğru değildir. Biz hiçbir şekilde Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nde sadece Tatar ve Başkır komünistlerinin çalışması gerekir demiyoruz. Devrim ocağına sesleniyor, bize bu konuda yardımcı olabilecek bütün şerefli komünistleri çağırıyoruz, ulusların kendi kaderini tayin hakkını tanıyan herkesi çağırıyoruz, şovenizmin arkasına saklanmıyoruz.

Bir eğilimi belirtmeyi unutuyordum. Bu da sözde Tatarcılardır, bunlar zorunluluk nedeniyle şöyle der: "Tatar-Başkır Cumhuriyeti'ne karşı ilke olarak bir şey söylemiyoruz, ama onu kurmak bizim irademize bağlı değil, çünkü Küçük Başkırya .... [stenografik yazıda boşluk] yani ilke olarak Tatar ve Başkır nüfusunun birleşmesinden yanalar, ama güçsüzlüklerini kabul ederek, cumhuriyet kurma olasılığını reddediyorlar. Şöyle diyorlar: "Önümüzdeki gerçeği dikkate almak durumundayız, bu yüzden bize göre, Tatar-Başkır Cumhuriyeti kurulamaz."

Şimdi de bir sonraki eğilim, Tatar-Başkır eğilimi denen eğilim. Tatar-Başkır Cumhuriyeti'ni kurma yönelimini şu temellere dayandırmaktadır:

1) (okuyor). Tatar nüfusunu bir araya getirmek ve Tatar burjuvazisinden ayırmak, diğer yandan da Başkırları Başkır kulaklarından ayırmak şarttır.

2) Şart (okuyor). Sosyo-ekonomik açıdan Tatarların, politik asimilasyona ihtiyaç duyan Başkır ve Kırgızlardan daha yüksek durumda olduğunu biliyoruz.

Yani Başkırlar açısından doğal etnografik ve sosyal-eğitsel asimilasyondan bahsedilemez. Geçmişte, Başkırların kültürel-eğitsel açıdan Tatarlar tarafından asimile edildiğini görmüştük. Kimdi öğretmenleri? Tatarlar. Edebiyat ortak, dil ortak. Başkır yönetiminin Başkırlar için

Tatarca gazete yayınladığını görüyoruz, Menşevik-milliyetçiler ve şovenistlerse, böyle olmadığını, Başkırların kendi kültürleri, kendi dilleri olduğunu ve kendi kültürleri, kendi edebiyatları olması gerektiğini söylüyor. Başkırların aslında ayrı bir millet olduğunu, hiç de Tatarlara benzemediğini gösterme çabalarında işi saçmalığa dek vardırırlar, öyle ki Arap ve Tatar harflerinin birbirine benzemediğini söylemeye başlarlar. Bu arada, Devrimci Sovyet üyesi, Rus misyoner Kulayev de böyle düşünmektedir, Rus harfleriyle hazırlanmış aldatıcı bir alfabe hazırlamıştır ve Rusların Başkırları aydınlatma olasılığını övmektedir. Tatar edebiyatının Başkırlara uygun olmadığını söyler ve onlara bu alfabeyi önererek şöyle der: "İşte size benim ilk devrimci hediyem." Ünlü Rus misyoner Pobedonostsev'in ve diğerlerinin transkripsiyonunu önerir. Buradan anlaşıldığı gibi, Başkırları ayırma eğilimi en düşük şovenizm halini almaktadır. Şovenizmin Başkır proletaryasına nasıl nüfuz ettiğini de görüyoruz. Bu tür ajitasyonların etkisiyle ajitatörlere zarar verildiği durumlar olmuştur. Yoldaş Yumagulov bana bundan bahsetti. Benim ve başka yoldaşların tehdit edildiğimiz ve kendi ajitatörlerimizi göndermememiz, gönderirsek onları kaybedeceğimiz konusunda uyarıldığımıza dair tanıklar vardır. Bizim de kendi olağanüstü komisyonumuz var. Yoldaş Yumagulov bunu reddedemez.

Yani, yoldaşlar, Tatar-Başkırlar böyle diyor, bütün bunları dikkate alıp, biz Tatar-Başkırlar için, hangi milli özerklik biçiminin en uygun olduğu sorununu ilke olarak bir çözüme bağlamamız gerekiyor. Kuşkusuz, bu biçim tek bir Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin kurulmasıdır. Küçük Başkırya'nın özerk olduğunu kabul ediyoruz ve bu özerkliği ihlal etmeyeceğiz, çünkü biz programı dikkate alıyoruz, ayrıca ikincisi, bizim taktiğimiz özerk örgütlenmeleri yıkmamıza izin vermiyor. Biz Küçük Başkırya'ya dokunmayacağımızı söylüyoruz. Başkırya proletaryası kendi Kurucu Sovyetler Kongresi'nde kendi kaderine kendisi karar vermeli ve bu proletaryanın Tatar-Başkır Cumhuriyeti'ne geçip geçmeyeceğini söylemelidir. Biz özerk bir bütün olarak Küçük Başkırya'ya dokunmayacağız, Tatar-Başkırların yerleşmiş olduğu ve nüfusun mutlak çoğunluğunu oluşturduğu geriye kalan bölgeyi alacağız. Küçük Başkırya'da toplam 800 bin Başkır var, 2,5 milyon Başkır ve 6 milyon Tatar ise burada bulunuyor ve bu durum, bu bölgeyi Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti olarak ilan etmek için somut bir neden oluşturuyor.

(Ses: Peki bu nasıl olacak?)

Bu sorunu çözerken hukuksal yönden, Tatar-Başkır Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi'nin ilan edildiğini söylüyoruz. Bu cumhuriyetin kurulması için komisyon vardı, ama artık bu komisyon yok, çünkü, örneğin yoldaş Yakubov gibi üyelerini Kolçak'la savaş sırasında kaybettik. Bu sorunun en doğru çözümü şu şekilde olacaktır: Tatar-Başkır Cumhuriyeti üzerine Sovyet Halk Komiserleri Bildirgesi'nin [burada Milletler Halk Komiserliği söz konusudur] ortaya konmasını şart sayıyoruz. Bu sırada Tatar-Başkır Cumhuriyeti özerk bir bütün olarak Küçük Başkırya'yı da içerecek mi sorusunu, Başkır proletaryasının kararına bırakıyoruz. Eğer bu cumhuriyetle birleşmek ona uygun gelirse, o zaman birleşir, ama eğer kendi şovenistlerinin etkisinde kalır ve özerk kalmayı yeğlerse, buna karşı itiraz etmeyeceğiz. Böylece, iki organ ortaya çıkacak: Küçük Başkır Sovyet Cumhuriyeti ve Tatar-Başkır Cumhuriyeti.

Dahası, söylemeyi unuttum, Kırgız milliyetçilerinin ya da Başkır milliyetçilerinin ortaya koyduğu gibi bir cumhuriyet olmayacağız. Bu özerk bir cumhuriyet olmayacak, birleşik Rus Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti'nin bölgelerinden biri olacak. Bu şiarın arkasında duracağız, bu cumhuriyet yoldaş Stalin'in önerilen Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti[80] Kurucu Kongresi'nin toplanmasıyla ilgili olarak toplantıda yaptığı konuşmada söylediği o ilkelere dayanarak örgütlenecektir.

Yoldaşlar, raporumu Tatar-Başkır Cumhuriyeti Kurucu Kongresi'nin çağrısıyla yapılan toplantıda Mollanur Vahidov tarafından ortaya atılan sloganla bitiriyorum. Konuşmasında Türkistan ve Kafkasların emekçi öğelerini, Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti'ni yaklaşan karşıdevrimden[81] korumaya çağırmıştı.

Haykırıyorum, yoldaşlar: "Yaşasın Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti!"

Yaşasın Tatar-Başkır proletaryasının birleşmesi!

Yaşasın bütün dünya proletaryasının birleşmesi!" (Alkışlar)[82]

RTsHİDNİ. - F. 583. - Op. 1. - D. 5. L. 14-28. Stenografya.
Sultan Galiyev M. Stati-Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s. 200-219.

Tatar-Başkır Sorunu Üzerine Rapora Yöneltilen Sorulara Yanıtlar

Yoldaş Fahrutdinov'un sorusunu şöyle anlıyorum: Merkezi organı Tatar-Başkır Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi'ni ilan etmeye iten kimdi? Tatar proletaryasıyla Tatar burjuvası arasında sınıf çatışması gerçekleştiği zaman devrime yön vermiş olan devrimciler haberdar edildiler. Bu Mollanur Vahidov'un başında olduğu Müslüman İşleri Komiserliğiydi. Bu Komiserlik, Bolşeviklerle birlikte Kurucu Meclis'i terk eden Kurucu Meclis üyelerinden oluşuyordu. Mollanur Vahidov'un kendisi 1905 yılından beri Bolşeviklerle birlikte çalışıyordu. Ayrıca sözgelimi Kazan'da devrime yön vermiş olan işçiler haberdar edildiler. Yoldaş Stalin, Kazan'da bu soruyu bana ve yoldaş Said Galiyev'e yönelttiği zaman, onu Kazan'daki durum konusunda ve ayrıca bu sorunun köylerdeki durumu konusunda beraber bilgilendirdik: Ufa ve Kazan illerindeki durumu konusunda. Ayrıca Müslüman İşleri Komiserliği'nin merkezi iktidarını yerel Sovyet organları bilgilendirdi. Şimdi *Milli Meclis*'in kargaşasından sonra dağılan Başkırlara, Manatov ve diğerlerine gelirsek. Şafiyev ve diğerleri hakkında hiçbir şey bilmiyorum, ama Manatov hakkında bazı bilgiler verebilirim. Kurucu Meclis'in üyesiydi, kuruluşunun ilk döne-

minde Müslüman İşleri Komiserliği'nde seçilmişti ve bu Komiserliğe Başkırya temsilcisi olarak katılmıştı. Ama Müslüman İşleri Komiserliği'nin temsilcilerine, Manatov'un Dutov'la ilişkileri olduğu, Dutov'la özerk Başkırya'nın kurulması yönünde bir uzlaşmaya vardığına dair bilgiler ulaştı. Manatov hakkında bu bilgiler gün ışığına çıkınca, tutuklanması önerildi. Ama yoldaş Manatov ortadan kayboldu. Yoldaş İbrahimov onu Ufa'da tutukladı, ama bir şekilde oradan da kaçtı. Ufa'nın Beyaz Muhafızlar tarafından ele geçirilmesi bunu açıklıyor, serbest bırakılan Beyaz Muhafızlar arasındaydı.[83] Başkırya'nın bizim tarafımıza geçmesinden sonra alınan bilgilere göre, Manatov daha sonra Zeki Velidov'a yanaşmış. Başkır'ın bizim safımıza geçmesinden önce, Başkır yönetimi tarafından konferans için Paris'e[84] gönderilmiş.

3. soru. Küçük Başkırya'nın Tatar-Başkır Cumhuriyeti'yle nasıl bir ilişkisi vardır? Başkır emekçi halkının Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi'ne karşı yaklaşımı Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin Kurucu Kongresi'nin çağrısı üzerine komisyon tarafından yayınlanmıştır. Başkırların yaşadığı yerlerden, Başkırya'nın emekçi halkının bu fikri haklı bulduğunu söyleyen telgraflar almıştır. Bunun kanıtı da Kurucu Meclis'in çağrısıyla toplanan komisyonda Başkırya temsilcisinin de [Gubeydullah Devletşin] bulunmasıdır.

Yoldaş Sayfi'nin sorusu: Bizim tarafımızdan kurulan Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti'nde iktidar hangi öğelerin elinde bulunacak? Yani, burjuvazinin değil, komünistlerinde elinde olacaktır herhalde. Sadece Tatar ve Başkır komünistlerinin değil, genel olarak komünistlerin diyoruz, çünkü komünistler olarak biz, burjuvazi üzerindeki diktatörlük hakkımızdan vazgeçemeyiz, buna bağlı olarak da, hiçbir koşulda, bizim kurduğumuz cumhuriyette iktidarın burjuvazinin eline geçmesine izin veremeyiz - sorun açıktır. Hangi sınıfa dayanmayı düşünüyorsunuz ya da bu cumhuriyette iktidar hangi sınıfa dayanacak? Herhalde, Başkır kulaklarına, Tatar tüccarlarına değil, Başkır ve Tatar tarım işçilerine ve köylülerine, Tatar işçilerine, Tatar yarı proleter öğelere, ayrıca Büyük Rusya proletaryasına, Çuvaşlara, Çeremislere ve Mordvin proletaryasına ve bu cumhuriyetin içine giren bütün diğer milletlere dayanacaktır.

Yoldaş Lukaşev'in sorusu: "Tatar ve Başkırlar arasında milli tutkular ne kadar alevlenmiştir ve günümüzde Tatar ve Başkır proletaryası bu soruna

karşı ne kadar bilinçli bir yaklaşım sergilemektedir?" İlk soruya, aslında, tutkular alevlenmişti yanıtını veriyorum, sanırım, bundan raporumda, yoldaş Said Galiyev gibi ben de bahsetmiştim. İkincisi - bilinçli yaklaşım - için, ben, şahsen Tatar ve Tatar-Başkır proletaryasının bu soruna yaklaşımını yerinde gözlemiş biri olarak, bu yaklaşımın bilinçli olduğunu kesinlikle söyleyebilirim. Bu sorunla ilgili olarak, Tatar-Başkır Cumhuriyeti fikrinin burjuvaziden devralındığını düşünmüyorlardı. Yoldaş Said Galiyev'in tasvir ettiği gibi düşünmüyorlardı. Tatar burjuvazisinin kışkırtmak istediğini, onların haklarını ellerinden almak istediğini, bizim milli özgürlüğe yönelik eğilimimizi durdurmak istediğini söylüyorlardı, özgür ve kültürlü olmak eğilimi Tatar ve Tatar-Başkır proletaryasının gönlündeydi.

Yoldaş Umerov'un Astrahan ilinin ve öngörülen cumhuriyette yer almayan diğer noktaların durumuyla ilgili sorusu. Soru açık, yer almıyorlarsa, bu cumhuriyete girmeyecekler demektir. Ama her koşulda, bu cumhuriyetin bu tür kesimlerle, sözgelimi Tatar ve Tatar-Başkır öğelerin yerleşmiş bulunduğu Astrahan iliyle nasıl ilişkiler içinde bulunacağı sorununu çözmek gerekecektir.

Lukaşev: Proletaryanın sayısına dikkat çekmek istiyorum.

Sultan Galiyev: Bu soruya yanıt vereyim. Burada cumhuriyet kurma fikrinin kimler tarafından ileri sürüldüğü sorusu ortaya atıldı. Alkin'lerin diline doladığı, burjuvazinin diline doladığı cumhuriyet kurma fikri bir biçimdir. Tatar burjuvalarının diline doladığı o biçimde, fikir Tatar burjuvazisinden çıkmaktadır, ama fikrin özü sadece Tatar proletaryasından, sadece Tatar köylülüğünden çıkabilirdi, onlar asırlardır Rus emperyalizminin, Rus Çarlığı'nın boyunduruğunu çekiyorlardı. Proletaryanın ve köylülerin miktarı - bu yoldaş Lukaşev'in sorusu. Tatar-Başkır Cumhuriyeti nüfusunun büyük kısmı, Sovyet Federatif Cumhuriyeti'nin büyük kısmı gibi, ziraatle uğraşan köylülüktür. Somut olarak: Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nde proletarya yüzde kaç orandadır, fabrika proletaryası yüzde kaç orandadır ve sınıflandırılmamış öğeler yüzde kaç oranı oluşturur? Bildiğim kadarıyla, bütün Rusya'da bununla ilgili tam istatistikler hâlâ bulunmamaktadır. Küçük Başkırya, Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin kurulmasına karşı çıkmayacak mı sorusu. Bu soruya şöyle yanıt veriyorum: Başkır proletaryası karşı çıkmayacak, ama Başkır burjuvazisi ve kulakları

- Zeki Velidov ve uşakları - onlar karşı çıkacaktır. Burada bir tek şu soru kalıyor: Başkırya'nın Sovyet iktidarıyla anlaşması imzalanırken neden Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi hazırlanmadı? Bu soruya şöyle yanıt vereceğim: Birincisi, Tatar-Başkır Cumhuriyeti ilan edilmemişti. eğer cumhuriyet olarak ilan edilmiş olsaydı, bu soruyu şimdi ele alıyor olmazdık. Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin Kuruluş Bildirgesi ilan edilirdi, bu Bildirge'ye uygun olarak da Kurucu Kongre'nin çağrısıyla komisyon seçilirdi; komisyonun neden kongrenin çağrısını yerine getiremediğini belirtmiştim. Çünkü, bölge Çekoslovakların işgali altındaydı, görüşmeler yapıldığı sırada, bu bölge savaş halindeydi ve Çekoslovaklardan tümüyle kurtarılamamıştı. Ama Başkırya, Sovyet iktidarıyla görüşmeler yaparken, Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi'nin iptaline gerek duymadı, sadece tek bir talep belirtti - Küçük Başkırya'nın özerk ilan edilmesini istiyoruz, kısacası, Küçük Başkırya dışında bir şeyle ilgilenmiyoruz, ne isterseniz yapın. Sovyet iktidarı buna tam olarak şöyle yanıt verdi: size Küçük Başkırya'yı veriyoruz, ama geri kalan bölgede şu ya da bu şekilde hak iddia etme hakkına sahip değilsiniz. Aslında, Sovyet Cumhuriyeti ve Küçük Başkırya yöneticileri arasında imzalanan anlaşmada, Küçük Başkırya'nın Küçük Başkırya sınırları dışında kalan noktalarda hak iddia etmesini sağlayacak böyle bir madde yoktur.

Yoldaş Kaspranski, Tatar-Başkır Cumhuriyeti tasarısına, Küçük Başkırya Cumhuriyeti'nin dışında kalan ne kadar toprak alanı giriyor diye soruyor.

Kaspranski: İkinci sorum da vardı. (Tatarca) ... Oldu mu ... nüfusun böyle bir cumhuriyetin kurulması yönünde bir eğilimi oldu mu ve eğer olduysa, bu nasıl ifade buldu?

Sultan Galiyev: Bu Tatar-Başkır proletaryasının devrimci savaşında, öncelikle de Çeklere karşı savaşında ifadesini buldu. Yoldaş Lenin, Troçki, ayrıca Stalin çağrılarında kesin olarak cumhuriyet konusunu vurguladılar, ayrıca cumhuriyetimizin düşmanlara karşı çıktığını da vurguladılar, direnin dediler. Bütün Tatar-Başkır halkına yapılan bu çağrı onu Çekoslovaklara karşı ayaklandırdı. Yoldaş Umerov'un sorusu bu yüzdendi: Verilerden yola çıkarak, iki taraftan da sıkışmış olan Başkır yönetiminin, Sovyet iktidarıyla görüşmelere oturmak zorunda kaldığını mı söylüyorum? Karşı casuslukla elde edilen, daha sonra doğrulanmış bilgiler

bulunmaktadır gerçekten de. Bu kanıtları ilerde vereceğim. Zeki Velidov ve Alkin orduyu genişlettiğinde, hatırlarsınız, Orenburg'un ilk düşüşünden sonra, hemen kızıl askerler ileri atıldı. Bu Zeki Velidov'la Başkırlar arasında uyuşmazlık çıkmasının nedeni oldu. Bunu Başkır yönetiminin üyeleri de reddetmedi. İkinci olgu, yani Başkırya'nın Sovyet askerlerinin eline geçmesidir, sanırım, bunun için kanıta gerek yok. Sovyet ordusunun hücum hareketinin kronolojisini ele almak yeterli olur. Ve o zaman, görüşmeleri sürdürdükleri sırada, sovret askerlerinin gerçekten de Küçük Başkırya'ya girdiğini gördüler. (Yoldaş U....'nun notunu okuyor). Bu sorunla ilgili olarak, Başkır proletaryasının Başkır Cumhuriyeti'nin ilan edilmesine karşı olmadığına dair bilgim var, çünkü orada toprak tam olarak Ufa ilini ayırmaktadır. Ufa ilinin parti konferansında, Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin kurulmasının kaçınılmaz olduğunu kabul ettiklerini söylediler. Bu soruna ilişkin olarak yoldaş Atnagulov'u yani Başkırya'dan, bu bölgeden gelmiş bir komünisti referans olarak gösterebilirim. Bu referansı tartışmalarda sağlayacağını sanıyorum. (Notu okuyor).

Ses: Burada Başkırya temsilcilerinin şans eseri bulunduğunu görüyorum, eğer o "evet" derse, buna hakkı var mıdır?

Sultan Galiyev: Buna yanıt vermek güç. Başkırya'dan gelen yoldaş gerçekten, gerçekten Başkır proletaryasının görüşünü mü yansıtıyor? Ben yansıtabileceğini düşünüyorum. Ama kimin görüşünü yansıttığı bir başka sorun. (Okuyor: Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin ilanı durumunda, bu Küçük Başkırya ve Büyük Başkırya arasındaki ilişkileri keskinleştirip bir huzursuzluk konusu olamaz mı?). Ben en azından bu durumda, eğer biz Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin kurulması sorununu olumlu bir şekilde çözersek, eğer Başkırya'da Başkır Cumhuriyeti'ne yönelmek gerektiği propagandası yapılırsa, Tatarlar tarafından Tataristan Cumhuriyeti propagandası yapılacaktır, sanıyorum, anlaşmazlık olur.

Soru: Devletin resmi dili ne olacaks?

Sultan Galiyev: Sanıyorum, şu anda Başkırların resmi saydığı diller, yani Rusça ve Tatarca. Bunu resmi Başkır gazetesinin Tatarca olarak yayımlanması sebebiyle söylüyorum.

Başkan: Kim yayımlıyor?

Sultan Galiyev: Redaksiyon Kurulu tarafından yayımlanıyor.

Başkan: Türkistan'da, Tatarların, belki yüzde onu geçmediği yerde, Tatarca gazete yayımlanıyor, bu da Tatarcanın devlet dili sayılması için herhangi bir temel oluşturduğu anlamına gelmiyor. (Tatarca okuyor).

Sultan Galiyev: Başkır yönetimi daha iki ya da bir ay önce, Sovyet iktidarıyla görüşmek üzere kendi temsilcilerini gönderdi, Kolçak Samaralıları* tutukladığı sırada kendi temsilcilerimizi göndermemizi istedi. Ama burada korkaklık etmiş olan delegeler suçludur. Bu konuda Başkır yönetiminin kendisi suçludur. (Tatarca okuyor). Bu bir sorundu. İşçiler her yerde var: Kalifiye olanları da, olmayanları da. Daha sonra cumhuriyete girmeyen Tatar ve Başkırların cumhuriyetin kurulmasına nasıl baktığına ilişkin olarak, bu tür verilere sahip olacağım. Saratov'daki il kongresi Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin hemen ilan edilmesine karar verdi. Bu kongre daha geçen ay olmuştu, bu arada çoğunlukla komünistler katılmıştı. Yoldaşlar, bu kitlelerin cumhuriyetin kurulmasını istediği anlamına gelmektedir. Nijegorod ilinde bulunan Müslümanlar da aynı şekilde görüş belirtiyor.

RTsHİDNİ. - F. 583. - Op. 1. - D. 5. L. 44-49. Stenografya.

[Herhalde Samara'da Haziran 1918'de askeri müdahale taraftarları tarafından oluşturulan yürütme toplantısının öylürendin bahsedilmektedir.]*

Tatar-Başkır Sorunu'na İlişkin Raporun Tartışılmasından Sonraki Kapanış Konuşması

29 Kasım 1919

Yoldaşlar, raportörlere karşı konuşanların ya da raportörlere karşı değil de Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti'nin kurulmasına şu an için karşı olanların söyledikleri içinde ciddi bir itirazla karşılaşmadım. Bazı yoldaşların en ciddi itirazlar arasında saydığı, yoldaş Said Galiyev'in itirazlarıyla başlayalım.. Yoldaş Said Galiyev'in son sözlerinin ardından bende, son sözlerinde bizim kendi raporumuzda yinelemiş olduğumuzla aynı düşünceyi dile getirdiği yolunda bir izlenim oluştuğunu söyleyebilirim. Kendisi karşı raporunda Tatarlar ve Başkırlar arasında milli özerkliğin ve kendi kaderini tayin hakkının zorunlu olduğu bilincini burjuvazinin beslediği düşüncesini dile getirdi. Yoldaşlar, bunu kesinlikle kabul etmiyorum. Şu ya da bu halkın kendi kaderini tayin hakkının olmadığını da kabul etmiyorum. Buna göre, eğer yoldaş Said Galiyev böyle düşünüyorsa, her tür ulusun kendi kaderini tayin hakkını reddediyorsa, buna karşın, bizler, komünistler, bu hakkı tanıyorsak, bu hakkı tanımışsak ve bu hakkı tanımamız gerekiyorsa, çünkü doğal bir hak olan, tümüyle gerçek olan, yasaya bağlı olmayan bu hak burjuvazi tarafından reddediliyorsa,

burjuva ideologları tarafından reddediliyorsa ve eğer biz sosyal devrimin ilk günlerinden itibaren Rusya'daki Rus milliyetçilerine, Rus şovenistlerine, Rus burjuvazisine, milli burjuvaziye darbeler indirdiysek, bunu öncelikle, milli sorun konusunda karşılarına ulusların kendi kaderini tayin hakkı şiarını çıkartarak yapmıştık, eğer şu ya da bu milletin emekçi öğeleri kendi kaderini tayin etmek istiyorsa, kimsenin bunu onlardan esirgeme hakkı yoktur. Bütün dünyaya, kimsenin şu ya da bu millet üzerinde hüküm sürme hakkının olmadığını, her milletin kendinin efendisi olduğunu ilan ettik, ama aynı zamanda sınıf ilkesini de öne çıkardık, burjuva kendi kaderini tayin hakkını tanımadık, milli sorunda tam olarak proleter kendi kaderini tayin hakkını tanıdık. Ulusların kendi kaderini tayin hakkının (en azından belli bir vakte, belli bir döneme dek, şu anda devam etmemektedir), tümüyle yasal ve tümüyle doğal bir hak olduğuna dikkat çekmek istiyorum. Yine Tatar-Başkırları ele alalım. Tatar-Başkırlar asırlar boyunca Rus milliyetçiliğinin, Rus emperyalizminin boyunduruğu altında ezildiler. Bu halkların yıkıntı haline gelmesi, bu halkların birleşememesi, Rus milliyetçiliği, Rus emperyalizmi için tehdit oluşturamaması için, Rus emperyalizmi onları parçalara ayırdı. Burada birisi Büyük Yekaterina'dan bahsetti, ama tam da Yekaterina'nın projesine göre birkaç parçaya bölünmüşlerdi: Tatar-Başkır kesimi Ufa'ya yollandı, bir başka kesim Kazan'a, diğer kesimler Vyat, Perm, Nijegorod ve diğer illere. Kısacası, emperyalizm kendi emperyalist, milliyetçi amaçlarına göre onları küçük parçalara ayırmak için, bu halkların kendilerini tek bir bütün halinde sunamamaları için böyle yaptı ve Rus tarihinini bu emperyalist gelişmesinin sonucunda, bu halkların sosyal devrim vaktine dek, özellikle Başkırların, yozlaşma halinde bulunduğunu görüyoruz. Tarihi ele alalım. Tarih bir zamanlar Başkırların 7-8 milyon nüfusu olduğunu söylüyor, bugün ancak 3 milyon kadarlar. Bu yozlaşmanın devrimden önce gitgide ilerlemiş olduğu gerçeğini cidden reddedebilir miyiz? Şimdi, sosyal devrimin ardından, tarihin bu türden emperyalist akışının sonucu olan bu kusurları düzeltmek şarttır.

Tatar-Başkırlarda edebiyatın yeterince gelişmediğini, kültürel açıdan yeterince gelişmiş olmadıklarını, ama aynı zamanda sosyal devrimden sonra, Rus emperyalizmi tarafından belirlenmiş idari ayrımlar korunduğu için, bundan dolayı Tatar-Başkırlar bütün idari birimlerde azınlık olduk-

ları ve Sovyet iktidarının aygıtlarına katılma olanağından yoksun oldukları, kendi iradelerini gösterip devlet kuruluşuna katılamadıkları için, inisiyatif sergileyemediklerini, sosyalist kültürün, sosyalist ilerlemenin etkin öğeleri, etkin kurucuları olamadıklarını, bu nedenle de bu emperyalist kalıntıların düzeltilmesinin şart olduğunu görüyoruz. Karşımıza Tatar-Başkır proletaryasının, Tatar-Başkır köylülüğünün bütün Rus proletaryasının öğelerinden biri olarak, uluslararası proletaryanın öğelerinden biri olarak öne çıkması gerektiği sorunu çıkıyor, ama yoldaşlar, biz, burada onları ayırmaktan bahsetmiyoruz, bu ikisi kesinlikle farklı kavramlardır. Onlar için cumhuriyet kurmanın şart olması sorununu ortaya koyarken, onları Rus proletaryasından ayırmak istediğimizi, onları uluslararası proletaryadan ayırmak istediğimizi söylemedik ve söyleyemezdik. Hayır, biz onları bu şekilde, aralarında çalışmayı örgütleyebilmeleri için, Tatar-Başkır proletaryasının Sovyet inşasına en etkin, canlı katılımı yapabilmesini sağlayacak en uygun koşulları ortaya koyabilmeleri için ayırmak istiyoruz. Soruna bu açıdan yaklaşırken, bu duruma herhangi bir itiraz gelemeyeceğini görüyoruz. Yoldaş Said Galiyev bu cumhuriyeti oluşturmanın şart olması şiarının, Tatar-Başkır Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni oluşturma şiarının burjuvazinin eline geçtiğini belirtmek istedi. Hayır yoldaşlar, burjuvazi bu şiarı ele geçirmedi, burjuvazi sadece Tatar-Başkır proletaryasının kendi kaderini tayin etme hakkından, doğal hakkından yararlanmak istiyor. Halk bilincinin derinliklerinde, Tatar-Başkır proletaryasının bilincinin derinliklerinde sosyalist çalışmaya, yozlaşmış bir velet değil, tam olarak doğal bir insan olmaya yönelik doğal eğilimin gizli olduğunu iyi biliyor. İşte, bizim burjuvazimizin nasıl bu gidişatı boğmaya çalıştığını görüyoruz. Bizim burjuvazimiz sosyal devrimi provoke etmek istiyor. Bütün bu Alkin'ler, bütün bu Muzaffarov'lar - proletaryaya şunu göstermek istiyordu: işte biz size kendi kaderinizi tayin hakkını veriyoruz, Bolşevikler vermiyor, hem de kendi kaderini tayin hakkı Bolşevikler tarafından ilan edildiği halde, ama aynı zamanda Bolşevikler taktik toplantılar yapıyor, bizse bunu gerçekleştirebiliriz. Ama biz o zaman Tatar-Başkır proletaryasına açıkladık ve o onların yalancı olduğunu, burjuvazinin kendi kaderini tayin hakkı şiarını savunamayacağını, çünkü eğer burjuvazi bu şiarı savunacak olursa, kendi kendine kıymış olacağını bizden öğrendi. O sadece burjuva kendi kaderini tayin hakkı şiarını savunmaktadır. Savaşın başlangıcında İngiliz burju-

vazisinin, Almanya ve diğer ülkeler burjuvazisinin, bu ülkelerden her birinin burjuvazisinin ezilen azınlıkların hakkını korumak hedefiyle bu savaşı yürüttüklerini öne sürdüğünü gördük. Onların yalan söylediğini, bunu yapamayacak durumda olduklarını, çünkü bunun onların sınıfsal amaçlarıyla, temel sınıfsal eğilimleriyle çeliştiğini çok iyi biliyorduk. Bir yandan burjuvazinin, diğer yandan Başkır kulaklığının sosyal devrimi provoke etme çabasının, iktidarı ele geçirme çabasının başarıya ulaşmadığını, çünkü Tatar-Başkır proletaryasına Bolşeviklerin ulusların kendi kaderini tayin hakkına karşı olmadığını, ama kurulacak olan cumhuriyette iktidarın burjuvazinin eline geçmesine, Alkin'lerin, Muzaffarov'ların vd. eline geçmesine karşı olduğumuzu gösterdiğimizi söylüyorum. Askerler, köylüler ve işçiler arasında yaptığımız bütün mitinglerde, Tatar-Başkır proletaryasının kendi kaderini tayin hakkına karşı olmadığımızı, bu hakkı kullanarak Tatar ve Başkır burjuvazisinin iktidarı ele geçirmesine karşı olduğumuzu kesin olarak ilan ettik.

Yoldaş Said Galiyev'in itirazıyla özünde aynı olan ikinci itiraz, böyle bir cumhuriyetin var olmasının şart olmasına da itiraz eden yoldaş Nerimanov'a aittir. Bunlar ilkesel itirazlar ve ilkesel itirazlar olarak eleştiriye uygun değiller, çünkü temellerinde bütün kendi kaderini tayin hakkı uygulamalarına karşı olumsuz yaklaşım ilkesi vardır. Yani eğer yoldaş Said Galiyev ve yoldaş Nerimanov kendi görüşlerini daha da geliştirecek olsalardı, Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin kurulmaması gerektiği, çünkü orada Tatar-Başkırlar çoğunluk olarak yaşasa da, ayrıca Çuvaşların, Çeremislerin vd. de bulunduğu ve iktidarın orada burjuvazinin eline geçebileceği sonucuna varırlardı. Ama daha da ileri gidecek olursak, bu noktadan yola çıkarak, kaçınılmaz olarak şöyle bir görüşe de varmaları gerekirdi: böyle bir durumda Rusya'da yaşayan bütün Rus proletaryasının, yani köylü ve işçilerinin de kendi kaderini tayin hakkı tanınmamalı, o zaman onlara bu hakkı vermemek ve şöyle demek gerekir: Yeryüzünde hiçbir sosyalist, federatif vb. cumhuriyet, hiçbir cumhuriyet olmamalıdır. Bütün yeryüzü, üzerinde hiçbir cumhuriyetin, hiçbir iktidarın olmaması gereken bir yer haline gelmelidir, yani biz, yoldaşlar, temelinde belli sosyo-ekonomik, doğal, tarihsel koşullar yatan, cumhuriyet olarak adlandırılan idari birimlerin kurulmasını reddederek, bu tür cumhuriyetlerin kurulmasını reddederek, hiçbir devletin, hiçbir

cumhuriyetin gerekmediği gibi anarşist bir sonuca varırız. (Ses: Biz buraya doğru gidiyoruz.) Ama şimdilik gidemiyoruz, eminim, buraya gideceğiz. Ama ne zaman gideceğiz - bugün mü? Hayır, herhalde bin yıl sonra, gerçekten uluslararası bir dil kullanıldığı zaman, belki de yüz yıl sonra gideceğiz. Ama her koşulda bugün ya da yarın değil. Biz enternasyonalizme, etnografik ve sosyo-ekonomik, yani her açıdan enternasyonalizme doğru, ancak uluslararası bir dil kurulduğu zaman, etnografik etken olarak o ortaya çıktığı zaman gideceğiz. Hem Başkır, hem de Rus proletaryası, hem Çin, hem Japon proletaryası kendi kültürel düzeyinde eşit olduğu zaman, hepsi hem kültürel açıdan, hem sosyo-ekonomik açıdan ve bütün diğer açılardan eşit düzeye eriştiği zaman ve aynı zamanda birbirleriyle tümüyle anlaşılır biçimde konuşacakları, yani birbirlerini her açıdan anladıkları zaman

Gördüğünüz gibi, yoldaşların itirazı, az çok ciddi eleştirilere gelmemektedir. Bir sonraki itiraz özünde itiraz değil, sadece bir kuşku. Sözgelimi, yoldaş İbrahim Sadriyev ve böyle bir cumhuriyetin ortaya çıkmasına karşı konuşan diğer yoldaşlar, özünde herhangi bir itiraz getirmediler, sadece kuşku duydular. Onları şöyle sınıflandırabiliriz. Bazıları oran açısından Tatar-Başkırların azınlıkta olduğunu söylediler, ama bu açıdan yeterli kanıt yoktur, çünkü yüzde 53'ü oluşturmaktadırlar. Yoldaşlar, bana göre, bu itiraz eleştiriye gelmez: birincisi, Tatar-Başkırlar geri kalan milletlere göre apaçık çoğunluğu oluşturmaktadır, çünkü Çuvaşlar yüzde 4, Hıristiyan Tatarlar yüzde 2, Votyaklar yüzde 3'tür. Bu cumhuriyetteki milli azınlıklar arasında en büyük orana Ruslar sahiptir, yüzde 33 ya da 35. Ama şunu söylemem gerekir ki, birincisi bu bilgiler Çarlık zamanında hazırlanmış olan eski istatistik verilere dayanmaktadır, fakat Çarlık Rusyası'nda Rus olmayanların nüfus istatistiklerinin nasıl hazırlandığını biliyorsunuz. Çarlık memurları, öncelikle de misyonerler, maksatlı olarak, Rus olmayan milli azınlıkların sayısını az miktarda göstermeye çalışmıştı, en az sayıda da Müslümanlar, özellikle de Tatar-Başkırlar gösterilmişti, çünkü ilk zamanlarda, nüfus sayımı ortaya çıktığında, Çarlık yönetiminin kendisi Müslüman nüfus arasında bu sayımın Tatarları zorla Hıristiyanlaştırma amacını güttüğü gibi provokatif bir dedikodu yaymıştı ve gerçekten de, Tatar nüfusun sayım yapılacağı duyurulduktan sonra sayımdan kaçtığını gördük. Sonuçta herkes, herhalde, Tatarların sayım

ilanından sonraki göç tarihini hatırlar, sadece hangi yıl olduğunu hatırlamıyorum, 25-30 yıl önce, yani pratikte yoldaş Brundukov'un getirdiği veriler gerçekliğe karşılık gelmemektedir. Tersine, Tatar-Başkır nüfusunun yüzdesi bu istatistikte gösterilenden çok daha fazladır ve ben Tatar-Başkırların yüzde 65'ten aşağı olmadığını tereddütsüz öne sürebilirim. Dahası iç savaş döneminde, şehirlerdeki nüfusun, öncelikle de Rus nüfusun, orta burjuvazi ve tüccar nüfusunun (kendi isteğiyle) göç ettiğini ve bildiğimiz kadarıyla 80 bin Rus nüfusunun, her tür dükkan sahibinin ve diğerlerinin, hatta küçük burjuvazinin, sadece tüccarların da değil, bütün papaz kademelerinin Sibirya'ya Kolçak'a gittiğini ["tahliye ediliyorlardı" şeklinde yazılmıştır] biliyoruz. Aynı şeyi Kazan açısından da gösterebiliriz. Kazan, Ufa ve diğer şehirlerde, şehir merkezlerinde ağırlıkla Rus olan nüfusun bu şehirlerin Tatar, Başkır ve diğer milletlerini sömürdüğü dönemde, Kolçak ve Dutov'la birlikte bu illerin toprağından belli bir sınıf olarak göç ettiler. Geri gelmek istiyor olabilirler. Proletaryayı, kuşkusuz, kabul ediyoruz, ama papazları ve burjuvaziyi kabul etmiyoruz.

İkinci itiraz bizde bu cumhuriyet için yeterli sayıda işçi olup olmadığıdır. Yoldaş Said Galiyev, bu arada, yoldaş Zeki Velidov'un Petrograd'da gezinip işçi ve profesör araması örneğine başvurup başvurmayacağımıza dikkat çekti. Evet, yoldaşlar, gezip profesör arayacağız. Belki Rus proletaryası kendi profesörlerini kovuyordur? Belki de bütün kurumlarımızın bu satotajcılarla dolu olduğunu bilmiyoruzdur, ama sonuçta bunu yapmamız gerekiyor, çünkü burjuva entelijensiyası, bütün bu profesörler vb., tek kelimeyle bütün bu burjuva entelijensiyası kendini belli bir maddi değer olarak hayal ediyordur, kendilerini ünlü bir bagaj, ünlü bir zenginlik olarak hayal ediyordur, eğer bu profesörden yararlanabileceksek, neden proletarya kendi profesörlerini ortaya koyuncaya dek onlardan yararlanmayalım. Sonuçta eğer Zeki Velidov bütün profesörleri, monarşistleri vb. topluyorsa, onlarla, belki de, bizimkinden farklı bir ilişki kuruyordur. Biz onları teknik güç olarak alıyoruz, o onları öğretmen, yani Başkırya'da hangi politikayı inşa etmek gerektiğinin öğretmenleri olarak alıyor.

Tatar-Başkır Cumhuriyeti topraklarında bulunan diğer milletlerin, Tatar-Başkır Cumhuriyeti'ne karşı olabileceğini söylüyorlar. Yoldaşlar, ben bunun böyle olmadığını temin ediyorum. Geçen yıl, Tatar-Başkır

Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi ilan edildikten kısa süre sonra, Kazan ilinde yoldaş Grassis'in ajitasyonu sonucunda Çuvaşlar, Çeremisler, Votyaklar ve Mordovlar (en azından kadroları, onların sorumlu Sovyet kadroları) Tatar-Başkır Cumhuriyeti'ne karşı olduklarını ilan ettiler. Tatar-Başkır Cumhuriyeti Kurucu Meclisi'nin çağrısıyla yapılan başlangıç toplantısında, bu cumhuriyete karşı çıktıklarını kesin olarak söylediler. Ama, yoldaşlar, bu yıl bu aynı kişiler sadece bu cumhuriyetin gerekli olduğunu söylemekle kalmıyor, kendileri bu cumhuriyetin kurulmasına çaba harcıyor. Örneğin, ben 2. Ordu'dayken, Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin en açık karşıtı Çuvaş temsilcisi, eski parti kadrosu yoldaş Elmen'di. Ve işte bu yoldaşın inisiyatifiyle eski ilahiyat fakültesinde Çuvaşların, Mordovların, Votyakların ve Tatar-Başkırların kongre-toplantısı düzenlendi ve bu toplantıda Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin kurulmasının şart olduğu kararı alındı, yani ben bunu şöyle anlıyorum: geçen yıl yoldaş Grassis'in provokasyonuna kapılmış olan yoldaşlar, Tatar-Başkır Cumhuriyeti'ne karşı kampanya başlatmıştı. Şimdi bu kişiler ters döndüler: Haydi hemen cumhuriyeti kuralım. Yoksa biz çalışamayacağız. Neden? Çünkü onlar, azınlık oldukları için, Sovyet aygıtı içinde çalışamıyorlar ve Sovyet aygıtının, bizim çıkarlarımızı kesinlikle anlamayan ve bizim Sovyet örgütlenmesine nüfuz etmeye yönelik her çabamızı milliyetçi ve şovenist hedefler olarak gören Rus yoldaşların etkisinde olduğunu ilan ediyorlar. Bir itiraz daha: İktidarın burjuvazinin eline geçmesi tehlikesi. Bu tehlikeyi özellikle yoldaş Nerimanov vurguladı. Hatta, Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nde iktidarın doğrudan burjuvazinin eline geçeceğinden emin olduğunu söyledi. Yoldaşlar, bu tehlikenin herhangi bir gerçeğe dayanmadığını söylüyorum. Eğer yoldaş Nerimanov bunu söylediyse, o zaman bunu sadece Tatar-Başkır sorununu tam olarak bilmediğinden, Tatar-Başkırlar arasında devrimci hareketin tarihsel gelişmesini kesinlikle bilmediğinden söylemiştir. O, bana göre, anlaşılan kendisinin Kafkas Ötesinde yaptığı çalışmalardaki deneyiminden yola çıkmaktadır. Ama Kafkas Ötesi başka bir hal alıyor. Örneğin, Azerbaycan'da görüyoruz: orada ünlü İngiliz, Amerikan ve diğer firmalarla ortaklığa giren, kalabalık bir Müslüman burjuvazisi, ama diğer yandan, orada iktidar Bolşeviklerin eline geçmemiş, Menşeviklerin eline geçmiştir. Ama Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin topraklarında, güçlü bir Tatar-Başkır burjuvazisi yoktur, bu burjuvazi daha çok gençtir ve Tatar-Başkır burjuvazisi uluslararası poli-

tikada bir rol oynamak istediği sırada, bu burjuvazinin gelişmesine izin vermedik ve Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nde Tatar-Başkır burjuvazisi yaşayamaz. Tersine, eğer burjuvazi ve burjuvazi yandaşlarının iktidarı ele geçirme tehlikesi gösterdiği bir yer varsa, orası Küçük Başkırya'dır. Bunu kimse reddedemez. Ama biz, yoldaşlar, özerk Başkırya'yı kendi safımıza çekmek için Tatar-Başkır Cumhuriyeti'ni kuruyoruz, çünkü Küçük Başkırya olarak adlandırılan bu bölgede sosyalist bir cumhuriyeti sağlam biçimde temellendirmek yeterlidir, Küçük Başkırya bilinen burjuva ideolojisinin taşıyıcısı olarak gelişiyor ve Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti'ne karşı birleşiyor. Bu, tartışmasız, böyledir. Ayrıca Rus nüfusunun buna karşı olabileceği şeklinde bir itiraz ortaya atıldı. Ama, yoldaşlar, bu Rus milliyetçiliği korkusudur, bu Rus şovenizmi korkusudur, ama biz, komünistler, bundan korkmamalıyız. Komünistler her tür milliyetçilikle, her tür şovenizm belirtisiyle ve de sadece Başkır, sadece Müslüman değil, Rus milliyetçiliğiyle de mücadele etmelidir. Ve eğer Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nde Rus milliyetçiliği, Rus şovenizmi şu ya da bu şekilde görünürse, bununla acımasız bir biçimde mücadele edeceğiz, yani bu konuda kaygı olmasın. Tersine, sanıyorum, eğer böyle bir kaygı varsa, sanıyorum, bu felaketle mücadele etmek bizim görevimizdir, Rus komünist yoldaşların görevidir. Sanıyorum, Rus komünist yoldaşlar bundan hiç kaçınmayacaktır.

İtirazlardan birinde, yani yoldaş Nerimanov'unkinde, Almanya'nın orada ajitasyonu artıracağı söylendi, kuşkusuz, bunu kendi adına değil, Dışişleri Halk Komiserliği Müslüman Yakın Doğu Dairesi temsilcisi olarak, yani Dışişleri Halk Komiserliği temsilcisi olarak söyledi, ama ben, yoldaşlar, kendi kendime sorunu şu şekilde anlıyorum. Dışişleri Halk Komiserliği nedense Alman casuslarının ajitasyonuna ilgi gösteriyor ve İngiliz emperyalistlerinin ajitasyonuna ilgi göstermiyor. Uluslararası emperyalizmin lideri olan İngiliz emperyalizminin casuslarının Rus emperyalizminin müttefiki olduğunu, onun casuslarının bütün Sovyet kurumlarına, özünde Sovyet Cumhuriyeti'ni reddeden ve her fırsatta Beyaz Muhafızlar'ın ilerleyişini destekleyen, yani uluslararası emperyalizmin, ayrıca aynı şekilde İngiliz emperyalizminin sosyal devrimi yıkma çabasını destekleyen çeşitli, askeri ve başka tür teknik emekçiler olarak sızmış olduğunu herkes bilmektedir. Bizim, Tatar ve Başkır komünistlerinin, ayrıca bizimle birlikte çalışan Rus komünist yoldaşların

da, Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nde ilk olarak yapması gereken şeyin az sayıdaki, iki ya da üç tane olarak saptanmış olan Alman casuslarıyla mücadele etmek değil, etkin casuslarla, İngiliz ve Rus milliyetçiliğinin ve emperyalizmin casuslarıyla savaşa girmek olduğunu düşünüyorum.

Yoldaşlar, yoldaş Şamigulov'un konuşması üzerinde duracağım. Onun konuşmasından sonra bende, yoldaş Şamigulov'un konuşmasının provokatif bir nitelik taşıdığı izlenimi uyandı. Birincisi, bilinçli provokatif nitelikte, ikincisi, bilinçsiz nitelikte. Konuşmasının bilinçli kısmı, Ufa Sovyeti'nin Tatar-Başkır Cumhuriyeti'ne karşı olduğunu söylediği yerdir. Yoldaşlar, bu Tatar-Başkır proletaryasının yanıltıcı bir görüşüdür. Yoldaş Kasımov dün olgulara dayanarak, yoksul köylü delegelerinin kongresinin yanıltıcı olduğunu gösterdi. Onu bozmak amacıyla toplanmıştı. Ama yoldaş Şamigulov ve onunla birlikte çalışan, ayrıca Tatar-Başkır Cumhuriyeti'ne karşı olan, bu yüzden sürekli bu yönde, Tatarlar ve Başkırlar arasında uyumsuzluk çıkarmaz için çalışmalar yapan yoldaş L... [stenografik metinde böyle verilmiştir] bu kongrede Batratsk delegelerini elde edememişlerdi. Tatar-Başkır sorununun çözülmesinin şart olduğu sorusunu ortaya attıkları zaman, yoksul köylü delegelerinin büyük kısmı Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin savunulması görüşünü savunmuştu. 130 delege oturumu terk etti ve ardından bu kongrenin farklı kesimlerinden 20-30 kişi kadar topladılar ve yeni bir kongre yaptılar. Yoldaş Şamigulov, burada Tatar-Başkır Cumhuriyeti ideologlarını sol SD göstercek bir durum ortaya koydu. Ama belki de bu cumhuriyeti reddedenler arasında eski sol SD'ler vardır? (Sesler: "Hayır.") Vardır, yoldaşlar. Yoldaş Fahrutdinov İkinci Tüm-Rusya Müslüman Askeri Kongresi'nde sağ kanata geçmişti. (Ses: "Doğru değil.") Bolşevikler ve sol SD'ler kongreyi bölmek üzere terk edince, aralarında yoldaş Fahrutdinov yoktu. O kongrede kalıp sağcılarla oturdu. Ama yoldaş Fahrutdinov telaş etti, bir yandan bize karşı *Şura*'cı görünmemek, diğer yandan *Şura*'cılarla karşı solcu görünmemek istedi. Ona "Kimi destekleyeceksin?" diye sorduğumuzda, "Ben sol SD'yim" dedi. Sonra Bolşevik göründü. Bu, büyük karmaşayla sona erdirdiğimiz "Zabulaç Cumhuriyeti"nin tasfiyesinden sonra oldu.

Yoldaşlar, biraz vaktinizi alacak ve Tatar-Başkır sorununa dair Başkır Konferansı'nda alınan karar üzerinde duracağım.[85] Birincisi, bu konferans kendini Tüm-Başkır olarak adlandırmaktadır. Anlaşılan, Tüm-Kırgız

kongresini taklit etmektedir. Öncelikle, Tatar-Başkır sorununun şu an için sosyalist-devrimciler tarafından öne sürüldüğünü söylemekte, sol mu sağ mı onu bile belirtmemektedir, en azından komünistler arasındaki SD'leri biz tanımıyoruz. Bu sorun komünistler tarafından öne sürülmektedir. Tatar-Başkır sorunu üzerinde çalışan komünist yoldaşlar, buna karşın, günümüzde her yerde, özellikle de Başkırya'da anlaşmazlık ve çatışmalar olduğunu dile getiriyorlar. Başkırya'da çalışan komünist yoldaşların ağzından, orada çatışmalar olduğunu duyuyoruz, ama bu çatışmaların nedeni nedir? Yoldaşlar, nedeni ... [stenografik metinde boşluk] Başkırya'ya Başkır komünistlerinin. Örneğin, yoldaş Yumagulov benimle Kazan'dan telgrafla konuştu ve şöyle dedi: "Bize kadro gönderin" ve ben de ona kadrolar önerip açıkça bunların en iyi kadrolarımız olduğunu, bu kimselerin Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin kurulmasına taraf olduğunu söyledim, o zaman yoldaş Yumagulov reddetti ve şöyle söyledi: "Bize ya Başkırları ya da böyle bir cumhuriyeti kabul etmeyen birilerini gönderin." Biz de ona bu tür kadrolar göndermeye mecbur kaldık, o onları Başkırya'ya almayı gerekli görmüştü ve buna karşın, şimdi yoldaş Şamigulov Başkır proletaryasının, belki de, Federatif Sovyet Cumhuriyeti'yle birleşebileceğini ya da kendi özerkliğini sona erdirebileceğini söylüyor, ama ben, yoldaşlar, bu tür provokasyona kapılmamayı öneriyorum. Zeki Velidov bunu kasıtlı yapıyor. Bu cumhuriyetlerin her şekilde kaybolacağını görüyor, ama bunu bu "özerk" cumhuriyet Bolşevikler tarafından yıkılmış gibi, bu özerk cumhuriyet yoldaş Şamigulov'un, Kaspranski ve diğerlerinin eliyle, yani Bolşeviklerin eliyle yıkılmış gibi göstererek yapmak istiyor, Zeki Velidov'lar, Alkin'ler ve diğerleri haklı çıksın diye, yoldaşlar biz size özerk cumhuriyeti kazandık, ama işte Şamigulov ve diğer Bolşevikler bu cumhuriyeti tasfiye etti demek için istiyor. Provokasyon bundan ibaret ve bu provokasyona kapılmayın. Bu arada ilginç bir olay var. Ufa ili cumhuriyete yandaş, çünkü Ufa Konferansı tam oyla Kazan ilinin, yani Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin temelini oluşturan illerin cumhuriyet kurmasını kabul etmişti. Vyat ili de bu cumhuriyetin yanında yer almaktadır, yoldaş Gizzatullin'in tersini söylemesine rağmen, ama o kendi adına konuşmuştu, çünkü onun vekaletinden Vyat proletaryasının da Tatar-Başkır proletaryasının birleşmesi gerektiğini, ortak bir örgütlenmeye gitmesi gerektiğini düşündüğü anlaşılıyor, ama bir başka yoldaşın sorusundan, onların özel-

likle Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin kurulmasından bahsettiği anlaşıldı. Perm ili de cumhuriyet yandaşı, Simbirsk ili de cumhuriyet yandaşı (Ses: "Karşıtı.") Simbirsk ili temsilcisi "Yanındayız" dedi, bazı kişiler karşıtmış. Samarsk ili de, anlaşılan cumhuriyete yandaş. (ses: "Hiç de öyle değil.") Yoldaş Sadriyev konferans adına konuştu, ama anlaşılan, Samarsk ilinde Müslüman nüfusun büyük kısmı, Tatar-Başkır nüfusun büyük kısmı tam da Bugulminski ilinde bulunuyor. Bu ilin 200 bin kişilik nüfusu bütünüyle Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin kurulmasının yanında yer alıyor, çünkü Bugulminski ilinin bir kısmı da bu cumhuriyete giriyor, yani bu durumda ya il konferansı ya da yoldaş Sadriyev sadece tek tek kadroların bazılarının ve Tatar-Başkır proletaryasının bulunduğu yerlerin görüşünü dile getiriyor. Ardından bu cumhuriyetle teması olmayan illeri ele alalım: Saratov ili - orada il kongresi bu cumhuriyeti hemen ilan etme kararı aldı. Astrahan temsilcileri cumhuriyete yandaş, Arhangelsk - orada çalışanlar da, Petrograd dışında cumhuriyete yandaş. Moskova, Penza da cumhuriyetin yanında. Penzen ilini istisna sayalım, orada Müslüman sayısı az. Türkistan ilke olarak "yandaş" ama, "Bu sorunu pratikte ele alırken, biz 'yandaş' ya da 'karşıt' olduğumuzu söyleyemeyiz, çünkü bu sorunu yeterince tanımıyoruz" diyorlar. Azerbaycan bölünmüş. Yoldaş Nerimanov bir yandan ve yoldaş .... [stenografik metinde boşluk] herhangi bir cumhuriyete karşı olduklarını belirttiler, ama aynı zamanda, birkaç ay önce, Azerbaycan Sosyalist Sovyet Cumhuriyeti'nin kurulması tasarısı hazırlanırken, yoldaş Nerimanov bu tasarıya karşı değildi, yoldaş Efendiyev'in tasarısını onayladı. Diğer yandan, parti üyesi yoldaş Efendiyev de konuştu, ama cumhuriyetin kurulması olasılığını kabul etti. Yoldaş Nerimanov da konuşmasında, cumhuriyet başarılı olsa bile, iktidarın karşıdevrimcilerin ve burjuvazinin eline geçebileceğini dile getirdi, ama eğer kongre bunu gerekli görürse, bunun şart olduğu anlamına geleceğinin altını çizdi. Yani, bu zorunluluğu reddetmedi. Küçük Başkırya karşıdır, ama bundan zaten bahsetmiştim.

Yani, yoldaşlar, son olarak söylediklerimi özetlersem, şu sonuca varıyoruz: Birincisi, Tatar-Başkır Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi'nin ilan edilmesi, Tatar-Başkır proletaryası arasında devrimci coşku uyandıran bir eylem oldu. İkincisi, çoğunluk, daha çok Tatar-Başkır proletaryasının yerleşmiş olduğu bu topraklarda cumhuriyet kurulmasında mutabık. Diğer

yandan, Başkır özerkliği ilan edildiğine, bağımsızmış gibi davranmaya başladığına göre, bu olguya göre hesap yapmamız gerektiğini anlıyoruz, ama aynı zamanda Küçük Başkırya Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi olgusu kesinlikle bu cumhuriyetin yanında ayrı bir Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti'nin kurulmasını reddeden bir olgu değildir. Burada bu cumhuriyeti kurarken, bu cumhuriyeti Başkır Özerk Cumhuriyeti, Kırgız Özerk Cumhuriyeti tipinde kurmak istemediğimizi belirtmeyi unuttum, biz basitçe kültürel-eğitsel anlamda, Başkır-Tatar proletaryasının Sovyet aygıtına katılmasının şart olması anlamında bölgesel özerklik oluşturacağız. Askeri açıdan bağımsız birlikler kurmayacağız, askerlerimizi nereye gerekiyorsa oraya yönlendirecek olan Sovyet iktidarın emrinde olacağız. Şu kararı öneriyoruz (okuyor).

RTsHİDNİ. - F. 583. - Op. 1. - D. 5. L. 116-129. Stenografya.

Tatar-Başkır Sorunu Üzerine Karar*

Yoldaş M. Sultan Galiyev, M. Brundukov ve S. Said Galiyev'in Tatar-Başkır sorununa ilişkin raporlarını dinleyen ve bu sorunu tartışan İkinci Tüm-Rusya Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresi şu karara vardı:

İlan ediyoruz,

Birincisi, Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi'nin ilan edilmesi Sovyet iktidarı için en kritik ve ağır bir dönemde, iç savaş döneminde gerçekleşti ve Tatar ve Başkırların küçük ve büyük burjuvazisinin ayaklarının altındaki ideolojik zemini çökerterek, Tatar-Başkır emekçi halk kitlesinin kararlı bir tavırla Sovyet iktidarının safına geçmesine yol açtı, ama büyük siyasi ve taktik öneme sahip olan bu eylem, kendi tarihsel, politik ve sosyo-ekonomik rolünü bugüne dek kaybetmiş değildir; ona yönelik olumsuz yaklaşım göstermek, iç savaşın karşıdevrim için belli uygun koşulları içinde gerici bir rol oynayabilir:

İkincisi, Küçük Başkırya Özerk Sovyet Cumhuriyeti'nin ilanı *Narkomnats*'ın Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi'ni

iptal etmemektedir ve Tatar-Başkır sorununu nihai olarak çözmemektedir, çünkü bu cumhuriyet, Sovyet Cumhuriyeti'nde bulunan Başkırların ancak üçte birini içinde barındırmaktadır;

Üçüncüsü, Tatar-Başkır sorununun hem politik, hem de doğal-tarihsel ve sosyo-ekonomik açıdan en doğru çözümü, Tatar-Başkır proletaryasını bir araya getiren ortak bir Sovyet Cumhuriyeti kurulması olacaktır: Ufa, Kazan ve Samarsk, Simbirsk, Vyatsk ve Perm'in Tatar-Başkır nüfusuna sahip olup ona katılan kısımları;

Dördüncüsü, Tatar-Başkır sorununun Sovyet Cumhuriyeti'nin milli politikasının, hemen çözüm gerektiren mayalanmış bir sorunudur;

RSFSC Anayasası, Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi ve RKP(B) Sekizinci Kongresi tarafından ilan edilen milletlerin kendi kaderini tayin hakkı ilkesinden yola çıkarak,

(a) Sosyal devrim ve sosyal düzenin yerleşmesi ancak sınıf farklılaşmasıyla hiç kararmamış bir bilinç ve bütün dünya halklarının proletaryasının tam dayanışması aracılığıyla olanaklıdır, bu sonuncusuysa sadece milli sorunun radikal bir çözümüyle ve her ülkenin proletaryasının ve yoksul köylülüğünün kendi burjuvazi üzerinde diktatörlüğünü kurmasıyla elde edilebilir;

(b) Emperyalizmin yenilmesi ve evrensel sosyal devrimin başarısı ancak Batı burjuvazisinin Doğudaki ekonomik kaynaklarını kaybetmesi sayesinde sağlam bir zemine oturacaktır, bu da ancak Doğunun asırlardır ezilen emekçi halk kitlelerinin kendilerini köleleştirenlere karşı ayaklanmasına ve Uzak Doğunun Müslümanları arasında ve onlarla birlikte kültürel-politik açıdan Doğunun Müslüman halkları için avangard [öncü] olan Tatar-Başkırlar arasında milli sorunun doğru çözülmesine bağlıdır;

Kongre şunları şart kabul etmektedir:

1. *Narkomnats*'ın Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi'ni, Özerk Küçük Başkırya'nın dışında kalan sınırlar içinde gerçekleştirmek.

2. Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti'ne Özerk Küçük Başkırya'yı da katmak sorunu Küçük Başkırya proletaryasının kararına bırakılacaktır.

3. RKP(B) MK'nın onayıyla bu kongreden seçilen özel bir Devrim

Komuta Konseyi (*Revkom*)[86] oluşturma yolundaki kongre kararını gerçekleştirmek, onu Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyetlerinin Kurucu Sovyetler Kongresi'ni toplamakla görevlendirmek.

RTsHİDNİ. - F. 583. - Op. 1. - D. 6. L. 9-10. Stenografya.
Obrazovanie Başkirskoy Avtomnoy Sovyetskoy Sotsialistiçeskoy Respubliki: Sbornik Dokumentov i Materialov (Özerk Başkır Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Kurulması: Belge ve Malzemeler Derlemesi) - Ufa, 1959, s. 420-422.

** M. Y. Brundukov ile birlikte hazırlanmıştır.*

Denetleme Komisyonu Raporunun Tartışılması Sırasında Yapılan Konuşma

Kasım 1919

1

Eğer bütün Büro'nun yapısına güvensizlik sorununu ortaya atmak isterseniz, bu sadece Büro'yu kurmuş olan Yalımov'u ilgilendirmeyecek demektir, bu ayrıca, bütün Güney Cephesinin Askeri Konseyi'nin temsilcisi olan, Büro Başkanı yoldaş Stalin'i de ilgilendirecektir. Buradan da ayrıca hem bu Merkez Büro'nun üyesi olan bana, hem de Tüm-Rusya Merkezi Yürütme Komitesi üyesi olan yoldaş Yumagulov'a da güvenmediği anlaşılır. Değindiğim şeyler ilerde bir sonuca bağlanacaktır. Büro'nun çalışmalarının fiili idarecisi ve sorumlu kişisi yoldaş Yalımov'dur. Son zamanlarda Merkez Büro'nun hiçbir üyesi bulunamadı. Merkez Büro'nun bünyesinde yoldaş Yalımov'un yanında sadece ben vardım, ama aramızda fikir ayrılığı vardı, sorunların çözümünde inisiyatif hep yoldaş Yalımov'daydı. Hep kendi kararlarını yürürlüğe soktu. Böyle bir örnek vereyim. Sevk ilanından sonra parti kadroları sevk edildi ve yerel parti komiteleri Yüksek Askeri Konsey'in idaresine girdi. O zaman

aramızda, eğer sevk edilenler arasında Müslümanlar varsa, onları Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Siyasi Dairesi aracılığıyla Müslüman birliklere göndermek gerekirdi, ama yoldaş Yalımov bundan hoşlanmadı ve Müslümanları Yüksek Askeri Konsey'in siyasi idaresine vermek istedi. Sevk edilen bütün komünistlerin kesinlikle Merkez Büro'ya gönderilmesine ve onun onları kendi başına dağıtmasına çalıştı. Onun bulunmadığı güzel bir günde, ben Büro'da kongre toplanması için örgütleme komisyonu üyesi olarak bulunuyordum, daha önce birkaç kez gelip Müslüman birliklerine gönderilmeyi istemiş olan iki yoldaş geldi. Birçok kez gelmişlerdi ve her şeyi kabul edebilirlerdi. Onları, benim emrimle Kazan'a daha sonra dağıtılmak üzere Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Siyasi Dairesi'ne gönderilmeleri için Yüksek Askeri Konsey Siyasi Dairesi'ne gönderdim. Ertesi gün bu yoldaşlar Siyasi Daire'den bir yazıyla geldiler, bu yazıda Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'nun emrine verildikleri belirtiliyordu. Çünkü yoldaş Yalımov, bir yandan Merkez Büro üyesi olan, diğer yandan Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Başkanı olan benim, onların doğruca Kazan'a gönderilmeleri emrini vermeme engel olmuştu, çünkü Askeri Kurul Siyasi Dairesi orada şiddetle çalışacak insan arıyordu. Merkez Büro'dan yazı yazılmıştı ve yoldaşlar gara yollandı. O sırada yoldaş Yalımov geldi ve o onları başka yere göndermek isterken, benim neden onları Kazan'a gönderdiğimi sordu. Bu arada yoldaş Yalımov bana şöyle dedi: "Onları Kazan'a göndermeye hakkın yok. Bu benim hakkım, çünkü Merkez Büro benim, sen değilsin." Sorunun bir karara vardığını düşündüm ve bu yüzden ses çıkarmadım. Bu sorun unutulmuştu. Kongre toplandı ve kongreye yoldaş Mangutov ve Rizvanov geldi. Onlara sordum: "Kazan'dan mı geliyorsunuz?" - "Hayır, Petrograd'dan." Nasıl olup da Petrograd'a düştüklerine hayret ettim. Anlaşılan, ben Komiserliğe gittiğim sırada, yoldaş Yalımov Merkez Büro sekreterini bu yoldaşları gardan çevirmek üzere göndermiş, onları Büro'ya getirtmiş ve sonra da Büro adına başka yere göndermişti. Merkez Büro üyesi olarak, bundan haberdar edilmediğimi bildiriyorum. Bunu fiiliyatta Merkez Büro'nun idarecisi ve sorumlu kişininin yoldaş Yalımov olduğunu gösterdiği için aktardım. Hiç bahsetmeyeceğim başka ayrıntılar da var. Ayrıca Doğu trenine* ilişkin bir soruyla ilgili bir şey söylemek istiyorum. Karşımıza Doğu treninin komiserinin kim olacağı sorunu çıktı. Merkez Komite'nin ünlü gazeteci yoldaş Safarov'u önerdiğini söylediler.

Organizasyon komitesinde kongremizin çağrısı üzerine Müslüman örgüt temsilcilerinin gelmesinin ardından bu sorun ele alındı ve yoldaş Yalımov dışında oy çoğunluğuyla, siyasi komiserin Doğu Sorununu bilen ve Sartların, Kırgızların dilini vb. konuşabilen, en yaşlı parti kadrosu olmasına karar verdik. Bu amaca uygun kişi olarak toplantıda yoldaş Efendiyev bulunuyordu ve yoldaş Yalımov dışında, oybirliğiyle Doğu trenine aday olarak onu önerme kararı alındı. Bu arada yoldaş Yalımov Merkez Komite'ye gitti ve olayları, Merkez Büro'nun yoldaş Efendiyev'in seçilmemesine karar vermesini sağlayacak şekilde sundu. Bu yoldaş Yalımov'un kendisini bütün Merkez Büro gibi .... [metinde eksik] sandığını göstermektedir.

2

Kazan'da bulunduğumuz sırada, Merkez Büro adına Parti MK'sına bir rapor gönderdim ve burada Müslümanlar arasında pratik sosyalist çalışma alanında bazı önlemler alınmanın şart olduğunu belirttim. Örneğin, Merkezi Parti Okulu'na bağlı Doğu Dairelerinin açılmasının şart olduğu belirtilmişti. Doğu Enstitüsü'ndeki Ermeni (eski Lazaryevski) Enstitüsü'nün yeniden oluşturulmasının şart olduğu belirtilmişti, yani başka deyişle, Doğu halkları için, Müslümanlar, Çuvaşlar ve diğerleri için nitelikli Sovyet kadrolarının eğitimine başlamanın şart olduğu belirtilmişti. Daha sonra, öğrendiğimize göre, Kazan Sovyeti'nin eski Başkanı yoldaş Malyutin, Kırım bölge yönetiminin başkanlığına getirilmişti, biz kendi aramızda, yoldaş Malyutin'in bu göreve uygun olmadığına karar verdik ve bu göreve yoldaş Firdevs'i atadık. Buna arada, orada yolculuğumuz sırasında Parti'nin Merkez Komitesi'nde köylerin durumu ve bu durumun normal olmaması üzerine ayrıntılı bir rapor hazırladığımız da belirtilmişti. Daha sonra, Kazan'daki [Tatar] yedek taburun isyanından sonra, Sovyet iktidarının çeşitli yöneticilerine, yoldaş Lenin, Stalin ve Troçki'ye köylerden çektiğimiz çeşitli telgraflarla bu durumun normal olmayışına dikkat çektik ve bazı Rus komünist yoldaşların bize güvensizlik gösterdiği, bunun sonucunda köylerde normal olmayan bir duruma ulaşıldığına dikkat çektik. Daha sonra, Kazan'a geldiğimiz zaman, bu sorun benim ısrarımla yeniden Merkez Komite'nin ilgisine sunuldu ve buraya geri döndük. Burada Merkez Komite'nin Dışişleri Halk Komiserliği'ne bağlı bir Yakın Doğu Müslüman Dairesi açmaya karar verdiğini öğrendik, ama

Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'nun bundan haberi yoktu. Bunu artık gerçekleştikten sonra öğrendi. Dairenin başına yoldaş Nerimanov atandı ve bunu Merkez Büro ancak onun atanmasından sonra öğrenebildi. Onun atanmasından sonra Merkez Komitesi imzasıyla, Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'nun Yakın Doğu Müslüman Dairesi'yle yakın temas içinde çalışması yolunda bir telefon mesajı aldık. Bu telefon mesajı açıktı ve ondan şu sonucu çıkarabildik, Komünist Örgütleri Merkez Bürosu çalışması içinde bir bakıma bu Yakın Doğu Dairesi'ne bağlı olacaktı. Bu sorun açığa kavuşmalıydı ve ayrıca kongreyi toplamanın gerekmesi de açıklığa kavuşmalıydı. Şahsen ben bunun ancak Müslüman Parti Kadroları Kongresi, yani gerçek bir kongre toplandığı zaman, çözüme kavuşacağına inanıyordum. Bu nedenle aramızda bir toplantı yapıldı, yoldaş Yalımov'a Doğu Dairesi'ne ve onunla ilişkili olarak Merkez Büro sorunlarının tartışılacağı rapor edildi. Merkezi Büro'nun bir parti örgütü olması, Doğu Dairesi'ninse devlet örgütü olması nedeniyle, onun Parti'nin Merkez Komitesi'yle VTsİK. *Sovnarkom* arasındaki gibi ilişkiler olması gerektiğini, yani yakın temas halinde çalışmaları gerektiğini ve eğer herhangi bir çelişki yaşarlarsa, Parti'nin Merkez Komitesi'nde çözmeleri gerektiğini belirttik. Bu toplantıda kongre çağrısı yaptım, çünkü Samara'daki toplantıya ilişkin aldığı haberler sayesinde Merkez Komitesi, Doğu Cephesi Tatar-Başkır Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'nun oluşturulması için Tatar-Başkır toplantısı yapıldığını düşünebilirdi. Böylece, bu durum sayesinde verilen bilgi sayesinde kongre çağrısı yapabildim. Örneğin, Kazan Parti Komitesi'nin istihbaratı, burada ilgili Müslüman kadroların aşırı milliyetçi hal aldığını söylüyor ve çok hatalı yöntemlere başvurdukları da söylenmişti. Merkez Komitesi'nde yoldaş Stasova kesin olarak, şu an için kongre çağrısı yapılamayacağını söylemişti. Bunun az çok belirli nedeni cephedeki durumdu, çünkü bu sırada Denikin, Moskova'ya ilerliyordu. Şu an için cephede çok şiddetli çalışmalar olduğunu, bu yüzden kongre çağrısının amacına ulaşmayacağını söylemişti. Size bu telgrafı okuyayım. (Okuyor). Bu telgraf Parti'nin Merkezi Komitesi'nden yoldaş Stasova'nın imzasıyla geldi. Yeterli bir redaksiyondan geçmemişti ve bundan bir şey anlamak mümkün değildi. Orada Tatar-Bolşeviklerin Merkez Komitesi'nden bahsediliyordu ve bu komiteyle Tatar sosyal-demokrat örgütler komitesi mi yoksa Doğu Cephesi Tatar-Başkır Komünist Örgütleri Merkez Bürosu

mu kastediliyor, anlaşılmıyordu. Böyle bir bulamaç geldi. Yoldaş Stasova karşısında, Kazan'da ilgili parti kadrolarının kesinlikle Müslümanların psikolojisini anlamadığı ve her şeyi kendilerine göre daralttıklarını ve sorunları taraflı ele aldıkları konusunda ısrar ettim. Buna yanıt olarak, yoldaş Stasova, Merkez Komitesi üyesi olarak, resmi bir biçimde bu kişilerin hiçbir şekilde başka bir yere gönderilemeyeceğini bildirdi. Kuşkusuz, bütün bunlar benim için açıktı, ama yine de Merkez Komitesi Başkanı yoldaş Lenin'e gittim. Yoldaşlardan biri, Sultan Galiyev'in bazı projelerde aşırıya kaçtığını belirtti. Hayır, köylerdeki ve merkezdeki farklı kadroların bazı sorunları anlamayışını protesto etmek üzere gittim. Ayrıca Müslüman İşleri Komiserliği'ne ilişkin anormalliklere dikkat çektim, partili kadroların ve diğer kadroların eğitilmesinin [stenografi metninde "oluşmasına" olarak yazılmıştır] Merkezi Müslüman Askeri Kurulu tarafından yürütüldüğünü, bu yüzden Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu tarafından yürütülmesi gerektiğini belirttim. Yoldaş Lenin karşısında parti kongresinin toplanması gerektiğini savundum. Daha sonra bu şahsen tarafımdan yoldaş Stalin'e de belirtilmişti, kuşkusuz, gayriresmi olarak, yazılı olarak değil, sözlü olarak. İlgili parti kadrosu olan, Merkez Komitesi tarafından gönderilen Yoldaş Yeltsin'in aşırı nezaketsiz davrandığını belirttim. Örneğin, hiçbir hakkı olmadan, Başkırya'nın Rus nüfusuna, Küçük Başkırya'dan ayrılmayı istemeleri yolunda emirler veriyordu. Yoldaş Yeltsin'in Başkırya'yla hiçbir ilişkisi yoktu ve Başkırya'nın Rus nüfusuyla hiçbir ilişkiye sahip değildi, buna karşın, yoldaş Yeltsin'in onlara, hemen Moskova'ya yola çıkmaları için emirler verdiğine dair belgelerim var. Diğer yandan, Komünist Parti'ye birtakım arka kapılardan yeni kadrolar alındığına ve Müslümanlar arasında komünist hareketi örgütlemek çalışmasını frenleyen bazı kadroların alındığına dair bilgiler almıştım. Yoldaş Stalin'le bunlarla ilgili olarak da konuştum ve o bana, eğer yoldaş Yeltsin Başkır Cumhuriyeti'nin yeniden düzenlenmesi sorununu ortaya atıyorsa, bu durumda (yoldaş Stalin'in sözleriyle) "Yahudi korkaklığı" sergiliyor demektir, dedi. İlgili bazı kadrolar, yoldaş Yumagulov'un ifadesiyle, Başkırların, Ufa Sovyet iktidarını, eğer Ufa'yı onlara vermezlerse, Başkır birliğiyle onu ele geçireceklerini söyleyerek korkuttuklarını söylüyordu. Sanki Başkırlar bugün yarın Ufa'yı, Kazan'ı ve Moskova'yı vb. ele geçirecekmiş gibi gibi bir manzara ortaya çıkmıştı. Daha sonra yoldaş Stalin'le Kafkaslılarla ilgili konuştum

ve o, Merkez Komitesi Politbüro üyesi olarak, Kazan'da ilgili kadroların nasıl böyle kişilere dönüştüğünü bildiğini söyledi ve bu yüzden kısa süre sonra Moskova'ya dönmek ve kolları sıvayıp bu işe, milli sorunu devlet düzeyinde düzenlemek işine koyulmak istediğini, ama ne yazık ki, Güney Cephesindeki durum Merkez Komitesi'ni onu oraya göndermeye mecbur bıraktığından, geri dönemediğini söyledi.

3

Bizim ahlaki sorumluluğumuz, 1. Tatar Piyade Alayı'nda çalışan kadrolara, entrikayla uğraşmanın gerekmediğini göstermektir - benim telgrafım Tugay Komutanı İbrahimov'a gönderilmişti ve ben kesin olarak, bu tür toplantılara katılmaya ve bu tür kararlar almaya hakkı olmadığını belirttim. İlgili kadrolar ve yoldaş Trocki ve Yüksek Askeri Konsey karşısında, tugayın farklı entrikacı grupların politik savaşında bir araç haline getirilmesine izin vermeyeceğimizin altını çizmek istedim. Sanırım hepiniz, köylerde kesinlikle anormal bir durum olduğunu biliyorsunuz. Oralarda çeşitli eğilimler ortaya çıktı ve eğer her grup kendi savaşı amacıyla askeri birlikleri kullanacak olursa, bu anormal olur. Kimse özgür düşüncelere sahip olmayı onlara yasaklamıyor, ama askeri birlikleri savaşa, hele cephede çarpıştıkları sırada, çekerse, bu anormal bir durumdur ve bu yüzden ben bu telgrafı göndermeye mecbur kaldım.

4

Küçük bir noktayı düzeltmek istiyorum. Yoldaş Pestovski'nin Müslüman İşleri Komiserliği'nin dairelerinin tasfiyesi ve Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'na yapılan o saldırılar sırasında meydana gelen olaylara hiçbir katılımı olmadı. Baskı yoldaş Kamenski yönünden geldi. Eğer Askeri Kurul, Askeri Kurul olarak kalsaydı ve ortadan kaldırılmasaydı, bundan öncelikle yoldaş Stalin sorumlu olacaktı. Bu öneriler hakkında bir rapor hazırladığında, karşı çıktı ve onun bu dairelerin Halk Komiserliği, Milletler Halk Komiserliği olarak korunmasını savunacaktı.

5

Burada birtakım anlaşmazlıklar ortaya çıkıyor ve sanıyorum, bu şu yüzden oluyor. Birinci Tüm-Rusya Müslüman Komünistler Kongresi, Kızıl

Ordu birliklerinin oluşturulmasının yoğun bir tempoyla gerçekleşmesine karar verdi. Ardından, sosyal devrim olacağını öngörerek, belli bir yerde Türk savaş esirlerinin toplanmasını ve onlardan Kızıl Ordu oluşturulmasına karar verdi. Aslında, Merkez Büro bu açıdan hiçbir şey yapmadı. Ama bu, Büro'nun kendisinin.... [sonraki iki kelime okunamamıştır] Askeri Kurul oluşturması gerektiği anlamına gelmez, Merkez Büro onu desteklemelidir. Eğer herhangi bir Doğu Birliği oluşturulması sorunu ortaya çıksaydı, bu sorunu Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'na aktarırdı. Askeri Kurul'un çalışmasını desteklemek yerine, Merkez Büro ... [bir kelime okunamamıştır] bu işi kendi eline almaya çalıştı,[88] bunun için herhangi bir aygıtı olmadığı halde. Ardından bu sorun yine Askeri Kurul'a aktarıldı.

[Tüm-Rusya Merkezi Yürütme Komitesi ve Rus Komünist Partisi (Bolşevik)'nin Moskova'da 1920 yılı başlarında oluşturulan ve Türkistan'a gönderilen "Kızıl Doğu" isimli ajitasyon-propaganda kadroları için eğitim veren trenden bahsedilmektedir.]*

Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'nun Yeni Yeri

Aralık 1919

Yoldaş Said Galiyev'in Merkez Büro'nun Moskova'da bulunması önerisini şu nedenlerle destekliyorum: 1) Moskova şu an için bütün dünyanın devrimci merkezidir ve Merkez Büro'ya, sözgelimi Hindistan ve başka ülkelerden gelecek olan emekçiler, sadece bizim Merkez Büromuza değil, aynı zamanda devrimci bir merkez olan Moskova'ya gelmiş olacaklar, yani yoldaş Lenin, Çiçerin ve diğer yoldaşlara. Eğer büromuz Kazan'da olursa, Doğudan gelecek olan bu bölge insanlarından [böyle yazılmıştır] koparılmış olacak. O zaman büro Doğunun Merkezi Bürosu değil, Volga çevresinin Merkez Bürosu olacak. Bir başka neden de, Merkez Büro'nun Parti'nin Merkez Komitesi'yle, merkezi devrimci örgütlerle yakın temasta bulunmasının gerekmesidir. Onunla sürekli sıcak temasta bulunması gerekecektir. Sürekli merkezde bulunan bu devrimci fikirler ve düşünceler, eğilimlerle ilişki içinde olması gerekir. Eğer büroyu Kazan'a taşırsak, merkezden koparılmış olacak, onunla yakın teması olmayacak. Eğer Merkez Büro'nun bütün çalışmasının ağırlık merkezini köylere taşıması gibi bir durum doğarsa, başka bir seçeneği

olmayacak. Merkezde Merkez Büro Yönetim Kurulu bulunacak, üyeleriyse köylerde çalışacak.

Biri Türkistan'da, diğeri Kafkaslar'da, üçüncüsü Volga çevresinde çalışacak ve böylece,

Eğer bu şart olmazsa ve eğer bu üyeler Büro'nun ya da o ya da bu dairenin gözetiminde herhangi bir işlevi yerine getiremezlerse bölge bölge dolaşacak. Her koşulda Merkez Büro'nun yapısında güçlerin dağılımı sorunu Büro'nun kendi gözetiminde olarak kalacak.

RTsHİDNİ. - F. 583. - Op. 1. - D. 5. L. 265. Stenografya.

1920

Stalin'in Cepheden Çağrılması ve Sovyetler'in Doğudaki Milli ve Dış Politikasını Yürütmekle Görevlendirilmesi Çağrısı

2 Ocak 1920

Bir yandan, Batı Avrupa ve Amerika işçileri arasında devrimci hareketin yavaş gelişmesi, diğer yandan Asya ve Afrika halk kitlelerinin Batı Avrupalı emperyalistlerin sömürge politikası karşısındaki gelişen huzursuzluğu, üçüncü olarak da sosyal devrimin uluslararası durumu, bizi şu an için Doğuya özel bir önem vermeye zorluyor. Şu an, bana göre, Sovyet iktidarının Doğuya yönelmesi için en uygun dönemdir. Sovyet iktidarının cesur iç ve dış Doğu politikası, kuşkusuz, sömürge Doğuyu Müttefikler şahsında uluslararası emperyalizme karşı gerçekten ayaklandırmayı ve dünya sosyal devrimi hedefi sorununun üçte ikisini değilse de yarısını çözmeyi sağlayacaktır. Bunun için Doğuda zemin tümüyle hazırdır ve sadece bir kıvılcım bekliyor. Bu kıvılcımı RKP(B) atmalıdır. Söz ve hayalden eyleme, Doğunun gerçekten devrimcileştirilmesine ve Doğunun ezilen kitlesinin devrimci-bilinçli iradesinin sergilenmesi alanında belli-somut önlemlerin yaşama geçirilmesi aşamasına geçmelidir.

Sovyet yönetiminin hem iç hem de dış mevcut Doğu politikası ele alınacak olursa, yeterince elle tutulur bir kesinlik ve tamlıktan yoksundur. Onda genel devrim fikrine özgü cesaret, kararlılık ve fikirsel bütünlük yoktur. Sovyet yönetiminin hareketi bu açıdan ister istemez ünlü deyişi hatırlatır: "hem istiyor hem istemiyor." Bütün bunlar, bana göre, Sovyet iktidarının kendi içinden hem devrimci Doğunun gözünde, hem de Doğuyu anlamak ve kavramak açısından otorite olan, işinden başını kaldırmaksızın çalışıp onu çözecek birini seçmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Böyle biri, inanıyorum ki, Milletler Halk Komiseri yoldaş Djuvaşivili-Stalin olabilirdi. Milli sorun konusundaki açık, dürüst, doğrudan ve kararlı politikasıyla Sovyet Rusya'nın bütün milli azınlıklarının geniş nüfus katmanlarının, özellikle de Doğu kökenleri halkların dikkatini, kısa zamanda üzerine çekmiş ve onlar üzerinde büyük bir otorite kurmuştu. Kafkaslar'dan, yani yüz kadar farklı dil ve soyu temsil eden ülkelerden gelen, her tür milli soruna aşırı derecede duyarlı olduğu kadar, doğal tarihsel ve proleter-sınıfsal bir karaktere sahip olan yoldaş Stalin, sosyal devrimin gelişiminde milli sorunun önemini çok doğru biçimde değerlendirmiştir ve onun bu sorunun tek tek olaylarla karşısına çıktığı durumlarda karar verme şekli, sorunun hem ilkesel hem de taktik olarak doğal çözüm şekli olmuştur.

Fakat nedense son zamanlarda yoldaş Stalin milli politika, özellikle de Doğu politikası alanında çalışmak için olanak bulamamaktadır. Resmi olarak yoldaş Stalin Milletler Halk Komiseri olarak kabul ediliyor olsa da, gerçekte onun görevini başkaları yapmakta, hatta daha doğrusu kimse yapmamaktadır; kısacası, yoldaş Stalin'in yerini alanlar, kendi hedeflerini doğru kavramaktan uzaktır ve onun başlattığı çalışmayı bozmaktadırlar. Yoldaş Stalin'i nadiren kendi doğrudan sorumluluğu içinde gördük, bir şeyi görüyoruz: Kuzey Kafkasya Erzak Komiseri olarak atanıyor, çeşitli cephelerin çeşitli başarısızlık nedenlerini incelemeye gönderiliyor, cephelerin Erzak Dağıtım Sisteminin üyesi olarak atanıyor vb. Bana göre, bu durum sürdürülemez. Yoldaş Stalin'in cepheden çağrılması ve kendisine Sovyet iktidarının Doğudaki bütün iç ve dış politikasının idaresinin verilmesi, Doğudaki Dışişleri Halk Komiseri olarak atanması ve Dışişleri Halk Komiserliği'nin buna uygun olarak yeniden düzenlenmesi şarttır. Günümüzde Başkırlarla, Kırgızlarla ve Türkistanlılarla yaşanmış ve yaşanmakta olan bütün o anlaşmazlıkların, büyük ölçüde yoldaş Stalin'in

merkezde olmamasıyla ve diğer emekçilerin onlarla doğru ilişki kurmayı başaramamasıyla açıklanabileceğini bildirmeyi görev saymaktayız.

Bütün bu söylenenlerin ışığında, biz, aşağıda imzası bulunan Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu üyeleri RKP(B) MK'dan şunu rica etmeyi şart saymaktayız:

1. Yoldaş Stalin'i cepheden geri çağırmak ve onu Sovyet iktidarının Doğudaki milli politikasının ve dış politikasının idaresiyle ilgilenmekle görevlendirmek.

2. Doğu Dairesini ve Dışişleri Halk Komiserliği'ne bağlı Yakın Doğu Müslüman İşleri Dairesi'ni, Doğudaki bütün dış politikanın bu daireye bırakılması ve yoğunlaştırılması için yeniden düzenlemek.

Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Büro üyeleri
M. Sultan Galiyev, Ş. İzmaylov, A. Muhitdinov.

RTsHİDNİ. - F. 583. - Op. 1. - D. 33. L. 22-23. Orijinal.

Yazının Orijinal başlığı: "J. V. Stalin'in Cepheden Çağrılması ve Sovyet İktidarının Doğudaki Milli Politika ve Dış Politikasının Doğrudan İdaresiyle Görevlendirilmesi için RKP(B) MK'ya Çağrı" ***(Yayınevinin Notu)***

Yüksek Askeri Konsey'in Siyasi Yönetimi'ne Mektup:

Kazan'daki Müslüman Kızıl Ordu Askerlerinin Askeri-Siyasi Kurslara Gönderilmesi

26 Nisan 1920

Politik, kültürel-eğitsel emekçilerin Kızıl Ordu birliklerindeki Kızıl Ordulu Müslümanlar arasındaki, ayrıca sivil Müslüman nüfusu arasındaki çalışmalar için hazırlanması için, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Siyasi Dairesi tarafından Kazan şehrinde, bu yılın 1 Şubatından itibaren işleyen ve ilk mezunlarını gelecek yılın Mayıs ayında verecek olan düzenli askeri-siyasi kurslar düzenlenmektedir. Kursiyerlerin kaydedilmesi sırasında, Siyasi Daire, emekçilerin komünist fikirleri aktarması gereken kitleler arasından emekçileri hazırlamak amacıyla, Kızıl Ordu birliklerinden kimseleri kaydetme ilke olanağından yararlanmak istemektedir, ama Siyasi Daire'den kaynaklanmayan bazı nedenlerle, şu anda kursiyerlerin yapısı görece karışıktır, gelen örnekleri de ayrıştırmak olanaksızdır, bu yüzden Siyasi Daire, Yüksek Askeri Konsey'den, Cumhuriyet Kızıl Ordusunun çeşitli birliklerinde bulunup kursa katılmak isteyen Müslümanlara, bu kurslara herhangi bir zaman bir engel olmadan katılma olanağı bulabilmesi için gerekli önlemleri almasını talep eder.

Kursların süresi kursiyerlerin katılım sırasındaki bilgi düzeyine bağlı olarak 2 ila 8 ay arasında değişmektedir.

Tatarca ve genel olarak Müslümanca okuyup yazabilen işçi ve köylü Müslüman-Kızıl Ordulular kurslara kabul edilmektedir. Partili olmak şart değildir.

Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Başkanı M. Sultan Galiyev
Siyasi Daire'nin mührü/imza okunmuyor/

RGVA - F. 9. - Op. 1 - D. 184. - L. 57. Orijinal.
Kızıl Orduda Parti-politik çalışma/Mart-1919-1920/: Belgeler. - Moskova, 1964, s. 487-488.

Batum ve Ermenistan

Sovyet Rusya Doğuya ilerleyişi sırasında kaçınılmaz olarak Ermenistan'la çatışmak zorunda kalacaktır, çünkü şimdilik bu ülke bir yandan Taşnaklar'ın[90] çabaları sayesinde, diğer yandan Müttefiklerin cömert destekleri sayesinde uluslararası karşıdevrimin kara yuvası haline gelmektedir.

Eski zamanlardan beri "Büyük Ermenistan"ı kurmayı hayal eden Ermeni milliyetçileri, dünya konferansına 6 Türk ilini (Erzurum, Van, Trabzon, Diyarbakır, Harput ve Sivas'ın bir kısmı) ve eski Rusya'nın 4 bölgesini (Erivan, Kars, Nahçivan, Batum ve Ardahan) içine alan bağımsız Ermeni devletinin kurulması talebiyle bir delegasyon gönderdiler. Şu anda Türk bölgelerinde Ermenilerin nüfusun sadece yüzde 10-15'ini oluşturmasına rağmen, dünya konferansı onları karşıladı ve herhalde Ermeni emekçi halkının değil, kendi çıkarlarını göz önünde tutarak Ermenistan'a yardım etmeye söz verdi, çünkü onu Sovyet Rusya'nın ilerleyen Bolşevizmine ve Türkiye'de doğmakta olan devrimci harekete karşı savaşta bir silah olarak kullanmak istiyor. Ermenistan idaresinin mandası Amerika'ya verilmişti. Bu desteğe karşılık Ermenistan Müttefiklere

Sovyet Rusya'ya karşı silahlı ayaklanma ve onun Azerbaycan ve Türkiye'yle birleşmesine karşı koyma sözü verdi. Bu anlamda Ermenistan'la Denikin arasında Denikin'in Moskova'ya yürüyüşü sırasında gizli bir anlaşma yapıldı. Şimdi Ermenistan'a her gün Amerika'dan büyük miktarda silahlar, mallar ve askeri araç gereç geliyor. Azerbaycan yoluyla geri çekilen Beyaz Muhafızlar Ermenistan'a yöneliyor ve orada saklanıp dinleniyorlar. Orada hepsi yeniden silahlanıyor ve bir şeye hazırlanıyor. Karabağ isyanı Ermeniler tarafından hazırlanmış ve kışkırtılmıştı. İsyanın amacı, belli ki, Elizavetpol'ü ele geçirmek ve Bolşevizmle zehirlenmiş Azerbaycan askerlerini milliyetçiliğe sevk etmekti. Ama eğer Ermenistan Müttefiklerin kışkırtmasıyla Sovyet Rusya'ya karşı çıkmayı düşündüyse, şu anki durumunu kaybederek ağır bir yıkıma uğrayacaktır, çünkü üç yönden kuşatılma riskini almış olacaktır: Sovyet Rusya, Sovyet Azerbaycan ve ayaklanmış ve baştan aşağı silahlanmış olan Anadolu. Bu durumda, eğer Müttefikler onu Türkiye yönünden güvenceye almayı başarırsa, şimdilik az çok "neşeli bir ruh hali" takınabilir. Ama bunun için Müttefiklerin önce Anadolu'yu ele geçirmesi gerek, bunun için de bütün İngiltere'yi ayaklandırması, yani Anadolu'ya resmen savaş açması gerekir. Başka bir çıkış yolu yok. Ama Müttefiklerin Doğudaki şimdiki durumu nedeniyle buna karar vermesi zor. Doğu dört bir yönden Batı Avrupa emperyalizmine karşı dev isyan dalgalarıyla kucaklanmıştır.

Batum ve Ermenistan'daki durumla ilgili olarak Türk yoldaşlar şunu bildiriyor: Türkiye'yle Müttefikler arasındaki ateşkese dek Batum Türklerin elindeydi. Ateşkesten sonra Türk Ordusu oradan çıktı ve orayı İngiliz Ordusu işgal etti. Son zamanlara dek, Müttefiklerin vaat ettiği gibi Gürcistan'a geri mi verilecek, yoksa ona, üzerinde hak iddia eden Ermenistan mı sahip çıkacak, belli değildi. Durum ancak geçen ay belli oldu, Batum'a 10 bin kişilik İngiliz, Fransız ve İtalyan ordusu gönderilip şehir "geçici olarak" uluslararası ilan edilince. Batum'un müttefik ordularınca işgali, büyük çoğunluğu Müslüman olan yerli halkın ayaklanmasına yol açtı. Yerli isyancılara Acarya Müslümanları da katıldı. İsyancılarla çatışma sırasında Müttefik askerleri yaralı ve ölü olarak 300 kişi kayıp verdi. Ama yine de üstünlük işgalci birliklerde kaldı. İsyan büyük bir şiddetle bastırıldı. Şu an için yerli halk neredeyse istisnasız olarak, sadece Ermeniler dışında, Müttefiklere karşıdır ve yeniden ayaklanmak için

sadece Kızıl Ordu'nun gelmesini beklemektedir.

Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu Üyesi
M. Sultan Galiyev

Jizn Natsionalnastey. - 1920. - 29 Nisan. - No 13 (70).
Sultan Galiyev M. Stati. Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan. Tat. Knij. İzd. -vo, 1992, s. 99-106.

Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti'nin İlanı

Sovyet Rusya tarafından Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Denikin'in en çabuk biçimde yenilmesi maksadıyla askeri-politik müttefikliğe girmesi teklif edildiği sırada, Kızıl Ordu daha Kuzey Kafkaslar'ın dağ eteklerine ulaşmamıştı. Bu teklif doğrudan ve açıkça yapılmıştı, burjuva diplomasisine has olan herhangi bir laf dolandırma ya da diplomatik süsleme içermiyordu. Fakat buna rağmen, Azerbaycan yönetimi, Sovyet iktidarının hitabındaki anlamı anlamıyormuş gibi yaparak, doğrudan bir yanıt vermekten kaçındı. Herhalde, Azerbaycan Dışişleri Bakanı Fatali-Hana Han-Hoysk'un yoldaş Çiçerin'in notalarına verdiği yanıtları hatırlayacaktır.

"Biz herhangi bir müttefiklikten nasıl bahsedebiliriz: yani biz... bağımsız bir devletiz."

F. H. Han-Hoysk'un bütün telgraflarında bu düşünce hakimdi.

Yeni peydahlanmış "yarı demokratik" cumhuriyetin burjuva-milliyetçi yönetimi tarafından verilen yanıt daha tuhaf, daha karakteristik olamazdı.

Han-Hoysk başka bir yanıt da veremezdi, çünkü Azerbaycan Cumhu-

riyeti'nin bütün "bağımsız" yönetimi, önde gelen burjuva-milliyetçi partisi *Müsavat*'la[91] birlikte, bütünüyle yerli ve yabancı petrol kralларına, Tagiyev'lere, Musa Nagiyev'lere, Nobel'lere vb. bağlıydı ve arkalarında duran Müttefiklerin banker ve anonim şirketlerinin çaldığı müziğe göre dans etmek zorundaydı.

Ama nedense o zaman Azerbaycan, "patronları" olan Müttefiklerin yolundan gitmedi ve İngiliz Dışişleri Bakanı gibi yanıt vermedi:

"Konuşmak istemiyoruz!.."

Bunun da kendine has nedenleri vardı ve bu nedenler de, daha sonra anlaşıldığı üzere, Müttefiklere karşı sempati ya da antipati hislerinden çok daha haklı ve ürkütücüydü.

Azerbaycan'ın işçilerinin ve diğer emekçi nüfusunun, kendilerini uluslararası emperyalizmin çakallarının önüne atan *Müsavat*çıların yönetimine karşı derin bir nefret duymasının temelinde bu nedenler ve Doğudaki devrimin gitgide güçlenen ve alevlenen ateşi yatıyordu.

Bütün Azerbaycan, oraya gitmiş olan yoldaşların aktardığına göre, son aylarda kaynayan bir volkan gibidir, her an patlamaya ve *Müsavat*çıların binasını yerle bir etmeye hazırdır. Bakü işçileri açıkça Sovyet Rusya'yla müttefikliğe gidilmesi yönünde konuşmaktadır. Üç bin kişilik ordu istisnasız Bolşevikliğe kapılmıştır. Köylüler toprak reformu talep ederek ayaklandı. Kazak Beyaz Muhafızlar'ın temsilcileriyle müttefiklik sağlanamadı, çünkü Beyaz Muhafızlar'la toplantı yapılan binaya bomba atıldı (bkz. No 97 (944) "*İzvestiya VTsİK*").

Doğudaki durum da iyiye gitmedi. Orada günbegün Müttefiklere karşı nefret artmaktadır ve ona karşıdevrimci bir ruh hali gelişmektedir. Hindistan'da İngiliz görevlilerine ve yüksek rütbeden kimselere bombalar atılıyor. Mısır sonunda İngiltere'den ayrıldı ve barındırdığı bütün İngilizleri kovdu. Konstantinopolis'in ve Türkiye Asyasının kısmen işgaliyle sarsılan Türkler, Müttefikleri Konstantinopolis'ten ve Çanakkale'den kovmak üzere toplanıp Anadolu'da ayaklandılar. Araplar Fransızlarla savaşa girdi. İran'da, anlaşılan İtilaf'a daha kararlı biçimde "bağlanan" devrimci bir hareket canlandı. Hive despotik yönetimini devirdi. Buhara Sovyet Rusya'yla görüşmelere başladı.

Bütün Yakın Doğu, sanki dişlerini sıkıp haykırdı:

"Kölecilere ölüm!.. Emperyalist İtilaf defolsun!.."

*Müsavat*çıların durumu tuhaf oldu. Azerbaycan'ın işçi, köylü ve bilinçli emekçi entelijensiyası ve Yakın Doğunun asırlardır ezilen halkları İtilaf'la savaşa girmek istiyordu, ama *Müsavat*çıları "besleyen" tagiyevler, babayevler ve diğer "petrolcülerin" onunla "dostane" ilişkilere girmesi gerekiyordu.

Bu durumda *Müsavat*çıların yönetiminin uzun zaman yerinde kalamayacağı açıktır. Kuzey kafkasların beyaz muhafızların elinden alınması yeter, burjuva-milliyetçi Azerbaycan kendi kendini içeriden yıkacaktır. Bakü proletaryası, Azerbaycan Komünist Partisi Himmet, Kızıl Ordu'nun gelmesini beklemeksizin, Yusufbek Nasibekov'un yönetimini devirdi ve Bakü şehrini Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti ilan etti.

Bizim için Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti'nin ilanı nasıl bir önem taşıyor? İşte şu anda karşımıza ister istemez çıkan soru.

Benim makalemin amacı da bu soruya yanıt vermek olacaktır.

Azerbaycan'ın devrim için taşıdığı ekonomik önemden bahsetmeye gerek yok. Bakü, Sovyet Rusya'ya sıvı yakıt sağlayacak olan başlıca kaynaktır. Ama bizim her artımız - uluslararası karşıdevrim için bir eksidir. Bakü'yü sosyal devrim için alarak, onu İtilaf'tan "ayırıyoruz." Son zamanlarda İtilaf oradan zorla askeri-Gürcü yolu üzerinden Batum aracılığıyla petrol, kerosen ve benzin tahliye etmiştir. Bu açıdan Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinin bizim için önemi çok büyüktür.

Ama bütün olarak Kafkas Ötesi bir yana, onun Yakın Doğu'nun devrimcileştirilmesi konusunda taşıdığı önem çok daha büyüktür.

Eğer Kızıl Türkistan bu vakte dek Çin Türkistanı, Tibet, Afganistan, Hindistan, Buhara ve Hive için devrimci maske rolü oynamışsa, Sovyet Azerbaycanı da eski ve deneyimli devrimci proletaryasıyla ve yeterince güçlenmiş olan komünist partisi Himmet'le bütün İran, Arabistan ve Türkiye için kızıl maske olacaktır. Kafkas ötesi bölgeyi, Krasnovodsk aracılığıyla doğrudan etkileyecektir. Azerbaycan dili hem İstanbul Türkünün, hem Tebriz İranlılarının ve Kürtlerin, hem Kafkas Ötesi bölgenin Türk esirlerinin, hem Ermenilerin, hem Gürcülerin anladığı bir dil olarak, Sovyet Azerbaycanının Doğudaki uluslararası politik önemini

artırmaktadır. Buradan İran'daki İngilizler huzursuz edilebilir, Arabistan'a el uzatabilir ve Türkiye'deki devrimci hareket yönetilebilir, şimdilik az çok bağımsız bir sınıf devrimi niteliğini almamıştır. Ve biz bunun böyle olacağına inanıyoruz. Satılık Anglofil burjuva-milliyetçi yönetimlerine öfkelenen İranlı komünistlerin, onu dostlarıyla, emperyalist İtilaf'ın subaylarıyla birlikte devireceği ve Bahadır Rüstem ile Zorab/Züleyl'in ülkesini uluslararası federatif Sovyet Cumhuriyetlerinin bir parçası kılacakları günün uzak olmadığına da inanıyoruz.

Doğunun aç ve sefil halk kitlelerinin ayaklanıp Batı Avrupa emperyalizminin üzerlerine bindirdiği ağır zincirlerini koparıp Batı Avrupa proletaryasına özgür olması için yardım edeceği günün uzak olmadığına inanıyoruz.

Şimdilik hâlâ Menşevik olan Gürcistan'ın ve Müslümanlardan korku ve Türklerden nefret [duygularının] arasına sıkışmış olan ve uluslararası karşıdevrimin kavalıyla dans eden Ermenistan'ın da sosyal hainlerini, Gürcü Menşevikleri ve Ermeni Taşnakları bir yana bırakıp, Sovyet Cumhuriyeti'yle kardeş ailesine katılacağına inanıyoruz.

Bize düşen haykırmak: "Yaşasın uluslararası sosyal devrim !

Yaşasın Doğunun özgürleşen proletaryası!"..

M. Sultan Galiyev

Jizn Natsionalnastey. - 1920. - 29 Nisan. - No 13 (70).

Son Zamanlarda Türkiye'deki Durum

Son zamanlara dek basınımız Türkiye ve genel olarak Doğu'daki durumla ilgili olarak, daha çok, bütün Batı Avrupa'nın bankerlerinin cebinden beslendiği için, Sovyet iktidarını kabul etmemiş olan ve Doğudaki her tür devrimci harekete düşmanca yaklaşan burjuva-emperyalist ülkelerden gelen kaynakların aktardıklarına bağlı kalıyordu, bu yüzden bu ülkelerin durumu bir parça taraflı aydınlanmış oluyordu. İtilaf Devletlerinin sürekli olarak Doğu ülkelerindeki "milli hareket"ten, Türklerin Hıristiyanlara karşı katliam hazırladığından ve sözde "Panislamizmden" bahsettiğini görüyoruz. Yine de, uluslararası emperyalizm için tatsız ve "incitici" olan gerçekler, bu haberlerde de satır altında okunan gerçeklerdir. Bunlardan İngilizlerin Mısır'da karışıklık içinde olduğunu, Fransız burjuvalarının "korumasına" giren Arapların devrimci hareket içinde olduğunu, Hindistan'da İngilizlere karşı güçlü bir devrimci hareketin boy verdiğini ve Türkiye'nin Anadolu kısmındaki isyanları öğreniyoruz. Kızıl Ordu'nun Doğudaki, Türkistan'daki ve bütün Güney cephelerindeki zaferleri Doğu ülkeleriyle doğrudan temasa geçme olanağını verdi ve artık bunlarla ilgili haberler için Amerikan basın bürolarına

ve İtilaf Devletlerinin telgraf temsilcilerine ihtiyaç duymuyoruz, çünkü bizim için gerekli olan bilgileri doğrudan kendi doğal "temsilci" ve "müttefiklerimizden", bu ülkelerin komünistlerinden alma olanağına sahibiz. Son zamanlarda Türkiye'de yeraltında olan bazı Türk komünist yoldaşlar *Türkiye'deki durumla ilgili şu ayrıntıları aktarıyorlar.*

1. Anadolu'daki İsyan Hareketlerinin Nedenleri

İtilaf Devletleri ve Türkiye arasındaki barış anlaşmasına göre bundan bir buçuk yıl kadar önce Çanakkale Boğazı İngiliz yük gemilerine açılmıştı. Boğazlar'ın açılmasıyla İtilaf Devletlerinin gemileri İstanbul'a girdi. Türk yönetiminin zayıflığından yararlanan İtilaf, anlaşmaya rağmen, İstanbul'a başlangıçta 10 bin kişi olup, son zamanlarda sayısı 60-65 bin kişiye ulaşan ordusunu getirdi. Türkiye'nin başkentine girdikten sonra İtilaf Devletleri önce şahsi, sonra idari büyük ev ve binalara, Müttefiklerin askerleri ve karargahları için el koymaya başladı.

Çok geçmeden, Yunan ordusu, barış anlaşmasını bozarak ve İtilaf Devletlerinin onayını alarak İzmir'i işgal etti, Fransızlarsa işgal güçleriyle Kilikya, Maraş ve Urfa'yı aldı. Kilikya ve İzmir'in işgali sırasında Fransızların onayıyla Ermeni ve Yunanlılar [Rumlar] tarafından Türk katliamı yapıldı. 10 bin kadar masum Türk katledildi. Bu katliam İzmir'de hâlâ sürmektedir. İşgale ve katliama karşı Türk nüfus, şu ana dek işgal ordularıyla kesintisiz savaş yürütmekte olan asi partizan birlikleri oluşturarak yanıt verdi.

Türk yönetimi İtilaf Devletlerinin davranışlarını protesto etti, ama protestosu çok zayıf ve başarısız oldu. Başka türlü de olamazdı, çünkü yönetim pratik olarak İtilaf Devletlerinin kendi icadıydı, iktidardaki "*Birlik ve İlerleme*" [*İttihad ve Terakki*] partisinin yerine getirilmişti. Türkiye'nin bütün canhıraş protestolarına, İtilaf Devletleri İstanbul'u ve Türkiye'nin diğer kısımlarını sadece "geçici olarak", "düzen sağlamak" için işgal ettiği yanıtı verdi.

Bütün bunlar Türk nüfus arasında mevcut yönetime ve İtilaf Devletlerine karşı hoşnutsuzluğun gelişmesi için uygun bir zemin hazırladı. Sonuçta Türk Ordusu'ndan geriye kalanların toplandığı ve genel olarak Türkiye'deki devrimci hareket için zeminin hazırlandığı Anadolu'da isyanlar başladı.

Bundan yararlanan İtilaf Devletleri karşıtı gruplar, "*İttihad ve Terakki*" partisinin eski üyeleri Türk Ordusu'nun generalleri Mustafa Kemal ve Rauf Bey şahsında, Anadolu'da bulunan askerler üzerinde denetimi sağlamanın şart olduğunu öne sürerek yönetimden bu bölgeye gönderilmeyi talep ettiler. Oraya vardıktan sonra, Anadolu'nun Milli Kongresi'ni topladılar (geçen yılın Mayıs ayında), burada kendilerinin İtilaf Devletleriyle ilişkisi sorunu kısmen ortaya atıldı. Kongrede, Anadolu'nun temsilcilerinin yanı sıra, Asya Türkiyesi'nin işgal edilen kısımlarından da temsilciler vardı.

Kongre İtilaf Devletlerinin davranışlarını protesto etti ve Müttefiklerin işgalci ordularının İstanbul'dan ve Türkiye'nin diğer kısımlarından çekilmesi talebini getirdi, tersi durumda onları silahlı güçle kovmakla tehdit etti. Kongre ayrıca ayrıca Türkiye'nin parçalanmasını ve özellikle de, Ermenistan'ın kurulmasını protesto etti (Ermeniler barış konferansında altı Türk ilinden ve dört Kafkas bölgesinden Büyük Ermenistan'ın kurulmasını elde etmişlerdi).

Bu protesto İstanbul'a aktarıldı, ama İtilaf Devletleri ve Damat Ferid Paşa kabinesi buna sessizlikle yanıt verdi. Bunun ardından Anadolulular İstanbul'la her tür ilişkiyi kesti ve kendilerinin İstanbul yönetimine bağlı olmadıklarını ilan etti. *Kuvayı Milliye* ("*Milli Güçler*") partisi kuruldu, partinin amacı olarak ne olursa olsun İtilaf Devletlerinin ve onların kuklalarının (iktidarının) devrilmesini sağlamak olarak belirlendi. Anadolu sınırları içindeki bütün iktidar asilerin eline geçti. Aydın ilindeki (İzmir) Yunan Ordusuna karşı cephe oluşturuldu. Bu cephenin kurulmasıyla asiler Küçük Asya içindeki işgalci güçlerin, bir engelle karşılaşmadıkları durumda kaçınılmaz olarak meydana gelecek olan daha fazla ilerlemesini engelledi.

Bundan üç ay sonra Sivas şehrinde ikinci kongre toplandı. Bu ilkinden daha kalabalık ve örgütlüydü. Kongre Damat Ferid Paşa kabinesini devirmek ve Türk halkının özgürlüğünü silahlı güçle savunmak için kesin karar aldı. Milli Meclis kurulması kararı alındı. İstanbul yönetimi isyancılara karşı mücadele olanağının olmadığını gördü ve kendi güçsüzlüğünü kavrayan Damat Ferid Paşa kabinesi, İtilaf Devletlerinin ısrarına rağmen istifa etti.

İtilaf Devletleri ortaya çıkan durumdan hoşnut kalmadı ve baskıcı yollara başvurmaya karar verdi. Sultan tarafından yeni kabinenin kurulması

görevi, Damat Ferid Paşa kabinesinden ayrı duran, anglofil *Hürriyet-İtilaf* (*Müttefik Özgürlüğü*) partisinin başında olan, *Meclis-Ayan* (*Hükümet Danışma Kurulu*) Ali Rıza Paşa'ya verildi. Ali Rıza asilerle görüşmeye oturma girişiminde bulundu ve bu amaçla Anadolu'ya Deniz İşleri Bakanı Salih Paşa'yı gönderdi. Görüşmeler (Sivas'a yakın olan) Amasya şehrinde yapıldı. Asiler iktidardan ancak ve ancak, yeniden seçilmiş Milli Meclis [*Meclisi Mebusan*] toplanırsa çekileceklerini söylediler. Ali Rıza kabinesi bunu kabul etti ve görüşmelerden üç ay sonra İstanbul'da yeniden düzenlenen Milli Meclis açıldı. Meclisteki seçimler Mustafa Kemal yandaşlarına, yani müttefik yönelimine karşıt olanlara büyük ağırlık sağladı. 120 delege içinde onların grubuna 75 kadar üye çıktı. *Hürriyet-İtilaf* Partisi sadece 20 kadar oy alabildi. Geri kalan üyeler de asilere yakın duruyordu. Anadolu'daki isyan hareketinin önderleri Mustafa Kemal ve Rauf Bey de meclise seçilmişti, ama İstanbul'a ikisinden sadece Rauf Bey gitti. Mustafa Kemal Anadolu'da kaldı. Anlaşılan, İstanbulluların "dostluğuna" yeterince güvenmiyorlardı ve İtilaf Devletlerinin tuzağına düşmekten kaygı duyuyorlardı.

Meclis üyelerinin Ali Rıza Paşa kabinesiyle yaptığı görüşmelerin sonucunda, sonuncusu bütün ülkenin yöneticisi olarak seçildi. İtilaf Devletleri kaybettiğini gördü, Ali Rıza kabinesiyle gizli olarak anlaştı, çünkü Milli Meclis olarak tanınmasından sonra bu kabine açıkça İtilaf Devletlerine karşı tutum almıştı ve kendi daha sonraki politikasında da daha kararlı bir tutum benimsedi. Bu andan itibaren İtilaf Devletleri artık açıkça Türkiye'nin iç işlerine karışmaya başladı. Bu yönde yapılan ilk şey, sultana baskı yoluyla, Mustafa Kemal'le ilişkisi olduğu söylenen askeri bakan Küçük Cemal'in, ayrıca Türkiye Genelkurmay Başkanı Cemal Paşa'nın Ali Rıza kabinesinden uzaklaştırılması oldu. Daha sonra İtilaf Devletleri İşgal Orduları Komutanı Franş Desperi şahsında Ali Rıza kabinesinin çalışmasına mümkün her yoldan engel olmaya başladı ve aynı yılın 2 Martında bu kabinede İtilaf Devletlerinin baskısıyla istifa etmeye mecbur kaldı. İtilaf Devletleri sultana karşı Ferid kabinesinin iktidara dönmesinde ısrar etti. Meclisin büyük çoğunluğu Anadolu delegeleri şahsında buna karşı çıktı. O zaman İtilaf Devletleri Tevfik Paşa'nın kabine oluşturmasını önerdi. Ama o da kabul etmedi. Meclis Ali Rıza kabinesinde Askeri-Deniz Bakanı konumunda olan Salih Paşa'nın kabinesinin toplanmasını savundu. Salih Paşa da, kendisinden önceki gibi, tahmin edileceği üzere, İtilaf Devletlerinin

yararına çalışmadı.

Resmi olarak Salih Paşa kabinesi 10 günden çok varlık gösteremedi, çünkü 16 Mart'ta İtilaf Devletleri resmi olarak İstanbul'u işgal etti ve Askeri Bakanlık binasına, Deniz İşleri Bakanlığı'na, posta ve telgrafa ve bütün askeri fabrikalara el koydu ve Anadolu'yla iletişimi kesti.

Bunun ardından Milli Meclis dağıldı, asilerin temsilcilerinin çoğu tutuklandı, aralarında Rauf Bey, Kara Vasıf ve halk arasında büyük nüfuzu olan Meclis Başkanı Celaleddin Arif vardı. Ayrıca "*Meclis-Ayanı*" üyelerinden bazıları da tutuklandı ve aralarında Çuruh-Sulu-Mahmut Paşa da vardı, o da halk arasında popülerdi. Bunun ardından Salih Paşa kabinesi İtilaf Devletlerinin elinde oyuncak oldu. Türkiye'den gelen son haberler Damat Ferid Paşa kabinesinin iktidara döndüğünden bahsediyor.

2. Türkiye'deki Siyasi Partiler: Kuvayı Milliye ("Milli Güç")

Sınıf ayrımının görece zayıf gelişimi ve buna karşılık olarak Türkiye'nin emekçi kitlelerinin zayıf politik özbilinci bir yandan, partimizin onlar arasında komünizm fikrinin propagandasını yapma konusuna oldukça geç ağırlık vermesi diğer yandan, Türkiye'nin dünya emperyalist savaşında yıkılması ve bunun sonucunda İtilaf Devletleri tarafından ele geçirilmesi Türkiye'de sosyal devrimin gelişmesine yönelik nesnel koşulları hazırladı. Türkiye'deki devrimci hareketlerin idaresi, büyük ölçüde, bugüne dek, Türkiye'deki mevcut politik duruma bağlı olarak savunmacı milliyetçiliğin partisi olarak ortaya koyan milliyetçilerin partisi *Kuvayı Milliye*'nin elinde bulunmaktadır.

Başlangıçta "*İtilaf*çılarla" bazı uzlaşma çabalarına giren bu parti, pratikte bu taktiğin uygunsuz olduğu sonucuna vararak, son zamanlarda İstanbul yönetiminden kesin olarak uzaklaştı ve Türk komünistleri ve Sovyet Rusya'yla taktik yakınlaşmalar aramaya başladı. Anlaşılan, *Kuvayı Milliye* yöneticileri er ya da geç Türk emekçi kitlelerinin gözünün açılacağının ve özünde küçük burjuva olmalarından hayal kırıklığına uğrayacağının ve de İtilaf Devletlerinin devrilmesiyle sıranın kaçınılmaz olarak *Kuvayı Milliye* partisine geleceğini çok güzel biçimde anlamıştır. *Kuvayı Milliye* liderlerindeki Sovyet Rusya'yla müttefiklik eğilimi de çok doğaldır, çünkü İtilaf Devletlerine karşı isyan hareketini ilan ettiğinden, artık devrimin ilk günlerinden itibaren gür sesle bütün dünyaya milletlerin kendi kaderini tayin

hakkını duyuran ve pratikte bu şiarının bir kenara bırakılmayacağını gösteren Sovyet Rusya'dan başka kimseden destek bulamayacaktır.

Ve *Kuvayı Milliye*'nin son zamanlarda Kafkaslar'da ve Kafkas Ötesi'nde, buralara Sovyet Ordusu'nun nüfuz etmesini kolaylaştıran koşullar sağlamaya çalıştığını görüyoruz.

Rus karşıdevrimcilerle birlikte emperyalist İtilaf Devletlerinin heyecanla beklediği tepkilerin Rusya'da hakim olması, Anadolu asilerinin durumunu ancak kötüleştirebilir, çünkü bu durumda düşmanlarının sayısı bir tane daha fazla olacaktır - kraliyetçi Rusya. Bunu kavrayan *Kuvayı Milliye* Denikin'in Moskova'ya ilerlemesi sırasında kendi ajanlarını, Kuzey Azerbaycan ve Kafkaslar'a, Denikin'e yönelik isyan başlatmak ve onu, cepheden bu isyanı bastırmak üzere bir ya da iki taburunu çağırmak zorunda bırakıp Kızıl Ordu'yla çarpışmasını zorlaştırmak üzere gönderdi. *Kuvayı Milliye* ajanları Batum, Kars ve Ardahan bölgelerinde de aynı direktiflerle çalıştı. İkinci Anadolu Milli Kongresi'nin Başkanı Sayın Fuad, onunla Bakü ve Azerbaycan'da "Sovyet" ilerleyişini hazırlama işinde temas halinde çalışan Parti Kafkas Bölge Komitesi'yle ilişki içindeydi. Azerbaycan Ordusunda çalışan Türk subaylar, askerler arasında Sovyet Rusya'yla birleşmeye yönelik ajitasyon yapıyordu.

Kuvayı Milliye'nin bu yönde sergilediği tavırlar İtilaf Devletlerinin İstanbul'u işgal etmesi ve Türk Milli Meclisi'ni dağıtmasından sonra daha da açık hale geldi. Bakü'deki isyandan bir buçuk ay sonra, oradaki sayın Fuad'a Mustafa Kemal'den özel bir kurye geldi ve Anadolu asilerinin Sovyet Rusya'yla ilişkiye girmek istediğini ve ona ya Anadolu'ya kendi temsilcilerini göndermesini ya da onlardan gelecek Kurul'u kabul etmesini teklif ettiklerini bildirdi.

İtilaf Devletlerine ve satılık yönetimiyle birlikte sultana karşı isyan hareketinin başında bulunan *Kuvayı Milliye* partisinin yöneticileri, Türkiye'nin nüfusu üzerinde büyük otoriteye sahiptir. Bütün Anadolu şu an için ellerinde bulunmaktadır, ayrıca asiler iyi eğitilmiş ve donanımlı 200.000 süngüye komuta etmektedir.

Hürriyet-İtilaf (Müttefik-Özgürlük) Partisi

Bu müttefik yönelimli burjuva milliyetçi bir partidir. İstanbul'un İtilaf

Devletlerince işgal edilmesine dek yönetimde olan milliyetçi parti "*Birlik ve İlerleme*"ye karşı çalışıyordu. İtilaf Devletleriyle ateşkesin imzalanasından ve İstanbul'un işgal ordularınca işgalinden sonra *Hürriyet-İtilaf* yönetici parti konumuna geçti. Büyük kısmı Yunan milliyetçiliği ajanlarından oluşmaktadır. Türk nüfusun arasında bu parti kesinlikle hiçbir güven sağlayamamıştır ve İtilaf Devletlerinin himayesinde bir parti olduğundan düşmanca bir tavırla karşılanmaktadır. Bu koşullarda *Hürriyet-İtilaf* ancak müttefik süngülerine dayanarak hareket etmeye mecburdur.

Partiye yönelik düşmanca yaklaşımlar, Kilikya ve İzmir'de, işgalden sonra İtilaf Devletlerinin yürütmüş olduğu Türk katliamlarından sonra özellikle güçlenmiştir, çünkü *Hürriyet-İtilaf* müttefiklere karşı bunu protesto etmekte güçsüz kalmıştır. Bu durumda parti ancak dokuz ay iktidara sahip olabildi; ardından halk kitlelerinin baskısıyla iktidarı *Kuvayı Milliye* partisinin ellerine teslim etmek zorunda kaldı. İtilaf Devletleri *Kuvayı Milliye*'nin açıkça ona karşı çalıştığından emin olduktan sonra, bu partiyi uzaklaştırmak ve İstanbul'daki iktidarı bütünüyle eline almak zorunda kaldı.

Cüretkar İngilizler, İstanbul'da *Hürriyet-İtilaf* Partisi'nin yardımcı-destek organı olarak, büyük ölçüde İngiliz parasıyla varlık gösteren "İngiliz Dostları Derneği"ni örgütledi. Bu dernek İtilaf Devletleri yandaşlarının kaydedilmesiyle ilgilenmektedir, ama boşuna. *Akşam İstanbul* adlı bir yayın organı bulunmaktadır.

Sosyal-Yurtsever Parti

Sağcı sosyalist-yurtseverlerin partileri *Sulhe-Selamet* (*Sağlıklı Barış*) ve *Milli-Ahrar* (*Milli Özgürlükler*), ayrıca SD'lerin partisine karşılık gelen *Çevçe* (*Sabancı*) Partisi sosyal-yurtseverdir. Hepsi de İtilaf Devletlerine karşı çalışmaktadır, ama çok zayıftırlar. Sosyal-demokratlarla temas kurdular. Herbirinin İstanbul'da kendi organı bulunmaktadır.

Türk Sosyal-Demokrat Partisi

Bu parti sosyal-yurtsever partiden daha örgütlü çalışmaktadır ve kitleler üzerinde belli bir etkiye sahiptir. Başında eski Türk sosyal-demokratı Hilmi bulunmaktadır. Parti (artık İtilaf Devletleri tarafından kapatılmış olan) *İştirak* gazetesini ve iyi haftalık dergi olan *Kurtuluş*'u yayımlamaktadır. Son zamanlarda sosyal-demokratlar komünistlerle birlikte *Yeni Dünya* gazetesi-

ni ve *Nemyani* adlı karikatür dergisini yayımlıyorlar.

Türk Komünistler Grubu

Bu grup Rusya'da eski savaş esiri olan, buraya Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu tarafından yeraltı çalışması yapmak üzere gönderilmiş Türklerden oluşan yeraltı çalışanlarını içermektedir. Bu grup hâlâ küçük bir gruptur, yine de çok yoğun olarak çalışmaktadır. Merkezi komite grupları İstanbul'da bulunur, Anadolu ve Asya Türkiyesi'nin başka kısımlarıyla ilişki içindedir. Anadolu'daki grupların inisiyatifiyle son zamanlarda Türkiye'nin bütün devrimci partilerinin bir konferansı yapılmıştır, burada Sovyet Rusya'nın Doğunun ezilen halklarının tek savunucusu olarak tamamıyla desteklenmesi kararı alınmıştır. Grupların emrinde toplam sayısı 8.000 kişiye ulaşan, İtilaf Devletlerinin işgal birliklerine karşı çeşitli şekillerde harekete geçmiş birkaç partizan birliği bulunmaktadır. Birliklerin başında deneyimli partizanlar, komünistler ve duygudaşlar bulunmaktadır. Bütün birliklerde komünist hücreler vardır.

İşçi ve köylüler arasında doğrudan çalışmanın yanı sıra gruplar İstanbul'daki işgal ordusu içinde de çalışmaktadır. Bu ordunun yarısı Araplar, Hintlilerden oluşmaktadır ve kesinlikle İtilaf Devletlerinin onları oynamaya zorladığı rolü bilmemektedir. Anlaşılan, Türkiye'nin çeşitli yerlerinin işgalini, onlar, "Müslümanları Bolşevizmden kurtarmak" için yaptıklarına inanmaktadır. İşgal ordusu içindeki idare korkunçtur. İçeri girmek neredeyse olanaksızdır. Bu koşullara rağmen onlar arasında ajitasyon çalışması yürütmek çok güçtür. Yine de 10.000 kişiden fazla olan, daha çok Arap ve Hintlilerden oluşan bir işgal birliğini, Türk komünist yoldaşlar kendilerine çekmeyi ve onlara gerçeği açıklamayı başarmıştır. Bu birliği İstanbul'da İtilaf Devletlerine karşı isyan için kullanmak önerilmiştir. Ama İngiliz gizli servisi tehlikeyi zamanında fark etmiş ve Bolşevikliğe kapılan birlik gemilerle denize taşınmıştır. Başlarına ne geldiği bilinmemektedir. Hepsinin "Leninizm cüzzamına kapılmışlar olarak" denize döküldüğü söylenmektedir.

Son zamanlarda Türkiye'nin geri kalan sosyalist partileri komünistlerle ilişki kurmuştur ve onların etkisiyle çalışmaktadır.

Jizn Natsionalnostey. - 1920. - 16 Mayıs. - No 14 (71); - 23 Mayıs. - No 15 (72).

Kırgızistan Sorunu Üzerine Tebliğ

9 Ağustos 1920

Yoldaş Sultan Galiyev: Kırgızistan bölgesinin yönetimi birbirine koşut üç idari merkeze ayrılamaz. İktidar Kırgızistan *Revkom*'a ait olmalıdır, geri kalan merkezler Kırgızistan *Revkom* ... [metinde boşluk var] tarafından hazırlanan tek bir milli ve sosyo-ekonomik plana göre yürütülmelidir ve sadece Kırgızistan *Revkom* yöneticileri tarafından yönetilen bu plan yürütülmelidir... [metin eksik]

Yoldaş Sultan Galiyev: Eğer iktidar Türkistan ve Sibirya'da da güçsüzse, kimse reddetmediğine göre, onların çalışmalarının kirrevkom ve Merkezi iktidarın çalışmalarıyla çözülmeyeceği garanti edilebilir mi? Bu yüzden bu bölgenin *Revkom*'ları Kırgızistan *Revkom* ve Merkezin direktifleriyle yönetilmelidir...

GA RF. -F. 1318. - Op. 1. D. 3. - L. 48; D. 4. - L. 71, 73.

Tataristan ÖSSC Sovnarkom Başkanı S. S. Said Galiyev'e[92] Yönelik Suikast Girişimiyle İlgili Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Yandaşlarının Tutuklanması Üzerine RKP(B) MK'ya Rapor-14 Ekim 1920

Kazan Tartışmasına Dair

I. Tatar Komünistleri Arasındaki Tartışmanın Başlangıcı

1918 yılındaki Birinci Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresi'nde Tatar komünistleri arasında keskin bir çatlak ortaya çıktı. Bu çatlağın başlangıç noktası milli sorun ve Doğu Sorununun çözümünde farklı taktikler oldu.

"Vahidovcular" olarak adlandırılan ve M. Vahidov'un ölümünden sonra benim başını çektiğim ilk grup, milli sorun konusunda, 1919 yılının ardından Sekizinci Parti Kongresi'nde benimsenmiş olan ve şimdi son aşamada yoldaş Stalin'in savunduğu bakış açısını benimsiyordu. Doğu, ya da daha doğrusu, sömürge sorunu konusunda, bu konuda 1919 yılında İkinci Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresi'nde, daha sonra da Komintern'in İkinci Kongresi'nde benimsenmiş olan bakış açısını, o zaman, şimdiki kadar açık biçimde ortaya koymamıştık. Bu grupta, benim dışımda, yoldaş Firdevs ve başında Mustafa Suphi'nin bulunduğu Türk komünistleri vardı.

Kendini "enternasyonalist" ya da "solcu komünist-Buharinci" olarak adlandıran karşı grupsa, aşırı enternasyonalizm noktasında duruyordu ve bizi "milliyetçiler" olarak ilan etmeye çabalıyordu, çünkü milli ya da sömür-

ge sorunlarının varlığını kesinlikle reddediyordu. Neredeyse hepsi entelektüel açıdan çok sınırlı insanlardan oluşan bir topluluk gibiydi ve bizim grubumuza yönelik bütün "karşıtlıkları" tam olarak, "billur saflığında enternasyonalizm" maskesi altında Merkezin ve köylerin Müslüman örgütlerindeki "iktidarı ele geçirme" eğilimi olarak ortaya çıkıyordu. Bu grubun başını H. Yumagulov çekiyordu (daha sonra görüşlerini "değiştirdi" kendini Başkır sorununa adadı ve bir yerlere saklandı) ve çok ilginç ve dikkat çekici niteliklere sahip olan şu kişilerden oluşuyordu:

1. Rahmatullin [İsmail Şigabutdinoviç], büyük (Kazan şehrindeki hizmeti sırasında rüşvet alma suçuyla 20 yıl sürgüne mahkum edildi, ardından saklandı).

2. Rahmatullin [İshak Şigabutdinoviç], küçük (Başkır Komiserleriyle birlikte saklandı).[93]

3. Kaspranski [Kamal Nuriyeviç] (o da Başkır Komiserleriyle saklandı).

4. Dulat-Ali [Mahmut Vahitoviç] (Başkır Komiserleriyle birlikte kaçtı, ama yakalandı ve kurşuna dizildi).

5. Haynullih [Hasiyat Zaynulloviç] ve Konov [Mingaz Haynutdinoviç] (Mollanur Vahidov'a bağlıyken kesinlikle hiçbir şeyle ilgilenmeyip hiçbir şey yapmadı... sadece Vahidov'a karşı entrikalarla). Şimdi - Tatar Merkez Yürütme Komitesi Prezidyumu üyesidir.

Hepsi de Kazan'dan gelmişti ve daha önce fikirsel olarak Said Galiyev'e bağlıydı. O zaman onları Burhan Mansurov destekliyordu (şimdi Tataristan Merkez Yürütme Komitesi Başkanıdır). İkinci Kongre'ye dek bu grup fikirsel olarak bölünmüştü ve demoralize olmuştu, çünkü köylerde en ateşli sorunlarda Tatar komünistleri ve Tatar emekçi kitlesi sonunda bizim bakış açımızı benimsemişti. Ve "enternasyonalistler" grubunun içinde bile kesin değişimler gerçekleşti. Neredeyse hepsi, uzun zamandır kitlelerden uzak kalan Said Galiyev (5-6 ay kadar Çekoslovakların tarafında kalmıştı) ve Şamigulov (Sol görüşlerinden ötürü Başkırya'dan geri çağrılmıştı) dışında ateşli "cumhuriyetçiler" oldu.

II. Said Galiyev'in Ortaya Çıkışı

İkinci Kongre'de [Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresi] bu çatlak daha da güçlendi. Sahneye çıkan Said Galiyev (neredeyse bütün yıl aramız-

da yoktu) çevresine tamamıyla ratsgele olarak bu kongreden hoşnutsuz olan 12-14 kadar emekçiyi topladı ve başlarına geçerek, bize karşı savaş açtı.

Bizim grubumuza yönelik saldırı üç yönden oldu:

a) *Tatar-Başkır Cumhuriyeti fikrinin yandaşları tarafından.* Burada iki karşıt eğilim bir araya geldi: Şamigulov ve Başkır milliyetçilerinin etkisine giren Kaspranski. Partiye onu içeriden yıkmak üzere girmiş olan, eski sol SD'lerle "ilişki" içinde olduğumuzu ilan ettiler;

b) Bizi bir yandan Alman casuslarıyla casusluk ve ilişki içinde olmakla suçlayan Nerimanov ve İsrafilbekov şahsında, diğer yandan "Panislamistçilerin" ajanlarıyla ilişki içinde olmakla suçlayan, Raşitkaziy İbrahimov ve Barakatullah şahsında "sol Himmetçiler" tarafından,

c) Bizim aslında kendi milliyetçilerimizden farkımızın olmadığını göstermeye çalışan Said Galiyev tarafından.

Tatar komünistleri arasındaki çatlağı büyütmeyi istemediğimizden, uzlaşma yoluna gittik ve Merkez Büro'nun yapısı içinde Said Galiyev'i de aldık, dahası kesinlikle rastlantısal biçimde oylama sırasında oyların büyük çoğunluğunu aldı (hem "Menşevikler" hem "Bolşevikler" ona oy verdi). Ama bu daha sonra sadece çatlağı büyütmüş oldu ve bu gruplar açısından güçlenme sağladı. Sadece oyların çoğunu almış olmasına dayanarak, Said Galiyev benim önüme ona Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Büro Başkanlığı konumunu teslim etmeme yönelik bir ültimatom koydu. Onu o vakte dek bizim grubumuzun destekçisi sandığımız Mansurov ve Yarullin de destekledi. Bu talep Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'nun ve genel olarak komünist örgütlerin kesin çöküşü, saflarının dağılması anlamına gelecekti, ben bu baskıya boyun eğmeye ve yerimi Said Galiyev'e "bırakmaya" zorlanıyordum. Bu sırada RKP(B)'de bazı entrikalar nedeniyle bana karşı güvensizlik uyanmış olduğunu da dikkate alarak bunu yaptım. *Çeka*'nın gizli servisinin gözetiminde olduğumu biliyordum.

Bu, benim yönettiğim İkinci Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresi'nin, bir dizi engelin peşpeşe gelmesi ve bunlarda hiçbir suçumuz olmamasıyla bağlantılı olarak tam provokasyon koşullarında geçmiş olması nedeniyle olmuştu. Merkez Komitesi nedense bütün bunları nesnel olarak çözmek istemiyordu, ama ben hata yaptım. Yoldaş Said Galiyev'in daha sonraki davranışları, Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Büro

Başkanlığı konumuna, ardından da Tataristan *Revkom* Başkanlığına göz dikerken, kesinlikle bambaşka amaçları olduğunu açıkça gösterdi.

III. Çatlağın Derinleşmesi

İki grup arasındaki çatlağın derinleşmesi, Said Galiyev'in Tataristan Cumhuriyeti *Revkom* Başkanlığına atanmasıyla başlamaktadır. Bu bir yandan, Tataristan Cumhuriyeti'nin "kabul edilmesi" sorununda Said Galiyev'in aşırı karaktersiz, tutarsız ve omurgasız bir tavır göstermiş olması nedeniyle oldu. Sorumlu Tatar emekçilere, Merkezde "büyük" Tataristan[94] denen şeyi "elde edeceğini" ve Merkez tarafından sorunun olumsuz çözümü durumunda "her şeyi bırakıp masadan kalkacağını" ilan etti. Bu tavır olduğu yerde kaldı. Merkez karşısında Said Galiyev kendini başka türlü gösterdi: onun için her şey uygundu - Tataristan Cumhuriyeti olsun ya da olmasın. Ve Politbüro'nun oturumunda yerel Tatar emekçilerin temsilcileri, "küçük" Tataristan'ın kurulması sorumluluğunu kabul etmediklerini söyledikleri zaman, Said Galiyev kendisinin "küçük" Tataristan'da çalışmaya da hazır olduğunu söyledi. Said Galiyev'in böyle bir adım atmasına Tatar emekçilerinin izin veremeyeceği açıktır. Onu dönek olarak gördüler.

Kazan'da çok soğuk biçimde karşılandı. Ama, sakinleşmek ve kendini Tatar emekçilerine yakınlaştırmak yerine, yoldaş Said Galiyev tamamıyla başka, tümüyle tasfiyeci bir yol izledi. *Revkom*'un 3 aylık varlığı süresince yaptığı bütün çalışma, Tataristan Cumhuriyeti'nde bulunan etkin ve ilgili Tatar emekçilerle, onların çalıştığı örgütlerle karmaşık bir savaş hali sergiledi. Başlıca darbe "Tatarcı" denenlere, yani Başkır özerkliğinin varlığı koşullarında Tatar-Başkır sorununun doğru çözümünü Tataristan Cumhuriyeti'nin kurulmasında görenlere, yani bu konuda merkezle aynı bakış açısını savunanlara yöneltildi.

Said Galiyev, savaşında hangi gruplara dayanıyordu?

Birincisi, Tataristan Cumhuriyeti'nin ilan edilmesine tümüyle karşı olan Kazan *Revkom*'u şahsında Rus emekçilerine.

İkincisi, Baimbetov ve Atnagulov şahsında düşman Tatarcılara, eski Tatar-Başkırcılar grubuna, ki kendisi daha önce hepsinin RKP'ye provokatif çalışmalar için girdiğini söyleyerek Merkezde daha yeni, onlara karşı uzlaşma sağlamıştı.

Üçüncüsü şu ya da bu şekilde Tatarcılara güvenmiş olan ve kimin elini tuttuklarına aldırmayan rasgele maceracı öğelere.

Bütün bunların sonucunda hem partilerde, hem de Tataristan Cumhuriyeti'nin Sovyet organlarında çalışabilen sorumlu Tatar emekçiler az çok bir yana bırakılmış gibiydi. Said Galiyev'i çevreleyen eski Tatar-Başkır sol SD'ler Müslüman basınında Said Galiyev'i bu nedenle açıkça "övüyorlardı." Ufa gazetesi *Serekyarlılar*'ın bir sayısında Ufa *Revkom*'u tarafından partiden atılmış olan H. Kasımov *Ekim Üzerine* adlı makaleye yer verdi, burada kelimesi kelimesine şunlar yer alıyordu: "Güvenilir kaynaklarımızdan aldığımız habere göre, Kazan'da, Tataristan Cumhuriyeti'ni Tatar milliyetçi komünistlerinden kesin olarak temizlemeye kararlı komünistler grubu oluşmuştur."

Bu tavırda birkaç makale Kazan gazetelerinde, Baimbetov ve Atnagulov'un gerçek imzalarıyla ya da takma isimlerle yer almıştır, bunları yazanlar kendilerini "enternasyonalist komünist" ilan ederek bütün Tatarcıları milliyetçi olarak tasvir etmeye çalışmıştır. Bütün bunların sonucunda *Revkom*'un iki aylık varlığının ardından Tataristan Cumhuriyeti'nden il ya da cumhuriyet ölçeğinde[95] sadece Kazan'dan 15 sorumlu Tatar emekçi o ya da bu sıfatla "gönderildi" (sürgün edildi, dışlandı ya da aynı şekilde çalışmadan yalıtıldı). Daha fazla değilse de, aynı miktarda insan illerden gönderildi. Bu sayı küçük Tataristan için yeterince anlamlıdır. Aynı zamanda bağımsız sorumlu Tatar emekçilerinin kişisel mücadeleleriyle hummalı-acil bir savaş da Müslüman örgütlerinin tasfiyesinde yürütüldü. *Revkom*'un kurulduğu ilk günden beri Said Galiyev RKP Tatar seksiyonunun tasfiyesi sorununu ortaya atıyordu ve Tatar emekçilerinin protestosuna aldırmaksızın, Bölge *Revkom*'unun baskısıyla tasfiye edildiler. Tataristan Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinden birkaç gün geçmeden sonra Müslüman (Tatar) piyade komuta kursları Kazan'dan çıkarıldı ve ancak Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun uzun çabaları ve protestolarının ardından yeni kursların[96] düzenlenmesi sağlandı. Tatar Alayı'nda da aynı şey oldu. Kazan'da tartışmaların başladığı ana dek Tatar Alayı'ndaki 6500 kişiden ancak 400 kişisi Tatardı, geri kalanlar Rustu, yani aslında bu Rus Alayı'na[97] dönüşmüştü.

Gönderilen emekçiler açısından onların Merkez karşısında karalanmasına yönelik geniş bir sistem geliştirildi. Yoldaş Said Galiyev ve çevresinde toplananlar Merkezin güvenini karşıt grupları ve onlar gibi hissedenleri

"batırmak" üzere kullandılar. Özellikle, Tataristan Cumhuriyeti *Revkom*'un dikkati, Tataristan Cumhuriyeti'nin ortaya çıkış tarihi içinde gerçekten de geçmişte ya da şimdi hiç gizlemediğimiz ölçüde büyük bir rol oynamış olan Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'na yönelmişti. Onu, sözde çevresine Tatar *milliyetçilerini* toplamış olan karşıdevrimci bir örgüt olarak göbterme-ye çalıştı. Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun organı olan *Kızıl Armiya* gazetesi yanlış bir politika izliyormuşçasına Merkeze telgraflar çekti.

Bu sıradaysa *Revkom* kulislerinin ardında tam bir kargaşa hüküm sürü-yordu. Tataristan Cumhuriyeti'nden gelenler, Said Galiyev'in bağımlı (kokain bağımlısı) olduğunu ve *Revkom*'un bazı üyelerinin haddinden fazla içtiğini bildiriyorlardı.

Bağımlılara karşı da gerçek bir "bakanlık düzeyinde takip" söz konusuy-du.

Yani, *Revkom*'un iki ay Tataristan Cumhuriyeti *Sovnarkom*'unun idaresinde bulunurken 5 kişi hakkında takip oldu, Tataristan Cumhuriyeti Askeri Ko-mitesi idaresinde bulunurken 4, İçişleri Halk Komiserliği idaresinde bu-lunurken 3, Sovnarkom Basın ve Yayın Bölümü idaresinde bulunurken 3... İllerde benzer bir karşıdevrim hazırlanmaktadır. Oradan yeni gelmiş olan bütün emekçiler bundan bahsediyor. Tataristan Cumhuriyeti *Sovnarkom*'u bu konuda yine de dikkatli davranmamaktadır. Ona göre "her şey yolunda."

IV. Tartışma

Buna göre son zamanlarda Kazan'da bütün olup bitenler (Said Galiyev'e yönelik suikast girişimi, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'ndan 8 sorumlu emekçinin tutuklanması ve diğer şeyler) Said Galiyev'in ve onun grubunun, ona karşıt konumda olan ve Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nda toplan-mış olan Tatar komünistleri tarafından ona karşı örgütlü komplo yapıldığını iddia etmesi niteliğini taşımaktadır.[98] Bunun böyle olduğunu MK dikkatini çekmek gereken şu durumlar göstermektedir:

1. "Suikast" ve bunun ardından gelen Tataristan Cumhuriyeti *Revkom* tarafından Merkezi Müslüman Askeri Kurulu yandaşlarının tutuklanması olayından önce yedek Tatar alayının "Ruslaştırılması" gerçekleşmişti. Bu Merkezi Müslüman Askeri Kurulu yandaşlarını tutuklama planının daha önceden yapıldığını göstermektedir ve buna göre, Merkezi Müslüman

Askeri Kurulu'nun bütün uygunsuz emekçilerinin tutuklanması için bir bahane aramamak gerekir. Belli ki, bu alayda Tatar Kızıl Ordulıların mevcut olması durumunda, bunların Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nu savunmaya kalkışabileceği düşünülmüştür, çünkü Kurul'un onlar arasındaki otoritesi gerçekten büyüktü.

2. Said Galiyev'e karşıt olan karşıt Tatar komünist grubu bu suikastte ne yer alabilirdi ne de bunu gerçekleştirebilirdi, çünkü:

a) Fikren kişisel terörü reddetmektedir;

b) Said Galiyev'i ölmesini istememektedir, çünkü bu, karşıdevrimin sahnelenmesi için zemin yaratacaktır;

c) Bu terör adı geçen komünist Tatarlar arasındaki düşmanlığı ve çatlağı derinleştirecektir.

3. Eğer suikast olmuş olsaydı, örgütlü olurdu ve o zaman Said Galiyev küçük bir sıyrık almadan kurtulamazdı.

Eğer suikast gerçekten olmuşsa, hiçbir koşulda Tatar komünistleri tarafından yapılmış olamaz. O zaman bu yine, Tatar komünistleri arasındaki karşılıklı düşmanlığı kendi karanlık amaçları için kullanmaya çalışan karşıdevrimcilerin örgütlü eylemidir.

Ama bu olmasa da, bütün bu tartışmalar, Tataristan Cumhuriyeti'ndeki durumun normal olmadığını ve bu anormalliğin hemen en kararlı biçimde ortadan kaldırılması gerektiğini gösteriyor. Kendi payıma, bu tartışmayı nesnel olarak incelemek üzere, Parti Merkez Komitesi'nden MK, *Çeka* ve *Narkomnats* temsilcilerinin yer aldığı sorumlu bir komisyonun atanmasını ve komisyonun yukarıda belirtilen koşullara bağlı olarak, Tatar emekçilerinin o ya da bu grubuyla ilgili sorunları kesin olarak çözmesini, böylece yalnız Tatar değil, diğer Doğu cumhuriyetlerinde de havayı kesin olarak temizleyip sağlıklı kılmasını, hapsedilen komünist Tatarları serbest bırakmasını öneriyorum.

Komünist selamla.

Merkezi Müslüman Askeri Kurulu, Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Büro Başkanı ve Narkomnats Kurulu Üyesi M. Sultan Galiyev

Arşiv KGB RT. - F. 4. - Op. 1. - D. 14. - L. 322-325.

Tataristan ÖSSC Sovnarkom Başkanı S. S. Said Galiyev'e Yönelik "Suikast" Girişimiyle İlgili Olarak

RKP(B) MK'de Yapılan Konuşma

Narkomnats Kurulu üyesi ve Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu ve Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Başkanı M. Sultan Galiyev'in Kazan tartışmalarını soruşturmak üzere toplanmış RKP(B) MK Komisyonu'nda yaptığı konuşma:

Tataristan Cumhuriyeti Sovnarkom Başkanı S. Said Galiyev'e yönelik "suikast" girişimiyle ilgili benim görüşüm

(Aynı soruyla ilgili olarak RKP(B) MK raporuna ek)

21 Ekim 1920

Tataristan Cumhuriyeti'nin ortaya çıkışı ve gelişmesi sorununun, ayrıca bu sorun çevresinde oluşmuş olan komünist-Tatarlar çevresindeki bütün o küçük grupçukların ortaya çıkması ve gelişmesi tarihine baktığımda, Tataristan Cumhuriyeti *Sovnarkom* Başkanı yoldaş Said Galiyev'e yönelik suikast girişimi", ya basitçe Said Galiyev ve onun grupları tarafından gelen bu savaşı yürüttükleri herkesin "işini bitirmeye" yönelik bir

kışkırtma, ya da bu provokasyonu kendi çıkarlarına "speküle etmeye" çalışan başka siyasi grupçukların provokasyonu olduğunu düşünüyorum.

Kışkırtma varsayımımda şu aşağıdaki konularda benim için tamamıyla açık ve tartışmasız veriler arıyorum:

I. "Suikast" Sırasında Tataristan Cumhuriyeti'ndeki Siyasi Durum

Said Galiyev'in Tataristan Cumhuriyeti *Revkom* Başkanı olarak atanmasından Tatar kitleler hoşnutsuz olmuştu, çünkü bu sorun konusunda, bu cumhuriyetin kurulmasının, hemen hesaplaşmamız gereken bir bela olduğu görüşünü taşıyordu. (Bu görüşü Said Galiyev İkinci Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresi'nde geliştirmişti.)

Yoldaş Said Galiyev, Tataristan Cumhuriyeti *Revkom* Başkanlığına atanmasını da, anlaşılan, bu şekilde, yani Merkezin bu bakış açısını desteklediği şeklinde anladı ve daha sonraki çalışmalarını Tataristan Cumhuriyeti'nin tasfiyesine yönelik olarak yürüttü.

Tatar emekçileriyle gruplaşmak ve yakınlaşmak yerine, onlara karşı savaş açtı, bu savaşta, bir yandan Tataristan Cumhuriyeti'nin ilanından (ayrıca, ona inanan Tatar komünistlerinden) hoşnutsuz olan Rus komünistlerine, diğer yandan "Tatarcılardan" hoşnutsuz olan eski Tatar-Başkır sol SD'lerine ve onların çevresinde toplanan başka "hoşnutsuzlara" yöneldi. Yoldaş Said Galiyev'in bu yöndeki ilk adımı Tataristan *Obkomu*'un işlevini, Tataristan Cumhuriyeti'nin ilanına (iki üç Tatar emekçi dışında) tümüyle karşı olan Menzelinsk ve Bugulma'dan gelen iki emekçinin de yer aldığı Kazan *Revkom*'una aktarmak oldu. Doğal olarak, bu Cumhuriyete destek veren Tatar komünistlerinin karşıtları olarak konumlarını güçlendirdi. Bundan yararlanarak, Tataristan Cumhuriyeti'nin ilan edildiği ilk günden itibaren, bu eyleme destek veren etkin Tatar komünistlerine karşı örgütlü savaş açtılar. RKP Tatar seksiyonlarının tasfiyesi sorunu alevlendiği sırada, Said Galiyev bunu daha başaramamış ve bu çalışmada ilerleme kaydetmemişti.

Bu seksiyonlar vazgeçilmezdi, çünkü partide örgütlü azınlığı oluşturan Tatar komünistleri Tatar emekçi kitleleri arasında ancak seksiyon çalışması sistemiyle başarılı bir çalışma yürütebiliyordu. Dahası, Tataristan Cumhuriyeti Sovyetlerinin Kurucu Kongresi'ni ve Bölge Parti Konferan-

sı'nı hazırlamak gerekiyordu. Ve, Tatar komünistlerinin[99] Bölge Konferansı'nın kararını almış olmasına rağmen, Tatar seksiyonları Said Galiyev'in ve grubunun darbesiyle ortadan kaldırıldı. Aynı zamanda etkin sorumlu Tatar kadrolarının gönderilmesi başladı ve bütün bunlar "milliyetçi" komünistlerle savaş görüntüsü altında yapıldı. Merkez tarafından ilan edilen komünist-Tatarların yüzde 5 seferberliği bu açıdan özellikle yaygın biçimde kullanıldı.

Bölge Konferansı'nın ve Sovyetler Kurucu Kongresi'nin toplantısına dek sorumlu Tatar emekçiler az çok gönderilmişti ve her ikisinde de "sükûnet ve (tanrının) inayeti" hakimdi. Gönderilen emekçilerin yerine Said Galiyev kesinlikle ikinci dereceden olan emekçileri, devlet hizmetini doğru yapmaya kesinlikle uygun olmayan ve devlet içinde ancak "itaatkar" ve "sadık" piyonlar olabilecek kimseleri çevresine topladı (Mansurov Burhan, Konov, Yarullin, Kasimov, Hayrullin, Sultanov vd.).

Kongre aceleyle toplandı ve oturum sadece iki gün sürdü ve yapay bir biçimde çoğunluğu Ruslardan oluşacak şekilde düzenlenmişti (350 kadar kişiden 200'ü Rustu), bu yüzden, çoğunluğun Ruslarda olmasını sağlamak amacıyla, Kent Meclisi seçimler her zaman yapıldığı gibi 500 kişiden bir değil, iki olarak, yani 250 kişiden bir temsilci seçilerek yapıldı.

Bütün bunlar birlikte ele alındığında, geniş Tatar emekçi kitleleri arasında ancak huzursuzluğa yol açtı. Seslerini çıkaramadılar, çünkü terörize edilmişlerdi ve karşı çıktıkları durumda başlarına ne geleceğini önceden bildiklerinden, karşı çıkmaktan korktular.

Said Galiyev Tatar proletaryasının "lideri" konumuna sahip olmasının sahteliğini çok iyi biçimde hissediyordu ve anlaşılan kaçınılmaz bir felaketi önlemek isteğiyle, gönderdiği "yeşil" Tatar komünistleri tarafından örgütlenmiş bir "suikast" simülasyonu şeklinde doğrudan ... [metinde eksik] bir "hileye" başvurma kararı aldı. Bu hilesiyle, anlaşılan, Said Galiyev "bir taşla iki kuş vurmak" istiyordu: mücadele ettiği "rakiplerini" katledip bastırmak ve politik sahneden kesin olarak kaldırmak ve ayrıca kendini "Tatar Lenin" gibi gösterip halk kitlelerinin gözünde sarsılmış olan "otoritesini" düzeltmek.

"Tatarcılara" yapılan saldırılarda başlarını Baimbetov ve Atnagulov'un çektiği eski Tatar sol SD'lerinden oluşan bir grup da önemli bir rol oynadı.

Bu mücadeledeki başlıca argümanları "küçük Tataristan"ı güçlendirmeye izin vermemekti, bu şekilde Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin kurulması sorununu tekrar ortaya atma olanağına sahip olunacaktı ve bu amaçla Tatar komünistlerinin saflarında başlamış olan çözülme desteklendi ve derinleştirildi. Ama bunu açıkça yapamadıklarından, Tatarcı denen gruplara karşı mücadeleye başladılar. Usmanov, Kazakov, Enbayev, Brundukov ve başka görünümlere sahip yandaşlarına karşı, yani: onları "milliyetçiler" ya da eski "*Şura*cılar" olarak ilan ederek, onlara karşı her yerde ve her şekilde iftira ederek, kendilerine ise "solcu enternasyonalistler" olarak adlandırarak.

Said Galiyevcilerin yardımıyla güçlü "komünistler-Tatarcılar" grubu olarak belirlenmeleri durumunda, hiç güçlük çekmeksizin daha sonra Said Galiyevcilerden "kurtulabileceklerini" çok iyi biçimde biliyorlardı, çünkü Said Galiyevciler tam olarak rastgele, temelsiz ve sayıca az bir gruptur.

Bu, "suikaste" dek hem Baimbetov hem de Atnagulov'un Kazan'daki gazetelerden bazılarında Tatarcılara yönelik saldırılarla yer almasından anlaşılmaktadır ve bu arada, Baimbetov Müslüman komünistler arasında milliyetçi-maceracı öğelerin örgütlü grupları olduğunu gösterme çabasıyla, Bakü'deki Doğu Halkları Kurultayı üzerine fikir yürütürken, konuşmayı saçmalık düzeyine vardırıp bu kongrenin (sözde) "Doğu avantüristlerinin" baskısıyla toplandığını ve ne RKP *Çeka*'sının, ne Komintern'in fikirlerini ifade etmediğini söylemeye kadar vardırdı (Baimbetov'un *Eşçe* adlı gazetedeki makalesi). Baimbetovcuların saldırıları öncelikle Kazakov, Usmanov ve Brundukov'a yönelikti, ama hiçbirine karşı kişisel olarak kötü bir şey söyleyemediğinden, bütün dikkatini emekçilerin, yani Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun idare ettiği kuruma yöneltti. Baimbetov onun "karşıdevrimciliğini kanıtlamak" üzere her türden küçük ayrıntılara el attı. Ama üzücü olan ve komisyon üyelerinin dikkatini çekmek istediğim şey, bu grup içinde politik etkenlerin yanısıra kişisel nitelikte etkenlerin de etkin olmasıdır, yani: onları bir şekilde "güçendirmiş" olan Tatar komünistleriyle kişisel hesapların yürütülmektedir.

Brundukov'a, 1918 yılında Permi'de çalışırken, Sovyet iktidarına karşı, sol SD'lerin Moskova isyanı tasfiye edildikten sonra bile sol SD ajitasyonu

yapmaları nedeniyle onların grubunu sorgulamaya almış olması yüzünden kızgındılar. Komünist oldukları halde, ona karşı düşmanca yaklaşımda bulundular ve onu her şekilde Rus komünist yoldaşlarının gözünde küçük düşürmeye çalıştılar.

Yoldaş Usmanov'a Baimbetov yüzünden "kızgındılar." Baimbetov benim tarafımdan Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun politbürosunun başkanı olarak atanmıştı. Bunu yapmamın sebebi, onların grubunu çalışmaya sevk etmekti, böylece eski Tatar-Başkır sol SD'leri (şimdiki komünistler) arasında ve eski Tatar komünistleri arasında var olan zıtlaşmayı artırmayacaklardı. Ama Baimbetov yerinde tutunmayı beceremedi. Sakince oturup çalışmak yerine, neredeyse atandığı ilk günden başlayarak Tatar komünist-Tatarcılara karşı entrikalarla uğraşmaya başladı. Kimseyle danışıp görüşmeden, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun Politbürosu'nun adına Doğu Cephesi Özel Dairesi'ne, Samara, Simbirsk ve Ufa'ya, ayrıca başka adreslere, Tataristan Cumhuriyeti'nin kurulması fikri Başkır ve Tatar milliyetçilerinden kaynaklanıyormuş varsayımıyla telgraflar çekti. Bu şekilde, anlaşılan, Tatar ve Tatar-Başkır komünistler arasında İkinci Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresi'nin karşısına çıkarılan sorunun birleşik Tatar-Başkır Cumhuriyeti kurulmasının zorunluluğu anlamında, yani Başkırya'dan bağımsız Tataristan Cumhuriyeti'nin olumsuzlanması anlamında çözüme kavuşturulmasını sağlamaya çalışıyordu. Sorunu açık ve çözülmemiş bir halde bırakmak, onu bağımsız bir Tataristan Cumhuriyeti'nin, dahası "Küçük Tataristan"ın kurulması anlamında çözmekten daha iyiydi. İşte Baimbetov'un ve az çok ünlü eski Tatar-Başkır sol SD'lerin bütün hareketlerinin temelinde yatan şey buydu. Bu telgraf daha sonra geniş Tatar kitlelerinin eline geçti ve onların ateşli protestolarıyla karşılaştı. Bunu ilk kez Usmanov keşfetti. Merkezi Müslüman Askeri Kurulu üyeleri ve diğer ilgili Tatar emekçiler Baimbetov'un görevden uzaklaştırılması ve yerine Usmanov'un atanması talebiyle çıktılar. Bunu kabul etmek zorunda kaldım, ama iki komünist grup arasındaki çatlağı büyütmeyi istemediğimden, dahası eski sol SD'lerin komünistler grubu yeterince örgütle ve entelektüel olarak zengin olduğundan, Baimbetov'u Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun Askeri-politik kurslarının idaresine atamayı uygun buldum, ama burada da yeterince soğukkanlı olmayı başaramadı. Usmanov'a göre düşük ko-

numda olmaktan hoşlanmadı ve her yerde sürekli onu "yeni yetme" ve "şovenist" olarak kötüledi.

Daha sonra Baimbetov kendi hoşnutsuzluğunu bütünüyle Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'na taşıdı ve orada çalışan insanlara toptan "karşıdevrimci" dedi. Entrikanın içine başka eski Tatar-Başkır ve sol SD'ler de katıldı ve onların "liderlerinden" biri de, taktik dışı konuşmaları nedeniyle Merkezi Müslüman Askeri Kurulu gazetesi *Kızıl Armiya*'dan çıkarılmış olan Atnagulov'du. Sonuçta, Atnaguloveuların eline geçmiş olan, Kazan'ın başka Tatar gazeteleri utanmazca ve hiç örtbas etmeksizin Usmanov'a ve genel olarak Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'na hakaret etti. Bu kez Baimbetoveular "solculuk" ve "solcu enternasyonalizm" safında yer alıp, karşı tarafı "Tatarcı şovenistler" olarak öne sürdü. Firdevs'e karşı (tutuklandı) eski sol SD'ler diş gösterdi ve başka tavırlara yöneldiler:

a) Eski Tatar-Başkırlarla sol SD'lerin Müslüman piyade kurslarının düzenlenmesi sırasındaki çatışması. Mermüsask Kurulu'nun kurslarının teknik örgütlemesine, partide Tatar-Başkır sol SD'lerin ünlü Krımov'u askeri uzman olarak atanmıştı. Politik kesim yoldaş Firdevs'e verilmişti. Ama Krımov, kendisi sol SD'lere ait olmasına rağmen, Siyasi Daire'ye yakınmış gibi "davrandı." Onu liderleri Halimcan İbrahimov da destekledi, o o zamanlar Kazan'da Merkezi Müslüman İşleri Komiserliği'nin yayın dairesinde çalışıyordu. Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Siyasi Daire kurslarının sorumluluğunu yoldaş Firdevs'e bıraktı. Sol SD'ler bunu "onların" Krımov'una karşı Firdevs'in "düzenleri" olarak açıkladı. Firdevs'e ve kendisini desteklemeyen Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'na öfkelenen Krımov, kesinlikle ayrılıkçı biçimde ve Kurul'un kararı olmaksızın bölge askeri iktidarına, yoldaş Troçki'ye yönelik (o sıralar Kazan'a gelmişti, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu ise o sırada Moskova'da bulunuyordu) Müslüman piyade kurslarının "geçici olarak" kapatılması dilekçesini verdi. Kurslar gerçekten de tasfiye edildi ve onları tekrar açmak yoldaş Firdevs'in 5-6 ay süren çabası sonucunda oldu.

b) Yoldaş Firdevs tarafından eski Tatar-Başkır sol SD'lerin, RKP(B)'ye girdikten sonra da "ilişkilerini" kesmedikleri liderleri Halimcan İbrahimov'a yöneltilen "suçlama." Bu suçlamaya göre, Halimcan İbrahimov Müslüman piyade kurslarının ilk dersleri sırasında tamamıyla tesadüf

olarak Firdevs tarafından yemeğe davet edilmemişti. Bu belki gülünç görünecektir, ama Merkezi Müslüman Askeri Kurulu emekçilerinin de tanıklık edebileceği gibi hiç de öyle olmadı. Enbayev ve Kazakov Baimbetovcu grubu "Usmanovcular" olarak kabul etti ve onları da Usmanov gibi aşağılamaya kalktı. Anlaşılan, Baimbetov ve Atnagulov ve onların arkasına saklanan Halimcan İbrahimov (herhalde sol SD olarak kalmayı sürdürmüştü) uygun bir vakit kolluyordu, belirtilen Tatar komünistleri grubunun üzerine kalabalık olarak gidebileceği bir vakti. Bu yüzden de Halimcan İbrahimov Tataristan Cumhuriyeti *Sovnarkom*'unun organı *Tatarstan*'da (13 Ekim tarihli 147 nolu dergideki makale) Said Galiyev'in girişimi üzerine, kızıl kılığındaki bu "yeşillerin" (yani milliyetçilerin) müdahalesine dikkat çekerek, gürültü koparmaktadır.

II. Suikast Koşullarının İlginçliği

Said Galiyev'in kendi anlattıklarına göre (12 Ekim'den itibaren *İzvestiya Tatrespubliki* gazetesinde yayımlanmıştır) suikastin gerçekleşmiş olduğu koşullar üzerinde ciddi olarak düşünmek bile, bunun simülasyon, ya da en aşırısıyla Tatar komünistlere darbe vurmak üzere özellikle yapılmış bir örgütlenmemiş provokatif bir hamle olduğu konusunda kuşkuya yer bırakmamaktadır.

Said Galiyev'in anlattıklarına göre, suikast tam olarak aşağıdaki koşullarda gerçekleşmiştir:

1) Akşam, saat 9'da, telefon aracılığıyla *Sovnarkom*'daki bir komisyonun toplantısına çağrılmıştır.

2) Suikast kesinlikle dönüş yolunda oldu.

3) Kimse kurşunlara hedef olmadı ve yanıt vermedi, suikastten eve dönerken haberi oldu.

4) Said Galiyev, suikastçileri tanıyamazdı, çünkü karanlık çökmüştü.

5) Said Galiyev, suikastçilerin ayaklarında hafif ayakkabılar olduğuna dikkat etti.

6) Said Galiyev'in paltosunun sırtında 3 delik var.

Aşırı çelişkili olup en küçük bir eleştiriye dayanmadıklarını görmek için, bütün bu söylenenleri incelemek yeter.

Birincisi, Said Galiyev herhangi bir komisyonun oturumuna nasıl bu kadar hızla gidebildi ve dahası, ona telefon eden suikastçi, yani bu komisyonla bir ilişkisi olmayan biri de olabilirdi. Said Galiyev bu komisyona ancak, eğer ona tanıdık biri telefon ettiyse gitmiş olmalı, yoksa bu komisyonun gerçekten toplanıp toplanmadığına inanmayabilirdi.

İkincisi, suikast yapanlar ona ancak *Sovnarkom* yoluyla ulaşabilirlerdi, Said Galiyev'in dikkat çektiği gibi tersi yoldan değil, çünkü onun için eve şu nedenlerle dönmesini beklemek uygun olmayacaktır:

a) *Sovnarkom*'da Said Galiyev kandırmacayı öğrenebilir ve ortaya çıkması için gerekli önlemleri vaktinde alabilirdi, suikast yapanların (bütün bir grup kastedilmektedir) dikkatsiz ya da aptal olduğu varsayılamaz.

b) Dönüş yolunda Said Galiyev şans eseri beraberinde *Sovnarkom*'dan biriyle çıkabilirdi ve bir "düzene" karışabilirdi.

Her koşulda bu durum, yeterince açık bir biçimde, eğer Said Galiyev'e biri ateş edecek olursa, bunun tasarlanmış ve örgütlü bir "düzenin" sonucu olmayacağı (Said Galiyev ve grubu böyle göstermeye çalışıyor), bireysel bir intikam sonucu olacağını, yoksa bunun provokatif bir kurşun olduğunu göstermektedir.

Üçüncüsü, kurşunlar (birkaç kurşun suikastçilerden ve üç kurşun [söylenildiğine göre] Said Galiyev'den), anlaşılan kimseye değmemiş. Bu merkezde ve *Sovnarkom* binasının yakınlarında nasıl olabilir... böyle görece erken bir vakitte (en fazla ona on varmış) tek bir kişi bile nasıl olmaz: Ne orada olan, ne şans eseri oradan geçen kimse yok.

Dördüncüsü, (bu en önemlisi) suçlu Said Galiyev'i karanlıkta nasıl görmemiş? Sonuçta Said Galiyev ateş edeni tanıyamamış ve buna sebep olarak "etrafın kararmış olmasını" gösteriyor.

Beşincisi, Said Galiyev ateş edenin hafif ayakkabılar giydiğini, eğer karanlık çökmüşse nasıl bilebilir? Burada, ateş edenin Rus olmadığını, Tatar olduğunu ve buna bağlı olarak Tatar emekçileri tarafından ateş edildiğini "kanıtlamak" için bir zorlama görülmüyor mu?

Altıncısı, Said Galiyev'in paltosu nasıl oluyor da sırtında 2 ya da 3 yerinden deliniyor, kurşunsa dirseğini yaralıyor?

Yedincisi, Said Galiyev nasıl oluyor da, eğer dirseği yaralandıysa, sırtın-

da bir basınç hissediyor?

Sekizincisi, yaranın önemsizliği ve silahın küçük kalibre olması. Eğer bir grup öldürmeyi planlasaydı, deneyimli "avcılar" olurlardı, ikincisi, suikastçiler hiçbir şekilde küçük kalibreli bir silahla yapmaya kalkışmaz bu işi.

Belli ki, ya Said Galiyev bir "düzenden" bahsedebilmek için kendi kendini yaraladı, ya da bir yerlerden ateş ettiler, ama her koşulda bu bir grup tarafından daha önceden tasarlanmış bir düzen değildir, komünistler tarafından hiç değildir.

Bütün bunların yanı sıra, "suikast" anının Tataristan Cumhuriyeti ve Tataristan Cumhuriyeti *Çeka*'sının Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'yla çelişki içine düştüğü bir ana denk geldiğine dikkat çekmek gerekiyor, bu sırada Kurul'un politbürosunun (Yüksek Askeri Konsey'in emriyle) tahliyesi sırasındaki yakalamaların ardından Said Galiyev ve Tataristan Cumhuriyeti *Çeka*'sının, yetkilerini aşmak ve bu emre karşı davranmak nedeniyle Askeri Devrimci Mahkeme'ye çıkartılmaları gerekiyordu. Said Galiyev'in onun için çok tatsız olan bu hikayeden kurtaracak bir "oyun" (meslek olarak kendisi sanatçıdır, şarkılı bale dansçısıdır) düşünmesi şarttı.

III. "Suikast"ten Sonra Said Galiyev ve Grubunun Tutumu, Ayrıca Eski Tatar-Başkır Sol SD'ler Grubunun Tutumu

Said Galiyev grubunun "suikast"ten sonraki bütün davranışları onların hiç de gizli olmayan heveslerini ortaya çıkarmaktadır. "Suikast"ten sonra Said Galiyev tarafından bütün RSFSC'nin "başına ve Tatar proletaryası kitlesine" "suikast"le ilgili bir telgraf gönderildi. Kazan'ın Tatar ve Rus gazeteleri olayı , sözde Tatar proletaryasını değilse de, Tataristan'dan sürülmüş olan küçük bir Tatar emekçiler topluluğunu (kelimesi kelimesine gazetesi *Eşçe*'nin 47 nolu sayısında editör Şafigullin'in ifadesi) suçlayacak şekilde belli bir provokatif tavırla vermektedir.

Eşçe'nin aynı sayısında yukarıda belirtilen Tatar-Başkır sol SD'si H. İbrahimov'un bir makalesi vardır, burada bu anlama gelmek üzere oldukça açık imalarla konuşmaktadır.

Said Galiyev'in bu konuda Baimbetov ve grubuyla temas içinde ve

onların tavsiyesiyle çalıştığını gösteren bir şey, "suikast"ten sonra "sorumlu" emekçi-Tatarların toplantısına Baimbetov'un da katılmış olmasıdır. Bunu daha sonra eski *Ümit* dergisinin başındaki Habibrahman Zabirov'a anlattı, o da bu yandaşı (Kazan'daki) Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu yayın dairesinden Hilmutdin Şaraf'a gönderdi. Onun ifadesine göre, bu arada tutuklanmış komünist-Tatarcıların "büyük itirazı" için partisiz Müslüman entelijensiyadan çok sayıda kimseyi tutuklamak gerektiği ortaya çıktı. Bu tutuklama büyük ölçülerde yapılamadı, çünkü tutuklama önerisini getirenler, Müslümanlar arasındaki "gurulardan" yoksun kalmamaları gerektiğini vaktinde "hatırladılar."

IV. Tutuklanan Komünist Grubunun "Suikast"e Katılmış Oldukları Konusunda Doğrudan Bir Kanıt Olmaması

"Suikast" nedeniyle gelmiş olan Tataristan Cumhuriyeti Merkezi Yürütme Komitesi Üyesi Yarullin'in sözlerinden de anlaşıldığı üzere (bunu "gizli olarak" bana ve Brundukov'a aktarmıştır), tutuklanan komünistlere karşı şu aşağıdaki "kanıtlar" öne sürülmektedir:

A) Mamin ve Firdevs'e yönelik olarak, onların "birdenbire, hiçbir yere kaydolmadan ve "suikast" gününden önce ya da o gün Tataristan Cumhuriyeti Halk Komiserleri Konseyi üyesi A. Muhitdinov'la birlikte olmaları... *Sovnarkom*'un misafirhanesindeki odasında görüşmeleri ve Mamin'in, sanki biri onları izleyip dinliyormuş gibi birçok kez odadan çıkmış olması. Mamin'e karşı, tutuklandıktan sonra uzun zaman neden tutuklandığını sormamış olması da, ayrıca Said Galiyev'le tatsız bir ilişki içinde olması, *Revkom* sekreterliği görevinden onun tarafından uzaklaştırılmış olması ve Sibirya'da sözde "Kolçak'a hizmet etmiş olması" suçlama olarak getirilmiştir.

Belki Mamin sefer sırasında Kolçak'a "hizmet etmişti", bu konuyu kimse bilmemektedir, ama ona karşı partizan seferleri düzenlemiş olduğunu, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu kesin olarak bilmektedir.

Ama burada, Mamin'in Tataristan Cumhuriyeti *Revkom* sekreteryasına Said Galiyev'in kendisi tarafından alınmış olduğunu kanıtlayabilirim, ayrıca MMAK onu Mamin'i kısa süre önce tanımış olduğu ve ona bu tür sorumluluk gerektiren bir görev için tavsiye edemeyeceği konusunda uyarmıştı.

Onların Kazan'da "birdenbire ve beklenmedik biçimde" ortaya çıkmaları konusuna gelince, bu ancak hasta Said Galiyev'in ve çevresindekilerin korkulu hayal gücünü ortaya koymaktadır (daha 1918 yılında, Kazan'da çalışırken, Said Galiyev şiddetli biçimde kokain alıyordu ve neredeyse akıl hastanesine yatırılacaktı; anlaşılan bu hastalık onda yeniden ve çok ciddi biçimde nüksetmiş).

Firdevs'in Kazan'a kendi işleri için, soğuk algınlığı ve benim de katılmakta olduğumda (Kazan'dan şu ana dek 10 kişi geldi) Doğu Enstitüsü'ndeki çalışmalara yazılmak için geldiğini bildiriyorum. Burada kendisinin şahsen Kazan'a gitmek istemediğini, Said Galiyev grubunun bir tuzak kurup onu tutuklayabileceğini, hatta öldürebileceği yolunda kaygısını dile getirdiğini söylemeliyim. Kendi işlerini takip etmek üzere Yüksek Askeri Konsey Siyasi Dairesi'ne bağlı Doğu Dairesi'nin yoldaşlarından birini, M. Salimov'u göndermek istiyordu. Yolculuk konusunda ben ısrar ettim, yolculuğunu kursiyerlerin yazılması için kullanabileceğini, dahası Tataristan Cumhuriyeti Revkom ve *Sovnarkom*'un bizim kursiyer gönderilmesi talebimize yanıt vermediğini belirttim. Bundan karım, yoldaş Brundukov ve adı geçen M. Salimov da haberdardır (burada açıklama yapmaya davet ediyorum).

Mamin'e gelince, o da Kazan'a Türkistan'daki Tatar taburunu tamamlamak üzere gitti (Tataristan Cumhuriyeti *Revkom* sekreterliği görevinden ayrıldıktan sonra, MMAK'den Tatar yol arkadaşlarıyla birlikte Türkistan'a gitti ve orada Türkistan Cephesi onu Moskova'ya, Yüksek Askeri Konsey'e Tatar birlikleri için yeni üyeler gönderilmesi ricasıyla yolladı oradan da bu konuyla ilgili kararı aldıktan sonra Kazan'a gitti (bunu onaylamak üzere 8 Ekim'de Kazan'dan Brundukov'a gelmiş mektubu ek olarak veriyorum).

Yarullin'in, Muhitdinov'la "gizli bir anlaşma" yaptıkları şeklindeki iddiasına gelince, bu sadece iddiadır; Mamin'in birkaç kez oturdukları odadan çıkmış olması, Mamin'in biri onları takip ediyor mu diye "ortalığı dinlemesinin" kanıtı olamaz. Mamin tuvalete ya da sigara içmeye çıkmış olabilir, çünkü ağır tüberküloz olan Firdevs de, A. Muhitdinov da sigara içmemektedir. Firdevs Muhitdinov'u anlaşılan, daha önce onların dairesinde yaşadığı ve aralarında dostluk ilişkileri olduğu için ziyaret etmişti.

Mamin'in gün içerisinde kendisini tutuklayanlardan neden tutuklandığını sormamış olması konusuna gelince, farklı nedenler olabilir: ya böyle bir olanaktan yoksundu, ya da MMAK'nin olaya hemen el koyacağını ve başına gelenler konusunda özellikle kaygılanmaması gerektiğini düşünüyordu.

Enbayev ve Takanayev'e karşı, Enbayev'in *KAPO* [Kazan Tüketici Birliği] toplantısına davet ederken, sanki zorla sinirlenmiş ve yardımcısı Takanayev'le birkaç kez gizli bir konuşmaya girmiştir.

Ben, birincisi, bütün bu verilerden kuşku duyuyorum, çünkü öncelikle *KAPO* bu olaya katılmış ve Baimbetov'un "Tatarcılar" lafıyla ilgilenmiş görünüyor. Enbayev aşağıdaki nedenlerle sinirlenebilirdi:

a) Said Galiyev ve Tataristan Cumhuriyeti *Çeka*'sı MMAK'nin kapatılması işine karıştılar, yandaşlarını tutukladılar, Siyasi Daire'nin adına tutuklamalar yaptılar;

b) Cepheden iki Tatar piyade taburunun, içinde yer aldığı birlikle birlikte Vrangel'in askerleri tarafından kuşatıldığı haberi geldi. Takanayev onu, anlaşılan, *KAPO*'yla hiçbir ilişkisi olmayan MMAK'nin sorunlarına çağırdı, bu yüzden *KAPO* toplantısında bulunan hiç kimsenin Takanayev'in Enbayev'le her konuda "açıkça" konuşmuş gibi yapmaya hakkı yok.

Sonuç

"Suikast"in öncesindeki bütün koşullar ve Tataristan Cumhuriyeti'nde partili Tatar komünist gruplarının karakteri, ayrıca "suikastin" gerçekleşmiş olduğu bütün koşullar, bütün bunların uydurma bir hikaye olduğunu gösteriyor: bu kandırmaca bir yandan sorumlu Tatar parti emekçilerinin belli gruplarının ve MMAK'in kışkırtılmasına, diğer yandan Said Galiyev'in ve Tataristan Cumhuriyeti *Çeka*'sı Başkanı İvanov'un Askeri Devrimci Mahkeme'nin yargısına teslim olmaktan "korunmasına" yöneliktir: MMAK Siyasi Dairesi Kazan'dan Moskova'ya geçerken onların yaptığı yasadışı tutuklama ve fesatlar nedeniyle bu mahkemeye çıkmaları gerekiyordu.

Eğer kurşun gerçekten atılmadıysa, ilke olarak kişisel terörü reddeden Tatar komünistler grubunun bir komplosunun sonucu olamaz kesinlikle,

ya provokatif bir kurşun olabilir ya da iki gruptan biri tarafından atılmış olabilir:

a) Baimbetovcular, çünkü Tatar komünistleri arasında tartışmayı derinleştirmek ve onları güçsüz düşürmek için tartıştırmak üzere,

b) Yedek ordunun "uzmanları" görünümündeki Rus Beyaz Muhafızları: Yedek ordunun Tatar yedek alayın gönderilmesinden sonra, "suikast" vaktine dek bu alayda 6500 kişiden sadece 500 kişinin Kızıl Ordu Tatarı, diğerlerinin Rus olduğu anlaşıldı.

İntikam için atılan kurşunun romantik bir nedeni de olabilir: bu sıralar, Said Galiyev'in bir telgrafçı hanımla ilgilendiğini ve birileriyle bu yüzden tartıştığını söylüyorlar.

RKP(B) Çeka'ya ve Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'na bağlı Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu Başkanı ve Narkomnats Kurulu üyesi M. Sultan Galiyev

21 Ekim 1920, Moskova.
Doğru olduğunu onaylarım: (imza). KGB Arşivi. RT. -F. 4-Op. 1-T. 14. -L. 283-294

Seksen Önemli Prens, Sultan ve Veliaht...

Doğunun, Türkiye, Arabistan ve Mısır'ın önemli Müslüman prens, sultan ve potentlerinden 80 tanesi, Müslüman halkların Doğuda bulunan İngiliz, Fransız ve diğer Avrupa devletlerine karşı ayaklanmasıyla ilgili olarak bir konferans düzenliyor. Doğunun 5 önde gelen devletinin temsilcilerinin oluşturduğu 5 kişilik Merkez Komitesi, Küçük Asya'nın bir yerinde yer alacak olan bu konferansa çağrı yaptı. Konferans gizli olacak ve Doğu halklarının yararına yönelik bir dünya kampanyasının başlangıcı rolünü görecek."

Batı Avrupa'nın burjuva gazeteleri *Doçe Algemayne Tseytung* ve *Şikago Tribün* böyle bildiriyor.

Görüldüğü üzere, "yavuz hırsız ev sahibini bastırıyor."

Emperyalist dünya savaşından birkaç gün önce Batı Avrupalı "alimler-Doğu Oryantalistleri" vahşi bir sesle "sarı tehlike" diye bağırıyordu.

"Avrupa silahlanmalı: yoksa biz çekik gözlü vahşi Asyalı sürüleri tarafından boğazlanacağız!" diyorlardı, gitgide güçlenen Japonya'yı, asırlık uykusundan uyanan Çin'i ve diğer Doğu ülkelerini göstererek.

Ve Avrupa silahlandı. Ama, silahlanırken. Batı Avrupa ülkelerinin her biri sinsice ve dehşetle komşularının yaptıklarını da gözlediler.

- Artık silahlanmıyor, bizden daha mı güçlü..

Ama her koşulda Avrupa kral ve bankerleri "sarı" değil kızıl tehlikeden dolayı silahlanıyordu, bütün dünya proletarya devriminin artan tehlikesine karşı silahlanıyordu. "Asya tehlikesi" sadece bir kılıftı, vitrindi, ardında açgözlü Avrupa sermayesinin gerçek niyetleri yatıyordu.

Eğer "çekik gözlüler" tarafından gelecek herhangi bir "tehlike" olsaydı, ancak "beyaz" sermayenin idare ettiği Japonya şahsındaki "sarı" sermayenin yoğunlaşması tehlikesi olurdu...

Ama Batı Avrupa devletlerinin silahlarını neye karşı kullanacağını, bütün dünya biliyor. Dört yıllık korkunç bir emperyalist savaş. Milyonlarca ölü, yaralı ve sakat emekçi Avrupalı. Milyonlarca evsiz barksız yetim ve öksüz. Avrupa ticaretinde tam bir durgunluk ve kaos. Sömürgelerin yüz milyonlarca emekçisi arasında soygun. Apaçık rezalet...

Emperyalist savaş sırasında "sarı tehlike" sanki bir anda unutuldu. Aralarında dövüşen "koalisyonlar" karşı tarafın "barbarlığını" haykırıp durdu.

"Sarı tehlike" sahneye tekrar Rusya'daki Ekim Devrimi'nden sonra çıktı, ama bu sefer "Bolşevik" tehlikesi olarak. Batı Avrupa burjuvası, Rusya'daki toplumsal devrimi bastırmaya gücünün yetmediğini, bütün güçlerini "Sovyet iktidarını içeriden yıkmak" üzere örgütleme çabalarının başarısız olduğunu, sabun köpüğü gibi dağıldığını gördü. Sovyet Rusya'nın ayaklanan işçi ve köylülerinin yardımına Avrupa'nın bölük bölük devrimci emekçileri ve Doğunun milyonlarca ezilen kölesi koştu. Sovyet iktidarının Doğudaki[100] sömürgelere çağrısı emekçilerin kalbinde güçlü bir yankı buldu. Bütün ezilen Doğu devrimci ateşle tutuştu ve alev aldı..

- Avrupa Kültürü tehlikede!..

- İnsan uygarlığı tehlike altında!..

- Bolşevikler Asya'yla birleşiyor! - diye bağırdı tek bir ağızdan uluslararası emperyalizmin uşakları - Lloyd-George'lar, Clemenceau'lar, Milerand'lar.

- Bolşevikler başka türlü davranamaz: sonuçta Rusya da Asya ülkesidir,

binbir maksatla bağırdı Avrupalı sahte bilimcilerin "alim" haydutları, Sovyet Rusya'ya sallayarak parmaklarını.

Ama bu tuzak işe yaramadı. Komintern'in topladığı Doğu Halkları Kurultayı'nda,[101] öncü Batı Avrupa proletaryasının temsilcileri onurla ve açıkça ellerini uzattılar Doğunun ayaklanan devrimci kitlelerine:

- Birlikte Batı emperyalizminin hainlerini yeneceğiz, o bizim ortak düşmanımızdır, dediler onlara Avrupa ve Amerika işçileri.

- Uluslararası emperyalizme ortak savaş ilan edelim, diye yanıt verdi onlara ayaklanan emekçi Doğu.

Gökgürültüsü gibi, şimşek gibi, bu yeryüzünün bütün ülkelerinde yankılandı ve proletarya devriminin bütün düşmanlarının kalplerine korku saçtı.

Görüldüğü üzere, artık Batı Avrupa emperyalistleri uluslararası provokasyonun yeni, sıradaki numarasını sergiliyor. Doğunun seksen önemli Müslüman prensinin, sultanının ve diğerlerinin, "Doğu halkları yararına dünya kampanyası" açmak üzere toplanarak yaptıkları "gizli" toplantısıyla ilgili haberler vererek, anlaşılan, Batı Avrupa burjuva diplomasisi bir taşla iki kuş vurmak istiyor. Batı Avrupa işlerine şöyle demek istiyorlar:

- Baksanıza, sizin Doğu politikasını abartmayın... Müslüman dünyanın başında prensleri, sultanları ve "veliahtlarıyla" birleşmesi tehlikesiyle karşı karşıyasınız. Aranızdaki iç sınıf savaşını bir yana bırakın ve büyüyen tehlikeye karşı silahlanın...

Aynı zamanda bununla, anlaşılan, Komintern'i de, Sovyet Rusya'yı da ürkütmek istiyorlar.

- Eğer kimsenin tanımadığı "Dehkan" ve "Mişarları" [Tatarlar arasında bir etnik grup] örgütlerseniz, biz de önemli prens ve sultanları örgütleriz: onlar bizim yanımızda..

İki cephede savaş...

Soru - bütün bu "prensler, sultanlar ve veliahtlar" eğer gerçekten bir konferans düzenlemeyi düşünüyorlarsa, Avrupa emperyalizminin safında durup durmayacağıdır. Her koşulda, Doğunun emperyalistlerinin çıkarlarının, "yerli" [evde yetişmiş] bile olsa, Batı Avrupa emperyalizminin çıkarlarıyla çok ama çok ters düştüğü bir sır değildir. Hatta tek tek

Avrupa ülkelerinin emperyalist grupları arasında olduğundan daha büyük her türlü çelişki ve kargaşa vardır.

Ama eğer bütün bu seksen farklı uluslararası politik Doğu şarlatanı Müttefiklerin geçici yandaşları olarak görünecek olsa bile, bu bizi hiç korkutmayacaktır.

Onlar seksen değil, sekiz yüz olsun, bundan korkmuyoruz. Artık Sovyet Rusya'nın özgür halklarının proletaryasının başında Churchill'in olduğu "ondört küçük egemen" ya da başında Lloyd-George ya da Milerand'ın olduğu "seksen önemli prens ve veliaht" hikayeleriyle ürkeceği zamanlar geçti.

Avrupa burjuvazisi ve diplomasisi, Avrupa ve Sovyet Rusya'nın işçilerini kandırmayı başaracaklarını sanmasın.

Onlar artık yeterince uyandılar ve kimin dost kimin düşman olduğunu biliyorlar. Bunu sömürge Doğunun emekçileri de biliyor. "Prenslerin" ya da "veliahtların" peşinden değil, III. Komünist Enternasyonal'in ve Sovyet Rusya'nın peşinden gidiyorlar.

M. Sultan Galiyev

Jizn Natsionalnastey. - 1920. - 8 Aralık. - No 39 (95).
Sultan Galiyev M. Stati. Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan. Tat. Knij. İzd. -vo, 1992, s. 106-109.

Milletler Halk Komiserliği Merkezi Tatar Dairesi'nin Çalışmaları Üzerine

10 Aralık 1920

Narkomnats'ın işlerinin idaresiyle ilgili 7/XII'den 4450 nolu dilekçeye göre aşağıdaki bilgileri sunuyoruz:

1) Merkezi Tatar Dairesi, telefon no 5-37-56.

2) Yönetici yoldaş Sultan Galiyev Mirsaid Haydargaliyeviç.

Sekreter yoldaş Erzin Ali Ahmedoviç.

3) Çalışmalar:

a) Sovyet iktidarını Tatar nüfusun ihtiyaçları konusunda bilgilendirmek;

b) Tatar nüfusunu Sovyet iktidarının attığı adımlar ve aldığı önlemler konusunda bilgilendirmek;

c) Yerel Tatar dairelerinin örgütlenmesi ve eğitilmesi;

d) Sovyet iktidarının organları aracılığıyla Tatar kitlenin ekonomik ve kültürel-eğitimsel ihtiyaçlarını karşılamak;

e) Tatar emekçi kitleler arasında Sovyet iktidarının fikirlerinin ajitasyonunu ve propagandasını yapmak;

f) çeşitli konularda Tatarca süreli ve süresiz yayın yapmak.

Milletler Halk Komiserliği Tatar Dairesi Yöneticisi
Sultan Galiyev
Sekreter (imza)

GARG. F. 1318. -Op. 17. - D. 121. L. 24. Orijinal.

Kuruluşunun Üçüncü Yılında[102] Narkomnats'ın Tatar (Müslüman) Dairesi

15 Aralık 1920

Birinci Dönem

Bugüne dek var olan *Narkomnats* Tatar Dairesi başlangıçta İç Rusya ve Sibirya Müslüman İşleri Komiserliği adıyla ortaya çıktı. Başında Kurucu Meclis üyeleri vardı: Kurucu Meclis'i Bolşevik ve sol SD'lerle birlikte terk eden Mollanur Vahidov (komünist), Şerif Manatov (solcu Başkır sosyalisti) ve Halimcan İbrahimov (Tatar-Başkır sol SD'lerinin lideri). Merkezi Müslüman Komitesi, Sovyet iktidarı bir yandan Alman emperyalistleri, diğer yandan Dutovşin'ler, Kaledin'ler ve Menşeviklerin ve sağ SD'lerin önderlik ettiği milli-şovenist çevre hareketlerle (Gürcistan, Ermenistan, Ukrayna) ya da en saf milliyetçilerle (Türkistan - *Şura-ve-İslam*; Azerbaycan - *Müsavat*çılar; Tatar-Başkırya - Tatar *Şura*cıları ve Başkır *Kurultay*cıları) mücadele ettiği sırada, Rusya'daki kurtuluş savaşına en ateşli şekilde katıldı.

Kızıl Ordu daha yoktu. Eski Çarlık Ordusu dağılmıştı. Sadece sağlam bir ruha sahip, ama iç disiplinden yoksun, bu yüzden de dağınık olan Kızıl Muhafız Birlikleri vardı.

Rusya'nın otuz milyonluk Müslüman dünyası heyecanlanmıştı. Kurucu Meclis'in yıkılmasına dek Rusya'nın Müslüman nüfusu arasında belli bir biçimde ve oldukça şiddetli bir tavırla sınıfsal ayrımlaşma gösteriyordu. Bu Tataristan'da özellikle güçlüydü. Bunu Tatarlar arasında nitelikli sanayi proletaryasının önemli bir oranda olmaması açıklamaktadır, o zaman Rusya'nın geri kalan Müslüman halklarında olduğu gibi, bu oran neredeyse hiçe yakındı, bazı halklarda hiç yoktu. Bunun bir örneği, o sırada, Türkistan, Kırım ve Azerbaycan'da Sovyet iktidarının bölgenin "yerlileriyle" çatışması sırasında, onun saflarındaki nüfusun "yerli" Bolşevikler olmamasıdır, Tatar komünistleri ve Tatar sol SD'ler Sovyet iktidarının Tatar burjuvazisi ve Başkır kulaklarıyla çatışması sırasında öncü saflarda yer almamış sayılabilirler.

Müslüman küçük burjuvazisi, kendi "milli Sovyetlerinde" (*Milli Şura*) birleşerek, o sırada Sovyet Rusya için tehlikeli bir güç oluşturuyordu. Türk-Tatar halklarının yerleştiği bütün topraklar, *Milli Şura*'nın ağıyla örtülmüştü. Milli Müslüman hareketinin idare merkezi *İskonus* (Tüm-Rusya Müslüman Milli Sovyeti Yürütme Komitesi), daha 1917 yılı Mayıs ayında, Birinci Tüm-Rusya Müslümanları Kongresi'nde seçilmişti ve içinde Kereşin döneminin saf uzlaşmacı, koalisyon organı yer alıyordu: *Kadet* Sadri Maksudi ve Bukeyhanov'ların ve *Müsavat*çı Fatali-Han'ın yanında sağ SD'ler Gayaz İshakov ve Tanaçev, Menşeviklerden de ünlü politik maceracı Ahmet-bek Salikov, Mamleyev ve İ. Alkin oturuyordu, Osman Tokumbetov, Dosmuhametov ve başkaları gibi saf milliyetçilerden hiç bahsetmiyorum.

İskonus bölge, il ve köy birliklerine sahipti.

İskonus'un yanı sıra İç Rusya ve Sibirya Müslümanlarının, Tatarların milli-şovenist öğeleri çevresinde toplanmış, iki büyük örgütlenmesi daha vardı. Kazan'da, kendi bölge, çevre ve silahlı kollarına sahip olan Tüm-Rusya Müslüman Askeri Sovyeti (*Harbi Şura*); ve başında daha önce andığımız Sadri Maksudi'nin bulunduğu, bir burjuva ilkesi olan kültürel-milli özerklik ilkesine göre kurulmuş İç Rusya ve Sibirya Müslümanları Milli Meclisi (*Milli Meclis*).

Ekim Devrimi'ne dek, Müslüman proletaryasının bu örgütlerin yolundan gitmeyeceği apaçık hale gelmişti. Bir Geçici Yönetim'e karşı "ayaklanıyorlardı", bir onun eline yapışıyorlardı. Kerenski *Harbi Şura*'nın Tüm-Rusya Müslüman Askeri Kongresi'nin toplanmasına izin vermeyince, *Şura* şiddetli bir protesto yapıyor, kongre gizli bir şekilde çağrılıyordu, ama daha sonra

Kerenski'ye karşı Kornilov kendi "vahşi birliğiyle" ayaklandığı zaman, hem *Harbi Şura* hem *İskomus* Geçici Yönetim'e tam destek veriyor ve onu "soldan olduğu gibi sağdan da" gelecek suikastlere karşı korumaya hazır olduklarını ilan ediyordu.

Tatar proletaryasıyla Sovyet iktidarının bu örgütlerle çatışması kaçınılmaz hale geldi. Bu durum özellikle Ekim Devrimi'nden sonra hissedilir hale geldi.

Kurucu Meclis'in toplanmasına dek hem *İskomus*, hem *Harbi Şura*, hem *Milli Şura* türlü "manevralarla" kendini bir şekilde korudu. Müslüman proletaryası hâlâ güçsüz ve örgütlenmemişti, bu yüzden bunlara karşı kararlı bir tavır gösteremiyordu. Bunun vakti çok daha sonra geldi: Kurumların dağılmasından sonra, Tatar emekçi kitlelerinin bilinci sonunda berrak hale gelince, kendi saflarını oluşturup aralarında devrimci bir iç disiplin oluşturduktan sonra.

Kurucu Meclis'in dağılmasından sonra *İskomus*, Rusya Müslüman nüfusuna kurumları koruma ve "Bolşevik hakimiyetini" devirme çağrısı yaptı. Üyeleri kasabalara dağıldı ve orada Müslümanlar arasında ajitasyon yapıp, onları Sovyet iktidarına karşı ayaklanmaya çağırdı. *İskomus*'un peşine *Harbi Şura* da takıldı.

Ekim Devrimi'nden sonra Sovyet iktidarına "sadık" olduğunu açıklayan *Harbi Şura* (bu açıklama *Harbi Şura*'nın başkanı Bahautdinov tarafından, Geçici Yönetim'in devrilmesinden bir gün sonra yapılan Kazan Sovyeti'nin işçi ve köylü delegelerinin görkemli bir toplantısında yapıldı), Kurucu Meclis'in dağılmasından sonra Sovyet iktidarına ve Bolşeviklere yönelik olarak, Müslüman milli taburlarını Moskova ve Petrograd'a hareket ettireceği yolunda şiddetli uyarılar yaptı. Bu "isyana" yönelik ateşli hazırlıklar başladı. *Harbi Şura* Ukrayna Meclisi'yle ilişkiye girdi. Cephelerde ve ordularda "Moskovalı Bolşeviklere" karşı şiddetli ajitasyon yürütüldü. Tatar, Başkır ve Kırgız hakimiyetindeki etnografik merkezlerde ordulardaki Müslüman askeri birliklerinin ayaklanması artmaya başladı. *Harbi Şura*'nın Müslüman Sosyalist Bolşeviklerle ve Sovyet iktidarıyla çatışmasına yol açan kriz anına doğru, toplanmış gibidirler: Kazan'da 20.000, Orenburg'da 10.000, Ufa'da 12-15 bin kadar Müslüman asker ve Volga çevresi ve Sibirya'nın başka şehirlerinden, Astrahan, Samara, Omsk, İrkutsk, Ekaterinburg vb. şehirlerden gelen çeşitli küçük askeri topluluklar kitlesi

toplandı.

Bu vakte dek Ufa şehrinde de İç Rusya ve Sibirya Milli Meclisi eylemlerine başlamış, hemen Sovyet iktidarıyla karşıtlığını ilan etmişti.

Milli Meclis'in, Tatar-Başkır sol SD'lerin başını çektiği sol kanadı *Milli Meclis*'te *Sovnarkom*'a tebrik telgrafı göndermeyi önerdiği zaman, Meclisin çoğunluğu [öneriye] karşı çıkmıştı. Meclis, *İskomus* Başkanı Ahmet-bek Salikov'un, Bolşeviklerin kendisine önerdiği Müslüman İşleri Komiserliği görevini kabul edip etmemesi gerektiği sorusuna yanıt olarak, "Bolşeviklerle görüşmelere girmeyi" açıkça yasaklamıştı.

Orta Volga ve bütün Güney Urallar'da, Müslüman milliyetçilerinin Tatar sosyal-uzlaşmacılarıyla, "eski kardeş ve yöneticileri" olan Rus Menşevik ve sağ SD'lerin müziğiyle dans eden Tatar uzlaşmacıyla yaptığı "koalisyonun" idare ettiği Müslüman küçük burjuvazisinin Sovyet iktidarına karşı örgütlü karşıdevrimci isyana kalkıştığının belirtileri görülmektedir. İç Rusya Müslümanlarının milli bağımsızlığını politik sloganları olarak benimsiyorlar, bunu somut biçimde Güney-Ural ve Orta-Volga devletinin kurulmasının zorunluluğu olarak ifade ediyorlar.

İşte tam da bu noktada Müslüman İşleri Komiserliği ortaya çıktı. Müslüman proletaryanın, yukarıda belirtilen bütün örgütlerle başlattığı ve gitgide sertleşen devrimci savaşın idaresini hemen eline almış ve kararlı, kesin, güçlü darbelerle kısa sürede onları bastırmıştır. Bunda komiserliğin ilgili idarecilerinin başarılı kişisel tercihleri de etkili olmuştur. Bu kişilerden her biri, Tatar-Başkırlar arasında kendiliğinden ortaya çıkan bağımsız devrimci eğilimlerin tam bir ifadesini sergilemiştir. Komiserlik başkanı Mollanur Vahidov, hem devrimci enerjiyi, kararlı karakterini, zihin açıklığını ve nadir görülen hatiplik yeteneğini ustalıklı kendinde birleştirerek, Kazan şehrinin Müslüman Sosyalist Komitesi'nin lideri ve örgütleyicisi oldu; komitenin Volga çevresi ve İç Rusya'nın başka şehirlerindeki kolları da şuracılar ve onların yansımalarıyla savaşta öncü bir rol oynadı. Halimcan İbrahimov Tatar-Başkır sol SD'lerinin lideri oldu. SD'lerin başlıca devrimci karargahı Tatar-Başkırların kültürel ve politik merkezi olan Ufa şehriydi. Bu örgütlenme döneminde, Sovyet iktidarının başını yukarıda belirtilen *Milli Meclis*'in çektiği Tatar-Başkır milliyetçileriyle girdiği savaşta büyük bir rol oynadı. Şerif Manatov Başkır halklarının sosyalist-özerkçilerinin, Sovyet iktidarına yönelen devrimci kesimini temsil etti.

MMAK'nin kurulması Müslüman proletaryanın bütün devrimci güçlerinin örgütlü karşıdevrime karşı birleşik tavırlarına yönelik bir işaret oldu. Kazan, Orenburg ve Astrahan'ın çeşitli yerlerinde bölge ve il Müslüman İşleri Komiserlikleri ortaya çıktı. *İskonuus* toplandı. *Harbi Şura* üyeleri tutuklandı. Onlar tarafından toplanan Müslüman Askeri Kongresi dağıtıldı.* *Milli Meclis*'e katılım da sona erdi. Müslüman burjuvazisi iktidarı eline almayı başaramadı. İsyana kışkırttılar, ama başarısız oldu. Müslüman Bolşeviklerinin kahramanca çabaları, onların Sovyet iktidarından yana dönmesini sağladı. *Şura*cılar Kazan'ın Tatar kısmına koşup orada "Trans-Bulak Cumhuriyeti"ni kurdu. Zamanla bu "cumhuriyetin" idaresi, orada "demir" dostluklar kurmaya başlayan Beyaz Muhafızlar'ın eline geçti. Ama bu sırada Kazan Müslüman İşleri Komiserliği tarafından kurulan Müslüman Kızıl Ordu birlikleri, Petrograd ve Moskova'dan gönderilen devrimci birliklerle, birkaç saat içinde bu karton kuleleri baştan aşağı yıktı. Benzer olaylar Ufa, Orenburg ve Astrahan'da da gerçekleşti.

MMAK'nin kuruluşunun başlıca tarihsel hedefi şuydu: Rusya'nın Müslümanları arasında tarihin eksenini proletarya devriminin safına çekmek - bu başarılardan birinin örneğiydi.

MMAK'nin kuruluşunun birinci dönemindeki örgütlü çalışması şu aşağıdaki temel momentlerde ifade buldu:

Birincisi, yerel Müslüman köylülerin örgütlenme ve çalışmaların idaresi. Kazan, Orenburg, Ufa, Astrahan ve diğer yerlerde ortaya çıkan Müslüman İşleri Komiserlikleri idareye ihtiyaç duyuyordu. Müslüman nüfusa sahip başka şehirlerde de bu tür komiserlikler örgütlemek gerekiyordu. Zamanla bütün Volga çevresi eyalet ve il Müslüman İşleri Komiserlikleri ağıyla kaplandı. Ekim Devrimi'nin başarılarını koruma konusunda karanlık ve kapalı Müslüman köylülüğünün ve emekçi Müslümanların arasında önemli bir rol oynadılar. Sovyet iktidarının kurulduğu ilk dönemde, tümüyle anarşik bir biçimde çok şey yapıldığı ve Sovyet yapıcılığının farklı yönlerinin somut biçimleri daha ayrıntılı biçimde belirlenmemişken, Müslüman İşleri Komiserleri ayaklanan emekçi Müslüman kitlesi için çok önemli bir rol oynadı. Birçok şeyi içlerinde barındırdılar: hem idari yönetim, hem halk eğitimi, hem yargı, hem de askeri konular. Ancak genel Sovyet organlarının araçları kesin olarak oluştuktan sonra, bu işlevleri zamanla onlara bıraktılar.

İkincisi, Müslüman İşleri Komiserliği'nin yaptığı şeylerden biri de,

Müslüman Kızıl Ordu birliklerinin örgütlenmesinin ilkelerini oluşturmak oldu. MMAK tarafından yapılan bu çalışma, daha sonra Askeri İşler Halk Komiserliği'ne bağlı Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nda oluşturulan askeri daireye aitti. Moskova'da gönüllülerden iki Tatar-Başkır taburu oluşturuldu. Kazan'da 1. Müslüman Sosyalist Alayı toplandı. Astrahan, Ufa, Permi ve Orenburg'da devrimci Tatar ve Tatar-Başkır bölükleri oluşturuldu. Bütün bunlar Volga çevresinde devrimin geliştirilmesi konusunda büyük bir rol oynadı. sol SD isyanının tasfiyesi ve Volga çevresininin bazı kalabalık şehirlerinde (Kazan, Astrahan vb.) isyan çıkarmak yönündeki karşıdevrimci girişimler sırasında Müslüman birlikleri en iyi yönlerini gösterdi. Müslüman birliklerinin sağlamlığı ve özverisi sayesinde, özellikle bu birlikler sayesinde, Samara'nın Çekoslovakların eline geçmesinden kısa süre sonra kışkırtılan Kazan ve Astrahan garnizonlarının isyanının tasfiye edilmesi zamanında yapıldı. Eğer Kazan'daki isyan Müslüman birlikleri tarafından zamanında önlenmiş olmasaydı, kuşkusuz, Kazan çok önceden karşıdevrimcilerin eline geçmiş olacaktı.

Bu birlikler Çekoslovak hareketinin tasfiyesinde de önemli bir rol oynadı. Bir tek Kazan'dan Çekoslovak cephesine 12 kadar Müslüman piyade birliği gönderildi. Astrahan'dan gönderilen Tatar Taburları, Ufa'dan giden Tatar-Başkır Taburları daha sonra, Kızıl Ordu'nun saflarına Tatar-Başkır proletaryasının en iyi öğelerini katarak, toplu taburlar oluşturdular. Daha sonra Doğu cephesinde Kızıl Ordulu Tatar-Başkırların sayısının yüzde 50'ye varması, taşrada bu sayının daha da fazla olması şaşırtıcı değildir.

Müslüman İşleri Komiserliği'nin özellikle ilgi gösterdiği üçüncü şey, halk eğitimiydi.

Müslüman İşleri Komiserliği'nin Halk Eğitimi Dairesi daha 1918 baharında, Kazan'da, Müslümanlar arasında** Tüm-Rusya Eğitim Emekçileri Kongresi'ni topladı. Kongre Müslümanlar arasında halk eğitiminin iyileştirilmesi alanında bir dizi karar aldı. Kongrenin kararına göre, Müslüman halk eğitiminin bütün sorunlarının bilimsel incelenmesini sağlayacak ve bunların gerçekleşmesi için pratik çözümler arayacak olan bir Merkezi Müslüman Bilim Kurulu oluşturuldu. Bilim Kurulu, Kazan'da bir Müslüman üniversitesi kurulması tasarısını geliştirdi, ayrıca Müslümanların eğitimi çalışmalarının çeşitli alanlarında bir dizi önlemlere dikkat çekti. Birçok eğitim seminerleri ve pedagojik kurslar açıldı, bunlar daha sonradan

taşradaki halk eğitim organlarının idaresine verildi.

Müslüman İşleri Komiserliği tarafından bu dönemde politik çalışma alanında gerçekleştirilen en önemli şey, Tatar-Başkır Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi'nin yayınlanması ve onunla ilgili toplantı çağrısıydı. Sovyet iktidarının milli sorun konusundaki politikalarının bir ifadesi olarak taşıdığı temel önemin yanı sıra, bu eylem büyük ajitatif anlama da sahipti. Tatar-Başkır Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi'nin yayımlanmasıyla Sovyet iktidarı Tatar milliyetçilerinin elinden, ona karşı yaptıkları kendi ajitasyonlarında kullandıkları en önemli silahlarını almış oldu: Tatar proletaryası ulusların kendi kaderini tayin hakkı şiarını yükseltme konusunda Sovyet iktidarının söylediklerinin sadece sözde kalmadığını kendi gözleriyle gördü.

Bu sorunla ilgili olarak 1918 yılında Müslüman İşleri Komiserliği tarafından yapılan toplantı, çok önemli sonuçlar sağladı: Tatar-Başkır Cumhuriyeti Sovyetlerinin Kurucu Kongresi'ne çağrı komisyonu oluşturuldu. Ama komisyonun çalışmasının en temel noktasında, kongre çağrısı yapıldığı sırada, Tatar-Başkır Cumhuriyeti bölgesi Çekoslovaklar tarafından işgal edildi, bu da onun daha fazla çalışmasını engelledi. Ama, Tatar-Başkır proletaryasının Çekoslovaklara ve onların yerini alan Kolçak'lara karşı savaşında devrimci bir etki oluşturan bir şey olarak, Tatar-Başkır Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi uzun zaman etkili olmayı sürdürdü. Devrim liderlerinin çağrısı, Yoldaş Lenin, Troçki ve Stalin'in Tatar-Başkır proletaryasına Tatar-Başkır Cumhuriyeti topraklarını karşıdevrimci çeteden[103] korumak üzere yaptığı çağrı onlar tarafından duyuldu. Ama Çekoslovaklar ve Kolçak'larla yapılan bu kahramanca savaşın tarihi ayrı bir incelemeyi gerektiriyor.

Müslüman İşleri Komiserliği, Müslüman işçiler arasında mesleki hareketin temelini attı ve gelişmesini sağladı. Moskova'da, Müslüman İşleri Komiserliği'nin kurulmasından kısa süre sonra düzenlenen [73 nolu dipnota bakın] Birinci Müslüman İşçiler Konferansı'nda, Müslüman İşleri Komiserliği'nin bu alanda daha sonra yapacağı çalışmaları belirleyen kararlar alındı.

Müslüman İşleri Komiserliği, Rusya'da kalan Türk savaş esirleri arasında propagandaya özel bir önem verdi. Bu amaçla kurulmuş olan uluslararası propaganda dairesi, Türkçe olarak *Yeni Dünya* adlı özel bir gazete yayımladı, ayrıca çok çeşitli ajitasyon-propaganda çalışması yürüttü: açıklamalar yapıldı, ajitatör-organizatörler gönderildi vb. 1918 yılı yazında Moskova'da,

Türk komünist örgütlerinin krulmasının bir başlangıcı olan, Birinci Türk Sosyalistleri Konferansı[104] düzenlendi.

Müslüman İşleri Komiserliği tarafından yayım çalışmasına da büyük önem verildi. Tatar dilinde 40-50 binlik bir tirajı olan *Çulpan* gazetesi yayımlandı. Komiserliğin kuruluşunun birinci döneminde 12-15 kadar farklı broşür ve yayım, her biri 20 ila 200 bin tiraja ulaşacak şekilde yapıldı ve aynı miktarda çağrı basıldı.

Tatar-Başkır Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi'nin ilanından sonra Müslüman İşleri Komiserliği, Tatar-Başkır Merkez Komiserliği'nde yeniden oluşturuldu. Ama kısa süre sonra yeniden Müslüman İşleri Komiserliği adını aldı, çünkü bu sırada ona Türkistan, Kafkas Ötesi ve Gorski şubeleri katılmıştı. Bu şubeler aracılığıyla Müslüman İşleri Komiserliği Rusya'nın çevre bölgelerindeki Doğulu Müslümanlarla canlı bir ilişkiye girdi. Bu ilişki çok hayatiydi. Bir yandan, buraların entelijensiyasının milli-şovenist öğelerinin etkisiyle, diğer yandan, bunlarda gizlenen Rus Menşeviklerinin ve SD'lerin karşıdevrimci ajitasyonunun etkisiyle, bu bölgeler çok açık bir şekilde Merkez Rusya'dan ayrılma eğilimleri gösteriyorlardı. Müslüman İşleri Komiserliği'nin hedefi onları Sovyet Rusya'ya bağlamak oldu. Eğer 20 milyonluk Türkistan'da "*Şura ve İslamcı*lar" Özerk Türkistan şiarını yükseltirse, Müslüman İşleri Komiserliği de buna karşı Özerk Türkistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti şiarını yükseltiyordu. Türkistan'ın emekçi kitleleri Müslüman İşleri Komiserliği'nin şiarının ardından gittiler. İkinci Kongre'de Türkistan'ın işçi, köylü ve asker delegeleri görkemli bir biçimde bu özerkliği ilan ettikleri zaman, oranın emekçilerinin kalplerinde büyük bir coşku ve heyecan uyandı.

Müslüman İşleri Komiserliği'nin canlı ve verimli çalışması Çekoslovaklar tarafından bozuldu. Müttefik ajanları Kazan'da, Tatar-Başkırları Çekoslovaklara karşı ayaklandırmak üzere Doğu Cephesine giden Müslüman İşleri Komiseri yoldaş Mollanur Vahidov'u tutukladı ve kurşuna dizdi. Kazan'ın düşmesi tehlikesi göz önünde bulundurularak orada, oraya Vahidov'la birlikte gelmiş, büyük çabalar harcayarak geriye bizim cephemize dönmeyi başarmış Komiserlik Kurulu üyelerinden bir kısmı kalmıştı. Merkezde kalıp Komiser'in yerini alan[105] Kurul üyesi hastalandı ve oldukça uzun bir süre Müslüman İşleri Komiserliği idaresiz kaldı.

İkinci Dönem

Komiserliğin ikinci çalışma dönemi Kazan'ın tekrar bizim elimize geçmesi, komiserliğin çevresinde çalışanlarının hayatta ve etkin olanlarının yeniden toplanmasıyla başlar. Kurul üyesi M. Sultan Galiyev Komiser seçilir.

Komiserliğini bu dönemdeki başlacı hedefi Çekoslovaklar tarafından yıkılan merkezi ve yerel sivil ve askeri Müslüman Sovyet örgütlerini yeniden kurmaktır. *Narkomnats*, Askeri İşler Halk Komiserliği ve *Çeka*'nın izniyle, "Müslüman Proleter Örgütlerinin Kurulması ve Müslümanlar Arasında Karşıdevrimcilikle Mücadele İçin Olağanüstü Komisyon" adıyla özel bir komisyon kurulur. Komisyon, başında Müslüman İşleri Komiseri olmak üzere Doğu cephesine gider ve çalışmaya başladı. Komisyonun önünde zorlu bir hedef vardı. Merkezi Müslüman Askeri Kurulu ve merkezi Müslüman Bilimsel Kurulu, merkez organlarından kesinlikle yalıtılmıştı. Müslüman birliklerinin büyük kısmı savaşta tasfiye olmuştu. Eyalet ve il Müslüman İşleri Komiserlikleri tümüyle yıkılmıştı. Çalışanları kaybolmuş ya da kurşuna dizilmişti. Bütün bu güçlüklere rağmen, bütün bu örgütler kısa süre içinde yeniden kuruldu. Çekoslovaklarla yapılan savaşta dağılan Müslüman birlikleri de yeniden kuruldu - 1. Müslüman Sosyalist Alayı ve 1. Tatar-Başkır Taburu, ayrıca başlangıçta Doğuya gönderilen, ardından Güney cephesine getirilen Türk Savaş Esirleri Taburu da. MMAK yeni üyelerle doldu ve Moskova'ya taşındı.

Bilimsel kurulun çalışmalarının yeniden kurulması daha güç oldu. Az çok sağlam olan bilimsel gücün büyük kısmı Sibirya'da Çekoslovaklarla savaşta "ortadan kaldırılmıştı." Yine de bu örgütler Olağanüstü Komisyon'un çabaları sayesinde tekrar kuruldu. 1918 yılı sonuna doğru Tatar imlasının düzeltilmesi Tüm-Rusya toplantısını yaptı, çok olumlu sonuçlar aldı.[106] Kurul Tatar dilindeki mevcut bütün ders kitaplarının gözden geçirilmesi ve bunların emekçi okullarında kullanılmaya uygunluğu konusunda değerli bir çalışma yürüttü, ayrıca bir dizi oldukça değerli bilimsel çalışma yaptı. Taşrada Müslüman İşleri Komiserliklerinin ve başka Müslüman örgütlerinin kurulması üzerine Olağanüstü Komisyon dağıldı.

Birinci Tüm-Rusya Müslüman Komünistler Kongresi'nden ve RKP(B) MK'ya bağlı Müslüman Örgütleri Merkez Bürosu'nun kurulmasından son-

ra, Müslüman İşleri Komiserliği köklü bir biçimde yeniden örgütlendi. Partili ve siyasi işlevleri bütünüyle Merkez Büro'ya geçti. Merkez Büro'nun kurulması Müslüman İşleri Komiserliği'nin bir dizi dairesini tasfiye etti: çalışma, toplumsal güvenlik, uluslararası propaganda dairesi ve bilimsel kurul. Komiserlik, Tatar-Başkır Komiserliği olarak yeniden adlandırıldı. Kafkas Ötesi ve Gorski Daireleri Kafkas Ötesi Müslüman İşleri Komiserliği ve *Narkomnats* Gorski Dairesi olarak ayrıldı. Türkistan Dairesi tasfiye edildi ve bütünüyle Türkistan Cumhuriyeti Başkanlığı'nın idaresine geçti. MMAK'nin tasfiyesi sorunu da ortaya çıktı, ama yoldaş Stalin'in ısrarıyla bu yapılmadı.[107] MMAK'nin Tatar-Başkır Komiserliği'ne, Tatar-Başkır Komiserinin Kurul Başkanı olarak atanmasıyla kişisel bağlanması gerçekleştirildi.

Tatar-Başkır Komiserliği'nde 1919 yılının neredeyse tamamı ve 1920 yılının yarısı cephelerde, askeri çalışmalarla geçti. Kolçak'ların Volga çevresine saldırmaları döneminde Komiserliğin canlı bütün gücü Doğu Cephesine aktarıldı, komiserden daire başındakiler ve sekreterlere dek; politbürolarda, ordu karargahlarında, Müslüman birliklerinde çalıştılar. Kızıl Ordu Müslümanları arasında çok büyük çaplı çalışmalar yaptılar. Beyaz Muhafızlar'ın Müslüman askerleri, özellikle de Başkırlar arasında da büyük ölçüde ajitasyon çalışmaları yapıldı. Başkır askerlerini Sovyet iktidarının tarafına geçmeye ajite eden yeraltı çalışanları gönderildi. Çok büyük miktarda yazılı yayım da yapıldı. Kuşkusuz, Başkırların devrim safına geçmesi için, Sovyet iktidarının en büyük örneği Tatar-Başkır Komiserliği'ydi.

Komiserliğin canlı gücünün büyük kısmı, Kolçak'ların Kazan şehrine Kızıl Ordu Müslümanlarının ruhunu kırmak için tekrar saldırdıkları sırada MMAK aldı. Bunu izleyen dönemde Komiserliğin çok sayıda çalışanı Türkistan'a ve başka cephelere gönderildi.

MMAK'nin çalışmaları. MMAK siyasi alanda olduğu gibi, savaş alanında da devasa bir çalışma yürüttü. Onun çalışmaları en yakından Tatar-Başkır Komiserliği'yle bağlantılıdır.

İç savaşın alanının genişlemesi, özellikle de Müslüman nüfusun (Tatar-Başkırlar, Kırgızlar, Sartlar vb.) yaşadığı bölgede, Kızıl Ordu Müslümanlarının kitlesel heyecanını uyandıracak şekilde genişlemesi, onlar arasındaki politik çalışmaların güçlenmesini ve yoğunlaşmasını gerektirdi. MMAK'nin karşısına bu halkların proleterleri arasından binlerce kişilik siyasi çalışan ve

kızıl komutan çıkartılması ve Kızıl Ordu Müslümanlarına askeri-politik edebiyatın sunulması sorununu çıkardı.

Müslüman oluşumlar sorunu da en az bunun kadar keskin biçimde duruyordu. Köylerde bağımsız Müslüman birlikleri kendiliğinden ortaya çıktı. Bu çabaları merkezileştirmek, onlara belli bir anlam ve içerik kazandırmak ve onu daha olumlu bir yöne çevirmek zorunluydu. Planlı bir oluşum hazırlamak, ayrıca gönüllülerin idaresi gerekiyordu. Müslümanlar arasında planlı oluşumu gerçekleştirirken, MMAK çok geçmeden Müslümanlar arasında *askeri uzmanların* ve başka askeri-teknik güçlerin olmadığını kavradı. Müslüman askeri subay kadrosu sınırlıydı ve büyük çoğunluğu daha önce Beyazlar'ın safında yer almıştı. Kızıl komutanlar hazırlamak gerekiyordu. MMAK'nin çabalarıyla Kazan'da komuta düzeyinde Müslüman piyade ve süvari kurslarını açıldı. Moskovalı 2 süvari kursu sayesinde bir Müslüman bölüğü kuruldu. 1920 yılında Bakü'de süvari ve piyade bölümlerinden oluşan Müslüman piyade kursları açıldı. Kurulduklarından bu yana sadece Kazan Müslüman atlı kursu 300'den fazla piyade komutanı sağladı. 200'den fazla kızıl süvari komutan hazırlandı. Özel kurslarla yetinmeyen MMAK, kursiyer Müslümanları çeşitli genel kurslara, Genelkurmay Akademisi'ne vb. gönderdi.

MMAK'nin inisiyatifiyle iyi ayrı Tatar tüfekli taburu oluşturuldu; daha sonra Tatar yedek alayına dönüştürülen Tatar Yedek Taburu, birlikler dışında, ilk dönemde oluşturulmuştu. MMAK Kolçak ve Tatar taburlarına, beyaz Polonyalılara karşı gönüllü Tatar-Başkır taburlarının oluşturulmasında, ayrıca Yakın Doğu halklarının (Türkler, İranlılar vb.) gönüllü birliklerinin oluşturulmasında da etkin katılım gösterdi. Tatar yedek taburu tam olarak kurulmasıyla birlikte çeşitli cephelere 90'dan fazla Tatar piyade topluluğu göndermiştir.

MMAK'nin politik çalışması üç yönde oldu:

a) Ordunun politbürolarına bağlı siyasi çalışmaların yardımcı organlarının ve Müslüman seksiyon ya da alt daireler kurulması,

b) Siyasi ve kültürel-eğitmen çalışanların hazırlanması ve

c) Politbüroların ve şubelerinin askeri-siyasi yayım yapıp dağıtması.

Kazan'da siyasi çalışan kadrolarının hazırlanması için özel askeri-siyasi

kurslar açıldı. Bu tür kurslar ordunun politbüroları ve Doğu şubeleri tarafından düzenlendi. Tatar Yedek Taburuna ve diğer yedek birliklere bağlı olarak bir dizi atölye, 1 ve 2. aşamalarda okullar kuruldu, bunların hedefi Kızıl Ordu Müslümanlarının kendi içinden kültürel-eğitmen kadrolarının oluşturulmasıydı.

MMAK'nin yayım çalışması Tatarca[108] günlük gazete ve bir dizi broşür, el ilanı, çağrı yayımlanmasında görüldü. 70 kadar farklı başlıkta[109] devrimci piyes yazıldı ve çevrildi. Kurul'un son yılında *Kızıl Doğu* [*Krasnıy Vostok*][110] adını taşıyan Rusça bir günlük gazete çıkarılıyordu. MMAK'nin yayım dairesinin çalışmaları Kalçok saldırısı döneminde özellikle güçlendi. Beyaz muhafız askerleri ve cephe kuşağında yaşayan nüfus için, onları Kolçak'lara karşı isyana çağıran ve bunun nedenlerini açıklayan yüz binlerce ilan hazırlandı. MMAK çalışması sırasında Yüksek Askeri Konsey'in uyarıları doğrultusunda çalıştı.

Şu anda, bütün özerk cumhuriyetlerin RSFSC'yle askeri konularda birleşmesi ve çalışmalarının Doğuda ilerlemesiyle birlikte, MMAK Yüksek Askeri Konsey Siyasi Dairesi'ne bağlı Doğu Dairesi içinde ve Tüm-Rusya Genelkurmay Karargahı'nın[111] Doğu Dairesinde yeniden örgütlendi. MMAK'nin bütün çalışanları bu dairelere dağıtıldı.

Üçüncü Dönem

Müslüman İşleri Komiserliği'nin çalışmalarının üçüncü dönemi bütün 1920 yılını kapsamaktadır. Bu dönemde Komiserlik tarafından yapılan en önemli şey, Tatar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin ilan edilmesini hazırlamak oldu. Cumhuriyet İlanının hazırlanması ve sınırlarının belirlenmesi sırasında çalışmalara büyük katkıda bulundu. Müslüman İşleri Komiserliği tarafından hazırlanan Tatar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti İlanı, daha sonra çok kolay biçimde genel olarak özerk Sovyet cumhuriyetleri ve bölgelerle ilgili ilanların temelini oluşturdu.

Tatar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin ilanıyla Müslüman İşleri Komiserliği, *Narkommats*'ın Tatar dairesinde, içine Tatar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti temsilcilerini de katarak yeniden örgütlendi.

Tatar Dairesi'nin örgütleme çalışması, bu dönemden sonra özellikle, *Narkommats* Tatar şubelerinin, daha bunlara sahip olmayan ya da nedense

yerel eyalet ve il idare kurulları tarafından kapatılmış olan yerlerde kurulmasını sağlamak oldu. En son olay Yedinci Tüm-Rusya Sovyetleri'nin eyalet ve il idare kurulları için yaptığı kongreden sonra gözlendi, burada milli işler daireleriyle ilgili hiçbir şey konuşulmadı. Orenburg, Astrahan ve başka eyalet idare kurullarının büyük kısmı, milli işlerle ilgili dairelerini kapatmış bulunuyordu ve bunları tekrar canlandırmak için büyük çaba gerekti.

Yerel Tatar dairelerinin izlenmesi çalışması onların eğitilmesinde ifadesini buldu, ayrıca şu ya da bu konudaki bütün özel taleplerinin Merkeze iletilmesi sağlandı: matbaa makineleri, hurufat, kağıt vb.

Çeşitli yerlerdeki Tatar nüfusunun yeni idari birimler kurmaya çağrıldığını göz önünde bulundurularak, daire tarafından, bu konuyla ilgili olarak nereye, ne şekilde ve ne sebeple başvurulacağını açıklamaya yönelik özel ayrıntılı bir eğitim yürütüldü.

Daire Tatar emekçilerinin çeşitli kurslara kaydolması konusuna da büyük önem verdi. Daire tarafından, kursiyerlerin şu ya da bu kurslara ve okullara nasıl kaydolacakları, nereye başvurmaları gerektiği konusunda talimatlar yayımlandı. Yerel daireler bu noktada büyük bir enerjiyle çalıştı. Onlara çeşitli komuta ve askeri-politik ve başka kurslardan, Yaşayan Doğu Dilleri Merkez Enstitüsü'nden gelen onlarca, yüzlerce kursiyer yol gösterdi.

Yerel dairelere Batı Cephesinin şiddetlenmesi nedeniyle büyük iş düştü. Mitingler, konserler düzenlendi, çağrılar yapıldı, ödüller verildi, gönüllüler kaydedildi. Bütün bu çalışma Merkezi Tatar Dairesi'nin idaresiyle yapıldı.

Daire Ukrayna'daki çalışmalara da ciddi bir ilgi gösterdi. Merkezi Tatar Dairesi'nden eğitmenler örgütlendi: Harkov'da Ukrayna *Narkomnats*'ına bağlı merkezi Tatar Seksiyonu ve onun Krivorojki-Donstski havzasındaki yerel seksiyonları vardı. Tatar nüfusunun yaşadığı bütün işçi bölgelerinde birinci dereceden okullar, kulüpler ve okuma kütüphaneleri kuruldu. Ayrıca onların ekonomik koşulları da iyileştirilmeye çalışıldı.

Daire aynı zamanda Tatar emekçi kitlesinin kültürel ve ekonomik durumunun genel incelenmesi yolunda çalışmalar yaptı. Bu amaçla daire tarafından Volga çevresinin yerleşim noktalarındaki özel çalışanlar görevlendirildi. Daire tarafından elde edilen malzemeye dayanarak Tatarlar için ilgili merkezi ve yerel organlar aracılığıyla çeşitli kültürel-eğitim ve ekonomik örgütlenmeler ağı oluşturuldu: kulüpler, kütüphaneler, genel okulların

yanısıra mesleki-teknik okullar, ayrıca köy komünü, el işi atölyeleri vb.

Daire, Tatar nüfusunun istatistiğini ve bu nüfusun RSFSC *ve çeşitli* otonom Sovyet cumhuriyetleri içindeki dağılımını inceliyor.

Merkezi Tatar Dairesi'nin yayım çalışması Kazan'da, orada yoğunlaşmış olan Tatar matbaacılığını göz önünde bulundurarak toplanmıştır ve kolaylık için Kazan Halk Eğitim Yönetimi'nin yayım dairesiyle birleşmiştir; bu sonuncusuna Volga çevresinde yaşayan bütün Tatarların Tatarca ders kitaplarını dağıtma görevi verilmiştir. Yayımcılık görevini normal ölçülerde geliştirmeyi Tatar Dairesi kağıt yokluğundan dolayı gerçekleştirememektedir. Merkezi Tatar Dairesi'nin çeviri ve özgün broşürlerinin yüzde 90'ı sadece kağıt yokluğu yüzünden basılmadan durmaktadır.

Merkezi Tatar Dairesi'nin normal gelişimi iç savaşın ve ekonomik yıkımın genel koşullarıyla, ayrıca katkıda bulunanların az sayıda olması nedeniyle engellendi. Tatarlar arasında bilinen emekçilerin büyük kısmı askeri bölüme atandı. Çalışan yokluğundan dolayı bazı yerel daireler bile kapandı. Ama yine de bütün bu ağır koşullara rağmen, Daire önüne koymuş olduğu hedefleri gerçekleştirmiş bulunmaktadır.

Narkomnats'ın Merkezi Tatar Dairesi'ne Başkanlık Eden
M. Sultan Galiyev

GA RF. F. 1318. -Op. 1- D. 1045. L. 27-34. Orijinal.
Sultan Galiyev M. Stati. Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan. Tat. Knij. İzd. -vo, 1992, s. 293-310.

[* Burada bir belirsizlik var. Tüm-Rusya Müslüman Askeri Konseyi dağıtılmamıştı. 3 Mart 1918'e kadar çalışmalarını sürdürmüştü.]
[** Burada 23-31 Mayıs 1918 tarihleri arasında düzenlenen Üçüncü Tüm-Rusya Müslümanları Eğitimciler Kongresi'nden bahsedilmektedir.]

1921

Kopyası RKP(B) MK'ya,
Milletler Halk Komiseri J. V. Stalin'e
Kırım'daki Durum Üzerine Rapor

14 Nisan 1921

Narkomnats Kurulu ve RKP(B) MK Örgütlenme Bürosu'nun kararıyla, *Narkomnats*'ın bir temsilcisi olarak Kırım'a gönderildim. Kırım'da onbeş gün kadar kaldım (13 Şubat'tan 29 Mart'a dek) ve bu süre içinde Kırım'daki parti ve Sovyet işçileriyle yeterince iyi bir biçimde tanıştım. Kırım'daki hem partili, hem Sovyet işçileri oldukça anormal bir durumdaydılar. Eğer Merkez ilgi göstermez ve Kırım'a yönelik yapılan hataları düzeltmek konusunda kararlı önlemler almaz, orada görülen anormal durumu ortadan kaldırmazsa, birkaç ay içinde Sovyet Rusya tekrar Kırım'ı kaybetme riskiyle karşı karşıya kalabilir. Bu düşüncemi Kırımlı emekçilerin büyük kısmı da paylaşmaktadır.

1. Parti Çalışması

a) Genel olarak

Kırım'da örgütlü ve planlı bir çalışma görülmüyor. Başka her şey gibi, parti çalışması da el yordamıyla yapılan bir nitelik taşıyor. Bunun açıklaması bir yandan, *Oblastkom*'un [Bölge Komitesi] kararsız, "akışkan" ve

yetersiz yapısı, diğer yandan bütünüyle parti örgütlenmesinin zayıflığı ve demoralize olmuş olmasıdır.

Başlangıçta Bölge Komitesi sekreteri yoldaş Samoylova'ydı (Zemlyaçka) - oldukça sinirli ve hasta olan, bir inanç sistemi olmadığından ve işçilerin belleğinde neredeyse "arkaik zamanlardan" beri yer etmiş olan bir kadın. Olur olmaz her şeye sinirlenmeler, bütün yoldaşlarla aşırı yüksek bir sesle konuşmalar, mümkün olmadığı yerde aşırı titizlik göstermeler, "farklı bir görüşe sahip olmaya cüret eden" ya da basitçe dış görünüşünden "hoşlanmadığı" herkese karşı yersiz üstünlük taslamalar, işte "çalışmasının" öne çıkan özellikleri bunlardı. Kırım'dan parti çalışanlarının kuzeye geri gönderilmesi, özellikle de özellikle de MK Örgütlenme Bürosu'nun Kırım'daki parti çalışanlarının ancak MK'nın kararıyla gönderilmesi kararından sonra, epidemik bir karakter aldı. Herhangi bir inceleme yapılmadan herkes "gönderildi", sadece bireyler de değil, onlarla yüzlerle toplu olarak herkes. Örgütün bu şekilde terörize edilmesi çok olumsuz sonuçlar verdi. Yoldaş Samoylova Kırım'dayken tam olarak bütün çalışanlar karşısında titriyor, o budala ya da hatalı kararları verse bile onu yargılamaya cesaret edemiyorlardı. Ama Kırım sınırlarından dışarı uzanmaya kalkışınca, neredeyse bütün örgüt ona karşı "ayaklandı" ve bu "ayaklanma" hiç olmayacak bir biçim aldı. Örgütün büyük kısmına yönelik olumsuz yaklaşımlar, bütün Merkezi "bürokratik merkeziyetçilikle" suçlayıp buna karşı "demokratik merkeziyetçiliği" çıkarmalar, "merkezciler" ve "yerelciler" arasında keskin bir karşıtlık çıkarma ölçüsüne dek vardı -işte yoldaş Samoylova'nın diktatörlüğünün sonuçları. "Demokratik merkeziyetçilerin" aşırıya kaçmasıyla, tahmin edileceği gibi, bunlara karşı bir "bürokratik merkeziyetçilik" yandaşı grup doğdu; bu grubun resmi toplantılarda, Kırım'a proleter demokrasisi ilkeleriyle işgal edilmiş bir ülke (?) şeklinde olgunluktan uzak yaklaşımları "kızıl arkaiki" övmeye kadar saçmalık düzeyine vardırıldı (Vişnevski-Simferopol örgütlenmesinin seçim öncesi toplantısında). Bu grubun örgüt içinde çok küçük bir azınlık oluşturmasına karşın, partinin idaresi Kırım'da somut olarak onların ellerinde bulunuyor.

Yoldaş Samoylova'nın ayrılmasından sonra onun yerini 4. Ordu Askeri Konsey üyesi yoldaş Lide aldı. Lide aynı zamanda Merkezden gelinceye dek yoldaş Polyakov'un Kırım *Revkom* Başkanlığı görevini de üstlenmişti.

Yoldaş Lide fiziksel olarak hastaydı, çabuk yoruluyordu ve dinlenmeye ihtiyaç duyuyordu. İki omzu ve tek bacağı felç olmuştu ve çok büyük güçlükle hareket edebiliyordu. Kısa süre önce doktorun yaptığı teşhis, organizmasının kendini aşırı zorladığını ve eğer tedavi edilmezse, birkaç ay içinde aklını kaybedebileceğini ortaya koyuyor. Böyle bir çalışanın parti çalışmasının idaresini elinde bulunduramayacağı açıktır. O da yoldaş Samoylova'nın yolundan gitti, doğrusu zaman zaman bazı zayıflıklar gösterdi, ama bunlar sürekli bir karakter göstermiyordu ancak içerde yarattığı gerilimle örgütü sarsıyordu. Bu kararsızlık, bu arada, *Oblastkom*'un bölge parti konferansı sorunundaki tavrının narinliği olarak konuşuluyordu. Örgütün ruh hali bölge konferansının toplanmasını gerektiriyordu. Ama bu yapılmadı, örgütlenme amacının berraklaşmadığı ortaya çıkmış oldu. Yine de bir süre sonra *Oblastkom* konferans çağrısı yaptı. Ama köylerden temsili komitelere, *Oblastkom*'a karşı bir ruh haline girmiş olan kadrolar gelmeye başlayınca, *Oblastkom* bölge konferansını Parti MK'sı adına topladı ve şu anda Kırım'da örgüt köylerde "seçilmiş" temsili yerel komitelere ve belde komitelerine sahip ve merkezde[112] "atanmış" bir Bölge Komitesi yer alıyor. Kısa süre önce Simferopol örgütünün ilgili çalışanları tekrar, bir bölge konferansının toplanması çağrısında bulundular ve bunun 1-3 Mayıs tarihlerinde yapılması kararlaştırıldı. Ama Akulov'un gelişiyle (*Oblastkom*'a Merkezden atanan sekreter) konferans tekrar belirsiz bir zamana ertelendi. Belli ki, bütün bunlar parti ortamına öfke ve hoşnutsuzluk dışında hiçbir şey getirmiyor, eğer yoldaş Polyakov ve Akulov'un Merkezden gelmelerinin ardından, yerel işçiler ve halk arasında başka herkesten daha çok otoriteye sahip olan bazı yerel emekçilerin (*Revkom* üyesi Gaven, İsmail Firdevs ve *Oblastkom* üyesi Babahanov gibi) Kırım'dan rica ettiği şeyleri dikkate alacak olursa.

b) Tatarlar ve Milli Azınlıklar Arasındaki Çalışma

Milli azınlıklar, özellikle de Tatarlar arasındaki çalışmalar da azalmıştır. Simferopol'de, Kırım'ın bu merkezinde, otuz kadar Tatar komünist var, köylerde bu sayı daha da az. Sözgelimi, Sivastopol'un bütün Tatar seksiyonu, kalabalık Tatar nüfusuna sahip Bahçesaray bölgesini de içine alacak şekilde, parti üyeleri arasına 12-14 kişi sokmuştur ve etkin bir üyeye sahip değildir. Bu da bir yandan, bütün Kırım örgütlenmesinin ortak demorali-

ze halini açıklıyor, diğer yandan da yerel nüfusun içinden çıkmış parti gücünün olmadığını ve onların dayanışma halinda olmayıp örgütsüz olduklarını gösteriyor: Kendi aralarında entrikalar çeviren emekçiler, aralarında kendi "yandaşlarını" oluşturmaya çalışan Tatar emekçilerini de entrikalarına katıyorlar. Özellikle, Tatarlar arasında parti çalışmasının güçsüz olmasının bir nedeni de, Tatar emekçilerinin de işaret ettiği gibi, *Oblastkom*'da Tatar emekçilerinin güvenerek çalışabilecekleri, belli bir sosyal temele sahip bir konumun bulunmamasıdır. Tatar emekçiler başlangıçta konumlarını bu açıdan belirlemişler. Geçici bir önlem olarak Tatar köylerinde, Tatar köylerinin katmanlaşmasına karşı alınacak geçici önlemlerin başlıca aracı olarak Yoksulluk Komiteleri (*kombed*) [*komitet bednosti*] önerdiler, bunlar zaten Sovyet iktidarının Kırım'a gelmesiyle birlikte kendiliğinden ortaya çıkmıştı. Ama *Oblastkom* nedense bunları kabul etmedi, Merkezin gözetimi sorunun ortaya attı, ama oradan da daha bir yanıt gelmedi. Böylece, Tatar köylerinin katmanlaşmasına dair çalışma daha baştan çöktü, Tatar işçilerinin çalışmaları sırasında önlerine büyük güçlükler çıkardı.

II. Sovyet Çalışması

Kırım'da parti örgütlenmesinin anormal durumu Sovyet çalışmalarının durumuna da yansıdı. Ama Sovyet çalışmasının gelişiminde, bu nedenlerin yanı sıra, onun anormal bir şekil almasına yol açan başka, özgül koşullar da vardı.

Bu açıdan ilk ve çok büyük bir hata Kırım'da kızıl terörün çok yaygın kullanılması oldu. Kırımlı işçilerin kendi ifadelerine göre, Vrangel'in subayları tarafından Kırım'da katledilenlerin sayısı 20 ila 25 bin kişi arasında değişmektedir. Sadece Simferopol'da 12.000 kişinin katledildiğini belirtiyorlar. Halk arasındaki söylentiler bu sayıyı bütün Kırım'da 70.000'e kadar taşıyor. Bunun gerçekten böyle olup olmadığını doğrulamayı başaramadım.[113]

Bu terörde en kötü olan şey, kurşuna dizilenler arasında, Sovyet iktidarına şerefle hizmet etme konusunda sağlam ve samimi bir kararla Vrangel'den uzak durmuş olan çok sayıda kadronun bulunmasıdır. Bu yüzden yerel örgütlerimiz ve yönetim birimlerimiz büyük zarar gördü. Bu kurşunlardan nasibini almamış olan bir aile neredeyse yok gibi: Şu ailede

bir baba ölmüş, şu ailede bir kardeş, üçüncüsünde bir oğul vb.

Ama bu kurşuna dizilmelerde özellikle dikkati çeken şey, bu kurşuna dizmelerin tek tek kişilere değil, topluluklara, onar kişilik topluluklar şeklinde yapılmış olması. Kurşuna dizilenler soyulmuş ve silahlı birliklerin önüne çıkarılmış. Bu kurşuna dizme "sistemi" sırasında mahkum edilenlerden bazılarının dağlara kaçmayı başardığını söylüyorlar. Tahmin edileceği üzere, onların çıplak ve aklını kaçırmış bir halde köylere gitmesi, köylüler üzerinde olumsuz bir izlenim bırakmıştır. Onları saklamışlar, beslemişler ve dağlara götürmüşler. Bütün bunlar gerçekle ne kadar örtüşüyor, söylemek zor, ama merkezdeki ve taşradaki neredeyse bütün emekçiler bunu onaylıyor.

Bu türden bir dizginsiz ve acımasız terör Kırım nüfusunun bilincinde silinmez ağır bir tepki uyandırmıştır. Sovyet emekçileri karşısında herkes bir bakıma güçlü, saf içgüdüsel bir korku, bir tür güvensizlik ve derinden gizli hınç duymaktadır.

Kırım'daki anormal koşulları yaratan ikinci bir şey, Güney Cephesinin yapay olarak yaratmış olduğu ekonomik kan emiciliktir. Kırım'ın geri alınmasından sonra, bu küçük bölgede toplam 6 Ordu vardı: Budenniy'in 1. ve 2. Süvari Ordusu, Mahno'nun ordusu, 6. ve 4. Ordu ve bu ordulardan bir tane daha.[114] Hepsi de Kırım'dan beslendi ve her biri Kırım'ı alarak, çok büyük miktarda "av ürününe, " ayrıca atlara vb. el koydu. Çeşitli Kızıl Ordu birlikleri zorla el koyduğu halde, kimse onlara karşı çıkamadı. (Bu noktayı Lide onaylamaktadır.) Simferopol'de, barış zamanı 80.000'den fazla bir nüfusun olmadığı bir yerde, şu anda 4 ordunun bir arada bulunması sonucu, 200.000'den çok insan bulunması ilginçtir. Bütün bunlar, hep birlikte ele alındığında, bütün Kırım üzerinde korkunç bir ekonomik krize yol açmaktadır. Üretim koşulları günden güne kötüleşiyor. Daha çok Tatar nüfusun yerleştiği (elden çıkmış olan) bütün güney bölgesi şu anda tam anlamıyla açlık çekiyor. Ekmek ancak Sovyet çalışanlarına veriliyor, geri kalan nüfus, şehirde olsun, köylerde olsun kesinlikle hiçbir şey alamıyor. Tatar köylerinde artık açlıktan ölüm olayları görülüyor. Özellikle çocuk ölümü artmış durumda. Doğu Kadınları Bölge Konferası'nda Tatar delegeler, Tatar çocuklarının "sinekler gibi öldüğünü" belirtti.

Üçüncüsü, Sovyet iktidarının doğru çalışmasını örgütsüz hale getiren

şey olağanüstü organların fazlalığıdır. Kırım gibi küçük bir bölgede karşıdevrimle savaş için üç organ bulunuyor: 4. Ordu Özel Dairesi, Kırım *Çeka* ve (Çarlıktan kalma eski denizcilik kalıntılarının[115] yerini alan) Denizcilik İşleri Özel Dairesi. Bunlar 50 *verst*'lik [*verst* = 1.06 km. Rus uzunluk birimi] bir kıyı şeridinin üzerinde etkinlik göstermektedir. Bunların yanı sıra, köylerde ayrıca il politbüroları bulunmaktadır, bunlar yine bu bölgede paralel bir çalışma yürütmektedir. Onların konuyla ilgili yetkileri üzerinde hiçbir sınırlama yoktur. Her biri kendi anlayışına göre davranır. Bunun sonucunda, köylerde, özellikle Tatar köylerinde, çok sayıda tutuklama, saldırı vb. meydana geliyor. *Morde*l [Denizcilik İşleri] Özel Dairesi'nde eski Vrangel muhafızları çalıştırıyor. Bunu dairenin başkanı da bilmektedir. Burada motif, göreve bağlılıktır. Buna karşın, benim bulunduğum köylerde, özel dairenin yandaş kadrolarının kendi konumlarını, Sovyet iktidarına karşı suç niteliğindeki, Vrangel'e bağlı olarak gerçekleştirdikleri eylemlerde kullanmak için kullandıklarını ve bunun için onların suç işlediklerini bilenleri "karşıdevrimciler" diyerek yıldırmaya çalıştıklarını belirttiler. Tatar temsilcilerin açıklamalarında, özellikle Türkiye'den kaçanların yaşamakta olduğu Kırım'ın güney sahilindeki Yunanlıların da özel dairelere yardımcı olduğu belirtilmektedir. Kendi konumlarını Tatarlar ve Türklerle olan "milli düşmanlıkları" hesabına, kişisel olarak, onlara yönelik sahte söylentilerle ve onları karşıdevrimci göstererek, ceza birliklerinin onların peşine düşüp avlamasını sağlayarak kullanmayı hedeflemektedirler. Bu açıdan, Sovyet iktidarının Kırım'daki ikinci döneminde Tatar milliyetçi-kurultaycılara yönelik (geçmişte Sovyet iktidarına karşı yaklaşımları nedeniyle) bir af ilanı yayımlamış olmasına rağmen, bu dönemde nedense her şeyin aynı şekilde devam etmesi ilginçtir. Ayrıca Vrangel döneminde aktif olarak onunla mücadele etmiş ve kızıl-yeşilleri desteklemiş olanlar bile suçlanmaktadır. Örneğin, Vrangel'e karşı ajitasyon yaptığı için onun tarafından kurşuna dizilmeye mahkum edilmiş ünlü sol kurultaycı Çapçakçi aranmaktadır. Aranma süreci, tutuklanan Tatar köylülerin korunması için bana resmi olarak başvurmasından sonra başladı. Kırım'dan ayrılmadan önce, aramanın devam etmesinden korkan Çapçakçi'nin bilinmeyen bir yere gizlendiğini öğrendim.

Olağanüstü organların çokluğu, onların merkezileşmemişliğine ve herhangi bir ciddi çalışmalarının olmamasına bağlı olarak sadece

karşıdevrim için zemin hazırlamaktadır. Bu açıdan şu vereceğim örnek ilginçtir. Simferopol'de Tatarların yaşadığı Kızıl Ordu ilinden (eski Yaltinski) temsilciler, Denizcilik İşleri Özel Dairesi tarafından tutuklanan Tatar köylülerinin serbest bırakılmasının olası olup olmadığını sormak üzere bana geldi. Ben gelinceye dek tutuklananların mahkemesinin ertelenmesi için Sivastopol'a bir telgraf gönderdim ve Kırım'ın güney kıyısından dolaşırken, Denizcilik İşleri Özel Dairesi'ne uğradım. Orada bana, sözde monarşik bir komplonun ortaya çıkarıldığını ve Yaltinski'lilerin aradığı Tatarların komplocularla ilişkisi olduğunu belirttiler. Bir ayrıntı daha öğrendim, bu konuda bir kanıt bulunmadığı halde, komployla suçlananlar çoktan kurşuna dizilmişti.

Bütün bunlar yerli halkı aşırı terörize etmektedir. Güney bölgelerinde, *Narkomnats* müfettiş ve başkanlık örgütçülerine sunduğum raporda belirttiği gibi, Tatar nüfus, tutuklama ve baskınlardan korkarak geceyi evlerinin dışında, komşularda ya da komşu köylerde geçiriyor. Büyük kısmı dağlara gidiyor ve orada ormana yerleşiyor. Bazı köylerde nüfusun yarısı dağa çıkmış durumda.

En olağanüstü organları ve yandaşlarını ilgilendiren şey, kendilerini tamamıyla suçsuz hissediyor olmalarıdır. Yasadışı sorgular, suçlamalar ve hapsetmeler sıradan olaylar halini almıştır. Şu olay ilginç. Parti'nin Onuncu Kongresi'nden ve de yerel basında konuşmalar, makaleler ve köylülerin davranışlarıyla ilgili Kongre tarafından alınan kararların yayımlanmasından sonra, güzel bir günde 4. Ordu Özel Dairesi Simferopol'daki şehir pazarına bir baskın düzenledi. Baskın çok gürültülü ve fanatik bir şekilde düzenlendi. Tüfekler doğrultuldu, halk yakalandı, ellerindeki her şeye el konuldu, evlilik yüzüklerine dek her şey. Kimse de bu konuda uyarıda bulunmamıştı: ne *Oblastkom*, ne *Revkom*. Gürültüler, bağrışlar koptu... Ve ancak bunun ardından, özel dairenin oldukça "dikkat çekici" davranışından sonra ilgili emekçilerin oturumunda Kırım'daki Sovyet çalışanlarının davranışlarının anormalliği sorunu açık biçimde ele alındı.

Kırım'da Sovyet iktidarının yanlış davranışlarından biri de, ortaya konuşundaki örgütsüz ilkeye rağmen, burjuvazinin elindeki fazlalık denen şeylerin "el konulması" oldu. Merkezde (Simferopol'de) başladıktan sonra, hızla taşraya yayıldı ve bazı köylerde kronik bir hastalığa dönüştü.

Aşırı derecede örgütsüz biçimde yürütüldü ve "el koyma"dan çok yağma halini aldı. Kendi payıma Alupka şehrinde bu tür bir "ayırma"ya tanık oldum. Bütün partili ve Sovyet çalışanları bu işle uğraşıyordu. Kurumlar çalışmıyordu. "El koyma" Kızıl Ordu silahlı birlikleriyle yürütüldü. Kızıl ordulular hepsi nedense sarhoştu. *Revkom* Başkanına, bunun sebebini sorduğumuz zaman, şarabın "çok kötü," "üçüncü sınıf" olduğunu ve Kızıl Ordulular ondan çok az içmiş olduğunu söyledi. Akşamleyin barakaların yanından geçerken, ister istemez şu şahneye şahit olduk: Birlik Komutanı, suratı şaraptan kıpkırmızı bir halde, Kızıl Ordululara tutarsız emirler veriyordu. Duymayanlara da bağırıyordu. "Sen de öyle bir içtin ki, bize iki yudum ancak kaldı" diye hiddet ve öfkeyle bağırdı Kızıl Ordululardan biri ona. Böylece bir bardak şarap için kavga ettiklerini anladık.

El konulan şeylerin dağıtımı da örgütsüz bir şekilde yapıldı. Sözgelimi, Simferopol'de Tatar yoksulları, korkunç ihtiyaçlarına rağmen (kadınlar paçavralar içinde, çıplak ayaklı ve yarı çıplak geziyor), kesinlikle hiçbir şey alamadı. Buna karşın Tatarlar arasından çok sayıda fazlalık ayrılmıştı, onlar için mobilya yerine geçen çarşaf ve battaniyeye kadar.

Kızıl Sağlık Evi

Kırım'a gitmeden önce de, Kırım Kızıl Sağlık Evi'nin siyasi özerkliğinin ilanını yanlış buluyordum. Başlangıçta Kırım'ın özerkliğini bununla birlikte ilan etmek şart değildi, kendisi, kendi inisiyatifiyle kendi sağlık evini ilan etti. Kırım'a gittikten sonra, bu görüşümden daha emin oldum. Kızıl Sağlık Evi örgütü bu tür anormal koşullarda yürütüldü ve yürütülüyor, bu yüzden bütün bu önlemler kolayca çiğnenebilir. Bilindiği gibi, kaplıcaların toplandığı Kırım'ın güney kıyısının tamamı, ondan yararlanan bölge için besin kaynağıdır. Orada tütün ve meyve yetiştiriliyor. Nüfusun yüzde 90'ını topraksız Tatarlar oluşturuyor, onlar için eskiden burjuva sağlık mekanları bir çok açıdan gelir kaynağıydı (üreticilik, daire kiralama, tütün, şarap ve meyve satışı). Sağlık mekanlarını örgütlerken, öncelikli sıraya yerli nüfusun üretimini iyileştirmeyi almak şarttır. Ama onların durumu iyileşmediği gibi, tersine onların "fazlalıkları ayrıldı": tütün, şarap, un vb. Üretim açısından bir gelişme sağlayamadılar: dört bir yana muhafız birlikleri yerleştirildi. Bunun sonucunda oranın yerli nüfusunun

durumunda tam bir tezat belirdi: hem Sovyet çalışanları ve sağlık mekanındaki hastalarla, hem de "beslenen" sağlık mekanı hastaları ve Sovyet çalışanlarıyla tam anlamıyla açlık çeken ve tüberküloz ve açlıktan ölen oralılar, tütüncüler ve meyveciler arasında.

Böyle bir durumda yerli nüfusun hem sağlık mekanına, hem de hastalara karşı, düşmanlık dışında *hiçbir* şey besleyemeyeceği açıktır. Hastaların konusu da bundan iyi değildir. Sağlık mekanları için yeterince kesin üretim temelleri sağlanmamıştır. Sağlık mekanlarının sağlayabildiği, sözgelimi çok miktarda mayalaşmış süt ve Vrangel'lerden geriye kalmış, nedense Kırım'dan getirtilen başka ürünler olmaktadır. Yağ kesinlikle yok. Hastalara anormal dozda şarap sağlanmaktadır. Aralarında kuzeye geri gidenler görülüyor. Anlaşılan, çevrelerindeki atmosfer onları olumsuz etkilemektedir. Son günlerde Yalta'da, hastaların Rusya'ya gitmek üzere toplanıp dilekçe vermesi gibi olaylar gözleniyor. Bu şekilde 200 kadar kişi toplandı. Daha fazla imza toplanması *Çeka* organlarının müdahalesiyle önlendi. Sağlık mekanlarının idari personeli neredeyse tümüyle uzmanlar arasından seçilmişti. Partililer oldukça azdı. Karşıdevrim orada kendine çok uygun bir yuva bulabilir. Kaplıca idaresiyle yerel iktidar arasında, Kırım'ın merkezinde, köylerde olduğu gibi, aşırı anormal bir karşılıklı ilişki kurulmuş durumda. *Tsukist*'ler (kaplıca merkez idaresi çalışanları)[116] yerel organlara tepeden bakıyor: Kırım'daki bütün Sovyet organları onların gözünde *TSUK* (kaplıca merkez idaresi) ve kaplıcalara hizmet etmek için uygun organlardır. Yerel organlarsa bundan kaygılanıyorlar, çünkü Güney kıyısında *TSUK* en iyi yerleşim yerlerini almış bulunuyor. Bütün daçalar ve misafirhaneler onun elinde ve bunların yüzde 90'ı yeni hasta grupların beklentisiyle boş tutuluyor. Eskiden 80-100 bin kişilik bir halkın yaşadığı Yalta'da, "yerleşim yeri krizi" nedeniyle artık 10-15 bin kişi yaşıyor. Nedense kaplıca idaresi ve yerel Sovyet kurumları en iyi misafirhanelere yerleşiyor, dışarıdan gelenlerse sokakta yatıyor (sözgelimi, ben Yalta'ya Kırım *Revkom* üyesiyle birlikte gittiğimde 5-6 saat boyunca kendime bir yer bulamadım ve ancak özel dairenin devreye girmesiyle sonuca ulaşabildik). Bu tür "kriz" sayesinde Yalta'daki Tatar okulları şehrin kıyısındaki birtakım küçük barakalara sığınıyor, burada 60-70 kadar çocuk bir arada okuyor.

Kaplıcaların örgütlenmesinde de, yerli nüfusun onlara yönelik olumsuz

tutumlarını besleyen anormal bir yön var. Bu hastaların dağılımında yerli, Kırım halkı neredeyse hiç dikkate alınmamış. Kırım'a sadece 150-200 kadar yer ayrılmış: 20 yer *Revkom*'a, 30 yer *Oblastkom*'a, diğerleriyse sendikalara. Yerli halkın neredeyse hiç sendikalarda çalışmadığı göz önünde bulundurulursa, bu kurumlardaki kaplıcalara gitmeleri imkansız hale geliyor. Ayrıca yerli halkın sanatoryumda yatma izninin Moskova'dan yoldaş Semaşko'ya gelmesi gerekiyor. Bu arada Kırım'ın asıl nüfusunu Tatarlar oluşturuyor, Kırım'ın güney sahili neredeyse yüzde 70-80 tüberküloza yakalanmış durumda ve sanatoryumda yatmaya en az kuzeydeki emekçiler kadar hakları var.

Milli Sorun

Kırım'daki milli sorun temelinde, Kırım'ın başlıca nüfusunu oluşturan Tatarların, bir dizi tarihsel nedenin getirdiği, özgün sosyo-ekonomik ve kültürel-eğitsel ihtiyaçlarının doğru şekilde çözülmesine bağlıdır. Bu tür ihtiyaçlardan biri ve en temel olanı, kuşkusuz, toprak sorunudur. Tatar köylülüğü, özellikle güney ve kuzeyde çok az toprağa sahiptir. Güney kıyısında, toprak işçisi Tatarların ortalamaya birazcık olsun yaklaştığı tek bir köy yok gibidir. En iyi topraklar orada *pomeşçik*'lerin ve Çar kölelerinin [*holop*] eline geçmişti. Tatarların tarım arazisinin yetersizliği *pomeşçik* topraklarının ele geçirilmesiyle giderildi. Şu anda bütün bu topraklar, doğrudan Merkeze bağlı olan ve kesinlikle yerel iktidara ve yerli nüfusun çıkalarına karşılık vermeyen *Yujsovhoz*'un [Güney Devlet Çiftliği][117] denetimine verildi. Böylece, şu anda Tatarlar bu toprakları işlemek hakkından yoksunlar. Ama *Yujsovhoz*, bir tek *pomeşçik* topraklarıyla yetinmeyip çok eskiden beri oranın yerlilerine ait olan ve onlar tarafından işlenen topraklara da el koyuyor. Bu çok basit bir şekilde yapıldı: bütün bağların en az onda biri millileştirilmiş ilan edildi.

Sovyet ekonomisi açısından, bunlar üzücü bir tablo ortaya çıkarmaktadır. Bunların başında büyük çoğunlukla eski çiftlik ve mülk idare eden *pomeşçik*'ler oturmaktadır (sadece ikamet yerleri değişmiştir), baştan aşağı eski sömürgeci duhuna sahiptirler. *Sovhoz* [Çiftlik] örgütleriyse düzene kavuşmamıştır, anarşiktir. Tembel olmayan herkes (kuşkusuz, mağdur ve hakları elinden alınmış Tatar nüfus dışında herkes), çiftliklere ve tarlalara el koydu ve kendi *sovhoz*'unu ilan etti.

Bu şekilde el konulan toprakların daha fazla değilse de, en az yarısı işlenmemiş haldeydi ve Kırım'ın güney sahilinin tarımcı kültürünün tamamı ölmüştü. Tatar köylülerinin toprağından ölçüsüzce el koyulmasının ilginç bir örneği, (Yalta yakınlarındaki) Ay-Vasil nüfusundan Yalta belediyesinin 70 toprağı aşar olarak almasıdır. Buradaki toprak tütün plantasyonu olarak kullanılıyordu, şimdiyse arpa ekiliyor.

Sovhoz'lar sahipsizdir. *Graf* [kont] Vorontsov-Daşkov çiftliğine gittiğimde, lüks bir bahçe içindeki (3 sahibi vardı: *Sovhoz*, *Narobraz* [Halk Eğitim Müdürlüğü] ve kimbilir kim) değerli güney kültür bitkilerinin, oraya (Vorontsov-Daşkov adına eski idare eden) çiftlik sahibi tarafından salınmış bir inek tarafından çiğnendiğini gördüm.

Tatar nüfusunu ilgilendiren bir başka sorun da, halk eğitimidir. Dışarıdan bakıldığında bu konuda her şey yapılmış gibidir: *Narobraz* tarafından idare Tatarlara göredir, Tatarlar için örgüt dairelerine sahip özel bir organ, Tatar Siyasi Dairesi kurulmuştur. Ama gerçekte neredeyse hiçbir şey yapılmamıştır, çünkü *Narobraz*'ın bu bölgede yoğun ve örgütlü-planlı bir çalışma yapma olanağı alınmıştır. *Narobraz*'ın çiftliklerinin yüzde 90'ına askeri kurumlar, barakalar ve cephaneler tarafından el konulmuştur. Tatarların tek kültür kurumu olan Tatar Eğitim Semineri kapatıldı, çünkü çiftlik arazisi bir askeri komutanın emrine verildi. *Narobraz*'ın ve kurumunun kendisi en küçük çiftliklere yerleşti. Bu açıdan Tatar nüfusuna hizmet veren kurumlar özellikle acınacak durumda. Sözgelimi, Tatar Drama Stüdyosu, aynı zamanda kursiyerlerin barınağı olarak hizmet veren tek bir pis odada bulunuyor. Kursiyerler ve öğretmenler stüdyonun açılış gününden sonra geçen iki-üç ay boyunca ne maaş, ne ödenek alabildi ve iyi olanları da buradan ayrıldı. Tatarlar arasındaki kültürel-eğitsel çalışmada yaygın biçimde kullanılabilecek tek güç, Tatar entelijensiyasıdır. Buna karşın *Narobraz*'ın Tatar entelijensiyasını çalışmaya çağırması girişimleri başarısız kalıyor: tek tek kişiler geliyor, ama kitle bir yanda kalıyor, çünkü olağanüstü organların aşırı ilgisini çekiyorlar. Tatarların kültürel-eğitsel çalışmaya katılmadan uzaklaştırılması, görüldüğü üzere, Tatarlara yönelik Ruslaştırıcı bakışlarından kurtulamamış olan Rus kadrolarının *Narobraz*'daki başarısız seçimlerine de yardımcı oluyor. Sözgelimi, *Narobraz* Müdür Yardımcısı (partili) yoldaş Smolin, Simferopol'da *Narobraz* Müdürü olarak Tatar Dairesine, Tatar

öğretmenlerin toplantıya verecekleri raporların kesinlikle Rusça olması için resmi uyarı yayımladı. Bunu belirtilen toplantı çağrısının değişmez koşulu olmasını sağladı. Aralarında Rusça okuryazarların yüzde 10-12 kadar olduğu Kırım Tatarlarına yönelik bu yaklaşımın, ancak yasal bir protestoya yol açacağı ortadadır, çünkü Kırım'da Çarlık sırasında bile Rusça Tatarlar için şart olmamıştır.

Tatarlar arasındaki halk eğitiminin anormal durumunun daha görünür bir tablosunu sunmak için, Tatarların okul eğitimi hakkında şu aşağıdaki rakamları vermek yeter. Bütün Kırım'daki 1035 birinci derece ve 78 ikinci derece okul arasından Tatarların payına 312 birinci dereceden ve 1 tane ikinci dereceden okul düşmektedir. Ve bu, Tatarların Kırım içindeki nüfusunun yüzde 45'ten fazla olduğu halde böyledir. Eğitim alan Tatar oranıyla Tatar nüfusunun toplam olarak aldığı oran arasında bir dengesizlik vardır. Tatar nüfusunun yüzde 24 kadar olduğu Djanskoy ilinde, 1. derece okullarda okuyan Tatar sayısı yüzde 4-5'e ulaşırken, Simferopol ilinde bu oran rakam olarak 15/42, Evpatoriysk'te 9/40, Feodosiysk'te 10/37 vb.dir.

İncelememizin gösterdiği üzere, Tatarlar arasında halk sağlığı konusu da üzücü bir durumdadır. Kırım'ın Tatar köylerinde tek bir hastane, tek bir klinik, tek bir dispanser yok. Bütün Kırım'da Tatarlar arasında sadece 2-3 tane tıbbi personel var. Doğru, bütün bu anormalliklerin yüzde 99'u geçmişe aittir, ama asıl felaket, Sovyet iktidarının Kırım'da bunların ortadan kaldırılması ve düzeltilmesi yönünde kesin radikal önlemler almaması ve şu anki koşullarda alamamasıdır.

Kırım'daki parti idarecileri ve Sovyet yapısının Merkezin milli sorun konusundaki politikasını anlamaktan çok uzak olduğu, belki ilk bakışta küçük görünen, ama bu bölgede bıraktıkları izler açısından önemli olan hareketlerine bakarak anlaşılabilir. Sözgelimi, yoldaş Lide'ye gidip de ona Kırım'da *Narkomnats* temsilciliğini örgütlemenin gerekliliğinden bahsettiğimde, Kırım'da bu tür bir Milli İşler Dairesinin kurulmasını gereksiz saydığını, bu yüzden ancak Tatarlar arasında parti çalışmalarıyla ilgilenmem gerektiğini belirtti. Bir temsilcilik örgütlenmesi için resmi izni *Oblastkom* aracılığıyla, Kırım'a geldikten iki hafta sonra, ancak yoldaş Polyakov'un gelişinden sonra elde edebildim. Onbeş gün geçmesine rağmen temsilcilik için bir daire bulamadım. Temsilcilik başlangıçta Tatar

Bölge Bürosu'nda,[118] ardından Tatar kadın kulübünde çalışmaya başladı. Bir olay ilginçti. Kırım'ın il, bölge ve köy *Revkom* temsilcilerinin kongresi sırasında, Tatar kitlesinin siyasi bilincini ve genel olarak onlar arasındaki çalışmaları geliştirmek için kongrede bulunan Tatar köylerinin *Revkom* temsilcilerine Tatar işçilerinden yararlanmayı önerdim. Başlangıçta kabul etmediler, buna *Oblastkom*'un izin vermeyeceğini söylediler. Ama sonra kabul ettiler. Buna karşın *Oblastkom* Sekreteri, Sovyet iktidarının milli siyaset raporundan sonra Tatarların Kırım Cumhuriyeti sorunun ortaya atabileceği kaygısıyla izin vermedi. Ancak ikinci kez ısrardan sonra Tatar delegelerinin kongreden sonra bir gün daha kalmalarına "izin verildi." (Tatar *Revkom* (Firdevs, İdrisov, Memetov) ve *Oblastkom* (Deren-Ayerli) çalışanlarına "ayıya" bakar gibi bakılıyor). Onların sesleri ancak son zamanlarda yoldaş Polyakov'un gelişi ve Tatarların yerleştiği dağlık alanda çeteciliğin güçlenmesiyle duyulur oldu. Sovyet işçilerinin, birkaç istisna dışında Tatarlara yönelik yaklaşımında, bir tür yabancılık ve inançsızlık hissediliyor, onlardaki devlet yaşamına aktif katılmaya yönelik yaygın kendiliğinden çabalardan korku hissediliyor. Bu, elbette, Kırım'da gönüllüleri içeren, zamanında Bugurusłan Dağı'nda Yüksek Askeri Konsey'in emriyle, Polonya Cephesine gönderilmek üzere ayrı bir Tatar Taburunun oluşturulmasından anlaşılmaktadır. Buna karşın bu Tabur ajitasyon ve Kırım Tatarlarını Kızıl Orduya çekmek için uygun bir araç değildir. Vrangel'in arkasından harekete geçmiş olan, yerli Tatarların Yeşil Ordu birliği de böyle bir katılıma erişti. Bu birlik birkaç ay içinde açları toparladı, onları sayısız vaatle kandırdı. Sonuçta bir şey çıkmadığını gören Yeşil Ordulular çevreye dağıldılar, söylendiğine göre bir kısmı da dağlara geri kaçtı (*Oblastkom* üyesi Deren-Ayerli'nin ifadesi).

III. Sonuç

a) Kırım'daki genel politik durum

Kırım'da yürütülen parti çalışması da, Sovyet çalışması da anormal durumdadır. Bu anormallik karşıdevrimle savaş için fazla sayıda olağanüstü organın, ayrıca merkezi sivil organların olmasıyla, ayrıca yerel iktidarın örgütsüz çalışmasıyla artmaktadır (*TSUK, Yujsovhoz, Vneşторg* [Dış Ticaret Müdürlüğü] vb.). Milli sorun temelinde yanlış çözülmektedir. Toprak ve de üretim sorunları da yanlış çözülmüştür. Oranın yerli halkı

her açıdan zarar görmektedir. Tatar nüfusu, Vrangel döneminde Sovyet iktidarından beklediklerivle başına gelenler arasında tam bir tezat görmektedir:

1) Burjuva-kapitalist düzende Tatarlar *pomeşçik* toprağını kiralama olanağına sahipti ve böylece ekmeklerini kazanıyorlardı; Sovyet düzenindeyse az toprağa sahip olmaları bile zorlaştı;

2) Eskiden Kırım Tatarları kendi milli askeri birliklerine sahipti: Kırım'ı koruyan Simferopol ve Bahçesaray'daki Tatar süvari birlikleri, en iyi barakalara yerleşmişti; Sovyet iktidarı yalnız milli askeri birlikleri değil, gönüllülerden oluşan, savaşta deneyim kazanmış Tatar uluslararası Kızıl Ordu birliklerini de tasfiye etti;

3) Eskiden burjuva kaplıcaları Tatarlara geçinme olanağı sağlıyordu, Kızıl Sağlık Evi'yse bunu vermediği gibi, onların son geçim kaynağını da ellerinden alıyor;

4) Burjuva düzeninde Tatar nüfusu rahatça hareket olanağına sahipti, şimdiyse böyle bir olanağı yok, çünkü özel birlikler tarafından baskı görüyor;

5) Eski rejimde Tatarlar ürettikleri ekmek ya da manifaktürün alışverişini serbestçe yapma olanağına sahipti; Sovyet iktidarı onlardan bütün şarap, tütün ve meyveleri aldı, karşılığında da hiçbir şey vermedi.

İşte Kırım Tatarlarının Sovyet iktidarıyla ilgili yargısını oluşturan çıplak gerçekler. Bütün bunlar Tatar nüfusun bilincinde Sovyet iktidarının örgütlü, ama gizli bir sömürge politikası olduğu, bu politikanın onun küçük burjuva doğasına sahip bir yer olarak Doğuya güvensizlikten kaynaklandığı düşüncesini doğuruyor; sömürgelerin kurtuluş hareketinin gelecekteki kaçınılmaz savunma dalgasının bir öncüsü olarak Türk-Tatarların ekonomik ve politik olarak tamamıyla demoralizasyona uğratılması hedefini izlediğine inandırıyor. Sovyet iktidarı ve komünizm, bireysel mülkiyet hakkının olumsuzlanmasına dayanan yeni bir Avrupa emperyalizmi biçimi olmaktadır, bu yüzden de eskisinden daha güçlü ve korkunçtur - işte açlıktan ölen ve tüberkülozdan kırılan Kırım Tatarlarının aklından geçen başlıca düşünce budur. Kırım'dan Gaven ve Firdevs gibi emekçilerin alınması, yerlerine milli sorunda "solcu" Akulov'ların geçirilmesi bu durumu daha da güçleştirmekten başka şeye yaramayacak.

Bütün bu söylenenlerden sonra, Sovyet iktidarını büyük mutlulukla karşılamış olan Tatar nüfusunun (bunu bütün emekçiler dile getiriyor), şu anda artık bize karşı olduklarını, yüzlerini Türkiye'den gelen Türk gemilerine ve Anadolu'ya çevirdiğini görmek şaşırtıcı olmaz. Dağlara kaçıp orada kurtuluş arıyorlar ve orada eski Vrangel subaylarının eline düşüyorlar. Dağlarda çetecilik günden güne artıyor. Sovyet emekçilerine baskınlar sıklaşıyor. Sıcağın artmasıyla bu sıralar daha da şiddetlendiler.

Doğru, son zamanlarda benim ve Tatar *Revkom* emekçilerinin Güney bölgesinde yaptığı geziler ve *Oblastkom*'la *Revkom*'un ortak toplantısına bizim tarafımızdan sunulan rapordan sonra, Tatarlara yönelik yanlışların düzeltilmesi yolunda bir dizi karar alındı: *Morved* özel dairesinin kaldırılmasıyla karşıdevrimcilere yönelik savaşın merkezileştirilmesi; geçmişteki suçlarından dolayı eski kurultaycılara yönelik çıkarılan affın yinelenmesi; Tatar köylülerinin toprak ihtiyaçlarının takibe alınması, fazlalıklara el konmasının yasaklanması vb. Ama bütün bu kararlar artık kağıt üstünde kalıyor, kısa süre içinde bu önlemlerin hayata geçirilmesi yönünde katı bir kararlılık yok.

b) Kırım'a yönelik alınması gerekli önlemler

Kırım'ın boğucu havasını dağıtmak ve orada normal bir ortam yaratmak, benim inancıma göre, ancak şu önlemlerle olabilir:

1) Kırım'ın, Dağıstan ve Gorskaya Cumhuriyetlerinin[119] anayasalarıyla birlikte, bir anayasaya sahip Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ilan edilmesi;

2) Kırım'da da, Gürcistan[120] konusunda kabul edilen her şeyin, hiçbir hata yapılmadan hemen yürürlüğe sokulması;

3) Topraksız Tatar köylülerinin toprak ihtiyacının güneydeki eski *pomeşçik* toprakları ve kuzeydeki "kolonizatör"ler[121] hesabından hemen karşılanması;

4) Tatar emekçilerinin Parti *Oblastkom*'unu güçlendirmek; *Oblastkom* bünyesine katılan yoldaş Deren-Ayerli çok gençtir ve bölge ölçeğindeki bir parti çalışmasını idare edemez; Kırım *Revkom* üyeleri yoldaş Firdevs ve Memetov'u öneriyorum;

5) Kırım Tatarları Sovyetlerinin Kurucu Kongresi toplanıncaya dek

Kırım *Revkom*'un Başkanını atamak; parti çalışmasının idaresini yoldaş Polyakov alabilir; yerli Tatar emekçiler arasından Kırım *Revkom* Başkanlığı görevine yoldaş Firdevs uygun düşüyor, dahası o Kırım'da Sovyet iktidarının ilk döneminde Kırım örgütünün sekreteriydi ve Kırım'ın koşullarını çok iyi tanımaktadır;

6) Müslüman nüfusa sahip bölgelerdeki geçmiş çalışmalarında, milli sorun konusunda Tatar sınıfsal ayrımı için kötü bir "aşırı solculuk" politikası sergilemiş olan Yoldaş Akulov'u ve bir dizi başka yoldaşı Kırım'dan çekmek;

7) Kırım lehçesine hakim Tatar emekçileri, Kırım'daki parti çalışmasına katılmaları için hızla harekete geçirmek;

8) Bütün Kırım ölçeğinde, Kırım *Çeka*'sının bütün işlevlerini alıp Çarlıktan geri kalan bütün izleri, *norved* Özel Dairesi'ni ortadan kaldırarak, karşıdevrimle savaşın merkezi hale getirmek;

9) Kızıl Ordu'dan Kırım'a destek aktarmak, Kırım'ı iç ve dış saldırılardan korumayı üstlenecek, Tatarlardan oluşan ayrı bir Kızıl Ordu birliği kurmak;

10) Yoldaş Gaven ve Firdevs'i Kırım'da bırakmak; Kırım'da Sovyet iktidarının gelişim tarihini herkesten daha iyi tanıyan ve orada normal durumu sağlamayı başarabilecek olan tek kişi yoldaş Gaven'dir; partili olduğu gibi, parti dışındaki kitle üzerinde de büyük otoriteye sahiptir, ayrıca hafif ölçüde tüberküloza yakalandığından Kırım havasına ihtiyaç duymaktadır.

Narkomnats Kurulu Eski Üyesi Sultan Galiyev

Kırım arşivi. - 1996 - No 2. Yayım ve dipnotlar S. A. Usov'a aittir.

Mustafa Suphi ve Çalışmaları

Peygamberlerin kendi ülkelerinde tanınmadığını dile getiren söz gerçekten de doğruymuş. Türk komünistlerinin başı olan Mustafa Suphi gözü dönmüş ve fanatik bir sokak kalabalığı tarafından işkence edilerek, Karadeniz'in derinlerine atıldığı[122] o aynı şehirde doğmuştu. Trabzon doğduğu şehirdi. Orada doğdu ve çocukluk yıllarını orada geçirdi. M. Suphi'nin bir kasaba memuru olan babası, oğluna "büyük" bir paşanın kariyerini hazırlıyordu ve M. Suphi sultanın adını taşıyan yüksek bir devlet lisesine girdi. Ama kaderi ona başka bir kariyer hazırlamıştı. Üniversiteyi Türkiye'de bitirdikten sonra Suphi yoldaş Fransa'ya gider ve Paris'te hukuk fakültesine yazılır. Paris'te bilimsel sosyalizmin temelleriyle tanışır. Üniversitede iki yıl geçirdikten sonra, Suphi yoldaş Türkiye'ye geri döner ve İstanbul Yüksek Ticari Tarım Enstitüsü'nde politik ekonomi öğretmeni olur. Emperyalist dünya savaşı sırasında, "*Birlik* ve İlerleme" partisinin çabaları sonucu Türkiye de buna katılınca, Suphi Türk militaristlerinin kararlı ve geniş bir toplumsal eleştirisine girişir. Türk hükümeti onu "anglofillikle" suçlar ve devlet suçlusu olarak, bir kaleye hapseder. Ve o ancak 1917 yılı başında, Şubat Devrimi'nin başlangıcı-

na yetiştiği, Rusya'ya kaçmayı başarır. "Savaş mahkumu" olarak önce Sibirya'ya gönderilir, sonra Kırgızistan'a (Uralsk şehrine). Ekim Devrimi'nden sonra Suphi yoldaş Moskova'ya geçer ve daha yeni örgütlenmiş olan Merkezi Müslüman İşleri Komiserliği *Narkomnats*'ına [Milletler Halk Komiserliği] hizmet etmeyi önerir. Bu Sovyet iktidarıyla dayanışmaya giren ilk Türktür.

Suphi yoldaşın Bolşeviklerle birlikte çalışması, ona karşı gazete sayfalarında (Kazan'da *Koyaş* ve *Yıldız* vb.) vahşi bir av ilan eden Müslüman milliyetçi entelijensiya ve sosyal uzlaşmacıların dizginsiz nefretine neden olur. Tatar milliyetçileri, bir Türk profesörünün, "bütün düşünen Rusya'nın" onlara karşı sabotajlarla mücadele ettiği bir sırada, Bolşeviklerle nasıl dayanışmaya girebildiğini anlayamazlar. Suphi yoldaşın Sovyet iktidarından Müslüman İşleri Komiserliği'nde çalışması için onlarca milyon aldığı söylentileri yayılır vb. Bu aynı zamanda, bir avuç cesur Bolşevik ve yeni Müslüman sosyalistlerin Sovyet Rusya'nın Müslüman halklarının milli şovenizminin darbesiyle kahramanca bir savaşa giriştiği karanlık bir dönemdir. Suphi yoldaş sorumlu bir çalışma yüklenir: *Tsentronatskom* [Merkezi Müslüman İşleri Komiserliği] düzeyinde uluslararası propagandalar bölümünü kurmak ve yönetmek. Suphi yoldaş çok kısa bir zamanda Türk savaş mahkumları için *Yeni Dünya* (*Noviy Mir*) adını taşıyan bir haftalık sosyalist propaganda yayınını hazırlamak ve ayakları üstüne dikmeyi başarmıştır. Türk savaş mahkumları arasında bilimsel sosyalizmin ve Marksizmin temellerinin yaygınlaşması ve onlara Ekim Devrimi'nin rolünün ve anlamının açıklanmasını sağlayan "Yeni Dünya" gazetesi, aynı zamanda Türkiye'nin burjuva milliyetçisi hükümetine karşı, satılık paşaları ve yardakçılarını açıkça kırbaçlayarak ve de sosyalist devrimci olanları onları devirmeye ve Türkiye'de Sovyet düzenini yerleştirmeye çağırarak yoğun bir ajitasyon yürütmekteydi. Gazete Türk savaş mahkumları arasında büyük otoriteye sahip oldu ve aralarında binlerce kopya halinde dağıtıldı. Zamanla *Yeni Dünya*'nın çevresinde küçük, ama sağlam bir Türk Marksistleri çekirdeği oluştu.

Suphi yoldaşın uluslararası sosyal devrim önündeki başarıları, Rusya komünistleriyle birlikte yürüttüğü çalışmaların ardından, Türkiye'nin örgütlü Komünist partisinin kurulması için sürekli ve belirgin bir çizgi izlemiş olmasıdır. Bu çalışma onda entelektüel-eğitmen ve soyut [kuram-

sal] bir niteliğe değil, proletaryanın alt kesimleri arasında ve savaşın öncü saflarında devrimci eylemlilikle canlı ve kaynaşan bir niteliğe sahip olmuştur. Beşinci Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi'nde Müslüman delegeler tarafından Müslüman İşleri Komiserliği'nin Kurul Başkanlığına seçildiğini, Kazan'ın düşüşünden birkaç hafta önce oraya Müslüman sosyalist-komünist komitelerinin[123] Merkezi Müslüman Sosyalist Komitesi için çağrıda bulunmaya gittiğini ve burada bulunan sosyalist-Türkleri örgütlediğini görüyoruz. Onun inisiyatifiyle ve onun önderliğinde Türk savaş mahkumlarından Çekoslovaklarla savaşmak üzere bir alay düzenleniyor. Kazan'daysa Türk sosyalistlerinin Tüm-Rusya Konferansı'nın yapılması için Moskova'ya çağrı planı hazırlanıyor. Bu konferans aynı yılın Haziran ayında toplanıyor. Doğru, onda 25-30 kişiden fazlası yoktu, ama bu sayı da çalışmanın başlaması için yeterliydi. Suphi yoldaşın önderlik ettiği konferans bütün Türk sosyalist göçmenlerin, *RKP(B) programını* temel alarak, tek bir komünist örgütte birleşmelerini karara bağlıyor.

Bekleneceği üzere, Suphi yoldaşın girişimleri Türk hükümetinin "uyanık gözünün" dikkatinden kaçmaz. Gerçekten huzurları kaçıyor. Ve o zamanın Türk hükümetinin Moskova elçisinin Sovyet hükümetine birbiri ardına "Brest anlaşmasına dayanarak" Türk savaş mahkumları arasında "Bolşevik propagandanın" durdurulmasını ve *Yeni Dünya* gazetesinin kapatılması taleplerini içeren notalar gönderdiğini görüyoruz.

Dahası aynı elçinin Doğu diplomatlarına özgü kurnazlıkla, Sovyet iktidarının gözünde Suphi yoldaşın "prestijini" düşürmenin yollarını aramaya başladığını görüyoruz. Belirtilen konferansa "sosyalist" görüntüsü altında bir casus-provokatör sokmayı başarıyor. Bu provokasyon zamanında ortaya çıkarılıyor. Ama izleri kalıyor.

Bosnalı Müslüman, Avusturya savaş mahkumu olan, Moskovalı Tatar milliyetçilerinin hizmetinde bulunan, Bülbüloviç adında biri, nasıl oluyorsa Sovyet iktidarının merkezi organlarından birinin enformasyon servisine ulaşıyor ve orada Müslüman İşleri Komiserliği ve de aralarında Suphi yoldaşın da bulunduğu[124] başında bulunanlar üzerine pis, provokatif bir karşı istihbarat yazıyor.

Şu anda, bir komünist olarak Suphi yoldaşın kaybına ağlarken, o zaman, o 1918 yılında, Bülbüloviç'in bir Türk Paşasının diktesiyle yazılmış karşı istihbaratında yazılanları ve buna benzer provokatörleri nefretle

hatırlıyoruz. Ama o zaman bu karşı istihbaratlar, bir dizi iç çelişkilerine rağmen, her şeye karşın Suphi yoldaşın kişisel yaşamında olduğu gibi, çalışmalarında da oldukça büyük bir rol oynamıştır.

Uzun zaman güvensizlik ve kuşkulu yaklaşımlar atmosferinde çalışmak zorunda kalmıştır. Ve bu onu korkunç biçimde yormuştur. Dahası dış koşullar da, onu şahsen tanıyan ve onunla birlikte çalışan neredeyse tüm yoldaşlarının cepheye gitmesi, Müslüman İşleri Komiseri Mollanur Vahidov'un da Kazan'da Çekoslovaklar tarafından yakalanıp vurulması şeklinde gelişmiştir. Bu sırada Suphi yoldaş Çekoslovaklar tarafından yıkılan Müslüman proleter örgütlerinin yeniden kurulması ve Volga ve Ural Müslümanları arasında karşıdevrimcilikle savaş için Olağanüstü Komisyon üyeliğine getirildi, ama belirtilen nedenlerle ilk dönemde Stalin yoldaşın gelişine dek çalışmaya katılma imkanı bulamadı.

1918 yılının ikinci yarısı ve 1919 yılının ilk yarısında Suphi yoldaş Kazan'da, Çekoslovaklar tarafından dağıtılan Merkezi Müslüman Bilim Kurulu'nun yeniden kurulması işini yürütür, ayrıca yerel Tatar ve savaş mahkumları arasındaki parti çalışmalarına etkin biçimde katılır. 1918 yılı Eylül ayında onun başkanlığında, Tatar imlasının ve Tatar alfabesinin sadeleştirilmesi için, değerli pratik sonuçlar sağlayan[125] bir Tüm-Rusya Konferansı toplanır. Tatarlar arasında sosyalist aydınlanmanın sağlanması alanında da bir dizi başka ciddi çalışmalar yapılmıştır. Suphi yoldaş Askeri İşler Halk Komiserliği düzeyindeki Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun çalışmalarına da, onun kısmen Türk savaş esirlerinden oluşan Kızıl Ordu alayları kurmasına yardım ederek katılır. Türk komünistleri arasında çalışmalar yapmayı da unutmaz. Moskova'yla Türk işçi kitlelerinin ve savaş mahkumlarının yoğun olduğu şehirler arasında ilişki kurulmasını sağlar. Bu sonunculara Türk komünist örgütlerinin hücreleri oluşturulur.

Suphi yoldaş *Narkomindel*'in [Dışişleri Halk Komiserliği] Moskova, Petrograd ve diğer şehirlerde 1918 yılında düzenlediği "uluslararası mitinglerde"[126] de etkin bir rol alır. 1919 Martında III. Komünist Enternasyonal'in Birinci Örgüt Kongresi'ne katılır. Kırım'ın Sovyet askerleri tarafından alınmasının ardından Komintern tarafından burada çalışmaya gönderilir. Kırım'da, Sovyet iktidarından 1918 yılı çarpışmalarından sonra uzaklaşan Tatarlar arasındaki çalışma, ona karşı

ustalıklı bir yaklaşımı gerektiriyordu. Bu yaklaşımı M. Suphi yoldaşta bulunuyordu. RKP(B) *Oblastkom* [bölge komitesi] üyesi ve buna bağlı Tatar bürosunun temsilcisi olan, ayrıca Simferopol'a taşınmış olan "Yeni Dünya"nın redaktörü olan Suphi yoldaş, kendini bütünüyle çalışmasına veriyor ve görece kısa bir zamanda hem parti çevrelerinde, hem de ahali içinde geniş bir otorite kazanıyor. Suphi yoldaşın inisiyatifiyle, Kırım Tatarlarından ve Türk işçilerden düzenlenen Uluslararası Doğu Alayı, asker yerleştirmekte olan general Slaşçov'a karşı, bizimkilerin geri çekilişini örterek çarpışıyor. Orada Türkiye için parti çalışmasını da unutmuyor. Kırım'da görece kısa bir zaman kalmasına rağmen, İstanbul'a ve Türkiye'nin diğer şehirlerine, Türkiye'nin komünist cephesinin ilk kadrolarını oluşturan onlarca komünist göndermeyi de başarıyor. Suphi yoldaşın Kırım'daki çalışmalarının sonuçları kendini sonra, Vrangel döneminde gösterdi. Onun Kırım'da Tatarlar arasında ilan edilen bütün seferberlikleri çöktü.

İngiliz gizli servisi de, kendi payına, Suphi yoldaşın kişiliğine karşı oldukça büyük bir ilgi gösteriyordu. Beyazlar, Kırım'ı almayı başaramadılar, buna karşın M. Suphi'yi ele geçirmek için casuslar gönderilmişti. Anlaşılan, onun Kırım'da gizli bir çalışma için kaldığını düşünüyorlardı. Zorlu aramalardan sonra M. Suphi "bulundu ve asıldı." Kırım'daki Beyaz Muhafız gazetelerinden biri[127] böyle bir beyanda bulundu. Buna karşın Suphi yoldaş bu sırada, Kiev yakınlarında Petlyurovski-Dengakinski alaylarının kuşattığı 12. Ordu'da bulunuyordu ve yiğitleriyle birlikte Beyaz Muhafızlar'ın yoğun çemberini aşıp kendi bölgesine ulaşmaya çabalıyordu. Suphi yoldaş daha sonra Türkistan'a, Afganistan ve İran'dan geçerek gizli çalışma için Türkiye'ye ulaşma hedefiyle yola çıktı. Türkistan yolunda, Dutov-Kolçak cephesini yarmak umuduyla, bir süre Samara'da Türkistan Cephesi'nin siyasi bölümlerinde çalışır. Türkistan'da Suphi yoldaş 1920 yılı baharına, Azerbaycan'da Sovyet iktidarının ilan edilerek Bakü'ye geçinceye dek çalışır. Hem Türkistan'da, hem Bakü'de çalışması çok çeşitlilik ve verimlilikle öne çıkmaktadır. Taşkent'te partinin il komitesi düzeyinde Uluslararası Propagandalar Bürosu'nun başına geçer ve Türk, İran, Afgan, Buhara ve Hint komünistlerini örgütler. Bir süre yerel yerli nüfus, Sartlar, Tacikler, Türkmenler arasındaki parti çalışmalarına etkin katılım gösterir.

Bakü'ye geçtikten sonra Suphi yoldaş kendini neredeyse tamamıyla Türk çalışmasına verir, tabi diğer Doğu ülkelerinin komünist örgütleriyle ilişkiyi kaybetmeksizin. Burada "İttihatçıların" (Türk burjuva-milliyetçi partisi "Birlik ve İlerleme"nin önde gelenlerinin) yakın katılımı ve idaresi altında ortaya atılmış "Türkiye Komünist Partisi"yle karşılaşır. İttihatçılara Suphi yoldaş şöyle seslenir: "Proleter işlerinden çekin elinizi!..", onların sahte komünist partisi çözülür.

Daha sonra Suphi yoldaşın önüne, Türkiye'de çalışan bütün gizli komünist grup ve örgütlerin birleştirilmesi ve merkezileştirilmesi şeklinde alabildiğine karmaşık bir sorun, ayrıca solcu Türk sosyalist partileriyle karşılıklı ilişkilerin açığa kavuşturulması sorunu çıkar. Anadolu'da gelişen bütün milli kurtuluş hareketine karşı kendi yaklaşımını belirlemesi de kaçınılmazdır. Merkezi "Türk Komünist Örgütleri Bürosu" kurulur. İstanbul ve Anadolu'da bulunan bütün komünist gruplarla ilişki sağlanır. Eylül ortasında Bakü'de Türkiye Komünist Örgütler Kongresi düzenlenir. Kongre Türkiye'deki bütün komünist grupların tek bir Türk Komünist Parti içinde birleştirilmesi ve merkezileştirilmesi kararını alır. Partinin MK temsilcisi olarak Suphi yoldaş seçilir. Komünist partiye III. Komünist Enternasyonal platformunu tanımış olan sol-sosyalist parti "*Çefçe*" katılır. TKP'ye Türk sosyal demokrat partisinin üyeleri de katılır. Suphi yoldaşın başkanlığındaki TKP MK, Bakü'deki çalıştığı süre boyunca devasa bir örgütlenme çalışması yapmıştır. Anadolu'da ve Türkiye'nin Müttefiklerce işgal edilmiş olan bütün önemli noktalarında MK birimleri örgütlenir. Türk savaş mahkumlarının ve işçilerin bulunduğu Kafkaslar'ın ve Güney Rusya'nın çeşitli şehirlerinde de bölümler ve hücreler oluşturulur.

Ajitatör olarak geniş bir program çerçevesinde siyasi kurslar düzenlenir. Bakü'deki savaş mahkumlarından, daha sonra Anadolu'ya yönelttilen komünist bir alay düzenlenir. Yayın çalışmasının gelişimi özellikle güçlendirilmiştir. Gençleri ve kadınları parti çalışmasına çekmek için de büyük çalışmalar yapılmıştır. Mustafa Suphi gibi birisinin kaybedilmesi, Türkiye'nin komünist hareketine büyük bir darbe indirmiştir. Türk Komünist Partisi, onun şahsında, Sovyet Rusya'nın sosyalist devriminde dört yıllık bir pratikten geçmiş ve onun sürekli gelişimini ve Tataristan'dan Kafkas Ötesi'ne sonlanan bütün Doğu ülkelerindeki çok

çeşitli hallerini ayrıntılı biçimde incelemiş olan bir önderi kaybetmiştir.

Daha ancak 34-35 yaşlarındaydı.

Suphi politik hasımlarının ondan gözlerini ayıramayacağı kadar güçlü ve enerjikti. Katiller kiminle uğraştıklarını biliyorlardı...

Ve sen bilinmeyen mezarında huzurla uyu, devrimin zamansız kaybı!.. Senin başlattığın işi yaşayanlar tamamlayacak...

Jizn Natsionalnastey, 1921, 16 Ağustos, 14(112).
Sultan Galiyev M. Stati. Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan. Tat. Knij. İzd. -vo, 1992, s. 110-117.

Açlık Çarlığı'nda(Yolculuk İzlenimleri)

Sızran. Parlak güneşli bir gün.
Sıcak ve boğucu.

— A-bi-i-biiii... bir parça ekmeeeekk... zavallı ve hazin bir şekilde uzanıyor bitkin seslerle, gölgeler gibi platforma yığılmış aç çocuklar...

Üstleri başları yırtık pırtık, pis, içeri göçmüş ve kaybolmuş gözlerle, solgun ve bezgin yüzlerle.

Bir vagondan diğerine geçiyor, her pencerenin önünde monoton bir sesle hep aynı yürek parçalayıcı ve ruhu yaralayan çağrıyı tekrarlıyorlar.

Ama tren, anlaşılan, artık alışmış buna...

Ancak ara sıra açık pencereden merhametli bir el uzanıyor ve vagondan toplanan bir şeyleri veriyor ya da sadece artıkları atıyor... Çığlık ve bağırtılar başlıyor. Hepsi pencereye koşup atılan parçayı alan ilk kişi olmaya çabalıyor...

— Bana... Abiciğim, bana... Ablacığım, bana...

Dört bir yandan onlarca ses çınlıyor.

Dövüşüyorlar... Birileri haykırıyor. Birileri çığlık atıp küfürleşiyor. Birisi ağlıyor...

....

Bir yanda takke takmış bir küçük çocuk duruyor. Anlaşılan, Tatar.. Solgun ve hüzünlü.. Susuyor, ama hep pencereye bakıyor.

Tatarca bir şeyler bağırıyor.

Ana dilimi duyunca şaşırdım, mekanik bir biçimde ağzımı açıp kulak kesildim. Ama o orada durmaya devam etti, bana doğru gelip gelmemeye karar veremedi..

— Ne duruyorsun.. Gel yanıma..

Geldi.. Ürkek ve tedirgin.

— Ne arıyorsun burada?

— Sibirya'dan geliyorum..

— Niye geldin buraya?..

— Karnımı doyurmaya..

— Nasıl, karnını mı doyuracaksın?

— Evet, karnımı doyurucam.. Dileniyorum..

Çocuğun hikayesi kısacık. Tataristan Cumhuriyeti'nden gelmiş. Bir sürü yetim var. Hayatta kalan bir tek ninesi var... Çok aç. Gelecek harmana kadar bir şey yok. Ninesi ona Sibirya'ya "karnını doyurmaya" yollamış. Şimdi ona dönüyor..

— Uzun zamandır yemek yemedin mi?

— Bütün hafta boyunca..

— Peki evde ne yiyeceksin?

— Daha bilmiyorum..

Sakin, telaş etmeden konuşuyor. Sanki her şey yolundaymış gibi.. Gerçek bir kaderci, yaşamını kör talihin eline kararlı biçimde bırakmış..

Çocuğa ekmek ve biraz para veriyoruz. Verilenleri heyecanla alıyor ve dört bir yanını kollayarak, ekmeği açlıkla ısıra ısıra vagondan telaşla aşağı

atlıyor..

— *Rahmet* [sağolun- Eski Türkçe] - diye titrek sesi geliyor uzaklardan.

...

Ufa'ya yaklaştıkça gitgide daha çok Tatarla karşılaşıyoruz. Abdulino'da Başkırlar da görünmeye başlıyor.. Geniş, çıkık çeneli, esmer, samimi yüzler ve kısık gözler.. Bir sürü yetişkin.. Bazısı bir şeyler satıyor: ellerinde birkaç parça yağ ve haşlanmış koyun eti..

— Tavariş.. tavariş.. Bir parça ekmek karşılığında yağ verelim.. - diyorlar çaresiz seslerle, gözlerimizin içine bakarak..

— Al.. Bir parça *guna* [yalnız- Tatarca] da olsa al..

Ama alan yok.. Yağ sıcakta pişmiş ve damla damla akıyor..

Diğerleri susuyor. Sadece pencereye yaklaşıp hüzünlü gözlerini yolculara dikiyorlar.. Ve bakıyorlar, durmadan bakıyorlar..

Ama bakışları okumayı bilen için ne çok şey söylüyor..

...

Hızla ilerliyor tren. Telgraf direkleri, istasyon barakaları, köyler ve tarlalar akıp geçiyor. Dört bir yanda tarlalar güneşten yanmış. Sadece bazı yerlerde bodur ve nadir arpa görünüyor ve birkaç yerden seyrek görülen yulaf ve mısır çıkmış..

Rayların yanında göçmen kervanları ilerliyor. Öküzlerin, atların üzerinde, yürüyerek sonsuz bir insan kervanı ilerliyor: yaşlılar, gençler ve çocuklar.

İşte kervan arabası ilerliyor. Uzun zaman yürümekten yorgun düşmüş at başını indirmiş, peşinden zar zor sürüklüyor eşyalar, sandıklar, hastalar dolu arabayı.

Arabalarda oturan kadınların, yaşlıların, çocukların yüzleri solgun. Yorgun erkekler keyifsizlikle yürüyor. Orada Ruslar da, Tatarlar da, Moldovlar da var. Hepsi Volga çevresinden: farklı dillerden, farklı soylardan.. Birisi durdu. Ayaklarını zar zor kıpırdatıyor, önden gidenleri yakalamaya umudu yok..

İşte tek başına bir Tatar ailesi dinlenmeye oturmuş.. Tozlu at arabası

dinleniyor.. Ateş yakılmış. Önlerinde çaydanlık kararıyor. Yüksek milin üzerine bir beşik asılmış.. Ateşin çevresine kadın ve çocuklar yerleşmiş.

İşte üstü başı paramparça ve sıska bir Tatar kadını peşinden bir el arabasını sürüklüyor. Arabada küçük bir çocuk oturmuş ve kollarında bir bebek taşıyor. Arabanın ardından yapı çıplak bir oğlan sürükleniyor.

Durup gürültülü trenin, peşinden toz kaldırarak nasıl koşturduğuna bakıyorlar.. Onlar daha yeni gelmişken..

Ufa.. Şehri tanımak çok güç - o kadar değişmiş. İç savaş üzerinde derin izler bırakmış: sonuçta birkaç kez el değiştirdi, bir Beyazlar'a, bir bize geçti.. İçine Çekoslovaklar da, Kurucular da [*1918 Kurucu Meclis'in yandaşları*], Kolçak da girdi..

Ufa'nın muhteşem park ve bahçelerine ne oldu?.. Hepsi yıkılmış, mahvolmuş..

Bütün şehir merkezi, pazar meydanı, caddeler ve kaldırımlar.. Volga çevresinden kaçan açlarla dolu.. Burada yiyor, içiyor, doğuyor, yaşıyor ve ölüyor..

Şehirde panik..

— Açlık.. Kolera.. Doktor ve hemşirelerin seferberliği sağlanıyor..

Kalabalıkta konuşmalar duyuluyor:

— Biliyor musunuz, neden doktorlar seferber ediliyor?.. Savaş başladı diyorlar, Japonlar saldırıyor.. Sibirya'nın yarısı ellerine geçmiş.. Batıdansa, diyorlar ki, Polonyalılarla Almanlar saldırıyor.. Başlarında Mihayl Pavloviç varmış..

— Bolşevikler uzlaşmaya girdi ve monarşinin restorasyonu olacakmış diyorlar..

Karanlık köşelerden, olumsuz, iğrenç ve hain yalanlar duyuluyor.. Başta hafif ve duyulur duyulmaz bir şekilde, ama sonra gitgide cesaretlenerek! Bu sırada cebini dolduran burjuva ellerini ovuşturuyor hoşnutlukla.. Eski memur-bürokrat keyfe geliyor..

...

Ufa'dan Sterlitamak'a atlarla gidiyoruz..

Yolda boş avlularla karşılaşıyoruz.. Her şey ölü, hayat yok. Herkeste bir yorgunluk ve umutsuzluk hissediliyor..

— Bahardan beri yağmur yağmadı.. Bütün ürün kavruldu..

— Çavdar çoktan mahvoldu, ancak ucunu gösteriyor.. Ama nasıl çavdar.. Bakmak bile istemezsin.. - diye yakınıyor arabacı..

Gerçekten de öyle. Bütün yol boyunca doğru dürüst tek bir çavdar tanesi görmedik: Bodur kalmış, tek tük taneli ve büyümemiş bir şeyler. Sonsuz ıssızda küçük küçük şeyler görünüyor.. Issız..

— Başımıza bir şey gelecek, - diyor hain bir sesle arabacı, bakışlarını ıssız tarlalarda gezdirerek..

— Öleceğiz, herhalde, hepimiz..

Tuhaf. Nedense sesinde umutsuzluk ve üzüntü yok gibi. Sesi kayıtsız. Anlaşılan, insanlar artık açlıktan ölme fikrine alışmış..

— Öleceğiz.. Eh, öyle işte.. Zaten bir vakit ölmek gerekir, - diye bitiriyor, bir sigara yakıp.

— Sizde bir revolver var değil mi? -diye soruyor biraz duraksayarak.

— Var.. Niye ki?

— Şimdi silahsız gezmek tehlikeli. Saldırırlar. İşte daha kısa süre önce ana yolda bir Çuvaş kadınına saldırdılar. Parasını almışlar, elini ayaklarını bağlayıp hendeğe atmışlar, sonra da ata binip gitmişler..

Sonra bu hendeğin nerede olduğu, kimin soyulduğu ve kimin öldürüldüğü ve bunların nasıl olup bittiği konusunda uzun bir hikaye başlıyor.

Büyük Tatar avlusuna yakın bir tarlada geceliyoruz. Gece soğuk ve karanlık. Gündüz olanların tam tersi.. Ancak ufukta orada burada ürkütücü bir ışıltı var, bir artıyor, bir azalıyor..

— Bunların hepsi yangın.. - diye açıklıyor arabacımız.

Sonra yangınları anlatmaya başlıyor..

— Karmaskal'da üç yangın oldu.. Üç yüzden fazla ev yandı. Burası

Başkırya'nın en büyük Tatar köyüdür.. Şimdi de daha yeni bir yangınla Beketov'da yetmiş kadar ev kül oldu..

Nerede, ne kadar evin yandığıyla ilgili uzun bir açıklama sürüp gidiyor.. Orada yüzlerce, burada onlarca..

— Kavurucu ve kuru, - diye sürdürüyor arabacı, bir de rüzgar da var.. Kulübenin teki tutuşuyor, bütün köy yanıyor. Tabii kundaklamalar da oluyor herhalde..

— Kimin işine yarıyor ki bu?

— Onu onlar bilir..

...

İşte Sterlitamak.. Başkır Cumhuriyeti'nin başkenti. Uzak bir şehircik.

Ama kirli Ufa'dan daha iyi bir izlenim veriyor: Bir sürü yeşil, daha temiz ve daha az yıkıntı var..

Sovyetler kongresine denk geldik. Herkesin heyecanı yüksek. Herkes tutuşmuş gibi koşturuyor..

— Açlık.

Sterlitamak'ta kongrenin açıldığı gün çevre avlulardan oniki bin aç Başkır geldi. Sersefil, sıska ve yarı aç... Çocuklarla, bütün ev halkıyla birlikte.

— Nereye isterseniz gidin!

— *Başkomprod*'un [Başkır üretim komiseri] emrinde ancak 50 kilo kadar un var - diye sinirleniyor *Başnarkomprod* [Başkır üretim halk komiseri], ortaya çıkan bu durumla nasıl baş edeceğini bilemeyip.

Bu da kolerayı doğuruyor... Ayrım yapmadan herkesi biçiyor: Rusları, Başkırları, yetişkinleri, çocukları, komiserleri ve sıradan yurttaşları..

Dört bir yandan tek bir şey duyuluyor:

— Dün şu öldü.. Bugün şu vefat etti..

— Belaya ve Aşkadar nehirlerine de mikrop bulaşmış, oradan su içmeyin, içine girmeyin..

Başkırya *narkomzdrav* [sağlık halk komiseri] umutsuzluk içinde. Serum

bulamıyor, tıbbi personel yok.

Onlarla değil, yüzlerle ölüyorlar.. İyileşenlerin de yarısı ölüyor: Diyet yemeği yok, pirinç lazım, o da çoğu kez yok..

Ağır, boğucu bir hava var. Bütün şehir asit kokuyor.

Kolera salgını iğne salgınına yol açıyor. Hastanelerde, dispanserlerde ve doktor odalarında uzun kuyruklar oluşuyor..

Şehir civarındaki bir fabrikaya gidiyoruz. Orada da çocuklara bakılıyor..

Odamızın yanında bir kadın koleradan öldü. Kocası da hastalandı. Duvarın ötesinden nasıl acı çektiği duyuluyor.. Avluda iki kişi ölmüş. Barınakta her gün beş altı kişi ölyor.. Ya açlıktan, ya koleradan..

...

Barınak daha yeni açılmış. Hala donanımsız... Ve çocuklar orada sinekler gibi ölüyor...

Barınaktan salmıyorlar: Enfeksiyondan korkuyorlar, ama onları orada tutamıyorlar... Hepsi gündüz bahçeye salınıyor, oraya toplanıyorlar. Çalılıkların altına giriyorlar ve bütün gün orada kıpırdamadan, barınak "abilerinin" onları oradan toplamasını bekliyorlar...

İşte vahşi küçük Başkır dağlısı... Üzeri yırtık pırtık, ayakları çıplak, Pantolonu yok, üzerinde sadece kirli bir gömlek var, o da üzerinde zar zor duruyor... Daha altı yaşında değil, ama artık hayatı tanımış ve kendince anlıyor... Güzel, mağara gibi kara olan, koyu ve uzun kirpikleri olan gözleri güvensiz ve kuşkulu bakıyor. Hüzünlü kara kaşları çatılmış... Gerçek bir küçük vahşi dağlı kartal yavrusu. Başkırca konuşuyoruz:

— Nereden geldin?

— Dağdan, diyor kısaca veciz bir şekilde.

— Ailen var mı?

— Var..

— Neredeler?

— Bilmem... Beni bırakıp kaçtılar.

— Neden peşlerinden gitmedin?

— Uyuyordum... Fark etmedim... Geride kaldım...

— Barınaktan hoşnut musun?

— Hayır... Açım, sıkılıyorum...

— Bekle ama, yakında daha iyi olacak.

— Zaten burada kalmayacağım.

— Nereye gideceksin?

— Dağa, kendi avluma kaçacağım.

— Ama seni yakalayıp geri getirirler.

Çocuğun gözlerinde yaşlar var.

— Ben de yine kaçarım, diyor titrek bir sesle, gözyaşlarını tutamadan...

Gerçekten de barınaktan her gün birkaç kişi kaçıyor. Kimse bilmiyor sonra başlarına neler geldiğini.

Ruhlarını anlıyorum, kendi avlularına ve kendi taşlarına duydukları özlemi anlıyorum. Gözlerinin önünde sürekli uzakta mavileşen yüce dağ tepeleri uzanırken, onları hangi güç burada tutabilir.. Öyle güzel ve resim gibiler ki..

Geceleri barınak yönünden şarkı sesleri geliyor. Genç, ama hâlâ çocuksu ve zayıf bir ses, hüzünlü Başkır ezgileri söylüyor..

Bitmek tükenmek bilmez bir acı ve hüzün akıyor onlardan..

Çocuklar daha ölüm düşüncesine alışmamış..

...

Sterlitamak'tan ayrılıyoruz. Tabınski kantonuna, Başkırya'nın açlıkla en çok yanıp tutuşmuş yerlerinden birine gidiyoruz.

Sterlitamak'ın yakınlarında, seyrek de olsa, tarlalarda eski arpa hasadı demetlerine rastlanıyor. Bir yerlerde muhtemelen bahar ekmeği yapıyorlar: Darı ve karabuğdaydan. Temmuz sonunda, geç de olsa bol bol düşen yağmur bunları biraz beslemiş. Hem saban yapılmış buralarda. Bunları görmek ruha mutluluk veriyor. Ama bu birkaç *verst* geçmeden değişiyor.

Sterlitamak'tan ne kadar uzaklaşılırsa, manzara o kadar karanlık bir hal alıyor. Arpa yerine kara pazı, bahar otları yerine tek tük, kaba saba otlar var. Çayır kavrulmuş. Hayvanlar ortalıkta görünmüyor. Ancak ara sıra bir at, birkaç inek göze çarpıyor. Sıskacıklar, ayakta zar zor duruyorlar..

Karşılaştığımız insanların yüzleri asık ve ciddi. Göçmenler gelip geçiyor. Bazı at üzerinde, geri kalanı yürüyor.

İşte büyük avluya geldik. Başkırlar caminin çevresine oturmuş. Bütün giysileri beyaz: beyaz Pantolonlar, beyaz gömlekler ve beyaz şapkalar başlarında.

Yola hilal şeklinde oturmuşlar. Susmuş, bir şeyleri bekliyorlar..

Dairenin ortasında tahta bir araba var, arabada bir hayvanın kanlı büyük ve çirkin cesedi yatıyor: At değil, inek değil - tanıyamıyorum.

Arabanın az ötesinde değişik yerlerde dört insan cesedi duruyor. Kanlar içindeler ve paramparça olmuşlar. Birinin bağırsakları dışarı çıkmış.

Karşılaştığımız bir kadın olayı açıklıyor bize: Hırsızları suç mahalinde, arpa çalarken yakalamışlar ve öldürünceye kadar dövmüşler. Şimdi iki tanesi daha sırasını bekliyormuş. Onları da dövecekler..

— Bu şimdi her yerde oluyor, diye açıklıyor içten bir sesle arabacı. Sanki fare ya da tavşan yakalar gibi.

Yola devam ediyoruz... Dar bir vadiden geçerken, arabacı nedense arabayı durduruyor ve aşağı iniyor.

— Nereye?

— Şurda bir ceset var. Bir bakacağım, durumu ne...

Bize seslendi. Gittik.

Gerçekten de, hendeğin dibinde kararmış ve ıslak bir insan cesedi yatıyor. Cesedin üzerine kurtçuklar doluşmuş, kalan eti kemiriyorlar. Ayaklarıyla kolları yok, anlaşılan kurtlar ya da köpekler koparmış..

Büyük kafatası kararan ve paramparça bir deriyle kaplı, üzerinde uzamış saçlar görünüyor.

Cesetten az uzakta sığ bir çukur var: Ceset oradan çıkarılmış. Ama kim, nasıl, bunu söylemek imkansız.

Kimse bir şey söyleyemiyor, bu daha fazla yola, acı verici yolculuğa devam edememiş biri mi, yoksa hırsız ve haydut mu, yoksa kimsenin tanımadığı ve bilmediği bir başkası mı..

Köye varınca pazara gittik.

İşte "un" sırası. Ve burada her türlü vekilden oluşan bir koleksiyon var: kızılağaç arpasından, kireç yapraklarından, meyveden, çalılardan ve birtakım köklerden yapılmış "unlar." Ve işte kemiklerden yapılan un..

...

Doğa bile insanlara yüz çevirmiş.

Bahar ve yaz vakti kuraklık oldu. Tek bir damla yağmur yağmadı. Ancak yazın sonunda bir parça düştü. Ama boşuna: Soğuk geldi. Açların bütün umudu karapazıydı. Gözbebeği gibi topladılar onu. Ama bir yerlerden gelen rüzgar beyaz güveleri getirdi: Tırtıllar geldi, iki güç günde karapazıların üstünü kapladılar, sonra başka bitkilere geçtiler..

...

Başkırya'dan korkunç duygularla ayrıldık.

Başkırları görebileceğimiz son istasyon. Başka yok. Onların açlık ve hastalıklarla yıpranmış yüzlerine, acı çeken görüntülerini Moskova'ya taşıyabilmek için daha güçlü bakıyoruz...

Parlak güneşli bir gün...

Acıklı, kahredici, insanın ruhunu parçalayan çocuk sesi duyuluyor:

— Tatlı abicim versene, bir parçacık ekmek...

Pencerenin önünde yarı kör bir Başkır oğlanı duruyor, şiş karnı ve incecik incecik parmakları ve ayaklarıyla. Kirli bir gecelik giymiş, çocuk gövdesinin kararmış yerlerini örtmüş... Yüksek sesle ağlıyor. Sesinde dayanılmaz bir acı duyuluyor... Birisi eline para sıkıştırdı. Ama almadı, yere attı.

— Ekmek... ekmek...

Bir başka çocuk yerdeki parayı aldı ve kesin bir sesle, açık seçik Başkırca küfretti:

— Bulaşma bana şeytan!

Bir parça ekmek kopardık ve çocuğa uzattık. Ağlamayı kesti..

— Bak, sıkıca tut, çocuklar kapmasın..

Yüzü canlandı..

— Olur mu, onu benden kimse alabilir mi?

Ve kaygıyla paçavralarını karıştırıyor, aldığı şeyi saklayacak bir yer aranıyor..

Sonra bir ihtiyar geliyor. Paçavralar içinde. Çıplak başı. Uzun, ama seyrek ak saçlar var üzerinde. Morarmış dudakları ülserden kapanmış. Çat pat Rusçayla ekmek istiyor.

Kondüktör çıkıp hepsini uzaklatırıyor.

— Buraya giremezsin. Uzaklaş!

Tren kıpırdıyor. Birisi pencereye beyaz paçavra fırlatıyor. Çığlık ve bağrışlar duyuluyor. Herkes bir kadına koşuyor.. İşte bir küme oluşuverdi.. Dövüşüyorlar.. Paçavrayı küçük, incecik bir kız kaptı, sonra çıplak başlı ihtiyar onun üzerine atladı ve zorla elinden almaya çalıştı. Ama mücadeleyi sürdürdüler. İhtiyarın üzerine çocukların nasıl atılıp onu dövdüğünü gördük. İhtiyar dayanamadı ve şaşırarak kızı bıraktı..

Çıplak çocuklar yaşama haklarını savunuyorlardı..

Çevremizde ufkun ötesinde güzel dağlar görkemli ve mağrur biçimde yükseliyordu. Nedense güldü ıssız gök... Hava daha saydam ve sakin hale geldi...

Moskova... Dükkanlar, restoranlar... Beyaz somunlar, kurabiyeler ve meyveler...

Duvarlarda ilanlar:

— Açlara yardım edin!

İlanların yanından doygun, süslü ve hep telaşlı bir kalabalık bir yerlere koşturuyor...

Tramvaylar, otomobiller...

Moskova yaşıyor...

...

Daha dün akşam Başkırya'dan bir mektup aldım.

Darı ve arpa için son umut da kayboldu, diye yazıyor mektupta, donda hepsi öldü..

Otuz beş kilo kara pazı tohumu verildi, ama çok geç... Büyümedi...

Karapazı yiyoruz. Ama o da aç kaldı. Gün geçtikçe azalıyor. Şu an için kara pazının 15 kilosu altmış bin... Avlumuzdaki herkes açlıktan ölmeye başladı...

M. Sultan Galiyev

Jizn Natsionalnastey, 1921, 17 Ekim, No 22 (120).
İdel. - 1994. - n1/2 - s. 33-35.

Türk Dillerinde Edebiyat Yayıncılığı

20 Ekim 1921

Yoldaş Sultan Galiyev sunduğu raporda devrimden önceki ve sonraki Türk dillerindeki edebiyat yayıncılığının durumu arasında bir koşutluk çizmekte ve şu anda bu konunun çok acıklı bir hal aldığını belirtmektedir: Yayınlanan gazeteler Sovyet organları için bile yeterli değildir; ders kitapları neredeyse yoktur, sanatsal edebiyattan bahsetmek mümkün bile değildir. Türk nüfusuna sahip özerk cumhuriyetlerin ve eyaletlerin büyük kısmı matbaa ve hurufata sahip değildir; Türk dillerindeki yayınlarda büyük yetersizlikler vardır.

Bu durumu göz önünde bulundurarak, *Narkomnats*'a bağlı olan, kendi matbaa ve hurufatına sahip olan bir Türk dillerinde yayın yapan merkezi düzenli bir yayıncılık mekanizması kurmanın, (gerekirse) özel teşebbüse de başvurarak, ayrıca bunu *Gosizdat* [Devlet Matbaası Müdürlüğü], Eğitim Halk Komiserliği ve *Glavnolitprosvet*'le [Genel Siyasi Eğitim Müdürlüğü] ilişkiye sokarak kurmanın şart olduğunu belirtmektedir.

Ardından, yakın gelecekte bütün Türk dillerinde dergi yayımlamak

isteyen *Narkomnats*'ın kendi açısından bu çalışmaya neler kattığını ortaya koyan kanıtlar sundu. Bu sorun oldukça acil olduğundan, ayrıntılı biçimde ele alınmasını önermektedir.

GARF. - F. 1318. - Op. 1. D. 1. -L. 120, 120 ob.

Yazının Orijinal başlığı: "Moskova'da Türk Dillerinde Edebiyat Yayıncılığının Kurulması Üzerine Türk Halklarından İlgili Çalışanların Yaptığı Toplantıda Tebliğ" ***(Yayınevinin Notu)***

A. M. Enbayev Hakkındaki Soruşturmayla İlgili

Tataristan Parti Disiplin Kurulu'na Dilekçe

23 Ekim 1921

Şu anda Tataristan Cumhuriyeti *Narkomnats* başkanı olan *RKP(B)* üyesi yoldaş Arif Enbayev için, geçmişte Sovyet iktidarına karşı davranışlarda bulunmuş olduğu suçlamasıyla soruşturma açıldığını şans eseri öğrendim.

Yoldaş Enbayev'i Kazan'dan olduğu gibi, Moskova'dan da tanıdığım için, sorgulama komisyonunun nesnel bir karara varabilmesini sağlamak amacıyla onunla ilgili bildiklerimi aktarmayı görev sayıyorum.

Yoldaş Enbayev'le ilk kez Ekim Devrimi'nden sonra Kazan şehrindeki bölge askeri (genel) kongresinde karşılaştım. Orada sol SD'ler fraksiyonun başında bulunuyordu ve bu fraksiyonu idare ediyordu. Menşeviklere ve sağ SD'lere karşı başarılı konuşmalarıyla (bu grupların etkisi çok büyüktü) askeri örgütler arasındaki konumumuzu elde etmemiz için önemli bir hizmette bulundu.

O zaman Müslüman Sosyalist Komitesi'nin başkanıydım. Bu kurul Ekim Devrimi'ne dek her tür Menşevik-SD'ci ve uzlaşmacı öğelerden arınmıştı ve proletarya iktidarını kararlı biçimde korumak yoluna kesin olarak girmişti.

Ayrıca Kazan Askeri-Devrimci (Beşinci) Karargahı üyesi ve Kazan İli Sovyet Yönetimi Yürütme Komitesi üyesiydim. "Zabulaç Cumhuriyeti" sırasında Müslüman İşleri Komiserliği görevini devraldım. Bu koşullar altında yoldaş Enbayev'in çalışmalarını gözleme fırsatına sahip oldum.

Yoldaş Enbayev'in "Zabulaç Cumhuriyeti" tarihine "katılması" şu şekilde gerçekleşti.

Bizimle, o sırada Kazan'da toplanan İkinci Tüm-Rusya Müslüman Askeri Kongresi arasında askeri çatışma olasılığı ortaya çıkınca, Merkezi Müslüman Sosyalist Komitesi tarafından bu kongrede ayrılık çıkarmak, Müslümanlar arasında sınıfsal ayrımlaşmanın başlamasını sağlamak amacıyla Bolşevikleri ve sol SD'leri uzaklaştırmak kararı alındı. Bunu somut olarak geniş devrimci yetkisi olan Müslüman İşleri Komiserliği'nin kurulması şeklinde düşünüyorduk. Daha sonra bütün Müslüman milliyetçi örgütlerinde (*Harbi Şura*, *Harbi Komite* ve *Milli Şura* vd.) ayrılık görüldü.

Ama bu girişim başarısızlıkla sonuçlandı. Buna birincisi, kongrede, kongrenin sol fraksiyonunun büyük kısmının kendisinden uzaklaşmasını sağlayan başarısız ve oldukça keskin konuşması, ayrıca onları başarısız ve güçsüz bir şekilde idare etmesi de yardımcı oldu. İkincisi, burada konuya o zamanın Askeri İşler Komiseri olan, konunun ne olduğunu anlamadığı için, bizim tarafımızdan gizli olarak Finlandiya'dan Kazan'a sevk edilen Bolşevik Müslüman Alayı'nın silahsızlandırılmasından kuşku duyan yoldaş Şelihmanov'un konuya başarısızca müdahale etmesi de bir rol oynadı (bu silahsızlandırma benim Moskova'yla yaptığım telefon görüşmelerinden sonra Merkezin müdahalesiyle durdurulmuştu). Yoldaş Şelihmanov'un bu adımı milliyetçiler tarafından bize karşı propaganda malzemesi olarak kullanıldı. Sonuçta askeri kongreyi bütün sol fraksiyonun (30-40 kişi) yerine sadece 4-5 kişi terk etti (yoldaş Said Galiyev, Kasimov, Galiyev, Yumagulov ve Sadık Ahtyamov), ancak daha sonra Müslüman Sosyalist Komitesi'nde yapılan toplantıdan sonra hepsi kongreyi terk etmeye karar verdi. Yoldaş Enbayev orada kaldı. Onunla birlikte oldukça çok sayıda Müslüman emekçi de kaldı: yoldaş Kamil Yakubov (o sırada Bolşeviklerin Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nde bulunuyordu, daha sonra, yoldaş Enbayev gibi, çalışmaya katıldı ve Birinci Tüm-Rusya Müslüman Komünistler Kongresi'nde RKP'ye bağlı Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'nun ve MMAK'nin üyesi oldu; Kazan'da 1919 yılında olan Tatar Yedek Taburu'nun isyanı sırasında

trajik biçimde öldü), yoldaş Minnikkeyev (cephe çalışanı, 1918 yılında öldü). Süleyman Sultan Galiyev (Bolşeviklere yakınlaştı ve *Harbi Şura*'nın sekreterlerinden biriyken, bunun gizli kararlarını bize bildirdi) ve sol SD'ler arasından Nigmatulla Enikeyev (daha sonra Komünist Parti'ye katıldı ve Türkistan'daki 1. Bağımsız Tatar Taburu'nun Siyasi Dairesi'nin başındayken, adanmış bir emekçi ve gerçek bir devrimci olduğunu gösterdi), Salah Atnagulov (şu anda Tataristan Sendika Birliği'nde önemli bir mevkide bulunuyor, Komünist Parti'ye Enbayev'le hemen aynı sıralarda katıldı).

Ama konuşma, başarısız da olsa, yapılmıştı, onu düzeltmek olanaksızdı ve bize onu daha da geliştirmekten başka yol kalmadı. Müslüman İşleri Komiserliği kuruldu ve Ural-Volga karargahının ilanından sonra Müslüman Askeri Kongresi Başkanlığı tutuklandı. Tatar askerlerin önemli bir kısmı ayaklandı (bu bizim güvendiğimiz başlıca dayanak oldu), bunların Kazan'daki ortalama sayısı 20 binlere varıyordu. Bizim açımızdan eşit olmayan güçlerin Tatar nüfusuyla kanlı çatışmasının karşısında olduk: bizim emrimizde sadece 300-400 kişiden oluşan piyadeleri de içeren cephanelik vardı; fabrikalardaki kızıl muhafızlar iyi bir durumda görünmüyorlardı - en kritik anda bizim Krestovnikovski fabrikasından 300 silahlı kızıl muhafız gönderilmesi talebimize ancak 7 silahsız işçinin yanıt verdiğini hatırlıyorum.

Tatarlar arasında ortam, Vaisovtsev'in, daha sonra bizim mücadelemizi iktidarı ellerine geçirmek üzere kullandıkları anlaşılan aşırı Müslüman seksiyonlarının aramıza katılması yüzünden de gergindi. Bu Müslümanları sadece gücendirdi, onlardaki dinsel-milli fanatizmi uyandırdı (Vaisovtsev'in başı ayaklananlarca öldürülmüştü). Müslüman Kongresi'nin durumunun belirsizliği sırasında ayaklanan Tatar nüfusu Beyaz Muhafızlar'ın eline düşme tehlikesi yaşadı.

Gerçek güçlerin basit bir hesabı bile, geçici de olsa uzlaşmaya gitmeden bu durumdan kurtulamayacağımızı gösteriyordu. Bu durum az çok uzağı gören bütün emekçiler tarafından hızla kabul edildi, o ya da bu şekilde. Bu arada, Müslüman Sosyalist Komitesi'nin büyük çoğunluğunu oluşturan üyeler de (o sırada Basın Komiserliği görevini üstlenmiş olan, şimdiyse Türkistan'da çalışan eski maksimalist Şahit Ahmadiyev; Muhitdinov Hatip ve başka emekçiler) aynı bakış açısını savunuyordu. Devrimci Karargah üyeleri arasında ben, Gintsburg, Milh ve merhum Yakubov da uzlaşmadan yanaydı. Uzlaşmaya karşı çıkanlar sadece yoldaş Grassis ve eğer yanılmıyorsam,

yoldaş Şeynkman'dı, yoldaş Said Galiyev'se, hatırladığım kadarıyla, kararsız kalmıştı.

Müslüman Askeri Kongresi tarafından birkaç kişi katıldı ve aralarında yoldaş Enbayev de vardı. Onunla sadece isyancıların temsilcileri olarak değil, isyan eden Tatarlara karşı otoritesini kullanabileceğimiz askeri kongre temsilcileri olarak da konuşmalar yaptık. O zaman bende kalan izlenim, Müslüman Askeri Kongresi temsilcilerinin sorunun barışçı çözümünü içtenlikle istemediği yönündeydi. Şahsen yoldaş Enbayev tarafsız kişi benimsedi, temsil ettiği kişilerden çok bizimle duygudaşlık içindeydi. Onun kongrenin geri kalanları üzerindeki etkisi sayesinde, bize tam olarak kalıcı bir konum sağlayan uzlaşmaya varmayı başardık (*Harbi Şura*'nın tasfiyesi, kongrenin dağıtılması, Müslüman Komünist Tatar birliklerinin gönderilmesi, Ural-Volga devletinin yasadışı ilanından vazgeçilmesi vb.).

"Zabulaç Cumhuriyeti"ndeki daha sonraki gelişmeler yoldaş Enbayev'in katılımı olmaksızın gerçekleşti. Ancak ilk günlerde oradaydı ve onun rolü gericilerle (Apanayev'ler, Albay Yakubovski, Yüzbaşı Biglov vd.) ve Tatar emekçilerinin başka aşırı öğeleriyle mücadele şeklindeydi, bunlar "hain" uzlaşmaya karşı hoşnutsuzluk belirtiyordu ve Tatarları bizimle silahlı çatışmaya sürükleyebilirdi. Bunun için bir zemin vardı.

"Zabulaç Cumhuriyeti"ndeki sorumlu emekçilerin bakışlarının değişmesiyle bağlantılı olarak, Tatarların kendi kaderini tayin hakkı sorunu konusunda bizim konumumuzda köklü bir değişim gerçekleşti (Kazan Sovyeti'nin devrimci karargahında ben, Yakubov, Gintsburg ve Milh, sakınan Said Galiyev'e bağlı tek başına Grassis'e karşı bu sorunun Kazan Sovyeti büyük toplantısına [plenum] götürülmesi kararını aldık, bu toplantı da benim raporuma göre Tatarların milli olarak hakim olduğu bir bölge üzerinde ayrı bir Sovyet Cumhuriyeti'nin kurulmasının şart olduğu, bunun için beni, Veger ve bir emekçiyi daha içeren bir komisyonun kurulması gerektiği kararını aldı), - "Zabulaç" emekçileri arasında açık bir bölünme yaşandı. Yoldaş Enbayev o zaman açıkça Alkin ve Muzaffarov'la birlikte ayrıldı ve Kazan'dan gitti. Bununla ilgili olarak, hatırladığım kadarıyla *Znamenı revolyutsii*'de bir makale çıkmıştı. Tatar emekçilerinin sol kanadından başkaları da onun örneğini izledi (abim S. Sultan Galiyev, S. Lovçintski, şu anda Kazan Gosizdat'ında çalışmakta olan F. Sayfi ve başkaları), çeşitli yönlere dağıldı. Bu bölünme Enbayev ve diğer adı geçen emekçilerin şehrin Tatar kısmında

Revkom'un tam olarak tasfiye edilmesi ve *Şura*cılar tarafından Müslüman İşleri Komiserliği'nin tanınması talebinden sonra gerçekleşti.

Yukarıda belirtilenleri özetleyerek, şu sonucu çıkarıyorum: yoldaş Enbayev "Zabulaç Cumhuriyeti" tarihi içinde, ortaya çıkışında da, ilk gelişme döneminde de herhangi bir gerici rol üstlenmemiştir (bütün bir aylık dönemi kapsayan ikinci dönemde, "Zabulaç Cumhuriyeti" gerçekten karşıdevrimci bir güç rolünü oynadığı sırada, kesinlikle yoktu). Onun bu sıradaki bütün rolü ancak o sırada canlanan aşırı hevesleri şu ya da bu yöne dağıtmak olmuştur. Nesnel bir araştırmacı, o sırada Kazan'da yaşanan o koşullar içinde, bunun bir suç olmayıp, devrimin karşısındaki bir başarı olduğunu kabul edecektir, çünkü yoldaş Enbayev o zamanlar gerçekten de sadece karşıdevrimin için gereken ve kesinlikle anlamsız bir katliamı önlemeyi başarmıştı.

Daha sonra yoldaş Enbayev'le Moskova'daki Müslüman İşleri Komiserliği çalışması sırasında karşılaştım. Yoldaş Enbayev 18 Mayıs'tan beri Moskova'nın Tatar-Başkır Cumhuriyeti Kurucu Kongresi'ne çağrıda bulunacak komisyona, komisyon üzerine tavsiyeleriyle katılmıştı ve o vakitten beri bizimle çalışıyor, bir dizi sorumluluk üstleniyordu.

Müslüman milliyetçi entelijensiyası bizi sabote ederken, Müslüman-burjuva yayın organlarının sayfalarında Müslüman İşleri Komiserliği ve çalışanlarına umutsuzca saldırırken, O, Sovyet çalışmasına katıldı ve bir tek bu gerçek bile, yoldaş Enbayev'in hiçbir şekilde, bizim partimize karşı olumsuz çalışmaları olan emekçiler arasında sayılamayacağını gösterir. sol SD isyanına katılmadı. Bu isyanın tasfiyesinden sonra bu partiden ayrıldı.

Eğer o zaman bizim partimize geçmediyse, bunu sadece yer arayışı ve kariyerizme düşmemek için yapmadı (bunu RKP(B) MK'ya bağlı Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu eski Başkan Vekili yoldaş Yalımov da, yoldaş Enbayev'i Moskova'da yaptığı çalışmalardan çok iyi tanıyan, Ankara'daki Sovyet elçiliği üyesi yoldaş Rahimkulov da doğrulayabilir). Verilen örnekler açısından, yoldaş Enbayev'in yoldaş Stalin'in inisiyatifiyle Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu tarafından 19 yılı baharında Doğu cephesine, Kolçak'ların Volga çevresindeki son saldırısı sırasında gerekli politik çalışmayı yapmak üzere, bizim partimizde olmadığı halde gönderilmesi de önemli bir olgudur: yoldaş Enbayev'e, Yüksek Askeri

Konsey'e bağlı MMAK'nin kayıt ve asker toplama dairesinin idaresi görevi teslim edilmiştir.

Yoldaş Enbayev'e yönelik kişisel saldırıları, "Said Galiyevciler" grubu Rus "şovenistlerle" birlikte "ihanet" ve "uzlaşma" içinde olarak Tataristan Cumhuriyeti'nde kalan emekçileri suçlamaya (bilindiği gibi, yoldaş Said Galiyev, son parti bölge konferansından önce kendi "düşüşünü" hissederek, genel olarak Rus komünistlerini karşısına alıp Tatar komünistlerini "birleştirmeyi" denemişti) ve Tataristan'da görünen her Tatar emekçisine "Muhtarov yandaşı" gözüyle bakmaya başladığı sırada, Tataristan'dan yoldaş Said Galiyev'in ayrılmış olmasıyla bağlantılı olarak Tatar komünistleri arasında oluşan yoğun ilişkilerle açıklıyorum. Eğer yoldaş Enbayev'in 1918 yılındaki "Zabulaç Cumhuriyeti" sırasında bizimle yaptığı görüşmelerden dolayı partiden ihraç edilmeyi hak ediyorsa, o zaman tarihsel ve mantıksal tutarlılık, İkinci Tüm-Rusya Müslüman Askeri Kongresi'nden ayrılan 5 kişiyle birlikte ayrılmamış olan bütün diğer komünistlerin ve sol SD'lerin de, "Zabulaç Cumhuriyeti" çalışmasına aktif biçimde katılmış olan emekçilerin de (Salah Atnagulov, Fatih Sayfi ve Nigmatulla Enikeyev vd.) ihraç edilmesini gerektirir. Bu aynı tarihsel tutarlığa bağlı kalarak, o zaman partiden yoldaş Said Galiyev'in kendisinin de ihraç edilmesini talep etmemiz gerekir, çünkü şehrin Tatar kısmında uzlaşmacı Tatar *Revkom*'unu, çok daha sonra, oradaki sağcı gerici "Zabulaç" öğelerinin katılmasıyla ve Kazan Sovyeti'nin olduğu gibi parti komitesinin onayını almadan, "Zabulaç"ın silahlı tasfiyesi sırasında kurmuştu (bu *Revkom* Tatar komünistlerinin protestosuyla, o zaman ehliyetsiz bir örgütlenme olduğu için Kazan Sovyeti tarafından dağıtılmıştı).

Bölge komisyonundan, benim yoldaş A. Enbayev'in[128] konusunun ele alınmasına tanıklık etme amacına yönelik olan açıklamamı Tataristan Cumhuriyeti'ndeki parti üyelerinin aklanması ve düzeltilmesi olarak kabul etmesini rica ediyorum.

Verdiğim bilgilerin güvenilirliğini onaylıyorum.

RKP(B) Moskova üyesi, No 225399
(Narkomnats üyesi) M. Sultan Galiyev

TsGA İPD RT. - F. 8237. - Op. 1. - D. 23. - L. 30-37. Teksir.
Sultan Galiyev M. Stati. Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan. Tat. Knij. İzd. -vo, 1992, s. 110-117.

Türk Dillerinde Süreli Yayın Üzerine
(Merkezi Komünist Derginin Yayınlanması)

Komintern, RKP(B) MK tarafından, işçi sendikaları ve bağımsız parti ve Sovyet örgütleri tarafından yayınlanan bütün merkezi organlar, ya Rusça ya da başka bir Batı Avrupa dilinde çıkıyor; bir tek bu durum bile, onların geniş Türk-Tatar emekçi kitlesinin erişebileceği bir popüler parti-Sovyet düşüncesi organı olmaktan çıkmalarına yol açmaktadır. Bir tek Moskova'daki Rusya Komünist Sosyalist Müslümanlar Örgütü Merkezi Türk Bürosu tarafından yayımlanan, Türk Halkları Komünist Gençlik Organı *Yaş Eşçe* (*Genç İşçi*) istisnadır. Ama bu organ da aslında Türk değil, daha çok Tatar organıdır, çünkü sadece Tatarca yayımlanmaktadır, ayrıca hacmi ve içeriği açısından da kendisinden beklenecek şeyleri sağlamaktan uzaktır.

Merkezi organların içeriğine gelince, bunlar Kırgızlar, Sartlar gibi bir dizi okur tarafından beklenebilecek özgül taleplere kesinlikle yanıt vermemektedir, çünkü onların yaşamlarını konu etmemektedir, ya da bazen değinecek olsalar da, bunu kısaca ve tek boyutlu ya da tek yönlü ve tekdüze bir biçimde yapmaktadırlar.

Bu tür farklı milletlerin yaşamının aydınlatılması için az çok ciddi bir ilgi

gösteren, Rus dilindeki tek merkezi organ olan *Jizn Natsionalnostey* [*Milletlerin Yaşamı*] bile, bu açıdan birçok şeye ihtiyaç duymaktadır, Türk halklarının parti-Sovyet, toplumsal-politik ve sosyo-ekonomik yaşamının daha ayrıntılı ve çok yönlü aydınlatılmasını yapması gerekmektedir.

Bu son durumun nedeni, bizde Rusça basınımızın bu açığını kapatabilecek edebi gücün olmamasıdır: Rusya'nın Türk halklarının gazetecilerinin yüzde 10'unun Rusça bilmediği göz önünde bulundurulursa, Rus basınıyla yardımlaşmak olanağından yoksundur, bu olanağa sahip olanlar da, parti-Sovyet yapılanmasının başka bölgelerinde çok daha ciddi çalışma içindedir.

Yerel Türk komünist basınının durumuna gelince, genel olarak, tatmin edici olmaktan uzaktır ve dahası bu çalışmanın fikirsel merkezileşmesinin şart olduğundan bahsedilebilir.

Bu yetersizliğe, bir yandan yerel eyalet ya da bölge parti ve Sovyet örgütleri tarafından özensiz, ihmalkar ve aldırışsız bir şekilde ele alınması, diğer yandan Türk komünistlerin bir dizi çeşitli grubunun dayanışmadan yoksun ve örgütsüz davranması neden olmuştur.

İlk durumu gösteren bir örnek olarak, Ufa ilindeki Türk (Tatar-Başkır) süreli parti yayınının durumu verilebilir. Ekim'e kadar ve o sırada bu ilde Tatar-Başkır dilinde üç ya da dört yayın organı yayınlanıyordu, şu anda 2-3 haftada bir çıkan, küçük bir bilgi broşürü yayımlanmaktadır. Buna karşın, aynı Ufa'da Rusça olarak günlük gazete ve birkaç haftalık ve iki haftalık dergi yayımlanmaktadır. Bu da nüfusunun yüzde 60'ını, anadillerindeki okur yazarlık oranı başka dillere göre çok daha yüksek olan Tatar-Başkırların oluşturduğu bir ilde olmaktadır. Son zamanlara dek benzer bir olay bir başka yoğun Türk merkezinde, Kırgız Cumhuriyeti'nin başkenti Orenburg şehrin de gözleniyordu. Burada devrime kadar iki gazete (*Vakıt* ve *Kazak*), biri Tatarcaydı, diğeri Kırgızca, birkaç dergi (*Şura*, *Karınak* ve başkaları) yayımlanıyordu, Orenburg İl Komitesi ve İl Yürütme Komitesi oradaki Tatar matbaasını bile koruyamadı, böylece 10-12 milyonluk bir nüfusun devrim sırasında yayımsız kaldığını gördük. Ancak son zamanlarda, o da ancak Kırgızistan Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinden sonra, Orenburg'da Türk matbaası yeniden örgütlendi, Kırgızca bir gazete yayımlanabildi. Böyle birçok örnek verilebilir.

Ama Türk halklarının çeşitli gruplarının görüşlerinde bir iç dayanışma ve

birlik olmaması, bunun da onların yerel süreli yayımlarının durumuna hissedilir biçimde yansımış olması sorunu çok daha önemlidir.

Daha kısa süre önce, Kazan'ın Moskova, Taşkent ve Bakü'ye hakaret ettiğini, Ufa, Astrahan ve benzerlerinin de ona nasıl saldırdığını gözlüyorduk. Daha kısa süre önce (bu yılın Mayıs ayında) oldukça ünlü bir Tatar gazetecisinin *Tatarstan* adlı gazetedeki gerçekten milliyetçi makalesi yüzünden partiden ihraç edildiğini, ardından aday yapıldığını, redaktörünse redaktör kadrosundan çıkartıldığını[129] gördük. Buna karşın, bu her iki yoldaş da kendilerini kararlı enternasyonalistler olarak ilan ettiler.

Bu tür olayların yaşanması, Türk halklarının Marksist eğilime sahip dağınık edebi güçlerini çevresinde toplayabilecek, onlar için feodalizmden kapitalizme geçiş süreci koşullarında komünizmin gerçekleşme yöntemlerinin, yani Batı Avrupa ve Rus Marksist yayınlarında kuramsal olarak yeterince aydınlatılmamış olan bu alanın inceleneceği bir komünist düşünce laboratuvarı haline gelecek bir merkezi komünist organın kurulmasına yardımcı olabilirdi.

Bu organı Tatar, Kırgız, Özbek ve Türk dillerinde ajitatif-propagandacı nitelikte, Doğudaki parti ve Sovyet yapılanmasının bütün sorunlarına yer verecek olan bilimsel-popüler bir aylık dergi olarak düşünüyoruz. İçeriği açısından sıradan ajitatif-propagandacı dergilerden önemli ölçüde ayrılacaktır, çünkü içinde sadece saf ajitasyon-propaganda sorunlarına değil, akademik sorunlara da yer verilecektir, yalnızca Parti ve Sovyet yapılanması alanındaki sorunlara değil, ekonomi, eğitim ve mesleki sorunlara da yer verilecektir.

Saf haber niteliğindeki sorunlar da bunun kadar önemlidir. Şu vakte dek Doğu bölgeleri, tek tek onlarda ne olup bittiğini bilmiyor. Fakat bu, onların aralarındaki iç ilişkiler ve doğru gelişme için çok önemlidir. Ortak federasyon sorunlarında yeterince bilgilendirilmiyorlar, bu da ancak bela getiriyor.

Türk dillerinde Marksist bir organın yayımlanması sorunu olgunlaştı...

Buna çok geçmeden katılmak gerek.

M. Sultan Galiyev

Jizn Natsionalnastey, 1921, 25 Ekim, No23(121).
Sultan Galiyev M. Stati. Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan. Tat. Knij. İzd. -vo, 1992, s. 117-121.

Tatarlar ve Ekim Devrimi

Tatarların Rusya'daki sosyal devrimin gelişme tarihi içindeki rolünden bahsederken, kısaca da olsa, Ekim Devrimi'nden önceki toplumsal-politik gelişme dönemlerini hatırlamak gerekir.

Bu açıdan Tatarların devrimci hareketinin tarihi iki döneme ayrılabilir: 1905 yılından Şubat Devrimi'ne dek uzanan ara dönemi kapsayan milliyetçi dönem ve Şubat Devrimi'nden Mart 1918'e, Tatar küçük burjuva "demokratik" entelijensiyasının başının Tatar ve Rus proletaryasının birleşik güçleri tarafından ezildiği vakte dek uzanan küçük burjuva-demokratik dönem.

Bu dönemler bütün olarak Rusya'nın toplumsal-politik durumuna karşılık gelir ve kaynağını doğrudan onda bulmaktadır.

1905 yılının devrim dalgaları Tatarları da etkiledi. Toplumsal-politik ve kültürel-gündelik yaşamlarının temellerini derinden etkiledi, bunları ve bu olmasa da çatırdamakta olan ataerkil yapıyı yıkacak ölçüde güçlü bir darbe indirdi, böylece ileride sosyal devrim fikrinin kabul edilmesi için uygun zemin hazırladı.

Bütünüyle Çarlığın baskısı altında olan ve kültürel ve ekonomik kıyım ve baskıya maruz kalmış milletlerin dirildiğini görüyoruz. Zincirlerinden kurtulan yeni düşünce bu kaynaktan beslenir. Yeni gelişme yolları aramaya yönelik ateşli bir çaba başlar. Kalabalık Tatar merkezlerinde, Orenburg, Kazan ve Astrahan'da Tatarca gazete ve dergiler yayımlanmaya başlar. Tatar edebiyatı ve Tatar tiyatrosu yeniden doğar. Arkaik "eski yöntemli" ruhsal medrese ve mektebin yerini alan yeni, sivil bir okul doğar.

Tatarlar arasında resim olduğu gibi, edebiyat alanında da çok sayıda edebi güç görülür.

Basında ve edebiyatta kadın hakları sorunu bütün kapsamıyla ele alınır. Ateşli bir kampanyanın ardından Tatar kadını okula, topluma ve tiyatroya girme hakkını elde eder. Doğru, bütün bunlar şeklen, o zamanın Rus devlet düzeninin karar verdiği şekilde gerçekleşir, ama bu koşullarda bile bütün bu olaylar çok büyük devrimci öneme sahiptir.

Bu dönemin toplumsal-politik düşüncesinin ana motifi Tatarların milli dirilişidir. Bu fikrin çevresinde şiddetli bir mücadele yürütülür. Tatarların toplumsal güçlerinin, öncelikle Avrupa (Rus) eğitimi almış olan gençler ve öğrencilerden oluşan devrimci kısmı, Tatar milletinin kurtuluşunu Batı Avrupa kültürünün ilkelerinin benimsenmesinde ve bunların benimsenmesine engel olan eski ve yıpranmış olan her şeyin kararlı biçimde ortadan kaldırılmasında görmektedir.

Başlangıçta hasımlar cephesinde sadece keskin fanatikler vardı, şevkle Tatarların eski ve köhnemiş toplumsal yaşam biçimlerini savunuyorlardı. Ama zamanla, bu hareketin gelişmesi ve derinleşmesiyle, onların cephesinin yerini "yenilikçiler" ve "devrimciler" aldı. Şubat Devrimi'ne dek Tatarların toplumsal-politik yaşamları içinde belirgin olarak öne çıkan üç eğilim görüyoruz: bunlardan birincisi, Orenburg'da *Din ve Magişet* (*Din ve Yaşam*) adlı dergiyi çıkartan açık gericiler, *kadistler*dir; devrimden önce İç Rusya ve Sibirya Müslümanları Müftüsü, monarşist Vayazitov'un yakın tarihli katılımıyla örgütlenen ve Çarlık koruması altında Tatarların devrimci hareketiyle mücadele eden "*sıratulmüstakimistler*" (*Müslümanların Kurtuluş Birliği*) olarak "Rus Halk Birliği" savunucularıyla müttefikliğe girmişlerdir. İkincisi, bir yandan Kazan gazetesi *Yoldız* ve *Koyaş* ile Ufa gazetesi *Torntış* (daha ılımlı grup) ve diğer yandan Orenburg gazetesi *Vakıt* (daha az ılımlı grup) çevresinde gruplaşan ılımlı entelijensiya gruplarıdır;

üçüncüsü, Gayaz İshakov'un gazetesi *İl* (*Ülke*) ve *Suz* (*Söz*) ve Halimcan İbrahimov'un Kazan dergisi *An* (*Bilinç*) vb. çevresinde gruplaşan devrimci entelijensiya gruplarıdır.

O zamanın mevcut koşulları içinde Tatar toplumsallığının belli sınırlardan öteye gelişemeyeceği ve tarihin önüne koyduğu bu sorunları bağımsız olarak çözecek durumda olmadığı bellidir. Bunları ancak, daha sonra yaşamın kendisinin de gösterdiği üzere devrim çözebilirdi.

Eğer Tatarların Şubat Devrimi öncesindeki toplumsal-politik yaşamı bütün olarak milli diriliş fikrini yansıtıyorsa, Şubat Devrimi döneminde bunun yerini bağımsız milli politika için mücadele fikri almıştır. Bu "bağımsızlık" gerçeklikte, bir yandan Tatarların kültürel-milli özerkliğini sağlamak, diğer yandan Tatar-Başkır nüfusunun baskın olduğu topraklar ("İdil-Ural") üzerinde bağımsız bir "devlet" kurma biçiminde bir toprak özerkliği sağlamak şeklinde karşılık bulmuştur. Bu da oldukça açık ve anlaşılır bir şekilde Tatarların bütün "kurucu" kongre ve konferanslarında vurgulanmıştır: Birinci Tüm-Rusya Müslümanları Kongresi'nden (Mayıs 1917, Moskova) ve Kazan'daki İkinci Tüm-Rusya Müslümanları Kongresi'ne dek hepsinde.

Tatar küçük burjuva demokrasisi ateşli bir biçimde bu "bağımsızlığa" hazırlandığını görüyoruz.

Bütün "Rus" Müslüman örgütleri onların eline düşmüştür. Ve Tüm-Rusya Müslüman Milli Sovyeti Yürütme Komitesi (*İskomus*), ünlü Kafkas Menşevik Ahmet-bek Salikov ve Tüm-Rusya Müslüman Askeri Sovyeti (*Harbi Şura*) onlara göre hareket ediyordu. *Milli İdare* (Volga çevresi ve Sibirya Tatarlarının milli idaresi) ve Ekim Devrimi sırasında toplanan *Milli Meclis*'ten bahsetmiyoruz.

Hazırlık yalnız siyasi değil, askeri yönden de yapılıyordu. Eğer Tatar SD'leri, Gayaz İshakov ve Tuktarov, *Kadet* Sadri Maksudi'yle yaptıkları dokunaklı birlikte Tatar entelijensiyasını, kadınlarını ve mollalarını "ele aldıysa," Menşevikler milliyetçilerle birliklerinde Tatar askerlerini ele aldılar. Cephelerde ve sürgünde Müslüman (Tatar) milli birlikleri kuruldu: mangalar, taburlar, alaylar vb. Bunlar kısmen Kazan, Ufa, Orenburg'da, kısmen de Astrahan'da toplandı.

Ekim Devrimi sırasında ve sonrasında bütün bu organlar bize karşı

çıktı. Bir kısmı manevra yapmaya çalıştı, fakat bundan bir sonuç çıkmadı ve er ya da geç proleter devrimine düşmanlıklarını sergilediler.

Ekim Devrimi'ne dek *İskomus* ve *Harbi Şura*'nın Kerenski'yle birleşmesi açık bir hal almıştı. Petrograd'da Kornilov bölüğünün ayaklandığı günlerde *İskomus*, onun bastırılmasında önemli bir rol oynadı. Kazan'daki Ekim yönetim değişikliği sırasında Tatar sosyalistler belirgin, sonuçta devrimle kaynaşan bir etken olarak öne çıktılar. Müslüman (Tatar) Sosyalist Komitesi üyeleri, Ekim günlerinde Kazan'ın 1. Devrimci karargahında neredeyse hakim çoğunluktaydılar (M. Vahidov, M. Sultan Galiyev, K. Yakubov ve Ya. Çanışev), burada daha sonra önemli bir rol oynadılar.

Ufa'da *Alga* gazetesinin çevresinde toplanan sol SD'ler çalışıyordu.

Kurucu Meclis'in dağılmasından sonra, oradan çıkan Tatarlar arasındaki Menşevik-SD'ler Sovyet iktidarına karşı keskin bir karşı tutum benimseyince (Rusya Müslümanlarını Sovyet iktidarına karşı silahlı savaşa çağıran bir ilan hazırladılar), Tatar solcu sosyalistleri bütün Müslüman sözde devrimci örgütlerinin tasfiyesi hedefiyle karşı karşıya kaldı. Aralarında oldukça uzun, ama kararlı bir savaş gerçekleşti. Petrograd'da daha yeni kurulmuş Milletler Halk Komiserliği'ne bağlı olarak İç Rusya ve Sibirya Müslüman (Tatar) İşleri Merkez Komiserliği kuruldu, başına Kazan Müslüman (Tatar) Sosyalist Komitesi Başkanı yoldaş Vahidov getirildi. *İskomus* dağıtıldı.

Ama en kararlı ve etkili savaş yerel olarak, Kazan'da *Harbi Şura*'yla ve Ufa'da *Milli Meclis*'le yapıldı.

Harbi Şura'yla yapılan mücadeleye Kazan Müslüman Sosyalist Komitesi öncülük etti. Onun idaresinde Tatar işçileri arasından Kızıl Ordu birlikleri oluşturuldu. Aynı zamanda *Harbi Şura*'nın Tatar kesimleri arasında ve Tatar işçi ve köylüleri arasında güçlü bir ajitasyon yürütülüyordu. *Harbi Şura*'yla Müslüman Sosyalist Komitesi arasındaki başlıca çatışma Şubat-Mart 1918'te, Kazan'daki İkinci Tüm-Rusya Müslüman (Tatar) Askeri Kongresi'nde gerçekleşti. Sosyalist Komite'nin idaresinde orada, Tatar ve Başkırlar arasında sınıfsal devrimin gelişmesinde tarihsel rol oynamış olan Bolşeviklerden ve sol SD'lerden oluşan bir sol fraksiyonu kuruldu (kongrede Başkırlar da vardı).

Örgütlü olmasına karşın, "demokratik sosyalizm" yandaşları kongrede

moral olarak yenildi (kongre Kurucu Meclis konusunda, dağıtılmasını onaylayan bir karar aldı). Kendi yenilgilerini hisseden, kongrenin sağ kesiminin liderleri bir kurnazlığa başvurdu. Bazı yoldaşlarımızın taktik olmayan,[130] sol fraksiyon kesimini kendisinden uzaklaştıran davranışlarını kullanarak, "öne" geçmeye ve sözde "İdil-Ural devletinin" ilanını deklare etmeye karar verdiler (bu devlet bugünkü Tataristan, Başkırya, Ufa ili, Kırgızistan'ın bir kısmını, Moldovya ve Çuvaş bölgesini içeriyordu).[131] Ama bu "öne geçme" başarılı olmadı, çünkü Kazan Cumhuriyeti (Kazan ili) *Sovnarkom*'unun ilan edilmesi üzerine Askeri Kongre Prezidiyumu tutuklandı ve bu da iki tarafın çatışmasının büyümesine neden oldu, sonuçta bizim yararımıza olacak bir şekilde çözüldü: Kongrenin dağıtılması, *Şura* askeri birliklerinin silahsızlandırılması, *Şura*cıların Tatarların toprak-milli özerklik eylemini kendilerince ilan etmelerinin engellenmesi vb.

Tatarların *Milli Meclis*'iyle mücadele hedefi Ufalılara [*Ufimtsev*], Tatar-Başkır sol SD'lere kaldı. Yerel Sovyetlerin yardımcı siyasi organları olmakla kalmayıp, siyasi olduğu gibi idari açıdan da iktidar organları oldular. Köylerdeki muazzam çalışma, özellikle de ajitasyon, propaganda ve kültürel-eğitim alanındaki çalışmalar onlar tarafından yürütüldü.

Askeri Kurul'un çalışmaları, gerçekten de çok kapsamlıdır. Çalışmaları iki yönde olmuştur: Tatarların Kızıl Ordu'ya çekilmesi, siyasi olarak eğitilmeleri ve işçi ve yoksul köylü-Tatarlar arasından kızıl komutan ve siyasi işçi çıkartılması. İki yıllık varlığı süresince MMAK neredeyse tümden çalışsandan yoksun olmasına karşın birkaç bağımsız Tatar-Başkır Taburu ve Alayı ve iki bağımsız (birlik ehliyetine sahip) Tatar Atlı Taburu, ayrıca Müslüman (Tatar) atlı ve piyade komutanlık ve ayrıca askeri-politik kursları oluşturdu. Ama başlıca çalışması cephelerde, ordunun politbürolarında oldu. Orada Kızıl Ordu Tatarlarına hizmet vermek üzere özel daireler oluşturuldu.[132] Sonuçta Kızıl Ordu Tatarlarının sayısı çok büyük oranlara ulaştı: İç savaşın en ateşli döneminde Doğu ve Türkistan cephelerinde Tatar Kızıl Ordulularının sayısı bütün toplamın yarısından fazlaya, bazı yerlerde (5. Ordu)[133] yüzde 70-75'e kadar vardı. Bağımsız Tatar birliklerinin her birinin kendi tarihi vardır. Burada bütün Kırgızistan ve Türkistan'ı aşmış ve Buhara Devrimi'ne[134] katılmış 1. Tatar Bağımsız Piyade Tugayı'nı ya da sadece Türkistan cephesinde 70'ten çok piyade kaybetmiş olan Kazan Bağımsız Tatar Yedek Taburu'nu anmak yeterli

olacaktır.

Kızıl Ordulu Tatarlar Doğudaki sosyal devrimin öncüleri oldular, Orta Asya'nın uzak kışlaklarına ve Sibirya'nın yurtlarına, Kafkasların dağlık avlularına sınıf savaşının kızıl bayrağını taşıdılar.

Komuta düzeyindeki kurslara gelince, onlar da Rusya'nın Türkleri arasında devrimin gelişmesinde çok büyük öneme sahip oldular. Kurulmasından yarım yıl geçmeden Türkistan ve Kafkaslar'da[135] binlerce kızıl Tatar komutan ortaya çıkardılar.

Askeri Kurul yayım ve kültürel-eğitim alanında da yoğun bir şekilde çalıştı. Kızıl ordu Tatarları arasında binlerce *Kızıl Armiya* gazetesi ve MMAK'nin politik broşürü dağıtıldı.

MMAK başka bölgelerdeki Tatarlar arasından uzman kadroların hazırlanması konusunda da yoğun bir şekilde çalıştı. Çeşitli kurslarda (radyo, telgraf, mühendislik, istihkam ve Genelkurmay Akademisi kursları) Kızıl Ordu Tatarlarından yüzlerce kişi komuta etti.

Kızıl Ordu Tatar birliklerinden bahsederken, onların devrim öncesindeki hizmetlerinden de bahsetmek gerekir. Sosyalist Komite'nin Tatar Kızıl Ordu kadrolarından gelen Kazan Müslüman İşleri Komiserliği tarafından 1. Kazan Müslüman (Tatar) Sosyalist Alayı, Kazan'ın Beyaz Muhafızlar'dan Çekoslovaklara dek yaptığı tüm savaşlarda tarihsel bir rol oynadı. "Vatan Kurtarma Komitesi" tarafından idare edilen Kazan'daki askeri ayaklanma sırasında, Müslüman Sosyalist Alayı ve oraya Moskova'dan gönderilen Müslüman İşleri Komiserliği'nin Tatar-Başkır Taburu, ayaklanmanın tasfiyesi noktasında kesin bir öneme sahipti, ayaklananların sayıca üstünlüğüne rağmen, kararlı bir şekilde onları bastırdı. Bize karşı ayaklanmaya hazırlanan sol SD'ler karargahı onun Kızıl Ordulular tarafından dağıtıldı.

Astrahan'da da benzer olaylarla karşılaştık. Ekim Devrimi orada Tatar kesiminin enerjik katılımıyla gerçekleşti. Ancak bu kesimlerin direnci ve dayanıklılığı sayesinde Astrahan karşıdevrime kararlı biçimde direndi, hem de Sovyet Vatanı için en ağır günlerde. Başında Tatar birliklerinin bulunduğu, Astrahan Tatar Askeri Komiserliği, bu açıdan kararlı bir biçimde devrim safında yer aldı.

Krivorojski-Don kömür havzasından on binlerce Tatar Kızıl Ordulu çıktı. Ukrayna'ya Alman emperyalizminin saldırısı sırasında, Tatar işçi birlikleri Sovyet iktidarını bu işgalden korumak için özverili biçimde mücadele ettiler. Sadece yoldaş Buluşev tarafından örgütlenen tugayda 6.000 Kızıl Ordulu Tatar madenci vardı. Bu tugay birliklerimizin 1918 yılı başında Harkov karşısında yenilgiye uğramasını, Libaya-Tsaritsin demiryolunda kanlı çatışmalara girerek önledi.

Bitirirken, Tataristan Cumhuriyeti'nin Doğuda sosyal devrimin gelişme tarihi içindeki önemiyle ilgili birkaç söz söylemek istiyorum, çünkü bu açıdan bu etkenin çok büyük önemi vardır. Şu anda Tataristan'ı kuran ve şekillendiren bütün kültürel güçler, gelecekte diğer Doğu bölgelerimizin kültürel gelişmesinin öncüleri olacak. Artık Ural, Sibirya, Orta Asya ve Türkistan, Hive ve Buhara'nın, hatta uzak Afganistan'ın *kültürnik* [Kültür Bakanlığı kadrosu] talebiyle bize geldiğini görüyoruz: öğretmen, gazeteci ve benzeri taleplerle. Son zamanlarda Tatar işçiler arasındaki keskin kriz bile bununla ilgilidir: Tataristan kansız kalıyor.

Dört yıllık Ekim Devrimi'nin ve Tatarların ona neler katmış olduğunun sonuçlarını toparlarken, Tatar emekçi kitlelerinin ve Tatar yoksullarının devrime katılmadığını, ama onun Doğu ülkelerinde yaygınlaştırılmasına yardımcı olduğunu söylemeliyiz. Bu gücü desteklemek gerekir, onu yeni, taze saflarla, daha bozulmamış öğelerle doldurmak gerekir. Böyle bir çalışma için Tataristan Cumhuriyeti bir zemin oluşturacaktır. Tataristan'daki çalışmayı yükseltmek ve onun içinde bu yönde çalışmakta olan yoldaşlarımızı desteklemek - işte şimdi devrimimizin önünde duran bir sonraki hedef budur.

M. Sultan Galiyev

Jizn Natsionalnostey, 1921, 5 Kasım, No244(122).
Sultan Galiyev M. Stati. Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan. Tat. Knij. İzd. -vo, 1992, s. 121-130.

Dördüncü Tatar Parti Bölge Konferansı'nda Yapılan Konuşma:

Ayrılıkçılık Suçlamasının Reddi[136]

2 Aralık 1921

Yoldaşlar, bugün burada iki sefer benim aile adım anıldı. Yoldaş Muslimov'a daha sonra yanıt vereceğim, ama yoldaş Tarpişev'e şu anda birkaç şey söylemek istiyorum. Bölge Denetleme Komisyonu'nun çalışmalarının yanlışlığını göstermeye çalışan yoldaş Tarpişev bir konu üzerinde durdu ve Tatar komünistler arasında birtakım "*ayrılıkçı*" gruplar bulunduğunu söyledi. Bütün bunlar baştan aşağı yalan ve iftiradır. Bölge komisyonunun Tatar komünistleri arasındaki çeşitli grupları değerlendirme sorununda gerçekten doğru ve nesnel bir bakış açısı sergilediğini düşünüyorum. Bu grupların ciddi ilkesel bir kökene sahip olmadığını, şahsi yaklaşımlar niteliği taşıdığını ortaya koymuştur. Bu gerçekten de böyle. Eğer RKPd'e Rus işçi muhalefeti gerçek bir zemine sahipse, Tatar komünist gruplarının "muhalefeti" kişisel ilişkiler dışında, hiçbir ciddi zemine sahip değildir. Eğer yoldaş Tarpişev burada Başkır milliyetçilerinin "bağımsız" ordu vb. talebinden bahsediyorsa, bu harekete, burada belirttiği Tatar komünist grupların da katılmış olduğunu söyleyerek hata ediyor. Eğer bu harekete katılmış olan bir grup varsa, bu belirttiği grup değil,

kendilerine solcu komünistler diyen Tatar komünist gruplarıdır. Bizi milliyetçi gibi göstermek istiyor, ama o, anlaşılan, biz 1917-1918 yıllarında Tatar milliyetçileriyle umutsuzca mücadele ederken, kendisinin Moskova'da, bizim mücadele ettiğimiz Tatar burjuva milliyetçi gazetesi *İl*'in redaktörlüğünü yaptığını unutuyor. Yoldaş Taprişev, bizim, sözde, ayrılıkçı bir Doğu Komünist Partisi talep ettiğimizi söylüyor. Fakat 1919 yılında İkinci Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresi'nden önce, Merkez Komitesi Politbürosu'nda Doğu Komünist örgütlerinin özerkliği talebini ilk olarak dile getiren yoldaş Tarpişev değil miydi? Bir tek bundan bile, kendilerinin solcu olduğunu, bizimse Rus yoldaşlarımızdan ayrılma eğiliminde olduğumuzu haykıran Tatar komünist yoldaşların, tam da çocuk gibi davrandığı anlaşılıyor. Sürekli olarak kendi solculuğunu haykıran bu yoldaşlardan biri tanıyorum. Ama bu yoldaş *Sovnarkom* ve *VTsİK* tarafından özerk cumhuriyetlerden birine gönderildiğinde, orada Rus ve Tatar komünistlerinin arkasından Tatar milliyetçilerle el sıkıştı. Bu da temelsiz bir iddia değil, gerçektir. Bu cumhuriyetin daha yeni sona ermiş olan bölge parti konferansı kararı bundan bahsetmektedir.

TsGA İPD RT. - F. 15. - Op. 1. - D. 84. - L. 39-40. Stenografi kaydı.
Sultan Galiyev M. Stati. Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan. Tat. Knij. İzd. -vo, 1992, s. 221-222.

Müslümanlar Arasında Din Karşıtı Propaganda Yöntemleri

I

Müslümanlar arasında din karşıtı propaganda yöntemleri sorunu, çok incelikli ve karmaşık bir sorundur. Bir yandan, İslam'ın bir din olarak Müslümanların yaşamında sahip olduğu yer açısından, diğer yandan genel olarak Müslüman halkların sosyo-politik durumu açısından karmaşıklaşmaktadır.

Müslümanlar arasında din karşıtı propaganda yürütmenin sadece Rusya'da değil, sınırların ötesinde de şart olması sorunu, biz komünistler arasında, herhalde bir tartışmaya yol açmayacaktır ve açmamalıdır. Bizim için bütün dinler birdir ve sorunun bu kısmı kesinlikle açıktır ve herhangi bir çözümleme gerektirmez. Sorun sadece, ona yaşam içinde izin verilmesini ve gerçekleştirilmesini daha doğru ve daha sorunsuz bir biçimde sağlayacak hangi yöntemlere başvurmak gerektiğidir. Bunlar karşısındaki kazanılacak gerçek bir zafer ancak, mücadeleye başlarken, daha baştan neyle uğraştığımızı bilirsek elde edilebilir. Herhangi bir güçle, nasıl bir doğaya sahip olduğunu bilmeksizin girilen savaş, yenilgiye değilse de, en azından hata yapmaya yol açacaktır. İşte bu yüzden, Müslümanlar arasın-

da din karşıtı propaganda yöntemlerinden bahsetmeden önce, İslam'ın kendini nasıl bir din olarak sunduğunu ve ona karşı, başka dinlere yönelik olarak devrimci pratiğin ortaya koyduğu propaganda yöntemlerine başvurmanın uygun olup olmadığını, en azından kabataslak saptamamız gerekir.

Bu son sorunu bir yana koyup, sadece başka dinlerin halkları açısından değil. Müslümanların kendi içindeki farklı halklar açısından da, Müslümanlar arasında kesinlikle farklı din karşıtı mücadele yöntemlerinin ortaya konmasının kaçınılmazlığını dikte eden ve gösteren bir dizi neden ve veri üzerinde durmak gerekiyor. Bu sorun içinde İslam'ın durumunu belirleyen ilk ve en temel etken, onun en son ortaya çıkmış olmasıdır. Yerkürenin bütün "yüce" dinleri arasında İslam, en genç olan, bu yüzden de en sağlam ve güçlü olan dindir. Avrupa'nın bütün ciddi İslam araştırmacılarının bu olguyu belirttiği görülebilir. Bu dinde, sivil-politik öğeler diğer dinlere göre daha fazladır, buna karşın diğer dinlere saf ruhsal-etik motifler hakimdir. Şeriat, ya da Müslüman hukuku kendisini, bir Müslümanın dünya yaşamının bütün yönlerini düzenleyen bir yasalar ve doğru normlar kodeksi olarak sunmaktadır. Bütün bu belirtilenlerden, Müslümanın camide, işte, toplumda, ailede ve günlük yaşamda nasıl davranması gerektiğini en küçük ayrıntıya dek bulabilirsiniz. Kuşkusuz, bu yasalar arasında özünde tamamıyla olumlu nitelik taşıyan birçok yasa da vardır. Burada bir tanesini örnek vermek yeterli: Eğitimin zorunlu olması (Muhammed'in hadisi: "*etlabelgaylem mine el-mehde eli el-lehede*," yani "beşikten mezara bilgi açlığı"), sanayi ve emeğin (*kyaseb*) zorunlu olması, ebeveynlerin çocuklarını yetişkinliğe dek eğitme zorunluluğu, sivil evliliğe izin verilmesi; toprak, su ve orman üzerinde bireysel mülkiyetin reddedilmesi; batıl inançların reddedilmesi, büyünün, kumarın, lüksün, israfın, altın ve gümüş takmanın, alkollü içkiler kullanmanın, hırsızlığın ve yamyamlığın (Kuzey Afrika'da bunun bir önemi vardı) yasaklanması; ilerici vergi sisteminin, doğal ve finansal vergi (*zekat*, *uşar* vb.) şeklinde ayrıntılı biçimde ortaya konması. Hatta İslam'ın aile ve miras hukuku bile içinde olumlu bir ilke barındırmaktadır, çünkü Arap putperestler arasında bu sorunun ortaya çıktığı ve daha sonraki anarşik halini düzene sokmuştur. Sözgelimi, Muhammed'in çok eşlilik hadisi İslam araştırmacılarınca, o zaman var olan çok eşliliği düzene sokan bir yasa olarak yorumlanmaktadır.

Ve sivil-politik motifleri olan bir din olarak, İslam ona inananların organizmasına sağlam bir biçimde yerleşmiştir, bu yüzden onunla mücadele daha zor ve karmaşıktır. Bu durumun haklılığının açık bir kanıtı, Müslüman din adamlığının başka dinlerdeki ruhbanlıklara göre daha büyük bir sağlamlığa sahip olmasıdır.

Bu durumda Müslüman din adamlığının bizde, Rusya'daki durumu örnek olabilir. Ruslar arasında bir papazın idaresindeki bölge 10-12 bin kişilik bir nüfustan az değilken, Müslümanların her bir camisinin 700-1000 üyesi vardır, bu yüzden her birinde en az üç din adamı vardır: molla, yardımcısı ve müezzin (*zangoç*).

Müslüman din adamlığının dengeye kavuşması nüfusun geri kalan kısmı açısından onun toplumsal-politik konumuna yardımcı olmuştur. O hem rahip (dinsel törenlerin idaresi), hem öğretmen (her molla camiye bağlı dini bir okula, "mektep" ya da "medrese"ye sahiptir) ve idareci (miras dağıtımı, sivil konumdakilerin eylemlerinin düzene sokulması vb.) hem yargıç (boşanma ve miras işleri vb.) hem de zorunlu kalındığında doktor olmuştur. Müslüman din adamlığının seçilmesi de burada önem taşır. Bu onu, sözgelimi Rus ruhbanlığından daha iyi ve saydam bir konuma sokmaktadır. Yukarıdan atanan Rus ruhbanı, tartışmasız, kendi cemaati içinde, Tatar mollasının ya da Özbek ulemasının kendi "mahalle"si karşısında sahip olduğundan çok daha az bir otoriteye sahiptir: onlar kendilerini "halkın hizmetlisi" sayar ve onun sesine kulak verir, bu yüzden de halka karşı daha demokratik ve yakındırlar, halktan, papanın Rus müjiğinden gördüğünden daha büyük saygı görürler ve onun üzerinde daha büyük etkiye sahiptirler.

Müslümanlar arasında din karşıtı propagandayı zorlaştıran ikinci ciddi etken, Müslüman halklarının son yüzyılda içinde bulunduğu uluslararası sosyo-ekonomik durumdur. Bir yandan Arap kültürünün, diğer yandan Türk-Tatar kültürünün yenilmesi (Arapların İspanya'dan ve Türk-Tatarların Güneydoğu Avrupa'dan sürülmesi, Kuzey Afrika ve Ortadoğu Müslüman topraklarının Avrupalılar tarafından ele geçirilmesi, Tatarların, Başkırların, Kafkas Dağlılarının ve Orta Asya Türk devletlerinin Ruslar tarafından fethi) beraberinde neredeyse bütün 300 milyonluk Müslüman dünyasının siyasi ve sosyo-ekonomik köleleşmesini getirmiştir. Bütün bu dünya son yüzyılda Batı Avrupa emperyalizminin yağma nesne-

si, onun ekonomisinin kaynağı olmuştur. Bu Müslümanların dinlerinin durumunda da yankı buldu. Eğer Müslüman ülkelerinde ilk ilerleyişine "haçlı seferleriyle" başlayan Batı Avrupa emperyalizmi, son zamanlarda saf ekonomik savaş halini aldıysa, Müslümanların gözünde, en azından büyük kısmının gözünde, bu savaş artık politik bir savaş olarak, yani bütün olarak İslam'la bir savaş olarak yorumlanmaktadır. Başka türlü de olamazdı, çünkü Müslümanların kavrayışında, bütün Müslüman dünyası, millet ve ırk ayrımı olmaksızın tek bir bölünmez ve birleşik bütündür.

Bu durumun sonucunda, bir din olarak İslam'ın şimdi de, en azından Müslümanların kendi gözünde, ezilen ve savunulan bir din niteliği taşımakta olduğu anlaşılır. Başka deyişle, tarihsel olarak İslam farklı yandaş grupları arasındaki dayanışma hissini geliştiren koşullarda, yani ona karşı *ajitasyon yapmayı güçleştiren* koşullarda bulunuyordu. Rus günlük hayatı koşullarında bu durum, Müslümanlar arasında din karşıtı propaganda örgütleyerek, geçmişteki "İslam'la savaşan savaşçıların" milyonlarca halk kaynağını bu "savaşa" harcayan Rus misyonerlerinin konumuna düşme tehlikesi taşıyoruz. Aynı şekilde, sonuçta Rusya'nın Müslümanların yaşadığı bütün toprakları kısa süre öncesine dek, oralarda misyoner pisliğinin kokuşmuş ruhunu hâlâ yayan bu namlı *çernosotni*'ların [kara yüz-koyu gerici] kümeleriyle kaynamaktadır; daha yakın bir zamanda bütün bu topraklar türlü ruhani "eğitim kurumlarıyla," ruhani akademi ve seminerlerle kaplıydı, buralarda "Muhammedcilikle" savaş konusunda "uzmanlar" yetiştiriliyordu. Müslümanlar arasındaki başarısız bütün din karşıtı propaganda girişimi, bu koşullarda, onlara yakın geçmişi hatırlatacak ve yarar yeri-ne sadece çok derin olumsuz sonuçlar doğuracaktır.

Müslümanlar arasında din karşıtı propagandanın başarılı yapılmasını engelleyen nedenlerden bahsederken, bu açıdan hatırı sayılır bir önemi olan bir etkenden daha bahsetmeyi unutmamalıyız. Bu, genel olarak Müslümanların kültürel geriliğidir. Bunu burada ayrıntılı bir şekilde ele almayacağız, çünkü kültürel geriliğin ve dinsel fanatizmin bölünmez bir ilişkiye sahip olduğunu ve birbirini karşılıklı tamamlayıp güçlendirdiğini tartışacak biri çıkmayacaktır.

II

Böylece, bir yandan İslam'ın, diğer dinlere göre daha canlı olmasının

belirlediği ve daha geç ortaya çıkışıyla açıklanan iç özelliklerinin, diğer yandan genel olarak, ezilen ya da kısa süre öncesine dek ezilen (Rusya Müslümanları) halklar olarak Müslüman halkın psikolojik durumu, onlar arasında farklı bir yaklaşımın ve farklı yöntemlerin kullanılmasını gerektirmektedir.

Bu yöntemleri nasıl bulmalı?

Öncelikle, soruna yönelik dikkatli ve zekice, ama asıl olarak yaşamsal bir yaklaşım yapılmalıdır. Bu konudaki her tür konvensiyonalizm ve aşırı gürültücülükten uzak durulmalıdır. Sorunun her ortaya konuşu din karşıtı savaş niteliği değil, din karşıtı propaganda niteliği taşımalıdır. Rakiplerimizin elinden, bizi bu sorun konusunda yenebilecekleri bütün silahları almamız gerekir; kime gerekiyorsa, herhangi bir dinle savaşımız olmadığını, sadece kendi ateist inançlarımızın propagandasını yaptığımızı, bu konudaki doğal hakkımızı kullandığımızı açıkça söylemeliyiz. Sorun ancak böyle konursa, *çernosotni* Rus misyonerleriyle karıştırılıp aynı kefeye konmayacağımızdan emin olabiliriz. Müslümanların, aralarında din karşıtı propaganda yaparken, Pobedonostsev'lerin ve İlminski'lerin davasını gütmediğimizi, daha kısa süre öncesine dek aralarında aynı çalışmayı yürüten, onların *kültürnik*'lerinin [Kültür Bakanlığı kadrosu] davasını güttüğümüzü anlamasını sağlamalıyız.

İkincisi, bu sorunda eski misyoner öğelerden, eğer aramıza şans eseri karışacak olurlarsa, Müslümanlar arasında din karşıtı propagandayı yürütmeyi durdurup kesinlikle onlardan arınmak gerekir. Bu çalışmaya bu tür akıl karıştırıcı öğelerin katılmasına kesinlikle izin verilemez. Bu bizi halkın gözünde güvenilmez kılacaktır.

Üçüncüsü, çalışmanın canlılığı ve ajitasyonun ustaca yapılmasıdır. Din karşıtı propagandanın kendi yaşamsal adımını atması şarttır. Sadece bu temaya yönelik çığırtkan bir isim taşıyan birtakım broşürler ya da makaleler yazmak (onları kimse okumaz ve okumayacaktır), ya da bir konuşma yapıp tartışma çıkarmak yeterli değildir, ajitasyonu örnekle ve işle yaşama geçirmek, yani söz ajitasyonu değil, eylem ajitasyonu yapmak önemlidir. Sonuçta etkilemek istediğiniz kişi karşısında din karşıtı propaganda yapmaya hazırlandığınızı anlamamalıdır.

Yoksa onu daha baştan psikolojik olarak kendinizden uzaklaştırırsınız.

Bu açıdan kendine hakim (ateist), Müslümanların dinsel adetlerini katı bir biçimde göz ardı edebilecek bir komünistin bir Müslüman köyünde ya da Müslüman işçiler arasında uzun süreli vakit geçirmesi, kendisi çok ateşli ve inandırıcı bir hatip olsa bile onlarca yazı ya da konuşmadan çok daha fazla etki bırakacaktır. Müslümanlar çevrelerinde gerçek bir ateist görmeye şaşırsa da ona alışacaktır. Dinin varlığını reddeden kişiyi açıkça hissedecek, onun olumsuz değil, olumlu yönlerini hissedeceklerdir. Ateistin her zaman tasvir ettikleri gibi şeytana benzemediğini, kendileri gibi bir insan olduğunu, ama daha olumlu, gelişmiş, kararlı ve enerjik biri olduğunu göreceklerdir. Eğer bunu yapabilirseniz, fikirsel zaferi elde edebileceğinize de inanabilirsiniz. İlk adım önemlidir, gerisi kolayca gelir.

Köylerdeki din karşıtı propagandanın ortaya konuşunu gözlersek, bu durumun haklılığını ortaya koyan bir çok örnekle karşılaşırız. Köye hırpani bir ajitatör gelir, Tatar, ürkütücü, korkunç, kaba biridir, revolveri ve belinde kılıcı vardır, "Allah'a ve peygamberlerine" sövmeye başlar, bu şekilde kendi "ateşli" ateizmini sergiler, Kuran'ı ya da Müslümanların kutsal kitabı saydığı bir şeyi tekmeler.

— İşte, bakın, Kuran'ı çiğniyorum, ama bana bir şey olmuyor. Yani bu kitap kutsal değil, yani Allah yok.. vb. Dağlı ajitatörlerin bu tür davranışları halkta en olumsuz izlenimi bırakır.

— Onu oracıkta gırtlaklayıp gebertmek istedik -dediler bana bir Tatar köyünde, böyle "hatiplerden" bahsederken; ama muhafız birliği gelip *Bolşeviki* (Bolşevik) niye öldürdünüz, diye sorar diye çekinmişler...

Ama oradan geçerken uğramış "birinin," bir Rus "Bolşeviğinin" papazlar ve mollalarla ilgili "neşeli hikayeler" anlattığını söylerken konuşmaları nasıl da apaçık bir keyifle ve samimi bir neşeye bürünüyor:

— Adam öyle neşeli, öyle yakın ki. Sürekli şakalaşıyor. Rus papazlarının halkı nasıl kandırdığını anlatıp durdu. Biz de durup düşündük, e bizim mollalar da, onlar da sahtekar..

İşte size hayatın gerçeği. Bunu kimse reddedemez. Bir Başkır köyünde, Müslüman bayramı *Ayd-Kurban* gününde bir başka örneğe de şahit oldum (böyle bir günde "inançlı" her Müslümanın camiye gitmesi gerekir), delikanlının teki, köydeki tek komünist Başkıra uyarak camiye gitmemişti.

Fakat eylem propagandasını hiçbir şekilde sözlü propagandayı olumsuzlama anlamında kavramamak gerekir. Kuşkusuz, hayır. Sözlü propaganda da yürütülmelidir, ama bunun için gerçekten bir zemin olmalı. Şehirlerdeki, fabrika ve atölyelerdeki işçi Müslümanlar arasında dinle ilgili tartışmalar düzenlenebilir, bunlar zamanla köye taşınabilir. Bütün bunlar sadece sözlü değil, basılı propaganda alanı için de olasıdır.

Ama, Müslümanlar arasında din karşıtı propaganda yürütürken, bir an bile kötülüğün asıl kökünün onların kültürel geriliği ve politik-ahlaki ezilmişliğinde olduğunu unutmamak gerekir. Rus Çarlığı, asırlarca onların üzerine çullanmış, derin izler bırakmıştır. Bunun bir örneği, özerk cumhuriyetlerin kurulmasından sonra Müslümanların genellikle bu cumhuriyetlerin devlet yaşamına katılmaktan uzak durmasında görülür. Onları bu zincirlerden yalnız sözlerle değil, aynı zamanda işle de kurtarıp, Sovyet Cumhuriyeti'nin özgür ve eşit yurttaşları haline getirmeliyiz. Aralarında yapılacak hiçbir din karşıtı propaganda onlardan beklenen bu sonuçları sağlamaz. Müslümanlar arasında halk eğitiminin her tür ve aşamada iyileştirilmesi, onların ekonomik-maddi ve idari-politik devlet iktidarı organlarına geniş ölçekli katılımı, aralarında parti çalışmasının yaygınlaştırılıp derinleştirilmesi - işte bunu bizim aralarında yapacağımız çalışmanın temel hedefini oluşturmalıdır. Bütün bunlar aralarında yeni ve yaratıcı çalışmaları başarıyla yürütmenin temel öncülleridir.

III

Bitirirken Rusya Müslümanları arasında din karşıtı propagandanın, farklı etnografik gruplara göre bireyselleştirilmesi üzerine birkaç şey söylemeyi şart sayıyoruz. Bu şartı Rusya "Müslüman" halklarının kendi ekonomik-gündelik durumları ve kültürel halleri açısından birbirlerinden önemli ölçüde ayrı olmaları getirmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz din karşıtı propaganda yöntemleri, ancak soruna yönelik genel bir yaklaşım için karakteristiktir. Bu yüzden farklı etnografik birimler ya da grupları ele aldığımız zaman, onların bireyselleştirilmesi ve ayrıntılandırılmasına yönelmemiz gerekir. Ama bu bireyselleştirme ancak, eğer onların yaşayış ve kültürlerinin, kendi aralarından ayrılık gösteren özelliklerini saptar ve belirlersek olasıdır. Aşağıda verilen çözümleme bu yönde atılmış bir ilk adımdır.

Tatarlar Arasında Çalışma Koşullarının Özellikleri

Tatarlar arasındaki çalışma koşullarının özellikleri iki kategoriye ayrılabilir: Din karşıtı propagandayı güçleştiren olumsuz koşullar ve bu propagandayı kolaylaştıran olumlu koşullar. Olumsuz koşullar aşağıdaki etkenlere bağlıdır:

1) Din adamlarının sağlam örgütlenmesi. Tatar din adamları (Volga çevresi, Ural, İç Rusya ve Sibirya), sözgelimi Kırgızistan ve Türkistan din adamlığından daha sağlam örgütlenmiştir. Bu bir yönden, Rus misyonerliğiyle savaşta hep öncü konumda olması ve bu savaşta büyük bir deneyim kazanmış olmasıyla, diğer yandan son yıllarda kişisel olduğu gibi, örgütsel olarak da yeniden bir iç örgütlenmeye gitmiş olmasıdır. Tatar din adamlarının iç ya da "kişisel" dönüşümü onun, karakteri ve öneminden aşağıda bahsedeceğimiz, Türkiye'deki 1908 Devrimi sonrası *Genç Türk* [*Jön Türk*] entelijensiyası tarafından etkilenmesine yardımcı olmuştur. Örgütsel olaraksa Tatar din adamlığının güçlenmesi Şubat Devrimi'nden sonra olmuştur, bu dönemde bütün kongre, konferans ve toplantılara çağrı yoluyla örgütlenmesinin iç yapısını canlılığını, hareketliliğini ve "demokratikliğini" artırma anlamında değiştirmiş, yeni ilkeler üzerinde yeniden örgütlenen İç Rusya ve Sibirya ruhsal idaresini öne çıkarmıştır.

2) "Rus Halk Birliği" cephesinden çıkan çeşitli Rus misyoner derneklerin ve eylemcilerinin "propagandacı" eylemlerini yürüttüğü, iç psikolojik reaksiyon. Müslümanların doğal tepkisini uyandıran bu "propaganda", onların dinsel fanatizmini güçlendirmektedir. Bu duruma örnek olarak Tatarların II. Aleksandr'ın Çarlığının son yıllarında onlara yönelik yapılan dinsel kovuşturmalar döneminde, Türkiye'ye kendiliğinden göç etmeleri verilebilir. Bu "derneklerin" eylemlerinin izleri hâlâ görülmektedir ve bunların ortadan kalkması için on yıllar gerekmektedir.

Olumlu koşullar da şunlardır:

1) Tatar kitlesinin, Rusya'nın diğer "Müslüman" halklarına göre daha çok proleterleşmiş olması. Toprak azlığı, sürekli kuraklık ve açlık bir yandan, yerel madenlerin ve ürünlerin yoksulluğu diğer yandan, Tatar işçilerinin Rusya'nın sanayi bölgelerine göç etmesine yol açarak bu proleterleşmeye önemli ölçüde yardımcı olmuştur. Son zamanlarda bir tek Krivorojko-Donets kömür madeninde Tatar işçi sayısı 100 bine varmıştı.

On binlercesi Bakinski ve Grozni petrol sahalarındaydı. Çok sayıda işçi Ural fabrikalarında ve Sibirya altın madenlerinde çalışıyordu. Belaya Nehri ve Kam Nehri'nin aşağı kısmındaki ve Volga'nın orta kısmındaki limanların işçileri de kısmen Tatarlardan oluşuyordu. Onlarla uzak Murman ve Amur'da da karşılaşılabilir, buralarda demiryolu yapımında çalışıyorlardı. İhtiyaçlar onları Rusya'nın bir ucundan diğerine, bir madenden diğerine sürükledi. Ruhlarında zamanla ateizm yer etti. Mide çalışmak isterken, Allah'ı düşünmek mümkün olmadı. "Vatandan" kopup gezgin bir hayat sürdürür ve Rus yoldaşlarını örnek alan Tatar işçileri, Tatarların ataerkil yaşam düzenini ve onunla birlikte dinsel fanatizmi yıktı.

2) Çevrelerindeki diğer Müslüman halklara göre daha kültürlü olmaları. Volga çevresi Tatarlarının son 15-20 yıllık yaşantısı milli uyanış dönemi sayılabilir. Bir yandan, 1905 Rus Devrimi, diğer yandan İran demokratlarının ve Jön Türklerin devrimi, bu uyanışa büyük ölçüde yardımcı oldu. O sırada Tatarlar için çekim merkezi rolü oynayan, aslında onlar arasında kültürel durgunluk ve dinsel fanatizmin yayılmasının merkezi olan Türkistan ve Buhara, bu vakitten itibaren yerini İstanbul, Beyrut ve Kaire'ye bıraktı. Bu şehirlerin üniversitelerinde bulunan Tatar öğrenciler, Rusya'ya döndüklerinde yeni fikirler, kültür ve ilerleme fikirleri yaymaya başladı. Uykuya dalmış 5 milyon kişilik Tatar dünyası, Tatar yazarlarından biri olan Gayaz İshakov'un "dirilen dünya" dediği Tatar dünyası uyandı. *Kadistler* (eskinin yandaşları) ve *Cedidçiler* (yenilikçiler) arasında şiddetli bir mücadele başladı. Müslüman dini okulu "mektep" ve "medrese"lerin reformu gerçekleştirildi. 1906 yılında Kazan'da Tatar dilindeki ilk tiyatro oyunu oynandı ve gerici Müslüman din adamları ve fanatik yapılı bir kalabalığın şiddetli protestosuyla karşılaştı. 1905 Devrimi'nden sonra Tatar dilindeki ilk gazete ortaya çıktı. Çok geçmeden bütün kalabalık Tatar merkezlerinde: Kazan, Astrahan, Orenburg ve Ufa'da, daha sonra Moskova'da bile gazete ve dergiler çıkmaya başladı. Sanatsal edebiyat ortaya çıktı. Kazan'da birtakım güçlü yayınevleri kuruldu. Kadın sorunu da ele alındı. *Cedidçiler* Tatar kadınların çarşafının kaldırılmasını istediler. Ruhbanlar ve *Kadistler* buna umutsuzca karşı çıktı. *Cedidçiler*e "lanetler" edildi, köylerde onlar tarafından açılan ya da yeni usül okul adı verilen okullar zorla kapatıldı, onların öne sürdükleri sivil konular içeren Tatarca ders kitaplarının kullanılması ortalığı karıştırdı, öğretmenler katledildi vb. Ama bütün bunlar işe yaramadı, sonunda zafer *Cedidçiler*in oldu.

Sonuçta Tatar edebiyatı, Tatar tiyatrosu ve Tatar milli sivil okulu ortaya çıktı. Tatar kadınları çarşaflarını çıkardı. Din adamlarına acımasız toplumsal eleştiriler yöneltildi: o zaman çıkan karikatür ve mizah dergileri bu soruna ciddi bir şekilde eğildi (*Çükeç*, *Yaşen*, *Karmak* vb.). *Kadistler*'le *Cedid*çiler arasındaki mücadele din adamları da içine aldı. Gerici, çürümüş ve fanatik her şey *Kadistler*den çıktı, yeni, taze ve devrimci olan her şeyse yenilerden. Bu sonuncular arasında kendine özgü reformcular görüldü, sözgelimi Musa Bigiyev, Abdullah Bubi ve Ziya Kamali. Musa Bigiyev, Müslüman "fetvacıların" arkaik görüşlerine saldırarak, İslam'ın çeşitli ahlaki ve dogmatik sorunlarını ele alan kitapçıklar yazdı. *Rahmate İlevha* adlı eserinde Müslümanların asırlara uzanan, cennetin sadece Müslümanlara açık olduğu görüşünü yıktı. Kuran'dan çeşitli yerlere dayanarak, M. Bigiyev, yeter ki buna layık olsun, bunu Müslümanın da "gavurun" da elde edebileceğini kanıtladı. "Gavurları" "kesinlikle kayıp insanlar" olarak görmeye alışık fanatik Müslümanın bilincinde, bütün bunlar devrime yol açabilirdi. Yine M. Bigiyev, Müslüman dininin oruçla ilgili ünlü dogmasının sınırlarını gösteren bir başka eser yazdı. Bu da kendince bir öfke uyandırdı, çünkü (halk üzerindeki etkileri çok güçlü olan) fanatik Müslüman din adamları için böyle bir olasılık kesinlikle yoktu.

Ziya Kamali ve Abdullah Bubi [1871-1922] Müslüman yüksek ve orta eğitim kurumları, medreselerin yeniden örgütlenmesi işini ilk kez düzene soktular. Şeriat eğitiminin yanı sıra "Avrupa" bilimlerinin, matematik, tarih, coğrafya ve doğal bilimler, insani bilimlerin de verildiği yüksek Müslüman okullarını açtılar. O vakte dek bu bilimler konfessiyonal okullarda neredeyse dinden dönmek sayılıyordu.

Mollardan Gafuri [Galiasgar Çığıtay Gafurov] adında biri, *İsabet* adlı broşüründe Muhammed'in sahte peygamberliği sorununu açıkça ele aldı. Doğru, bu eserin yazarı daha sonra "İslam'ın kucağına döndü" ama yine de yapıtı Tatarların özbilincinin gelişmesinde büyük izler bıraktı.

Tatar din adamlarının gerici kısmı Tatar toplumunun bu "genç Müslümanlarını" önce kendi çevresinde ajitasyon yaparak, ardından bu işe yaramayınca, Çarlık polisine korkunç ihbarlar yapıp, onların "Panislamist" vb. olduğunu söyleyerek "zararsızlaştırmaya" çalıştı. Ama bundan da bir sonuç alamadı. Gerici-fanatik Tatar din adamları, herhangi bir politik güç

gibi, Şubat Devrimi'nden önce ölmüştü. Yerine, Tatarların dinsel fanatizmden kurtulmalarını sağlayan yeni bir din adamlık geldi.

3) Sosyal devrimin etkisi. Sosyal devrim Tatarlar arasındaki din karşıtı savaşın alanını derinleştirdi ve genişletti. Bu savaşta yeni "devrimcilerden" bir çoğu gericilerin tarafına geçti. Tatar din adamları içinde de devrim çatlağı belirdi. Birbirine düşman iki cephe ortaya çıktı - Sovyet iktidarının yandaşı olan kızıl mollalar ve Sovyet iktidarını resmen "tanıyan" ve ona karşı gizlice ajitasyon yürüten Kolçak'ların ve Kurucu Meclisçilerin beyaz mollaları. Bu açıdan, gerici mollaların Rus karşıdevrimci ruhbanlarıyla müttefiklik kurması, böylece "komünist mollalara" karşı "birleşik cephe" oluşturmaları ilginçtir. Beyaz muhafız ayaklanmalarında onların kılıçlarından bu mollalar da yararlandı. Bunun örneği, 1920 baharında gerçekleşen Menzelinski, Belebeyevski ve Bugulminski illerindeki köylü ayaklanması olabilir, ayaklananlar komünistlerle birlikte Tatar öğretmenlerini ve *Cedidçi* mollaları da katlettiler.

Bütün bu verilere bakarak, Tatarlar arasında din karşıtı propaganda zemininin yeterince olgunlaştığını ve sadece bunun hasadını yapmak gerektiğini söyleyebiliriz. Çalışma için olumsuz koşullardan çok olumlu koşullar mevcuttur.

Başkırya'daki Çalışmalar

Başkırya, Tataristan'dan farklı bir konumda bulunmaktadır. Burada dinsel fanatizmin çok değişmediğini görüyoruz. Ama buna karşın burada eski putperestlikten kalma bir nitelik taşıyan, kalıntıların öne çıktığını da gözlüyoruz. Başkırların dinsel fanatizminin zayıf gelişimini açıklayacak bir dizi neden vardır. Bunların başlıcası, Başkırların hâlâ göçebe yaşam tarzından çıkmamış olması ve kabile yaşamının kalıntılarını korumayı sürdürmeleridir. Genel olarak göçebe yaşam tarzının dinsel fanatizmin önünde bir engel olması, Kırgızlara, Türkmenlere ve Bedevi Araplara bakarak görülebilir. Avrupalı olduğu gibi Doğulu araştırmacılar da, onların bu özelliklerini onaylamıştır. Bu anlaşılır bir şey. Göçebe yaşam tarzı insanı doğayla karşı karşıya getirir ve onu neredeyse sürekli bir savaş içine sokarak, din hakkında düşünme olanağından ya da çeşitli dinsel törenleri yerine getirme olanağından yoksun bırakır. Sonuçta bütün dinler şehirlerde doğmuştur, çöle ya da köye geliştikten sonra gitmiştir.

Başkırlarda dinsel fanatizmin zayıf gelişimine yol açan ikinci neden, İslam'ın doğrudan Arap ya da Farslardan değil, kültürel asimilasyon sürecine İslam'ı kabul etmeden önce girmiş oldukları Tatarlardan almalarıdır. Tatar mollası onlar için bu dinin öncüsüdür. Bu koşullarda, onlar için İslam yüzeysel, yapay biçimde kabul edilmiş bir din niteliği taşımaktadır. Tatarlar ve Başkırlar arasında, tümüyle ekonomik bir zeminde gerçekleşen sınıfsal-ırksal karşıtlık da önemli bir rol oynamaktadır: Daha kültürlü olan Tatarlar Başkırları ezdi. Bu koşullarda Başkır avlularında Tatar mollalarının bir ağırlığa ve otoriteye sahip olması beklenemez. Tatar ve Başkırlar arasındaki ilk ciddi çatışma sırasında (Şubat Devrimi'nden sonra, Başkırların Tatar özerkliğinden ayrılmaya çalışmaları, Tatarlarınsa buna karşı çıkması sırasında oldu), Tatar mollası saklandığı yerden çıktı. Bilindiği üzere, Başkır köylerindeki Tatar molla ve öğretmenlerinin katledilmesi aşırı kronik bir nitelik kazanmıştı.

Başkır batıl inançlarının yarattığı sorun, kültürel gerilik olarak açıklanabilir. Bununla ilgili olarak, şu ana dek kendi edebi dillerine sahip olmadıklarını, Tatar dilini kullandıklarını hatırlatmak yeter. Edebiyatı, tiyatro ve sanatı Tatarlardan aldılar.

Burada din karşıtı propaganda zemini vardır. Bunu daha genişletmek gerekir.

Kırgızistan'daki [Kazakistan'daki] Çalışmalar*

Din karşıtı propagandanın en büyük başarısı Kırgızistan'da sağlanmalı. Göçebe bir halk olan Kırgızlar, bütün diğer halklara göre dinsel önyargı ve fanatizme en az sahip olan halktır. İslam'ı kabul etme açısından Kırgızlar Başkırlarla benzer koşullara sahiptir: Kırgızlar arasındaki din adamları Tatarlardan gelmektedir. (Kırgızistan Orenburg Muhammedci din adamı cemaatine bağlıdır). Bu yüzden oradan en zayıf öğeleri, artıklar gelmektedir. Her yaz ve bahar vakti oraya, güvenilir Kırgızları din adına ucuzca sömürmek üzere, Müslüman ruhani-konfessiyonal okullarından çok sayıda *şakirt* (*bursak* [gezgin din adamı]) gider. Bunlar Tatarlar arasında "*faraşi*" (cami bekçisi) bile olamayacak kimselerdir, orada "*molla-aki*" ruhani "lider" olurlar. Belli ki, tam olarak sağlam ve örgütlü bir şey ortaya çıkarmayı başaramazlar. Kırgızların günlük yaşamları da, alışkanlıkları da bu yüzden saf kalmıştır. İslam Kırgızistan'da hâlâ

kadınların konumunu belirleyememiştir. Başka yerlerde her yerine zincir konulmasına karşın, Kırgız kadını özgürlüğünü korumuştur. Şu anda gözlediğimiz sınırlamalar da, dinsel nitelikten çok gündelik nitelik taşımaktadır.

Türkistan, Hive ve Buhara

Bu bölgelerde çalışma koşulları, Tatar, Başkır ya da Kırgızlar arasında olduğundan farklıdır. Buhara son zamanlarda neredeyse Orta Asya'nın dinsel fanatizminin en zengin kaynaklarından biri olmak üzeredir. Türkistan ve Hive üzerindeki etkisi çok büyüktür. Bu yerler Tatarların geçtiği gelişme aşamalarından hâlâ geçmemiştir. Edebiyat, tiyatro ve sanat Sartlarda dölüt aşamasındadır, Buhara ve Hivelilerde daha yeni doğmaktadır. Ancak Ekim Devrimi'nden sonra Sartlar sivil (emekçi) okulunu gördüler. Buharalılar ve Hivelilerdeyse ancak şimdilerde görülmeye başlandı, o da Tatar ve Türk *kültürnik*'leri [Kültür Bakanlığı kadrosu] sayesinde. Kadınların durumu buralarda hâlâ değişmemiş durumda. Sartlarla Buharalılar arasında gördüğümüz tezat *bir yandan*, Tatarlarla olan tezat diğer yandan, önemli ölçüde Türkistan ve Buhara'da Tatarların övdükleri dinsel fanatizmle ve kültürel gerilikle ilgilidir. Sonuçta daha yeni yeni, ancak 1918 yılından sonra, Buhara Müftülüğü başlarında Emiriyle *Cedidçi* olan 5 binden fazla Tatarı katlederek, korkunç bir katliam yaptı. İslam'ın Buhara'ya ne kadar kök salmış olduğu, orada Sovyet iktidarı tesis edildikten sonra bile Şeriatın bir çok bölgede asıl yasa rolünü oynamasından anlaşılabilir (sözgelimi, baş kesme sistemi Şeriata göre doğaldır). Doğru, bu açıdan Türkistan bir parça farklı bir konum sunmaktadır. Bu bölgenin Ruslar tarafından fethi, orada dinin sivil ve idari hukukta rol oynamaktan çıkmasına yol attı. Yine de dinsel fanatizm orada hâlâ güçlüdür ve onunla mücadele etmek hiç kuşkusuz Tataristan ve Kırgızistan'da olduğundan daha zor ve karmaşıktır.

Burada din karşıtı mücadele, ancak 1905-1910 yıllarında Volga çevresinde *Cedidçiler* tarafından uygulanan yöntemler çerçevesinde yürütülebilir.

Azerbaycan, Kafkas Dağları ve Kırım

Azerbaycan, din karşıtı propagandanın yapılması için, Türkistan'dan

daha uygun koşullara sahiptir. Türkiye'ye yakınlığı, sanayinin daha gelişmiş olması, yerli proletaryanın az çok bilinçli olması, ayrıca kültürel uyanışı daha erken yaşaması (Azerbaycan'da 25-30 yıl önce Tatarca gazete yayımlanmaya başladı, buna karşın Türkistan'da ilk gazete *Sart* dilinde 1915 yılında çıktı ancak, bölge misyoner gazetesini hesaba katmazsak) Azerbaycan'ın Türkistan ve Buhara'ya göre birkaç on yıl ileride olmasına yol açtı. Azerbaycan Volga Tatarlarıyla benzer bir gelişme dönemi yaşadı, onlardan daha zayıf bir biçimde de olsa, yaşadı. Kuşkusuz, orada din karşıtı mücadele yapmak Türkistan ve Buhara'ya göre daha kolaydır.

Kırım da benzer koşullara sahiptir. Burada, çalışmak için Azerbaycan'dan daha geniş bir zemin, daha az dinsel fanatizm vardır. Kırım Azerbaycan'la Tataristan arasında orta bir yerdedir.

Dağıstan'da ve Kuzey Kafkas Dağlıları arasında iş güçleşmektedir. İmamlık kalıntıları (Şamil vd.), yargı öğesi olarak *adet* (gündelik hukuk) denen şeylerin korunması, milli edebiyatın olmaması (Arap edebiyatı hakimdir) ve milli-dinsel kapalılık, burada dinsel önyargıların, Rusya'nın başka Doğu bölgelerine göre daha büyük bir yaygınlıkla gözlenmesinin sebepleri arasındadır. Bu durumda, sözgelimi son zamanlarda "Şeriat mahkemeleri" denen şeylerin Dağlı cumhuriyetlerin birçok köyünde ve Dağıstan'da yürütülmesini anmak yeter. İç savaş döneminde Kuzey Kafkaslar'da, bütün Dağlı köyleri ve hatta tek tek Dağlı köylülerin Sovyet iktidarının yanında Biçerahovts[137] ve Denikin'lerle sadece dinsel motiflerle mücadele ettiği gözlenebilir: Sovyet iktidarı dinimize, Beyazlar'dan daha büyük özgürlük tanıyor diyorlardı. Kafkas Kızıl Ordusu'nun saflarında yüzlerce "*Şeriatçı*" manga ve birliği vardır (Katkahanov'un Kabardinski mollalarının daha sonradan sayısı birkaç on bine ulaşan, şeriatçı mangaları).

Din karşıtı propaganda için zemin burada kesin olarak sağlanmamıştır ya da çok yüzeysel olarak sağlanmıştır.

Makalemizi bitirir ve bir özetini yaparken, sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Eğer İslam, özü ve tarihsel konumuyla başka dinlerden farklılık gösteriyorsa, mücadele ve karşı propaganda için farklı yöntemlere ihtiyaç duymaktadır, çünkü ona inanan her bir halk doğal-tarihsel ve kültürel-gündelik özellikleri açısından, ayrıca sosyo-ekonomik konumu açısından bunu gerektirmektedir: Tatarlar için uygun olan din karşıtı propaganda

yöntemleri Kırgızlar için geçerli değildir; Rusya Müslümanları için geçerli olan yöntemler, Afganistan ya da Buhara'daki bir yer için uygun değildir ve tersi de doğrudur. İçlerinden her biri için, onların akıl ve ruhlarına seslenen farklı çalışma yöntemleri geliştirmek gerekir. Bu sorunun yerinde çok yönlü ve ayrıntılı incelenmesi ve çeşitli hal ve özellikleriyle parti yayınlarında ele alınması, Doğudaki ajitasyon-propaganda etkinliğimizin temel hedeflerinden biri olmalıdır. Bu adımı atmaksızın ortaya koyduğumuz hedeflere ulaşmak için kararlı ve umutlu bir yola giremeyiz ve şu anda içinde bulunduğumuz akıl karışıklığından kurtulamayız.

Jizn Natsionalnastey, 1921, 14 Aralık- No29(127); 23 Aralık - No30(128).
Sultan Galiyev M. Stati. Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan. Tat. Knij. İzd. -vo, 1992, s. 131-150.

[1925 yılına dek Kazaklara Kırgız, Kazakistan'a Kırgızistan deniyordu]*

1922

Tatar-Başkırlar Arasında Parti İnşasının Düzenli Hedefleri Üzerine Ek Rapor[138]

4-12 Mart 1922

Yoldaş Sultan Galiyev: Yoldaşlar, ek rapor hazırlayıcı olarak bir konuşma yapıyorum, çünkü yoldaş İbrahimov'un tezlerinin 2. , 3. maddelerini ve 4. maddesinin ilk yarısını, yoldaş İbrahimov'un verdiği şekliyle kabul etmiyorum. Tezlerinin geri kalan kısmını, ilke olarak, kabul ediyorum.

Yoldaş İbrahimov'un başlıca yanlışını bu soruna Marksist bir biçimde yaklaşmaması olarak görüyorum: Tatar-Başkır komünistlerini uzam ve zamanın dışında ayrı bir parti örgütlenmesi gibi görüyor. Başlıca hatası bu noktada: Tatar-Başkırlar arasında komünist hareketin tarihsel koşullarının yanlış değerlendirilmesi ve parti yapılanması içinde asıl dikkatimizi vermemiz gereken yanlış çıkarımlarda bulunması. Tatar-Başkır komünistlerinin durumunu teşhisini yapar ve bunu aralarında "proleter temeli" olmaması ve "küçük burjuva" bir yapıya sahip olmaları olarak belirleyerek, yoldaş İbrahimov bazı şeyleri unutuyor: Birincisi, Tatar-Başkır komünistleri gerçekte ayrı bir örgütlenmeye sahip değil, bizim ortak Partimizin

üyesidir; ikincisi, bu koşullara bağlı olarak bütün olarak Partinin genel gelişme koşullarından kaçınamazlar ve Partimizde genel olan bir hastalığı yansıtırlar. Bu yüzden Tatar-Başkır örgütlenmesinin hastalıklı durumunun partimizin genel hastalıklı durumunun bir yansıması olduğunu söylüyorum. Aramızda özellikle askeri komünizm döneminde gelişmiş olan gruplu parti içi mücadele, bürokratizm ve kariyerizm - bütün bunlar bizim ortamımıza da taşınmış durumda. Eğer partimiz genel olarak bu hastalıklardan kurtulursa, bizim ortamımızda da bunlar artık görünmez. Neden? Çünkü genel ilkelerin yanı sıra bu koşulu hazırlayan özgül nitelikler de vardır. Kendi tezlerimde bunları sıralayacağım. Bu öncelikle bizim genç olmamız ve bir dizi başka nedendir. Bu arada, bu nedenlerden birini, ben, bizim aramıza bir dizi partilinin (Tatar-Başkır sol SD örgütlenmesinin) ve eski milliyetçilerin katılması olarak görüyorum. Yoldaş İbrahimov bunlara değinmedi. Bütün bunları bulanık ve belirsiz bir şekilde ele aldı. Kesin olarak şunu belirtiyorum, Tatar-Başkır sol SD'leri kendi ortamımıza almalıyız [almalıydık], çünkü devrimin Doğuda gelişme koşulları böyle sağlanır. Ama bu, onların partimiz içinde gruplaşmalarını korumalarına izin vermek anlamına gelmez. Bu arada, bütün kitlelerini değilse de, baştakileri, eski liderlerini korudular. Bununla bizim ortamımızdaki çatlağı güçlendirmektedirler.

Buna bakarak parti yapılanmasının bundan sonraki hedefleri sorununu ele alırken, dikkatimizi öncelikle ortamımızın sağlık kazanmasına yöneltmemiz gerektiği sonucu çıkarıyorum. Bu amaçla öncelikle kendi içimizde grup mücadelesini kesmemiz gerektiğini, artık Tatar-Başkır komünist örgütlerinin "temelinin yaratılmasından" bahsetmemiz gerektiğini düşünüyorum. Bunu yapmak gerekiyor. Tezlerimde ayrı bir nokta yer alıyor, burada Tatar işçileri arasından taze genç güçlerin daha fazla etkilenmesinin sağlanmasından ve bu çalışmanın öncelikli sıraya alınmasından bahsediliyor. Ama şunu söylüyorum: öncelikle ortamımızı sağlıklı hale getirelim, kendi içimizde normal parti disiplininin kararlı biçimde sağlanması yoluyla her tür gruplu mücadeleyi öne çıkaralım ve çarpık bir biçime de sahip olsa anarko-sendikalizm gibi küçük burjuva niteliğe sahip eğilimlerle kararlı bir mücadele yürütelim. Ancak böyle bir işlemin ardından Tatar-Başkır işçilerini ortamımıza örgütlü bir şekilde çekebiliriz. Yoksa tek yapacağımız, hastalıklarımızı onlara bulaştırarak onları yapratmak olabilir ve bu

da kimseye felaket dışında bir sonuç getirmez. Buna karşın, yoldaş İbrahimov, tezlerini dile getirirken bunlarda bazı hatalar bulunduğunu dile getirmişti. Bunları belirtmedi ve yoldaş İbrahimov'un cebinde ne sakladığını biliyoruz. Ama kararlı bir biçimde, yoldaş İbrahimov'un temel düşüncesinin, şu anda ortaya attığı şekliyle, yani üzerinde düzeltme yapılmaksızın, yanlış ve hatalı olduğunu kesin olarak söyleyebilirim.

Arşiv KGB RT. - F. 4. - Op. 1 - D. 403. - L. 304-305.

Yazının Orijinal başlığı: "Türk Halklarının Özerk Cumhuriyetlerine Girmemiş Olan Tatar-Başkırlar Arasında Parti İnşasının Düzenli Hedefleri Üzerine Ek Rapor" *(Yayınevinin Notu)*

Tatar-Başkırlar Arasında Parti İnşasının Düzenli Hedefleri Üzerine Tezler

4-12 Mart 1922

Paragraf 1

Askeri cephelerin tasfiyesi ve barışçı ekonomi yapılanmasına geçişle ilgili olarak partinin önüne çıkan, partimiz üyelerinin eğitim çalışması sorunu çok daha ciddi bir biçimde Tatar-Başkır komünistleri arasında doğmaktadır.

Paragraf 2

Bu bir yandan, Tatar-Başkır komünistleri arasındaki parti çalışmasının aşırı zayıf durumuyla, son zamanlarda onun duraklama ve örgütsüzlük içinde olmasıyla, diğer yandan kendi ortamı içinde sağlam bağların, yoldaşlık disiplininin olmaması ve kitleden kopuklukla nitelenen Tatar-Başkır örgütlenmesinin kendi iç durumuyla açıklanabilir.

Paragraf 3

Tatar-Başkırlar arasındaki parti yaşamının temel nedenleri şu etken-

lerin temelinde yatar:

a) Tatar-Başkır komünistlerine, özellikle de askeri komünizm döneminde, bütün olarak partimizi parti temizlenmesi sağlanıncaya dek uğraştıran bütün o hastalık ve anormalliklerin yansıması. Parti içinde grup çatışması, bürokratizm, kariyerizm, kitleden kopukluk, küçük burjuva nitelikli bir yöne ve anarko-sendikalizme doğru çeşitli eğilimler - bütün bu özellikler az çok Tatar-Başkır komünistleri arasında da gözlenmektedir. Kendi gelişmesi içinde bütün parti için ortak olan yasalara bağlı olan Tatar-Başkır komünistleri bu açıdan bir istisna oluşturamazdı ve bu özellikleri bizim ortamımıza da taşıdılar, bunun sonucunda da daha Tatar-Başkır komünistleri arasında önce kuramsal zeminde, ama asıl olarak pratik zeminde bir tartışma doğdu; milli ve sömürgesel sorunların çözümü daha sonra belirtilen koşullar nedeniyle partili grup mücadelesinin kabul edilmez bir biçimini doğurdu. Şu anda Tatar-Başkır komünistleri RKP'nin içinde yeni sömürge politikasıyla ilişkili olarak gelişen, yeni bir hastalığa kapılmaya başlıyor, yani küçük-burjuva eğilimlere aşırı meyil göstermeye başlıyorlar;

b) Tatar-Başkır parti yaşamının, onun olumlu yönde ilerlemesine destek veren özgül koşulları. Bu koşullar şunlardır:

1. Örgütün gençliği. Sosyalist gelişimin, ardından da komünist gelişimin Tatar-Başkırlar arasında somut olarak görünen politik eğilimler şeklinde tarihsel gelişimi ancak Şubat Devrimi'nden sonra başlamıştır;

2. Genel parti kitlesinin kuramsal hazırlığının zayıf olması;

3. Fabrika-atölye proletaryası arasından ve Marksist eğitim alan işçilerin düşük oranı;

4. Komünist Tatar-Başkırların davranışlarının partinin küçük-burjuva ideologları ve eserler grupları, eski milliyetçilerle, ayrıca kariyerist öğelerle sulandırılmış olması;

c) Temelinde Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'nun ve onun yerini alan Türk Halkları Ajitasyon-Propaganda Merkez Bürosu'nun, Tatar ve Başkır Cumhuriyeti sınırları dışında kalan Tatar-Başkır komünistleri arasında parti çalışmasını idare etmek için merkezi bir araç bırakmadan tasfiyesinin yattığı, Tatar-Başkırlar arasındaki parti çalışmasının örgütlü sergilenmesindeki yanlışlar. Bu organların belirtilen şe-

kilde askeri komünizmden parti içinde yaygın proleter demokrasisi yöntemlerine geçiş sırasında tasfiye edilmesi, kesinlikle Tatar-Başkırlar arasındaki parti çalışmasını örgütsüzleştirdi, çünkü: birincisi, Merkezin vazgeçilmez idaresi konum kaybetti; ikincisi, yerelde "tasfiyeci" eğilimler güçlendi ve böylece işçi ve yoksul köylüler arasından taze genç güçlerin, zayıf da olsa, partiye katılımı, parti çalışmasının genel gelişimini engelledi; üçüncüsü, Tatar-Başkırlar için gerekli olan parti edebiyatının yayınlanması da engellendi; dördüncüsü, parti çalışmasında zararlı olan merkezsizleşmeye yer açıldı.

Paragraf 4

Tatar-Başkırlar arasında parti çalışmasının örgütsüzlüğü, Tatar-Başkırlar arasında parti çalışmasını geri plana düşüren, Volga çevresindeki açlık nedeniyle daha da artmıştır.

Paragraf 5

Tatar-Başkırlar arasında parti çalışmasının bu durumu yereldeki ve Merkezdeki sağlıklı Tatar-Başkır komünistleri kesimleri arasında, ortaya çıkan durumu düzeltmeye yönelik doğal bir eğilim oluşturuyor; ortaya çıkan durum, partinin sahip olduğu bütün olanakları kullanarak Tatar-Başkırlar arasında parti çalışmasının acil olarak sağlıklı hale getirilmesi ve ilerletilmesi yönünde enerjik önlemler almanın şart olduğunu gösteriyor.

Paragraf 6

Bu açıdan birinci ve temel hedef Tatar-Başkır komünistleri arasında grup çatışmasının ve onu doğuran koşulların, parti ortamında ortaya çıkan, normal parti disiplini ve parti yapısının düzene bağlanması konusuyla ilgili çeşitli sorunların kararlı bir biçimde çözülmesinin sağlanması yoluyla ortadan kaldırılmasıdır; ayrıca küçük burjuva eğilimlere ve anarkosendikalizme yönelik eğilimlerle her biçimi ve görünümüyle mücadele edilmelidir.

Paragraf 7

Bunu izleyen ve en az bunun kadar önemli bir hedef de buna uygun koşulların yaratılmasıdır: Tatar-Başkırlar arasında parti çalışmasının doğ-

ru şekilde yapılmasını güvenceye alan, maddi-hukuki ve örgütsel koşulların. Bu koşullardan biri Merkezde ve yerelde Tatar-Başkır komünistlerinin merkezi ve il bürosu şeklinde parti tarafından idare edilen bir organının kurulması ve Tatar-Başkır komünistleri arasında proleter demokrasisi yöntemlerinin uygulanmasının güçlendirilmesi olacaktır.

Paragraf 8

Tatar-Başkır Bürosu'nun öncelikli çalışması şunları içermelidir:

a) Parti bilincinin güçlendirilmesi, Tatar-Başkırlar arasından parti üyelerinin kuramsal gelişme düzeyinin, Tatar-Başkır dilinde süreli ve süresiz Marksist yayınların çoğaltılması yoluyla yükseltilmesi, onların [Tatar-Başkır komünistlerinin] Merkezdeki ve yereldeki parti okullarının mümkün en yüksek sayıya çekilmesi ve konferans ve toplantı çağrılarının, konuşma, tartışma, münazara vb. çalışmaların en geniş ölçekte uygulanması;

b) Tatar-Başkır işçiler arasında, özellikle de Ural, Sibirya ve Krivorojski-Don havzasında yapılan, onların sınıf bilincini yükseltmek ve politik gelişimlerini ve kültürel durumlarını artırmak üzere yapılan parti çalışmasının güçlendirilmesi;

c) Bu çalışmayı vurucu ve olağanüstü olarak ayırıp, parti saflarına Tatar-Başkır işçilerin katılmasını artırmak.

Arşiv KGB RT. - F. 4. - Op. 1 - D. 403. - L. 311-312.

Yazının Orijinal başlığı: "Türk Halklarının Özerk Cumhuriyetlerine Girmemiş Olan Tatar-Başkırlar Arasında Parti İnşasının Düzenli Hedefleri Üzerine Tezler" *(Yayınevinin Notu)*

Tatar-Başkırlar Arasında Sovyet Yapılanmasının Hedefleri Üzerine Tezler

(Moskova, 4-12 Mart 1922)

I. Tatar-Başkırlar Arasında Sovyet Yapılanmasının Gelişme Koşulları

1. Tatar-Başkırlar arasında Sovyet yapılanmasının başlıca hedefleri, genel olarak Sovyet yapılanmasının hedeflerini belirleyen koşullar tarafından belirlenmektedir: bu bir yandan köy ekonomisi ve sanayinin üretkenliğini artırmak, diğer yandan işçi ve köylüler arasında sağlanan birliğin dengeye kavuşmasıdır.

2. Bu alanda Tatar-Başkırlar arasındaki özgül hedefler onlar için ortak olan, ama onları Cumhuriyetin geri kalan nüfusundan ayıran sosyal-gündelik, ekonomik ve kültürel-politik yaşamlarının çağdaş durumunu niteleyen koşullarla belirlenir.

II. Ekonomik Yaşam

3. Tatar-Başkırların genel olarak, bir yanıyla Rusya ekonomisinin gelişme yasalarına bağlı olan ve diğer yandan bütün Sovyet Federasyonu'nda

devrimin gelişmesine bağlı olan ekonomik yaşamı, bir yandan aşırı gerilikle, diğer yandan tam bir çöküş ve dağınıklık haliyle nitelenmektedir. Tatar-Başkırların köy ekonomisi, ekonominin bu temel kaynağı, emperyalist savaş ve iç savaşın ve de Volga çevresinde ortaya çıkan açlığın bir sonucu olarak, kesin olarak yıkılmıştır ve onu yeniden canlandırmak için destansı bir çaba harcamak gerekir.

Aralarındaki zanaat ve küçük sanayinin gelişimi de bu üzücü durumdadır ve küçük sanayinin büyümesi Tatar-Başkır köylülüğünün zorunlu proleterleşmeye başlamasıyla birlikte geri kalmıştır.

4. Tatar-Başkır ekonomisinin bu durumu aşağıdaki nedenlere bağlıdır:

A. Devrim öncesinde Tatar-Başkırların kültürel, politik ve ekonomik kölelikleri.

Askeri-sömürgeci, Çarcı ve burjuva-*pomeşçik* iktidarı bu açıdan kendine özgü bir baskı sistemi geliştirmişti.

Bu sistem şunları içeriyordu:

a) Başkırların elindeki toprak mülklerinin zorla ellerinden alınması yoluyla Tatar-Başkırların topraksızlaştırılması ve özellikle Başkırya ve ona bağlı illerde, topraksız [az topraklı] Tatarlara, iflas eden *pomeşçik*'lerden köy toprak bankalarına geçen toprakları satın alma hakkının yapay bir biçimde verilmemesi;

b) Tatar-Başkırların bölgede sabit mülk alma hakkının sınırlanması;

c) Tatar-Başkırların sömürgeleştirme bölgelerinde, onlarla ekonomik açıdan rekabet eden göçmen ve sömürge öğelerinin maddi ve "moral" desteklenmesi yoluyla yapay olarak ekonomik güçsüzleştirilmesi;

d) Tatar-Başkırların kültürel yozlaşması politikası, bu şu şekilde ifade bulmaktadır:

1) Onların okul ve kültür kurumlarının olmaması;

2) Gerici din adamlığın ve Tatar-Başkır entelijensiyasının gerici kısmının desteklenmesi yoluyla gerici rahipliğinin yerleştirilmesi;

3) Genel olarak Panislamizm ve Pantürkizmle savaş görüntüsü altında devrimci düşüncenin, milli-devrimci hareketin kovuşturulması.

Onların "idaresindeki" bu tür bir "sistemin" sonucu, ekonomik olarak

Tatar-Başkır köylülüğünün kendisini çevreleyen Rus, dahası göçmen nüfustan birkaç kat zayıf olması sonucunu doğurmuştur.

Bu açıdan Başkır ekonomisi hâlâ kötü bir durumdadır. Başkır topraklarına Çarlık iktidarı tarafından *ponerçik* ve göçmen-"kolonizatör"ler yararına zorla el konulması, Başkırların elinden tarih içinde oluşmuş ve temel ekonomilerini, hayvancılığı sürdürme olanaklarının alınması ve onların yeni ekonomik biçimlere geçmeye mecbur bırakılmasına yol açmıştır. Bu yeni ekonomik biçim tarımcılık , mısır kültürüdür, ama onun için gerekli olan tohumların güvenliğinin, tarım envanteri, gerekli deneyim ve yeni kültürü idare etme bilgisinin (özel tarımcılık okulları, kurslar vb.) devlet tarafından sağlanmaması, yani devlet tarafından örgütlü ve planlı bir destek verilmemesi sonuçta Başkırların ekonomisini felç etmiş ve onu tam bir yıkım haline sokmuş. bu şekilde Başkırların fiziksel ve kültürel canlanmasının belirleyicisi olmuştur.

Devrim Tatar ve Başkır ekonomisini bu zayıf, demoralize ve örgütsüz durumda yakaladı.

B. Tatar-Başkır ekonomisi üzerinde emperyalist savaşın ve iç savaşın etkilerinin, başka köylü cumhuriyetlerinin ekonomisi üzerindeki etkilerinden daha büyük bir yankısı olması.

Nedenler:

a) Ekonomisi zayıf ve gelişmemiş olduğundan, Tatar-Başkır ekonomisi daha erken yıkılmaya yöneldi, bu yüzden de yıkılma süreci genel tempodan daha hızlı oldu;

b) Tatar-Başkır nüfusu Doğuda iç savaş sırasında verilen mücadelelerin en ateşli ve yıkıcı hattında kaldı (Volga çevresi ve Urallarda en önemli ve nihai kanlı çatışmaların yaşandığı dönemlerde) ve hayatta kalmak için mücadeleye zayıf bir katkısı olsa da, bunun acınısını başka nüfuslara göre daha çok çekti.

C. Açlık öğesi.

Sovyet Federasyonu'nun neredeyse bütün Tatar-Başkır nüfusu açlık ülkesini saran kuşak içinde yer alıyordu (Tataristan Cumhuriyeti, Başkırya Cumhuriyeti, Kırgızistan, Mari, Çuvaş ve Votyak bölgesi, Samara, Simbirsk, Ufa, Saratova, Çarinin ve Arhangelsk illeri) ve bu sonuçta

onların ekonomik güçlerini zayıflattı. Açlık daha önce çok kimseyi öl dürdü ve Tatar-Başkırları öldürmeye devam ediyor.

5. Tatar-Başkır ekonomisinin yukarıda belirtilen durumu, Sovyet iktidarının ve onun ekonomik organlarının Tatar-Başkır ekonomisinin canlandırılmasına ve güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yürütmesini şart koşmaktadır; bu alandaki genel çalışma sisteminden Tatar-Başkır köylüğüne karşı, bu ekonominin ölü ve canlı envanterler olarak yeniden kurulması için devlet tarafından iki yönlü çalışma yürütülmelidir, hem tohum vererek, hem de başka türden köy ekonomisi yardımları yaparak. Bu amaçla Tatar-Başkırların köy ekonomisinin ve zanaat ve küçük sanayilerinin durumunun ayrıntılı incelenmesi yapılmalıdır.

III. Sosyal-Gündelik Özellikler

6. Tatar-Başkırların sosyal-gündelik düzeninin yapısı, önemli bir ölçüde ekonomilerinin durumu tarafından belirlenmektedir ve şu sosyal öğelerin bolluğuyla nitelenir:

a. Bütün Sovyet Federasyonu'na dağılmış olan Volga çevresi fabrika, atölye ve madenlerinden, Krivorojski-Don havzası ve Sibirya'nın kömür madenlerinden işçiler, ulaşım işçileri vd.

İşçiler, Tatar-Başkırların diğer sosyal grupları arasında önemli bir azınlık oluşturur (%8-10), ama şu anda ilerleme eğilimi gösteren bir sayıca artış, Tatar-Başkırlar arasında Sovyet iktidarının başlıca desteğini oluşturmaktadır ve bu kesimin ekonomik, politik ve kültürel durumunun iyileştirilmesi öncelikli sıraya alınmalıdır.

Kendi politik ve kültürel, ayrıca ekonomik durumu açısından Tatar işçisi şu anda çok düşük bir gelişme düzeyinde durmaktadır. Bu bir yandan, Tatar-Başkırların genel geriliğiyle, diğer yandan, bu konuyla ilgili yeterince organ ve kurum bulunmamasıyla açıklanabilir.

Tatar-Başkırların bu sosyal grupları arasındaki Sovyet yapılanmasının başlıca hedefi, öncelikle, politik ve kültürel çalışma olacaktır. Politik çalışma Tatar-Başkır işçilerinin aralarında politik okuryazarlık okulları ve kursları örgütlenmesi ve dersler, kaynaklar, tebliğler vb. ortaya konması ve onların meslek birliklerine kitlesel katılımını sağlamaya yönelik olmalıdır. Kültürel çalışmalar Tatar-Başkır işçileri arasında cahilliğin toptan

kaldırılması ve genel kültürel durumlarını düzeltme şiarını yükseltmelidir. Bu amaçla Tatar-Başkır işçilerinin çıkarlarına hizmet eden, kültürel-eğitim kurumları ağının düzenli bir örgütlenişi sağlanmalıdır: yetişkinler için kulüpler, kütüphaneler, okullar ve çocuk eğitimine yönelik kurumlar. Bununla aynı zamanda genç Tatar-Başkır işçilerinin ileri mesleki-teknik eğitim kurumlarına katılmasını örgütlemek konusuna çok ciddi bir ilgi göstermek gerekir.

b. Köylülüğün proleterleşen öğeleri ve yarı proletarya.

Bu sosyal grup temel kitlesinde kendi ekonomisinden koparılarak yoksul düşmüş, işsiz kalarak dışlanmış küçük emekçi entelijensiyayı (öğretmenler) ve devlet sanayinin iptal edilmesinden sonra sokağa dökülmüş işsizleri içermektedir ve önemli bir oranda, Tatar-Başkır köylü ekonomisinin savaş ve açlık nedeniyle yıkılıp dağılmasının bir sonucudur.

Miktar olarak bu öğeler şu anda, daha ileri ve ilerici gelişmeye eğilimlerini sergileyen Tatar-Başkır işçilerinin sanayi girişimlerinde yer alanlardan daha fazladır. Nitelik olarak hâlâ, Tatar-Başkırların proleter gruplarından daha düşük bir düzeyde bulunuyorlar ve topraktan koparılmış köylülerin küçük burjuva psikolojisine sahipler.

Sovyet iktidarının ve Komünist Parti'nin bu sosyal gruba yönelik başlıca görevi, onun iş bulma kurumları ve başka emek örgütlenmeleri aracılığıyla, onun üretim kolektiflerine ve çeşitli kooperatif birliklerine katılmasını sağlamak, onları doğrudan Sovyet, ekonomik ve kooperatif organlarıyla ilişkiye sokmaktır.

Bu öğelere karşı yükseltilecek şiar, onların çalışma güvencelerinin sağlanması, onlar için sanayi ve yan dalları içinde belli birtakım konumlar sağlanması olacaktır.

Ancak bu şiarın gerçekleştirilmesiyle parti ve Sovyet iktidarı onların ekonomik koşullarını iyileştirme ve bir sonraki hedefe geçme olanağı bulur: Aralarında politik-aydınlanmaya yönelik yoğun bir örgütlenme sağlamak.

B. Köylülüğün devrilmiş kulak öğelerinden, tüccarlardan oluşan sınıfsızlaşmış küçük burjuva kitlesi, küçük burjuva entelijensiyası ve mesleklerini bırakmış mollalar.

Yeni ekonomik politikayla ilişkili olarak Tatar-Başkırların bu sosyal grubu günden güne artmaktadır. Temelini bir yandan ekonomisinden kopan köylülük oluşturmakta, diğer yandan yeniden canlanan Tatar-Başkır küçük ticaret burjuvazisi oluşturmaktadır. Bu grup nitelik olarak bildik küçük burjuva filistinizm ideolojisinin sözcüğülünü yapmakta ve içinde Tatar-Başkırlar arasında yalnız ekonomik olarak değil, politik olarak da hakim olma eğilimini taşımaktadır.

Sovyet iktidarı için bu grup şu anki yeni ekonomik politika koşullarında, sadece bireysel, küçük ve zanaatkar şehir, köy ekonomisi sanayisinin örgütleyici olarak değer taşımaktadır.

Sovyet iktidarının bu Tatar-Başkır sosyal grubuna yönelik yaklaşımını, bir yandan, onunla Tatar-Başkırlar arasında küçük ve zanaatkar sanayisinin kurulması zemininde onunla ekonomik dayanışma yapmanın zorunlu olması, diğer yandan onunla Sovyet iktidarının ve Komünist partinin kesin düşmanı olan bir politik güç olarak mücadelenin kaçınılmaz olması belirlemektedir. Bu hedeflerden ilki bu grubun zanaat ve küçük şehir, köy ekonomisi sanayisini örgütleme konusundaki inisiyatifinden ve deneyiminden ve de uzmanı oldukları ticari becerilerden doğru, rasyonel şekilde yararlanmayla sağlanır; ikincisiyse, bir yandan onların emekçi kitlenin gözünde moral yalıtılması ve gözden düşürülmesi için yapılan örgütlü, iç politik mücadeleyle sağlanır, diğer yandan sömürgecilerle mücadele amacıyla işçilerin aldığı farklı bireysel önlemlerin örgütlenmesi yoluyla, ayrıca bu yönde bir dizi kesin önlemlerin alınmasıyla sağlanır;

C. Köylülük. Bu sosyal grup Tatar-Başkırların temel ve başlıca öğesini oluşturmaktadır. Ekonomisinin temeli, genel olarak Tatar-Başkır ekonomisinin içinde geliştiği, olumsuz koşullarda gelişen köy ekonomisidir. Savaş ve açlıkla yıkılan ekonomi enerjik ve yoğun bir toparlanma gerektiriyor. Bunun için öznel koşullar mevcut: Tatar-Başkır köylülüğü, köy ekonomisinin idaresine ilişkin eski biçim ve yöntemlerin uygunsuzluğunu ağır bir yaşam deneyimi olarak yaşadıktan sonra, artık toprak işlemenin yeni biçimlerine karşı güçlü bir istek duymaktadır. Şu anda yapılacak şey bunun için gerekli nesnel koşulları ortaya koymaktır. Bu koşullardan başlıcası Tatar-Başkır köy ekonomisinin devlet tarafından planlı olarak tohumluk malzeme ve uzun vadeli borç sağlanmasıdır. Bu önlemleri köy ekonomisinin üretkenliğini köyün yoksul öğelerine dek

taşımak gerekir. Bu kampanyaya geniş çaplı sözlü ve basılı köy ekonomisi ajitasyonu bütün biçimleri ve eğilimleriyle eşlik etmelidir (kolektif tarım biçimleri, kültürel yeniden işleme araçları, köy ekonomisi için kooperatiflerin geliştirilmesi vb.).

IV. Kültürel-Politik Yaşam Koşulları

Tatar-Başkırların bütün olarak sosyo-ekonomik durumları kültürel-politik yaşam durumlarıyla belirlenir.

Bu durum Tatar-Başkırların genel politik ve kültürel geri kalmışlıklarıyla ve şu anda aralarında yapılan politik-eğitimsel çalışmanın örgütsüz haliyle nitelenir. Bu son durumun ciddiliği köylerdeki okul ve kültür kurumlarının içeriğinin yeni ekonomik politikayla bağlantılı olarak yerel kaynaklara devredilmesiyle artmıştır. Tatar-Başkırlar arasında kültür ve eğitim çalışmaları için ciddi maddi temelden yoksun olmak ağır ve kalıcı bir krize yol açmaktadır. Bu krizden ancak geniş çaplı devlet yardımıyla kurtulabilir.

V. Sovyet Yapılanmasının Yakın Hedefleri

Tatar-Başkırların sosyo-ekonomik ve kültürel-politik yaşamının belirtilen durumu karşımıza yakın gelecek için, yerine getirilmesi Tatar-Başkırlar arasında Sovyet çalışmasının doğru bir şekilde ortaya yapılmasını gerektiren şu hedefleri koyuyor:

A. Ekonomik yapılanma alanında

a) Tatar-Başkır köy ekonomisinin mevcut bütün devlet araçlarıyla canlandırılması;

b) Zanaat ve küçük sanayinin geliştirilmesi;

c) Geniş ölçekli sanayinin örgütlenmesi ve geliştirilmesine yönelik çağrı;

d) Köy ekonomisi ve tüketim kooperatiflerine kitlesel ve örgütlü katılım;

B. Kültür alanında

1. Tatar-Başkırların köy ekonomisi ve mesleki-teknik eğitimini, özel bağımsız eğitim kurumlarının örgütlenmesi yoluyla olduğu gibi, bu işe

uygun gelen, çeşitli özerk cumhuriyetler (Tataristan ve Başkırya) ve bütün Sovyet Federasyonu içindeki eğitim kurumlarından planlı yararlanılması aracılığıyla güçlendirmek.

2. Tatar-Başkırlar tarafından emek verilen orta ve yüksek eğitim okullarının başarılı olmasını onlar için örgütlenmiş özel hazırlık eğitim kurumlarıyla, Tatar-Başkır Kadro Okulu bölümleriyle, düzenli kısa süreli kurslarla vb. sağlamak.

3. Tatar-Başkırların kültürel-eğitsel gelişmesi amacını güden farklı kültürel-eğitim ortam ve derneklerinin örgütlenmesine çabalayan Tatar-Başkırların inisiyatiflerinin artmasına destek olmak.

C. Siyasi alanda

1. Tatar-Başkırların yerel Sovyet organları (Yürütme Komitesi ve şubeleri) üzerindeki etkisini oraya Tatar-Başkır kitleleriyle ilişkili çalışanların atanması yoluyla güçlendirmek.

2. Tatar-Başkır emekçi kitlesi arasında proleter demokrasisi yöntemlerinin geniş çaplı ve kitlesel uygulanmasını, yerel olduğu gibi, federasyon ölçeğindeki sorunların da çözümünde, geniş çaplı parti dışı kongreler, konferanslar, toplantılar düzenleyerek ve toplantılar, mitingler, başvuru kitapları, tartışma konuşmaları vb. hazırlayarak güçlendirmek.

3. Yakın bir gelecekte bütün Rusya'ya yönelik parti dışı kongreler, konferanslar ve toplantılar toplamak;

a) Tatar-Başkır köylü ve işçilerinin köy ekonomisinin ve sanayinin, köy ekonomisi kooperatiflerinin canlanması ve başka sorunları üzerine toplantılar;

b) Tatar-Başkır işçi ve köylü kadınlarının toplantıları (kadınlar arasındaki çalışma sorunları üzerine);

c) Tatar-Başkır gençliğinin toplantıları (gençler arasında çalışma sorunları üzerine);

d) Tatar-Başkır kültürel-eğitsel emekçilerinin toplantıları (Tatar-Başkırlar arasında eğitimin örgütlenmesi sorunları üzerine);

e) Milli işler konusunda il dairelerine bağlı Tatar-Başkır alt daireleri tarafından idare edilen toplantılar;

f) Tatar-Başkır Kızıl Ordulular arasında siyasi çalışanların toplantıları;

g) Tatar-Başkır etnograflarının, etnologlarının toplantıları (standart ve kolay bir Tatar-Başkır dilbilgisi ve alfabesi oluşturma ve edebi halk dili yaratma sorunları üzerine);

h) Meslek birliği çalışanlarının toplantısı.

İlk sayfada imza: Onay(lanmıştır).
GARF. - F. 1318. - Op. 17. - D. 4. - L. 29-36. Orijinal.
Türk halklarının özerk cumhuriyetlerine girmemiş olan Tatar-Başkır komünistlerinin I. Tüm-Rusya Konferansı, 4-12 Mart 1922: (Karar ve tebliğler). - Moskova, 1922, s. 8-15.

Yazının Orijinal başlığı: "Türk Halklarının Özerk Cumhuriyetlerine Girmemiş Tatar-Başkır Komünistlerinin Birinci Tüm-Rusya Konferansı'nda Tatar-Başkırlar Arasında Sovyet Yapılanmasının Hedefleri Üzerine Tezler" *(Yayınevinin Notu)*

Narkomnats Kurulu'na Mektup:

Almanya'da Eğitim Gören Tatarlara Maddi Yardımda Bulunulması Üzerine

25 Mart 1922

Tataristan Cumhuriyeti Başkanlığı'na, Almanya'daki Tataristan Cumhuriyeti Eğitim Halk Komiserliği temsilcilerinin 1 Kasım 1920 ila 1 Kasım 1921 tarihleri arasında yaptıklarına ilişkin, 7-8 aydır eğitim gören Tatarların maddi durumunun içinde bulunduğu zor duruma ilişkin raporun bir kopyasını ve bununla birlikte *Narkomnats*'ın Eğitim Halk Komiserliği'yle adı geçen eğitim gören grupların maddi desteklenmesini üstlenme sorunu üzerine yazışmalarını sunarken, Sizden RSFSC ya da TSSC (Tataristan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti) Eğitim Halk Komiserliği hesabından Almanya'da eğitim gören Tatarları maddi destekleme konusunda yeterli kredi çıkartılması için Halk Komiserleri Konseyi'nde kısa süre içinde bir imzaya gidilmesini rica ediyorum. Bu sorun Eğitim Halk Komiserliği tarafından 15-17 Şubat tarihlerinde Halk Komiserleri Konseyi'nin yargısına taşında. Ele alınabilirdi, ama ne yazık ki, Eğitim Halk Komiserliği'nin ikinci kez ortalıkta görünmeyen raporunun ardından, sorun tartışma konusu olmaktan çıktı. Bunun ardından *Narkomnats* 28 Kasım tarihli, 2517/616 nolu bir taleple Eğitim Halk Komiserliği'nden

bu sorunu Halk Komiserleri Konseyi'nin dikkatine ikinci kez sunmayı rica etti. Buna karşılık kendisine Eğitim Halk Komiserliği'nin Almanya'da eğitim gören Tatar grubunu desteklemeye istekli olduğu, fakat kendi açısından bu konuda bir şey yapma olanağından yoksun olduğu, bu konuya ayrılacak kredisi bulunmadığı bildirildi. Buradan anlaşıldığına göre, eğer RSFSC Eğitim Halk Komiserliği ve TSSC Eğitim Halk Komiserliği Almanya'da eğitim gören, aşırı ihtiyaç içindeki Tatarları desteklemek için bir olanağı yoksa, Cumhuriyet için gelecekte yararlı olacak emekçilere yardım etmek üzere bu olanakları yaratmanın gerekli olduğu anlaşılmaktadır.

Narkomnats Kurulu üyesi:
TSSC Moskova temsilciliği görevini geçici olarak üstlenen
Sultan Galiyev
Kurul sekreteri: Erzin

GA RF. - F. 1318. Op. 1. D. 13. - L. 103.

Yüksek Sovyet Milletler Meclisi'nde Yapılan Konuşma:

Özerk Cumhuriyetlere Ekonomik Özgürlük Sağlanması Üzerine

25 Nisan 1922

Yoldaş Sultan Galiyev: Bazı yoldaşların yeterince anlamadığı bir iki şeyi dile getirmek gerekiyor. Yoldaş İbrahimov, ilke olarak ortak Federasyondaki özerk cumhuriyetlerin ekonomik birliğine karşı olmadığımızı ve bu belirtilen projeye karşı getirilen itirazın ortak Federasyondaki özerk cumhuriyetlerin ekonomik dayanışmasına karşı bir itiraz olmadığını söyledi. Biz ekonomik birliğe, dayanışmaya itiraz etmiyoruz, bunları kabul ediyoruz, buna karşın, bağımsız özerk birimlerin ekonomik kaynaşmasına karşıyız. Sonuçta doğa değişmedi, iklim de, su altı zenginlikleri de öyle, ama bir şeyler değişti. Projenin yazarları, sanayi, köy ekonomisi, Rusya ekonomisi konusunda bir şeylerin değiştiğini kabul ediyor, ama nedense milli sorunun çözümünde bir devrim sağlamış olan değişiklikleri kabul etmiyor. Özerkliğin sadece milli birliklerle temsil edildiği düşünülemez; bizim inancımıza göre (ve bu inanç parti kongrelerimizde onaylanmıştır), ayrı ayrı milliyetlere özerklik tanıyarak, bağımsız ekonomik çalışma hakkını da verdik onlara. Şimdi sonunun özü açısından, bütün yoldaşların görüşlerine katılıyorum, yani bu ilkelerden yola

çıkarak, ayrı ayrı bölgeler ayrı ayrı birimler olarak görülür olacaktır ve Ukrayna, Kırgızistan Cumhuriyeti gibi ticari birimlerin, 2-3 bölgeye ayrılması da olanaksız olduğundan, bu cumhuriyetlerin kendi iç sorunudur. Ekonomik bölgelere ayrılma açısından onlara özerklik tanınması gerekir. Küçük özerk bölgelere nasıl yaklaşmak gerektiği sorununa gelince, onlara ekonomik birlikler kurma hakkı vermek gerekir ve kime yakınlaşacakları, birliğe mi katılacakları yoksa bağımsız bölgeler mi olacakları sorunlarını kendilerinin çözmesine bırakmak gerekir. Sözgelimi, eğer Kalmık bölgesi ayrı bir bölge olamazsa, birleşip birleşmeyeceğine karar vermesi gerekir.

GA RF. - F. 1318. Op. 1. D. 9. D. 27, 28.

Yüksek Sovyet Milletler Meclisi'ne Sunulan Rapor:

Sömürge Kongresi Üzerine

2 Mayıs 1922

Yoldaş Sultan Galiyev Sömürge Kongresi toplama fikrinin Toprak İşleri Halk Komiserliği'nden [*Narkomzem*] (Toprak Islah İşleri Müdürlüğü- *Meliozem*) çıktığını belirtiyor. Bu amaçla seçilen örgütleme komitesi başlangıçta kongrenin bünyesini 136 kişi olarak, öncelikle de profesör-uzmanlar olarak belirledi. Daha sonra (yine büyük kısmı uzmanlar olan) 42 kişinin daha şahsen çağrılması, bir dizi kurumdan, ayrıca sömürgeleşmeye maruz kalmış yerlerden ve yerleşimin yapılması önerilen yerlerden temsilcilerin davet edilmesi gerekti. Önerilen kongrenin asıl hedefi ve fizyonomisi, kongrenin önerilen yapısından, kongre çağrısından programına dek, örgütleyici komite tarafından hazırlanmıştır (çağrı ve program okunuyor).

Birincisi, Sömürge Kongresi, asıl olarak çevreyle, şu vakte dek sömürgecilikle mücadele dönemi yaşamamış olan çevreyle ilgilidir ve sömürgecilikle ilgili olan, *Narkomnats* içinde, Sovyet iktidarının milli politika idaresindeki ustalığıyla hazırlık çalışması ve bir kongre idaresini yapmayı gerektiren bütün sorunlara aşırı incelikle yaklaşmaktadır, temsilci

çevreleri de içine geniş anlamda katılmaya çağırarak kongrenin yapısında köklü değişikliğe gitmektedir; ikincisi, *Narkomnats*'ın başlıca hedeflerinden birinin ortaya çıkması gereken şeyler için üretici güçlerin harekete geçirilmesidir. Bu gerçeklerden yola çıkarak, yoldaş Sultan Galiyev şunu önermektedir:

a) *Meliozem*'e [Toprak Islah İşleri Müdürlüğü] bağlı Toprak İşleri Halk Komiserliği'nin dağıtılarak Sömürge Kongresi'nin toplanması amacıyla kurulan örgütleme komitelerinin kaldırılması konusunda *Narkomnats* Kurulu aracılığıyla *Sovnarkom*'a baskı yapmak.

b) Rusya çevresinin üretici güçlerinin harekete geçirilmesi sorunlarıyla ilgili geniş çaplı bir kongre çağrısının, RSFSC'nin ekonomik dirilişi hedefleriyle ilgili olarak şart olduğunu kabul etmek, bu kongresinin örgütlenmesini merkezi ve bölgesel ekonomik organların katılımıyla birlikte *Narkomnats*'a vermek ve bunun için 5 kişilik bir komisyon seçmek.

GA RF. - F. 1318. Op. 1. D. 9. D. 43.

RKP(B) Üçüncü Kalmık Bölge Kongresi'nde[139] Sunulan Rapor- 10 Mayıs 1922:

RSFSC'nin Uluslararası ve İç Durumu

Protokol kaydı.

Yoldaş Sultan Galiyev. Rusya'nın iç durumunun şu anda, yalnız ülkenin içinde bulunduğumuz durumla değil, dış cephedeki durumumuzla belirlendiğini söylüyorlar. İç ve dış durum karşılıklı olarak birbirlerini belirlemektedir. Şu anda, emperyalist ve iç savaş sonrasında Sovyet Rusya ekonomisi dağılmıştır. Bu Sovyet iktidarının ve partiyi idare eden komünistlerin karşısına, sanayinin ve köy ekonomisinin canlandırılması gibi çok ciddi bir sorunu çıkartıyor. Sanayi ve köy ekonomisini canlandırma sorunuyla aynı zamanda bizim köylülüğe yönelik yaklaşımımız sorunu ortaya çıktı. Köylülüğe taviz vermek zorundayız; köylülük sayısal olarak Rusya'nın olgusal efendisi durumundadır. Bu düşünce yoldaş Lenin tarafından Dokuzuncu Tüm-Rusya Komünist Parti (Bolşevik) Kongresi'nde dile getirildi.

Onuncu Tüm-Rusya Komünist Parti (Bolşevik) Kongresi'nde, taviz verilmesi gerektiği söylenmişti ve bu taviz yeni ekonomik politikanın yürütülmesinde ifade buldu. Ama bu daha devrim sırasında elde ettiğimiz

konumlardan verilen bir taviz değildi. İyi tüccarlar olmalı ve piyasayı elde tutmalıyız. Eğer bu hedefe ulaşabilirsek, Ekim Devrimi'nin işaret ettiği yolun tamamlanmasında Sovyet Rusya'nın gösterdiği başarı güvenceye alınmış olacak.

Cumhuriyetin dış durumuna geçen yoldaş Sultan Galiyev, Müttefiklerle sürmekte olan savaşa dikkat çekti. Sovyet Rusya'nın içine düştüğü açlık, Batı Avrupa burjuvazisine Sovyet iktidarını devirmek üzere güçlerini yeniden toplama fırsatı verdi. III. Komünist Enternasyonal'in bütün dünya işçilerine iktidarlarını gözetleme ve darbe indirme çağrısı yalnız Batı Avrupa devletlerinde değil, Doğuda da gerekli karşılığı buldu. İşçi sınıfının uyandığını görüyoruz. Ama Müttefikler hâlâ ekonomik yıkım yaratma fikrinden vazgeçmediler. Sovyet Rusya'ya "barışçı yollardan" nüfuz etmek, imtiyazlar elde etmek ve Rusya'yı sömürgeleri haline sokmak istiyorlar, bu Londra Konferansı'nda[140] hazırlanan, eski sahiplerine fabrika ve atölyelerinin geri verilmesini talep eden yeni memorandumla onaylanmaktadır. Ama Sovyet Rusya uluslararası durumda da, kendi iç durumu karşısında alması gereken konumu benimsemiştir.

RKP(B) Kalmuk obkomu propaganda ve ajitasyon haber bülteni. - 1922. - No 4. - s. 3.

Üçüncü Kalmık Bölge Sovyetler Kongresi-16 Mayıs 1922[141] :

Açılış Konuşması

Stenografi

Yoldaş Sultan Galiyev: Yoldaşlar, Kalmık bölgesinde çalışanların Üçüncü Sovyetler Bölge Kongresi'ni RKP(B) Merkez Komitesi adına ve *Narkomnats* adına selamlıyorum. Yoldaşlar, Kalmık emekçi halkının Üçüncü Sovyetler Kongresi olağanüstü öneme sahip bir dönemde, bütün emekçi Sovyet Rusya, 4 yıl süren, burjuva kapitalist devletlerin yürüttüğü emperyalist savaş sonucunda, ayrıca 3 yıl süren iç savaş sonucunda dağılmış olan sanayi ve köy ekonomisini düzeltmek için mücadele başlattığı dönemde yapılıyor. Hepiniz emperyalist savaşın sadece bizde değil, Avrupa'nın, Amerika'nın bütün zengin ülkelerinde de yıkıma yol açtığını biliyorsunuz. Farklı partilerin işçileri arasında, savaşa karşı protestolarını yükselten birleşik bir parti ortaya çıktı. Eğer işçiler savaşın bitmesini istiyorlarsa, ezilen dünyanın, ezen kapitalistlerin dünyasının yerini yeni düzenlerin, emekçilerin dünyasının, dostluk ve kardeşlik dünyasının almasını istiyorlarsa, bu savaşın yerini bir başka savaşın alması gerektiğini, bütün yeryüzünün işçi sınıfının ve ezilen milletlerinin kapitalist ve emperyalistlere yönelik sınıfsal savaşının almasını gerektiğini söyle-

di. Bunu söyleyen bizim III. Komünist Enternasyonal'imiz oldu, Rus Komünist Bolşevik Partisi cephesinden yoldaş Lenin, Zinovyev oldu, Alman Menşevikleri tarafından öldürülen ve parçalanan Roza Lüksemburg ve Karl Liebknecht oldu.

Rus Komünist Partisi MK adına ve *Narkomnats* adına sizi bir kez daha selamlıyorum, yoldaşlar.

Şimdi Sovyet Rusya işçi ve köylülerinin üstlendiği hedef, yıkılan ekonomimizi yeniden ayağa kaldırmak hedefi, Sovyet iktidarının varlığı için başlıca hedeftir. Sovyet Rusya işçi ve köylülerinin Ekim Devrimi'nden bu yana önlerine koydukları hedeflerin elde edilmesi, bu hedefin elde edilmesinin başarısına, millet, dil ve soy ayrımı olmadan bütün Sovyet Rusya işçi ve köylüleri tarafından bu yıkılmış ekonomiyi canlandırmak hedefinin başarılmasına bağlıdır. Bu hedefler, yani işçi sınıfının uluslararası altüst oluşu, uluslararası devrim, farklı milletlerin emekçileri arasında kardeşlik sağlanması hedefleridir.

Yoldaşlar, düşmanlarımız, çeşitli ülkelerin kapitalistleri, ayrıca Rusya'nın kendi kapitalistleri bize karşı savaş açtı, işçi ve köylü Sovyet iktidarına karşı savaş açtı, ayrıca şu anda da savaşı sürdürüyorlar. Sovyet Rusya emekçi sınıfının başlıca hedefinin yıkılan ekonomiyi canlandırmak olduğu ortadadır. Bütün güçlerini Sovyet Rusya'nın, ülkemizin ekonomisini canlandırmayı başarmak üzere, bu hedefe erişilmesine yöneltmiş durumdadırlar.

Rusya temsilcilerinin Batı Avrupa kapitalistlerinin temsilcileriyle bir masada karşı karşıya oturması gerektiği Cenevre'de, bütün dünyanın yıkılan ekonomisinin canlandırılması üzerine görüşmeler yapıldı. Çeşitli ülkelerin kapitalistleri, eğer Rusya canlanacak olursa, bunun dünya ölçeğinde sosyal devrimin inşa edilmesi için zemin doğacağını kavramaktadır. Bir yandan, kapitalistlere Sovyet Rusya'nın canlanması uygun gelmektedir, yoksa başka türlü bizden borçlarını alamazlar, bu yüzden Rusya'nın canlanmasından bahsediyorlar, ama diğer yandan, Rusya'nın ekonomik ve politik iyiliğinin normal gelişimine kavuşmaması için var güçleriyle çabalıyorlar.

İngiliz kapitalistlerinin temsilcisi Lloyd-George Rusya'yla barış yapmak istiyor, ama Fransa, Belçika temsilcileri, Japon delegasyonunun bir kısmı

Sovyet Rusya'nın gerçekçi yaklaşımlarıyla karşılaşmadıklarını belirtiyor. Fransız bankerler bizden sadece yabancı sermayenin fabrika ve atölyelerini Batı Avrupalı eski kapitalist sahiplerine vermemizi istemekle kalmıyor, ayrıca onlara askeri, emperyalist ve hatta savaş öncesi borçları ödememizi de istiyorlar; dahası üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin de geri getirilmesini, yani fabrikaları, atölyeleri ve diğer şeyleri eski sahiplerine, Rus kapitalistlerine teslim etmemizi istiyorlar.

Omuzlarında devrimin bütün ağırlığını taşımış olan bütün Rus işçi ve köylüleri adına size soruyorum: Hukuken bize ait olan şeyleri tekrar burjuvalara vermek için bu acıları çekmiş ve mücadele etmiş olabilir miyiz? Bunun kabul etmek mümkün değil.

Yoldaşlar, artık emekçi bölgelerin temel hedeflerinden biri Kalmık bölgesi ekonomisinin canlandırılması, göçebe Kalmıkların düzenlenmesiyse, açıktan ölenlere yardım etmekse sorunuysa, en az bunun kadar önemli diğer bir hedefi de, Kalmık Özerk Bölgesi'nin, büyük Rus Sosyalist Federasyonunun küçük, ama kararlı kesimlerinden birine dönüştürülmesidir. Bu açıdan, bölgenin emekçi kitlesinin Üçüncü Sovyetler Bölge Kongresi temsilcileri şahsında, Rusya'daki Sovyet iktidarını devirmeyi düşünmekten vazgeçmemiş olan yabancı ve Rus kapitalistleri kovacaklarına; aralarında soy ve millet farkı olmaksızın bütün emekçi Kalmık bölgesinin merkez iktidarın çağrısıyla, Rus Komünist Partisi'nin çağrısıyla tek bir vücut halinde silaha sarılıp yeminli düşmanlarımızla mücadele etmek üzere cepheye koşacağına kesin olarak inanıyorum. Emekçi Rusya'nın Ekim Devrimi'nin elde ettiklerini korumak için ayağa kalkmaya kesin olarak hazır olması, bu ses sadece Moskova ve Petrograd emekçilerinin sesi değildir, sadece Kalmık Özerk Bölgesi emekçilerinin sesi değildir, bu ses bütün bölgelerin ve büyük Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti'nin sesidir. Sosyal devrim deneyi bizi buna inandırmaktadır. Doğu cephesinde zorlu anlar yaşanırken, Kızıl Ordu'da Rus işçi ve Kızıl Orduluların yanında Tatarlar, Başkırlar, Çuvaşlar ve Rusya'nın başka küçük halkları da yer aldı. Kolçak'ın Kazan'ı aldığı zamanı, Rusya'yı bu su kaynağından koparmak istediği zamanı, Kızıl Ordulular yarısının Tatar, Başkır ve Volga çevresinin başka küçük halklarından oluştuğu zamanı hatırlıyorum; Denikin, Yudeniç cephesinde Kızıl Ordu'nun beyaz generalleri püskürten şanlı birliklerinin arasında, Kalmık halkının kızıl birlik-

lerini de gördüğümüzü hatırlıyorum. Üçüncü Sovyet Bölge Kongresi'nin bugün değilse yarın, Sovyet Rusya'nın buna ihtiyacı olduğu zaman, Kalmık bölgesi emekçilerinin, Rusya'nın bütün emekçi öğeleri gibi sermayeye karşı kendi sınıfsal hukukunu korumak üzere harekete geçeceğini umuyorum.

Yaşasın Sovyet Rusya'nın bütün emekçileri arasındaki kardeşçe birlik!

Yaşasın sosyal devrimin öncüsü işçi ve köylüler arasındaki birlik!

Yaşasın kapitalist, banker ve uluslararası burjuvazi cephesine karşı bütün dünya emekçilerinin birleşik cephesi!

Yaşasın sosyal devrimin öncüsü, III. Komünist Enternasyonal!

Yaşasın Komünist Enternasyonal'in yüce ve birleşik şanlı kesimi, sosyal devrimin öncüsü Rus Komünist Partisi!

Yaşasın liderlerimiz yoldaş Lenin, Troçki ve Zinovyev!

Yaşasın emekçi ezilen milletlerin lideri yoldaş Stalin!

Kalmık Cumhuriyeti milli arşivi. - F. R. 3. - op. 2. D. 229. L. 11, 12, 13.

16 Mayıs 1922 Tarihli Üçüncü Kalmık Bölge Sovyetler Kongresi:

Kapanış Konuşması

19 Mayıs 1922

Yoldaş Sultan Galiyev: Yoldaşlar, benim Rus Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi ve Milletler Halk Komiserliği adına birkaç şey söylememe izin verin. Yoldaşlar, Üçüncü Sovyetler Bölge Kongresi sona eriyor. Önümüzde duran bütün sorunları hayırlı bir biçimde çözüme bağladık ve bunlar üzerinde fikir birliğine ulaşmayı başardık. Çalışmaya başlarken, iç ekonomik durumumuzu belirledik, diğer yandan da dış uluslararası durumumuzu. Durumumuzda o vakitten bu yana önemli bir değişiklik olmadı. Cenevre Konferansı'yla ilgili son haberler, uluslararası kapitalistlerin Sovyet Rusya'ya yönelik yaklaşım konusunda uzlaştığını gösteriyor gibi. Bugün radyo, uluslararası kapitalistlerin, Rus sorununu 4 aylık bir süre içinde çözüme bağlayacak bir özel komisyon kurma kararı aldığını söylüyordu. Eğer 10 gün içinde kapitalist egemenler arasında bir uzlaşma sağlanmazsa, bu komisyona Sovyet Rusya temsilcisi de kabul edilecek.

Kapitalist egemenlerin 4 aylık süreç içinde Sovyet iktidarının kendini

tüketeceğini, işçi ve köylülerin elinden çıkacağını umduğunu hissediyoruz. Kapitalistler dünyası, Rusya'daki karşıdevrim ajanlarının yardımıyla köylülüğü ve işçilerin bilinçsiz kesimini Sovyet iktidarına karşı ayaklandırmayı başaracağına inanıyor. Bu zorlu bir dönem olacak.

Olaylar bu haldeyken, bütün emekçi Sovyet Rusya'nın karşısında tek bir hedef duruyor: Bu Sovyet iktidarını ne olursa olsun kurtarmak ve ne olursa olsun iç ve dış karşıdevrim ajanlarının aramıza, işçi ve köylülerin arasına sızamayacağı şekilde örgütlenmek zorundayız.

Yoldaşlar, bu kongrede, göçebe Kalmıklar kadar yerleşik Rus köylülerinin de olan emekçi Kalmık Özerk Bölgesi'nin kongresinde elde ettiğimiz birliğin, gelecekte Sovyet iktidarının kararlılığının güvencesi olacağını hissediyoruz. Üçüncü Kalmık Özerk Bölgesi Sovyetleri Bölge Kongresi aldığı kararlarla, gerçekten de Kalmık bölgesi emekçi katmanları arasında da, nüfusun Rus ve Kalmık kesimi arasında olduğu gibi, bölge yaşamının ekonomik ve siyasi temel gelişme sorunlarının çözümünde ortaklık olduğu sonucuna vardı.

Gelecekte de uzun yıllar ve uzun yüzyıllar boyunca emekçi Kalmık bölgesinin millet ve soy ayrımı olmaksızın, el ele düşmanlarına, kapitalistlere ve başlıca düşmanına, doğaya, Kalmık emekçi halkına kültürlü ve gelişmiş bir halk olma izni vermeyen o acımasız doğaya karşı yürüyeceğine inancımı dile getirmeme izin verin.

Kalmık Özerk Bölgesi'nin, bu emekçi kitlenin tarihin Sovyet Rusya'nın önüne çıkaracağı bütün ağır koşullarda ortak bir devrimci dil bulacağına inancımı dile getirmeme izin verin. Bu dil şu olacaktır: Yaşasın Sovyetler iktidarı!

Yaşasın yeryüzünün bütün emekçi ve ezilen milletlerinin birliği!

Dünya sermayesi defolsun!

Yaşasın III. Komünist Enternasyonal!

Kalmık Cumhuriyeti millî arşivi. - F. R. 3. - op. 2. D. 229. L. 46, 47.

Sultan Galiyev'in Rusya Kriminal Enstitüsü'nün Kararına İtirazı

Şu ya da bu ihlalleri yapmış olan temsilcilerin yargıya verilmesinin gerekliliğini genel olarak kabul ederken, aynı zamanda Kurul'un ilgili temsilcilerin ayrı ayrı somut her bir soruna yönelik ayrıntılı açıklamasını talep etmesi, karar vermekte sadece Rusya Kriminal Enstitüsü'nün sunduklarıyla yetinmemesi de gereklidir, çünkü hem sorunun özü, hem de Rusya Kriminal Enstitüsü organları tarafından ele alınması yetersiz olabilir.

Narkomnats Kurulu Üyesi Sultan Galiyev

GA RF. - F. 1318. - Op. 1. D. 16. - L. 15.

Yazının Orijinal başlığı: "Narkomnats'ın Özerk Cumhuriyet Temsilciliklerinin Kanuna Aykırı Davranışlardan Dolayı Sorumlu Tutulmalarına Dair Rusya Kriminal Enstitüsü'nün Kararına Dayanarak 4 Temmuz 1922 Tarihinde Aldığı Karara Sultan Galiyev'in İtirazı" ***(Yayınevinin Notu)***

Narkomnats Küçük Kurulu Toplantısına Sunulan Özel Görüş:

Doğu Bilimleri Enstitüsü'yle Petrograd Yaşayan Doğu Dilleri Enstitüsü'nün Birleştirilmesi Üzerine

14 Ekim 1922

Doğu Bilimleri Merkez Enstitüsü'nün Moskova'dan Petrograd'a taşınmasını makul bulmuyorum. Bunun için ciddi bir neden olduğunu sanmıyorum. Birinin tartışmak üzere öne sürebileceği tek "neden" Moskova Doğu Bilimleri Enstitüsü'nün iyi bir durumda olmaması, bu yüzden onu kesin olarak tasfiye edip Petrograd Enstitüsü'yle kaynaştırmanın daha iyi olacağıdır.

Eğer bu gerçekten böyle olursa, o zaman Moskova Enstitüsü'nün taşınması, ya da daha doğrusu tasfiyesi için bir neden olamaz, çünkü bu tür bir bakış açısını benimsersek, merkezi kurumlarımın yarısını Moskova'dan alıp başka yerlere götürmemiz gerekir, öncelikle de üzerinde bir miktar duracağım Eğitim Halk Komiserliği'ni...

Moskova Enstitüsü'nün payına düşen bütün "yeniden örgütlenmeler"den, Enstitü'ye katılanlara yönelmiş bütün o sapanlardan, mevcut yapının sayısız temizlenmesinden sonra, dinleyiciler de, profesörler de Moskova Enstitüsü'nün "çürümüş" bir kurum olduğunu söyleyemeye-

ceğini sanıyorum. Eğer ortalık deşilirse, her kurum içinde gerektiği kadar "çürük" bulunabilir.

Eğer Moskova Enstitüsü'nde "çürük" yerler varsa, onları ortaya çıkarıp tasfiye etmek gerekir. Ama bütün Enstitü'yü bu nedenle tasfiye etmek yararlı olmaz.

Yüksek nitelikli Petrograd Doğubilim profesörlerine gelince, çok fazla değiller ve periyodik olarak ders vermek üzere Moskova'ya gelebilirler. Sonuçta Muhammed'in dağa çıkması daha yerinde olur, tersi değil. (Rus atasözü)

Enstitü'nün Petrograd'a taşınmasıyla sağlanacak politik etkiyi de o kadar önemli bulmuyorum; onu bu şekilde kendi öz, "Rus" Doğumuzun etnografik merkezlerinden uzaklaştırarak, emekçi Doğunun oraya erişmesini daha da güç hale getiriyoruz. Buna karşın onlar arasında güçlü, neredeyse doğal bir Doğuyu bilimsel inceleme eğilimi görüyoruz. Kanımca, bugün değilse de, yarın emekçi Doğu şu anda mevcut olan ve güçleşen Enstitü'ye katılma engellerini (eğitim niteliği ve başka şeyler) aşacak ve Enstitü içinde kendi oranını temsil edebilecek.

Doğu Bilimleri Enstitüsü'nün sadece çevirmen ve memur yetiştirdiğini düşünmek, Enstitü'nün hedefini ve emekçi Sovyet hükümetinin Doğunun bilimsel incelenmesi ve kavranması konusunda onun oynayabileceğini düşündüğü büyük rolü kavramamak demektir.

Merkezi Doğu Bilimleri Enstitüsü Moskova'da kalmalı ve organik olarak bütün Rusya Doğu Bilimleri cemiyetleriyle ilişkide olmalıdır. Petrograd Enstitüsü'nü tasfiye etmek, yapısını, ayrıntılı ve özenli bir temizlemeden sonra Moskova Enstitüsü'ne aktarmak gerekir. Bu Moskova Doğu Bilimleri Enstitüsü'nün sadece *Narkomindel* [Dışişleri Halk Komiserliği] ve *Narkomvneşторg* [Dış Ticaret Halk Komiserliği] memurları" için "doğu dilleri kursları" olmakla kalmayıp, Doğunun gerçekten incelenip tanınacağı idari kurumlar olmasının en iyi güvencesi olacaktır.

M. Sultan Galiyev

FA RF. - F. 1318. - Op. 1. D. 18. L. 22.

İstatistik Kurumlarının Birleştirilmesi Üzerine

21 Kasım 1922

Yoldaş Sultan Galiyev farklı özerk bölge ve cumhuriyetlerin bu soruna [istatistik kurumların birleştirilmesi sorununa] farklı şekillerde yaklaştığı üzerinde duruyor. Sözgelimi, Gorsk Cumhuriyeti, Tataristan Cumhuriyeti, Kırım temsilciliği ve Türkistan temsilciliği birleşmeye karşı çıkıyor; Dağıstan, Yakut ve Kırgız temsilcilikleriyse [metinde böyle verilmiştir.] birleşmeden yana görünüyor, ama bazı düzeltmeler yapılmasını istiyor. Bu sorunun yeniden ele alınması için özerk cumhuriyetlerin ve Merkezi İstatistik İdaresi'nin temsilcilerinden bir komisyon kurulması yararlı olacaktır.

Yoldaş Sultan Galiyev konuşmasını bitirirken, temsilcilerinden hiçbirinin istatistik çalışmaların uyumlanmasına karşı olmadığını, sorunun sadece birleşmenin biçiminde olduğunu ve burada bunun çalışmada katı temas ve bürokratik atama ya da uzlaşma olarak düşünüldüğünü belirtti. Bu biçimlerin tesis etmek ve birleşmeyi idare etmek üzere bir komisyon kurmak şarttır.

GA RF. F. 1318. - Op. 1. D. 19. L. 91.

Yazının Orijinal başlığı: "VTsİK ve Sovnarkom'un "İstatistik Kurumlarının Birleştirilmesi" Projesi Üzerine Toplanan Yüksek Sovyet Milletler Meclisi Büyük Kurul Toplantısında Konuşma" ***(Yayınevinin Notu)***

Yüksek Sovyet Milletler Meclisi Büyük Kurul Toplantısındaki Konuşma:

Kesin Söz Söyleme Hakkının Milli Bölge Temsilcileri Tarafından Toprak İşleri Federal Komitesi'ne Verilmesi Üzerine

Yoldaş Sultan Galiyev, Toprak İşleri Federal Komitesi'ndeki durumla ilgili Küçük Kurul'un getirdiği düzeltmeleri sıraladı, özerk cumhuriyet temsilcilerinin Toprak İşleri Federal Komitesi'ne kesin söz söyleme hakkını verdiğini, özerk bölgelerin temsilcilerineyse tavsiye sözü söyleme hakkına sahip olduğunu belirtti.

Bölge temsilcileri Toprak İşleri Federal Komitesi'nde kesin söz söyleme hakkının özerk bölge temsilcilerine de verilmesinin gerekli olduğunu düşünüyor.

GA RF. F. 1318. - Op. 1. D. 9. L. 92

Tataristan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti[142] Üçüncü Sovyetler Kongresi

Açılış Konuşması

5 Aralık 1922

Sultan Galiyev: Yoldaşlar! Tataristan Cumhuriyeti İşçi, Köylü ve Askerlerinin Üçüncü Sovyetler Kongresi'ni *Narkomnats* adına selamlıyorum.

Yoldaşlar! Merkezi Yürütme Komitemizin ve Halk Komiserleri Konseyi'nin ve çeşitli Halk Komiserliklerinin çalışmasını özetlemek üzere toplandınız.

Yoldaşlar, ben, dikkatinizi bir parça şu konulara çekmek istiyorum: Sovyet Federasyonu için Tataristan Cumhuriyeti bütün olarak nedir ve Rusya'daki devrimin gelişiminde nasıl davranmıştır. Neredeyse Şubat Devrimi'nin ilk günlerinden iç savaşın sonlarına dek tek bir hoşnutluk verici olgu üzerinde, yani emekçi Tataristan Cumhuriyeti'nin ve genel olarak Volga çevresinin emekçi Tatarlarının uluslararası burjuvaziye karşı yürüttükleri savaşta hep Rus proletaryasının yanında yer almış olmaları üzerinde durabiliriz. Şubat Devrimi'nin ilk günlerinden, Petrograd ve Moskova'da devrim çığlığı duyulduğu günlerden başlayarak, Kazan'ın

Tatar burjuvazisi Tatar işçileri arasında denetimi eline almak istedi. Tatar burjuvazisi, başlarında kendi liderleri, Fuat Tuktarov, Sadri Maksudi ve başka Tatar milliyetçi liderleriyle Tatar işçilerinin ve Tatar burjuvazisinin Tatarların "milli özgürlüğünün" kazanılması zemininde "ortak" çalışması bayrağını yükseltti.

Ve biz ne görüyoruz?

Tatar işçilerinin ikili boyunduruk altında olmasına, Rus emperyalizminin ve kendi milli burjuvazisinin boyunduruğu altında olmasına karşın, Tatar işçileri Müslüman sivil komitesi tarafından düzenlenen ilk mitinglerinde[143] yollarının burjuvaziyle uyuşmadığını ve burjuvazinin gitmelerini istediği yoldan gitmeyeceklerini, proleter devrimi yolundan, Rus işçileriyle birlikte gideceklerini ilan ettiler.

Petrograd'daki başarısız 4 Temmuz ayaklanmasının ardından Rus Bolşevikleri yeraltına geçmek zorunda kalınca, Tatar burjuvazisi geçici Kerenski yönetiminin şemsiyesi altında İkinci Tüm-Rusya Müslüman Kongresi'ni toplayınca, Tatar işçileri, Tatar burjuvazisine, eğer devrime, emekçilere karşı çıkmaya kalkarlarsa, Tatar işçileriyle burjuvazisinin yollarının ayrılacağını, yoldaş Vahidov şahsında ilan etti. Gür bir sesle ve kararlılıkla o zaman kendi burjuvazisine, Tatar işçilerini kandırmayı ve onları Petrograd'da işçi hareketini boğan Geçici Yönetim'e bildirmeye kalkmamasını söyledi. Yoldaş Vahidov Alafuzovski ve Porohov fabrikalarının işçileri adına, milyonlarca Tatar yoksul köylüsünün adına gür bir sesle, Geçici Yönetim'in Petrograd'da işçi devrimini boğduğunu, bütün Rusya Devrimi'ni boğduğunu ve Tatar işçilerinin bu yönetimin peşinden gitmeyeceğini, burjuvazinin başlıca fikrinden, işçilerini çıkarlarına engel olmaktan alıkoyacağını bildirdi.

Devrimin daha sonraki aşamasında Tatar işçilerinin Rus işçileriyle el ele verdiğini gördük. Kazan garnizonunun askerlerinin ve Kazan işçilerinin 23-24-25 Ekim'de Geçici Yönetime karşı ayaklanması sırasında, Tatar milliyetçi burjuvazisinin temsilcileri, bütün o Alkin'ler, Tuktarov'lar ve diğerleri Geçici Yönetim'in uşaklarıyla birlikte "devrimci komitelerinde" aynı masaya oturduğunu, Tatar işçi ve askerlerinin Rus asker ve işçilerle birlikte burjuvaziye, *junker*'lere karşı ayaklandığını hatırlamayan bir Kazanlı var mıdır? Tatar burjuvazisinin askeri birlikleriyse: 2000 kadar

askerin yazılmış olduğu bağımsız bir Tatar topluluğu, bu askeri birlik, daha sonra MMAK Başkan Vekili olan yoldaş Nabiulla Vahidov'un komutanlığında önemli çatışmalar sırasında, *junker*'lere karşı ayaklandı ve Rus işçi ve köylülerinin devrimini destekledi.

Yoldaşlar! 1918 yılı Ocak ve Şubat aylarında, Tatar milliyetçileri bize karşı ayaklandığı zaman bütün Kazan ve bütün Volga çevresini saran o korkunç fırtınalı günleri kim hatırlamıyor olabilir. Ekim Devrimi'ne Kazan'da katılmış olan yoldaşlar, büyük olasılıkla, Geçici Yönetim'in devrilmesinden sonra Müslüman Askeri Sovyeti temsilcilerinin Hataulla Bahautdinov ve diğerleri şahsında, şuranın proleter devrimini desteklemeye eğilimli olduğunu ilan etti. Bu konuda ne yaptılar? Karşıdevrimi hazırladılar, İdil-Ural devleti kurma şiarı kılıfıyla Tatarlarla Ruslar arasında karışıklık çıkarmaya ve Tatar burjuvazisinin güçlerini Ekim Devrimi'ne karşı örgütlemeye çalıştılar. Bu dönemde Tatar işçi ve köylülerinin karşısına önemli bir hedef çıktı, kendi öz burjuvazilerini devirme hedefi. Yoldaşlar! Bu emekçilerin hayatının çok ciddi bir dönemiydi. O zaman Tatar burjuvazisi iktidarı ele almayı başarmış olsaydı, bizler Çekoslovak işgalinin çok daha önce olduğunu ve büyük başarı kazandığını görecektik. Tarih böyle söylüyor. Bu dönemde Sovyet iktidarı çok kritik bir duruma girdi. Almanların saldırıya geçtiği Batı cephesi açılmıştı. Türkistan'da kargaşa vardı. Orada emekçi yerlilerle Ruslar arasında katliam hazırlığı yapılmıştı. Kızıl Ordu daha yoktu. Sadece Kızıl Muhafızlar'ın örgütlenmemiş birlikleri vardı. Ama disiplin daha oluşmamış olsa bile, devrimci bir heves vardı. Böyle bir anda Tatar burjuvazisi Kazan'da iktidarını ilan etmeye karar verdi. Tatar burjuvazisinin yanında sadece Kazan'da neredeyse 20.000 düzenli savaşçı vardı, Ufa'da 10.000 silahlı asker vardı. Taşkent yolunu kapatan ve böylece bütün Orta Asya yolunu elinde tutan Orenburg ellerindeydi. Orada 12-15 bin savaşçı vardı. O zaman tarih ve devrim önünde Tatar emekçileri şöyle dedi: Eğer özgür olmak istiyorsanız, Rus işçi yoldaşlarınıza destek verecek ve birlikte karşıdevrim canavarının kafasını koparacaksınız. Bütün yoldaşlar Tatar emekçilerinin bu görevi şerefle yerine getirdiğini hatırlayacaktır. Yoldaşlardan hatırlamayan varsa, Mart başında Kazan'ın merkez kısmından şehrin Tatar kesimine Tatar ve Rus Kızıl Ordu birliklerinin nasıl harekete geçtiğini, bizim çağırdığımız Matros birliklerinin harekete geçtiğini, bunları hatırla-

mayanlar varsa, o zaman Tukayevski Caddesi'ne gidip Beyaz Muhafızlar'ın pusu kurduğu evde bulunan Kızıl Ordululara ait devrimci kurşun izlerini görebilir. Tatar proletaryasının bu dönemdeki devrimci rolü böyle bir sonuca vardı. Devrimin daha sonraki bütün gelişme tarihi Tatar ve Rus proletaryasının karşıdevrimcilere karşı birlikte mücadelesi tarihidir. İç savaşın en ağır günlerinde, Kolçak'lar ve başkaları üzerimize saldırdığı sırada, sadece Doğu cephesinde Kızıl Ordu Tatarlarının sayısının %50'lere, bazı durumlarda %70'lere vardığını gördük.

Tatar emekçileri devrimi yalnız süngü ve hayatlarıyla değil, ellerindeki son ekmek parçalarını bile Moskova, Petrograd ve Rusya'nın ve Kızıl Ordu'nun başka devrimci merkezlerine vererek gösterdi. Kim sadece 1919 ila 1920 yılları arasında Tataristan Cumhuriyetinin 22 milyon *pud* üretim verdiğini unutabilir.

Tataristan Cumhuriyeti emekçileri, iç savaşın ardından devrimin önlerine getirdiği hedefleri de, köy ekonomisini sanayimizin bu temelini canlandırmak hedefini de şerefle üstlenmektedir. Eğer büyük bir felaket, yani yoldaş Sabirov'un da bugün bahsetmiş olduğu açlık felaketi olmasaydı, Tataristan Cumhuriyeti'nin ve bu açıdan köy ekonomimizin ve sanayimizin canlanmasının kızıl Moskova, Petrograd ve diğer devrimci Sovyet Federasyonu merkezleriyle aynı düzeyde olduğunu görecektik. Yoldaşlar, burada iki küçük olgu üzerinde durmak istiyorum, bu olgular emekçi Tataristan Cumhuriyeti'nin, içinde bulunduğu aşırı ağır koşullara rağmen, açlığa, nüfus azlığına rağmen, yine de devrimin bu son hedefini gerçekleştirmek üzere de katı ve kararlı tavır benimsediği anlaşılmaktadır. Açlığa rağmen, Tataristan Cumhuriyeti ekonomi organlarının, sanayii geliştirme organlarının Merkezin talebini neredeyse %130 karşıladığını görüyoruz. Bu belki emekçi Tataristan Cumhuriyeti'nin hayatta kalabilme yeteneğinin kanıtıdır, insanların oturmayıp çalıştığının kanıtıdır, insanların emek harcadığının, Tatar olsun Rus olsun ve başkaları olsun, hep birden bütün irade ve enerjilerini, devrimin yeni düşmanı olan çöküşü yenmeye yönelttiklerinin kanıtıdır! Eğer ağır açlık yılının ardından Tataristan Cumhuriyeti kışlık tarlalarının ölçüsünü savaş öncesi ölçülere göre %75 artırdıysa, bunun anlamı emekçi Tataristan Cumhuriyeti'nin ekonomik çöküşle mücadeleyi kazanacağı demektir. Bu neyi gösterir? Bu emekçi Tataristan Cumhuriyeti'nin, ortaya çıktığı ilk

günlerden itibaren dile getirilen devrim ilkelerinin hepsini benimsemiş ve yaşama geçirmiş olduğunu gösterir. Bu ilkeler bütün milletlerden bütün emekçilerin özgürlük adına, sermayenin ve emperyalizmin boyunduruğundan kurtulmak adına birlikte mücadelesinin şart olduğunu söylemektedir. Biz de, Tataristan Cumhuriyeti'nin çeşitli emekçi halkları arasında kurulan dostluğun, Sovyet Federasyonu'nun geri kalan Doğu bölgelerindeki işçiler için örnek olacağına inanıyoruz.

Yoldaşlar! Sadece Tataristan Cumhuriyeti üzerine, Türkistan üzerine, Kırgızistan üzerine vb. konuşmuyoruz. Sovyet Federasyonu'nun diğer Doğu cumhuriyetleri arasında Tataristan Cumhuriyeti'nin örgütlenmesi açısından birinci sırayı aldığını cesurca söyleyebiliriz. Yaşasın burjuvazinin kışkırtmaları yüzünden bir zamanlar aralarında düşmanlık yaşayanlar arasında dostluk kurulabileceğini bütün dünyaya gösteren Tataristan Cumhuriyeti ve emekçiler!

İleride Tataristan Cumhuriyeti'nin emekçilerinin omuz omuza çöküşle mücadele yolunda yürüyeceğine ve Sovyet Cumhuriyetler Federasyonu'nun, sonunda dünya sermayesine karşı saldırma yolunda ilerleyebileceğimiz bir düzeye gelmesine yardım edeceğine olan inancımı dile getirmeme izin verin.

Yoldaşlar! Köy ekonomisinin ve sanayinin canlandırılması yolunda Tataristan Cumhuriyeti'nin çalışması, bütün dünya burjuvazisinin pençesini savurduğu bir devrim zirvesi olarak Sovyet Rusya'ya destek olmak anlamına gelir.

Zaferin bizim olacağına inanıyoruz, Lloyd-George, Poincare ve uluslararası burjuvazinin diğer diplomatları Sovyet Federasyonu'na karşı II. Enternasyonal ve uluslararası Menşeviklerle müttefiklik içinde entrikalar çevirmeye ne kadar çabalarsa çabalasın zafer erişilmez bir yerde değildir. Emekçi dünya, emekçi Sovyet Rusya'nın gittiği yoldan gidecektir.

Yaşasın dünya devriminin öncüsü Rus işçisi!

Yaşasın Sovyet Federasyonu emekçileri arasındaki kardeşçe birlik ve bütün dünya emekçileri arasındaki kardeşçe birlik!

III. Tatar ÖSSC Sovyetler Kongresi Bülteni, No 1, 7 Aralık 1922, Kazan, 1922, s. 2-6.

Üçüncü Bütün Başkır İşçi, Köylü ve Asker Delegeleri Sovyetler Kongresi'ndeki Konuşma

12 Aralık 1922

Yoldaş Sultan Galiyev, Üçüncü Bütün Başkır İşçi, Köylü ve Asker Delegeleri Sovyetler Kongresi'ni, *Narkomnats* Başkanı olarak, ayrıca katılmış olduğu Üçüncü Tataristan Özerk Sovyet Cumhuriyeti Sovyetler Kongresi adına selamlıyor. Tatar Sovyetler Kongresi Başkanlığı, yoldaş Sultan Galiyev'in Üçüncü Bütün Başkır Sovyetler Kongresi'ne katılacağını bildiğinden, kendisinden, bütün emekçilerle dayanışma işareti olarak, *iki başak ve iki orak* şeklinde mütevazı bir hediyeyi, Başkırya toprakları üzenindeki bütün hasat ve bütün otların gelecek yıl emekçi Başkırya yararına toplanacak olmasının simgesi olarak o kongreye götürmesini rica etti.

Başkırya Cumhuriyeti, V*TsİK* ve milli sorunun çözülmesi için özel organı olan *Narkomnats*'ın özel ilgi alanında oldu ve olmaktadır. Bu ilginin nedeni, Başkırya'nın başlıca emekçi nüfusunun, Başkırların çok uzun zamandan beri aşırı ağır bir durum içinde bulunması ve bu durumda yaşamayı sürdürmesidir: Rus emperyalizmi tarafından asırlardır ezilmesi, iç savaşın getirdiği korkular, açlık felaketi - bütün bunlar Başkırya

ekonomisini tam bir yıkıma uğrattı ve şu anda herkesten daha çok yardıma ve desteğe ihtiyacı vardır. Başkırya'nın yıkılan ekonomisinin kısa süre içinde yeniden kurulması için uygun yolları bulmak gerekir. Bu hedefin doğru bir şekilde çözülmesi, ancak Başkır yaşamının gerçekliğini değerlendirirken, Başkırların içinde bulunduğu ve geliştirdiği doğal tarihsel ve diğer koşulları bütün olarak ele alınması sayesinde olacaktır. Eğer geriye bakılır ve Başkırya'nın devrimden önce ne halde olduğu, Başkır emekçilerinin hangi yollardan geçmek zorunda kaldığı hatırlanacak olursa, Başkırların bütün gelişme tarihlerinin Başkır topraklarının Rus *pomeşçik*'leri tarafından kuralsızca el konulması tarihi olduğu, Başkırların ekonomik ve politik açıdan köleleştirilmesi ve zehirlenmesi tarihi olduğunu görürüz. Bu açıdan Başkır topraklarını yakıp yıkan Orenburg valisi Krıjanovski'yi ve Başkırlara zulüm uygulayan, politik baskı yapan toprak işleri enstitüsü yöneticilerini hatırlamak yeter. Rus *pomeşçik*'leri az toprağa sahip Başkırlardan ayrı durabiliyor ve böylece ele geçirilmiş *toprakları ellerinde tutabiliyorlardı*, yapay olarak Rus köylülüğü ve Kazaklığı yaratıyorlar, bu şekilde Başkırya'yı kendi vatanlarındaki toprağın yetersizliği yüzünden sömürgeleştiriyorlardı. Çarlık idaresinin sömürgeci politikası içinde suçlanmıyorlardı. Ama bütün bunlar hayvancılıkla uğraşan Başkır köylülüğüne ağır bir darbe indirdi. Hayvancılıkla uğraşan Başkır köylülüğü, geniş topraklara ihtiyaç duyuyordu, çünkü çayıra, meraya ihtiyaç duyuyordu, bunlar olmadan Başkırya hayvancılığı gelişemezdi. Çayırlar ve meralar ortadan kalkınca, Başkırlar ekonomilerinin normal gelişimini sağlayan koşullardan yoksun kaldılar. Köy ekonomisinin daha kültürlü biçimlerine, yani toprak işleme ekonomisine geçmeyi, Başkırya yönetiminin beceriksizliği ve canlı ve ölü köy envanterlerinin hazırlanmasına yardım etmemesi nedeniyle, ayrıca yönetimin bu yönde düzenli önlemler almaması başaramadı. Sonuçta kendi doğal gelişimi içinde kalan ve ileri biçimlere geçme olanağı bulamayan Başkır ekonomisi, durgunluk ve sürekli kriz haline düştü.

Yukarıda sıralanan nedenler Başkır nüfusunun yozlaşmasına yol açtı: Bir zamanlar sayısı 3 milyona varırken, devrimden önce bir buçuk milyondan fazla değildi, korkunç açlığın ardındansa milyondan fazla değildir.

Konuşmacı bu noktada Başkırya'nın devrim öncesi durumunu özetlemeyi bitirdi ve devrim sırasında Başkırya'nın gelişiminde hangi yolların

izlendiği konusunu ele aldı:

Sürekli boyunduruk altında olan ve kendi kaderini tayin hakkı sayesinde zincirlerinden kurtulan Başkır halkı, kendi kaderini tayin hakkını ilk önce sözcüğün dar anlamıyla anladı, *milli cumhuriyetin kurulmasıyla* sınırlı olduğunu sandı. Sorunun çözümüne, milli özerklik olarak sadece dar bir kavrayışla başka milletlerin temsilcilerini yönetime katmaksızın ulaşmaya çalışmak olanaksızdır; Başkır topraklarına Çarlık zamanında yerleşmiş Rus nüfusunu, bu toprakların bir zamanlar Başkırlara ait olduğu gerekçesiyle göçertmek olanaksızdır; Rus köylülüğü de emekçi bir nüfus olduğundan, toprağa sahip olma hakkı vardır. Daha sonra Başkırlar hatalarını kavradılar ve bu konudaki görüşlerini değiştirip millet ayrımı yapmaksızın bütün emekçilerle *birlik kurmak* sayesinde çalışma olanağına sahip olacaklarını söylediler ve bu bilinç bütün Başkır kitlesini kucakladı. Arkasına burjuvaziyi alan Kolçak, Sovyet iktidarına isyan etmeye kalkıştığında ve bu iktidarın durumu kritik bir hal alınca, Başkırlar Sovyet iktidarının yanında yer alarak Kolçak'ların yenilmesinde *önemli rol oynadılar*. Bütün emekçilerin çıkarlarını kavramayı gerçek yol olarak benimseyen Başkırlar, liderlerinin iradesine karşı, emekçi Ruslara ellerini uzattılar. Böylece, Başkır liderleri Başkır emekçi kitlesinin baskısıyla Sovyetler'in yanında yer almak zorunda kaldı.

Daha sonra konuşmacı Başkırya'nın şu anki durumunu sergilemeye başladı.

Başkırya'nın önünde *köy ekonomisini canlandırmak* ve *ölen Başkır* nüfusunu kurtarmak gibi devasa bir görev vardı. Kuşkusuz, Başkırya ortaya çıkan durumdan bağımsız olarak düşünülemez. Merkezse sıra dışı bir ilgi gösterebilecek durumda değil, bunun sonucunda Başkırya, ortaya çıkan yoksulluğa karşı koymakta çaresiz kalarak kayıp veriyor ve *artık* Başkırya, daha güçlü milletlerin yardımına her zamankinden daha çok muhtaç. Başkır halkının hayatta kalması ya da ölmesi bu yardımın ne hızda geldiğine bağlı. Vaktinde ve herkesin dostça dayanışmasıyla doğru biçimde yardım edilmeli ve bu hem Başkır, hem Rus işçilerinin çok iyi anladığı bir şeydir.

Başkır işçilerinin bir kısmı, Rus nüfusunun çıkarları doğrultusunda hareket etme eğilimlerini yorumlarken Rus işçilerin hareketlerini yanlış değerlendiriyor ve aslında bu önlemlerin öncelikle Başkırya'daki köy

ekonomisinin genel durumunu göz önüne aldığını; ve belki de öncelikle Rus nüfusunun ekonomisi demek olan, güçlü bir ekonomilere destek vermenin gerekli olduğunu kesinlikle unutuyor. Başkırya'nın ağır bir açlık yaşadığını ve acil yardıma ihtiyacı olduğunu vaktinde haber vermemek konusunda Başkırya yönetimine önemli ölçüde sorumlulukdüşüyor.

Bu yardım vaktinde yapılamadı, açlıkla mücadele eden on binlerce Başkır emekçisi açlıktan öldü, ekonomileri yıkıldı. Bu durumdan çıkmak ancak Başkırya'da yaşayanların, millet ayrımı yapmaksızın kardeşçe dayanışmaları sayesinde olacaktır: milli öfkelerden kurtulmak ve Başkırya'nın köy ekonomisinin düzeltilmesinin sadece Başkırya'nın değil, bütün Federasyonun yararına olduğu hatırlanmalıdır.

Daha sonra yoldaş Sultan Galiyev, Tatarlarla Ruslar arasında tam bir anlaşma ve dostça dayanışma örneğinin sergilenmesine tanık olduğu Bütün Tatar Sovyetler Kongresi'nden yeni geldiğini söyledi.

Orada Halk Komiserliklerinin çoğunluğunun başında Tatar işçiler var, Rusça tebliğler sunuyorlar ve herkes onları anlıyor. Bu arada Tatar dilinin gerçekleşmesi üzerinde çalışılıyor ve sorumlu bütün Rus çalışanlar bu dili öğreniyor. Neden Başkırya kendi dilini kullanmıyor? Başkır dilinin gerçekleşmesi yavaş yavaş sağlansa da, eğer Başkır Cumhuriyeti'nde yaşayan sorumlu Rus çalışanları Başkır dilini inceler ve öğrenirse olumlu bir şey olacaktır. Ama bu Başkır dilinin gerçekleşmesinin Başkır Cumhuriyeti ölçeğinde hemen yapılması gerektiği anlamına gelmez.

Başkır kökenli yurttaşların devlet yapılanmasına katılmaya çok yönlü çaba harcaması gerekiyor. Şu anda kültürel gelişme açısından düşük durumda olabilirler; çalışmaya doğrudan katılımları kültürel düzeylerini artıracaktır ve iyi Sovyet çalışanlarıyla eşit düzeye getirecektir. Eğer Başkırların devlet çalışmasına katılması konusunda atıl kalırsak, yıllarca, on yıllarca bekleriz ve tek bir Başkır işçisini bile kazanamayız.

Yanlış anlamalar yeter, güvensizlikler yeter; artık herkesin canlanması, harekete geçmesi ve kardeşçe omuz omuza verip dostça çalışmaya başlaması gerekir. Eğer emekçi Rus, Tatar ve diğer küçük milletlerin birliği, sağlam biçimde bir araya gelirse, burjuvaziyi boğmayı başarırsa, o zaman kendi kendimize birliği başardığımızı, dostça, kardeşçe çalışmayı başardığımızı, bu olmadan başarının olmayacağını söyleyebiliriz.

Yaşasın Başkırlarla Ruslar arasındaki sıcak, yıkılmaz birlik!

Yaşasın bütün Rusya Federasyonu'nun sıcak, yıkılmaz kardeşçe dayanışması!

Yaşasın yeryüzünün bütün emekçilerinin sıcak dayanışması! (Alkışlar).

Üçüncü Bütün Başkır İşçi, Köylü ve Asker Delegeleri Sovyetler Kongresi, 12-16 Aralık 1922, Ufa şehri: Stenograf. Ufa, 1923, s. 33-37.
Sultan Galiyev M. Stati. Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan. Tat. Knij. İzd. -vo, 1992, s. 222-227.

Onuncu Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi[144] RKP(B) Fraksiyonları Oturumunda Konuşma

26 Aralık 1922

Sultan Galiyev: Yoldaşlar, şu anda Partimiz tarafından ele alınan sorun, birleşik Merkezi Yürütme Komitesi [*TsİK*] ve Halk Komiserleri Konseyi kurulması zorunluluğu, başka deyişle, anlaşma yapılmış cumhuriyetlerin bağımsızlığının tasfiyesi sorunu zamanında ele alınmıştır. Özerk cumhuriyet ve bölgelerin temsilcileri olan bizler, bu bağımsızlık oyununun sona erme vaktinin geldiğini düşünüyoruz, ama yoldaşlar, Sovyet Cumhuriyetler Birliği'ndeki eski bağımsız cumhuriyetlerin çalışmasını şekle sokması gereken örgütlü biçimleri belirlemek gerekiyor. Bu sorunla ilgili olarak iki yoldan gidebiliriz. Yoldaş Stalin'in raporunun gösterdiği ilk yol, [metinde "kurulması emredilir"] Birliğin dört cumhuriyetten oluşmasıdır: *RSFSC*, Kafkas Ötesi *SFSC*, Ukrayna ve Beyaz Rusya ve Merkezi Yürütme Komitesi ve Halk Komiserleri Konseyi birliğinin kurulması. Bana göre daha doğru görünen ikinci yol, Birliğe bağımsız cumhuriyetlerin, federal oluşumlar temelinde değil, doğrudan katılmasıdır. Bağımsız cumhuriyetlerin, Yoldaş Stalin'in raporunda önerdiği gibi Federasyon oluşumu içinde kaynaşması, sadece gereksiz bir

erteleme, gereksiz bir hiyerarşi yaratacaktır. Sözgelimi bağımsız Azerbaycan ya da eski bağımsız Gürcistan'ı bu şekilde almak şu ya da bu sorunun çözümünde üç hiyerarşiden geçmeye yol açacak: Azerbaycan *TsİK*'sı [Merkezi Yürütme Kometesi], Kafkas Ötesi Federasyonu *TsİK*'sı ve birleşik *TsİK*. Rus Federasyonu'nun içine katılan özerk cumhuriyetler açısından da durum böyledir. Türkistan Cumhuriyeti'nde ortaya çıkacak bir sorunu ele alalım; bu sorun Türkistan *TsİK*'sından, *RSFSC VTsİK*'sı ya da Halk Komiserleri Konseyi'nden geçmek zorundadır ve sonra bu sorun birleşik Sovyet *TsİK*'sı ya da birleşik *Sovnarkom*'dan geçecektir.

Özerk cumhuriyetlerin birleşik *TsİK*'sına ve birleşik *Sovnarkom*'a katılmak sorunu belirsiz kalacak. Sözgelimi, bu konuda Türkistan ve (Kırgız Cumhuriyeti gibi kalabalık birimlerin katılımı sorununu ele alabiliriz. Söyleyin lütfen, Türkistan Sovyet Cumhuriyeti'ni Gürcistan Cumhuriyeti'nden ayıran şey nedir? Diğerinin Gürcistan Cumhuriyeti'nden biraz daha fazla nüfusa, biraz daha fazla toprağa sahip olmasıdı ve bunun dışında Türkistan stratejik ve politik konumuyla, "bağımsızlık" açısından (Türkistan'a atfedilebilecek olan bu sözcüğü tırnak içinde kullanıyorum) Gürcistan'dan çok daha uygun bir konuma sahiptir. Bu durumlar göz önüne alınırsa, Sovyet cumhuriyetlerinin milletlerinin, birleşik *TsİK*'ya katılma hakkına sahip milletler ve bu hakka sahip olmayan milletler olarak ayrılması, üvey evlat ve öz evlat olarak ayrılması, bize göre kuşkusuz, anormal bir durumdur. Bu yüzden, Azerbaycan, Gürcistan ve bu Birliğe giren diğer cumhuriyetlerin bağımsızlığının kaldırılmasının zorunlu olduğu düşüncesine tümüyle katılırken, aynı zamanda geri kalan cumhuriyetlerin, ortak Sovyet Cumhuriyetler Birliği'ne ortak federasyonun eşit üyeleri olarak katılması arzumuzu dile getiriyoruz. Yoksa bu sadece oyun olur ve bu oyundan, bize göre, vazgeçmenin vaktidir. (Alkışlar).

RTsHiDNİ. - F. 94. - Op. 2. D. 10. L. 96-98.
Sultan Galiyev M. Stati. Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan. Tat. Knij. İzd. -vo, 1992, s. 228-229.

1923

Milletler Halk Komiserliği Kurul Üyelerinin ve Onuncu Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi Özerk Cumhuriyet Delegelerinin Düzenlediği Toplantıda Yapılan Konuşma:

Müslümanlara Verilecek Din Eğitimi

1 Ocak 1923

Yoldaş Sultan Galiyev raporunda, *Narkomnats*'da bu sorun üzerine hazırlanan malzemeleri ortaya koyuyor. Kanunun çeşitli yerlerinde inancın okullaştırılmasıyla ilgili farklı yorumlar olduğunu belirtiyor. Bazı yerlerde çocuklara evde inanç eğitimi verilmesi yasaklanıyor, bazı yerlerdeyse halk okullarında inanç eğitimi veriliyor. Bu zeminde inananlarla iktidar organları arasında sıkça tartışma doğuyor. İnançlı Müslümanların delegeleri Moskova'ya sürekli olarak şikayet ve açıklamalarla geliyor. Bu sorunla ilgili olarak *RSFSC*'nin her yerinde eşit şekilde ele alınacak mı. Bazı bölgelerin özgül koşullarını incelemek gerekiyor. Sözgelimi, halk okullarının kaynak yokluğundan dolayı mevcut olmadığı yerler var, oranın toplumu okulların yükünü üstlenmeyi teklif ediyor, ama inanç eğitimine izin verilmesi koşuluyla. Bu tür durumların dikkate alınması ve uygun bir şekilde düzenlenmesi gerekiyor. Türkistan Merkezi Yürütme Komitesi bazı bölgelere yönelik olarak hoşgörü gösterdi ve çocuklara okullarda[145] inanç eğitimi verilmesine izin verdi.

GARF. F. 1318. - Op. 1. D. 56. - L. 21. Protokol notu.
Sultan Galiyev M. Stati. Vistupleniya. Dokumenti. Kazan. Tat. Knij. İzd. -vo,1992, s.30.

RKP(B) MK'ya Dilekçe:

Parti Disiplinini Bozma Suçlamasına İtiraz

21 Ocak 1923

Bu yılın 11 Ocak tarihinde RKP MK Örgütlenme Bürosu, yoldaş Kuybişev'in raporuyla benim hakkımda şu 3 maddeden oluşan bir karara vardı:

1) Beni parti disiplinini bozmakla suçlamak (parti dışındakilerin önünde Birleşik Sovyet sorunu üzerine Onuncu Sovyetler Kongresi fraksiyonlarının kararlarına ters düşen konuşmalar yaptığımı itiraf etmem için kesin karar),

2) *Narkomnats* Kurulu'ndaki çalışmalarımın yetersizliğinin kabul edilmesi ve

3) *Çeka*'nın bu kararının yürütülmesi için *Narkomnats* Büyük Kurulu aracılığıyla yoldaş Stalin'in atanması.

MK'nın 2 ve 3. karar maddelerine karşı çıkmayacağım, çünkü şu ya da bu merkezi kurum tarafından şu ya da bu kişinin yeterli ya da yetersiz olarak değerlendirilmesi ve bu değerlendirmeden çıkarılan sonuçlar, bu değerlendirme ve bu çıkarım ne kadar haksız olursa olsun, MK'nın

olağanüstü hakkı ve uzmanlığı alanındadır; ben MK'nın kararının 1. maddesine kesin olarak itiraz ediyorum, çünkü bu kararı tek yönlü ve doğrulanmamış istihbarata dayandığını düşünüyorum.

Bu karar, anlaşılan, Halk Komiseri Vekili yoldaş Broydo'nun MK'ya gönderdiği mektup nedeniyle alınmıştır. Bu mektupta neler yazdığını ve neler açıklandığını bilmiyorum, çünkü yoldaş Broydo bu mektubu bana göstermedi ve varlığını şans eseri öğrendim. Bu yüzden ancak *Narkomnats*'a bağlı olarak federal komiteler sorunu üzerine yapılan toplantıdaki konuşmamı açıklamakla yetineceğim (fraksiyonun birleşik Sovyet sorunu üzerine kararına ters düşen öneri getirmeyi ancak bu sorunu değerlendirdiğim sırada yapmış olabilirim).

Adı geçen toplantıda yaptığım konuşma şu üç temel öneriyle sonuçlandı:

a) Birleşik Merkezi Yürütme Komitesi'nin kurulmasından sonra, *Narkomnats*'ın mevcut (daha değişmemiş) yapılanmasına bağlı olarak, sonuncusu sadece birlik kesimlerinden birinin organı olursa, birlik cumhuriyetlerinin temsilcilerinin *Narkomnats*'a bağlı federal komiteye "sözleşme ilkelerinde" katılmasını da içeren amaçsız bir talep olacaktı;

b) Ayrıca iki federal komitenin amaçsız biçimde kurulması gerekecekti: Birleşik cumhuriyet için iki komite: biri özerk cumhuriyetler için *Narkomnats*'a bağlı, diğeri birlik *TsİK*'sına bağlı. Bu gereksiz bir koşutluk sergileyecekti;

c) *Narkomnats*'a bağlı federal komiteye birlik cumhuriyetlerinin birleşmemiş Halk Komiserliklerinin katılması bu koşullarda *Narkomnats*'ın *RSFSC*'den çıkıp yapılanmasındaki gerekli değişikliklerle birlik organı haline dönüşmesini gerektirir.

Yukarıda belirtilenlerden yola çıkarak, federal komitelerin *Narkomnats*'ın yazgısından bağımsız olarak karar vermesi sorununu öne sürdüm: onların içine *Narkomnats*'ın birlik organına dönüşmesi durumunda birlik cumhuriyetlerinin temsilcilerini de katmalı mı, yoksa eğer *Narkomnats* sadece *RSFSC* ölçeğinde çalışan federal bir organ olarak kalacaksa, katmamalı mı.

Ama benim önerim oylamaya konmadı, çünkü yoldaşlar bu sorunun ayrı ve bağımsız bir rapor gerektirdiğine karar verdiler.

Bu sorunla ilgili belirtilen tavrı benimseyerek, kesinlikle içten bir şekilde bunun Onuncu Sovyetler Kongresi fraksiyonlarının kararıyla hiç de çelişmediğini, şu itiraz noktalarıyla düşündüm:

1) Onuncu Kongre'nin fraksiyonu birlik *TsİK*'ya özerk cumhuriyetlerin doğrudan, aynı zamanda bütünsel birlik birimleri olarak girmesi düşüncesini reddetti. Benim sorunu ele alışımdaysa, *Narkomnats*'ın ortak birlik organı olarak yeniden yapılanması olasılığını tartıştığım zaman, oraya sadece bu cumhuriyetlerin birleşmemiş Halk Komiserliklerinin girmesi ve de dolaylı olarak değil, bir dizi otorite aracılığıyla girmesi öngörülüyordu: birlik komiteleri ve birleşik *Narkomnats* aracılığıyla;

2) Sorunun açık olmaması ve çözüme bağlanmaması. Bu toplantıdan birkaç gün önce *RSFSC* Eğitim Halk Komiserliği'ne bağlı birleşik ve özerk cumhuriyetlerin Eğitim Halk Komiserliklerinin toplantısında, yoldaş Lunaçarski'nin teklifiyle Halk Eğitimi Federal Komitesi sorunu üzerine oybirliğiyle Halk Eğitimi Federal Komitesi'yle birlikte birlik *TsİK*'ya bağlı birlik komitesinin, bunun içine özerk olduğu gibi birlik Halk Eğitim Komiserliklerinin de alınmasıyla kurulmasına karar verildiğini biliyordum. Yoldaş Lunaçarski, yoldaş Hodorovski ve *RSFSC* Eğitim Halk Komiserliği'nin diğer sorumlu idarecileri, ayrıca bütün özerk ve birlik Halk Eğitim Komiserlikleri, Onuncu Sovyetler Kongresi'ne katıldı ve fraksiyonunun oturumunda birleşik Sovyet sorunu üzerine, parti MK'nın tezlerini savundular.

Eğer bu yoldaşlar fraksiyonun oturumundan sonraki ikinci, üçüncü günlerde, Birleşik Sovyetler'e [*sovuzkom*] birlik *TsİK*'ya bağlı özerk cumhuriyetlerin de katılmasını savundularsa, bu sorunu kendileri için açık olmamış ve çözüme bağlanmamış bir sorun saymışlar demektir.

Bu birincisi. Bunu gösteren ikinci şey, bir yandan, bu sorunun *Narkomnats*'a danışılmak üzere kaydedilmiş olmasıdır (doğru, bu kayıt kongreden önce belirlendi, ama sonuçta yoldaş Broydo, eğer sorunu açık ve karara bağlanmış sayıyor olsaydı; ve dahası, oturumda parti dışındakilerin de bulunduğunu görseydi, durumu değiştirebilirdi); diğer yandan Türkistan delegesi yoldaş Paskutski'nin teklifiyle, *Narkomnats*'ı birleşik *TsİK*'ya bağlı, birlik cumhuriyetlerinin birleşmemiş Halk Komiserliklerinin çalışmalarını düzenleyen organların kurulması durumunda özerk cumhuriyet-

lerin çıkarlarını temsil edecek önlemler alınması" yolunda karar alınmış olması (kısaca söylenirse, yoldaş Broydo bu teklifin oya sunulmasına itiraz etmedi ve kendisi de buna oy verdi).

Benim bu soruna ilişkin görüşlerimi parti dışından kimselerin huzurunda söylemiş olduğum için parti etiğini gözetmemiş olduğum suçlamasına gelince, bunu saçma buluyorum. Çünkü MK'nın *İzvestiya VTsİK*'de [*VTsİK Haberleri*] belirtilen kararları almasından birkaç gün sonra yoldaş Lunaçarski tarafından Halk Eğitimi Federal Komitesi ile ilgili bir tartışma makalesi yayımlandı (anlaşılan, sorun yoldaş Steklov için de anlaşılmış değildi, çünkü bu makaleyi o yayımladı); bu makalede okurlara, birleşik *TsİK*'ya bağlı olarak eğitim işleriyle ilgili birleşik bir komitenin kurulmasının şart olduğu, bu komiteye özerk cumhuriyetlerin temsilcilerinin de alınması gerektiği söyleniyordu. Sanırım, bu ifadelerinden dolayı ne yoldaş Lunaçarski, ne de yoldaş Steklov suçlanmayacaklar.

Yoldaş Broydo'nun benim toplantıdaki etik olmayan davranışımla ilgili istihbaratı nasıl istendi, bilmiyorum. Bunun benimle yoldaş Broydo arasında doğabilecek kişisel nitelikte ilişkilerin sonucu olabileceğini ve bu ilişkileri eğer MK gerekli görürse ayrı bir raporla sunmayı düşünüyorum.

Sanıyorum, benimle ilgili şu ya da bu istihbaratı verirken, yoldaş Broydo, birincisi, *Narkomnats* Kurulu'nun bir üyesi olarak beni uyarmalıydı, böylece MK karşısında kendi açıklamamı sunabilirdim, ikincisi, benim "suçlanmama" yönelik malzemeler olabilecek bir dizi resmi belgeyle ilgilenmesi gerekirdi, yani benim konuşmalarımla birlikte *Narkomnats*'a bağlı toplantı protokolleri: bu protokollerse bugüne dek onun tarafından imzalanmış değildir ve benim, ortaya çıkan tartışmadan sonra yoldaş Broydo'ya onun *Çeka*'ya verdiği istihbarata yardımcı olmak amacıyla verilmiş olabilir mi diye sormaya yasal hakkım var.

Yukarıda söylenenleri göz önüne alarak RKP MK'dan şunları rica ediyorum:

1) Benimle ilgili 11 Ocak tarihinde verilerin kararın parti disiplinini bozduğumu belirten ve davranışlarımla ilgili sert bir yargıda bulunan 1. maddesinin gözden geçirilmesi;

2) Yoldaş Broydo'nun benimle ilgili yazdığı mektubun bir kopyasının bana verilmesi, böylece yoldaş Broydo'nun bana hangi suçlamaları yö-

nelttiğini öğrenip onlara gerekli yanıtı vermemin sağlanması;

3) Benimle yoldaş Broydo arasında çıkan tartışmayı, tarafsız yoldaşlardan oluşan bir özel komisyonun ya da Merkez Kontrol Komisyonu'nun gözetimine aktarılması.

RKP üyesi, Parti Kartı No 12822,
M. Sultan Galiyev.

TsGA İPD RT. - F. 8237. - Op. 1. D. 5. L. 16-19. Kopya.
Sultan Galiyev M. Stati. Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan. Tat. Knij. İzd. -vo, 1992, s. 323-327.

Tatar Özerk Cumhuriyeti

I

Eğer Rusya'daki Ekim Devrimi'nin başlıca etkin kişisi proletarya ve onun öncüsü Komünist Parti olduysa, o zaman bu önemli gücün oluşturucu kesimlerinden biri de, daha önceden Rus emperyalizminin pençesinde bulunan, çeşitli proleter milletler oldu ve olmayı sürdürmektedir. Bu makalenin amacı bu milletlerden birinin, emekçi Tatarların Ekim Devrimi'nin gelişimine katılımının temel ve en karakteristik momentlerini genel hatlarıyla aydınlatmak olacaktır.

Tatar emekçilerinin karşısına devrimin farklı gelişme aşamalarında hangi görevler çıktı ve bunlar tam olarak ve vaktinde ne ölçüde yerine getirildi?

Bu soruya doğru yanıt verebilmek için, *Tatarların devrime katılma tarihini* üç döneme ayırmak gerekir:

1) Devrim öncesi dönem ve Ekim Devrimi dönemi,

2) İç savaş dönemi ve

3) Halk ekonomisinin canlandırılması için barış dönemi çalışmaları.

Tatar işçi ve Tatar yoksul köylülerinin bu üç dönemden ilkinde başlıca

amacı Merkez Rusya'da proletaryanın ve öncüsünün, Komünist Parti'nin, Rus ve uluslararası burjuvaziyle ve de Rusya'daki sınıf savaşını kendi milliyetçi hedefleri için kullanmaya çalışan Tatar burjuvazisiyle girdikleri mücadelede desteklenmesi oldu. Bu amacı Tatar emekçilerinin onurlu bir biçimde yerine getirmiş olduğunu söylemek gerekir.

Çarlık Rusyası'ndaki konumu nedeniyle, devrimin Rusya'nın Doğusunda devrimin başarılı ya da başarısız gelişmesi Tatarların tavırlarına bağlıdır. Batı ve Doğu arasında sadece coğrafi olarak değil, sosyo-ekonomik ve politik açılardan da aracı bir konumda bulunan Tatarlar, devrimin şu ya da bu yönde gelişmesine çok güçlü bir şekilde etki edebilirdi. Bütün Volga çevresine, Urallara, Sibirya'ya ve Orta Asya'ya yerleşmiş olan emekçi Tatarlar, çevrelerini saran ve Doğu boyunca uzanan devrimci enerjinin başlıca liderleri oldular.

Emekçi Tatarların Ekim Devrimi'ne katkısı en somut şekilde nerede ifade buldu?

Öncelikle ona yönelik hazırlıkta.

Tatar burjuvazisine "milli özerklik" yolunu açan Şubat Devrimi, aynı zamanda Tatar emekçilerinin de gözünü açtı.

Eğer Tatar burjuvazisi Şubat Devrimi'nin ertesi günü milliyetçi küçük burjuva entelijensiyası önderliğinde ikiyüzlü bir biçimde güçlerini "kazanılan devrimin korunması" için seferber etmiş ve "işe" koyulmuşsa, Tatar emekçileri de bunun sakin seyircileri olarak kalmayıp sınıfsal düşmanları olarak örgütlendiler.

O zamanın Tatar milliyetçi gazetelerinden "milli birliği" ve "birleşik milli-devrimci cepheyi" korumaya yönelik tavsiye ve çağrılara rağmen, Tatar emekçilerinin devrimin ilk günlerinden itibaren "Tatar halkının liderlerinden, " Tuktarov'lardan, Maksudi'lerden, İshakov'lardan ve diğer "iyi niyetlilerden" şiddetli biçimde koptuğunu görüyoruz. Şubat Devrimi'nden sonra Kazan'daki ilk Ortak Müslüman Manifestosu'nda Tatar işçileri Tatar burjuvazisinin bayrağının altında toplanmayı reddetti ve kendi sınıf savaşı ve zaferi bayrağını açtı. İlk "genel Müslüman" mitinginde şehit devrimci, komünist Mollanur Vahidov'un diliyle Kazan'ın Tatar işçileri hep bir ağızdan Tatar burjuvazisine ve liderlerine, yollarının ayrıldığını ve burjuvazinin Tatar proletaryasının başını ezmeyi ummaması gerektiğini ilan etti.

"Müslüman komitelerinde" örgütlenen Tatar işçileri Tatar burjuvazisine "Proleter işinden kirli ellerini çek!" dedi ve Müslüman Sosyalist Komitesi çevresinde örgütlenmeye başladı. Tatar milliyetçileriyse boş yere "yolunu kaybedenlerin" "gerçek yolundan" gitmeye başladı.

Onlar tarafından düzenlenen bütün Müslüman kongrelerinde: Moskova'da Mayıs 1917'de düzenlenen Birinci Müslüman Kongresi'nde, Kazan'daki İkinci Tüm-Rusya Temmuz Kongresi'nde İç Rusya ve Sibirya Tatarlarının kültürel-milli özerkliği ilan edildiği zaman, İç Rusya ve Sibirya Müslümanları Milli Meclisi'nde ve Müslüman Askerleri Kongrelerinde - bütün hepsinde Tatar işçi ve köylü yoksullarının "huzursuz asiler" soleu sosyalistler şahsında protesto eden seslerini duyduk.

Bu sesler zaman içinde gitgide güçlendi, gerçek ve hatta ürkütücü bir nitelik kazandı. Eğer Tatar proleter yazarı Halimcan İbrahimov başkanlığındaki "soleu devrimciler" Birinci Moskova Müslüman Kongresi'nde "sağcılara" karşı yaptıkları konuşmalarda "tribünlerden" gelen protestolar nedeniyle devam edemezken, Ekim Devrimi'nden hemen sonraki İç Rusya ve Sibirya Müslümanları Milli Meclisi'nde aynı H. İbrahimov "Meclis"in kararlarında sistematik bir hareket ve etki göstererek güçlü biçimde örgütlenmiş soleu sosyalistlerin örgütlü fraksiyonunu idare ediyordu; Ekim sonrasında Kazan'da yapılan İkinci Müslüman Askerleri Kongresi'nde, Tatar savaşçı burjuvazisinin devrimci demokratizm sloganlarının duyulduğu bu son kongredeyse, Kazan Müslüman Sosyalist Komitesi'nin idare ettiği, Tatar Bolşevik ve sol SD'lerinin küçük gruplarından oluşan "sol fraksiyon" "Tatar Ekim Darbesi'nin" karşısında duramadı; bu darbe kongreyi dağıttı[146] ve Tatar milliyetçilerinin bütün kinlerini, Sovyet iktidarına karşı Ukrayna'yla ve başka burjuva-milliyetçi örgütlenmelerle birlikte ayaklanmaya hazırlandıkları sırada, kararlı tavırlarıyla tasfiye etti.

Yani, Tatar burjuvazisi Şubat Devrimi'ni kendi burjuva-milliyetçi amaçları için kullanma eğilimine girerken Tatar proletaryası bundan devrimci enerjisini sınıf mücadelesi amacıyla kullanmak için yararlandı ve proleter devrimin ilk çağrısında ayaklandı ve sosyalizm adına mücadele saflarına katıldı.

Ekim Devrimi'nin ilk çağrısıyla Tatar işçisi, Tatar askeri ve Tatar köylüsü bütün Rus proletaryasıyla omuz omuza verdi. Dört bir yandan Sovyetler iktidarını destekledi ve Geçici Yönetim'e karşı çıktı. Daha Kazan'daki Tüm-Rusya Müslüman Milli Sovyeti'nde, Ekim Darbesi sırasında tereddüt eden ve

daha sonra Tatar burjuvazisinin baş karargahı haline gelen *Harbi Şura*'nın, Ekim Devrimi'nin hemen ertesi günü,[147] "Sovyet iktidarını kanının son damlasına kadar desteklemeye kutsal yemin ettiğini" ilan etmek zorunda kalması ilginçtir (*Harbi Şura* Başkanı H. Bahautdinov'un, işçi, köylü ve asker delegelerin Kazan Sovyetinde, Geçici Yönetim'in devrilmesinden sonra yaptığı açıklama). Bu açıklama, sınıfların çatıştığı böylesine önemli ve etkileyici bir dönemde "tarafsız" kalmak istemeyen devrimci Tatar kitlesinin baskısıyla yapılmıştır.

Kazan, Ufa ve Astrahan'daki (Tatarların bu temel etnografik merkezlerindeki) Ekim Devrimi Tatarların doğrudan ve aktif katılımlarıyla gerçekleşti. Kazan'daki bağımsız Tatar bölüğü, Ufa'daki Müslüman birlikleri asker ve işçilerin Geçici Yönetim'in *junker*'leriyle yaptığı savaşın kritik anlarında önemli bir rol oynadı.

Harbi Şura'nın "Sovyet iktidarına yakınlık duymasının" ardına gizlenen Tatar burjuvazisi Ekim'den sonra Tatar proletaryasıyla sistematik ve ısrarlı bir mücadele içinde oldu.

Bugünkü Tataristan ve Başkırya'da sadece "*Şura*cılarla" yapılan bu savaşa doğrudan katılanlar, o zamanın olaylarının kazanında kaynamış olanlar, sadece onlar Sovyet iktidarına Tatar milliyetçileri tarafından yöneltilmiş tehlikenin ne kadar ciddi bir tehlike taşıdığını değerlendirebilir. Şimdi, Sovyet iktidarı sağlamlaşmış ve sonunda artık geniş emekçi Tatar ve Başkır kitlesinin bilinci kesinleşmiş ve sağlam bir hal almışken, bunu açıkça konuşabiliriz.

O zaman başlayan iç savaşın gürültüsü altında Kazan, Ufa, Orenburg ve Volga çevresinin başka şehirlerinde toplanan Tatar askerleri, emperyalist savaşın cephelerinde başka askerlerle birlikte, alttan alta Bolşevik güçlerinin bütün düşmanlarıyla birlikte kaynaşmaya ve isyana zemin hazırlamaya başladılar. Bunlar iktidardan uzaklaştırılmış Menşevikler ve SD'ler, Bolşeviklerin "güçendirdiği" çevreler - Ukrayna Meclisi, Voisk Bölgesi, Başkır Kurultayı, Türkistan "otonomist"leri ve daha birçok küçük burjuva-milliyetçi kuşlardı: milliyetçi Çuvaşlar, Mariler, Votyaklar vb. Daha önceleri Tatarların "kültürlülüğünden" ve "insanlığından" bahseden, "tarihin Tatarları Rus devletinin kurtarıcısı kılmasını" umduklarından vb. bahseden rahip ve papazlara dek "gerçek Rus" burjuvazisi de buraya katıldı.

"Tatar Hanlığı, Bolşevik Çarlığından yeğdir.." diyorlardı ve *Harbi Şura*'ya

yardım ettiler. Ama Ekim Devrimi'nin ilk günlerinde Sovyet iktidarıyla "duygudaşlığını" ilan eden *Harbi Şura*, kendi gerçek yüzünü gitgide daha çok gösterir oldu. Kurucu Meclis'in bağnaz bir savunmacısı oldu ve onun dağılmasını[148] silah gücüyle engellemeye çalıştı. *Harbi Şura*'nın yüzsüzlüğü İkinci Müslüman Askeri Kongresi yapıldığı sırada aşırı boyutlara ulaştı. Kendi "komiserlerini" Sovyet iktidarı tarafından millileştirilen bankalara, ayrıca çeşitli askeri ve sivil kurumlara atadı. Millileştirilmiş kasaların üzerinde Sovyet mührünün yanı sıra "*Şura*" damgası da yer aldı. Kazan'ın bankalarında bulunan bütün altın ve değerli şeyler "Tatarların milli serveti" ilan edildi.

İkinci Müslüman Askeri Kongresi'nin açılış gününde milliyetçi liderlerden biri, "deniz subayı" Tokumbetov Sovyet iktidarını hedef alan "görkemli" bir konuşma yaptı. Tatar emekçilerinin kendi kaderini tayin hakkının burjuva yollardan değil, proleter devrimi yolundan gerçekleşeceğine yönelik umutlarını dile getiren Sovyet iktidarı temsilcisinin karşısında verdiği yanıtta, bay Tokumbetov, ağzından köpükler saçarak, subaylık kılıcıyla tehdit ederek şöyle bağırdı:

"Bize nasıl 'milli özerklik' yapacağımızı öğretemezsiniz. Bu bizim kendi işimiz... Eğer iç işlerimize karışmak niyetiniz varsa, bilin ki, arkamızda bir milyon süngü duruyor."

Bu tür haykırışlar çok iyi iş başardılar. Birincisi, bu hareketin niteliğini yeterince kavramamış ya da buna önem vermemiş birilerini kendine getirdi ve ikincisi, Tatar olduğu gibi Rus emekçilerini de uyandırdı.

Başkaları da açık bir şekilde, bu konuda daha fazla "şaka yapılamayacağını" gördüler, *Harbi Şura* ve başka Tatar milliyetçi örgütlenmeler çevresinde oluşan habis ur kökünden koparılmazsa, kısa süre sonra sergilenen kayıtsızlık yüzünden kendi kanlarının dökületeceğini kavradılar.

Tomboketov ve Alkin'lerin (*Harbi Şura*'nın idarecilerinin) ardında "milyonlarca süngü" olmadığını ve olmayacağını ve Tatar emekçilerinin gerektiği zaman onlara yüz çevireceğini biliyorduk. Ama aynı zamanda, bütün cephelerde ve Müslüman askerlerin arkasında dağılmış olan Çarlık Ordusu'nun çeşitli Müslüman birlikleri hazırladığını, Romanya sınırında bütün bir Müslüman Kolordusunun toplandığını, Kazan, Ufa, Orenburg ve Güney Urallar ve Orta Volga'nın çeşitli noktalarında 50 bin kadar Tatar askerinin toplandığını da biliyorduk. Kafkas ve Türkistan'daki karışıklığı, Ukrayna'ya

Kayzerin askerlerinin ilerlediğini ve örgütsüz Kızıl Ordu partizan birlikleri dışında düzenli cephe savaşını yürütecek kimse olmadığını da biliyorduk. Ayrıca Tatar burjuvazisinin, bütün burjuvalar gibi, köylülüğün ve işçilerin yeterince bilinçlenmemiş öğelerini kanlı ayaklanmalara kışkırtabileceğini ve Tatar-Başkırya'da iktidarı eline geçirmesi durumunda, hemen Kırgızistan, Türkistan ve başka yerlerin milliyetçilerine "yardım eli" uzatacağını, onları Ekim Devrimi'nin steplerde, Sibirya ve Orta Asya ovalarında ilerlemesinin sağlam ve kalıcı bir engeli haline getireceğini de biliyorduk. Şu anda cesurca, bizim o zamanki iç ve dış koşullarımızda bu tür bir "*Şuracı*" ayaklanmanın, Sovyet iktidarına "Samarsk Kurucu Meclisi"ndeki Çekoslovak isyanından ve Kolçak isyanından çok daha büyük felaketler getirmiş olacağını söyleyebiliriz. İşte bu yüzden Tatar emekçilerinin tarihinde bu dönemin en sorumluluk yüklü dönem olduğunu düşünüyoruz. Volga çevresinde Sovyet iktidarının yaşadığı tehdit karşısında direnmek ya da utanç verici biçimde geri çekilmek onların iradelerine bağlıydı.

Tatar emekçileri politik olgunluk sınavını geçtiler.

"*Şuracıların*" Kazan'da iktidarı ele almaya, bunu Tataristan ve Başkırya bölgesinde daha da genişletmeye hazırlandıkları sırada, Tatar sosyalistlerinin önderlik ettiği Tatar işçi ve köylüleri tek bir kararlı darbeyle onların bütün mekanizmalarını bozdular.

Harbi Şura üyelerinin, Alkin kardeşlerin, Tombuketov ve Muzaffarov'un tutuklanması, şuranın askeri birliklerinin dağıtılması ve daha sonra "Zabulaç Cumhuriyeti'ne" (Kazan şehrinin Tatar kesimi) yerleşen "kurtların" "demir muhafızlarıyla" vb. birlikte silah zoruyla tasfiyesi, Tatar emekçileri arasındaki bütün çalışmaları üstlenen Müslüman İşleri Komiserliği'nin kurulması: bunlar bu ateşli dönemdeki devrimci çalışmaların bir kısmıdır.

Harbi Şura'nın[149] tasfiyesinin ardından bütün geri kalan, Tatar milliyetçilerinin başını çektiği Müslüman milliyetçi örgütlerin tasfiyesi geldi. *Narkomnats*'a bağlı Müslüman (Tatar) işleri Merkez Komiserliğinin emriyle Tüm-Rusya Milli Müslüman Sovyeti İdari Komitesi, başındaki "solcu" Menşevik Ahmetbek Salikov'la birlikte tutuklandı, ayrıca Ufa'daki, başında kadet Sadri Maksudi'nin bulunduğu Tatar Milli Meclisi de.

Kazan'ın eylemi taşradan da canlı bir yankı buldu. Dört bir yanda Tatar burjuvazisiyle Tatar emekçileri arasında mücadele başladı. *Milli Şura*'nın

"Milli Sovyetleri" her yerde tasfiye edildi ve yerlerine Sovyetlere bağlı Tatar komiserlikleri kuruldu.

II

Bu aşamadan sonra Tatarların devrime katılımının ikinci dönemine geliyoruz. Bütün bu dönem iç savaş olgularıyla doludur ve Tatarların politik yaşamındaki büyük bir tarihsel eylemle, Özerk Tatar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla son bulur.

Temel niteliği açısından bu dönem askeri-devrimci çalışma dönemidir.

Ekim Devrimi'nin daha ilk günlerinden başlayarak, *Harbi Şura*'nın Müslüman alaylarının yanı sıra, Müslüman Sosyalist Komiteleri Tatar Kızıl Ordu birlikleri oluşturmuştu (Kazan Sosyalist Komitesi tarafından Alafuzovski ve Porohov fabrikalarının Tatar işçileri arasından örgütlenen Tatar Kızıl Muhafızları; Tatar komünist "dedeler", S. Ahtyamov ve Z. Buluşev tarafından örgütlenen Tatar işçiler arasından Kızıl Ordu birlikleri). Kızıl Ordu sistemine giren bu birlikler Tatar ve Tatar-Başkır Kızıl Ordu birliklerinin kurulmasına öncülük etti.

Tatar Kızıl Ordusu'nun kurulmasında öncelikli konumu Kazan almaktadır, tam olarak, Kazan Müslüman İşleri Komiserliği'nin Askeri Dairesi. O zamanlar Tatar işçi ve köylüler arsında Kızıl Ordu kurulması fikrinin ne kadar yaygın olduğu, *Harbi Şura*'nın dağıtılmasından sonra şekillenmeye başlayan 1. Kazan Müslüman Sosyalist Alayı'nın emrinde. "Zabulaç Cumhuriyeti"yle askeri çatışmaya girme sırasında 600 Kızıl Ordulunun bulunmasından anlaşılabilir. Bu alay Çekoslovak cephesine birkaç tabur sağladı ve Kazan'ı Çekoslovaklara karşı savunurken son üyesine kadar Kazan caddelerinde öldü.

Tatar Kızıl Ordu birliklerinin oluşumunda ikinci yeri Astrahan almaktadır. Astrahan Tatar birlikleri de iç savaşın karanlığında doğdu. Astrahan'da Sovyet iktidarının yerleşmesinde önemli bir rol oynayan Müslüman bağımsız bölüklerinden, daha sonra çelik Tatar Kızıl Ordu birlikleri doğdu; bunların direnci Beyaz Muhafız ve karşıdevrimci Kazakların "Doğuya açılan geçidi" ele geçirmeye yönelik bütün girişimlerinde görülmüştür. Astrahan Müslüman Askeri Komiserliği aracılığıyla yalnız Tatar değil, başka Doğu halklarından, Kırgız, Türkmen, Nogay ve Kuzey Kafkas Dağlılarından on binlerce Kızıl Ordu üyesi oluşturuldu.

Üçüncü olarak Perm gelmektedir. Bizim için en kritik anlarda cepheye üç ya da dört bölük gönderdi. Permli birlikler nitelik olarak Astrahanlılardan da üstün çıktı. Büyük çoğunluğu Ural fabrika ve madenlerinden geliyordu.

Dördüncü sırada Moskova yer alıyor. Tatar etnografik merkezlerinden uzaklığı yüzünden Moskova'da Tatar birlikleri oluşturmak çok güç oldu. İç Rusya Müslüman İşleri Komiseri yoldaş Mollanur Vahidov'un enerjisi sayesinde burada da iki Tatar-Başkır bölüğü oluşturuldu. Bunların ilki neredeyse bütün yıl Çekoslovak cephesindeydi, sürekli olarak insanlarla dolduruldu ve Sızran, Samara, Bugulm vd. şehirlerin alınmasına katılarak çok sayıda savaşçı kaybetti; ikincisiyse daha sonra Kazan'ın Çekoslovaklardan temizlenmesini sağlayan, 2. Kazan Müslüman Sosyalist Alayı'yla[150] kaynaştı.

Tatar işçi ve köylülerin Kızıl Ordu'ya katılması çalışmasında öncü rolü Askeri İşler Halk Komiserliği'ne bağlı Merkezi Müslüman Askeri Kurulu oynadı. Onun çabalarıyla 1 ve 2. Bağımsız Tatar Piyade Tugayı[151], iki Bağımsız Piyade Alayı ve birkaç bağımsız tabur kuruldu. MMAK tarafından Kazan'da örgütlenen bağımsız Tatar Yedek Taburu sadece bir yılda ve sadece Türkistan cephesine 70 kadar piyade bölüğü sağladı. MMAK Tatarlar arasından kızıl komutanlar hazırlanması için temel attı, Kazan'da Müslüman piyade ve atlı kurslarını açtı. Fakat MMAK'nin en önemli çalışması doğrudan cephelerde oldu. Bunun başlıca örneği politik alanda görüldü. Cephelerdeki ve ordudaki politbüroların Müslüman bürolarında aracılığıyla MMAK düzenli olarak cephelere literatür ve siyasi işçi sağladı, aynı zamanda Tatarların Kızıl Ordu'ya yazılması için çalıştı. Tatar devrimci örgütlerinin bu yöndeki çalışmasının ne kadar verimli olduğu, Doğu cephesinin en ağır dönemlerinde cephedeki Kızıl Ordu Tatarlarının toplamın yarısından fazlasına ulaşmasından, bazı ordularda (5. Ordu) %70-75'e varmasından anlaşılabilir.

Burada iç savaş sırasında Tatar köylülerinin nasıl sınavlardan geçmiş olduğu üzerine konuşmayacağız, çünkü savaşın yaşandığı bütün bölgelerdeki köylüler bunu ortak olarak yaşadı. Fakat Çekoslovaklarla ve Kolçak'la en şiddetli ve yıkıcı savaşların, büyük ölçüde Tatar köylülerinin yaşadığı yerlerde gerçekleştiğini belirtelim.

Ekim Devrimi'nin bu gelişme döneminde Tatar emekçilerinin büyük bir adanmışlık ve özveriyle Tataristan, Başkırya, Sibirya, Kırgızistan, Türkistan, Ukrayna, Sivaş'ta, Petrograd sınırında ve Polonyalılarla savaşta devrimci

görevlerini yerine getirmiş olduğunu onurla söyleyebiliriz.

III

1919 yılı sonunda, çeşitli sorumlu Tatar yoldaşlar arasında 1918 yılının Tatar-Başkır Cumhuriyeti'yle ilgili Mart Deklerasyonu'nun gerçekleşmesinin ya da bağımsız bir Tatar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulmasının şart olduğu sesleri duyulmaya başladığı sırada, bazı yoldaşlarımızın ağzından "Ekim Devrimi'nin Tatarlara gerçekten neler vermiş olduğu sorununu ortaya atmanın vakti geldi" gibi sözler çıktı.... Bazı yoldaşlar (*Kızıl Armiya* gazetesinin Ekim ve Kasım sayılarında Mingaz Konov) hatta "Aslında devrimin Tatarlara hiçbir şey vermemiş olduğunu" bile söylediler.

Bu yoldaşlara itiraz ederek, sorunun kendisinin yanlış ve devrimci olmayan bir biçimde ortaya konduğunu gösterdik. Yaşanan devrim döneminde bu sorunun ancak tersi şekilde, yani şöyle sorulabileceğini gösterdik: Yani "devrim şu ya da bu millete ne verdi" değil, "şu ya da bu milletin emekçileri devrim için ne yaptı." Ve şimdi "devrimin olumlu sonuçlarının" zirvesi sorununu, bütün proletarya için olduğu gibi, çeşitli milletlerin emekçileri için de ortaya atamıyoruz. Bundan sadece geçici ve göreceli olarak bahsedebiliriz.

Tatarlara devrim siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan ne verdi?

Bu soruya şu veciz yanıtı veriyoruz:

"Her şeyi!.."

Tatar köylüleri, doğru, savaşın bütün dehşetini, yıkımını ve açlığı yaşadılar; Tatar işçileri kitleler halinde hâlâ açlık çekiyor, üşüyor, işsizliğin bütün sıkıntılarını yaşıyor vb. Yine de tamamıyla bilinçli bir biçimde, kararlı ve inançlı bir biçimde şunu söylüyoruz:

"Tatar işçileri ve Tatar köylüleri her şeye sahip, çünkü devrimin sonucunda geçmişte sahip olmadıkları bir şeyi, yani özgürce gelişme olanağını elde ettiler."

Belki bu olgu, 1919-1920 yılları arasında Sovyet Federasyonu yedek ordusunun tamamını bir buçuk yıl besleyen 22 milyon *pud* ekmeği sağlayan, ama ardından 1921 yılının yamyamlığa, yok oluşa vb. yol açan korkunç açlığını yaşayan Tataristan Cumhuriyeti köylülerinin ekonomisinin canlanması değildir; bu köylüler Ekim ayında üretime %85** ölçüsünde katkıda bulundu ve 1922 yılında ekilmiş kış tarlalarını öncekine göre %75 oranında artırdılar.

Tatar işçilerinin canlılığını gösteren bir örnek olarak, Tataristan Cumhuriyeti'nin üretiminin açlık yılında (1921 yılı) hedefin %130'unu karşılamış olması, günümüzdeyse ağır krize rağmen, ağır ağır da olsa artan bir şekilde üretim yapmayı sürdürmesi verilebilir.

Tatar emekçi kitlesinin, en ağır yaşam koşullarında bile, bilim tapınaklarında bulunması da bir kanıt değil midir: *Rabfak*'larda [Kadro Okulu], üniversitelerde ve enstitülerde?

Tatar emekçilerinin çağdaş durumunu daha iyi aydınlatmak için, Özerk Tataristan Cumhuriyeti'nin köy ekonomisinin, sanayiinin ve halk eğitiminin durumunu niteleyen bazı rakamlar verelim.

Köy ekonomisinin en önemli dallarından birinin, hayvancılığın durumunu niteleyen rakamlar.

1916 sayımına göre, Tataristan Cumhuriyeti'nin topraklarının tamamında durum şuydu: At - 571.607 baş, sığır 724.800, küçükbaş hayvan (koç, koyun, keçi) 2.224.299 ve domuz 278.052.

1920 sayımına göre: At 477.041, sığır 522.936, küçükbaş 1.261.037 ve domuz 196.318.

İstatistik dairesinin 1921 ilkbaharı verilerine göre: At 174.297, sığır 177.560, küçükbaş 273.170 ve domuz 5.722.

Bu verilere göre, Tataristan'da açlık yılından sonra, yani 1920 yılına kıyasla öldürülen hayvan sayısı şu rakamlarla ifade bulmaktadır: at %64,41, sığır %67,44, küçükbaş %80,66 ve domuz %96,32.

Sayısal olarak Merkezi Veteriner Müdürlüğü [*Tsevetuprom*] tarafından, çalışamaz durumda olan atların oranı %42,49, öküz üreticilerin hatalarından kaynaklanan kısır ineklerin oranı %17,3, ineklerin yıllık süt verme kapasitesi 48 kova kadar olarak saptanmıştır, genç köy sığırlarının korunmasıysa, Tataristan Yönetiminin araştırmasına göre %85,29'a varmaktadır.

Eğer Tataristan'da çalışan at başına düşen ekili alanın yüzölçümü,1920 yılında 5,6 *desyatina*ysa [*desyatina* = Eskir Rusya'da 1,09 hektara denk düşen arazi ölçüm birimi], 1921 yılında bu rakam 8,2'ye vardı. 1922 yılındaysa iki tarla için 16'ya yükseliyordu.

Tataristan'da büyükbaş hayvancılığın zarar görmesi nedeniyle ekim alanı da düştü. İşte ekim alanı rakamlar:

	Kışlık	Baharlık
1917	1.050.854	1.076.447
1920	924.374	834.637
1921	815.447	856.112
1922	359.161	500.000***

Bütün bu rakamlar gelecekte iyi bir noktaya gitmeyecek gibi görünüyor. Buna karşın Tataristan Cumhuriyeti Toprak İşleri Halk Komiser Vekilinin son parti konferansına sunduğu rapordan da, bu sonbahardaki tohum ekme kampanyası kışlık tarlalardaki yetersizliği %75 tasfiye etmiştir. Bu, en ağır yaşam koşullarına karşın, emekçi Tataristan Cumhuriyeti'nin kahramanca çabalarla ekonomisini canlandıracak yolda ilerlemeye çalıştığı anlamına gelir.

Şimdi de Tataristan Cumhuriyeti'nin fabrika sanayisinin bazı yönlerini niteleyen rakamlar.

Deri üretiminde: "Afuzo" fabrikası 1922 yılının Mart ayından beri ayakkabı üretim hedeflerini şu oranlarda karşılayabilmiştir: Orduya %92,9, sivile %109,6.

"Poylar" fabrikası ise hedeflerine şu oranlarda ulaştı: Ordu ayakkabı üretiminde %39,8, sivil üretiminde %46,2.

Bu sırada büyük ve küçük baş hayvan derisinde üretim hedeflere şu oranlarda ulaşıldı:

"Afuzo" büyükbaşta %74,5 küçükbaşta %115

Şabanov No: 3 %102,4

Finkensştayn sığırda %236 keçide %125

Kozlov sığır derisinde %161,9

"Afuzo" fabrikasının tekstil bölümü ise üretim hedefine %162,4 ila 276,4 oranlarında gerçekleştirdi.

Cam ve kerpiç fabrikası hedefinin %101'ini karşıladı.

Dolayısıyla, *Tatpişetresi* [Tataristan Gıda Tekeli] yalnız programda hedeflenenlere ulaşmakla kalmamış, üzerine de çıkmıştır.

Aynı zamanda el yapımı-zanaat üretiminde de güçlü bir artış gözlüyoruz. Tataristan Cumhuriyeti'ndeki çalışma atölyeleri ve ortaklık sayısı 1922 yılı *I*

Ocak'tan 1 Mayıs'a, 581'den 702'ye artmıştır.

Çalışmaların güçlü bir biçimde artmakta olduğu bütün sanayide gözlenmektedir. TSSC'ne göre bütün birleşik ve bağımsız ekonomik girişimler 1922 yılının ikinci yarısında 250'yken, bunlarda çalışan işçi sayısı 16.000 ve hizmetli sayısı 2.427'ydi.

TSHE (Tataristan Sovyet Halk Ekonomisi) [nüfus ve ekonomiyi bölgesel olarak planlayan devlet kurumu] bağımsız girişimleri açısından kiracılar üretimlerini savaş öncesi duruma döndürmeye çalışmaktadır. Kiralanan eski devlet giysi fabrikasında, üretim TSHE idaresine geçtiği yılda 9600 *arşın*dı [*arşın*= 0.71 metre, eski bir Rus uzunluk ölçüsü birimi], kiralanan ilk yılda 70.000 işlenebilmiş, son on yılda üretim yılda 170.000'a varmıştır. Kiracılarla ve başka girişimcilerle yapılan anlaşmalarda da benzer sonuçlar gözlenmektedir.

Bu verilerin ardından, *Tatsovnarhoz*'un [Tataristan Sovyet Devlet Çiftliği] Tataristan'ın son bölge parti konferansında sunduğu, TSSC sanayisinin kalkınması hedefleriyle ilgili raporda görülen iyimserlik anlaşılır hale gelir. Yoldaş Zabitski'nin raporunda şöyle denmektedir: "Ekonominin canlandırılması konusunda üretici bir deneyimden geçmiş Tataristan Cumhuriyeti proletaryasının, Tataristan Cumhuriyeti sanayisini ağır deneyimlerden çıkarmış olduğuna dikkat edilmelidir. Sanayimiz, kendi payına düşen bir dizi ağır krizden geçti. En korkunçları geride kaldı. Zorlu çalışma ileride de olsa, ekonomik organlarımızın canlılığı ve engelleri aşma ve çözme becerisi ekonomimizi kalkındırabileceğimize yönelik inanç veriyor."

Tataristan Cumhuriyeti'nin eğitim çalışmalarına dönersek, benzer bir manzarayla karşılaşırız. Eğitim kurumlarının ve kültürel-eğitsel kurumların sayısı açısından Tataristan, özerk ve bağımsız Doğu Sovyet cumhuriyetleri içinde ilk sırayı almaktadır. Burada 8 yüksek ve 76 kadar orta ve ilk meslek-teknik eğitim kurumu vardır, ayrıca 10 tane bilim kurulu bulunmaktadır. Yüksek eğitim kurumları arasında şunlar yer almaktadır: tıp, fizik-matematik ve toplum bilimleri ve kadro okuluna sahip bir devlet üniversitesi; Veterinerlik Enstitüsü, Doğu Pedagojik Teknik Okulu, Yüksek Köy Ekonomisi Teknik Okulu, Kuzey-Doğu Arkeoloji Enstitüsü, Yüksek Teknik Lisesi, Yüksek Yaz Enstitüsü ve Komünist Üniversite. Bütün bu yüksek eğitim kurumlarında Tatar emekçileri arasından gelen öğrencilerin sayısı, son verilere göre, toplamda 250-300 kişiyi bulmaktadır; bu da bu kurumlarda okuyanların

toplam sayısının sadece %5-6'sını oluşturmaktadır, ama, devrim öncesinde Kazan yüksek eğitim kurumlarında Tatar öğrencilerin sayısının hiç 20-25'i aşmamış olduğunu, bu sayıya da son yıllarda ulaşmış olduğunu hatırlarsak, bu kuşkusuz, büyük bir ilerlemedir. Şu anda Tataristan Cumhuriyeti Eğitim Halk Komiserliği, bu eğitim kurumlarında okuyan Tatar sayısını bunlara hazırlık için çeşitli kurslar açarak artırmaya çalışmaktadır. Bu yöndeki ısrarlı çabanın başlıca örneği de meslek-teknik eğitim kurumlarıdır.

Şu anda bütün Tataristan'da 73 meslek-teknik eğitim kurumu bulunmaktadır; 1922-1923 üretim planına göre burada okuyanların ortalama sayısı 6.302 kişidir, bunlar arasındaki Tatar sayısı %26,8'e, Rus olmayan diğer milli azınlıklar ise %13,6'ya varmaktadır. Açlık ve yerel araçlarla okula ulaşım Tataristan Cumhuriyeti'nde eğitim çalışmalarını güçleştirmektedir. Tataristan'da, gelişiminin en yüksek olduğu (1921 yılı) ve azaldığı (1922 yılı) dönemlerde, okulların ve kültürel-eğitsel kurumların karşılaştırmalı verilerini sunan bir tablo verelim.

A. Sosyal yetiştirmeye göre

1. düzeyde okullar [ilkokullar]					
1921		1922		Yüzde olarak azalma	
Okullar	Öğrenciler	Okullar	Öğrenciler	Okullar	Öğrenciler
2996	7796	1741	3264	%42,7	%58,1

2. düzeyde okullar [ortaokullar]					
1921		1922		Yüzde olarak azalma	
Okullar	Öğrenciler	Okullar	Öğrenciler	Okullar	Öğrenciler
125	693	46	132	%63,2	%81

Çocuk Yuvaları [Anaokulları] (Kimsesiz çocuklar için)					
1921		1922		Yüzde olarak azalma	
Okullar	Öğrenciler	Okullar	Öğrenciler	Okullar	Öğrenciler
93	4408	250	23.447	%268,8	%532,6

B. Siyasi eğitim açısından

	1921					1922				
Okullar	Yetişkinlere yönelik okullar	Okuma yazma okulları	Halk evleri	Kulüpler	Kütüphaneler	Yetişkinlere yönelik okullar	Okuma yazma okulları	Halk evleri	Kulüpler	Kütüphaneler
Tatar	27	2142	17	8	495	3	50	2	5	98
Rus	60	2631	142	70	749	10	165	31	25	163
Toplam	87	4773	159	78	1244	13	215	33	30	261

C. Mesleki eğitim [*profobr*] açısından

	1921		1922	
	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci
Tatar		400		593
Rus	142	6004	76	3275
Toplam	142	6404	76	3868

Bu rakamlar çok açık bir biçimde, TSSC'nde açlıkla bağlantılı olarak eğitim çalışmalarının nasıl ağır bir duruma düştüğüne tanıklık etmektedir. Kültürel kurumların doğal devrimci gelişimi döneminde, TSSC'ndeki kültürel kurumlar 23.500 kadroya ulaşırken, bu yılın başında sayıları 12.000 kadroya inmiştir.

Tataristan Cumhuriyeti'ndeki eğitim çalışmaları yakın gelecekte nasıl bir perspektif alacaktır? Bu soruna verilecek yanıt 1922-23 yılı Tataristan Cumhuriyeti Eğitim Halk Komiserliği üretim planında yer almaktadır.

A. Toplumsal eğitim [*sotsvos*] kurumları

1. düzeydeki okullar: [ilkokullar] Okul sayısı: 2.473, öğrenci sayısı: 324.374, pedagojik ve teknik personel: 5.852.

2. düzeydeki okullar: [lise ve ortaokullar] Okul sayısı: 55, öğrenci: 7.802, öğretmen: 416.

Çocuk yuvaları: Okul sayısı: 96, çocuk: 10.101, öğretmen: 239.

Bebek yuvaları: Okul: 234, çocuk: 18.482, pedagojik ve teknik personel: 2.050.

Çocuk evleri: [Dom Rebyonka- Genç annelerin çocuk eğitimiyle ilgili bilgilendiren okullar] Kurum: 44, çocuk: 2.568, personel: 457.

B. Siyasi eğitim açısından

Sovyet parti okulları: Okul: 5, öğrenci: 950,

Okuma yazma okulları: 682,

Yetişkin okulu: 35,

Okuma salonları: 243,

Kulüpler: 38,

Halk evleri: 37,

Kütüphaneler: 296.

C. Mesleki eğitim açısından

Okul sayısı: 73 Öğrenci: Rus - 3695, Tatar - 1750, milli azınlıklar - 857, toplam - 6302.

Bu verilerin yukarıda verilen 1922 yılı Tataristan'daki eğitim durumuyla ilgili verilerle karşılaştırdığımızda, Tataristan Cumhuriyeti'nde 1922-23 döneminde şu "artıların" elde edildiğini görmekteyiz:

A. Toplumsal eğitim açısından

1. düzeydeki okullar: okul: 732, öğrenci: 2588,

2. düzeydeki okullar: okul: 9, öğrençi: 274.

B. Siyasi eğitim açısından

Yetişkin okulu 22, okur yazarlık okulu 467, okuma salonları 243, klüpler 8, kütüphaneler 35, halk evleri 4.

C. Mesleki eğitim açısından

Okullarda "eksi" (76 varken 73 oldu), ama okuyanların sayısı açısından "artı" (2438 kişi), özellikle de Tatarlarda (1157 kişi) ve azınlıklarda (600-700 kişi).

Kısaca da olsa Tatar basınının durumundan bahsetmeden, Tataristan Cumhuriyeti'ndeki eğitim durumunu yeterince aydınlatmış sayılmayız.

Genel olarak, Tataristan'ın yayın çalışmaları açısından Tataristan diğer

Doğu cumhuriyetleri arasında ilk sırayı almaktadır. Bugüne dek TSSC Toprak İşleri Halk Komiserliği'nden 30 kadar Tatarca bilimsel-popüler broşür çıkmış olduğunu belirtmek yeterlidir. Tataristan Cumhuriyeti'nin başka kurumları da Toprak İşleri Halk Komiserliği'nden geri kalmamaktadır.

TSSC Eğitim Halk Komiserliği önümüzdeki eğitim yılında Tatarca olarak çeşitli ders kitabı ve yardımcı ders kitabı yayınlamaya hazırlanmaktadır:

a) Tatar dili üzerine 19 başlık

b) coğrafya üzerine 9

c) doğa bilimleri 14

d) tarih 5

e) matematik 9

f) yöntembilim 3

g) çocuk edebiyatı 50

h) yabancı edebiyat 18 vb.

toplam 1304 başlık içeren bir yayım listesi.

Ayrıca Tataristan Cumhuriyeti'nin süreli yayınlarının listesi.

Gazeteler:

1. *İzvestiya TatTsİK* [*Tataristan Merkezi Yürütme Komitesinden haberler*], Rusça yayımlanan günlük yayın organı.

2. *Tatarstan* [*Tataristan*], Tatarca yayımlanan günlük organ.

3. *Benzen Bayrak* [*Bizim Bayrak*] Tatar Bölge Komitesi'nin Tatarca yayın organı, haftada 3-4 kez çıkar.

4. *Kliç Yunovo Kommunara* [*Genç Komünarın Çığlığı*], Rusya Komünist Sosyalist Müslümanlar Örgütü Tatar Bölge Komitesi'nin, Rusça yayın organı.

5-6. *Selskohazyaistvennıy Listok* [*Köy Tarımı Bülteni*], Tatarca ve Rusça olarak yayımlanan günlük köylü gazetesi, Tataristan Toprak İşleri Halk Komiserliği'nin yayın organı.

7. *Kommunistiçeski Put* [*Komünist Yol*], Tatar Bölge Komitesi'nin Rusça haftalık dergisi.

8. [*Bizim Yolumuz*], yine Tatarca.

9-10. *Byulleten Tatsovnarkoma* [*Tataristan Cumhuriyeti Sovnarkom Bülteni*], Tatarca ve Rusça haftalık.

11. *Byulleten Tatoblastkoma* [*Tatar Bölge Komitesi bülteni*] Rusça.

12. *Selskoye Hazyaistvo Tatarstana* [*Tataristan'ın Köy Ekonomisi*], Tataristan Toprak İşleri Halk Komiserliği'nin Rusça haftalığı.

13. *İgençe* [*Çiftçi*], yine, Tatarca.

14. *Kızıl Şerek Yaşlere*, Rusya Komünist Sosyalist Müslümanlar Örgütü Tatar Bölge Komitesi'nin Tatarca organı.

15. *Vestnik Prosveşeniya* [*Eğitim Haberleri*], Tataristan Cumhuriyeti Eğitim Halk Komiserliği'nin Rusça aylık dergisi.

16. *Maharif* [*Eğitim*], yine Tatarca.

17. *Kazanski Muzeyniy Vestnik* [*Kazan Müze Haberleri*], yılda 5 kez, Rusça.

18. *Kazanskiy Meditsinskiy Jurnal* [*Kazan Tıp Dergisi*].

19-20. Byulleten Tatnarkomvnudela [Tataristan İçişleri Halk Komiserliği bülteni]. Tatarca ve Rusça haftalık.

21-22. *Byulleten Statupravleniya* [*Devlet İstatistik İdaresi bülteni*], Tatarca ve Rusça.

23. *Byuro Istrapta*, Rusça.

24. *Sbornik Byuro Haiçnoy Organizatsii Truda*, Rusça aylık.

Bu rakamlar açık bir şekilde, genç Tataristan Cumhuriyeti'nin eğitim cephesinde de aydınlanma ve ilerleme yolundan gittiğini göstermektedir.

Ve bir kez daha yineliyoruz, Tatar emekçileri Ekim Devrimi'nden her şeyi almıştır.

Batı Avrupa'nın kültürlü işçilerinin ve başka sömürgelerin ezilen emekçilerinin sahip olmayıp ancak hayal ettikleri şeyleri almışlardır. Eski ezilen milletler gibi bizim için de, sınıfsal ve milli özgürlüğü gerçekleştirmek her şeyden daha değerlidir; bunlar proleter dostluğu ve kardeşliğinin en sağlam ve kopmaz zincirleriyle birbirine bağlanmış olan bütün federasyonların işçi ve köylülerinin doğrudan ve içten desteği ve duygudaşlığıyla güçlenmiştir. Tatar emekçilerinin özgürleşmesinin sadece Tatar emekçilerinin işi olmamasını sağlayan, genel olarak bütün emekçilerin işi olmasını sağlayan bilinç, Tatarlar

için Ekim Devrimi'nin en büyük politik kazanımlarından biri olmaktadır. Bu bilincin rehberlik ettiği Tatar emekçileri hiçbir zaman gelişmelerinin doğru yolundan ayrılmayacak ve cesur adımlarla insanlığın son aşamasına, komünizme ilerleyeceklerdir.

Eğer bundan yüz yıl önce nasıl Altın Ordu'nun Tatar okçusu "Timurlenk'in şeref ve onuru adına" inançla oklarını hazırlayıp keskin mızrağını bilediyse, bugün de aynı okçu Sovyet Sosyalist Tataristan'da bütün emekçilerle birlikte proleter iradesine sahip bilincini ve kuvvetini yeryüzünün dört bir yanındaki emekçilerin iktidarının güçlenmesi için bilemektedir.

Ve hiçbir Tokumbetov, hiçbir İshakov ya da Maksudi, hiçbir "çağdaş Timurlenk" Enver ve onların zavallı cellatlarının gücü onların bu iradesini ve bilincini değiştirmeye yetmeyecektir.

Jizn natsionalnastey. - 1923. - kt. 1. s. 25-39.
Sultan Galiyev M. Stati. Vstupleniya. Dokumenti. - Kazan. Tat. Knij. İzd. -vo, 1992, s. 150-172.

*[*Kazan'da Ekim Devrimi'ne 3 bin kişiye kadar askeri bulunan beş Tatar bölüğü katılmıştı.]*

*[** Tatarstan gazetesinin haberlerine göre Tataristan Cumhuriyeti 15 Ekim7e yiyecek vergisini 60114,6 kg olarak planını yerine getirmişti.]*

*[*** Bütün bu sayısal veriler Temmuz 1918 tarihli "Tataristan Sovyet Halk Komiserliği"nin bildirisinden alınmıştır.]*

Milletler Halk Komiserliği Yüksek Sovyet Milletler Meclisi Büyük Kurulu'nda Sunulan Rapor:

Toprak İşleri Federal Komitesi Çalışma Raporu

19 Şubat 1923

Raporunda yoldaş Sultan Galiyev bir yanıt şeklinde *Fedkomzem* Prezidiyumu'nun *Fedkomzem* oturumundan günümüze dek yaptığı çalışmaları bir yanıt şeklinde sunmaktadır. *Fedkomzem* 'in başlıca görevi Sovyet yasamasına, özerk cumhuriyetlerin ve bölgelerin ihtiyaç ve koşullarına yönelik olarak toprak sorunları alanında yardımcı olmaktır. Bu, raporun ele aldığı dönemde de sürmüştür. Bu amaçla bir dizi açıklama projesi gözden geçirilmiş ve bunlarda gerekli düzeltme ve eklemeler yapılmıştır. Sözgelimi şunlar gözden geçirilmiştir: Türkistan'da pamuk üretiminin gelişme ölçüleri, yazlık ekim fonunun belirlenmesi, zararlı haşaratla mücadele önlemleri, avcılık ve av vergisiyle ilgili açıklamalar, Kırım'daki üzüm ve bağcılık tröstünün örgütlenmesi vb.

Daha sonra çeşitli özerk birimlerin bir dizi sorunu ele alınmıştır, sözgelimi Kalmık bölgesiyle Çarinski ve diğer iller arasındaki sınır tartışması, Yakut Cumhuriyeti'nin daha önce satın alınmış olup bir şekilde Sibirya *Revkom*'un emrine takılmış olan köy ekonomisi tarım ve araçlarıyla ilgili talebi.

Fedkomzem Prezidiyumu ayrıca başka merkezi organlardaki çalışmalara da katılmaktadır: Sözgelimi *Fedkomzem*'de iki temsilcisi bulunan Toprak İşleri Yüksek Yargı Kurulu gibi.

Köy ekonomisine Destek Komitesi'nde de *Fedkomzem* temsilcisi bulunmaktadır. Bu Komitenin ilk çalışması köy ekonomisi kredisini örgütlemek oldu.

Fedkomzem Prezidiyumunun başlıca çalışması toprak kodeksindeki düzeltmeleri gözden geçirmek oldu; çoğu cumhuriyet ve bölge için bu düzeltmeler yapılmıştır. Türkistan için düzeltmelerin yapılması 15 Nisan'a, Oyrat bölgesi için 1 Mart'a ertelenmiştir.

Bir dizi maddeyle bütün özerk cumhuriyetler için ortak düzeltmeler yapılmıştır.

GA RF. - F. 1318. Op. 1. D. 19. L. 1.

Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Adalet Halk Komiseri İ. K. Firdevs'e Mektup

9 Nisan 1923

Sevgili İsmail!
Selamlar. Nasılsın. Bunu yoldaş Hasanov'la* göndermemi hoşgör. Kendisi tüberküloz hastası ve şu anda Kırım'a tedavi için geliyor. En iyi, enerjik ve adanmış yoldaşlardan biridir. Kendisi İran'dan, Moskova'da Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde okumuş ve aynı zamanda Komintern aracılığıyla İran işlerini yürütüyor. Ona karşı kesinlikle açık olabilirsin. Onun sayesinde İran'da olup bitenleri de öğrenebilirsin.

Senden ricam, o sanatoryuma gittiği zaman onunla birlikte git, bir sorun yaşamasın. Bir ihtiyacı olup olmadığına, iyileşip iyileşmediğine bakmak gerek. Belki de, iyileştikten sonra bir süre Kırım'da kalması, sağlığının güçlenmesi için iyi olacaktır. Bana nasıl davranıyorsan ona da öyle davran. Kırım'dan sonra İran'a gidecek. Ayrılmadan önce onunla İran'da yapılacak çalışmalar için ayrıntılı olarak konuş. Bu sorun üzerinde ayrıntılı düşün ve ona nasıl çalışacağı, hangi soruları soracağı, hangi somut şiarları yükselteceği konusunda direktifler ver. Sonuçta bu konuda senin üstüne biri yok. Eğer oraya Moskova üzerinden gidecek olursa (ben de

Moskova'da olacağım), ona Kırım çalışmalarıyla ilgili gerekli bilgileri ver.

Bir miktar da senden ve nasıl iletişim kuracağımızdan bahsedelim. Telgraf bağlantısı işe yaramıyor. Daha çok senin yaptığın gibi: "benimle ilgili bilgiler gelirse, *benim onayım olmaksızın inanma*." Aramızda örgüt ilişkisi varmış izlenimi verecek yollara başvurmayalım. Bunu sana söylememin nedeni şu. Kısa süre önce merkezde Stalin'in eline bir şey geçmiş, onun yazdığına göre benim Başkır Cumhuriyeti'nin işçilerine yönelik "konspiratif yazılarımdan" biriymiş. Mektup gerçek mi kopya mı hâlâ bilemiyorum. Bu mektubun sana gönderdiğim son mektuba benzediğini sanıyorum, bu mektubu sana B. aracılığıyla göndermiştim. Ama orada bir şey yoktu, yani "Moskova'daki mevcudiyete gelince... partiyle tam bir mücadeleye girmiş olan Velidov tipi bir yer altı örgütlenmesi" çıkarımına yol açacak bir şey yoktu (Bu sonuca Stalin varıyor).

Hasanov bundan sana ayrıntılı olarak bahsedecek.

Tataristan'da parti konferansı parlak geçti. Bölge Komitesi'ne bizim çocuklar ezici bir çoğunlukla girdi. Aralarında Muhtarov, Sabirov, Enbayev, Bahautdinov (Adalet Halk Komiseri), Kasım Mansurov vd. var.

Sapronov parti konferansını yönetmek için geldi. Onun gelişinden yararlanan "Said Galiyeveciler" daha doğrusu, eski sol SD'ler, ayrıca Rus komünistlerinin muhalif kesimi (Antipov, Hodorovski vb. kalıntıları) kargaşa çıkarmaya çalıştı, ama bir şey olmadı. Çocuklar kazandı.

Başkırya'daysa tersine. Orada konferansı yürütmeye Peters, *GPU* [Devlet Politik Yönetimi] Doğu Dairesi başkanının bizzat "kendisi" gitti. İkinci kez. Anlaştılar, herkes orada "karşıdevrim " arıyor. Bölge Komitesi'ne seçilen 30 kişi arasında sadece 10 Başkır yer aldı, bunların da yarısı, eski sol SD'ler şahsında (Kazım Kasımov, Yusupov Musa) "genç, yedek güçler" ve Şamigulov yandaşları, "enternasyonalistler."

"Başkır dili de ne demek, ekonomik önlemler lazım, " - işte konferansta dile getirdiği şekliyle (daha doğrusu, onun "Büyük Devlet Şovenistleri" [*velikoderjavts*] aracılığıyla dile getirilen) Peters'in ana yaklaşımı.

"Rus komiserlerin değiştirilmesi de ne demek, bu yanlıştır... sonuçta Başkırya'da idare rolü Ruslara ait, çünkü Müslümanlar arasında hâlâ buna hazır biri yok." Konferansta harfi harfine bunu söyledi.

Peters'in Başkırya'da "genel bir temizlik" yapmaya hazırlandığı söylentileri var: Halikov, Kuşayev ve benzeri Başkır çalışanlarını oradan gönderecekmiş.

Ama, *bunu yapmayı başaramayacağını sanıyorum*, çünkü son zamanlarda merkezde milli sorun konusunda güçlü bir kriz var. Biz de müdahale etmeye çalışıyoruz.

Orta Asya'da. Doğu Buhara'da Basmacılar güçlendi. Buhara ve Afganistan sınırında, Başkırların, Özbeklerin, Kırgızların, Afganların, Türklerin, İranlıların ve Hintlilerin katıldığı, Basmacılığın güçlenmesi için bir dizi önlemin alındığı bir "Orta Asya ve Doğu Ülkeleri Devrimcileri" toplantısı düzenlendiğine dair bilgiler var. Orada Tatarlar arasından "Enver'in vekili" Selim-Paşa (İbrahimov) diye biri ve Kafkaslar'dan kaçmış bir başka Türk, Sami Bey yer almış. *Zeki Velidov da oradaymış.* Afganların bu hareketi açıkça desteklediği söyleniyor.

Buhara yönetiminin başı Fazullah Hocayev Buhara'da kötüye giden işler nedeniyle Moskova'ya geldi. Geri dönme emri alabileceği söyleniyor.

Gürcistan'da. *Çeka*'nın son plenumunda Gürcistan sorunu ortaya atıldı. Stalin'e güvenen Gürcü işçilerin İlyiç'e şikayette bulunduğu ve onun da yoldaş Troçki'ye "Gürcistan'ı Stalin'den koruması" görevini veren bir not verdiği söyleniyor. Bununla ilişkili olarak yoldaş Troçki *Çeka* Plenumu'nda Gürcü "sapkınların" korunması yolunda konuştu. Gürcistan *Çeka*'sının yeni yapılanmasında Maharadze'nin başını çektiği "sapkınlar" ("milliyetçiler") %25-30 oranında yer aldı. Bu "sapkınlardan" biri olan ünlü Gürcü işçi Mdivani, tepki verdi, ama onunla aynı zamanda "solculardan" birkaçı da tepki verdi. Orjonikidze'nin tepkisi sorunu da ortaya çıktı. Buna Troçki'nin kesin olarak karşı çıktığı, ama başarılı olamadığı söyleniyor.

Moskova. Merkezin ruh hali genel olarak hissedilir biçimde değişmiş. Onikinci Parti Kongresi'nde milli seksiyon olacak. Ben de parti kongresine tavsiye oyuyla katılma hakkını elde ettim: Daha önceki gün *Çeka*'nın kararlarından bir kopya aldım. Troçki'nin milli sorun makalesini, Stalin'in tezlerini, ayrıca başka yoldaşların tartışma makalelerini okumuşsundur belki.

Yine de Moskova'ya Parti Kongresi sırasında gelmeye çalış. Milli sorun

seksiyonu oluşturulabilir. Hiç olmazsa senin gelişini "değerlerin yeniden değerlendirilmesi" için kullanırız.

Toprak İşleri Federal Komitesi (ben) ve Toprak İşleri Halk Komiserliği arasında özerk cumhuriyet ve bölgelere ilişkin Toprak Kanunu'nun düzeltilmesi konusunda büyük bir mücadele oldu. Konu *Çeka* Politbürosu'na dek gitti. Politbüro, Toprak İşleri Federal Komitesi'nin bakış açısını benimsedi.

Eğer gelmezsen, en azından milli sorun üzerine düşüncelerini gönder. Kullanalım.

Eğer Said Galiyev'in gelişine dek habersiz kalırsak, o zaman kendine iyi bak. Yani, dostum, dikkatli ol.

Hangi istihbaratı telgrafla gönderdiysen yaz. Kim ve nasıl... Ne için.

Sevgiler. Senin Mirsaid.

P. S. Bir kez daha rica ediyorum - Hasanov'u bırakma ve ona destek ol. Onu iyi bir sanatoryuma yerleştirmek için kime gerekiyorsa rica et. Eğer otomobilin varsa, onu sanatoryuma götür. Sanatoryumda onu ziyaret et, sıkılabilir.

Bir kez daha sevgiler. M. S.

[Mektubu] Yak.

TsGA İPD RT. - F. 8237. - Op. 1. D. 5. L. 35-37. Kopya.
Sultan Galiyev M. Stati. Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan. Tat. Knij. İzd. -vo, 1992, s. 327-331.

[Hasanov, GPU tarafından kullanılan ajan. "M. H. Sultan Galiyev Meselesi" soruşturma dosyasında bu aşağılık ajanın özenerek oluşturduğu yalancı ihbarları bulabilirsiniz.] İfadeler Rusça baskıyı hazırlayanındır. Yayınevinin notu.*

RKP (B) On İkinci Kongresi'nde[153] Milli Sorun Gündeminde Yapılan Konuşma

25 Nisan 1923

Sultan Galiyev: Bana göre, yoldaş Stalin'in[154] önerdiği sorunun ortaya konuş biçimi, milli sorunu çözmemektedir ve bizim eğer onu analitik olarak ortaya koymazsak, bu soruna tekrar dönmemiz gerekecektir. Bunu söylüyorum, çünkü bütün sorun iki *bölüm*ün [*palat*= Meclisteki bölüm] yaratılmasına indirgeniyor, eğer bu ikinci *bölüm* yaratılıyorsa, çok tartışmalı milli politika sorunlarına yol açacaktır, bu yanlış.

Evet, ikinci *bölüm* gerekli. Ama bu ikinci *bölüm* ne demektir? Bunun anlamı, Sovyet Cumhuriyetler Birliği'ndeki idari sistemde iki *bölüm*lü bir sistem kurmamız gerektiğidir, yani bir Birlik organı - *TsİK* nispi temsiliyet ilkelerine göre seçilmektedir. Bu ilke Birliğe giren daha kalabalık bir millete dengesizlik sağlayabilir, bu dengesizlik olmaması Büyük Devlet Şovenizmi yönünde bir eğilim olmaması için, öfke olmaması için, ikinci *bölüm*ü kurmak gerekir, bu *bölüm* eşitlik ilkelerine dayanan temsil ilkelelerine göre kurulacaktır. Bu sorun gözardı edilemez.

Sorun, yoldaş Rakovski'nin haklı biçimde belirttiği, başka yoldaşların da değindiği, aynı şekilde var olan örgütsel karışıklığa göre göz ardı edilemez.

Sovyetler'in Onuncu Kongresi'ne katılan yoldaşların bir grubu, bütün Birlik iktidarının inşasına yönelik olarak yoldaş Stalin'in önerdiği biçiminin, bu inşanın *milli* sorunun[155] çözümünü sağlamayacağına dikkat çekerek itiraz etmişti.

Şu söyleyeceklerimden yola çıktık. *RSFSC* Sovyet organları ve özerk cumhuriyet organlarının karşılıklı ilişkisi alanında örgütsel düzensizlik nereden kaynaklanmaktadır? Sadece özerk cumhuriyetlerden bahsedeceğim, çünkü *RSFSC*'nin adı geçen organları bizim milli politikamızın pratik gerçekleşmesinden de, özerk cumhuriyetlerin, özerk bölgelerin vb. oluşmasından da önce ortaya çıkmıştı.

Bizde eski Rus İmparatorluğu'nun yapısından, Rus Sovyet Federasyonu'nun yapısından ayrılma süreci gerçekleşti. Bizde federatif birlikler yoktu, sadece iller vardı. Milli devlet oluşumunun ayırma süreci gerçekleşti. Bu küçük devlet oluşumlarının ayrılması demekti. Onlara *TsİK*'lar, *Sovnarkom*'lar, *narkomat*'lar [Halk Komiserlikleri] vb. verdik. Özerk *narkomat*lar ile özerk olmayan-merkezileşmiş olanlarının sistemi kuruldu. Özerk, merkezileşmemiş *narkomat*'lar altı taneydi: tarım, eğitim vb.

Biz Ne Elde Ettik?

Eğitim çalışmalarında, tarım çalışmalarında sanki bu cumhuriyetler özerk gibiydi. Sanki yoldaş Lunaçarski özerk cumhuriyetlerin eğitim işlerine karışma hakkına sahip değilmiş gibiydi. Ama bu aynı zamanda öyle miydi değil miydi? Aynı zamanda yoldaş Lunaçarski, *RSFSC* Eğitim Halk Komiseri olarak, kendini olduğu şey, yani Rus Halk Komiseri olarak adlandırdı. Yoldaş Yakovenko *RSFSC*'nin Rus kısmının Toprak İşleri Halk Komiseri, hem Lunaçarski hem Yakovenko *Sovnarkom*'a katılıyor, genel federal *Sovnarkom*'a, buna bağlı olarak da, özerkleri de ilgilendiren şu ya da bu bildirilerin değerlendirilmesi ve kabul edilmesi çalışmalarına katkıda bulunuyorlar; sadece merkezi devlet kurumlarının sorunlarına değil, devlet yaşamının merkezileşmemiş, birleşmemiş bölgelerinin sorunlarına da katkıda bulunuyorlar. Buna bakarak, Birlik kurulması sırasında bu karışıklığı düzeltmemiz gerektiği açıkça görülmektedir.

Bunu Nasıl Yapmalı?

Milli sorunun pratik çözümünü sonuna dek götürmeli.

Bunu nasıl sağlamalı?

Olgusal olarak var olan Rus Sovyet Cumhuriyeti'nin anayasal oluşumunu tamamlamak ve milli sorunun çözümünü bunun üzerine inşa etmek. Bu yoldaş Mdivani'nin[156] önerdiği gibi şekillenecektir. Sovyet Cumhuriyetler Birliği'ne Rus Cumhuriyeti ve eskiden bağımlı cumhuriyetler olan bütün özerk cumhuriyetler, bütün milli bölgeler girecek. Şu milletin özerklik verilecek düzeye geldiği, şununsa gelmediği söylenemez. *Bu, bana göre, kesinlikle* mantıksız bir yargı olur. Eğer böyle yargı verecek*sek*, ne elde ederiz?

Yoldaş Stalin tarafından ortaya atıldığı şekliyle federasyon sorununa[157] gelince. Bu ortaya koyma biçimini çeşitli yoldaşlar destekliyor. Bizim, Birliği kurarken, mevcut federasyonları, yani bir yandan Rus, diğer yandan Kafkas Ötesi federasyonunu korumanın zorunluluğu ilkesinden yola çıkmamız gerektiği anlaşılıyor. Güzel, tutarlı olacağız. Birliği bu Birliğin çeşitli milli kesimlerinin içindeki federasyonlaşma ilkesine göre örgütleyeceğiz. O zaman neden sadece Kafkas Ötesi Federasyonu zorunlu görünüyor? Neden Kafkas değil? Ya da neden Kafkas Ötesi'nin yanı sıra, Kuzey-Kafkas değil?

Şimdi Gürcü sapkınları, Kafkas Ötesi Federasyonu'nu kabul etmedikleri için dövüyoruz ve aynı zamanda Çeçenlerin ve Kabardinlerin bir federasyonda birleşmelerine izin vermiyoruz. (Ses: Bunu hiç denemediler). Denediler (Ses: Hayır). Denememiş de olsalar, deneyecekler ve deneyebilirler.

1919 yılında, Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresi sırasında, genç komünistler, Başkırya ve Tataristan'ın birleşmesi talebini ortaya atmışlardı, bu cumhuriyet kurulmadı. Şunu söylemek istiyorum: sonuna dek mantıklı olmak gerekir. Eğer Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti içinde bu Birliğin çeşitli milli kesimlerinin federasyonlaşması ilkesini koruyacaksak, yani bunu Kafkas Ötesi için kabul edeceksek, neden bunu başka kesimler açısından kabul etmeyeceğiz, Türkistan, Kırgızistan, Başkırya, Buhara vb. onlara da izin verelim.

Ayrıca şu konuda birkaç şey söylemek istiyorum. Burada Büyük Rus Şovenizminden korkarak, aynı zamanda yerel milliyetçilikle de mücadele edilmesi gerektiği söylendi. Bunun anlamı, her tür milliyetçilikle mücadele etmek gerektiğidir, çünkü Büyük Devlet Şovenizminin ortaya çıkışı daha kalabalık milletlerin, ilerici ya da gerici milliyetçiliğinin ortaya çıkması demektir. Bu yerel milliyetçilik nedir? Eğer yerel milliyetçilik bu Büyük Devlet Şovenizmine karşı mücadelenin bir görünümüyse, bu milliyetçilik değildir, bu

sadece Büyük Devlet Şovenizminin ortaya çıkmasıyla mücadele etmektir.

Milliyetçilikle, bu aynı şekilde daha küçük milletlerin ezilmesi halindeki milliyetçilik olduğu zaman da kesinlikle mücadele edilmeli. Ama burada neyle mücadele etmemiz gerektiğini de özenle belirtmek şarttır, yoksa pratikte bu milliyetçiliklerle mücadele genellikle en anormal şekillere bürünmektedir.

Burada Kafkas Ötesi hakkında çokça konuşuldu ve Başkırya üzerine tek kelime edilmedi. Oradaki durum nedir? Yoldaş Orjonikidze rakamları ortaya koydu ve bu rakamlarla Gürcistan'da yönetici mevkide Gürcüler, Ruslar, Ermeniler, Yahudilerin yer aldığını gösterdi. Başkırya'yı ele alacak olursak, neredeyse bütün merkezi organların başında, özellikle de özerk *narkomat*'larda (*Narkomzem* [Toprak İşleri Halk Komiserliği], *Narkomyust* [Adalet Halk Komiserliği], *Narkomvnudel-NKVD* [İçişleri Halk Komiserliği] - bunlar Başkırya'nın özerk varlığı için çok önemli *narkomat*'lardır) - bu *narkomat*'ların başında genç Rus partili yoldaşların bulunduğunu göreceğiz. Bunlardan hiçbiri Kolçak zamanında *Zemstvo* [Toprak İşleri Dairesi] idaresinin üyesi değildi. Orada milliyetçilikle savaşı kime teslim edeceğiz? Eğer kendileri büyük Rus şovenizmi hastalığına kapılmış ve onun yerel milliyetçilikle mücadelesini örten bu yoldaşlara teslim edersek, koşkusuz, bu şovenizme önderlik edeceklerdir. Büyük Rus şovenizmini ortadan kaldırmak yerine, Başkır milliyetçisi görünümündeki Başkır komünistini ortadan kaldıracaklar.

Bir şeye daha dikkat çekmek isterim: yerel milliyetçilikle mücadele anormal biçimler alabilir. Çevre bölgelerde parti örgütlenmesi tam olarak yıkılacaktır bunun sonucunda. Kırgızistan açısından rakamlar ortada. Kırgızistan'daki son parti kongresinde, bir yıl içinde suçlanan 2.296 partili olmuş, bunların 482'si parti disiplinini bozmak suçuyla. Suçu kim işliyor? Öncelikle sorumlu çalışanlar, çünkü bu suçların 1.323 tanesi sorumlu çalışanlara ait. Ve bu koşullarda böyle bir örgütlenme milliyetçilikle mücadeleye kalkacak olursa, tam bir kargaşa [metinde: Bakkhai şenliği] ortaya çıkar.

İzvestiya MK KPSS. - 1991. No: 4. - s. 161-163.
Sultan Galiyev M. Stati. Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan. Tat. Knij. İzd. -vo, 1992, s. 231-235.
Bkz. : RKP(B) On İkinci kongresi. 17-25 Nisan 1923: Stenografi. - M. , 1968. , s. 593. - yay. Haz.

RKP (B) Milli Politikası Üzerine Tezler (Not Defterinden)

4 Mayıs 1923'ten önce

1. Yoldaş Stalin'in şu anki pozisyonunun parti içi anlamı - Leninizm bayrağı altında Leninizmden ayrılıp Rus devletine yönelmek, aslında - bizim milli politikamızın tasfiyesi.

2. Bu neden böyle? Bu tamamıyla doğal, böyle de olması gerekiyordu, çünkü geri çekilme aşamasından, tepki aşamasından geçiyoruz:

a) Batıda devrimin başarısızlığı,

b) Bizim Doğudan yalıtılmışlığımız.

Yalnızlığımız

Neden?

Korkaklık gösterdik, Doğuda milli-devrimci hareketten korktuk (Çar Nikolaycıkların ve Batı Avrupa emperyalizminin kalıntılarının arşivinden bütün bu "korkunç" sözcükleri çıkardık - Panislamizm, Pantürkizm, Panmoğolizm, Panasyacılık vb. vb.).

Çeşitli Doğu ülkelerinin milli-devrimci hareketlerinin önemine inan-

madık, onları takdir etmedik. Orada kesinlikle sınıfsal devrim olsun istedik, proleter devrimi, sonuçta:

a) İran'da devrimin başarısızlığı;

b) Türkiye'deki devrimi mahvettik;

c) Afganistan'ı kendimizden uzaklaştırdık;

d) Hindistan'daki devrimci hareketin gelişimini desteklemeyip İngiltere'nin bunu tasfiye edip engellemesine yardımcı olduk;

e) Çin'de kime yönelceğimizi bilemeyip beş yıl tereddüt ettik: Sun-Yatsen'e mi yoksa başka birine mi.

Dünya sosyal devriminin doğru bir teşhisini yaptık, ama bizde bunu gerçekleştirecek cesaret ve kararlılık olmadı.

3. Sonuç nedir?

a) Hataların düzeltilmesi, bunu yapıyoruz.

b) Rus devletinin yaratılması yoluyla çeşitli milletler arasında (partili ve devletsel) yakınlaşmanın eşzamanlı güçlendirilmesi.

4. Nasıl?

Deklaratif değil, direktif değil, gerçekten örgütlü olarak

a) Rus Cumhuriyeti'nin ayrılması sürecinde anayasal oluşum yoluyla ortaya çıkma milli politikasını gerçekleştirmek,

b) Sovyet Cumhuriyetlerinin ve *bölüm*lerin iki *palat*lı sistemin kurulması yoluyla kurulan birliği,

Doğu emekçilerinin merkezi parti organı ve Sovyet kurumlarına yakınlaştırılması.

Said Galiyev

Gruplar: Menşevikler, Bolşevikler, Klassovikler.

Federasyon - bu Cumhuriyettir.

Arşiv KGB RT. - F. 4. Op. 1. - D. 401. C. 2. L. 192.

"Solcular" Üzerine Tezler (Not Defterinden)

4 Mayıs 1923'ten önce.

Solcular." Kendini genel olarak "solcu" olarak sunanlar ve onları böyle adlandıran "sağ kanat" (İbrahimov, Şaim[ardan] vd.).

"Solculuğun" sos(yal)-ekono(mik) ve polit(ik) ortaya çıkma ve varlık zemini.

Tarihsel zemin:

1) Rus Devrimi'nde Rus devletinin ataletinin nesnel olarak korunmasının ifadesi olan Rus milliyetçiliği. Bu milliyetçiliğin Rusya'nın sömürge kesimlerinin gerçekten enternasyonalist saldırılarından korunması. Öznel-şahsi kariyerizm. Taktik olarak "aşırı" emperyalizm bayrağı. İktidarda olmak için her yola başvurulabilir, hatta bu iktidarın hiç iktidara sahip olmamasına dek. İktidar hayaleti. Bu doğal tabii, çünkü tam da milliyetçilerdeki iktidarın ayrılmasını sağlıyorlar.

2) Milli sorunun çözümünün çeşitli tarihsel momentleri sırasında "solcular" nasıl davrandı:

a) Tat. Başk. Cumhuriyeti sorunu (Kazan, Grassis) 1918.

Kuramsal

b) Başkır Cumhuriyeti sorunu (Orenburg) 1919 konumu

c) Tataristan Cumhuriyeti sorunu (Moskova) 1919 yılı sonu.

d) Doğu [halkları] K[omünist Örgütleri] M[erkez] B[ürosu] sorunu (iptali),

Pratikte

e) Doğu halk[larının] başka merkezi organları (MMAK [Merkezi Müslüman Askeri Kurulu], *PUR* [Cumhuriyetin Siyasi İdaresi] ve *RKKA* [Rusya Komünist Kızıl Ordu] Karargahı'nın Doğu bölümleri).

f) Cumhuriyetlerde (Tataristan'da Said Galiyevcilik, Başkırya'da Şamigulovculuk, Kırım'da Said Galiyevcilik).

3) Solcular arasındaki farklılaşma:

a) "solcular" genel olarak hangi öğelerden oluşuyor:

1) karışıklık,

2) *declasse* olmak [*declasse* küçük-burjuva öğeler, anarşizm (SD'cilik)].

3) Solcu gruplar: a) Said Galiyevciler, b) sol SD'ler, c) Şamigulovcular, d) İbrahimovcular (burjuvaziye katılmadılar, proletaryadan uzak durdular), en ilkesiz, en kariyerist (Kırım), en korkak, bencil öğeler.

4) [Ş.] İbrahimov ve H. Burnaşev'in konuşmaları. İlkesizlik.

Çelişki. Omurgasızlık.

Ürkeklik (bu yüzden sömürgecilik adına haykırıyorlar).

Bu sırada Smirnov sömürgeci [politikayı] öne sürüyor. Rus örgütlenmesinde milliyetçilik mi var? Bunu Komintern'in konuşması da doğruluyor (Molotov'un Rus örgütlenmelerindeki "eğilimler"le ilgili konuşması).

Moskova'nın "dirilişi" - "Çin şehri" - "Kutsal Kilise" - "Troitski [Üçleme] köprüsü."

Devrim adına özveri ruhuyla yetişip devrim adına sınırlama neden? Sadece çevreler. Neden Ruslar arasında Smirnov ruhuna sahip daha fazla MK üyesi yok?

Arşiv KGB RT. - F. 4. Op. 1. - D. 401. C. 2. L. 198

Yerel Kadrolarla Yapılan Yazışmalar Üzerine Sorguda Verilen İfade

7 Mayıs 1923

1. *Eldeki delillerden anlaşıldığına göre, Siz parti içinde ve dışında, milli politikamıza ters düşen öğelerin örgütlenmesiyle uğraşmışsınız, çeşitli yerlere MK oturumlarında olup bitenlerle ilgili ayrıntılı bilgi vermiş, hatta bu öğenin çeşitli gruplarına kendi planlarını gerçekleştirmeleri için MK'ya baskı yapmaları yönünde direktif vermişsiniz, kendinizi nasıl masum görüyorsunuz?*

MK'ya karşı parti içi ve dışı örgütlenmelere katılmadım. MK'nın gizli kararlarıyla ilgili olarak da, bana bununla ilgili bilgi "ikili *palat*" sorununun ele alındığı MK plenumunda verilmişti, bunun dışında, Kırım'daki yoldaş Firdevs'e MK'nın Gürcü sorununa bakışı konusunda yazdım. Gizli karar ya da oturumlarla ilgili başka bir şey yazmadım. Milli sorunun ele alındığı MK plenumuyla ilgili mektubu, hatırladığım kadarıyla, Başkurya'da yoldaş Halikov, Kuşayev ve Adigamov'a, Tataristan'da yoldaş Muhtarov'a, Kırım'da yoldaş Firdevs'e ve Türkistan'da yoldaş Rıskulov'a yazdım. Bütün bu yoldaşlar partilidir, RKP üyesidir ve (RKP Bölge Komitelerinin kararıyla) sorumlu mevkilerde bulunmaktadır.

2) *Başkurya'da Üçüncü Sovyetler Kongresi'ndeyken, parti içi ve dışı Başkur*

yoldaşlardan Rus komünistlere karşı bir fraksiyon örgütlediniz mi?

Başkırlardan, dahası parti dışı ve içi kimselerden oluşan bir fraksiyonu belirtilen kongrede örgütlemedim, çeşitli Başkır yoldaşlar (bu arada bazıları parti dışındandı) beni, bir *Narkomnats* temsilcisi olarak, Başkurya'nın durumu konusunda bilgilendirmek üzere benimle konuştu.

3) *RKP MK oturumları hakkında bilgileri kimden aldınız?*

Yoldaş Rahimbayev'den.

4) *Neden mektuplarınızla çeşitli kişilere seslendiniz de, parti örgütlerine seslenmediniz?*

Çünkü bu yoldaşları, milli sorunla ilgilenen çeşitli parti örgütlerinden tanımıştım ve onlara güveniyordum. İkincisi, çeşitli parti örgütlerine şu ya da bu bilgiyi verme hakkına sahip değilim.

5) *Yukarıda anılan yoldaşlarla ilişkinizi sağlamak üzere kuryeleriniz var mıydı?*

Tataristan ve Başkurya'yla, ayrıca Kırım'la ilişkimi ilgili temsilcilikler aracılığıyla ve çeşitli yoldaşların bana tavsiye ettiği tesadüfi *politçik*lerle [siyasi kadro] yürütüyordum.

6) *Gönderdiğiniz yoldaşlara görev nedeniyle ödeme yapmış mı?*

Bazılarına günlük harcama ve yol masraflarını ödedim.

7) *Ödemek için nereden para buldunuz ve aldınız?*

Başkanlık[158] yetkisiyle bunun hesabından, çünkü onun kuryesine emir verdim (kurye genelde Tataristan Başkanlığının İşleri tarafından idare ediliyordu). Kırım'da kendi paramla ödeme yaptım.

8) *Başkır Cumhuriyeti'ne yoldaş Adigamov'dan (Eğitim Halk Komiserliği) Sizin örgütünüzün örgütlenmesi için yüklü bir miktar göndermesini rica ettiniz mi?*

Yüklüce miktarla ilgili bir ricam olmadı, ama ondan, eğer Başkır yoldaşların olanağı varsa, onlara mektupla gönderdiğim ya da gönderebileceğim yoldaşlara yardım etmesini rica ettim, çünkü bu durumda kendi olanaklarımla ödeme yapamıyordum. Örgüt için para talep ettiğimi hatırlamıyorum. Parayı kuryelere ödeme yapabilmek için ve tekrar Moskova'ya geri dönmeleri gerekirse diye istedim, çünkü kimseye örgüt-

lenme için Moskova'ya yüklüce miktarda para gönderilmesini istemek üzere yazdığımı hatırlamıyorum.

9) *Bir şifreniz var mıydı?*

Hayır.

10) *Gizli bir yazışmanız var mıydı?*

O ya da bu yoldaşa gizli bir şeyle ilgili yazdığım zaman, hep onu önceden uyardım ya da yoldaşı uyarmaya çalıştım, buna bağlı olarak, bu yazışmayı gizli saymadım. Bunu parti dışı kimseler arasında bunları yaymamaları için de yaptım.

11) *Mektuplarınızla parti dışından bazı kimselere tanışmayı önerdiniz mi (partinin bakış açısından çok gizli nitelik taşıyan mektuplarla)?*

Hayır.

12) *Partiden gizlediğiniz bir yazışmanız var mıydı?*

Çeşitli yoldaşlara yazarak bahsettiğim sorunlarda, MK şahsında parti açısından gizli bir nokta yoktu, bunları partiden gizlediğimi düşünmedim. Tekrar ediyorum, çok nadiren yazdım - yılda iki kez ve ancak bazı yoldaşlara, özellikle de kuşku duymadığım kimselere.

13) *Bu durumda neden, Narkomnats üyesi olarak sahip olduğunuz resmi olanaklardan (feldeger posta sistemi [askeri kurye] vb.) yararlanmadınız?*

Tataristan'la ilişki için (acele) postadan yararlandım, yoldaş Firdevs'e yönelik bazı mektupları da posta aracılığıyla gönderdim. Kendi yoldaşlarımla ilişkilerimde her zaman posta yoluna başvurmamamın nedeni de, Tataristan'ın temsilcisi olarak, yola gidenler aracılığıyla göndermeye alışık olmam. Dahası, acele posta daha yeni ortaya çıktı.

14) *Başkırya'dan ayrılırken, İkinci Bütün Başkır Sovyetler Kongresi'nden sonra çevre bölgelerle ilgili olarak örgütlenme çalışmaları üzerine geleceğe dönük ve sizin karar verdiğiniz bir çalışmayla ilgili olarak Adigamov'la bir konuşma yaptınız mı?*

Bu sorunla ilgili olarak Başkırya'da Adigamov'la aramda böyle bir konuşma geçmedi. Ancak Onuncu Sovyetler Kongresi'nden sonra onunla görüşürken, MK karşısında milli sorun konusundaki görüşümüzü sunmak için bu sorun üzerine, yerelde bulunan çeşitli Doğulu yoldaşların görüşü-

nü, onlarla (yazılı) ilişkiye geçerek sergilemek gerektiğini belirttim. Bu ilişki için gerekli olan yöntem konusunda, hiçbir şey konuşmadık.

15) Başkırya'ya yazdığınız mektubu neden Sultan Galiyev'in değil de, üçüncü şahsın ağzından yazdınız?

Hatırladığım kadarıyla mektubum birinci şahıstan yazılmıştı.

16) *Neden yerel kadrolara, size ve başka kadrolara karşı MK'nın zulüm yapacağı yolunda yanlış bilgilendirmede bulundunuz?*

A) Başkırya'ya *Narkomnats* Kurulu'ndan alınmamla ve buna eşlik eden olaylarla ilgili olarak ne yazdığımın ayrıntılarını hatırlamıyorum, sanırım, sadece Örgütlenme Bürosu'nun *Narkomnats* Büyük Kurulu'nda Birleşik Sovyet üzerine yaptığım konuşma hakkında kesin bir karar almış olduğunu, ayrıca benim *Narkomnats* Kurulu'ndan çıkarılmam kararı alındığını, ama yoldaş Stalin'le yaptığım konuşma ve benim MK'da yaptığım açıklamadan sonra Örgütlenme Bürosu kararını değiştirdiğini belirtmiş olmalıyım.

B) Yoldaş Firdevs'e yazdığım, içinde yoldaş Peters'in MK'ya, yoldaş Halikov ve başka bazı Başkır kadrolarının Başkırya'dan alınmasıyla ilgili bir rapor sunacağını belirttiğim mektupla ilgili olarak, bunu kesin bir biçimde yazmadım, (söylentilere göre) böyle bir olasılığın bulunduğu biçiminde yazdım. Bunu Başkır kadrolarından biri olan yoldaş Teregulov'dan öğrendim; bana gelip *GPU*'yla ilişkisi sonucunda, sözde yoldaş Peters'in Başkırya'dan Halikov, Kuşayev ve başka Başkır kadrolarını milliyetçi eğilim nedeniyle uzaklaştırmaya hazırlandığını bildirdi.

17) *Neden Rusların Müslüman yoldaşlarla çevre bölgelerde, özellikle de Başkırya'daki karşılıklı ilişkilerini bilinçli olarak aşırı dramatize ettiniz, yoldaş Firdevs'e mektubunuzda "Başkır konferansındaki notlarımdan" diye belirtilen alıntıyı verdiniz? Bu alıntı ne stenografik kayıtta, ne de gazetede yer alan bir alıntı ve sizin konuşmanızın bütün anlamına ters düşüyor.*

Yoldaş Peters'in son Başkır Konferansı'nda yaptığı konuşmayı aşırı dramatize etmeye, özellikle de bilinçli olarak niyektim olmadı. Konferansın stenografik kaydını okudum, burada yoldaş Peters'in konuşması şimdiki zamanda yer alıyordu (No 2) ve konuşmasının sonunda, Başkırya'dan bahsederken, yoldaş Peters, Başkır kadrolarına karşı milli sorun konusunu ya anlamadıkları ya da çocukça anladıkları suçlamasını yönelti-

yordu. Bu alıntı konuşmasının birebir alıntısı değil, konuşmasının asıl tonunu ve anlamını olabildiğince niteleyen bir alıntı, çünkü konuşmasının Başkırya'daki çalışmayla ilgili bölümü stenografların gösterdiği kadarıyla, benim izlenimime göre, bunu içeriyordu. Ben bu kısmın, genel olarak yoldaş Peters'in bütün konuşmasının stenograma yanlış geçirildiğini ve bunun Başkır Parti Bölge Komitesi organında ilan edildiğini sorgulama sırasında öğrendim.

18) *Sizin herhangi biriyle, herhangi bir yerde, partinin On İkinci Kongresi sırasında, kongre delegelerinin dışında, genel bir eylem planı çıkartmak üzere Moskova'da milli sorun üzerine bir toplantı [düzenlemek] için, çevre bölgelerden bir dizi kadroyu bu toplantıya katılmaya çağırmak [için] görüşmeleriniz oldu mu?*

Böyle bir toplantının (yani çeşitli hazırlıkların) zorunluluğu üzerine konuşma olmadı, ama çeşitli yoldaşlara yazdığı mektupta, milli soruna yönelik tam ve çok yönlü bir bakış açısının sağlanması için Doğulu kadroların kongreye kesin ya da tavsiye oy hakkına sahip olarak katılmalarının; belirtilen yerlerde Doğulu kadroların ayrı ve özel bir oturumunu yapmamızın arzu edilir bir şey olduğunu yazdım. Kırım'daki yoldaş Firdevs'e bu sorunla ilgili olarak yazdığımda, yani değerlerin gözden geçirilmesini yazdığımda, kendilerini hâlâ muhalif işçiler grubunda sayan Tatar-Başkır komünistlerinin solcu denilen grubuna karşı yaklaşımımızı da özetledim. Somut olarak, sözgelimi, yoldaş Firdevs solcuların lideri olan yoldaş Said Galiyev'le küçük bir toplantı yapmayı önerdi. Bunu kongreden sonra, sözgelimi, yoldaş Broydo da önerdi. Yoldaş Said Galiyev'le bu toplantıyı yapmak mümkün olmadı, çünkü, birincisi, kongreden sonra Kırım'a gitmek ve orada onunla konuşmak istiyordum, yoldaş Said Galiyev de bunu kabul etmişti; ikincisi, Tatar kadrolar yoldaş Muhtarov ve Mansurov bu toplantıdan kaçındı, daha doğrusu, uygunsuz buldu. Bununla ilgili olarak Başkırlı yoldaşlara yazdığım mektuba gelince, Moskoya'ya MK aracılığıyla gelmelerinden sonra onlara tavsiye oyu verilmesinin sağlanabileceğini düşündüm.

19) Partinin On İkinci Kongresi sırasında, Sizin tarafınızdan bir toplantı düzenlendi mi ve buna kimler katıldı?

A) "Paris" adlı otelde yoldaş Nerimanov'un odasında iki toplantı düzenlendi. İlk toplantıya yoldaş Nerimanov'un adına telefonla çağrıldım. Buna yoldaş Nerimanov, Mahardze, ben (Sultan Galiyev), Mdivani,

yoldaş Rıskulov ve [sanırım] Korkmasov katıldı. Ayrıca Gürcistan'dan iki yoldaş vardı, adlarını bilmiyorum. Biri, sanırım, yoldaş Hambarov'du. Bu toplantı çeşitli kadroların konumu açısından Sovyet Cumhuriyetler Birliği'nin örgütlenmesi sorunu üzerine sohbet niteliği taşıyordu.

B) İkinci toplantı aynı yerde oldu. Rıskov dışında yine aynı yoldaşlar katıldı. Daha sonra Rahimbayev ve Muhtarov yoldaşlar katıldı. Yoldaş Rahimbayev 20 dakika kadar oturdu, sonra, MK birleşik örgütlenme projesini değerlendirdiğimizi öğrenince Gürcü yoldaşlar gitti. Yoldaş Korkmasov da sadece toplantının sonuna katıldı. Başka bir toplantı da olmadı.

20) *Adigamov adına yazılmış şifrenin Size ait olduğunu kesin olarak reddediyor musunuz?*

Yoldaş Stalin'den, eline benim konspiratif mektuplarımdan birinin geçmiş olduğunu bildiren bir mesaj alınca, yoldaş Adigamov'a [basılı] el yazısıyla bir mektup yazdım ve burada bu mesajın içeriğini kısmen aktardım ve gerçekten benim tarafımdan yazılmış bir mektubun yoldaş Stalin'e verilip verilmediğini sordum. Bunu yazmış olmamın sebebi, politik muhaliflerimden birinin üzerime iftira atmasından kaygı duyuyor olmamdı. Bu mektubu adını bilmediğim, tesadüfi bir haberciyle gönderdim. Onu bana Müslüman Ruhani İdaresinin üyesi olan Tercümanov tavsiye etmiş, yakın bir tanıdığının Ufa'ya gittiğini söylemişti. Tercümanov benimle *Narkomnats*'ta Müslüman din adamlığı işlerinde çalışıyordu ve ona Ufa'ya giden birini tanıyıp tanımadığını tesadüfen sormuştum.

21) *Sizin mektubunuzun şifreden farkı nedir?*

Fark, mektupta alıcısının belirtilmemiş olması ve Zeki Velidov'la ilişki kurmanın zorunlu olduğunun yer almaması.

22) *Sizi, Sizin tutuklanmanızın istendiği düşüncesine yönelten sebep nedir?*

Tutuklanabileceğimi düşünmedim. Şahsen Tatar komünistlerinin tutuklanma olasılığından kaygı duyuyordum, o da şu nedenlerle:

1) 1920 yılında Tataristan Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinden sonra bir grup Tatar komünisti (yoldaş Firdevs, Ganiyev, Bikçantayev, A. Enbayev vd.) o zamanın *Sovnarkom* temsilcisi Said Galiyev'e suikast girişiminde bulunmak suçlamasıyla tutuklanmıştı; bunun peşinden Tataristan Cumhuriyeti'nin kurulmasını savunan yoldaş gruplarının Tataristan Cumhuri-

yeti sınırlarından sürülmesiyle sonuçlanmıştı. Bu yoldaşların o zaman Tataristan'da çalışmalarına izin verilmemişti.

2) On İkinci Parti Kongresi öncesinde, şans eseri, "Paris" otelinde GPU ve *Çeka* Doğu Dairesi eski kadrosu yoldaş Vadimov Lukaşev'le karşılaşınca (onun Doğu Dairesinde bulunması belirtilen tutuklamalara yol açmıştı), konuşurken, geçmişte onun bu Tatar kadrolarına sözde MK ve yoldaş Stalin'in direktifleriyle saldırdığını, yoldaş Stalin'in ona o zaman "Tatar komünistlerinin kafalarını uçur" dediğini öğrendim. Dahası, yoldaş Vadimov'a geceleri GPU'da çalışması söylenmişti. Doğru, yoldaş Vadimov'un sözlerine kesin olarak inanmadım, ama GPU'ya döndüğünü söylemesi, bana 1920 yılının tutuklamalarını hatırlattı. Dahası, benimle konuşurken yoldaş Firdevs ve Brundukov'la (Tataristan Eğitim Halk Komiseri) ilgili ilginç bir açıklama yaptı; bunlardan ilki için GPU ve MK'da "düzeltilmez milliyetçi" değerlendirmesi yapıldığını (bu yüzden de hiç sorumlu bir politik mevki edinemediğini), Brundukov'la ilgili olaraksa onun da milliyetçi olduğunun ama kariyerist eğilimlere sahip olduğunun, bu yüzden "düzeltildiğinin" ya da daha doğrusu ona tahammül edildiğinin (eğer ona iş verilirse, yapacaktır) söylendiğini öğrendim. Bu arada, Brundukov'dan bahsederken, yoldaş Vadim, onun GPU'da sorumlu mevkiye atanmasından sonra bu atanmaya itiraz etmeye hazırlandığını belirtti.

3) Yoldaş Rıskulov aracılığıyla, yoldaş Stalin'in, onunla Türkistan çalışmalarıyla ilgili sohbet ederken, söz arasında, onu çalışanların atanması konusunda dikkatli olması konusunda uyardığını ve Tataristan'daki bazı kadroların, özellikle de benim, Basmacılarla ve özellikle Zeki Velidov'la ilişkim olduğundan kuşkulanıldığını belirttiğini öğrendim.

4) Bunlardan (Parti Kongresi ve sonrasından) önce de, yoldaş Stalin'e ondan plenumdan milli sorun üzerine bir kongre düzenlenmesini talep etmeme izin vermesini rica ettiğimde (sanırım 40. sıradaydım), beni şiddetle geri çevirdi ve benimle konuşmak istemediğini belirtti. Ertesi gün kongrede onunla *Sovnarkom*'da karşılaştığım zaman da bana ve selamıma yanıt vermedi. Bunlara bakarak, yoldaş Stalin'in bana "sapkınlarla" ilişkim yüzünden öfkelendiği sonucu çıkardım.

Bütün bunlardan, benimle birlikte çalışan ve benimle kendi bakış açılarından dayanışma gösteren Tatar kadrolarının, Tataristan

Cumhuriyeti'nden çıkarılabileceği sonucunu çıkardım. Bunun Tataristan'da, uzun ve zorlu çalışmalarla güçlendirilmiş olan hem parti, hem Sovyet çalışmasında karışıklık yaratmasından ciddi olarak kaygı duydum.

Bir kez daha yineliyorum, benim tutuklanacağımı düşünmedim. Tataristan'daki çalışma için, bütün bu dönemde "milliyetçi" muamelesi gören yoldaşlarım için kaygı duyuyorum.

Yukarıda sıralanan sorulara yanıtlar kendi elyazımla verilmiştir, aynı el yazısıyla imzamı atıyorum.

M. Sultan Galiyev

TsGA İPD RT. - F. 8237. - Op. 1. D. 5. L. 51-57. Kopya.
Sultan Galiyev M. Stati. Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan. Tat. Knij. İzd. -vo, 1992, s. 331-339.

Yazının Orijinal başlığı: "RKP (B) On İkinci Kongre Çalışmaları Sırasında Milli Sorun Üzerine Yapılan Toplantıların İçeriği ve Yöntemlerine İlişkin Yerel Kadrolarla Yapılan Yazışmalar Üzerine Sorguda Verilen İfade" ***(Yayınevinin Notu)***

Merkez Kontrol Komisyonu Üyelerine Mektup, Kopyası J. V. Stalin ve L. D. Troçki'ye

Otobiyografik Deneme: "Ben Kimim?"

23 Mayıs 1923

Kimim Ben?

Rus Komünist Partisi (Bolşevik) üyesi... Milletler Halk Komiserliği Kurul üyesi... RKP MK'ya bağlı Tatar-Başkır Komünist Örgütleri Merkez Bürosu üyesi... Tarım İşleri Federal Komitesi Başkanı... *VTsİK*'ya bağlı Köy Ekonomisi ve Tarım Sanayisi Eşgüdüm Komitesi üyesi... Tartışmalı Toprak İşleri Yüksek Denetim Özel Kurulu üyesi... *VTsİK*'ya bağlı *Posledgol* [Federal Soruşturma Başkanlığı] MK üyesi.

Evet, bana yalıtılmam [ihraç edilmem] gerektiği bildirildiği zaman bunlar bendim.

Şimdi ben... Sıradan bir tutukluyum... "Önemli devlet suçlusu"... Anlaşılan, Sovyet Mahkemesi önünde böyle durmam gerekiyor. Kendi Sovyet mahkememin önünde, çünkü ben de Sovyet iktidarının ve mahkemesinin kurulmasına katkıda bulundum.

Bana diyorlar ki, bilinçli ve tasarlanmış bir biçimde hem parti üyeleri

arasında hem de onlar aracılığıyla parti dışındakiler arasında huzursuzluk çıkarmışım; bu huzursuzları partiyle, onun yüksek organı olan Merkez Komitesi'yle, bunlar sayesinde Sovyet iktidarıyla mücadele için örgütlemişim.

Bana diyorlar ki, MK'nın gizli kararlarını açıklamışım, bunun Sovyet dilinde anlamı "devlet sırlarının açıklanmasıymış"...

Bana demek istiyorlar ki, ben çevresinde Müslüman Doğunun Sovyet iktidarından huzursuz olan öğelerinin örgütlendiği bir merkezmişim.

Sonuçta ben kimim?..

Komünist ve devrimci mi yoksa... Politik şantajcı, maceracı ve provokatör mü?.. Karşıdevrimci mi?..

Şimdi bütün geçmişi kafamda gözden geçiriyorum ve bir devrimci, bir komünist olduğumu görüyorum. Beni doğuranın Şiir olduğunu görüyorum, ağır ezilmenin ve asırlık baskının Kölelik Şiirinin... Ezilenlerin, ezilen halkın oğluydum... Evet... Ben devrimciydim, ama köle devrimci. Hep bunu hissettim ve hep kendimden hoşnutsuz oldum. Benim düşüncelerim vardı, hislerim vardı, arzularım vardı, ama yeterince iradem hiç yoktu. Düşünce ve hislerden azdılar. Ve böyleyken eski büyük İran şairlerinden biriyle karşılaştım, şöyle diyordu:

Hayatım boyunca özgürlüğü yöneldim.
Ama hayatım boyunca köle hissettim kendimi...

Ve düşüncelerim ve hislerim ve arzularım bu dile gelmeyen ve söylenmemiş şeyler yüzünden tıkanıyordu genellikle, ya da onları dile getirip söylüyordum, ama ancak bunun bir yararı olmadığı zamanlarda...

Kendimi ancak Ekim Devrimi sırasında ve devrimin ilk yıllarında "özgür" hissettim...

Ama bana şöyle dedikleri günden beri: Sen kölesin ve biz sana güvenmiyoruz, - ve bu Ekim Devrimi'nin üçüncü yılında oldu, - ben tekrar kendimi köle hissettim. Uzun zaman bekledim, bana ne zaman inanmaya başlayacaklar. Ama bana karşı en küçük güvensizliği hissettiğimde, tekrar yalnızlığa düştüm. Yaşamımın son üç yılı benim için zehirli yıllar oldu. Korkunç biçimde hastalandım ve tüberküloz oldum.

Bana öğütler verdiler: Eğer inanmıyorlarsa - çalışmaktan vazgeç, bir köş-

eye çekil. Ama bunu yapmadım, çünkü sonunda bana inanacaklarına inanıyordum.

Evet sonuçta bana herkesin ve hep inanmasını talep edemezdim...

Evet, devrimciydim, çünkü "Köleliğin, Aşağılanmanın ve Yoksulluğun" çocuğuydum.

Ben köle oldum, çünkü bana inanmadılar.

Ama ben köle olamam... Ben devrimci olarak kalmak ve ölmek istiyorum...

Neden Muhalefette Gibi Göründüm?

Çeşitli Doğulu kadrolara yazdığım mektupları ve genel olarak son zamanlardaki "tutumumu" nasıl açıklamalı?

Anlaşılan, huzursuzluğumla.

Nasıl?

Milli sorun konusunda *Çeka*'nın yanlış konumuyla.

Bu nasıl ifade buldu?

Devrim için milli sorunun ve sömürge sorununun öneminin yetersiz kavranması ve buradan büyük Rus şovenizminin fikirlerine karşı yeterince güçlü biçimde karşı çıkılmaması.

Bu nasıl ortaya çıktı?

Milli cumhuriyet ve bölgelerdeki çalışmaların yanlış yapılması: Cumhuriyetin merkezi büyük Rus kısmı açısından onların sahip olduğu sömürge konumunun bunun beraberinde getirdiği sonuçlarla birlikte genel olarak korunması. Bu birincisi.

İkincisiyse - bu da uluslararası sosyal devrim çalışmasında Batı Avrupa proletaryasının çağdaş konumu içindeki rolü ve öneminin yeniden değerlendirilmesi ve bu açıdan sömürgelerin milli-devrimci ya da, daha doğrusu, özgürlükçü hareketlerinin rol ve önemlerinin yeterince değerlendirilmemesi.

Bana öyle geldi ki, sömürge ve yarı sömürgelerin özgürlükçü hareketi ve metropol işçilerinin devrimci hareketleri çok ciddi ve ayrılmaz bir biçimde birbiriyle ilişkilidir ve ancak bunların harmonik kaynaşması uluslararası

sosyal devrimin gerçek başarısını sağlayacaktır.

Uluslararası sosyal devrim çalışmasında metropol proletaryasının rolünü ve önemini yeniden değerlendirme ne sonuç verdi?

Birincisi, dünya burjuvazisine karşı tam bir zafer elde edilmesi için sadece Batı Avrupa proletaryasının gücünün yeterli olduğu ve ikincisi, artık bu seviyeye eriştiği şeklindeki yanlış inanca.

Neden dünya burjuvazisinin yıkılması için sadece Batı Avrupa proletaryasının gücü yeterli olamaz?

Çünkü dünya burjuvazisi sadece Batı Avrupalı değil, uluslararasıdır, dünya ölçeğindedir ve onu yıkmak için ona karşı olan bütün güçleri, yani sadece kitlesel sömürü (proletarya) karşıtlığı temelinde değil, ayrıca milli-sınıfsal sömürü (sömürgelerin devrimci enerjisi) temelinde ortaya çıkan güçleri de yoğunlaştırmak gerekir.

Batı Avrupa proletaryasının uluslararası sosyal devrim için "olgunlaşmış" olduğu neden düşünülemez?

Çünkü o kapitalist metropol ekonomi sistemi içinde sömürgelerin sömürülmesi konusunda burjuvazinin yandaşı konumuna sahiptir; ister istemez kendi burjuvazisinin kârının belli bir kısmını paylaşmaktadır. İngiliz ya da Amerikan işçisinin maddi konumu da sömürge işçisinin konumundan kat kat daha iyidir. Bu kadar da değil: o, metropolün sömürgelerin sömürülmesi sayesinde yarattığı kültürden yararlanma olanağına da sahiptir.

Batı Avrupa proletaryasının bu konumu onun sınıf ideolojisine de yansır; Batı Avrupa sosyal-demokrasisinin oportünizminin kaynağı budur.

Batı Avrupa'daki devrimin son yıllardaki bütün gelişme süreci bu gerçeği benzersiz bir açıklıkla göstermektedir.

Alman Devrimi'nin çöküşü, Macaristan ve İtalya Devrimi'nin çöküşü, bana göre, açıkça bu hareketlerin sömürge sorunuyla olan ortak bağlarının dışında ele almanın ve onları "bağımsız olarak" geliştirmeyi denemenin olanaksız olduğunu kanıtladı.

Bana, belki, Rusya'yı gösterip devrimin onda başarı kazandığını, "bağımsız olarak" gelişmiş olmasına rağmen başarı kazandığını söyleyecekler.

Ama Rusya örneği de benim çıkarımımın doğruluğunu göstermektedir.

Rusya'da devrimin başarısı tam da, bir yandan onda Rus proletaryasının çıkarlarının ve diğer yandan, onun sömürge çevresinin milli-sınıfsal özgürleşmesinin harmonik biçimde kaynaşmış olmasıyla açıklanabilir. Bu anlamda Rusya dünya devriminin büyük "deney sahası" olmanın bütün özelliklerini taşımaktadır. Ve eğer Petrograd işçileri kurşunu attıysa, çevre bölgeler aynı şekilde yanıt verdi, önce bir kısmı (Kazan, Ufa, Orenburg, Bakü), ardından diğerleri (Başkırya, Kırgızistan, Türkistan).

Sömürgelerin özgürlük hareketinin öneminin yetersiz değerlendirilmesi nereden kaynaklanıyor? Bu konuya, sömürgelerin, yarı sömürgelerin yerli burjuvazisinin ortaya çıkan ya da dirilen "hedefleriyle" sınırlanmış, özellikle küçük burjuva hareketi olarak bakmış olmamızdan ve ona gerekli önemi vermemiş olmamızdan. Bizde bu harekete olumlu bir yaklaşım göstermektense, hemen olumsuz yaklaşım gösterildi.

Buna karşın uluslararası sosyal devrimin çıkarları bizden bu harekete destek vermemizi istiyordu. Ve sadece bu hareketi desteklemeyi değil, ona önderlik rehberlik etmeyi. Bizse bunlara önderlik etmediğimiz gibi, tersine kendi beceriksiz eylemlerimizle ya onu uzaklaştırdık, ya da bize düşman olan bir yönde gelişmesini sağladık (Afganistan).

Bana diyecekler ki, 1920 yılında (Komintern'in İkinci Kongresi'nde) bu sorunun doğru teşhisi konuldu, milli sorunla ilgili ünlü karar alındı.

Evet, teşhis doğru yapılmıştı, ama çıkarımlar hiç de başarılı yapılmadı.

Sömürge ve yarı sömürgelerin milli-özgürleşme hareketinin uluslararası ölçekteki devrimci önemini kabul ettik, ama aynı zamanda Panislamizm, Pantürkizm, Panasyacılık vd.leriyle mücadelenin vazgeçilmezliğinden bahsettik. Bu şunu demekle aynı şeydi: Avrupa proletaryasının sınıf savaşı desteklenmeli, ama komünizm mücadelesi yapılmalı. Kararımızın ikinci yarısıyla ilk kısmının öneminin yarısını öldürdük, onun taktiksizliğinin saf deklaratif yönünden bahsetmiyorum bile.

Ve bizim açımızdan Doğudaki çalışmamız aslında tam bir kargaşa halini aldı. Neye yaklaşmak ve nasıl yaklaşmak gerektiğini bilmiyoruz.

1920 yılında İran'da o zaman Küçük Han'ın önderlik ettiği bir devrim başlamıştı. Evet, bu kendine özgü bir İran Şubat Devrimi'ydi, İran'ı halkçı-demokratik cumhuriyete, daha sonra da "köylü Sovyetlerine" taşıyabilirdi.

Buna nasıl yaklaştık?

Doğudan İkinci Kongre [Komintern] delegeleri olarak, bu sorunu Petrograd'a doğru yol alırken trende tartıştığımızı hatırlıyorum (Kongre açılışına gidiyorduk). Topluluğumuzda o sırada yoldaş Pavloviç, Sultan-Zade, ben, Kamenski, yoldaş İbrahimov, F. Mahardze ve başkaları vardı.

Yoldaş Sultan-Zade ve Pavloviç "ağzından köpükler saçarak" İran'da ve yalnız İran'da değil, Doğunun başka ülkelerinde de sosyalist devrim bayrağını yükseltmenin zamanının geldiğini belirtti. Yoldaş Sultan-Zade "elindeki rakamlarla" ve "sınıfsal analizle" İran'da sosyal devrimin çığlığını, onu bir anda "İran Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti"ne dönüştürmek için seslendirmenin bize düştüğünü belirtti.

Benim "elimde rakam" yoktu, ama devrimci duygularım ve sağlam bir aklım vardı. O zaman İran'ı bir parça tanıyordum: tarihini, çağdaş ekonomisini ve İran toplumunun çeşitli sınıflarının karşılıklı ilişkisini.

Yoldaş Sultan-Zade ve Pavloviç'in büyük ve pembe iyimserliğinden kuşku duyma cesaretini buldum kendimde ve İran'ın o zamanki koşullarına bağlı olarak biricik ve hayatta kalabilecek hareketin sosyal-devrimci değil, yabancı sermayeyle mücadele sloganı altında milli-devrimci hareket olabileceği görüşünü belirttim. (O zamanın) Sosyal devrim sloganlarının ortaya konmasının, o sırada İran'da başlamış olan milli-özgürlükçü devrimi boğup yıkıma götüreceği yolundaki kaygımı dile getirdim.

Benim bu çıkışımdan dolayı yoldaş Pavloviç o zaman "hayret verici bir oportünist" ve bir tür "milliyetçi" ifadesini kullanmıştı. O zaman bana bir tek yoldaş Kamenski katılmıştı.

Yoldaşlar daha sonra Bakü'ye gittiler ve oradan onlar tarafından boğulan "sosyal devrimi" "üretmeyi" düşündüler... Ama devrimi "yaratmak" onunla ilgili konuşmak ya da makale ve broşür yazmaktan daha zor görünüyordu.

Ve gerçekten İran'da bütün devrim çökmemiş miydi?

Ve gerçekten hatamızı sonuçta kavramamış mıydık?.. Sonra, bunlar ortaya çıktı...

Yani işte size Ankara.

Gerçekten bu hareketin başlangıcında, daha yeni doğduğu sırada, onu belli bir çekim gücü ve enerjisiyle elimizde tutamaz mıydık?

Evet, tutabilirdik, eğer bütünüyle değilse de, en azından yarısını.

Neden bu olmadı?

Çünkü ona dikkat göstermedik, ona önem vermedik (yoldaş Lenin Sekizinci Sovyetler Kongresi'nde Kemalistleri "Türk Ekimcileri" olarak adlandırmıştı*).

Önemi anlaşıldığı zamansa, tereddüt başladı: seçimimizi kimden yana yapmalı - Mustafa Kemal mi, Enver mi yoksa "solcu" Envercüer mi?

Neden olayları öngöremedik?

Neden onları çeşitli yoldaşların saldırılarından koruyamadık (böyleleri vardı), onlara güvenmedik ve Türkiye'ye gönderdik (daha doğrusu, ittik), tam da orada açıkça görünmemeleri (yoldaş M. Suphi ve yoldaşlarının trajik sonlarının nedeni) gereken bir dönemde. Sonuçta Türkiye'de bunun vakti gelmemişti daha. Orada Sovyet Rusya ve Sovyet iktidarının otoritesi genel olarak çok yüksekti: Sonuçta M. Kemal 20 yılında Zubatovcu "Komünist" partiyi boşuna kurmadı.

Ve şimdi Kemalist Türkiye artık bizim muhaliflerimizle birlikte hareket ediyor, en azından onlarla "oynaşıyor." Neden?.. Çünkü orada kendi adamlarımıza sahip olamadık...

Benzer sorular Hindistan ve Çin'deki devrimci hareket açısından da öne sürülebilir.

Sözgelimi, neden devrimin ancak altıncı yılında, Çin'de Sun Yatsen'e karşı hareket etmemiz gerektiğini kavradık ya da neden bu sorun konusunda Hindistan açısından öyle uzun zaman kararsız kaldık?

Bana öyle geliyor ki, bütün Uzak ve Ortadoğu'da devrimci bir ateş tutuşturmak için bu moment, (18-19-20 yılları) önemli bir zemin sunuyordu.

Türkiye'de Ankara hareketi, İran'da Küçük Han hareketi, Afganistan'da İngilizlere karşı ayaklanma, Orta Afrika halklarının milli-özgürlük hareketleri, dünya burjuvazisiyle örgütlü bir savaş yürütebileceğimiz zemini oluşturabilirdi.

Ama bu momentleri biz kullanamadık.

Biz eylemlerimizde kararsızdık ya da çok isteksizdik...

Şimdi, anlaşılan, artık hatamızı kavradık ve düzeltmeye yönelik önlemler alıyoruz.

Belki de, kaybedilenleri elde edebiliriz.

Kuşkusuz geç olması, hiç olmamasından iyidir...

Bana şöyle söyleyebilirler:

"Ya bizim iç milli politikamızda ne var?"

Çok basit: Batıdaki "hücumlarımızın" başarısızlığı ve Doğudaki "keşif" Rus Devrimi'ni "kendi içine kapanmaya" ve hedeflerini Rusya'yı (kuşkusuz, Sovyet Devleti olarak) canlandırma çerçevesi içinde belirlemeye zorladı; bu da, özellikle de ilk zamanlarda, çevre bölgeler için, NEP koşullarında daha da ağırlaşan bütün olumsuz sonuçlarıyla birlikte katı ve dar bir merkeziyetçiliği getirdi.

Ama bu sırada bir başka yön ortaya çıktı - bu, bana göre, *Çeka*'nın milli sorun konusunda sözde "tasfiyeci" eğilimlerle mücadelesindeki katı çizgi değildi.

Bu eğilimin partimizde ne aradığı, kuşkuya yer bırakmamaktadır.

Bu açıdan partimizde iki tip kadro var oldu ve hâlâ var:

a) Milli sorunun anlamını, önemini tanımayan, bu yüzden de partinin bu alandaki çalışmasına kuşkucu ve en iyi koşulda kayıtsız bakan, nadiren bu çalışmaya katılan kadrolar (bu daha çok Rus *yoldaşlar* olmaktadır, çünkü kendileri milli ezikliğin ne anlama geldiğini hiç yaşamamışlardır, bu yüzden de bu sorunla karşılaşmamışlardır; merkezde güçlüdür). Ve

b) Büyük Devlet Şovenizmi, bazen de saf Büyük Rus Şovenizmine bas önyargılara sahip kadrolar. Bu kadro grubu genellikle hep milli devlet oluşumlarıyla mücadele eder, onların oluşmasını engellemeye çalışır ve bu milletlerin ortaya çıkmaları durumunda bu milli oluşumlarda iktidar mücadelesi yapar, gelişmelerinin her adımına oralı kadroları etkileyerek karşı durur ("milli baskı").

Bu kadrolarla mücadele yürütüldü mü? Bazen yürütüldü, ama sürekli sistematik ve ısrarlı bir mücadele yapılmadı. Tersine, bazen cesaretlendirildiler.

Milli cumhuriyet ve bölgelerin bütün gelişme tarihi bunun canlı birer kanıtıdır.

Neden Kazan'daki neredeyse bütün Rus kadrolar Tataristan Cumhuri-

yeti'nin, daha önce de Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin kurulmasına karşı çıktı ve neden bu kadrolar Tataristan Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra orada kalabildi, ama Tataristan Cumhuriyeti'ni savunan Tatar kadrolar, oradan alındı, *gibi* şeyler. Basitçe alınma da değil, önce sırtlarına "milliyetçiliğin" büyük iskambil kağıdı yapıştırıldı.

Neden İkinci Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresi'nden sonra Doğulu komünistlerin takip edilmesi gerekti: Benim, Firdevs'in, S. M. Efendiyev'in, Rıskulov'un, H. Yumagulov'un ve bir dizi Kazanlı yoldaşın *milliyetçilikle* suçlanmasının ve bu yoldaşlara karşı olarak "solcu" ya da "enternasyonalist" denen bir grubun ayrılması ve yapay bir şekilde onların desteklenmesi *nedendi*?

Bizim İkinci Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresi'nde "suçumuz" neydi?

Sadece *açıkça ve cesurca* Doğudaki ve *özellikle* de Tatar-Başkır sorunu alanındaki çalışmalarla ilgili kendi görüşlerimizi dile getirmiştik.

Doğu sorunu üzerine söylediğimiz, Doğuda (bununla dışarıdaki Doğuyu, yani Türkiye, İran, Afganistan, Hindistan, Çin vb. kastediyorduk) uluslararası proletaryanın sınıfsal mücadelesiyle çelişmediği ölçüde, aynı zamanda Doğu ülkelerinin kadrolarının ilgili komünist örgütleriyle örgütlenmesi çalışmasının da yürütülmesi yoluyla, milli-özgürlük hareketlerini desteklemek gerektiğini söyledik. Ve bu 1919 yılının Aralık ayında söylenmişti, yani Komintern'in İkinci Kongresi'nde, bu düşüncenin, Vladimir İlyiç tarafından daha ayrıntılı ve kapsamlı bir biçimde dile getirilmesinden 7-8 ay önce.

Tatar-Başkır sorunu üzerine. Başkır kısmı için bölgesel özyönetim hakkını veren, tek bir cumhuriyetin, Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin kurulması gerektiğini söyledik.

Bunu nereden çıkarmıştık?

Birincisi, sınıfsal-ekonomik ilkeden: Başkırya'nın hayvancılık tarımını Tataristan'ın sanayi tarımına "bağlamak" yani proletaryanın bulunduğu bölgeye.

İkincisi, Başkırlarla kültür ve dil birliği: Başkırların Tatarlardan ayrı var olma eğilimlerinin önemli ölçüde yapay bir eğilimden, "aşiret ayrımcılığın

dan" kaynaklandığını düşündük.

Üçüncüsü, zorunlulukların kavranmasından: Bize göre, mevcudiyetlerinden, yani birbirlerinden yapay biçimde ayrılmalarından ayrı olan bir zeminde gelişmiş olan milliyetçi antagonizmanın, Tatar ve Başkırların barışçı emeği için ve devrim için zararlı olması.

Evet, o zaman bir noktada hatalıydık: Başkırya'ya Tataristan'la o zaman birleştirme talebimizle. Eşyanın mantığı o zaman Tatar-Başkır değil, Tataristan Cumhuriyeti'nin kurulmasını gerektiriyordu.

Bu açıdan yoldaş Stalin'in konumu, kuşkusuz, bütünüyle doğruydu. Tatar komünistlerinin Kazan örgütü de o zaman tamamıyla bu bakış açısındaydı. (Kazan'daki Tatar Parti Konferansı Tataristan Cumhuriyeti'ni[159] kurma kararını almıştı.)

Neden o zaman bu konumu savunmadık?

Çünkü, birincisi, bizim "aşiret bağımsızlığına" karşı olduğumuzu sergilememiz gerekiyordu, ikincisi, eğer Tataristan Cumhuriyeti'yle uzlaşırsak, iki cumhuriyet arasında Ufa ilinin bir kısmı görünümünde bir "tampon" oluşacağından (gerçekten de böyle oldu), bunun gelecekte sorun yaratacağından kaygılanıyorduk.

Ama bu sorunda yanıldıysak, bunu kavrar ve *Çeka*'nın bu konudaki yaklaşımına boyun eğeriz; Kazanlı Tatar kadrolarının hepsi çalışmaya koyulmaya hazırdı ve koyuldular da, ben de Tataristan Cumhuriyeti'nin Moskova temsilciliğini üstlendim. Neden bu yoldaşlara karşı sefer başlatmaya gereksinim duyuldu?..

Bunun ne yararı vardı? - Hiç...

Burada kendimden bahsetmeyeceğim, çünkü hiçbir zaman milliyetçi olmadım ve olmayacağım.

Ama bu lekenin yoldaş İsmail Firdevs'e sürülmesi için neden nedir? Nasıl bir suç işlemiştir?..

Kırım'da Tatar milliyetçileriyle 1917 yılının sonu ve 1918 yılının başında yaptığımız çatışmalar sırasında, yoldaş Miller ve başka Kırımlı işçi yoldaşlarla birlikte, onlara karşı mücadelede en etkin ve etkili katılımı gösteren biricik yerli komünist oydu (o zaman Parti Bölge Komitesi Sekreterliği görevini yürütüyordu ve Devrimci Komite üyesiydi).

Kırım'ın Beyazlar tarafından alınmasından sonra, tüberküloza yakalanmış olduğundan, hiç hali olmadığı halde, Merkezi Müslüman Komitesi'nde ve başka İç Rusya Müslüman devrimci örgütlerinde (Moskova'da, Astrahan ve Kazan'da) çalıştı.

Kırım kurtulur kurtulmaz, orada çalışmaya koştu.

Onun sadece iki "suçunu" gördüm.

Biri, Kırımlı Tatar milliyetçilere, "*Milli Fırka*cılara" karşı aşırı titiz davrandı ve yoldaş Gaven'le onlara karşı rahat yaklaşımından dolayı sürekli tartışmaya girdi; ikincisi de, İkinci Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresi'nde adaylıkları Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu üyelerine sunulmuş olan iki yoldaşın adaylığını öne çıkardı: yoldaş Said Galiyev ve Vadim Lukaşev; bu açıdan, son yoldaştan bahsederken, bu yoldaşın tek bir öneminin bulunduğunu, bunun da "kongreye bedava katılmak olduğunu" dile getirme "özensizliğini" gösterdi.

Yoldaş Said Galiyev ve yoldaş Vadim Lukaşev'in *GPU*'da neden yoldaş Firdevs'i "iflah olmaz" milliyetçi olarak niteledikleri benim açımdan anlaşılır bir şeydir. Bir gün yoldaş Bela Kun'a, Vrangel'den sonra Kırım'a döndüğü zaman, yoldaş Firdevs'in onda nasıl bir izlenim bırakmış olduğunu sorduğumda, bana samimiyetle şu yanıtı verdi: "Ah, mükemmel bir kadro... Ve, biliyor musunuz, bana göre yalnız Kırım değil, bütün Rusya ölçeğinde.. Hatta dahası, uluslararası ölçekte bir kadro."

O zaman buna inandık mı?

Hayır. Başkırya'dan H. Yumagulov ve Z. Velidov'u çağırdık (Velidov o sırada komünistti).

Bu doğru mu oldu?.. Hayır, yanlış oldu...

Çalışmalarımda sarsaklık vardı, ama başka yollarla düzeltilebilirlerdi. Bu hata oldu.

Ama daha da büyük hata oradan çalışmalar için yoldaş Şamigulov ve Mansurov'a yönelmek oldu. Rus sömürgecileri için onlar ayaklanan "Başkırlara" karşı "misilleme" sinyali oldu, özellikle de Basmacı harekete katılan 11 Başkır komünistinin yoldaş Mansurov tarafından kurşuna dizilmesinden sonra. O zamanlar bu yolla yaptığımız şey olayı keskinleştirmek oldu.

Partimizin Merkez Komitesi, o zaman "milliyetçilikle mücadelenin" nasıl anormal şekiller aldığını biliyordu. Bu kesinlikle masum Başkır nüfusu üzerinde hiçbir haklılığı olmayan, kulakların kesilmesini, gözlerin çıkarılmasını vb. getiren bir terördü.

Ve Başkırlar ayaklandı. Ve bu ayaklanma çok doğaldı: "solcu komünizm" kılığıyla temizlik yapan sıradan Rus şovenizmine karşı kendini savunma eylemiydi. Belki, eğer Başkırları ve Başkırya'yı, aynı zamanda daha sonra Askeri Konsey ve Siyasi Daireleri olan "Asi Başkır Ordusu"na önderlik eden talihsiz Başkır komünisti Murzabulatov'u tanımasaydım ben de böyle düşünmeyecektim.

Çeka Partinin Onuncu Kongresi'nden sonra bu hatayı kabul etmedi mi? Yoldaş Stalin "milli sorunda" yoldaş Preobrajenski'nin "soluculuğunu" değerlendirirken bunu yapmadı mı (o zamanın Başkır operasyonunu yoldaş Preobrajenski de birkaç kez yürütmüştü)?

Milli sorun konusunda solcu eğilimin lideri yoldaş Buharin'in kendisi de sonuçta bu soluculuğun saçmalığını kabul etmedi mi? Kuşkusuz, insanın kendi hatalarını kabul etmesi çok "hayırlıdır." Ama bu bizi, o zaman bunun sonuçlarını ve de bu "saçmalığın" hatta "gerçek" sonuçlarını yaşamış olan mutsuz Başkırları, "milliyetçi" olarak görülmüş sayısız Başkır kadrosunu rahatlatmıyor...

Ama yoldaş Buharin bir yana, "Buharineiler" bir yana. Eğer yoldaş Buharin "saçmaladıysa" bu diğerleri "aşırı saçmaladılar"...

Onuncu Kongre'den sonra düzeltmek için çabalarda bulunuldu Başkırların... [metinde eksik]

Tutuklanan Başkır kadrolar serbest bırakıldı. Başkır isyanına katılan kadrolar, bu arada Murzabulatov affedildi. Bölgede iktidar Başkırların eline verildi.

Ama bunun sonucu ne oldu?

Rus yoldaşlar tarafından benzer çıkışlar.

Başkırya açlık çekti. Başkırların bir tane tohumu yoktu. Ruslar ve Tatarlardan fazla olanları almak şarttı: Hepsinde ekmek vardı.

Karşı koydular, özellikle de Ruslar. Ve, kuşkusuz, "Başkır" iktidarını tanımamayı tercih ettiler.

Rus yoldaşların karşı çıkışları nerede görüldü?

"Başkır komplosu"nu "ortaya çıkarma" görüntüsü altında Başkırlarla çatışma hazırlığı (yoldaş Murtazin ve Kaşirin'in çatışması).

Daha sonra *GPU* organları aracılığıyla (yoldaş Gusakov, Mosolov ve Opotin) Başkır iktidarına karşı kendine özgü "isyanların" örgütlenmesi (Abzalilov "isyanı" vb.).

Bunun için parti temizliği de kullanıldı, neredeyse bütün Başkır kadrolar partiden temizlendi.

Bu "isyanları" örgütleyen Rus yoldaşları, *Çeka* görevden aldı.

Atılan Başkır kadroların büyük kısmı partiye geri alındı.

Başkır kadrolarından şu istendi: Başkır Cumhuriyeti nüfusuna Velidoveculardan kesin olarak uzak durma çağrısı yapmak.

Başkır kadrolar bunu yaptı. Ama *Çeka*'nın istediği gibi değil. Bu çağrı çok hafif yapıldı. Başkır kadrolar (Murtazin, Baişev) de görevden alındı. Neden Başkır kadrolarının *Çeka*'nın onlardan istediği bu çağrıyı yapmadıklarını bilmiyorum, ama, korktuklarını, tekrar Başkırlarla Rusların çatışmasına yol açacaklarından korktuklarını sanıyorum: Rus nüfusu sadece bütün sıradan Başkırları değil, iktidarda olan Başkır komünistlerini de Velidoveculer arasında sayıyordu.

Çeka'nın tam yetkilerini taşıyan yoldaş Pestun'un Başkırya'ya gitmesi önemli oldu. Bu Başkırya için yeni bir insandı. Başkır çalışmalarından nasıl bir izlenim edinmişti?

Sadece tek bir izlenim, Başkır kadrolarının boşuna uğraştığı izlenimi.

Başkırya'daki Rus yoldaşların Rus göçmen kulaklığının psikolojisini yansıttığı *izlenimini.*

Yoldaş Pestun görevden alındı.

Sanırım, yoldaş Jekanov ya da Jiharev gitti.

Bu yoldaş da aynı izlenimlerle döndü.

O da görevden alındı.

Geriye sadece, *GPU* Başkır Dairesi Başkanı olan, Başkırlarla Rus yoldaşlar arasındaki gerilimde Ruslardan çok Başkır yoldaşlara iyilikle yak-

laşmış olan, Rusların tavrını hiç haklı bulmayan yoldaş Vollenberg kaldı geriye. O da alındı.

Büyük Başkırya örgütlendi. Ufa ili Başkırya'ya katıldı. Ama durum düzeldi mi?

Hiç değil. Hatta kötüleşti.

Neden?

Çok basit: Çünkü Ufalı yoldaşlar (Rus komünistleri), bütün onurlarına ve devrime adanmışlıklarına rağmen, milli sorunun çözümü için doğru kişiler olmadıklarını gösterdiler.

Neden bu yoldaşlar, Ufa ilindeki milli sorunu Başkır Cumhuriyeti bünyesine geçmeden önce doğru biçimde çözememişti? Sonuçta bu üyelatin bünyesinde %55-60 Tatar-Başkır vardı ve içinden Tatar-Başkır kadroların ayrılması için bütün verilere sahipti; İl Parti Komitesi bünyesinde de, Ufa ili parti Yürütme Komitesi [*ispolkom*] bünyesinde de tek bir Tatar-Başkır yoktu ve bu durum bütün her yerinde böyleydi.

Neden bu şehir, devrimin ilk yıllarında içinden yüzlerce Tatar-Başkır kadrosu çıkarabiliyordu ve neden yoldaş Nimbitskov, Zubarev ve diğer Ufalı "sorumlu" kadrolar zamanında bu olanaktan yoksun kalmıştı?.. Sonuçta ilin Tatar-Başkır nüfusu arasında, Başkırya'ya katıldığı dönemde, hem parti, hem de Sovyet çalışmaları her tür eleştiriden kötü durumdaydı.

Bu nasıl oldu?

Bu oldu, çünkü birincisi, bu yoldaşlar milli sorunun önemini kavramadılar, ikincisi, bizim milli politikamızı yürütme yetenekleri yoktu. Bunun sadece tek yönünü kavramışlardı - Tatar-Başkır "milliyetçiliğiyle" mücadelenin zorunluluğu.

Bu yoldaşlar Başkırya'nın hayatına, Başkırya'da Rus ve Başkır kadroları arasında kurulan tedirgin ve anormal ilişkilerin doğru biçimde çözülmesi açısından çözüm getiren bir şeyler katabilir miydi?

Kuşkusuz, hayır.

Tek yaptıkları bunu daha da kötüleştirmek oldu.

Sonuçta *Çeka*'daki Başkır kadrolarının Üçüncü Başkır Sovyetleri Kongresi önündeki ünlü konuşmasını görüyoruz. Rus yoldaşların yanlış

çalışmalarından yakındılar.

Çeka Başkanı (yoldaş Smidoviç) bu düğümü çözebildi mi?

Hayır, sadece karıştırdı.

Kongrenin açılışı sırasında, Kongreyi selamlarken, Başkır kadrolarını milliyetçilikle suçlamaya kalkıştı (daha sonra konuşmasının stenografını düzelttirdiğini söylüyorlar).

Yoldaş Smidoviç bu "düğümü" çözemezdi de, çünkü bunu yapma yeteneği yoktu. Bu beceriksizliği daha sonra *VTsİK*'da Toprak Kanunu'nu düzeltirken sergiledi, orada daha sonra *Çeka* Politbürosu tarafından oybirliğiyle geri çevrilen, kesinlikle yanlış bir konumu savundu.

Çeka'dan Başkırya'nın son Parti Konferansı'nı yürütmek üzere gelen yoldaş Peters, şu anda orada Başkır kadroları arasında hoşnutsuzluk görüldüğünü söylüyor, Başkırlıların hem partili hem de Sovyet araçlarına karşı ayaklanma sürecinde olduğunu söylüyor. Kuşkusuz, yoldaş Peters'in yanılmış olmasını dilerdim.

Ama Başkır kadroların *Çeka*'da yaptığı son konuşma nedir, bu konuşmada Başkır örgütlenmesinin sağlıksız olduğu vb. şeyler söylediler. Neden o zaman Başkırya *Sovnarkom* Başkanı olan yoldaş Halikov bana, Başkır kadroların bu arada kendisinin de, konferansın sonuçlarından hoşnutsuz kaldığını yazmıştı?

Bütün bunlar birlikte ele alınırsa, Başkırların durumuna nasıl yansımaktadır?

Sonuçta bütün sorun bu.

Çok ve çok acıklı.

İç çatışmalarla meşgul olan Başkırya, açlık sırasında sanayi yardımı almakta gecikti: Rus yoldaşlar merkeze, Başkırya'nın kendi gücüyle ayakta durduğunu göstermekte yetersiz kaldı. Ve sonuçta: Açlık sırasında Başkırların %30'u öldü...

Ama hepsi bu değil. Şu anda 4-5 kanton hâlâ açlık çekiyor.

Ben Başkırya'dayken, köylerden *mujik*'ler gelip bana şunları söyledi:

"Okul yok. Sarhoşluk korkunç biçimde arttı... Başkırlar sahip oldukları her şeyi veriyor, Ruslardan ev yapımı içkiler alıp içiyşorlar... Köylerde tifüs

yayılıyor... Kimse yardım etmiyor..."

Peki Rus yoldaşlar neyle meşgul?

"Başkırya'nın sınırlarının belirlenmesi."

"Argayaşki Kantonunu Orenburg ya da Çelyanbinsk'e vermeli, bazı kuzey bölgelerini de 'belirlemeli'."

Ve yoldaş Starkov diye biri (sanırım, Ekaterinburg İl Yürütme Komitesi Başkan Vekili) dostu olan bir yoldaşa şöyle yazıyor: "Başkır kadrolar iyi kabile öküzleri gibi direniyor, boyun eğmek istemiyor... Bizim çocuklar (Zubarev, Sokolov... (iki Rus yoldaşı daha anıyor) onları kovmaktan yana..."

Daha ilerde yoldaş Starkov, Başkırya topraklarına ilişkin tahminlerini dayandırdıkları verilerin, "artık, ne yazık ki, 'eskidiğini' ve işe yaramadığını, yapılacak en iyi şeyin kendi talebimizi onların bize olan 'görünüşteki' ekonomik bağlılıklarına dayandırmak olduğunu" yazmakta ve bunu yazdığı yoldaşa, merkezde buna uygun bir rapor hazırlamayı ve "yoldaş Lomov"a mektup yazmayı önermektedir.

Sanırım, yorum yapmanın gereği yok.

(Yoldaş Starkov'un mektubunun bir kopyasını bana Başkır yoldaşlar verdi, yoldaş Broydo'ya ona ne yapmam gerektiğini sordum, mektubu *MKK*'ya [Merkez Kontrol Komisyonu] vermek istiyordum, ama yoldaş Broydo bunu aktarmanın şimdilik gerekmediği sonucuna vardı, çünkü Başkırya sınırlarının "belirlenmesi" için yeni "çalışmaların" yapılması bekleniyordu. Yoldaş Peters'in Başkırya'ya yolculuğunu öğrenince, kardeşime, Başkır yoldaşların bu mektubun aslını ona vermesini yazdım. Yoldaş Peters bunu aldı mı almadı mı bilmiyorum.)

Yoldaş Rıskulov ve grubunun Türkistan'dan uzaklaştırılmasını da yanlış buldum. Onun hataları olduğunu, "zaafları" olduğunu kabul ederim, ama bunlar başka yollarla düzeltilebilirdi. Temelde Türkistan sorunlarının çözümüne doğru ilkeli biçimde yaklaşıyordu: Türkistan'ı bizim Doğudaki "ilerleyişimizin" köprüsü sayıyordu. Türkistan'a devletin temel yapılarını (Türkistan Komünist Partisi, Türkistan Yerel Kızıl Ordusu, bağımsız devlet bütçesi vb.) götürmeksizin burayı bir köprüye dönüştürmek olanaksızdı. Kuşkusuz, bana itiraz edip bunun "Pantürkizme" geri kalan Türk topraklarının ona uyması ve katılmasıyla birlikte Turan'ın oluşmasına yol açacağı

söylenebilir: Kırgızistan, Kaşgarya, Hive, Buhara, Afganistan'ın ve İran'ın Türk kısımlarının katılımıyla. Ama bu uluslararası sosyal devrimin çıkarları açısından neden korkunç olsun ki? Bu Rus milliyetçiliği için korkunçtur, bu Batı Avrupa kapitalizmi için korkunçtur. Devrim için korkunç değildir, çünkü sömürge Doğuda, en azından, İngiliz emperyalizminin baskısının en açık şekilde görüldüğü yerlerdeki hayatın canlanması için radikal yöntemlerden biri olacaktır. Sonuçta Doğu ülkelerini uluslararası devrimin yörüngesine sokmak gerekir. Evet... Ama nasıl? Sadece vaatlerle mi? Boş bardaklarla mı? Hayır... , gerçek, somut bir şeylerle.

... Türkistan'da Sovyet kendi kaderini tayin etme uygulaması, onun az çok, bu emekçi Türkistan yerli nüfusuna yönelik en geniş eğilimle bağımsız Sovyet devletine dönüşmesi gözlerimizin önünde Doğudaki kök salışımızın en gerçek ve somut araçlarından biri olmuş ve buna bağlı olarak, onu bizim başlattığımız uluslararası sosyal devrimin yörüngesine oturtmuştur.

Rıskulov'u görevden aldık. Onun yerine "solcu" yoldaşlar yerleştirdik. Bir yönden, "sömürgecilikle mücadele" başlattık (yoldaş Safarov bu konuda mücadele vermekten çok haykırdı), diğer yandansa yoldaş Rıskulov döneminde başlayan Türkistan'ın sınıfsal katmanlaşması süreci, aslında oralıların sınıfsal katmanlaşması olması gereken süreç, yerli komünistlerin "sınıfsal katmanlaşmasına" dönüştü.

Sonuçta, uzun yıllar boyunca cumhuriyetimizin ortak ekonomik yaşamına değerli ekonomik maddelerden birini (pamuk) katmasını öne çıkararak, Türkistan'ın ekonomik yaşamının tam olarak çözülmesine yol açtık; diğer yandansa Sovyet topraklarındaki Basmacılık ve Doğunun çeşitli ülkelerinin ona katılmasını elde ettik (sonuçta tersi bir manzara olabilirdi: Basmacılığı yabancı topraklarda, Afgan Türkistanı'nda, İran'ın bize katılan kısımlarında, Hindistan'ın kuzey bölgelerinde, düşmanlarımıza karşı yönelmiş olarak görebilirdik).

Türkistan'ın iç yaşamındaysa, ilk zamanlarda hiç kimsenin içinden çıkamadığı bir kargaşa oluştu. Yoldaş Tomski "Rus şovenizmi"ne dikkat çekti, yoldaş Peters "sömürgeciliğe". "Solcular" "sağcılar"a, "sağcılar" "solcular"a, "milliyetçiler" "Rus sömürgeciler"e, "enternasyonalistler" "milliyetçiler"e.

Kuşkusuz, her kaosta örgütleyici bir ilke bulunabilir. "Türkistan kaosun

da" da bunu *Çeka* buldu. Oraya yoldaş Rıskulov tekrar gönderildi.

Türkistan'ın iç Kuzey Kafkaslar'da, Kafkas Ötesi'nde, Kırım'da ve çeşitli milli bölgelerdeki hatalarımızdan bahsetmeyeceğim, çünkü bu uzun zaman alır (ayrıca bu hataları hiç yapmamaya çalışmak da tuhaf olurdu, onlardan öğrendiğimiz şeyler var), ayrıca NEP'ten sonra merkezde ve çevrede hakim olan "ruh halinden" de bahsetmeyeceğim; devlet kapitalizminin nasıl yanlış ve çarpık bir yansıması olduğundan da bahsetmeyeceğim ("Kapitalizm emperyalizmin anasıdır," "devlet kapitalizmi devlet emperyalizmini doğurur" - On İkinci Parti Kongresi Büyük Rus Şovenizminin ve Büyük Devlet Şovenizmi eğilimlerin artması üzerinde durarak, ayrıntılı ve tam bir şekilde bunları [hataları] gösterdi); sadece tek bir şey söyleyeceğim; Büyük Devlet Şovenizmi fikirlerinin güçlenmesi, buna bakarak, milli sorundaki "tasfiyeci" eğilimleri kendi açımdan MK'nın milli sorun konusundaki çizgisinin son zamanlarda yeterince sağlam olmamasının bir sonucu olarak görüyorum; bana öyle geliyor ki, "doğrudan" yönetim sorunlarıyla uğraşan MK üyeleri bu sorunu bir parça "yana" bıraktılar.

"Yani, Siz MK'ya muhalifsiniz, onun şahsında bütün partiye muhalif oldunuz, bu yüzden de onunla mücadele eden bir örgütlenme kurdunuz?" diye soruyor bana yoldaşlar.

"Hayır..." diye yanıt veriyorum.

MK'nın çeşitli eylemleri hatta şu ya da bu andaki, dönemdeki ya da belli bir sorun konusundaki genel gidişatından hoşnutsuz olabiliriz- bu ona karşı muhalif olmak ve onunla mücadele etmek için örgütlenmek demek değildir.

Bana şöyle diyorlar:

"Sizin bir örgütlenmeniz vardı: çevrenizde hoşnutsuz *Çeka* kadroları örgütlediniz, onlardan istihbarat aldınız ve onlara istihbarat verdiniz."

Benim böyle bir "örgütlenmem" hiç olmadı. Devrim sırasında ortak çalışma yaptığımız ve benim milli ve sömürge sorunu konusundaki görüşlerimi paylaşan yoldaş grubumuz oldu. Ama biz hiç kendimizi Komünist Parti örgütlenmesinden ayrı hissetmedik ve "partiyle mücadele" görevini üstlenmedik. Eğer bir şey için "mücadele ettiysek," bu Sovyet iktidarının ve partimizin Doğu halklarının en geniş katmanları arasında güçlenmesi için ve milli sorun konusundaki ultra-sol eğilimler denen eğilimlerle mücadele etmek olmuştur, çünkü bu eğilimlerin tek yaptığı geri kalmış milletlerin

geniş nüfusunu Sovyet iktidarından ve Komünist Parti'den uzaklaştırmak olmuştur. Bizler, bunun bizim komünist vazifemiz ve devrimci sorumluluğumuz olduğunu düşündük, çünkü partinin Sekizinci ve Onuncu Kongrelerinin kararlarında, bu milletlerin çıkarlarına çok özenli ve düşünceli bir şekilde yaklaşmanın şart olduğundan bahsedilmişti; biz de bütün düşüncemizi milli sorunda "süvari akın ve oyunlarının" kolaylığından uzak tuttuk.

Sözgelimi, eğer Tataristan Cumhuriyeti'nde yoldaş Said Galiyev'i görevden alıp yerine yoldaş Muhtarov ve başka yoldaşları getirdiysek, bu Tataristan Cumhuriyeti parti örgütünün tamamının çoğunluğu adına gerçekleştirildi, çünkü örgüt onun Tataristan'daki çalışmasını yanlış, taraflı, Tatarları Sovyet iktidarından uzaklaştırmaya yönelik bulmuştu. Tataristan Cumhuriyeti'nin bütün parti ve Sovyet çalışmalarının gelişimi, Tataristan Cumhuriyeti örgütlenmesinin o zaman doğru düşünmüş olduğunu gösterdi: orada şu anda "milli" çatışmalar yok ve Rus ve Tatar kadrolar arasında çok sıkı yoldaşlık ilişkileri var, çünkü birbirlerine inanıyorlar - bu çalışmak için en temel şeydir.

Evet, Tatar-Başkır örgütlenmesinde, bize karşı çıkan parti gruplarımız da vardı, şimdi de varlar. Ama ya milli sorunun onlar tarafından yanlış anlaşılması zemininde ya da bana ve benimle birlikte çalışan başka yoldaşlara yönelik kişisel ilişkiler temelinde ortaya çıktılar. Orada bir keresinde (daha 1918 yılında) Kazanlı yoldaşlar saldırmıştı bana: H. Yumagulov, İsmail Rahmatullin, İ. Galiyev, H. Gaynullin, K. Kaspranski, İshak Rahmatullin ve birileri daha.

Neden?

"Vahidovcu" olduğum ve Tatar-Başkır Cumhuriyeti'ni savunduğum için.

Onların o zaman Tatar-Başkır sol SD'lere aşırı kindar biçimde saldırmasına izin vermediğim için: SD'lerin bizimle olmasını ben de istemiyordum, çünkü karşıdevrim cephesine eğilimliydiler.

Ayrıca, onlar Mollanur Vahidov'a muhalifti, çünkü o Tatar "burjuvazisinin" "katkıları"nın toplanması sırasında onların davranışlarını onaylamamıştı (yoldaşlar bu katkının bir kısmını kendileri almak istemişlerdi), bu sorunda M. Vahidov'u destekledim.

Ama bu yoldaşlar ne oldu?

Yoldaş Yumagulov daha sonra benim milli sorun konusundaki doğru tavrımı benimsedi.

Yoldaş İsmail Rahmatullin sıradan bir suçlu oldu (Kazan *Çeka* Bölge Komitesi'ndeki konumunu kişisel kazanç için kullandı: rüşvet aldı, ev edindi, bunlar nedeniyle 20 yıl hapse mahkum edildi).[160]

İsh. Rahmatullin, Dulat-Ali ve K. Kaspranski milli sorun konusunda benden daha haklı çıktı: Başkırya'yı terk etti ve Başkır komiserleriyle 1920 yılında kaçtı [bkz. dipnot 93], bu arada İ. Rahmatullin birkaç ay sonra geri döndü, Dulat-Ali kurşuna dizildi, K. Kaspranski'yse, dediklerine göre, Türkiye'de bir yerde saklanıyor. İ. Galiyev, İsm. Rahmatullin'in (Ufa Tarihi[161]) [zararlı] etkisine girmiş gibi görünüyor.

Beni neyle "suçladılar"?

"Milliyetçilikle"... "suçlayacak" bir şey olması gerekiyordu.

Öncelikle bu rol onlardan yoldaş Yalımov'a geçti - Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu Başkan Vekiline, yukarıda belirtilen yoldaş grubu tarafından "lider" sayılan kişiye.

Bu yoldaş da beni "milliyetçi eğilimle" "suçladı" ve kariyerini milli sorunun olumsuzlanması ve "tasfiyecilikle" yaptı. Çekoslovaklarla ve Kolçak'la savaşmak için Müslüman birlikleri oluşturduk, ama bu budala (ifademi bağışlayın) sorun çıkardı ve Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun tasfiyesini öne sürdü. Doğu Cephesinde karşıdevrimle mücadelenin acil olması nedeniyle özel bir yardımcı organ kurmanın zorunlu olduğundan bahsettik: Müslümanlar Arasında Karşıdevrimcilikle Mücadele İçin Olağanüstü Komisyon adlı organı kurduk, ama Yalımov bunu tasfiye etti. Müslüman (Tatar-Başkır) Komiserliği'nin çalışmalarının genişletilmesinden bahsettik, ama Yalımov bunları daraltmaya kalkıştı. Türk göçmenler ve savaş esirleri arasındaki çalışmaların güçlendirilmesi ve Türkiye'deki çalışmalar için hazırlık yapılması için Türk komünistlerinin ayrı bir örgütlenmeyle ayrılmalarının zorunlu olmasından bahsettik, ama o tam tersini yaptı: Türk komünistlerinin başı olan yoldaş M. Suphi, sürekli takip edilmekten huzur bulamadı. Ben, M. Suphi ve yoldaş Firdevs - bizler "milliyetçi üçlü"ydük. *Çeka*'da yoldaş Novgorodstev karşısında, daha sonra da yoldaş Stasova karşısında Yalımov bizi böyle resmetti.

Gerçekten de yoldaş Stasova'yı bana karşı kışkırtmayı başardı. 1919 son-

baharında Doğu cephesinden dönüp de yoldaş Stasova'ya, Kazan'da Tatar Yedek Taburu'nun isyanıyla ilgili bir rapor sunduğumda (bu isyan bu birliğe kusurlu donanım teslim eden Rus yoldaşların, bu tabura karşı hakaret dolu tavırlarının bir sonucu olmuştu [bkz. dipnot 56]), beni dinlemek yerine, bana saldırdı ve benden neden milliyetçi birlikler kurduğum konusunda açıklama istedi.

Böylece yoldaş Stasova'dan (sonuçta bu hanım parti *Çeka*'sının sekreteriydi), Kolçak cephesindeki yorucu ve adanmış çalışmam nedeniyle teşekkür almak yerine, kabaca "milliyetçi" damgası yedim.

Ama yoldaş Yalımov beni, Türk komünisti M. Suphi ve İ. Firdevs'i hor görmesine karşın, gece gündüz Barakatullah, R. İbrahimov, Abdur Rabba ve diğerlerinin "Afganistan'daki eski Alman misyonu" cemiyetinde "Doğudaki çalışmalar"la ilgili birtakım planlar yapmayı horgörmedi.

Sonuçta onu nasıl bir yazgı bekliyordu?

Türkistan'daki parti temizliği sırasında temizlenenlerin arasında görüldü, ne için olduğunu bilmiyorum. Ama yoldaş Peters, sanırım, bunu bilebilir.

Yalımov gitti, başkaları geldi. Ondan sonra beni ve yoldaşlarımı eski sol SD'ler avlamaya başladı. Av silahı olarak önce yoldaş Said Galiyev'i kullandılar (onu 1920 yılında tutuklanan Tatar komünistlerine iteklediler - Firdevs, A. Enbayev ve diğerlerine [dipnot 95]), o Tataristan Cumhuriyeti'nden ayrıldıktan sonra da yoldaş Ş. İbrahimov'u. Şu anda tekrar Said Galiyev çevresinde grup kuruyorlar.

Neden bana saldırıyorlar? Sonuçta ben onları daha önce yoldaşlarımızın aşırı "ateşli" saldırılarından korumuştum. (O zaman onları korumuştum, çünkü Rus sol SD'lerle birlikte bizden uzaklaşıp yeraltına geçmelerini istemiyordum: onları sol SD partisinden ve kalıntılarından kurtarmak bizim çıkarımızaydı, bu konuda yoldaş Stalin de benimle aynı görüşteydi).

Saldırıyorlar çünkü, Doğuda devrimci hareketin gelişiminde inisiyatifi, almak istedikleri zaman, eski liderlere vermekten kaçınmıştım. Bu girişimi 1919 yılının ortalarında, yani partiye girmelerinin ertesi günü yaptılar. Sızran'da [orijinal metinde yanlışlıkla Samara yazılmıştır.] Tatar-Başkır Komünist Örgütleri Konferansı düzenlediler (dünkü sol SD'lerle), burada kendi örgütleyici komitelerini şu adla seçtiler: Doğu Cephesi Tatar-Başkır Komünist Örgütleri Merkez Bürosu [dipnot 52]; ve buraya özellikle eski solcu

Tatar-Başkır örgütlerinin sol SD'lerini ve hatta bu sırada RKP üyesi olmayan bir yoldaşı (Baimbetov) aldılar. Bu Büroya şunlar alındı: S. Atnagulov, Baimbetov, Almuhamedov, S. Ulemayev ve birkaç kişi daha.

Kuşkusuz, böyle bir Büronun kurulmasına karşıydım ve hemen tasfiye edilmesini savundum, dahası bunu örgütleyenler arasında "eski" Tatar komünistlerinden hiçbiri yoktu.

Bu birincisi.

İkincisi, bu yoldaşlar benden Tatar-Başkır sorununda sonuna dek kararlı olmamı talep ettiler, eğer Tataristan Cumhuriyeti'nin kurulmasını ve orada çalışmayı kabul etmezsem, beni dışarıda bırakmakla tehdit ettiler. Benim ilkesel olarak Tatar-Başkırcı olmamı istiyorlardı. Ama ben bu ilkesellikten uzak durdum ve bu sorunla ilgili olarak *Çeka*'nın kararlarına boyun eğdim ve Kazanlı başka yoldaşlara da aynı şeyi öğütledim.

O vakitten sonra beni Tatar-Başkır sorunu konusunda oportünist saydılar ve beni ve benimle çalışan yoldaşları, bu arada yoldaş Firdevs ve Brundukov'u da avlamaya çabaladılar (Brundukov'a hâlâ da, 1918 yılında Tatar-Başkırlar arasında sol SD'lerle Ufa'daki yoldaş Yeltsin arasında çıkan çatışma sırasında, Brundukov'a Bolşeviklere karşı Tatar Alayının başına geçmesini önerdikleri sırada, onun partisiz olması, kendini Bolşeviklere yakın hissetmesi yüzünden bunu geri çevirerek bütün bunları yoldaş Yeltsin'e bildirmiş olması nedeniyle saldırıyorlar).

Ama üçüncü bir neden daha var. Bu da, eski Tatar-Başkırcı sol SD örgütünün bünyesinde, ona ancak sonraları katılmış olan, Ekim sırasında ve Tatar burjuvazisiyle mücadelemiz sırasında etkin milliyetçiler arasında bulunan yoldaşların bulunmasıdır. Bu Salah Atnagulov'dur (*Harbi Şura* ve İdil-Ural Devleti'nin örgütlenmesi üzerine Müslüman Askeri Kongresi komisyon üyesiydi, "Zabulaç Cumhuriyeti"nin etkin katılımcılarındandı, başlangıçta federalistti, sonra anarşist oldu, daha sonra da sol SD; Çekoslovak macerası sırasında Başkırya'da gizlendi ve oradan Zeki Velidov tarafından Sovyet iktidarına Başkırların Sovyet iktidarının tarafına geçmesi için görüşmelere gönderildi, ama buraya geldikten sonra, gitmesi gereken yere gitmekten ürktü ve iki ay köyde saklandı. Her şey ortaya çıkınca, Başkırya'da yeraltı çalışmasında olduğunu ilan etti ve kuşkusuz sol SD'ler bunu doğruladı, ama yoldaş Şamigulov gibi onun Z. Velidov'la çalışmış ola-

bileceğini ve hatta ünlü Tatar komünisti Nurimanov'un kurşuna dizilmesinde rol almış olabileceğini doğrulayan kimseler vardı. Şu anda solcu komünist olan Fatih Sayfi de *Harbi Şura*'nın İdil-Ural Devleti Örgütlenmesi Komisyonu üyesiydi, başlangıçta sağ SD'ydi, Samara Kurucu Meclisi sırasında Kazan'da çalıştı, Samara'da bulundu ve herhalde, orada Kurucu Meclisçilerin Müslüman fraksiyonunun Tatarca gazetesinde çalıştı; devrimden önce *Mahmut* adlı, ünlü Çar ajanı Müftü Bayazit'in çıkardığı ruhban-gerici gazetesinin sekreteriydi; şimdi "solcu komünist" olarak Kazan'daki Tatar işçi muhalefetinin liderlerinden biridir, Tatar komünistlerinin idari grubuna karşı ajitasyon örgütlüyor.)

İs. Rameyev, [N.] Enikeyev ve [Ş.] Hudaybirdin (bunların ilki Müslüman Askeri Kongresi'nde sağcı fraksiyonun liderlerindendi, üçüncüsüyse bize muhalif olanlar arasındaydı). İs. Rameyev, sanırım, şimdi de Komünist Parti'ye katılmış değildir, buna rağmen, eski sol SD'ler arasından Ufalı yoldaşlar geçen yıl onu *Babiç* adlı mizah gazetesinin redaksiyonuna atadılar, burada o açıkça adlarını ve başka ayrıntıları vererek Tatar komünistleriyle alay etmektedir.

Bana eski sol SD'lerin beni ve yoldaşlarımı ne amaçla takip ettiğini soruyorlar.

Çok basit: Başkırya ve Tataristan bölgesinde iktidarı parti içi mücadele yoluyla kendi ellerine almak amacıyla. Partide milli sorun konusunda sol eğilimin var olmasından yararlanarak, bunu ve yandaşlarını destekliyorlar (yoldaş Said Galiyev, kısmen Ş. İbrahimov), çünkü bu şekilde eski Tatar komünisti kadrolar arasındaki çatlağı büyütecekler ve Rus yoldaşlar arasında kendilerine yandaş bulabilecekler. Taktik hayallerle son zamanlara dek (Tataristan Cumhuriyeti'nin ilan edildiği vakitten beri) milli sorun konusunda solcu komünistler gibi çalışıyorlar, Tatar işçi muhalefetinin rengine bürünüyorlar (Kazan'da bulunurken onların lideri Halimcan İbrahimov'a, neden bu solculuk oyununu sürdürdüklerini sordum, bana genel olarak solcu kanatta bulunmaya alışık oldukları yanıtını verdi). Partide ayrı bir örgütlenme olarak var oluyorlar, ama bunu özenle gizliyorlar. Ufa, Kazan, Moskova, Kırım ve Sibirya'da "kendi adamları" var. Entelektüel olarak eski Tatar komünistlerden daha yüksek durumdalar.

Ufa'da Başkır Bölge Komitesi'nden iki yoldaşı sürmeyi başardılar (G. Kasımov ve M. Yusupov). Tataristan'da şimdi muhalefetteler, Moskova'da

Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde toplanmışlar ve yoldaş Broydo'yla üniversiteyi ellerine geçirme mücadelesi veriyorlar. Moskova'da başlıca temsilcileri yoldaş Atnagulov. Onun aracılığıyla Kırım bağlantılarını kuruyorlar. Değişmez ajitatörleri rolünü, Moskova, Kazan, Taşkent, Buhara ve Kırım arasında gezinen yoldaş Baimbetov yerine getiriyor. Komintern'de de adamları var (yoldaş Almuhamedov). Kazan'da Halimcan İbrahimov, Fatih Sayfi (her ikisi de Partiye 1920 sonunda girdi), Ş. Ahmadiyev, Z. Baimbetov, G. Hudoyarov, A. Almayev vd. onlarla çalışıyor. Ufa'da Başkır komünistleri arasındaki mücadeleyi körüklüyorlar.

Ve, kuşkusuz, bütün bu yoldaşların gözünde ben şu anda milliyetçiyim. Bizi avlıyor ve var güçleriyle Tatar komünistleri arasında milliyetçi gruplar olduğunu haykırıyorlar.

Ama Rus Komünist Partisi'nde, yoldaş Şlyapnikov'un işçi muhalefetinden yoldaş Osinski'nin demokratik merkeziyetçilik gruplarına dek, partide *Çeka* ya da onun çekirdeği şahsında oligarşik gruplar olduğunu haykıran çeşitli gruplar yok mu?

Ben herhangi bir zaman milliyetçi oldum mu? Hayır ve hayır.

Eğer milliyetçi olsaydım, devrimin çıkarlarını milli çıkarlardan üstün tutmazdım. Devrimin Tatar-Başkırlar arasındaki gelişme tarihinde, eğer ben *milliyetçi olmuş* olsaydım, *milli* çıkarları devrim çıkarlarından üstün tutabileceğim anlar oldu. Neydi bu anlar?

Birincisi, Tatarların milliyetçi hareketinin en yüksek gerilim anı Kazan'da Müslüman Askeri Kongresi günleriydi, bu sırada Tatar milleti Tatar milli devletinin kurulması sorununu ortaya attı. Ben o zaman kesin olarak Tatarların milli demagojisini geri püskürttüm, çünkü devrimin çıkarları bunu gerektiriyordu. Ve gerektiği zaman, silah elde bütün millete karşı çıktım. Eğer daha sonra Tatar-Başkır Cumhuriyeti fikrini savunduysam, onu koşullu olarak savundum: Sovyet ya da sosyalist cumhuriyet olarak. Burada, devrimdeki milli sorunla Ekim'den sonra yaşam pratiğinde de çarpıştığımı söylemem gerek. Ekim Devrimi'ne şahsen milli değil, sosyal, sınıfsal bir zirve olarak katıldım, bu yüzden bu sorunla karşılaşana dek kendini unitarist saydım ve daha çok toprak değil, kültürel-milli özerklik yandaşı oldum. Ama yaşam bana tersini gösterdi.

İkincisi, devrimin aramızda Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin yıkılması ve ay-

rı bir Başkır Cumhuriyeti'nin kurulması sorununu çıkardığı andı. Eğer milliyetçi olsaydım, Tatarlar gibi Tatar milliyetçisi olur ve ortak milli cephenin yıkılmasına karşı olur, ayrı bir Başkırya'nın ortaya çıkmaması için uğraşırdım.

Üçüncüsü, Tataristan Cumhuriyeti'nin ilan edildiği an. Bu sorunda kendi hatamı kabul ettim ve *Çeka*'nın Tatar-Başkır değil, Tataristan Cumhuriyeti'nin kurulması yolundaki görüşüne uydum. O zaman Tataristan'a Ufa ilinin geri kalanının katılması sorununu da ortaya attım. Ama bu sorunda *Çeka*'nın kararına boyun eğdim ve Tataristan'ın kurulduğu andan itibaren onun topraklarının azaltılması ya da artırılmasına yönelik her tür ajitasyonu engelledim. Ama bu kadar da değil. Polonya Savaşı başladığında, Polonya Cephesine Belebey'de oluşturulan İkinci Bağımsız Tatar Taburu'nun gönderilmesini önerdim. Eğer milliyetçi olsaydım, bunu yapmazdım. Bu öneriyi Moskova Sovyeti'nin görkemli toplantısında, Polonya savaşının ilan edildiği sırada yaptım (yoldaş Kamenev ve Troçki bunu hatırlayacaktır).

Dördüncüsü, Başkırlarla Başkırya'dan H. Yumagulov ve Z. Velidov'un gönderilmesinden sonra, Başkır nüfusunun solcu yoldaşlarımızın aşırı taktiksiz hareketlerine karşı genel bir isyanla yanıt vermesiyle ortaya çıkan çatışma anıydı. Evet, bu isyanı tamamıyla doğal ve normal buluyorum, çünkü bizim milli politikamızın çiğnenmesinin bir sonucu olarak ortaya çıktı (sonuçta köylü isyanlarını bizim yanlış politikamızın sonucu olarak doğal ve normal sayıyorduk), ama bu isyanı hızla tasfiye etmek üzere yapılabilecek her şeyi yaptım. O zaman bana *Çeka* da inanmadı ve Bakü'deki Doğu Halkları Kurultayı'na göndermedi, benim o zaman Zeki Velidov ve kaçan Başkır komiserleriyle ilişkili olmamdan kuşkulanıyordu) ve bu kesinlikle yanlıştı, ama bunu sona bırakacağım); bütün bunlar benim için çok ağır şeyler oldu, hatta bazen intihar etmeyi düşündüm. Ama yine de, Murzabulatov isyanının büyüyüp genişlediğini, bir Orta Asya hareketine dönüşme ve karşıdevrimin yeni ocağı olma tehlikesi taşıdığını görünce (Polonya cephesindeki başarısızlıkların ardından bu bizim için ölümcül olurdu), bu sırada Moskova yolundan geçen yoldaş Murtazin'i çağırdım ve ona Başkırya'ya gidip bu isyanı tasfiye etmesini tavsiye ettim:

"Git, Başkırlara isyanı bırakmalarını söyle, çünkü bu onlar için mutsuzluk getirecek ve tekrar Sovyet iktidarlarıyla dost olmalarını sağlayacak tedbirleri al."

Ve Murtazin, bu saf ve onurlu insan, beni anladı ve benim içten ve iyi yürekli sözlerim ona asilere karşı yöneltilmiş top ve tüfeklerden daha etkili oldu; ve bana o zaman söz verdiklerini yaptı. Başkırlar arasında ajitasyon yaptı, partizan birliği kurdu, Murzabulatov'a ve bizim seferlerimizin örgütsüz birliklerine karşı mücadele etti ve Başkırları tekrar Sovyet iktidarıyla barış ve dostluğa getirdi.

Sonuçta bundan şu vakte dek kimseye bahsetmedim, en kara gününde şans eseri bir altın ruble bulan yoksul gibi kendime sakladım.

Bana şöyle diyebilirler: Milli sorun konusunda özerk oluşumu savunup desteklemem nedendi?

Şöyle diyeceğim: Çok basit - çünkü insanlığın mevcut gelişme aşamasında, sadece sınıflardan değil, milletlerden oluştuğu bu aşamada, sosyo-ekonomik ve kültürel-gündelik açılardan çok çeşitlilik gösterdiği bu aşamada, benim hayata geçirdiği ve mücadelesini verdiğim milli sorun çözümü yolu, milli sorunun biricik doğru çözüm yoludur. Dahası, milli sorunun pratik çözümüne ilişkin benim öne sürdüğüm hat, bütünüyle Parti MK'sının hattıdır. Eğer çeşitli vakitlerde (Onuncu Sovyetler Kongresi ve On İkinci Parti Kongresi sırasında) gittiğimiz yoldan daha da ileri gitmek istediysem, bu, Rusya'da milli sorunun mevcut tarihsel anda tümüyle yasal bir çözüm formülünü sunma çabamla açıklanabilir; bu formülü olgusal olarak mevcut Rus Cumhuriyeti'nin hukuki şekillenmesi aracılığıyla milli cephedeki yapılanmamızın tamamlanması olarak düşündüm; *RSFSC* olarak varlığını korumasından ya da Sovyet Cumhuriyetlerinin ortak birliğine çeşitli bağımsız kısımlar halinde katılmasından ayrı olarak düşündüm. Ama bundan, eğer parti ve yüksek organı MK bu bakış açısını kabul etmediği durumda, benim kendi fikirlerimin gerçekleşmesi için bir mücadele örgütü kuracağım anlamı çıkmaz.

Benim milliyetçiliğim, neden "Tatar ve Tatar-Başkır Milli Kızıl Ordu birliklerini" kurduğuma bakılarak anlaşılabilir. Evet, bunları ben kurdum, ama onları benim aracılığımla asıl kuran devrim, Sovyet iktidarı ve partiydi. Yoksa olmazdı, çünkü Tatar ve genel olarak Müslüman burjuvazisiyle savaş koşullarında ağır bir iç savaş döneminde bu, Tatarların ve genel olarak Müslüman kadroların devrim adına mücadelelerinin biricik gerçek ve en güçlü örgütlü aracı oldu. Bu haklı çıkmadı mı? Doğu cephesinin neredeyse yarısının Tatar-Başkırlardan oluşmuş olması başka nasıl açıklanır? On İkin-

ci Parti Kongresi'nde onlara ihtiyaç olduğunu ve yararlı olduklarını kabul etmedik mi?

Son olarak, bana Müslümanlar arasındaki konuşmalarımda neredeyse hep onların milli hisleri üzerine vurgu yaptığım söylenebilir.

Evet, bunu yaptım, ama hep değil. Eğer yaptıysam, bunun sebebi, devrim zamanında daha önceden ezilmiş milletler arasında genel olarak güçlü bir milli dalganın ortaya çıkmasıydı. Bu dalgaları nasıl şekillendirdim? Bizim için, devrim için gerekli özel darbelerle. Milli özgürlükten bahsettim, ama hiç onların şovenist ve milli hislerine vurgu yapmadım. Milli özgürlük sorunları, onlar için de daha anlaşılır, yakın ve ilgili sorunlardı. Ve ben bununla başladım... Ama nasıl bitirdim? Hep tam ve gerçek milli özgürlüğün sadece Sovyet iktidarı ve proletarya diktatörlüğü koşullarında düşünülebileceğini söyleyerek...

Milliyetçilik Neredeydi?

Bana ait son mektupların kökenlerine ilişkin hikayeyi açıklamadan önce, *MKK*'daki çeşitli yoldaşların bana sorduğu birkaç soruyu yanıtlamak istiyorum.

1. Neden çevre yerlerden bilgi aldım ve çevre yerleri bilgilendirdim?

Sürekli yazışmalarımı sadece Kazanlı yoldaşlarımla ve Kırım'daki yoldaş Firdevs'le yaptığımı belirtmeliyim. Bu yoldaşlarla, daha önce söylediğim gibi, devrim sırasındaki çalışmamızın ortak yönleri ve yazgımızın ortak yönleri nedeniyle ilişkideydim, bu sırada milliyetçiler bize saldırıyordu. Yoldaş Firdevs'le beni, yazgımızın garip bir biçimde çakışması da ilişkiye soktu; hem ben, hem o, kesinlikle birbirimizi tanımaksızın, Ekim Devrimi sırasında aynı şeyleri söyleyen kimseler olduk. Her ikimiz de Ekim Devrimi'ne Tatarlar arasından katılan ilk kişilerdik: ben Kazan'daydım, o Kırım'da. Dahası, Sovyet iktidarının Tatar burjuvazisiyle çatıştığı andan itibaren, her ikimiz de milliyetçilerle mücadeleye önderlik ettik: ben "*Şura*cılarla, " o "*Kurultay*cılarla" mücadeleye girişti. Devrimin çeşitli dönemlerinde (Sekizinci ve Onuncu Parti Kongrelerinden önce ve 1920 Parti Konferansı'ndan önce, Varşova kıyısında mücadelemizden sonra) devrimin liderlerinin devrimin çeşitli keskin sorularını nasıl çözeceği üzerine farklı teşhislerde bulunduk (bunu kim yapmadı ki?) ve hep bizim teşhislerimizin

doğru çıktığını, doğru düşündüğümüzü gördük. Onunla Varşova felaketinden sonra nasıl konuştuğumuzu hatırlıyorum. Çözümün nerede olduğu şeklinde sorumun ardından, yoldaş Firdevs, uzun uzun düşünmeden şu yanıtı verdi: "Bana göre, tek çözüm var, utanç verici de olsa Polonya'yla barış yapmak, Vrangel'e darbe indirmek, onu boğup temel kaynaklarını elinden almak, iç cepheye ilgimizi yöneltmek." Ve o zamanın Parti Konferansı'nda Vladimir İlyiç aynı şeyleri, neredeyse kelimesi kelimesine söyledi ve ikimiz de inanamadık. Ve eğer ben ona Türkistan'da Basmacı hareketin güçlenmesini ya da bir yerlerde olayların yolunda yürümediğini yazdıysam, bununla basitçe bu yoldaşlar karşısında milli sorun konusundaki görüşlerimizin -bunları belirttim- doğruluğunu bir kez daha vurgulamak istemişimdir.)

Başkır kadrolarla yazışmaya Onuncu Sovyetler Kongresi'nden sonra başladım, iki ya da üç mektup gönderdim, bunların da sadece biri istihbarat içeriyordu. Yerelden almış olduğum ya da alabileceğim istihbarata gelince, benim merkezdeki çalışmam nedeniyle bu çok doğal bir şeydir: eğer yerelden istihbarat almasaydım, nasıl Milletler Halk Komiserliği Kurulu Üyesi olabilirdim: Herkese bana kendi rica ve taleplerini yazması iznini verdim, her seferinde de beni kim tanıyorsa onunla ilişki kurdum. Buna sadece izin vermekle kalmadım, hatta yoldaşlardan yerelde milli sorunun çözüme bağlanma şeklinin doğru olup olmadığını yazmalarını rica ettim.

2. Ufa'da Üçüncü Sovyetler Kongresi'nde bulunduğum sırada (Onuncu Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi'nden önce) bağımsız Başkır fraksiyonu ve parti dışı fraksiyon düzenledim mi?

Ne partili ne parti dışı, ne orada ne de başka yerde herhangi bir fraksiyon düzenlemedim. Onlarla iki toplantı yaptım: Biri Başkırlı işçilerin Rus yoldaşlardan gerçekten ne istediğini açıklığa kavuşturmak için, diğeriyse *TsİK* ve *Sovnarkom* temsilciliğinde kimlerin yer almasını istediklerini anlamak için. Ama bu toplantı Başkır kadroların kendi talepleriyle oldu. Bu toplantılara katılırken, tek şey vardı aklımda: Başkırya'daki olayların gerçek manzarasını daha ayrıntılı ve tam bir şekilde kavramak ve bu şekilde Rus ve Başkır yoldaşlar arasında ortak bir dil oluşturmak. Bu ortak dilin mevcut olmadığını, birincisi, Başkır kadroların bu kongreden önce MK'ya gönderdikleri dilekçe ve ikincisi, kongreye benim oraya gelmem nedeniyle hakim olan anormal hava (kongreye üç gün geç kaldım) tanıklık ediyordu. Bu

anormallik, özellikle Kazan'dan sonra, daha önce sadece Bütün Tatar Sovyetler Kongresi'ne katılıp Tatar ve Rus yoldaşların canlı ve dostça çalışmalarına tanık olduğum Kazan'dan sonra özellikle göze batıyordu. Bu anormallik Başkır kadrolarının Ruslara, Rusların da Başkırlara inanmamasındaydı. Her iki taraf da karşı tarafı milliyetçi ve şovenist sayıyordu. Benim gittiğim sırada Başkırlarla Ruslar arasında fraksiyonlaşma zaten vardı.

Yoldaş Smidoviç'in Başkırları milliyetçilikle suçlaması (bundan harfi harfine bütün Başkır kadroları bahsetti), bana göre, bu durumu sadece şiddetlendirmişti, benim bu durumla, *Narkomnats* temsilcisi olarak bir ilişkim olamazdı. Başkır kadrolarıyla yaptığım toplantıda şunları saptadım: Birincisi, Başkır kadrolar, Başkırlar için önemli olan, *Narkomzem*, *Narkomyust* ve *Narkomvnudel* gibi *narkomat*'lar Rus yoldaşların elinde olmasından hoşnut değildi; ikincisi Halikov ve Kuşayev'in çalışmaları zayıf kalıyordu. Yakınmalarının genel tonu, Rus yoldaşların Başkırların Sovyet aygıtlarına katılmasını ihmal ettiği yönündeydi.

Onlara Başkır *Sovnarkom* ve *TsIK* temsilcisi olarak kimi görmek istediklerini sorduğumda, bana merkezin Başkırya'ya beni ve yoldaş Murtazin'i göndermesini arzu ettiklerini söylediler (yoldaş Halikov ve yoldaş Kuşayev de oradaydı). Bunu kısaca geri çevirdim ve en iyisinin, benim gidip Rus yoldaşların karşısında Halikov ve Kuşayev'in yerlerinde kalması konusunda (Rus yoldaşlar biraz biraz onların yerine "soluları" getirmeyi düşünüyordu) ve özerk *narkomat*'ların Başkır yoldaşlara teslim edilmesinde ısrar etmem olduğunu söyledim. Bunun ardından yoldaş Nimvitski ve yoldaş Halikov'dan, beni Bölge Komitesi toplantısına götürmelerini rica ettim, burada Rus yoldaşlarla bu iki sorun üzerinde konuşmaya çalıştım.

Ama Bölge Komitesi'ne nedense beni davet etmediler, ben de özerk Narkomatların Başkırlı yoldaşların eline aktarılması teklifimi sadece Bölge Komitesi Plenumu'nda sunabildim, tabii kabul edilmedi; plenum oturumunda birisi *Sovnarkom* temsilciliğine benim ve yoldaş Murtazin'in (*TsIK* Başkır temsilciliğine) adaylığımızı önerdi, ama kendi adaylığını koymaktan kaçındım, MK içinde bulunduğumu söyledim; adaylığı yoldaş Murtazin de (oradaydı), MK tarafından Başkırya'dan geri çağrıldığını söyleyerek geri çevirdi. Ben Başkırya'dan, orada tatsız bir atmosfer oluşmuş olduğu izlenimiyle (bu noktada asıl olarak Rus yoldaşları suçlu buldum), atmosferin temizlenmesi için Rus yoldaşları yeni ve taze kimselerle, bizim milli poli-

tikamızı kavramış kimselerle değiştirmek, ayrıca Başkırya'ya etkili bazı Doğulu kadroları göndermek, onları başka Doğu cumhuriyetlerinden almak gerektiği izlenimiyle ayrıldım. Onuncu Kongre sırasında bu konuda MK'ya bir yazılı rapor sunacağımı yoldaş Stalin'e bildirecektim. Ama bu raporumu sunamadım, çünkü Onuncu Kongre'nin oturumunda yaptığım başarısız konuşmadan sonra, MK açısından bana yönelik güvensizlik hissederek, bunu yararsız buldum.

Parti dışı fraksiyonlara gelince, bu tür şeyler düzenlemedim. Kongre sırasında neredeyse bütün Başkır kadrolar bana geldi, izlenimlerini aktardı, tavsiye istedi. Aralarında parti dışındakiler de vardı. Kuşkusuz, onları geri çevirmedim, kabul ettim, onlarla konuştum ve bana göre bunda suç olan bir şey yoktu: bu benim görevimdi. Parti dışındakilerle arama neden bir Çin Seddi çekecektim, dahası, parti dışındakileri Başkırya'daki geçmiş çalışmalarımdan da tanıyordum. Bana göre, benim konumumda olan ve Başkırya koşullarında olan her sağduyulu yoldaş tam da böyle davranırdı.

Çeka'nın gizli kararlarını açıkladım mı?

Hayır...

Yerelde beni tanıyan yoldaşlara *Çeka*'nın sadece tek bir gizli kararı konusunda yazdım: bu da *Çeka* plenumunun milli sorunun görüşüldüğü oturumudur.

Yoldaş Firdevs'e (sadece ona) Gürcü sorunuyla ilgili olarak da yazdım, ama bunu kategorik bir biçimde değil, söylentiler, dedikodular olarak: "yoldaş Lenin'in bir mesaj bıraktığı söyleniyor"..

Birinci mektup üzerinde duracağım.

Çeka'nın bu toplantısı hakkında neden yazdım.

Çünkü Doğulu kadrolar milli sorun konusunda, birincisi, *Çeka*'nın Birleşik Sovyet'e (*ikili palat*) milletlerin katılımı sorununa yönelik yaklaşımındaki değişim anlamında, ikincisi, onun kararlarının genişlemesi ve derinleşmesi anlamında *Çeka*'da gerçekleşen dönüşüm konusunda uyarmak istiyordum.

Neden bu şart zorunluydu? Birincisi, milli cumhuriyetlerin ve bazı özerk cumhuriyetlerin bütün yerli sorumlu kadroların Onuncu Sovyetler Kongresi sırasında, *Çeka*'nın Birliğe sadece bağımsız cumhuriyetlerin değil, özerk

cumhuriyet ve bölgelerin de katılması konusundaki ünlü bildirisini imzalamışlardı; ve yoldaş Stalin'in bu soruna karşı aşırı sert konuşmasından sonra Doğulu kadrolar yerele çok ezik bir ruh haliyle dönmüşlerdi.

İkincisi, çünkü, merkezde Büyük Devlet Şovenisti eğilimlerin (devlet yaşamının bütün katmanlarında özerk bölgelerdeki çalışmaların tam merkezileştirilmesine yönelik eğilim) ve Büyük Rus Şovenizminin (özellikle de Başkırya'da) gelişmesiyle bağlantılı olarak, yerelde Doğulu kadrolarda çok sıkıntılı bir ruh hali oluşmuştu.

Bu ruh halini dağıtmak ve mümkünse bunu hızla yapmak gerekiyordu.

Ve ben bunu yaptım. Ben bununla ilgili olarak Başkırya'ya (yoldaş Halikov, Kuşayev ve Adigamov'a), Tataristan'a (*Sovnarkom* temsilcisi yoldaş Muhtarov'a), Türkistan'a (yoldaş Rıskulov'a), Kırım'a yazdım. Başkırya'ya uzunca yazdım, diğerlerine kısaca. Mektubun temel tonu, *Çeka*'nın bütün plenumunun yoldaş Stalin ve Troçki'nin görüşünü benimsediği, aslında milli sorunun devrim için muazzam önemi olduğu ve ona ciddiyetle eğilmek gerektiği yolundaydı. Mektuplarda, yoldaşların On İkinci Parti Kongresi'ne katılmaya çalışmaları, burada kongrenin milli gündemli oturumunu milli sorun konusundaki kendi görüşlerimizle çok yönlü bir şekilde etkilemek üzere aralarında görüşmeleri gerektiğini belirttim. Bazı yoldaşlar, sözgelimi yoldaş Firdevs ve Adigamov'a, Moskova'ya gelmelerinin genel olarak arzulanır bir şey olduğunu yazdım, çünkü yoldaş Stalin aracılığıyla milli gündemli oturumda tavsiye oyu kullanmayı başaracaklarını düşünüyordum. Bu arada, yazdığım bütün mektuplarda *Çeka*'nın kararının gizli olduğunu ve bundan kimseye bahsetmemeleri gerektiğini belirttim.

Bana soruyorlar, yoldaş Stalin bana Başkırya'ya *Çeka* plenumunun oturumuyla ilgili mektup yazıp yazmadığını sorduğu zaman, neden ona her şeyi söylemedim. Çünkü, birincisi, *Çeka*'nın gizli kararının benim tarafımdan açıklandığını itiraf etmek zordu. İkincisi, yoldaş Stalin'e benim tarafımdan yazılmış bir mektup değil, değiştirilmiş bir halinin verilmiş olabileceğinden korktum.

Dahası yoldaş Stalin bana bu mektubu göndermeye söz verdi ve ben ona yazılı bir yanıt verebileceğimi düşündüm. Ama mektubu göndermedi.

Yoldaş Peters'in sözlerinden, mektubumu yoldaş Adigamov'un ezberden kopyaladığı sonucunu çıkardım. Kim onu bir araya getirdi, bilmiyorum.

Ama orada, benim yazmış olamayacağım bir sürü saçmalık olduğunu söyleyebilirim. Burada *Çeka* üyelerine korktukları için küfrediliyor, yoldaş Lenin için daha ağır şeyler söyleniyor. Moskova'da, iyi çalışan, isyan hazırlığındaki bir örgütün varlığından bahsediliyor vb. Neden bunlar yapılmış, bilemiyorum.

Son soruya geçiyorum.

Yolda ele geçirilen şifreli mektup bana mı aitmiş.

Evet, bana ait.

Yoldaş Adigamov'a Zeki Velidov'la ilişki kurması önerisi benim tarafımdan mı yazıldı?

Evet, benim tarafımdan.

Neden?

Çünkü Zeki Velidov'la ilişkiye geçmek ve ona Sovyet iktidarına dönmesini söylemek istedim. Neden bunu Adigamov aracılığıyla yaptım?

Çünkü, belki onunla bir ilişkisi vardır diye düşündüm. Bu benim varsayımımdı. Bir ilişkisi olup olmadığını açıklayabilecek yanıtı bekledim. Yanıtı alamadım, çünkü benim mektubum ele geçirilmişti.

Zeki Velidov'la konuşmamın onun Sovyet iktidarına geçmesini sağlayacağını nereden çıkardım?

Ona Basmacı hareketinin Müslüman Doğunun ölümü demek olduğunu, bütün koşullara rağmen bütün Orta Asya'yı, ayrıca Kırgızistan'ı, Tataristan'ı ve Başkırya'yı ağır ve onarılmaz bir felakete sürüklediğini göstermeyi umdum.

Basmacı hareketi büyük bir başarı kazanacak olsa bile (ve de müdahaleci bir başarı), Sovyet Rusya'dan bütün Doğu bölgelerinin ayrılmasıyla, sonuçta kaçınılmaz bir felakete yol açacağını, çünkü bunun sonucunun Rusya'nın kendisinde en kara gericiliğin dirilmesi olacağını, bununsa kaçınılmaz olarak antisemitizmin peşinden er ya da geç en korkunç ve tarihte benzeri görülmemiş bir Tatar-Başkır, Kırgız ve Türkistanlıların katliam ve kıyımını getireceğini, çünkü Rus gericilerinin Sovyetler'le yaptıkları savaşta yenilme sebeplerinden biri olarak Tatar-Başkırların ve Rusya'nın diğer halklarının "ihaneti" olduğuna inandığını göstermeyi umuyordum.

Dahası, Z. Velidov'un dalgalanmalarından, MK Orta Asya Bürosu'na Sovyet iktidarının tarafına[162] geçtiğini bildirmeye çalıştığı sonucuna varmıştım.

Adigamov'un Z. Velidov'la ilişkisi olabileceği varsayımını nereden çıkarmıştım? Başkır komünistlerinin Z. Velidov'la bağlantısı olmadığını biliyordum. Birçok kez onların böyle bir ilişkilerinin olup olmadığını -ve çok dikkatli biçimde- anlamaya çalıştım. 1921 yılında, Başkırya'daki gündelik hayatımda bazılarına laf arasında, neden merkez karşısında Z. Velidov'un Başkırya'ya dönmesi sorusunu ortaya atmadıklarını soruyordum; onlar da buna gerek duymadıklarını, çünkü Z. Velidov'un hareketlerini yanlış bulduklarını söylüyor ve benim düşüncelerimi okur gibi, şöyle diyorlardı: "Siz bizim Velidov'la ilişkimiz olduğunu sanmıyorsunuz, değil mi?" Bunu yoldaş Adigamov da yaptı. Adigamov kişisel olarak Z. Velidov'un Basmacılara geçişini tartışmasız hata olarak nitelendiriyor, Basmacılarsa Türkistan için en zararlı iş diye bakıyordu. Ama ben, isteseler Başkır emekçilerin her birinin Z. Velidov'la ilişki kurabileceği hissine kapıldım, çünkü Z. Velidov'u neredeyse her Başkır tanıyordu. Bana sorulabilir, neden başkasına değil de, Adigamov'a başvurdum diye. Çünkü Başkır komünistler arasında en samimi, adanmış ve kararlı olarak onu gördüm ve dahası onu diğerlerinden daha çok tanıyordum. Ama sorunun özüne geleyim. Bende Velidov'la o noktada ilişkiye geçme isteği uyandıran psikolojik motifler nelerdi?

Bu motifler çok karmaşıktı.

Yoldaş Stalin'in, benim Başkır emekçilerine mektubuma bakarak benim, partiyle tam bir mücadeleye girmiş, "Velidov tipi bir örgüte sahip olduğum" sonucunu çıkartan ve yine de benim bu kadar alçalabildiğime inanamadığını söyleyen mesajı, beni korkunç biçimde yaraladı ve beni şu soru üzerine derin düşüncelere saldı: "Z. Velidov kim ve benim onunla nasıl bir ilişkim olabilir." Bütün olguları kafamda topladım ve şu sonuca vardım: Z. Velidov , ancak asırların ortaya koyduğu o "hazinelerden" biri, yeterince deneyimi ve tamamlanmış eğitimi olmayan biri, yeni de devrim sırasında bütün halkın milli-özgürlük hareketinin başına geçmeyi başardı. Komünist değildi, ama milli sorunu ortaya koyuşu onun temel yöneliminde bizimkiyle denk düşüyordu ve Z. Velidov'un Kurucu Meclis'teki komünistlerle yaptığı bir listede dile getirdiği bir şey rastlantı değildi: Ufa "Başkır listesinde" Z. Velidov ve yandaşları Tatar-Başkır komünistleriyle, Ş. A. Manatov, A. Şamigulov,

Nurimanov vd.leriyle birlikte yer alıyordu. Bu liste milliyetçilerin (G. Teregulov, Z. Kadıri, Ahtyamov vb.) ve SD'lerin (Halimcan İbrahimov, Baimbetov vd.) iki "Müslüman listesiyle" mücadele ediyordu.

Çekoslovakların tarafından bizim tarafımıza geçmesi kuskusuz onurlu ve samimi bir şey olacaktı. Onun Komünist Parti'ye geçmesi de samimi olacaktı. Eğer onun Marksist dünya kavrayışı ve çalışmasında bir parça kabalık varsa, bunlar düzeltilebilirdi. Eğer onu kendimizden uzaklaştırmamış olsaydık, Doğudaki Komünist Parti'nin en onurlu emekçilerinden biri olacağına inanıyorum. Devrimimizin liderleri onda derin bir saygı uyandırmıştı. Yoldaş Stalin ve yoldaş Troçki'yle ilgili ilk izlenimleri sorulduğunda, içtenlikle şu yanıtı vermişti: "Bunların gerçekten büyük ve onurlu insanlar olduğunu gördüm."

Ama onu neden uzaklaştırdık?

Olguları tarttım ve bunun başlıca nedeninin, Tatar-Başkır Cumhuriyeti fikirleriyle heyecanlanarak, gözlerimi kapatmış ve pasif yaklaşmış olmam olduğunu gördüm. İkinci Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresi'nde eski sol SD'lerin (S. Atnagulov, H. Baimbetov, Hal. İbrahimov, diğerleri), yani Tatar-Başkır Cumhuriyeti ideologlarının Z. Velidov'a karşı yürüttüğü ajitasyonu, bu şekilde Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin en büyük muhaliflerinden birini uzaklaştırdığımızı düşünerek etkin biçimde desteklemiştim. Bu ajitasyon, Zeki Velidov'un kararlı bir biçimde Tatar-Başkır Cumhuriyetine karşı olduğunu açıklamasından sonra başlamıştı (daha sonra Halimcan İbrahimov'un daha en başta onun bize geçmesini sağlamak için çabaladığını, ama işe yaramadığını öğrendim) ve Tatar komünist grupları arasında Tataristan Cumhuriyeti kurma fikri ortaya çıkınca, Tatar-Başkırcılar iki cephede çatışmaya karar verdi: "Başkırcılara" karşı ve "Tatarcılara" karşı. Kuşkusuz, en doğru ajitasyon aracı şu ya da bu grubu milliyetçilikle suçlamaktı, ama Z. Velidov'u karşıdevrimci niyetlere sahip olmakla. Tatar-Başkırcılar örgütü çok güçlüydü, çeşitli yollardan bu sorun çevresinde uzlaşma sağlamayı başardılar. Bize daha sonra solcular da yardım etti, ama Başkırya'da buna ek olarak, "Başkırya"nın güçlenmesine karşı çıkan Rus kulaklığı vardı (Başkırlar onların toprak işçisi konumundaydı). Bu (kuşkusuz yapay olarak hazırlanmış) ajitasyonu destekleyerek, Z. Velidov'a engel olduğunu ve onu Tatar-Başkır Cumhuriyeti'ni kabul etmeye zorladığımı düşünüyordum, hiç de onun Başkırya'dan koparılmasını

düşünmüyordum. İki açıdan yanılmıştım. O şeytan gibi inatçıydı.

Evet, daha sonra hatamı anladım, özellikle de Tatar-Başkırcıların amacını açıkça gördüğüm zaman. Ama artık çok geçti. Z. Velidov Başkırya'dan sürüldüğü sırada, onun peşinden gitme ve yoldaş Stalin karşısında bu sürgünün yanlışlığı üzerine itirazlarımı anlatma olanağından yoksundum. Görüldüğü kadarıyla, yoldaş Stalin de o sırada Z. Velidov ve H. Yumagulov'un A. Şamigulov'la değiştirilmesi konusunda yoldaş Preobrajenski'nin düşüncelerine yakındı.

Ama bu kadar değil. Moskova'ya giderken (o sırada Astrahan iline gitmişti ve gizlenme niyetinden bahsetmemişti), yoldaş Stalin'in eninde sonunda hatasını anlayıp onu Başkırya'da çalışmak üzere geri çağıracağından emin olduğunu biliyordum. Bunu, Başkırya'dayken darbe gerçekleştiğinde, Z. Velidov'un gitmeden önce bana gelip ne yapması gerektiği konusunda bana danışmış olmasından biliyordum. Takip edilmekten korkuyordu. O zaman onu koruma olanağında yoksundum ve yanıtım kısa oldu: "Nasıl istersen."

Kanımca, benim ahlaki sorumluluğum bunu yoldaş Stalin'e bildirmek olacaktı (Z. Velidov'un ona içtenlikle gerçekten inandığını gördüm), ama bunu yapamadım, çünkü yoldaş Stalin bu konuda benle konuşmayı kesti (Bakü'den döndüğü zaman, 1920 kışında); ben de eğer bunu söyleyecek olursam, benim Z. Velidov'la ilişkide olduğumdan kuşkulanılacağından korkarak sustum, bazı yoldaşlar bu konuda benden şüphelendi, hatta suçladı. Onunla ilişkim var mıydı? Hayır.

Eğer ilişkim olsaydı, bugün benim tarafımdan yazılmış, içinde Adigamov'a onunla ilişki kurmasını önerdiğim şifreli mektup olmazdı.

Eğer onunla ilişkim olsaydı, 1920 yılında Komintern Kongresi'nden önce Bakü'de Doğu Halkları Kurultayı'nın toplanması konusunda onun bakış açısını benimserdim. Bunu yapmadım.

Tersine, kongre değil toplantı yapılmasını, Bakü'de değil Moskova'da yapılmasını savundum ve bundan vaktiyle yoldaş Radek de bahsetmiş ve Komintern Yürütme Komitesi'ni uyarmıştı (ama nedense Merkezi Büro sekreteri yoldaş Ş. İbrahimoviç'in daha sonra benim bununla ilgili Komintern Yürütme Komitesi adına gizli yaklaşımımı "kaybetmesi" gerekti ve *Çeka*'da bütün bunlara yönelik tarafsızlığımı kanıtlamam gerekti).

Bütün bunlara dayanarak, şu sonuca, eğer Z. Velidov şu anda bizim mu-

haliflerimizin tarafındaysa, bunda önemli ölçüde suçlu olduğum sonucuna vardığımı yineliyorum.

Bu koşullarda onun orada bulunmasını kabul edebilir miyiz? Elbette, hayır.

Sadece kendimi onun bizim çevremizden çıkarılmış olması konusunda "tesadüfi" suçlulardan biri saydığım için değil, ayrıca onun Basmacılar arasında bulunmasının çeşitli Doğu Cumhuriyetlerine, özellikle de Başkırya'ya çok olumsuz bir örnek oluşturması; Rus yoldaşlarda yerli komünistlere karşı "Z. Velidov hareketiyle ilişkisi var mı ya da ona yakınlık duyuyor mu?" şeklinde doğal kuşkulara yol açması ve yereldeki normal çalışmalar üzerinde olumsuz sonuçları olan bir karşılıklı güvensizlik ve anlaşmazlık doğurması nedeniyle de kabul edemeyiz.

Burada Basmacı hareketini zayıflatmak ve mümkünse, kesin olarak tasfiye etmek isteği de vardı. Bunun Batı Avrupa burjuvazisi (İngiliz ya da Japon) açısından yeni bir müdahale aracına dönüşebileceğinden kaygı duyuyordum.

Z. Velidov'un Sovyet iktidarının tarafına geçmeyi kabul etmesi ve hatasını içtenlikle düzeltme isteğiyle yoldaş Stalin'e gidip kendi hatası olmayan bir nedenle gezgin hale gelmiş kişinin bağışlanmasını istemesinin iyi olacağını düşündüm.

Beni uykusuz gecelerimden birinde yataktan kaldırıp titreyen ellerle "Z. Velidov'la ilişki kur" ... "ama dikkatli ol" diye yazmaya sürükleyen psikolojik motifler bunlardı.

Bana neden hemen bunları MKK'ya anlatmadığımı soruyorlar. Çünkü, birincisi, habersiz yakalandım, ikincisi, o zaman MKK'daki yoldaşların bu soruna aşırı aceleci yaklaştığını düşünüyordum ve eğer hemen söylersem, olasılıkla bana inanmayacaklarını düşünerek tereddüt ettim. Ve ben sorunu bir parça uzatmak istedim. Kısacası, şifreyi yazan da... benim değil, kardeşimin eliydi, ondan "bana şu mektubu yazar mısın" diye rica etmiştim. O, kuşkusuz, hiçbir şey bilmiyordu, kağıdın içeriğini bilmiyordu, ama gerçekten de bazı harfleri tıpkı benimki gibi yaparak yazdı, ama harfler bana ait değildi. İki, dört, yedi kez bu şekilde yazamam. Bu yüzden uzmanlarınız, sevgili yoldaş Peters, işe yaramaz, ne Ufa'da, ne Moskova'da. Onları değiştirmek lazım... Sonuçta ben de reddedebilirdim, o zaman da bunun benim elimle

yazılmış olduğunu kanıtlamak güç olurdu... Ama bunu yapmak istemedim, çünkü daha sonra içtenlikle konuştuğumda, yoldaşların bana inanmadığını gördüm. Ben de herkesle içtenlikli olmaya karar verdim.

Küçük bir sorun daha var. Bana Tatar komünistlerinin takip edildiğinden şüphelendiğimi ve neden bu sorunu yoldaş Stalin'e değil de, yoldaş Troçki'ye götürdüğümü soruyorlar.

İlk soruya gerekli yanıtı verdim. İkinci soru için tek söyleyebileceğim, yoldaş Stalin'in beni kabul etmeyeceğini düşünmemdir, çünkü bana güvenmediğini gördüm, yoldaş Troçki'yeyse Türk ya da Afgan karargahından birine gidemeyeceğim için gittim.

***

Her şeyi söyledim. Hiçbir şey gizlemedim, hatta kendi şahsi yaşamımı bile. Çeşitli devrim sorunlarına ilişkin yaklaşımım konusundaki düşüncelerimi de gizlemedim. Böyle bir yargı önünde, gerçekte nasılsam öyle olmak istedim.

Merkezi Kontrol Komisyonu benim bundan sonraki yazgıma karar verecek. MKK tarafından verilen kararı kabul etmeye hazırım. Adil olacağına inanıyorum.

Ama tek bir şey rica ediyorum: benimle ilgili kararı, anormal gelişimini yansıtan yaşamımın bütün koşullarına, ayrıca Çarlık döneminde ve Ekim Devrimi sonrasındaki devrimci çalışmama bakarak verin. Ayrıca sizden yoldaşlarımdan büyük kısmının, benim devrim sırasındaki ve ondan önceki çalışmalarıma tanıklık edebilecek olanların artık çoktan ölmüş olduğunu (yoldaş Şeynkman ve M. Vahidov kurşuna dizildi, yoldaş Yakubov isyan sırasında öldürüldü, yoldaş Kadraçev ve S. Kaybişev kurşuna dizildi) dikkate almanızı rica ediyorum. Beni, çok geç bir dönemde de olsa, yoldaş D. P. Malyutin , *Narkomnats*, Tataristan Cumhuriyeti kadroları ve yoldaş Stalin de tanıyor.

Beni partiden çıkarmamanızı, sağlığımı düzeltmek için üç aylık bir izin vermenizi ve daha sonra edebi çalışmalarla ilgilenmeme izin vermenizi rica ediyorum. Eski çalışmalarıma dönmek istiyorum ve devrime bu alanda da yararım olacağına inanıyorum...

Parti beni tekrar askeri çalışmaya çağırırsa, neresi gösteriliyorsa orada ön

safta olacağım.

Ama asıl olarak sizden bana inanmanızı rica ediyorum.

İnanç olmazsa, çalışma da olmaz. Kendime inanırsam, iyi çalışırım.

M. Sultan Galiyev.

19/V-1923.

Not: Anlaşılan bir şeyi unuttum. O da neden mektubu Tercümanov aracılığıyla verdiğim sorusu. Mektubu onun aracılığıyla vermemin nedeni, başka verecek kimsenin olmamasıydı. *Narkomnats*'a kendi yayıncılık işleri için gidiyordu ve ben şans eseri ondan, yoldaş Tardjumanov'un belirttiği şekilde, onurlu bir yoldaşın gittiğini öğrendim. Mektubu onunla göndermeye karar verdim. Dahası, mektup şifreliydi.

M. Sultan Galiyev

Bir şey daha rica ediyorum: Başkırya'daki yoldaşlara söyleyin, ... [metin eksik]

Kimim Ben?
Sesimi Duyurmak İstiyorum

Devrimden Önce Çocukluk

Başkırya'da Sterlitamak ilinin bir Başkır köyü olan Şipayevo'da (Rusça adı, sanırım, Belembeyevoy), 1892 yılı 13 Temmuzunda doğdum: annem Aynilhayat (bir Tatar *mürza*'sının kızı) ve babam halk öğretmeni Haydar-Galiya'ydı. Babam bir köyde durmuyor, bir yerden diğerine sürekli göç ediyordu. Bütün yaşamını halk (Rusça) öğretmeni olarak şu yerlerde geçirmişti: Başkır köyü Yauşevo, Başkır köyü Şipayevo (Sterlitamakski ilinde), Blagoveşenski fabrikasında (Ufa ili), Tatar köyü Tersyuk ya da Kızılbayevo (Kadımski il Perm ili), Tatar köyü Nijneye (Ustavo-Bagoryabski eyaleti, Şardinski ili, şimdi Başkırya'da), Başkır köyü Novo-Muslumovo (Zlato-ustovski ili) ... [metinde boşluk] Babamın doğum yeri Karmaskal. Biz doğum yerimize döndüğümüzde ben 11 yaşındaydım (Karmaskali köyüne, şimdi Başkırya'da, yani Sterlitamaksi ilinden).

Başkırya'nın bir ucundan diğerine gerek demiryolundan (Ufa, Zlatoust, Çelyabinsk), gerek at üzerinde (ilk ve en renkli izlenimlerin büyük kısmı böyle oluştu) sürekli yolculuk etmek bende büyük etkiler ve gözlemler bıraktı. Ailem çok yoksul yaşıyordu. Bir sürü çocukları vardı

(on iki çocuk, ikisi çocukken öldü, birisi ergenlikte) ve dar, öğretmen bütçesi yetmiyordu, bunun için babam marangozluk da yapıyor, dolaplar, masalar, sandalyeler yapıyordu, yazın da küçük ölçekte çiftçilik yapıyordu.

...

Babamın maddi durumu, doğduğu köye dönünce bir parça iyileşti: Zamanla ektiğimiz tarla genişledi (4-5 hektar). Ebeveynlerim herhangi bir fiziksel çalışmadan kaçınmıyordu. Babam biçiyor, tırmıklıyor, demet yapıyor, odun kesiyor, hayvan güdüyor, kışın da çocukları eğitiyordu. Annem bütün ev işini yapıyordu: çocuklara bakıyor, yemek yapıyor, çamaşır yıkıyor, dikiş dikiyordu. Eğitimsizdi, bir parça Tatarca "karalıyordu."

Babam da genel olarak iyi ve düşünceli biriydi, ama ev yaşamında bir parça despottu. Özellikle de köye döndüğümüz ilk yıllarda, çok yoksulluk çektiğimiz dönemde (sadece kuru ekmek ve çayla yaşıyorduk). Bu dönem çocuk ruhumun oluşmasının en önemli dönemi olan 11-16 yaşlarımdaydı.

Anneme sürekli hakaret ederdi, ona karşı aşırı haşindi. Bana karşı da aşırı sert davranırdı. Beni sık sık döver ve gücümün yetmediği işler verirdi bana: güçten kesilinceye dek kütük toplamak, odun kesip parçalamak ve kar küremek gibi. Bir bahar vakti, avluyu kardan temizlerken, olduğum yere çöküverdim (sadece 12 yaşındaydım). Alev alev hastalandım ve neredeyse ölüyordum. 11, 12 yaşlarımı genellikle tek bir düşünce kaplıyordu, evden kaçmak. Neden bilmiyorum, ama Rus Devlet Üniversitesi'ne kaçmak istiyordum.

Ama yine de artık babamı seviyorum. Bana emeği ve insan kişiliğine saygıyla yaklaşmayı öğretti. Yoksulları severdi ve hep yardım ederdi onlara. Bunu bana o öğretti.

"Çalış, emek harca" derdi bana hep ve ben emeği sevdim. Daha küçükken odun toplamak için ormanda gezerdim, su için ormanda gezerdim, hasat taşıdım, ekmek yaptım, inek ve atları güttüm, tırmık yaptım vb. Onda bir şeyi sevmedim hiç: İnatçılığını. İnatçıydı ve onun yargısına karşı çıkılmasından hoşlanmazdı. "Yargılanmaktan" da hoşlanmazdı, bense yargılayabileceğimi hissederdim...

Erken dönem çocukluk anılarımdan geriye bir "kurt" ve Başkırya'da yaptığımız yolculuklar sırasındaki yolculuk izlenimleri kaldı. "Kurt"

Terkyuk köyündeki yoksul bir Tatarın oğluydu. Çok yoksuldular. Anneleri yoktu. "Kurt" bizim ev sahibimizin avlusuna gelirdi (biz ondan küçük, ayrı bir izbe kiralamıştık) ve hep ekmek isterdi. Hep ona hırsız olduğu söylenirdi ve öfkeyle dövülürdü. "Kurt" 12-13 yaşlarında bir çocuktu, yırtık pırtık elbiseliydi ve ayakkabısı yoktu. Çocuklar üzerine saldırıp döverlerdi onu. Ona üzülürdüm, ondan küçük, 5-6 yaşlarında bir kızkardeşi vardı. Kirli, üstü başı yırtık, tüylüydü, bitlerini yerdi. Çocuklar hep uzak dururdu ondan. Ben de acırdım. Bir yaz yanımda kızla birlikte onlara gittim. Babam onlara bir ev yapmıştı, 3-4 arşın uzunluğunda ve genişliğinde olan, küçük bir girişi olan bir izbe. "Kurdun" ve kızın babası duvarları bitirmişti. Ben de onlara yardım etmeye koyuldum. Dört kişi çalıştık. "Kurt" ve kızkardeşi ve de babaları bir "evleri" olmasına çok sevindi. Ben de sevindim. Akşam oluncaya dek onlarla kaldım. Yemek yemek istedim, ama tabi onlarda bir şey yoktu. Babalarının tek bulabildiği bir parça ekmekti ve aramızda paylaştırdı. Nasıl da lezzetliydi!

Evet gittiğimde, kızkardeşlerim onlara gittiğim için bana hakaret ettiler. "Bitlendin" dediler.

Yolculuklardan bende kalan izlenimler arasından şu ilginç olay aklımda kaldı. Yolculuk sırasında bir Başkır dağ köyünde konakladık. Küçük bir köydü, toplam birkaç avludan ibaretti ve çok yoksuldu. Sazlıklardan birkaç yurt vardı. Büyükler kampta dinlenirken ben gezindim, yanıma yarı çıplak Başkır çocukları geldi ve "Tatar.. Tatar.. Karga atar" diyerek benimle alay etmeye başladılar. Alaya karşılık vermeyi düşündüm, ama yakında duran "hasımlarımı" bile yakalayamadım, bu arada bir yana çekilip taş topladılar ve beni "bombardımana" tuttular. 10 yaşındaydım, Başkır çocukların en büyüğüyse en fazla 7 yaşındaydı, beni ağlar halde bırakıp kaçtılar. Öyle çok taş atmışlardı ki, sadece kafama birkaç kez gelmişti.

Aklımda üç tane yaşlı Tatar kadını da kaldı: Hummeyti, Kartçibi-abi, Azas-abi. Eve, anneme gelip konuşur, gevezelik ederlerdi. Çorap yamarlar ve nasıl kötü yaşadıklarını anlatırlardı. İçlerinden biri duldu ve "urusların" (Ruslar) kocasını nasıl öldürdüğünü anlatırdı. Hum-meyta-abi tedavimizi yapardı: Çocuklardan herhangi biri hastalanacak olursa, onları üfler ve kapının kolunu yıkadığı (kötü ruhlara ve kem gözlere karşı) suyu içirirdi. Çocuk belleğimde, bir de Tersyuk köyünde ... [metinde eksik]

bütün köyü aramıştık. Bu köy at hırsızlığıyla ve "ana yoldaki" haydutlarıyla ünlüydü. Bir keresinde *mujik*'ler arasındaki konuşmalara kulak misafiri olmuştum, kimin nerede, ormanda ya da anayolda nasıl kaçtığı, kimin öldüğü, nelerin çalındığı ve bütün bunların nasıl olup bittiğinden bahsediyorlardı.

Aramalar sırasında başta muhafız giderdi, peşinde yüzbaşı, onbaşı ve bütün ayak takımı. Yine de hırsız bulunamazdı.

Okumaya 6 yaşında başladım, yeterince hazırdım. İlkokulu "teşekkürle" bitirdim. Liseye ya da gerçek bir eğitim kurumuna beni gönderemediler, devlet hesabına da kabul etmediler. Bu yüzden 11 ila 15 yaşlarımda köy mektebinde okuyup Müslüman eğitimimi "tamamladım." 5 güzel yılım sıkıntılarla geçti. Mektepte yeni hiçbir şey öğrenemedim, öğrenemezdim de, bu karışık bir eğitim yöntemine sahip yarı dini okuldu. Orada Kuran'ı bütün tefsirleriyle hatmettim, Fars diliyle yazılan Arap gramerini ve bu tür saçmalıkları hatmettim.

Eğitimimin ilk yılında, öğretmenimin, benim hatalarımı düzeltmek isteyerek, herkesin önünde değnekle cezalandırması da beni moral olarak yıprattı (bedensel ceza Müslüman okullarında yaygındı).

Ama yine de bütün bu yıllar kendi gelişimim için yararlı oldu. Okumayı çok seviyordum ve bu yıllarda babamın bütün kütüphanesini okudum: neredeyse bütün Rus klasiklerini, yabancı yazarlardansa Walter Scott, Alexander Dumas, Mayn Rid vb. Özellikle Korolenko, Zagoskina, Mamina-Sibiryaka, Lermontov ve Gogol'ü sevdim.

Kütüphanede bulunan edebi eserler bitince, popüler bilim edebiyatını okumaya çalıştım (Lunkoviç ve başkalarının yayınları) ve 1917 yılında 15 yaşında Kazan Tatar Öğretmenlik Okulu'na (seminer) başladığım zaman, orada öğretilenleri kavramaya tamamıyla hazırdım, ama bu deneyim ağır oldu: Resmi hesaba göre 100 kişiden sadece 3 kişi kabul edildi.

Bir süre geri döndüm.

Bana lisede ya da başka bir orta eğitim kurumunda verilmeyen şey, beni korkunç biçimde boğuyordu. Bilmeye büyük bir açlığım vardı. Dahası, anne tarafından akrabalarımızın çocukları: onun kardeşinin çocukları, kardeş ve amca çocukları, yaşıtlarım devlet liselerinde, gerçek okullarda ya da *Kadet* kolordularında okuyorlardı. Yazın da hepsi benim dedemin

çiftliğine giderdi. Mutlu, neşeli, süslü, her şeyle barışık, erkekler kadınlara, kadınlar erkeklere özen gösteriyor.. Kendilerini mutlu ve hoşnut sayıyorlardı.

Üç dört kez ben de annemle birlikte onlara çiftliğe gittim. Babam gitmek istemedi. Onu ne zaman çiftliğe misafirliğe çağırsalar, geri çevirirdi. Bu yüzden annemle hep tartışırdı. Annem babama ailesine saygı göstermediği için gücenirdi. Önceleri babamın neden böyle ısrar ettiğini anlamazdım. Sonra anladım. Annem *mirza*, yani soylu kızıydı, babamsa basit bir *mişar* (*meşeyak*) oğluydu. Bunu da sık sık babamın yüzüne vuruyorlardı.

Ve işte, çiftlikteyken benimle akrabalarım arasındaki farkı anladım. Hepsi Teregulovlar, Yenikeyevler, Mamseyevler ve Canışevlerdi - yüksek soydan geliyorlardı. Bense, kızkardeşim ve ağabeyimse... Biz *pleb* soyundandık: *mişar*'lar.. Bu yaşanımın 11 ila 15. yılları arasında oldu.

Masada herkes toplandığı zaman, kim kimin soyundan, kimin aile adı Çarlık defterinde yer alıyor ve kim ne için soyluluk almış, bunları tartıştıklarını hatırlıyorum... Biri Grozni'den almış, diğeri daha sonra, biri Çarlar adına kırbaççılık yapmaktan, diğeri de başka birtakım "hizmetlerden."

Dinleyip sesimi çıkarmadım.

Benim soyum konusu açıldığı zaman, genellikle birisi alaylı bir şekilde şöyle derdi: "Onun soyu bizimkilerden kat kat şanlı: O *mişar*." Hepsi kahkahalar atardı ve içlerinden hiçbirinin akımla bu "şakayı" kesmek gelmezdi.

Ama bu "şaka" benim çocuk ruhumun derinlerinde bütün bu şakalara karşı derin bir hınç uyandırırdı.

Oyun oynadığımız sırada sürekli *pleb*'liğimi yüzüme vurur, hep öyle bakarlardı.

Buna fiziksel yetersizliğime yönelik alaylar da eklenirdi (yumurtalıklarımdan biri doğuştan içeride kalmıştı, ayrıca *inguinal rupture* [kasık fıtığı] hastalığım vardı.)

Bunun dışında kötü giyinirdim. *Kalsonov*'um [kalın pantolon] yoktu, külot pantolonumla gezerdim. Çıplak gövdeme bir ceket geçirirdim.

Böylece, dedemin çiftliği benim için ilk ve gerçek bir okul oldu, bana

sınıfsal nefret hissini yaşattı.

Ah, o dakikalarda babamı ve onun Tau Baş'a (çiftliğin adı buydu) yönelik nefretini çok iyi anlardım. Ve bir *mirza* değil de, basit bir *mişar* olduğuma sevinirdim.

Tau Baş'lılardan biri bizim köye geldiği zaman yaşadığımız bir olayı hatırlıyorum. Köylü çocuklarla ormanda gezip böğürtlen arıyorduk. Tau Baş'lılardan biri, Mahmutka da bizimle gelmişti. Mahmutka bana sataşmaya başladı. Benden bir yaş küçüktü, ama daha iri, güçlü ve sağlıklıydı. Benimle alay etmek istediğinden, bana *mişar* dedi. Bu da onun başına bela oldu, çünkü bütün çocuklar da *mişar*'dı, beni desteklediler. O zaman ben alay ederek çocuklara, *mirza*'ların nasıl yaşadığını, nasıl hava attıklarını ve kendilerini nasıl büyük gördüklerini, ama sadece sülük olduklarını anlatmaya başladım.

"Beyaz ekmek, tereyağı, yumurta yiyorlar," dedim çocuklara heyecanlı bir sesle, "ve hiç çalışmıyorlar: Sadece yiyip oturuyorlar."

"Evet, çünkü bizim beyaz kemiklerimiz var, sizinse kara. Bu yüzden beyaz ekmek yiyoruz biz," dedi Mahmutka.

Ve, gülerek, çocuklara bizim nasıl yoksul yaşadığımızı ve nasıl başka türlüsünü hiç bulamayacağımızı anlatmaya başladı.

"Bunlar kara ekmek ve kara bulamaç yiyorlar," diye bitirdi kibirle.

"Ama biz hepimiz kara ekmek yiyoruz," dedim ona açıkça.

"Evet, biz hepimiz kara ekmek yiyoruz..." diye yineledi ardımdan köylü çocuklar.

Mahmut öfkeden ne yapacağını bilemedi, bana saldırdı, ama var gücümle boynuna atıldım. Gömleğimin yakasını kopardı. Bense onun rütbelerini söktüm (bir *Kadet*'ti) ve yere attım. Çocuklar beni korumak için atıldı ve kibirli Mahmutka'yı acımadan dövdük. Ağladı. Bu benim hasımlarımla yaptığım ilk sınıf savaşımdı. O zaman 14 yaşındaydım.

O vakitten sonra dedemin çiftliğine bir daha gitmedim. Ama soylu çocuklardan nasıl daha akıllı olacağımı bilemiyordum. Şehre, okumaya gitmeye can atıyordum. Ama bana izin vermiyorlardı. Gece gündüz acı çekiyor, üzülüyordum. Bazen geceleri uyanıyor, acı gözyaşları döküyordum. Lermontov'un *Mtsıri*'si benim biricik tesellimdi. Onun şiirlerini okurdum.

Kafkaslar'ın vahşi çocuklarının bağımsızlık için savaştıkları şiirleri ve uzak hayallere dalardım. *İsmail Bey*, *Hadum Abrek* ve diğerleri, *Mtsıri* gibi sevdiğim kahramanlardı.

Gençlik

Gençliğim Öğretmen Semineri'nde geçti. Orada iyi bir eğitim aldım. Sınıfın hep birincisi olurdum. Okulu da birinci olarak bitirdim. Öğretilen konular arasında edebiyat ve doğal bilimleri, psikolojiyi severdim. 16 yaşımda gerçek bir ateist haline gelmiştim. 15 yaşımdan sonra edebiyat çalışmalarıyla ilgilenmeye başladım. Sınıfta okurken, L. N. Tolstoy'un ahlaki nitelikli iki öyküsünü Tatarcaya çevirdim: *Ateşi Bırakırsan, Söndüremezsin* (*Ostupisʹ Ogon, Ne Postupiš*) ve *Mum* (*Svečka*). Bu son öyküyü uyarlayarak çevirmiştim. Ona *Ne Ekersen Onu Biçersin* adını verdim. Bu çeviriler Kazan'da Karimov kardeşlerin yayınevinden yayınlandı ve ilki için 4, ikincisi için 1 gümüş ruble kazandım. Benimle yayınevi arasında yapılan sözleşmede, eserimi yayınevinin uygun gördüğü miktarda basması için verdiğim yazılıydı. Ama bu para benim için çok fazlaydı. (Babam beni parayla şımartmamıştı. İlk eğitim yılında 1 ruble göndermiş ve tatilde eve yolculuğum için 3 ruble göndermişti. İkinci yıl 3, üçüncü yıl 5 ve dördüncü yıl 10 ruble vermişti. Zaten parası da yoktu: İlk yıl beni Kazan'a götürdüğü zaman, eve zar zor dönmüştü. Samara'dan Ufa'ya mal vagonunda atların arasında "tavşan" gibi gitmişti).

Aynı yılın baharında Mark Twain'in *Prens ve Dilenci*'sini çevirdim. Ama bu çeviri, halk dilinde yazılmış olduğu söylenerek geri çevrildi (...)

İspanyolların Fransızlarla savaştığı döneme ait iki hikaye daha çevirdim. Ama yayıncılar hoşlanmadı.

"Bize böyle şeyler lazım değil: bunlarda gavurlardan bahsediliyor."

Üzüldüm ve çevirilerimi ateşe attım (onlar için bir ay çalışmıştım).

İkinci sınıfta, 16 yaşında, Veresayev'in kolera salgını dönemini anlatan, sanırım *Masum Suçlu* (*Bez vini vinovatiy*) adlı bir öyküsünü çevirdim. Ama yayıncı çeviriyi kaybetti.

Üçüncü sınıfta Başkırların yaşamına dair *Başkırın Yanında* (*Okolo Başkir*) adlı bir öykü yazdım, ama (Tatar) yayıncılar onu kabul etmedi, çünkü birincisi, orada kazan Tatar orta sınıf entelijensiyasını bir "şair" şahsında

alaya alıyordum, hem de ikincisi, sansürden korkmuşlardı, çünkü devrimci bir içeriği vardı ("doğanın çocukları" Başkırlar tasvir ediliyor ve onlar milli uyanışa çağırılıyordu). Bu öyküyü hâlâ saklıyorum.

Dördüncü sınıfta (18 yaşında) Zagoskin'in şehir yoksullarının hayatı üzerine olan *Ocağın Başında* (*Pered Neçkoy*, Ufa'da Karimov tarafından yayınlanmıştı) adlı öyküsünü *Kukla-Baş* takma adıyla çevirdim.

Edebiyat çalışmalarının yanı sıra, okurken (özel) ders verdim: okulun üçüncü sınıfındayken, iki Tatar muallimini öğretmen olarak sınavlara hazırladım.

Öğretmenlerim arasından üçü aklımda kaldı (bende iz bıraktı): Rusça öğretmeni Ya. H. Yakimov (bana Rus dilini ve edebiyatını sevmeyi öğretti, hitabet sanatını ondan öğrendim), tarih öğretmeni Traubenberg (bize tarih üzerine neredeyse hiçbir şey öğretmedi, ama hikayeler ve deyişlerle onun insani kısmını gösterdi, bize tarihin gerçeğini anlattı. Bu arada bizi ekonomi politikle de tanıştırdı. Okulu bitirdiğim zaman ona veda ederken, ellerimi tuttu, bana içtenlikle bir öğüt verdi: "Ekonomi Politik oku")... ve Bryuhanov'un kardeşi V. P. Bryuhanov (pedagog), akıl ve bilgisiyle önümüze zengin ufuklar açan, onurlu ve samimi biriydi. Harika bir psikologdu.

Okul toplantılarında konuşmalar yapardım. Gösterilerde kadın rolü oynardım (kısa boyluydum ve bu işe uygun bir sesim vardı). Artistik yeteneğim vardı ve çoğu kimse bana sahne sanatları yolunda devam etmemi tavsiye etmişti. Fırsat olmadığından buna kalkışamadım. Jimnastiği sevdim ve bu konuda başarılıydım.

Sosyalizm le ilgili ilk derslerimi yine bu okulda aldım. Öğretmenlerim A. Nasıbullin (Astrahan'dandı, şu anda Kazan'da, Tatar *Tsevetuprom* [Merkezi Veteriner Müdürlüğü] Kurul Üyesi) ve .. Auhadi İşmurzin'di (sanırım şu anda, ya *GPU*'da tutuklu ya da Basmacı hareketine katıldığı için kurşuna dizildi). Onlar 1905 yılını çok canlı bir şekilde hatırlıyorlardı. Nasıbullin 1905 Devrimi'ne doğrudan katılmıştı. Ama İşmurzin gerçekçi-devrimci olmaktan çok hayalperest ve romantikti ve daha sonra milliyetçilik yoluna saptı. Bana verdikleri kitap ve broşürler sayesinde, bilimsel sosyalizm kuramıyla tanıştım. Onu kolayca benimsedim. Öğretmen Okulundan mezun olduğum sırada onu kavramış ve özümsemiştim.

Genel olarak Tatar Öğretmen Okulu bana çok az şey sağladı, okuldan mezun oluncaya dek kendi kendimi geliştirdim.

Gelişimim için karakteristik olan izlenimler arasında, okul yaşantımdan aklımda kalanlar şunlar:

Büyük çoğunluğu Başkırya'dan gelen Başkırlar eğitim görenlerin neredeyse yarısını oluşturuyordu, buna karşın saf Başkırların oranı yüzde 25-30'du. Başkırlar aşırı yoksuldu, ama çok istekli ve özellikle de devrimciydiler. 1907 yılında Başkır öğrencilerden birinin, Aznabayev diye birinin, bütün okulda, hatta küçük sınıflarda grev düzenlediğini, eğitim koşullarının düzeltilmesini talep ettiğini hatırlıyorum. Koşullar iyileştirildi, ama Aznabayev okuldan atıldı. [Eğitim görenlerin] büyük kısmı hastaydı, genellikle tüberkülozdu.

"Asilerin" atılması. 1907 yılında da bazı isyanlar oldu. Duşkin diye biri; iri yarı, kırmızı yanaklı, hep gülen biri; isyan etmişti. Öğretmenle kavga etti. Grev çağrısı yaptığı için Naberejniye Çelni Menzelinski kantonundan bir işçi de atıldı.

Knez Kudaşev. Benimle birlikte girdi okula ve kendi parasıyla okudu. Yoksul düşmüş Tatar *Knez*'leri Kuşayev'lerin soyundandı. Okula girerken sınavlarda başarısız olmadığım için bana karşı öfkeliydi. Kendisi 5 yıllık lise eğitimi almıştı, ama okula sonuncu girmişti. Topaldı, çarpık elleri vardı ve konuştuğu zaman kekeliyordu. Benim belleğimde yer etti, çünkü birincisi, okulda benim ispiyoncu olduğumla ilgili dedikodular yayıyordu, kendisiyse gizlice öğrencileri ispiyonluyordu. Ben ispiyoncu olmadığımı kanıtlayamadım ve bütün yıl bana kuşkuyla yaklaştılar, hatta bazıları bana "dersimi vermeye" kalkıştı. O zaman çok güçsüzdüm ve kısa boyluydum (*pire* diye benle dalga geçerlerdi). Başka herkes iri yarıydı ve ben onlardan çok korkardım. Beni ispiyoncu sanarak öldüreceklerini sanırdım.

İkincisi, *Knez* Kudaşev'in aklımda kalmasının nedeni, onun üvey kızkardeşi olan ilk karımın (Rauza Çanışeva), çocukken onun tarafından 4-5 yıl (9 ila 13-14 yaşlarına dek) tecavüze uğramıştı. Bunu çok daha sonra, evlenmeden önce öğrendim.

Öğretmen Vasilyev. O da aklımda kalmış (3. sınıftan), çünkü bir şeyler yazarken sürekli onunla mücadele ederdim. Düşüncelerimin tuhaf ve bağımsız hali nedeniyle benden hoşlanmazdı. Ve 4. sınıfta yazdığım bir

şeyde Lermontov'un *Peçorin*'ini ve Puşkin'in *Yevgeni Onegin*'ini sınıfsal ahlakın saf sınıfsal bakış açısından eleştirdiğim zaman, neredeyse bütün defteri kırmızı kalemle çizdi ve bana geri vermedi, onu ancak okuldan çıktıktan sonra alabildim.

Okuldan Sonraki Yaşam

Okulu 1911 yılında bitirdim. 1911-12 ve 1912-13 yıllarında önce Tatar köyünde (Novo-Atzitarov), daha sonra Başkırya'daki [Eski] Tatar (Staro-Atzitarova) köyünde öğretmenlik yaptım. 1912 yazında yaz pedagoji kursları için Moskova'da bulundum. 1913 yılında Ufa il *Zemstvo*'sunda [Toprak İşleri Dairesi] Ufa ilinin Müslüman milli okullarını incelemek üzere bulundum. Benim ilk yeraltı çalışmam o zaman başladı (bundan biraz sonra bahsedeceğim). Eyalet *Zemstvo*sunda çalışmak istedim, ama Halk Eğitimi Bakanlığı benden Öğretmen Okulu'nda kullandığım öğrenci yardımını ödememi istedi (600 ruble) ve ben köye dönmek zorunda kaldım. Bir yıl Sterlitamak ilinde okul dışı eğitimi, aynı zamanda bölge kütüphanesini idare ettim. Bu bölge birkaç ilçeyi içeriyordu. Burada bulunmamdan köylüler arasında ajitasyon yapmak için yararlandım. Bu kütüphane *Zemstvo* tarafından açılmış, Rusya'nın ilk Tatarca halk kütüphanesiydi. 1914 yılının ortasında, Müslümanların halk eğitim il dairesini idare etme görevi için Orenburg il *Zemstvo*'suna çağrıldım, ama gidemedim, çünkü tekrar öğretmenliğe dönmem gerekti. Savaş başladı, örgütümüz dağıldı ve ben Ufa ilinin Şaripovo Başkır köyüne öğretmenlik yapmaya gittim. Bu sırada evliydim ve ikimiz de öğretmendik. Bir yıl öğretmenlik yaptıktan sonra, Bakü'ye gittik. Orada devrimci çalışmalar yapmayı düşünüyordum, ama bunu istediğim ölçüde yapmayı başaramadım.

Bunun nedeni, Bakü'de çok ağır maddi koşullara düşmüş olmamızdı.

Oraya ünlü Bakülü milyoner Tagiyev tarafından açık Müslüman kadın lisesinde öğretmenlik yapmaya çağrılmıştık (gazetede lise için müfettiş, gözetmen ve öğretmenlere gerek olduğu ilanını okumuştuk). Bakü'ye gidince neredeyse tam anlamıyla sokakta kaldık. Giderken bütün varlığımızı sattık, ama sandalye, sedir vb. satışından elimize geçen para yola ancak yetti. Yanımızda karımın annesi ve yeni doğmuş çocuğumuz vardı. Bakü'de hayat çok pahalıydı. Otel odaları da, evler de pahalıydı. Karım

sonunda coğrafya öğretmeni olarak kabul edildi, ama ayda 60 rubleden az para veriyorlardı. Bu paradan 30 rublesini eve ödememiz gerekiyordu. Geri kalan ancak ekmek almaya yetiyordu.

Ben iş bulamadım. Tagiyev'i şikayet edecek bir yer yoktu: Orada bütün güç ondaydı. Bana başka bir iş vermelerini rica ettim. Bu işi bulamadılar. Muhabirlik alanında deneyim sahibi olduğumdan, *Kaspiya* (*Hazar*) gazetesinin çalışanı olarak kabul edilmeyi rica ettim. Müslüman çalışanlarının olduğunu söyleyerek almadılar. Ancak 3 ay sonra yerel gazeteler olan *Baku* ve *Kavkazskoye Slovo* (*Kafkas Sesi*) gazetelerinde Müslüman yaşamı ve Müslüman basınından haber vermek üzere iş buldum. Bu gazete, tanınmış Bermişev'lerin başında bulunduğu Ermeni burjuvazisi tarafından yayınlanıyordu. Gazetelerinde yerel Müslüman hayatını haber etmeleri zorunluydu. Ama çalışanları yoktu, çünkü yerel Müslüman basım işçilerinden kimse "Ermeni gazetesine" girmek istemiyordu. Bu da Tatarlar ve Ermeniler arasındaki milli çatışma nedeniyle oldukça anlaşılır bir şeydi. Bunlar 1915 yılında (Sonbaharda) Kafkas cephesindeki savaşın en ateşli zamanında oluyordu. *Baku* gazetesi açıkça Türkofobik ajitasyon yapıyordu.

Ermeniler beni kabul ettiler, çünkü ben Kazan Tatarıydım, belki de *Baku*'nun editörü Rus Startsev'di, o kabul etmişti beni. Gazetede maaşlı değil, haber başına çalışıyordum. Ayda ortalama 50-60 ruble, bazen daha fazla kazanıyordum. Müslüman bölümünü idare ediyordum.

Ama ilk çalışma ayımda durumumu umutsuz bir hal aldı. Tatarlar Ermeni gazetesinde çalıştığımı öğrenince bana Ermeni casusu gibi bakmaya başladılar. Yazışlerinin Ermeni çalışanlarının bir kısmı da tersine beni Tatar casusu olarak görüyordu.

Şu ilginç olayı hatırlıyorum.

Kaspiya'yla rekabet edebilmek için Tatar gazetelerini akşamleyin eve götürmem gerekiyordu (gazeteler akşam çıkardı), böylece gazete için haberleri vaktinde hazırlayabiliyordum. 3-4 gün sonra akşamleyin *Sadon Hak* gazetesinin yazışlerine gelip gazetenin çıkışını beklemeye başladığım sırada, birden beklenmedik bir biçimde sokaktan gazeteye taş yağmuru başladı. Hemen bölmelerin arkasına gizlenerek taşlardan kurtuldum. Yazışlerinde benden başka kimse yoktu. Parçalanan camların gürültü-

süne baskı bölümünden işçiler koştu. Ama sokakta kimse görünmüyordu.

Ama bunun ne demek olduğunu hissettim. Bu bana yönelik sessiz bir uyarıydı.

Daha sonra bana yönelik bu güvensizlik geçti. Tatarlar Müslüman hayatını haber yaparken tümüyle nesnel olduğumu görüp sakinleştiler. Hatta Müslüman gazetelerinin çoğu (*Basiryat*, *İkbal*) *Baku* gazetesinde Müslüman hayatının ve basınının, *Kaspiya*'nın bu konuyla ilgilenen bir dizi çalışanının olmasına karşın, *Kaspiya*'ya göre çok daha tam ve açık bir biçimde aydınlatıldığı şeklinde makaleler çıktı. Bazı Müslüman gazeteciler devrimden önce, bana, benimle birlikte çalışmak istedikleri, Rusça olarak yayınlanacak bir Müslüman haftalık dergisine editörlük yapmamı bile teklif ettiler.

"Maaşlı" bir işi çok daha sonra bulabildim: 1916 yılında. Bakü Şehir Duması'nda ticari-ekonomi temsilciliği yaptım. Bana Rus yoldaşlardan biri, *Kaspiya* gazetesi çalışanı olan Kalmıkov diye biri, yardım etti (Anarşistlerle çalışıyordu).

Baku yazışlerinden zamanla uzaklaştım, çünkü yazışleri Ermeni çalışanların eline geçti, onlar nedense gazetelerinin sayfalarından Müslüman hayatının haber yapılmasını istemiyorlardı.

Gazetede çalışmak, özellikle ilk zamanlarda, benim için zor oldu, çünkü Azeri dilini bilmiyordum, edebi diliyse içinde bir sürü İran ve Arap sözcükleri içeriyordu. Sözlükler yardımıyla çalıştım.

Şubat Devrimi'nden sonra Bakü'den Petrograd'a geçtim (Mayıs'ta).

Edebi Çalışmam

Daha önce belirttiğim gibi, edebi çalışmalarım 15 yaşında L. N. Tolstoy'dan Tatarcaya yaptığım çevirilerle başladı. Okuldan çıkmadan önce gazetecilik yapmaya başladım. Çalışmalarım.... [Metinde eksik] *Ufimskiy Vestnik* gazetesinde, Sterlitamak ilinin (Duvan-Tabinsk bölgesi) *Zemstvo* memurlarından birinin açlık çeken köylülere tohum dağıtılması sırasında görevini kötüye kullandığını ortaya çıkardım. Bu 1911 yılında oldu. *Zemstvo* memuru (Degtyarov diye biri) bu yüzden işinden oldu.

Bu gazetede 1915 yılına dek, Bakü'ye gitmeden öncesine dek *Suhoy*, *On*, *Karmaskalinets* vb. takma adlarla çalıştım.

1913-14 yılında Tatar gazetesi *Torınış*'a katkıda bulundum, halk eğitimi ve kooperatif üzerine makaleler yazdım.

1913-14 yılında Petrograd'da Said Gabiyev (Dağıstanlı, şimdi komünist) Rusça olarak yayımlanan *Müslüman Gazete*'sinden Rusça olarak yazılmış şiirsel eserlerimi yayımladım. Orada *Başkır Kadını*, *Siste* gibi küçük öykülerimi ve düzyazı şiirlerimi yayımladım: *Ben-İnsan*, *Akort*, *Serap* (*O*), *Yarım Kalan Şarkı* (sansür şiirin sadece yarısına izin verdi, ikinci kısmı, *Yarım Kalan Şarkı* ise çıkarıldı. O gerçekten "yarım" kaldı. Bu kısım savaş ve isyan çağrısıydı.) *Kavga Elması* vb. *Kulkı-Baş* takma adıyla yazıyordum.

Bütün bu eserlerimi tek bir düşünce kızıl bir iple birbirine bağlar: Derin bir üzüntü ve yaşam hoşnutsuzluğu, "Hürmüz olmak" arzusu - insanları "Hürmüz insanlara" (tanrı insanlara) dönüştürmek ve onlara "... Hürmüz değil, insan oldukları" bilincini vermek arzusu.

Ayrıca o yıllarda (1912-13) Moskova gazetesi *Halk Öğretmeni* dergisinde *Halkın Oğlu* (*Vse o tom je*) ve *Tatar Öğretmen* (*Voprosi Prosveşeniya Sredi Musliman*) takma adlarıyla çalıştım.

Bakı ve *Kaspiya* gazetelerindeki gazetecilik çalışmamdan bahsetmiştim. *Kaspiya*'da Şubat Devrimi'nden sonra iki ay haberci olarak çalıştım.

Şubat Devrimi'nden sonra, ayrıca Ekim Devrimi'nden sonra da Kazan Müslüman Sosyalist Komitesi yayın organı *Kızıl Bayrak*'ta etkin rol aldım. 1918 yılındaysa aynı organın *Krasnoye Znamya* adını taşıyan Rusça yayınında çalıştım (ancak 7 sayı çıkarmayı başarabildim, çünkü Kazan... [Metinde eksik]

Sosyalist Komite ortak parti komitesiyle kaynaştı. Bu gazetede tek başına çalışıyordum. Makaleler yazıyor, yayınlanacak malzeme topluyor, görüşmeleri yapıyor, düzeltmeyi yapıyordum vb.

Jizni Natsionalnastey'de çalıştım. Makaleler yazdım. *Çeka*'nın emriyle 1921 yılında *Müslümanlar Arasında Din Karşıtı Propaganda Yöntemleri Üzerine* makalesini yazdım (ayrı bir broşür olarak yayınlandı).

Kendi edebi çalışmalarımı, özellikle düzyazı ve şiir alanında olanları geliştirmeyi başaramadım, çünkü araya Ekim Devrimi girdi. Buna karşın, devrime kendimi adarken, proletarya iktidarı güçlendiği zaman, tekrar en sevdiğim çalışmaya döneceğimi düşündüm.

Oruciyev Cinayeti

Eğer bu cinayeti (1918 Baharı) neden işlediğim sorusu üzerinde durmadan, kendimi tam olarak aklanmış saymayacağım.

Çeka Tataristan Cumhuriyeti'ni (1920 yılında) ilan etmeye karar verdiği zaman, Batı Cephesine gelen yoldaş Stalin bana sordu: *Sovnarkom* Başkanı olarak Tataristan Cumhuriyeti'ne gitmek ister miydim ve yanıtı beklemeksizin şunu ekledi:

"Oralarda Sizin Doktor Oruciyev'le olan yaşadıklarınız unutulmadı mı?"

O zaman kendi kendime düşündüm: "Ölüleri neden diriltmeli" ve yanıt verdim:

"Hayır, istemiyorum..."

Ve yoldaş Said Galiyev'i önerdim.

Şimdi bu ölüyü "diriltmem" gerekiyor, çünkü bu cinayet yaşamımda büyük bir öneme sahip.

Neden bu cinayeti işledim?

İşte şu yüzden.

1913 yılında, Ufa'da yeraltında çalışırken, bir Tatar kadınıyla tanıştım. Adı Rauza'ydı. Çok zekiydi ve literatürü ve bildirileri dağıtarak ya da saklayarak çalışmalarımıza çok yardımcı oldu. Onu ateşli ve hoş bir şekilde sevdim. O da bana karşılık verdi. Ve ona sevgimi açıkladığım zaman, büyük bir üzüntü ve gözyaşlarıyla çocuk ruhunun trajedisini anlattı bana. Bana altı yaşından beri erkeklerin ona işkence ettiğini anlattı: önce yetimhane çocuklarının (babası orada öğretmendi), sonra 11-12 yaşlarında yetişkinlerin. Ondan beş altı yaş büyük olan üvey kardeşinin ("*Knez*" Kudaşev) ona nasıl tecavüz ettiğini dehşetle anlattı.

Onunla evlendim.

Ve kötü çocukluğunu hatırladığı zaman, onu teselli edip sakinleştirdim.

Şubat Devrimi'nden sonra Kazan'a Müslüman Kadınlar Kongresi'ne gitti, buraya gitmek üzere (Ekim Devrimi öncesinde yapılan) Tüm-Rusya Müslüman Kadınlar Delegeleri Toplantısı tarafından seçilmişti.

Ben Petersburg'a gittim. Yazışıyorduk. Kazan'a giderken ona uğradım. Bu 1917 yılının Temmuz ayının sonunda oluyordu. Ve beni aldattığını öğrendim.

"Kiminle?"

"Bir tüccarla?"

"Evet... Bir öğrenci..."

"Kim o?"

"Bu kadarı yetmiyor mu sana?..."

"Hayır..."

Ama söylemedi.

Ondan ayrıldım. Paramparça bir kalple: Sonuçta bu benim ilk aşkımdı. Bir çocuğumuz vardı.

Daha sonra Kazan'dayken bana geldi.

Onu affettim ve tekrar birleştik.

Ama bu birlik sayılır mıydı?.. Kuşkusuz, hayır...

"Neden kendini başkasına verdin?"

"Çünkü sen beni tatmin etmiyordun..."

"Ne zamandır?"

"*İlk günden beri*..."

"Neden bunu söylemedin?.."

"Sen kötü olma diye..."

Ondan boşanmadım: Yoksa, daha da kötü duruma düşecekti.

Bir yıl acı çektim. Kendimi cehennemde gibi hissediyordum.

Neden?..

Çünkü... Çünkü onun bildiği, ama anlaşılan benimle birlikte ölecek bir sır vardı.

Daha sonra bu tüccarın kim olduğunu öğrendim. Bu bir öğrenciydi. Uzun zaman düşündükten sonra onu öldürme kararına vardım

Neden?..

Çünkü ben "yaşamak" istiyordum. Ama öldürülmüştüm - ahlaki olarak, ruhsal olarak, psikolojik olarak.

Şöyle düşündüm:

Ona dokunmaya cesaret eden, bunu yapmadan önce, küçük düşüreceği ve inciteceği kişinin onu affetmeyeceğini bilmeli. Anlaşılan böyle yapmamıştı. Bunu yapmış olsa da, anlaşılan, başına bir şey gelmeyeceğine inanmıştı.

Ona böyle düşünme hakkını kim veriyordu?

Kimse...

Öyleyse, aptallığı yüzünden cezalandırılmalıydı.

"Bunu yapmazsan, insan değil, paçavra olacaksın" - böyle diyordu benim iç sesim.

Bu öğrenciyi buldum. Moskova'ya gittim. Ama dairesine cebimde bir *Browning*'le gittiğim zaman (evde yoktu), ben... güldüm. Bu küçük bir odaydı, kirliydi, dağınıktı. Masada ekmek kırıntıları vardı, pencerede kağıda sarılmış yağ salınıyordu...

"Ne tüccarı... Bu çıplak, tam da benim gibi çıplak..." diye düşündüm.

Elimi sallayıp çıktım.

Ama birkaç gün sonra karımı baştan çıkaranın doktor Oruciyev olduğunu öğrendim. Ayrıntıları da öğrendim... Karım ona tavsiye almaya gitmiş. Tavsiye yerine adam "ona ilacını vermiş."

"Kim bu?.. Kafkas mı?"..

"Evet, doktor..."

"Zengin mi?.."

"Evet, yoksul değil..."

"Genç?... Yakışıklı?.."

"Genç sayılır. Kırkın altında, belki fazladır... Şişman, göbekli... Uzun boylu... Çirkin."

Bunları dinleyip düşündüm: "Bu kadın öylesine güzel, genç ve hassasken..."

Ve ben Oruciyev'i öldürdüm, gündüz vakti, onun evinde. Beni gördüler. Peşimden ateş açtılar. Ama beni takip etmediler. Açıklamayabilirdim. Çünkü beni Moskova'da kimse tanımıyordu. Ama gidip açıklama yaptım. Kimsenin Müslüman Komünistler arasında bir katil saklanıyor demesini istemedim. Mahkemeye çıkmak istedim. Ama mahkeme yapılmadı. Müslüman İşleri Komiseri M. Vahidov (artık şehit) bu işin üstünü örtmeyi yeğledi, ondan bunu yapmasını rica etmediğim halde.

"Ne var, rezil *Müsavat*çılar bir kişi azalmış oldu," dedi kaşlarını çatarak.

Karımla ayrıldık, herkes kendi yoluna gitti.

"Peki huzur buldun mu?.." diye soracaksınız...

"Evet," diyeceğim, "huzur buldum: bunun hemen ardından kendimi gerçek bir insan gibi hissettim. Sadece kafamdaki düşünceler kaldı, hakikati öldüremezdim."

Devrimci Çalışmam

Benim devrimci çalışmama kendi üzerimdeki derin çalışmam, kendi dünya görüşümü yönlendirmek konusunda çalışmam öncülük etti. Kuşkusuz, dünya görüşünün yönü ya da bu dünya görüşünün kendisi yapay olarak "işlenemez." Ama yorum yapılabilir, insan kendini çeşitli yaşam ve varlık sorunları üzerine düşünmeye sevk edebilir. Bu "sevk etme" işi için yeterince etkenim vardı. Yaşamdan ve kitaplar aracılığıyla elde ettiğim izlenimler toplamı, kendime belli bir dünya görüşü oluşturmam için yeterliydi.

Bu yöndeki çalışmam çocukluktan beri çeşitli olgular üzerinde düşünmeye ve onları eleştirel olarak ele almaya alışık olmam nedeniyle kolaylaşmıştı.

"Annem neden bu kadar mutsuz?" sorusunu ele alırdım.

Babam neden zaman zaman böylesine acımasız sorusunu ele alırdım.

Bu acımasızlığın ona ve bize ne yararı vardı?

Benim "tuhaf" bir alışkanlığım vardı: eğer bir sorunu ele alacak olursam, onu kesinlikle ve tam olarak çözmeliydim (bu alışkanlık daha ilkokulda başlamıştı, o sırada aritmetik sorularını çözmem gerekiyordu. Hatırlıyorum, 12 yaşında iki soru çözememiştim, bunların çözümü için

kesir ve cebir bilgisi gerekiyordu, bense bunları bilmiyordum, ama yine de yarım yıl azap çektikten sonra onları çözdüm).

Ve ben bu sorunları "çözerdim." Beklenmedik bir biçimde (sonuçta sadece 13-14 yaşlarındaydım) açık bir bilinçle, yaşamın insanlara mutluluk için verildiğini, onun kıymetini bilmek gereken en büyük ödül olduğunu ve ona özenle yaklaşmak gerektiğini kavradım. Yaşam kısacıktı ve onu üzüntülerle doldurmak olmazdı.

Ama herkeste bu "üzüntüleri" gördüm. Yoksulluk gördüm, kölelik gördüm, insanların insanlar tarafından ezildiğini gördüm, onların acılarını, ezilmelerini, sıkıntılarını ve güçlerinin yetmediği ağır çalışmaları gördüm.

Ve düşüncelerim daha uzaklara uzandı.

Bütün bunlar nedendi? Bütün kötülüklerin kökeni neydi?

Bu soru beni durmaksızın takip etti, bana huzur vermedi.

1908 yılı yazını hatırlıyorum. Öğretmen Okulu'nun 1. sınıfındayken tatil için eve dönmüştüm. Nedense o yaz özellikle sinirliydim. Geceleyin kalkıyor, avluya çıkıyor, gecenin sessizliğini dinliyor, kara kara düşünüyordum. Nedense bana öyle geliyordu ki, bütün dünya acı ve üzüntüyle dolu. Bir şeyler yükseliyor... Bir inilti yükseliyor... Birini kesiyorlar... İşkence ediyorlar... Dövüyorlar... Bütün dünya bana acıyla doluymuş gibi geliyordu, zorbalıkla, ezmeyle ve hainlikle.. Ve ben ağlıyordum. Umutsuz ve acılı gözyaşları döküyordum...

Ve işte bir gün odun kesip komşumuzun neden böyle cimri olduğunu düşünürken (böyle bir komşumuz vardı: sabahtan gecenin geç vakitlerine dek çalışır, çaba harcardı, karısını ve çocuklarını da çalışmaya zorlardı, paraları toplar, ama yoksul yaşardı), birden aklıma açık seçik bir düşünce doldu, insanların mutsuzluğunun "kendileri için" yaşamaktan kaynaklandığını düşündüm.

Baltayı bir yana attım, hızla eve koştum, defterimi kapıp son sayfasına telaşla bir şeyler karaladım:

"İnsanların mutsuzluğu, yoksulluk, acı, gasp ve katillik, baskı ve kölelik, 'güçlülerin' güçsüzlerle yaptığı mücadele insanların kendileri için yaşamalarından kaynaklanıyor... Eğer herkes kendisi için değil, herkes için yaşamaya başlayacak olursa insanlar barışla ve mutlulukla yaşayacak, savaşlar

sona erecek ve barış olacak..."

Bunu dostlarıma gösterip "keşfimden" bahsettiğim zaman "Bunu nasıl yapmalı?" diye sordular bana.

"Bunu daha düşünmem lazım, " diye yanıt verdim...

Zaman içinde görüş alanım genişledi. Düşüncemi, bilincimi günden güne, haftadan haftaya, yıldan yıla sağlamlaştırdım, keskinleştirdim.

Okulun 2. yılında (17 yaşında) "nedensellik" yasasını "keşfettim." Bu hastalığımın ardından oldu, o sırada L. Andreyev'in *Yedi Asılmışların Hikayesi*'ni okuyordum.

Yaşamın çeşitli olgularını ve doğa olaylarını düşünürken, dünyada "tamamlanmış", "bütün", "bağımsız" ve "bağlantısız" hiçbir şeyin olmadığını, her olgunun ona yol açan belli bir nedene, ya da bir dizi nedene sahip olduğu ve buna bağlı olarak zaman ya da uzam içinde ondan önce gelen bir şeye bağlı olduğu sonucuna vardım.

Suçluların "olmayışı" ya da daha doğrusu insanların "irade özgürlüğünün" olmadığı yolundaki çıkarımlarını buradan elde ettim.

Daha sonra, "ilk nedenin" nerede olduğunu düşündüm.

Yeryüzündeki insan yaşamının çeşitli olgularının ilk nedeninin, Yeryüzünün içinde bulunduğu doğal maddi koşulların bir toplamı olduğunu gördüm (onun "özel" koşulları ve özellikleri, Güneşe, Samanyoluna, Evrene [*mir mirov*] bağlılığı).

İnsan ve genel olarak canlılar için en korkunç olan şeyi düşündüm: Ölümü. Ve ölümün doğada genel olarak var olmadığı sonucuna vardım.

"Dünya ebedi... O yaşlı ve ne başı ne de sonu var... O ebediyen var ve var olacak," dedim kendi kendime.

Bir gün, basit bir soru üzerine, "birimin" ne olduğu sorusu üzerine düşünürken, bana göre çok büyük bir "birimin yinelenmezliği" çıkarımını yaptım ve buradan, Dünyanın "tamamlanmışlığı" sonucuna vardım. Açık bir şekilde, Dünyanın kendi içinde, kendi sonsuzluğu içinde "tamamlanmış" olduğunu ve hiçbir zaman ve hiçbir yerde başka "yeni" bir dünyanın var olmayacağını kavradım. O kendi içinde "sınırlıydı." Buradan şu kuramı oluşturdum:

Yeryüzünde "yeni" yok. Yani "yeniden" ortaya çıkan şey "yeni" değil, çünkü daha önce, ama başka bir biçim ya da biçimler bileşiminde var olmuş. "Zorunlu" bir ürün olarak, nasıl gerçekleşmesi gerekiyorsa öyle var olmuş ve gerçekleşmesi zorunlu olduğu vakitte "elde edilmiş."

Ural Dağları'nda vapurlar, demiryolları, makineler, motorlar "tasarı" olarak bulunmuyor muydu? Toprağın derinliklerinde, havada, okyanuslarda başka biçimlerde, başka şekillerde vapurlar, uçaklar, top ve mermiler olmamış mıydı?

Güneş, Dünya ve bütün gezegenler sistemi "tasarısını" daha bu gezegenler "onun bütününden kopmamışken" içinde barındırmamış mıydı?

İnsanı düşündüm ve insanın "Varlığı kavrama aygıtı"ndan başka şey olmadığını, kendi "zorunlu güçlerinde" dahası iradi dürtülerinde çok sınırlı olduğunu gördüm. İnsanın kendi "hatalarını" ancak bilinciyle erişebildiği konularda düzeltebileceğini, ama hiçbir zaman bu duruma erişemediğini, bütün dünyayı, bütün varlığı bilinciyle kucaklayamadığını, çünkü onun sonsuz olduğunu gördüm.

İnsanın iradi dürtülerinde sınırlı olduğunu gördüm.

Yeryüzünden ve güneşin etkisinden "kurtulabileceği" bir aşamaya ulaşabilir miydi?

Güneşin sonsuza dek insanlığı ışıttığı, hiç sönmediği bir duruma "erişebilir" miydi?

Güneşe gerek kalmadığı, gerekli enerjiyi uzaydan toplayacağı bir duruma erişebilir miydi?

Ama sonuçta insanın olası azami gelişme sınırları vardı? Evet...

Nerede bu sınırlar?

Bu sınırlar insanın "Yeryüzü" üzerindeki "zaferiyle" mi sona eriyor yoksa Yeryüzünün "çevresi" üzerindeki zaferiyle mi: Güneş, güneş sistemi, bütün Samanyolu, var olan bütün dünyalar ya da evren üzerindeki?

Şöyle dedim: "Ara... Bul..."

Aradım ve buldum, eğer insan Doğanın "Çarı" olmak, en azından (sınırlı anlamıyla) Yeryüzünün üzerinde olmak istiyorsa, öncelikle kendi gelişimini engelleyen her şeyi yıkmak zorundadır.

Onun gelişimini ne engelliyor?

Bunun tam ve kapsamlı yanıtını P. Kogan'ın, 1912 yılında bir Moskova kitapçısından aldığım *Sosyal Demokrasi Felsefesi* (*Filosofiya Sotsial-demokratsii*) adlı kitabında buldum.

Devrimci literatür bende az sayıdaydı. Köyde bunları nerede bulacaktım? Benim bütün "kütüphanem" P. Kogan'ın bahsettiğim kitabı, Kropotkin'in iki kitabı, Kautski'nin *Rusya'da Devrimci Hareketin Tarihi*'nin iki kitabı, Tun'un *Marksistin El Kitabı*, *Çarcılık Tarihi* ve 1905 yılına ait birkaç küçük broşür.

Devrimci çalışmama 1913 yazında başladım. Bu şöyle oldu. O yılın baharında Ufa'da Başkır öğretmen Girey Kadraçev'le tanıştım. Tartışmaya başladık ve onun dikkat çekici özgün bir insan olduğunu gördüm. Onu daha önce de duymuştum, ama tanımıyordum. Bildiğim kadarıyla, daha 1905 yılında anarşistlerle çalışıyordu.

Onun kuramı şöyleydi:

İnsan yeryüzünü bozdu. Onun doğal vahşi güzelliğini yerle bir etti. Yaşamıyor, sadece yaşadığını hayal ediyor, çürüyor ve sadece doğayı bozmayı sürdürüyor. Şu anda yeryüzünde beslenen insanlar, hiçbir işe yaramaz. Bunlar insan değil, hiç kimseye yararı olmayan parazitler, canavarlar... İnsanlığın iyileştirilmesi gerekli. Bunun için bütün hasta, sakat, hilkat garibesi olanları yok etmek yetmez. Yeryüzünde yaşayan insanların %99'unu yok etmek gerekir. Çürüyüp toprağı beslesinler. Sadece sağlıklı, güzel ve işe yarar olanları bırakmak gerekir. Doğa o zaman doğal güzelliğine geri dönecek. İnsan vahşi, sağlıklı ve mutlu olacak.

"Eğer mucit olsaydım, bir düğme tasarlardım, ona basınca bu planı yürürlüğe sokabilirdim."

Onunla "ilkesel" varsayımları üzerinde anlaşamadım, ama onun yalınlığını, kararlılığını ve düşüncelerinin devrimci karakterini sevmiştim.

Onunla "çalışmaya" karar verdim.

Halk öğretmenleri olan, A. Bogdanov ve Z. Valiyev adında iki yoldaş daha katıldı bize ve *Tatar Sosyalistleri Savaş Örgütü* kurmaya karar verdik. Katılanlardan hiçbiri Rus sosyalistlerinin düşüncelerinin ayrıntılarını bilmediğinden örgütümüze "enternasyonalist" sözcüğünü de eklemeye

karar verdik.

İlk "örgüt" toplantımız benim evsahibimin (Birinci Devlet Duması üyesi Tselousov) barakasında gerçekleşti.

Toplantıda Girey, anarşist eğilimleri olan bir sosyalist olduğunu ilan etti. Z. Valiyev benzer bir açıklama yaptı, özünde milli sosyalist olduğunu söyledi.

Şu programı ortaya koyduk:

1) Monarşi düzeni yerine demokratik cumhuriyetin gelmesi;

2) Toprak ağalarının toprağının köylülere verilmesi;

3) Fabrika ve atölyelerin işçilere verilmesi;

4) Çevre bölgelerin milli bağımsızlığı.

Yakın hedeflerimiz olarak da şunları belirledik:

1) Tatar ve Başkır köylü, işçi ve entelijensiyası arasında ajitasyon;

2) Okuyan gençliğin örgütlenmesi;

3) Örgütümüzün hücrelerini illerde kurmak.

Öğretmenler arasındaki çalışma Girey Kadraçev ve Bogdanov'a verildi.

Milli yerli entelijensiya arasındaki çalışma Z. Valiyev'e verildi.

Okuyan gençlik ve köylüler arasındaki çalışmayı ben aldım.

Köylüler arasında çalışmaya başladık. Bu sırada Çarlık yönetimi, Tatar ve Başkır köylerini devrimci öğelere devrimci öğelerin nüfuz etmesini engellemek üzere, Halk Eğitim Bakanlığı aracılığıyla Tatar ve Başkır köylerine Rus öğretmenler ya da Rus halkının birliği içinde yer alan, çoğu misyoner okulundan çıkmış Hıristiyanlaşmış Tatarlar göndermeye çalışıyordu. Aynı zamanda Ruslaştırma amacı da güdüyordu.

[Metinde eksik] köyü bu öğeden. Tatar ve Başkır nüfusuna yönelik olarak bu çabalarla mücadele etme çağrısı yapan Tatarca bildiriler yazıldı.

Bildiri Rus Çarlarının Tatar ve Başkırları ve Rusya'nın diğer halklarını nasıl ezmiş ve ezmekte olduklarını belirterek başlıyordu. Yönetimin Ruslaştırma politikası ve diğer şeyler anlatılıyordu. Bildiri Z. Valiyev tarafından hazırlanmış ve Girey Kadraçev tarafından teksirle basılmıştı.

Bunun dağıtımını ben üstlendim. Öğretmenlere, muallimlere ve bazı mollalara (*novometodist* [yeni yöntemci] olanlarına), benim kurduğum okuyan gençler örgütü aracılığıyla posta yoluyla gönderdim. Bildiri 400 tane basılmıştı ve zavallı Girey bütün ay onun için çalışmıştı.

Bildiri büyük bir başarı sağladı. Neredeyse her yerde "isyanlar" başladı. Ayaklanan köyler bu "öğretmenleri" dövdüler, bazı yerler köyden kovmakla yetindi, "kovulanlar" ya da "kovulanların" müfettişi tekrar geldiğinde, halk bu okullara çocuklarını göndermedi.

İki bildiri daha yayınladık: biri Kuran'ın yanlış basılması üzerine Müslümanlar arasında çıkan kargaşayla ilişkiliydi (bu fırsattan ajitasyon için yararlanmak ve fanatik Müslümanların güvenini kazanmak istedik), diğeriyse savaş ilanı üzerineydi. İkincisinde Tatar-Başkır askerlerine isyan çıkarıp ordudan ayrılma çağrısı yapıyorduk. Çağrıda, Rus halkının Tatar, Başkır, Türkistanlılar, Kafkaslar vb. boyun eğmesiyle yetinmeyeceğini, Türklere ve İranlılara da boyun eğdirmek istediklerini söylüyorduk. Bu bildiri Girey tarafından hazırlanmıştı. O da ajitasyon için Sterlitamak'a gitmişti. Orada bazı yoldaşlarla ilişkiye girmeyi ve askeri birlikler arasında isyan çıkarmayı başardı. Başka yerlerde de isyanlar oldu: Birsk, Belebey. Sterlitamak isyanını bastırmak için bazı Tatar ve Başkırları kurşuna dizdiler.

Bu bizim "merkezi örgütümüz"dü. Aslında iki kişi çalışıyordu: ben ve Girey.

Bu örgütün dışında iki örgüt daha kurdum: *Okuyan Gençler* ve *Tatar Anarşistleri*. Okuyan gençler örgütünün başında beş kişiden oluşan bir "Komite" vardı. Burada Tatar Menşeviklerinden, Sumbayev adında biri de katıldı. Sumbayev aracılığıyla yoldaş Bryuhanov'la ilişki kurmak istiyordum, o Ufa'da çalışıyordu, ama bunu başaramadım, çünkü çok geçmeden köye dönmem gerekti. "Komite" kaynak topladı, Müslüman kadın hayır cemiyetleriyle birlikte tiyatro oyunu ve konserler sergiledi (bu cemiyetlerde "kızkardeşlerimiz" vardı). Bu Komite, Tatarların edebiyat ve tarihini inceleyen çevreler görüntüsü altında çalışan üç devrimci çevreyi idare ediyordu. Gruplardan biri Rus eğitim kurumlarında okuyan Tatarlara hizmet veriyordu, diğer ikisi Müslüman eğitim kurumlarında okuyanlara.

Tatar Anarşistleri grubu uzun ömürlü olmadı. Said Kaybişev isimli bireyci anarşistlerden biri tarafından örgütlenmişti. Onunla "karşılıklı güven ilkeleri temelinde birlik" kararı almıştık. Bizim örgütlerimizle benim aracılığımla ilişki kuruyordu. Benim geçici adreslerime iki şifreli mektup gönderdi. Birinde, küçük bir kalıcı örgüt kurmayı başardığını yazıyordu, ikincisinde silah almak için benden yüz ruble istiyordu: İki toprak ağasına baskın düzenleyecek ve postayı soyacaktı. Ona para gönderemedim, çünkü o sırada param yoktu. O köyde yaşıyordu. Savaş başladığı zaman, onunla bir "toplantı" yapmak istedik. Ama bunu başaramadık, çünkü askere çağrıldı ve nedense kurşuna dizildi (1914 sonbaharında, Ufa'da).

Savaşın başlamasıyla birlikte örgütümüz dağıldı. Girey Kadraçev askere alındı ve cepheye gönderildi. Z. Valiyev de. A. Bogdanov köye saklandı, daha sonra SD'lere katıldı.

Bolşevik örgütleriyle ilişki kurmayı ne kadar istediysem de başaramadım, çünkü çok "yeraltındaydı." Menşeviklerle ilişki kurmak istemedim. Müslümanlar arasında sadece milliyetçi örgütler vardı.

Şubat Devrimi'nin yenilmesiyle Volga çevresi Tatar işçileri arasından (9 bin kadardı sayıları), entelijensiya tarafından örgütlenen "Kültür ve eğitim topluluğu"na karşı olarak "Volga Çevresi Müslümanları Sovyeti"ni örgütledim. Benim ayrılmamdan sonra, sanırım, milliyetçilerin etkisine girdi ve dağıldı.

Petersburg'a *İskonus*'ta [Tüm-Rusya Müslüman Milli Sovyeti Yürütme Komitesi'nde], Komite sekreteri olarak çalışmaya gittim. Oraya (solcu Menşevik) Ahmet-bek Salikov tarafından gönderilmiştim. Oraya eski örgütümü canlandırmak ve bu *İskonus* aygıtını bütün Rusya örgütlenmesi olarak kullanmak amacıyla gitmiştim. Resmi Rus partilerinden hiçbirinde o dönemde yer almadım. Bolşeviklere yakınlık duyuyordum. Şans eseri Girey Kadraçev'in hayatta olduğunu ve Kırım'da bulunduğunu öğrendim. Ona mektup yazıp Petersburg'a çağırdım. Kırım Tatarları adına Tatar askeri birliklerini örgütlemek üzere geldi. Onunla ikimiz çalışma planı yaptık. O Kırım'da, bense Kazan'da çalışmaya karar verdik, çünkü bu şehir Volga çevresi Tatarlarının politik merkeziydi. Şu çalışma şemasını benimsedik: Müslüman Sosyalist Komitelerinde Bolşevik fraksiyonları kurmak; onları Tatar milliyetçilerinden koparmak üzere çevremizde solcu sosyalist-Müslümanları toplamak. Tatar milliyetçilerinin örgütlenmesine,

Müslüman Sovyet ve komitelerine gelince, onların içinde konspiratif hücrelerimizi oluşturma kararını aldık. Çalışmamızın genel yönelimi Bolşevik isyanını desteklemek yönünde oldu. Anlaştık. Kadraçev Müslüman Sosyalist Komitesi'yle ve onun örgütleyicisisi, lideri olan Mollanur Vahidov'la Kazan'da ilişki kurmaya gitti. Mollanur bizim çalışma şemamızı kabul etti. Benim İkinci Tüm-Rusya Müslüman Kongresi sırasında Petersburg'da bulunmam gerektiği kararlaştırıldı. A. Salikov'u bizim cephemize çekme girişimi başarılı olmadı. Bir ara kabul eder gibi oldu, ama sonra vazgeçti ve Menşevik olarak kaldı (*Novojizneı*, *Yeni Hayat*çı).

18 yılının Temmuz ayında Bolşevikler tarafından düzenlenen barış gösterilerine katıldım. Akşamleyin (Kışlık Saray'daki) açık hava mitinginde konuştum, ama dövülüp tutuklanmaktan zor kurtuldum. İktidarın işçilere verilmesini ve banka ve üretim araçlarına el konulması önerisiyle konuşmuştum. Ama anlaşılan, bu bölgede işçi yokmuş. Küçük burjuvalar çevremi sardı ve neredeyse hayatımdan oluyordum. Beni şans eseri oradan geçen işçiler kurtardı.

Ertesi gün, Geçici Yönetim tarafından, Batı cephesinin yenilmesi nedeniyle düzenlenen gösteri sırasında, Neva Bulvarı'nda bir İtalyan beni neredeyse dövüyordu. Anlaşılan, daha önceden benim askerler arasında, savaşı bırakmalarını söyleyerek ajitasyon yaptığımı görmüştü. Gösteri yapılırken, bağırarak yanıma geldi: "İşte o, Bolşevik" ve kafama sopayı geçiriyordu. Yanımda bulunan Kadraçev, "makul" bir biçimde "İtalyan yurttaşın" karşısındaki kişinin Bolşevik değil, "30 milyonluk Müslüman nüfusun temsilcisi" olduğunu söyleyerek beni kurtardı. Beni çevreleyen ve linç etmeye hazırlanan kalabalık dağıldı. Bu olay 1918 yılında oluyordu. Girey Kadraçev Sovyet iktidarının yanındaydı, oradan ayrılmamızdan sonra Kiev'e gitti ve orada beklenmedik bir biçimde, güle oynaya, yaşamına intihar ederek son verdi.

Kazan'a Temmuzun 12'sinde Bolşeviklerin Temmuz Ayaklanması'nın yenilgisinden sonra gittim (resmi olarak o sırada RSDİP(B) [Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi (Bolşevik)] üyesi değildim daha, ama bütün varlığım ve ruhumla kendimi Bolşevik sayıyordum). O vakte dek Kazan'da İkinci Tüm-Rusya Müslüman Kongresi toplanmıştı (Kurucu Meclis seçimlerinden önce). İki kongre daha tasarlanmıştı: Askeri ve Ruhani. İnisiyatif, Menşeviklerin (Ahmet-bek Salikov, Mamleyev, İ. Alkin vd.),

SD milliyetçilerinin (Gayaz İshakov, Fuad Tuktarov, Z. Şamil, Ş. Muhamedyarov vd.), *Kadet*çi Sadri Maksudi ve milliyetçilerin (F. Barudi, F. Şaraf, N. Halfin vd.) oluşturduğu "milli blok"un elindeydi. Kongrede muhalefeti Tatar yazar Halimcan İbrahimov temsil ediyordu, o ve grubu sol SD konumundaydılar. Aslında bu grup, sol SD'lerin platformuna girmiş olan "solcu" milliyetçiler grubuydu (milli-bölgesel özerklik talebini savunuyorlardı, "milli blok"sa kültürel-milli özerklik görüşündeydi).

Kongrede Bolşevikler yoktu. Bolşevikliğinden kuşku duyulan Petersburg delegesi, G. Engalıçev diye biri (Petersburg'da "Müslüman İşçi ve Köylü Birliği"ni örgütlemişti, kongrede bunun adına bulunuyordu) kongreden kovuldu: Onu provokatörlükle suçladılar. Askeri Kongre'de Bolşeviklere yakınlık duyan ancak birkaç kişi vardı (K. Yakubov - daha sonradan Askeri İşler Halk Komiserliği'ne bağlı Merkezi Müslüman Askeri Kurulu üyesi, S. Sultan Galiyev ve Minnikeyev - 1918 yılında hastalıktan öldü).

Ancak açılışta sözümüzü söyleyebildik. Bu sözü Müslüman Sosyalist Komitesi Başkanı Mollanur Vahidov söyledi. Yaptığı parlak konuşmada (Rusça konuştu) proletaryanın ve ezilen sömürgelerin insanlığın düşmanı olan kapitalizmle yaptığı "dünya savaşı" manzarasını sergiledi. İşçilerin büyük isyanını karanlık milliyetçi hedefleri için kullanmak isteyen *Kadet*'lere saldırdı ve ezilen Müslüman dünyanın kurtuluşunun sadece sosyalizmin ışığıyla olacağını söyleyerek sözlerine son verdi.

Üç Müslüman kongrenin ortak oturumuna da katıldı, burada İç Rusya ve Sibirya Müslümanlarının kültürel-milli özerkliğini savunuldu.

Konuşmasında M. Vahidov yine şiddetle ve etkili biçimde *Kadet* ve SD'lerin çıkarlarının Müslüman proletaryanın gerçek çıkarlarıyla çeliştiğinin altını çizdi. Konuşmasında geçici Kerenski yönetimine de, Petrograd'ın ayaklanan işçilerini Kazak kırbaçlarıyla "sakinleştirdiği için" saldırdı.

Bizim için, Müslüman Sosyalist Komitesi çalışanları için, İç Rusya Müslüman milli hareketinin liderleri zaman zaman her ne kadar Geçici Yönetim'e muhalefet ediyor görünse de (*Harbi Şura* Kazan'da Müslüman askerlerin ilk kongresini Geçici Yönetim'in iradesine karşı düzenledi: bu kongre Kerenski tarafından kapatıldı), yine de proletarya ayaklanmasının

kritik bir anında burjuvazinin yanında yer alacaklardı, çünkü sınıfsal özleri aynıydı. Bunda yanılmadık. Böyle de oldu. Ve Ağustos'ta Petrograd'da Kornilov "vahşi bölüğüyle" ilerlerken, *İskomus* müdahale ederek Geçici Yönetim'i "sağın" yenilgisinden kurtardı, ama aynı *İskomus* ve *Harbi Şura* Ekim'den sonra Sovyetler iktidarına karşı çıktı.

Biz de Müslüman Sosyalist Komitesi'nin çalışmasını güçlendirmeye karar verdik. Tatar işçi ve askerlerine özel ilgi gösterme kararı alındı. Ben ailem için Bakü'ye döndüm ve oraya giderken (1917 Ağustosunda) Komite sekreterliğini üstlenmiştim. Hızla Sosyalist Komite'nin çevresine Tatar işçilerini topladık (20 bin kadar kişi), Müslüman Taburu'yla ilişki kurduk (orada 2 bin Tatar askeri vardı). Ben Kazan Bolşevik Komitesi'yle ilişki kurdum (yoldaş Olkenitski aracılığıyla).

Harbi Şura Başkanı İlyas Alkin, Müslüman Sosyalist Komitesi'ne Menşevik-enternasyonalist üye olarak benden önce kaydolmuştu. Orada sıradan Müslüman sosyalistleri (H. Muhitdinov, E. Muhitdinova), ayrıca kısmen sol SD'ler vardı (Ş. Ahmadiyev ve memurlardan biri). Bolşevik fraksiyonuna girenler şunlardı: M. Vahidov, ben, karım, Ya. Makeyev (işçi), Kazakov (işçi), Şafigullin (asker) ve Krestovnikovski, Alafuzovski ve Porohov fabrikalarından bazı işçiler. Özellikle bize katılan işçilerden oluşan bölge komiteleri de örgütlendi.

İ. Alkin'a güvenmiyorduk. Bir yandan sosyal kökeni (küçük Tatar toprak ağasının oğluydu), diğer yandan devrimdeki yeri (Şubat Devrimi'nin ilk günlerinden beri Tatar askeri örgütlenmesi sloganını benimsemiş, Kazan'da Müslüman Askeri Sovyeti'ni kurmuştu ve hakkını vermek gerekir ki, örgüt yeteneği ve sakinliği, eşitlikçi karakteriyle Tatarlar üzerinde yaygın bir otorite sağlamayı başarmıştı), bizi tetikte olmaya zorluyordu. *Harbi Şura*'da, K. Yakubov, Süleyman Sultan Galiyev ve Minnikeyev'den oluşan kendi küçük konspiratif hücremizi oluşturmayı başarmıştık. İ. Alkin'i "gözleme" işi S. Sultan Galiyev'e verilmişti (*Harbi Şura*'nın sekreteriydi).

Ekim Devrimi'nden kısa süre önce yoldaş S. Sultan Galiyev aracılığıyla, Kazan İli Geçici Yönetim Komiserinin Bolşeviklerin beklenen ayaklanmasına karşı gizli bir komite kurduğunu ve bu komitenin Alkin kardeşleri de içerdiğini öğrendik (ikinci Alkin, Cihangir de *Harbi Şura*'ya girmişti). Ayrıca bazı Rus yoldaşların tutuklanmasına hazırlık yapıldığını öğrendik (Erşov, K. Grassis ve başkaları). Bütün bunları vakit kay-

betmeden yoldaş Olkenitski'ye bildirdik. Aynı zamanda Tatar taburundaki kendi adamlarımızı da "uyumasınlar diye" uyardık. Bu taburun komutanı M. Vahidov'un dedesi Nabiulla Vahidov'du.

Alkin kardeşler oyunu kaybettiler. Tatar Taburu Geçici Yönetim'in *junker*'lerine karşı çıktı. Alkin tarafından Alatır karargahından çağrılan bir başka Tatar Taburu da bizim tarafımıza geçti.

Yoldaş Mollanur Vahidov'la birlikte Kazan'da ilk devrim karargahına katıldık. Ben sekreter seçildim.

Ekim Devrimi'nden Sonraki Çalışma

Bizim Ekim Devrimi'nden sonraki başlıca hedefimiz (yani Kazan Müslüman Sosyalist Komitesi emekçilerinin hedefi) Sovyet iktidarına canlanan ve dirilen Tatar burjuvazisi tarafından gelen saldırılara engel olmak oldu. Bu saldırılar bekleniyordu - ve çok örgütlüyduler. Saldırılar Ekim Devrimi'nden iki ya da üç ay sonra gerçekleşti. Daha Ekim Devrimi'nin ilk günlerinde, *Harbi Şura*'daki bir darbeyle, oradan İ. Alkin ve diğerlerinin atılmasıyla önlemek mümkün olabilirdi. Ama M. Vahidov bunu kabul etmedi, bunu zamansız buldu (o zaman çeşitli Müslüman birliklerinden Müslüman askerler geliyor, bütün *Harbi Şura*'yı süngülerinin önüne katmak için izin istiyordu). Orada çalışmayı sürdürdük, "içeriden patlama" taktiğini izledik. Bizim hücremizin ajitasyonunun etkisi ve Ekim Devrimi'nin başarısından etkilenerek *Harbi Şura* Sovyet iktidarını desteklemeye ve birlikte çalışmaya yönelik güçlü bir eğilim gösterdi. Devrimin ertesi günü, *Şura*, temsilcisini Devrim karargahına gönderdi (K. Yakubov). Çevre Bölgeler Müslüman Askeri Komitesi de temsilci göndermişti (Ya. Çanışev). İ. Alkin Ufa'ya İç Rusya ve Sibirya Müslümanları Milli Meclisi'ne gitti. *Harbi Şura*'nın fırtınalı bir oturumunun ardından Bolşevik fraksiyonunun büyük kısmının önerisiyle İkinci Müslüman Askeri Kongresi düzenleme kararı alındı. Bu kongreye hazırlanmaya başladık.

Çevrede milliyetçi hareketin güçlenmesiyle (Ukrayna Meclisi, Azerbaycan yönetimi, Türkistan "otonomist"lerinin hareketi) ve Tatar Meclisi'nde "milli blok"un çoğunluğa sahip olacağının anlaşılmasıyla, *Harbi Şura* tonunu değiştirdi ve Sovyetler'e yönelik şiddetli muhalif yaklaşım geliştirdi.

Bize ve Sovyet iktidarına yönelik ajitasyon, *Znamen Revolyutsii* (*Devrim*

Bayrağı) çalışanının aptallığı yüzünden gazete sayfalarında benim Tatar burjuvazisi ve Tatar milliyetçi örgütlerinin planlarıyla ilgili olarak, Kazan Sovyeti Merkez Yürütme Bürosu plenum oturumu için hazırlanmış olan raporumun yer almasından sonra özellikle güçlendi; bu aptallık Tatar gazetesi *Koyaş*'a Tatar sosyalistlerinin ve "kimsenin tanımadığı, Bolşevikler tarafından satın alınmış politik maceracı M. Sultan Galiyev diye birinin" "maskesini düşürme" fırsatı verdi. Bu olayla ilgili başyazıda, *Koyaş* açık bir şekilde Tatar askerlerini beni yola getirmeleri ve "Tatarlar arasından kökten atmaları" yolunda çağrı yapıyordu (makalenin başlığı "Milli holiganlık"tı)... Başka Tatar gazeteleri de saldırdı bize: *Kurultay*, *Yoldız*, *Benzen Tavış*. Kongreye parti dışından kitlenin büyük çoğunluğu geldi. Komünistler sadece 10-12 kişi kadardı. Biz hızla onları örgütlemeye davrandık. Kongreye gelen ilk komünist yoldaş H. Yumagulov'du (daha sonra Başkurya *Revkom* Başkanı oldu, *MKK* kararıyla partiden atıldı). Hemen onu çalışmaya davet ettik. Ardından Don Havzası işçi temsilcisi S. Ahtyamov geldi. Kongrenin açılmasına doğru bizim Yekaterinburg'dan çağırdığımız yoldaş Said Galiyev geldi. Kongrede sol fraksiyon kurma kararı alındı, buraya komünistler ve sol SD'lerin yakınlık duyan kısmı katıldı. Fraksiyonun merkezi karargahı Müslüman Sosyalist Komitesi oldu.

Kongrenin açılmasıyla birlikte ben Müslüman Sosyalist Komitesi adına programlı bir konuşma yaptım. Kongreye, bizim yendiğimiz SD ve Menşeviklerin karşıdevrim örgütlediklerini ve Rusya'nın ezilen halklarının milli hareketini Sovyet iktidarına karşı mücadele aracı olarak kullanmak istediklerini söyledim. Bütün bunlara İngiliz-Fransız sermayesinin aracılık ettiğini belirttim. Kongreye SD ve Menşeviklerin propagandasına kapılmamaları, Sovyet iktidarıyla dostluklarını bozmamaları çağrısı yaptım. Kurucu Meclis üzerinde de ayrıntılı şekilde durdum. *Harbi Şura* Kurucu Meclis'in dağılmasından sonra bu dağılmaya karşı "gürültülü bir protesto" yapmış ve Moskova'yı, ellerinde silahlarla kuşatacakları yolunda tehdit etmişlerdi. *Harbi Şura*'nın yalanını, sanırım, başarılı biçimde sergiledim: Kongre bir anda "solcu" ve "sağcılar" olarak ikiye bölündü. Sadece "solcu" fraksiyona umut bağlamak, kuşkusuz mümkün değildi. Kongre duvarlarının ardında da çalışma yürütmek gerekiyordu. Daha sonra Petersburg'a Kurucu Meclis'e giden M. Vahidov bu çalışmayı bütün ağırlığıyla bana bıraktı. Çalışan az sayıdaydı. Uykusuz geceler geçirerek, on kişilik iş yapmak gerekiyordu.

Komitede askeri daireyi kurdum ve şahsen onun çalışmasını yürütme işine girdim. Benim çabamla Krestovnikoski fabrikası işçilerinden (40 kişi) Tatar Kızıl Muhafız Birliği kuruldu. Onun ve eski Müslüman taburlarından adanmış askerlerimizin yardımıyla Kazan'da bulunan bütün Müslüman birlikleriyle ilişki kurdum; bunların sayısı o sırada 20 bine ulaşıyordu. Çeşitli birlik temsilcilerinden bir delegasyon toplantısı örgütledim. Toplantıya 50-60 delege katıldı. *Harbi Şura* ve Bölge Müslüman Askeri Komitesi bundan aşırı ürktü. Ne yapacağını bilemeyen bu komite sonunda toplantıya kendi delegelerini gönderdi, ama kuşkusuz biz kabul etmedik.

Aynı zamanda işçiler arasında ateşli bir çalışma yürütülüyordu. Neredeyse her gün aralarında mitingler düzenleniyordu. İşçiler *Milli Meclis*'i tanımama kararı aldılar.

Kazan'daki atmosfer gergindi. Rus burjuvazisi ve bizim düşmanlarımız (SD'ler, Menşevikler ve hatta Rus gericiler [*çernosotenler*]) Müslümanları Tatar Hanlığı'nı ilan etmeye kışkırtıyordu. *Milli Meclis* Orta Volga ve Güney Ural devletinin, içine bugünkü Tataristan, Başkırya, Çuvaş ve Mari bölgelerini ve Orenburg'u alacak şekilde kurulmasını önerisini getirdi. *Harbi Şura* bu bölgede "emrivakiyle" iktidarını kurmaya hazırlanıyordu.

Bunu önlemek gerekiyordu.

Ocak ayında Finlandiya'dan bize, Müslüman Sosyalist Komitesi'ne, orada bulunan Müslüman Alayı'ndan kendilerini Kazan'a kabul etmemizi rica eden bir delegasyon geldi. Bu alay kendini Bolşevik Alayı olarak adlandırıyordu. Birilerini gönderdik. Bunu doğruladık. Gelebileceklerini bildirdik.

Ama bu sırada bizim için tatsız olan bir yanlış anlaşılma yaşandı. Kazan'ın Askeri Komiseri yoldaş Şelihmanov, bu alayın Kazan'a ilerlediğini öğrenince, yoldaş Podvoysk'la irtibat kurup alayın silahsızlandırılmasını rica etti. Bu alayı *Harbi Şura*'nın çağırdığını öne sürdü. *Harbi Şura* bunu öğrenince, bunu bize karşı ajitasyon yapmak için kullandı. Rus Bolşeviklerinin Bolşevik Müslüman birliklerini bile silahsızlandırdığını söyledi. Bunun sayesinde kongrede kendileri için olumlu bir ortam oluşturdular.

Moskova'yla doğrudan irtibat kurup bu silahsızlandırmanın kaldırılmasını sağladım ve alay Kazan'a Müslüman Sosyalist Komitesi'nin "emrine"

geldi.

Alayın gelmesiyle (800 tüfeği vardı), kesin eylemler yapmaya karar verdik. Sol fraksiyonun kongreyi terk edip biricik yetkili devrimci Müslüman organı olarak Müslüman İşleri Komiserliği'ni oluşturması, kongrenin dağıtılması ve *Harbi Şura*'nın tasfiye edilmesi kararı alındı.

Ama bu manevra sadece yarı yarıya başarılı oldu. Kongreden ayrılan 40 "solcunun" büyük kısmı tekrar kongreye döndü (bizim tarafımızdan kurulan Müslüman İşleri Komiserliği'ne ancak sonradan, küçük gruplar olarak döndüler).

Bütün çabalarıma rağmen, sadece beş kişiyi tutabildim. Bunlar: Yumagulov, S. Ahtyamov, S. Said Galiyev, Kasimov ve Galiyev'di.

"Uzlaşmacılar" kongreye geri dönüş nedenlerini, Tatar devrimciler arasında keskin bir bölünmenin Tatar-Başkır bağımsızlığı fikirlerinin yok olmasına yol açacağından kaygı duyduklarını söyleyerek açıkladılar.

Biz yalnız kaldık. Yine de cesaretimiz kırılmadı. Müslüman İşleri Komiserliği kuruldu. Halk arasında çağrılar yapıldı. Müslüman İşleri Komiseri olarak ben atandım.

Atmosfer gerginleşti. Kongre liderleri İdil-Ural Devleti'ni ilan etmek ve bu şekilde bizim altımızdaki zemini sarsmaya karar verdiler.

Kazan Bolşevik İl Komitesi'nin olağanüstü toplantısı, benim ve yoldaş Said Galiyev'in katılımıyla düzenlendi.

Ne olacak sorusu ortaya atıldı. Toplantıya yoldaş Şeynkman başkanlık ediyordu, yoldaş Said Galiyev onların cumhuriyeti ilan etmelerine izin vermeyi savundu, çünkü ona göre, bu kimseler er ya da geç iktidarı elle rinde tutmakta başarısızlık göstereceklti.

Ben tersini düşünüyordum: eğer devletin ilan edilmesine izin verirsek, daha sonra bunu düzeltmek zor olacaktı. Şu varsayımlardan yola çıktım:

a) Tatar Devletinin ilan edilmesi eylemi Tatar nüfusunun milliyetçilere olumlu bakmasına neden olabilir;

b) Silahlı çatışmaya giremezdik, çünkü birincisi, Kazan'da kesinlikle si lahlı gücümüz yoktu, ikincisi, *Harbi Şura* seferberlik yoluyla sadece Ka zan'da 60-80 bin Tatar milis askerini toplayabilirdi;

c) Milliyetçiler hemen harekete geçebilir ve Ufa, Orenburg'da isyan çıkarabilirdi (Orenburg'da 10-12 bin Tatar işçisi toplanmıştı) ve bu isyanı Doğuya yayabilirdi: Kırgızistan, Türkistan, Astrahan, Azerbaycan...

Milliyetçiler tarafından devletin ilan edilmesine izin vermemeyi ve önlem olarak geçici de olsa hareketin liderlerini tutuklamayı önerdim.

Toplantı benim görüşlerimi kabul etti. Önümüzde sadece tek bir gece olduğundan, tutuklamaların doğrudan ben ve Said Galiyev tarafından yapılması kararı alındı.

Geç olmuştu. Müslüman İşleri Komiserliği'nde ancak dört yoldaş bulabildik: S. Ahtyamov, Urmanov (daha sonra Kırım'da yeraltında kayboldu) ve iki yoldaş daha.

Yoldaşlara toplantının kararını bildirdiğimiz zaman, bazıları kararsız kaldı. Yoldaş Said Galiyev de kararsızdı.

Sadece "yaşlı" Ahtyamov kararlı görünüyordu.

Yoldaşlara kesin olarak, eğer kararsız kalırlarsa, tutuklamaları tek başıma, şahsi sorumluluğum olarak yapacağımı söyledim. Kararsızlıkları sona erdi. En yakın Kızıl Ordu birliğinden 10 Rus askeri çağırdık ve tutuklamalara çıktık.

Birliğimiz ikiye ayrıldı. Biri Alkin kardeşleri tutuklamaya gitti, diğeri kalanları.

Harbi Şura ve Askeri Kongre başkanlık üyeleri İlyas Alkin, Cihangir Alkin, Osman Tokumbetov ve Yusuf Muzaffarov tutuklandı.

Tutuklanması düşünülen [95'inci] Tatar Alayı Komutanı Biglova, askeri *alim* [dini lider] Bahautdinov, S. Atnagulov ve başka birkaç kişiyi daha tutuklayamadık, çünkü sabah olmuştu ve gün başlamıştı.

Şura liderlerinin tutuklanması şehrin Tatar kesiminde isyana yol açtı. Ayaklanan Tatar nüfusu [95. Müslüman Alayı'nın] silah deposuna saldırdı, 20.000 tüfek ve mühimmat ele geçirildi. Ayaklananlar Müslümanların Devrimci Seksiyonu'nun Başkanı, Serdar G. Vaisov'un dairesine saldırdı (bu seksiyon camileri kabul etmiyor ve sınıf savaşı yürütüyordu. G. Vaisov'da V. İ. Lenin'in Kazan örgütüne yazdığı bir mektup vardı, bu mektupta, Vladimir İlyiç, Vaisov'a her türlü desteğin sağlanmasını rica ediyordu) ve onu öldürdü. Bunun ardından benim evime saldırıldı, ama beni

orada bulamadılar, çünkü felaketi sezerek, ailemi şehrin Rus kesimine taşımıştım. Müslüman Sosyalist Komitesi çalışanlarından bir kesim, onlarla konuşmadan bu tutuklamaların yapılmış olmasını protesto etti (sol SD'ler: Ş. Ahmadiyev, Almayev ve sosyalist Müslüman Muhitdinov vd.) ve tutuklananların serbest bırakılmasını istedi. Finlandiya Müslüman Alayı da, bu tutuklamalarla ilgili olarak önceden uyarı yapmamış olmamızı protesto etti.

Çatışmanın bizim yararımıza çözülmesi için hızla birtakım kararlar almak gerekiyordu.

Ve bu sorunun çözümüne ilişkin nasıl davranacağımız yolundaki karar merkezi, bendim.

Devrimci karargahımızın beş üyesinden yoldaş Grassis hemen şehrin Tatar kesimine topçu ateşi başlatmamızı önerdi, yoldaş Şeynkman kararsızdı, yoldaş K. Yakubov tümden şaşkındı, yoldaş Said Galiyev ise susuyordu. Söz bana düştü.

Durumu şu şekilde değerlendirdim:

Şehrin Tatar kesimine topçu ateşinin açılmasının tek sonucu Tatar nüfusunun öfkesini artırmak olurdu. Silahlı çatışma sırasında bu koşullarda kesinlikle kaybederdik: bizim Kızıl Ordu birliklerimiz yoktu. Askeri birlikler dağıtılmıştı. Bütün piyadelerimiz birkaç yüz kişiden ibaret düzensiz Kızıl Ordu birlikleri ve topçulukla ilgili 300 kişiden ibaretti. Müslüman birlikleri dağılmıştı. Müslüman Alayı'ndan telefon edip, askerlerin yatmaya gittiğini ve Alkin'leri korumaya kalkışmayacaklarını söylediklerini bildirdiler. Ama yatmaya gittilerse, bu bizi savunmak için toplanacakları anlamına gelmiyordu. Bu durumda ayaklananlar bütün topçularımızı kuşatıp onları bize karşı sevk edebilirdi. Ama eğer milliyetçiler şehirde zafer kazanacak olursa, hızla çalışmalarını köye yayabilir ve bizi Tatar köylüleriyle savaşa sokarlardı. Sovyet iktidarı böyle bir çatışma kaldırabilir miydi? Kuşkusuz, hayır. Bu sırada Batıdan Kayzer saldırıyordu. Kırım, Türkistan, Başkırya ve başka yerlerdeki çatışmalar bize karşı Müslüman düşmanlığı yaratıyordu. Ama Volga çevresi Tatarlarıyla çatışma başka bölgelerin yerlileriyle yapılacak çatışmalardan çok daha tehlikeliydi: savaşabiliyorlardı ve zorunlu kaldıklarında birkaç gün içinde bize karşı yüz bin asker çıkarabilirlerdi. O sırada Kızıl Ordu yoktu. *Şura*cıların Rus bur-

juvazisi ve entelijensiyasıyla birlikte hareket etmesiyle sayesinde (bu sırada Sovyet iktidarı tarafından, Troitski-Sergiyev Manastırı'nda bulunan değerli eşyalara el konulurken, Rus ruhanileri *Harbi Şura*'ya "zorbalıktan korunma" talebiyle bir telgraf göndermişti, Rus Beyaz Muhafızlar'ı *Şura*cılara bu isyan sırasında da yardım etmeyi önermişti). Tatar isyanı bütün Volga çevresi ve Orta Asya'ya yayılabilirdi.

Ben de açık silahlı çatışmadan kaçınayı ve kongre temsilcileriyle "barışçı" görüşmeler başlatmayı önerdim. Yoldaş Şeynkman benim bakış açımı destekledi. Yoldaş Yakubov da bu öneriye destek verdi.

Kongre parlamenterleriyle yaptığımız görüşmelerin sonucunda içine düştüğümüz durumdan harika bir çıkış yolu bulundu. Anlaşma şu koşullarla sağlandı.

1) *Harbi Şura* ve Müslüman Askeri Kongresi dağıtılacak ve bütün iktidar Müslüman Komitesi'ne verilecek.

2) *Harbi Şura*'nın bütün askeri birlikleri Müslüman İşleri Komiserliği'nin idaresine geçecek.

3) *Şura* temsilcileri duyurulan İdil-Ural Devletinden vazgeçecek, bu hakkı Volga Çevresi ve Güney Ural Sovyetler Kongresi'ne devredecek.

4) *Harbi Şura* liderleri Sovyet iktidarına karşı çıkmama koşuluyla serbest bırakılacak.

Çatışmanın böyle başarılı bir biçimde çözülmesine sol SD'lerden olan Kazan Askeri Bölge Komite üyesi yoldaş Enbayev, görüşmelere aracı olarak katılarak büyük katkıda bulundu.

Tutuklanan *Şura*cılar serbest bırakılmadan önce, onlardan Sovyet iktidarına karşı hareketle bulunmayacaklarına dair imza alındı.

Olayların bundan sonraki süreci bizim için ürkütücü değildi. Şehrin Tatar kesiminde bunun ardından örgütlenen "Zabulaç Cumhuriyeti" bizim için tehlike değildi. Milliyetçi hareketin kalıntılarının örgütlü tasfiyesi için fırsat elde etmiştik.

Merkez tarafından Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi'nin ilan edilmesi *Şura*cılarla mücadelede bize moral destek sağladı. Dahası, Kızıl Ordu'nun ve Kızıl Ordu'nun bağımsız Müslüman Alayı'nın oluşturulmasına giriştik. Moskova'dan küçük bir denizci birliği çağırdık.

Ve "Zabulaç Cumhuriyeti" şehrin Tatar kesimini bizden bir ay kadar ayırdıktan sonra, birliklerimizin oraya gönderilmesinden sonra, neredeyse hiç savaşmadan bütün "demir taburlarını" bize teslim etti. Tatar burjuvazisinin direnişi kesin olarak yıkıldı.

1918 yılının Temmuz ayında, Çekoslovaklar tarafından Samara'nın ele geçirilmesinden sonra Kazan'da garnizon ayaklanması denilen ayaklanma ortaya çıktığı zaman da, Sovyet iktidarının Kazan'daki yazgısının, Kazan aracılığıyla bütün Volga çevresindeki yazgısının irade ve enerjisine bağlı olduğu bir merkez rolündeydim ben (bu ayaklanma bir ara bütün Volga çevresini kapsadı: Astrahan, Nijni Novgorod, Kostrom, Yaroslav). Kazan'daki iki aylık yokluğum sırasında (Tatar-Başkır sorununun görüşülmesi için Moskova'ya gitmiş ve burada, Oruciyev'in ölümünden sonra bütün bir ayı tutuklu geçirmiştim) Tatarlar arasındaki çalışmalar zayıflamıştı. Yoldaş Said Galiyev (benim tutuklanmamdan sonra Kazan ili Müslüman İşleri Komiseri olarak atanmıştı) ve yoldaş Şeynkman arasında, "Zabulaç Cumhuriyeti"nin tasfiyesinden sonra Tatar burjuvazisinden alınan haraçlar yüzünden tartışmalar gerçekleşmişti. Olay, Tatar kadrolardan birinin aklına bu "katkı" [haraç] hesabından bir parça yararlanma düşüncesiyle başlamıştı. Bu "katkı"dan 50.000 altın rubleyi ayırmak ve Müslüman İşleri Komiserliği üyeleri arasında bölüşmek kararı alınmıştı. "Yaşlı" Ahtyamov bunu protesto etmişti. Ve bu işi dar bir grup içinde yapma kararı alınmıştı. Sanırım, yoldaş Şeynkman da kararlı bir şekilde buna karşı çıkmıştı. Said Galiyev ve Şeynkman arasındaki ilişkiler açıkça anormal bir hal almıştı. Bütün bunlar benim yokluğumda oldu. Benim dönmemden sonra Müslüman kadrolar Müslüman İşleri Komiserliği'nin bana devredilmesine ısrar etti. Reddettim. Yine de bu görev için beni seçtiler. Yoldaş Said Galiyev odasına kapandı ve kesin olarak çalışmaktan vazgeçti.

Kızıl Ordulukların isyanından önce yoldaş Şeynkman, karısı ve yoldaş Olkenitski arasında tuhaf bir olay yaşandı. Ormanda onlara denizci kıyafetli silahlı birileri saldırmış, onlardan "Zabulaç altını"nı nereye sakladıklarını söylemelerini istemişti. Bu zeminde çeşitli yoldaşlar arasında "beklenmedik" konuşmalar gerçekleşti. Saldıranlardan birinin "ünlü Kazan Müslüman kadrolardan biri" olduğunu söylediler.

İsyandan bir hafta önce yoldaş Said Galiyev Ufa'ya "gitti" (ancak aslın-

da bir yere gitmediğini, odasında yatıp gizlendiğini, isyanın bastırılmasından sonra şans eseri öğrendik).

İsyan, denizci taburundaki anarşistler tarafından idare edildi.

Hazırlanan isyanı hemen öncesinde haber aldık. Durum şöyleydi: Kızıl Ordu birliklerinden 7.000 kişi Sovyet iktidarına karşı harekete geçmeye hazırlanıyordu, yoldaş Şeynkman, Milh ve Grassis'in, yani iktidarın başlarının ortadan kaldırılmasını talep ediyorlardı. İsyana katılmayan tek birlik, Macarlar, savaş esiri Almanlar ve Letonyalılardan oluşan Enternasyonal Tabur olmuştu. Son söz Müslüman Sosyalist Alayı'na kalmıştı. Sovyet Prezidyumu Enternasyonal Tabur'un karargahında gizleniyordu.

Durum kritikti. Müslüman Sosyalist Komitesi'nin, Müslüman İşleri Komiserliği'nin olağanüstü toplantısı yapıldı. Toplantı sırasında bazı yoldaşlardan, Rus komünist yoldaşlara yönelik olarak, onların Tatar komünistlerini ancak bu tehlike anlarında hatırladıkları, Müslüman kadroların çalışmayacakları vb. yolunda şiddetli çıkışlar geldi.

Benim ve yoldaş Yumagulov'un konuşmalarından sonra bütün güçleri, Müslüman Alayı'nın ayaklananlara katılmamasını sağlamaya kullanma yolunda karar alındı. Ama, ayaklanmanın tasfiyesinden sonra Rus yoldaşların karşısına Müslüman kadroların aktif çalışmaya katılmasını sağlamak üzere önlemler alınması zorunluluğunu getirmek kararı da alındı.

Müslüman Alayı'nın incelenmesi hoş bir manzara sergilemiyordu. İsyanın liderlerinin Alay'la ilişkide olduğu ortaya çıktı. Alayın neredeyse bütün taburlarının bölüklerinde çok büyük miktarda şarap olduğu anlaşıldı. Kararsız bir ortam oluştu. Bütün tabur ve bölüklere ilişki kurmak üzere insanlar gönderildi. Alaya, operatif açıdan Müslüman İşleri Komiserliği'ne bağlı olduğu bildirildi. Garnizon toplantılarının hiçbir emrinin yerine getirilmemesi emredildi (toplantılar karşıdevrimci ajanlar tarafından yapılmıştı). Toplantımızın ertesi günü Sovyet'in olağanüstü oturumu yapıldı, burada yoldaş Şeynkman hazırlığı yapılan karşıdevrim üzerine bir raporla konuşma yaptı. Kızıl Ordu birliklerinin ve garnizon toplantısının temsilcileri ateşli itirazların ardından kalanlara yönelik, onların "göreceklerini" söyleyen tehditler savurarak oturumu terk etti.

Devrimci Askeri Sovyet kurulması kararlaştırıldı, bunun içinde yoldaş Şeynkman, Grassis ve birkaç yoldaş daha yer aldı.

Sovyet'in ilk oturumundan sonra Müslüman Alayı karargahına gittim: Bana, oraya ilişki kurmaya gönderilen yoldaşların (Kasimov ve Ganiyev) alay komitesine "katılamadıkları" haberi gizlice verilmişti.

Alay komitesine vardığımda, orada toplantı yapılıyor, garnizon toplantısına ne yanıt verileceği tartışılıyordu.

Yüzlerdeki ifadelerden, gülüşlerden, ses tonlarından, konuşmalarından alay komitesinin samimi olmadığını, çeşitli üyelerinin bir şeyler kurup düşündüğünü anladım.

Bizim ajitatörlerimiz yüksek sesle, devrimci bir tavırla, ama boşuna ve etki bırakmadan konuşuyordu. Alay komitesi üyeleriyse kısa, ama dolu dolu konuşuyordu.

Dinledim, gözledim ve sustum.

Ve bu insanları bize savaş açmaktan nasıl vazgeçireceğimi düşündüm.

Bütün olay buydu...

Müslüman Alayı'nın harekete geçmekten korktuğunu sezdim.

"Neden?.." diye sordum onlara.

"Çünkü biz 700-800 kişiyiz, onlarsa 7000, dahası, bizde sadece piyade var, onlardaysa piyade, atlı, topçu var."

"Ama sonuçta onlar da korkuyor... Sizden... Benden... Sovyet iktidarından... Ve eğer onlara karşı harekete geçeceğinizi söylerseniz, korkacak ve harekete geçmekten vazgeçecekler."

"Yani, belki de, acaba... Ama sonuçta Çekoslovaklar Simbirsk'e geldi bile..."

"Ne olmuş yani?"

"Buraya da gelecek ve bizi ve bütün Müslümanları katledecekler..."

"Boşuna korkuyorsunuz. O zaman Kızıl Ordu'ya yazılmanıza gerek yokmuş. Buraya Moskova'dan askerler geliyor. Yarın ya da ertesi gün burada olurlar. Ve eğer şimdi garnizon toplantısına, Sovyet iktidarına karşı harekete geçmeyeceğinizi, ayaklananlara karşı harekete geçeceğinizi söylemezseniz, o zaman size güvenmeyeceğiz ve yeni askerler gelince sizi kurşuna dizeceğiz. Daha bugün Tatar Taburu geldi (gerçekten, bu sırada

Kazan'a şans eseri bu tabur gelmişti, İranlılardan, Afganlardan, Türklerden, Tatar ve Başkırlardan oluşuyordu, sadece 125 kişiydiler, ama davaya son derece adanmışlardı)... [metin eksik]

Bu onları bir parça etkiledi. Bunu hissederek, daha kararlı bir ton takındım. Acımasız ve katı bir şekilde konuştum. Her sözümle kalplerine ateş düşürmeye çalıştım. Onları korkaklıkla, erkek olmamakla suçladım ve konuşmamı eğer şimdi bana ... [metinde eksik] yapacaklarını söylemezlerse, hepsini şimdi kurşuna dizdireceğimi söyleyerek bitirdim.

Bembeyaz ve heyecanla titrer bir halde, bana onlara emrettiğim her şeyi yapmaya hazır olduklarını söylediler.

Oturup bir karar yazdım, bu kararda Müslüman Alayı'nın silahlarını asilere yöneltteceği ve diğer birlikleri de Sovyet iktidarına sadık olmaya çağırdığı belirtiliyordu.

"İmzalayın..."

İmzaladılar...

Dörtte biri okuma yazma bilmiyordu.

"Parmak basın."

Bastılar.

"Verdiğiniz sözü değiştirmeyeceğinize yemin edin!"

Yemin ettiler.

Karar hemen yoldaşlardan biri tarafından (yoldaş Urmanov) garnizon toplantısına duyurulmak üzere alındı. Alaya savaşa hazırlanması emri verildi.

Ama bu kadarla yetinmedim.

Hemen Tatar-Başkır Taburu'ndan gelen yoldaş Malikov'u yanıma çağırdım (şimdi Türkiye'deki elçilik çalışanlarımız arasında yer alıyor).

"Şimdi garnizon toplantısına gidin ve Tatar-Başkır Taburu adına, Sovyet iktidarını her türlü müdahaleden koruyacağınızı ve ayaklananlara karşı harekete geçeceğinizi ilan edin."

"Ama nasıl olur, ben tabur değilim..."

"Sen kendi taburunun yapısını bilmiyor musun?.."

"Biliyorum..."

"İyi biliyor musun?"

"Evet, iyi biliyorum."

"Eh daha ne, kararı tabura sonra okursun... Şimdi acele etmek lazım."

Benim hazırladığım kararı aldı ve garnizon toplantısına koştu.

Müslüman Alayı'nın temsilcilerinin ve "Moskova'dan gelen" Tatar-Başkır taburunun garnizon toplantısında konuşması beklenmedik bir şeydi. Buna Enternasyonal Tabur'un açıklaması da ekleninee, kesin olarak çözüldüler. Toplantı tam bir kargaşaya düştü. Durumun açıklanması için kapandı. Ama durumu açıklamayı başaramadılar. Hareketin bütün bağlantı noktaları çöküyordu. Hızla önlemlerle kesin olarak tasfiye edilmişti.

Müslüman Alayı'nın alay komitesinin üyeleri ve onlar aracılığıyla bütün diğer ayaklananlar üzerinde vaktinde doğrudan psikolojik etkide bulunmamız sayesinde, korkunç isyan tam vaktinde, bütün gücünü ortaya koymaya hazır olduğu anda önlendi.

Eğer isyan vaktinde önlenmiş olmasaydı, Kazan ikinci ve daha da korkunç bir Yaroslav olacaktı ve bu şehre Çekoslovakların yaklaşmasından önce gönderilmiş olan güçler Kazan'a sevk edilemeyecekti.

Tatar-Başkır birliklerinin önemi o zaman yerel yoldaşlar tarafından yetersiz biçimde kavranmıştı. O zaman ortaya çıkmış olan ruh halinden yararlanarak, Tatarlar arasında seferberlik ilan etmek ve Kazan'ın savunulması sırasında, kuşkusuz, Çinlilerden oluşan, daha ilk Çekoslovak ateşleriyle birlikte kaçan[163] Trofimovski bölüklerinden daha büyük öneme sahip olacak birkaç alay kurmak mümkündü. Bu anlaşılamadı. Ama o zaman, Çekoslovaklar Kazan'ın yakınına geldiği zaman, Tatarların seferberliği ancak Çekoslovaklar Kazan'a girerken ilan edildi.

Devrimci hareket tarihi içinde Kazan'daki Müslüman birliklerinden bahsederken, bir olgunun üzerinde durmak istiyorum. Sol SD isyanının tasfiyesi üzerinde. Sol SD'lerin Kazan'daki ayaklanması neredeyse sadece Müslüman Alayı'nın kararlılığı ve adanmışlığı sayesinde başarıya ulaşmadı (o sırada Kazan'da yoldaş Mejlauk çalışıyordu).

Volga çevresi Ural'da devrimin gelişmesindeki rolümden bahsederken, Sovyet iktidarının başarısı için gerekli bir çok şeyin enerjisine, adanmış-

lığına ve onuruna bağlı olduğu bir merkez haline geldiğim, iki noktayı sessizce geçiştiremeyeceğim. Bunlar benim 1919 yılında Başkırların Sovyet iktidarı tarafına geçmesine yardımcı olan çalışmalarım ve Kazan'da 2. Ordu'da Kazan'ın Kolçak saldırısına uğradığı dönemde yaptığım çalışmalardır.

Sanırım 1920 yılında, Başkırya'dan yoldaş Yumagulov'un ve Z. Validov'un ayrılmasından sonra ya da bundan önce, yoldaş Stalin'le yaptığım bir konuşmada kendisi bana sinirli bir ses tonuyla, o zaman Başkırya'yla ilgili yanlış bilgi gönderdiğimi bildirmişti.

Bunu yoldaş Stalin'den duymak benim için çok ağır bir şeydi, başkasından değil özellikle de ondan duymak. Buna rağmen, karşı çıkmayıp sustum. Ama kendi kendime düşündüm:

"Nasıl yanlış bir bilgi göndermiş olabilirim?.."

Bana yönelik bu güvensizliğin sonuçları çok ağır oldu. O sırada, ben yoldaş Zinovyev'le Bakü'ye Doğu Halkları Kurultayı'na gitmeye hazırlanırken, yoldaş Stalin müdahale etti ve ben *Çeka* Politbüro'nun kararıyla Moskova'da kaldım... Buna karşın Doğudaki çalışma bütün devrim süresince benim başlıca hayalimdi.

Birkaç kez yoldaş Stalin'e, benim Başkırya'yla ilgili istihbaratımın yanlışlığının ne olduğunu sormaya çalıştım. Birkaç kez ona bu konuda yazmaya karar verdim, ama her seferinde bir şey nedense beni durdurdu, sonuçta onu inandıramayacağımı, ya da davranışımın etkileme olarak anlaşılabileceğini düşündüm.

Ve susup yoldaş Stalin'in bana yönelik hatasını anlayacağı bir zamanın geleceğini düşündüm.

Şimdi kimsenin birini etkilediğimi ya da birinden bir şey için kaçmaya çalıştığımı düşünemeyeceği bir konumdayım. Ama beni yargılayanlar için her şey açık olsun diye, bugün bu konu üzerinde durmak istiyorum.

Ufa'da yaptığımız görüşmeler sırasında (Ocak-Şubat 1919) Başkırlarla yaptığımız görüşmelerde kesinlikle onurlu ve temiz davrandığımı söylüyorum ve eğer bu konuda bana inanılmayacak olursa, hayatımdan vazgeçmeye de hazırım.

Tatar-Başkır sol SD'lerle yaptığımız görüşmelerde de temiz ve onurlu

davrandım.

Ufa'ya *Çeka*'nın emriyle giderken, yoldaş Stalin'den Başkırlarla ilişki kurmak, onlara Sovyet iktidarının ayrı ve özerk bir Başkırya'nın kurulmasına karşı çıkmadığını açıklamak ve Başkırların Sovyet iktidarı tarafına geçmesini sağlamak için var gücümle çalışmak üzere kesin emir almıştım.

Bunu yerine getirdim. Ama yerine getirirken, engellerle karşılaştım.

Bunlar neydi?..

Bunlar, Tatar-Başkır kadrolar arasında, Başkırya'nın kurulmasına karşı çıkan grupların olmasıydı. Ayrıca bunlar Rus yoldaşların grubu içinde de vardı (Orenburglular).

Bu gruplar bir yönden, Tatar-Başkır sol SD'leri, diğer yönden Ufa'ya Kazan'dan *Çeka*'nın iznini almadan gelmiş Tatar komünist-enternasyonalistleri ve üçüncüsü, 1. Ordu'da çalışan Orenburglu Tatar komünist-Buharincilerdi.

Başlarını bir yandan Tatar yazar Halimcan İbrahimov'un, diğer yandan H. Baimbetov'un çektiği Tatar-Başkır sol SD'ler, bu sırada derin bir kriz yaşıyordu. Sovyet iktidarına yakınlık duyuyorlardı ve sol SD isyanına katılmadılar. Bolşeviklerle birlikte çalışmayı sürdürerek, kendilerini tuhaf durumda hissediyorlardı: Onlara Tatar komünistleri işlerini ellerinden almak isteyerek saldırıyordu; Rus yoldaşlar kuşkuyla bakıyordu. Örgütün alt kesimleri arasında RKP(B)'ye girmeye yönelik güçlü bir eğilim oluşmuştu. Ama liderleri bunu engelliyordu. Ama yine de bazıları geçmişti.

Sol SD'lerin ayrı bağımsız (ama Tatar-Başkır değil) Başkırya'nın kurulmasına karşı olmasının nedeni, Şubat Devrimi sırasında ve Ekim Devrimi'nin ilk günlerinde Tatar Milli Meclisi'nde İdil-Ural devletinin (Tataristan, Başkırya) kurulmasının zorunlu olduğunu savunmuş olmalarıydı; bu fikir adına bir yandan Tatar ünitaristleriyle (Ahmet-bek Salikov, H. İshakov ve S. Maksudi), diğer yandan özerk Başkırya fikrini savunan Zeki Velidov'la mücadele etmişlerdi. O zaman özellikle Z. Velidov'a düşmandılar, çünkü ünitaristlerle sol SD'ler uzlaşmıştı (*Milli Meclis* onların İdil-Ural Devleti kurma projelerini kabul etmişti), ama Z. Velidov *Milli Meclis*'ten ayrılmış ve kendi Başkır Kurultayı'nı (*Kongre*) örgütlemişti. Aslında Tatar-Başkır sol SD'leri sol SD'lerin platformuna katılan Tatar solcu milliyetçiler grubuydu. Kendilerini "*tufrakçı*" (*tufrak* - yani toprak) diye

adlandırıyorlardı; *tufrakçı* toprak yandaşı demekti; bu "bölgeci", yani bölgesel özerklik yandaşı olarak anlaşılıyordu).

Ufa'ya varınca onlarla ilişki kurdum. 5. Ordu Siyasi Dairesi'nde çalışıyorlardı. Onlarla görüşme yaptım, burada onlara neden RKP'ye girmek istemediklerini sordum. Görüşmede tabanın bize yöneldiğini, ama liderlerin bunu istemediğini saptadım. Liderler koşul öne sürüyordu: bütün örgütü partiye, Tatar-Başkır komünistleri RKP(B) içinde ayrı bir milli örgüt gibi var olacak şekilde kabul etmek. *Çeka*'ya bunu aktardım ve yoldaş Stalin'den *Çeka*'nın Ufalı yoldaşlara Tatar-Başkır sol SD örgütüne yasal varlık olanağı önerdiği şeklinde bir telgraf aldık. Bu telgraf ayrıca, benim yoldaşlara eski sol SD'lerin bazı Tatar komünistleri tarafından takip edilmesini (bu oluyordu) haber vermem üzerine çekilmişti.

Ayrıca sol SD'lerin Zeki Velidov'la 5. Ordu Siyasi Dairesi aracılığıyla ilişki kurduğunu öğrendim. Oraya kendi adamları Z. Aminyev'i göndermişlerdi, o Z. Velidov meselesiyle ilgili ayrıntılı bilgi taşıyordu. Görüşmeler için Z. Velidov'dan Ufa'ya gelen Halikov (şimdi Başkırya *Sovnarkom* Başkanı), Bikbabov ve M. Kulayev de 5. Ordu Askeri Konseyi ile ve benimle sol SD'ler aracılığıyla ilişki kurdular. Z. Aminyev'in aktardığı bilgiler, benim bazı Tatar komünistlerden (K. Yakubov ve Urmanov) ayrıca Z. Velidov'un birliklerinde bulunan başka bazı kimselerden elde etmeyi başardığım bilgilerle örtüşüyordu.

Bu bilgiler Samara Kurucu Meclisi'nin Kolçak tarafından dağıtılmasından sonra, *Kurucu Meclis*'tekilerle çalışan İ. Alkin (*Kurucu Meclis* üyesiydi) Başkırya'ya Zeki Velidov'a gelmiş ve orada Başkırların Sovyet iktidarı safına geçmesine karşı propaganda yürüttüğünü; Z. Velidov'un da bu düşünceye yakın durduğunu ve çeşitli cephelerde çalışan Başkır birliklerine Başkırya topraklarına dönme çağrısı yaptığını; Kolçak'ın Başkırları elinde tutmaya çalıştığını ve bizimle görüşmelerin başarısız olması durumunda Başkırların Kırgız bozkırlarına gizlenmek istediğini söylüyordu.

Hemen bunları Merkeze bildirdim.

Başkır sorunu ve eski sol SD'lerin tavrını aydınlatmak amacıyla onlarla bir görüşme daha yaptım. Başlangıçta ayrı bir Başkırya kurulmasına karşıydılar, çünkü eskiden olduğu gibi "Tatar-Başkır" Cumhuriyeti'ni savunuyordular. Ama onlara Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nden, Başkırların

bir tavizi olarak vazgeçilmesinin tarihsel zorunluluğunu gösterdiğim zaman, bunu kabul ettiler.

Sadece Baimbetov buna karşıydı, ama sonuçta o da diğer yoldaşlarla anlaştı, Başkırya'yı geçici olarak kabul edeceğini ve gelecekte Tatar-Başkırya'nın örgütlenmesi için çabalayacağını bildirdi.

Buna karşın toplantıya davet edilmiş olan 5. Ordu Askeri Konseyi benim için beklenmedik bir açıklama yaptı, Başkırların bir taviz vermesi gerekmediğini, Z. Velidov'un bir tehdit oluşturmadını vb. söyledi (bu görüşmede yoldaş İ. K. Smirnov, Goloşekin, ben ve bir başka yoldaş Smirnov vardı). Bu Tatar-Başkır sol SD'leri arasında, en azından onların üst kesimleri arasında, Başkırya'nın kurulmasına muhalefet bulunduğunu ortaya koydu.

Başkırya'nın kurulmasına karşı çıkan ikinci grup, dediğim gibi, Kazan'dan gelen Tatar komünistleri, başlarında genç komünist Said Galiyev bulunan enternasyonalist adını taşıyan kimseler vardı. Onlara Ufa *Revkom* üyesi Yakub Çanışev de yakınlık duyuyordu. Bu grup ilkesel olarak milli soruna karşıydı. Grubun lideri yoldaş H. Yumagulov ve kısmen (daha önce) S. Said Galiyev'di. Ufa'ya, yoldaş Yumagulov'un, Moskova'da Müslüman Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'nda bulunduğu sırada gönderdiği gizli emri üzerine gelmişlerdi.

Bu grup Tatar-Başkır cumhuriyetine karşıydı ve şiddetle Tatar-Başkır sol SD'lere saldırıyordu. Bu sonuncular Ufa'da onlar tarafından tam anlamıyla terörize ediliyordu. Bu grubun muhalefetini aşmam gerekmedi: *Çeka*'ya, yoldaş Stalin'e bu grubun örgütsüz çalışmasıyla ilgili gönderdiğim ilk telgraftan sonra, *Çeka* hemen onların Moskova'ya *Çeka*'nın emrine gelmelerini yazarak bildirdi, buna rağmen Ufa'da kalmaya çalıştılar, ama bunun kendilerine zararı oldu. Yak. Çanışev ve İ. Galiyev 5. Ordu Özel Dairesi tarafından tutuklandı (yoldaş Pavlunovski tarafından hırsızlık suçlamasıyla). Bu yoldaşların *Çeka* adına hareket ederek, Müslüman nüfusu terörize eden, onlardan para çalmakla uğraşan bir örgüt kurdukları anlaşıldı. Onlar tarafından kurulan *politgramota* [siyasi eğitim] okulunda da böyle bir "örgüt" ortaya çıkarıldı: Orada bu işle kursiyerler ilgileniyordu. (Özel Daire'nin kararı, sanırım bu yoldaşların kurşuna dizilmesi olmuştu, ama Ufa'nın Kolçak tarafından ele geçirilmesinden sonra bu yürürlüğe konmadı. Daha sonra bu yoldaşlar Kazan'da görüldüler, içtenlik

le hatalarını dile getirdiler ve Kolçak'ın Kazan'a saldırması nedeniyle bizim tarafımızdan affedilip cepheye gönderildiler).

Üçüncü grup Orenburg'un Tatar komünistleriydi, başlarında yoldaş Şamigulov ve Hakimov vardı. Bu grup da ilkesel olarak milli soruna karşıydı ve kendini Buharinci olarak adlandırıyordu, yani milli sorunda yoldaş Buharin'in yandaşı olarak (yoldaş Buharin On İkinci Parti Kongresi'nde, devrimin başında uygulamaya kalkışmış olduğu milli sorun pratiğinin saçma olduğunu açıkça savunmuştu). Bu grup Başkırlarla görüşmelerde ciddi bir tehlike teşkil ediyordu, çünkü taktiksiz olmaları Sovyet iktidarına ancak bir ayının yapabileceği hizmeti yapabilmelerine yol açıyordu. Başkır ordu birlikleri Sovyet iktidarının safına geçti (Ufa'da bizimle Başkırlar arasında anlaşma imzalanmak üzereyken), ama 5. Ordu bölgesinde değil, 1. Ordu bölgesinde, yani bu yoldaşların gruplarının bulunduğu bölgede. Başkır kesimlerinde takipler başladı. Onları hemen Kolçak'a karşı kullanmak yerine, onları silahsızlandırıp evlerini yağmalamaya başladılar. Başkırlar öfkelendi. Bu konuda özellikle büyük bir rezilliği 1. Ordu komutanı yoldaş Gay sergiledi. Başkırlar arasında, yoldaş Gay'ın onlara Sovyet emekçisi gibi değil, Ermeni gibi saldırdığı konuşulur oldu.

Başkır birliklerinin silahsızlandırılmasının sadece olumsuz sonuç vereceğinden korkuyordum ve vakit geçirmeden bu konuyla ilgili görüşlerimi Merkeze bildirdim. Aynı zamanda Orenburg'da yoldaş Yumagulov'la görüşmeler yürüttüm (orada *Çeka* emriyle gönderilmişti). Ona ayrıntılı bir şekilde durumu, ayrıca *Çeka*'nın Başkır sorunuyla ilgili yaklaşımını açıkladım (bu sırada Ufa'nın tahliyesi başlamıştı ve hakkında konuştuğum ekip son ekipti) ve Orenburglu yoldaşların davranışıyla ilgili kaygılarımı dile getirdim. Yoldaş Yumagulov bana, benim konuyla ilgili bakış açımı tamamen paylaştığını ve benimle dayanışma içinde olduğunu belirtti. Bundan birkaç gün sonra bizim safımıza geçmiş olan Z. Velidov'la telefon görüşmesi yaptım. Başkır birliklerinin bizim safımıza geçtikten sonra yaptığı bütün o rezillikleri bana aktardı. Anlaşılan, bu kişi aşırı ezilmişti ve korunması gerekiyordu. Eğer ona bu korumayı vermezsem, bizim Başkırları sonsuza dek kaybedeceğimizi anladım. Onu sakinleştirmeye çalıştım, kesin olarak, Sovyet iktidar merkezinin partimizin Politbürosu ve devrim liderleri şahsında Başkır sorununda kararlı bir çizgi izlediğini ve bunu

bozmaya eğilimli olmadığını bildirdim. Z. Velidov tekrar Başkır birlikleri açısından 1. Ordu'da yapılmış olan zorbalıkları belirtmeye başlayınca, Başkır birliklerinin silahsızlandırılmasının sınırlanması için bu kadar çaba harcayamayacağını, çünkü bu birliklerin Ufa'da bizim tarafımızdan hazırlanan anlaşmadan önce bizim safımıza geçmiş olduğunu belirtmeyi zorunlu saydım (daha sonra bu konuşmamdan Orenburglu yoldaşlar benim Z. Velidov'u, Sovyet iktidarına çok erken geçmiş olduğu konusunda uyarmak arzusu içinde olduğum sonucunu çıkardılar, yoldaş Hakimov'u Bölge Komitesi adına yoldaş Stasova'ya gönderip beni ve yoldaş Yumagulov'u şikayet ettiler: Yumagulov'u Başkır sorunundaki görüşlerini değiştirdiği için şikayet etmiştiler).

Tekrarlıyorum, Sovyet iktidarını Başkır sorununda "kandırmak" arzum olmadı ve olamazdı. Sadece tek bir arzuyla yanıp tutuşuyordum - var gücümle Başkırların Sovyet iktidarı safına geçmesini ve Kolçak'la mücadele etmelerini sağlamak, aynı zamanda herkes tarafından ezilen ve dışlanan Başkır halkına, tek dostlarının Sovyet iktidarı ve Komünist Parti olduğunu göstermek. Nasıl bu sorundaki bütün iftiralar benim üzerime atıldı ve neden bazı Başkır birliklerinin (Murtazin ve diğerlerinin) tekrar Kolçak safına geçmesi benim Velidov'la görüşmelerime bağlanabildi?

Bilmiyorum.

Eğer Başkır birliklerinin tekrar Beyazlar'ın safına geçmesinden suçlu olan biri varsa, o hiçbir şekilde ben ya da yoldaş Yumagulov değiliz: Başkır sorununun devrim için taşıdığı büyük önemi anlayamayan ve bu işe yanlış müdahaleleriyle Kolçak'ın kazanmasını sağlayanlar suçludur: onun toparlanmasına ve Ufa'ya darbe indirmesine fırsat verdik.

Artık Kazan ve 3. Ordu'daki çalışmama geçiyorum.

Oraya, sanırım, 1919 Nisan ayı sonunda, Ufa'dan döndükten sonra gittim. Bana başlangıçta Başkırya'ya Merkezin temsilcisi olarak gitmem önerilmişti. Şahsen ben de bu göreve eğilimliydim, ama Tatar yoldaşlar, Tatarlar arasında çalışma yapacak kimsenin kalmadığını söyleyerek buna kesin olarak karşı çıktılar. Yoldaş Stalin'e bunu bildirdim, ama o beni Başkırya'ya gitmem için ikna etti. Ama Kolçak'ın saldırısı ve Kazan'ı tehdit etmesi nedeniyle oraya gönderildim. Hemen o gün yola çıktım. Giderken, yoldaş Stalin'den düşmana karşı acımasız olma, onu isyana sürük

leme ve onu hiçbir şekilde Kazan'a sokmama emri aldım. Oraya, başkanı olduğum Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun başında gittim. Kazan'da üzücü bir manzara vardı. Benim "enternasyonalistler" aralarında ve Rus kadrolarla kavga ediyordu. Rus yoldaşlar arasında da çekişmeler vardı: Yoldaş Malyutin'in (o sırada Kazan İl Yürütme Komitesi Başkanıydı) "despotizmi" ve "acımasızlığı"ndan hoşnutsuz olan kadrolar Petersburg'dan gelmiş yoldaş Antipov ve karısı yoldaş Ratner'in çevresinde toplanmıştı. Antipov ve Ratner yoldaşlar nedense bütün kadroları, "Malyutin'i destekleyip desteklemediklerine" göre değerlendiriyordu. Buna 2. Ordu Askeri Konsey üyesi merhum Şternberg de katılmıştı. Beni nedense hemen Malyutin'in yandaşları arasına soktular. Tatar kadrolar arasında herhangi bir çalışma yapılmadığı hissediliyordu. Rus kadrolar arasında da zayıf bir şekilde yürütülüyordu.

Gardan çıkıp doğruca Bölge Komitesi'ne gittim. Orada beni yoldaş Malyutin karşıladı. Kucaklayıp öptü, haykırdı: "Eh, artık Kolçak'tan korkumuz yok!" Akşamleyin Bölge Komitesi prezidyumunda yoldaş Malyutin cephedeki çalışmalarla ilgili rapor verdi (2. Ordu Askeri Konsey üyesi tarafından yürütülüyordu). Raporun özü şöyleydi: 2. Ordu kesinlikle dağıldı, alayların çoğu 40-50 kişi kaldı; Ordu bütün hatlarda geri çekiliyor. Kazan işçileri arasında huzursuzluk hakim. Köylüler bizim Kazan'dan çekilmemiz durumunda bize karşı isyan etmeye hazır; Kazan'dan değerli eşyaları götürmek olanaksız: İstasyonlarda engeller var. En fazla 7 gün sonra Kazan Kolçak tarafından ele geçirilecek. Bu dağınıklık halinden çıkmak ve olabildiğince örgütlenmek önerildi. Bütün bunları öğrenince, hemen sorumlu Tatar kadrolarını toplantıya çağırdım. Toplantı Müslüman Sosyalist Komitesi'nin Garnizon ayaklanması karşısında yaptığı tarihsel toplantıya benziyordu. Kazanlı Tatar komünistleri, Rus yoldaşların onların çaçlışmalarına izin vermediğinden yakınmaya başladı. Sorumlu mevkilerde tek bir Tatar yoktu, RKP(B) Tatar Parti Komitesi bürosu tuvaletin yanında yer alıyor vb. Onlara ordunun zorlu durumunu ve Kazan'ı Kolçak'tan kurtarma olanağını anlattıktan sonra, artık bu tür konuşmaların zamanı olmadığını anladılar. Milliyetçilik ve enternasyonalistlikle ilgili bütün konuşmaları bir yana bırakmak ve tek bir şey düşünmek kararı alındı: Kolçak'ın yenilmesi. Şu çalışma planı yapıldı:

1) *Çeka*'dan Tatar komünistlerin seferberliğinin ilan edilmesini ve

Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun emrinde örgütlenmekte olan Tatar Kolordusunda görev almaya gönderilmesini rica etmek;

2) *Çeka*'dan 2. Ordu Askeri Konseyi'ne ve Kazan Savunma Bölgesi Askeri Konseyi'ne birer Müslüman kadro göndermesini rica etmek (2. Ordu Askeri Konsey adayları olarak ben, Kazan Savunma Bölgesi askeri Konseyi'ne ise Yu. İbrahimov seçilmişti);

3) Tatar Kolordusunun oluşturulmasını güçlendirmek ve hızlandırmak;

4) Tatar işçileri arasında ajitasyonu güçlendirmek;

5) Düşman cephesine gizli ajitatörleri göndermek.

Toplantının sonunda hemen bütün bunları telefon aracılığıyla yoldaş Stalin'e haber verdim, bunu görevim sayıyordum.

Hatırlıyorum, Alaguzovski fabrikasında Tatar işçilerinin bir mitingine katılmıştım. Tiyatronun büyük salonu dopdoluydu. İki saat konuştum ve işçilerin önünde, Kolçak Sovyet iktidarını boğmayı başaracak olursa onları bekleyen tehlikeleri anlatırken, ağladım. Sesim keskindi, çınlıyordu, çelik gibi çınlıyordu, ama gözlerimden yaşlar boşanıyordu... Onlara engel olamıyordum. İşçiler de ağladı... Uzun boylu ak sakallı bir ihtiyarın kalkıp duvara tutunarak gözlerinden yaşları sildiğini ve şöyle dediğini hatırlıyorum: "Uzun zamandır ağlamıyordum, ama sen oğlum, beni ağlattın... Senin çağrınla hepimiz Kızıl Ordu'ya gönüllü yazılacağız, ama söylesene, bize savaşta önderlik edecek kararlı insanlarımız var mı?"

"Evet dedeciğim, bulunacak."

Bu mitingden sonra aldıkları kararda, Tatar işçileri diğer işçileri de Sovyet iktidarını gönülden korumaya çağırıyor ve Kızıl Ordu kaçaklarıyla sert bir mücadele talep ediyordu. Aynı ruh hali başka bölgelerde de oluşmuştu. Tatarların hali Rusları da etkiledi. Merkezi Müslüman Askeri Kurulu de yoğun çalışıyordu. Baskı makineleri durmaksızın çalışıyordu. Ajitasyon literatürünün binlerce örneği bizimkilere akıyor ve Kolçak saflarına uçuyordu.

Yoldaş Troçki'yle birlikte ileri mevkilere gittim, O, kızıl savaşçıların karşısında Bolşoy Tiyatrosu'nda konuşur gibi konuşuyordu. Ama burada sesi daha keskin daha çınıltılıydı... Dahası, burada cephede damla damla gözyaşları döküyordu...

O dönemde birliklerimiz Vyatka Nehri'nin bu yanındaydılar. Diğer yanında Kolçak vardı. Ancak köprü yanında bizimkiler iki, iki buçuk *versi* ilerleyebilmişti. Yoldaş Trocki'nin son sözlerini hatırlıyorum: "Köprüden bir adım geri çekilmeyin! O bizim kalacak. Vyatka'dan bir adım geri çekilmeyin!"

Kolçak hücum etti. Malmıj yakınında 21. Tümen bölgesinde nehri geçti ve kısa sürede altı köyümüzü ele geçirdi. Bu Kazan'a giden yolu açması demekti. Askeri Konsey toplandı: yoldaş Safarov, komutan yoldaş Şorin ve ben. Birinin cepheye gitmesi, savaşçılara cesaret vermesi gerekiyordu.

"Kim gidecek?"

Şorin gidemezdi, bütün orduya komuta ediyordu...

Malyutin ve Şternberg Kazan'da bulunuyordu. Yoldaş Safonov'un hitabeti iyi değildi.

"Bırakın ben gideyim."

Kalkıp yola çıktım. Demiryoluyla, sonra atlarla. Ben vardığımda hücum püskürtülmüştü, ama yenisi bekleniyordu. Bütün hafta bir birlikten diğerine atla gittim. Gidiyor, birliğin durumunu öğreniyor, konuşuyordum. Hoşnutsuzluklar oluyordu. Ne olduğunu, neden ve nasıl olduğunu sorguluyordum. Açıklama yapıyordum. Ordu karargahına bildiriyordum. Nehrin ötesindeyse düşman tetikteydi, her an nehri geçip bize saldırmaya hazırdı. 21. Tümen bizim en kötü durumdaki tümenimizdi, ama sonra çok iyi bir hal aldı ve Azin'in ünlü tümeninden hiçbir şekilde geri kalmadı.

Kolçak, Kazan kıyısından kovuldu.

***

Ekim Devrimi sırasında ne gibi çalışmalar yaptığım üzerinde ayrıntılı olarak durmayacağım. Parti Merkez Komitesi bunu biliyor olmalı. Sadece devrimin çeşitli dönemlerinde aldığım sorumlulukları sıralayacağım. İşte bunlar:

1) Ekim Devrimi sırasında Kazan ili Devrimci Askeri Karargah üyesi;

2) Daha sonra ortaya çıkan 1918 Nisan ayından önceki devrimci karargah ve *Revkom*ların üyesi;

3) Müslüman İşleri Kazan İl Komiseri (Şubat-Nisan, Haziran, Ağustos

1918);

4) "Zabulaç Cumhuriyeti"nin silahlı tasfiyesi sırasında Devrimci Karargâh üyesi;

5) Kazan Erzak Komiseri (Haziran, Ağustos, açlık çeken Moskova için ekmek bulmak gerektiği sırada yoldaş Malyutin'le birlikte çalıştık. Kazan'ın Çekoslovaklar tarafından ele geçirilmesine dek bu görevde kaldım ve neredeyse onlara esir düşüyordum: Beni kurnazlığım kurtardı);

6) Kazan Sovyet Cumhuriyeti *Sovnarkom* üyesi ve Eğitim İşleri İkinci Komiseri (Şubat-Nisan 1918);

7) 1917 yılından itibaren Kazan Müslüman Sosyalist Komitesi Sekreteri (Haziran 1917-Temmuz 1918);

8) Kazan'ın Çekoslovaklar tarafından alınmasından sonra Sarapul'daki 2. Ordu'da Kızıl Ordu askeri (bunu o dönemde Sarapul şehrinin komutanı olan, şimdiyse Bağımsız Kazak ordusunda çalışan yoldaş Stelmah bilmektedir). 2. Ordu levazım subaylığına atanacaktım, ama Moskova'ya çağrıldım;

9) İç Rusya Müslüman İşleri Komiseri (1918 yılının 12 Eylülünden 20 Mayısına, yani Komiserliğin tasfiyesine dek);

10) Askeri İşler Halk Komiserliği'ne bağlı Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Başkanı (1918 yılı 12 Eylülünden 1920 Kasımına, yani tasfiyesine dek);

11) Müslüman Proleter Örgütlerinin Kurulması ve Müslümanlar Arasında Karşıdevrimcilikle Mücadele İçin Olağanüstü Komisyon Başkanı (Kazan'ın kurtulmasından sonra *Narkomnats*, Askeri İşler Halk Komiserliği ve *Çeka*'nın onayıyla böyle geçici bir örgüt kurulmuştu... Yoldaş Peters, benim atamam Sizin tarafınızdan imzalanmıştı);

12) *PUR* Doğu Dairesi Subayı (Kasım 1920-Ocak 1921);

13) *Narkomnats* Kurul üyesi (1920 Mayısından sonra büyük aralıklarla);

14) Tataristan Cumhuriyeti Moskova temsilcisi (iki kez: yoldaş Said Galiyev döneminde bir ara ve şimdi);

15) *Narkomnats* Kırım temsilcisi (Şubat-Mart 1921);

16) Kırım temsilcisi (Mart-Ağustos 1921);

17) Toprak İşleri Halk Komiserliği ve *VTsİK*'ya bağlı Toprak İşleri Federal Komitesi Başkanlık Kurulu üyesi (1921 Ekiminden 1922 Kasımına dek);

18) *Narkomnats*'a bağlı Toprak İşleri Federal Komitesi Başkanı (1922 Kasımından beri);

19) Çeşitli merkezi köy ekonomisi organlarında, Tartışmalı Konuların Kontrolü Yüksek Özel Kurulu'nda *Narkomnats*, *Narkomzem* temsilcisi;

20) Kazan [RKP(B)] Bölge Komitesi üyesi (Ağustos 1919);

21) 1 ve 3. oturumlarda Tataristan Cumhuriyeti *TsİK* üyesi;

22) 7. toplantıda *VTsİK* üye adayı;

23) Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu üyesi, daha sonra Başkanı (1918 Kasımından 1921 yılına dek);

24) MK'ya bağlı Başkır Komünist Örgütler Bürosu üyesi (Aralık 1921'den beri).

M. Sultan Galiyev

TsGA İPD RT. - F. 8237. - Op. 1 - D. 8. - L. 1-183. Kopya.
Sultan Galiyev M. Stati. Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan: Tat. Kn. İzd-vo, 1992. - s. 340-444.

Yerel Yönetim Kadrolarıyla Kurulan İlişkilerin Sonuçları Üzerine İfade

1 Haziran 1923

1 Haziran 1923 tarihinde sorgulanan, ben, bana sorulan sorulara yanıt olarak şunları söyledim:

Firdevs İsmail'den (Kırım Cumhuriyeti Adalet Halk Komiseri) Moskova'ya On İkinci Parti Kongresi'ne gelmesini istedim, onunla görüşmek istiyor ve karşılıklı olarak birbirimizi bilgilendirmemizi istiyordum, çünkü milli sorun üzerinde ortak görüşler oluşturmuştuk. Bazı gruplarla olan uzlaşmazlık, ayrıca Doğu cumhuriyetleri ve devletlerine Sovyet politikasının zayıf halleri, bu politikayı kabul etmeyen ve yanlış bulan çeşitli Doğu cumhuriyetleri ve ülkelerinin komünistlerinin çalışmalarına yakınlaşma ve birleşme olanağı vermişti. Örneğin, yoldaş Firdevs'le (Kırım), Muhtarov'la ve Enbayev'le ve başka Tatar kadrolarıyla bizi birleştiren şey, ortak devrimci çalışmanın dışında, kendimizi koruma ve devrimci savunma içgüdüsü olmuştu, çünkü bazı Tatar grupları ve kısmen de Rus görevliler tarafından takip ediliyorduk. Türkistanlı yoldaşlarla (Rıskulov ve diğerleri) bizi birleştiren şey, milli sorun konusundaki ve özellikle de, Türkistan'daki çalışmalar üzerine görüşlerimizin ortaklığıydı, çünkü

orada yürütülen milli politikayı kabul etmiyorduk. Başkırlarla (Adigamov, Halikov, Kuşayev, Murzabulatov ve Bikbabov) bizi birleştiren şey Başkırya'da Rus görevlilerin davranışlarının düzeltilmesi gerektiği görüşüydü.

Neden benim, Sovyet yönetimi üyesi olan benim, Sovyet topraklarının dışında olan kişilerle (İran'da Tadji-Bahşi ve Türkiye'de Celal adlı komünistler), Sovyet yönetimi ve Komintern'den gizli olan şifreli yazışma ve mesajlaşma (parola, şifreli işaretler) yoluna gittiğim sorunun yanıtı, bu çalışmayı grup çalışması olarak, Sovyet yönetiminin, RKP MK ve Komintern çizgisinin çalışmasına uygun olmayan bir çalışma olarak yürüttüğüm ve bu çalışmanın izlenmesinden korktuğumdur. Daha önceki açıklamalarımda, Bikbabov'un partiden olmadığından haberdar olduğumu reddetmiştim. Yoldaş Adigamov'a şifre yazarken, onun partiden olmadığı gerçeğini bildiğimi açıklıyorum. Milli sorun konusundaki tavrımızı açıklamak ve çalışmaları birleştirmek amacıyla gizli bir toplantı düzenlemek üzere On İkinci Parti Kongresi'nden ve Komintern Beşinci Kongresi'nden yararlanmayı yeğledim.

Sovyet yönetimi ve *Komintern'den gizli* davranarak, yasadışı hareket ettiğimi ve bu davranışım yüzünden pişman olduğumu kabul ediyorum.

Düzeltmeler (iki buçuk satırın üzerinin karalanması) doğrudur. M. S.

Yukarıda yazdığım şeyler doğrudur.

1 Haziran 1923

Sorgulayan: Ya. Agranov *M. Sultan Galiyev*
Onaylayan: (A. Slinko)

TsGA İPD RT. - F. 8237. - Op. 1 - D. 5. - L. 86-87. Kopya.

A. K. Adigamov'a Gönderilen Z. Velidov'la İlişki Kurmasını Rica Eden Mektup Üzerine İfade

4 Haziran 1923

1 Haziran 1923 tarihinde sorgulanan, ben, bana sorulan sorulara yanıt olarak şunları söyledim:

1) Bazı Türkistanlı yoldaşlarla (Türkistan'a yola çıkmadan önce Rıskulov'la, Türkistan'dan çağrılan Turakulov'la, Rahimbayev'le yaptığım konuşmalardan şunları öğrendim:

a) Türkistan'daki Basmacı hareket, Türkistan'ın milli politikasında Sovyet iktidarının politikasının (önemli ölçüde) yanlış politikalarının bir sonucudur; ve

b) Sadece askeri savaş önlemleri bu hareketin tasfiyesi için yetersizdir. Türkistan'ın (yerli) nüfusu için önemli bir gelişme sağlayacak politik ve sosyo-ekonomik nitelikte önlemler almak gerekmektedir. Bunun zorunlu olduğunu ve milli sorun konusunda yeni bir taktik belirlemesinden sonra MK'nın bunu dikkate alacağını düşündüm.

2) Grup çalışmasına 1920 yılından sonra başladım. Başlangıçta ayrıntılı bir çalışmayı Tataristan Cumhuriyeti'nde yürüttüm, orada şimdi Tata-

ristan Cumhuriyeti yönetimine girmiş olan neredeyse bütün yoldaşlar bizim grubumuza yakınlık göstermişti. Bu bizi provokatif amaçlarla izleyen sözde solcu (Said Galiyevci grup ve eski sol SD'ler) grupların doğmasına yol açtı. Grubumuzun Başkır Cumhuriyeti'nde doğması ve aramızda karşılıklı ilişki ve haberleşme oluşturmamız Onuncu Sovyetler Kongresi'nden sonra oldu; o sırada MK'da özerk cumhuriyet ve bölgelerin SSCB'ye doğrudan katılmasını ilan etmemizin ardından, öncelikle yerel görevliler tarafından takip edilmemiz tehlikesi doğmuştu. Grup çalışmasını yürütmemiz durumunda takip edileceğimizi anlasak da, kendimizi bir grup olarak korumak arzusu bizi birleştirdi. Moskova'da grubumuza İranlı kadrolar olan Hasanov*, (bundan bir buçuk ay önce yoldaş Hasanov'un bana tavsiye ettiği) Rezayev yakınlaştı. Türkistanlı kadrolarla yoldaş Rıskulov aracılığıyla ilişki kurdum. Bir şifremiz yoktu, ama bir iki kez Rıskulov'la yazıştım ve bir keresinde ona kurye gönderdim. Yazışmalarımızın niteliği gizliydi. Yerel kadrolarla ilişki kurduk, onların da çevrelerine başkalarını toplayabileceklerini düşündük. Grubumuz çok küçük değildi.

3) Yoldaş Adigamov'a yazdığım şifreli bir mektupla, (Sovyet iktidarına yönelik) asi Basmacı hareketin önderlerinden biri olan Zeki Velidov'la şifreli ya da canlı ilişki kurmasını önermekle, *Narkomnats* Kurulu üyesi olarak, üyesi olduğum Sovyet yönetiminden gizleyerek kesinlikle kanunlara aykırı davrandığımı kabul ediyorum. Yukarıda belirtilen mektubu hazırlarken, bu, yoldaş Stalin'den bir mesaj almamdan sonra olmuş olsa da, Velidov'unkine benzer bir örgüt tipine katıldığımdan kuşku duyulduğunu anlamamıştım. Şimdi Zeki Velidov'la gizli bir ilişki kurmamızın onun gözünde Sovyet iktidarını kötü gösterebileceğini ve Velidov'a Sovyet iktidarının her şeye gücünün yetmediğini göstereceğini düşünmediğimi kabul ediyorum. Kesinlikle bilmiyordum, ama Adigamov'un Z. Velidov'la ilişkisi olabileceğini varsayıyordum, şimdiyse Adigamov'un Z. Velidov'un doğrudan ya da gizli yandaşı olduğu sonucunu çıkarıyorum (ona şifreli yazarken bunu kavrayamamıştım). Adigamov'un bana Velidov'la ilişkimizin içeriğini soracağını düşünmüştüm. Adigamov'a şifreli mektubu hazırladığım sırada, benden kuşkulanıldığı için, takip edildiğim için, gerçekten de yoldaş Stalin'in mesajında belirttiği şekilde davranmış olup olmadığım için bunalmış ve sıkıntılı bir haldeydim.

Şimdi mektubun da içeriğini oluşturan, bütün olup bitenleri düşünürken, sonuçta, bu sırada sorumsuz bir hal içinde olduğumu eklemek isterim.

Davranışlarımın Parti ve Sovyet iktidarı karşısında kanuna aykırı ve suç niteliğinde olduğunu kabul ederek, bütün içtenliğimle, her şeyden pişmanlık duyuyorum. Bu yüzden benim için en yüksek ceza yasal ve uygun olacaktır - kurşuna dizilmek. Buna samimiyetle hazırım.

M. Sultan Galiyev

4 sayfa boyunca yapılan bütün düzeltmeler (2. sayfada iki ve 3. sayfada bir düzeltme) M. Sultan Galiyev'e aittir.
Sorgulayanlar (Ya. Agranov), (V. Menjinski).
Onaylayan: (A. Slinko).
TsGA İPD RT. - F. 8237. - Op. 1 - D. 5. - L. 88-90. Kopya.

[Hasanov'un GPU ajanı olduğu ortaya çıktı.]*

Yazının Orijinal başlığı: "Türkistan'daki Basmacı Hareketlerin Karakteri ve Onunla Mücadele Yöntemleri ve A. K. Adigamov'a Gönderilen Z. Velidov'la İlişki Kurmasını Rica Eden Mektup Üzerine İfade" *(Yayınevinin Notu)*

1924

Parti'ye Tekrar Alınmak İçin J. V. Stalin'den Destek Ricası

14 Ağustos 1924

Sevgili yoldaş Stalin!
Neredeyse bir yıl önce Sizinle yaptığımız, devrimin çıkarları için benden yararlanılmasıyla ilgili konuşmada (bu olay Alman olaylarının beklenen canlanmasından sonra olmuştu) tarafımdan Size partiye tekrar alınmamla ilgili bir soru sorulmuştu.

O zaman Siz bana bu sorunu bir süre ertelememi tavsiye etmiş, bunu bir yıldan önce ortaya atmanın mümkün olamayacağını söylemiştiniz.

Sizin tavsiyenize uydum ve bütün bu süre içinde sabırla o günün, sonunda bu sorunu MK önüne getirebileceğim günün gelmesini bekledim.

"Sabırla" diyorum, çünkü bütün bu yıl boyunca bazı yoldaşlar, benimle ilgili sorun artık çoktan güncelliğini kaybetmiş olsa da, bana karşı sistemli bir av yürütme çabasını bir yana bırakmadılar: Süreli ve süresiz yayınlarda açıkça bunu sergilediler (*Eşçe*, *Tatarstan* gazeteleri ve yoldaş Halimcan İbrahimov'un *Kara Mayaklar - Kara Yol Taşları*), çeşitli yerlerden

kovdular, takip ettiler (neredeyse bütün Moskova'nın önünde), akrabalarının peşine düştüler vb.

Bütün bunların Sizin dışınızda yapıldığından bir an bile şüphe etmedim, çünkü Sizin kimsenin böyle şeyler yapmasına, savunmasız birine saldırılması gibi şeyler yapılmasına izin verebileceğinizi düşünmedim, ama Size başvurmadım, çünkü Sizi bu önemsiz işlerle rahatsız etmek istemedim.

İşte, benim için ne kadar ağır olsa da, bir yıl geçti ve Sizin önünüze tekrar partiye alınmam konusunu getirmek istedim. Konu şu ki, bu belirsizlik durumunda artık daha fazla kalmam mümkün değil: önümde iki yol var - ya tekrar partiye alınır ve kollarımı sıvayıp işe koyulurum, ya da bana açıkça artık bu işte hesabımın katılmadığım söylenir.

MK'nın önüne bu sorunu, öncelikle Sizinle konuşmadan getirmeyi istemedim. Ve Sizin benden kişisel önerinizi esirgememenizi, ya da bu konuyla ilgili bazı düşüncelerimi Size yazılı olarak sunmama izin vermenizi rica ediyorum.

Yanıtınızı bekliyorum.

Saygılarımla M. Sultan Galiyev

TsGA İPD RT. -F. 8237. - Op. 1. - D. 5. - L. 125-126. Kopya.
Sultan Galiyev M. Stati. Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan: Tat. Kn. İzd-vo, 1992. - s. 445-446.

RKP(B) Merkez Kontrol Komisyonu'na Partiye Tekrar Alınma Ricasıyla Verilen Dilekçe

8 Eylül 1924

Partinin merkezi organlarının geçtiğimiz yıl aldığı kararla, Basmacı hareketinin liderlerinden biri olan Zeki Velidov'la MK'nın dışında bir ilişki kurma girişimi nedeniyle RKP(B) saflarından çıkarılmıştım. Bu karar benim için çok ağır bir karar olmuş, ama partinin verdiği haklı bir ceza eylemi olarak kabul etmiştim, çünkü bundan önce de kendi davranışımın sadece yanlış değil, aynı zamanda suç olduğunu, gerekli cezayı hak ettiğimi kabul etmiştim. Benim için "partisiz" olarak geçen bu zorlu aylar sırasında tek avuntum, partinin belli bir süre sonra beni davranışımdan dolayı affedeceği ve tekrar içine alacağı umuduydu.

Bunu şu nedenlerle umut ediyordum:

Birincisi, partinin beni partiden ihraç etme fikri, bütün haklılığına ve gerekliliğine rağmen, bir parça acele alınmış, o sırada milli sorun nedeniyle yaşanan aşırı ikiye bölünmüşlüğün, daha doğrusu "millici" ve "merkezci" denenler arasındaki ilişkiler yüzünden alınmış bir karar gibi geliyordu. Bana öyle geliyor ki, bütün bu süre içinde bu mesele keskinliğini kaybetti ve benim

sorunumu daha sakin ve soğukkanlı bir şekilde ele almanın zemini ortaya çıktı.

İkincisi, benim davranışımın On İkinci Parti Kongresi'nden önce, yani partinin gelişiminin durduğu ve "Büyük Devlet Şovenizmi" ve "Büyük Rus Şovenizmi" denen şeyin güçlenmesi ve onlarla kararlı bir mücadeleye girildiği süreçten önce, devrimin o anı için tehlikeli olan olumsuz etkenlerden önce yapılmış olmasının, benim suçumu belli bir ölçüde hafiflettiğini düşünüyorum, çünkü benim suçum tam da bu "Büyük Devlet Şovenizmi"nin güçlenip büyümesine karşı (belki hastalıklı) bir tepki olmuştu.

Üçüncüsü, partiden ihraç edilmem karşısındaki davranışlarımın bana buna güvenme hakkını verdiğini düşündüm. Bilindiği gibi, merkezi organların benimle ilgili verdiği karara tartışmaksızın boyun eğdim. Dahası: partiden ihraç edilmemden sonraki üç ay içinde, Alman olaylarının canlanışının beklenmesinin ardından, Parti Genel Sekreteri yoldaş Stalin'e çıktım ve ona eğer buna gerek duyuluyorsa, devrimin savunmasında aktif rol almaya hazır olduğumu bildirdim. Bunu o zaman tümüyle hür irademle ve hiçbir zorlama olmaksızın yaptım, içtenlikle ne yapmak gerekiyorsa yapmak istiyordum, partiden ihraç edildiğim için kendimi devrime yabancı hissetmiyordum ve devrimle dünya gericilerinin arasındaki bir askeri çatışmada kuşkusuz devrimin yanında yer alırdım.

Eğer partiye karşı düşmanca tutum içinde olsaydım, partiden ihraç edilmem karşısında, Myasnikov, Levi, Frassar, Trammel ve Heglund'un yaptığını yapardım: RKP(B) ve Komintern'e karşı ajitasyon örgütlemeye çalışır, bunun için yabancı ve Doğu ülkeleriyle ilişkiye girerdim. Ama bunu yapmadım, sürekli saldırıya uğramama, sürekli takip edilmeme ve bazı yoldaşların sanki bilerek ve isteyerek beni bu yöne itmesine rağmen (eğer MKK bu sorunla ilgileniyorsa, bununla ilgili daha ayrıntılı kanıtlar sunabilirim). Evet, bunu yapmadım ve yapamayacağım için değil, istemediğim için yapmadım.

Bunu şu aşağıdaki nedenlerle istemedim:

a) Partideki milli-sömürge sorununun taktik ve pratik ele alınış tarzının sonuçta eskisine göre daha kesin belirlendiğini ve sağlamlaştırıldığını ve eskisine göre daha kararlı bir şekil aldığını gördüm. Partinin (idari kısmının) bu yöndeki düşüncelerinin gelişimini, ayrıca bu yöndeki pratik çalışmalarını (Çin, Türkistan sorunu vb.) düzenli biçimde izleyerek, partinin sonuçta kesin

bir biçimde, sömürge sorununun, kapitalist Avrupa'nın sömürge ekonomisi sistemini yıkmanın ve tasfiye etmenin, sosyal devrimin önemli ve temel bir parçası olduğu; ayrıca Komünist Enternasyonal partilerinin de bu sorun konusunda duygudaş seyirciler konumundan milli-özgürleştirici sömürge hareketlerinin başlatıcısı ve önderleri konumuna geçmesi gerektiği (Beşinci Komintern Kongresi'nde yoldaş Manuilski'nin bildirisi) gibi doğru bazı kararlar almış olduğuna inandım. Sorunun başka yönlerinin de açıklığa kavuşturulması benim gözümde bir ilerleme oluşturuyordu: Sömürge devrimi, yani sömürgenin metropolün boyunduruğundan devrimci kurtuluşu Avrupa ülkelerindeki sosyal ayaklanmaya öncülük etmeli miydi, yoksa tersine, ultra-sol yoldaşların öne sürdüğü gibi, (bir devrim biçiminde değil, belirsiz bir "milli özerklik" biçiminde) Avrupa'daki bir sınıf devrim zaferinden *sonra mı* gelmeliydi.

Bu açıdan ben partinin idari kesiminin, MK Politbüro üyesi yoldaş Troçki aracılığıyla dile getirilen görüşlerine de karşı çıkamam. O, İngiliz-Sovyet Konferansı'ndan önce Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada, sosyal devrimin doğrudan Batının teknik açıdan gelişmiş *ülkelerinin proletaryası tarafından yapılmasının* gerektiğini, yoksa dünya sosyal devriminin inisiyatifinin bilinen koşullar altında Doğunun, yani sömürge ve yarı sömürge ülkelerin komünist ve emekçilerinin eline geçebileceğini söyledi.

Milli-sömürge sorununun bütün bu ortaya konuş biçimlerinde ben, devrim sırasındaki çalışmalarımda *geliştirdiğim kendi görüş ve düşüncelerimin bir* yankısını buldum.

b) Çağdaş kapitalist ekonomik sistemin sosyal temellerinin, metropollerin sömürge ekonomisi sisteminin ve yakın dönemde bu ekonomik temel üzerindeki uluslararası nitelikte olası devrimci kalkışların derin bir çözümlemesinin sonucunda, benim için açık bir sonuca vardım: Son aşamada yeryüzünde komünist düzenin kurulması hedefini güden sınıfsal devrim sorunu, asıl amacı sömürgenin ve yarı sömürgenin ekonomik ve politik kurtuluşu olan sömürge devriminden sonra da, bu devrimin sonuçlarından bağımsız olarak da kaçınılmaz olarak güncelliğini koruyacaktır; yani eğer sömürge devrimi, sömürge ve yarı sömürgelerin onların gelişmesini dizginleyen metropol emperyalizminin etkisinden kurtulmaları sonucunda dünya ekonomisinin akılcı örgütlenmesi için temel sağlayacak olsa da (üretim

araçları hammadde kaynaklarına yaklaşacak, böylece sömürge yerlilerinin "terli emekçi ellerinden" yüz milyonlarca insan için yararlı ürünler çıkacak), her koşulda komünist devrim sorunları, çok yüksek düzeydeki sorunlar olarak, insanlığın gerçek yaşamsal ihtiyacı ve üretim araçlarının ve emeğin ortaklaşmasına yönelen çağın hukuki bir ihtiyacı olarak da, değişmeden kalacak ve güçlü bir şekilde çözüm bekleyecektir. Başka deyişle, "değerlerin yeniden değerlendirilmesi" denen şeyi sömürge ve yarı sömürge emekçileri açısından, onları gördüğüm şekliyle yaptım ve en son aşamasındaki komünizmin, yani Leninizmin sadece metropollerin emekçi kitlesinin ihtiyaçları için ve bu ihtiyaçlardan doğmuş bir devrimci bilim olmadığını, tarihsel olarak çok daha büyük ölçüde, yüz milyonlarca sömürge kölesinin sosyal kurtuluşu için başlıca devrimci silaha ve devrimci ocağa, onların son devrimci ideali olan köktenci-devrimci bir okula dönüştüğünü gördüm. Bu açıdan komünizm ve Leninizm benim için, kapitalist anarşi ve emperyalist oligarşinin egemenliğinden sadece onların pençesinde bulunan Avrupa emekçilerinin değil, geri kalan bütün sömürge dünyasının da kurtarılmasının zorunluluğu anlamına geldi.

Bu düşüncelerden yola çıkarak, geçtiğimiz yıl Parti Genel Sekreteri yoldaş Stalin'le yaptığımız bir görüşme sırasında, ona partiye tekrar alınma olasılığının olup olmadığını sordum. Yoldaş Stalin o zaman bana, bu sorunun ele alınabileceğini, ama en az bir yıl beklemek gerektiğini söyledi.

Belirtilen sürenin sonunda tekrar kendisine, sadece MK Sekreteri olarak değil, ayrıca beni başkalarından çok daha iyi tanıyan merkezdeki görevlilerden biri olarak da başvurdum ve ondan partiye tekrar alınmam sorununu RKP(B) MKK'ya sunma tavsiyesini aldım.

MKK'ya bu açıklamamla seslenirken, ondan benim partiden ihraç edilmemle ilgili kararı, şu aşağıdaki koşulları da göz önüne alarak tekrar gözden geçirmesini rica ediyorum:

1) Partiye tam olarak tekrar katılmayı, yani eski parti hizmetime alınmayı, devrimci dünyanın geri kalan kısmından yalıtılmışlıklarına aldırmaksızın o dönemde Çarlığa karşı yeraltı çalışması yürütmüş birkaç Tatar sosyalistinden biri olarak 1913 yılından beri süren devrimci hizmetlerimin MKK tarafından hakkının verilmesini istiyorum. MKK'nın 1917 yılından sonraki hizmetimi reddetmemesini rica ediyorum, çünkü 1917-1923 yılları benim için kendimi içtenlikle devrime adadığım yıllar ve hayatımın en iyi ve en verimli yılları

oldu.

2) Benimle ilgili sorunun MKK'da ele alınmasından önce, başka koşulların yanı sıra, oldukça önemli olan bir şeye daha dikkat edilmesini rica ediyorum: Türk-Tatar nüfusunun diğer ekonomik ve politik bölgelerinde devrimin gelişme koşullarının kendine özgülüğüne. Şahsen ben devrim sırasında başka milletler arasındaki çalışmalarımdan edindiğim deneyimden, devrimin Doğu sınırlarımızdaki gelişiminin, anlaşılan düz bir hatta, "yazılı plana" göre değil, engebeli bir şekilde, eğri bile değil, kırık çizgilerle yürüyeceği izlenimine kapıldım. Bunun açıklaması, bu bölgelerin Çarlık tarafından çok ağır bir şekilde ezilmiş olmasıdır. Rus Çarları ve onların *satrap*'ları tarafından alınan önlem ve uygulanan acımasızlıklar, ancak Ekim Devrimi'nden sonra, Türk-Tatarların ve Rusya'nın diğer ezilen halklarının tarihini gerçekten nesnel olarak inceleme olanağı ortaya çıkınca bütün gaddarlığı, bütün "üstün zekalılığıyla" ortaya çıktı. Rus tarihçilerinin çok şaşırtıcı biçimde, bu halklar üzerinde Rus egemenlerinin uygulamış olduğu insanlıkdışı ve tarihte benzeri görülmemiş acımasızlıkları gizledikleri ortaya çıktı. Kazan Hanlığı'nın tarihinin nesnel incelenmesi, Rus *pomeşçik*'leri ve Rus burjuvazisi tarafından Doğu bölgelerinin sömürgeleştirilme tarihi, ayrıca Volga çevresi ve Ural halklarının devrimci hareketleri, Türk-Tatarların ve Rusya'nın diğer Doğu halklarının fethedilmesi, bastırılması ve sömürgeleştirilmesi tarihinin tam bir "kan ve gözyaşı" tarihi olduğunu gösteriyor. Doğuda ilerleyebilmek için, hammadde kaynaklarına ve zengin pazarlara doğru ilerleyebilmek için Rus feodal *pomeşçik*'leri ve ticaret burjuvazisinin, gelişmiş şehir ve köyleri yerle bir etmesi ve yüzbinler ve milyonlarca yerli köylü, işçi ve aydını ortadan kaldırması gerekiyordu. Onlarca yerleşim yeri ve yüzbinlerce insan katledildi. Bu acımasızlıklar birbiri ardına ayaklanmalara yol açtı (Kazan Hanlığı'nın kuşatılmasından sonra geçen 15-20 yıl içinde Çuvaş, Mar, Votyak ve Tatarların silahlı ayaklanmaları, Başkır ve Tatarların Pugaçev hareketine destek vermesi; Başkırya, Türkistan, Kırım ve Kafkas'taki ayaklanmalar), bunlar da peşlerinden oranın sağlıklı ve özgür yetişkin halklarından onlarca, yüzlerce bin insanın ölmesine yol açtı, bu da onların daha sonraki gelişmelerinde çok derin izler bıraktı. Bu acımasız "kan ve gözyaşı" politikasının yüzyıl boyunca getirdiği sonuçlar bütün yıkıcılığıyla bu halklarda görülebilir; XX. yüzyılın başında hepsinin millet olarak var olmaktan çıktığı söylenebilir. Bu, tam anlamıyla kölelik ve paryalıktı. 1905 yılında bir parça canlandılar. Ama bir parça. 1905 yılının Rusya Türk-Tatarları için olumlu

sonuçları arasında, yerli ticaret burjuvazisinin ve zayıf bir yerli küçük burjuva entelijensiya katmanının sahneye politik bir güç olarak, "milli diriliş" sloganlarıyla çıkması sayılabilir. Sözcüğün Batı Avrupa anlamında bir proletarya, yani milli-örgütlenmiş sınıfsal politik bir güç olarak, nitelikli işgücü olarak yoktu. Yeraltı madenlerinde, demiryollarında ve az sayıda fabrika ve atölyelerde çalışan Tatar işçileri, niteliksiz işçi olarak gösterilebildi, bu yüzden de her yerde azınlık oluşturdular, yani Rus proletaryasının bir kısmını oluşturdular.

Bütün bunların kaçınılmaz bir güçle söylenmesi gerekiyordu ve Türk-Tatarlar arasında devrimci ve komünist hareketin gelişimi sırasında söylendi. Eğer Komünist Parti'nin Rus kesimi fabrika ve atölyelerde yeraltı yaşamı sırasında doğduysa, Türk-Tatar komünistleri de ancak devrim sırasında canlılık kazanabildi. Büyük çoğunluğu küçük emekçi entelijensiya arasından şans eseri çıkanlar, Komünist partiye sınıf mücadelesi ve sınıfsal devrim sloganları değil, daha çok milli özerklik sloganları nedeniyle bağlanan kimselerdi. Ve eğer aralarında partiye gerçekten sınıfsal devrim hevesiyle gelmiş olanlar olduysa da, sayıları öylesine azdı ki, yerli komünistlerin örgütlenmesi içinde gerçek bir güç gösteremediler. Buna Türk-Tatar komünistleri arasında kariyerist ve "dalkavuk" öğelerin Rus yoldaşlara göre daha fazla görüldüğünü eklemek gerekir.

Bu koşullarda, az sayıdaki Tatar komünistinin, Ekim Devrimi sırasında ve sonrasında milliyetçi zehrin ve silahlı yerli şovenizmin alevlenen coşkularına karşı inisiyatif ve cesaret göstermiş olmasının ne kadar zorlu ve trajik olduğunu, sanırım, Tatar komünistlerinin Kazan örgütlenmesinin tarihinden alınma şu karakteristik örnek gösterecektir: 1918 yılı baharında, "Zabulaç Cumhuriyeti"nin tarafımızdan silahsızlandırılmasının ardından, merhum yoldaş Şeynkman'ın çağrısıyla Tatar burjuvazisinden [zorunlu] bağış toplanmıştı, ardından Tatar komünistlerinin oldukça etkin bir kesiminin resmi bir toplantısı sırasında 50 bin ruble altını "kara günde" aralarında paylaşma teklifi gelmişti. Daha sonra, bir yandan Tatar ve Rus yoldaşlar arasında, diğer yandan Tatar komünistlerin kendileri arasında şiddetli tartışmalar meydana gelmişti. Ben 1918 yazında, Moskova'daki yönetim çalışmalarından Kazan'a döndüğüm zaman (bütün bunlar yokluğumda olmuştu), yerel parti örgütlenmesinin neredeyse tam bir çöküş halinde olduğunu gördüm. Kazan'daki garnizon birliğindeki Haziran ayaklanmasının [24 nolu dipnota bkz.], kuşkusuz bütünüyle değil, büyük ölçüde parti örgütlenmesinin bu ahlaksızlaşması

temelinde ortaya çıktığına inandım.

1919 yılı başında Ufalı iki işçiyle yaşanan olayla böyle bir örnek sayılabilir: Birisi İl *Revkom* üyesi, diğeriyse Tatar-Başkır komünistlerinin il prezidyumu üyesiydi, bu yoldaşlar kelimenin tam anlamıyla yağmacılıkla uğraşıyorlardı: Müslüman nüfus arasında onları karşıdevrimle mücadele örgütlerini kullanıp korkutarak sistemli ve örgütlü bir şekilde para sızdırıyorlardı [161 nolu dipnota bkz.], o sırada Kolçak'lar Ufa'nın 20-30 kilometre ötesindeydi (bununla ilgili ayrıntılı bilgi, o sırada 5. Ordu özel dairesinde çalışan, şimdiyse sanırım *DVP*'de [Askeri İstihbarat] çalışmakta olan yoldaş Pavlunovski'den elde edilebilir) ve oranın nüfusunu devrim tarafına çekebilmek için çok büyük çabalar harcamak gerekti.

Sanırım, bu bakış açısına göre, şu anda Tatar komünistlerinin başını çeken grubun yüzde 70-80 molla ve tüccar çocukları olması, genellikle de devrime kadar ve devrim öncesindeki yıllarda Tatarların toplumsal yaşamında çok gerici bir rol oynamış olan mollaların çocukları olmasına dikkat çekmek yanlış olmayacaktır.

Tarihin oldukça sorumluluk içeren ve zor bir görevi, emekçi Doğu halklarını etkin bir şekilde hareket eden güçler olarak sosyal devrimin yörüngesine çekmek gibi zor bir görevi yüklediği Tatar komünistlerinin durumunun bu koşullarda nasıl olması gerektiği, umuyorum, açıklama gerektirmeden anlaşılmaktadır.

Bu durum, bizlerin, Türk-Tatar halklarının içinden çıkan komünistlerin, yeraltının devrimci zorluklarını yaşamamış olmamızın yanı sıra, başlangıç olarak da olsa doğru eğitim ve öğrenim temellerine sahip olmamamız nedeniyle daha da derinleşti. Eğer çocuklukta Arap Ortaçağının "bilgeliklerini" edindiysek, daha sonra kafalarımıza İlminski, Pobedonostsev vb. gibi Rus misyonerlerinin "bilgelikleri" sokuldu. Devrimci gelişmenin okullarına sahip olmadık. Sosyal Demokrat (Bolşevik) ve kısmen anarşist ve SD saydığımız Rus proletaryasının devrimci okulları, aşırı konspirasyon koşullarında çalışmalarını bize ulaştıramadılar. Bizler tesadüfi broşürler ve Duma hatiplerinin tesadüfi konuşmalarından ve tesadüfi bildirilerden bir şeyler öğrenip yargıda bulunduk. Onların gazeteleri taşraya, bize, dahası köye hiç gelmedi, çünkü Çarlık iktidarı sürekli takipteydi. Örneğin, şahsen ben, bir ara yarım yıl muhasebe yardımcısı olarak matbaada çalışmama rağmen, Bakü'de bile Bolşeviklere kendimi duyuramadım. Dahası partimiz RSDİP(B) [Rusya

Sosyal-Demokrat İşçi Partisi (Bolşevik)| bizim gözümüze ve düşüncemize göre en devrimci partiydi. Bu partiye kendimizi çok yakın hissediyorduk. Kısacası, kendi ham, işlenmemiş devrimci enerjimizden, dikkatli bir yaklaşım ve doğru bir devrimci eğitimle çok daha iyi bir devrimci çekirdek, Doğuda devrimin gelişmesi için iyi bir maya sağlayabilirdik. Ama devrim sırasında, bunu hiç düşünecek bir vakit olmadığı bir sırada ve neredeyse içimizden herbirinin kendi korku ve kaygısına karşı hareket etmek zorunda olduğu bir sırada bununla nasıl uğraşabilirdik?

Bu birincisi.

İkincisi, devrim sırasında yaptığım çalışmalar (Türk-Tatar ve küçük milletlerin kendi kaderini tayin hakkı şiarları aracılığıyla sosyal devrime kitlesel olarak çekilmesi) çok karmaşık ve çeşitliydi ve aşırı bir güç ve enerji talep ediyordu. Kuşkusuz, bütün bunlar doğal şeyler, başka türlüsü olamazdı. İnsanlığın bildiği devrimler arasında, Rusya'daki Ekim Devrimi, toplumun sosyal yeniden yapılanması sorularının yanı sıra, proletarya diktatörlüğü koşullarında milli sorunun çözülmesi sorununu da ele aldı ve bu çalışmanın en güç kısmının, deyim yerindeyse kara kısmının, çevremizdeki yerli komünistlerin sırtına bindiğini söylemek gerekir. Bu yöndeki çalışmanın da kolaylıkla, hiç mücadele etmeksizin, huzursuzluk olmaksızın, hata ve kusurlar olmaksızın yürümesini talep etmek akılhca olmayacaktır. Dahası, sosyal devrim sorunu üzerine hem deneyim, hem de yeterince zengin bir literatür ve işçi sınıfının bilinen örgütlü hazırlığı olmasına karşın, devrim açısından bile bu tür taleplerde bulunamayız. Milli sorun açısından bu koşulların biri bile yoktu. Kuramsal olarak milli sorun az çok yeterli bir biçimde incelenmemiştir ve özellikle devrimin ilk yıllarında üzerinde düşünmeksizin, sadece deneyime dayanarak çözülmeye çalışılmıştır. Devrim sırasında partinin milli sorunu üç kez Parti Kongresi'nde, iki kez ise Komintern Kongresi'nde gündeme getirmiş olması, bunu kesin olarak onaylamaktadır.

Bu yüzden parti kitlesinde de milli sorun alanındaki çalışmaların yöntemleri üzerine açık bir ifade yoktur. Yoldaşların büyük kısmı milli sorunun önemini kesinlikle anlamamıştır ve ona olumsuz bir şekilde, gayrı ciddi ve alaylı olarak, yalnız Rus değil, yerli komünistler de nihilizmlerini sergileyerek yaklaşmıştır.

Bu açıdan özerk cumhuriyetlerin ve bölgelerin oluşma tarihi, küçük is-

tisnalar dışında bir yandan hem yerli emekçi kitlelerinden beslenen, hem (yoldaş Lenin ve Stalin gibi) bazı merkezi figürlerin destek veren otoritesine güvenen, hem de yerli kadroların milli politika şiarlarını gerçekleştirmesini destekleyen küçük grupların; [diğer yandan] yerel Rus ve onlara eşlik eden ve nihilist yapılı, milli sorunu olumsuzlayarak onu devrim değil daha çok bir karşıdevrim sorunu sayan yerli yoldaşların mücadele tarihi olmuştur. Sanıyorum, Merkez Komite arşivlerinde, milli oluşumların ortaya çıkma ve var olma tarihinin çeşitli momentlerini niteleyen, milli özerk birimlerin ortaya çıkmasının da, var olmasının da Rus ve kısmen yerli yoldaşların şiddetli tepkilerine yol açtığı bir zamana ilişkin yeterince belge bulunmaktadır.

Parti MKK'sından bir kez daha, benimle ilgili sorunu gözden geçirirken bu koşulları gözardı etmemelerini rica ediyorum, çünkü bu koşullar çalışmaları normal ve hatasız yürütmenin çok güç olduğu koşullar altında yapılmıştır.

MKK'ya verdiğim dilekçeyi özetliyorum:

1) Partiden ihraç edilmemi benim hatalı davranışıma karşı partinin haklı bir ceza eylemi olarak kabul ettim.

2) Yine de tekrar alınmak için umudumu yitirmedim ve yitirmiyorum, çünkü benimle ilgili davanın ayrıntılı incelenmesi sırasında görülecek bir dizi nesnel ve öznel koşulun varlığı nedeniyle, partinin beni davranışımdan dolayı affedebileceğini düşündün ve düşünüyorum.

3) Bu umutlardan yola çıkarak MKK'nın, 1913 yılından beri süren devrimci faaliyetlerimi de hesaba katarak, benimle ilgili sorunu tekrar ele almasını ve beni 1917 yılındaki eski konumuma yeniden atamasını rica eden dilekçeyi vermeme izin vermesini rica ediyorum.

4) Tekrar alınmam durumunda partinin disiplinli bir üyesi olmaya ve parti nereye gönderirse oraya gitmeye söz veriyorum.

Moskova, 8 Eylül 1924.

M. Sultan Galiyev

TsGA İPD RT. -F. 8237. - Op. 1. - D. 5. - L. 127-138. Kopya.
Sultan Galiyev M. Stati. Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan: Tat. Kn. İzd-vo, 1992. - s. 446-458.

1924-1925

Asya ve Avrupa Türk Halklarının Sosyo-Politik, Ekonomik ve Kültürel Gelişme Temelleri Üzerine Tezler

1. Yöntem

Öncelikle, yaşadığımız çağda, Asya ve Avrupa Türk halklarının sosyo-politik, ekonomik ve kültürel gelişmelerini belirleyebilecek eksenlerin bir temellendirmesini yapabilmek için, kısaca da olsa, ele alınan soruna ilişkin yargılarımızın yöntemi üzerinde durmamız gerekiyor.

Bir bulanıklık ve karşılıklı anlaşmazlık olmaması için, başlangıçta şahsen bu soruna, genel olarak başka sorunlara olduğu gibi, materyalist bir dünya görüşü ve materyalist felsefe bakış açısıyla yaklaştığımızı söylemeliyiz. Ayrıca bu devrimci felsefi okulların çeşitli akımları arasında onun en radikal dalı, yani tarihsel ve diyalektik materyalizm üzerinde duracağız. Materyalist felsefenin bu dalının, insan toplumunun sosyal yaşamının çeşitli olgularının en inandırıcı ve bilimsel olarak temelli bir sistemli kavranışı olduğuna inanıyoruz, çünkü onun yardımıyla bunların nedenlerinin en doğru ve ayrıntılı çözümlemesini yapabilir ve sonuçlarını öngörebiliriz.

Ama buna rağmen öncelikle, diyalektik, daha doğrusu, enerjetik materyalizm okuluna bağlılığımızın, bu okulun Batı Avrupacı tek yönlü

yorumlayıcılarının (yani Marksistler ya da komünistler denenler) bir örneği ve onların bu okula ait ya da onun bir ürünü saydıkları şeylerin körce bir kopyası olarak yorumlanmamalıdır.

Aşağıdaki nedenlerle bu konuda farklı davranıyoruz:

1. Materyalist felsefenin Batı Avrupa bilimsel düşüncesinin özel bir "mirası" olduğunu kabul etmiyoruz, çünkü bu felsefe tipi, şu ya da biçimde, ünlü bir düşünce sistemi olarak, Avrupalı olmayan başka halklarda (İranlılar, Araplar, Çinliler, Türkler, Moğollar vb.) çağdaş Avrupa kültüründe ortaya çıkmasından önce de ortaya çıkmıştı.

2. İçimizden çoğu Rusya'da devrimin başlangıcına dek enerjetik materyalist dünya görüşüne nüfuz etmişti, bu yüzden bu dünya görüşü bizde yapay ve dışarıdan alınma olarak değil, doğal olarak, özünde bizi çevreleyen, üzerimizde baskı oluşturan Rus milliyetçiliğinin ve Rus devletinin ağır ekonomik, politik ve kültürel koşullarından doğdu.

3. Tarihsel materyalizm yandaşlarına yakın durmamız bizim onlar tarafından dile getirilebilecek, çağdaş Rus ya da genel olarak Avrupalı tekelciler tarafından diyalektik materyalizm fikrine karşı getirilen şeyleri kutsal, tartışmasız ve yıkılmaz saymamızı gerektirmez. Herkes kendini materyalist, Marksist, komünist ya da bu sıralar Rusya'da moda olduğu gibi Leninist ilan edebilir, bunu gücü ve olanağı yettiği sürece bütün dünyaya haykırabilir, bu konuda yüzlerce, binlerce cilt yazabilir, ama bu sırada eylemleri bir yana, yargı ve çıkarımlarında en küçük dozda tarihsel materyalizm ya da komünizm bulunmayacaktır, bir parça gerçek devrimcilik olmayacaktır. Ve bu yüzden onların önüne hiçbir engel çıkarmıyoruz, hatta bütün beklentilere karşın, onlarla diyalektik materyalizm fikirlerinin tekelinin hakları için tartışmaya cesaret ediyoruz.

Yani, sözgelimi, insanlığın sosyal yaşamının yeniden yapılanmasına ilişkin temel sorunlarda, birincisi milli-sömürge sorunu olan, ikincisi komünizmin, yani sınıfların olmayacağı, insanın insan tarafından sömürüsünün olmayacağı sosyal düzenin gerçekleştirilmesi sorunu olan temel sorunlarda, Rus ve onlarla birlikte Batı Avrupa komünistleri günümüzde çok ağır yanlışlara düşüyorlar; insanlığın anarşi ve kargaşadan kurtulmasına değil, onun korkunç biçimde mahvolmasına, yıkılmasına yol açacak yanlışlara. Onları (her zaman ve her şeyde olmasa da), Avrupa emperya-

lizmi tarafından beslenen yıkıcı Avrupa kapitalizmini eleştirerek yerden yere vurduklarında kabul ediyoruz; çağdaş Avrupa kültürünün gericiliğinden ve onunla mücadele etmek gerektiğinden bahsettiklerinde onları kabul ediyoruz... Ama, onların, bütün bunlardan çıkardıkları sonuçlarla ilgili önerdikleri reçeteleri kesinlikle kabul etmiyoruz. Dünya üzerinde tek bir Avrupa toplumu sınıfının (burjuvazi) diktatörlüğünün onun karşı kutbunun (proletarya) diktatörlüğüyle yer değiştirmesini içeren bu reçete, insanlığın ezilen kısmının sosyal yaşamında büyük bir değişime yol açmayacaktır. Her koşulda, eğer herhangi bir değişim olacak olursa, iyiye değil kötüye doğru olacaktır. Bu ancak (Amerika'yı da içeren) kapitalist Avrupa'nın dünyanın geri kalanı üzerinde ortak Avrupa ölçeğinde birleşmiş merkezi diktatörlüğünün daha az güçlü ve daha az örgütlü bir diktatörlükle yer değiştirmesinden başka bir şey olmaz. Buna karşıt olarak bir başka varsayımı öne sürebiliriz - insanlığın sosyal yeniden yapılanmasına yönelik maddi ön koşullar sadece sömürge ve yarı sömürgelerin metropoller üzerindeki diktatörlüğüyle sağlanabilir, çünkü ancak bu yolla yerkürenin Batı emperyalizminin zincirlerine yakalanmış üretici güçlerinin kurtuluşunun ve özgürlüğünün gerçek güvencesi sağlanabilir.

Bu yöntembilimsel temellerden yola çıkarak, belli bir soru sistemi ortaya koyuyoruz; bu sorulara yanıt verebilmek başlıca hedefimizin gerçek bir güvencesi olacaktır. Bu soruları şu temalarla ilgili sorular sayıyoruz:

1. Günümüz Türk dünyası çağdaş ekonomi ve politika dünyasında sosyal-üretici bir organizma olarak neyi temsil etmektedir?

2. Türk halklarının (genel olarak bütününün ve dallarının) normal ekonomik, politik ve kültürel gelişimi için (iç ve dış) hangi koşullar yetersizdir?

3. Bu koşullar hangi yollarla sağlanabilir, evrimci gelişme yoluyla mı yoksa devrimci sıçramalar yoluyla mı?

4. Şu ya da bu yönde çalışmanın somut yöntemleri:

a) Strateji ve taktik,

b) örgütlenme biçimleri.

II. Çağdaş Dünya Ekonomi ve Politika Sistemi İçinde Üretici-Sosyal Bir Organizma Olarak Türk Dünyası

Çağdaş Türk Dünyasının günümüz uluslararası ekonomi ve politika sistemi içindeki yeri ve rolü sorunu, bize göre, Asya ve Avrupa Türk halklarının sosyo-politik, ekonomik ve kültürel gelişme temelleri şeklindeki başlıca sorunumuzun doğru çözümü için ele almamız gereken, temel sorundur.

Mevcut uluslararası sosyal-hukuki ilişkiler sistemi içinde nerede durduğumuzu ve bu ilişkilerin ne getirdiğini ayrıntısıyla bilmezsek, nasıl durmamız gerektiğini ve neye dönüşmemiz gerektiğini de bilemeyiz.

Bu sorunun çözümlenmesine ancak ikinci kısmından, yani çağdaş uluslararası sosyal-hukuki ilişkiler, ekonomik, politik ve kültürel-gündelik ilişkiler sisteminin nasıl olduğu sorusundan başlayabiliriz.

Bu sistemin belirleyici özellikleri, ayırt edici işaretlerinin şu etkenler olduğuna inanıyoruz:

1. Çağdaş Dünya Ekonomi ve Politikasının Köleci (Sömürgeci-Emperyalist) Karakteri

Yerkürenin çeşitli halkları arasındaki sosyal-hukuki ilişkilerin çözümlenmesi, çağdaş insanlığı oluşturan milletlerin iki birbirine düşman ve sayıları ve sosyal-hukuki durumları bakımından eşit olmayan iki cepheye ayrıldığını ortaya koyar; bir cephede insanlığın ancak %20-25'ini oluşturan, yeryüzünün içindeki ve üzerindeki "canlı" ve ölü zenginlikleri elinde bulunduran ve bunların sömürülmesi üzerinde tekelci "haklarını" ilan etmiş olan halklar bulunur; diğer cephedeyse bütün insanlığın 4/5'ini oluşturan ve ilk cephedeki halkların, yani "efendi halkların" ekonomik, politik ve kültürel köleliğine ve uşaklığına giren halklar bulunur.

"Efendi" halkların "kültürlü" dilinde ilk grup, insanlığı "kölelikten, cehaletten ve düşüklükten" kurtarmış olarak bilinen "uygarlaşmış" "kültürlü" milletler adını taşırlar. İkinci gruptakilerse onların dilinde "vahşi" "yerli" vb. adlar taşırlar ve onların "alim" yargılarına göre, "efendi halkların" çıkarlarına hizmet etmek için yaratılmışlardır. "Yerliler" ve "vahşiler" "uygar" halklar için özel terimler icat etmemişlerdir daha ve ya sözlüklerinin yoksulluğunda ya da "bilgisizlikten" onlara sadece "köpekler,"

"haydutlar," "cellatlar" ve buna benzer "yersiz" anlaşılmaz sıfatlarla çağırırlar.

İlk kategorideki halklara Avrupa ve Amerika'nın, zaman içinde dünyanın başka bölgelerine de yayılmış ve genel olarak Batı halkları olarak adlandırılan "uygar" halkları girer. İkincisine Asya, Afrika ve Avustralya ve Amerika'nın Avrupalılarca sömürgeleştirilmiş yerli halkları girer.

İki halk grubu arasındaki ilişkileri değerlendirirken, Batı (metropol) halklarının sömürge ve yarı sömürge halklara yönelik bütün ekonomik, politik ve kültürel ilişkiler sisteminin kendini aslında kölecî bir ilişki olarak nitelemesi üzerinde duracağız.

Batı halklarının teknik ve kültürünün ilerlemesine etkide bulunan tarihsel ve doğal-coğrafî nitelikteki bir dizi koşul, dünyanın farklı kesimlerindeki halklar arasında ekonomik ve kültürel iletişim araçlarının, yani uluslararası iletişim yolları ve askerî-stratejik noktaların onların eline geçmesini sağladı; böylece Batı ve Doğu kültürlerinin halkları arasındaki dünya ölçeğinde politik ve ekonomik karşılıklı ilişkiler konusunda bütün üstünlük onların eline geçti.

Tarihin belli bir anında Avrupa halklarının teknik ve kültürü, o zamanlar onlardan üstün dünya hegemonları olan Asya ve Afrika'nın Müslüman halklarının teknik ve kültüründen daha kudretli ve akılcı hale geldi ve onların bu hegemonları yenmelerine izin verdi, girilmez bölgelere girilmesiyle, etkilerini Asya ve Afrika kıtasının geri kalanına da yaydılar.

Dünya ticaret yolları, ticaret pazarları ve hammadde kaynakları, ayrıca askerî-stratejik noktalar, ufak tefek istisnalarla Batı halklarının eline geçti. Batı halklarının milletlerarası kölelik sistemi (eğer feodalizm çağında köylülüğün içinden kölecî ekonomi biçimi çıktıysa, kapitalizm çağında sınıfsal boyunduruk da köleliği temsil etmektedir - insanın insan tarafından sömürülmesi, ama farklı bir biçimde) bütün olarak sömürgelerine, "kara" ve "sarı" kıtalara yayıldı ve bu yolla uluslararası bir sisteme dönüştü. Bu kıtaların halkları aslında, kendi ülkelerinin doğal zenginlikleri üzerinde mülkiyet hakkı olmayan ve "kültürlü" efendilerinin, metropol halklarının yararına çalışan köleler haline dönüştüler.

2. Bu Çağın Dünya Ölçeğindeki Gelişmesinin Başlıca Etkeni Olarak Metropollerin Maddi Kültürünün Asalaklığı ve Gericiliğinin Temelleri

Çağdaş dünya ekonomisinin sömürgeci-köfeci niteliği bütünüyle onun belli bir özelliği tarafından, bu çağda insanlığın gelişmesinin temel etkeni olan Batı halklarının bütün dış kültürünün derin bir biçimde asalak ve katı bir biçimde gerici olması tarafından belirlenmektedir. Metropollerin maddi kültürünün belirtilen özelliği şu aşağıdaki noktalarda ifadesini bulur:

a) Statik açıdan: *İnsanlık için gerekli olan tüketim nesnelerinin üretim ve dolaşım (piyasa) araçlarının metropol halklarının elinde tekelci yoğunlaşması*

Bütün temel üretim araçları (fabrika-atölye sanayisi), dolaşım araçları (finans sermaye ve araçları), dolaşım ve ilişki araç ve yolları (denizyolları, demiryolu hatları, havadan iletişim araçları, telgraf ve radyograf); ayrıca hammadde kaynakları (petrol, kömür, cevher, hayvani ve bitkisel ürünler) ve sanayi mallarının piyasa pazarları 300-350 milyonluk nüfusa sahip metropollerin elinde yoğunlaşmıştır. Bu açıdan Batı, vantuzlarıyla insanlığın beşte dördünü kucaklayan ve onun bütün yaşamsal sularını emen, dev bir ahtapot olarak görünmektedir. Buna, bu ahtapotun okyanusların derinlerinden gelen basit bir ahtapot olmadığını, Batının en son askeri teknolojisiyle ve askeri "icatlarıyla" silahlanmış olan bir kruvazör ahtapot, bir uçak gemisi ahtapot, bir Azrail ahtapot olduğunu da eklemek gerekir. Doğru, bunlar ahtapota cesaret ve mertlik katmaz. Ama bu yüzden onun acımasızlığı ve kana susamışlığı artmıştır: şimdi sömürge ve yarı sömürge halkların canlı organizmasından taze kan içmektedir, yeryüzünün küçük, tek bir kesiminin nüfusunu diğer kesimlerinin tükenmesi, mahvolması, ölmesi ve yozlaşmasına yol açarak beslemektedir.

b) Dinamik açıdan: *Metropollerin maddi kültürünün insanlığın üretici güçlerinin en yüksek gelişimi açısından asalaklığı ve gericiliği*

Bu moment çok yakın bir şekilde ilkiyle ilişkilidir ve onun tamamlayıcısı ve geliştiricisi rolünü oynar.

Aynı şekilde, yaşadığımız çağdaki insanlığın gelişiminin regülatörü olan çağdaş metropol kültürü kendini ne olarak sunmakta, neye dayanmakta ve neye yönelmektedir?

Eğer Batı halklarının maddi kültürlerinin özü sadece onların ekonomisinin çağdaş sisteminin tekelci karakterinden ibaretse (tekelci kapitalizm, ya da emperyalizm), o zaman dünya ekonomisinin örgütlenme biçimi olarak, *belanın sadece yarısını oluşturur. Ama aslında, metropollerin* maddi kültürünün özü başlıca içsel içeriğinde yer alır, yani bütün bu "tekelci kapitalizmlerin," "emperyalizmlerin" ve Batının diğer sosyal toplumsallık kategorilerinin, onun gelişiminin özgül eğilimlerinin biçiminde değil, dinamiğinde bulunur.

Bu eğilim, Batı halklarının çağdaş maddi kültürünün yalnız Doğu halklarına yönelik köleci ve köleleştirici yaklaşımlarının korunmasında görülür, yani sömürge ve yarı sömürgelerin doğal güçlerinin ve kaynaklarının sömürülmesinde, diğer yandan da bunların üretici güçlerinin iç gelişim sürecinin engellenmesi, maddi kültürlerinin büyümesinin durdurulmasında görülür.

Çağdaş Batı kültürü neye dayanır?

Metropol ve sömürgeler için metaların tekelci üretimi ve dağıtımına, yani dünya ekonomik üretim sürecindeki tekelci duruma dayanır.

Bunun temeli nedir?

İç ekonominin gelişmesinin engellenmesi, sömürge ve yarı sömürgelerin milli endüstriden yoksun olması, yani bu ülkelerin tarımsal, saf köylü karakterinin korunması, bu ülkelerin milli sanayisinin olmayışı ya da gelişmemişliği nedeniyle ekonomik yaşamlarında metropollerin, yani dünya sanayi tekellerinin "yardımına" başvurmak zorunda kalmaları - bunun temeli bunlardır.

Bu somut süreç şu aşağıdaki öğelerden oluşmaktadır:

a) Metropollerin ekonomisinin - endüstrinin temel öğesi olan ucuz hammaddenin sağlanması. Batı halklarının hammadde kaynağı olan Asya ve Afrika ülkelerine yönelik saldırgan politikası, bu politikaya eşlik eden ve ondan çıkan bütün olgularla birlikte buradan kaynaklanır: Birincisi, sömürgelerin egemenlik kalıntılarıyla acımasızca savaş ve sömürgeler tarafından gösterilen en küçük politik bağımsızlık belirtisinin şiddetle bastırılması; ikincisi sömürge sahipliği nedeniyle metropollerin çeşitli milli grupları arasında yapılan sürekli ağır savaşlar, yani bir yandan sömürgelerle

metropoller arasındaki sosyal çelişkilerin gelişmesi, diğer yandan diktatörlük eden metropollerin çeşitli milli grupları arasındaki sosyal çelişkilerin gelişmesi.

b) Sanayi fabrika işçilerinin ucuza çalışmasının sağlanması- metropollerin endüstri işçilerinin ve sömürgelerin bağımlı işçilerinin emeklerinin sömürülmesi ve üretim tekniğinin iyileştirilmesi yoluyla. Metropollerdeki sınıfsal çelişkilerin artması ve bu çelişki temelinde sınıfsal politik partilerin ortaya çıkması *bunun sonucudur.*

c) Metropollerin sanayi ürünleri için ucuz (kârlı) piyasa pazarların sağlanması. Metropollerin, sadece sömürge ve yarı sömürgeleri ellerinde ve boyundurukları altında tutmaya yönelik olmakla kalmayıp, onları aslında metropollerin sanayi fabrikatörlerinin piyasası için sürekli pazar halinde tutmak amacını da güden sömürge-baskı politikasının derinleşmesi buradan kaynaklanır.

Bu politikanın sonucu sömürgelerle metropoller arasındaki sosyal çelişkilerin daha da keskinleşmesi olmuştur, bu yüzden bu çelişkiler uluslararası birincil önemdeki etkenler halini alır.

Metropollerin maddi kültürünün dinamik süreçlerindeki son öğe, metropollerle sömürgeler arasındaki karşılıklı ilişkileri kuran sistemde önemli bir yere sahiptir, çünkü bu öğe, Batı halklarının çağdaş kültürlerinin başlıca devindiricisidir ve aynı zamanda bütün olarak insanlığın gelişiminde görülen bütün bu sosyal anormallikların başlıca nedenidir.

Bu anormallikler mevcuttur ve bunları sadece körler ve politik yozlaştırıcılar reddedebilir. Bu anormallikler şöyle özetlenebilir:

a) Yeryüzünün doğal zenginliklerinin, özellikle de sömürge ve yarı sömürgelerin kaynaklarının insanlığın ortak çıkarları açısından zararlı ve üretici olmayan sömürüsü.

Bu gerçek bir kanıta gerek duymaz, çünkü metropollerin "kendi" evlerindeki ve sömürgelerdeki idarelerini gözlemek yeterlidir.

b) Dünya üretim sürecinin ve bütün olarak dolaşım sürecinin akılcı olmayan örgütlenmesi ve bunun bir sonucu olarak insanlığın kitlesel enerjisinin üretici olmayan bedelleri: Asıl olarak metropollerin elinde olan üretim araçları, temel kaynaklardan ve dünya piyasalarından uzakta

bulunur ve bu yüzden birincisi, hammaddenin üretim araçlarına taşınmasının gerekmesi, ikincisi ortaya koydukları ürünlerin (malların) piyasalara geri taşınmasını gerektirir; sözgelimi, Tibet, Hindistan ya da Afganistan'dan alınan yün ya da deri hammaddesinin Büyük Britanya'ya götürülmesi, orada ayakkabı ya da başka "mallara" dönüştürülmesi ve sonra da tekrar "vatanına" geri götürülmesi gerekir. Ya da, sözgelimi, Türkistan ya da Kafkas Ötesi pamuğunun (Bakü petrolüyle birlikte) önce "uygar" ülkelere, Moskova ya da İvanov-Voznesensk'e yolculuk etmesi ve manifaktür ya da başka bir şeyden geçerek, yine Türkistan ya da Kafkas Ötesi'ne, bazen de daha da uzağa, İran'a, Afganistan'a vb. tersine (ikinci) bir yolculuk yapması gerekir. Ekonomik araçlar ve insani enerji açısından çoğu kez başka türlü davranmak daha verimli olurdu: Hammaddeyi kendi "vatanındaki", yani sömürge ve yarı sömürgelerin kendilerindeki insanlar için yararlı nesnelere dönüştürmek; buralarda (oraya metropollerden getirilebilecek ya da yeniden yapılabilecek olan) üretim araçları dışında gerekli her koşul bulunmaktadır: Hammadde, pamuk, yakıt, insani enerjinin kullanılmamış ve tükenen nimeti, ayrıca ilgili fabrikalarda sömürge nüfusu açısından gerekli kitlesel ihtiyaçlar ve onu sadece ihtiyaç yüzünden "yurtdışı yolculuğuna" çıkarmak, yani oradaki doğal ihtiyaca karşılık gelecek şekilde kullanılması, "vahşi" hammedde olarak değil, tamamıyla "kültürel" mal olarak kullanılması.

c) Kitlesel insani enerjinin sürekli ve düzenli olarak mevcut ekonominin ve buna karşılık gelen düzenin, yani dünya ekonomisinin örgütlenmesindeki akıldışılık ve bunun sonucu olan sosyal anormalliğin (adaletsizliğin) korunması için üretici olmayan biçimde harcanması.

Bu Batının çılgın militarizminde, kara, deniz ve hava silahlarının korkunç artışında ve iç ve dış savunmanın güçlendirilmesinde görülür. Batı halkları sadece sömürge ve yarı sömürgelerin ezilen halklarından, "sarılardan," "karalardan" ve diğer "tehlike" ve "panizmlerden" korunmuyor, "birbirlerinden" de korunuyor.

d) Doğal gelişimin, sömürge ve yarı sömürgelerin, yani yeryüzünün büyük kısmının üretici güçlerinin doğal gelişiminin engellenmesi, bunun sonucunda sömürge ve metropol halkları arasında sosyal eşitsizlik ortaya çıkması ve bütün olarak insanlığın kültürel gelişimine bunun engel olması.

Batının yıkıcı emperyalizmi sömürge ülkelerde geri ekonomi biçimlerini ve sosyal-gündelik ilişkileri korur, çünkü ancak bu geri kalmışlık temelinde metropollerin kültürü soluk alabilir ve gelişebilir. Sömürge halkları karanlıkta ve baskı altında tutmak ve onlara kültürel olarak canlanma olanağı vermemek (gelişmelerinin tarihsel süreci içinde insanlığın özgürlüğünün gardiyanları haline gelmiş olan) Batı halklarının en gerçek ihtiyacı ve yaşamsal zorunluluğudur. Bir yandan metropol halklarının durumunda gördüğümüz sosyal eşitsizlik, diğer yandan onların ezdiği sömürge ve yarı sömürge halkların durumundaki eşitsizlik buradan kaynaklanır. Aynı zamanda, metropol halkları kültürün bütün nimetlerini ve teknik ve bilimlerin bütün kazanımlarını kullanırken, sömürge ülkelerin halkları kendi kitleleri içinde yarı aç köleler ya da sefiller olarak var olmak zorunda kalır. Bir yanda çelik ve mermer gökdelenler, diğer yanda zavallı baraka ve kulübeler görürüz; bir yanda otomobiller, arabalar, otobüsler, trenler, vapurlar ve uçaklar, diğer yanda zavallı çek çekler, öküz arabaları ve yük arabaları; elektrikli sabanlar, traktörler, buharla çalışan makineler, katkı maddeleri, sentetik gübreler bir yanda, kara saban, kürek, tırmık ve orak diğer yanda; bir yanda elektrik, telefon, telgraf ve radyo, diğer yanda gaz lambası ve diğer şeylerin bütünüyle yokluğu; sanat ve ustalık, oyun ve gülüş bir yanda, ışık geçirmez karanlık, sürekli acı ve gözyaşı diğer yanda; doygunluk, hoşnutluk, yaşam güvenci bir yanda, açlık, soğuk, sefillik, hastalık, ölüm ve yozlaşma diğer yanda.

Böyle bir durumu haklı bulabilir miyiz? Bunu normal bir durum, normal bir düzen sayabilir miyiz? Hayır ve hayır. Ahlaki bakış açısından bu en aşırı sosyal anormallik ve dünya ölçeğinde acı verici bir sosyal adaletsizlik ifadesidir.

3. Metropollerin Milli Kültürlerinin Birleşme Yönelimi

Eğer bir soruyu daha yanıtlamazsak, metropollerin maddi kültürü çözümlememizi eksik bırakmış olacağız, yani şu soruyu: Metropol halklarının çağdaş maddi kültürü nereye yönelmekte ve neye dönüşmeyi istemektedir? Bu soru bu kültürün dinamik gelişimiyle çok yakından ilişkilidir ve onun en karakteristik ve önemli, yakın çağda dünyanın gelişiminin perspektiflerini belirleyen özelliklerinden biridir. Bu özelliği birleşme yönelimi, yani metropol halklarının milli-maddi kültürünün (sermayesinin)

merkezileşmiş birliğe yönelimi olarak tanımlıyoruz.

Böyle bir yönelim var mıdır?

Evet, vardır. Yakın zamandaki uluslararası emperyalist savaş, savaş sonrasında Rusya'da ve başka ülkelerde yaşanan devrimci çalkantılar, çeşitli ülke grupları, "galipler" arasındaki günümüz "diplomatik" savaşı Batı halklarının çeşitli politik partilerinin zehirli çalışmaları - bütün bunlar bu yönelimin çeşitli örnekleridir.

Bu yönelim şu aşağıdaki çelişkilerin etkisiyle gerçekleşmektedir:

1) Metropol halklarının maddi kültürünün mevcut yapısının (milli parçalanmışlık, özel mülkiyetçi ya da anarşik kapitalizm) kendi özüne yetersiz gelmesi, yani bu halkların sömürge ve yarı sömürge halklarının sömürüsünde daha örgütlü ve mükemmelleştirilmiş bir soygunu ihtiyaç duyması.

2) Bununla ilişkili olarak sömürgelerde metropollerin boyunduruğundan kurtulup milli bağımsızlık ve sosyal özgürlük elde etmeye yönelik maddi ve politik önyargıların ortaya çıkması, yani sömürgelerin sözde milli-özgürlükçü hareketlerinin güçlenmesi.

Birinci çelişkiyi ele alalım. Somut olarak bunun ifadesi nedir? Bu, metropol halklarının maddi kültürünün mevcut yapısının, mevcut inşasının sömürge halklarının cezasız, düzenli ve en önemlisi tam olarak sömürülmesine daha fazla izin vermeyeceği gerçeğinde ifadesini bulur. Her biri tarafından ayrı ayrı, plansız ve merkezi iradeden yoksun olarak yürütülen bu köleleştirilen insanlığın organizmasından yağma ve soygun işi, üretkenlik anlamında yeterince etkin olamamış görünüyor ve beklenen sonuçları azami bir şekilde vermiyor, hatta yağmacıların iradesine rağmen, her tür beklenmedik olaya gebe görünüyor. Bu tür bir sömürge ve yarı sömürgelere ve insanlığın geri kalan ezilen kısmına yönelik sömürü sisteminin, onların organizmasındaki kan dolaşımını kesin olarak durduramadığı anlaşılıyor. Kendi yaşama güçlerini korumayı sürdürüyorlar, yaşamayı, soluk almayı sürdürüyorlar, hatta onları köleleştirenler aralarında tartışmaya dalınca, onlara karşı ayaklanmaya bile cesaret ediyorlar. Batı halkları sömürge halklarından gelen böyle bir "lüksü" kabul edemez mi? Kesinlikle, hayır. İstesin istemesin, karşılarında maddi kültürlerinin iç yapısını değiştirmek sorunu, yeni, daha ileri, daha örgütlü ve kesin bir eko-

nomi biçimine geçme sorunu durmaktadır.

Yaşadığımız (geçmekte olan) çağın metropol halklarının maddi kültürünün iç yapısının özü nedir? Onun özü iki noktada özetlenebilir: Millet içindeki özel mülkiyet ve milletler arasındaki özel mülkiyet; yani üretim araçlarının görece parçalanmışlığı ve birikmiş zenginliklerin hem milletin kendi içinde, hem de çeşitli milletler arasında dolaşımı.

İlk durumu ele alalım - millet içindeki özel mülkiyet. Batı halklarının maddi kültürünün gelişmesi sürecinde ne tür sonuçlar veriyor? Birincisi, çeşitli mülk sahiplerinin (kapitalistlerin) ve onların birliklerinin (tröstler, sendikalar, karteller vb.) ya da hatta bir dizi sanayi dallarının aralarında birleşmesi. Kâr ve daha büyük pay için aralarında mücadele ederler ve özel mülkiyetçi kapitalizmin enerjisinin önemli bir kısmı bu mücadele ve bu birleşmenin örgütlenmesine gider. Doğru, bu birleşme, genel olarak özel mülkiyetçi kapitalizmin biricik ve vazgeçilmez temel kısmını oluşturur, sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi konusunda bilinen ilerici rolünü oynar. Dahası toplumsal ölçekte, bağımsız gelişmeye yönelen sömürgelerin var olmasına bağlı olarak bu, metropoller için sonucunun sömürge gücünü zayıflatan bir etken olur. Eğer, sözgelimi, İngiltere'nin herhangi bir kapitalist girişimi Hindistan'da çalışmaya yönelecek olursa, sermayesinin bir kısmını birtakım benzer İngiliz girişimcilerle ya da rekabet eden şirketlerle mücadeleye ayırmalı ve gücü ve olanağının bu belli oranını kaybetmelidir. Genel milli ölçekteki merkezileşmemişlik ve birleşmemişlik yüzünden, Hindistan'daki İngiliz kapitalizminin yağması, merkezileşme durumunda alabileceği yüzde yüz etki ve sonucun tamamını elde edemez.

Özel mülkiyet ilkesi kaçınılmaz olarak, metropol halklarının bakış açısından bir başka olumsuz etken daha doğurur, o da şudur: Millet içi sınıfsal eşitsizlik temelinde sınıf savaşı. Batıdaki sınıf savaşı zemininde, metropollerin temel sınıflarına karşılık gelen ideolojileri yansıtan üç temel politik akım doğdu: *Muhafazakarlık*- ticari burjuvazinin politik ideolojisi; *liberalizm*- orta ve küçük burjuvazinin politik ideolojisi; *sosyalizm*- işçi sınıfının ideolojisi. Bu sınıfların kendi aralarındaki, olgusal olarak ve belli bir ölçüde politik iktidar yönelimlerini yansıtan savaş, metropol halklarının sömürgelere yönelik ezici gücünü çeşitli zamanlarda zayıflatamaz. Burada Rusya'nın 1904 yılındaki Rus-Japon savaşı sırasındaki yenilgisi

örnek olarak verilebilir; Rusya içinde yaşanan çok keskin bir sınıfsal savaş (liberal Rus ticari-sanayi burjuvazisi feodal-*pomeşçik* [iktidarına] yönelik bir dizi politik talepler öne sürmüştü; Rus işçileri her ikisine yönelik politik taleplerle ayaklandı) Rus ordusunun askeri eylem sahnesindeki yenilgisinin başlıca ön koşulu olmuştu.

Bu örneğe karşıt bir örnek yeniden doğan Türkiye'nin 1922 yılında uluslararası emperyalizmin haydutlarına karşı kazandığı zaferdir; bu zafer önemli ölçüde, isyan eden Kemalistlerin Türkiyesi'nin bu moment içinde kendini Türk halkının bütün sınıflarının milli bağımsızlık adına tek bir ateşli mücadele içinde birleşmiş olan, milli bir bütün olarak ortaya koyması, hasımlar cephesinin, Avrupa'nınsa kendini milli ve sınıfsal çelişkilerin kaynayan bir volkanı olarak ortaya çıkması sayesinde elde edilmiştir.

Ve burada şunun üzerinde durmamız gerekir, metropollerin içindeki sınıf mücadelesi gelişmelerinin çağdaş koşullarında her koşulda, Batının hegemonizminin ilerideki ezici gücünü zayıflatan bir etken hafini almıştır.

İkinci durum da böyle bir etkendir - metropollerin milletleri arasında özel mülkiyet, yani maddi kültürlerinin, aralarında güçlü bir somut ve milli savaşa yol açacak şekilde milli parçalanmışlığı. Bu etkenin varlığı metropol halklarının dünya hegemonları olarak ortaya çıkmasını çok güçleştirmektedir. Onların sömürgelerdeki genel baskısını zayıflatmakta ve sömürgeler için manevra ve hareket olanağı sağlamaktadır. Türkiye'nin bağımsızlığını koruması, Afganistan'ın bağımsızlığının yeniden ortaya çıkması, Mısır'ın bağımsızlık öğelerinin güçlenmesi neye dayanmaktadır? Hindistan, Fas, Çin vb. yerlerdeki milli-özgürlükçü hareketlerin güçlenmesi neye dayanmaktadır? Avrupa'nın içinde bazı eski (Polonya) ve yeni (Çekoslovakya, Litvanya, Letonya, Estonya, İrlanda) devlet oluşumlarının ortaya çıkması neye dayanmaktadır? Son olarak, Rusya'daki Rus olmayan milletlerin [*inorod*] milli-özgürlükçü hareketlerinin güçlenmesi neye dayanmaktadır?

Bütün bunlar önemli ölçüde ve önemli bir derecede onların maddi kültürlerinin milli parçalanmışlığına dayanmaktadır. Metropol halklarının kendi aralarında öncelik ve dünya hegemonyası için savaşması onlar açısından sömürgelerdeki baskılarının zayıflamasına ve sömürgeler için politik bağımsızlık savaşı verme olanağının doğmasına yol açmaktadır.

İkinci çelişkinin, yani sömürge ve yarı sömürge özgürlük hareketlerinin çözümlemesine geçelim. Böyle bir hareket gerçekten var mı ve varsa, gerçekten gelişecek ve ilerleyecek mi? Buna olguların diliyle yanıt verelim.

Japonya

Bundan yarım yüzyıl önce Japonya küçük bir yarı sömürge ülkesiydi, uluslararası politikaya katılması düşünülemezdi bile. Ama bir kez uyanması iyi oldu, çünkü Asya halklarının korkusu ve Avrupa'nın jandarması olan, ezeli feodal emperyalist Çarlık Rusyası'nı toza dumana kattı. On yıl geçmedi, Japonya, Rusya'nın yenilmesi için Avrupa'nın emperyalist egemenine, Almanya'ya destek verdi. Çok zaman geçmedi, Almanya raylardan çıktı. Şimdi Japonya Fransa, Çin ve Rusya'yla İngiltere'ye karşı blok oluşturuyor. Bu bileşim değişebilir, ama olgu olgu olarak kalacak. Eğer bunlar onun tasarılarını boşa çıkarırsa, ertesi gün okyanus ötesi egemene, Amerika'ya karşı bir blok oluşturulması işine katılacaktır. Bu da çok doğal. Japonya kendi adalarında sonsuza dek kalamaz. Geleceğin Japon halkı Sibirya'nın kapılarının yerleşim için açılmasını istiyor, Çin'in ve başka ülkelerin kapılarını Japon ticarî-sanayi sermayesine açmasını istiyor. Avrupa emperyalizminin devlerinin yenilmesi onun çıkarınadır.

Türkiye

Çok acı çekmiş olan Türk halkının ünlü düşmanları için bile, artık bu ülkede neler olduğu apaçıktır: Sağlıklı bir milli diriliş süreci. Daha önceden buna inanmamış ya da bundan kuşku duymuş olanlar, bunu derilerinde hissediyorlar. Türk işçi ve köylülerinin ve ilerici Türk entelijensiyasının Türkiye'nin milli dirilişi çalışmasına adanmış süngüleri, kime gerekiyorsa gerçekçi düşünmeyi öğretti. Bundan dört yüz yıl önce Rus Çarları Doğuya ilerleyebilmek için Kazan Hanlığı'nı, kuzey Türklerinin bu kalesini yenmek ve Tatar savaşçılarının cesetleri üzerinden geçmek zorunda kalmıştı, aynı şekilde Batı Avrupa emperyalistlerinin de Doğuya giden yolu kendilerine açmak için güney Türkleri olan Osmanlıları yenmesi gerekiyordu. Batı halklarının Doğuya ilerlemesinden önce Türkiye onlara doğru umutsuz bir atak yapmamış mıydı? Asya ve Afrika'daki konumlarının gerçek sahipleri olabilmek için, Avrupa halklarının Osmanlı savaşçılarının cesetleri üzerinden geçmesi gerekiyordu. Kazan'ın Rus nal-

larının altında ezilmesi bir günde olmadı. Kazan'a onlarca kez saldırdılar ve Tataristan'ın fethedilmesinden önce o zamanın kuzeyli devleri arasındaki onlarca yıl süren savaşlar yapıldı: Kazan ve Moskova arasında. Kazananların başarıya ulaşması ve yerleşmesi de hemen olmadı. Sonunda yenilenlerin direnci kırılıncaya dek, kazananlarla yenilenler arasında türlü katliamlara sahne olan onlarca yıllık kesintisiz partizan savaşları yaşandı. Avrupa'nın da onları zayıflatmak ve onları Balkanlar'dan, Mısır'dan, Arabistan'dan, Mezopotamya'dan vb. çıkartmak için güney Türkleriyle yüzlerce yıl süren savaşlar yapması gerekti. Avrupalı yöneticiler Türkiye'nin gövdesinden parçalarını koparmayı başardılar. Ama Türkiye'yi parçalamayı başaramadılar. O yaşadı ve yaşayacak. Bize göre, o sadece yaşamakla kalmayacak, eskiden onun olan, ondan Avrupa'nın zoruyla koparılan parçalarına, Yakın Doğu'nun geri kalanına da yaşam verecek.

Çin

Çin, dünyanın yaşlı halkları arasında en yaşlısı olan Çin, uzun zaman uyudu, ama sonunda gözlerini açtı. Şimdi uyanıyor. Asırlık uykusundan uyanıyor. Yatakta yatıyor ve uyuşmuş eklemlerini açıyor. Ama çok geçmeden ayakları üstüne kalkacak. Artık hiçbir güç onu tekrar yatağa yatıramaz. Çin'de son yıllarda olan şeyler, bu halkın dirilişinin derin izleridir. Çin halkı 1911 Devrimi'ni gerçekleştirmeyi başardı. Bir sonraki devrimi de, peşinden Çin'in parçalanmış kısımlarının güçlü, yedikten sonra Batı halklarının kendisine gelmekte zorlanacağı çelik bir yumruk halinde birleşmesini sağlayacak devrimi de yapacaktır. Çin'deki sürekli iç savaş -bu ancak büyük konserin uvertürü sayılır- dört milyonluk Çin halkının dirilişidir. Tabi bu kanlı savaşta Çin halkı kendi içinde de onlarca, yüzlerce bin kurban verecek, ama bu kurbanlar kaçınılmaz ve boşuna olmayacak. Çin'deki iç savaş, sadece tamamlanması bir on yıl daha sürecek olan, Çin milletinin büyük birleşme sürecinin bir işaretidir.

Hindistan

Hindistan da uyanıyor. Hindistan'ın diriliş süreci Çin'in diriliş sürecinden daha hastalıklıdır. Ve bu anlaşılır bir şey: Sonuçta Hindistan Avrupalı haydutların en güçlülerinden birinin, İngiltere'nin sömürgesidir. Ama eski deniz korsanı ne kadar korkunç olursa olsun, Hindistan'ın ona karşı

özgürlükçü hareketine karşı koyamaz. Baskı, rüşvet, provokasyon ve diplomatik oyunlarla, İngiltere, belki Hindistan'ın kurtuluş sürecini geciktirebilir, ama ona engel olmayı kesinlikle başaramayacaktır.

Hindistan'ın özgürlük hareketi dalgalı gidiyor. Devrimci hallerin kalkışı düşüşlerle yer değiştiriyor. Ama bir şey apaçık, bu geçici "düşüşlerin" her biri Hindistan halkının devrimci ruh halinde sadece bir soluklanma, arkasından yeni bir kalkışın geldiği ve yeni, daha güçlü ve korkutucu bir devrimci şahlanışın yaşandığı bir soluklanma anlamına gelmektedir. Sonuçta Hindistan'ın özgürlükçü hareketinin devrimci dalgasının, İngiltere'nin onu sürüklediği bütün yapay engelleri aşacağından ve bütün dünyayı kaplayacağından kuşku duymuyoruz.

Mısır, Fas ve Rusya'nın Sömürgeleri

Mısır, Fas ve Rusya'nın sömürgelerinin hareketi de Batının boyunduruğundan kurtulmaya yönelik devrimci çabaların ortak korosunu güçlendirmektedir. Özünde Mısır, Fas ve Rusya'nın sömürge halklarının hareketi Çin, Hindistan, Türkiye vb. devrimci-özgürlükçü hareketlerden farklılık taşımaz. Bütün hepsi emperyalizmden, daha doğrusu Batı halklarının hegemonyasından kurtuluş şiarı altında yola çıkar. Sadece biçim ve tempolarıyla birbirlerinden ayrılırlar: Daha güçlü ya da zayıf, daha hızlı ya da yavaş, daha fırtınalı ya da sakin, daha kalabalık ya da güçsüz hareketlerdir, hangi ülkede olduklarına, hangi tarihsel koşullar altında olduklarına ve hangi ilerici güçlerin etkisi altında olduklarına bağlı olarak. Az çok ayrıntılı olarak Mısır, Fas vd. gibi Batının Afrikalı ya da Asyalı sömürgeleri üzerinde durmayacağız, çünkü temel özellikleriyle yeterince bilinmektedirler. Burada sadece Rusya'nın sömürge halklarının özgürlük hareketi üzerinde duracağız. Rusya'nın sömürgelerindeki (Türkistan, Kafkas, Ukrayna, Kırım, Beyaz Rusya, Türk-Fin ve Moğol halkları) özgürlük hareketi üzerinde duracağız. Eğer Çarlık Rusyası'nın 1904 yılında Japonya karşısında, 1905 Devrimi'ni doğuran yenilgisi, bu ülkelerin sömürge, ezilen halklarının milli özbilincinin uyanmasını sağladıysa, Rusya'nın Dünya Savaşında Batı ve Kafkas cephelerindeki, 1917 Devrimi'ni doğuran yenilgisi de, bu halkların özgürlükçü hareket sürecini derinleştirmiş oldu. Polonya, Finlandiya ve küçük Baltık kıyısı devletlerinin Rusya'dan ayrılması gibi olgular, Tatar, Başkır, Kırgız, Orta Asya, Kafkas

Ötesi, Ukrayna, Beyaz Rusya ve diğer cumhuriyetlerin, ayrıca sistemli olarak egemenlik hakkını genişletmeye çalışan onlarca özerk milli bölgenin ortaya çıkması gibi olgular, bu durumu keskin bir şekilde doğrulamaktadır. Ve Panrusçular ve yandaşları (hangi maske altında olurlarsa olsunlar: "demokrat" ya da "komünist" maskesi altında olsalar bile) bu hareketin tasfiyesine ne kadar yönelirlerse yönelsinler, bunların rolünü sıradan Rus illerinin rolüne indirgemeye ya da zayıflatmaya ne kadar çalışırlarsa çalışsınlar, bunu yapmayı artık başaramazlar; ve anlaşılan, milli bağımsızlık ve egemenlik için verdikleri savaşta "milliyetçilerin" artan etkinliğiyle mücadele yönünde ne kadar sinsi mekanizmalar düşünürlerse düşünsünler başarılı olamayacaklar, çünkü bütün bunlar sadece tersine sonuçlar doğurmaktadır.

SSC Birliği'nin kuruluşuyla Panrusçular olgusal olarak tek bir bölünmez Rusya kurmak istediler, yani diğer halklar üzerinde "Büyük Rus" hegemonyası kurmak istediler, ama bir yıl geçmeden, bütün halklar Moskova Panrusçularının merkeziyetçi eğilimlerine karşı şiddetli protestolarını ilan etti (SSCB *VTsIK*'nın son oturumunun Yüksek Sovyet Milletler Meclisi toplantısı).

Türkistan'ı ekonomik ve politik olarak zayıflatmak isteyen Moskova bugün Turan halklarını ayrı ayrı küçük soylara bölüyor, ama iki yıl geçmeden, parçalara ayrılmış olan Turan birliğinin yeniden kurulmasından bahsediyor ve daha güçlü, hakim ve örgütlü bir devlet biriminde bir araya geliyor. Bugün Rusya Moğolistan'ı Çin'den ayırıyor. Bu ülkeyi kendine "çekmek" istiyor. Ve Moğolistan, sanki Moskova'nın kollarında olmaya itiraz etmiyor, sanki. Ama yarın Moğolistan ayakları üstüne kalkar ve kendi "*Kuruldan*"ını [*Kurultay*] kurarsa Moskova ne der, bu şimdi bilinmiyor. Rusya'daki son devrim deneyiminden, Rusya'da hangi sınıf ayağa kalkarsa kalksın, ya da iktidara gelirse gelsin, hiçbiri bu ülkenin eski "büyüklüğünü" ve egemenliğini canlandırmayı başaramaz. Çok milletli bir devlet ve Rusların devleti olarak Rusya kaçınılmaz olarak çöküşe ve parçalanmaya gidiyor. İki yoldan biri: Ya o (Rusya) kendini oluşturan milli parçalara ayrılacak ve birtakım yeni ve bağımsız devlet organizmaları oluşturacak, ya da Rusya'da Rusların iktidarı "milletlerin" kolektif iktidarıyla yer değiştirecek, yani Rus halkının bütün diğer halklar üzerindeki hegemonyası bu halkların Rus halkı üzerindeki diktatoryasıy-

la yer değiştirecek. Bu kaynaşmanın türettiği bir tarihsel zorunluluktur. Daha doğrusu, ilki olacak, ama eğer ikincisi olursa, bu ancak ilkine doğru bir geçiş anlamına gelecek. Günümüzde SSCB biçimiyle canlanan eski Rusya uzun süreli değil. Geçici ve anlık bir şeydir.

Bunlar sadece son nefesler, ölen birinin son hırıltıları. Rusya'nın çökme zemininde çok açık bir şekilde bir sonraki devlet oluşumlarının figürleri görülüyor: Ukrayna (Kırım ve Beyaz Rusya'yla birlikte), Kafkaslar Kafkas Ötesi'yle birlikte Kuzey Kafkas Birliği olarak var olabilir, Turan (Tataristan, Başkırya, Kırgızistan ve Türkistan Cumhuriyetleri Federasyonu olarak), Sibirya ve Velikorusya. Rusya'dan zaten ayrılmış olan Finlandiya'yı, Polonya ve küçük Baltık kıyısı devletlerini saymıyoruz.

Yani, sömürgelerin ve yarı sömürgelerin özgürlük hareketleri burada. Bu hareket var, ilerliyor ve gelişiyor.

Bu hareketin nedenleri ve maddi temeli nedir? Nereden doğmaktadır ve gerçek özü ve uluslararası sosyal-hukuki karşılıklı ilişkilerinin toplamı nerededir?

[Metin, burada kopuyor. Büyük olasılıkla tamamlanmamış.]

Arşiv KGB RT. - F. 4. - Op. 1. - D. 401. - C. 2. 245-253.
Gasırlar Avazı. - Eho vekov. - 1995. - Mayıs. - No örnek. S. 119-131.

Şihab Ahmerov'a Dair

29 Haziran 1925

Şu anda 1918 yılının Haziran ayında, Kazan şehri Çekoslovaklar tarafından ele geçirildiği sırada,* yurttaş Şihab Ahmerov'un beni 2-3 gün dairesinde, Çekoslovaklardan korumak amacıyla ağırladığını kabul ediyorum. Olay şöyle oldu: Kazan'ın Çekoslovaklar tarafından ele geçirilmesine dek üretimden sorumlu il komiseriydim, o zamanın açlık çeken büyük şehirleri, Moskova ve Leningrad (o zaman Petrograd'dı) için cephe kuşağından ekmeklerin merkeze aktarılması şeklindeki olağanüstü görevi yerine getiriyordum. Kazan'ın düştüğü günün arifesi ve sanırım sabahı, biz İl Komitesi üyesi yoldaşla [D. Malyutin] beraberdik (şu anda *Narkomvnutorg*'da [İç Ticaret Halk Komiserliği], Küçük *Sovnarkom* üyesi), bizim (kızıl) askerlerin karargahındaydık, Kazan'ın başına bir şey gelmeyeceğine inanıyorduk ve şehirde işitilen silah seslerinin bizim askerlerimizin eğitim ateşi olduğunu sanıyorduk. Karargahın verdiği bu bilginin ardından ben ve bazı yoldaşlarım tuzağa düşmüş oldu. *Narkomprod*'a [İaşe Halk Komiserliği] benim peşimden bir at geldiği zaman, şehrin bazı kısımları artık Çekoslovaklar tarafından işgal edilmiş durumdaydı. Bizim birliklerimizin durumunu, ayrıca karşı birliklerin

durumunu bilmediğimizden, akrabamın (kuzenimin) evine gizlenmek zorundaydım. Ama ertesi gün bu daireyi terk etmem gerekti, çünkü bulunduğum yerin, bunu Beyazlar'a bildirebilecek olan bazı Tatarlarca bilindiğini öğrenmiştim. Yukarıda andığım kuzenimden bana iki gün daha gizlenip, duruma bir çözüm bulabileceğim bir yer bulmasını rica ettim. Yurttaş Şihab Ahmerov'un evi benim için böyle bir yer oldu. Ş. Ahmerov tarafından çağrılınca, kadın giysisine bürünerek, rehberim (Abbas İbrahimov) ile birlikte dairesine gittim. Orada iki gün saklandım, üçüncü gün, konspitarif belgeleri gizleyerek Kazan'dan ayrıldım.

Kesin olarak söyleyebilirim ki, eğer o sırada yurttaş Ş. Ahmerov bana yardım etmemiş olsaydı (bu yardımı yüzünden Beyazlar tarafından çok ağır biçimde cezalandırıldı), benim de başıma, herhalde Tüm-Rusya Müslüman İşleri Komiseri yoldaş Mollanur Vahidov'un ve o zamanın Kazan İli *İspolkom* [Yürütme Komitesi] Başkanı yoldaş Şeynkman'ın (her ikisi de kurşuna dizildi) ve o zaman Çekoslovakların eline düşen diğer yoldaşların başına gelenler gelecekti: Beni kurşuna dizeceklerdi.

Beni ölümden kurtaran yurttaş Ş. Ahmerov, bu şekilde sadece insan olarak bana değil, devrime de hizmet etmiş oldu, çünkü benim devrim yararına, oldukça sorumlu mevkilerde çalışmalarımı sürdürmemi sağladı: İç Rusya Müslüman İşleri Komiseri, Askeri İşler Halk Komiserliği'ne bağlı Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Başkanı, 2. Ordu Askeri Konsey Üyesi, RKP(B) MK'ya bağlı Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu Başkanı, Yüksek Askeri Konsey Siyasi Dairesine Bağlı Doğu Dairesi Başkanı, Milletler Halk Komiserliği Kurul üyesi, Tarım İşleri Federal Komitesi Başkanı vb.

Bildiğim kadarıyla, yurttaş Ş. Ahmerov Çekoslovakların Kazan'da bulunduğu sırada, üç Sovyet kadrosunun daha hayatını kurtarmış: bölge yerleşim müfettişi Mametov İbrahim ve adlarını şu an, ne yazık ki hatırlamadığım iki Kızıl Ordu üyesinin. Bunlardan Kazan Komitesi'nin komünist Tatar üyeleri de haberdardır, o sırada, hatırladığım kadarıyla, bu yurttaş Şihab Ahmerov'a gerekli belge verilmişti.

RKP(B) MK Yayın Organı Eleştirmeni
("Knigonoşa" [kitap yayıncısı]) M. Sultan Galiyev

Arşiv KGB RT. - F. 4. - Op. 1. - D. 401. - C. 2. L. 4-5.

[* Çekoslovak lejyonları Kazan'a 7 Ağustos 1918 tarihinde girmişlerdi.]

1928

Dünya Görüşüm Üzerine

18 Aralık 1928

Bana şöyle bir soru soruldu: Fikirsel ve örgütsel olarak silahsızlanmaya hazır mıyım, değil miyim? Öncelikle yanıt vereyim - evet, hazırım. Benim silahlanmam neyi içeriyor ve silahsızlanmamın neyi içermesi gerekiyor? Silahlanmam bilinen fikir ve düşünceleri içeriyordu, belli bir dünya görüşü çerçevesinde sömürgelerdeki devrimci hareketlerin gelişiminin, Sovyet iktidarının ve Komünist Parti'nin milli cumhuriyetlerde ve bölgelerde, özellikle de 1917 yılından başlayarak Rusya'daki devrimin gelişmesi süreci içinde beni de zamanla içine alan, Türk cumhuriyetleri ve bölgelerindeki çalışmalarının bir değerlendirmesini içeriyordu.

Bu dünya görüşü kendi dinamiğine sahiptir, genel olarak uluslararası devrimin ve özel olarak da milli bölgelerdeki parti-Sovyet çalışmalarının gelişiminin çeşitli momentlerinin kendine özgü bir kavranışını tarafından belirlenmiş olan bir gelişim tarihine sahiptir.

Dünya görüşümün başlıca ilkeleri 1923 yılında *OGPU*'ya, [Devlet Siyasi İdaresi-*GPU*'nun bir alt bölümü] Zeki Velidov'la ilişki kurmak suçla-

masıyla tutuklandığım sırada yaptığım açıklamalarda ortaya konmuştu. Bunları şimdi kısaca tekrarlamayı gerekli sayıyorum. Dünya görüşümün genel hatları şu aşağıdakileri içermektedir:

Birincisi. Partiyi sosyalizmi tek bir ülkede inşaya zorlayan, dünya devriminin gelişimindeki kriz bir yandan, Avrupalı komünist yoldaşlar açısından Batı Avrupa proletaryasının dünya sosyalist devriminin örgütlenmesindeki rolünün yeniden değerlendirilmesinin, diğer yandan uluslararası devrim sistemi içinde sömürge ülkelerdeki milli-özgürlükçü hareketlerin anlamının yetersiz değerlendirilmesinin bir sonucudur.

İkincisi. On İkinci Parti Kongresi'ne dek, milli sorunu, milli bölgelerdeki çalışmadaki milli momentlerin yetersiz değerlendirilmesi nedeniyle kararlı bir politika almakta yetersiz kalması ve bunun sonucu olarak, bir yandan Büyük Devlet Şovenizmi eğilimlerin güçlenmesi, diğer yandan bu zeminde milletlerin huzursuzluğu.

Bildiğiniz gibi, o zaman Zeki Velidov'la ilişki kurmaya çalışma girişimimin hatalı olduğunu kabul etmiş, bunu üyesi bulunduğum partiye karşı bir suç olarak sınıflandırmış ve Sizin ellerinizle bana verilecek cezayı kabul etmeye hazır olduğumu açıklamıştım.

Fakat devrimin gelişme sürecine ilişkin olarak benim bilincimde oluşan değerlendirmeden vazgeçtiğime dair bir açıklama yapmamıştım.

Hapisten serbest bırakılmam sırasında bana açık bir yanıt olsun verilmedi: Sonuçta temel sorunlar konusunda kim haklıydı - ben mi parti mi. Tek hatırladığım benim kesin bir karara sahip olduğum - hapisten serbest bırakılmam durumunda bütün geçmişimle ilişkimi kesmek ve o ya da bu şekilde partide kalmak. Partiden ihraç edilmemle ilgili olarak, Sizin de bildiğiniz gibi, burada Sizin, OGPU'da, benim serbest bırakılmamdan önce, benden parti karşıtı ve Sovyet karşıtı çalışma yürütmekten uzak duracağıma dair yazılı bir belge almış olduğunuzu öğrendim. Bunu öğrenmek beni çok kırdı. Yoldaş Stalin'le belli bir süre sonra hapisten çıkarılmamla ilgili olarak yaptığım görüşmede, bana benimle ilgili sorunun bir yıl içinde çözülebileceği belirtildikten sonra, bende tekrar parti üyeliği hakkımı elde etme umudu belirmişti. Dahası, ruhumun derin bir yerinde Vladimir İlyiç'e umut besliyordum. Nedense bana öyle geliyordu ki, İlyiç benim konumla ilgilenecek ve beni tekrar partiye alacak. Bu yüzden sa-

birsızca onun iyileşmesini bekledim. Onun ölümü benim bu umudumu yok etti. İlyiç'i kaybetmek bu yüzden benim için iki kat ağır oldu. Bu insanı, gençliğimin bir tanrısı gibi seviyordum. Eğer Siz araştıracak olursanız, benim kağıtlarım arasında onun cenazesinden döndükten sonraki izlenimlerimi kaydettiğim, küçük bir kağıt bulabilirsiniz. Bu küçük kağıt parçasında çizdiğim imge, sonsuza dek ruhumda kalacak.

Partiye dönme umudum 1924 yılında MKK'daki açıklamadan sonra yeniden uyandı. Ricamın Stalin tarafından desteklenme vaadi bende bu umudu güçlendirdi. MKK, Sizin de bildiğiniz gibi, benim ricamı geri çevirdi. Bu üçüncü ve yeni bir ağır darbe oldu benim için.

MKK'ya dilekçemin yeniden görüşülmesi ve gözden geçirilmesi süreci Tataristan'dan Tatar komünistleri grubunun -yoldaş Muhtarov, Enbayev ve Kasım Mansurov-, devrim sırasında beraber çalıştığımız için bana yakın olan yoldaşların çağrılması, ayrıca Tataristan Cumhuriyeti Narkomzem yerel parti organizatörü Yunus Validov ve *Sovnarkom* Başkan Vekili İshak Kazakov'un, Ekim günlerinden başlayarak aramızda çalışan yaşlı devrimcinin partiden çıkarılması sürecine denk düştü. Buna ayrıca Tatar ve Rus basınının sayfalarında ve çeşitli broşürlerde bana yönelik karşıdevrimci olarak açık karalama yapılması da öncülük etti. Davranışımın partinin MK'sına bağlı Dördüncü Milli Toplantı tarafından nesnel olarak karşıdevrimci olarak nitelendiğini, ancak bir yıl sonra partiden ihraç edilmem üzerine öğrenmiştim, o zamana dek neden bana karşı bir karşıdevrimciymişim gibi davranıldığını anlamamıştım (yoldaş Salah Atnagulov'un *Eşçe*'deki makalesi [1923, 30 Ağustos, No 63], yoldaş Hal.[imcan] İbrahimov'un broşürü *Kara Yanklar, ya da Beyaz Göçmen Edebiyatı* vb.).

Bana uydurulan karşıdevrimci etiketi beni daha da boğdu, çünkü ruhumda kendimi komünist, Leninist, partili, devrimci sayıyordum. Varlığımın her yeriyle (yazışmalarımda, Siz, belki de, MK'ya yazdığım, bir ara bu yönde yazdığım, ama sonra vazgeçip attığım mektubu bulmuşsunuzdur) bunu protesto ediyordum. Bunu bana yönelik büyük bir haksızlık sayıyor ve çok büyük bir trajedi yaşıyordum. Daha önce Sizde hapisteyken ağır bir trajedi yaşamış olduğum için, bu daha da ağır geliyordu. Sonuçta sadece devrimci değil, aynı zamanda insandım. Ben, devrimci olarak, o zaman kendi kendime ölüm kararımı imzaladım. Bunu kendi açımdan devrimci onurun ve erkekliğin en büyük eylemi saydım ve kendim için

bunda büyük moral tatmin buldum. Sanırım, Siz o zaman bunu anladınız. Ama insan olarak da, hayvani bir organizma olarak da, ağır bir ölüm beklentisi yaşadım. Bu ağır duygularla Sizde iki hafta bulundum, sonra benim yazgıma karar verildi. Siz kendiniz görüyorsunuz - sadece 36 yaşındayım, ama artık neredeyse bütün saçlarım ağardı. Bu yüzden beni karşıdevrimci olarak gösterdikleri sırada yaşadığım ve geçirdiğim incinme, küçük düşme ve hakaret duygularını anlayacaksınız. Özellikle de bu suçlama, bir zamanlar Ekim Devrimi'nin ve Sovyet iktidarının düşmanlarına karşı birlikte mücadele ettiğim insanlardan geldiği zaman.

Beni zaman içinde Marksizmin ve Leninizmin sömürge ve milli sorun açısından revizyonunu temel alan bağımsız bir parti kurma kararına götüren şey, işte bu psikolojik temel. Ayrıca, o zamanlar sözde "sağcı" Tatar ve kısmen Başkır komünistlerin çevresinde oluşun aşırı ağır baskılar da buna yardımcı oldu.

Bunun sonucu, öncelikle benim tarafımdan hazırlanan *Avrupa ve Asya Türk Halklarının Bazı Ekonomik ve Kültürel Gelişim Sorunları Üzerine* tezleri tamamlamak oldu. Bunlarda sömürge kökteciliğinin ulusların kendi kaderini tayin hakkı şiarıyla komünist şiarın karşıtlığını ortaya koymak istedim - "sömürgelerin metropoller üzerindeki diktatörlüğü aracılığıyla özgürleşmesi." Metropol halklarının proletaryanın himayesi altında maddi ve kültürel güçlerini birleşme ve bütünleştirme politikası olarak kavranan komünizm, benim çözümlememe ve yeni kavrayışa göre, Avrupa milliyetçiliğinin ilerici ve yeni bir biçimi olarak göründü ilk kez. Daha sonra bu tezleri genel olarak sömürge sorununa geliştirmeye çalıştım, onları emperyalizm üzerine Leninist kuram ve bunun Stalinci yorumunun köktenci bir revizyonu temeline yerleştirdim. Çok açık bir şekilde söylüyorum, çünkü Sizin ve tarihin karşısında, sonuçta tek bir yüze sahip olmak istiyorum, gizleyecek bir şeyim yok. Eğer Sizin elinize bende yaptığınız arama sırasında, kenarlarında ve üstlerinde benim notlarımı taşıyan V. İ. Lenin'in *Emperyalizm- Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* adlı broşürü geçtiyse, o zaman benim emperyalizm kavrayışımın harika bir örneğini elde etmişsiniz demektir. Benim emperyalizm kuramıma göre, emperyalizmin kapitalizmin içinde genel olarak var olduğu, onun gelişiminin bir aşamasından bağımsız olduğu ortaya çıktı; bana göre, bu açıdan İlyiç'de her şey açık değil. Bu yüzden benim saptamalarımdan kuramda ve pratikte sos-

yalist ya da komünist bir emperyalizmin olası olduğu çıkıyor, çünkü gelişiminin bu aşamasında uluslararası sermaye (devrimden sonra sosyalizme dönüşmesi gerekir) bir başka sömürge ekonomisi sistemini temsil eder.

Burada Sizden benim kavrayışımı basmakalıp ve çürümüş yergisiyle Kautski'nin kavrayışıyla ve emperyalist burjuvazinin "Sovyetler'in kızıl emperyalizmi" şeklindeki korkunç yalanıyla karıştırmamanızı rica ediyorum. Benim tezlerimden, benim dünya burjuvazisinin de, Menşevikliğin de kesin bir düşmanı olduğumu görüyorsunuz.

Benim tezlerimin projesini ilk kez Yunus Validov'a okumuştum. Bazı düzeltmeler için ısrar etti, özellikle de çeşitli sömürge ülkelerin milli-özgürlükçü hareketlerinin içeriğinin tanımlanması konusunda (bunlar arasında Sovyet Rusya'nın Türk-Tatar halkları vardı) ve kendimizi Komünist Enternasyonal'e karşı konumlandırdığımız "metropoller üzerinde sömürge diktatörlüğü" temel şiarının doğruluğu konusunda kuşkularını belirtti. Vadimov o zaman benim dairemde kalıyordu. Artık partiden ihraç edilmişti. Çürüm suçlamasıyla yargı tehlikesi altında yaşıyordu. Ikimizin de bir çok ihtiyacı vardı. Yine de, geleceğin "Sömürge Halklar Enternasyonali" programının tartışması çok yoğun geçti. Temel varsayımlarını ele aldık, ama kağıda dökmedik. Taktik ve strateji belirlendi. Geleceğin "Sömürgeler Enternasyonali" partimizin sosyal temelini işçiler, köylüler ve küçük burjuvazi olarak belirledik. Taktik olarak ayrıca milli ticaret burjuvazisinin ilerici kesimini (sanayi burjuvazisi) kullanmayı savunduk. Validov'un mahkemesinin sona ermesinden sonra, eğer partide kalmazsa, yurtdışına kaçmasına ve sömürgelerin devrimci yeraltı ve yarı yasal örgütleriyle, Doğu ülkelerinden birinde Sömürge Enternasyonali Bürosu kurmak üzere görüşmeler yapmaya başlamasına karar verildi. İlk aşamada Validov, Sun Yatsen'le ilişki kuracaktı, ardından Hindistan'a geçecekti. Ben SSCB'de kalacak ve burada pek büyük olmayan, ama sağlam bir hücre oluşturduktan sonra yurtdışına geçecek ve IV. Enternasyonal ile ve Avrupa'nın anarşist örgütleriyle ilişki kuracaktım. Validov'un mahkemede yargılanmasından önce kararımız böyleydi. Validov mahkemede, bence, devrimci biçimde davrandı. Siz bunu biliyorsunuz. Mahkeme, bilindiği gibi, onun hayrına sonuçlanmadı... Yine de, kararımızı uygulamayı o zaman erteledik. Bir kez daha sorun üzerinde temelli bir şekilde düşündük ve mahkemenin kararının MKK karşısında

görüşülmesini beklemeye karar verdik, olumsuz bir karar durumunda MKK kararını önce parti kongresine, sonra Komintern'e taşıyacaktı. Validov'un kararı bu anlamda katıydı. Haklılığına inanıyordu. Onu destekledim. Validov'un mahkeme kararı sorununun çözümüne dek SSCB'de kalmaya karar verdik, Sizin bizi izleyip izlemeyeceğinizden ve yurtdışına çıkma fırsatı verip vermeyeceğinizden bağımsız olarak, yani Sizden tamamıyla ayrı olarak (bunu böyle anlamak gerekir) onun partide kalması sorununun çözüm yoluna bağlı olarak. Fakat Validov'un ağır hastalığı ve ardından ölümü bu sorunu gündemden kaldırdı.

Validov'u kaybetmek benim için ağır bir darbe oldu. O, en sadık dostlarımdan ve destekçilerimden biriydi. Hıristiyan bir köylünün oğluydu, gerçek bir asi ve "köle devrimci"di.

Mahkemedeki konuşmasının stenogramını sakladım. Belki Sizin elinize geçmiştir. Orada ülkede sağ *tehlikenin büyümesinden* ve onunla mücadele etmenin gerekliliğinden bahsediyordu. Validov ölmeden önce benden konuşmasını çoğaltmamı ve halk arasında dağıtmamı istedi. Bu yolla kendini ölümden sonra rehabilite etmek istiyordu. Fakat ben, bunu yapmadım ve konuşmasını sadece tarihsel bir malzeme olarak korudum, çünkü Partiyle çatışmamızı sokağa taşımak istemedim.

Validov'un ölümünden sonra tezleri hazırlama çalışmasını bıraktım. Bana *haraketimizin* tasarladığı yol yanlışmış gibi geldi. Birincisi tasarladığımız program, bizim hazırladığımız örgütlenmenin sosyal kişiliği açısından, ikincisi komünizme hem sistem olarak, hem de ilke olarak yaklaşımımızın tanımı açısından, açık ve kesin değildi. Metropollerin hegemonyasından kurtulan sömürgelere ne vaat etmemiz gerektiği de açık değildi: komünizm mi kapitalizm mi, yoksa üçüncü, "burjuva olmayan" bir şey mi; ve eğer onu sömürgeler için de kabul edeceksek, ortak sistemler olarak komünizmlerin örgütlü zaferini nasıl sağlamalıydık. Ayrıca komünizm açısından milli-özgürlükçü hareketin görece gelişme aşaması sorunu da açık değildi: komünizm milli özgürlüğün elde edilmesinden sonra mı sağlanacaktı yoksa milli-özgürlükçü hareketin gelişmesine koşut mu olacaktı. Ve ben bir çok kez ve uzun uzun bu sorunlar üzerine düşündüm. Dahası, beni güçsüz düşüren tüberküloz hastalığına yakalandım ve Kırım'a gitmem gerekti.

Daha sonra, Kırım'dan 1925 kışında döndükten sonra, tezlerimden bir

kısmını Tataristan Cumhuriyeti'nden yoldaş Budayli'ye okudum. Ayrıca yoldaş Muhtarov ve Enbayev'e de okudum, daha sonra, sanırım 1926 yılında, onları yoldaş Deren-Ayerli'ye gösterdim. Tezleri okur ya da gösterirken, yoldaşları, bunların Avrupa ve Asya'nın Türk bölgelerindeki devrimci hareketlerin gelişimi üzerine görüşlerimin sadece bir taslağını temsil ettiği konusunda uyardım. Dünya ekonomi ve politika sistemi içinde Türk dünyası çözümlemesiyle temelde (bazı düzeltmelerle) uzlaşan yoldaşlar, tezlerin sömürge komünistleriyle Avrupa komünistlerinin karşıtlaştırıldığı ve "metropoller üzerinde sömürge diktatörlüğü" şiarının yükseltildiği ilk kısmını şiddetle eleştirdiler.

Tezleri başkasına göstermedim. Gördüğünüz gibi, tezler tamamlanmadı, ama çeşitli yapraklar arasında tezlerin geri kalan kısmının karalamaları var, sadece tamamlanmış ve hazır fikirler halinde değiller, "olası savlar" halindeler. Onların çözümlemesi süreci karşı tezlerini de doğurabilirdi.

Onları tamamlamayı başaramadım. Hem vaktim olmadı, hem de elimin altında bir "Engels" yoktu. Bu birincisi. İkincisi, hâlâ partiye alınma umudumu kaybetmemiştim. Nedense bana öyle geliyordu ki, parti MK sonuçta benim sorunumu yine de ele alacak. Bu umut özellikle, Sizin, sömürge hareketlerinin milli-özgürlükçü hareketlerine etkin katılma yönüne doğru bir dönüşü, somut olarak Çin Devrimi'ni kastederek, "devrimin yolunun değişmesi"nden bahsettiğiniz dönemde güçlendi. Bunun sonucu benim 1925 yılı sonunda ya da 1926 yılı başında yoldaş Stalin'e yazdığım, partiye tekrar alınma sorununu ortaya atıp atamayacağım ve bunu hangi koşullarda yapabileceğimi sorduğum ikinci mektubum oldu.* Dahası, daha da geç bir vakitte, Çin Devrimi'nin ve Hindistan'da ve diğer sömürge ülkelerdeki, ayrıca SSCB'nin kendisindeki milli-özgürlükçü hareketin gelişimi deneyiminin etkisiyle, karşıma zaman içinde bütün ağırlığıyla gerçekte temel noktada yanılmış olup olmadığım sorusu çıktı, özellikle de şu noktada: Sömürge sorununun çözümüne yönelik uygulanışımda Leninizmin kuram ve pratiğinin devrimci anlamını belirlemede; ve buradan, RKP(B) ve Komintern'in devrimci rolünü belirlemede, yani basit bir şekilde söylersek, açık bir kapıyı mı zorluyordum.

Sömürge ülkelerde Komintern'e karşı ikinci bir parti kurma girişimi açısından söylediklerim, eğer bir şeyi daha açıklığa kavuşturmazsam, tam olmayacak, yani o sırada Sizin Batıdaki ve Doğudaki ve ülke içlerindeki

hareketlerinize dair değerlendirmemizden, çünkü sadece öznel momentler temelinde ikinci bir *parti düşüncesi* doğamaz.

Bizim değerlendirmemiz şu sonuca vardı (sanıyorum, Siz, devrimciler olarak, Bolşevikler olarak, beni sakin bir şekilde dinlersiniz):

1) Siz, bizim o zaman varsaydığımız gibi Batının emperyalist burjuvazisi karşısında yeterince açık ve kesin olmayan devrimci bir politika ürettiniz. Sizi Helsinki Konferansı'na davet ettikleri dönemde Hindistan'daki ve genel olarak Doğudaki devrimci propagandadan vazgeçmenizi böyle değerlendirdik. Sizin Milletler Cemiyeti'yle ayak oyununuzu da böyle değerlendirdik. Sizin bunu dünya burjuvazisine ve onun çeşitli milli ve sosyal gruplarına yönelik "zorunluluklar" denen şeyler nedeniyle geçici bir mecburi oyalama olarak düşündüğünüzü anladık. *Buna rağmen biz, Sizin*, Batının çeşitli emperyalist egemenleriyle yaptığınız görüşmelerin o zaman sömürgelerin milli-özgürlükçü hareketleri açısından kötü bir nitelik kazandığı sırada bundan kaçınabileceğinizi sanıyorduk. Bu durumda *Pravda*'nın bir sayısında, sanırım 1924-25 yılı Kış ya da 1925 Bahar sayısında yer alan bir başyazı geliyor aklıma: Çin Devrimi'nin canlandığı ve sizin İngiltere'yle ilişkilerinizin keskinleştiği bir dönemdi (sanırım, Doğu-Çin demiryolu çatışmasının ortaya çıktığı dönem ya da az sonrasıydı). Bu makalede kesinlikle açık bir şekilde sorun şu parlak biçimde ortaya konmuştu: "Bak, İngiliz emperyalizmi, en iyisi bizimle iş ilişkisine gir ve bize karşı süngünü indir, yoksa kötü olacak, işte Çin'de devrim ateşi yanmaya başladı." Burada bir hata olabilir, belki burada çarpıtma olmuştur ve başka herhangi bir düşünce aktarılmıştır, bunun sizin işiniz olup olmadığını da bilmiyorum - ama gerçek, böyle bir makalenin vaktinde gerçekten yayınlanmış ve okunmuş olduğuna, bütün dünyanın inanması gerektiğidir.

2) Sizin Amsterdam Enternasyonali'nin çeşitli gruplarıyla, özellikle de sendikalizmle [*tradeunionism*] "tepeden" oynayarak yanlış yaptığınıza inanıyoruz. Sendikalizmi işçi hareketinin en gerici ve tutucu biçimi sayardık, onun liderlerini -MacDonald vb. - sömürgeler açısından tıpkı Boldina ve Chamberlain gibi sağır emperyalistler sayardık. Böyle düşünmemizin nedeni, sizin sendikalistlerle görüşmenizin sömürgelerdeki milli-devrimci hareketlerin gelişmesine değil, engellenmesine yardımcı olacak olmasıdır.

3) Sizin SSCB içinde köylü sorununda belirlediğiniz çizginin, milli böl-

gelerin çıkarlarıyla uyuşmadığına inanıyoruz, çünkü siz aynı zamanda "köy ekonomisinin" desteklenme ihtiyacına bu süreçte destek verdiniz. Bunun bir yandan üretim araçlarının, tarım makinelerinin ve vb. tarım ekonomisinin temel bazlarının Ukrayna, Kuzey Kafkas, Sibirya ve Orta Volga çevresine aktarılmasına; ve bu açıdan Kazakistan, Başkırya, Tataristan, Çuvaşistan vb. gibi hayvancılıkla uğraşan ve yarı tarımsal bölgelerin boşalmasına yol açacağını; diğer yandan da çeşitli milli bölgelerin Rus yerleşimciler tarafından tarımsal sömürgeleştirilmesinin yolunu açacağına, aynı zamanda oralarda zaten var olan (daha çok Rus) *kulak* ekonomisini güçlendireceğine inanıyoruz. Bize öyle geliyor ki, genel olarak köylü sorunundaki Sizin bu politikanız son aşamada Büşük Rus Şovenizminin, özellikle milli bölgelerde [*natsrayon*] büyümesine, şekillenmesine ve güçlenmesine, temelde bu milliyetçiliğin ekonomik temelinin güçlenmesine yol açacak. (SSCB Merkezi *Çernozemni*** bölgesi açısından Sizin güttüğünüz politikayı özellikle anlamıyoruz). Bize öyle geliyor ki, SSCB'nin herhangi bir yerinin ekonomik, kültürel ve her türlü yoksulluğundan bahsedilebilir, ama hiçbir koşulda Merkezi *Çernozemni* kuşağının ve genel olarak SSCB'nin Rus bölgelerinin "yoksullaşmasından" bahsedilemez. Her şeyden önce, en öncelikle ve erkenden milli bölgelerin yoksullaşmasından bahsetmek gerekir: Birincisi, devrimden önce Rus burjuvazisi tarafından ağır biçimde soyulmuş ve yağmalanmış yerler olarak; ikincisi, iç savaşın en ağır şekilde yaşandığı bölgeler olarak; ve üçüncüsü, 1920-21 yıllarının salgın ve açlıklarının yok edici etkisine çaresizce maruz kalmış olan bölgeler olarak. (Merkezi *Çernozemni* kuşaklar açısından politikanızı bu yüzden Rus milliyetçiliğinin bir ifadesi olarak gördük).

4) Sizin Büyük Rus Şovenizminizin ekonomik temelinin, "halk ekonomisinin özel mülkiyetçi sektörü" denen şeyin güçlenmesinin bir sonucu olarak gelişmesi karşısında, Sizin tarafınızdan kaleme alınmış olan Komünist Parti Milli Sorun Programı'nı çarpıttığınıza inanıyoruz. Milli politikanın çarpıtılmasını şu aşağıdaki noktalarda görüyoruz:

a) Tataristan, Başkırya, Kazakistan ve bazı başka kalabalık bölgeler açısından, Onuncu ve On İkinci Parti Kongreleri'nin milli bölgelerde sanayinin geliştirilmesi ve oralarda milli proletarya kadrolarının yaratılması kararlarının yürütülmemesi;

b) Bu bölgelerdeki partili, Sovyet ve profesyonel örgütlerin yerelleş-

tirme [*korenizatsi*] temposunun zayıflığı ve yerli emekçi nüfusun partiye zayıf katılımı;

c) Bütçe tahsislerinin halk ekonomisinin çeşitli dallarına, halk eğitimi ve sağlığına göre, milli bölgelerin büyük kısmı açısından eşitsiz dağıtılması. Bize öyle geliyor ki, bu bölgelerin devlet fonlarından aldığı pay, ekonomi ve kültürlerinin canlanması ve yeniden yapılanmasına yönelik büyük gereksinimler açısından devlet gelirindeki katkı paylarından çok geri kalmaktadır;

d) Milli bölgelerde milliyetçilikle tek yönlü mücadele edilmesi, bu da milli eğilimlerle mücadelenin sadece tek yönlü olması, nüfusun yerli kesimine yönelik olması, Rus nüfus açısından yürütülmemesi ya da çok zayıf bir şekilde yürütülmesinde ifadesini bulmaktadır. Neden sadece yerli komünistlerin genel olarak milliyetçilikle suçlanıp partiden atıldığı, mahkemeye verildiği ya da cezalandırıldığını anlaşılmaz ve tuhaf buluyoruz; devrim sonrasında milliyetçilik ya da Büyük Devlet Şovenizmi suçlamasıyla partiden ihraç edilmiş ya da mahkemeye verilmiş tek bir Rus, tek bir "Avrupalı" komünist yok. En azından, bunu biz görmedik. Bu yöndeki hayretimizi, On İkinci Parti Kongresi'nde Rusya'da devrimin gelişiminin şu aşamasında, milli sorun konuşunda temel hedeflerden biri olan Büyük Devlet Şovenizmiyle mücadelenin şart olduğu kabul edilmiş ve vurgulanmış olduğu için, daha da haklı buluyoruz;

e) Merkezi kurumlardaki ve milli bölgelerle ilgili yerlerdeki ekiplerde partiden olmayan Rus memurların zararlı çalışmalarıyla mücadelenin zayıflığı. Milli kültür sorunları üzerine çalışan kurum ve organların saptanması sırasında profesörler arasından seçilen görevlilerin seçimindeki özensizliğe de, bu kişilerin devrim öncesinde milletler arasında Çarlığın politik ajanları rolünü oynamış olan kişiler olmasına da değineceğiz (Bakü'deki 1. Türkoloji Kongresi'nin toplantısında Örgütlenme Bürosu'nun bünyesine katılan, Kazan'daki eski Çar sansürcüsü "profesör" Aşmarin, Orta Asya'daki misyoner Ostroumov vb.). Bu etkenler kategorisine *OGPU* organlarının milli bölgelerde çarlığın ceza organlarının eski görevlilerinin, milli bölgelerde yerli komünistlerin müfettişi olarak işe katılması konusundaki özensizliğini de ekleyebiliriz (somut olarak - eski Petrograd bölge yargıcı yardımcısı Melnikov'un Tataristan *OGPU*'su tarafından Yunus Validov'un meselesinde müfettişlerden biri olarak atan-

ması - bunu merhum Validov'un sözlerine dayanarak söylüyorum);

f) Milli bölgelerdeki parti örgütlerinin yerli kısmının devrime yabancı öğelerle -mollaların, milli burjuvazinin ve soyluların çocuklarıyla- kendi sınıfsal özlerini "solcu" deyişler ve devrime ve partiye adanmışlıkları yönünde ikiyüzlü açıklamalarla karıştırarak, gizli gizli Ekim günlerinde ve sonra evlerine, camilerine ve mülklerine saldırmış olan komünistlerle hesaplaşan Murzakov'larla doldurulması. Bunlar arasında Siz, belki iç savaş günlerinde, İlyiç'in kendisinden şahsen emir almış olan milli komünistlerin kurşunlanmasına katılmış olanlarla da karşılaşabilirsiniz (Tatar komünisti Mollanur Vahidov'un idam edilmesini, Kazan'ın Çekoslovaklar tarafından 1918 yılında işgalinin ardından Tatar burjuvazisinin yaptığı idamı kastediyorum). Sözgelimi, Tatar Menşeviki Sayfulmulyukov'un, Ekim'in ilk günlerinde, Sovyet iktidarı için en ağır günlerde Kazan'da etkin bir şekilde bizimle mücadele etmiş, 1925 yılında partinin Tataristan Bölge Komitesi'nin organı olan, *Benzen Yul* gazetesinde "eski Bolşevikler" ve "Tatar proletaryasının liderleri" arasında görünmüş olan bu kişinin hilesi ancak böyle açıklanabilir.

İşte bu etkenler temelinde o zaman RKP(B) ve Komintern'in devrimcilik derecesinin hesabına ilişkin çıkarımlarda bulunmuştuk. Başlıca çıkarımımız, Batıdaki başarısızlığın etkisizle Sizde, sömürge sorununa ilişkin olarak II. Enternasyonal'den Sizin tarafınızdan miras alınan Menşevik önyargıların birtakım gerilemelere yol açtığı oldu. Bu çıkarımımıza dayanarak, Komintern ve RKP(B)'de devrimci örgütlenme yetersizliği saptadık ve örgütlenmelerinin Menşevizmden gerçek ve köktenci Bolşevizm'e bir geçit olduğunu kabul ettik.

Burada benim "arsız olduğumu" ya da "muhalefet saçmalarını yinelediğimi" belirtebilirsiniz. Her iki koşulda da Siz yanılıyorsunuz ve haksız çıkacaksınız. Bir "arsızlığım" yok, size gerçeği nasılsa öyle sunmayı arzuluyorum - çarpıtmadan, Sizde nasıl bir izlenim bırakacağına aldırmadan.

"Muhalefet saçmalarını yinelemeye" gelince, açıkça belirtmem gerekir ki, Çin sorunu konusunda onun bakış açısını paylaşmadım, paylaşmıyorum, tersine bunu aşırı yanlış saydım, sayıyorum, en azından onun sizinle yaptığı tartışmalarda zaman zaman bana ulaştığı kadarıyla. Bu birincisi. İkincisi, doğrusu kendi kendime soruyorum, parti dışında olduğum bu beş yıl içinde bana yapılan muhalefet hem tanımlamaları açısından, hem de

çıkarımları açısından Rus ve uluslararası devrimin çağdaş konumunun bir tekrarı olmuyor mu diye.

Sultan Galiyev.
Asıl: (İmza)

Arşiv KGB RT. - F. 4. op. 1. D. 401.. C. 2. L. 20-25.

[* Bu mektup tespit edilemediğinden Bütün Eserler'e dahil edilememiştir.]

***** Çornozemni= Rusya'nın iç bölgeleri.- çn.***

Kazan'da "Sağcı" Grupların Yapısı ve Çalışmaları

29 Aralık 1928

1. Açıklamamda anılan, Tataristan'da çalışmakta olan "sağcı" yoldaşlar arasından Magleyev, Budayli, Bahautdinov, Ganiyev, Fashi, Brundukov, Satar Enikeyev, 1923-24 yıllarından itibaren, MK'da "39" adı verilen grubun ünlü açıklamasında ortaya konduğu dönemden beri etkin, kendi "sağcı kitlesine" sahip bir yapı oluşturmuşlardı.[164] Bu yapıya sadece Şamil Usmanov katıldı, bildiğim kadarıyla Veli İshakov da yeniden katıldı. Böylece, adını andığım 7 yoldaşım bu "39" grubunun başındaydı ve aynı zamanda bizi tanıyan yoldaşlardı (Moskova Tatar kolonisinin üyeleri). Kazan ve Tataristan'da bu adı geçen yedi kişinin ve gruplarının nasıl bir çalışma yürüttüğünü ayrıntılı olarak bilmiyorum, çünkü bütün sorunları oldukları yerde çözüyorlardı, bizimse Moskova'da önümüze sadece bizim görüşlerimizin açıklamasını gerektiren sorunlar geliyordu. Bu sorunlar, hatırladığım kadarıyla şunlardı:

a) 1927 yılında RKP(B) Tatar Bölge Komitesi Sekreteri yoldaş Hatayeviç tarafından, Tatar "sağcılarının" Tatar milli burjuvazisinin eğilim ve arzuları dile getirdiği yolunda bir açıklama yapıldı. Bu da, parti ör-

gütlenmesinde gerekli yankıyı uyandırdı ve bizim görüşümüzün açıklanmasını gerektirdi. Adı geçen yedi kişiden o dönemde Moskova'ya şahsen kimlerin geldiğini hatırlamıyorum, sanırım çeşitli zamanlarla birkaç yoldaş gelmişti. O zaman Kazanlı görevlilerle Moskova'da kim bu sorunu ele aldı, bilmiyorum, çünkü aralarında bulunmadım, ama yoldaş Enbayev ve sanırım Muhtarov bu konudaki ortak görüşün yoldaş Hatayeviç'in yukarıda belirtilen tanımlamasına karşı çok kararlı bir şekilde itiraz etmek gerektiği şeklinde olduğunu bana aktarmıştı. Anlaşılan, parti konferanslarında vb. buna ilişkin açıklamalar yaparak somut bir şekilde protesto etmek düşünülüyordu;

b) RKP(B) Bölge Komitesi yeni sekreteri yoldaş Razumov'un atanması varsayımlarıyla ilgili olarak, Moskova Tatar kolonisinde onunla konuşma olanakları ve böylece daha sonra birlikte çalışmak için ortak bir dil sağlanması tartışılıyordu. Bu sorunun özel tartışmalarında yer almadım, ama yoldaş Enbayev ve Sabirov bu konuda beni bilgilendirdi. Yoldaş Razumov'un atanması konusunun daha bir varsayım olması nedeniyle, onunla doğrudan görüşme yapmamak gerektiğini, daha doğru olanın bu konuda doğrudan MK'yla görüşmek olduğunu düşünüyordum; yoldaş Razumov'un atanması bir olgu hâlini alınca da, bazı yoldaşların onunla şahsen görüşmeyi denemesine karşı çıkmadım. Sanırım, bu görevi yoldaş Muhtarov, Sabirov üstlendi, ama nasıl sonuçlandığını ve nasıl bir sonuca ulaştıklarını bilmiyorum. Hatırladığım kadarıyla, "sağcılarla" bu "ortak dilin" sağlanması yolundaki ilk önerinin, Başkırya'da yoldaş Razumov'la birlikte çalışan yoldaşlar tarafından öne sürülmüştü (sanırım Kasımov, Kuşayev);

c) Yeni bir alfabeyle ilgili sorunun ortaya atılmasına daha önceden değinmiştim. İşte bunlar Moskova kolonisinin benim görüşüme sunduğu ve hatırladığım Kazan sorunlarıdır.

2. Moskova kolonisinin temel grubunu yoldaş Sabirov, Mansurov, Muhtarov, Enbayev ve ben olarak saydım. Bunun dışında, Moskova'da bu temel çekirdeğe giren başkası yoktu. Ayrıca Kazan'dan Ramzi adında bir öğrenci vardı, bir süre "sağcılara" yakın durmuştu ve çalışmaları açısından yoldaş Sabirov'un redaksiyonuyla ilgileniyordu. Onun dışında son zamanlarda Kazan'dan yoldaş Vahidov geldi, ama o, benim bildiğim kadarıyla toplantılarda yer almadı. Moskova kolonisinin çalışmalarının

bütün bir süreci içinde yer almayışımın açıklaması, yoldaş Muhtarov ve Mansurov'un Kazan'dan gelmeleri sebebiyle, 1. Sovyet evlerinde, yoldaş Sabirov'un 2. Sovyet evlerinde yaşıyor olması ve o yüzden sık sık görüşüp konuşabilmeleri, benimse telefonumun olmaması ve uzak bir bölgede (Samoskvoreçye) yaşamam ve onlarla sürekli görüşme ve konuşma olanağına sahip olmamamdı. Diğer yandan, bir ara (benim basında açıklama yapma yoluyla partiye dönmem sorununun ortaya çıkmasından önce yoldaş Mansurov ve kısmen yoldaş Sabirov (o Moskova'ya *ilk*inden bir yıl sonra gelmişti), "sağcıların" ancak yeni, "üçüncü" grup adıyla, ama ben ve Y. Validov olmaksızın iktidarı elde edebileceği varsayımını ileri sürmüşlerdi, nedense benim aralarında bulunmam bu açıdan yararsız görünmüştü ve bir süre sonra benden uzaklaştılar.

3. Moskova kolonisindeki Başkır görevlileriyle ilişkileri yoktu ve bunları hiç bilmiyorum. Şahsen, 1923 yılında Başkır görevlileri yüzünden Başkırya'dan ayrıldıktan sonra onlarla yeni ilişkiler kurmayı gereksiz buldum.

4. Orta Asya, Kazakistan, Kuzey Kafkas vb. yerlerle hiçbir ilişkimiz olmadı. Bu bölgelerle ilişki kurma sorunu bana, yoldaş Sabirov tarafından 1927 yazında, Kırım'da kaplıcadayken sırasında konu edildi. O sırada muhalefet çalışmalarını güçlü bir şekilde geliştiriyordu ve biz, muhalefet ve kendi konumumuz hakkında konuşarak bizde kararlılık olmadığını, çalışmanın örgütlü kısmının aşırı zayıf olduğunu konuştuk ve buradan Kırım ve Tataristan dışındaki bölgeler ilişkimizde yöntem ve biçim değiştirmenin gerekliliğini vb. konuştuk. Bununla ilgili küçük bir karalama yaptım, ama koloninin değerlendirmesine sunmayı başaramadım ve bu sorun açık kaldı.

5. Tataristan ve Kırım'ın parti dışı emekçileriyle çeşitli görüşmelerimiz oldu, ama onlarla politik ve örgütlü ilişki kurma niteliği taşımadı. Sözgelimi, Moskova'da iki kez Tatar tarihçi Hadi Atlasov'la 1925 ve 1926 yıllarında görüştüm. Onunla Tatarların tarihsel gelişmesi ve eski Tatar edebiyatı üzerine konuştum. Ayrıca Moskova'da iki kez Tatar gazeteci-etnograf Hacip Gasri'yle görüştüm, onunla Latince ve genel olarak Türk-Tatar halkların kültürel gelişimi sorunları üzerine konuştuk. iki kez de, *Fen Hem Din* adlı derginin redaksiyonunda çalışan G. Çagotay'la görüştüm.

Kırım'da 1926 yılında Sabri Ayvazov'u gördüm ve onunla Latince soru-

nu üzerine konuştum. 1927 yılında Kırım Tatar edebiyatının sorunları üzerine, Kırım'da Ağabeybulla Odabaş'la görüştüm, o beni Seydamet'e gönderdi. Bu süreçte bir iki kere Çapçakça'yla görüştüm, ama politik konularda bir konuşma yapmadık.

M. Sultan Galiyev
Sorgulayan - Baldayev

Arşiv KGb RT. - F. 4. - Op. 1. D. 402. L. 100-102. Kopya.

Yazının Orijinal başlığı: "Kazan'da "Sağcı" Grupların Yapısı ve Çalışmaları, Moskova Tatar Kolonisi, Tatar Alimleriyle Buluşma ve Konuşmalarla Ilgili Soruşturmada Verilen İfade" ***(Yayınevinin Notu)***

1929

Moskova Tatar Kolonisinde Kırım Sorunu Üzerine Tartışma

2 Ocak 1929

1. RKP MK'nin milli görevlilerle yaptığı IV. toplantının içeriğinden Tataristan Bölge Komitesi Yayın Organı *Benzen Yıl* aracılığıyla haberim oldu. Bu toplantının stenogramınıysa yoldaş Enbayev'den mi yoksa yoldaş Muhtarov'dan mı aldım, tam olarak hatırlamıyorum. Bu stenogramı birinden gözden geçirmek amacıyla aldım, ilk kısmını hızla gözden geçirdim (geri vermem gerektiği için tam olarak okuyamadım) ve onu geri verdim. Bu stenogramı tam olarak, onu parti dışından bir öğrenci olan Devişev'den (MVTU'da [Moskova Teknik Üniversitesi] okuyordu) alınca okuyabildim, o da sanırım bunu parti dışından olan, 1926 yılında *Tsentroizdat*'ta [Basın Merkezi] çalışan Teregulov İbrahim'den (daha önce Tataristan'da *GPU* organlarında çalışıyordu) almıştı. Onun bu stenogramı nereden aldığını, bilmiyorum.

2. Moskova Tatar kolonisinde, aramızda şu ya da bu ölçüde tartışma ya da konuşma konusu olan Kırım sorunları şunlardı:

a) Kırım sorunları Moskova Tatar kolonisinde 1926 yılında ortaya çıktı

ve Kırım çalışmaları ve yerel "sağcıların" etkinlikleri ilgil ilgili ilk büyük soru Deren-Ayerli ile ve Firdevs arasındaki tartışma ile ilgili sorundu. Bu sorun Deren'in Kırım'dan çıkmasıyla alevlendi ve önümüze Kırım "sağının" çalışma (ve idaresinin) yönü, "solculara" yönelik yaklaşımı ve onların lideri Memetov'la blok sorunu olarak geldi. Firdevs ve Nogayev (ikisi de o sırada Moskova'daydı) onu ayrılıkçılıkla suçladılar ve "solcularla" yapılacak böyle bir bloğa karşı çıktılar. Aralarındaki tartışma bu uyuşmazlık zemininde gelişti, ayrılmaya dek uzandı. Bu yüzden Kırım "sağının" bu ünlü iki temsilcisi arasındaki tartışmayla ilgili sorun, bizim, Moskova kolonisinin değerlendirmesine de, yoldaş Enbayev'in dairesinde sunuldu. O zaman bu toplantıya ben, Enbayev, Deren-Ayerli ve Firdevs katılmıştı. Bu toplantıda bizi ortaya çıkan durumla ilgili bilgilendirdiler ve Moskova Tatar görevlilerinin müdahalesini rica ettiler. Toplantıda sadece bilgi alışverişinde bulunduk ve herhangi bir karar alınmadı. Bu 1926 yılı başında ya da baharında oldu, sorunun ikinci kez ele alınmasıysa aynı yılın sonbahar ya da kış vakti, yine Enbayev'in dairesinde, Enbayev, ben, Muhtarov, Deren-Ayerli ve Veli İbrahimov'un bulunmasıyla oldu (başka kimse var mıydı, çok iyi hatırlamıyorum). Bu sorunun görüşülmesinin sonucunda bir karar alındı - Deren-Ayerli "solcu" lider Memetov'la ayrı görüşmeler yapmayı önerdi, Firdevs ise Petropavlovskiy'le görüşmeyi önerdi. Bu kararla hem "solculara" hem de Petropavlovskiy'le yakın durmamak, yapımızı korumak ve güncel inşa sorunlarının etkin çözümüne katkıda bulunmak gibi çeşitli çalışmaları güçlendirmek bakış açısını benimsemiş olduk. Yine de, bu kararların kağıt üstünde kaldığını, Firdevs'in bunları hayata geçirmediğini, Veli'ninse Kırım'a döndükten sonra tümüyle farklı bir yol izlediğini burada belirtmek gerek;

b) Bunun ardından, tam olarak 1-2 ay sonra, Pamukçi'nin dairesinde buluştuk ve burada yeniden Kırım sorunları üzerine küçük tesadüfi bir toplantı yaptık (akşam yemeği sırasında), burada Firdevs, ben, Enbayev, Mustafin, Pamukçi vardı. Ben yoldaş Enbayev'le birlikte Firdevs'ten daha önce alınan kararı yerine getirmesini istedik, o ve Mustafin buna, kararın eyleme (etkin politikaya) geçtiğini, ama bizim düşündüğümüzden farklı bir bileşimle geçtiğini söyledi. Bizim ilkesel temelleri olmayan kişiler, güvenilmeyecek kimseler sayıp blok kurmayı yararsız bulduğumuz kişilerle birleşmişlerdi. Onlar (Mustafin ve Firdevs) onlarla (solcularla) blok kurmak görüşünü savundular ve biz bir yere varamadan, itiraz edip

ayrıldık.

c) Veli İbrahimov'la hem Moskova'da, hem de Kırım'daki bütün görüşmeler tarafımdan daha önceki sorgulamalarda ayrıntısıyla bildirilmiştir.

M. Sultan Galiyevh
Sorgulayan: Baldayev
Onaylayan:

Arşiv KGB RT. F. 4. - Op. 1. - D. 42. L. 105-106. Kopya.

Yazının Orijinal başlığı: "Moskova Tatar Kolonisinde Kırım Sorununun Ele Alınması ve 'Çok Gizli' Damgasıyla Yayınlanan, RKP(B) MK Milli Kadrolar IV. Oturumu Stenogramının Nasıl Ele Geçirildiğine İlişkin Sorguda Verilen İfade" ***(Yayınevinin Notu)***

"Sağcılar" Grubuyla İlgili İfade

24 Ocak 1929

Yoldaş Sabirov'un bizden, daha doğrusu benden ayrılmaya yönelik eğilimleri üzerine şunları söyleyeceğim:

Bahar mevsimi sırasında [1928 yılı] ben yoldaş Ganiyev'le birlikte yoldaş Ramzi'ye gittim. Yoldaş Ganiyev Kazan'daki *KUST* [Esnaf ve Sanayiciler Birliği] kongresinden sonra geldi ve Ramzi'ye kendi meseleleri için gitti. Ramzi'de şu yoldaşlar vardı: Sabirov, Fathi Burnaş, Ramzi ve Fahrelislam Ageyev. Bütün yoldaşlar neşeliydi. Özellikle de yoldaş Sabirov. Bize içmeyi önerdiler, ama biz geri çevirdik. *Eşçe* gazetesiyle ilgili bir konuşma yapıldı. Bu konuyu yoldaş Ramzi şu soruyla açtı: "Bizim önümüzde *Eşçe* gazetesini iyileştirmek gibi bir sorun duruyor ('bizde', yani *Eşçe*'nin çalışanları arasında - M. S. G.), bu konuda Siz ne dersiniz, yoldaşlar?" Konuşma daha baştan tartışma halini aldı. Bunun nedeni, benim başlangıçta şaka yollu şöyle demiş olmamdı:

- *Eşçe* gazetesinden nasıl bahsedebiliyorsunuz? Gazete denir mi ona? Bu tam bir saçmalık yığını.

Orada bulunan yoldaşların ciddi bir konuşma yürütme halinde olmadığını gördüm.

Söylediklerimi yoldaş Sabirov üzerine alındı. Benim ne cüretle konuşmalarına katıldığını ve genel olarak nasıl olup da Ramzi'ye geldiğimi, niye geldiğimi sordu. Ardından, Ramzi'nin yoldaş Sabirov'un etkisiyle *Eşçe* gazetesinin sekreteri olarak atandığı ve artık orada çalışmakta olduğu anlaşıldı (bundan o vakte dek haberim yoktu) ve, anlaşılan, benim şaka yollu söylediklerim Sabirov'u incitmişti. Ve nedense bana *Tatar Şulgini* adını taktı ve kendisinin ve başka yoldaş gruplarının (Ramzi ve F. Burnaşev'i andı) "sağcılardan" uzak durma kararı aldığını; partinin idari grubunun, parti MK'sının vb. program ve taktiklerini bütün olarak kabul etme konusunda kesin karara vardıklarını bildirdi. Ayrıca yolda Tataristan'daki yoldaş Hatayeviç'in politikasından bütünüyle ayrıldıkları ilan edildi.

Şulgin'le karşılaştırılmak beni etkiledi ve gücenerek, Sabirov'a, ona bizden ayrılma kararını verdirten şeyin, anlaşılan, birden fikir değiştirip açık bir MK yandaşı olması değil, Tataristan'a dönüp yeniden Tataristan Merkez Yürütme Kurulu'nun Başkanlığı konumuna ulaşmak olduğunu belirttim.

Bu Sabirov'un daha hakaret etmesine yol açtı, ardından Ganiyev'i onların "yeni" grubuna geçmesi için ikna etmeye çalıştı. Bütün bunları yoldaş Sabirov'un "her zamanki" sarhoş açıklamalarından biri olarak yorumladım, çünkü sarhoş haldeyken genellikle bana ve taktiklerime karşı konuşurdu. Ganiyev'se sadece gülüyordu.

Konuşmaya F. Ageyev de katılmak istedi, ama oldukça sert biçimde yoldaş Ganiyev tarafından durduruldu. Daha sonra ona yoldaş Sabirov da katıldı ve Ageyev'den toplantılarını terk etmesini istedi. Aşırı içmiş görünen Ageyev bunu reddetti. O zaman Sabirov onu odadan çıkardı ve onunla koridorda konuşmaya daldı. Daha sonra geri döndüler, Ageyev biraz daha rom ve votka içip gitti. Fathi Burnaş bütün bu süre boyunca yatakta yattı ve konuşmaya katılmadı. Onun söylediği tek şey, kısa bir şey oldu - "Bu saçma konuşmaları kesin artık."

F. Ageyev gittikten sonra biz de Ganiyev'le birlikte çok geçmeden çıktık, çünkü onun gara gitmesi gerekiyordu. Bizimle Sabirov da geldi. Bütün bu olanlardan şu sonucu çıkardım: Anlaşılan, Tataristan'a atanma-

sıyla ilişkili olarak yoldaş Razumov ve onunla görüşmeler yapan yoldaş Sabirov (daha önceki gözlemlerimden birinde, görüşmelerin ortak kabulümüze uygun olarak Sabirov ve Muhtarov tarafından yürütülmesi gerektiğini belirtmiştim, ona Muhtarov gerçekten katıldı mı, yoksa genel olarak bu görüşmeleri mi yürüttü, bilmiyorum), eski sol SD'ler grubu bloğundan yoldaşların ondan ayrılmasıyla "sağcı" çözülme hattına dikkat çekiyor (bu vakte dek bu blok yoldaş Sabirov aracılığıyla başlarında eski sol SD Gasım Kasımov'un bulunduğu Başkurya görevlileri grubuna, Gasım Kasımov çatışmasıyla ilişkili olan bütün "sağcı" grubunu, ayrıca Kuşayev'e ve sanırım, Başkırya Parti Bölge Komitesi Sekreteri yoldaş Yureviç'le birlikte Gismatullin'e öneride bulunmuştu). Eski sol SD'ler grubundan bahsediyorum, çünkü benim düşünceme göre, Sabirov yoldaş Gabidullina, ayrıca Halimcan İbrahimov'la olan yakınlığına bağlı olarak onlarla az çok sıcak ilişki içindeydi.

M. Sultan Galiyev
Sorgulayan Almayev

Arşiv KGB RT. F. 4. - Op. 1. D. 402. L. 140-141.

Yazının Orijinal başlığı: "'Sağcılar' Grubunun Dağılmasından Önceki Durumuna İlişkin Sorguda Verilen İfade" ***(Yayınevinin Notu)***

Milli Sorun Üzerine Tataristan ve Kırım'daki Programatik ve Pratik Çalışmalar

24 Ocak 1929

1. "Sağcılar" Grubunun Amaç ve Hedefleri Üzerine

"Sağcı" Tatar komünistleri grubunun oluşumu, şekillenmesi ve gelişmesine etkide bulunan sosyo-ekonomik ve politik etkenlerin neler olduğunu, genel hatlarıyla belirttim. Kısaca "sağcılar" grubunun temel politik tavrı, Rusya'daki milli sorunun sosyalist devrim temelinde ve sınırlarında kökten bir şekilde çözülmesinden kuşku duyma eğilimi olarak dile getirilebilir. Kendimizi "sağcı" milliyetçiler saymıyoruz, sosyalist sayıyoruz. Bu temel varsayımdır. Belli bir toplantı ya da görüşme sonucu kabul edilmiş yazılı bir programımız yok. Milli sorun üzerine görüşlerimizin bir program biçiminde ortaya konması sorunu bizde, Tatar komünistleri arasında ilk kez, Onuncu Sovyetler Kongresi'nde, bu kongrenin fraksiyonunda milli görevliler grubu olarak (ben, Muhtarov, Halikov, Hıdır Aliyev) yer almamızdan sonra doğdu. Benim dairemde düzenlenen, kongrenin Tatar delegelerinin fraksiyon toplantısında bu programın oluşturulması kararı alındı. (Bu arada, bu toplantıda Tataristan Cumhuriyeti *Sovnarkom*

başkanı İsmayev de yer aldı). Bu görev bana verildi.

Bu arada, benim Onuncu Sovyetler Kongresi'nde yer almam, benimle merhum yoldaş Nerimanov arasında, 1922 yılında Gürcistan'da yapılmış olan, milli sorun üzerine parti içinde etkin bir katılım anlaşması yapılmasından önce oldu. Milli sorun üzerine öne sürdüklerimiz, temelde, bazı ayrıntılar dışında, uyum içindeydi. Somut biçimde milli sorun platformu konusu On İkinci Parti Kongresi'nden önce karşımıza çıktı. *Narkomnats* Kurulu'nda yoldaş Stalin'in önerdiği milli sorun üzerine tezler tasarısının bazı temel yönlerinin ayrıntılı olarak görüşülmesi sırasında, ben bir noktada, SSCB'ye RSFSC'ye bağlı özerk cumhuriyetlerinin katılma hukuku sorunu noktasına farklı bir görüş benimsedim. Onlara bu hakkın ilkesel olarak verilmesini vazgeçilmez saydım.

On İkinci Parti Kongresi'nin açılmasından önce milli görevliler, kongre üyeleri arasında çeşitli fraksiyon toplantıları yapıldı. İlk toplantı benim ve yoldaş Nerimanov'un inisiyatifiyle yapıldı. Bu toplantıda şu kişiler vardı: Azerbaycan'dan yoldaş Nerimanov ve adlarını hatırlamadığım, birisi yaşlı bir işçi olan iki görevli daha; Tataristan'dan ben ve yoldaş Muhtarov, Gürcistan'dan yoldaş Maharadze, Mdivani ve iki görevli daha, bunlardan biri sanırım, Tsintsadze'ydi, Türkistan'dan yoldaş Rıskulov, Kazakistan'dan yoldaş Mandişev ve Murza Galiyev ve Dağıstan'dan yoldaş Korkmasov ve Taho-Godi, Başkırya ve Kırım'dan kimse yoktu. İlk toplantıda, katılanların hepsinin milli politikanın temel sorunlarında aynı görüşte olduğu anlaşıldı. Milli oluşumların birliğe katılma biçimi sorunu üzerine, ben şahsen, taktik düşüncelerle, Gürcü yoldaşların tutumunu benimsedim; onlar her bir cumhuriyet ya da bölgenin Birliğe ayrı ayrı doğrudan katılımının şart olduğunu öne sürüyorlardı (yani mevcut federasyonun ortadan kaldırılmasıyla).

İlkesel olarak federatif milli birliklerin de Birliğe katılmasını savunuyordum. Kısaca bizim platformumuz Sovyet Rusya sınırları içindeki bütün milli oluşumların Birliğe doğrudan katılım talebi olarak tanımlanabilirdi; buna ek olarak Birliğe, sağlam anayasal ortak birlik ve cumhuriyet hak ve işlevlere sahip olarak giren birimlerin, politik ve ekonomik eşitliklerinin tam olarak tanınmasını talep ediyorduk.

Platformun oluşturulması ve çeşitli noktalarının ayrıntılandırılması için birkaç komisyon kurduk: Yoldaş Nerimanov, Maharadze, Rıskulov,

Muhtarov ve sanırım Korkmasov temelinde bir politik komisyon, Mdivani, Mendişev ve Murza Galiyev temelinde ekonomik komisyon ve benim, Mdivani ve Tsintsadze temelinde askeri komisyon. Sanırım, sosyal-kültürel sorunlar üzerine de bir komisyon oluşturulmuştu. İleride, platformların çalışması çerçevesinde, bunu Ukraynalılarla da uyumlaştırmak tasarlandı.

Platformu oluşturmak, başlangıçtaki anlaşmaya rağmen başarılamadı. Buna Rıskulov'un komisyondan ve genel olarak platformun oluşumundan çekilmesi engel oldu. O çekilmesini, ilkesel olarak kabul ettiğimiz şeyleri kabul etmemesiyle değil, platforma destek verecek olursa, daha sonra, genel olarak bu cumhuriyetteki çalışmalara karşı olumsuz bir tavır göstererek Türkistan'dan alınabileceğinden korkmasıyla açıkladı. Rıskulov'un çekilmesi Muhtarov'u etkiledi, o da tam olarak aynı nedeni belirtti ve hem komisyonun hem de bütün toplantının daha sonraki çalışmalarını sabote etti. Kırgız kadrolarda da bu görüldü. Sonuçta bütün çalışma dağıldı. Partide milli muhalefet platformu bu yüzden görülmedi. On İkinci Parti Kongresi'nin milletler seksiyonunda, ayrıca aynı parti kongresinde milletlerin örgütlü bir katılımı olmadı bu yüzden. Sadece katılan Ukraynalı ve Gürcülerin aralarındaki uyuşmazlık oldu. Bilindiği üzere, Gürcü görevliler kendi platformlarını şimdilik ilan etmeyeceklerini, bu hakkı geleceğe sakladıklarını belirttiler.

Tatar "sağcıları," eğer partiden benim ve Yunus Validov'un ihraç edilmesini saymazsak, bu sorunu tekrar ele almadılar. Bu sorun, belirttiğim gibi, karşımızda duruyordu, ancak muhalefet bloğuyla yapılan son parti içi tartışmalar sırasında, muhalefet katılım programına milli sorunu da aldı. Bu kez bizim katılımımız Veli İbrahimov tarafından "cephenin bölünmesiyle" kesintiye uğramıştı (Yoldaş Stalin tarafından gelen ve yine Mustarov'un Sabirov'la birlikte belli bir ana dek engel olmayı başaramadığı başarısız manevranın sonucu, tıpkı Veli'nin de, muhalefet tarafından, *önemli bir noktada ikisi arasındaki durması gibi*). Asıl sorun, milli sorun üzerine muhalefet bloğu platformunun geliştirilmesinde, bu sorunu yoldaş Safarov'la ilişkilendiren yoldaş muhtarov ve Gasım Mansurov'un köklü katılımını sağlamasıydı. Dahası, yoldaş Zinovyev'le (yoldaş Mansurov) ve Babahon'la (yoldaş Sabirov) blok oluşturmak olanakları için görüşmeler yürütüldü. Ayrıca başkalarıyla da görüşmeler yürütüldü

mü, bilmiyorum.

"Sağcı" Tatar komünistlerinin yazılı bir programının ya da platformunun olmaması, yine de, bunların genel olarak olmadığı anlamına gelmez. Bizde programlı tespitler, daha önce de söylediğim gibi, vardı. Bunları üç sınıfa ayırabiliriz: Sömürge sorununun genel bir tespiti, SSCB'deki milli sorun üzerine genel bir tespit ve Tataristan ve Kırım açısından somut uygulamalı tespitler. Bunlar devrimin Doğudaki ve SSCB milli bölgelerindeki gelişimi sürecinde ve bu sürecin bizim tarafımızdan değerlendirilmesiyle zaman içinde tespit edilmişti. Bu tespitler genel hatlarıyla şu öğeleri içeriyordu: Sömürge sorunu üzerine ortak tavrımız ilk olarak 1919 yılındaki Doğu Halkları Komünist Örgütleri İkinci Kongresi'nde benim Doğu Sorunu üzerine tebliğimle belirlenmişti. Kısa bir şekilde bu tebliğ şunu söylüyordu: Uluslararası proleter devrimiyle çelişmemeleri için, sömürge ve yarı sömürgelerin milli-özgürlükçü hareketlerinin desteklenmesi. Tebliğimin temelinde bu sorunla ilgili olarak, *Jizn Natsionalnostey* [gazetesinin] sayfalarında [5, 12 Ekim, 2 Kasım 1919] Doğu Sorunu üzerine geliştirdiğim düşünceler yatıyordu (Doğuya ilgi göstermenin zorunlu olması, onun devrimci önemi ve bizim sömürge ve yarı sömürgelerde çağdaş çalışma sorunlarına eğilmezsek, Doğunun karşıdevrim tarafından Sovyet iktidarına ve sosyalist devrime karşı kullanılma olasılığı). Bu sömürge sorunu üzerine görüşlerimizin ortaya konmasının ilk aşamasıydı. Bu tespitin belirsiz ve bulanık olduğunu söylemeye gerek yok. Ama o zamanki koşullarda, partinin ve önde gelen devrimcilerin bütün ilgisinin özellikle sadece Batıya yönelmiş olduğu bir dönemde, bizim bu kararımız, çok genel bir nitelik taşımasına karşın, devrim liderlerinin dikkatini bu konuya çekmek açısından çok büyük bir öneme sahipti.

Bu sorunla ilgili görüşlerimizin, sömürgelerdeki devrimci hareketin gelişimiyle zaman içinde sağlamlaşmasıyla son zamanlarda şöyle dikkat çekici bir görünüm kazandı:

a) İnsanlığın yaşadığı gelişme döneminin içeriğinin sosyalist anlamda tanımlanması. İnsanlığın çağdaş gelişme döneminin "uluslararası sosyalist devrim dönemi" olarak tanımlanmasını tek yönlü buluyoruz. Bu şiarın ancak insanlığın belli ve azınlıktaki bir kısmı için, yani kapitalist ülkeler, dolayısıyla doğrudan metropollerle ilişkili olduğunu düşünüyoruz. Biz çağdaş dönemi Batıda sosyalist devrim dönemi artı sömürge ve yarı

sömürgelerde burjuva milli-özgürlükçü devrimler dönemi ve artı dünya ekonomi, politika ve kültür merkezlerinin Batıdan Doğuya, metropollerden özgürleşen sömürge ve yarı sömürge ülkelere geçtiği görkemli bir dönem olarak tanımlıyoruz. Rusya, Çin, Hindistan ve Yakın ve Uzak Doğu ülkelerinin bu tür ülkeler olduğuna, bunun başlıca örneğinin de ilk üçü olduğuna inanıyoruz. Son süreci biçim olarak İngiliz sömürgesi olan Amerika'nın özgürleşmesi süreciyle kıyaslıyoruz:

b) Uluslararası sosyalist devrimin ve sömürgelerdeki sınıf mücadelesinin rolünün niteliğinin tanımlanması. Buna ilişkin olarak şu çıkarımları yaptık:

Birincisi, uluslararası sosyalist devrim sürecinin uzunluğu ve bu sürecin, kapitalizmin inişli çıkışlı [*skačkoobraznosti*] gelişimine karşılık gelen zik zaklı hali (kapitalizmin gelişimine ilişkin Leninci inişli çıkışlı gelişme kuramı ve bunun Stalinci yorumunu, emperyalizmin ekonomik ve politik bir kategori ve kapitalizmin kendine özgü, belirli ve tekelci bir aşaması olarak tanımlanması dışında, benimsedik); buradan da, sosyalist devrimin bu süreçler içinde derin manevralar yapmasının ve sömürge ülkelerdeki milli-özgürlükçü hareketlerin burjuva devrimi olarak algılanmasının kaçınılmazlığı çıkarımını yaptık;

İkincisi, emperyalizme karşı mücadeleye katılma taktikleri açısından sömürge ve yarı sömürge ülkelerdeki (Hindistan, Çin, İran ve Türkiye) sosyalist devrim şiarı bir yana, gelişimin zamansızlığı ve bütünsel olmayışı, sınıf mücadelesinin daha da keskinleşmesi.

Sosyalist devrim şiarlarının ve genel olarak sömürge ve yarı sömürgelerdeki sınıfsal mücadelenin, en azından Avrupa kapitalist ülkelerinin iki ya da üç tanesinde proleter devrim başarıya ulaşana dek bir yana bırakılması gerektiğini saptadık. Bize göre, bu şiarlar (proleter devrimin bir tek Rusya'da zafere ulaşması koşullarında) başarısızlığa mahkumdur ve yerli milli burjuvazinin çıkış yolu bulmasına ve metropoller burjuvazisiyle (geçici de olsa) uzlaşmasına, böylece genel olarak uluslararası kapitalizmi güçlendirmesine yol açarak, sadece sömürgelerdeki emperyalizmin stabilizasyonunu güçlendirecektir. Bu sorundaki görüşlerimizin Vladimir İlyiç Lenin'in, Komintern İkinci Kongresi'nde yoldaş Roy'la yaptığı polemik sırasında geliştirdiği görüşleriyle örtüştüğünü saptadık.[165]

Sizin tarafınızdan, Çin Devrimi'nin doruk noktasında dile getirilen, bu devrimin sosyalist raya sokulması ve Çin proletaryasının hegemonyasıyla ilgili görüşleri (yoldaş Buharin beni affetsin) Bakuninizm, anarşizm olarak, milli sorun konusunda Buharin okulunun hatalarının yinelenmesi olarak sınıflandırıyoruz, çünkü böyle bir yaklaşım belli bir milletin tarihsel gelişim aşamasını göz ardı etmekten kaynaklanır (Sekizinci Parti Kongresi'nin milli sorun üzerine kararının ilgili maddesi). Bu nokta üzerinde ayrıntılı olarak durmayacağım.

Diğer yandan, sömürge ülkelerinin sosyalizmi kapitalizmi ihmal ederek benimsemelerine ilişkin Leninci kuramın yanlış uygulandığını gördük, çünkü bu konudaki Leninci kuramın, yukarıda da söylediğim gibi, proleter devriminin Batının en az iki ya da üç kapitalist ülkesinde zaferle sonuçlanması durumunu varsayıyordu (Japonya ve Amerika'da yakın gelecekteki bir proleter devrim olasılığını bir yana bıraktık, çünkü kapitalizmin bu ülkelerde bu tarihsel dönemde nesnel olarak görece ilerici etkeni temsil ediyordu, genç kapitalizm "daha çıkıyordu" ve ona engel olmak güçtü, dahası bu ülkelerde örgütlü ve mücadele deneyimine sahip devrimci proleter partiler yoktu).

Türkiye ve Afganistan'daki, özellikle de sonuncusundaki aşırı modernizme belli bir kaygıyla yaklaşıyorduk, bunu belli bir ölçüde modernleşen milli entelijensiyanın köylü kitlesinden kopuk, somut tarihsel bir temeli olmayan entelektüel yanılgı ve idealizminin ifadesi sayıyorduk. Kişisel olarak, bu nokta belli bir ağırkanlılığa sahip olmak gerektiğine inanıyordum. Bana öyle geliyordu ki, feodalizm, otoriter bir iktidara ait olsa bile, emirle değil, feodalizmin yerine yeni bir toplumsal biçim geçirmeye hazırlanan, belli bir ülkenin ekonomik gelişme temellerinin değişmesiyle yıkılırdı. Afganistan'da tersi olmuştu: Onun ekonomik temelinin belli bir ölçüde yıkılmasından önce ona toplumsal bir biçim verilmişti.

Bu sorunlarla ilgileniyorduk, çünkü Türkiye'de olduğu gibi Afganistan'da da bu modernizmin övülmesinin olumsuz sonuçlara yol açabileceğini ve bu ülkelerde yer alan, bu ülkelerin tarihsel gelişme süreci içinde, geçici de olsa SSCB şahsında uluslararası sosyalist hareketle blok kurması gerekli olan güçlerin (Kemal ve Emanullah Han) devrilmesi ya da zayıflaması ve Sovyet Rusya'ya karşı bu cepheden bir platform kurulması gibi olumsuz sonuçlar doğurabileceğini düşünüyorduk.

Bu arada, burada görünüşe bakılırsa, haklı olduğumu söylemek istiyorum; on yıl önce Sizi açıkça, onurla ve samimiyetle *Jizn Natsionalnastey* sayfalarından [5 Ekim 1919], gözardı edilen Doğu Sorununun ya da bu sorun konusunda yanlış tutum alınmasının burjuva dünyanın bizi sadece Batıdan değil, Doğudan da kuşatmasına yol açabileceği söyleyerek uyarmıştım.

Yine de Sizi yargılamıyorum. Sizin sömürgelerde devrimin gelişmesine ilişkin bütün temel sorunlardaki hatalarınıza rağmen, tarih karşısında Sizin, dünyanın tek bir "kahramanının" bile karalamayı başaramayacağı başlıca hizmetinizin, ellerinizi kavuşturup beklememiş, bu ülkelerde devrim yapmış ve bunu içtenlikle, bu işe bütün enerjinizi, gücünüzü ve olanaklarınızı harcayarak yapmış olmak olduğuna inanıyorum.

Sömürge ve yarı sömürgelerin milli-özgürlükçü devrimci hareketlerinin toprağında sürdüğünüz derin kızıl saban, şimdi değilse, bir süre sonra meyvesini verecek ve bu ülkelerde de sosyalist devrimi genişliğine ve derinliğine yeşerteecektir.

2. Milli Sorun Üzerine Genel Bir Tespit

a) Siyasi

SSCB'de milli sorun üzerine temel siyasi tespitimiz, milli bölgeler için, Sovyetler Birliği'nin toplumsal-politik yaşamında onlara uygun düşen ekonomik önemi ve siyasi rolü elde etme eğilimini içeriyordu. Örgütlü olarak bunu milli bölgeler için, Ekim Devrimi'nin gelişim süreci içinde işlenen ve sonunda On İkinci Parti Kongresi tarafından milletlerin vazgeçilmez hakkı olarak belirlenen o anayasal hakların gerçekten sağlanmasının asgari bir zemin oluşturduğunu düşünüyorduk; azami olarak da RSFSC'nin özerk milli oluşumlarının anayasal haklarının, en azından Kazakistan, Tataristan gibi kalabalık olanları için, birlik cumhuriyetleri konumuna dek geliştirilmesini düşünüyorduk.

Politik olarak bu, milletlerin birliğin ortak ekonomik, politik ve sosyal-kültürel sorunlarının parti ve Sovyet çizgisinde çözümündeki etkin rolünün güçlendirilmesi; milli bölgelerin ve genel olarak milletlerin çıkarlarına uygun olarak birlik ve cumhuriyet ölçeğindeki sosyalist inşa içindeki çeşitli sorunların çözümü üzerindeki etkilerinin güçlendirilmesi; ve mer-

kezi kanuni, hukuki, mesleki, ekonomik ve toplumsal organlarda ve kurumlarda, çevredeki milletlerin geniş emekçi kitlesinin harekete geçirilmesi ve güvendirilmesi yoluyla gerçekten temsil edilmesinin örgütlenmesi olarak düşünülüyordu.

SSCB'de milli sorunun köktenci çözümünün SSCB'de Ekim Devrimi ve sosyalizmin kazanımlarının, çok milletli devletin karmaşık koşullarında gelişen bu kazanımların olabildiğince sağlamlaştırılması ve Rusya'da burjuva-kapitalist düzenin restorasyonuna karşı kesin bir güvence elde edilmesinin zorunlu olmasından kaynaklandığını düşünüyorduk.

b) Sosyo-ekonomik

Milli sorun üzerine platformumuzun sosyo-ekonomik kısmı milli bölgeler için, sadece ekonomisinin canlanmasına değil, köklü bir şekilde yeniden yapılanmasına yardımcı olacak koşulları savunmayı, bu yolla sadece ortak birlik ekonomisinin çıkarlarını değil, belli bölgelerin özgül ekonomik, kültürel ve başka çıkarlarını da korumayı içeriyordu. Tespitlerimizin son kısmında, milli bölgelerin özgül çıkarlarının hesabının ortak birlik ekonomisi sistemi içinde onu oluşturan parçalardan biri olarak yapılması gerektiğini ve gelişiminin perspektif sahibi planlarda bir yankı bulması gerektiğini varsayıyorduk.

Milli bölgelerin özgül ekonomik çıkarları, bize göre, devrim öncesindeki sömürge konumlarından, sadece ekonomilerinin, toplumsal biçim ve kültürlerinin gelişiminin geri kalmışlığını değil, bunun getirdiği bütün sonuçlarla birlikte yerli ekonominin (Başkurya, Dağıstan, Kuzey Kafkas, Kazakistan'ın bazı bölgeleri, Tataristan, Kırım vb.) derin bir yozlaşmasının da nedeni olan bu konumdan kaynaklanıyordu. Bu milletlerin fiziksel ve ahlaki yozlukları, rüşvetçilikleri, aralarında alkolizm, cinsel hastalıklar, tüberküloz ve fahişelik gibi sosyal hastalıkların yaygın olarak gelişmesi bu konumun bir sonucuydu (sözgelimi, Kazan, Ufa, Orenburg ve Astrahan'da büyük ölçüde Tatar köylerinden gelen Tatar kadınların çalıştığı özel evlerin yanı sıra, apartmanlar bile bulunmaktadır).

Bu yüzden milli bölgelerin ekonomik yapılanma sorunlarına ilişkin başlıca varsayımlarımızdan biri de, milli bölgelerin ekonomisinin savaştan önceki durumunun, en azından yerli sektörlerinin, bu bölgelerin halk ekonomisinin canlanmasının sınırlarını belirleyen bir ölçü ve yeniden ya-

planmalarının çıkış noktası olamayacağıydı.

Buradan çıkan uygulamalı sonuç milli bölgeler için, en azından onların büyük kısmı için, bütçe atamaları sırasında, onların halk ekonomilerinin canlandırıcı sürecinin örgütlenmesi için gerekli olan görece yüksek oranlar sağlanmasının zorunlu olduğuydu. Bu birincisi.

Milli bölgelerin ekonomik yapılanma sorunlarında ikinci ilkesel varsayımımız, milli bölgelerin halk ekonomisinin canlandırılma süreciyle yeniden yapılanma süreci arasındaki ilişkilerin bölünmezliği varsayımı ve buradan çıkan, bu yapılanmanın çeşitli bölgelerin ekonomik işlevlerinin genişletilmesi yönünde zorlanmasının zorunlu olduğu teziydi.

SSCB'nin hem birlik, hem de özerk milli bölgelerinin ekonomik işlevlerinin genişletilmesinin zorunlu olduğunun kuramsal temellendirmesi şöyleydi:

Birincisi, her milli organizma, toplumsal bir organizma olarak, ancak belli ve açıkça belirlenmiş, belli bir ortamın doğal coğrafi, tarihsel ve sosyo-ekonomik koşullarına karşılık gelen ve olasılıkla, belli bir milletin maddi ve kültürel ihtiyaçlarının tatminini sağlayan ekonomik işlevler temelinde var olabilir ve gelişebilir.

İkincisi, milli sorun üzerine, milli bölgelerin, bu bölgelere sanayiler yerleştirilmesi yoluyla yeniden yapılanmasının zorunlu olduğuna ilişkin ayrıntılı bir Marksist çözümleme ve temellendirme yapan yoldaş Stalin'in tebliğine uygun olarak Onuncu ve On İkinci Parti Kongrelerinin aldığı kararlar ve

Üçüncüsü, SSCB'nin sosyalist sanayileşmesinin önemli ölçüde, çoğunlukla köy ekonomisi düzeyinde bulunan milli bölgelerin üretici güçlerinin durumuna bağlı olması ve buna bağlı olarak bu bölgelerin ekonomik gelişmesinin desteklenmesinin gerekmesi.

Milli bölgelerin ekonomik işlevlerinin genişletilmesini ve bununla birlikte buralardaki halk ekonomisinin yeniden yapılanmasını, bu bölgelerin ekonomik yaşamının işlenmemiş hammaddenin ilkel üretiminin yapıldığı ilkel yerler olma halinden bu ve yeni hammadde türlerinin akılcı ve yoğun üretiminin yapıldığı, öncelikle de bu hammaddenin ilk işlenişinin yapıldığı, daha ileri aşamada zaman içinde tamamıyla burada işlendiği yerler haline geçmesi olarak düşünüyoruz. Başka deyişle söylersek, çevre

bölgelerin sanayileşmesi politikasını benimsedik. Bizim tarafımızdan benimsenen politikanın yalnız Onuncu ve On İkinci [parti kongreleri] ve Milli Sorun üzerine Dördüncü Milletler Toplantısı kararlarına ve milli bölgelerin gerçek ekonomik çıkarlarına değil, On İkinci Parti Kongresi'nin sanayinin birlik ölçeğinde üretim araçlarının hammadde kaynaklarına yakın olmalarının gerekmesi açısından bütünsel olarak örgütlenmesi gerektiği yolundaki kararlarına da tamamıyla uygundur ve bunlara yanıt vermektedir.

Burada oldukça önemli bir düzeltme yapmayı gerekli görüyorum; bu düzeltme yapılmazsa milli bölgelerin halk ekonomisinin yeniden yapılanması sorunuyla ilgili konumumuz yanlış anlaşılabilir. "Kapalı milli ekonomi" fikrinden bahsediyorum, yani yoldaş Rikov'un, sanırım sonuncu RSFSC Sovyetleri Milli Kadrolar Kongresi'nde yaptığı, milli bölgelerde sanayi ocaklarının kurulmasının zorunlu olması sorunu üzerine öneriler içeren konuşmasında dile getirdiği fikirden.

Şahsen bizde, yani Tatar "sağcı" komünistler grubunda, böyle bir eğilimin olmadığını belirtmeliyim. "Kapalı milli ekonomi" fikrini kökten reddediyoruz. Milli bölgelerin milli ekonomilerinin sanayileşme temelinde yeniden yapılanmasının hiç de onlardaki bütün, ya da en azından temel sanayi biçimlerinin zorunlu gelişimini ve milli ekonominin belli bir çevreye, belli bir çerçeveye "kapatılması"nı gerektirmediğini düşünüyoruz. Tersine, milli bölgelerin sanayileşmesinin, genel sosyalist inşa süreci içinde SSCB'nin değişik kesimleri arasındaki ekonomik işlevlerin ayrışmasını dışlamadığını, zorunlu saydığını düşünüyoruz. Bize göre, Orta Asya cumhuriyetlerinde (pamuk, ipek), Kafkas Ötesi'nde (pamuk, yün, ipek), Kazakistan (pamuk, yün, kenaf, kendir), Dağıstan ve Kuzey Kafkas milli bölgelerinde (yün) tekstil sanayi ocaklarının yaratılması; Kazakistan, Dağıstan ve Kırım'da (hayvancılık ve besicilik) deri ve sabun sanayilerinin; Kazakistan, Orta Asya cumhuriyetleri, Kafkas Ötesi, Dağıstan ve Kırım'da konserve, et, sebze ve meyvecilik; Tataristan, Başkırya, Kazakistan ve Kırım'da un, alkol ve tatlandırıcı; Çuvaşistan, Mari Bölgesi, Tataristan, Başkırya ve Votyak'ta orman, ağaç işlemeciliği ve kağıt sanayi ocaklarının yaratılması; bize göre bütün bunlar, genel olarak sosyalist inşa çalışması için gerekli sanayi türlerinin birlik sistemi içinde dağılma sistemi içine başarıyla katılabilir.

Böylece, milli bölgelerin sanayileşmesi sloganımız (daha 1919 yılında Doğu Halkları Komünist Örgütleri İkinci Kongresi'nde öne sürmüştük, yani Onuncu ve On İkinci Parti Kongrelerinden önce) bu bölgelerin "milli-kapalı ekonomilerinin" yaratılmasına yönelik bir eğilimi değil, halk ekonomisinin birbiriyle ilişkili tiplerinin, birincisi konu edilen bölgenin ekonomik temeline, ikincisi bu bölgenin özgül sosyo-ekonomik, politik ve kültürel çıkarlarına, üçüncüsü birliğin ortak sosyalist ekonomisinin çıkarlarına karşılık gelecek şekilde yaratılması eğilimini dile getirir.

Sovyet iktidarı ve partisi için manevra yapma güçlüklerinden, uluslararası devrimi destekleme ve emperyalizmle silahlı bir çatışma durumunda maddi kaynaklara sahip olma zorunluluğundan yola çıkarak, programımızın bu noktasında, daha sonra Sovyetler kongresinde yoldaş Rikov'un yukarıda anılan konumuna düşme olasılığını bir yana bıraktık, yani şu olasılığı: milli çevre bölgelerin ekonomik rolü devrimin gelişmesinin şu aşamasında, temelde sosyalist sanayinin bir hammadde temeli olarak tanımlanmalıdır. Ama bu eksikliği milli çevre bölgelerin köy ekonomisi altında sağlam maddi, örgütlü (eşgüdümlü) ve teknik bir temelin yaratılmasının zorunlu olması dayattı (yoldaş Enbayev'in *İzvestiya TsİK SSCB*'de 3 Haziran 1926 tarihinde yayınlanmış olan, milletler arasında eşgüdümlü yapılanma üzerine makalesi, ortak olarak hazırlanmış, yayına yoldaş Enbayev'in imzasıyla verilmişti; ayrıca Merkezi Eşgüdüm Sovyeti'ne bağlı olarak yapılan Şubat Milli Toplantısı'na ve RSFSC *Narkomtorg*'a [Ticaret İşleri Halk Komiserliği] bağlı Milli Bölgeler Ticaret ve Kooperatif Kadroları Kongresi'ne sunduğumuz eşgüdümlü yapılanma sorunları üzerinde tezlerimiz ve burada yaptığımız konuşmalar). Bu noktada, talebimizin tartışılmaz biçimde haklı olduğunu düşündük.

Sizde tamamıyla haklı olarak şu soru oluşabilir: "Haklı" açık kapı taleplerimizle ilgili parti kongresi, parti konferansları, çeşitli toplantılar ve parti MK'sının milli bölgelerdeki yapılanma sorunlarıyla ilgili kararlarına karşı acele etmiyor muyuz?

Bize öyle geliyor ki, açık kapılar konusunda acele etmiyoruz, çünkü milli bölgeler açısından halk ekonomisinin gelişiminin planlanma ve düzenlenme uygulaması, hem sanayi yolu açısından, hem de köy ekonomisi ve üretim kooperatifleri açısından, milli sorunla ilgili parti ve merkezi organlarının ilkesel tespit ve kararlarına uyum göstermemektedir.

Bu uyumsuzluğu şu noktalarda gördük:

a) Yapılanmanın örgütlenme ve gelişim temposunun zayıflığı ve genel olarak belirsizliği;

b) Milli bölgelerde köy ekonomisinin ve üretim kooperatiflerinin gelişmesine yönelik devlet bütçesi sermaye ayrımı ölçülerinin, SSCB merkez bölgeleri ve bazı birlik cumhuriyetlerine kıyasla onların gerçek ihtiyaçlarına karşılık vermemesi, bununla birlikte milli bölgelerdeki köy ekonomisi üretimi politikalarının, özellikle de teknik ve özel kültürler (pamuk, tütün, üzüm vb.) açısından *yanlış düzenlenmesi*;

c) Milli bölgeler açısından alışveriş sürecinin devlet ticareti ve tröstler ve kısmen de, kooperatifler ve genel olarak ekonomik yapılanma doğrultusunda merkezileşme süreçlerinin güçlenerek [metinde "değişerek"], bir yandan yerel ekonomik organlarda sermaye birikiminin zayıflamasına, diğer yandansa bürokratizmin gelişmesine, kitleden kopmaya, yerel nüfustan yabancılaşmaya, ilgili örgütlenmelerde (*Sredazvodhoz* vb.) kötüye kullanma ve yozlaşmaya yol açması; ve

d) Milli bölgelerde eğitim araçlarının, özellikle de okul binalarının gerekli ölçüde bulunmaması, ihtiyaçlarının karşılanamaması, bu milletlerin genç uzmanlar ve teknik sanayi (mühendisler, teknisyenler) ve köy ekonomisi (tarımcılar, veterinerler vb.) yöneticilerinden oluşan kadroları hazırlama işinde yetersiz kalması ve plansızlığı, örgütlenmemişliği.

Bu olgunun nedenleri bize göre şunlardır:

a) On İkinci Parti Kongresi'nde RSFSC'nin geri milletleriyle Rus kesimleri arasında, nedense parti organlarının milli sorun üzerine aldığı kararları gerçekleştirmesini engellemeye yönelen çeşitli örgüt ve kişilerin bu sorun çevresinde manevra yapmasına izin veren bir kararsızlık ve karışıklık;

b) Merkezi planlama, düzenleme ve ekonomik örgütlenme aygıtlarının çeşitli milli bölgelerin ihtiyaç ve taleplerini düzenli bir şekilde saptama, hesaplama ve sistematik olarak karşılamaya uygun olmamaları;

c) Bu kurumların ilgili aygıtlarında, halk ekonomisinin özel mülkiyet sektörünün güçlenmesi ve bunun parti dışı entelijensiyanın bu aygıtların çalışmasına etki ederek, milli politika sorunu üzerinde de etkili olması ve

ülkede küçük burjuva eğilimlerin genel olarak güçlenip artması sonucunda Büyük Devlet Şovenizmi eğilimlerinin artması (milli bölgelerin ekonomik yapılanmasındaki *Büyük Devlet Şovenizmi eğilimi*);

d) Yereldeki parti organlarının Panrusçu ruh halinin ortaya çıkmasına karşı güçsüz bir şekilde karşı koyması;

e) Gizli ve katı biçimde konspiratif olan, milli politika konusunda bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde örgütlü zarar veren, Şahtinskaya örgütü benzeri, millifobik örgütlenmelerin ortaya çıkma olasılığı;

f) Milli kadroların kendilerinin bile *milli* sorunun çeşitli kararlarının yerel parti organları ve parti Merkez Komitesi karşısında savunulmasında yeterince etkin olmamaları.

Bütün bu durumlardan yola çıkarak yerel parti örgütleri üzerinde, onlar aracılığıyla da parti MK üzerinde, *milli politikanın* ve milli bölgelerdeki yapılanma pratiğinin çeşitli sorunlarına ilişkin baskı kurmanın zorunlu olduğu sonucuna vardık. Tatar "sağcılarının" çabaları, onların milli sorun üzerine platformlarının içeriği sorununa yönelik muhalefetle uzlaşmaktadır ve genel olarak partiye bu konuyla ilgili taleplerini dile getirme çabaları, tam da partideki *milli sorunu bu* belirtilen yönde harekete geçirmek eğilimiyle açıklanmaktadır.

Milli bölgelerdeki köy ekonomisi sorunları üzerine tespitlerimiz üzerine birkaç söz söyleyelim. *Bu tespitler* temelde *şu noktalara* yol açmıştı:

a) Toprağı verimsiz, kalabalık bölgelerdeki (Tataristan, Dağıstan, Kuzey Kafkas bölgeleri, Özbekistan ve Kırım'ın güney bölgeleri) topraksız ve az topraklı yerli köylülere, tarım alanlarının açılması ve ıslah gibi yaygın devlet önlemlerinin yürütülmesi ve hazırlığı yoluyla toprak sağlanması;

b) Büyük devlet yatırımı önlemiyle yapılacak bir devlet örgütlenmesi, göçebe ve yarı göçebe hayvancı bölgelerin yerli nüfusunun büyük kısmının (Kazakistan, Başkurya, Kırgızistan, Kalmık Bölgesi vb.) tarımcı ve genel olarak yerleşik ekonomiye geçirilmesi;

c) Göçebe ve yarı göçebe bölgelerdeki hayvancılık ve besicilik ekonomisinin onlara kooperatif ekonomi biçimlerinin getirilmesi yoluyla akılcılaştırılması;

d) Yaygın köy ekonomisi biçimlerinin devlet tarafından milli bölgelere sermaye yatırımı yapılması yoluyla yerleştirilmesi, onların yeni bir teknik temele sokulması ve yerli ekonomide normal sermaye birikimi koşullarının yaratılması (değer, standart politikaları ve benzeri);

e) Tarım çalışanlarının, toprak ve su çalışanlarının bu milletlerin kadroları arasından hazırlanmasının sağlanması.

Burada, milli bölgelerde tarım sorunuyla ilgili tespitlerimizin belirlenmesinde oldukça önemli olan iki sorun üzerinde durmak istiyorum. Birinci sorun - milli bölgelerin köy ekonomisinde sermaye birikimi ve bununla ilgili olan köylerdeki sosyal gruplara karşı yaklaşımımızı belirleme sorunudur ve ikinci sorunsa - milli bölgelerin, başlıca örneğini RSFSC'nin iç bölgelerinden gelen köylülerin oluşturduğu, yeni öğelerin tarımsal "kolonizasyonu" sorununa yaklaşımımızdır.

İlk sorun üzerinde durmayı zorunlu sayıyorum, çünkü milli bölgelerdeki köy ekonomisinde sermaye birikimi sorununun, bu bölgelerin köy ekonomisinin kurulması ve gelişmesine yönelik önlemler sistemine katılması, ancak milli bölgelerin halk ekonomisinin kapitalist sektörünün güçlenmesinin desteklenmesi eğilimi olarak, yani köylülüğe yönelik yaklaşım sorunlarında doğru yaklaşım olarak yorumlanabilir. Fakat böyle bir eğilimimiz yoktu. Genel olarak milli bölgelerdeki köy ekonomisinin sermaye birikimi sorununu öne sürerken, birinci aşamada yoksul köylüleri, ikinci aşamada ortalama köylü ekonomisini düşündük. Bu sorunu öne sürmemizin nedeni, milli bölgelerin köy ekonomisinin ekonomik gücünün milli (Rus ve yerli) ve sosyal ölçeklerde çözümlenişi, Rus ve genel olarak sömürge ekonomisine kıyasla daha güçsüz olan yerli köy ekonomisinin, en azından Doğu bölgelerde (Tataristan, Başkırya, Kazakistan, Dağıstan, Mari bölgesi vb.), sosyal katman olarak Rus ekonomisine tam bir karşıtlık sergilediğini görmüş olmamız: Rus köylüleri (görece) refah öğelerine sahip olurken, yerli köyler, tersine, sefalete sahip olmaktadır. Bununla ilgili olarak yayınlanan 1925 yılı Tataristan, ayrıca Dağıstan istatistik verileri ilginçtir; bunlara göre bu cumhuriyetlerin % 24'ü norma göre ve normun üstünde besleniyor, % 47'si ortalama normların ve % 29'uysa açlık normlarının altında besleniyor.

Yerli köylü ekonomisindeki sermaye birikimini, bu açıdan, onun temel sermayesinin canlanması olarak aldık, onu genel olarak yerli köylerin

üretici güçlerinin güçlenmesi sorunuyla ilişkilendirdik.

İkinci sorun üzerine şunları söylemeliyim:

Milli bölgelerdeki "kolonizasyon" sorunuyla ilgili olarak *Narkomzem* ve RSFSC' görevlileriyle daha 1921-22 yıllarında, toprak işleri üzerine federal komite kurulmasından ve de bir süre daha sonra, "kolonizasyon" komitesi kurulmasıyla ilişkili olarak, ayrıca milli cumhuriyet ve bölgelerdeki toprak kanununa düzeltme yapılması sırasında görüştük. Pratikte bu sorun *Fedkomzem*'de çeşitli milli bölgeler ve komşu Rus illeri (Kalmık Bölgesi ve Çarinski, Sivastopol ve Astrahan illeri ve Kazakistan vb.) arasındaki bir dizi büyük toprak sorununun gözden geçirilmesiyle ilgili olarak, Rus köylüleri tarafından komşu milli bölgelerdeki Kamlık ve Kazak nüfusunun toprak hisselerine el koyulmasıyla ilgili olarak ortaya çıktı. Konu yüzbinlerce hektardı. Kamlık ve Kazak nüfusunun kullanımında olan topraklara zorla el konulmuş olduğunu kanıtlama olanağı bulamayan *Narkomzem* kadroları (anlaşılan, eski göçmen yönetiminin çalışanlarıydı bunlar), sonuçta milli bölgelerin tarımsal "kolonizasyon" olasılığı sorununu açıkça öne sürdüler. *Narkomzem*'ciler, bu öne sürülen varsayımın kuramsal temellendirmesi olarak da İlyiç'in devrim öncesi eserlerinden birine ait bir alıntıyı, "Rusya'nın geleceği, çevresinin [periferisinin] 'kolonizasyon'udur" alıntısını gösterdiler. Daha sonra *Zemlya* derlemesinde, *Narkomzem*'den bir dizi partili ve partisiz görevlinin, milli çevre bölgelerinin "kolonizasyon"u zorunlu olduğunu ekonomik olarak temellendiren makalelerine yer verildi.

Genel olarak yerleşilmemiş bölgelerin "kolonizasyon"una ve "kolonizasyon" komitesinin kurulmasına karşı çıkmaksızın (1922 yılında *Fedkomzem* toplantısında benim başkanlığım altında ve Tataristan *Narkomzem*'den Yunus Validov'un önerisiyle, "kolonizasyon" komitesinin kurulmasına onay veren bir karar alındı), milli bölgelerin içindeki tarımsal "kolonizasyon"a kesin olarak karşı çıktık. Daha sonra bu sorun *Narkomnats* Büyük Kurulu'nun özel oturumunda ele alındı ve bizim görüşlerimiz bütün milli kadrolardan kesin bir destek buldu. Düşüncelerimizi şu aşağıdaki niyetler üzerinde temellendirmiştik:

a) Leninci "çevrenin kolonizasyonu" kuramının milli bölgelerin tarımsal "kolonizasyonu" "kuramıyla" hiçbir ortak yanı yoktur, onun

"Rusya'da kapitalizmin gelişmesi üzerine" çıkarımlarının bir kısmını yansıtmakta ve her şeyden önce çevrenin endüstriyel "kolonizasyonu"nun ifadesidir;

b) Çevrenin "kolonizasyonu"na ilişkin Leninci kuramın milli bölgelere, onların tarımsal "kolonizasyon" anlamında soyut olarak uygulanması, onun kuramının asıl anlamını, milli sorun üzerine kuramının daha baştan gözardı edilmesi ve çarpıtılması demektir ve özünde Rusya'daki tarımsal sorunun çözümünün kulak-milliyetçi reçetesi, kaçak SD'ci bir çarpıtmayı temsil eder;

c) Rusya'nın merkez eyaletlerindeki "fazla" köylü nüfusunun çevreye göç etmesi, bu bölgelerdeki tarımsal yerleşmeyle mücadele sorunlarını çözmeye yetmemektedir, çünkü bu sonuncusu ancak sanayinin gelişmesi, el sanayisinin akılcı örgütlenmesi, köy ekonomisinin yoğunlaşması ve kolektif toprak işleme biçimlerinin yaygın kullanımı temelinde, fakat Sibirya, Uzak Doğu ve Kuzey bölgeleri gibi bölgelerin boş topraklarının tarımsal "kolonizasyon"u da dışlamadan bir çözüme kavuşabilir;

d) Milli bölgelerin dışarıdan tarımsal "kolonizasyon", hem milli bölgelerin "boş" topraklarının ekonomik sirkülasyona katma sorunlarını, hem de bununla ilgili tohum ekonomisinin temellerini genişletme ve üretimini artırma sorunlarını çözmemektedir, çünkü birincisi, bütünüyle tohum ekonomisinin üretimini SSCB'de artırma ve hem nitelik hem de nicelik olarak geliştirme sorunuyla ilişkilidir; ilk sorunun kapsamlı biçimde çözülmesi için ilk aşamada yerel nüfusun, bu nüfusun ilgili kısmının hayvancılık ya da göçebe ekonomisinden toprak-mera ekonomisine, öncelikle yerel toprak köleliği sisteminden [*batraçestvo*] yararlanma yoluyla geçirilmek üzere kullanılması gerekir (yerel toprak köleliği sistemi [*batraçestvo*], bilindiği gibi, milli bölgelerdeki yerleşim ekonomilerinin büyük kısmının köy ekonomisinde, en azından gelişmelerinin bir sonraki aşamasında temel iş gücünü oluşturur);

e) Milli bölgelerin Rus nüfusu tarafından yaygın tarımsal "kolonizasyon"un politik amaçsızlığı. Milli bölgelerin küçük milletlerce (Letonyalılar, Estonyalılar, Tatarlar, Yahudiler), ayrıca Rus ve Ukraynalı küçük topluluklar tarafından, ilgili bölgenin nüfusunun toplumsal görüşünün örgütlü biçimde işlenmesi yoluyla bireysel "kolonizasyon"a izin veril-

mesine rağmen, milli bölgelerin Rus köylülüğü tarafından yaygın sömürgeleştirilmesinin (öncelikle Kazakistan, Kırgızistan ve kısmen Başkurya'dan bahsediyoruz), yerli köylü kitlesinin Sovyet iktidarına karşı soğukluk duyması tehlikesini taşıyor. Burada milli bölgelerin göçmenler yoluyla sömürgeleştirilmesinin bu bölgelerin köy ekonomisinin sosyalist sektörünün güçlendirilmesi ve sağlamlaştırılmasına karşılık gelmediğini, çünkü ilke olarak köy ekonomisinde bireysel özel mülkiyetin söz konusu olduğunu ve göçmenlerin başlıca kadroları köylülüğün refah sahibi kesimlerinden çıktığını göz önünde bulunduruyoruz. Çeşitli milli bölgelere Rus nüfusu yerleşimi, stratejik bakış açısından, yani nüfusun ilgili öğeleri arasında milli olarak politik eşitlik öğelerinin yaratılması açısından haklı çıkarılabilir, ama biz şahsen bu yolu kaygan ve iki ucu keskin buluyoruz.

İşte bu yüzden vaktiyle çok kararlı bir şekilde narkomzem görevlilerinin "milli bölgelerin tarımsal sömürgeleştirilmesi" şiarını protesto ettik ve bunun yıkıcı olduğunu, bize göre bu sorunun "milli bölgelerin sanayileştirilmesi" şiarı olduğunu söyledik. Tarafımızdan biliniyor mu, bilmiyorum, ama *Halkkomzem*'in benim başkanlığım altında 1923 yılında yaptığı son oturumda merkezi organlar karşısında bu sorun için özel bir kongre toplanmasını önerme kararı alındı.

Bizim milli bölgelerin yaygın tarımsal sömürgeleştirilmesine karşı görüşümüz, bir vakit Rus göçmenlerinin Başkurya sınırlarından yeniden göç etmesini, yani dekolonizasyonu önermiş olan Başkır kadroların şiarıyla karıştırılmamalıdır. Biz toprak yapılanması çalışmalarının yürütülmesi anına dek çoktan göç etmiş olan nüfusun, o toprakların köklü sakinleriyle eşit olarak toprağa sahip olması gerektiğine inanıyorduk. Bu tavır benim tarafımdan milli bölgelere yönelik toprak kanunu düzeltmeleri yapılırken kararlı biçimde sergilenmiştir.

Partinin köylü sorununda, yani kalabalık *sovhoz* [*Devlet Çiftliği*] ve *kolhoz*'ların [*Kollektif Çiftlik*- birkaç *kolhoz*'un birleşmesiyle *sovhoz* oluşur.-çn.] örgütlenmesi konusunda benimsediği yeni rotanın, milli bölgelerdeki kullanılmamış ya da yoğun olarak kullanılmamış toprakların da ekonomik sirkülasyona katılması sorununu çözüme kavuşturduğuna inanıyorum. Bu bölgelerde güçlü ve kalabalık sovhozların kurulması yalnız yerli [nüfusun] (*batrak*'ların [yoksul köylülerin] yeni köy ekonomisi sistemine katılmasını ve sosyalist sektörlerinin güçlendirmesini sağlamakla kalmayacak, aynı za-

manda yerleşik nüfustan sanayi-tarım proletaryasının çıkması sorununu da çözecektir.

İşte genel hatlarıyla, milli bölgelerdeki sosyo-ekonomik sorunlarla ilgili yaptığımız tespitler. Eğer tesadüfi karşılaşmalarda ya da görüşmelerde milli kadrolarla çeşitli konularda yaptığımız fikir alışverişlerini saymazsak, bunların, Tataristan Cumhuriyeti dışında, çeşitli milli bölgeler açısından gerçekleştirilmesi yönünde sistematik ve örgütlü çalışma yürütmedik.

3. Tataristan Cumhuriyeti Açısından Hedef ve Görevler

Tataristan'daki somut hedeflerimiz milli sorun üzerine temel tespitlerimizden kaynaklanıyordu. Tataristan'daki doğrudan politik hedefleri, partili-Sovyet "sağcı" kadro gruplarının iktidara ve idareye dönmesi olarak belirledik.

Politik yönde uygulayımsal hedefler şunlardı:

a) Tatar "sağcı" komünistlerinin parti politikası ve toplumsal yaşamdaki idare rollerinin güçlendirilmesi;

b) "Sağcı" komünistlerin Rus [metinde "halk"] idaresi açısından milliyetçilikle suçlanmaları karşısında komünistler olarak rehabilitasyonu;

c) Aygıtların yerlileştirilme temposunun güçlendirilmesi ve milli proletarya kadrolarının genişletilip güçlendirilmesi;

d) İlgili organlar karşısında, sadece Sovyet ya da profesyonel değil, aynı zamanda geçici ve partili örgütlerin çalışmalarını da etkileyen Rus milliyetçiliğiyle örgütlü ve gerçek bir mücadelenin kaçınılmazlığı konusunda ısrar etmek.

Sosyo-ekonomik yönde şunları hedef olarak belirlemiştik:

a) Sanayileşme temellerinin sanayi alanında olduğu gibi, köy ekonomisi alanında da yaygınlaştırılması. Bu temelin genişlemeyip, daraldığını saptadık (kalabalık kimyasal girişimlerin kapatılması - çoğunluğu Tatar olan, 3-4 bin işçinin çalıştığı Bondjuski ve Kokwanski fabrikaları vb.);

b) Parti MK Politbürosunun, Tataristan'daki toprak politikası sorunu üzerine, sahipsiz eski *pomeşçik* topraklarının topraksız ve küçük topraklı köylülere örgütlü biçimde dağıtılmasına ilişkin, 1923 kararlarının hayata geçirilmesi;

c) Tataristan Cumhuriyeti'ne birlik içindeki bölge sisteminde bağımsız var olma hakkının tanınması. Bu bizim tarafımızdan 1922 yılında öne sürülen, ekonomik, kültürel ve politik olarak Kazan'a yönelmiş olan Tataristan, Çuvaş, Mari ve Votyak bölgeleri temelinde ekonomik olarak birleşik bir bölge oluşturulması projesinin gerçekleştirilmesi olarak düşünülmüştü;

d) Tatar halkının normal ekonomik ve kültürel gelişim koşullarının yaratılması; bu koşulların somut içeriği birçok kez Tatar "sağcılarının" parti organlarında ve bölge parti konferanslarında ya da Sovyet kongrelerinde yaptıkları konuşmalarda dile getirilmişti.

M. Sultan Galiyev

Arşiv KGB RT. -F. 4. -Op. 1-D. 402. -L. 142-160. Kopya.

Yazının Orijinal başlığı: "'Sağcılar' Grubunun Amaç ve Hedefleri, Sömürge Sorunu, Milli Sorun Üzerine Tataristan ve Kırım'daki Programatik ve Pratik Çalışmalara İlişkin Sorgulamada Verilen İfadenin Devamı" ***(Yayınevinin Notu)***

Kazan'da Maddi Sıkıntı İçindeki Kadrolara Yönelik Maddi Yardım Fonu Üzerine

25 Ocak 1929

Fonla ilgili soru. Kazan grubu kadrolarının desteklenmesi için özel bir maddi fon sorununun kısa bir tarihi var. Bu sorun Kazan kadrolarında gerçek bir biçimde ilk kez Kazan'ın Çekoslovakların eline geçmesinden önce, Tatar komünist örgütlenmesindeki gruplaşma daha yokken ortaya çıktı. Bunu ortaya atan kişiler Müslüman Komünist Partisi'nin Kazan Komitesi'nden bazı emekçilerdi (bu parti Müslüman Sosyalist Komitesi'nden kurulmuştu) - o zamanlar Kazan Bölge *Çeka*'sında çalışan İsmail Rahmatullin, Askeri Komiser Vekili H. Yumagulov ve M. Dulat-Ali. Bu sorunu ne ben, ne de merkez kabul etmedi. Fon Tatar burjuvazisinin tamamlayıcı "katkı"larının [haraç] alınması yoluyla oluşturuldu. Kazan'ın Çekoslovaklar tarafından ele geçirilmesinden önce bu "katkı"yı toplayan ve daha sonra çeşitli emekçiler arasında şahsen dağıtan İsm. Rahmatullin'di. Bu arada, o zaman merkezden tam yetkiyle gelen M. Vahidov'la Kazan emekçiler grubu arasında şiddetli bir tartışma çıktı. M. Vahidov kesin olarak buna karşı çıktı: birincisi merkezin katkı sorunuyla ilgili yeni emirlerine uygun düşmediğini, ikincisi de, denetimsi-

zliği göz önünde bulundurulursa, kötüye kullanıma yol açtığını söylüyordu.

M. Vahidov hatta bunların bazısını tutuklamaya hazırlanıyordu, ama ben o zaman onu engelledim.

Dahası, bu M. Vahidov'la Müslüman Sosyalist Komitesi yerine kurulan Müslüman Komünist Partisi arasında, Ufa şehrindeki Tatar *Milli Meclisi*'in tasfiyesi sırasında Merkezi Müslüman Sosyalist Komitesi tarafından el konan fonların (sanırım, 70 bin kadar altın rubleydi, ayrıntılı olarak bilmiyorum) dağıtılması sorunuyla ilgili olarak (iki ay sonra) çıkan olaydan önceydi. Daha sonra, M. Vahidov'un ölümünden sonra, Mustafa Suphi'den bu fonun, en azından önemli bir kısmına, Tatar-Başkır sol SD örgütleri tarafından el konulduğunu öğrendim.

Fon sorunu doğrudan bir biçimde önüme ilk kez 1918 yılında, cepheden Moskova'ya döndüğüm sırada, Mustafa Suphi tarafından getirildi, kesin tarihi hatırlamıyorum - bizim tarafımızdan Kazan'ın tekrar alınmasından önce ya da sonra. Bu öneri şu şekilde yapıldı:

Devrim uluslararası tepkinin baskısını engelleyemiyordu. Bu durumda Rus komünistler, devrimin yaşayan liderlerine koruma sağlamıştı. Örgütlü olarak yeraltına geçebilirlerdi. Doğulu komünistlerse, kendi örgütsüzlükleri nedeniyle, oldukları yerde kalıp ölebilirlerdi. Değerli kağıtlardan bir fon oluşturulması ve bunun her koşulda gizlenmiş bir biçimde yurtdışında bir yerde saklanması için erkenden çalışmak gerekiyordu.

Bu öneriyi gülerek karşıladım. Genel olarak bu "fona" önem vermedim ve bunu az çok korkaklık, gereksiz, saçma bir şey olarak saydım. Suphi'ye bunu boş bir konuşma saymamın nedeninin, devrimin zafere ulaşacağına, sadece Rus değil, uluslararası ölçekte zafere ulaşacağına inanmak olduğunu söyledim.

Ama yine de bilinçaltımın bir yerinde bulanık bir soru kaldı: ya bir gün haklı olursa, yani şimdi değilse de, gelecekte?

Bu sorun önüme ikinci kez yoldaş Baimbetov tarafından, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Siyasi Dairesi Başkanlığında bulunduğu sırada getirildi, o sırada Baimbetov hâlâ Komünist Parti'deydi. Bunu, sanırım, "Tatar-Başkırcıların" birleşik Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin kurulması

fikrinin beklenen çöküşü durumunda yarı yasal bir konuma gelecek olmasıyla ilişkili olarak ortaya attı (kesin tarihi Siz bende saklı duran mektuplardan birinden öğrenebilirsiniz: Sizin tarafımızdan bende yapılan arama sırasında el konulan mektuplar arasında bulunuyor olmalı; en azından, bu mektubun bir kopyasını vaktiyle Z. Erzina ve A. Ageyev aracılığıyla size göndermiştim).

Yoldaş Baimbetov bu yönde bir şey yaptı mı, bilmiyorum; kendi payıma bu yönde gerçek bir adım atmayı hiç düşünmedim.

Bu sorunu üçüncü kez kendim ortaya attım. Onu yoldaş Muhtarov karşısında bir soru şeklinde, sanırım Onuncu Sovyetler Kongresi'nden sonra, bu kongrenin fraksiyonundaki yenilgimizden sonra ortaya attım. Başka milli bölgelerle olan ilişkileri güçlendirmek üzere örgütlü çalışma yürütmek üzere fon oluşturmak için herhangi bir kaynak aramaya (kuryeler ve benzeri) gerek bırakmayacak şekilde ortaya attım bu sorunu. Yoldaş Muhtarov kaçamaklı yanıt verdi. Birincisi bu işin başarısından, ikincisi genel olarak gerekliliğinden kuşku duyuyordu. Sanırım, ona bir daha bu sorunu açmadım.

Benim partiden ihraç edilmemden bir süre geçtikten sonra fonun oluşturulduğunu bana yoldaş Yunus Validov, onun Moskova'ya yaptığı seyahatlerden birinde aşırı sıkıntıda olmam nedeniyle bana şahsi maddi yardım yapıp yapamayacağını sormam üzerine bildirdi.

Yunus Validov bana o zaman bir miktar yardım etti ve bana ve benim durumuma düşebilecek başka yoldaşlara yardım etmek üzere özel bir fon kurulması için önlemler aldıklarını belirtti. Bundan başka kimsenin haberi olup olmadığını sorduğumda, yoldaş Yunus Validov şu yanıtı verdi: "Sus, bunu daha kimse bilmiyor."

Gerçekten bunu yalnız Yunus Validov mu biliyordu ve ne zaman fon oluşturmaya başladılar, bunu hangi yollarla yaptılar, o zaman bununla ilgili bir şey bilmiyordum. Ancak sonradan, sanırım, Validov'la ilgili mahkeme sırasında ya da onun ölümünden sonra, fonun oluşturulması olayından Sabirov, Kasım Mahsurov, Muhtarov ve başka emekçilerin de haberi olduğunu öğrendim. Hatta 1923 yılının sonlarındaki Tataristan Dördüncü Sovyetler Kongresi sırasında Yunus Validov'la Kazan emekçileri arasında çıkan tartışmanın bu zeminde (bu sorunun başarısızlığı zemininde) olabi-

leceğini de öğrendim. Bu fonun ortaya çıkması, belirlenmesi ve gerçek rolüyle ilgili daha ayrıntılı bilgileri Yunus Validov'un mahkemesinden sonra, o hastalanmadan önce, *TsİK*'ya gittiği sırada (oraya davasının son görüşmesi için çağrılmıştı), parti mahkemesi karşısındaki sonraki davranışları konusunda benimle konuşurken, bana bu konunun ayrıntılarını anlatması üzerine öğrendim. Bu konunun ayrıntıları şöyleydi:

a) Fonun oluşturulması için Yunus Validov Tataristan'da "sağcıların" iktidara gelmesinden kısa süre sonra, açlıktan ölen Tatar entelijensiyasına ve akademisyenlerine "destek" yardımı ve genel olarak açlık çeken Tataristan'da yiyecek nakliyatını hızlandırmak üzere "tamamlayıcı" yollar örgütleme zorunluluğuyla bağlantılı olarak, kendi başına karar vermişti;

b) Açlık çeken entelijensiyanın ve akademisyenlerin düzenli olarak maddi desteklenmesi ona gerçekten önemli görünüyordu, ama fonun önemli bir kısmı (%70-80, onun deyişiyle, "şeker" fonu) Moskova-Kazan demiryolu çalışanlarının "yemlenmesi" için, açlık sırasında Tataristan'a yiyecek maddelerinin hızla ve vaktinde aktarılması için, sabotajlara karşı olarak kullanılmıştı. Bu davranışın ahlaki aklamasını Yunus Validov şu şekilde yapmıştı: Tataristan'da açlıktan dolayı korkunç bir manzara ortaya çıkmıştı, özellikle çok sayıda Tatar ölmüştü (birlik istatistiklerine göre Tataristan'da 1921-22 yıllarında açlıktan 25 bin ila 30 bin Tatar öldü), yiyecek kargoları gecikiyordu, maksatlı olarak başka yönlere gönderiliyorlardı. Burada açık bir sabotaj olduğu, birtakım "hesaplar" döndüğü belliydi: demir yolcular tarafından bu belli bir amaçla yapılıyordu. *GPU* organlarına başvurmaktan kaçınmıştı, çünkü tutuklamaların ve bununla ilişkili başka şeylerin geriye kalan demiryolu çalışanları için kötü sonuç verebileceğini ve Kazan'a demiryolu malzemelerinin zamanında ve normal aktarımını geciktirebileceklerini düşünmüştü. Buna karşın, vagonların gecikmesiyle hafta bir yana, geçen her gün Tataristan'da binlerce ve onbinlerce canlı mezara gidiyordu ve Validov bu canlıları açlıktan ölmekten kurtarmak için bilerek bir suç işlemişti: demiryolcularla rüşvet vermek üzere anlaşmıştı.

Somut olarak rüşveti kime verdiğini sormam üzerine, şu yanıtı verdi:

- Moskova'dan Kazan'a uzanan neredeyse bütün yola dağıtıldı.

Daha sonra Yunus Validov, bu durumu bütün yoldaşlardan, Muhta-

rov'dan bile gizlediğini ve daha sonra onun tarafından fon oluşturulduğunu öğrenenlere yönelik saldırının kaynağının burada yattığını, çünkü fonun "harcanmasını" sözde, bu işi örgütlemesine yardım eden uzmanlar tarafından el konulmasıyla açıklamış olduğunu söyledi.

Yunus Validov'un o sırada bana karşı gösterdiği dürüstlüğü nasıl açıklayacağımı bilemiyorum: Ataları, Tatar ve Başkır halklarının cefladı *mirza* Tevkelev'e karşı ayaklanmasını örgütleme işine katılmış orman köylüleri olan bu harika devrimci, gerçekten hatasını kavramıştı ve yapmış olmaktan pişmanlık mı duyuyordu, yoksa bu öleceğini hissetmekten mi kaynaklanıyordu bilmiyorum (bundan bir bir buçuk ay sonra, Moskova'daki ağır hastalığı nedeniyle yapılan zorlu bir ameliyat sonrasında öldü), ama bildiğim bir şey var ve devrimci utancının bütün samimiyetiyle bugün Sizin önümüzde açıklıyorum:

-Davası görüşülmek üzere beklediği bir sırada MKK'da bütün bunları açıklamaya kesin olarak karar vermişti. Ölüm buna engel oldu.

Bana ilişkin küçük bir ayrıntı da ekleyebilirim.

Yunus Validov'u gömdüğümüz sırada, mezarının başında, onu uğurlamaya gelmiş yoldaşların karşısında kısa bir konuşma yapmak istedim. Açık bir şekilde konuşamadım. Sadece birkaç söz söyleyebildim: "Yoldaşlar, belki de, Sizin Yunus Validov'un sırrını, bu şerefli devrimcinin büyük trajedisini öğreneceğiniz gün geliyor..."

Daha fazla sürdüremedim ve sustum.

Kimse benim acımın sebebini öğrenemedi.

Bugün Siz öğrendiniz. Bundan pişman değilim.

M. Sultan Galiyev

Arşiv KGB RT. - F. 4. - Op. 1. D. 402. - L. 161-165. kopya.

Yazının Orijinal başlığı: "Kazan'da Devlet Kurumlarında Çalışan Maddi Sıkıntı İçindeki Kadrolara Yönelik Maddi Yardım Fonunun Oluşturulmasına İlişkin Sorgulamada Verilen İfade" ***(Yayınevinin Notu)***

Merkezi Kurumlarda Çalışmak Üzere Yerel Milli Kadroların Seçilmesi Üzerine

30 Ocak 1929

1. Bilindiği gibi, yoldaş Said Galiyev'in yerine küçük *Sovnarkom*'da aday yoldaş Gabidullin geçti. Bu adayın seçilmesi nedeniyle, bunun (eski RSFSC *Narkomzem*'i- [Toprak İşleri Halk Komiseri]) yoldaş Smirnov'un inisiyatifiyle olduğu yolunda söylentiler çıktı, çünkü yoldaş Gabidullin raporlarından birinde, anlaşılan *EKOSO*'ya [Sovyetler Birliği Ekonomi Bülteni] verdiği Tataristan'daki *sanayinin* durumuyla ilgili raporda, Tataristan'daki "Rus sorununun" çözümüne ilişkin olumlu bir yaklaşım sergilemişti.

2. *VTsİK* Milli Dairesine yoldaş Sabirov'un seçildiği dönem. Çeşitli yoldaşlarla yaptığım konuşmalardan, Moskova'ya, RSFSC *Sovnarkom* Başkan Vekili olarak atanması nedeniyle geldiği sırada, yoldaş Rıskulov Tatar "sağcılarının" önüne Tatarlar arasından kendisine yardımcı olacak kadroların seçilmesi sorununu getirmiş. Kendisi şahsen, sanırım, aday olarak yoldaş Muhtarov'u göstermiş. Somut olarak konuşma RSFSC küçük *Sovnarkom* üzerine mi, yoksa *VTsİK* Milletler Dairesi üzerine mi yapılmış, hatırlamıyorum.

Yoldaşlar Muhtarov'a kabul etmeyi önermişler, ama o bunu geri çevirmiş. Kendi çevremizde bunu Muhtarov'un Rıskulov'un "yardımcılığına" geçmeyi

istememesiyle açıkladık.

3. Milli kadroların bazı merkezi aygıtlara atanması konusu. Bu sorun, sanırım, Rıskulov'un atanmasından sonra ortaya çıktı. Başkırya'dan Biişev'in çağrılmasından sonra onun *Narkomfin*'e [Maliye Halk Komiserliği] atandığı yolunda söylentiler çıktı. Onun adaylığı için Tatar emekçiler arasından, sanırım yoldaş Sabirov olumlu yanıt verdi. Fakat *Narkomfin*'e Biişev değil, Halikov girdi. Biişev'se VSNH'ye [Tüm-Rusya Halk Ekonomisi Birliği] atandı. Bir ara da yoldaş Enbayev'in RSFSC *Narkomzem*'ine atanması söz konusu oldu. Bir yere ulaştı mı, bilmiyorum. Bu şekilde yoldaş Sabirov aracılığıyla yoldaş Kasım Mansurov'un *Narkompros*'a [Eğitim Halk Komiserliği], *Sovnats* [Yüksek Sovyet Milletler Meclisi] üyeliğine aday olması bu yolla mı oldu, bilmiyorum. Sadece Kasım'ın *Narkompros*'taki çalışmalarının bütün Tatar "sağcıları" tarafından hoşnutsuzlukla karşılandığını ve orada çalışmayı yoluna koymayı başaramadığı yargısına varıldığını biliyorum. K. Mansurov'un oradan ayrılmasıyla birlikte Sabirov, sanırım, kendi adaylığını "önerdi" oraya. Daha sonra "sağcılar" arasında, Muhtarov'un Küçük *Sovnarkom*'a adaylığının vaktinde, Sabirov'un kendi adaylığını "tavsiye etmiş" olmasıyla ilişkili olabileceği düşünülüyordu.

Emekçilerin yoldaş Sabirov tarafından atanması, sanırım yoldaş Esfendiyarov tarafından kabul edildi. Bu sorunları onun *VTsİK*'dan ayrılmasından sonra kiminle görüştü, bilmiyorum.

Tatar "sağcılarının" Moskova'ya atanması başlangıçta genel olarak MK'te yürütüldü. Orada aralarında önceden görüşmeler yapmışlar mıydı - bilmiyorum.

4. Başkır emekçileriyle görüşmeler konusu. Bu olay 1926 yazında yoldaş Sabirov'un Moskova yakınlarındaki *daça*'sında [yazlık] gerçekleşti. Ben bu toplantıda yoktum. Daha sonra haberim oldu. Başkır emekçileri arasından, sanırım, orada Halikov, Kuşayev ve Abdullah Gismat vardı; Başkırya'dan Halikov'un ayrılmasından kısa süre sonraydı. Orada Biişev de var mıydı, bilmiyorum. Tatar "sağcılarından" Sabirov, Muhtarov, Enbayev ve Kasım Mansurov vardı. Sanırım, kazan emekçilerinden de birkaç kişi vardı. Bu toplantının ayrıntılarını bilmiyorum. Sadece Tatar emekçilerin Başkırları işe yaramazlıklarından dolayı "karaladığını" biliyorum. Şahsen bu görüşmeden hoşnutsuzluk duydum. Sadece Sabirov tarafından çağrılmadığım için değil, genel olarak bütün kadro grubunun ciddi ve bağımsız çalışamayan kadrolar

grubunu "çürümüş" saydığı ve ilkesel olarak onunla blok kurmaya karşı olduğu için. Başkır kadro grubundan Murtazin de, öğrendiği zaman bu toplantıdan hoşnutsuzluk duydu. Bu toplantıyı düzenleyen, anlaşılan yoldaş Sabirov'du.

Kazan emekçileriyle de bu tür toplantılar yapıldı mı, bilmiyorum.

5. Yerelle doğrudan ilişki kurma sorunları. Başka milli kadrolarla doğrudan ilişki kurma sorunları planlı sorunlar olarak ortaya konup çözüme kavuşturulmadı. Bildiğim kadarıyla, yerele gittikleri zaman oraya giden yoldaşlar genel olarak o bölgede nasıl davranacakları konusunda belli bir fikre sahip değildi. İlgili bölgelerin emekçileriyle örgütlü-fraksiyonel ilişkiye mi girilecek, yoksa blok mu kurulacak soruları da yanıtlanmamıştı. En azından, yoldaş Muhtarov'un Kazakistan'a, Djetıs'a yaptığı yolculuğa ilişkin verdiği bilgilere bakılırsa, orada, yerelde bile olsa bu sorunların ortaya çıkacağı düşünülmemişti. Onun verdiği rapordan, Djetıs'a girdikten sonra, idari komisyondaki şu ya da bu durumun onlar tarafından savunulması sırasında Kazanlı kadroları etkin olmaya davet etmeye çalışmış olduğunu da öğrenmiştik (daha somut olarak - Kazakistan *Sovnarkom* Başkanı yoldaş Nurmakov'u, ama hangi sorunlarla ilgili olarak, hatırlamıyorum). Ama bu yereldeki komutanlıklarda ilgili bölgelerin milli emekçilerinin, genel olarak fizyonomilerinin belirlenmesi anlamında bir "görüş alışverişi" yapılmadığı anlamına gelmiyor. Bu yapıldı. Sözgelimi, yoldaş Muhtarov Kazakistan'dan, onun aktardıklarından ne kadar bir yargıya varılabilirse, yerel kazak emekçilerinin adanmışlıkları, karakter sağlamlıkları ve genel politik gelişimlerinin belirlenmesi açısından çok da iyi konuşmadı. Yerel emekçilerle Sovyet ya da ekonomik çalışmaların geşitli dalları üzerine ilişki kurarken, bağımsız "sağcı" yoldaşların çalıştığı ilgili örgütlenmeler hattında çalışma yürütülmüştü. Yoldaş Muhtarov sağlık emekçileriyle, doktorlar ve tıp öğrencileriyle ilişki kurdu, yoldaş Kasım Mansurov Yayın Merkezi çevresindeki gazeteci, yazar ve eğitim emekçileriyle, yoldaş Enbayev'se Tarım Birliği'yle, daha sonra da Bütün Tarım Kooperatifleri Birliği Merkezi Kooperatif Sovyeti'nde kooperatif emekçileriyle, yoldaş Sabirov'sa milli bölge temsilcileri ve yerel politik emekçilerle genel olarak milli politika sorunları üzerine ilişki kurdu. Benim *MKS*'deki [Merkezi Komünist Birliği] rolüm tümüyle teknik, aracı bir roldü: çeşitli sorunların ortaya konması için hazırlık, proje, tez ve kararların hazırlanması ve *MKS*'ye bağlı milli toplantıların teknik örgütlenmesi. Bu yönde

benim tarafımdan tamamıyla ya da önemli ölçüde ele alınmış olan önemli sorunlar şunlardır:

1) 1927 yılında milli bölgelerde ticaretin örgütlenmesi sorunu üzerine RSFSC Ticaret Halk Komiserliği'nin Kongresi için "Milli bölgelerde kooperatiflerin durumu, gelişme perspektifleri ve hedefleri üzerine" tezler (yoldaş Enbayev'le birlikte).

2) Tütüncülük ekonomisinin durumu ve Merkezi Tütün Birliği'nin çalışması üzerine (bağımsız olarak, yoldaş Tihomirov'un emriyle, MKS sorumlu sekreteryasının yanıtı).

3) Milli kadınların işbirliğine davet edilmesi (bağımsız olarak).

4) Merkezde ve yerelde kültür ve eğitim çalışmalarının milli bölgeler açısından saptanması - milli edebiyat kooperatiflerinin yayıncılığı ve bunun için milli emekçilerin hazırlanması (bağımsız olarak).

5) Milli bölgelerdeki (kooperatiflerin durumu ve koperatif merkezlerinin bu yöndeki çalışması) Birlik tarafından köy ekonomisi kooperatiflerinin kurulmasından önce ve bununla ilgili olarak - yoldaş Abayev'le birlikte).

6) Uzak Kuzeye yerleşme sorunu üzerine proje yapılması (bağımsız olarak).

7) Göçebe ve yarı göçebe bölgelerde hayvancılık yerleşimi kurulması üzerine tezler (bağımsız olarak).

8) Başkır Cumhuriyeti'nde kooperatifin durumu üzerine (bağımsız olarak).

9) Djetıs eyaletinde kooperatif sisteminin sağlamlaştırılması üzerine (yoldaş Enbayev'le birlikte)).

10) Dağıstan'da kooperatif sisteminin güçlendirilmesi üzerine (yoldaş Enbayev'le birlikte).

M. Sultan Galiyev
Sorgulayan - Almayev

Arşiv KGB RT. - F. 4. Op. 1. -D. 402. - L. 166-167. Kopya.

Yazının Orijinal başlığı: "Merkezi Kurumlarda Çalışmak Üzere Yerel Milli Kadroların Seçilmesi ve Merkezi Kooperatif Sovyeti'ndeki Şahsi Çalışması Üzerine Sorgulamada Verilen İfade" ***(Yayınevinin Notu)***

1926 Yılında Tatar Köylerinde Uygulanan Ekonomik, Kültürel ve Siyasi Durum Hakkındaki Anket Üzerine [166]

2 Şubat 1929

Tatar köylerinin ekonomik, kültürel ve politik durumu üzerine anketler benim tarafımdan 1926 yılı bahar ya da yazında, çeşitli emekçilerin ya da bana gelen köylülerin Tatar köylerinin ekonomik ve ahlaki çöküşüyle ilgili olarak aktardığı haberlerin etkisiyle, ayrıca zaman zaman Rus ve yerli basında çıkan, milli bölgelerin nüfusu arasında sosyal hastalıkların kitlesel olarak yaygınlaşmasıyla ilgili haberlerin etkisiyle hazırlandı (sözgelimi, Azerbaycan Sovyetler Kongresi'nde yoldaş Musabayev'in Azerbaycan köylerinin %75'inde frengi hastası bulunduğuna ilgili raporu). Dahası, çeşitli yerel kadroların raporlarından da haberdardım, 1925 yılı yazında Kırım'ın güney kıyılarında bulunduğum sırada yerel kadrolar ve halk arasında da soruşturmalar yapmıştım; sözgelimi Kırım'ın güney kıyısında Tatar nüfusunun neredeyse %100'ü tüberküloz hastasıydı. Başkırya'dan aldığım haberler sıradan hastalıkların şiddetli şekilde yayıldığını ve yerli köylerin ahlaki çöküşte olduğunu gösteriyordu (çeşitli Başkır kadrolarıyla yaptığım konuşmalar sayesinde; yoldaş Murtazov'la böyle bir konuşma yaptığımı hatırlıyorum).

Bu sorun beni Tatarlar açısından da ilgilendiriyordu, çünkü 1922 yılının başında Moskova'daki Tatar-Başkır parti konferansına Tatar köylerindeki ekonomik ve kültürel inşa üzerine genel bir raporla katılmıştım. Bu sorun üzerine konferans kararı kağıt üzerinde kalmıştı. [bkz. 138 nolu dipnot]

Bu yönde kimse planlı ve örgütlü çalışma yürütmemişti (milli cumhuriyetin dışında kalan bölgelerin Tatar köyleri üzerine konuşuluyordu).

RSFSC'nin iç bölgelerinin, yani Rus eyaletlerinin (Penzen, Tambovsk, Ryazansk ve Nijegorod eyaletlerinin) Tatar köylerinin ekonomik yoksullaşması ve proleterleşmesinin işaretleri keskin bir şekilde Moskova'da görüldü. NEP yıllarının ardından Moskova'da Tatar köylerinin proleterleşmiş öğelerinden çok sayıda görüldü, bunlardan vasıfsız işçi kitlesi kadroları oluşturuldu - kapıcılar, bekçiler, deneyimsiz işçiler, rıhtım işçileri, ev hiçmetlileri vb; ayrıca el işçileri ve çeşitli türden el işi çırakları (eskiciler, "3. sınıf" terziler, "bohçacılar" vb.). Partiden ihraç edildikten sonraki ilk yıllarda neredeyse işsiz durumdaydım (edebi çalışmalarım çok nadirdi ve tam anlamıyla dostlarımın verdiği "harçlıklarıyla" yaşadım) ve bazen gün boyu Moskova sokaklarını dolandığım oldu, Tatar eskicilerle karşılaştık, bir köşede onlarla oturdum ya da çay içmeye gidip yaşadıkları yer, işleri, köyle ilişkileri ve genel olarak Tatar köylerinin durumu üzerine konuştum. Aynı şeyi sokakta Tatar çöpçü ya da bekçileriyle karşılaşınca da yaptım. Durdum, bir laf açtım ve usulca Tatar köylerinin durumuyla ilgili şeyler sordum. Dahası, rıhtım işçileri, kapıcılar, bekçiler, el işçileri arasından, işçiler arasından, beni arasıra misafirliğe çağıran ya da kendileri bana gelen dostlarım vardı. Benim sakin mizacım ve onlara ve çıkarlarına, ihtiyaçlarına uyum gösterme becerim anlaşılan beni onlara yaklaştırıyordu. Onlarla görüşürken, bu arada içmeyi öğrendim. Partiden ihraç edilmeden önce çok nadir ve az içerdim.

Bütün bu konuşmalardan benim üzerimde RSFSC'nin iç bölgelerindeki Tatar köylerinin, ayrıca köylerin şehirlerde bulunan el işçisi ve proleterleşmiş öğelerinin, ekonomik ve kültürel taleplerinin durumunun incelenmesi, sorunlarının çözülmesi için radikal önlemler alınması sorununa, parti MK'sına bağlı Tatar-Başkır Bürosu ve yereldeki seksiyonlarının, öncelikle fabrika ve atölye işçileri arasında çalıştıkları için yeterli ilgi gösteremediklerini anladım.

Bana ait plana göre farklı bazı bölgelerin (örnek olarak - Penzen,

Nijegorod, o zamanki Tambovsk ve Ryazan eyaletinin Kasim ili) bazı Tatar köyleri üzerinde, üç döneme, savaş öncesi, devrim öncesi ve günümüze ayırarak kapsamlı bir inceleme (şahsen tanıdığım ve güvendiğim insanlar aracılığıyla, çok gizli bir biçimde) yürütmeye hazırlandım. Böylece çeşitli bölgelerin Tatar köylerinin savaş zamanı (1913-17 yılları) ve devrim zamanı (1917-26) gelişme dinamiklerinin dikkat çekici ve az çok nesnel bir manzarasını çıkarmayı düşünüyordum.

Bu sorunlara yönelik ilgimin partiden ihracımdan sonra doğmadığı, Rusçaya yaptığım Tatar edebiyatı çevirilerime yazdığım "önsözümde" de görülebilir (açıklamalarımdan birinde belirttiğim gibi, benden kaynaklanmayan bir nedenle yayınlanmadı), ama *Gosizdat* [Devlet Matbaası Müdürlüğü], genel olarak Tatar edebiyatı çevirileri yayınlamama kararı aldı, oysa daha 1923 yılında partiden ihraç edilmem üzerine onunla yaptığım ilk görüşmede, yoldaş Stalin'le bu konu üzerinde uzlaşmaya varmıştık.

Tatar köylerine ilişkin böyle bir incelemenin temel amacı olarak belirlediğim şey - Tatar köylerinin gerçek durumunu açıklığa kavuşturmanın yanı sıra, bu sorunu o ya da bu biçimde Sovyet iktidarının ilgili organlarına getirmek ve böylece onlar tarafından bu soruna gerekli ilginin gösterilmesini sağlamaktı.

Bunun dışında başka amaçlarım da vardı, özellikle de devrimin ezilmesi ve Rusya'da (geçici de olsa) Çarlığın ya da burjuva-kapitalist faşist diktatörlüğün restorasyonu durumunda Tatar köylerinin savaşmaya uygun öğelerini fiziksel olarak ortaya çıkarmış olmak; böyle bir durumda Rus kara yüzlerinin silahlı teröründen ve intikamından korumak için önlem almak. Bu kaygı bende On Dördüncü Parti Kongresinden sonra, partideki ürkütücü parçalanma ve genel olarak savaş tehdidinden sonra gerçek bir şekilde doğmuştu.

Bu döneme dek, partisiz Rus entelijensiyanın, ayrıca Rus köylülüğü ve şehirlerdeki küçük burjuva kitlenin ruh hali üzerindeki gözlemlerim sonucunda, bende, eğer devrim ezilecek olursa, Tataristan'daki, iç kısımdaki Rus eyaletlerindeki ve Volga çevresindeki Rusların Tatar nüfusundan, ayrıca genel olarak Başkırya'nın yerli nüfusundan, Kazakistan'ın kuzey bölgelerinden korkunç bir intikam alacağı, "yeni" iktidara karşı yerli nüfus tarafından geniş çaplı bir silahlı ayaklanma örgütlemek için zemin hazırlamak gerektiği fikri doğmuştu.

Bu arada, son günlere dek bu kaygının etkisi altındaydım, çünkü Kazan'daki Tatar ve Rus nüfus üzerinde yaptığım gözlemler de, 1928 yılı yazı sırasında Tataristan'da çeşitli kişilerle yaptığım konuşmaların bende bıraktığı izlenimler de bu kaygıyı güçlendirmişti. Bu kaygının etkisiyle bu anketi hazırladığım sırada, taktar köylüleri arasından gerekti zaman gerekli bölgelere göndermek üzere geleceğin asi güçlerinin kadrolarını kurma olanağının açıklığa kavuşturulması için hazırlık çalışmasına başlama düşüncesi doğdu. Hem Tataristan'da hem de Başkırya'da yerlilerden oluşan Kızıl Ordu birliklerinin kurulmasına yönelik gerçekçi adımlar atılmaması, Kazan'da komutanlık düzeyinde okulların ihmal edilmesi de sorunun bu şekilde ortaya konmasında etkili oldu.[167]

İç Rusya bölgelerinin ayrıntılı incelenmesini tamamladıktan sonra Tataristan ve Başkırya'nın bazı bölgelerine yönelik inceleme yapmayı düşündüm.

Fakat planımı gerçekleştirmekten kaçındım. Buna gerçekten ne neden oldu, bilmiyorum. Bu işi örgütlemekte yardımcı olacak insanların olmayışı mı (bu incelemeyi, benim yaklaşımımı kesin olarak anlayabilecek olan partililer ya da eski partililer aracılığıyla yapmayı düşünmüştüm), bu amacın bütün olarak başarıya ulaşacağına inanç duymamak mı, bu yöndeki çalışmam Sizin tarafınızdan öğrenilecek olursa, anlaşılmayacak ve farklı şekilde yorumlanacak diye korkmak mı, yoksa partililer arasından yakın yoldaşlarımla görüşmenin sonucunda devrimin daha sonraki gelişmesine yönelik yaklaşımımın ve yakın gelecekte devrimin ezilmesi olasılığı değerlendirmemin onların çoğu tarafından paylaşılmadığını görmek mi (bu konuda beni çok karamsar buldular) - bilmiyorum (belki, bütün bunların hepsi birden etkili olmuştur). Bu sorunla ilgili olarak sadece tek bir kadroyla, Hamza Baybekov'la görüşmeyi başardım (eski partili ve kızıl partizan, köylü, 1918-19 yıllarında Kasım ilinde Tatar Komiseriydi), *VTsIK* karşısında Tatar bölgesinin Kasım ilinde kalmasını savunmak üzere Moskova'ya yaptığı geziler sırasında zaman zaman bana da geliyordu. Ona bu anketi sanırım 1926 sonbaharı ya da 1926-27 yılı kışı verdim, hatırlamıyorum. Sonuçlar hakkında konuşmayı başaramadık, ama Moskova'ya geldiği sırada bana ara sıra uğradı. Hatırladığım kadarıyla, anketin bazı yerleri, özellikle de Kırım'daki Yahudi nüfusunun göçmesiyle ilgili 24. madde, sanırım, değiştirildi.

Eğer gerekiyorsa, her maddeyle ilgili, ankete şu ya da bu maddeyi niye koyduğumla ve onu koyarken ne düşündüğümle ilgili ayrıntılı açıklama verebilirim. Şimdi bunlardan sadece birkaçı üzerinde duracağım.

Madde 11. Devrim öncesinde Tatar köyündeki tüccarların milliyeti üzerine. Bu noktayı koymamın sebebi, sözgelimi çok iyi bildiğim Başkırya'da, savaş öncesinde nüfusun kalabalık olduğu noktalarda son yıllarda Rus ticari sermayesi güçlü bir şekilde nüfuz etmeye başlamıştı. Bu açıdan başka bölgelerdeki Tatar köyleri ne durumdaydı bilmiyordum.

Madde 18. Tatar köylerinden okumak için ayrılanların sosyal konumu ve çeşitli dönemlere göre sayıları üzerine. Bu soru Tatar köylerinde "cephede öğrenimin" özellikle de orta ve yüksek eğitim kurumlarındaki eğitimin devrimden sonra ne kadar artmış olduğu ve bunun doğrudan köylülere etkide bulunup bulunmadığı açısından ilginçtir. Bu maddeyi öne sürmemin nedeni, milli öğeler tarafından orta ve lise eğitim kurumlarının kurulmasının örgütlenmemişliğinin bir sonucu olarak, Tatar köylerinden hem "cephedeki" eğitime hem de devrimden sonra seçilenler, köylerin refah sahibi katmanları olan mollaların oğullarının oluşturduğu sosyal katman oldu.

Madde 21. Fahişeliğin gelişmesi sorunu beni, genel olarak Tatar halkının ve özel olarak Tatar kadınlarının sosyal yaşamının, bana göre, en hastalıklı sorunlarından biri olarak ilgilendirdi. Devrimden önce kalabalık Tatar-Başkır nüfusunun olduğu, Kazan, Ufa, Orenburg ve Astrahan gibi şehirlerde, Tatar kadınlarının çalıştığı sadece "özel" evler değil, evlerle dolu bölgeler vardı. Sanırım, buna açıklamalarımdan birinde değinmiştim. Burada bu konudaki bir başka ilginç noktayı dile getireceğim. Fahişeliğin Tatarlar arasındaki artışı sorunu, 1905 Devrimi'nden önceki Avrupalılaşmış Tatar edebiyatının temel temalarından biriydi (Gayaz İshakov'un, genç bir kızın, şehirli bir el işçisinin fahişeye dönüşmesini anlatan *Devuşka-tubeteyevçitsa* adlı öyküsü ve *Doç Nişevo* adlı romanı- Gayaz İshakov zamanında devrimciydi)... Ankette bu noktaya da yer vermekte, anlaşılan, haklıymışım, çünkü bu olgu, göründüğü üzere, Tatarların sosyal yaşamından devrimden sonra da çıkmamıştır. Buna ilişkin küçük bir örnek, sanırım, bu sorunun günümüzdeki önemini Size de gösterecektir. 1927 yılı kışında, SSCB *TSiK*'sına bağlı olarak düzenlenen Doğulu kadınların çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik

Bütün Birlik toplantısının temsilcileri arasından (bu komisyonun oturumlarına işbirliği nedeniyle katıldım) Başkırya temsilcisi olan kadın, Başkır komisyonunun çalışmalarıyla ilgili rapor verirken, raporunun bir yerinde, Ufa'da Tatar-Başkır kadınları için komisyon tarafından düzenlenen "anneler evi"nin, bir süre sonra gerçekte "rezillik evi"ne dönüştüğünü söyledi. Bu haber, toplantıda büyük tepkiye yol açtı ve prezidiyum üyelerinin protesto sesleri yükseldi (yoldaş Artuhin, Pahomov, Lubimov vb.).

Madde 23. DevriminTatar köylülüğü tarafından değerlendirilmesi, özellikle de aralarında monarşik yaklaşımların gelişmesi sorunu. Bunu öne sürmemin nedeni, Tataristan'dan, sözgelimi, bana çeşitli bölgelerden Tatar köylüleri arasında böyle bir "Çara özlem" olduğu yolunda haberler gelmiş olmasıdır (bundan kesin olarak daha 1925 yılında, sanırım kendisine dava açılmadan önce Tatar köylerini gezmiş olan Yunus Validov bahsetmişti; 1926 yılında Hadi Atlasov da bahsetti)... Bu haber üzerinde şahsen güçlü bir rahatsızlık uyandırdı. En azından, yerli köylülüğün milli bölgeleri arasında bu türden hisler olmaması gerektiğini düşünüyordum. Buradan doğal olarak Tatar köylülüğünün bu konudaki gerçek ruh halini açığa çıkarmak isteği belirdi, çünkü benim yaklaşımıma göre olası bir restorasyona karşı onu kullanmak gerektiğinde durum tamamıyla buna bağlı olacaktı.

Madde 24. Tatarları başka bölgelere göçertmek eğilimi ve bununla ilgili olarak Kırım'a Yahudi nüfusunun göçmesi sorunu. Bu madde özellikle İç Rusya bölgelerinin, yani Rus eyaletlerinin Tatarlarını göz önünde tutmaktadır; ve benim tarafımdan buraya alınmasının nedeni, Tatarların bu adı geçen bölgelerden başka (bol topraklı) bölgelere göçertilmesi sorunları bizim aramızda da *Komzem*'in [Toprak İşleri Komitesi] ortaya çıkmasından ve özellikle de Yahudilerin Kırım'a yerleştirilmesi sorunundan önce başlamıştı (benim anmış olduğum 1922 başındaki konferansta bile). Belirtilen bölgelerin Tatar köylerinin büyük kısmı topraksızlıktan sıkıntı çekiyordu, başka bölgelere göç etmelerinin gerçek dürtüsünü de, daha sonra bu yönde örgütlü bir çalışma yapılmadığından kimse sağlamıyordu, oysa bu yönde çok çalışma yapılabilirdi. En azından, ben bir Tatar köyünün, oldukça başarılı bir biçimde, Azerbaycan'a kısmen göçertilme girişimini biliyorum (yoldaş Buluşev'in inisiyatifiyle örgütlenmişti). Sanırım, Kırım'a özel göçler de oldu. Bu, sorunun bir yönü.

Sorunun bir başka yönü RSFSC'nin iç bölgelerinin Tatar köylerinin, Don Havzası *aracılığıyla ve doğrudan Kırım'la ilişkili* olmaları nedeniyle, Kırım'a (mevsimlik çalışma ve mevsimlik işçi sorunları açısından) emekçi Yahudilerin yerleştirilmesi sorunlarının içinde yer alabilecek olmasıyla ilgilidir ve bunların bu sayede farklı etkilerinin olabileceğini de düşürdüm. Bu bölgelerin Tatarları arasında bu durumun gerçekten nasıl bir yansıması olabileceği sorunu, bu etkinin kitlelerde nasıl bir yansıması olacağı ve onlarda da Kırım'a yerleşme eğilimi doğurup doğurmayacağı sorunu benim ilgimi çekti, çünkü bu koşulda bu sorunu gerekli idari organların önüne getirmek gerekecekti.

Madde 26. Bu maddenin beni ilgilendirme nedeni, (devrim öncesinde) Başkırya'nın ve (devrim sonrasında) Tataristan'ın yerli köylüleri arasındaki devrimci çalışmanın pratiğinden, köylüler arasında mollalara yönelik yaklaşım her zaman ve her yerde olumlu olmuyor. Sözgelimi, Kazan ilinin 1917 yılındaki Kurucu Meclis seçimleri sırasında, Tatar köylülüğü uysalca Müslüman Sosyalist Komitesi listesine oy verdi, ruhbanlığın desteklediği Tatar milliyetçilerine (*Milli Şura*) oy vermedi, dahası neredeyse bütün avlularda Tatar köylüleri mollaları Müs[lüman] Sos[yalist] Komitesi'nin listesine oy vermeye zorladı. Ve bu o vakte dek aşırı muhafazakar sayılan ve nüfusunun dinsel fanatizme ve mollaların etkisine açık olması anlamında geri sayılan bir yerde oldu. Devrimin daha sonraki yıllarında Tatar köylülerinin ruhbanlığa karşı yaklaşımı dini eğitim okulları talebi zemininde değişti. Bununla ilgilenmemin sebebi İç Rusya bölgelerinde Tatar köylülerinin ruhbanlığa karşı gerçek yaklaşımını açıklığa kavuşturmaktır. Dahası, beni bir başka sorun daha ilgilendiriyor: *GPU* organlarında mollaların çalışması ne kadar etkili oluyor ve bundan nüfusun kendisi haberdar mı (Tatar ruhbanlığının gizli *GPU* ajanı olarak çalıştığını bana, köylülerin ağzından, 1925 yılında Tataristan'a yaptığı seyahatten dönen Yunus Validov bildirdi). Bu sorun genel olarak Sovyet iktidar organlarına istihbarat işinde ruhbanların rolünün tespit edilmesi açısından ilgilendirdi, yani sadece mollaların değil, çocuklarının rolünün de, çünkü son yıllarda partiye çok sayıda molla oğlu ve kızı katıldı (bunların çalışmalarında gizli iletişim olasılığını da hesaba kattım).

Madde 29. Ruslarla Tatarlar arasında, öncelikle de bu bölgelerde daha önceden görülmeyen bir toprak karışıklığı nedeniyle oluşan milli gerilim-

le ilgili olarak çeşitli yerlerden gelen haberler nedeniyle koyuldu. Beni, bu olgunun ne kadar derin bir zemini olduğu ve yaygın bir karakter gösterip göstermediği sorusu ilgilendiriyordu. Bu durumda Rus ve Tatar köylüsü arasındaki ilişkilerde, Tatarların devrim sonrasında Ruslarla ekonomik ve kültürel açılardan "gerçek eşitlik"elde etme çabasının görüldüğü ve karışık bölgelerde bu eşitsizliğin ne ölçüde olduğu sorusu da ilgilendiriyordu beni.

Madde 30. Tatar köylü nüfusunun gerçek ruh halini ortaya çıkarmak üzere konuldu - devrimden sonraki konumundan hoşnut muydu değil miydi; bu madde bir öncekinin devamıdır, çünkü inceleme Tatar nüfusunun topraklarının güvenliğinin, kültürel kurumlarının vb. onunla karışan Rus nüfusa kıyasla kötü olması nedeniyle, onun Sovyet iktidarı ve partiye yönelik ve genel olarak devrime yönelik yaklaşımı onu çevreleyen Rus nüfustan farklı olabilir. Kuşkusuz, tersi bir manzara da çıkabilir.

* * *

Hazırladığım anket kesinlikle bağımsız bir ankettir. Ona karışan kimse olmadı. Moskova "sağcıları" arasından onun varlığını bilen kimse yoktu. Üç örnek olarak hazırlandı. Bir örneği yoldaş Baybekov'a verdim. Sanırım, bana geri vermedi. Daha sonraki karşılaşmalarımızda bu konuyu açmadı: sanki onu unuttuk, başka yapılanma konularında konuştuk. O Moskova'da Kasım ilindeki Tatar bölgesinin korunması için uğraşıyordu ve kafası bununla meşguldü, bense 1926 sonbaharında kooperatif çalışmasına girdim.

Geriye kalan örneklerden birini yırttım ve çöpe attım. Diğeri, anlaşılan, kağıtlarımın arasında kalmış.

Sonuç olarak - anketin hazırlanması için büyük ölçüde etkili olan benim karamsarlığım ve o zamana ait, devrimin yakın gelecekte ezilmesi olasılığı ve gericiliğin zafer kazanması durumunda Tatar nüfusunun "örgütlü" hazırlık içinde olmasına yönelik planlarıma dair tamamlayıcı birkaç şey.

Aslında, bu dönemde karamsarlığım en yüksek düzeye ulaşmıştı. Şimdi, hapisteyken bunu yeniden hatırladım. Aslında partiden ihraç edildikten sonra geçen üç yıl boyunca sadece canlı Sovyet gerçekliğinden koparılmış olmam, genel olarak milli bölgelerdeki, özel olarak da Tatar köylerindeki durumu tek yönlü öznel durumumdan yola çıkarak, ya benimle benzer

durumlarda bulunan ya da benim gibi hoşnutsuz ve karamsar olan kişilerle görüşmüş olmam yüzünden değil, aynı zamanda bu sırada kişisel yaşam koşullarımdan kopmuş olmam da bu karamsarlıkta etkili olmuştu. Aslında bundan kısa bir süre önce yoldaş Stalin'e partiye partiye tekrar alınmam konusuyla ilgili olarak başvurmuştum, oysa 1925 başında konuşup (MKK'ya dilekçemi ilk kez verdikten sonra), bu sorunun On Dördüncü Parti Kongresi'nde dile getirileceği konusunda anlaşmıştık. Bu kongreyi bir yıldan fazla bekledim, ama kongrenin bitiminden neredeyse bir buçuk ay geçtiğinde her gün sekreteri yoldaş Mehlis aracılığıyla yoldaş Stalin'e ulaşmaya çalışıyordum. Mehlis bana vaatler verdi ve yoldaş Stalin'e mektubu verişimden günlerce sonra çok meşgul olduğunu ve "yoldaş Stalin'in özür dilediğini, çünkü çok meşgul olduğunu, kabul edemeyeceğini" bildirdi. Bu geri çevirmeyi bana karşı partinin kapısının, dolayısıyla devrimin kapısının kapanması gibi karşıladım. Bu benim için partiye katılma sorununda ikinci ve ağır bir darbe olarak algıladım. Gerçi, bundan iki üç ay geçince, yoldaş Tovstuh'a karşılaştım ve onunla konuşup, yoldaş Stalin'in sözleriyle ilgili ayrı şeyler söyledim ve daha sonra yoldaş Stalin tarafından 1926 yılı sonunda ya da 1927 yılı başlarında kötü şeyler söylenmeye başladı.

Bir buçuk ay *Kooperatif Yaşamı* adlı gazetenin redaksiyonunda çalıştım. Daha sonra orası kapandı ve tekrar işsiz kaldım, Temmuz ya da Haziran ayıydı. Dahası, bu sırada büyük bir ailevi trajedim vardı, benim Moskovalı yoldaşlarımdan, özellikle de yoldaş Muhtarov'dan kopmama bu yol açtı. *İlk eşim* olan, 1921 yılında Türkistan'da *tifüsten* ölmüş olan komünist Rauza Çanışevaya'dan olma büyük kızım Rasida (11 yaşındaydı), avluda benim bir yaşındaki bebeğimle oynarken, onu taşa düşürdü ve kafasını parçaladı. Çocuklar elleriyle başlarından akan kanı karıştırıyorlardı ve şaşkın bir haldeydiler. Karım ve ben evde değildik. Korkup bebeği öldürdüğünü sanan kız, eve koşmuş ve ikinci katın penceresinden aşağı atlamış, intihar etmeye çalışmış, ama düşerken çamaşır ipine takılıp kalmış, sonuçta neyse ki yaralanarak kurtulmuş. Hem küçük kız, hem de bebek bütün hafta boyunca yatakta yattılar. Ertesi gün yoldaş Muhtarov'a gidip yardım istedim, çünkü kendi paramla çocuklarımı doktora götürmeme imkan yoktu. Yoldaş Muhtarov doktor göndermeye söz verdi. Bu "doktoru" üç gün boyunca bekledik, ama gelmedi. Günler ve saatler boyu bekledik, sonunda ilk yardımı komşudaki tıp öğrencisinden aldık. Bu kadar günün ardından

başka yoldaşlardan geçici olarak para yardımı almak istediğimde, üç rubleden başka bir şey bulamadım.

Bütün bunlar hep beraber düşünüldüğünde benim ruh halime yansımaması ve bana karamsar bir tavır vermemesi tuhaf olurdu.

Çalışmaya (beni Kazan'daki çalışmalarımdan tanıyan, parti MK'sında çalışan Rus yoldaşlar aracılığıyla, bana yine yoldaş Enbayev yardım etti) ancak 1926 sonbaharı dönebildim. Çalışmaya gömüldükçe, "canlı" insanlarla ve canlı gerçeklikle ilişkide olmak beni yeniden canlandırdı ve karamsarlığım zamanla bir bakıma kalktı. En azından "anket" sorununu kesinlikle unuttum.

M. Sultan Galiyev
Sorgulayan - Ayzenberg

Arşiv KGB RT. F. 4. - Op. 1. - D. 402. L. 171-176. Kopya.

Yazının Orijinal başlığı: "1926 Yılında Tatar Köylerinde Ekonomik, Kültürel ve Siyasi Durum Hakkında Anket Uygulanması ve Anket Sorularının Nasıl Hazırlandığına İlişkin Sorgulamada Verilen İfade" ***(Yayınevinin Notu)***

Troçki, Zinovyev ve Kamenev'in Muhalefet Bloğuna Yönelik Yaklaşımlar

3 Şubat 1929

Muhalefete yönelik yaklaşımımızı belirleme zorunluluğu, aramızda gerçek bir biçimde On Dördüncü Parti Kongresi'nden sonra, bu sorunun yereldeki "sağcılar" arasındaki örgütsüz iç tartışmanın bir sonucu olarak ortaya çıktı. Böyle de olmalıydı, çünkü yerelde bu sorunla yaşam içinde doğrudan karşılaşılıyordu ve önemli bir anda hangi konumu alacaklarını belirlemeleri gerekiyordu. Muhalefete yönelik genel ve bütünsel konumumuz Moskova'da olduğu gibi, Kırım'da da yakınlık duymaktı. Yine de bu yakınlık birtakım sloganlardan kaynaklanmıyordu, çünkü milli sorun çizgisinde parti MK'sına yönelik muhalefete de muhalefet ediyorduk. Muhalefetin köylü sorunu ve Çin'deki devrim sorunuyla ilgili genel tavrını paylaşmıyorduk. Bu sorun üzerine daha önce yazmıştım. Yine de köylü sorunu üzerinde çeşitli dalgalanma anları vardı. Sözgelimi, On Dördüncü Parti Kongresi'nden sonra, muhalefet safları Kamenev-Zinovyev yönünde güçlendiği zaman, Moskova "sağcılar" grubu neredeyse tümüyle (aralarında yoldaş Muhtarov da vardı) *kulak*'lara darbe indirilmesi sloganını paylaşmıştı; bunun ardında da, *kulak*'lığın

güçlenmesinin merkez Rusya'da olduğu gibi, Rus ekonomisinin ekonomik gücünü *kulak* ekonomisi olarak ortaya koyduğu milli bölgelerde de (Tataristan, Başkırya, Kazakistan ve Kırgızistan'ın çeşitli bölgeleri) Büyük Rus Şovenizmi eğilimlerini güçlendirip sağlamlaştırdığı düşüncesi yatıyordu.

Kulak ekonomisine vurulan darbe, bize göre, bu yüzden milli köylere değil daha çok "sömürge" ekonomisine vurulmuş olacaktı ve tersine, toplumsal-politik yaşam içinde milli yoksulluğun etkisini daha da güçlendirecekti; ayrıca toplumsal ölçekte *kulak*'a ve ekonominin kapitalist öğelerine indirilen darbe genel olarak Büyük Rus Şovenizminin kökünü parçalayacaktı. Bu sorunla ilgili olarak Kırımlı kadrolar ne düşünüyordu, ayrıntısıyla bilmiyorum. Anlaşılan, bu sorunla ilgili tavırları açık değildi. Sadece 1927 yazında Kırım "sağcılar"ının bir kısmı, özellikle de yoldaş Deren'e bağlı olan gençler muhalefete yakınlık duyuyordu ve (sanırım o zaman kendilerinden ayrı duran "soleu" lideri) yoldaş Memetov aracılığıyla muhalefetle blok kurmuşlardı. Kırım'ın, başlangıçta yoldaş Firdevs, sonra da Veli İbrahimov çevresinde gruplaşmış olan diğer "sağcılar"ı çeşitlilik gösteriyordu. Bu olguyu kanıtlayan şeyler oldu: birincisi, Kırım emekçileri arasında çeşitli grupların muhalefete ilgisi arttığı sırada, bu gruplar Moskova'ya yoldaş Pamukçi'yi gönderip Moskovalı "sağcılar"ın muhalefet sorunuyla ilgili görüşlerini öğrenmek istediler (aslında Pamukçi genel olarak "sağcılar"ın adına konuşuyordu) - muhalefetle birleşmeli mi birleşmemeli mi; ikincisi, yazın Kırım'da bulunduğum sırada (1927) benimle yaptıkları görüşmelerde bu gruptan çeşitli kadrolar muhalefetle ilgili olumsuz görüşler belirttiler (Ömer İbrahimov, Seyit Ahmet). Yoldaş Firdevs de kararsız bir tavır takındı. En azından, gençlerin "Memetov tarafından muhalefetle blok kurmaya kışkırtılmasından" rahatsızdı. Tavrının belirsizliği, belki Kırım'dan Kafkas Ötesi'ne gönderildiği sırada, muhaliflerle girdiği ilişkinin olumsuz olmasından kaynaklanıyordu. Genel olarak yoldaş Firdevs muhalefete yakınlık duyuyordu. Veli İbrahimov'a gelince, bana göre, bir o yana bir bu yana geçmeye hazırdı. Ama, yoldaş Stalin'in tavrından sonra herhangi bir muhalefetle blok kurmak ve genel olarak parti MK'sına karşı çıkmak hevesini tümden kaybettiği hissedildi.

Kazanlı "sağcılar"da açık tavırlar görüldü. Bunların büyük kısmı başlarında yoldaş Brundukov ve Ganiyev'le muhalefete karşı çıktılar ve köylü

sorununda parti MK'sının konumunu benimsediler, ama parti MK'sının milli sorun konusundaki politikasını, özellikle de Tataristan'da yoldaş Hatayeviç tarafından yürütülen hattı yanlış buldular.

Kazan "sağcılar"ının az bir kısmı da muhalefetin sloganını, hem milli politika açısından, hem de köylü sorunu açısından desteklemeye eğilimliydi (bu sorunlar *içeriden ilişkilendiriliyordu*). Moskova "sağcılar" grubundan muhalefete yönelik tavırlarını belirlemelerini isteyen bu azınlık, bunu yaparak aynı zamanda bizden "genel olarak" köylü sorunu karşısındaki sosyal konumumuzu belirlememizi istedi. Bu son sorun üzerine azınlık yoksulluğa yönelmenin zorunlu olduğu formülünü benimsemişti. Bu gruba Kazan'da yoldaş Veli İshakov, Gayaz Maksudov ve sanırım, Nabi Vahidov önderlik ediyordu (bunu söylememin nedeni, Kazanlı yoldaşlar bu sorunu Moskovalıların önüne getirdiğinde, yoldaş N. Vahidov hâlâ Moskova'daydı). Şahsen ben azınlıklara yakınlık duyuyordum. Yoldaş Enbayev de bu gruba yakınlık duyuyordu. Haziranın sonunda ya da Temmuzun başında, onun Tataristan'dan dönmesinden sonra yoldaş Zinovyev'le doğrudan ilişki kurulmasıyla, aralarına yoldaş Kasım Mansurov da katıldı. Yoldaş Muhtarov, köylülük sorundaki sosyal konumumuzun belirlenmesi gibi bir sorunun doğmasından önce, yoldaş Safarov'la milli sorun (tarihi hatırlayamıyorum) ve genel olarak köylü sorunu konusunda muhalefetin konumununun belirlenmesi sorunu üzerine tartışmamış olmasına rağmen, parti MK'sının politikasını milli bölgelerde yanlış uygulanmasını da (milli bölgelerdeki yerli köylerin *kulak*'laştırılması) hesaba katarak paylaştı. Yoldaş Sabirov'un tavrını hatırlamıyorum. Kırımlı emekçilerin de katılımıyla yaptığımız son toplantıda yoldaş Sabirov'un yoldaş Muhtarov'un genel muhalefetini desteklemesine katılmış olduğuna bakarak, bu konuda onun görüşünü paylaştığı söylenebilir (fakat yoldaş Sabirov'un, Kırım'a uğradığı zaman muhalefetin çeşitli temsilcileriyle sık sık görüştüğünü de bir yana bırakmamak gerek; 1926 yazında o, sanırım, orada yoldaş Zinovyev'le, Moskova'daki "Aviapribor"deki muhalefete katılmasından önce görüşmüştü; ve 1927 Ağustos ayının sonunda aynı yerde yoldaş Babahon'la görüşmüştü; güney iklimi yoldaş Sabirov'un üzerinde genel olarak muhalif mizacını uyandıracak şekilde etkide bulunuyordu).

Buradan, Moskova "sağcılar" grubunun On Beşinci Parti Kongresi'nin

karşısına bağımsız bir platformla, özellikle milli sorun üzerinde uzlaşılmış bir kararla çıkmalarının zorunlu olduğu görülebilir; bir yandan hem "sağcı" olup onların platformlarına bağlanmış olan hem de muhalefete yakınlık duymayan milli kadroların birliğinin korunması, bir yandan da parti MK'sıyla muhalefet arasında, taktik nedenlerle, yani "sağcılar"ın devrimdeki bağımsız konumlarını korumalarının zorunlu olduğu yolundaki temel tavırlarından kaynaklanan nedenlerle manevra yapmak gerekiyordu. Fakat bu uzlaşma, hazırlanan birleşik milli parti muhalefeti cephesinden Veli İbrahimov'un grubunun kopmasıyla, "sağcılar"ın kararlı tarihsel hareketinin tümüyle bir konumdan yoksun görünmesine yol açtı.

Devrim içinde "bağımsız" bir konum elde etmeye çalışırken, daha Sovyetler Onuncu Kongresi'nde milli sorun üzerine yanlış bir yöne sapmamızın sonucunda, tarih karşısında herhangi bir şahsiyete sahip olma şansımızı kaybettik.

Bu sonuç partiden kopuşumuzun başlıca ve temel dersi oldu ve bence, genel olarak partideki her tür fraksiyonlaşmanın çelik mantığını oluşturmaktadır.

Ya - ya da.

Ya partide kalırsın ve partiyle kalırsın ve korunur ve bir "şahsiyete" sahip olursun, ya da ondan kopar ve uzaklaşırsın ve o zaman kendi şahsiyetini kaybedersin.

Arşiv KGB RT. F. 4. - Op. 1. - D. 402. L. 179-180. Kopya.

Yazının orijinal başlığı: "Tatar 'Sağcı' Komünistlerinin 'İşçi Muhaletefeti'ne ve Başında L. D. Troçki, G. E. Zinovyev ve L. B. Kamenev Bulunan Muhalefet Bloğuna Yönelik Yaklaşımına İlişkin Sorgulamada Verilen İfade" ***(Yayınevinin Notu)***

Troçki'nin ve Zinovyev ile Kamenev'in Muhalefet Gruplarına Kişisel Yaklaşım

5 Şubat 1929

Daha önce kaydetmiş olduğum, yoldaş Enbayev'le muhalefetin Kasım açıklamasından önce onun dairesinde yapmış olduğum görüşmeden sonra muhalefetle kurduğum doğrudan "ilişkilere" geçiyorum.

Önce muhalefete ve Kasım açıklamalarından önce ve sonra liderlerine yönelik gerçek yaklaşımımla ilgili birkaç şey söylemek istiyorum.

Şahsen muhalefete derin bir yakınlık duyuyordum. Bu gerçeği Sizden gizlemek istemiyorum, bugün muhalefet Sizin tarafınızdan karşıdevrimci bir örgüt olarak ilan edilmiş ve yasaklanmış olduğu halde. Bu sorun konusunda da onurlu davranmak istiyorum. Genel olarak muhalefete yakınlık duyuyordum. Başlangıçta "İşçi Muhalefeti"ne, daha sonra Troçkist muhalefete.

Bütün olarak bu muhalefeti, ülkede NEP'le ve bilinen koşullarda, "bizim sosyal düzenimize" ve yeni burjuvaziye yönelik "işbirliğinin" kabul edilmesiyle bağlantılı olarak sağcı eğilimlerin büyüyüp güçlenmesi karşısında yönelik belki hastalıklı, ama tamamıyla doğal bir tepki sayıyordum.

Başlangıçta bu tür bir işbirliğine destek vermeye karşıydım, bunu 1921 yılında, partinin Zamoskvoretska örgütünün bölge toplantısında yoldaş Zaganoviç'in (On Birinci Parti Kongresi'nden önceki) Moskova İli Parti Konferansı'yla ilgili olarak yaptığı konuşmaya karşı tutumumla gösterdim; bu konuşmanın temel taşı İlyiç'in Siyasi Eğitim Kadroları [*rabotnikovpolitprosvetov*] Kongresi'nde, NEP'in yürürlüğe sokulmasından önceki devrim yıllarında partinin yaptığı yanlışlarla ilgili olarak ortaya attığı ünlü "partiyi şaşkına çeviren" sloganı içeren konuşmanın değerlendirmesiydi.

Benim konuşmamın özü şu üç varsayıma dayanıyordu:

a) Ne yoldaş Kamenev (*İl Parti Konferansı*'nda rapor sunanlardan biriydi), ne de dahiyane beyniyle İlyiç'in kendisi, sonunda NEP'in bizi nereye götüreceğini ve bizim gerileme ("kuşatma manevrası") sınırlarımızın nerede sonlanacağını inandırıcı bir biçimde söyleyemez, çünkü devrimin "kapitalizmin kalesine doğrudan saldırı" konumundan onu "kuşatan" konuma geçtiği yolundaki temel kavrayışı inandırıcı değildir: Biz "kapitalist kaleyi kuşatan" değiliz, dünya kapitalizmi "sosyalist Port-Artur"un çevresini sarmış durumda;

b) NEP'in genişletilmesi (bundan bahsedildi) bu koşullarda, "sosyalist kalenin" içindeki burjuvazinin uzlaşması olarak, bu kalenin çökmesine yol açabilir ve bu yüzden de, bu adımı atmaya karar vermeden önce (NEP'e karşı bir şey dile getirmedim ve onu ortaya çıkan durumda tek doğru seçenek saydım), bütün partinin "kaleden" "çıkış" olanakları sorunu üzerine bir kez daha düşünmesi şarttır;

c) Dünya kapitalizminin zayıf noktası, örgütlü ve başarılı bir "çıkış" sağlayabileceğimiz yer, sömürge Doğudur, bu yüzden, dünya burjuvazisiyle görüşmeleri başlatmadan önce (bu olay Cenevre Konferansı'ndan önce oluyordu), devrimin rotasının katı ve kesin bir şekilde, Hindistan ve Çin ve diğer sömürge ve yarı sömürge ülkelerin milli-özgürlükçü hareketlerine doğru çevrilmesi, fakat Batıda proleter devrimi hazırlığı çalışmalarını zayıflatmadan çevrilmesi sorununu bütün yönleriyle partinin önüne getirmek gerekir.

Başka deyişle, NEP'in genişlemesinden önce "devrimin rotasının değişmesi" sorununu, Parti MK'sı ve Komintern tarafından 1925-26 yıllarında, yani dört yıl sonra, Çin Devrimi ve İngiliz işçi hareketiyle ilgili olarak dile

getirilmesinden önce, yine aynı şekilde dile getirmiştim.

O zaman bu sorunu dile getirdiğim için yoldaş Zemlyaçka beni azarlamıştı.

Başlıca hatam o zaman, devrimin daha sonra şu ya da bu yönde manevra yapması için, öncelikle ve her şeyden önce ülke içinde devrimin konumunu sağlamlaştırmak, ona iç destek noktaları bulmak gerektiğini, o zamanki koşulları yetersiz değerlendirmekti, o zamanın iç ve uluslararası koşullarında "destek noktaları" NEP'ti. Benim örgütsel yanlışımsa, öncelikle bu sorunu geniş kitleler önünde dile getirmemdi (konuşmamda kısmen partinin milli politikasının eleştirisi de yer alıyordu), bunu yapmadan önce, sorumlu bir kadro olarak, benim, benimsenen yolun doğruluğundan kuşkum varsa, parti MK'sının önünde konuşmam gerekirdi.

O zamana ait üçüncü yanlışım, "ayrılma" sorunu ve bununla ilişkili "işçi muhalefeti"ne yaklaşım sorunu ile ilgili On Birinci Parti Kongresi parti disiplini kararına boyun eğdiğim halde (kongreden sonra Zamoskvoreç'teki "Morze" telefon-telgraf fabrikasının muhalif hücresine küçük bir raporla katıldım, burada muhalefete karşı Parti Kongresi kararlarını savunduğum Parti Bölge Komitesi tarafından saptanmıştı, hücrede muhalefet liderleri arasından yoldaş Medvedev vardı), içimden "işçi muhalefeti"nin sloganlarının büyük kısmına karşı yakınlık duymayı sürdürmüş, ama bunu partiye açıkça söyleyememiş olmamdı.

İşçi muhalefetiyle Örgütlü bir ilişkim olmadı. Konuştuğum liderleri arasında, Dokuzuncu Sovyetler Kongresi sırasında görüştüğüm yoldaş Kolontay da vardı, bu konuşma partideki bürokratizmi eleştiren genel bir sohbet niteliğindeydi. Genel olaraksa, "işçi muhalefeti"nin temel kusurunun, işçi kitlelerinde sosyal ve örgütlü temele sahip olsa da, liderinin olmaması olduğunu düşünüyordum. Muhalefet liderlerini zayıf ve muhalif kitleyi idare etmekte yetersiz buluyordum. Özellikle de, bazılarının samimiyetine inanmıyordum (örn. Medvedev).

Troçkist muhalefete olan yakınlığımsa, daha önceki açıklamalarımdan birinde belirtmiş olduğum gibi, On İkinci Parti Kongresi'nden sonra, milli soruna yönelik muhalefetiyle ilişkili olarak oldu. Hangi sloganlarına yakınlık duyduğumu belirtmiştim. Bu sloganlar "işçi muhalefeti"nin sloganlarına benziyordu ve, işin aslı, onların farklı bir biçimi ve bir parça değiştirilmiş

haliydi. Benim için yoldaş Troçki'nin Çin sorunu konusundaki tavrı da açık görünmüyordu. Bana öyle geliyordu ki, bu sorunda o, 1924 yılında (belki de 1923 yılı sonunda) Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde yaptığı "Doğu sorunu" üzerine konuşmasında geliştirdiği platformdan yola çıkıyordu. Bu platform belli ölçüde benim sömürge sorununu o zamanki kavrayışımla örtüşüyordu. Ama daha sonradan, onun Çin sorununa ilişkin tezleri elime geçtiğinde (muhalefet bloğunun Kasım gösterisinden sonra, yani benim Tatar "sağcılar"ına Troçki'yle görüşmeye gitmeyi, ondan milli ve sömürge sorunlarıyla ilgili tavrını açıklamasını istemeyi önerdiğim toplantımızdan da sonra), bu sorunda Troçkizmin benimkine göre tamamıyla karşıt bir konum benimsemiş olduğunu gördüm (Çin Devrimi'nin burjuva-demokratik niteliğinin ve onunla geçici blok kurma zorunluluğunun reddedilmesi). Troçkizmin bu sorunda parti MK'sıyla uyumlu gittiğini biliyordum, ama bu uyumu tümüyle farklı yorumlamıştım. Aslında, yoldaş Troçki tarafından eleştirilen parti MK'sının Çin sorunuyla ilgili tavrı, bizim (Tatar "sağcılar"ının) bu sorunla ilgili tavrıyla neredeyse tümden aynıydı. Benim Troçkist muhalefetle örgütlü ilişkim olmadı, eğer benim onların Zinovyev-Kamenev grubuyla milli sorun üzerine bir platform oluşturma çabaları döneminde Tatar "sağcılar"ı aracılığıyla kurduğum geçici "ilişkiyi" saymazsak.

Daha baştan Troçkist muhalefetin gerçek doğası ve özüyle ilgili sahip olduğum bu düşüncelerin dışında (devrimde taktik manevra olarak muhalefetin yapay ayrımı), zamanla yoldaş Troçki'de bir lider olarak gördüğüm şeylerin de önemi vardı. Onda örgütlü bir muhalefet liderinde bulunması şart olan birçok niteliğin eksik olduğunu gördüm. Bu nitelikler şunlardı: eylemde kararlılık, görüşlerini canlı bir şekilde savunabilme ve taktik esneklik ve genel olarak mücadeleye hazırlık.

Onun bir kusuru da parti MK'sıyla yaptığı mücadelede, zaman zaman karşı tarafın çeşitli temsilcilerine karşı açık demagoji durumuna düşen öznel tavırlara başvurmasıydı. Bu açıdan, İlyiç'in milli sorun üzerine gizlice yayınlanan, nüfusun büyük kısmı üzerinde karşı tarafın liderlerinin gözden düşürülmesine yönelik mektupları, bana göre, yoldaş Troçki'ye ve genel olarak muhalefet bloğunun liderlerine sadece olumsuz sonuçlar getirdi.

Bütün bunlar, toplamda yakınlık duyduğum bir muhalefet lideri yak-

laşımımı olumsuz etkiledi.

Parti MK liderleriyse, tersine, hep kararlılık, taktik manevra esnekliği ve canlılığı sergilediler, bu da sonuçta parti MK'sının kitleyi muhalefetten yalıtmak ve gerçekten yaşama çekmek üzere harika biçimde kullandığı çeşitli kitlesel muhalefet sloganlarına yol açtı: partiye Leninist işçilerin alınması, bürokratizmle mücadele, yedi saatlik çalışma günü, ağır sanayinin gelişmesi yönünde çaba ve son dönemde *kulak*'ların devrilmesi ve sağcı tehlikeyle mücadele vb. - böylece fraksiyonlu mücadelenin ilkesel temelini adım adım oluşturdu.

Muhalefete yönelik duygudaş yaklaşımların psikolojik altüst oluşunu özellikle iki şey güçlü biçimde tetikledi. Birincisi, Zinovyev-Kamenev grubunun parti MK'sından açıkça kopması ve ikincisi, muhalefet bloğunun 1927 yılında Ekim zaferi günlerinde sokakta gösteri yapması.

Nasıl açıklayacağımı bilemiyorum, ama On Dördüncü Parti Kongresi günlerinde Kremlin saraylarının duvarları arasında parti MK ve Zinovyev-Kamenev grubu arasında, yani Bolşevizmin eski yaratıcı kadroları arasında bir mücadele yaşandığı günlerde, ben nedenini anlayamadığım çok güçlü bir sinir hali ve devrimin yazgısına yönelik derin bir kaygı yaşıyordum. Yeni muhalefetin konuşmasını Bolşevik partideki gerçek bir çöküş tehlikesi olarak, Sovyet iktidarının sonunun başlangıcı olarak yorumladım, çünkü eğer bir taraf diğerine baskın gelmezse, bütün bunlar devrimin tam olarak çökmesine yol açabilirdi. Ve Rusya'da artık Sovyet iktidarının olmayacağı bir günü, Sovyet iktidarının son gününü ve kanlı burjuva karşıdevriminin ilk zafer gününü hayal ettiğim zaman, Sovyet iktidarına yönelik inanılmaz ve akıl dışı bir üzüntüye düştüm. Bana öyle geldi ki, bu olacak olursa, yaşam sadece Rusya'da değil, genel olarak bütün yeryüzünde korkunç bir sıkıntıya dönüşecekti, çünkü karanlık yeniden her yere hakim olacaktı.

Bu birincisi.

İkincisi - muhalefet bloğunun Ekim zaferi günlerinde sokakta yaptığı gösteri.

İlk olay benim tarafımdan partinin çökme tehlikesi olarak anlaşılırken, ikinci olay çöküş olgusu olarak değerlendirildi. Muhalefetin gösterisi sadece benim değil, aralarında yoldaş Kasım Mansurov'un da bulunduğu diğer kadrolar tarafından da bu yüzden olumsuz şekilde algılandı.

Bunlar çok ağır ve gergin günlerdi, Sovyet iktidarının bütün binasını tutuşturmak için tek bir provokatif kibritin yeterli olduğu günlerdi. Bolşevikler arasında bir kardeş kavgasının kokusunun dört bir yana yayıldığı günlerdi.

Bu iki olgudan yola çıkarak, muhalefetin partinin çöküşünü derinleştirmek istemiyorsa, kendini ortadan kaldırması ve dağıtması [demobilizasyon], parti MK'sına karşı mücadeleyi sürdürmekten vazgeçmesi gerektiği sonucunu çıkardım.

Yoldaş Mdivani'yle karşılaşmam bundan çok sonra oldu. Onunla ilk kez, beklenmedik bir biçimde karşılaşmam, 1928 baharında *Asekoopromsoyuz*'un [*Asetin Bölgesi Sanayi Kooperatif Birliği- Asetin*= Kafkaslar'da bir bölge.- çn.] yanındaki Neglinniy yolunda oldu. Önce beni tanımadı, onunla 1923 yılından beri görüşmüyorduk, 5 yıl geçmişti. Girmek üzere olduğu binanın kapısında konuşmaya koyulduk (sanırım, bir kitapçıydı orası). Kısa, kesik cümlelerle konuştuk, çünkü tedirgindi. Bana İran'da bulunduğumdan bahsetti ve parti dışında olduğumu ve tekrar alınma umudum olmadığını öğrendiği zaman (onu daha konuşmanın başında bu konularda bilgilendirmeyi gerekli saydım), kendisinin de partiden ihraç edildiğini söyledi. Onu, İran'daki Ticaret Dairesi örgütü ihraç etmişti, burada, Moskova'da, partiye tekrar alınıp alınmayacağını bilmiyordu. Sokakta konuşmak uygun olmadığından, ayrıca o tedirgin, ben de meşgul olduğum için, ertesi ya da bir sonraki gün görüşmeye karar verdik.

İlk kez karşılaştığımız yerde buluşmayı kararlaştırdık. İkinci kez karşılaşınca, bir kahve ya da lokantaya gitmeyi düşündük, ama bunu uygun bulmayıp onu yoldaş Enbayev'in Moskova Uspenski Caddesi'ndeki evine davet ettim. Yoldaş Enbayev o sırada görevdeydi ve odası boştu. Dairenin evsahibesi ve temizlikçisi beni tanıyordu ve olmadığı zamanlarda, yoldaş Enbayev'in odasına alıyorlardı (ara sıra oraya çalışmaya gidiyordum). Bir bir buçuk saat kadar konuştuk, çünkü Mdivani'nin bir yerlere yetişmesi gerekiyordu. Buluşmamız özünde, bir zamanlar milli sorun üzerine görüşleri nedeniyle çok yakın olan ve son buluşmalarından bu yana beş yıl geçmiş, biri önce, diğeri ondan sonra partiden ihraç edilmiş iki milli kadronun buluşmasıydı.

Konuşmamız, kim, ne durumda bulunuyor sorularıyla başladı. Ona parti MK'sına ve MKK'sına partiye tekrar geri alınmak için verdiği dilekçeleri

ve neden başarılı olmadığımı sordum. Ona yoldaş Stalin'le görüşmemi ve onun bana hatamı kabul ettiğime dair bir şeyler yayınlamamı, davranışımın nedenini açıklamamı önerdiğini anlattım. Yoldaş Mdivani de kendiyle ilgili bir şeyler aktardı. Anlaşılan, ona, partiye tekrar alınabilmesi için, Moskova çevresi şehirlerden birinde, Tula ya da Orla'da çalışması önerilmiş, ama koşulları değişmemiş. Yoldaş Stalin'le görüşmeyi düşündüğünü ya da görüştüğünü bildirdi. Ondan öncelikle heyecanla, tartışmasız güçlü bir politik kadro olarak bahsetti. MK idari kadrolarından ve yandaşlarından bahsederken, yoldaş Mdivani, muhaliflerin (Mdivani bir muhalif olduğunu gizlemedi benden) içtenlikli devrimciler olduğunu düşündüğünü belirtti. Konuşma daha sonra bizim "sağcılar" ve Gürcü "dönekler" üzerinde gelişti. Ben şahsen muhalefetin dağılmasından sonra bu sonuncuların nasıl bir muhalefet yapacağını, ya da yapıp yapmayacağını merak ediyordum. Konuşmadan, Gürcü "döneklerin" bir kısmının bu mücadeleden tümüyle uzak durmayı ve ona karışmamayı düşündüğü anlaşıldı. Bu sorunla ilgili hangi tavrı alacağını yoldaş Mdivani'ye sormadım, çünkü gereksiz buldum. Onu kendi payıma Tatar "sağcılar"ın tavrıyla ilgili bilgilendirirken, bizim aramızda da böyle bir eğilimin bulunduğunu söyledim. Özellikle, yoldaş Muhtarov bu durumdaydı. Daha sonra konuşma benim inisiyatifimle MK'nın köylü sorunu politikasındaki ve genel olarak ekonominin kapitalist sektörüne, onun sosyal temeline yaklaşımı politikasındaki kırılma sorunu üzerinde gelişti. Bu kırılmayı şahsen *Narkomzem* yönetimindeki değişmede, yoldaş Smirnov'un yerine yoldaş Kubyakov'un geçmesinde ve birbirini izleyen yargı süreçlerinde görüyordum (Orta Asya *vodhoz* [su ekonomisi-sulama] davası, Şahtinski sorgulaması vb.); bunlardan parti MK'sının, özellikle yoldaş Stalin'in, ekonomik konuma ve sosyal güvenliğe yönelik tehlikelerle geniş bir cephede kararlı bir mücadele yürüteceği anlaşılıyordu. Bu tespitim, MK'nın bu çabasına bakarak, muhalefetin kendini dağıtmasını ve özellikle de yoldaş Troçki'nin tekrar partiye dönmesini beklemek gerekmez mi sorusuna yol açıyordu. Buna yanıt olarak yoldaş Mdivani bana, parti MK'sının bu çabasının gerçekten de o sırada yoldaş Stalin ve Molotov tarafından söylenenleri dile getirmesinin dikkat çekici olduğunu, ama muhalefetin partiye dönmesinin MK tarafından öne sürülen çok ağır, beklenmedik koşullara bağlı olduğunu bildirdi. Sadece ideolojik değil gerçek ve de örgütlü silahlanmadan bahsettiğini anladım.

Çin sorunu üzerine de konuştuk. Beni bu konuda milli bir kadro olan yoldaş Mdivani'nin tavrı ilgilendiriyordu. Bu konuda Çin'de ve yalnız Çin'de değil, genel olarak bütün sömürge ve yarı sömürgelerde, sınıfsal devrimin yaygınlaştırılmasının şart olduğunu düşündüğü anlaşıldı.

Buna karşın, Çin sorunu konusunda yoldaş Troçki'nin görüşlerini paylaşmadığımı söylemem, yoldaş Mdivani'yi şaşırttı. Benim bakış açımın "MK'nın bakış açısıyla, MK'nın kendisinin de sonradan vazgeçtiği bakış açısıyla" örtüştüğünü söyledi. Bu buluşmamızda yoldaş Mdivani'nin konuşmasının tonu sakin ve inançlı bir tondu, buradan, muhalefetin o dönemde kendi parti dışı konumunun sıkıntılarını hissetmediği sonucunu çıkardım.

O zaman bu konuşmadan kendi payıma çıkardığım sonuçlardan biri de, muhalefetin bir yol ayrımında bulunduğu ve partiyle daha fazla mücadele edip etmeyeceğini bilemediği, ama savunduğu muhalif tavrın doğruluğunda ısrar etmeyi sürdürdüğü oldu.

Ertesi gün ve son kez yoldaş Mdivani'yi yoldaş Enbayev'in dairesinde Ekim törenlerinden sonra yola çıkmadan birkaç gün önce gördüm. Bunun öncesinde yoldaş Yumagulov'a Başkırya'daki koşullarla ilgili soru sormaya gitmiştim, çünkü Başkırya'ya gitmem gerekiyordu ve bu at üzerinde bin *verst*'ten fazla bir yol demekti. Son zamanlarda Başkırya'ya yaptığı yolculuklar nedeniyle, yoldaş Yumagulov'un bana en doğru yolu seçmemde yardımcı olacağını düşünmüştüm. Gerçekten de, onunla konuştuktan sonra, daha önceden belirlediğim yolu değiştirdim. Ona akşam, 7 ya da 8'de gitmiştim, tam olarak hatırlamıyorum, Trubnikov bölgesindeydi. Oraya giderken, Abrat meydanına çıkan sokaklardan birinde yoldaş Mdivani'yi gördüm -onu bir kilometre öteden tanımak mümkündü-, iki kadınla birlikte yürüyordu. Ona seslendim. Durdu ve bana doğru geldi. Kadınlar yürümeyi sürdürdü ve bir parça gittikten sonra durup yoldaş Mdivani'yi beklemeye başladılar. Beni hemen tanıyamadı, çünkü bu sırada sakal bırakmıştım. Selamlaştık, bir başka gün buluşmayı kararlaştırdık. Buluşma yeri olarak da ilk buluşma yerimizi seçtik. Buluştuktan sonra, yoldaş Enbayev'in dairesine gittik. Enbayev o sırada Kafkas Ötesi'ne yolculuğa çıkmıştı ve dairesi ilk seferindeki gibi boştu. Konuşmamız üç sorun üzerinde gelişti: Moskova'daki son olaylar, "sağcı" eğilim ve devrimin daha sonraki gelişme perspektifleri. İlk sorunun sebebi, o sırada Moskova'da

işçiler arasında Ekim törenleri sırasında muhaliflerin tutuklanıp sürgüne gönderilmesinden bahsediliyor olmasıydı. Yoldaş Mdivani, durumun gerçekten böyle olduğunu doğruladı ve söylentilere göre, bir yerde, belki Ukrayna'da, belki Kiev'de yapılan muhalefet tutuklamalarıyla ilgili olarak, serbest bırakılmalarını isteyen işçilerin gösteri yapmış olduğunu bildirdi.

"Sağcı" eğilimden ve bu eğilimin ülkede gelişmesinden bahsederken, bu tehlikenin aslında gerçek olduğunu, ama şu anda parti MK'sının bunu aşmayı başaramadığı sonucuna vardık. Yoldaş Mdivani bu konudaki varsayımında daha da ileri gitti. Genel olarak bunun şimdi aşılamayacağını, çünkü çok derin köklere sahip olduğunu belirtti. Bu varsayımı doğrulamak üzere, söylentilere göre, parti MK'sının bile bu konuda ortak bir dil yakalayamamış olduğunu ve komitede de bu konuyla ilgili farklı seslerin çıktığını belirtti. Ama yoldaş Mdivani, "sağcı" eğilimle savaş ilan eden ve başını yoldaş Stalin ve yoldaş Molotov'un çektiği MK üyeleri grubunun, büyük bir çoğunlukta olduğunu ve zafer kazanma şanslarının da olduğunu kesin bir olgu olarak bildirdi.

Bu arada, bizim "sağcılar"dan da bahsedildi. Ben yoldaş Mdivani'ye bazı kadroların eğilimleri nedeniyle parçalanma olasılığımız olduğu konusunda kaygılarım olduğunu belirttim, düşündüğüm yoldaş Sabirov ve onunla yoldaş Remzi'nin evinde yaşadığımız ve Size de aktarmış olduğum olaydı, bu zeminde benim durumumun da karmaşık bir hal alma olasılığını da düşünüyordum. Yoldaş Mdivani'den, Tatar "sağcılar"ıyla yakın ilişkide olduğumu gizlemedim.

Nedense bu sefer yoldaş Mdivani'nin üzerindeki eski sakinlik yoktu. Gergin, hatta bir parça sinirli davranıyordu. Ona bakarken, ister istemez parti dışındaki ilk günlerimi hatırladım, o zamanlar Sizinle ve çalışanlarınızla aramızdaki birtakım çatışma anlarında da birileriyle konuşma ihtiyacı duyardım: kafamda açık ve belirli düşünceler vardı, ama onlardan anlamlı cümleler çıkmazdı, çünkü konuştuğum kişinin bana karşı gerçekten samimi olup olmadığından kuşku duyardım, ağzımda geveler ve kesik kesik bir şeyler söyler, çoğunlukla da konuşmazdım.

Bu konuşmamız parti MK'sının Kasım plenumundan iki hafta önce oldu. Yoldaş Mdivani'yle olan bu son karşılaşmamızın sonucunda benim üzerimde şahsen, Troçkist muhalefetin alacağı yolla ilgili derin bir karamsar-

lık kaldı. Bu muhalefet hareketini yaratan hareketlerin, mücadelenin başarısına karşı umutsuz ve kendi kendine inanmayan, ama sadece insani atalet yasalarına uygun olarak tartışmayı sürdüren hareketler olduğunu gördüm.

Krasnokokşaysk'a gönderilen muhaliflerden bazılarıyla karşılaştığım zaman buna daha da inandım (orada sadece iki gün bulunmam gerekiyordu, ama *Vsekohotsoyuz*'dan [*Tüm-Rusya Kollektif Ekonomi Birliği*] gelen yazı üzerine bir hafta kaldım): Demokratik Merkeziyetçilik grubundan yoldaş Serafimov, Şilov ve Zavaryan. Bütün bu kişiler arasında ciddi olarak konuşan bir tek yoldaş Zavaryan'dı. İlk ikisiyle ciddi bir konuşma yapamadım, çünkü ilki, yoldaş Sefarimov, bende tamamıyla çökmüş bir insan izlenimi bıraktı (başta kendini muhalif Sapronov'a adadı, sonra Moskova'ya hatalarını kabul etmesi sonucu, muhalif görüşlerinden vazgeçmesi nedeniyle gönderildiğini söyledi, ama sonra, bir parça içince, yine muhalif olduğunu söyledi ve hatta benden yapacağım yolculuk sırasında birine vermek üzere bir mektup taşımamı istedi, ki ben bunu reddettim); ikincisiyse işçiler arasında bulunan, muhalefete düşmüş genç bir öğrenciydi, bana görüşlerinde kararlılığa sahip değilmiş, daha çok ortamın etkisiyle böyle davranıyormuş gibi geldi.

Yoldaş Zavaryan'la buluşma isteğim yoktu, Serafimov tarafından bizi onun dairesinde buluşturmak teklif edildiği zaman bunu geri çevirdim. Olay şöyle oldu: bir gece uzun bir çalışmanın ardından yürüyüşe çıktığımda, yoldaş Şilov'la karşılaştım, o bana ara sıra gelip giderdi. Onunla sokaklarda dolaştık ve nehre doğru yöneldik. Bir evin yanından geçerken, bana bunun onun evi olduğunu belirtti ve beni "çay içmeye" davet etti. Anlaşılan orada yoldaş Zavaryan da yaşıyormuş. Bizimle bir süre oturduktan sonra yoldaş Şilov, bir saat içinde döneceğini söyleyerek gitti (ama dönmedi ve yoldaş Zavaryan'la bir buçuk-iki saat oturduk).

Yoldaş Zavaryan'la yaptığımız konuşmanın başlıca teması ülkedeki durumun genel değerlendirmesi ve devrimin bundan sonraki gelişme perspektifleri oldu. Bu konuşmadan önce yoldaş Zavaryan'ın benimle ilgili "sorgulaması" yer aldı: Ben gerçekten de 1923 yılında partiden ihraç edilen Sultan Galiyev miydim, neden MK'nın "şefkatinden" yararlanmayı sürdürüyor ve partisiz olarak, görece sorumlu mevkilerde bulunmayı sürdürüyordum (yerele gitme olanağı olan Kooperatif Merkezi Müfettişi), "sağcı"

Tatar komünistler grubu neyi temsil ediyordu, bu örgütlenme büyük müydü, programı neydi, neden muhalif olarak kurulmuştu ve benzeri. Kısacası, beni bir dizi soruya boğdu ve ben sürgündeki bir muhalifin odasında değil de, parti sorgu odasında oturuyormuşum hissine kapıldım. Bana biraz da Moskova'dan haberler sordu. Ben de ona duyduklarımı anlattım. Bu arada, bütün bunları zaten bildiği, hatta benden iyi bildiği anlaşıldı.

Daha sonra yapılan konuşmanın başlıca teması, yoldaş Zavaryan'ın taktik Troçkistlerle Sapronovcular arasındaki sınırları açıklamasıydı. Onun açıklamasından, yoldaş Troçki'nin özünde ikinci partinin örgütlenmesi için çabaladığı, ama, gençleri kendinden uzaklaştırmaktan ve partiden ayrılmaya daha hazır olmayan muhaliflerle mücadeleye düşmekten korktuğu için, bunu mevcut Komünist Partinin "reformları" ardında gizlediği sonucu çıkıyordu. Sapronovcularsa, yoldaş Zavaryan'dan anladığım kadarıyla, bu sorunda tamamıyla kararlı bir tavır almışlardı ve ikinci partiyi kurmuşlardı ya da kuruyorlardı. Ülkedeki mevcut durumu değerlendirmede ikinci farklı bir nokta olarak şunu belirtti: Sapronovcular "termidor"un başladığını düşünüyor, Troçki'yse "bunu söylemeye karar veremiyordu" çünkü anlaşılan durumun hâlâ düzeltilebilir olduğunu düşünüyordu.

Kendi payıma yoldaş Zavaryan'a, bizim durumu farklı değerlendirdiğimizi söyledim. Partiyi, dahası idaresini, onu oluşturan öğelerden ayırdığımızı söyledim. Sağcı tehlike öğesinin büyüyüp güçlendiğini, gericiliğin zaferi için zemin hazırladığını ve kısmen parti saflarına da girmiş olduğunu, ama gerektiği zaman partinin onunla mücadele edip edemeyeceğini bilemediğimizi söyledim.

Yoldaş Zavaryan'ın benim önümde çizdiği perspektifler, oldukça karanlık ve aşırı karamsardı. Ona göre, parçalanmaya ve devrimin kesin çöküşüne doğru gidiyorduk ve bu kaçınılmazdı. MK'nın sağcı tehlikeyle mücadelesinin başarılarına inanmıyordu, çünkü bu savaşın bürokratik yoldan, kitlenin kendisinde gerçek bir demokrasi olmaksızın yürütüldüğünü görmüştü (konuşmamız parti MK'sının Kasım plenumundan birkaç gün önce yapılıyordu).

Bu konuşmanın bende bıraktığı genel izlenim, muhalefetin gelişmesinin daha ileri perspektiflerini belirlemek açısından derin bir iç kriz yaşadığı, çıkışsız bir noktaya düşüp çıkmaza girdiği, buradan da ancak iki çıkış ola-

bileceği oldu: ya "kendi kendinden" vazgeçecek, yani hatalarını tartışmasız kabul edecek ve tekrar mevcut Komünist Parti saflarına dönecek, ya da kesin olarak mahvolacak.

Muhaliflerle yaptığım bütün bu görüşmeler örgütlü bir ilişki ya da onlarla blok kurma niteliğini taşımıyordu. Hayır, bu konuşmalar savaş alanında ölmeyip hayatta kalanlar arasında bulunan yaralı bir askerin, ölmüş ya da ölmek üzere olan insanların bedenlerini yoklaması, belki ölmemiş olduklarını, "geri çekilenlerin" arasına giden yolu aramak için birlikte hareket edebileceklerini ummaları gibi bir şeydi.

Yeraltı ajitasyon edebiyatı (Troçkistlerin teksirle yaptığı bir iki el ilanı) benim elime 1919 yılı parti tartışmaları sırasında, öğrenci-*komsomol* Said Erzin yoluyla geçti; kendisi o sıralarda muhalefete yakınlık duyuyordu ve onların yeraltı toplantılarına katılıyordu (bunun üzerine *komsomol*'dan ihraç edildi, ama hatasını kabul edince tekrar alındı). O zaman bana aralarında yoldaş Troçki'nin Çin sorunu üzerine tezlerinin de olduğu bazı el ilanları vermişti. Bunları geri verdim. Bunlar nasıl korunmuş, artık hatırlamıyorum.

Zinovyev-Kamenev Grubuyla Yaptığımız Görüşmeler Sorunu Üzerine

Bu görüşmeler üç yönde yürütüldü. Yoldaş Muhtarov tarafından Sarafov'la, Kasım Mansurov tarafından yoldaş Zinovyev'le ve yoldaş Sabirov tarafından Kırım'daki Babahon'la. Kimin inisiyatifiyle ilk konuşma yapılmıştı, ayrıntısını hatırlamıyorum. Sanırım, o sırada, bizim çevremizde muhalefete, milli sorun konusunda hangi platformda yer aldığı sorusunu yöneltmek gerektiği yolunda konuşmalar başlayınca oldu (bu sorun sanırım, On Dördüncü Parti Kongresi'nde ya da ondan sonraki parti konferansında, muhalefetin parti MK'sının, özellikle de yoldaş Stalin'in milli politikasının yanlış olduğuna, ama kimsenin bu konuda konuşmadığına, kendisininse milli sorun üzerine "doğru" politikayı getirdiğine "dikkat çekmesinden" sonra doğdu) Zinovyev-Kamenev grubu, belki de genel olarak muhalefet bloku tarafından, bunu hatırlamıyorum, milli sorun üzerine özel biri, yoldaş Safarov seçilmişti (yoldaş Safarov'un Moskova'dan sürülmesinden sonra onun yerine bir başkası, sanırım yoldaş Prokofyev ya da Polivanov atandı, ayrıntısını hatırlamıyorum). Büyük olasılıkla, görüşme ko-

nusunda inisiyatif de bu yüzden yoldaş Safarov'dan doğmuştu. Onunla yoldaş Muhtarov'un yaptığı konuşma, sanırım, muhalefetin parti MK'sıyla milli sorun konusundaki uzlaşmazlığını programına katıp katmayacağını sormak ve eğer bunu yapacaksa, hangi şekilde yapacağını sormak şeklinde olmuştu. Bu konuşma sırasında, milli sorun üzerine muhalefet platformu tarafından öne sürülen genel içerik ve çeşitli noktalar üzerinde ayrıntılı konuşmaya çalışılmış mıydı, bilmiyorum. Yoldaş Muhtarov bana bu konuda bir şey söylemedi. Daha sonra, platformun (teksirle) yayın yapmasından önce, Kasım Mansurov bu yayına bizim milli sorun konusundaki görüşümüzü yansıtan bazı düzeltmeler yaptığını biliyorum sadece. Genel olarak biz bu platformu sadece kuram değil, pratik açısından da zayıf bulduk. Şahsen ben ondan kesinlikle hoşnut kalmadım (bu, daha sonraki toplantımızda yoldaş Troçki'nin kendisine gitmemizi önermemin sebebidir- yoldaş Zinovyev ve Kamenev'in ondan farklı olduğunu düşünüyordum- ona muhalefetin bizim milli sorun konusundaki tespitlerimizi kendi platformu olarak benimsemesini önerecektim).

Buna ilişkin küçük bir ek: Muhalefetle görüşmelere başlamadan önce, böyle bir girişimi Kırımlı "solcuların" o zamanki liderleri yoldaş Memetov aracılığıyla, sanırım 1927 Mart ayında yoldaş Zinovyev'le görüşerek yaptıklarını öğrendik. "Solcu" Tatarların muhalefetle bir ilişkisi var mıydı, bilmiyorum. Ama Moskova'daki Tatar "Hemşehriler" Birliği (*zemlyaçestvo*) Başkanı, "solcu" Tatar grubundan öğrenci İzmaylov'un sanırım yoldaş Şaymardanov'un grubuna yönelmiş, Troçkist ya da Sapronovcu muhalefetle ilişkiye girmiş olduğunu biliyorum. Şahsen, bu sırada bütün Tatar partili grupların şu ya da bu şekilde muhalefet gruplarıyla ilişkide olduğunu, milli sorun konusunda MK'nın politikasından genel hoşnutsuzluklarını ifade ettiklerini biliyorum.

Kasım Mansurov'un yoldaş Zinovyev'le görüşmeleri, ilk olarak o yılın Temmuz sonu ya da Ağustos başı gerçekleşti. Onda bu istek Tataristan'a yolculuğundan sonra uyandı. Bu konu üzerinde Kazanlı yoldaşlardan biriyle uzlaşmış mıydı, bilmiyorum. Bu olmamış da olabilir, çünkü birincisi, köyde kalmıştı, ikincisi o sırada, sanırım, Kazan'da bulunan herkes başka yerlere gitmişti. Muhtarov ve Sabirov da o sırada Moskova'da değildi. İlki Kırım'da tatile gitmişti, ikincisi Kuzey Kafkaslar ya da Sibirya komutanlığına. Enbayev var mıydı, hatırlamıyorum. Yoldaş Zinovyev'e gitme kararını

Kasım Mansurov önce benimle paylaştı. Ben karşı çıkmadım. Kasım Mansurov'un yoldaş Zinovyev'le yaptığı ilk görüşmenin içeriğiyle benim ilişkim olmadı, çünkü o sırada Kırım'a, tatile gitmiştim. K. Mansurov'un aktarmasıyla, sanırım Eylül ayının başı ya da ortasında yapılmış olan ikinci görüşmelerinin içeriğinden haberim oldu. Konuşmanın teması bu kez bizim muhalefet bloğuyla yakınlaşmamızın biçimi sorununun ortaya atılması olmuştu. Bu sorun, anlaşılan, yerelde muhalefet "misyonerlerinin" özellikle de Kırım'daki yoldaş Babahon'un, milli kadrolardan muhalefet platformuna kesin ve tam katılımının talep edilmesi sonucunda ortaya konmuştu (bundan açıklamalarımdan birinde bahsetmiştim). Yoldaş Kasım Mansurov'un sözleriyle, yoldaş Zinovyev böyle doğrudan bir tavır önermemişti. Kararı Tatar "sağcılar"ına bırakarak olası dört seçenek sunmuştu:

a) Milli sorun bölümünde, karşılıklı uzlaşmanın sağlanmasıyla, gerekli değişikliklerin yapılması sonucu ortak platforma imza vermek;

b) Platforma sadece milli sorun konusunda aynı değişikliklerin yapılmasıyla imza vermek;

c) Milli sorun üzerine bağımsız muhalefet platformuyla katılmak ve

d) Kesin olarak yer almamak, ama yereldeki tartışmalar sırasında muhalefete karşı çıkmaktan kaçınmamak.

Sizin bildiğiniz üzere, aramızda, bu konuşmanın yapılmasından da önce, milli sorun üzerine bağımsız platformla yer alma kararı alınmıştı. Bundan K. Mansurov yoldaş Zinovyev'e bahsetti mi, bilmiyorum. Eğer Tatar "sağcılar"ının önerilen katılımı sağlansaydı, bu taktik olarak muhalefetle gerçek bir blok kurmaya katılmaları anlamına gelecekti. Bildiğiniz gibi, bu katılım sağlanmadı. Bununla birlikte, muhalefetle aramızda gerçek ve beklenen bir blok da oluşmadı. Bunu söyleyerek, bu arada, On Beşinci Kongre'de yaptığı konuşmalarda muhalefetin tek bir kelimeyle bile milli soruna temas etmemiş olmasını da açıklıyorum. Tatar "sağcılar"ı kuşkusuz, "ayrılıkçılığa" başka bir yanıt da veremezdi. Kendini politik çabalara adamayı düşünen gelecek kuşaklar için iyi bir tarihsel ders.

Bir soruna daha değineceğim. Bu, yoldaş K. Mansurov'un sözleriyle, görünüşte, en azından bu vakte dek, Zinovyev-Kamenev grubu ve yoldaş Troçki grubu arasında milli sorun üzerine görüş birliğine varılamamış olmasıdır. Bu somut olarak, sanırım, yoldaş Zinovyev'in Kasım Mansurov'a

verdiği yanıtta görülüyor; Mansurov'un Troçkizmin köylü sorunu konusundaki tavrının milletlerin bütün olarak platformlarına katılmalarını engellediği yolundaki ifadesine karşı, Zinovyev yoldaş Troçki'nin milli sorun konusunda bu noktada hatalı olduğunu, ama onun bu hatasını düzeltmeyi umduklarını söylemiş.

Yoldaş Sabirov'un Kırım'da 27 yılı yazında Babahon'la yaptığı görüşmeler, biri tarafından kararlaştırılmış değildi. Konuşmalarının içeriğine ilişkin sadece tek bir şey biliyorum: Kırımlı kadrolardan kimlerin muhalefet bloğuna katılacağı sorunu. Yoldaş Sabirov'un söylediğine göre, muhalefet Veli İbrahimov'un muhalefete yaklaşması olasılığına kuşkucu yaklaşıyordu ve genel olarak, sanırım, onunla ilişkilerine dikkat ediyor, onu " pek temiz ve sağlam" bulmuyordu.

Sabirov'un yoldaş Zinovyev'le Kırım'da 1926 yazı sonrasında, onların, muhalefetin "Aviapribor"a girmesinden önce ne konuda görüştüklerini, artık hatırlamıyorum.

Muhalefetin 1927 yılının Ekim kutlamaları sırasında yaptığı sokak gösterilerinden sonra bizim muhalefet kadrolarına karşı yaklaşımımız, belirttiğim üzere, keskin bir şekilde değişti. Bunu ilk olarak Kasım Mansurov dile getirdi. O bu gösteriyi "muhalefete katılmak için açıkça sokağa çağrı" olarak niteledi.

Belki, bu Tatar "sağcılar"ının muhalefetten "ayrılmasının" nedenidir. Muhalefetle blok kurma deneyi onlar açısından burada sona erdi. Benim çeşitli muhaliflerle karşılaşmalarımsa, açıkladığım gibi, blok ya da genel olarak örgütlü ilişki karakteri taşımıyordu, onların bazı sloganlarına karşı fikirsel yakınlık duymayı sürdürmüş olmama rağmen.

M. Sultan Galiyev
Sorgulayan - Ayzınberg

Arşiv KGB RT-F. 4. - Op. 1. -D. 402- L. 183-191. Kopya.

Yazının orijinal başlığı: "L. D. Troçki'nin Muhalefet Grubuna ve G. E. Zinovyev ve L. B. Kamenev'in Muhalefet Grubuna Yönelik Kişisel Yaklaşımla İlgili Sorguda Verilen İfade" ***(Yayınevinin Notu)***

Rusya'da Sosyalist Devrimin Yazgısı ve Turan Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

27 Şubat 1929

Örgütlenme Çalışmamızın Boyutları

Örgütlü çalışmamızın boyutlarından bahsederken, "sağcılar" grubunun çalışmasını benim çalışmalarımdan ayırmak gerekir, çünkü bu açıdan, ideolojik açıdan da olduğu gibi, bizim ortamımızın belirli sınırlarını aştım ve bir parça ileri gittim. Kazan (ayrıca Moskova) "sağcılar"ının ortak örgütlü çalışma sınırları parti sınırları tarafından çizilmişti. Örgütlü çalışmayı parti sınırlarının dışına çıkarmayı "sağcılar" genel olarak kabul edilmez saydı. Bunu biliyorum, çünkü Onuncu Sovyetler Kongresi'nde yenilmemizin ardından yoldaş Brundukov'un önüne örgütlü çalışmamızı belli ölçüde parti dışındakilere yönelik olarak genişletmenin olası olup olmadığı sorusunu getirdiğimde, o kesin bir biçimde buna karşı çıkmıştı. Bu itirazı ondan, ayrıca, sözgelimi Ganiyev, Muhtarov vb. başka yoldaşlardan partiden o dönemde Zeki Velidov'la ilişki kurma girişimim nedeniyle ihraç edilmemden sonra da duydum. Yoldaşlar parti dışındakilerle karşılıklı ilişkimizin ilkeleri olarak şunları belirlemiştiler:

a) Parti dışı entelijansiyayla siyasi blok ya da ilişkimiz, onların politik konumlanışlarından bağımsız olarak, olmayacak;

b) Sovyet iktidarını ve proletarya diktatörlüğünü sözde değil, ilkeler olarak gerçekten tanıması koşuluyla, milli entelijensiyanın belli kesimlerinin kültürel ve ekonomik pratik çalışmalar alanında kullanılması sözkonusu olabilir.

Bu hattan herhangi bir şekilde geri çekilmek geri kalan yoldaşlara bu kişiyi grubumuzun üyeliğinden çıkarmak hakkı veriyordu. Bir dönem yoldaşların Yunus Validov'dan uzak durmuş olmaları bu zemindeydi, çünkü o parti dışındakilerle ilişkisinde seçici değildi.

Yoldaş Muhtarov'un parti organlarına Tataristan'ın parti dışındaki grupları adına, alfabenin Latinleştirilmesi sorunu üzerine yaptığı çağrı projesine katılması bu ilkenin çiğnenmesi sayılabilir,[168] ama bu çiğneme eğer şunları dikkate alacak olursak, güncel önemini önemli ölçüde kaybetmektedir:

Birincisi, alfabenin Latinleştirilmesi sorunu Komünist Parti'nin programında olan bir sorun değildir;

İkincisi, çağrı projesinin gerçekleştirilmesi, kendini dört yıl boyunca adanmış bir Sovyet iktidarı emekçisi olarak bir Sovyet mevkisindeki (Tataristan Cumhuriyeti Sağlık Halk Komiseri) kesintisiz çalışmasıyla kanıtlamış olan, yoldaş Muhtarov'un 1921 yılından beri çalışmasında kişisel olarak ilişki kurduğu biri tarafından yapılmıştır.

Bizimle görüşmelerinde Kırımlı kadrolar da bu konuda benzer bir konum almıştır. Bu konuda şahsen yoldaş Firdevs'le görüştüm. Onun bakış açısını daha önce açıklamıştım. Eski "*Milli Fırka*cılar" arasından gelen Kırımlı parti dışı emekçilerle ilgili olarak, onların Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinden sonra Sovyet iktidarının samimi yandaşları haline geldiklerini düşünüyorduk; dahası Vrangel döneminde bu parti, yanılmıyorsam tümüyle çalıştı, yeraltında Bolşeviklerle birlikte Vrangelcilere karşı cephe kurdu ve Vrangel'le mücadelede birçok emekçisini kaybetti. Kazan ve Moskova "sağcı" partililerin eski "*Milli Fırka*cılarla" buluşma ve görüşmeleri bu yüzden gizli birtakım eğilimler barındırmıyordu.

"Sağcıların" inisiyatifiyle şu ya da bu milli bölgede, bünyesine par-

tililerin dışında parti dışından olanları da almış olan herhangi bir komite ya da başka bir örgütlenme bilmiyorum. Bu bölgelerde böyle şeyler var mı, bunu da bilmiyorum. Ne Başkırya'ya, Dağıstan ve Kafkas Ötesi'ne giden yoldaş Enbayev, ne Kazakistan, Kuzey Kafkas ve Sibirya bölgelerinde bulunan yoldaş Sabirov, ne de 1927 yılında Djetısiski eyaletine giden yoldaş Muhtarov, buna benzer bir şeyden bahsetmedi. Eğer onlar bu bölgelerde bir şey öğrenmiş olsalardı, sanırım bunu benden gizlemezlerdi.

Kırım "sağcılar"ından kimlerle ilişkideydik, hangilerini temsil ettik ve bu ilişkimiz ne kadar derindi, bunları yeterince ayrıntılı olarak anlattım. Kırım "sağı"nın Sizin tarafınızdan dağıtılmadan önce ne durumda olduğunu ve partide kalan ve onun saflarından çıkmış olan Kırım "sağcılar"ı ne düşünürdü bilmiyorum, çünkü benim Kırım'la ilişkim son zamanlarda aşırı daralmıştı; sadece Pamukçi ve Umarov'la birkaç kez görüştüm, son zamanlarda onlarla da görüşmemiz olmadı. Gerçi, şahsen tutuklanmamdan önceki aylarda Kırım "sağcılar"ıyla daha ileri ilişkiler kurma sorunu karşıma çıkmıştı ve bu sorunu parti MK'sıyla görüşerek karara bağlamaya karar vermiştim, ama bu görüşmeleri somut bir biçime sokamadım. Bu temada Moskovalı yoldaşlarla ciddi bir konuşma yapmadım, çünkü Veli İbrahimov konusunda sergiledikleri pasiflik nedeniyle (yoldaşların son dakikaya dek MK'yı beklediklerini ve onun payını bir parça kolaylaştırmak için sorunu oraya getirdiklerini düşünüyordum), onlardan genel olarak soğumuştum. Muhtarov'la yaklaşık bir yıldır görüşmüyorum, Sabirov'la kavga ettik, Enbayev'le bütün yıl iki ya da üç kez görüştük ve ona karşı soğukluğumda bir değişiklik olmadı. Kasım'la [Mansurov] görüşmelerse tesadüfi bir nitelik taşıyordu, ama onunla bu konuda sohbet etmedik.

Bu tür sorunların yine de açıklanıp çözülebileceğini sanıyordum. Bu arada, bu sorunu kendi konumumuz, yani genel olarak "sağcılar"ın konumu sorunuyla ilişkili saydım, çünkü "askıda" konumumuzu daha fazla koruyamayacağımızı düşünüyordum. Parti Merkez Komitesi tarafından sağcı tehlikeyle mücadele edileceğinin ilanını bu konumdan çıkma fırsatı olarak gördüm, Tatar "sağcılar"ı bu dönemde kendini dağıtabilir ve kendilerine parti MK'sıyla, onun yeni politik rotası temelinde ortak bir dil bulmaya çalışabilirdi; partinin bu yeni rotası bizim tespitlerimizde kısmen örtüşen bazı fırsatlar sağlıyordu ve aslında bizim de mücadele ettiğimiz, ama grup yaşamımız içinde yıllarca bir sonuç alamadan mücadele etiğimiz

öğelere karşı yönelmişti. Benim yolculuğumdan 10 gün kadar önce, Kasım başında, benim yoldaş Mdivani'yle yaptığım son görüşmeden de önce (onunla bu sağ tehlike üzerine konuşmuş ve muhalefetin buna yaklaşımını öğrenmiştim), Nabi Vahidov ve Veli İshakov Kazan'a gitmeden önce bana geldiler ve bizim yoldaşların Kazan grubuna aktarmak üzere benim sağcı tehlikeyle ilgili ne düşündüğümü sordular. Hiç tereddüt etmeden ve kararlı bir şekilde onlara, bizim vakit kaybetmeden ve tartışmadan sağcı tehlikeye karşı kararlı bir mücadele yürütmemiz gerektiğini ve bu zeminde Parti Bölge Komitesi ve onun aracılığıyla parti MK'sıyla ortak bir dil oluşturmamız gerektiğini söyledim. Bu şekilde, geçmişimizi gömmeyi başarıp partiyle normal ilişki kurmaya başlayabileceğimizi düşünüyordum. Bu bakış açısını Kazan'da, yoldaş Brundukov, Ganiyev ve Budayli'yle görüşmelerimde de yineledim (yoldaş Ganiyev ve hasta Budayli'yi görmeye gittiğimde, orada Şangiyev ve adını bilmediğim bir yoldaş daha vardı), ama yoldaşlar bana "sağcı" tehlikeyle mücadele etmeye taraf olsalar da, bu sorunla dikkatli bir tavırla ilgilenmek gerektiğini, çünkü onlar açısından, onlara göre "sağcı" tehlikenin ideogramları olan Rus emekçilerinin toplantılara Parti Bölge Komitesi'nin "sağcı" tehlikeye ilişkin resmi raporlarıyla katılmaları ve gerçekte bu tehlikenin cisimleşmiş hali olmaları anlaşılmaz bir durumdu. Özellikle de, yoldaşlar Tatarlar arasında (sadece Tatarlar arasında da değil) ünü yaygın olan Terek Tataristan *Narkomfin*'inin [Maliye Halk Komiserliği] açıkça *Tatarafob* [Tatar düşmanı] olduğunu belirttiler.

Yoldaşlar, bizim 1923-24 yıllarında muhalefete karşı tavrımızla olan şeylerin yinelenmesinden kaygı duyuyoruz dediler, bizim tavrımız Büyük Rus Şovenizminin, bizi muhalefetin yardımıyla alaşağı eden ve Moskova kadrolarının tamamından onay alan temsilcileri tarafından bize karşı kullanılmıştı.

***

Çeşitli milli bölgelerle örgütlü ilişkimiz hakkında daha önce konuşmuştum. Burada sadece iki sorun üzerinde duracağım. Birinci sorun Azerbaycan sorunu ve ikincisi, şu anda başka bölgelerde çalışmakta olan "sağcı" Kırımlı kadrolar.

Azerbaycan'da bir vakit bizimle ilişkiye giren "sağcı" partililer arasında, yoldaş doktor Sultan-Mecid Efendiyev, doktor İsrafilbek ve Tagi Şahbazov

vardı; Efendiyev'i 1919 yılından, İkinci Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresi'nden tanıyorduk. İsrafilbekov'a da o zamanlardan (o zaman bize karşıydı ve İlyiç'le şahsen yaptığı bir görüşmede bana şiddetle karşı çıkmıştı; bize katılması 1920 yılında merhum yoldaş Nerimanov'la olmuştu), Şahbazov'u 1917 yılından, Bakü'deki Şubat Devrimi zamanından beri tanıyordum, o sırada *Hümmet*'in bir üyesiydi. Merhum Nerimanov'la şahsen 1915 yılında tanışmıştım. Hepsiyle, İsrafilbekov dışında, 1923 yılına kadar yazışıyordum. Partiden ihraç edildikten sonra Efendiyev'i bir kez daha 1926 yılında gördüm, onun evine gittim ve Azerbaycan "sağcılar"ının muhalefete yaklaşımı sorunuyla ilgili olarak onunla sohbet ettim, ayrıca onu o sırada Azerbaycan'da çalışan ve "sağcı" sayılan Z. Buluşev'le ilişkilerinde dikkatli olması için uyardım - Buluşayev bazı "sağcı" Tatar komünistleri tarafından daha 1923-24 yıllarında samimiyetten uzak ilan edilmişti (bunu ben ortaya çıkarmıştım, daha sonra Yunus Validov da onun aramızda gizli ya bir *OGPU* yandaşı olarak ya da bize düşman eski sol SD gruplarından birinin eski maksimalist yandaşı olarak bulunduğunu saptamıştı). Z. Buluşev üzerine daha ayrıntılı yazacağım.

Muhalefete yönelik yaklaşımımız üzerine yoldaş Efendiyev şu fikri geliştirdi: ona göre, N. Nerimanov zamanında mevcut olan, milli sorun konusunda yoldaş Troçki'ye yönelmenin kaçınılmaz olduğu yolundaki görüş yanlıştı, bu tavır değişmeliydi ve parti MK'sına yaklaşımımızla karışmamalıydı. Buna bağlı olarak yoldaş Enfendiyev bu görüşü diğer Azerbaycan "sağcılar"ının da desteklediğini belirtti. Şahsen yoldaş Efendiyev'e karşı görüş belirtmedim, Azerbaycan koşullarında bunun, ne yazık ki doğru olduğunu düşündüm. Onunla bir daha karşılaşmadım.

Şahbazov'la partiden ihraç edilmemden sonra sadece 1928 baharında, yoldaş Enbayev'deki bir akşam yemeğinde karşılaştım. Fakat onunla konuşmadım ve evine gitme ve sohbet etme sözü verdim. Bunun açıklaması o sırada benim ruh halimin genel olarak dağılmış durumda olmasıydı. Daha doğrusu, belki de, yol ayrımındaydım. İsrafilbekov'la 1919 yılından sonra görüşmedim.

Azerbaycan "sağcı" grubuyla öyle ya da böyle temasa geçen grubumuzdan yoldaşlar, onları aşırı zayıf, çaresiz ve güçsüz buldular. Belki buna, az önce bahsetmiş olduğum, "milli sorun konusunda tavrın değişimi" de yardımcı olmuştur. Azerbaycan "sağcılar"ından bu uzaklaşmayı yoldaş

Muhtarov'dan duydum, kendisi bir süre Azerbaycan'da çalışmıştı; Sağlık Halk Komiserliği Emekçileri Kongresi'ne, hangi yılda olduğunu hatırlamıyorum, gelmiş olan İsrafilbekov'la ilgili izlenimlerini anlattı. Ayrıca çok az yoldaş Enbayev de bir şeyler anlattı.

Bu olgulara bakarak, benim tarafımdan olduğu gibi "sağcı" yoldaşların geri kalan kısmı tarafından da Azerbaycan "sağcılar"ıyla ilişkileri güçlendirme ve çalışmalarını canlandırma girişimleri yapılmıştı, ama bu "sağcı" milliyetçiler grubunun aşırı atalet ve şekillenmemişlik içinde olduğu görülmüştü.

Yoldaş Enbayev onlarla Kafkas Ötesi'ne yaptığı son yolculukta konuşmuş muydu ve eğer konuştuysa ne konuşmuştu, somut olarak bilmiyorum, çünkü bu sorunu yoldaş Enbayev'le görüşme fırsatı bulamadım. Bundan, sanırım bahsetmiştim.

İkinci sorunla ilgili olarak şunları söylemeliyim: son zamanlarda milli bölgelerde çalışmış Kırım kadroları şunlardır: yoldaş Firdevs Gürcistan'da, Tiflis'te; Kırım temsilciliğinden ayrıldıktan sonra yoldaş Ömerov bir süre Özbekistan'da çalıştı; sonra birinden, sanırım Pamçuka'dan, Özbekistan'da Mustafin'in de çalıştığını duydum. Milli bölgelerde çalışan başka Kırımlı kadro, bilmiyorum. Bu bölgelerdeki yolculuklarda yoldaşlardan biri bile bizle uzlaşmadı. Biri bile bizimle uzlaşmadı ve bu bölgelerdeki gelecekteki davranışını belirlemedi. Bu yoldaşlar adı geçen bölgelere nasıl bir his ve ruh haliyle gitmişti, bilmiyorum. Benimle birlikte Simferopol'den Tiflis'e gitmiş olan yoldaş Firdevs'le ilgili olarak bir şeyler söyleyebilirim. Ruh hali aşırı çökkündü. Hem Kırım, hem de Moskova "sağcılar"ından uzaklaşmıştı. Bu da doğaldı, çünkü Moskovalı yoldaşlar ona köy sorununda aşırı yüklenmişlerdi, Kırım "sağcılar"ıysa ondan uzak durmuştu, çünkü MK'sında "solcularla" birlikte yaptıkları onu yalnız bırakmıştı. Ona "bizim çevrelerde duyulan şeyleri" yazmamı rica eden bir mesajını aldım, ama ona o dönemde yanıt vermedim (1928 başı). Ancak Kırım'da olup bitenlerden sonra ben de yoldaş Firdevs'in birçok tespitinin, özellikle de "ayrılmanın" şart olması üzerine olan tespitinin doğruluğunu gördüm, bununla ilgili birkaç satır yazdım ona, o bölgeye giden bir Tatar kadronun yardımıyla gönderdim. Ona bu konuyu açıkça yazmanın ahlaki sorumluluğum olduğunu düşündüm.

Bu olgulara bakarak, çeşitli Kırımlı kadroların son bir buçuk yılda

başka milli bölgelere gitmesinin ve bu bölgelerde çalışmasının bu bölgelerdeki "sağcı" gruplarının örgütlü bir çalışması olarak yorumlanamayacağı ortaya çıkmaktadır.

Şahsen benim tarafımdan yapılan örgütlenme çalışması sorununa geçiyorum.

Başlangıçta da belirttiğim gibi, benim bu alandaki çalışmamı "sağcılar"ın ortak çalışmasından ayırmak gerekir. Benim çalışmam parti çerçevesiyle sınırlı değildi, onun sınırlarını aşıyordu, çünkü önüme koyduğum hedefler, "sağcı" komünistler grubunun sahip olduğu somut hedef ve amaçlardan çok daha geniştü. "Sağcıların" programlı hedef ve amaçları, hem genel olarak milli sorun üzerinde, hem de Tataristan ve Kırım gibi çeşitli milli bölgelerdeki somut çalışma sorunları üzerine olan hedef ve amaçlarını, benim programımın bütün olarak kucaklıyordu, ama tümüyle bu programı ifade etmiyordu. Sorunlar dizisinde çok daha ileri gittim. Olayların mantığının sonunda "sağcılar"ın ortak programını benim bireysel programımın "engin parçalarını" içermeye yönelteceğini düşünüyordum. Bu açıdan daha fazlasını umuyordum: bu programa zaman içinde "soleu" komünistlerin önemli bir kısmının ve yalıtık ya da küçük grupların da katılacağını varsayıyordum.

Şu sorunları "önüme" "koymuştum":

1. Rusya'da Sosyalist Devrimin Yazgısı Sorunu Üzerine

Rusya'da sosyalist devrimin gelişiminin, Batıda kapitalizmin stabilizasyonu ve Batı Avrupa proletaryası arasında sosyal demokrasinin konumunun güçlenmesiyle ilişkili olarak ve bir dizi iç çelişki temelinde, kaçınılmaz olarak çöküşe gideceğini varsaydım. Rusya'da sosyalist devrimin tasfiyesi için iki yol öngördüm: ilk yol - Komünist parti ve Sovyet iktidarının zaman içinde, iç ve dış cephelerde çeşitli zorunlu tavırlar nedeniyle, devlet kapitalizmi ve burjuva demokrasisinin rayına girerek çökmesiydi; ikinci yol - devrimin Sovyet iktidarının dünya burjuvazisiyle silahlı askeri çatışması sonucunda çökmesiydi. Devrimin çökmesinden sonra belli bir zaman diliminin ardından yinelenmesinin, ama daha büyük ölçüde, bir dizi kapitalist devlet ve sömürge ülkesini kucaklayarak yinelenmesinin kaçınılmaz olduğunu saptadım; bu yüzden ilk sosyalist devrim ne kadar büyük gürültüyle çökerse, ikincisi o kadar erken gelecekti ve bu sonuncunun

yaratıcı gücü o kadar büyük olacaktı. Ve devrimin ilki gibi tasfiyesi ya da yıkımı, ikinci durumda da beraberinde kazanımlarının milli cephede de tasfiyesini getirecek ve Sovyet iktidarı döneminde bağımsız varlık hakkı elde etmiş olan, "kendi kaderini tayin hakkı"na kavuşmuş milli bölgelerin tekrar sömürge durumuna geçmesine yol açacaktı (ya "bir ve bölünmez" yapı içinde, ya da şu ya da bu kapitalist egemenin "manda idaresi" altındaki topraklar görünümünde), - devrimin bu bölgelerde, devrimin gericilik tarafından yenilmesinin ardından boy veren farklı biçimlerde mücadelenin sürdürülebileceğine güvenerek, geçici olarak geniş bir kitle hareketi olarak yerli milliyetçilik (ya da şovenizm) gerilemesinin, zorunlu olduğu tespitim buradan çıktı. Son anda, durum açık hale geldiği zaman, parti Merkezi Komitesinin de bu yola gideceğini ve bizi bu sorun üzerinde konuşmaya çağıracağını düşündüm - boyveren gericilikle devrimci mücadelenin işlevlerinin saptanması için. Daha 1921-22 yıllarında NEP'e geçilmesi ve partinin ilk parti tartışması zamanında bölünmesiyle[169] ilişkili olarak yerli parti çevresinde bu düşüncenin propagandasını yapmaya başladım; bu sırada sorunu devrimin yıkılmasının "kaçınılmazlığı" olarak değil, "olasılığı" olarak dile getirdim. Özerk milli cumhuriyetlerin ve bölgelerin haklarının genişletilmesi ve genel olarak milletlerin ekonomik gelişmesi ve kültürel büyümesinin temposunun güçlendirilip sınırlarının genişletilmesi talebi, 1922 yılının sonlarında, Onuncu Sovyetler Kongresi sırasında, daha sonra On İkinci Parti Kongresi sırasında partinin önüne getirdiğimiz bu talep, benim tespitimde, devrimin bu yıkılma "olasılığı" öngörüsünde milli sorun cephesinde sağlam sosyalist devrim temelleri yaratılmasının zorunlu olmasından kaynaklanıyordu.

Turan Cumhuriyeti'nin Yaratılması Sorunu Üzerine

İlk sorunda "öne geçmek" benim açımdan SSCB'de Türk sorununun somutlaştırılması sorununda da "öne geçmeyi" kaçınılmaz kıldı. Bu sorunun somutlaştırılması benim tespitim ve benim çözümlememde şu üç etkenden kaynaklanıyordu:

a) *Bir devlet organizması olarak Rusya'nın, geçmişin sayısız devletlerinde olduğu gibi, bir dizi bağımsız milli devlet organizmasına ayrılmasının tarihsel kaçınılmazlığı:* Roma İmparatorluğu, Arap Devleti, Cengiz Han ve Timur İmparatorlukları ve Osmanlı İmparatorluğu. Rusya'da sosyalist devrimin

Rus devletinin bu "gelişme eğilimiyle" kaynaşması, bana göre, devrimin ilk aşamasında hem Sovyet devletinin federatif yapılanması fikrini, hem de ikinci aşamasında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği fikrini doğurmuştu. Lenin'in sosyalist devrimin sorunlarını dağılan çok uluslu ve yarı feodal-kapitalist devlete genişletilmesi planının dahice yanı tam da bu noktadaydı. İlyiç, Rusya'daki milli sorunun "ortadan kaldırılması" değil "çözülmesi" gerektiğini kavramıştı. İlyiç'le Tataristan Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinden önce yaptığımız görüşme sırasında[170], yoldaş Said Galiyev'in bu cumhuriyetin ilan edilmesi zorunluluğunu "Tatar sorununun ortadan kaldırılması" zorunluluğu olarak göstermek istediği zaman, İlyiç'in kelimesi kelimesine bu şekilde cevap verdiğini hatırlıyorum. Bana göre, "ortadan kaldırılması" değil, milli sorunun "çözülmesi" zorunluluğu. Rus devletinin yukarıda belirtilen dağılma sürecini "frenlemeyip" devrimin çıkarlarına uygun olarak düzene sokmayı içeriyordu. Bundan yola çıkarak, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin bu temelde, daha baştan Anayasa'da belirlendiği şekliyle, yani sadece RSFSC, Ukrayna, Beyaz Rusya, Kafkas Ötesi olarak, daha Özbek ve Türkmen Birleşik Cumhuriyetleri ortada yokken, RSFSC bünyesinde Türkistan Özerk SSC varken ilan edilmesinin, SSCB'nin çeşitli bölgelerinin milli sınır koyma sorununun ortaya konmasını çözmediğini var saydım. SSCB'nin ilan edilmesinden önce somutlaştırma gerektiren bu tür sorunlardan biri de, benim tespitime göre, SSCB Türk halklarının devlet sınırlarının konması sorunuydu.

b) *SSCB'nin ve onunla komşu olan ülkelerin (Çin Türkistanı, Afganistan ve İran'ın Türk bölgeleri) Türk halklarının tek bir devlet organizması içinde birleşmesi ve bir araya gelmesinin tarihsel kaçınılmazlığı.* Bu temayı şimdi ayrıntılı bir şekilde ele almayacağım. Bu süreç, bana göre, Türk bölgelerinde kapitalizmin gelişmesiyle ilişkili olarak ataerkil-feodal düzenin çökmesiyle ortaya çıkmaktadır. Rusya'daki sosyalist çalışma bu süreci sadece güçlendirmiş, derinleştirmiş ve genişletmiştir ve bu yöndeki bütün hareketlere yeni biçimler sağlamıştır. Dünyanın hiçbir kuvvetinin bu sürecin ilerlemesini durduracağını sanmıyorum, çünkü kendi iç içeriği açısından bu süreç derin biçimde ilerici ve devrimci bir harekettir. Sadece duraksatılabilir, "frenlenebilir, " ama durdurmak ya da yok etmek olanaksızdır. Doğan Türk milli burjuvazisi bu tarihsel süreci kendi sınıfsal çıkarları için kullanmaya çalışıyor ve SSCB'nin Türk halklarının Sovyet iktidarından ve

sosyalist devrimden "kurtulması" sloganını öne çıkarıyor. Burjuva-milliyetçi bir hareket olan Pantürkizmin özü budur. Bense, SSCB ve onunla komşu Doğu ülkelerin Türk halklarının bir araya gelme sürecinin sosyalist devrim tarafından, Ortadoğu'daki ekonomik, politik ve stratejik konumunun sağlamlaştırılması yönünde kullanılabileceğini ve kullanılması gerektiğini düşündüm.

c) *Son yıllarda, çeşitli sömürge ve yarı sömürge ülkelerde (Çin, Hindistan) milli-özgürlükçü devrimci hareketlerin yerini, bu ülkelerde uluslararası emperyalizmin konumunun görece güçlenmesinin almasıyla Doğuda ortaya çıkan devrimci durum.* Bu durum, bana göre, SSCB'nin Orta Asyalı ve genel olarak Türk halkları üzerinde Çin ve Hint-Afganistan yönünde gerçek bir tehdit yaratmıştır ve bu da Türk sorununa daha büyük politik güncellik vermiştir. Bana öyle geliyor ki, Sovyet iktidarı ve partisinin var gücüyle bu sorunu ele alması ve Türk bölgelerini Türk halklarının kabile farklılaşması belirtisine göre ayırma politikasını gözden geçirmesi gerekmektedir, çünkü saldıran gericilik Türk milli Sovyet cumhuriyetlerini ayrı ayrı, küçük "bağımsız" birimler halindeyken, bir bütün oldukları zamandan çok daha kolayca ele geçirecektir. Kısacası, Sovyet iktidarına Çin ve Hindistan tarafından uluslararası gericiliğin yapacağı beklenen ve olası saldırıya, güçlü ve sağlam bir tampon devletle, Birliğe doğrudan katılmış ve Ukrayna'yla eşit haklara sahip bir Türk Sovyet Cumhuriyetleri Federasyonu'yla karşı koymak gerektiğini öne sürdüm.

Bu üç etkenden yola çıkarak, devrimin yenilmesi durumunda, Turan Devleti denen, hem Sovyetler Birliği bünyesindeki Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olan, hem de devlet kapitalizmi temelinde halk-demokratik cumhuriyetinin kurulması hazırlıklarının zorunlu olduğu varsayımını öne sürdüm. Bu son durumda, bağımsız Turan devleti sloganı, benim düşünceme göre, saldıran gericiliğe karşı geniş halk ayaklanmasını örgütlemek için ön koşuldur. Bu ayaklanmayı örgütleme sorunuysa, benim çözümlememe göre, günün koşullarından ayrı tutulamaz, çünkü devrimin yenilmesinden sonra uluslararası burjuvazi stratejik hayallerle "Rusya topraklarının bütünlüğünün korunması" sloganını yükseltebilir, milli burjuvaziyse Rus burjuvazisiyle uzlaşmaya girebilir ve kendi "milli" heveslerini burjuva "özerkliği" sınırları içinde tutabilir. Bu ayaklanmaya önderlik etmesi gerekenler, benim varsayımlarıma göre, yerli milliyetçilerin

aşırılıkçı kesimiyle kurulan bloğa gizlenmiş ve köylülükten, işçilerden ve küçük şehir burjuvazisinden, öncelikle de el işçileri ve zanaatkarlardan destek alacak olan "sağcı" yerli komünistlerdir.

3. Ve, son olarak, yine "öne geçtiğim" bir sorun - devrimin yenilmesi durumunda bağımsız bir partinin kurulmasına hazırlık sorunudur, az önce ortaya koyduğum hedeflerin gerçekleştirilmesine destek olacak bir partinin. Bu partiyi kitlesel bir işçi-köylü partisi olarak düşündüm, temel kadrolarını, sosyalist devrim okulundan ve Rusya'daki milli sorun pratiğinden geçmiş "sağcı" yerli komünistlerin gizlenmiş kesimlerinden oluşturacaktı. Yerli işçiler, köylüler ve emekçi entelijensiya çevrelerinden katılanlarla aktif hale geçmeliydi. Yerli entelijensiyayı bu noktada katı bir şekilde ayrıştırdım. Onu şu sınıflara ayırdım:

a) *Eski, az sayıdaki ve neredeyse ortadan kalkmış olan Ruslaştırılmış "milli" entelijensiya.* Geçmişte, asıl olarak yerli soylulardan çıkıyordu, devrim sırasındaysa özellikle "Beyazlar'ın" safında çalıştı. Bunlar yerli feodalizmin kalıntılarıdır. Bu grup bütün olarak benim hedeflerim açısından uygunsuz bir öğe olarak göründü. Devrimin yenilmesi durumunda bu "entelijensiya" grubu yerli monarşik öğelerin desteği rolünü görecektir;

b) *Zamanında Türk halkları arasında "yenilikçi" harekete karşı çıkmış olan, Çarlık kalıntılarının silahı rolü gören ve Tataristan ve Başkurya gibi bölgelerde artık neredeyse ortadan kalkmış, ama Orta Asya'nın birçok bölgesinde, özellikle eski Buhara sınırları içinde oldukça çok sayıda olan eski gerici entelijensiya.* Bu "entelijensiya" grubu, benim hedeflerim için işe yaramaz olan eski ruhbanlardan oluşmaktadır. Tataristan ve Başkırya'da Rus monarşisine yönelmiştir, Orta Asya'daysa hanlığa;

c) *Devrim öncesinde Türk halklarının kültürel-reformcu hareketine önderlik etmiş olan küçük burjuva "yenilikçi" entelijensiya.* Bu entelijensiya grubunu da bir yana bıraktım, çünkü onu yanılgıcı-idealist, Türk halklarının sorunlarını milli-özgürlükçü hareket, özellikle de kültürel yapılanma sınırlarına kapatan bir hareket olarak gördüm. Kendi politik talepleri içinde, bu grup, eğer temsil fırsatı verilseydi, kültürel-milli özerklik sloganıyla sınırlı kalırdı, daha fazlasıyla değil;

d) *Burjuva entelijensiyası.* Bu entelijensiya grubunu da, politik mücadele yeteneğinden yoksun ve hain olarak bir yana bıraktım. Bu sınıftaki

entelijensiya, bana göre, burjuva düzenini ayakta tutmak için kim olursa onunla gitmeye hazırdır. Rus milliyetçiliğiyle her tür karanlık ve hain bloklara girecek, ona uygun bir bedel karşılığında hizmet edecektir;

e) *Şehir ve köylerin emekçi öğeleri arasından çıkmış, belli bir devrimci faaliyette bulunmuş ve şu ya da bu ölçüde Marksist okuldan geçmiş olan yeni Sovyet genç entelijensiyası.* Bu özellikle okuyan gençliktir. Yeni partinin entelijensiya kadrolarının bu çevreden çıkacağını düşündüm.

Parti Bolşevikliğin örgütleyici ilkelerine göre kurulmalıdır, yani demokratik merkeziyetçilik temelinde merkezi partiyi temsil etmeli ve içinde olası bütün (ilk aşamada) Türk halklarının temsilcilerini barındırmalıdır.

Söylemiş olduğum gibi, yeni partinin temel kadrolarını "sağcı" ve onların safına geçmiş ya da geçen "solcu" yerli komünistler oluşturmalıdır. Bu yüzden sosyalist devrimin yenilmesine dek "sağcılar" ortak bir komünist partide kalmalıdır. Devrimin yenilmesinden sonra, onlar, benim düşüncemе göre, örgütsel olarak üç temel gruba ayrılmalıdır: bir kesim ortak komünist partiyle birlikte yeraltına geçmeli, bir diğeri bağımsız yerli komünist partiyi oluşturmalı (ortak komünist partideki başarısızlıklardan kaçınarak) ve üçüncüsü yasal "Turan İşçi-Köylü Sosyalist Partisi"nin gizlenmiş çerçevesini oluşturmalıdır. Şahsen kendimle ilgili olarak, son dakikada, felaketin gelişi herkes için değilse de, komünist partinin temel yönetici çekirdeği için açık bir hal aldığı zaman, Parti Merkez Komitesi'yle benim Türk Doğudaki [Doğunun Türk olan bölgeleri] eylem programımı kabul etmesi için konuşacağımı ve partiye tekrar alınarak (bu durumda karşılıklı "güceнmelerin" unutulacağını ve bana inanılacağını düşündüm), yardımıma verilen yoldaşlarla birlikte yeraltından "sağcı" yerli komünistlerin bütün bu üç ya da son iki grubunu yöneteceğimi düşündüm. Bu koşulda bütün bunlar, eğer Sovyet iktidarının felaketi kapitalist dünyayla silahlı çatışmasının bir sonucu olarak ortaya çıkarsa, yani Sovyet iktidarının "ölümü" (daha doğrusu tarihsel arenadan geçici çıkışı) "şerefli" bir ölüm olursa olacaktı. Ortak komünist partinin, onunla birlikte Sovyet iktidarının (Sizin şimdi partideki "sağcı" tehlike olarak adlandırdığınız şey aracılığıyla) yozlaşması yolunda gelişmesini sürdürmesi durumunda, ilk "sağcı" yerli komünistler grubu komünist partideki solcu muhalefetle birlikte yeraltına geçmeliydi. Bu son durumda, benim planlarıma göre, kitlesel silahlı ayaklanmanın örgütlenmesi ve bunun için Turan Cumhuriyeti'nin bağım-

sızlığı sloganının, Rusya'dan devlet olarak tam bir ayrılma sloganı olarak yozlaşmaya, iktidara doğru yol alan burjuva restorasyonuna karşı kullanılması gerekecekti. Partinin ve Sovyet iktidarının çağdaş durumunu daha yozlaşma olarak tanımlamamıştım. Hem partide, hem de devlet aygıtındaki, belli ve uygun koşullarda her ikisinde de genel bir yozlaşmaya yardımcı olabilecek ve böylece gerçek bir burjuva gericiliğine yol verebilecek çeşitli yozlaşma öğeleri görüyordum. Parantez içinde söylüyorum, parti kendi içinde bu öğeleri tasfiye etmek, bu yolla benim düşüncelerimin yanlışlığını ve yersizliğini gösterecek iç güçlere ve kararlılığa da sahipti. Parti MK'sının Kasım plenumundan ve parti içi yaşantının daha sonraki gelişmesinden bahsediyorum.

Bağımsız bir parti kurulması, daha doğrusu onun oluşması için gerekli öğelerin hazırlanmasına yönelik geniş ve sistematik bir çalışmaya yine de girişmedim. Bunun açıklaması, birincisi, genel olarak proleter devrimin gelişmesinin niteliği ve perspektifiyle ilgili çözümlememin ve buna ilişkin sonuçlarımın doğruluğu konusunda, Batıda (1923 Alman Devrimi, 1925 yılı İngiliz madenciler grevi) ve Doğudaki (Çin Devrimi - Şanghay proletaryasının muzaffer ayaklanması) devrimci konjonktürün sarsıntılarıyla ilişkili olarak bende zaman zaman beliren kuşkunun beni engellemesi; ikincisi, zaman zaman bende uyanan partiye tekrar alınma umudu ve üçüncüsü, parti içindeki muhalefet çalışmalarının, bağımsız yerli bir örgüt kurmaksızın, yani bu muhalefetle blok kurarak, partili-politik çalışma olanağını doğuran periyodik canlanması. Bu son koşul, bana göre, davranışımda en büyük etken oldu. Eğer bütün bu periyodik olarak yinelenen kıvılcımlar olmasaydı, ben ya tartışmasız hatalarımı kabul edecek ve kesinlikle düzeltilmiş bir partili olarak çalışmaya başlayacaktım, ya da SSCB'deki mevcut komünist partiye karşı milli muhalefeti ve Komintern'e karşı sömürge muhalefetini bir araya getirmek üzere konspiratif-yeraltı çalışmalarını genişletmek ve derinleştirmek için savrulacaktım. Sonuncuya izin verecek şey ilk sorunun çözümüydü. Bundan açıklamanın başında bahsetmiştim. Ama yine de ilki olacaktı sanıyorum.

Partililer arasındaki çalışmamı sadece Tatar çevresiyle sınırladım: Kazan, daha sonra da Kırım çevresiyle. Başlangıçta hazırlık çalışmasını bu çevrede yürütmek, çeşitli kadroların bilincini belli bir düzeye getirmek ve sonra onların etkilerini başka bölgelerdeki milli kadrolara yaymalarını

sağlamak istiyordum. Benim Tatar kadrolar üzerindeki etkim yine de sınırlıydı. Bu anlamda "çalışmam" belli sınırlar içinde kalıyordu. Bundan Size bahsetmiştim.

Parti dışındakiler arasında örgütlü çalışmam da hem çalışmanın ölçeği hem de etkinliği açısından sınırlı oldu. Bu çalışma Kazan ve Astrahan'da yürütüldü, parti dışı öğrencilerin yeraltı çevrelerinde. Kazan çevresiyle 1926 sonbaharında Bakiyev aracılığıyla ilişki kurdum, Astrahan çevresiyle ise Doğu Halkları Etnik Kültürleri Bilimsel Araştırma Enstitüsü asistanı Şamsutdinov Vazıh aracılığıyla, 1927 sonbaharında. Yunus Validov sayesinde Moskova'da bir propaganda çevresi kurma girişimim oldu. O, o sırada, partiden ihraç edilmeden önce, Timiryazev Köy Ekonomisi Akademisi öğrenci gruplarıyla ilişkideydi. 1924 yılı baharında, Tataristan'da "sağcılar"ın iktidardan inmesi ve Yunus Validov'un partiden ihraç edilmesinden sonra, küçük bir öğrenci grubuyla bu yönde görüşmelerimiz oldu. Öğrencilerle ilk buluşmamız Moskova civarındaki *daça*'lardan birinde, sanırım Puşkino'da oldu, artık hatırlamıyorum. Bizi Köy Ekonomisi Akademisi'nin son sınıf öğrencisi olan, sanırım eski parti ya da *komsomol* üyesi olan Şahmametov buluşturdu. Şahmametov, ben ve Yunus Validov'un dışında, konuşmalarda Köy Ekonomisi Akademisi üçüncü sınıf öğrencisi parti dışı iki öğrenci daha vardı: Astrahan'dan Hacayev ve Saratov'dan Hantemirov. Toplantı bizim önerimizle yapılmıştı. Daçaların ardındaki tarlada konuştuk. Bizim tarafımızdan Tatar ve genel olarak Doğulu öğrenciler arasında, "Panrusçuluk" olarak tanımladığımız artan Rus milliyetçiliğiyle mücadeleyi canlandırmak için milli politika sorunları üzerine propagandacı öğrenci çevreleri oluşturmanın zorunlu olması gibi bir sorun ortaya kondu. Öğrenciler tarafından da, aslında ne olduğumuz, komünist mi milliyetçi mi olduğumuz sorusu ortaya atıldı. Onlara, komünist olduğumuzu ve partiden ihraç edilmiş olmamıza rağmen öyle kalacağımızı açıkladık, ama milli sorun konusunda, devrim içinde milletlerin politik ve ekonomik haklarının genişletilmesi talebiyle hareket ettiğimizi söyledik. Öğrenciler de bütün bunları daha önce hiç bilmedikleri ve o vakte dek farklı bir manzara gördükleri, ama öğrenciler arasında herhangi bir çalışma yapmanın somut olanaklarıyla ilgili bir şey söylemenin güç olduğu yanıtını verdiler, çünkü bu sorun o vakte dek karşılarına çıkmamıştı. Konuşmalar bu noktada sona erdi. Fakat Validov'la bende bizimle konuşan öğrencilerin içtenliği konusunda kuşku belirdi, çünkü bir ya da

iki gün sonra Sizin ajanınız Ageyev'le karşılaştığımız zaman, davranışlarına bakarak, izlendiğimiz sonucuna vardık. İkimiz de önerilen toplantının Sizin tarafınızdan bilindiği ve Ageyev'i Sizin, öngörülen buluşma gerçekten yapıldı mı yapılmadı mı diye öğrenmek üzere gönderdiğiniz sonucunu çıkardık. Şahsen toplantıdan Şahmametov'un kendisi aracılığıyla haberiniz olduğunu düşündüm, çünkü birincisi bu toplantıyı düzenleyen oydu, ikincisi konuşmalarımız sırasında tek kelime bile etmemiş, susup dinlemişti. Dikkatli olmaya karar verdik.

Bir sonraki buluşmamız, sanırım, bundan birkaç ay sonra, Neskuçniy Parkı'nda oldu. Bu kez Şahmametov, Moskova Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni yeni bitirmiş olan kardeşi, Rauf Şahmametov, Yunus Validov ve ben vardık. Başka biri de var mıydı, hatırlamıyorum. Belki Hantemirov ya da Hocayev vardı. Bu kez Kazan'daki çalışmalar için Rauf Şahmametov'dan yararlanıp yararlanamayacağımız (çalışmak üzere oraya gitmeye hazırlanıyordu) ve programımızın "somutluğu" ve niye ve ne için çabaladığımız sorunu ortaya atıldı. Rauf Şahmametov bizim karşımızda tam anlamıyla milliyetçi bir program dile getirdi. Yunus Validov ve ben bunu reddettik ve komünist olduğumuzu, öyle kalacağımızı, onunla ancak bizim tespitlerimizi ve programımızı, yani sosyalist devrimi, Sovyet iktidarını ve milli sorunun bu iki koşulda köktenci çözümünü kabul ederse çalışacağımızı söyledik. Şahmametov'la konuşmayı bir süre daha sürdürdük, sonra ona Sizinle ilişkisi olduğu yolundaki düşüncemizi açtık. Bizi kesin olarak reddetti. Yunus inanmaya eğilimliydi ve Şahmametov (Validov'a açılan) davadan önce ve dava sırasında ona gelip, mahkemede nasıl davranacağı, nasıl kendini aklayacağı vb. konularda görüşmeyi sürdürdü. Bense şahsen ona inanmamaya devam ettim ve bu konudaki kuşkumu Size Z. Erzina aracılığıyla bildirdim. O zaman sorun, Bugulma'dan gelen, adını artık unutmuş olduğum, bir gün öğrenci yurdunda yaptığımız görüşmeden sonra zaman zaman bize uğramaya başlamış olan partili bir öğrenciydi. Gerçekten de, bunun ardından diğeri de daireme gelip gitmeyi kesti. Gerçi, Şahmametov'a bu konuda görüşümü belirtmemiştim ve onunla bundan sonra bir iki kez karşılaşmıştım, bir kere de onun dairesine gitmiştim, ama eski konularla ilgili başka bir konuşma yapmadık. Bunlar basit "tanıdık" görüşmeleriydi.

Hantemirov ve Hocayev'e gelince, onlar Validov'un davasından sonra, bizim programımızın milli bölgelerde bağımsız bir cumhuriyet için geniş

kitleyi hazırlama kısmını benimsemediklerini belirterek, Türk halklarının parti ve Sovyet iktidarı tarafından onlara verilen hakların mevcut sınırları içinde evrimci gelişmesinin zorunlu olduğunu savundular; bizim belirttiğimiz yönde herhangi bir yer altı çalışması yapmayı da reddettiler. Bunun dışında, ikisi de, ayrı ayrı, kendilerini köy ekonomisi sorunları üzerine bilimsel ve *uygulamalı* çalışmaya adamayı *düşündüklerini* söylediler. Bu sırada Hantemirov bizim saflarımızda bulunmasının boşuna olduğunu, çünkü 1918 yılında bir süre Beyazlar'ın safında olduğunu söyledi. Onu geç de olsa, samimi olduğu için tebrik ettim ve onunla politik ilişkilerimi tümden kestim. Daha sonra, 1916 ve 1928 yılında, Kazan'a yaptığım seyahatler sırasında Bakiyev ve ona yakın olan Kazanlı öğrencilere, Kazan'da Hocayev ve Hantemirov'la ilgili bir şey bilen olup olmadığını sordum, buna olumsuz yanıt verdiler ve onları çalışmaya "katmayı" denediklerini, ama Hocayev ve Hantemirov'un bundan kaçındığını söylediler. Kazan'a yaptığım son yolculukta Hantemirov'u telefonla aradım ve nasıl olduğunu sordum. Bana telefonda, onu artık tanıyamayacağımı, kısa süre önce Azerbaycan'da olduğunu ve oradan "solcu bir insan" olarak döndüğünü söyledi. Ona sordum: "Leninist mi oldun?" Hantemirov güldü ve yanıt verdi: Sadece o değil, daha da fazla... Konuşma burada sona erdi.

Kazanlı parti dışı öğrencilerle 1926 yılının baharında ilişki kurdum; bunu bana tanıdığım bir Tatar kadrosu olan, genç Sovyet doktoru, Kazan Üniversite Kliniği asistanı, eskiden partili olan, onun ifadesiyle milli eğilimleri nedeniyle ihraç edilmiş olan Babikov önerdi. Bu tam anlamıyla, Kazanlı parti dışı öğrencilerin benimle ilişki kurmaya yönelik ikinci girişimiydi. İlk girişim mahkemeden sonra 1925 yılı baharında yapılmıştı. Kazan Köy Ekonomisi Enstitüsü öğrencisi Fayzullin, Tatar öğrencilerinin bir yeraltı çevresi adına Validov'a gelmiş (daha sonra Fayzullin'in Kiev çevresinde olduğu anlaşıldı), onunla ilişki kurmayı önermişti. Onunla görüşmekten o dönemde kaçınmış, Yunus Validov'a da aynı şeyi yapmasını önermiştim. Bütün bunların Sizin tarafınızdan, bizi parti dışındakilerle yeraltı çalışmasına sokmak üzere yapıldığını sanıyordum. Fakat Validov beni dinlemedi ve "olayı aydınlatmak" isteğiyle, bu önerinin altında ne yattığını görmek üzere gitti. Daha sonra bana görüşmelerinin içeriğini aktardı. Onun aktardığı kadarıyla, Fayzullin'i dinlemiş, ona onun teklifinden hiç hoşlanmadığını ve kabul etmediğini, Kazan'a gidip de bu "çevrenin" ger-

çekten olup olmadığını yerinde göreceğini söylemişti.

Fakat Yunus Validov'un ölümü bu "doğrulamayı" yapmasına engel oldu.

Daha sonra Kazan'dan, dediğim gibi, doktor Babikov geldi. Yanında *Himtrest fabrikalarından birinde* çalışan, *benim 1919* yılından, *Kommarvostok* [Doğu alkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu] hattında müfettiş olarak çalıştığı zamandan beri tanıdığım Tatar işçisi Djihanşe Enayev'i getirdi. Enayev bana Babikov'u çocukluğundan beri tanıdığını, bu yüzden benim Kazan delegasyonuna Fayzullin'e olduğundan daha çok inanacağını söyledi. Konuşmanın başlangıcında Babikov, küçük bir yasadışı genç Tatar doktorlar çevresinin başkanı olduğunu ve bana gelmesinin nedeninin, genel olarak devrimin daha ileri gelişimine ve özellikle de milletler arasında buna yönelik çalışmalara ilişkin görüş ve düşüncelerini duymak isteği olduğunu söyledi. Ona çapraz bazı sorular sordum: Fayzullin'i tanıyor muydu, Kazan'da parti dışındakiler arasında başka çevrelerin varlığından haberdar mıydı, yerel "sağcı" komünistlerden biriyle ilişkisi olmuş muydu? Bütün bu sorulara Babikov'dan olumsuz yanıt aldım. Bundan da şu sonuçları çıkardım:

a) Eğer "çevrelerin" varlığı gerçek bir olguysa, bu onların ortaya çıkışlarının doğallığının kanıtıdır ve Tataristan'daki mevcut durumun, orada yeni parti dışı Tatar entelijensiyasının halkın geri kalan kısmına yönelik normal yaratıcı çalışmalar yapmasına izin veren, sağlıklı bir toplumun mevcut olmaması nedeniyle Tatar Sovyet entelijensiyası arasında yaşanan hoşnutsuzluğu yansıtmaktadır;

b) Bu "çevrelerin" birileri tarafından idare edilmiyor olması;

c) Babikov'un bana Sizin tarafınızdan gönderilmiş olma olasılığı. Son olasılık, aklımdan geçmiş olsa da, beni ona konuyla ilgili görüşlerimi aktarma kararımdan caydırmadı. Babikov aracılığıyla Siz, Tataristan'ın toplumsal-politik yaşamının canlanması bakış açısını edinebilir, parti ve Sovyet iktidarı tarafından milli bölgelerde yaratıcı çalışmaların yürütülmesini, oralarda bu alanda yapılan hataların düzeltilmesini sağlayabilirdiniz.

Babikov'la iki ya da üç saat kadar konuştum. Rusya'daki devrim üzerine, Çin Devrimi üzerine ve genel olarak uluslararası devrimde sömürge sorununun anlamı ve rolü üzerine, SSCB'de milli sorunun durumu üzerine, milli sorun konusunda partiyle anlaşmazlığım üzerine, devrimin "sağ eği-

lim" zemininde yıkılma olasılığı üzerine ve gericiliğin saldırısına örgütlü karşı koymaya hazırlanmanın zorunluluğu üzerine yaptığım değerlendirmeleri aktardım. Kazan'ın ve başka şehirlerin ve genel olarak Tataristan ve Başkırya bölgelerinin devrimin Rus *çernosots* [gerici] monarşik örgütlerce ele geçirilmesi olasılığını; bu örgütlerin bu bölgelerdeki Tatar nüfustan, öncelikle Tatar entelijensiyasından acımasız bir intikam alabileceğini, çünkü birkaç nadir örnek dışında, Tatarların kitlesel olarak Sovyet iktidarını desteklemiş ve onunla birlikte çalışmış olduğunu söyledim. Bu intikamın engellenmesi, bana göre, iki durumda olasıydı:

ya kritik dönemde (yani Sovyet iktidarının yenilip devrilmesinin açık hale geldiği ve yerini *çernosots* gericiliğinin aldığının apaçık olduğu dönemde) iktidarın örgütlü olarak, daha önceden hazırlanmış ve özenle gizlenmiş milli devrimci örgütler tarafından, ilgili bölgelerin bağımsız devletler ilan edilmesi sloganı altında ele geçirilmesi; yani en aşırı ve umutsuz adıma karışmak,

ya da eğer bu olanaksız görünüyorsa, "yeni" ve gerici iktidara karşı yerli kitlenin ayaklanmasını örgütlemek.

Böylece, her iki durumda da, gerekli anda bu operasyonları yapabilecek devrimci gücün örgütsel çekirdeğini hazırlamak gerekiyordu. Bu son zorunluluktan yola çıkarak, Babikov tarafından temsil edilen Tatar doktorlar çevresinin çalışmalarının korunmasını ve sürdürülmesini ve, eğer, mümkünse, zaman içinde onu örgütsel olarak şu kaçınılmaz koşullar temelinde genişletilmesini savundum:

a) Bu çevrenin yeraltı çalışması Sovyet iktidarına ve Komünist partiye karşı değil, milli bölgelerde gerici bir güç olarak Büyük Rus Şovenizminin büyüyüp şekillenmesine ve onun yeredeki *parti* ve Sovyet aygıtlarına etki etmesine karşı olmalıdır;

b) Bu çevre belli bir zaman diliminde özellikle propaganda çalışması yapmalıdır, çalışmasındaki ağırlık merkezini, zaman içinde kitlesel devrimci mücadele örgütü haline gelmek üzere işçi-köylü kitlesine kaydırma hedefini benimsemelidir;

c) Sovyet iktidarını savunma sloganı, çeşitli önlemlerine karşı duyduğumuz hoşnutsuzluktan ve nüfusun çeşitli gruplarının ona yönelik yaklaşımından bağımsız olarak, sonuna dek gerçek ve tek slogan olarak kalma-

lıdır. Sovyet iktidarının korunması sözde değil, eylemde bu çevrenin üyeleri ve ona bağlı olan kitle için şart olmalıdır;

d) Sovyet iktidarına ve komünist partiye karşı ajitasyon ancak, yozlaşma gerçekten boy verirse başlamalıdır.

Bu tespitlere karşı, Babikov bir görüş belirtmedi.

Daha sonra, Bakiyev'le ilişki kurduğum ve ondan Kazan'da yeraltı Tatar öğrenci çevresinin varlığını öğrendiğim zaman, Babikov'la ilgili olarak Tatar doktorlar arasında benzer bir çevrenin olup olmadığını sordum. Bakiyev'in yanıtından, Babikov'un onların çevresinde yer almadığını ve onu Kazan'da tanıyan bulunmadığını anladım. Bundan, Babikov'un, bana ya Sizin tarafınızdan, ya da başka biri tarafından gönderilmiş olduğu sonucunu çıkardım ve bir daha, 1928 baharında, onu kabul etmedim ve onunla konuşmayı reddettim.

Bakiyev ve onun "çevresine" geçiyorum.

Bakiyev'le hangi koşullarda karşılaştığımı, açıklamalarımdan birinde anlatmıştım. Bakiyev'le, Kazan Müslüman Sosyalist Komitesi'nin organı olan eski *Kızıl Bayrak* (*Krasnoye Znamya*) gazetesinin eski redaktörü olarak, Ekim Devrimi'nden sonra Tatar milliyetçileriyle mücadelemiz sırasında tanışmıştım. Yaptığımız konuşmadan, Bakiyev'in işten ayrıldığı ve 1919 yılında İsmail Rahmatullin ve topluluğuyla suç işlediği anlaşıldıktan sonra partiden ihraç edildiği anlaşılmıştı. Bakiyev bunu büyük bir acıyla, daha sonra partiye alınma yolunun onun için kapanmış olduğunu söyleyerek anlatmıştı.

Daha sonraki konuşmalardan, Bakiyev'in o sırada Tataristan'daki çalışmaları yürüten Tatar partili grubuna (Habidullin'in "ılımlı solcu" grubuna) karşı olumsuz bir yaklaşım içinde olduğu anlaşıldı. Genel olarak "aşırı solcular" grubuna, ayrıca "sağcılar" arasından bazı kadrolara, özellikle de İshak Kazakov'a, Ganiyev'e vb. olumsuz bakıyordu. Fatih Sayfi, Habidullin ve benzeri gibi bazı "solcuları" kariyerist ya da basitçe, partide bulunmalarını şahsi amaçlar için kullanan kişiler olarak görüyordu. İshak Kazakov'u bürokrat buluyordu. Ganiyev'den onunla ve yoldaşlarıyla konuşmaktan kaçındığı için hoşlanmıyordu. Tataristan'daki durumu genel olarak karamsar bir şekilde değerlendiriyor, "solcuların" çalışmalarıyla kitlenin gözünde Sovyet iktidarını ve partiyi gözden düşürdüğünü ve ona göre

belli Rus işçi çevrelerini bile kucaklayan Rus nüfusu arasındaki gerici Tatar hareketini güçlendirdiğini düşünüyordu. Bu konuşmalarda Tataristan'ın ve belli bazı Tatar kadrolar grubunun mevcut durumunu değerlendirmede az çok ortak bir bakış açısı sağlandığı zaman, Bakiyev böyle konuşmalardan birisi sırasında bana okuyan gençliğin yeraltı çevrelerinden birine ve Kazan'daki Tatar edebiyat emekçileri grubuna üye olduğunu, grup üyeleri adına benimle bir dizi sorun üzerinde konuşma yetkisine sahip olduğunu söyledi: Devrimin gelecekteki gelişimi ve milli sorunun ortaya konmasının zorunluluğuyla ilgili görüşlerim, genel olarak çağdaş koşullarda yeraltı çalışmasının kapsamlı bir şekilde örgütlenmesi üzerine düşüncelerim. Ona Babikov'la konuştuğum şeyleri daha belirgin bir şekilde anlattım; yani devrim üzerinde Rus milliyetçiliğinin etkisinin güçlenmesi, yozlaşmanın kaçınılmazlığı, eğer bu olguya karşı örgütlü bir tepki verilmezse daha sonra bu zeminde devrimin çökmesinin kaçınılmazlığı, Rusya'daki Sovyet iktidarının olası çöküşüne ve burjuva-monarşik düzenin restorasyonuna hazırlıklı olmanın zorunluluğu, bu hazırlık sayesinde gerektiği zaman kitlesel silahlı ayaklanmanın saldıran ya da saldırmış olan gericiliğe karşı örgütlenebileceği, bu durumda milli sorunun ortaya konması için gerekli biçimlerin zorunlu olduğu, somut olarak bağımsız Turan Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin ve bütün bu bakış açılarının kapsayıcılığının ve sadece öğrencileri ve entelijensiyayı değil, işçi ve köylü çevresini de kapsayan her tür yeraltı propaganda çalışmalarının gelişmesinin zorunlu olduğu yolundaki düşüncelerimi. Bu durumda Türk bölgelerinin Rusya'dan devlet olarak ayrılması olasılığını, bir dizi Batı Avrupa kapitalist devletinin buna olası karşı çıkışından bağımsız olarak öne sürdüm (Batı Avrupa emperyalizminin, Sovyet iktidarının yerine gelecek olan burjuva yönetimini güçlendirmek eğilimiyle, ayrıca genel olarak Müslüman Doğunun politik güçlenmesinden korkarak, Rusya'nın Doğu bölgelerinin ayrılmasını desteklemeyeceği, tersine engelleyeceği sonucuna varmıştım; uluslararası emperyalizmin milli bölgelerin SSCB'den ayrılmasına yönelik bugünkü sloganı, bence, sadece Sovyet iktidarıyla mücadeleye yönelik, taktik bir manevradır; "ertesi gün" bu slogandan vazgeçecektir). Belli bir kitle katılımı, ortaya konan amaçlara bağlılık ve örgütlü idare, Kafkaslar, Ukrayna ve Rusya'nın diğer milli bölgelerinin benzer çabalarının desteğiyle ve Yakın ve Uzak Doğu devletleri, Afganistan, İran ve Türkiye'yle askeri-politik birlik kurulmasıyla bu hedefe erişmeyi sağlayabilir. Benim bu son

kısımla ilgili varsayımlarımın gülünç, bu nedenle de yanıltıcı olmasının nedeni, o zaman "küçük" bir noktayı unutmuş olmamdı, yani eğer uluslararası emperyalizm SSCB'yi yenecek durumdaysa, adı geçen üç Doğu devletinde "kendine uygun ve benzer" yönetimler kurmasını ve kurulacak olsa bile, Turan "cumhuriyetini" elinde bir "oyuncağa" çevirmesini engelleyecek bir şey olmayacaktı. Afganistan'da bugün yaşanan durum ciddi olarak bunu gösteriyor.

Bakiyev tarafından öne sürülen yeraltı çevresinin çalışmalarının korunması ve sürdürülmesi için, yine de, daha önce Babikov karşısında öne sürdüğüm çerçevenin içinde olmasının zorunlu olduğunu belirttim. Bakiyev'le *MKS*'de [Merkezi Komünist Birliği], çalışmak için bana geldiği zamanlarda da birçok konuşma yaptık, ama konuşmalarımız daha çok benim dairemde (iki kişi kaldığımız zaman), özellikle de sokakta ya da gittiğimiz bir lokantada oluyordu.

Bizim geliştirdiğimiz plana göre Bakiyev yerele yaptığı yolculuklar sırasında (onu önce Merkezi Birlik, daha sonra da *Vsekoopprompsoyuz* [Sanayi Kooperatif Birliği] gezici müfettişi yapmayı başarmıştım, yoldaş Enbayev buna karşı çıkmış, Bakiyev'i kooperatif nitelikleri açısından yetersiz bulmuştu) yerelde örgütlenmemizin küçük hücreleri için bir zemin hazırlayacaktı. 1926 yılı sonunda iki kez Başkurya'ya ve 1928 yılı baharında *Başkustpromsoyuz* [Başkır Sanayi Kooperatif Birliği] kurslarına gitti. İlk seferinde, onun deyişiyle, bir şey yapmayı başaramamıştı, ama ikinci seferde sanırım birileriyle görüşmüştü. Tam olarak kiminle, bilmiyorum. Ayrıca 1927 yılı sonunda ya da 1928 yılı başında, hatırlamıyorum, Kazakistan ve Kırgızistan'a gitti. Ama orada, dediğine göre, bir şey yapamamıştı, çünkü her yerde ona karşı büyük bir kuşkuyla ya da güvensizlikle yaklaşan kadrolarla karşılaşmıştı. Yerele yaptığı yolculuklarda Bakiyev genellikle, orada birini tanıyıp tanımadığımı, kiminle ilişki kurabileceğini sorardı bana, ama elimde böyle şeyler olmadığından, ona herhangi bir adres ya da isim vermedim. Bu arada, Bakiyev, Tatar entelijensiyasının Latin alfabesi sorunu üzerine bir açıklama yaptığı dönemde birkaç kez Kazan'a da gitti bu dilekçeye ("bizim çocukların" da katıldığını söylemişti). Başlangıçta Bakiyev'e güvenmiş olsam da, zamanla onun bana karşı içtenliğinden kuşku duymaya başladım. 1928 yılı başından önce, yeni yıl buluşması sırasında benim dairemde bir olay yaşamıştık; gerçi bu daha sonra benim onu her-

kesin önünde fiilen küçük düşürmem ve ona "provokatör" demekle düzeltilmişti (akşam toplantısı Moskova Üniversitesi Fizik-Matematik Bölümü asistanı Muştariyev ve Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi öğretmeni Muhammed Teregulov tarafından düzenlenmişti ve parti dışından Tatar entelijensiyasının Sovyet "bilginler"ini, doktorları, pedagogları vb. içeriyordu, yaklaşık yirmi kişi vardı; daha uygun bir yer bulamadığımız için bende toplanmıştık. Bakiyev'e hakaret etmemin sebebi, bu toplantıda politik bir konuşma yapmayı ve "lider" olarak benim şerefime kadeh kaldırmayı düşündüğünü söyleyerek, bana karşı taktiksiz bir davranışta bulunmasıydı). Bu kuşkum zaman içinde Bakiyev'in davranışlarında tutarsızlıklar belirmesi ve onun ısrarla beni (ve sadece kişisel olarak beni değil, genel olarak "sağı", çünkü onunla yaptığımız konuşmalardan dolayı onlarla ilişkim bulunduğunu biliyordu) büyük ölçüde yeraltı çalışmasına zorlamasıyla iyice anlam kazandı. Bakiyev'in yaptığı benim taktiğimin (ve genel olarak "sağcılar"ın taktiğinin) yetersizliğine ilişkin konuşmalar ve genel olarak çalışmada daha fazla etkinlik talepleri, özellikle Kazan'dan dönmesinden sonra arttı. Bu talepler şu yöndeydi:

a) Programın kağıt üzerinde belirlenmesinin zorunluluğu ve genel olarak bu programın geliştirilmesi, üzerinde çalışılması, (kimiz biz: sosyalistler mi milliyetçiler mi, bizim sosyal temelimiz, temel hedefler ve amaçlar vb.). Bu soruna Bakiyev "aramızda konuş olasılığını" vb. bile ekliyordu;

b) Benim taktiklerimin ve genel olarak ("sağcı" ya da "solcu" olmalarından bağımsız olarak) Tatar komünistlerinin taktiklerinin, bu taktiğe yönelik yaklaşımımızın belirlenmesi anlamında gözden geçirilmesinin zorunluluğu. Bu durumda parti içi fraksiyonlu-gruplu mücadele taktiği düşünülüyordu. Somut olarak Hatayeviç'ler ve Petropavlovsk'larla "sözlü mücadeleyi" ve "bütün bu laf kalabalığını bir yana bırakıp" "kitleler arasındaki çalışmayı derinleştirmeye" yönelmek öneriliyordu. Daha sonra Bakiyev genel olarak yerli komünistlerin partiden çıkmasının zorunlu olduğu düşüncesini geliştirmeye başladı;

c) Genel olarak çalışma yöntemlerinin gözden geçirilmesi. Yerli muhalif yapılı komünistler için ideal çalışma yöntemi olarak ortak muhalefet çalışması yöntemi önerilmişti - kitlelere doğrudan seslenmek, sözlü ve yazılı ajitasyon vb. ;

d) Yakın bir gelecekte yerelde bulunan yeraltı çevrelerinin (Kazan, Ast-

rahan, Moskova) bir konferansını ya da kongresini yapıp ortak program, taktik ve strateji belirlemek, yani parti oluşturma talebi.

Bakiyev'in çeşitli savlarının çelişkisi, bu savları sık sık değiştiriyor olmasıydı. Kazan entelijensiyasının Tatar alfabesinin Latinleştirilmesi karşısındaki tavrı sorunuyla ilgili olarak, bu tavrı paylaşmış ve onu kapsamlı devrimci bir eylem saymıştı; ama bir süre sonra, bu sorunla ilgilenenlerin sorgulanması başlayınca, yerli entelijensiyanın bu adımının sadece kendini zedelemek anlamına geldiği düşüncesini öne sürmeye başladı. Ya da "etkinlik" sorunu. "Sağcı" komünistlerin (görüşlerini parti içi mücadele yöntemleriyle dile getiren komünistlerin) taktiklerinin yetersizliğinden bahseden kişi son zamanlarda birden yerli kadroların günümüz koşullarında "Sovyet iktidarı ve partisine tam bir yakınlık" gösterme ve bu konuda "derin konspiratif-yeraltı çalışması" yürütme taktiğini, yani politik ikiyüzlülük taktiğini benimsemesi gerektiğini öne sürmeye başladı.

Ona bu görüşlerini paylaşmadığımı söyledim. Programın belirlenmesi, taktiklerin değiştirilmesi ve mevcut çevre ya da grupların bir örgüt olarak şekillendirilmesi sorunuyla ilgili olarak da manevra yaptım: her koşulda çekiliyor ya da bir yanda kalıyorlardı, çünkü gerçekte bunu erken, gereksiz ve bu yüzden de zararlı sayıyordum. Başlangıçta yerelde kendi ayrı çevre ve grubumuzu kurmanın, ona sağlam bir yapı, gerçek bir politik çehre kazandırmanın (onu bu gerçek karşıdevrimciliğin ardına gizlememenin), ondan gereksiz öğeleri ayıklamanın ve ancak ondan sonra, onları birleştire fırsatı gerçekten doğduğu zaman, önce bir hazırlık konferansı, sonra da gerçek bir konferans yapmanın gerekli olduğunu düşünüyordum. Bana göre, hareketin gelecekteki konspirasyonu ve gizlenmesi amacıyla, birbiriyle ilişkisi olmayan ve birbirini tanımayan çevrelerle çalışmak daha yerinde olacaktı. Dahası, bu çevrelerin temel stratejik işlevi olarak, devrimin yenilmesinin ardından, yerli komünistlerin yerli milliyetçilerle çatışmasının kaçınılmaz olduğu durumda tampon işlevi görmelerini düşünüyordum. Bu "tamponun" yaratılmasını, devrimin yıkılması durumunda genel olarak yerli entelijensiyanın en iyi ve en az sayıdaki kesimini kaybetmemek için önlem olarak düşünüyordum, çünkü onların varlığı devrimin milli bölgelerde gelişmesinin koşullarını belirliyordu. Genel olarak yerli komünistler diyorum, "sağcı" ve "solcu" ayrımı yapmaksızın. Bu güçlerin yıkılması durumunda, gericiliğin zaferi kaçınılmaz olacaktır;

yerli entelijensiyanın yüzde 80-90'ının yok edilmesi demek, milli bölgelerin toplumsal organizmasının kafasının koparılması demektir. Bu da gericiliğin insafına kalabilirdi.

Yine de Bakiyev'in bazı taleplerini kabul etmem gerekiyordu. Programın belirlenmesi ve kesinleştirilmesi ve bu amaç için bir konferans yapılmasının zorunlu olması talepleri, ayrıca ele alacağım Astrahan grubu tarafından da dile getiriliyordu.

Bakiyev'e yönelik bu tavırlarımın sonucunda, onu Astrahan grubunun temsilcileriyle ilişkiye sokmayı kabul ettim ve 1928 yılı baharında onları buluşturdum; ikincisi, Astrahanlılarla onun da bulunduğu bir görüşme sırasında çevreleri içine alan bir yer altı konferansının yapılmasının zorunlu olduğunu kabul ettim ve üçüncüsü, 1928 yılı yazında, Kazan'a yaptığım ilk gezi sırasında Kazan çevresi temsilcileriyle doğrudan ilişki kurmayı ve görüşmeyi kabul ettim.

Konferans toplanması sorunuyla ilgili görüşmelerimiz, Astrahan'dan gelen Astrahan çevresi üyesi Badamşin'in katılımıyla Zatsep'teki odada yapıldı (Badamşin Astrahan savcılar (avukatlar) kurulu üyesiydi; son zamanlarda, sanırım, Astrahan yargıcının yardımcısı olmuştu). Toplantıda şunlar vardı: Badakmşin, Burhan Bakiyev, Şamsutdinov (onu bir yerde daha anmıştım) ve ben. Yerelde bulunan çevreler arasında bir konferans düzenleme sorunu tartışıldı. Konferans yeri olarak Moskova saptandı. Zaman, öğrencilerin serbest olduğu tatiller sırasında olacaktı. Konferansın temel sorunu program sorunu olarak belirlendi; yani hedef ve amaçlarımızın, örgütsel taktik, stratejilerimizin ve ajitatif-propaganda yöntemlerimizin kesin olarak belirlenmesi. İlgili çevrelerin durumu, yapısı ve çalışması üzerine yerelden raporlar da gönderilmeliydi. Ayrıca, yerelde-ki çeşitli kadrolar çeşitli Türk soylarının ekonomik ve kültürel gelişmesine ve de Panrusçuluk denen sorunla mücadeleye ilişkin çeşitli sorunlar üzerine rapor sunmalıydı.

Kazan çevresiyle görüşmem Kazan'a geldiğim günün gecesi, eski partili öğrenci Hadi Urmançeyev'in dairesinde oldu (Voznesenskaya Caddesi, No 1 ya da 2). Orada şunlar vardı: Bakiyev, Hadi Urmançeyev, eski anarşist-gazeteci Hafızov, Köy Ekonomisi Enstitüsü öğrencisi Fayzullin (onun da öğrenci olduğu anlaşıldı) ve ben. Bakiyev sonuna dek oturmadı, çıktı,

çünkü aynı gün Başkırya'ya *kustpromsoyuz* kursuna gitmesi gerekiyordu. Beni bu çevreyle Bakiyev tanıştırdı. Kazan'a Moskova'dan benimle gelmişti. Fayzullin dışında, geri kalan çevre üyelerinin beni tanıyan kadrolar olduğu anlaşıldı. Hafızov'u 1918-1919 yıllarından, o Moskova Tatar Sovyet gazetesinin yazışlerinde, Tatar anarşistlerinin tek örneği olarak çalışırken tanıyordum; Hadi Urmançeyev'i 1919-1922 yıllarından Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'ndaki, daha sonra da Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'ndeki (orada okuyordu, bense ders veriyordum; bir süre Türkistan'da çalışmış, ama orada partiden ihraç edilmişti) çalışmalarından tanıyordum. Böylece toplantıda üç eski partili, bir eski, belki de "eski" değil anarşist ve bir parti dışından öğrenci (belki de *komsomol* üyesi, bilmiyorum) vardı. Bu durumda benim hedefim "çevreyi" düzene sokmak oldu: bu çevre neyin peşinde, onu kim birleştiriyor, hangi amaçları belirliyor ve gerçekte hangi çalışmaları yapıyor ve varlığının ileri perspektifleri açısından ne gibi sorunlar belirliyor. Şunlara açıklık kazandırmayı başardım: bu çevre oluşma, yani güç toplama aşamasındaydı ve propaganda yapan bir çevre durumundaydı. Çevrenin çeşitli üyeleri bazı sorunlar üzerine rapor yazmıştı, ama çevre içinde okuyorlardı. Üye almıyordu daha. Anlaşılan, özellikle kolektif olarak, "felsefe eleştirileri şeması" hazırlanmıştı. Yazarı, benimle polemiğine bakılırsa, Hadi Urmançeyev'di. Tatarca bir daktiloyla yazılmıştı, ama başka bir imza vardı altında. Kağıtlarım arasında bir örneği olmalı. Bu proje, H. Urmançeyev'in ifadesiyle, gerçek yapıtına, ele almayı düşündüğü "felsefenin eleştirisine" bir girişti sadece. Bu konu ilgimi çekti ve H. Urmançeyev'e bunun üzerinde uzun süre çalışıp çalışmadığını sordum, bana beş-altı yıl yanıtı verdi.

Güldüm, ona bu konuyla gerçekten ilgilenecekse, bu kadar uzun zaman ayırmamasını tavsiye ettim.

İlk toplantımızdan sonra H. Urmançayev'e gittim, onun "felsefe eleştirisine" girişini gördüm. Daha ilk satırlarından itibaren aramızda tartışmaya başladık, çünkü ilk sayfalarda genel olarak her felsefenin "öznelliğinin" onaylanması yapılıyordu. Okurken, Urmançeyev felsefesinin idealist temellerini sergileyen, bir dizi çelişkiyle karşılaştım. Sonuna dek okumam mümkün olmadı, çünkü geç olmuştu. Gece Urmançeyev'de kaldım. Ertesi gün elyazmasının son sayfalarına göz attım ve yazarına geri verirken, bu yapıtın (girişin) kısa zamanda bitirilmesi gerektiğini ve onu "kamuoyuna"

çıkarmanın ancak bu alanda uzman birtakım yoldaşların özenle gözden geçirmesinden sonra olabileceğini söyledim; bu arada şahsen benim katı materyalist felsefeyi savunacağım konusunda kendisini uyardım. Bunu kesin bir koşul olarak ortaya koydum. Daha bu -ve en temel- noktada bile daha baştan benimle çevrenin önde gelen üyeleri arasında anlaşmazlık çıkmıştı ve Bakiyev'in haklı olduğunu, program sorunlarını ele alırken "dağılmamızın mümkün olduğunu" gördüm. Çevrenin çalışmaları, liderlerinin ifadesiyle, sadece Kazan'da eğitim gören gençlikle sınırlıydı. Temel hücre Köy Enstitüsüydü. Çevre sayıca da büyük değildi anlaşılan - yirmi ya da otuz kişi. Çevrenin ne zaman ortaya çıktığını sormadım. Anlaşılan, 1925 yılından önceydi, çünkü Fayzullin Moskova'ya, bize, 1925 yılında, mevcut bir çevre adına gelmişti. Çevrenin kişisel durumuyla ilgili bir soru sormadım. Bunu daha sonra yapmayı düşündüm. Çevre üyelerine örgütlü çalışmayı işçi ve köylü ortamına da taşımayı öğütledim. Bunu düşündüklerini, ama çalışmalarını şimdilik eğitim gören gençlik ve entelijensiyayla sınırlama kararı aldıklarını söylediler.

Çevrenin temel programı şu noktalarda gelişiyordu:

a) Tataristan'da ekonomik, politik ve kültürel hatta milli kendi kaderini tayin hakkı şiarının olgusal olarak gerçekleştirilmesinin zorunlu olduğu propagandası;

b) Rus entelijensiyası arasında *çernosotsen* [gerici] eğilimlerin ve genel olarak Büyük Rus Şovenizminin gelişmesiyle mücadele;

c) Türk cumhuriyetlerinin federatif birleşmesi fikirlerinin propagandası;

d) Tataristan'da Sovyet iktidarının yenilmesi durumunda askeri tehlikeyle ilişki olarak *çernosotsen*-monarşik gericiliğe karşı silahlı direnişe hazırlık;

e) Tatar köylerinin kültürel gelişmesi yönünde her türlü destek.

Ortak ilk toplantımız (sadece ilk değil, aynı zamanda sonuncusuydu, çünkü bir daha toplanmadık), deyim yerindeyse, birbirimizle tanışma şeklinde olmuştu. Yoldaşlar bana, benden SSCB'de ve uluslararası ölçekte olan politik olayların bir değerlendirmesini; Rusya'da devrimin gelecekteki yazgısıyla ve Sovyet iktidarı dünya emperyalizmiyle silahlı çatışması sonucunda yenilirse devrimin kaybedilip edilmeyeceği konusundaki görüşlerimi duymak istediklerini söylediler. Bu sorunlara ilişkin görüşlerimi

aktardım. Dinleyenlerde nasıl bir izlenim bıraktım bilmiyorum. Karamsar olduğunu sanıyorum, çünkü bu dönemde öznel ruh halim aşırı karamsardı. Birincisi, bizim yenilgimizin (yani "sağcı" Tatar komünistlerinin yenilgisinin) kavranmasının altında, milli sorun platformuna katılma sorunu ve aynı zamanda ortamımızın ideolojik ve örgütsel çöküşü sorunlarının yattığını saptamıştım; ikincisi, Kırım'daki yenilgimizin, özellikle de Veli İbrahimov'u kaybetmenin yol açtığı güçlü etkileri taşıyordum üzerimde (Veli'nin kurşuna dizilmesini aşırı hastalıklı bir şekilde algıladığımı, buna hastalıklı bir şekilde tepki verdiğimi Sizden gizlemeyeceğim, çünkü Veli'nin tutumuna karşı olumsuz bir yaklaşım içinde olsam da, Sizin ona verdiğiniz cezayı çok ağır saymıştım). Çıkardığım sonuçlar kısaca şöyle dile getirilebilir:

Gericilik saldırıyor; eğer devrimi idare eden organlar, yani Komintern ve Parti MK'sı sola kararlı bir yöneliş yapmazsa devrim kaçınılmaz olarak yenilecek; bu yüzden her türlü can sıkıcı olasılığa hazırlanmak gerekir.

Böyle bir tespit benim açımdan o zamanki koşullara bağlı olarak oldukça doğaldı, çünkü hem Parti MK'sının hem de Komintern'in birçok sorunla ilgili tavrı, özellikle de sağcı tehlikeyle mücadele konusundaki tavrı hiç de açık değildi. Bu Komintern'in VI. Kongresi'nden önce ve Parti MK'sının Temmuz plenumundan önce oluyordu, ayrıca Parti MK'sının Kasım plenumundan daha önce oluyordu: Bu plenumda MK'nın devrimin gelişmesiyle ilgili temel sorunlarla ilgili tavrı kesinlikle açık ve anlaşılır şekilde belirlenmişti.

Üyeleriyle sohbet ettiğim bu küçük çevre açısından benim örgütsel çıkarımım şu şekilde olmuştu:

-Propagandanızı sürdürün, Tatar işçi ve köylüleri üzerinde etkinizi genişletme çabanıza devam edin, ama ajitasyondan ve başka etkin eylemlerden uzak durun.

Beni dinleyen yoldaşlar, bana kesin ve açık kararlar gerektiren bir dizi soru sordular. Bu sorular temelde şu noktalarda gelişiyordu:

a) *Hayal ettiğiniz gelecekteki cumhuriyetin sınıfsal temeli ve iç sosyal içeriği:* (Hangi sınıfın diktatörlüğü zemininde örgütlenmeli: proletarya, köylülük, burjuva mi, yoksa "blok" mu?)

Onlara, bağımsız devletin kurulması sorununun gerçekte ancak sosyalist

devrimin yenilmesiyle ilişkili olarak ortaya çıkabilecek olması nedeniyle, milli bölgelerin, "bir ve bölünmez" nitelikleriyle birlikte restore edilen *cernosots*-monarşik ve Büyük Devlet Şovenisti gericilikten kendini savunması zorunluluğu ortaya çıkacağından, SSCB içinde köylü "adacıkları" olan Türk bölgelerinde proletarya diktatörlüğünü koruma olanağının olacağını hayal etmemek gerektiğini ve bu ülkenin yerini köylülüğün etkisinin hakim olduğu bir "sınıflar bloğu" sloganının alacağına şahsen inanıyor olduğumu söyledim.

b) *Devrimin yenilgiye uğraması durumunda uluslararası emperyalizm ve çeşitli emperyalist devlet gruplarına karşı strateji ve taktiğimiz:* Emperyalizm ve onun çeşitli grupları karşısında manevra yapmak zorunluluğu doğmuyor mu ve bu "taktik manevra" zorunluluğunu temel sloganımızın, emperyalizmle mücadele sloganımızın geçici olarak bir yana bırakılmasını gerektirmiyor mu; yani doğruca söylersek, onlardan kredi, silah almak ve genel olarak tanınmak için, emperyalizmle ve çeşitli emperyalist ülkelerle mücadele sloganını "gizli bir iç cebe" gizlemek gerekmiyor mu?

Onlara, bu sorunun şahsen benim aklıma hiç gelmemiş olduğunu, çünkü benim projeme göre, Rusya'dan ayrı bir Turan Cumhuriyeti'ne katılması gereken halk gruplarının iç gücüne umut bağlamak gerektiğini (bu arada, muhataplarını "Turan" adına karşı çıktılar, bu adı tarihsel olarak yanlış buluyorlardı), bu sorunun gerçekten ortaya çıkabileceğini, ama bunu oldukça dikkatle yanıtlamak gerektiğini, çünkü bu sorunda atılacak en küçük dikkatsiz adımın bizim için yıkıcı bir sona yol açıp bizi yalnız hayal ettiğimiz devlet oluşumu içindeki geniş halk kitlelerinden değil, bizimle komşu olan sömürge ve yarı sömürge ülkelerden de politik yalıtılmışlığa götürebileceğini söyledim;

c) *Entelijensiyaya yönelik tavır:* Milli entelijensiyanın çeşitli gruplarına, özellikle de din adamlarına karşı tavrımızı, onların belli gruplarının köylü kitlesini etkileme gücüne sahip olmalarından dolayı değiştirmemiz gerekmeyecek miydi? Onlara, benim planlarıma göre, yerli entelijensiyaya yönelik tavrın bu durumda taktik olması gerektiğini, ama asıl devrimci entelijensiyanın yaratılması ve eğitimi için kararlı ve belli bir rota belirlenmesi gerektiğini, bizim tarafımızdan kurulan partinin sadece emekçi entelijensiyayı içerebileceğini ve burjuva entelijensiyası, bu arada din adamlarına karşı tavrın, onlar üzerinde diktatörlük kurmak şeklinde olabileceğini söy-

ledim.

Toplantımızda ortaya atılan sorular işte bunlardı. Ortaya atılan sorular açık ve kesin açıklamalarla, onlara taraf ya da karşı olmanın ne olduğunu ortaya koyarak karara bağlandı. Bunlar bizim tarafımızdan, daha önce bahsetmiş olduğum, 1928 kışı ya da 1929 baharında Moskova'da yapılması önerilen kongre ya da konferansa taşınacak sorulardı. Bütün bu konuşmalar konuşanlar için karşılıklı yakınlık duygularını geliştirecek şekilde yapıldı. Bu sırada bizi ilgilendirmesi gereken bütün bu sorular, kuşkusuz sonuçlandırılamazdı.

Kazan çevresiyle başka bir toplantı yapmaya çalışmadım. Daha sonra Hadi Urmançeyev'i daha sonraki gezilerimde bir iki kez gördüm. İlk seferinde ona "Felsefenin eleştirisine giriş" nedeniyle gittim, çünkü ilk seferde bana el yazmasının daha daktiloya çekilmemiş olduğunu ve ondan ayrılmanın zor olduğunu söylemişti. İkinci seferinde Krasnokokşayka'dan dönüş yolculuğumda uğradım, ona oraya sürülmüş muhaliflerle görüşmelerimden bahsettim.

İkinci gezim sırasında (1928 ağustosu) Hafizov'la karşılaştım; Hafizov takip edildiğinden ve rahatça çalışamadığından yakındı, çevresinde oluşan boğucu atmosfer nedeniyle bir süre Tataristan'dan ayrılıp Orta Asya'da ya da başka bir milli bölgede bir yere gitmeyi düşünüyordu.

Onu son kez Moskova'da, yaklaşık olarak geçen yılın Eylül ayının başı ya da ikinci haftası gördüm. Onu üç kez gördüm. Bana kendisi geldi. Bir kere beraber *daça*'ya gittik. Gelişini *Tsentrizdat* [Basın Merkezi], ya da başka bir kurumda iş aramak istediğini, yoksa biri aracılığıyla Doğu bölgelerinde iş bulmaya çalışacağını söyleyerek açıkladı. Benden ona bir iş bulmamı istedi. Ona açıkça, bu konuda yapabileceğim bir şey olmadığını, çünkü ne kadar istesem de bir şey yapma olanağım olmadığını söyledim. Birkaç gün sonra *Vsepoohotsoyuz*'da bana geldi ve İran'dan gelen Malikov'la karşılaştığını, onu iyi tanıdığını ve onun ona yurt dışına çevirmen olarak çalışmaya gelmesini önerdiğini, bana danışmaya geldiğini söyledi.

Onun Malikov'la "beklenmedik dostluğu" ve hızlı bir şekilde yurtdışına yolculuk kararı almış olması bana biraz tuhaf geldi ve gülerek şu yanıtı verdim: "E iyi, git, öyle karar verdiysen... İranlılar arasında Turan Cumhuriyeti'nin propagandasını yapacak mısın?"

Ama bu olay onun için sanki olmamış gibiydi, çünkü bunun ardından Hafizov bana bir kez daha, kendi ifadesiyle, "artık son kez" geldi ve Malikov'un İran'a gitmesine az bir zaman kaldığına göre, anlaşılan onun adına yurtdışına çıkma iznini almış olduğunu ve kendisinin de Malikov'un sonraki gelişine dek Kafkas Ötesi'ne gidip Bakü ya da Tiflis'te iş aramaya karar verdiğini söyledi. Her koşulda benden Bakülü, Tiflisli yoldaşlara, iş ararken ona yardımcı olabilecek bir mektup yazmamı istiyordu. Ona Bakü'de kimseyi tanımadığımı söyledim (ona Bakülü "sağcılar"dan birinin adını vermekten kaçındım, çünkü samimi olmayabileceğini düşündüm) ve onu böyle bir mektupla gönderebileceğim tek kişinin yoldaş Firdevs olduğunu söyledim. Yoldaş Firdevs'e, "sağcılar"ı ilgilendiren birçok sorunla ilgili bir mektup gönderebilmek için onu kullanmayı istiyordum. Mektup çok kısa, sadece dört satır oldu ve mektubu getiren rica isteyecek olursa, kendisine yardım etmesi ricasıyla sona eriyordu. Ama bu basit mektupta, bilmeyenin anlayamayacağı küçük bir sır vardı. Bu sır, benimle yoldaş Firdevs arasında 1921 yılında, birbirimize biri aracılığıyla mektup göndereceksek, mektubun ortasında ya da sonunda bir yere *yahşi* (iyi) ve *yaman* (kötü) sözcüğünü koymak gibi bir karar alınmış olmasıydı. İlk sözcüğün anlamı, mektubu getirene tamamıyla güvenilebileceği, ikinci sözcüğün anlamıysa ona kesinlikle güvenilmemesi gerektiğiydi. Mektupta iki sözcüğün de olmaması, getiren kişiye karşı belli bir mesafe alınması gerektiği anlamındaydı. Benim partiden ihraç edilmemden sonra, aramızda birbirimize mektupla insanlar göndermemeye ve mektup ya da not getiren biri olursa, ona mesafeli yaklaşmaya karar vermiştik. Hafizov bu mektubu Firdevs'e verdi mi ve şu anda nerede bulunuyor, bilmiyorum. Belki, Malikov onu İran'a götürmüştür.

Fayzullin'le bir daha karşılaşmadım.

Bakiyev bana Başkırya'ya yaptığı geziden sonra bir iki kez uğradı ve "taktiklerin değişikliği" sorununu, daha önce belirttiğim açıdan, yani "yüzeyde iktidar ve partiye derin bir yakınlık ve içeride yeraltı çalışması" olarak ortaya koydu. Bu sorunun yanıtını "Kazanlı yoldaşlar adına" istiyordu. Ona kesin olarak, bu ikiyüzlü taktiği paylaşmadığımı, bunu çelişkili bulduğumu ve şu sloganın ardında durduğumu söyledim: "Ya kapsamlı yeraltı çalışması, ya da mevcut Sovyet iktidarı ve partisinin herhangi bir yeraltı çalışmasından vazgeçilerek açıkça tanınması".

Son gezimde yoldaş H. Urmançeyev'e, neden bu soruyu sorduklarını ve bunun doğru olup olmadığını sordum. H. Urmançeyev bana, Bakiyev dışında kimsenin böyle bir soru ortaya atmadığını, tersine Bakiyev'in bu tavrı ortaya atıp onu "Moskovalı yoldaşların" görüşü olarak sunmuş olduğunu söyledi.

Bakiyev'in bu önerisinin altında aslında ne yatıyordu, ondan mı yoksa başka birinden mi çıkmıştı, bu yüzden benim için belirsiz kaldı.

Benim için tek bir şey açıktı, o da şu: Parti dışındaki entelijensiya arasında benim partiden ihraç edilmemden sonra ilişkide bulunan herkesi ayrıntılı bir şekilde sorgulamadan, genel olarak parti dışındakiler arasında yeraltı çalışması yürütmemek gerekiyordu. Kazan'dan ayrıldıktan iki hafta sonra Sizin tarafımızdan Glazov şehrinde tutuklandım.

Turan Cumhuriyeti'nin yandaşlarından olan Astrahan grubuyla 1925 yılının başında, Badamşin aracılığıyla ilişki kurdum. Onu 1918-1919 yılından beri tanıyordum, o sırada Moskova'da okuyordu. O dönemde aramızda herhangi politik bir konuşma geçmemişti. 1925 yılının başında onunla öğrenci çevresinde karşılaştım, Validov ve ben bu öğrencilerle, yani Hantemirov ve Hocayev'le, öğrenci propaganda çevreleri ağını oluşturup oluşturulamayacağı üzerinde görüşmeler yapıyorduk. Badamşin'le Yunus Validov da birkaç kez görüştü, kaç kere olduğunu hatırlamıyorum. Badamşin, Astrahan bölgesinde çalışmalar yürütmeyi kabul etti. Fakat onunla 1927 sonbaharına dek, yani iki buçuk yıl boyunca ilişki kurmadım. Çünkü, bir yandan Validov'un ölümünden sonra, diğer yandan vaktiyle Badamşin'le ilişkide olmuş olan Hocayev ve Hantemirov tarafından propaganda çalışmalarının yürütülmesinden vazgeçtikten sonra, Astrahan sorununun kendi kendine tasfiye olduğunu, dahası Astrahan'ın bir yaşam belirtisi de göstermediğini düşünüyordum. Astrahan'la ilişkim ancak 1927 yılının sonbaharında ya da kış başında, Doğu Halkları Etnik Kültürler Bilimsel Araştırma Enstitüsü mezunuydu (sanırım *komsomol* ya da parti üyeliğine adaydı). Onunla, Hafimcan İbrahimov'un vaktiyle bu konuda çıkmış bir broşüründen yola çıkarak, SSCB Türk halklarının, özellikle de Tatarların kültürel gelişme sorunları üzerine yaptığım uzun bir tartışmanın ardından, bana Astrahan "Turancılar" çevresiyle ilişkisinden bahsetti. Bu tartışma, ortak tanıdığımız olan Tatar kürkçü Mubarak Salimov'un misafir odasında gerçekleşti. Tartışma sırasında Astrahan'dan gelmiş olan, o sırada Mosko-

va'da çalışmakta olan yaşlı Tatar gazeteci Hacip Gasri de vardı. (H. Gasri'yi o vakte dek iki kez M. Salimov'da görmüştüm, orada kalıyordu; Gasri'yle 1925 sonu ya da 1926 başında Latinleştirme sorunu üzerine ve 1927 yılının yaz aylarının sonlarında, ondan Özbek ve Türkmenlerin seçme edebiyat eserleri listesini almam gerektiği zaman görüşmüştüm; Astrahan çevresiyle bir ilişkisi var mıydı, bilmiyordum; konuşma sırasında bundan bahsetmedi). H. Gasri tartışmaya karışmadı, sadece ara sıra bir iki düzeltme yaptı. Tartışma-polemik milli bir kültürün olup olmadığı ve onun gelişme koşulları sorunu çevresinde gelişmişti. Şamsutdinov bu sorunda Hal. İbrahimov'un yaklaşımını savunuyordu - "dil kültürü belirler" ve "dil kültürün sifatıdır." Bu yaklaşımda, deyim yerindeyse, dilbilimci konuşuyordu. Kararlı bir şekilde bu yaklaşıma karşı çıktım ve onun yerine bir başka yaklaşım, diyalektik bir yaklaşım önerdi: "Kültürü ekonomi belirler, dil ekonomik temelin üstyapısıdır sadece." Bu ilkeden yola çıkarak, zorunlu olduğu varsayımı ortaya atıldığı için, "milli kültürün" ancak "milli" (sözcüğün geniş anlamıyla) ekonomi temelinde *yaratılıp geliştirilebileceği* varsayımını savundum. Yani benim çıkarımım, eğer "milli" kültüre sahip olmak istiyorsak, o zaman, konu edilen milletin hangi devlet sistemi (burjuva-kapitalist ya da Sovyet devlet sistemi) içinde geliştiğinden bağımsız olarak bütün üst yapılarıyla birlikte milli kültürün durumunu da belirleyen belli bir milli ekonomi edinmemiz gerektiğiydi. Bu yüzden "küçük" milli kültürlerin geniş ve derinlikli gelişmesi olasılığını reddettim ve daha güçlü komşu soy ve halkların kültürleri tarafından asimilasyonu varsayımını öne sürdüm. Bu sırada somut olarak Tatar, Başkır, Kazak, Özbek, Türkmen ve diğer milli kültürlerden bahsediliyordu. Eğer bu "kültürler" tek bir ortak kitle halinde birleşmez ve karşılıklı olarak birbirlerini asimile etmezlerse, zaman içinde Batıda Ruslar (Tatarlar ve Başkırlar) ve Doğuda Çinliler ve Hintliler tarafından "yutulmalarının" kaçınılmaz olduğunu belirttim. SSCB sistemi içinde Turan Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulmasının ve devrimin yıkılması durumunda Rusya'dan tek bir devlet olarak ayrılmasının zorunluluğu yolundaki çıkarımını buradan kaynaklanıyordu. Şamsutdinov benim bu sorunla ilgili tespitlerime ilgi duydu. Ona beni en çok tatmin eden tespitin, Sovyet Doğusunda, Sovyetler Birliği'ne Ukrayna'yla eşit haklara sahip olarak katılması gereken dört büyük milli-Sovyet *massovok*'unun yaratılması olduğunu söyledim:

1) Başkırya, Tataristan, Çuvaşistan, Mari ve Votyak bölgesini içine alan

bir Ural-Volga Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Federasyonu;

2) Kafkas Ötesi'nin bütün milli cumhuriyetlerini, Kuzey Kafkasya, Dağıstan, Kalmık Bölgesi ve Kuban-Karadeniz milli bölgelerini içine alan Sovyet Sosyalist Ortak Kafkas Federasyonu Cumhuriyeti (daha sonra bütün bu bölgenin ekonomik birliğinin sağlanması düşüncesiyle);

3) Birleşik bir bütün olarak Kazakistan ve

4) Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ı eşit haklara sahip federatif bütünler olarak içeren Orta Asya, ya da tam olarak Turan Cumhuriyeti. Bu proje, bana göre, RSFSC'nin, özel "İç-Rusya" cumhuriyetleri (Sibirya, Ural, Merkezi sanayi bölgesi, Merkezi *Çernozem* bölgesi, Orta Volga bölgesi, Aşağı Volga bölgesi vb.) kurma zorunluluğunu dışlayan bölgelere ayırma planının uygulamasıyla da çelişmemekte, ona uyum göstermektedir. Bu yüzden kendi yaklaşımımı SSCB'nin devlet arazilerinin tamamlanması anlamında milli sorunun çözümüne ideal bir yaklaşım olarak, proletaryanın milli politika ilkelerine, yani milli sorunda Leninizmle ve SSCB ekonomik planlama örgütünün ilkelerine tamamıyla örtüşen bir yaklaşım olarak görüyordum. Milli sorunun bu şekildeki çözümünün, proleter enternasyonalizminin bu sorunla ilgili gerçek ifadesi ve örneği olduğunu, eskiden ezilen milletlerin Rus proletaryasıyla "sonsuza dek" "ciddi olarak ve uzun zaman için" sağlam bir birlik kurmasını sağlayıp Sovyet iktidarını içeriden gelecek saldırılarla yenilgiye uğramaktan kurtarmayı güvence altına aldığını düşünüyordum.

Şamsutdinov'un karşısında, Sovyet iktidarı dünya emperyalizmiyle askeri çatışma sonucunda yenilmesi durumunda, Rusya'da milli soruna yönelik yaklaşımımın bir değerlendirmesini de yaptım. Görüşlerimin özünü biliyorsunuz. Daha önce dile getirdim. Fakat Şamsutdinov'a, bu sorunla ilgili yaklaşımımın tümünü açmadım ve bilinçli olarak ondan bu sorunun konspiratif yönünü gizledim (benim yaklaşımımı bütününde, devrimin yenilmesi durumunda saldırıya geçen burjuva-kapitalist ya da *çernosots*-monarşik gericilikle yeni ve kendine özgü bir mücadele yöntemi olarak, Turancılık hareketinin başlıca hedeflerini değerlendirmek üzere geçici olarak yerli milliyetçilik konumunu almak şeklinde taktik manevraydı). Ona soruna yaklaşımımın bu durumda kaçınılmaz olarak, gericiliğin saldırısına karşı Rusya'nın Türk bölgelerinin Rusya'dan ayrılması ve Turan Halk Cumhuriyeti'ni kurması sloganıyla silahlı bir ayaklanma örgütlemek

olacağını belirttim. Şamsutdinov beni soru yağmuruna boğdu: Bu işi kim örgütleyecekti, bu "halk" cumhuriyetinin ardında ne olacaktı, bunu gerçekleştirmek için para, silah vb. nasıl bulunacaktı, bu durumda Turan Cumhuriyeti hangi sınırlara sahip olacaktı, isyanın örgütlenmesi için hangi sınırlara ve hangi stratejik merkezlere hareket etmek gerekecekti vb. O kadar çok soru sordu ki, sonunda benim hayal ettiğim cumhuriyette ilkokul programının ne olacağını bile sordu. Kısacası, muhatabım bende kişiliğiyle ilgili çok derin kuşkular uyandırdı. Ve ev sahibiyle Hacip Gasri bir yere gidip de Şamsutdinov'la ikimiz kaldığımız zaman, ona öfkeyle kim olduğunu açıkça söylemesini söyledim. O da bana Astrahan'ın propagandacı "Türancılar" çevresinden olduğunu, Badamşin'in de aralarında olduğunu, bunu hemen söylemediğini, çünkü Badamşin'in benle üç yıldır görüşmemiş olması nedeniyle, Astrahanlıların benim hâlâ aynı konumda, yani partisiz öğrenciler arasında 1924-25 yılında gelişen konumda olup olmadığını bilemediklerini söyledi. Yanıtını yeterli buldum ve Hacip Gasri'nin çevreyle bir ilişkisinin olup olmadığını sordum. Şamsutdinov, olmadığını, çünkü çevrenin sadece gençlerden oluştuğunu söyledi. Daha sonra onun Moskovalı *vuz*'larda [yüksek eğitim enstitülerinde] eğitim görenler arasında propaganda çalışması yapması gerektiği konusunda konuştuk. Daha sonra, 1928 yılı baharında onu Bakiyev'le tanıştırdım, bundan bahsetmiştim.

Şamsutdinov'a yine de tamamıyla inanmamıştım, çünkü üç olay ona karşı dikkatli olmam gerektiğini düşündürmüştü. Birinci olay - onunla yaptığım bu konuşmadan kısa süre sonra, benim bir başka *vuz*'a geçmesi yolundaki tavsiyemin ardından, yine artık konuşulmuş olan konuya döndü ve Turan Cumhuriyeti'yle ilgili dile getirdiğim düşüncelerin bazı ayrıntı ve detaylarını istemeye başladı, bu arada çeşitli sorunlara yaklaşımı bende kuşku uyandırdı. İkinci olayda, Badamşin'in evinde bulunduğum sırada, oraya Bakiyev'in gelmesinden önce, Şamsutdinov'un şans eseri Moskova'ya gittiği sırada Basır Abudillin'in evinde kaldığından bahsetmesi, Abdullin'in Sizin gizli sekreteriniz yandaşımız olarak çalıştığınınsa Astrahanlı Tatar komünistleri arasında daha 1921-22 yıllarından beri biliniyor olmasıydı. O zaman Badamşin'e bu nasıl olur diye sormuştum ve o da bana, Basır Abdullin'le, yeraltı çalışmalarını gizleyebilmek için, "kuşku çekmemek için" yüzeysel bir ilişki yürüttüklerini söylemişti. Yine de bu bende belli bir kuşku bıraktı. Ve son olarak, üçüncü olay, Şamsutdinov'un Orta Asya böl-

gesine yaz çalışmasına giderken, bana ısrarla onun ilişki kurması için hangi şehirde ve kimi tanıdığım konusunda sorgulamasıydı. Ona böyle kimsenin olmadığını söyledim (bu gerçekten de böyleydi, ama kuşku uyandırmamak için ona Kırgızistan'daki Z. Buluşev'in adresini verdim, belki Buluşev'in ona 1916 yılında Kırgızların Çarlığa karşı ayaklanmasıyla ilgili tarihsel malzemeler verebileceğini söyledim). Yani Şamsutdinov benim açımdan kuşkulu bir durumdaydı ve onunla daha sonraki görüşmelerim onun Babır Abdullin'le yaptığı görüşmelere benziyordu. Onunla politik konularda konuşmaktan kaçındım, sonbaharda bana yeni bir öğrenci getirip onun Moskova'da çalışmaya katılmasında yardımcı olmamı istediğinde, ona beni rahat bırakmasının daha iyi olacağını söyledim. Böylece Astrahan çevresinin kişisel yapısını tanıma sorunu, sadece onun "kuşkulu" öğelerinden uzak durma açısından değil, ayrıca onun üye kitlesinin ideolojik, sosyal ve entelektüel kişiliğini düzeltme açısından da karşımıza başlıca hedeflerden biri olarak çıkmıştı. Bu son hedef büyük bir güncelliğe sahipti, onların gerilik ve yozlaşmalarının bir nedeni bu olabilirdi, yani bu örnekte, bütün idealistler gibi, sonuçları nedenlerle karıştırıyorlardı. Kazan'dan da önce bende Astrahanlıların maddi dünya görüşünün sağlamlığı konusunda kuşkular belirmişti.

Astrahan çevresinin sayıca ne kadar geniş bir örgütlenmeye sahip olduğunu, kişisel ve sosyal durumunu, ayrıca örgütsel yapısını bilmiyorum. Şamsutdinov'un ifadesiyle, grupları içinde Kazan'daki birkaç öğrenci de bulunmaktadır. Başka bir yerde hücreleri var mıydı, bilmiyorum. İlk plana göre Badamşin örgüt çalışmasında Saratov ve Uralsk şehirlerini ele alacaktı. Oralarda bir şey yapmayı başardı mı, bilmiyorum. Onunla yaptığım konuşmada bunu gözden kaçırdım.

Başka bölgelerde başka herhangi bir milli yeraltı örgütlenmesinin varlığıyla ilgili hiçbir şey bilmiyorum. *Müsavat*'çılarla ilişkiyi kökten reddettim. *Alaş-Orda*'cılarla da.

Parti dışı entelijensiyayla yaptığım çalışmalar başından sonuna dek benim tarafımdan, Tatar komünistleri arasındaki "sağcı" yoldaşlarımdan ayrı olarak yürütüldü, çünkü eğer bu hareketimi öğrenirlerse, benim bu çalışmamı engellerler diye düşündüm. İçlerinden hiçbiri bunu bilmiyordu. Bu çalışmayı sürdürmeden de edemedim. Benim devrim içindeki konumumdan, kaynaklanıyordu, daha önce de yazdığım gibi, daha Onuncu Sovyetler

Kongresi'nden beri, hatta biraz daha öncesinden beri sahip olduğum konumdan kaynaklanıyordu; Rusya'daki sosyalist devrimin ve genel olarak uluslararası devrimin gelişme perspektifine yönelik olarak, Batıda ve Doğuda devrimin harekete geçmiş güçlerine ilişkin hatalı çözümlemem temelinde yaptığım yanlış değerlendirmeden kaynaklanıyordu. Bu çalışmam Rusya'da sosyalist devrimin zaferine inançsızlıktan, Komünist Parti'nin uluslararası ve iç gericiliğin saldırısıyla baş edeceğine ve devrimin gelişmesini kapitalizm karşısındaki bir zafere dönüştüreceğine olan inançsızlıktan doğmuştu; ve devrimin "ölümü" ve "çöküşü" varsayımları ve bu iki etkenin yol açtığı gericiliğin saldırısından "kurtuluşu" yerli milliyetçilikte arama eğilimi de bu inançsızlıktan doğmuştu.

Hatalarımda ısrar etmeyi ve parti içi ("sağcılar" aracılığıyla) ve parti dışı ("partisiz ve milliyetçi yapılı entelijensiya"yla) fraksiyonel-yeraltı mücadelesi gibi çarpık yollarla savunmayı sürdürerek küçük burjuva yerli milliyetçiliğin canlanmasına yardımcı olduğunu kabul ediyorum.

Arşiv KGB RT. F. 4. - Op. 1. D. 401. Cilt 2. L. 261-283.
Sultan Galiyev M. Stati. Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan: Tat. Kn. İzd-vo, 1992. - s. 458-506.

Yazının orijinal başlığı: "Merkez Kontrol Komisyonu Oturumunda, 'Sağcı' Tatar Komünistleri Grubunun Örgütlenme Çalışmalarının Sınırları, Rusya'da Sosyalist Devrimin Yazgısı Üzerine Kişisel Görüşler, Turan Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Kurulması, Bağımsız Bir Milli İşçi-Köylü Partisinin Kurulması Hazırlığı Üzerine Açıklamalar" ***(Yayınevinin Notu)***

Yurtdışına Çıkış Sorunu (Mültecilik) Üzerine Sorgulamada Verilen İfade

25 Temmuz 1929

Benim ya da Tatar "sağcılar"ından herhangi birinin yurtdışına gitmesinin olasılığı ya da olanaksızlığı sorunu, yani "mültecilik" sorunu aramızda hiçbir zaman özel bir tartışma konusu olmadı. Bunu bazı yoldaşlarımın önünde sadece bizim aramızda parti MK'sının bana basında açıklama yapmam önerisine karşı ne yanıt vereceğimi tartıştığımız sırada, sorunun çözümü için tam ve kesin bir çözümü olarak değil, benim sorunumun "çözümünün" olumsuz seçeneklerinden biri olarak öne sürdüm. Sorunu aralarında ilk kez de, ikinci kez de basın açıklamam sorununu ele alarak konu ettim. Sorunu şu şekilde ortaya koydum:

1) Ya konumumdan vazgeçmeli, bunu basında açıklamalı ve partiye milli sorun konusunda bir daha hiçbir zaman farklı bir çizgi benimseyerek parti çizgisine karşı gelmeyeceğimi söylemeliyim;

2) Ya bunu yapmayıp yurtdışına gitmeli ve orada açıkça bu sorunla ilgili olarak partiyle anlaşmazlığım olduğunun propagandasını yapmalıyım;

3) Ya da SSCB'de kalmalı, ama hatalarımı kabul etmeye yanaşmama-

lıyım.

Şahsen baştan sona ayrıntılı bir çözümleme yaptım ve üçüncü yolun ağır ve gerçek bir politik intihar demek olduğu, çünkü tekrar partiye dönmeye çalışan bir politik kadronun, uzun zaman onun saflarının dışında kalamayacağını belirttim. İkinci yolu da, bütün "sağcılar" grubunun politik intiharı olacağını söyleyerek reddettim. Yoldaşlar bu öneriye genellikle güler ve ciddiye almazlardı. Bunun karşısında kesin olarak şöyle derlerdi: "Bırak bunu yahu.. bunu konuşmaya bile değmez."

Böylece, benim ve yoldaşlarımın önünde ilk yol duruyordu. Ama bu yol her seferinde gerçekleşmeden kaldı, aslında bu yüzden üçüncü varsayım, yani bireysel politik intihar varsayım üzerinde duruyordum.

Biz bu sorunu ciddi olarak sadece bir kez merhum Yunus Validov'la konuştuk. Bundan size bahsetmiştim. Bu ruh hali o sıralar bende gerçekten ortaya çıkabilirdi ve gerçekten de çıktı, daha önce bahsetmiş olduğum, 1924 yılı sonunda MKK'nın beni tekrar partiye almayı reddetmesinden sonra bizim ikimizi bilinen karara getirdi. Ama bu karar, karar olarak kaldı. Yoldaşlarımızdan hiçbirini bu karardan haberdar etmedik. Bu yönde gizlice çalışmayı düşündük. Bir şeyler daha söyleyeceğim. Bundan, sanırım ilk açıklamamda bahsetmeyi unuttum. Belleğimde Yunus Validov'la yaptığım konuşmaları ve çeşitli olguları gözden geçirirken, ancak burada, Butırk'da, bizim kararımızı Yunus Validov'un ölümünden kısa süre önce bir daha gözden geçirdiğimizi ve bu soruna yurtdışına ikimizin de gidemeyeceği, ikimizin de SSCB'de kalması gerektiği şeklinde karara bağlamıştık. Bu kararımız üzerinde, devrim içindeki şimdiki ve gelecekteki rolümüz içinde o zamanki konumumuzu kaygıyla değerlendirmemize rağmen, devrimin çağdaş durumuna ilişkin çözümlememizin gerçekten doğru olup olmadığı ve çıkarımlarımızın gerçekten doğru olup olmadığı konusunda kuşkuya kapılmamız etkili olmuştu. Öncelikle sınıf sorunu, yani sömürgelerin milli-özgürlük hareketinin sınıfsal temeli ve onu etkileyen güçler sorununu, yani 3-4 yıl sonra Çin ve diğer sömürge ülkelerdeki devrimci hareketlerin çarpıcı pratikleri sürecinde Komintern'in de karşısına çıkan sorun üzerinde durduk. Bu temel sorunu çözemedik ve o zaman niyetlendiğimiz geniş ve derinlikli çalışmayı sürdüremedik. Yunus Validov'un ölümü buna "engel oldu." O zaman bir başka kuşkumuz daha vardı. Bu da Tatar yazar Fatih Amirhan'a projemin taslağıyla ilgili mektubu-

mda söylediğim şeydir. Yani şu: Siz bizi bilinçli olarak birtakım saçmalıklara ve yanlış adım atmaya sürüklemeye çabalıyor, böylece sorunun Sizin karşınıza (mücadelenin kuralları açısından bunu oldukça ustaca ve düşünülmüş bulduk), Tatar "sağcılar"ı arasındaki düzelmez öğelere yönelik yaklaşımınıza uygun olarak benimsediğiniz ortak çizgiyle ilişkili olarak çıkmasını sağlamak istiyor olabilirdiniz. Bu kuşku, sanırım, Validov'un mahkemesinden sonra, onun Tataristan'a gitmesinden sonra (oraya birkaç haftalığına gitmişti). Bu kuşkunun ortaya çıkma sebebi, yaptığı bu yolculuklar sırasında Validov'a, milliyetçiler arasından Tatar partisiz kadrolardan, onun deyişiyle, "önemli" biri bir "tavsiyede" bulunmuştu - neden yurtdışına "yelken açmıyordu". Bu emekçinin kim olduğunu Yunus Validov o zaman söylemedi bana. Sadece, bu kişinin Tataristan *OGPU*'yla ilişkili olduğunu öğrendiğini söylemiş ve ona o sırada Tataristan *OGPU*'da çalışan "solcular" tarafından "gönderilmiş" olduğunu öne sürmüştü. Validov içtenlikle bunun böyle olduğuna, ama susmak gerektiğine inanıyordu, çünkü hem bu hikayeyi hem de bu adamı "açığa çıkarmak" istiyordu. Adını o sırada hatırlayamadı, sadece bu adamın Elabuj ya da Mamadış kantonunda bir yerde bulunduğunu söyledi. Sinirlerimizin gerilmiş olması da bizim açımızdan böyle bir karara yol açmış olabilir. Partisiz Tatar öğrencileri adına Fayzullin'in bizimle ilişki kurmak istemesi de buna eklendi. Daha önce bu sorunla ilgili düşüncelerimi, onun bize gelmesinin o zaman da tuhaf ve kuşku çekici olduğunu Size söylemiştim. Sizin genel olarak bizim ve "sağcılar"ın davranışlarıyla ilgilendiğinizden, kuşkumuz yoktu.

Somut bir niteliğe sahip tek ciddi konuşma olayı - Veli İbrahimov'un 1927 yılı Eylül başında Kırım'da yaptığı, benim geri çevirdiğim tekliftir, geri çevirdim çünkü acı çekmeye karar vermiştim, bu acının burjuvazinin ellerinden gelmesindense, kendi ellerimden, yani Sovyet iktidarının ellerinden gelmesini yeğlerdim. O zaman nedense, eğer SSCB'yi terk edecek olursam, bir suçtan kurtulmuş olsam da, kapitalist dünyada huzur bulamayacağımı ve sonsuza dek acı çekeceğimi duyacağımı düşünüyordum.

"İkinci yol" olasılığı, yani benim göçmem konusunda konuşma, bir kez K. Muhtarov, A. Enbayev ve daha sonra Sabirov yoldaşların karşısında oldu. Bu yoldaşların dışında bunu ikinci kez Firdevs'in karşısında dile getirdim. O bana, böyle bir düşünceye kapılacak olursam, ondan vazgeçmem

gerektiğini söyledi. Bunun ne bana, ne de davaya bir yararı olmayacağı konusunda beni ikna etti. İlkesel olarak buna karşıydı. Bu konuda başkasıyla konuştuğumu hatırlamıyorum.

Sultan Galiyev

Arşiv KGB RT. F. 8237. - Op. 1. D. 20. Cilt 2. L. 155-158.
Sultan Galiyev M. Stati. Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan: Tat. Kn. İzd-vo, 1992. - s. 506-510.

Hatalarımın Kabulü Hakkında Basına Açıklama Yapmam Konusu

25 Temmuz 1929

Bu sorunla ilgili olarak daha önce açıklamalarımın genel kısmında bir açıklama yapmıştım. Orada neden o zaman bu yayını yapmadığıma ilişkin nedenler yer alıyor olmalıdır. Sadece küçük bir noktayla, özellikle de MK'nin ikinci teklifiyle ilgili açıklamalarımı tamamlamak gerekiyor.

MK'nın ilk teklifini sadece küçük bir kadro kitlesi biliyor. O zaman bunu Moskova'daki Tatar kadro yoldaş Enbayev ve Kaşaf Muhtarov'a bildirmiştim. Bundan Yunus Validov'un da haberi vardı. Kasım Mansurov'a o zaman bunu haber vermedim, çünkü o sırada bana olumsuz bir yaklaşım içindeydi. Sabirov da o sırada Moskova'da yoktu, ama onun Tataristan'dan geldiği zamanlarda Moskova'da yaptığımız görüşmeler sırasında da bundan bahsetmedim, bu konuda kaygıya kapılmasından korktum. Fakat bu Yunus Validov'u kaygılandırdı. Onun aracılığıyla bundan Kazanlı kadrolar, ayrıca Kırımlı kadrolar da haberdar oldu. Yoldaşlara bunu, ilkesel olarak bu teklifi kabul ettiğim ve parti MK'sının basın dairesiyle açıklamanın biçimi üzerine görüşmelere başladığım şeklinde bildirmiştim. Yoldaşlar bu soruna görünür bir ilgiyle yaklaştılar. Onlardan bu açıklamayı hazırlamada bana yar-

dımcı olmalarını rica ettim, daha doğrusu temel yönelimine ve içeriğinin başlıca noktalarına. Yoldaşlar kabul ettiler ve kendi paylarına, konuşma projemin hazırlanmasıyla ilgilenmeyi önerdiler. Bu konuşmalar sırasında yoldaşlara, şahsen açıklamamı genel ve ilkesel nitelikte yapmayı düşündüğümü, onu genel olarak milli-sömürge sorunuyla ilişkilendirmeyi düşündüğümü söyledim. Hatırladığım kadarıyla, Kaşaf Muhtarov, bu konuda bu kadar geniş hedefleri kucaklamamak gerektiği görüşündeydi. Yoldaş Enbayev, tersine, geniş bir açıklama yapılabileceğini savunuyordu. Onun bu konuyla ilgili ilginç bir ifadesini hatırlıyorum: "Mirsaid, Eğer geçmişinle hesaplaşmaya karar verdiysen, güzel bir şekilde öl, her şeyi söyle..."

Yoldaş Muhtarov ve Enbayev'in bu konuyla ilgili bir desteği olmadı. Başlangıçta Yunus Validov da buna karşı çıkmadı. Yunus Validov, mahkemesinden sonra konuşmaya kararlı bir şekilde karşı çıktı. Fakat Yunus Validov bana yönelik bir baskıda bulunmadı.

Bu açıklamayı, daha önce dediğim gibi, yapmadım, çünkü o sırada anlamadığım nedenlerle Validov'la ilgili dava Moskova'da Verhov Mahkemesi'nde görüşülürken itibardan düşürüldüm; dinleyiciler arasında otururken, iddianamenin okunması sırasında kendi adımın ve bir dizi başka Tatar partili yoldaşın adının, Validov tarafından "çalınan" şekerin paylaşımına katılanlar olarak okunduğunu duydum (sözde bize 2 ya da 3 kilo şeker vermişti). Benim ruh halim üzerinde bu iyi bir etki bırakmadı. Bu arada, mahkemeden önce de sonra da bu konuyla ilgili kimse tarafından sorgulanmadım ve adımın büyük bir kalabalık önünde (bu "kalabalığı" Tatar gazeteleri daha sonra "sokak" kalabalığı olarak adlandırdı) "küçük hırsızlardan" biri olarak okunması benim için tam bir şaşkınlık oldu. Bunu gözardı edemezdim, çünkü bu olayın benim için, doğrusu öznel olmaktan çok nesnel bir olay olduğunu düşünüyordum. Bana yönelik bu taktik olmayan hareketi gerçekleştiren yoldaşların, anlaşılan, o sırada açıklamamı basına vermeye hazırlandığımı bilmediklerini tahmin ettim. Ama olan oldu, ben halkın önünde Yunus Validov'un "küçük" de olsa, "hırsızlık işlerine bulaşmış biri" olarak göründüm. Ama sonuçta yalnız bu "küçük" olay değil, Validov'a açılan davanın tamamı, "sağcılar"ın gözden düşürülmesinden başka bir şey değildi; bunu isteyip istemediklerinin, bütün bu davayı açma kararının kim tarafından alındığının bir önemi yoktu.

Bu koşullarda basına ilkesel birtakım tavırlarla ve şu ya da jestlerle vere-

ceğim açıklama korkunç bir utanmazlık ve politik maceracılık olacaktı. Bu şekilde elde edeceğim tek şey kitlenin gözünden düşmek ve parti için iyice yararsız hale gelmekti (basındaki açıklamamın bana Parti yolunu açacağını sanıyordum). Bu açıklamayı yapmaktan vazgeçtim.

MK tarafından resmi bir açıklama teklifi ikinci kez yapılmadı. Benim için bu durumda dayanağım yoldaş Stalin'le ona MK Genel Sekreteri olarak yapmış olduğum başvuru çerçevesinde yaptığım görüşme, partiye tekrar alınma olanaklarım ve bu tekrar alınmanın koşullarıyla ilgili başvuruydu. Benimle yaptığı görüşme sırasında yoldaş Stalin bana, benim için partiye dönmenin bir koşula, yani basına hatalarımı açık ve kesin olarak kabul ettiğimi belirten bir açıklama yapmam koşuluna bağlı olduğunu söyledi. Yoldaş Stalin'e basına açıklama yapma sözü verdim. Bu sözü verirken, milli sorunla ilgili olarak partiyle yaşadığım uyuşmazlıkları içime atabileceğimi düşünüyordum. Ve bu noktada yanılmıştım.

Bu sorunun çevresindeki atmosfer bu kez bir parça farklıydı. Sözgelimi yoldaş Muhtarov'un tonu artık bir parça farklıydı. Bu genel olarak şöyle dile getirilebilir: "Özellikle acele etmeye gerek yok, görüşme yapmak için uygun zaman seçilmedi (daha o zamandan yoldaş Kamenev'le yoldaş Zinovyev'in yeni tavrı nedeniyle MK'da yaşanan çelişkiler hissediliyordu), ama MK'ya gittin, dahası söz vermişsin, açıklama yapman gerekiyor". Genel olarak Moskovalı yoldaşlar benim açıklama yapmam gerektiğini düşünüyordu. Buna karşın onlarla yaptığım konuşmada, eğer bir kez daha açıklama yapmayacak olursam, Sovyet Rusya'da politik kişiliğimi koruyarak kalmamın olanaksız olacağını, ülkeden ayrılmak zorunda kalacağımı belirttim. Bunu söyleyerek bir tür "ya-ya" durumunun ortaya çıkmış olduğunu güçlü bir biçimde vurgulamak istiyordum. Ya eski konumunu koru, o zaman burada boşuna oyalanma, ya da ondan vazgeç, ama kesin olarak vazgeç. Yoldaşlarımın açıklamanın zorunluluğu yolundaki olumlu yanıtları aynı zamanda diğer soruma da yanıt oluyordu. Ama bu kez açıklamamı yoldaşlar genel olarak, eğer MK'ya söz vermiş olmasam yapılmamış da olabilecek bir açıklama olarak bakıyorlardı. Kırımlı kadroların neredeyse tamamı açıklamaya karşıydı. O sırada bu sorunla ilgili olarak, aralarında Firdevs'in de olduğu, az sayıda Kırımlı yoldaşın görüşünü almak istemiştim. Sanırım Veli'nin gevezeliği yüzünden, Kırım'da bu konuyu sanırım çok sayıda kadro biliyordu. Benimle konuştuktan sonra Firdevs açıklamanın zorun-

lu olduğunu savundu, önüme tek bir koşul koydu, açıklamamın temel varsayımlarını onunla paylaşacaktım. Hatta bir ara bu açıklamayı hazırlamak için bana yardım etti. Bu sorunla ilgili olarak Deren karşı bakış açısını benimsedi ve ancak Moskova'ya yaptığı yolculuktan ve Komünist Akademi'ye katılmasından sonra, benimle bir konuşması sırasında, ona göre, benim basında açıklama yapmamın gerekmediğini söyledi. Ama onun bunu bana çok geç, artık böyle bir açıklamaya yönelik yol almaya başladığım sırada açıkladığını düşündüm.

Bana belli ölçüde yakın olan yoldaşlarımın böyle ikili bir ruh hali içinde olmaları, beni de etkiledi. O sırada muhalif çevrelerde yapılan, bana kadar gelen birtakım konuşmalar da benim üzerimde etkisini bıraktı. Sözgelimi, Ömer İbrahimov, ayrıca Veli bana, sözde yoldaş Babahon'un, o sırada yoldaş Kamenev'in sekreteri olan kişinin, benim sorunumun ele alındığı IV. Milli Toplantı çağrısının, yoldaş Kamenev ve Zinovyev'in isteğiyle, bu sorunu "kabaca ve hızlı bir şekilde" çözmek isteyen yoldaş Stalin'in arzusu hilafına yapıldığı yolunda sözler aktarmıştı. Buna göre, bu iki yoldaş yani yoldaş Zinovyev ve Kamenev karşıma, beni "kötü bir sondan" kurtarmış insanlar olarak çıktılar. Bununla ilişkili olarak milli sorun konusundaki açıklamamı bu yoldaşlar, o zamanki parti içi mücadele durumuna bağlı olarak (bildiğiniz gibi, benim o dönemde haberim yoktu, fakat bu sırada muhalefet milli sorunu ele almaya hazırlanıyordu) yoldaş Kamenev ve Zinovyev'lere, ayrıca IV. Milli Toplantı sırasında bu yoldaşların benim "yandaşlarım" olarak görünmesinde rol almış olan Troçki'ye karşı bir açıklama şeklinde görüyorlardı. Buna bağlı olarak, bu yoldaşlar basına vereceğim açıklamanın hatamı kabul eden bir açıklamadan daha başka bir şey olacağını, etkin bir biçimde bu adı geçen kişilere karşı, belli bir davranış olacağına inanıyorlardı. Bu anlamda benim gelecekteki açıklamam daha yapılmadan etikdışı bir nitelik kazanmıştı.

Yoldaş Kamenev ve Zinovyev'in 1923 yılında benim sorunumdaki rolüne ilişkin bu hikaye bir vakit Tatar emekçiler arasında oldukça yaygındı. Bu arada, bundan yoldaş Firdevs, Muhtarov ve Sabirov'un da haberi vardı. Başka yoldaşlar bunu biliyor muydu, bilmiyorum. Bu konuda diğer kadrolarla konuşmaya kalkışmadım.

Ama bütün bu olayların benim gözümde bir anlamı yoktu, çünkü sorun benim için, benimle ilgili olarak şu ya da bu anda kim nasıl bir konum almış

konusu değil, partiyi ve onun bu sorundaki haklılığını, bu partinin başında kimin olduğundan bağımsız olarak kabul ediyor muyum - eğer milli-sömürge sorununda partideki varlığımla temsil ettiğim o hattın doğruluğuna ya da yanlışlığına olan iç inancım sarsılmamış olsaydı. Bu da başlıca soruydu, başka her şeyin çevresinde döndüğü başlıca soruydu. Sonuçta bu açıklama sorununun çözümünde kesin karar bana bağlıydı, yoldaşlarıma değil. Onlara birçok kez, onların görüşlerine bağlı kalmayabileceğimi, sonuçta bu soruna bağımsız olarak karar vereceğimi söyledim. Yoldaş Stalin'le sorunumu konuşurken, vicdanım bana milli sorun konusunda aslında haksız olduğumu söylüyordu. En azından temelde bu böyleydi. Gerçekteyse önümde o sırada Çin sorunu duruyordu. Çin Devrimi'nin o zamanki gelişiminin partiyi haklı çıkardığını gördüm. Partinin o zamanki Çin sorunu politikası "solcu" olarak adlandırılamazdı. O sırada, bütün ve tam olarak değilse de, temel hatlarıyla, benim sömürge sorunu kavrayışıma karşılık geliyordu.

Ama o sırada, açıklamayı hazırlamaya oturmam gerektiği sırada, çeşitli yoldaşlarla yaptığım bütün o konuşma ve görüşmelerin ardından açıklamamın biçimi ve içeriği belirdiği sırada, bu cephedeki durum değişti. Çin Devrimi'nde, benim o zaman varsaydığım gibi, aşırı solcu eğilimler görüldü (yoldaş Buharin, konuşmalarında bunu, Çin Devrimi'nin saf proleter devriminin rayına çekilmesi gerektiği yolundaki açıklamalarıyla belirtmişti), bu devrimin yenilgisini ben ve yoldaşlarım bunlarla ilişkilendirmiştik. Çin Devrimi yenilgisi benim sömürge sorununa yönelik dünya görüşümü yeniden altüst etti, vazgeçmeye hazırlandığım konumun aslında tümüyle haklı olduğu yolunda bilincimi güçlendirdi. Bu durumda iç bilincimi, partideki varlığımla savunduğum o konumdan vazgeçtiğimi dile getiren bir halk açıklamasıyla bastırabilir miydim? Bu soruna kendi adıma olumsuz yanıt verdim.

Yoldaş Stalin, anlaşılan, beni bu sorunla ilgili olarak anlamıştı, çünkü kendisi ona açıklama yapmaya hazırlanacağım konusunda söz verdiğim zaman, unutmuyorum, birkaç kez bana sormuştu:

- Sizin için açıklama yapmak zor olmayacak mı? İsterseniz, bir düşünün... bence, Sizin hatalarınızı kabul eden bir açıklama yapmanız güç bir şey.

O zaman kendime hakim olduğumu ve açıklamaya yapabileceğimi sanmıştım, bu yüzden ona "psikolojik olarak buna hazırım" yanıtını vermiştim.

Ama vakit geldiğinde, ona verdiğim sözü tutma ve basında açıklama yapma vakti geldiğinde kendime hakim olmak için yeterince güç bulamadım.

Sonuçta insanın kendi kendisiyle mücadelesi, en zorlu mücadele. Burada her şey dürüstçe oluyor.

O zaman özel bir mektupla yoldaş Stalin'e başvurmayı ve ona açık yüreklilikle, neden sözünü tutamamış bir insan durumuna düştüğümü açıklamayı düşündüm, ama sonra bunun anlamsız olduğunu düşündüm, yani varsaydım.

Benim açıklamamla ilgili sorunun tartışması hep beraber bir kere, yoldaş Enbayev'in dairesinde, yoldaş Enbayev, Muhtarov, Firdevs ve ben varken yapıldı. Sanırım yoldaş Deren ve K. Mansurov da vardı. Sabirov var mıydı, hatırlamıyorum. Toplantımız tam olarak ne zaman oldu, hatırlamıyorum. Her koşulda *Pravda*'da yoldaş İkramov'un *Milli Sorun Konusunda Yoldaş Zinoyev'in Oportünist Saldırıları* adlı, arada beni de deyim yerindeyse "çimdiklediği" makalesinin çıkmasından önceydi. O sırada ne için toplanmıştık hatırlamıyorum. Yoldaşlara açıklama projemi aktardım. Tartışmanın ayrıntılarını hatırlamıyorum. Bütün yoldaşlar yine, projemin temel varsayımıyla ilgili görüşlerini ve açıklamanın zorunlu olduğunu dile getirdiler. Ortak görüş, açıklamanın özellikle "çalakalem" ve dağınık olmaması gerektiği yönündeydi. Benim onu somut hale getirmem ve üzerinde kesin bir yargı verilebilecek şekilde hazırlanmış bir açıklama projesi olarak sunmam kararlaştırıldı.

M. Sultan Galiyev

25/VII-29.
TsGA İPD RT. F. 8237. - Op. 1. D. 20. L. 151-166.
Sultan Galiyev M. Stati. Vistupleniya. Dokumenti. - Kazan: Tat. Kn. İzd-vo, 1992. - s. 510-517.

Yazının orijinal başlığı: "RKP(B) MK'nın Hatalarının Kabulü Hakkında Basına Açıklama Yapmam Konusundaki Teklifine Yönelik Sorgulamada Verilen İfade" ***(Yayınevinin Notu)***

Açıklayıcı Dipnotlar

1) İkinci Tüm-Rusya Müslüman Kongresi Kazan'da, 1917'de 21 Haziran-1 Ağustos tarihleri arasında yapılmıştır.

M. H. Sultan Galiyev Tüm-Rusya Müslüman Sovyeti Yürütme Komitesi Sekreteri olarak Kongre'nin organizatörlerinden biriydi. Kongre'de gerçekleşen bütün toplantılar hakkında *Kazan Sesi* gazetesinde 23 Temmuz-9 Ağustos arasında yayınlanan haberleri hazırlamıştır. **-s. 101**

2) Birinci Tüm-Rusya Müslümanları Askeri Kongresi, Kazan'da 1917'de 17-25 Temmuz tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Kongre, Rusya Müslüman Askeri Sovyeti'ni (*Harbi Şura*) kurmuştur. Askeri Sovyet'in Başkanı olarak İ. S. Alkin seçilmiştir. **-s. 101**

Rusya Müslüman Askeri Sovyeti Haberleri -1917. 24 Aralık -N7:-31 Aralık. -N8: Tagirov İ. R. Sovyet İktidarı Adına Mücadelede. -Kazan, 1977 -s 19-22

3) Birinci Tüm-Rusya Müslümanları Ruhani [Din Adamları] Kongresi, Kazan'da 1917'de 18-26 Temmuz tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Kongre'de dini kurumların durumu ve geleceği tartışılmış, bütün Müslümanların birleştirilmesi konusunda İslam'ın rolü üzerinde durulmuştur. **-s. 101**

4) Rusya Müslüman Milli Meclisi (*Milli Meclis*) Moskova'da 1917'de 1-11 Mayıs tarihleri arasında gerçekleştirilen Birinci Tüm-Rusya Müslüman Kongresi'nde kurulmuştu. Kongre, 12 kişiden oluşan Yürütme Komitesi'ni oluşturmuştu (*İskonus*), bunun Başkanı olarak da Ahmet-bek Salikov seçilmişti. Kongre, Meclis'in ve Yürütme Komitesi'nin çalışmalarını Rusya'nın başkenti Petrograd'da sürdürmesinea karar vermişti. **-s. 101**

Moskova'da Gerçekleştirilen Rusya Müslümanları Kongresi Protokolü. Petrograd. 1917.

5) *Devrim ve Milli Sorun: Rusya'nın ve SSCB'nin XX. yy.'daki Milli Sorun Tarihiyle İlgili Veriler ve Belgeler. T. Z. 1917y. . Şubat-Ekim. Moskova. 1930* kitabında bu kararla ilgili şu sözler yer almaktadır:

"Rusya Müslümanları Sovyeti'nin, Asker ve Din Adamları Delegeleri Sovyeti'nin birleşik toplantısı İç Rusya ve Sibirya Müslümanlarının kültürel milli özerklikleriyle ilgili sorunlarını dinledikten sonra şu kararları almıştır:

1. Kurucular Meclisi'ni beklemeden İç Rusya ve Sibirya Müslümanlarının kültürel milli özerkliklerini gerçekleştirmeye hemen başlamak.

2. Bu sıralarda Kazan'da gerçekleşen İkinci Rusya Müslümanları Kongresi'nden kültürel milli komitelerin kurulmasına dair temel maddelerin kabul edilmesini istemek.

Üç sovyetin birleşik toplantısının 1. ve 2. maddelerdeki kararlarla ilgili S. Maksudov'un İç Rusya ve Sibirya Müslümanlarının milli kültürel özerklikleri üzerindeki raporu 22 Haziran 1917'de İkinci Rusya Müslümanları Kongresi'nde dinlenmişti. Bunun üzerindeki konuşmalardan sonra 1 Ağustos'ta Kongre'nin son çalışma gününe katılanlar Rusya'nın iç bölgesinde yaşayan Müslümanların sınır özerkliği sorununu bir kenara koyup milli-kültürel özerkliğin hayata hemen geçirilmesi amacıyla önemli kararlar almışlardı.

Aynı toplantıda, 1 Ağustos tarihinde Müslümanların kültürel-milli özerkliklerinin hayata geçirilmesi ile ilgili bir komite kurulmuştu. Komite şu üyelerden oluşturulmuştu: S. Maksudov, İ. Ahtyamov, G. Şarif, A. Muhitdinov, F. Karimov, K. Karimov, N. Halfin ve A. G. Atlasov. **-s. 102**

"Kazan Sesi". -1917. -27 Temmuz -N81(1154);
-29 Temmuz. -N82(1155).-30 Temmuz. -N83(1156);
-2 Ağustos. -N85(1158)

6) Petrograd Sovyeti Yürütme Komitesi, dünyanın sosyal programını yapmak için uluslararası sosyal demokrat partiler konferansının öncülüğünü yapmaya karar vermişti. Konferansın Stockholm'de 28 Haziran'da yapılması kararlaştırılmıştı.

Birtakım nedenlerden dolayı konferans 27 Ağustos'a ertelenmişti. *Beznen Tavış* gazetesinde (1917 -4 Ağustos -N17) *Stockholm Konferansı* başlığıyla konferansın toplanmasına neden olan sorunları anlatan ve konferansın gerçekleşmeyeceğinin ileri sürüldüğü imzasız bir başmakale yer almıştır. Konferans gerçekten de gerçekleşememişti. **-s. 105.**

7) Müslümanların kültürel milli özerkliklerinin desteklenmesiyle beraber M. Vahidov işçi ve köylülerin yönetici olabilecekleri "tam bir özerklik" düşüncesini ileri sürmüştü. Vahidov, özel mülkiyetin kaldırılmasını ve insanın insan tarafından sömürülmesine son verilmesini istiyordu... **-s. 105**

8) Tüm-Rusya Müslüman Askeri Sovyeti, Kazan'da iktidarın Sovyetlerin eline geçmesini onayladıklarına dair kararı 26 Ekim 1917 tarihli toplantısında almıştı. **-s. 107.**

Beznen Tavış -1917. -31 Ekim -N40.

9) Kazan'daki Garnizon Kuvvetleri'ne bağlı Müslüman Askeri Komitesi, 16 Mart 1917'de kurulmuştu. Komitenin Yönetim Kurulu Başkanı olarak İ. S. Alkin, Başkan Yardımcısı olarak H. Y. Yumagulov, Sekreter olarak da G. G. Monasıpov seçilmişlerdi. **-s. 107.**

"Yoldız"(Yıldız). -1917. -N1774.

10) Müslüman Sosyalist Komitesi M. N. Vahidov ile G. Z. Sayfetdinov önderliğinde Kazan'da 1917 yılında Nisan ayının başında işçi, asker ve köylü Tatarlar arasında sosyalist faaliyetlerin yürütülmesi amacıyla kurulmuştu. Müslüman Sosyalist Komitesi (*MSK*) Devrimci (Bolşevik) Parti'nin delegelerinden ve sol SD partisinin Tatar üyelerinden oluşmaktadır. Başkanı M. N. Vahidov, Sekreteri (Temmuzdan itibaren) M. Sultan Galiyev idi. Vahidov'un 1918 yılının Ocak ayının başında Tüm-Rusya Kurucular Meclisi toplantısı için Petrograd'a gittikten sonra, Halk Komiserleri Konseyi'nin (*Sovnarkom*), 17 Ocak 1918 tarihli kararıyla İç Rusya Bölgesi Müslüman İşleri Komiserliği Başkanı olarak atanarak bir daha geri dönmemiş, Sultan Galiyev Müslüman Sosyalist Komitesi'nin başına gelmişti. **-s. 107.**

11) Devrimci Genelkurmay (Karargah), Kazan'da 26 Ekim 1917 akşamı, Kazan Sovyeti'nin genişletilmiş oturumunda, Sovyet iktidarının geçici organı olarak kurulmuştu. Devrimci Karargaha Sovyet iktidarını kabul eden Müslüman teşkilatlarının temsilcileri alınmıştı, M. N. Vahidov, M. H. Sultan Galiyev (sekreter), K. L. Yakubov, Y. D. Çanışev. **-s. 108.**

İonenko İ. , Tagirov İ. Kazan'da Ekim Devrimi. -Kazan, 1967. -s. 222-223

12) Volga Çevresi ve Güney Urallar Sovyetleri Yerel Kongresi, Kazan'da 1918'de 21-22 Şubat tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Kongre, Kazan işçi, asker ve köylü delegeleri tarafından Volga proletaryasının ve köylülerinin kendi kaderlerini tayin hakkı ile ilgili isteklerini öğrenmek ve Volga-Ural Devleti projesine karşı koymak amacıyla çağrılmıştı.

Kongre'nin başkanı olarak Y. S. Şeynkman, iki yardımcılardan biri olarak da M. H. Sultan Galiyev seçilmişti. Kongre'nin çalışmalarına 11 vilayetten 144 delege katılmıştı.

Kongre'de güncel meseleler ve milli sorun tartışılmıştı. Bu arada Kongre'nin sorumlulukları hakkında bir gündem oluşturulmuştu. Bölgelerin yetersiz temsil edilmesinden dolayı Kongre kendini "oturum" düzeyinde kabul etmişti.

M. H. Sultan Galiyev, Kurucular Kongresi'nin toplanması için kurulan Örgütlenme Bürosu'na seçilmişti.

Fakat Milletler Halk Komiserliği tarafından Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi'nin 22 Mart 1918 tarihinde ilan edilmesinden sonra Volga Çevresi ve Güney Urallar Kurucular Kongresi toplanmamıştı. **-s. 111**

"Devrim Bayrağı" -1918 -23 Şubat. -N33. ; 26Şubat. -N35; -8 Mart. -N44; -10 Mart. -N45; Tatar SSC'nin Kuruluşu: Belge ve Veriler Kitabı. -Kazan, 1963. -s. 35-36.

13) Kazan Köylü Delegeleri Dördüncü Kongresi 1918'de 20-30 Mart tarihleri arasında Kazan'da gerçekleştirilmişti. 500'den fazla delege katılmıştı. **-s. 113**

14) Kazan İşçi, Asker ve Köylü Sovyeti'nin 26 Şubat 1918 tarihinde gerçekleşen toplantısında vilayet yönetimleri tartışılırken, Komiserlikler kurma kararı alınmıştı. Böylece Kazan İli, Kazan Cumhuriyeti olarak adlandırılmaya başlamıştı. M. H. Sultan Galiyev, *Eğitim Halk Komiseri Vekili* olarak seçilmişti. Komiserliğin Müslüman bölümünün kurulmasına önderlik etmiş, bu bölümün büyüklüğünü ve personel ihtiyaçlarını saptamıştı. **-s. 114.**

15) Bu haber, M. N. Vahidov'un Müslüman Sosyalist Komitesi'ne gönderdiği 8 Mart 1918 tarihli telgrafına cevap olmaktadır. Telgrafın tam metni şöyledir:

"Komiserlik Kazan'dan hiçbir yönerge almıyor, Kazan'da büyük olayların olduğunu sadece gazetedeki haberlerden öğrenebildik. Bizi, acil olarak, telgraf aracılığıyla, olayların içeriği hakkında bilgilendirmenizi ve olaylar hakkında rapor vermesi için birini göndermenizi rica ederiz. 9 Mart'ta Komiserlik Moskova'ya alınıyor. 12 Mart'ta Müslüman İşçileri Konferansı toplanacak. Sosyalist Komitesi'nden bir kişiyi, Alafuzov Bölge Komitesi'nden iki kişiyi, Yönetim Bürosu'ndan bir kişiyi, Sosyalist Komite'nin Kadınlar örgütünden bir bayanı ve Müslüman Komiserliği'nin bir temsilcisini delege olarak göndermenizi rica ederiz." **-s. 115.**

16) Sultan Galiyev, Kazan İli İşçi, Asker ve Köylü Delegeleri Sovyeti'nin 7 Mart 1918 tarihinde gerçekleşen genel toplantısından söz etmektedir. Toplantıda Devrimci Karargah raporu üzerine kapalı kapılar ardında gerçekleşen tartışmalar sırasında, Rus Komünist Partisi (Bolşevik) Kazan İl Komitesi Başkanı K. Grassis ile Müslüman Sosyalist Komitesi Başkanı, Devrimci Karargah üyesi M. Sultan Galiyev arasında Volga-Ural bölgesi halklarının devletleşme sorunu üzerinde ciddi bir tartışma yaşanmıştı. Oylama sonucunda Sultan Galiyev'in savunduğu görüşler kabul edilmişti. Alınan kararların metni şöyledir:

"1- Sovyet, Müslümanları, Kazan'daki İşçi, Asker ve Köylü Sovyeti'yle karşı karşıya getirmeyi amaçlayan karanlık, milliyetçi ve şovenist unsurlar tarafından yürütülen provokasyona karşı gelmektedir. Sovyet, devletten tam olarak ayrılma dahil, ulusların kendi kaderini tayin hakkını desteklemektedir.

2- Sovyet, millet ayrımına bakmaksızın, Sovyet iktidarı altında birleşmiş Rusya devrimci işçi sınıfının tam birliğini savunmaktadır.

3- Sovyet, bütün milli emekçi halkları ve yerel şartları da göz önünde bulundurarak kendi yeniden yapılanmasında, milli-sınıfsal oran ilkesine dayanmayı kabul etmiştir.

4- Sovyet, Halk Komiserleri Konseyi başkanlığında, Volga-Ural Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla ilgili, "milli-sınıfsal oran" ilkesine dayanan acil tedbirleri almaya başlamıştır.

5- Volga-Ural Cumhuriyeti'nin acil kuruluşu hakkında, Ufa, Orenburg Sovyetlerinin Yönetimleriyle iletişim kurulması gerekir." **-s. 117**

Sovyet İktidarının Tatarıstan'da Güçlendirilmesi, Ekim 1917-Temmuz 1918, Veri ve Belgeler Kitaplığı -Kazan, 1964, s233-234.

İlhan V, Müslüman Demokrasisinin Zaferi - İş Yolu, 1918, 8 Mart, N18.

17) Devrimci Karargah, 1 Mart tarihinde Volga-Ural Cumhuriyeti'ni kurmak isteyen İkinci Tüm-Rusya Müslüman Askeri Kongresi yöneticileri, İ. Alkin, Y. Muzaffarov, U. Tokumbetov, D. Alkin'i, bu Cumhuriyet'in kuruluşunu engellemek için 28 Şubat 1918 gecesi tutuklamıştı. "Zabulaç Cumhuriyeti", bu tutuklamalardan sonra, şehrin Sovyet iktidar organları tarafından, Kazan şehrinin Eski-Tatar bölgesi için takılan aşağılayıcı bir lakaptır. **["Zabulaç", Trans-Bulak (Bulak Irmağı Ötesi) anlamına gelmektedir. Aynı zamanda yerel dilde, "Geri kalmış, kötü işlerin döndüğü yer" anlamında bir deyim olarak da kullanılmaktadır. -çn.]**

Kazan şehrinin Tatarların bulunduğu bölgesinde Devrimci Karargah'ın kurulması. Bulak Irmağı'ndan geçen köprüye nöbetçilerin yerleştirilmesi ve ırmak kolundan yaya

geçişinin yasaklanması yoluyla Zabulaç Cumhuriyeti'nin merkezden izole edilmesi, "demir ekibi" olarak adlandırılan askerler tarafından gece gündüz tutulan mahalle nöbetleri, yerel halkın silahlandırılması... Zabulaç Cumhuriyeti'nin Kazan'ın Tatar halkına karşı provokasyonlarını önlemek amacıyla alınan önlemlerdir. **-s. 119.**

Sagidullin M., Emekçi Tatarlar Büyük Devrimin Yolunda -Kazan, 1927; Tatarsov A. A. Kazan'da 1918'in Başında Tatar Burjuvasının Karşidevrimci Planlarının Yok Edilmesi. -Kazan, 1940;

Litvin A. L. "Zabulaç Cumhuriyetinin" Sonu - Devrimi Koruyarak: Sovyet İktidarının İlk Yıllarında Tataristan'ın Güvenlik Görevlileri. 1917. -1922. -Kazan, 1980. -s. 36-53;

Valeev R. K. Trans-Bulak Cumhuriyeti- Miras. -1997. -N7, S10, 12. -s. 73

18) Bu yazı, M. Sultan Galiyev'in çıkardığı *Kızıl Bayrak* gazetesinin (Kazan'daki Parti'nin Müslüman Sosyalist Komünist Komitesi'nin yayın organı gazete) düşünce yapısını ve çalışma alanını anlatan kapsamlı bir yazıdır. Gazete haftada bir Cuma günleri çıkıyordu. 1918 yılında 5 Temmuz-2 Ağustos tarihleri arasında sadece 5 sayı çıkmıştı. Hemen hemen bütün yazılar M. Sultan Galiyev tarafından yazılıyordu (bu yazıların çoğunda takma ad kullanılıyordu). Galiyev ayrıca, Tatar dilinden Rusça'ya tercümeleri gerçekleştiriyor ve gazeteyi baskıya hazırlıyordu. **-s. 123.**

19) III. Tüm-Rusya Müslümanları Eğitimciler Kongresi, Müslüman İşleri Merkez Komiserliği tarafından toplanmıştı ve 23-31 Mayıs 1918'de gerçekleştirilmişti. Kongre şu sorunlar üzerinde durmuş ve ilgili kararlar almıştı: Sovyet Hükümeti ve yerel yönetim organları, Tatar-Başkır Cumhuriyeti, Müslüman Merkez Komiserliği, Bilimsel Kurul, Tatar okullarının ders kitapları ve eğitim programları, öğretmenlerin eğitim ve yönetimi ve başka sorunlar. **-s. 123.**

Tataristan'da Kültür Devrimi (1917-1937y. y.). -Kazan, 1986. -s. 109-112.

20) Kazan Müslüman İşçiler Konferansı, 12-21 Mayıs 1918 tarihleri arasında gerçekleşmişti. Delegelerin gündeminde şu sorunlar vardı: Tatar-Başkır Cumhuriyeti, Kazan Sovyeti'yle ilişki, işçi, asker ve köylü delegelerinin Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti kurma istekleri, bu cumhuriyetin 10-16 Mayıs 1918 tarihinde Moskova'da gerçekleşen Kuruluş Kongresi toplantısının sonuçları, güncel ve diğer sorunlar. **-s. 123.**

Mulayanov M. K. Devrim ve Tataristan'da Milli Sorun. (Ekim1917-Temmuz 1918). -Kazan, 1958. -s. 213.

21) Kazan Müslüman Sosyalist Komitesi, 1918'de Sosyalist-Komünist (Bolşevik) Müslümanlar Partisi Kazan Komitesi adını aldı **-s. 124.**

22) 1918'de Kazan'daki *Kızıl Bayrak* gazetesinde yayınlanan bazı yazılarda, Rus Komünist (Bolşevik) Partisi'nin Kazan Komitesi Başkanı K. Grassis'in Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin kurulmasına karşı çıkan fikirleri yer almıştı. **-s. 124.**

23) *Kızıl Bayrak* gazetesi, Müslüman Sosyalist Komitesi tarafından yayınlanıyordu. 15 Haziran 1917 tarihli ilk sayısında M. N. Vahidov'un *Yoldaşlar, Hepimiz İleri, İleri!* başlıklı bir yazısı yer almıştı. Bu yazıda, bütün iktidarın işçi, asker ve köylü delegeleri sovyetine, toprakların ise işleyenlerine verilmesi, Devlet Duması'nın dağıtılması, Çar hükümeti ile Müttefikler arasındaki gizli anlaşmaların açıklanması, Rusya'nın bu anlaşmalardan çekilmesi ve savaşın en kısa zamanda bitirilmesi, gerekçeleriyle savunuluyordu. **-s. 125.**

24) 1918 yılının Haziran ayının başında Kazan'daki Garnizon kuvvetleri, Kazan'ın sivil ve askeri iktidarının kendilerine verilmesi talebinde bulunmuştu. Aksi takdirde bütün garnizonun 17-18 Temmuz'da silahlı isyan çıkaracağını söylemişti. Sultan Galiyev'in de içinde bulunduğu Kazan'ın bazı yöneticilerinin iradesi ve Karl Marks Uluslararası Taburu, 1. Müslüman Sosyalist Alayı ve Tatar-Başkır Taburu'nun sarsılmaz devrimci konumunu koruması sayesinde, silahlı isyan engellenmişti. 19 Temmuz'da Kazan Sovyeti, Garnizon Komitesi'ni dağıtma ve onun görevlerini Kızıl Ordu'ya devretme kararı almıştı. 27-29 Haziran'da Kazan Sovyeti Kızıl Ordusu'nun yeni seçimleri yapılmıştı. Bu seçimin sonucunda garnizon yönetimine Sovyet iktidarının görüşünü paylaşan askerler seçilmişti. **-s. 126.**

Muhariyamov M. K., Devrim ve Tataristan'da Milli Devlet Yapılandırılması, (Ekim 1917 -1920)-M., 1969, -s. 130-131

25) Karl Marks adını taşıyan Uluslararası Tabur, Kazan'da Şubat-Mart 1918'de kurulmuştu. Tabur'a Ruslar, Tatarlar, Çuvaşlar, Mariler, Letonyalılar ve Ukraynalılar katılmıştı. Onların yanı sıra, Tabur'da Alman ve Avusturya-Macaristan Ordularının savaş esirleri de bulunuyordu: Macarlar, Çekler, Almanlar ve diğerleri. Tabur Komutanı olarak S. A. Biryukov atanmıştı. Tabur, garnizonun diğer birliklerinden örgütlülüğü, disiplini ve bilinç düzeyinin yüksekliğiyle ayrılıyordu. **-s. 127.**

Biryukov S., Uluslararası Tabur -Sovyetler İktidarı Adına Tataristan'da Olan Devrimci Olayların Tanığının Hatıraları II. Bölüm. -Kazan, 1960 -s. 298-304.

26) 1. Müslüman Sosyalist Alayı, 1918 yılının Mart ayının sonunda, Müslüman Komiserliği önderliğinde, M. N. Vahidov'un yönergesiyle kurulmuştu. Alay Komutanı N. N. Alimov idi. **-s. 127.**

27) 17-23 Haziran 1918 tarihleri arasında Kazan'da gerçekleşen, Moskova, Petrograd, Kazan, Arhangelsk, Perm, Samara, Ural, Simbirsk, Saratov ve diğer şehir ve bölgelerin Müslüman devrimci örgütlerinin toplantısında, Tüm-Rusya Müslüman Komünistleri (Bolşevik) Partisi kurulmuş ve 6 asil ve 6 yedek üyeden oluşan Merkez Komitesi oluşturulmuştu. Merkez Komite'nin Başkanı olarak M. N. Vahidov seçilmişti. **-s. 127**

"Eşçe" -1918 -27 Eylül. -N1.

28) 1. Tatar-Başkır Piyade Taburu, Moskova'da, Müslüman İşleri Merkez Komiserliği Askeri Bürosu'nun 1 Nisan 1918; Moskova İli Askeri İşler Halk Komiserliği'nin ise 15 Nisan 1918 tarihli emriyle kurulmuştu. Sovyetlere karşı isyan başlatan Çekoslovak lejyonlarının saldırısını engellemek için Tabur, 10 Haziran'da Samara'ya gönderilmişti. Fakat, Samara şehrinin düşmana kendi güçleriyle yanıt vermesinden dolayı, Tabur Kazan'da duraklamıştı. Tabur'un yanında, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun Sekreteri A. K. Malikov da bulunmuştu. **-s. 128.**

Gizzatullin İ. G. Devrimin Kazanımlarını Korumak: Merkezi Müslüman Askeri Kurulu. 1918-1920. -M., 1979. -s. 48-49, 51-52.

29) Milletler Halk Komiserliği'nin İç Rusya bölgesinin eyalet ve bölge birliklerinin Müslüman İşleri Dairelerinin kurulmasına ilişkin 27 Ocak 1918 tarihli kararına dayanarak, Müslüman Sosyalist Komitesi, II. Rusya Müslüman Askeri Kongresi'ni 17

Şubat'ta terk eden Kongre'nin sol fraksiyon üyeleriyle birlikte, 23 Şubat 1918'de Kazan İşçi, Asker ve Köylü Delegeleri Sovyeti Müslüman İşleri Komiserliği'ni kurmuştur. Komiserliğin Başkanlığına Müslüman Sosyalist Komitesi Başkanı M. H. Sultan Galiyev seçilmişti. **-s. 128.**

Tataristan'da Sovyet İktidarının Oturtulması (Ekim 1917-Temmuz 1918). Veri ve Belgeler Kitaplığı. -Kazan, 1964. -s. 157, 187; Devrim Bayrağı. -1918. -27 Şubat. -N36 (82)

30) 2. Tugay, Kazan Askeri İşler Halk Komiserliği'nin 2 Haziran 1918 tarihli ve 36 numaralı emriyle, "Samara'daki Çekoslovak isyanını durdurmak" amacıyla kurulmuştu. Tugaya şu birlikler dahildi: 1. Gönüllü Topçu Müfrezesi'nin 4. Silahlı Taburu, 1. Müslüman Sosyalist Alayı'nın bir bölümü (dörtte üçü), Kazan'daki 1. Denizci Taburu'nun (8 topu ve ona gereken donanımıyla birlikte) bir bölümü, Kazan'daki bölüğün (4 topuyla ve sağlık durumları iyileşen askerleriyle) bir bölümü, (2 topuyla birlikte) Askeri Teknik Kurslarının bir bölümü, (4 topuyla birlikte) Topçu Tümeni'nin Topçu Tugay Komutanı olarak İ. D. Frolov, onun yardımcısı olarak Lebedev, siyasi komiseri olarak Kazakeviç atanmışlardı. Tugay, Sızran-Samara cephesine doğru 4 Haziran'da demiryolu vasıtasıyla yola çıkmıştı. Fakat topçular ve denizcilerin bir bölümü askeri nöbetlerini bırakmışlar ve Kazan'a geri gelmişlerdi. Yüksek Askeri Denetleme Kurulu Başkanı, 12 Haziran tarih ve 137 numaralı emriyle, bütün kaçakların devrimci mahkemeye çıkartılmalarını istemişti. **-s. 129.**

31) Merkezi Müslüman Sosyalist Komitesi, Moskova'da 18-28 Mart 1918 tarihinde gerçekleşen I. Tüm-Rusya Müslüman İşçileri Kongresi tarafından kurulmuştur. Merkezi Müslüman Sosyalist Komitesi Yürütme Kurulu Başkanı olarak M. N. Vahidov ve onun yardımcısı olarak M. H. Sultan Galiyev göreve başlamışlardı. **-s. 131.**

Çulpan. -1918. -3 Nisan. -N14; -11 Nisan. -N15.

32) Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti'nin (RSFSC) Milletler Halk Komiserliği'ne bağlı olarak, İç Rusya Bölgesi Müslüman İşleri Komiserliği (Merkezi Tatar-Başkır Komiserliği, Merkezi Müslüman İşleri Komiserliği), *Sovnarkom*'un 17 Ocak 1918 tarihli kararnamesiyle kurulmuştu. M. N. Vahidov Başkanlığa, G. G. İbragimov ve Ş. A. Manatov ise Başkan Yardımcılıklarına atanmışlardı. 11 Temmuz 1918 tarihinde, Beşinci Rusya Sovyetler Kongresi'nin Müslüman üyeleri fraksiyonunun oturumunda, Müslüman İşleri Merkez Komiserliği Kurulu'na M. N. Vahidov (Başkan), G. G. İbragimov (Başkan Yardımcısı), G. Mamina, M. N. Kildebekov, İ. M. Kazakov, M. H. Sultan Galiyev, Ş. Hamidullin, M. Suphi, Ş. G. Ahmadiyev ve Ş. Hudayberdin seçilmişlerdi.

Vahidov'un 1918 yılının Ağustos ayında şehit düşmesinden sonra Komiserliğin Başkanı M. H. Sultan Galiyev olmuştu. **-s. 131.**

Ayrıntılı olarak bkz: Hayrutdinov R. G. Sovyet Özerkliği Yolunda: Tatar-Başkır Merkez Komiserliği Tarafından 1918-1919 Yıllarında Lenin'in Milli Politikalarının Uygulanması -Kazan, 1972

33) Askeri İşler Halk Komiserliği'ne bağlı Merkezi Müslüman Askeri Kurulu, 1918-1920 yılları arasında çalışmalarını sürdürmüştü. Kurul, Askeri Halk Komiseri L. D. Troçki'nin onayıyla, Müslüman İşleri Merkez Komiserliği'ne bağlı Askeri İşler Dairesi'nin genişletilmesi sonucu 31 Mayıs 1918'de kurulmuştu. "Sosyalist

Cumhuriyet'in desteği ve koruyucusu olan Devrimci Ordu'nun kuruluşunda Askeri İşler Merkez Komiserliği'ne her türlü yardımda bulunması" amaçlanmaktaydı. Başkanı M. N. Vahidov, üyeleri N. G. Vahidov ve S. Lovçiski, sekreteri ise A. K. Malikov idi.

Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun, *Kızıl Armiya* isminde, Tatar dilinde çıkan bir gazetesi vardı.

Merkezi Müslüman Askeri Kurulu, Çek lejyonlarıyla savaş döneminde, bütün üyeleriyle birlikte, 4 Ağustos 1918'de Kazan'a gelmişti. Kazan, 7 Ağustos'ta düşmanın eline geçmiş ve M. N. Vahidov tutuklanıp kurşuna dizilmişti. S. Lovçiski, Sovyet iktidarına ihanet ederek düşmanın tarafına geçmişti. N. G. Vahidov ise düşmanlarla çevrelenmiş şehirden kaçmayı ve Moskova'ya ulaşmayı başarmıştı. A. K. Malikov ise saklanmış ve çalışma belgeleriyle önemli miktar parayı kurtarmayı başarmıştı. Bazı görevliler Kızıl Ordu birlikleriyle birlikte şehirden çıkmışlardı. Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Örgütlenme Bürosu Başkanı M. G. Konov ise Arsk'ta Tatarlardan bir ordu kurmakla uğraşıyordu.

Kazan'ın 10 Eylül 1918'de kurtarılmasından sonra Merkezi Müslüman Askeri Kurulu, yalnızca Askeri İşler Halk Komiserliği'ne bağlı olarak, yeniden oluşturulmuştu ve yeni üyelerle çoğaltılmıştı (A. H. Almayev ve K. L. Yakubov). Başkanı olarak (Kurulun Ekim 1920'de lağvedilmesine kadar başkanlığını yürütecek olan) M. 11 Sultan Galiyev atanmıştı. **-s. 132.**

Ayrıntılı olarak bkz: Gizzatullin İ. G. Devrimin Kazanımlarını Korumak: Merkezi Müslüman Askeri Kurulu, 1918-1920. -M., 1979.

34) Tatar-Başkır Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi, Milletler Halk Komiserliği ve İç Rusya Müslüman İşleri Komiserliği tarafından hazırlanmış, Milletler Halk Komiserliği tarafından 22 Mart 1918 tarihli kararnameyle açıklanmıştı. **-s. 132.**

35) *Milli İdare* ve onun bakanlıkları. Tüm-Rusya Müslüman Milli Kongresi'nde seçilmişti. Başkanlığa Sadri Maksudov, başkan yardımcılığına İbniamin Ahtyamov seçilmişlerdi. Bakan olarak ise şu isimler seçilmişti: Maliye Bakanı: Şayhulla Alkin, Eğitim Bakanı: Necip Kurbangaliyev, Dini İşler Bakanı: Galimcan Barudi. *Milli İdare* ve onun bakanlıkları Ufa'daydı.

Milletler Halk Komiserliği ve Tatar-Başkır Merkez Komiserliği'nin 21 Nisan 1918 tarihli kararnameleriyle, *Milli İdare* (Dini İşler Bakanlığı hariç) bütün bakanlıklarıyla birlikte ortadan kaldırılmıştı. Bütün varlıkları, mali birikimleri ve belgeleri Tatar-Başkır Merkez Komiserliği'ne verilmişti.

Tüm-Rusya Müslüman Sovyeti'nin (*Milli Şura*) ortadan kaldırıldığına dair Milletler Halk Komiserliği kararnamesi, 22 Mayıs 1918 tarihinde *Yüksek Merkezi Yürütme Komitesi Haberleri* gazetesinde, J. V. Stalin ve M. N. Vahidov'un imzasıyla yayınlanmıştı. **-s. 132.**

Devletşin T. Sovyet Tataristan'ı: Lenin Milli Politikasının Teori ve Pratiği. -Münhen, 1974. -s. 153-160; Başkır Özerk Sosyalist Cumhuriyeti'nin Kuruluşu: Veri ve Belgeler Kitapçığı. -Ufa, 1959. -s. 119.

36) Sovyet Halk Komiserliği tarafından alınan telgrafta, "karar aldı" sözcüklerinden önce "tam oy birliğiyle" yazılıdır. Telgrafı mitingin Başkanı Kasimov ve Sekreteri Sultan Galiyev imzalamışlardır. **-s. 133.**

Rusya Federasyonu'nun Devlet Arşivi. -Veri 130. -2. Terim- 450 numaralı belge. -s. 18-19.

37) 12 Ocak 1918 tarihinde, Üçüncü Tüm-Rusya İşçi, Asker ve Köylü Delegeleri Sovyetler Kongresi tarafından kabul edilen (daha sonra Beşinci Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi tarafından 10 Temmuz 1918'de kabul edilen Rusya Sosyalist Federal Sovyet Cumhuriyeti Anayasasının birinci bölümünde yer alan) *Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirgesi*, 2/15 Kasım 1917 tarihli Rusya halklarına ayrılabilme ve ayrı devlet kurabilmeye kadar serbest hüviyet tanıyan *Rusya Halklarının Hakları Bildirgesi*'nın yanı sıra, "Rusya'daki bütün milletlerin, federal hükümete ve diğer federal Sovyet kurumlarına katılıp katılmayacaklarına ve hangi esasa göre katılacaklarına serbestçe karar verme hakkına" sahip olduklarını belirtiyordu. **-s. 149.**

38) Burada, Milletler Halk Komiserliği tarafından düzenlenmiş Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti'nin kurulması sorununu çözmek amacıyla, 10-16 Mayıs 1918'de yapılan toplantıdan söz edilmektedir. Oturuma Kazan'ın, Ufa'nın, Orenburg'un, Perm'in, Simbirsk'in, Ekaterinburg'un, Çistopol'un, Osa'nın Müslüman Sovyetlerini ve Komiserliklerini, İç Rusya Müslüman İşleri Komiserliği'ni ve Milletler Halk Komiserliği'ni temsil eden 30 kişi katılmıştı. Bunun yanında Mari ve Çuvaş halklarının da birer temsilcisi yer almıştı.

Konuşanların çoğu Tatar-Başkır Cumhuriyeti Kuruluş Beyannamesi'ni onaylıyordu. Birkaç temsilci karşı çıkmıştı. K. Y. Grassis (Kazan), G. Şamigulov (Orenburg), İ. Y. Tuntul ve Ekaterinburg'dan F. F. Siromolotov, Simbirsk'tan H. Rameyev ve S. S. Gafurov kendi konuşmalarında Cumhuriyet'in kuruluşunu burjuva milliyetçilerinin bir talebi olarak gördüklerini dile getirerek Cumhuriyet'in kuruluşunun gereksiz olduğunu savunmuşlardı.

Toplantıda, Milletler Halk Komiserliği kapsamında, Tatar-Başkır Cumhuriyeti Kurucu Kongresi'ni toplamak için 7 kişilik bir kurul seçilmişti: M. N. Vahidov (Milletler Halk Komiserliği'nden), A. M. Enbayev (Tatar-Başkır Merkez Komiserliği'nden), G. Davletşin (Başkırlardan), K. L. Yakubov (Tatarlardan), D. S. Elmen (Çuvaşlardan), V. A. Muhin (Marilerden), V. Egoşin (Ruslardan).

Kurucu Kongre'nin Haziran 1918'de gerçekleşmesi planlandı. Fakat hiç toplanamadı. **-s. 151.**

Saydaşeva M. A. Lenin ve Tataristan'da Sosyalist Düzenleme. 1918-1923. -M. , 1969. -s. 63-65.

39) Bu yazı, Almanya Elçisi Mirbach'ın sol SD Blumkin tarafından öldürülmesi ve sol SD'lerin Sovyet iktidarına başkaldırmaları üzerine, Askeri İşler Halk Komiseri L. D. Troçki'nin Üçüncü Tüm-Rusya İşçi, Asker ve Köylü Delegeleri Sovyeti Kongresi'nde yaptığı konuşma ve 9 Temmuz 1918 tarihinde kabul edilen kararname üzerinde yazılmıştır. Kararnamenin 4. maddesi şöyledir:

"Sol SD'nin bazı seksiyonları, Mirbach'ı öldürmek ve Sovyet iktidarına karşı isyan düzenleyerek Rusya'yı savaşa sürüklemek girişimine katıldıkları sürece, bunların İşçi ve Köylü Delegeleri Sovyetleri'nde yeri olamaz." **-s. 156.**

Sovyet İktidarının Beyannameleri. -2. Bölüm. -M. , 1959. -s. 538.

40) *Milletlerin Hayatı* gazetesinin 15 Aralık 1918 tarihli sayısında (N6) yer alan J. V. Stalin ve İ. P. Tovstuh imzasıyla yayınlanan milli işlerle ilgilenen başkanlıkların örgütlenmesiyle ilgili yönergeler analiz edilirse, bahsedilen itirazların dinlenmediği ortaya çıkmaktadır.

Sonucun ortaya çıkması fazla uzun sürmemişti: 1918'in ilk yarısında M. H. Sultan Galiyev ve taraftarları tarafından zor koşullarda ve kimi dayatmalarla kurulan milli *Komiserlikler* ve *bunun altında Müslüman Komiserlikleri sistemi bu yönergelerin* ardından en üst aşamadan an alt aşamaya kadar tamamen yıkılmıştı.

Bu yönergeye bağlı olarak, yoğun nüfuslu eyaletlerde, milli komiserlikler yerine, eyaletteki yürütme komiteleri kapsamında milletler esasına göre bölümlere ayrılmış, milli işler daireleri kurulmaya başlandı. Bu yönerge, devletin siyasi yönetiminde bazı milletlerin çıkarlarını *ihmal etme eğiliminin* ve *milli sorunların çözümünde bürokratik* yönetimin ve merkezileşmenin gücünün arttığının göstergesidir. Bu eğilim ileride çok konuşulan "özerkleştirme planı" şeklinde kendini göstermiştir. **-s. 169.**

41) Birinci Tüm-Rusya Müslüman Komünistler Kongresi, Rusya Müslüman Komünistler (Bolşevik) Partisi'nin Merkez Komitesi tarafından düzenlenmiş ve 4-12 Kasım 1918 tarihleri arasında Moskova'da gerçekleşmişti. Kongre'ye Komünist-Müslüman Komitesini, Rus Komünist Partisi (Bolşevik) Müslüman Sosyalist Komitelerinin Komünist-Müslümanlar bölümlerini, Rus Komünist Partisi (Bolşevik)'nin Merkez Komitesi'ni ve Türkiye Komünist Teşkilatı'nı temsil eden, Kazan'dan, Moskova'dan, Petrograd'dan, Astrahan'dan, Simbirsk'tan, Samara'dan, Saratov'tan, Rıbinsk'ten, Nijniy Novgorod'dan, Penza'dan, Perm'den, Çistopol'dan, Murmansk'tan, Tetüş'ten, Karsuni'den, Tambov'dan ve diğer şehirlerden toplam 46 kişi katılmıştı.

M. H. Sultan Galiyev, Kongre'ye Askeri İşler Halk Komiserliği'ne bağlı Merkezi Müslüman Askeri Kurulu delegesi olarak katılmıştı, Başkanlık Heyeti üyesi ve Kongre'nin üç başkanından biri olarak seçilmişti. Kongre'nin delegelerini, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu adına selamlamış ve düzenleme işlemleriyle ilgili konuşmalara katılmıştı. Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun çalışmaları hakkında raporu sunmuştu.

Kongre, Rusya Komünist Partisi (Bolşevik) Merkez Komitesi'ne bağlı olarak çalışacak, başkanlığını J. V. Stalin ve başkan yardımcılıklarını B. Sardarov ve G. G. Yalımov'un yapacağı Müslüman Komünistleri Merkez Bürosu'nu seçmişti. M. H. Sultan Galiyev, Merkez Büro'nun üyesi olarak seçilmişti.

Nisan 1919'da Rusya Komünist Partisi (Bolşevik) Sekizinci Kongresi'nde alınan kararla Merkez Büro, Merkez Komitesi kapsamında Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu olarak adlandırılmaya başlamıştı. **-s. 179.**

42) Müslüman İşleri Komiserliği adına yazılan ve Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'na gönderilen İşçi-Köylü Kızıl Ordusu Yüksek Askeri Denetleme Kurulu Siyasi Dairesi'nin mektubunda şöyle yazılmıştı:

"Sayın yoldaşlar!

Çeşitli yerlerden gelen ihbarlar, cepheden alınan raporlar, doğrudan Yüksek Askeri Denetleme Kurulu'na gelen raporlar ve diğer belgeler, Doğu Cephesi'nde (3. Ordu, 5. Ordu vs.) Tatar dilinde eserlerin yetersizliğini göstermektedirler. Müslüman Alayları arasında devrimin çıkarları doğrultusunda propagandaya gereken önem verilmelidir, çünkü Müslüman Alayları disiplin ve dayanıklılık açısından örnek olmaktadırlar.

Bu bağlamda, Yüksek Askeri Denetleme Kurulu Siyasi Dairesi, cephenin Müslüman edebiyatıyla donanımını önemle vurgulamaktadır. Bunun için, hemen:

1) Var olan eserler, güvenilir insanlarla, Rusya Askeri İşler Halk Komiserliği Siyasi Bürosu aracılığıyla orduların siyasi dairelerine gönderilmelidir.

2) Gerekli sayıda gazete, kitaplık, beyanname, çağrı yazılarının (onlarca bin sayıda) Tatar dilinde basılması için bütün önlemler alınmalıdır. **-s. 183.**

43) Milletler Halk Komiser Vekili A. Z. Kamenski'nin 25 Aralık 1918'de *Pravda* gazetesinde yayınlanan *Uzun Zamandan Beri Gerekliydi* başlıklı yazısından bahsedilmektedir. Yazının basıldığı gün L. D. Troçki Merkez Komitesi'ne dilekçeyle başvurmuş ve aynı gün Merkez Komitesi A. Z. Kamenski'yi kınama kararı almıştı. **-s. 200**

Sovyet Birliği Komünist Partisi Silahlı Kuvvetleri Hakkında: Belgeler. 1917-1981. -s. 42-43.
Sovyet Birliği Komünist Partisi Haberleri. -1989. -№9. -s. 185.

44) A. Z. Kamenski imzalı 5 Şubat 1919 tarihli yazının sonuç bölümünde şöyle denilmektedir:

"Milletler Halk Komiserliği'ne bağlı olan Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun kuruluş amaçları hatırlanır ve sorumluluk alanının bütün teknik bölümünün Rusya Genel Karargahı tarafından yapılabileceği ve hatta yapılması gerektiği göz önünde bulundurulursa, bu tür bir Kurul'un Millet işleriyle ilgilenen bir halk komiserliğine bağlı olmasının gereksiz olduğu ortaya çıkar. Kurul'un yürüttüğü propaganda işleri de aynı başarıyla, örneğin, Müslüman Komünist Örgütleri Merkez Bürosu ve İç Rusya Bölgesi Müslümanları Komiserliği gibi var olan Müslüman örgütleri tarafından da sürdürülebilir.

Buradan yola çıkarak, Milletler Halk Komiserliği'ne bağlı Merkezi Müslüman Askeri Kurulu yerine: Müslüman İşleri Komiserliği'ne bağlı, başkanı bu komiserlik ile Askeri İşler Halk Komiserliği arasında bağlantı görevi görebilecek özel bir askeri idari biriminin kurulması daha mantıklıdır." **-s. 201.**

45) Milletler Halk Komiserliği'nden sonuç alınca, Askeri İşler Halk Komiser Vekili E. M. Sklyanski, Rusya Genel Karargahına, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun faaliyetlerini teftişten geçirmesini emretmiştir. Teftiş, Rusya Genel Karargahı'ndan komiser V. G. Şarmanov tarafından 11 Şubat 1919'da gerçekleştirilmişti. Teftişin sonucu olumluydu. Buna rağmen karargahın üst komiseri İ. P. Dzelyatovski teftişle ilgili raporda şu kararı anlatmıştır: "Ordumuzu özgür iradeyle oluşum anlayışından seferberlik haline geçirdiğimiz bu dönemde, Müslüman Kurul'un varlığını gereksiz ve vadesini doldurmuş bir olay olarak görmekteyim. Müslüman birliklerde kültürel aydınlatma işlemlerinin yürütülmesi için ise Tüm-Rusya Askeri İşleri Halk Komiserliği'ne bağlı bir Ajitasyon Dairesi'nin kurulması gerekir. MMAK'nin diğer görevleri tamamen Askeri Komiserliklere veya ordulara verilmelidir."

Rusya Genel Karargahı teftiş sonuç raporu, Dzelyatovski'nin raporuna benzer bir içerikle Askeri İşleri Halk Komiser Vekili Sklyanski'ye gönderilmişti. **-s. 201**

46) M. Sultan Galiyev tarafından Ufa'dan telgrafla gönderilen bu mektup, önemli sonuçlara neden olmuştu: Devletin Siyasi ve Askeri Yönetimi, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nu olduğu gibi hayatta bırakmaya karar vermişti. **-s. 202.**

47) 6-7 ay boyunca "Dutovlarla" Turgay steplerinde savaşan ve Ocak 1919'da Orenburg'un kurtuluşuna katılan Orenburg Müslüman Taburu'nun Komiseri Ş. H.

Usmanov, Rus olmayan Kızıl Ordulular arasında askeri ve siyasi eğitimde anadili kullanmanın ne kadar mantıklı bir şey olduğunu pratikte anlamıştır. Usmanov, Türk asıllı Kızıl Ordu askerleri arasında, Müslüman Taburu'na geçiş isteği olduğundan da haberdardı. Bununla ilgili olarak ilgili idarelere, Tabur'un Müslüman Alayı'na dönüştürülmesi için başvurmaya karar vermiştir. Fakat bu görüş, taburun bağlı olduğu 1. Ordu'nun Yönetimi tarafından onaylanmamıştı. Ş. Usmanov, hakkılığından ötürü olarak, bu sorunla ilgili olarak, o zamanlar Ufa'da bulunan Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Başkanı M. Sultan Galiyev'e başvurmaya karar vermişti. Usmanov, Şubat soğuğunda Orenburg'dan Ufa'ya at üstüne gitmiştir. Sultan Galiyev, onun görüşlerini onaylayarak sorunun çözülmesi için Moskova'ya gitmesini önermiş ve ona Askeri İşler Halk Komiseri L. D. Troçki'ye iletmesi için Tatar Topçu Tugayı'nın kurulması gerektiğini açıklayan bir mektup vermişti. Usmanov yazılı raporlarla birkaç ilgili kuruma başvurmuştu. Bunların arasında L. D. Troçki de vardı. Sonuçta Askeri İşler Halk Komiserliği, Volga askeri bölgesi sınırları kapsamında ve Ş. H. Usmanov'un komiserliği altında bir Müslüman müfrezenin, daha sonra Volga 1. Bağımsız Tatar Piyade Tugayı olarak adlandırılan birliğin kurulmasına karar vermişti. **-s. 202.**

48) M. H. Sultan Galiyev, G. G. Yalımov ve Y. İ. İbragimov'un da katılımıyla Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'nun 18 Nisan 1919'da gerçekleşen Kazan Parti İl Komitesi'ne bağlı Müslüman seksiyonunun olağanüstü oturumundan bahsedilmektedir. Oturumda, Sultan Galiyev'in önerisiyle, Kazan'ın savunması sorunu görüşülmüştü. Sultan Galiyev, konuşmasında bu soruna büyük değer vermek gerektiğinden bahsetmiş, bütün askeri devrimci örgütlerle yakın temasa geçilmesi, enerjik bir şekilde Kazan'ın savunmasıyla ilgilenmeye başlanılması, Müslüman taburlarının kurulması ve onların askeri ruhta eğitilmesinin gerekliliğini vurgulamıştı **-s. 203**

49) Yazıda yer alan bütün öneriler kabul edilmişti. M. H. Sultan Galiyev, 22 Nisan'da 2. Ordu Askeri Konsey Üyesi olarak seçilmiş ve bu görevde 1919 yılının Temmuz sonuna kadar çalışmıştı.

Bu yazı daha Stalin'e ulaşmadan önce, 11 Nisan 1919'da, Merkez Büro kendi oturumunda RKP (B)'nin Müslüman örgütlerinin üyelerinin %60'ının seferberlik durumuna getirilerek Kazan'a, orada bulunan Merkez Büro üyeleri emrine, gönderilmesine karar vermişti. **-s. 204.**

50) Bu alay, 12 Şubat 1919 tarihinde, Rusya Genel Karargahının Volga bölgesine gönderdiği telgraf talimatı ve Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun Kazan İl Askeri İşler Komiserliği'ne aynı tarihte gönderdiği telgraf bildirisi üzerine oluşturulmaya başlamıştı. Alayın komutanı İ. H. Ahmerov, Komutan Yardımcısı A. S. Sabitov, Siyasi Komiseri ise G. S. Kasimov'du. Volga 1. Bağımsız Tatar Piyade Tugayı'nın oluşturulmasıyla birlikte, Yüksek Askeri Konsey'in 10 Mart 1919 tarihli kararı ve 037 sayılı emri gereği, Alay, Tugay'ın 1. Alayı haline dönüşmüştü. 13 ve 14 Mayıs'ta Alay, Samara'ya, Doğu Cephesi'nin Güney Ordu birliklerinin komutanlığını üstlenen M. V. Frunze'nin emri altına gönderilmişti. Frunze, harekata geçmesi için Alay'ı Orenburg yakınlarına göndermişti. **-s. 206**

51) Yüksek Askeri Konsey Başkanı L. D. Troçki, Kazan'a geldiği zaman, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Başkanı ve 2. Ordu Askeri Konsey Üyesi Sultan Galiyev'i

kendisine rapor vermek üzere çağırmıştı. 6 Mayıs 1919'da gerçekleşen bu görüşmede Sultan Galiyev, rapor olarak bu metni vermişti. Troçki, raporda Galiyev'in önerdiği bütün tedbirlere olumlu yaklaşmış, bunların gerçekleştirilmesi için gerekli yönergelerin gönderilmesini sağlamıştı. Ancak, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun Başkır, Kırgız (Kazak) ve diğer kesimler üzerinde siyasi denetim hakkının sağlanması talebini kabul etmemişti. -s. 208.

52) Doğu Cephesi RKP (B) Tatar-Başkır Örgütleri Merkez Bürosu, Sızran'da 27-30 Nisan 1919 tarihinde gerçekleşen Doğu Cephesi Müslüman Komünistler Konferansı'nda şu amaçla kurulmuştur: "RKP (B)'nin yüksek organlarının yönergelerini hızlı ve başarılı bir şekilde hayata geçirmek: Kızıl Ordu'nun Müslüman bölümlerinin kitlesel siyasi bilinçlerini, savaşma yeteneklerini yükselterek milli ve sınıfsal düzeylerde boy gösteren karşıdevrimci hareketleri bastırmak ve bütün Doğu Cephesi içinde edebiyat, basım, kültürel aydınlanma ve düzenleme propaganda işlemlerinin merkezileştirilmesi" -s. 210

53) 1919'da 1., 2., 3., 4., 5. Türkistan Ordularında ve Doğu cephesinin Güney grubu askeri birliklerinde yürürlükte olan kadro düzenlemesine göre, siyasi dairelere bağlı milli organlar olmamasına rağmen, gereklilik boyutuna göre Kızıl Ordu mensubu Başkırlar ve Tatarlar tarafından cephe sınırındaki yerli halk üzerinde büyük bir siyasi aydınlanma sağlayan Tatar dilinde gazeteler çıkaran Müslüman altdaireler veya seksiyonlar kurulmaktaydı. -s. 210.

54) Bogorodsk köyü (şu anda Kamskoe Ustye köyü) ile Sviyajsk arası bölgeyi kapsayan Kazan Savunma Bölgesi, Volga nehrinin ve Kazan'ın düşman tarafından ele geçirilmesini önlemek için, Doğu Cephesi Askeri Konseyi'nin 14 Nisan 1919 tarihli kararıyla kurulmuştu. Savunma Bölgesinin yönetimi için komutan ve iki üyeden oluşan bir konsey kurulmuştu. Kazan İli Askeri İşler Komiseri D. N. Avrov Kazan Savunma Bölgesi Komutanı olarak (aynı zamanda Kazan Garnizonu Yöneticisi olarak) atanmıştı. Askeri konseyin üyeleri ise D. P. Malyutin ve A. İ İzrailoviç idi.

Askeri birliğin esas işlevi bölgeyi mühendislik açısından hazırlamak oluyordu. Öncelikle, Çistopol-Laişev-Kazan, Mamadış-Kazan, Agrız'dan ve Mamadış'tan Kazan yönüne giden tarafların savunması gerçekleştiriliyordu. Aynı zamanda Bogorodsk, Sviyajsk, Uslonskiy bölgelerinin korunması sağlanıyordu.

Kazan'ın Kolçak'tan kurtarılmasından sonra, Doğu Cephesi Askeri Konseyi'nin 12 Haziran 1919 tarihli kararıyla Kazan Savunma Bölgesi lağvedilmişti. -s. 212.

55) Bu mektuba yanıt olarak Doğu Cephesi'nin takviye edilmiş savunma bölgelerinin komutanı V. A. Olderogge ve siyasi komiseri İ. Petuhov 19 Haziran 1919'da şu telgrafı göndermişlerdir: "Yüksek Askeri Konsey'in emri üstüne bildiriyoruz: Kazan Savunma Bölgesi Komutanı'nın raporuna göre Mamleyev kaçmış ve hakkında tahkikat işlemleri başlatılmış. Malikov hasta ve şu anda tatildedir. Krımov ise şu anda çabuk ve etkili alanda tek yardımcı olmasından dolayı cepheden iş amacıyla bile uzaklaştırılamaz." -s. 212.

56) L. D. Troçki'nin 6 Mayıs 1919 tarihli emriyle oluşan Tatar Yedek Taburu çok zor şartlar altında varlığını sürdürüyordu. Tabur'un kadro sayısı ve imkanları Tatar askerlerinin Kazan'ın bütün bölgelerinden gelen yoğun katılımını karşılayamıyordu. 29

Mayıs ve 1 Haziran'da Tabur, Volga Bölgesi 1. Tatar Piyade Tugayı'nın 2. ve 3. Alaylarına 3320 kişiyi göndermiş olmasına rağmen, 10 Haziran'a doğru taburdaki askerlerin sayısı öngörülen sayının 4 katını aşmış durumdaydı. Aynı zamanda İl Askeri Komiseri olan Şelihmanov ve askeri yönetici Berejnoy, Tabur'un askeri personel rejiminde öngörülen ihtiyaçlarını bile temin etmiyorlardı. Kızıl Ordu askerleri, maaşlarının yanı sıra askeri elbise ve nevresim takımlarını bile alamıyorlardı: Yerde oldukları gibi yatıp uyuyorlardı. Mutfak malzemesi ve yiyecek yetersizliği görülmekteydi. Bütün bunlar Kızıl Ordu askerlerinde anlaşılabilir bir hoşnutsuzluk uyandırmaktaydı. Tabur'da oluşan durum Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun 10 Haziran'daki oturumunda ele alınmıştı. Sultan Galiyev, Doğu Cephesi Askeri Konseyi'ne gönderdiği 11 Haziran tarihli telgrafta Tabur'daki kritik durumu anlatmış ve acilen Kazan'da 1. Tatar Tümeni'ne bağlı 2. Tatar Tugayı'nın oluşturulmaya başlanmasını ve Tatar Yedek Taburu'nun Tatar Yedek Alayı'na dönüştürülmesini önermekteydi. M. H. Sultan Galiyev, taburdaki gittikçe kötüleşen durumu Volga Bölgesi Askeri Komiseri İ. L. Kogan'a 16 Haziran'daki direk telefon görüşmesiyle anlatmıştı. Askeri komiser, Tabur'a gerekli at, mutfak gereçleri ve yiyecek malzeme verilmesine dair önlemleri alacağına dair söz vermiş ve Tabur'un Tatar Yedek Alayı'na dönüştürülmesini onaylamıştı. Taburu 2. Tatar Tugayı'nın kuruluşunda kullanmayı önermişti.

Merkezi Müslüman Askeri Kurulu ve Tabur yönetimi Tabur'da oluşan gerginliği hafifletmeye çalışmışlardı. Yönetim Simbirsk'te kuruluş aşamasında olan 2. Tatar Piyade Tugayı'na 3300, Sarapul'daki 7. Tümen'in tamamlanması için ise 2000 kişiyi göndermek üzere hazırlanma emri almıştı. 24 Haziran'da taburda bir miting gerçekleştirilmişti.

25 Haziran'da sabah saat 8'de Tabur'un Osokinskiy barakalarında kalan Kızıl Ordu mensupları maaşlarının düzenli ve açık olarak verilmesini talep etmişlerdi. Bu talebin yerine getirilmesinden sonra Kızıl Ordulular sakinleşmişlerdi. Bunun ardından Topçu barakalarında kalan Kızıl Ordulular ayaklanmışlardı. Burada artık provokasyon sloganları duyuluyordu. Merkezi Müslüman Askeri Kurulu geçici başkan yardımcısı ve Kurul'un siyasi işler dairesini yöneten K. L. Yakubov bu barakalara gelerek heyecanlanan Kızıl Orduluları sakinleştirmeye çalışmıştı. Mitingi kışkırtanlar ise hiçbir şekilde tatmin olmuyordu: Yakubov kuşuna dizilmişti. -s. 213

57) 18 Mayıs-19 Haziran 1919 tarihleri arasında Doğu Cephesi'nin 1. Ordusu'na bağlı olan içindeki 1. Tatar Piyade Alayı, sayı açısından kendinden üstün düşmanla duraksız çatışmalar içindeydi. Belogorka ve Matveevka bölgelerinde gerçekleşen son çatışma 12 saat sürmüştü. Alayın büyük kayıpları olmuş, fakat düşmanı Orenburg'a yaklaştırmamıştı. Buna rağmen 1. Ordu Komutanı G. D. Gay, Güney Cephesi komutanına yaptığı ihbarda 19 Haziran muharebesinde Tatar Alayı'nın iki Taburunun silahlarını bırakıp belirsiz bir gittiklerini iddia etmişti. Direk hatla konuşmasında Gay, Tabur Komutanı Yu. İ. İbragimov'a şu haberi vermişti: Son muharebeden birkaç gün önce, Alay mensupları Don Kazaklarıyla kardeşçe ilişki içinde görülmüştü ve muharebe gününde düşman tarafına geçmişlerdi. Bundan dolayı hayatta kalan Alay mensupları silahsızlandırılmıştı. Bununla ilgili olarak Frunze, İbragimov'u çağırarak (bu zamanda Tabur Samara'da toplanıyordu), ona Tatar Alaylarının oluşturulmasının uygun olmadığını söylemişti. İbragimov ve Taburun komiseri Ş. H. Usmanov, bütün bunları, kendileri tarafından olayın yerinde araştırılması için bir grubun da oluşturul

duğunu ekleyerek, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'na bildirmişlerdi. 27 Haziran'da Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'na şu telgraf çekilmişti:

"1. Alay'ın atlı sayısı açısından da üstün olan düşmanla savaştığı öğrenilmiş ve verilerle ispatlanmıştır. Nizami rütbelilerin hemen hepsi ölmüştür, iaşe bölümü ise kurtulabilmiştir..." Hayatta kalan 500 askerin, olayların araştırılması için, Samara'ya Taburun emri altına getirildiği ve Alayın yeniden oluşturulmaya başlandığı bildiriliyordu. **-s. 214**

58) Burada RKP (B)'nin Orenburg ve Samara örgütleri, Doğu Cephesi Güney Grubu, Türkistan Ordusu ve 1. Volga Bağımsız Tatar Piyade Taburu'nun siyasi kadrolarının 14, 18 ve 19 Haziran 1919 tarihlerinde Samara'da gerçekleştirdiği toplantıdan bahsedilmektedir. Toplantıda, RKP (B) MK'ya bağlı olarak çalışan Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'nu yönetim organı olarak kabul etmeme ve Merkez Bürosu'ndan ayrı olarak Tatar Dilinde Konuşan Komünist Halkların Kongresi'nin toplanması için çağrıda bulunma kararı alınmıştı. Bu kararların hayata geçirilmesi için RKP (B) Merkez Komitesi'ne çağrıda bulunacak ve Kongre'nin toplanmasıyla ilgilenecek bir ön komisyon kurulmuştu. Ön komisyon, sözü geçen sorunlarla ilgili olarak partinin yerel örgütleriyle görüşme görevi de üstlenmişti. **-s. 215.**

Kızıl Ordu. -1919. -8 Temmuz. -N93.

59) Yüksek Askeri Konsey Başkanı ve Askeri İşler Halk Komiseri L. D. Troçki'nin 1 Mayıs 1919 tarihli (N92) Doğu Cephesi ile ilgili emrinde şunlar yer alıyordu: "Kolçak dayağından kaçanlara iyi davranıldığı kadar pişman olan ve bizim tarafımıza geçen düşmanlarımıza da iyi davranılmalıdır. Bu yalnızca askerlere için değil, subaylar için de geçerlidir. Bizim tarafımıza geçenlerle ekmeğimizi paylaşmamız gerekir." **-s. 217.**

Troçki L. D. Devrim Nasıl Silahlanmıştı. II. Bölüm. 1. Kitap. 1919. -M., 1924.

60) Bu mektuptan sonra, Kazan'daki Sovyet Müslüman Piyade takım kurslarında hazırlık grubu açılmıştı ve faaliyete başlamıştı. **-s. 223.**

61) M. H. Sultan Galiyev, V. İ. Lenin tarafından 1919 Eylül başlarında kabul edilmişti. Moskova'dan M. Y. Brundukov, Kazan'daki Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Başkan Yardımcısı N. G. Vahidov'a yazdığı 7 Eylül tarihli rapor-mektupta, bu görüşmede konuşulanları bildirmişti. V. I. Lenin'in kapsamlı biyografisinde bu görüşmeyle ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır. **-s. 225.**

62) Milletler Cemiyeti, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında varlığını sürdürmüş bir uluslararası örgüttür. 1919'da, Birinci Dünya Savaşı'nda Müttefikler safında olan ülkeler tarafından Cenevre'de kuruldu. Cemiyet, faaliyetlerinin ilk yıllarında Sovyet Birliği'ne karşı tam bir düşmanca karakter taşıyordu ve SSCB'ye karşı silahlı askeri müdahalenin merkezi halindeydi. **-s. 227.**

63) Y. Paporov'un yazısı bu sorun hakkında bir açıklama getirmektedir. Bkz: *Yunost* [Gençlik]. -1990. -N1. **-s. 228.**

64) Elçilik, Kabil'den 1919 Nisan ayı sonunda yola çıkmıştı. Haziran'da Taşkent'e ulaşmış, Eylül sonunda Taşkent'ten çıkarak 10 Ekim'de Moskova'ya gelmişti. İngiltere emperyalizminin baskısına direnen dost Afganistan'ın temsilcileri, Moskova'da, Kazanskiy Garında, Dışişleri Halk Komiserliği'ne bağlı Yakın Doğu Dairesi Başkanı N.

N. Nerimanov ve Askeri İşler Halk Komiserliği'ne bağlı Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Başkanı M. H. Sultan Galiyev'in de başkanlığını yürüttüğü heyet tarafından karşılanmıştı.

Sultan Galiyev'in selamlamasına Muhammed Vali-Han şöyle yanıt vermişti:

"Biz, Rusya Müslüman halklarının artık serbest olduklarını biliyoruz ve Sovyet Rusya'nın yardımıyla Afganistan'ın ve bütün ezilen Doğu dünyasının da özgürlüğüne kavuşacaklarına inanıyoruz." **-s. 234.**

Kizil Ordu. -1919. -21 Ekim. -N173.

65) İkinci Tüm-Rusya Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresi, Moskova'da 22 Kasım-3 Aralık 1919 tarihleri arasında gerçekleşmişti. Kongre'ye, oy hakkına sahip 71, söz hakkına sahip 11 delege katılmıştı. Kongre açılışında RKP (B) MK adına J. V. Stalin kısa bir konuşma yapmıştı. M. H. Sultan Galiyev Kongre Başkanlık Heyeti üyesi olarak seçilmişti. İlki dahil pek çok oturumun bizzat başkanlığını yürüten Galiyev, Kongre tarafından incelenen en önemli sorunlarla (Müslüman İşleri Merkez Komiserliği'nin faaliyetleri, Tatar-Başkır sorunu) ilgili raporlar sunmuş ve Kongre tarafından küçük değişikliklerle kabul edilen karar taslaklarını da kaleme almıştı.

Bu konuşma, M. H. Sultan Galiyev'in Kongre'nin ilk oturumunun başkanı olarak seçilmesinden sonra yaptığı oturum açılış konuşmasıdır. **-s. 235.**

66) Churchill'in bu konuşması hakkında haber, 25 Ağustos 1919 tarihli N195 sayılı İsveç *Folkets Dagbad Politiken* gazetesinde yayınlanan *Rus Devrimine Emperyalizmin Öldürücü Darbesi* başlıklı yazıda yer almıştı. Bu yazıda, *Politiken* gazetesinin güvenilir kaynaklara dayanarak bildirdiğine göre, İngiliz Savunma Bakanı Churchill Müttefikler tarafından hazırlanan "Rus Devrimine Öldürücü Darbe" hakkında Parti Kongresi'ni kısa bir süre önce bilgilendirmişti. "Gerekli bütün savaş cephanesinin Sovyet Rusya sınırları boyunca toplanmasından sonra, on dört devletin ordularıyla Moskova'ya saldırı başlatılacak. Bu saldırı Ağustos'un sonunda veya Eylül'ün başında gerçekleştirilmelidir... Eğer Sovyet Rusya'ya yönelik bu büyük kapsamlı toplu sefer, fiyaskoyla sonuçlanırsa, geriye yapılabilecek bir tek şey kalır, o da, Lenin'i kabul etmek ve onunla Barış Anlaşması yapmak, çünkü aksi durumda Avrupa uzun yıllar boyunca savaşla çalkalanmak zorunda kalacaktır." **-s. 235.**

67) Bu karar, Başkanlık heyetine "Doğudaki çalışmaların temelini oluşturacak önemli iddiaların kesinleştirilmesi ve düzenlenmesi amacıyla" verilmişti. Bu karar daha sonra RKP (B) MK'nın bütün parti komitelerine ve siyasi idarelerine gönderdiği Doğu halkları arasında sürdürülen çalışmaları anlatan 21 Şubat 1920 tarihli yazısının temelini oluşturmaktadır. **-s. 238.**

Lenin V. İ. Bütün Eserleri. -39. Cilt. -s. 514 (118. dipnot). Merkez Komitenin Konferanslarını ve Genel Toplantılarını, Konseylerin Kararnamelerinde Sovyet Birliği Komünist Partisi. 9. baskı. 2. Cilt. 1983. -s. 236-238; Mukhayanov M., Stalin Tatarları Neyle Suçluyordu? Tataristan. -1992. -N5 6. -s. 29-36

68) RKP (B)'ye bağlı Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu Değerlendirme Raporu, Merkez Büro'nun Başkan Yardımcısı G. G. Yalımov tarafından Kongre'ye sunulmuştu. **-s. 239.**

69) Kazan'a gelen Merkez Büro üyeleri, M. H. Sultan Galiyev, G. G. Yalımov ve K.

L. Yakubov'dur. **-s. 240.**

70) M. H. Sultan Galiyev, 2. Ordu Askeri Konsey üyesiydi. G. G. Yalımov aynı ordunun siyasi işler dairesinin alt bölümlerinde Müslümanları temsil ediyordu. Merkezi Müslüman Askeri Kurulu üyesi K. L. Yakubov, Mayıs'ta ve Haziran başında 2. Ordu birliklerini ziyaret etmişti. Kurulun siyasi işler dairesinin başına gelmiş ve bu görevde 25 Haziran 1919'daki ölümüne dek çalışmıştı. **-s. 240.**

71) Burada M. H. Sultan Galiyev tarafından Merkez Büro adına yazılan ve Mayıs 1919'da Doğu Cephesi 2. Ordusu'ndan RKP (B) MK'ya gönderilen ve bu önerileri içeren mektuptan bahsedilmektedir. Galiyev, bu mektuptan Kongre'de, Denetleme Komisyonu Raporu tartışılırken yaptığı konuşmada bahsetmişti.

Bu mektup Bütün Eserler'i hazırlayanlar tarafından bulunamamıştır

M. H. Sultan Galiyev'in Doğuda çalıştırılmak üzere partili askeri kadrolarının eğitimi ile ilgili önerileri Kongre'de tartışılmış ve kabul edilen Doğu Sorunu Üzerine Karar metnine geçmişti. Kongre'den sonra ise yavaş yavaş hayata geçirilmeye başlanmıştı. Kadro eğitimine daha sonra Galiyev de katkıda bulunmuştu.

RKP (B) MK tarafından 1921 yılı başında, Milletler Halk Komiserliği'ne bağlı olarak VTsİK kararıyla kurulan ve 21 Nisan 1921 tarihinde Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi ismini alan "Doğu Kursları"nın oluşumunun, Galiyev'in katkısı olmadan gerçekleştiğini düşünmek doğru olmayacaktır. M. H. Sultan Galiyev, 4 Mayıs 1923 tarihinde tutuklanana kadar, bu üniversitenin üç kişilik Yönetim Kurulu'ndaydı ve aynı zamanda üniversitede eğitmenlik de yapıyordu.

Bunun yanı sıra, VTsİK'nın 27 Ekim 1921 tarihli kararnamesiyle, Milletler Halk Komiserliği'ne bağlı olarak Doğu Bilimleri Enstitüsü ve Yaşayan Doğu Dilleri Merkez Enstitüsü kurulmuştu

M. H. Sultan Galiyev'in Genelkurmay Akademisi'nde bir Doğu Dairesi açılması önerisi de kabul görmüştü. 29 Ocak 1920'de Yüksek Askeri Konsey Genelkurmay Akademisi'nde, 1 Şubat 1920 tarihi itibarıyla bir Doğu Dairesi açılması emri verilmişti. Aynı emirle Genelkurmay Akademisi Asya Bölümü Eski Yöneticisi Doğu uzmanı A. Davletşin'in bu dairenin kuruluşuyla ilgili Eylül 1919 tarihli projesi de onaylanmıştı. **-s. 240.**

72) Yüksek Askeri Konsey Başkanı L. D. Troçki'nin 12 Eylül 1918 tarihli emriyle, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun Askeri İşler Halk Komiserliği'ne bağlı olarak kuruluşundan sonra, onun geçici başkanı M. H. Sultan Galiyev ve üyeleri N. G. Vahidov, A. H. Almayev, K. L. Yakubov, Kurul'un amacını ve yapısını belirlemek amacıyla bir rapor hazırlamışlardı. Bu rapor, Kurul'un 2 Kasım 1918 tarihli oturumunda kabul edilmiş ve tartışılmak, üzerinde konuşulmak ve gerekli sonuçları almak için bazı askeri dairelerin merkezi organlarına, Milletler Halk Komiserliği'ne, Müslüman İşleri Merkez Komiserliğine vs. gönderilmişti.

Yüksek Askeri Konsey, 20 Kasım 1918 tarihli 276 sayılı kararıyla, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun Milletler Halk Komiserliği'ne bağlı olarak kuruluşunu, 9 Ocak 1919'da ise 83 kişilik kadrosunu onaylamıştı.

Rapor hakkında birkaç olumlu, iki de olumsuz görüş alınmıştı. Milletler Halk Komiserliği ve Rusya Genel Karargahı, daha önce 44. ve 45. dipnotlarda belirtildiği

gibi, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun varlığını gereksiz bulmuşlardı.

Sultan Galiyev, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun kabul görmemesinin nedeni olarak bu iki olumsuz görüşü ileri sürmektedir. **-s. 241.**

73) M. H. Sultan Galiyev, Moskova'da 18-28 Mart 1918 tarihleri arasında gerçekleşen Birinci Tüm-Rusya Müslüman İşçileri Kongresi'nden bahsetmektedir. Molla Nur Vahidov, Hasiyat Gaynullin ve İshak Rahmatullin, Kongre tarafından Müslüman İşleri Merkez Komiserliği üyeliklerine seçilmişlerdi. Kongre, kendini Müslüman Sosyalist Komünistler Partisi olarak adlandırmıştı. Kongrede Merkezi Müslüman Sosyalist Komitesi kurulmuştu. M. Sultan Galiyev, bu komitenin Yürütme Kuruluna seçilmişti. **-s. 244.**

Çulpan -1918. -3 Nisan. -N14. -11 Nisan. -N15.

74) Milletler Halk Komiserliği ve İç Rusya ve Sibirya Müslüman İşleri Komiserliği tarafından hazırlanan Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti Kuruluş *Bildirgesi'nin, 1918* yılı Mart ayının sonlarında yayınlanmasından sonra, "Sovyet'in Kurucular Kongresi örgütlenmesi işleri Orta Rusya Bölgesi Müslümanlar İşleri Komiserliği'ne verilmiştir." ifadelerini içeren 4. maddesi gereği, Komiserlik, iki kardeş halkın birleşik cumhuriyetinin kurulması ile ilgili pratik işlemlere başlamıştı. Bu yönde atılan ilk adımlardan biri, cumhuriyete dahil olan vilayetlerin Müslüman komiserliklerinin ve Sovyetlerinin temsilcilerinin bir toplantıya çağırılması olmuştu. Bu toplantı, 13-18 Nisan 1918 tarihleri arasında, Moskova'da, Merkezi Müslüman İşleri Komiserliği kapsamında gerçekleşmişti. Toplantıda, kurulacak cumhuriyetin sınırları, bu cumhuriyetin Kurucular Kurulu'nu toplayacak komitenin üyeleri ile ilgili sorunlar üzerinde durulmuştu. Ayrıca, karar verme yetkisini sadece Tatar ve Başkırlarla sınırlı tutmayıp, Çuvaş, *Udmurt ve Mordva temsilcilerine* de oy hakkı verilmesi kararı alınmıştı. Toplantıya katılanlar, kurulan cumhuriyetin sınırdaşı vilayet ve bölgelerle kurulacak etnik, coğrafi, jeolojik, tarihi ve kültürel sanayi ilişkilerinde ve bu ilişkilerde kullanılacak belgelerin hazırlanmasında görev alacak bir bilimsel araştırma komisyonu da kurmuştu.

Kazan, Ufa, Orenburg, Vyatsk, Ekaterinburg, Simbirsk ve Perm şehirlerinin sınırlarını ve Tatar-Başkır Sovyet özerkliğinin yetkisini belirleyecek bir Kurucular Kongresi örgütleyecek bir komite oluşturmak için Moskova'da 10-16 Mayıs 1918 tarihleri arasında yapılacak yeni bir toplantı kararı da alınmıştı. **-s. 244.**

75) Türkistan'a Müslüman İşleri Merkez Komiserliği temsilcileri olarak Yu. İ. İbragimov ve A. Klivleyev gönderilmişlerdi. Bu temsilciler, Taşkent'te toplanan ve Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'ne (RSFSC) bağlı olarak Türkistan Sovyet *Cumhuriyeti'ni ilan eden 30 Nisan 1918 tarihli Beşinci* Bölge Sovyetler Kongresi hazırlıklarına ve çalışmalarına katılmışlardı. **-s. 244**

76) Burada, Moskova'da, 11 Eylül 1918 tarihinde gerçekleşen Müslüman İşleri Merkez Komiserliği Kurulu, RKP (B) MK üyeleri ve sol SD Müslümanların katıldığı olağanüstü toplantıdan bahsedilmektedir. Toplantıya, komünistlerden M. H. Sultan Galiyev, H. Z. Gaynullin, K. N. Kaspranski, K. L. Yakubov, N. Ya. Yarullin, İshak Rahmatullin, M. Suphi, İ. M. Kazakov; sol SD'lerden ise G. G. İbragimov, Ş. G. Ahmadiyev, G. K. Almuhametov, A. H. Almayev, G(asım) Kasımov, A. Rahmankulov

ve A. M. Enbayev katılmışlardı. **-s. 246.**

77) M. İ. Kalinin'in bu konuşması *"İkinci Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresi Kararları ve Önemli Konuşmalar"* kitabında yayınlanmıştır. -Kazan, 1920. **-s. 264.**

78) *Yeni Hayatçı- Yeni Hayat* gazetesi çevresinde toplanan ve enternasyonalist Menşevik görüşleri paylaşan anlamına gelmektedir. Bu gazete, 18 Nisan 1917 ile Temmuz 1918 tarihleri arasında Petrograd'da yayınlanmıştı. **-s. 267.**

79) İç Rusya ve Sibirya Müslümanları Milli Kongresi, Tatarlar ve Başkırlara sınırlı özerklik verilmesi sorununu birkaç oturumda ele almış ve Volga-Ural Devleti kuruluşu projesini onaylamıştı. Bu sorunla ilgilenmesi için Kongre tarafından 8 kişilik bir kurul oluşturulmuştu: Galimcan İbragimov, Galimcan Şarif, İlyas Alkin, Galim Akçurin, Salah Atnagulov, Fatih Sayfi, Sagid Engalıçev, Nacip Halfin. Bu kurul, Rusya Müslüman Askeri Sovyeti'yle birlikte özerk Volga-Ural devletinin kuruluşunu üstlenmişti. **-s. 268.**

Davletşin T. Sovyet Tataristan'ı: Lenin Milli Politikasının Teori ve Pratiği. -Münhen, 1974. -s. 158-159.

80) J. V. Stalin, 10 Mayıs 1918 tarihli Tatar Başkır Sovyet Cumhuriyeti Kurucu Kongresi'ne Çağrı Toplantısı açılış konuşmasında şunları söylemişti:

"Biz özerkliğin başka bir türünü, bir veya birkaç tane milletin çoğunluğu oluşturduğu bölge özerkliğini önermekteyiz. Hiçbir milli kurye, hiçbir milli engel yok! Özerklik Sovyet idaresine dayanan Sovyet türünde olmalıdır. Bu sözü geçen bölgede insanlar arasındaki ayrım, milliyetlere göre değil sınıflara göre belirlenmelidir. Özerkliğin temeli Sovyet organları olmalıdır ve sınıfların ihtiyacını bu organlar göstermelidir: İşte bizim önerdiğimiz Sovyet türü özerklik budur." **-s. 279.**

Stalin J. V. Eserler. -4 Cilt. -s. 88.

81) M. N. Vahidov'un Kongre'deki gerçek sözleri şunlardı:

"Yoldaşlar, Kafkasya'nın yüksek dağlarından, Sibirya'nın en uzak yerlerinden, köy ve kasabalardan yeni kurulan Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti'nin yardımına acele yetişin." **-s 279.**

Vahidov M. M. Seçilmiş Yazılar, Konuşmalar, Mektuplar, Belgeler. -Kazan, 1967. -s. 64.

82) Kongre'de Tatar-Başkır sorunuyla, başka bir deyimle iki kardeş halkın ortak milli devleti anlayışıyla ilgili M. H. Sultan Galiyev'in dışında M. Yu. Brundukov ve S. S. Said Galiyev de birer konuşma yapmıştı. **-s. 279.**

83) Ş. A. Manatov, Sarapul Hapishanesi'nden J. V. Stalin'e gönderdiği 20 Temmuz 1918 tarihli mektubunda, Ufa'da G. G. İbragimov tarafından tutuklanmasından sonra, Byatskoe vilayetinin Sarapul bölgesine sevk edildiğini ve iki ay boyunca hapiste suçu açıklanmadan soruşturmaya tutulmadan yattığını ve serbest bırakılması konusunda yardımcı olunmasını rica ediyordu *(Rusya Federasyonu Devlet Arşivi. -Ver 1318. -1. işlem. -N37 iş. 61. sayfa)*. Herhalde, Stalin onun ricasını yerine getirmişti, zira Ş. A. Manatov yakın zamanda serbest bırakılmıştı. **-s. 281.**

84) Birinci Dünya Savaşı'ndan zaferle çıkan Müttefiklerin çağrısıyla toplanan Paris Barış Konferansı, yenik Avusturya-Almanya Bloğuna dahil ülkelerle bir barış antlaş-

ması hazırlamak ve imzalamak için (çeşitli aralıklarla) 16 Ocak 1919-21 Ocak 1920 tarihleri arasında gerçekleşmişti. **-s. 281.**

85) RKP (B)'nin Sterlimatak'ta 8-11 Kasım 1919 tarihleri arasında düzenlediği Birinci Tüm-Başkır Konferansı. Tatar-Başkır Cumhuriyeti hakkında aldığı kararda, bu cumhuriyetin kurulmasına tamamen karşı çıkmış ve Tatar-Başkır Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi'nin iptal edilmesini istemişti. **-s. 294.**

Başkır Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Kuruluşu: Belgeler ve Veriler Kitaplığı. -Ufa, 1959. -s. 419-420.

86) Bu Devrim Komuta Konseyi'ne S. S. Said Galiyev, M. H. Sultan Galiyev, S. S. Atnagulov, K. G. Muhtarov, İ. M. Kazakov, M. Y. Brundukov ve Ş. H. Usmanov seçilmişlerdi. **-s. 300.**

Kızıl Ordu. -1919. -10 Aralık. -N211.

87) Kararname birkaç kez yapılan oylama sonucunda küçük bir çoğunlukla kabul edilmişti (evet-45, hayır-38).

Fakat Tatar ve Başkırların ortak milli devletleri anlayışı üzerinde yapılan tartışmalar, bu oylamadan sonra da kesilmemişti. 13 Aralık 1919'da V. İ. Lenin başkanlığında Kremlin Sarayı'nda gerçekleşen özel gündemli bir toplantıda bu sorunla ilgili bütün görüşler dinlenmişti. RKP (B) MK Politbüro'nun aynı gün içerisinde gerçekleşen oturumunda, İkinci Tüm-Rusya Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresi delegelerinin çoğunun Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti'nin kuruluşuna karşı olmasından dolayı bu Cumhuriyetin kurulmaması ve Milletlerler Halk Komiserliği imzasıyla yayınlanan 22 Mart 1918 tarihli Kuruluş Bildirgesi'nin iptal edilmesi kararlaştırılmıştı. Komünistlerin Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti adına propaganda yapmaya bir son vermesi önerilmişti

RKP (B) MK Politbüro, 26 Ocak 1920 tarihinde yaptığı toplantıda, Tatar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kuruluşunu kabul etmişti. 27 Mayıs 1920'de RSFSC VTsİK ve Sovnarkom tarafından "Tatar Sovyet Sosyalist Özerk Cumhuriyeti"nin Kuruluşu hakkında yasa çıkarılmıştı.

14 Haziran 1922'de, VTsİK. Ufa vilayetini ortadan kaldırmış ve Ufa'ya dahil olan bölgeleri Başkır Sovyet Sosyalist Özerk Cumhuriyeti'ne dahil etmeye karar vermişti. **-s. 305.**

88) Merkez Bürosu, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun fonksiyonlarını ele geçirmek amacıyla, çeşitli askeri organlara, Doğu halklarından oluşan birliklerin kendi emri altına verilmesine dair emirler içeren mektuplar göndermişti. Yüksek Askeri Konsey'in 26 Ağustos 1919 tarihli ve 1363/268 sayılı kararıyla, İranlıları, Türkleri ve diğer Doğu milletlerinden insanları askere alma ve onlardan Türkistan cephesi sınırları içerisinde büyük savaş birlikleri oluşturacak taburlar oluşturma konusunda Merkez Büro'ya yetki verilmişti. Merkez Büro'nun bu görev için gerekli subay ve siyasi kadrolarla takviye edilmesitalimatı verilmişti. **-s. 307.**

89) Sekizinci Genel Rusya Parti Konferansı 2-4 Aralık 1919 tarihleri arasında Moskova'da gerçekleşmişti. **-s. 309.**

90) *Taşnaklar*, Tiflis'te 1890 yılında kurulan "*Taşnaksütyun*-Birlik" adını taşıyan

Ermeni milli demokratik partinin üyeleridir. *Taşnaklar* Batı ülkeleri aracılığıyla Ermenileri Türkiye baskısı altından kurtarmaya ve özerk Ermeni devletini kurmaya çalışmışlardı. Onlar Gürcü Menşevikleriyle, Azerbaycan *Müsavat*çılarıyla birlikte Ekim Devrimi'ne karşı çıkıyorlardı. *Taşnaksütyun*, Mayıs 1918 ile Kasım 1920 tarihleri arasında Ermenistan'ın önde gelen partisidir. **-s. 318.**

91) *Müsavat (Eşitlik)*Partisi, tam adı "Türk Müsavat Demokratik Partisi" Bakü'de 1911 yılında kurulmuştu. 28 Mayıs 1918'de kurulan Azerbaycan Cumhuriyeti'nde *Müsavat* önde gelen parti halindeydi. **-s. 322.**

92) S. S. Said Galiyev'e yönelik cinayet girişimiyle ilgili bkz: Sultanbekov B. F., *Lvadski Bahçesi'ndeki Silah Patlamasının Yankısı*; Sultanbekov B., *"Gizli Dosyalar": Tataristan Tarihinin Dramatik Safhaları*, Kazan, 1993, -s. 4-12 **-s. 334.**

93) Başkır Geçici Devrim Komitesi'nin üyeleri, Cumhuriyet'in haklarının federal iktidar tarafından daraltılmasına, Z. Velidov'un ve H. Yumagulov'un Cumhuriyet'ten merkeze çağrılmalarına ve Cumhuriyet'e geri göndermeleri taleplerinin dikkate alınmamasına isyan etmiş ve 1920 Haziran'ında istifa etmişlerdi. İ. Ş. Rahmatullin, daha sonra Kazan'a geri dönünce, yüksek mevkili görevlerde çalışmıştı. **-s. 335.**

94) "Büyük Tataristan" olarak, gerçekleşmeyen Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin Küçük Başkırya dışında kalan bölümleri kastedilmektedir. "Küçük Tataristan" ise günümüzdeki Tataristan'dır. **-s. 337.**

95) Bu mektuba eklenen notta M. H. Sultan Galiyev şu isimleri saymıştır: İ. K. Firdevs, Ş. H. Usmanov, G. Mansurov, O. Mamin, İ. M. Kazakov, R. Almayev, K. Hayrullin, A. Alimbekova, Kadrikov, M. Y. Brundukov, N. G. Vahidov, A. M. Enbayev, A. G. Ganiyev, Suleymanov, F. Burnaşov. **-s. 338.**

96) Yüksek Yedek Ordu Komutanlığı'nın 11 Temmuz 1920 tarihli ve 190 sayılı emriyle, 2. Sovyet Müslüman Piyade kurslarına katılanlar, idari ve işçe personeli hariç, Kazan'dan Moskova'ya, oradan da 5. Piyade kurslarıyla birleştirildikleri ve bu kursun Müslüman bölümünü oluşturdukları Petergof'a gönderilmişlerdi. Bu kursların yerine, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun emriyle, Kazan'da Yüksek Askeri Konsey'in 19 Temmuz 1920 tarihli 1343 sayılı emrine dayanarak 16. Örnek Müslüman Piyade kursları açılmıştı. **-s. 338.**

97) 1920 yılının Ekim ayının başında Yüksek Yedek Ordusu'na bağlı Tatar Yedek Taburu, 6 taburu içeren Tatar Yedek Alayı'na dönüştürülmüştü. Alayda kumandan, topçu, işçe, istihkam, telgraf grupları ve alayın alt birliklerini eğitmek üzere Alay Okulu oluşturulmuştu. **-s. 338.**

98) Bu mektupta bahsedilen tutuklular şunlardır: İ. K. Firdevs, A. M. Enbayev, Takanayev, F. Burnaşov, Bikçantayev, Ganiyev, K. Hayrullin, O. Mamin, Maksudov-toplam 9 kişi. **-s. 339.**

99) Tatar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Tatar Komünistleri Birinci Bölge Konferansı Kazan'da 26-28 Temmuz 1920 tarihleri arasında gerçekleşmişti. Parti örgütsel sorunu ile ilgili olarak, İ. K. Firdevs raporunu sunmuş ve Parti komitelerinde Müslüman idarelerinin varlığının gerekliliğini ispatlamaya çalışmıştı. Toplananlar bu

fikre katılmışlardı. 23-24 Ağustos 1920 tarihleri arasında gerçekleşen I. Tatar Bölgesi Tatar Konferansı'nda da Müslüman idarelerinin varlığı sorunu tekrar gözden geçirilmişti. S. S. Said Galiyev şunu savunmuştu: "Bizim ayrı idarelere ihtiyacımız yok." Konferans, Müslüman idarelerinin iptali kararını almıştı. **-s. 343.**

100) Doğu'daki Sömürgelere Sovyet İktidarının Çağrısı- M. H. Sultan Galiyev. *Sovnar'kom*'un Rusya'nın ve Doğunun Müslüman işçilerine yönelik 20 Kasım 1917 tarihli çağrısını kastetmektedir. Sovyet Hükümeti, Çarlık Rusyası ve Geçici Hükümet'in başka ülkelere ait toprakları ele geçirme üzerine yapılan gizli anlaşmalarının ortadan kaldırıldığını açıkladıktan sonra Doğu Müslümanlarını, İranlıları, Türkleri, Arapları ve Hintlileri kendi ülkelerini sömürenleri (Avrupa emperyalizminin yırtıcı hayvanlarını) devirmeye çağırmıştı.

"Zamanınızı kaybetmeyin ve kendi topraklarınızı asırlarca işgal edenleri devirin! ... Bir daha anavatanlarını çalmalarına izin vermeyin! Kendi vatanınızın sahipleri haline gelmeniz gerekir! Siz kendi isteğinize ve iradenize göre kendi hayatınızı kurabilmelisiniz! Buna hakkınız var, çünkü kaderiniz sizin ellerinizde..." **-s. 355.**

101) Birinci Doğu Halkları Kurultayı, Bakü'de 1-7 Eylül 1920 tarihleri arasında yapılmıştı. Kurultaya, 37 milletin temsilcisi olarak 1891 delege katılmıştı (Kafkasya, Orta Asya, Afganistan, Mısır, Hindistan, İran, Çin, Kore, Suriye, Türkiye, Japonya ve diğer milletlerin temsilcileri). Kurultay aşağıdaki sorunları ele almıştı:

1. Doğu halkları emekçilerinin uluslararası durumu ve amaçları;
2. Milli-sömürge sorunu;
3. Toprak sorunu;
4. Doğuda Sovyetler;
5. Örgütlenme sorunu vs

Kurultay, Doğu halklarının Rusya'da gerçekleşen Sovyetlerin kuruluş deneyiminden faydalanması gerektiğini, Sovyetlerin emperyalist sömürgecilerin devrilmesindeki, toprakların çalışanlarına verilmesindeki ve değişik halklar arasında kardeş birliğinin kurulmasındaki önemini anlatan "Sovyetler Birliği'nin Doğudaki Tezini" onaylanıştı.

Kurultay, kabul edilen kararların hayata geçirilmesi için Komintern Yürütme Komitesi kapsamında sürekli bir organ olan Doğu Halkları Propaganda ve Çalışmaları Birliği'ni kurmuştu. **-s. 356.**

102) Bu yazı, Milletler Halk Komiserliği'ne bağlı olan Merkezi Müslüman Komiserliği'nin (daha sonra Tatar bölümünün) faaliyette bulunduğu 17 Ocak 1918-15 Aralık 1920 tarihleri arasındaki dönemin çalışmalarının bir özetini içermektedir ve M. H. Sultan Galiyev tarafından özerk cumhuriyetler, bölgeler ve vilayetler milli işler idarelerinin I. Tüm-Rusya toplantısı için hazırlanmıştı. Toplantı Moskova'da 18-21 Aralık 1920 tarihleri arasında gerçekleşmişti. Toplantıya 31 milletten 115 delege katılmıştı. Toplananlar Sovyet iktidarının milli politikası (L. B. Kamenev), Milletler Halk Komiserliği'nin faaliyeti (A. Z. Kamenski), milli azınlıkların aydınlanması raporlarını, örgütlenme sorunlarını ve günlük işleri gözden geçirmişler, gereken kararları almışlardı.

M. H. Sultan Galiyev Başkanlık Heyeti'ne seçilmişti, ilk gün toplantının katılımcılarını, RKP (B) MK'ya bağlı Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu

adına selamlamıştı, ikinci gün başkanlık görevini yerine getirmişti. -s. 360.

103) Burada *Pravda* gazetesinde 15 Haziran 1918 tarihinde, Tatar dilinde yayınlanan *Çulpan* gazetesinde ise 19 Haziran 1918 tarihinde yayınlanan *Sovnarkom* Başkanı V. İ. Lenin'in, Askeri İşler Halk Komiseri L. D. Troçki'nin, Müslüman İşleri Merkez Komiserliği Başkanı M. N. Vahidov'un ve Milletler Halk Komiserliği Komiser Yardımcısı F. A. Rozin'in bütün Müslüman emekçilere yönelik çağrıları söz konusudur. Çağrıda şöyle denilmektedir:

"Yoldaşlar, kardeşler, emekçi Müslümanlar!

Rusya Sosyalist Milletler Federasyonu ciddi saatler yaşamaktadır. Kandırılan Çekoslovaklar tarafından desteklenen *Çernosot*lar, o kadar cesur ve fedakar askerin uğruna hayatını verdiği Rusya halklarının özgürlük iradesini boğmaya çalışıyor. Beraberlerinde açlık, iflas, tecavüz ve kanlı Çarlık döneminin kötüklerini getiren karşıdevrimci örgütler Tatar-Başkır Sosyalist Cumhuriyeti'nin sınırlarını işgal etmeye başladı.

Değerli yoldaşlar, eğer siz, acılar içinde doğan Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyeti'nin özgür vatandaşları olmak istiyorsanız, eğer sizin kalplerinizin umudu milyonlarca ezilen ve sömürülenin değerli umutlarıyla aynı yöndeyse, o zaman Müslüman Sosyalist Ordusu'nun kızıl bayrakları altına acele katılın. Devrimci Müslüman askerler, işçi-köylü iktidarını kurtarmak için Rusya'nın her köşesinden ateşli bir lav gibi ortaya çıksın. Müslüman proletaryasının devrimci hareketin tarihinin şerefli kahramanlık sayfalarını çoğaltacağına inanıyoruz." -s. 366.

104) Birinci Türk Sosyalist-Komünistleri Konferansı, Moskova'da 22-25 Temmuz 1918 tarihleri arasında gerçekleşmişti. Konferansa, Moskova, Orlov, İvanovsk, Kazan, Astrahan ve diğer bölgelerin Türk sosyalistlerini temsil eden, işçi, emekçi ve savaş esirlerinden oluşan 21 kişi katılmıştı. Konferansın açılışını Müslüman İşleri Merkez Komiserliği'nin Uluslararası Propaganda Bölümü Başkanı, Türk komünisti Profesör Mustafa Suphi yapmıştı. Oturumlarda başkanlık görevini de Mustafa Suphi yerine getirmişti. M. Vahidov toplantıya katılanları Müslüman İşleri Merkez Komiserliği adına selamlamıştı.

Konferansta, Türk işçi ve savaş esirleri arasında çalışan propagandacıların durumu, savaşın Türkiye'ye olan etkisi, Türkiye'nin siyasi durumu , Türkiye'de milletler arasındaki ilişki, Türk sosyalistlerinin Rusya Sovyet Cumhuriyeti'yle olan ilişkileri hakkında hazırlanan raporlar dinlenmişti.

Konferansta, RKP (B) programını kendi programının temeli olarak kabul eden Türk Sosyalist-Komünistleri Partisi kurulmuştu. Konferans bu partinin 5 kişiden oluşan Merkez Komitesini ve 4 kişiden oluşan propaganda bölümünü seçmişti. -s. 367

105) 1 Ağustos 1918'de Müslüman İşleri Merkez Komiserliği Başkanı M. Vahidov'un Kazan'a gitmesinden sonra yerine G. İbragimov vekalet etmişti. M. Vahidov'un şehit olmasının ardından M. H. Sultan Galiyev Başkan olarak atanmıştı. M. H. Sultan Galiyev'in de 12 Eylül 1918'de Kazan'a gitmesinden sonra vekaleten başkanlığı yine G. İbragimov üstlenmişti. *Çulpan* gazetesi 25 Eylül 1918'de, G. İbragimov'un, geçirdiği boğaz ameliyatından sonra da çalışmaya devam etmek istediğini, ancak doktorların baskısı nedeniyle 18 Eylül'de hastaneye yatmak zorunda kaldığı haberini vermişti. Bu

olaydan sonra, görevine uzun bir süre ara vermek zorunda kalmıştı. **-s. 367**

106) Tatar Alfabesi Reformu Konferansı, Kazan'da 4 Ocak 1919 tarihinde başlamıştı. Konferansın çalışmalarına M. Suphi, G. Nugaybekov, M. Kurban Galiyev, G. Şaraf, G. Dinmuhametov, F. Sayfi-Kazanlı, N. Muhutdinov, G. Sagdi, S. E. Malov, N. F. Katanov ve diğer dilbilimci bilim adamları katılmışlardı. **-s. 368.**

107) 27 Ocak 1919 tarihinde, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu Başkanı'nın ve Müslüman İşleri Merkez Komiserliği temsilcisinin yokluğunda, M. H. Sultan Galiyev'in Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'yla ilgili raporunu inceleyen Milletler Halk Komiserliği oturumunda, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun varlığının gereksiz olduğu ve bu Kurul'un dağıtılması gerektiği kararı alınmıştı.

1 Şubat 1919 tarihinde Merkezi Müslüman Askeri Kurulu oturumunda, M. H. Sultan Galiyev, Stalin ile Kurul'un kaderi üzerinde konuştuğunu ve Stalin'in kesin olarak Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun Askeri İşler Halk Komiserliği tarafından kararlaştırıldığı şekilde (burada Yüksek Askeri Konsey'in Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun kuruluş beyanının kabul ettiği 9 Ocak 1919 tarihli kararından söz edilmektedir) varlığını sürdüreceğini ilan ettiğini ve kendisinin Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nu bizzat destekleyeceğini, Kurul'un bir üyesinin merkezde kalmasını, diğerlerinin ise bölgelerinde çalışmak üzere gitmelerini istediğini bildirmişti. **-s. 369.**

108) Merkezi Müslüman Askeri Kurulu, Tatar dilinde, *Kızıl Armiya [Ordu]* gazetesini çıkarıyordu. Bu gazete, 20 Nisan 1918-Mart 1921 tarihleri arasında 429 sayı çıkmıştı. **-s. 371.**

109) Merkezi Müslüman Askeri Kurulu, Rus ve dünya klasikleri edebiyatının Tatar diline çevrilmesine büyük önem veriyordu. Haziran 1920'ye kadar Rusça'dan Tatar diline çevrilen 75 tiyatro oyununa sahipti. Fakat bu oyunların tümüne devrimci demek doğru olmazdı. **-s. 371.**

110) Merkezi Müslüman Askeri Kurulu, Tatar dilinde *Kızıl Armiya* gazetesi dışında 25 Şubat 1920 tarihinden itibaren, Rusça, *Kızıl Ordu* haftalık gazetesini çıkarmaya başlamıştı. 13 Eylül'de çıkan 18. sayısından sonra ise gazetenin ismi *Kızıl Doğu* olarak değiştirilmişti. Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun dağıtılmasından sonra, *Kızıl Ordu* ve *Kızıl Doğu* gazeteleri Yüksek Askeri Konsey'in Siyasi İşler Dairesi'nin Doğu İşleri Bölümüne dönüştürülmüştü. **-s. 371.**

111) Merkezi Müslüman Askeri Kurulu, Yüksek Askeri Konsey'in 1 Ekim 1920 tarihli ve 2005 sayılı emriyle dağıtılmıştı.

Aynı emirle, M. H. Sultan Galiyev'in Başkanlık görevini üstlendiği Yüksek Askeri Konsey'e bağlı Siyasi İşler Dairesi'nde Doğu Dairesi kurulmuştu. Bu Daire faaliyetlerini Şubat 1921'e kadar sürdürmüştü.

Dağıtılan Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun askeri örgütlenme fonksiyonları Yüksek Askeri Konsey'in 31 Ekim 1920 tarihli ve 2203 sayılı emriyle kurulan Tüm-Rusya Genel Karargahı Örgütlenme Dairesi'nin Doğu Bölümü'ne devredilmişti. Bu Bölüm'ün başına Merkezi Müslüman Askeri Kurulu eski yöneticisi M. Yu. Brundukov getirilmişti. Bölüm, 1921 yılı Nisan ayına kadar faaliyetlerini sürdürmüştü. **-s. 371**

112) Kırım'da Kasım 1920'de Sovyet iktidarının kurulmasından sonra, Bölge Parti

Konferansı çağrısı değişik nedenlerden dolayı birkaç kez ertelenmişti. Kırım'da parti işlerinin başında seçilmiş biri değil de Güney Cephesi'nin Askeri Konseyi tarafından atanan R. S. Zemlyaçka'nın (Samoylova) başında bulunduğu bölge komitesi bulunuyordu. Sonunda başkan olarak Orenburg'da çalışan ve milli sorunlarla ilgili tecrübeli olduğu düşünülen İ. A. Akulov seçilmişti. İ. A. Akulov, Kırım'a ancak Mart ayının sonlarına doğru gelmişti. Bölge komitesinde toprak işleri, iaşe işleri, "yeşil isyancılara" karşı tutum ve Kırım'da özerk cumhuriyetin kuruluşu gibi ciddi sorunlarla karşılaşmıştı. RKP (B) MK'nın bu konulardaki fikrini sorma kararı alınmıştı. Bunun için, Nisan ayında Moskova'ya parti üyesi A. Lide'yi göndermişlerdi. Parti Konferansı da ileri bir zamana ertelenmek zorunda kalmış ve ancak Mayıs'ın ikinci yarısında gerçekleşebilmişti. **-s. 379.**

Kırım Arşivi. -1996. -N2 S. A. Usov'un Yayınları ve Dipnotları.

113) Kırım'daki terörün kapsamı hakkındaki haberler Moskova'da daha 1921 kışında duyulmaya başlanmıştı. Dış ülkeler de bu olay hakkında 1923'te göçmen tarihçi S. Melgunov'un olayların şahitlerinin hatıralarına dayanan *Rusya'da Kızıl Terör* isimli kitabının çıkmasından sonra bilgi sahibi olabilmişti. Son yılların araştırmaları facianın manzarasını belirginleştirmeye yardımcı oluyor. Bu terörde, Bolşeviklerin yüksek düzey yöneticilerinin kararlarının da etkili olduğu olasılık dahilindedir. Buna ispat olarak Politbüro'ya, MK Sekreteri İ. Krestinski adına R. Zemlyaçka'nın titizlikle yazdığı raporlar gösterilebilir. Operasyona başlama emrini Rusya *Çeka* Başkanı F. Dzerjinski, 16 Kasım 1920'de Güney Cephesi Özel Dairesi Başkanı V. Mansev adına gönderdiği şifreli yazıyla vermişti. Vrangel Ordusu askerlerinin topluca kurşuna dizilmesi olayının en yoğun yaşandığı dönem Kasım-Aralık 1920 olmuştu. Siyasi sürgünlerin bir sonraki dalgası ise, Vrangel dönemi sivil idaresi çalışanlarını, Kırım'da iç savaşın sonuna doğru oluşan burjuva sınıfının temsilcilerini, karşıdevrimcilikle suçlanan yerel köylü sınıfını vs. kapsamıştı. Kırım'da değişik zamanlarda bulunan, D. Ulyanov, M. Ulyanova, M. Frunze, İ. Buharin, N. Semaşko ve diğerleri olan biteni biliyordu. Fakat olanları *Narkomnats* Milletler Sovyeti düzeyinde açıkça anlatan tek kişi M. Sultan Galiyev olmuştu. Kırım'da "Özel Daire"nin gerçekleştirdiği kurşuna dizmelerin "pervasızlığını" göz önünde bulundurarak, ölülerin tam sayısını belirlemek zordur. Belli kaynakların analizi ölü sayısının 40 bin kişiden az olmadığı sonucuna ulaşmamızı sağlıyor. **-s. 380.**

Kırım Arşivi. -1996. -N2. Yayınlar ve Dipnotlar. S. A. Usova

114) Güney Cephesi kapsamında, Kırım'a 1920 yılı Kasım ayı içerisinde, 1. ve 2. Süvari Ordusu ve bunun dışında 4., 6., 13. Orduların çeşitli kuvvetleri girmişti. Bunun yanı sıra, Güney Cephesinin, M. Frunze ve Mahno arasındaki anlaşmaya göre, Mahno'ya ait olan küçük asker grubu (5 bin kişiye kadar) Kırım adına yapılan mücadeleye katılmıştı. Sayısız rezillik ve soyguna karışmış olan ve emirlere uymamakla tanınan Mahno birlikleri hakkında gerekli önlemler alınmıştı. **-s. 381.**

Kırım Arşivi. -1996. -N2. Yayınlar ve Dipnotlar. S. A. Usova.

115) Denizcilik İşleri Özel Dairesi (*Morved*) -Burada deniz kuvvetlerinin Karadeniz ile Azak Denizi özel dairelerinden bahsedilmektedir. Bu dönemde Özel Daire'nin başında V. Çernobroviy bulunmaktaydı. Filonun özel dairesinin faaliyet alanı hemen

hemen bütün sahili kapsıyordu. Kırım'ın dağlı bölgelerinde, sık sık, yerli Tatar halkı tarafından pek hoş karşılanmayan "yeşillere karşı ceza gezileri" gerçekleştiriliyordu. M. H. Sultan Galiyev özel dairelerde eski rejimden kalma kadroların korunduğunu ileri sürerek yanılmaktadır. Gerçekte, özel daireler, sınıf temeline dayanarak yeniden oluşturulmuştu. Fakat başlangıçta, hapishanelerde Vrangel döneminde de görev yapmış gardiyanlar da bulunmaktaydı. Bu durum birçok partili ve Sovyet çalışanının, eski gerillaların ve gizli örgüt üyelerinin büyük boyutta tepkisine neden oluyordu. **-s. 382.**

Kırım Arşivi. -1996. -N2. Yayınlar ve Dipnotlar: S. A. Usova

116) TSUK- Kaplıca Merkez İdaresi. Kırım'daki tatil yerlerinin merkez idaresi. Aralık 1920'de D. İ. Ulyanov **[Lenin'in küçük erkek kardeşi. -çn.]** tarafından kurulmuştu. **-s. 385.**

117) Güney Devlet Çiftliği- Kırım çiftliklerinin yönetimini gerçekleştiren bir birliktir. 1921 başlarında özel mülkiyete dayanan 1000'e yakın çiftlik kurulmuştu. Bununla birlikte Tatar köylüsü toprakları almak bir kenara, geleneksel kira hakkını da kaybetmişti. İktidarın çiftliklerde zorunlu çalışmaya dayanarak ekonomik varlığı sürdürmeye çalışma denemeleri 1921 yılı kış ve ilkbahar dönemlerinde "yeşil" hareketlerinin patlak vermesinin nedenlerinden biriydi. Dördüncü Kırım Bölge Parti Konferansı çiftliklerin sayısını anında (192'ye kadar) azaltmaya karar vermişti. Kırım'da toprak reformuna ancak, 1921 yılının yaz döneminde, Moskova'dan RSFSC *Sovnarkom* ve *VTsİK* temsilcilerinin gelmesinden sonra, başlanabilmişti **-s. 386.**

118) Tatar Bölge Bürosu- Kırım Parti Bölge parti komitesi kapsamında olan Tatar bürosudur. Kasım 1920'de kurulmuştu. Parti komitelerinin kapsamında milli sorun hakkında faaliyette bulunuyordu. 1921'de Tatar bürosunun başına O. Deren-Ayerli, K. Hamzin, İ. Firdevs gelmişlerdi. Bölge Parti Komitesi'ne bağlı olan Tatar bürosunun ve benzeri büroların temel amacı anadilde propaganda yapmaktı. Ancak büronun bağımsızlık istemesi parti bölge komitesi ile gergin ilişkiler yaşamasını neden oluyordu. **-s. 389.**

Kırım Arşivi. -1996. -N2. Yayınlar ve Dipnotlar: A. S. Usova

119) 1921 yılı başında VTsİK, RSFSC içinde yeni özerk cumhuriyetlerin (Dağıstan ve Gorskaya Cumhuriyeti'nin) kuruluşunu ilan etmişti. Çok milletli olan bu cumhuriyetler, milli özerklikler gibi değil, sınırlı cumhuriyetler gibi kurulmuşlardı. M. H. Sultan Galiyev, Kırım'ın özgül şartları altında, bu "özerkleştirme" tecrübesinin anlamını, ileri görüşlü ve kesin olarak değerlendirmişti. **-s. 391.**

Kırım Arşivi. -1996. -N2. Yayınlar ve Dipnotlar: S. A. Usova

120) Güneistan'da küçük burjuva köylü sınıfının çoğunlukta olduğunu göz önünde bulundurarak *Sovnarkom* Başkanı V. İ. Lenin, sosyalist reformların daha dikkatli, daha yavaş bir şekilde ve hiçbir zorlamaya gitmeden gerçekleştirilmesi talebinde bulunuyordu. Burada köylülere hemen toprak verilmesi gerektiğinden, zirai verginin toplanması esnasında büyük titizlik ve seçicilik gösterilmesinden, kolektif ekonomi birliklerinin kurulmasını hızlandırma denemelerinden vazgeçilmeden vs. söz ediliyordu. M. H. Sultan Galiyev bu denemenin Kırım için de kullanılmasını istiyordu. **-s. 391**

Kırım Arşivi. -1996. -N2. Yayınlar ve Dipnotlar: A. S. Usova

121) Kırım'da "kolonizatör" olarak yarımadanın merkez bölümünün en bereketli topraklarını işgal eden Alman göçmenleri kastediliyor. Aynı zamanda Tatar milli aydınlarının liderleri, "kolonizatör" derken, 1921 yılında, iç savaş döneminde, Kırım'ın kuzey bölgelerine yerleşen Ukraynalı göçmenleri de kastediyordu **-s. 391.**

Kırım Arşivi. -1996. -N2. Yayınlar ve Dipnotlar S. A. Usova.

122) Mustafa Suphi ve yoldaşlarının feci ölümlerinden sonra M. Pavloviç'in *Türk Komünistlerinin Ölümü* (*Milletlerin Hayatı, 1921, 14 Mayıs, N10/108*) başlıklı, Türk Komünist Partisi üyesi ve aynı partinin Dış Ülkeler Bürosu üyesi olan A. Cevad'ın 2 Nisan 1921 tarihli bu faciaya ayrıntılarını anlatan mektubunun metninin yer aldığı yazısı yayınlanmıştı. Mektuba göre, Bakü'de Türk savaş esirlerinden oluşturulan Alay, Anadolu'ya Karabekir ve Kemal ordularının yardımına gitmişti. Alayla beraber, Bakü'den M. Suphi, Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin 4 üyesi ve 12 Türk Komünisti de yola çıkmışlardı. 28 Ocak 1921'de Trapezund'a (şu anda Trabzon) gelince, kışkırtılan kitlenin kötümser bağırışları altında limana götürülmüşlerdi. Silahsızlaştırılmışlar ve zorla bir motora bindirilerek limandan uzaklaştırılmışlardı. Onları bağlamış, süngüleyerek öldürmüş ve cesetlerini denize atmışlardı. **-s. 393.**

123) Yazar, Kazan'da 17-23 Haziran 1918 tarihleri arasında gerçekleşen Moskova, Petrograd, Kazan, Arhangelsk, Perm, Samara, Ural, Simbirsk, Saratov ve diğer şehirlerin Müslüman devrimci örgütlerinin temsilcilerinin toplantısından bahsetmektedir. **-s. 395.**

124) Milletler Halk Komiserliği'nin habercisi (böyle bir görevi de vardı) A. Bülbüloviç'in Müslüman İşleri Merkez Komiserliği'nin çalışmaları hakkındaki raporu, komünistlerin ve Müslüman İşleri Merkez Komiserliği'nin sol SD'lerinin birleşik oturumunda 1 Ekim 1918 tarihinde gözden geçirilmişti.

Kabul edilen kararnamede, bu haber çirkin bir aşağılama, vicdansız ve yakışmayan bir hakaret olarak adlandırılmış ve hakarette bulunana karşı dava açılması önerilmiştir. Müslüman İşleri Merkez Komiserliği'nin resmi bildirisinde, Milletler Halk Komiserliği Bülbüloviç'in Müslüman Komiserliği delegeliğinden alınacağını ve yerine başka bir kadronun habercisi olarak atanacağını açıklamıştır. **-s. 395.**

125) Tatar alfabesi üzerinde reform yapmayı öngören Rusya konferansı, Kazan'da M. H. Sultan Galiyev'in söylediği gibi Eylül 1918 tarihinde değil, Ocak 1919 tarihinde gerçekleşmişti. **-s. 396.**

126) "Uluslararası mitingler"- Birinci Dünya Savaşı nedeniyle Rusya'da bulunan savaş esiri olmuş yabancı vatandaşların Sovyetler tarafında iç savaşa katılmasını sağlamak amacıyla, partili Sovyet organları tarafından, 1917-1919 yılları arasında düzenlenen mitingler. Birinci Dünya Savaşı nedeniyle dolayı, 1917 yılına doğru Rusya'da, 5 milyona yakın yabancı bulunuyordu. Bunların arasında 2.2 milyona yakın Alman, 63 bine yakın Türk, 1500'den fazla Bulgar ve 1.9 milyona yakın Avusturyalı-Macar savaş esiri yer alıyordu. 321 bin savaş esiri, Moskova Askeri Bölgesi sınırları içinde; 285 bini Kazan Askeri Bölgesinde, kalanı ise diğer askeri bölgelerde bulunuyordu.

Türk asıllı savaş esirleri arasında propaganda işlemini daha çok M. Suphi'nin yönetiminde Müslüman İşleri Merkez Komiserliği Uluslararası Propaganda Bölümü

gerçekleştiriyordu. **-s. 396.**

SSCB'de İç Savaş ve Askeri Müdahale: Ansiklopedi. -M. , *1983.* -s. *234-235;Subayv N. A Davanışmanın Irmakları. Kazan. 1971.*

127) M. Suphi'nin ölümüne dair haber Kazan'a da ulaşmıştı. Bununla ilgili olarak Ş. Ahmadiyev'in bir anı yazısı, *Kızıl Ordu* gazetesinin 24 Ağustos 1919 tarihli 133. sayısında yayınlanmıştı. **-s. 397.**

128) "Partinin temizlenmesi" RKP (*B*) Onuncu Kongresi'nde alınan "Parti oluşumu ile ilgili sorunlar" kararına dayandırılarak 15 Ağustos 1921 ile Mart 1922 tarihleri arasında gerçekleştirilmişti. Merkez Kontrol Komisyonu'nun ve Merkez Komitesi'nin 21 Haziran 1921 tarihli kararla, partinin kontrolü, yeniden gözden geçirilmesi ve temizlenmesi ile ilgili sorununun süreleri, "temizleme" metotları ve yerli kontrol komisyonlarının kurulmasına ilişkin düzenlemeleri belirlenmişti. Merkez Komitesi "Bütün parti örgütlerine- Partinin temizlenmesi hakkında" mektubunda başka partilerden gelenlerin, özellikle Menşeviklerin ve SD'lerin, en titiz şekilde kontrolünü ve temizlenmesini önermekteydi

M. H. Sultan Galiyev'in dilekçesi herhalde A. M. Enbayev'in RKP (*B*) saflarında kalmasında önemli rol oynamıştır. **-s. 419.**

129) 8 Mayıs 1921'de *Tatarstan* gazetesinde G. Baimbetov'un Tataristan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti *Sovnarkom* tarafından alınan Tataristan Cumhuriyeti Tüketiciler Birliği ve Sendika örgütlerinin seçimleriyle ilgili kararı ciddi bir şekilde eleştiren *Bilerc Kızarak Kürku Ateşe Atmaya Gerek Yok* başlıklı yazısı yayınlanmıştı. Yazar, Tataristan sendika örgütlerinin ve Tataristan Tüketiciler Birliği'nin ve onların yönetiminin emekçi Tatarların gerçek sorunlarından uzak olduklarını inandırıcı bir şekilde göstermektedir. Emekçi Tatarların sendika örgütlerine ve Tüketiciler Birliği'nin yönetim kadrosuna seçilebilme haklarının temin edilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Yazıda tam dayanaklı olarak, yetkili ve iktidarı elinde bulunduran birkaç kişi (ki arasında RKP (B) Bölge Komitesi'nin Toplum Bürosu'nun birkaç tane üyesi de bulunmaktaydı) açıkça eleştiriliyordu. **-s. 422.**

130) Zamanında oldukça gürültü koparan 1. Finlandiya Müslüman Topçu Alayı sorunundan bahsetmektedir. Alay, eski Ordu kapsamı içerisinde, Petrograd bölgesinde 1917 yılı sonlarında oluşturulmuştu. Alayın askerleri anavatanlarına yakın olmayı dileyerek, kendi birliklerinin Kazan'a alınmasını istemişlerdi ve bu izni koparmışlardı. Alayı karşıdevrimci unsurların kullanabileceğini öne sürerek, Kazan Sovyeti, Müslüman örgütlerinden gizli olarak Askeri İşler Halk Komiseri N. İ. Podvoyski'ye Alayı Kazan'a almamasını, yoldayken silahsızlandırılmasını talep eden bir telgraf göndermişti. Garnizon Komitesi Başkanı Şehhmanov imzalı bu telgraf, henüz iletilmeden, Tüm-Rusya Müslüman Askeri Şurası'nın komiseri tarafından alıkonulmuştu ve II. Tüm-Rusya Müslüman Askeri Kongresi'nde açıkça okunmuştu. Telgraf fırtınalı ve uzun süren tartışmalara neden olmuştu.

45 vagondan oluşan Finlandiya Müslüman Alayı, 23 Şubat 1918 tarihinde Kazan'a geldiğinde, *Harbi Şura* ve Müslüman Sosyalist Komitesi temsilcileri tarafından karşılanmıştı. Alay 22 Nisan'da dağıtılmıştı. **-s. 427.**

131) İdil-Ural Devleti [Eyaleti], 2 Kasım 1917 tarihinde Sovyet Hükümeti tarafından açıklanan *Rusya Halklarının Hakları Bildirgesi* gereği hazırlanan, Tatar ve Başkırların ortak devletleri projesinin ilk versiyonudur. Bu özerk eyaletin kurulması gerekliliği, İç Rusya ve Sibirya Müslümanlarının Ufa şehrinde gerçekleştirdiği milli toplantısında kabul edilmişti.

İdil-Ural eyaletinin kapsamına Kazan ve Ufa vilayetlerinin tümü, Orenburg vilayetinin batı kısmı, Perm vilayetinin güney parçası, Vyatskaya, Simbirskaya, Samara vilayetlerinin Kazan ve Ufa vilayetleriyle sınır olan Tatar, Başkır ve Marilerin (Rusya'da yaşayan bir millet) yaşadığı bazı bölgeler girmekteydi.

Yönetim biçimi olarak demokratik bir cumhuriyeti andıran İdil-Ural eyaleti diğer eyaletlerle birlikte Rusya Federal Cumhuriyeti kapsamına girmekteydi. **-s. 427.**

132) 1919 yılında (bkz: 53. dipnot) Kolçak'la mücadele sırasında kurulan Doğu Cephesi Ordularının Siyasi İşler Dairelerinin Müslüman İdareleri ve Altidareleri Kızıl Ordulu Müslümanlar için Tatar dilinde aşağıdaki gazeteleri yayınlamaktaydılar: 1. Ordu için *Kızıl Yoldız*, 2. Ordu için *Kızıl Kereşçe*, 3. Ordu için *Komünist*, 4. Ordu için *Işnuç*, 5. Ordu için *Kızıl Av*. Türkistan Ordusu için *Kızıl Fener*, Güney Ordu grubu için *Kızıl İdil*. **-s. 427.**

133) Tam istatistik verilerin olmaması nedeniyle bu oranı tam olarak ispatlamak mümkün değildir. Dolaylı ve var olan yetersiz veriler Doğu Cephesi'nin ordularında Tatar ve Başkır askerlerinin sayısının fazla olduğunu söylememize elveriyor, fakat gösterilen yüzdeler biraz abartılıdır. **-s. 427.**

134) Volga Bölgesi 1. Bağımsız Tatar Piyade Tugayı'nın askeri güzergahı ve faaliyetleri hakkında bkz: *Rafikov M. A., İdil'den Tien-Şang'a Kadar. Kazan. 1976.* **-s. 427.**

135) 2. Sovyet Müslüman piyade kursları ve Doğu Halkları Süvari birlikleri kursları, Kazan'da 1920'de 4'er mezun grubu çıkarmıştı (99 kızıl piyade komutanı ve 261 kızıl süvari komutanı). Tatar komutanlar ayrıca Moskova'daki kurslara ve Orenburg'daki Doğu Halklarının Piyade kurslarında hazırlanmaktaydı. **-s. 428.**

136) Dördüncü Tatar Parti Bölge Konferansı 1-4 Aralık 1921 tarihleri arasında gerçekleşmişti. Konferansın gündeminde şu maddeler bulunmaktaydı: Uluslararası durum, partinin bölge komitesinin faaliyetlerinin sonucu, kontrol komisyonlarının raporları, Tataristan'ın ekonomik politikası, bilimsel ekonomik ilerleme kapsamında parti çalışması, mal değişiminin sonuçları ve gelecek beklentileri. **-s. 430.**

137) *Biçerahovs*'lar- G. F. Biçerahov tarafından 1918 yılı Haziran-Kasım ayları arasında düzenlenen ve kardeşi L. F. Biçerahov tarafından desteklenen Tersk bölgesinde yaşayan Kazakların, subayların ve dağlarda yaşayan üst tabaka temsilcileri tarafından başlatılan Sovyet karşıtı isyanın katılımcıları. **-s. 445.**

138) Kendi özerk cumhuriyetlerinin sınırları dışında yaşayan Tatar ve Başkır Komünistlerinin 1. Tüm-Rusya Konferansı Moskova'da 4-12 Mart 1922 tarihleri arasında gerçekleşmişti. Konferans, RKP (B) MK Propaganda Bölümü Tatar-Başkır Seksiyonu Merkez Bürosu tarafından düzenlenmişti.

M. H. Sultan Galiyev konferansın düzenleyicilerinden biriydi. Tatar ve Başkırlar arasında parti inşası konusunda rapor sunduğu bir konuşma yapmıştı ve bu sorunla

ilgili olarak kendi tezlerini önermişti. Konferans, çeşitli tartışmalar ve eklemelerden sonra, Ş. N. İbragimov isimli delegenin önerdiği tezleri kabul etmişti. M. H. Sultan Galiyev, Tatar ve Başkırlar arasında Sovyet inşası hakkında rapor sunduğu bir konuşma da yapmıştı ve bu konuşmasındaki tezleri konferans delegeleri tarafından sonuç bildirgesi olarak kabul edilmişti. Sultan Galiyev tartışmalarda da bir kaç kez söz almıştı. Bu konuşmalarındaki görüşleri elinizdeki kitapta yer alan *Müslümanlar Arasında Din Karşıtı Propagandanın Yöntemleri* yazısında da belirtildiği için, burada tekrar yer verilmemiştir.

Konferans Tatar-Başkır Seksiyonu Merkez Bürosu'nun yeni üyelerini de seçmişti: Ş. İbragimov, M. Tagirov, G. Davletşin, Ş. İzmaylov, M. H. Sultan Galiyev.

Konferansa 77 delege katılmıştı. **-s. 449.**

Eşçe. 1922. 24 Mart. N2/153. 1 Rusya Türk Halkları Özerk Cumhuriyetlerine 4-12 Mart 1922 Tarihine Dek Gitmeyen Komünist Tatar ve Başkırlar Konferansı. Kararnameler ve beyanlar. 1922.

139) RKP (B) Üçüncü Kalmık Bölge Kongresi, Kalmık şehrinde (Kalmık pazarı) 9-13 Mayıs 1922 tarihleri arasında gerçekleşmişti. M. H. Sultan Galiyev Kongre'ye RKP (B) Merkez Komitesi'nin ve RSFSC Milletler Halk Komiserliği'nin temsilcisi olarak katılmış ve başkanlık heyetine oybirliğiyle seçilmiş, bazı oturumlarda başkanlık görevini üstlenmiş ve yayınlanan raporunun dışında tartışmalara da katılmıştı. Başkan olarak, M. H. Sultan Galiyev, Kalmık bölgesinin ekonomik kalkınması, ziraat ve tarım sektörünün iyileştirilmesi, hayvancılık sektörünün geliştirilmesi ve korunması, toprak kullanımı ve balıkçılık bölümlerinde imtiyaz antlaşmaları imzalanması konusundaki kararnameleri hazırlayanlardan biriydi.

M. H. Sultan Galiyev'in Kongre'ye etkin katılımı yerel yönetim kadroları tarafından takdirle karşılanmıştı. Ayrıca, Kongre Başkanlık Heyeti'nin üyesi ve Milletler Halk Komiserliği'ne bağlı olan Kalmık Bölgesi Hükümetinin başkanı olan Amur-Sana, Kongre'nin kapanışı esnasında, Kongre adına Ruslar ve Kalmıklar arasındaki sorunların çözümündeki uzman taktik tavrından dolayı M. H. Sultan Galiyev'e teşekkür etmişti, ve yalnız onun bu uzman taktiğinin Kongre'nin ortak bir fikirde gerçekleşmesini sağladığını belirtmişti. **-s. 471.**

140) Londra'da 1922 yılında gerçekleşen ve İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika ve Japonya uzmanlarının toplantısından bahsedilmektedir. Toplantı tarafından kabul edilen "uzmanlar raporu" (Londra Memorandumu), önceki Rus Hükümetlerinin borçlarının Sovyet Hükümeti tarafından ödenmesini, yabancı kapitalistlerin millileştirilen işletmelerin önceki sahiplerine geri verilmesini, yabancı yatırımcılara Rusya'da büyük ekonomik ve siyasi ayrıcalıkların tanınmasını isteyen talepler içeriyordu.

Memorandum, 11 Nisan 1922'de Cenova Konferansı'na katılan Sovyet delegesine teslim edilmişti. **-s. 472.**

141) Üçüncü Kalmık Bölge Sovyetler Kongresi Kalmık şehrinde (Kalmık pazarı) 16-19 Mayıs 1922 tarihleri arasında gerçekleşmişti. M. H. Sultan Galiyev Kongre'ye RKP (B) Merkez Komitesi'nin ve RSFSC Milletler Halk Komiserliği'nin temsilcisi olarak etkin bir biçimde katılmış ve delegelerle yüz yüze görüşmeler yaparak onların isteklerini anlamaya ve onlara yardım etmeye çalışmıştı. Kongre'nin kapanışında, delegelerden biri, Koplov şunları söylemişti:

"Yoldaşlar, Partili olmayan Kalmık ve Rus delegeler adına, Sultan Galiyev

yoldaşımıza şunları söylememe izin verin: Biz sizin şahsınızda, bizim işimizin uzman ve tarafsız yöneticisini bulduk. Sizin sayenizde, maalesef burada var olan şovenizmi ve milliyetçiliği ilk alevlerinde söndürmeyi başardık. Çar Hükümeti bize kötü bir miras bırakmış: Sovyet Federasyonu'nun bazı halkları arasında anlaşmazlık. Bu miras, bugüne dek yok edilememiştir.

"Bu Kongre'de bizler Kalmık ve Rus emekçilerin ortak dili bulabildiklerini gösterdik. Bunun için M. H. Sultan Galiyev'e ve RKP (B) MK'ya böyle iyi bir yoldaşı temsilci olarak gönderdikleri için teşekkür borcumuz olduğunu söylemeliyiz. Sultan Galiyev yoldaşımıza Kalmık Özerk Bölgesi emekçilerinin ortak dili bulabildiklerini, onların uluslararası kapitalizme ve kendi bölgelerinin fakir doğasına karşı mücadele edeceklerini söylüyoruz, çünkü bizim ve dünya proleterlerinin çıkarları aynıdır..." **-s. 473.**

Kalmık Cumhuriyeti'nin Milli Arşivi -Fonu R-3 -Tanım 2 -299. Veri-Sayfa 47 Birleşik.

142) Tataristan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Üçüncü Kongresi, Kazan'da 5-10 Aralık 1922 tarihleri arasında gerçekleşmişti. M. H. Sultan Galiyev Kongre'ye RSFSC' Milletler Halk Komiserliği'nin temsilcisi olarak katılmıştı. M. H. Sultan Galiyev Kongre tarafından Tataristan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti TsİK'sına ve Onuncu Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi (oy hakkı olan) delegeliğine seçilmişti. **-s. 484.**

143) Burada 7 Mart 1917 tarihinde Şehir tiyatrosu binasında gerçekleşen Kazan Müslümanları mitinginden ve M. N. Vahidov'un orada yaptığı konuşmasından bahsedilmektedir. M. N. Vahidov konuşmasında şunları söylemişti:

"Yoldaşlar, burada çok konuşmacı konuştu, fakat onların hepsi tek bir balığın başını kemirdi. Onlar dediler ki: Müslüman işçi, fakir, zengin yok, herkes eşittir. Bu doğru mudur? Peki, o zaman siz Alafuzov ve Krestovnik barut fabrikalarında sırtlarını büken binlerce Müslüman işçiyi nereye koyacaksınız? İşçiler kanlarını niçin dökmüştü? Acaba kapitalistlerin ve mollaların iktidarı altında, onların kulu olarak kalmak için mi bunu yapmışlardı? İşçiler salt hükümdarlık zincirleri yerine sizin zincirlerinizi giymek için mi mücadelede bulunmuşlardı? Hayır! İşçiler kendilerine yeni bir hayat, yeni bir düzen kuracaklar! Biz sizinle, konuşmacı beyefendiler, yoldaş değiliz!"**-s. 485.**

Nafigov. R. İ., Mullanur Vahidov: Tarihsel Biyografik Röportaj. -Kazan, 1960, s. 65.

144) Onuncu Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi, Moskova'da 23-27 Aralık 1922 tarihleri arasında gerçekleşmişti. Kongre, VTsİK'nın ve Sovnarkom'un cumhuriyetin iç ve dış politikası hakkındaki raporlarını, sanayi durumunu, Toprak İşleri Halk Komiserliği'nin, Eğitim Halk Komiserliğinin, Maliye Halk Komiserliği'nin raporlarını, Sovyet cumhuriyetlerinin SSCB kurma hakkındaki önerilerini dinlemişti ve bu konuları açık tartışmaya açmıştı. 26 Aralık'ta Sovyet cumhuriyetlerini birleştirme hakkındaki raporuyla, J. V. Stalin konuşma yapmıştı. Aynı gün içerisinde RKP (B) fraksiyonları toplantısında, bu raporun tartışılması başlamıştı. M. H. Sultan Galiyev ve RSFSC'den bazı delegeler, özerk cumhuriyetlere ve özerk bölgelere, SSCB'nin genel federasyonundaki birlik birimlerine tanınan hakların tümünün verilmesi sorununu ortaya atmışlardı.

Büyük ihtimalle M. H. Sultan Galiyev'in konuşmasının stenografik çözümünde anlamı çirkinleştirilmeleri yapılmıştır.

Fraksiyon oturumunun stenografik çözümü Kongre'nin 1923 yayınlanan yayınlanan

stenografik çözüm sonuçlarında yer almamaktadır. **-s. 494.**

145) Milletler Halk Komiseri Yardımcısı G. İ. Broydo başkanlığında gerçekleşen oturumda çeşitli görüşler ele alındıktan sonra, aşağıdaki kararlar alınmıştı:

1. Çocuklara din eğitiminin Türkistan Merkezi Yürütme Komitesi tarafından verilmesi konusunda yapılan ayrıcalıkları siyasi açıdan doğru saymak.

2. Bu geçici düzenleme, din adamları arasındaki ayrımın derinleşmesinin ve Sovyet okullarının güçlendirilmesinin aracı olarak kullanılmalıdır.

3. Müslüman nüfusun yoğun olduğu özerk cumhuriyetlerde, yerli Sovyet okulu kurma imkanı olmayan ve okulun toplum olanaklarıyla karşılanmadığı bölgelerde, çocukların din eğitimine gruplar halinde alınmasına izin vermek, ancak her durumda yeniden izin almak şartıyla serbesttir. **-s. 499.**

RF'nin Devlet Arşivi. -Veri 1318. -Tanım1. -56 Sayılı Dosya. -21. sayfa

146) İkinci Tüm-Rusya Müslüman Askeri Kongresi dağıtılmamıştı, oturumlarını Kazan'ın Zabulaç bölümüne almıştı, 3 Mart 1918 tarihine kadar çalışmalarını sürdürmüştü. **-s. 507.**

147) 25 Ekim 1917 akşamı saat 8'de Kazan'da Bolşevik silahlı isyanı zafere yaklaşırken, Rusya Müslüman Askeri Sovyeti'nin zamansız toplantısı başlamıştı. Birkaç konuşmadan sonra, iktidarın eski halinde kalması, fakat Sovyetler'in ona yardımda bulunması ve onun faaliyetlerini kontrol etmesi gerektiğine dair bir kararname kabul edilmişti.

Harbi Şura'nın bir sonraki toplantısı, 26 Ekim akşamı 5'te açılmıştı. Asker ve işçi örgütlerinin ve sol SD parti temsilcilerinden oluşan işçi, asker ve köylü delegelerinin seçilmesine kadar Kazan'da geçici bir süre için iktidarı ele geçiren Geçici Devrimci Komite'nin kurulduğu (sabah saat 4'te) ve Kazan ili İşçi, Asker ve Köylü Delegeleri Sovyeti'nin Genişletilmiş Toplantısı'nın 26 Ekim akşamında yapılması kararı alındığı İşçi, Asker ve Köylü Delegeleri Sovyeti tarafından ilan edilmiş durumdaydı.

Askeri Şura'nın toplantısında, toplantıya katılanların oy çokluğuyla bu değişimi sevinerek karşıladıklarına ve bütün güçleriyle İşçi, Asker ve Köylü Delegeleri Sovyeti'ni destekleyeceklerine ve Sovyetler'in Rusya'nın sömürülen halklarının milli isteklerini gerçekleşeceğinden emin olduklarına ve açıkladığı sloganları hayata geçirmesine yardımcı olacaklarına dair karar almışlardı. Sovyet iktidarını kabul ederek *Harbi Şura*, iki temsilcisini (Bolşevik K. Yakubov'u ve asker G. Bagautdinov) Kazan Sovyeti'nin genişletilmiş toplantısına göndermeye hak kazanmıştı. **-s. 508.**

Benzen Tavış. -1917. -31 Ekim. -N40.

148) 3 Aralık 1918'de Harbi Şura şu kararı almıştı: "Kurucular Toplantısı hemen çağrılmalıdır ve bundan böyle Rusya Federal Cumhuriyeti'nde iktidar ona ait olmalıdır, onun içeriği nasıl olursa olsun ve "bütün Müslüman askerlerini tüm halkın isteğini ifade eden örgütü desteklemeye ve korumaya çağırsa" bile. **-s. 509.**

Rusya Müslüman Askeri Şurası'nın Haberleri. -917. -31 Aralık. -N8.

149) Tüm-Rusya Müslüman Askeri Şurası'nın ve ona bağlı bütün örgütlerin ve bölge komitelerinin yok edilmesine dair 26 Mart 1918 tarihli kararname, Milletler Halk Komiseri J. V. Stalin, İç Rusya Bölgesi Müslüman İşleri Halk Komiseri M. N. Vahidov ve

Müslüman İşleri Komiserliği Bölüm Başkanı Yu. İ. İbragimov tarafından imzalanmıştır. -s. 510.

Sovyet İktidarının Milli İşlerle İlgili Üç Yıllık Politikası. 1917. -XI. -1920. -M. , 1920. -s. 80.

150) Alayın tam adı- "Kazan Sovyeti Yedek Piyade Müslüman Alayı" idi ve Doğu Cephesi Kazan Bölgesi Askeri Konseyi'nin 24 Eylül tarihli kararnamesi gereği Kazan İl Askeri Komiserliği'nin 25 Eylül 1918 tarihli ve 20 sayılı emrine uyarak oluşturulmuştu. Alaya Kazan Sovyet Müslüman Komünist Taburu, 1. Tatar-Başkır Piyade Taburu alınmıştı. Üçüncü tabur seferber edilmişlerden oluşturulmaya tabiydi.

Alayın Komutanı olarak H. Z. Gabidullin atanmıştı.

Alay acil bir kurala uyarak beş yürüyüş bölüğü oluşturmuştu ve onları Doğu bölümlerine giden birliklere teslim etmişti. Bu bölükler askeri eğitime az bile olsa tabi tutulan 1065 kişiden oluşmaktaydı.

Doğu Cephesi Kazan Bölgesi Askeri Konseyi'nin Kazan İl Askeri Komiserliği'ne verilen 26 sayılı emriyle, Alay, 27 Eylülde Kazan'a gelen 4. Petrograd Piyade Tümeni'ne eklenmişti ve onun 1. Tugayının 2. Alayı haline gelmişti.

Alay daha çok Kazan vilayetinin çeşitli bölgelerden gelen yeni askerlerle donatılmıştı. -s. 512.

Rus Tatarıstan'ın Halk Arşivi -Veri 592. -Tanım 2. -13. Dosya. -s. 22;-212. Dosya -s. 15. -Tanım 3-44. Dosya. -s. 24.

151) 2. Volga Bağımsız Tatar Piyade Tugayı, Yüksek Askeri Konsey'in 17 Haziran 1919 tarihli 1031/191 sayılı emri gereği Merkezi Müslüman Askeri Kurulu tarafından kurulmuştu. Emirde şu şart koyulmuştu: "Oluşumu Merkezi Müslüman (Askeri) Kurulu'nun yardımıyla Volga bölgesi Askeri Komiserliğinin sorumluluğu ve emriyle gerçekleştirmek gerekir. Tugayın komutanın, ayrı bölümlerin komutanlarının ve komiserlerin görevlerine atamalarını Merkezi Müslüman (Askeri) Kurulu'nun talimatlarına uyarak gerçekleştirmek gerekir."

Tugay, Kazan, Ufa, Simbirsk, Samara ve Orenburg illerinden çağrılan Kızıl Ordulu Tatarlardan oluşturulmuştu. Tugayın eğitilmiş askerlerle donatılmasında Kazan'da yerleşik olan Tatar Yedek Taburu büyük ölçüde rol oynamıştı.

1920 yılı Mayıs ayında Batı Cephesindeki zor durumdan dolayı Tugay her üç Alaydan birer Tabur ayırmış ve onları Batı Cephesi 12. Ordusu içerisinde Kiev şehrinin Polonyalı ordulardan kurtarılmasına katılan Tatar Gönüllüleri Taburu haline getirmişti. -s. 512.

Tugayın Askeri Hayatı Hakkında Bak: Şakirdjanov M. . Hidiyatullin R. İdil Komünistleri' Tarihi Yazı. -Kazan. 1966.

152) Yüksek Yedek Ordu, Yüksek Askeri Konsey'in 7 Ağustos 1919 tarihli emriyle, başkomutanın hem hazır ordu bölümlerini ve bağlantılarını hem de tam olarak hazır sayılabilen tugaylarının yedeğini hazırlama amacıyla kurulmuştu. Eylül 1919 tarihinden itibaren karargah, idareler, ordunun birkaç tane yedek alayı Kazan'da, birkaç tane yedek alay ise Volga bölgesinin başka şehirlerinde konuşlanmışlardı. Yedek Ordu 1919-1920 yılları arasında 450 binden fazla kişiyi hazırlamıştı, faaliyette olan orduya 2 Topçu Tümeni, 2 Süvari Tümeni, 1 Topçu Tümeninin İdaresini, 26 Topçu Tugayını, 4 Süvari Tugayını, 4 Topçu Alayını, 16 Süvari Alayını, 30 Süvari Taburunu, 20 Topçu Tümenini, 17 Bataryayı, 1 Hava Tugayını, 1 Köprücü Alayını, 200'den fazla Piyade Taburunu, 12

makineli tüfek Tugayını ve birkaç tane özel birliği oluşturup göndermişti. **-s. 514.**

İç Savaş ve Askeri Müdahale. Ansiklopedi. -M. , 1983. -s. 216.

153) RKP (B) On İkinci Kongresi (17-25 Nisan 1923) 23 Nisan tarihinde J. V. Stalin'in parti ve devlet inşasında milli sorun hakkındaki raporunu dinlenmişti. 23-24 Nisan'da raporla ilgili tartışmalar devam etmişti. 25 Nisan'da raporun bundan sonraki ve raporla ilgili kararname taslağının tartışması milli sorunlarla ilgilenen seksiyonda devam etmişti. M. H. Sultan Galiyev Kongre'ye RKP (B) MK adına söz hakkıyla katılmıştı. **-s. 529.**

154) Hem partı ve devlet inşasında milli sorun hakkındaki kararın Kongre'den önce yayınlanan taslağında, hem de raporunda, J. V. Stalin, milli sorununun çözümünü ilk olarak, cumhuriyetlerde Sovyet iktidarının organlarına sadece Ruslar değil başka milletlerin temsilcilerinin katılmasına; ikinci olarak birleşik komiserliklerin kurullarında milletlerin temsilcilerinin de bulunmasına; üçüncü olarak Merkezi Yürütme Komitesi'nde birleşik meclisle birlikte milletler meclisinin de bulundurulması gerektiğine bağlı görmüştü. **-s. 529.**

155) Burada M. H. Sultan Galiyev Onuncu Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi'nin 26 Aralık 1922 tarihli oturumunda özerk birliklerin SSCB'nin genel federasyonuna katılım şekilleri üzerinde yapılan tartışmadan bahsetmektedir. **-s. 530.**

156) Burada, SSCB'nin kuruluşundan bir önceki döneme denk gelen, çoğunlukta yönetimini P. G. Mdivani'nin üstlendiği Gürcistan Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi ile G. K. Orjonikidze başkanlığındaki Kafkas Ötesi Sovyet Federal Sosyalist Cumhuriyeti'nin bölge komitesi arasındaki tartışmadan söz edilmektedir. Gürcistan Komünist Partisi Merkez Komitesi üyeleri "milli sapma"yla suçlanmalarına neden olan Gürcistan'ın Kafkas Ötesi Sovyet Federal Sosyalist Cumhuriyeti'ne değil direk olarak SSCB'ye girmesi isteklerinde kararlıydılar. Orjonikidze inatla aksi fikri savunmaya devam ediyordu. Ona Stalin, Dzerjinski ve başkaları da destek çıkmışlardı. "Gürcü Hadisesi" bu şekilde ortaya çıkmıştı. **-s. 531.**

157) Stalin, RKP (B) MK'nın tüm üyelerine yönelik 4 Şubat 1923 tarihli mektubunda, cumhuriyetlerin Birleşik Devlete Rusya Sovyet Federal Sosyalist Cumhuriyeti veya Kafkas Ötesi Sovyet Federal Sosyalist Cumhuriyeti gibi federal kuruluşlar aracılığıyla girmesinde ısrar ediyordu. Onun bu fikri partinin *On İkinci Kongresi*'ndeki raporunda yer almaktadır. 2 Kasım 1917'de Rusya halklarının eşitliği ve özerkliği prensibinin ilan edildi *Rusya Halkları Hakları Bildirgesi*'ne (Bildirge'de V. İ. Lenin'den sonra Stalin'in de imzası vardı) rağmen Stalin dirençli, inatlı bir şekilde milletlerin eşitsizliği ve milletler arası öncelik sıralaması fikrini yayıyordu. **-s.531.**

158) M. Sultan Galiyev, Tataristan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Merkezi Yürütme Komitesi'nin 15 Temmuz 1922 tarihli oturumunda Moskova'daki Milletler Halk Komiserliği kapsamında varlığını sürdüren Tataristan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Temsilciliği'nin Başkanlığı görevine atanmıştı. **-s. 538.**

Rus Tataristan'ın Halk Arşivi. -Veri 128. -Tanım 1. -158. Dosya. -s. 65 Birleşik.

159) Birinci Kazan İli Komünist Müslümanlar Konferansı 4-6 Kasım 1919 tarihleri

gerçekleşmişti. Kazan ilindeki 1252 Komünist Tatarı temsil eden, 37'si oy, 3'ü söz hakkı sahibi olan 40 delegenin gündeminde şunlar vardı: Günlük sorunlar, ileride olması beklenen İkinci Tüm-Rusya Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresi'nin Programı, Kongre'ye katılacak il delegelerinin seçimi. **-s. 554.**

160) Kasım 1919'da Kazan gazeteleri (özellikle *Eş* ve *Kızıl Ordu*) sayfalarında İsmagil Rahmatullin, Karpov ve diğerleri hakkında başlatılan mahkemenin haberlerine geniş yer vermişlerdi. Kazan İli Devrimci Mahkemesi İ. Rahmatullin'i rüşvet almak, içki içmek ve Sovyet iktidarının ve Komünist Partisi'nin itibarını küçük düşürmekten suçlu bulunmuş ve kurşuna dizilerek idam cezası almıştı. Fakat, onun devrimci yararları göz önünde bulundurularak, bu ceza, onu mecburi işçiliğe tabi tutan 20 sene hapis cezasıyla değiştirilmişti. **-s. 564.**

161) "Ufa tarihi" derken M. H. Sultan Galiyev şu olaydan söz etmektedir: Ocak 1919'da Kazan'ın komünist Tatarları, parti çalışmaları için Kızıl Ordulular tarafından Çekoslovak lejyonlarından henüz kurtarılmış olan Ufa'ya gönderilmişti. Şubat ayının sonunda Kazanlılardan Y. D. Çanışev- RKP (B) Ufa İl Komitesi Müslüman Seksiyonu Başkanı, İl Devrimci Komitesi üyesi, İ. Ş. Galiyev, İl Komitesinin Müslüman Seksiyonu sorumlu örgüt görevlisi, bu büronun RKP (B) il komitesindeki temsilcisi, zorbalıkla tutuklanmış ve bunun sonucunda görevlerinden alınmış ve Kazan'a gönderilmişlerdi. Bu olay Tatar ile Başkırlar arasında parti çalışmalarına ve Müslüman parti örgütlerine ve çalışanlarının otoritesine ciddi bir darbeydi. Ufa'ya gelen RKP (B) MK temsilcisi, Müslüman Komünistler Merkez Bürosu üyesi M. H. Sultan Galiyev, aynı büronun üyesi K. L. Yakubov, üyeleri Ufa ili parti örgütünün Müslüman seksiyonuna yeniden kayıt etmişlerdi.

Kazan İli Devrimci Mahkemesi Y. D. Yanışev'in ve İ. Ş. Galiyev'in dosyasını gözden geçirince, onları zorbalıktan suçlu görmüş ve askeri durumu göz önünde bulundurarak suçlarının kefaretini iç savaş cephelerinde ödemeleri şansını tanıyan şartlı cezayı vermiştir. Çanışev Haziran 1919'da Volga 1. Bağımsız Tatar Topçu Tugayı'na katılan 1. Makineli Tatar Bataryasının Komutanı olarak atanmıştı. Mart 1920'de Çanışev Tugay'ın komiseri olmuştu. İ. Ş. Galiyev aynı Tugay'ın 3. Alayı'nın Taburlarından birinin komiseri olarak görevlendirilmişti. Onların ikisi de başarılı askeri ve siyasi çalışmalarıyla Sovyet iktidarının düşmanları karşısında zafer kazanmalarına önemli katkıda bulunmuşlardı. Büyük Anavatan Savunma Savaşı'nda **[İkinci Dünya Savaşı kastediliyor. -çn.]** Tümgeneral Çanışev Ordu Komutanı Yardımcısıydı, kolordunun yönetmişti ve sayısız Sovyet ve yabancı nişan kazanmıştı. **-s. 564.**

162) 13 Aralık 1922'de Moskova'da çıkan *Eşitlik* gazetesinin 39. sayısında (192) *Turkistan* gazetesinden aşağıdaki yazı alınmıştı:

"Zeki Velidi hakkında

Devrimin ilk günlerinden beri Başkırya'da birbirlerini takip eden Beyaz ve Kızıl hükümetlerinin başında olan Zeki Velidi, görüşleri Sovyetlerin Doğu politikasıyla uyuşmadığı için iki sene önce görevlerinden ayrılmıştı. Şimdi ise, kendisinin yanıldığını, artık Merkez'in politikasını doğru bulduğunu ve özür dilediğini anlatan bir dilekçeyle Rusya Komünist Partisi Merkez Komitesi Orta Asya Bürosu'na başvurmuştu.

Bu dilekçeyi gözden geçirince Orta Asya Bürosu Zeki Velidi'yi affetme kararı

almıştı. Ancak bir şartla: Kendi fikirlerinin değiştiği hakkında Zeki Velidi açık bir mektup veya duyuru yazmalıydı." **-s. 577.**

163) Çekoslovak kolordusunun Sovyet karşıtı isyanıyla ve karşıdevrimin ülke içindeki faaliyetlerinin genişlemesi nedeniyle kurulan Kızıl Ordu'nun Doğu Cephesi Temmuz 1918 sonlarına doğru, büyük bir coğrafyada (2 bin kilometreye kadar) savunma pozisyonu alabilen 4 ordu ve iki operatif gruba sahipti. Kama Nehri ağzının ve ona yakın sınırların korunması görevi dağıtılan tugaylardan acil olarak oluşturulmuş gruplardan biri tarafından üstlenmişti. Volga üstünden yukarı giden düşman gemilerinden çıkan ilk ateşlerle birlikte, grubun kumandanı Trofimovski, savaş çağrısını kabul etmeyip gruba çekilme emrini vermişti. Kendisi ise o zamanlar cephenin karargahı bulunan Kazan'da durakladıktan sonra Missouri gemisinde Çeboksarı'ya kaçmış ve böylece düşmana Volga üzerinden Kazan'a girmesine yol açmıştı. Daha sonra Trofimovski tutuklanmış, mahkemeye çıkarılmış ve kurşuna dizilerek idam edilmişti. **-s. 621.**

164) Sultan Galiyev *39* olarak adlandırılan grubun dilekçesinden söz ederken RKP (B) MK Politbüro'nun Tataristan ÖSSC'nin yönetiminde olan komünist Tatarların, partinin bölge komitesinin yönetiminin uyguladığı milli politikanın sefaletini anlatan Nisan 1924 tarihli mektubu göndereni kastetmektedir.

Mektubu devlet organlarında, örgütlerinde, kurumlarında, işyerlerinde büyük görevleri üstlenen tanınan ve saygı değer insanlar imzalamıştı. Onlardan çoğunun sırtında Kızıl Ordu'da iç savaş yıllarından kalma askeri ve siyasi tecrübe vardı. Mektupta Tatar milliyetinden kadroların parti yönetimi tarafından aşağılanması, Tatar kültürüne ve diline saygısız davranma, Büyük devlet Şovenizminin örnekleri veriliyordu. Mektubu yazanlar cumhuriyette oluşan siyasi durumu sağlamlaştırma yönünde alınacak önlemlerden biri olarak birkaç son derece nahoş kişinin cumhuriyetten geri çağrılmasını talep ediyorlardı. Bu arada onlar Merkez Komite'nin, cumhuriyette milli politikanın programının prensipleri doğrultusunda, bir düzen kuracağına inanıyorlardı. Fakat o zamanlarda başında Stalin'in olduğu yüksek parti yönetimi bu prensiplerden vazgeçiyordu ve milletleri öncelik sıralamasına tabi tutuyordu. Bunun için mektuba yönelik tepki de değişikti. Durumun içeriğini araştırmak yerine parti üst yönetimi cumhuriyetten mektubu imzalamış olan *Sovnarkom* Başkanını, RKP (B) Bölge Komitesi üyesi K. Muhtarov'u, Sovnarkom Başkan Yardımcısı G. Mansurov'u, Sovyetler TsİK Başkanı R. Sabirov'u, Toprak İşleri Halk Komiseri Yardımcısı A. Enbayev'i merkeze çağırmıştı. Çok insan görevinden alınmıştı. 30'lu yılların ortasında onların hemen hepsi sürgüne gönderilmişti. B. F. Sultanbekov'un verilerine göre bu 39 kişiden sadece 4'ü hayatta kalabilmişti. Onlardan biri olan Mahmut Budayli, o zamanlar Adalet İşleri Halk Komiseri Yardımcısı idi, 18 senesini hapiste geçirmişti, mektubun metnini G. Mansurov, A. Enbayev ve K. Muhtarov'un hazırladığını iddia ediyordu. **-s. 689.**

Asırlar Yankısı. -1996. -N3/4. -s. 62-72. Metnin İçeriği B. F. Sultanbekov'un Önsözleriyle

165) Komünist Enternasyonal'in İkinci Kongresi'nde (Petrograd, Moskova, 19 Temmuz-7 Ağustos 1920) Hindistanlı komünist M. N. Roy ile V. İ. Lenin arasında sömürülen ülkelerde komünist partisinin taktiklerinin prensipleri üzerinde bir tartışma yaşanmıştı. Roy, kongreden önce yayınlanan yazılarında ve kongredeki konuşmalarında, bu sorunlarla ilgili olarak, din ve eğitim kurumlarının yardımlarla desteklenmesi

ilkesini ve sol içerikli örgütlenme görüşlerini ileri sürüyordu. Ayrıca, Roy, milli burjuvanın antisömürgeci devrimciliğini inkar ederek, kurtuluş mücadelesini ve bu mücadelenin başında olan milli burjuvanın komünistler tarafından desteklenmesini gereksiz buluyordu, "milletlerin kendi kaderini kendi tayin etmeleri" sloganını da kabul etmiyordu. O, yalnız emekçilere sosyalist kurtuluşu veren sosyalist devrimin aynı zamanda Hindistan'a milli bağımsızlığı da getirebileceğini düşünüyordu. Roy, Hindistan'ın gündeminde burjuva demokratik devrimi değil de proleter sosyalist devrimin olduğu fikrindeydi.

Bu görüşleri eleştirirken, V. İ. Lenin, sömürge ve bağımlı ülkelerde feodal ve ataerkil aşiret ilişkilerinin çoğunlukta olması nedeniyle, toprak sahipleri feodallerin, aşiret liderlerinin yabancı emperyalist devletin hükümdarlığına destek çıktıklarından, doğmaya başlayan milli burjuvanın bu ülkelerde milli kurtuluş hareketlerini yönettiğinden, bu hareketleri işçi ve köylü sınıfının milli bayrak altında beraberce yönettiğinden hareket ediyordu. Lenin sömürgelerde kurtuluş hareketinin burjuva demokratik karakteri taşıdığını ve komünistlerin bu hareketi ve milli burjuvayı desteklemesi gerektiğini savunuyordu. O, daha başka ülkelerin komünist partilerinin, Komünist Enternasyonal'in milli kurtuluş hareketlerine gerçek ve pratik yardımda bulunmaları gerektiğini de düşünmekteydi (Bu tartışma hakkında ayrıntılı olarak bkz: *Persits M. A. Hindistan Devrimcileri Sovyetler Birliği'nde. 1918-1921. 1973. -s. 94-119*).

Bilindiği gibi, aynı Leninist fikirleri 1919 yılında II. Tüm-Rusya Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresi'nde doğu sorunlarıyla ilgili konuşmasında ve "Sosyalist Devrim ve Doğu" başlıklı yazısında M. Sultan Galiyev de anlatmıştır. **-s. 705.**

166) Anketin tam metni günümüze kadar saklanamamıştır. Var olan parçasını sunuyoruz: [Tatar dilinden çeviri]

Anket

Köyün durumu

1) Köyün adı.

2) Bucak, vilayet ve eyaleti.

3) Bu köyde yaşayanların milleti (Tatarlar, Meşeryaklar, Teptyarlar, Başkırlar).

4) Köyün kısa tarihçesi (ne zaman kuruldu, başka yerlere göç etme olayları var mıydı, büyük yangınlar vs).

Köyün ekonomik durumu:

5) Dünya savaşından önce kaç ev vardı (1913'te). Nüfus sayısı: erkekler, kadınlar, - 1913, 1917 yıllarında ve şimdi.

6) Kaç tane büyükbaş hayvan (at, inek, sığır, deve, dana, keçi, koyun) ve kaç tane kümes hayvanı vardı: Savaştan önce, 1917'de ve şimdi. Savaştan önce ve şimdi kaç kişi atsız, bir, iki veya üç atlı?

7) Bu köy savaştan önce 1917'de ekilebilen ve bunun için elverişsiz kaç hektar toprağa sahipti ve şu anda kaç hektara sahip?

8) Bu köyün köylüleri savaştan önce ve 1917'de kaç hektarı ekiyorlardı (çavdar, buğday, yulaf, arpa, bezelye ve ot oranı nasıldı) ve durum şu anda nasıl?

9) Bu köyün halkı ne kadar vergi ödüyordu (hükümete, yerli idareye vs.) savaştan önce, 1917'de ve şimdi ne kadar ödüyor?

10) Köyde pazar var mıdır? Kaç tane dükkan, satıcı vardır: toplam mal değeri ne kadardır ve bu satıcıların milliyeti kimdir? 1917'de ve şimdi nasıl?

11) Esnaflığın durumu nasıl? 1917'de kaç tane esnaf vardı ve neyle uğraşıyorlardı, kimlerdi, durum şimdi ne halde?

12) *Eskiden fabrika ve yapım evleri var mıydı ve şu anda var mıdır?*

13) Başka yerlere çalışmak için gidiyorlar mıydı, kaç tane erkek ve kadın vardı aralarında, yaşları kaçtı? 1917'de hangi işlerle uğraşmak için gidiyorlardı, ne kadar kazanıyorlardı ve durum şimdi nasıl? Bu gidişlerin sebebi neydi ve Rus köylerinde ekmeğini kiralık işçi olarak çalışarak kazanan Tatarlar var mıdır?

14) Dünya savaşında kaç kişi öldü, kaç kişi yaralandı?

15) İç savaşta kaç kişi askeri görevdeyken ve kaç kişi görev haricinde öldü? Kurşuna dizilme olayları var mıydı?

16) Nüfusun sayısı artıyor mudur? Çocuklar arasında büyük ölüm oranı görülüyor mudur? Ne tür sosyal hastalıklar görüldü: verem, frengi, trahom, romatizma vs.

Köyün kültürel durumu:

17) Halk eğitiminin durumu nasıl? Savaştan önce 1917'de kaç tane okul, Rus okulu, dini okul vardı ve öğrencilerin sayısı neydi? Şu anda durum nasıl?

18) Kaç kişi başka yerlere okumaya gidiyordu: Kazan'a, Bubi'ye, Ufa'ya (liselere, din dersleri ağırlıklı yüksek okullara ve üniversitelere) ve onların arasında savaştan önce 1917'de ve şimdi kaç tane mollaların, zenginlerin ve toprak işçilerinin çocukları vardı?

19) Kütüphaneler, okuma salonları eskiden var mıydı, şimdi var mıdır?

20) Halkın eğitime karşı merakı var mıdır, onların dine karşı nasıl bir tutumları var? Hastaneler, ziraat merkezleri var mıdır? Halkın onlara karşı tutumu nasıl?

21) Manevi bakımdan değişim görünüyor mudur? İçkicilik, kadın durumu nasıl? Kadınlar arasında hoş olmayan işlerle uğraşmak üzere şehre gidişler var mıydı? Evlilik, aldatma durumları ve aldatmaların halka göre sebepleri nelerdir? Hainlik, kavga, dövüşme, serserilik ve cinayet olayları yaygınlaşmış mıdır? **-s. 729.**

Rus Tataristan'ın Milî Arşivi -Form 1, -Terim 1 -401 Dosya -1, 2-s. 20

167) M. Sultan Galiyev Kazan'daki komünist birliğin okulundan söz ederken Tataristan ÖSSC Merkezi Yürütme Komitesi adını taşıyan 6. Birleşik Tatar-Başkır Askeri Okulundan bahsetmektedir. Bu Okul, Kasım 1923'te Birleşik Müslüman Tugayı Kursları üzerinde kurulmuştu. Bu kurslar aynı yılın Ocak ayında 16. Müslüman Piyade Kursuyla 9. Doğu Halkları Süvari Tugayı kurslarının birleşmesi sonucu oluşmuştu. **-s. 732.**

168) Cumhuriyette 1927 yılında yaygınlaşan Tatar dilinin Arap alfabesinden Latin alfabesine geçmesi üzerindeki tartışmalar siyasi boyutlara ulaşmıştı. Eski yazının kalması taraftarları Latin alfabesine geçişin onlarca, binlerce seneler boyunca biriken kendi yazma kültüründen tamamen vazgeçme, milyonlarca okuma yazma bilen Tatarın yeniden eğitime tabi ttulması anlamına geldiğini ileri sürüyorlardı. Onlar Tatar halkını bu aşağılayıcı, masraflı ve ne amaçla yapıldığı bile belli olmayan topluca "kıyım"dan muaf bırakmak gerektiği kanısındaydılar. Aynı düşünceyle Mayıs 1927'de Tataristan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi'nin Bölge Komitesi'nin Üçüncü Plenumu'nda okunmak üzere bir mektup hazırlanmıştı. Bu mek-

tubun kopyaları- RKP (B) MK Genel Sekreteri Stalin'e ve RKP (B) MK'nın Üçüncü Plenum'daki temsilcisi Pşeniçniy'e gönderilmişti. Mektubu hazırlayan tam olarak belli değildir. B. F. Sultanbekov bunu hazırlayanın Galimjan Şaraf veya Hasan İshakov olduğunu düşünmektedir. Mektup partili olmayan 82 Tatar aydını tarafından imzalanmıştı: bilim adamları, yüksek öğrenim kurumlarının eğitmenleri, okul öğretmenleri, doktorlar, yazarlar, gazeteciler, üniversite öğrencileri...

Bu mektup, komünistlerin, bütün konumlardan çalışan ve yöneticilerin, aydınların, kadroların, işçi ve toprak işçilerinin sonraki yıllardaki tabi tutulacakları sürgünler için bir çeşit turnusol kağıdı olarak kullanılmıştı. **-s. 759**

Sultanbekov B. F. Tataristan'ın Tarihi: Gizli Dosyaların Sayfaları. Tarihi Gazete Yazıları. Kazan, 1994, s. 122-131.. Önsöz. Mektubun Metni. Bölge Komitesi'nin Genel Toplantısının Bu Mektupla İlgili Kararnamesi.

169) RKP (B) Onuncu Kongresi'nden önce başlayan ilk parti tartışması. L. D. Troçki'nin 2-6 Kasım 1920 tarihleri arasında Moskova'da gerçekleşen V. Tüm-Rusya Sendika Birlikleri Konferansı'ndaki konuşmasıyla başlamıştı. L. D. Troçki, sendikaların hemen devletleştirilmesini talep ediyordu. Bu talebini *Sendikaların Rolü ve Amaçları* isimli kitapçığında anlatmıştı. **-s. 765.**

170) V. İ. Lenin, M. H. Sultan Galiyev'i, S. S. Said Galiyev'i ve B. H. Mansurov'u 22 Mart 1920'de kabul etmişti. Konuşmanın konuları Tataristan Cumhuriyeti'nin oluşturulması, Kazan'da basım işleri ve milli Tatar edebiyatı, Tatarların hayatı ve onların Ruslarla olan karşılıklı ilişkisi üzerindeydi. **-s. 766.**

Saydaşeva M. A. Lenin ve Tataristan'da Sosyalist Oluşum 1918-1923. -M: Bilim, 1969. -s. 89-91.

Ekler

Ek 1

Kazan Tatar Öğretmen Okulu müfettişi V. P. Bryuhanov tarafından verilen M. H. Sultan Galiyev'in öğretmen olarak atanabilmesi konusunda referans mektubu

Ek 2

6 Haziran 1923 tarihinde GPU tarafından M. H. Sultan Galiyev meselesi üzerine hazırlanan karar özeti

Ek 3

Sultan Galiyev ve Arkadaşlarının İtibarlarının İade Edilme Kararı: Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Politbüro'nun 30-40 yılları arası ve 50'lerin başında söz konusu olan sürgünler üzerine 29 Mayıs 1990 tarihli oturumunun 11 no'lu protokolünün tutanak özeti

Ek 4

"Sultan Galiyev'in Karşıdevrimci Örgütü" Hakkında Karar: "Sultan Galiyev'in Karşıdevrimci Örgütü" olarak adlandırılan mesele üzerinde Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne bağlı Parti Denetleme Komitesi, Marksizm-Leninizm Enstitüsü, SSCB Başsavcılığı ve SSCB-KGB tarafından 29 Mayıs 1990 tarihinde hazırlanan belge.

Ek 1:
Kazan Tatar Öğretmen Okulu Müfettişi V. P. Bryuhanov tarafından verilen

M. H. Sultan Galiyev'in öğretmen olarak atanabilmesi konusunda referans mektubu

20 Temmuz 1911

Ufa Sterlitamak 1. Bölgesi Halk Yüksek Okulları müfettişi Beyefendinin dikkatine.

Bana verilen okuldan bu yıl mezun olacak olan Sultangaliyev Mirsaid[*], bana şahsen başvurarak, kendi memleketinin yakınlarında olan Sterlitamak şehrinin Rus-Tatar İlkokulunda öğretmenlik görevi almak istediğini belirtmiştir. Sultangaliyev'in okulun son mezunları arasında en başarılı öğrenci olmasından dolayı, ben onu Sizlerin dikkatine sunuyor ve eğer imkan çıkarsa, onun Sterlitamak şehrine öğretmen olarak atanmasını saygılarımla arz ediyorum.

Sultangaliyev eğitimi boyunca olağanüstü yetenek ve büyük okuma merakı sergilemiştir. O, sürekli birinci sırada başarılı olmuş bir öğrenciydi ve okul dersleri kapsamında hatırı sayılır bilgilere sahip olmuştur. Bunların dışında örnek olacak davranışları ve mütevazılığıyla dikkat çekmiştir. Öğretmen Yüksek Okulu'na bağlı ilkokuldaki derslere Sultangaliyev büyük ilgiyle yaklaşıyordu. Eski eğitim bakanı L. A. Georgievski'nin huzurlarında verdiği deneme dersi ise büyük müfettişin onayını almıştı. Sultangaliyev'in iyi bir öğretmen olacağına güvenerek, onun pek genç yaşını (18) da göz önünde bulundurarak, tayinin şehir içine yapılması sayesinde kültürlü bir toplum içinde bilgilerini daha da zenginleştirebileceğini ve eğitim idaresinin talimatlarından daha sık yararlanabileceğini düşünüyorum.

Okul Müfettişi

Rus Tataristan'ı, Form 142, Tanım 1, 244. dosya, s. 33 birleşik. -34.
[* Müfettişin yazdığı gibi.]

Ek 2:
"M. H. Sultan Galiyev Meselesi" Üzerine Karar Özeti

6 Haziran 1923

Gizli Dosya

Merkez Kontrol Komisyonu'na
Başkan Yoldaş Kuybişev'e

Bu dosyada bize verilen görev, Sultan Galiyev'in işlediği suçun içeriğini açığa çıkarmak ve onun suçluluk derecesini belirlemekti. Soruşturma malzemesi olarak Sultan Galiyev'in ele geçirilen mektupları, ajanlarımızın raporları ve onun Merkez Kontrol Komisyonu ön sorgusunda verdiği ifadeleri kullanılmıştır.

Soruşturma süreci burada belirteceğimiz birtakım nedenlerden dolayı zorluklarla karşılaşmıştır. Öncelikle, Sultan Galiyev'i tutuklama zorunluluğundan dolayı ajanlık faaliyetlerinin zamansız durdurulması, bu yüzden de, onun tüm yasadışı bağlantılarını ve örgütünün büyüklüğünü tanımlamak mümkün olmamıştır. Ayrıca, GPU'ya bu dosya üzerine soruşturma yapıp karar özeti hazırlanması için tanınan kısa zaman diliminde (2 hafta) Sultan Galiyev'in geçmiş dönemdeki bütün parti ve devlet karşıtı faaliyetlerinin ayrıntılı bir şekilde açığa çıkarılması mümkün olmamıştır. Bu çalışma için daha fazla zamana ve özerk Doğu cumhuriyetlerinde yönetim düzeyinde görevlerde bulunan pek çok kişinin ifadesini almaya (bu durum istenmeyen siyasi sonuçlara yol açabilirdi) ihtiyacımız vardı. Bu nedenle, yalnızca Sultan Galiyev'in kendisini sorguya çekmekle yetinmek zorunda kaldık.

Ajanlarımızın raporlarının büyük kısmı soruşturma esnasında doğrulanmıştır.

Ajanlarımızdan yalnızca birinin, Hasanov'un, verdiği bilgilerin bir kısmı kuşkulu göründü (mesela, Sultan Galiyev'in Moskova'daki Türk, İran ve Afganistan Büyükelçilikleriyle bağlantı kurma planları, Sovyet iktidarına karşı mücadele eden Basmacıları desteklemesi ve bazı diğer bilgiler). Bu ihbarların kontrol edilmesi bayağı bir zaman gerektiriyor ve daha kapsamlı bir soruşturma başka ajanlarımızın da açığa çıkarılmasına neden olabilir ki, doğal olarak bu kabul edebileceğimiz bir şey değildir.

Soruşturma, yukarıda bahsettiğimiz zorluklara rağmen, var olan verilere ve Sultan Galiyev'in kendi ifadelerine dayanarak kesin olarak şunları tespit etmeyi başarmıştır:

Geçtiğimiz yılın 6 Mart günü, Sultan Galiyev'in "Rustem" takma adıyla imzalayıp İranlı komünist Tadji Bahşi'ye gönderdiği mektup ele geçirilmişti. Bu mektup, Rus Komünist Partisi dışında bağlantılarını genişletmek isteyen, genel program hazırlamaya çalışan ve Doğunun kurtuluşunu amaç edinmiş bir örgütün veya grubun varlığını kanıtlamaktaydı. Bu yılın Mart ayının sonlarında Sultan Galiyev'in Başkır Cumhuriyeti Eğitim Halk Komiseri Adigamov'a gönderdiği mektubun tam içeriği de GPU Başkır Şubesi aracılığıyla GPU'ya ulaştı. Üçüncü şahıs ağzıyla yazılan bu mektupta Merkez Komite'nin milletler sorunu üzerinde aldığı gizli kararlar hakkında bilgiler, örgütsel çalışmanın başarısıyla ilgili talimatlar, örgütün parasal ihtiyaçlarına ilişkin görüşler ve siyasi nitelik taşıyan bir dizi başka talimat yer alıyordu. Bu mektupla ilgili, zamanında Stalin tarafından Sultan Galiyev'e bir bilgi notu iletilmiş ve bu bilgi notunda, Sultan Galiyev'in Adigamov'a gönderdiği mektubun neredeyse beyaz ordulu karakter taşıdığı ve Moskova'da ve bazı Doğu cumhuriyetlerinde "Velidov türü" bir gizli örgütün varlığı hakkında ciddi şüpheler uyandırdığı anlatılmıştı. Bu yılın Nisan ayının ilk günlerinde ise GPU tarafından ele geçirilen bir başka mektupta ise Sultan Galiyev'in Stalin tarafından iletilen bilgi notunun yol açtığı sıkıntıları Adigamov'a yine şifreli bir şekilde ilettiği görülmüştür. Böylece partili olmayan Başkırlarla da bağlantısı olan bir gizli örgütün gerçekten var olduğu kanıtlanmıştır.

Kısa bir zaman sonra, Sultan Galiyev'in Kırım Cumhuriyeti Adalet Halk Komiseri İsmail Firdevs'e yolladığı ve illegal örgütün varlığını kanıtlayan ve Basmacı hareket ve özerk cumhuriyetlerdeki durumla ilgili bilgiler içeren bir mektup da GPU tarafından ele geçirilmişti.

Benzer nitelikte başka mektuplar da GPU'nun eline geçmiştir.

Merkez Kontrol Komisyonu soruşturması sırasında Sultan Galiyev illegal örgütün varlığını ve şifreli mektuplarla ilişkisini tamamen inkâr etmişti. GPU'daki soruşturma esnasında Sultan Galiyev başlangıçta parti ve devlet karşıtı faaliyetlere bulaştığını inkar etmişti. Ancak zaman içerisinde aşağıdaki ifadeleri vermek zorunda kalmıştır:

Sultan Galiyev, Parti'den ve Sovyet hükümetinden gizli olarak faaliyet gösteren bir gruba yönetici sıfatıyla katıldığını kabul etmişti. Kendi ifadesine göre, grubun kuruluşuna "Sovyet politikasının Doğu Cumhuriyetleri ve devletlerine ilişkin tutumları konusunda anlaşmazlıklar" sebep olmuş. Bu anlaşmazlıklar, söz konusu politikalardan hoşnut olmayan değişik Doğu cumhuriyetleri ve ülkeleri komünistlerinin yakınlaşmalarına ve bir araya gelip işbirliği olanakları aramalarına neden olmuştur. Sultan Galiyev'in örgütsel faaliyetleri 1920 yılında başlamış. Bu grup, öncelikle Tataristan Cumhuriyeti'nde oluşturulmuş ve Tatar Sovyet Cumhuriyeti'nin yönetimini oluşturan kadroların

neredeyse tümü bu gruba yakın olmuş. Sultan Galiyev, 1920 sonlarında Kazan'daki Tatar grubuyla, Muhtarov aracılığıla, bir şifreli yazışma düzeni kurmuştur.

Sultan Galiyev, yukarıda sözü geçen Adigamov'a gönderdiği şifreli mektupla aynı zamanlarda, On İkinci Parti Kongresi'nden biraz önce, Muhtarov yoldaşa şifreli bir mektup göndererek, Merkez Komitesi'nin milletler meselesiyle ilgili gizli kararlarından bahsettiği mektubun yok edilip edilmediğini sormuştur. Sultan Galiyev, On İkinci Kongre'ye gelen Muhtarov'dan, mektubun bizzat kendisi tarafından yok edildiğini öğrenmiştir.

Grubun Başkırya'da kuruluşu, Sultan Galiyev'e göre, Merkez Komite'den özerk cumhuriyetlerin ve bölgelerin SSCB'ye doğrudan bağlanmasını talep etmelerinden dolayı, onda ve fikirdaşlarında izlendikleri korkusunun ortaya çıkışıyla birlikte, On İkinci Kongre'den sonra gerçekleşmiş. Örgütlü bir çalışma sürdürmelerinden dolayı izleneceklerinin farkında olsalar da, kendilerini bir grup halinde devam ettirme istekleri daha da fazla kenetlenmelerine neden olmuş. Sultan Galiyev ile Adigamov'un yazışmalarında şifre kullanma kararı, Onuncu Sovyetler Kongresi'nden sonra alınmış. Sözü geçen Merkez Komite'ye sunulan dilekçenin altında imzası bulunanların hemen hemen hepsi (12 kişi) Başkır grubunu oluşturuyordu. Ayrıca, gruba partili olmayanlar da dahildi: Murzabulatov (Haziran-Temmuz 1920'de Başkırlar arasında gerçekleştirilen karşidevrimci isyanın önderi) ve Bikbabov.

Sultan Galiyev, örgütsel çalışmaların ve Doğu Cumhuriyetleriyle ilişki kurmakta kullanılan kuryelerin masraflarını başkanlığını yaptığı Tataristan Moskova Temsilciliğinden karşılıyordu. Sultan Galiyev, Adigamov'a gönderdiği yukarıda bahsedilen mektubunda giderlerin bir tek Tataristan Temsilciliği tarafından karşılanmasını doğru bulmadığını, Başkırya'dan da destek gelmesi gerektiğini belirtiyordu. Sultan Galiyev tarafından Adigamov'a gönderilen şifreli mektup, Müslüman Dini İşler İdaresi üyesi Tercümanov aracılığı ile gönderilmiş ve GPU tarafından ele geçirilmişti.

Sultan Galiyev Türkistan kadrolarıyla bağlantıyı Rıskulov yoldaş aracılığıyla kuruyordu. Onlarla arasında şifreli yazışma yoktu, fakat kuryeler aracılığıyla bağlantı kurma kararları vardı. Sultan Galiyev ifadesinde şöyle diyor: "Biz önemli görevlerde bulunan yerel kadrolarla ilişki kuruyorduk, onların da kendi etraflarındaki kadroları ve çalışanları toparlayacağını düşünüyorduk." Bu ifadelerden ortaya çıkmaktadır ki, her ne kadar Sultan Galiyev grubunun küçük olduğunu söylese de, grup çalışmalarını tüm Doğu Cumhuriyetlerine yayma ve durumdan hoşnut olmayan kadrolara ulaşma çabasındadır.

Kırım grubu ile iletişim İ. Firdevs ve Deren-Ayerli aracılığıyla sağlanıyordu. Burada bir konuyu vurgulamak istiyoruz, Sultan Galiyev'in ifadesine göre, 1921'den itibaren illegal iletişim içinde bulunduğu İranlı öğrenci RKP üyesi Hasanov, Nisan ayında GPU ile ilişkisi olduğunu ve onların güvenini kazanmak amacıyla Tatar milliyetçileri ile tanıştırılmak konusunda kendisinden yardım istemiş. Sultan Galiyev, Kırım'da Deren-Ayerli ile iletişim kurmasını önermiş ve Hasanov'a Ayerli'ye iletilmek üzere bir referans mektubu vermiş. Bu durum, her ne kadar tam olarak kanıtlanmasa da, Hasanov'un bilinmeyen nedenlerden dolayı, iki tarafa da çalışan bir ajan olduğunu düşünmemize yol açıyor.

Sultan Galiyev'in ifadelerine göre, İranlı komünist Tadji Bahşi ile illegal bağlantı kurmaya (şartlı parola aracılığıyla) 1920'de başlamış. İran'daki fikirdaşlarının sayısı 300 kişi

kadarmış. Tadji Bahşi ile iletişimin Hasanov aracılığı ile kurulması planlanmış. Bu tür bir iletişimi, Sultan Galiyev Komünist Enternasyonal Dördüncü Kongresi'nden sonra Türk komünisti Segalli [Sakallı] Celal ile de kurmuştu. Aralarında kuracakları iletişim için hem parola (parola: "Anahtar elde", yanıtı: "Deniz dalgalanıyor") hem de belirli bir jest üzerinde anlaşmışlardı. Grubun amacı Sovyet hükümetinin ve Komünist Enternasyonal'in uyguladığı milletler politikalarından hoşnut olmayan Doğu ülkeleri komünistlerinin birleşmesini ve merkezi koordinasyonunu sağlamaktı. Aralarındaki ilişkileri ve haberleşmeyi güçlendirmek amacıyla Grup, Komünist Enternasyonal Kongrelerini kullanmayı düşünüyordu. Moskova'daki çalışma ise Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi öğrencileri arasında sürdürülüyordu.

Örgütün genişlemesi ve güçlenmesi için Sovyetler ve Parti Kongrelerinin kullanılması, Kongreler esnasında, Doğudan gelen kadrolarla illegal toplantılar düzenlenmesi düşünülüyordu.

Soruşturma için bize tanınan sürenin kısıtlı olması ve soruşturmanın kapsamını genişletmenin mümkün olmamasından dolayı bu grubun gerçek programına ulaşamadık. Ancak, elimizdeki kısıtlı veriler bile grubun, Doğuda izlenen milletler politikaları açısından, Parti'den ve Sovyet hükümetinden farklı düşündüğü, kendilerine hedef olarak Doğu Cumhuriyetlerini ve ülkelerini Batı baskısından kurtarmayı, günümüzde SSCB sınırları içinde olan veya SSCB'ye komşu olan Doğu ülkelerinin birleşip büyük Doğu ülkeleri oluşturmayı belirledikleri anlaşılmaktadır (bkz: Tadji Bahşi'nin mektubu ve Sultan Galiyev'in Merkez Kontrol Komisyonu'na verdiği dilekçe).

Sultan Galiyev tarafından yönetilen karşıdevrimci grubun faaliyetlerinin gerçek anlamı ve onun devlet karşıtı eğilimleri Sultan Galiyev'in Başkır kadrolara gönderdiği şifreli mektuptan anlaşılmaktadır. Bu mektupta, Sultan Galiyev, Başkırlara deşifre olduğunu ve takip edilmekte olabileceğini belirterek daha dikkatli ve temkinli davranışlarda bulunmalarını tembihlemektedir ve şunları yazmaktadır: "Türkistan'da, Buhara'da Basmacılık Hareketi güçleniyor, ilkbahara doğru daha örgütlü bir çıkış yapmak istediklerine dair haberler var. Bundan dolayı Merkez Komitesi milli konularda büyük tavizler verme yoluna gitmektedir." Bunun ardından Sultan Galiyev şöyle yazıyor: "Zeki Velidov ile bağlantı kur, ancak çok dikkatli olmak lazım. Şifre veya kurye kullanın. Benim için endişe etmeyin. Sonuna dek kararlı olunuz."

Adigamov'un Zeki Velidov'la bağlantıda olabileceğini göz önünde bulundurursak, Adigamov, Sultan Galiyev'in mektubunu alınca Velidov'a Sovyet Hükümetinin Basmacı isyanları nedeniyle uzlaşmaya gitme eğiliminde olduğunu bildirebilir ve böylece onun daha etkin harekete geçmesine neden olabilirdi. Bu konuda ifadesi alınan, Sultan Galiyev başlangıçta, Velidov'la olan bağlantı kurma isteğinin doğal ve yasal, Sovyet iktidarının uzun vadeli çıkarlarını gözeten bir faaliyet olduğunu göstermek amacıyla karmaşık cevaplar vermekteydi. Fakat bu cevap doğru değildir. Zira, özellikle Velidov'la bağlantı kurma talimatı verdiği mektupta Sultan Galiyev, kendisiyle ilgili, Velidov türü bir örgüte bulaştığı doğrultusunda şüpheler bulunduğunu da belirtmektedir.

Uzun süren bir direnişten sonra Sultan Galiyev şunları itiraf etmek zorunda kalmıştır.

"Yoldaş Adigamov'a yazdığım şifreli bir mektupla, (Sovyet iktidarına yönelik) asi Basmacı hareketin önderlerinden biri olan Zeki Velidov'la şifreli ya da canlı ilişki kur-

masını önermekle, Narkomnats Kurulu üyesi olarak, üyesi olduğum Sovyet yönetiminden gizleyerek kesinlikle kanunlara aykırı davrandığımı kabul ediyorum. Yukarıda belirtilen mektubu hazırlarken, bu, yoldaş Stalin'den bir mesaj alınmadan sonra olmuş olsa da, Velidov'unkine benzer bir örgüt tipine katıldığımdan kuşku duyulduğunu anlamamıştım. Şimdi Zeki Velidov'la gizli bir ilişki kurmamızın onun gözünde Sovyet iktidarını kötü gösterebileceğini ve Velidov'a Sovyet iktidarının her şeye gücünün yetmediğini göstereceğini düşünmediğimi kabul ediyorum. Kesinlikle bilmiyordum, ama Adigamov'un Z. Velidov'la ilişkisi olabileceğini varsayıyordum, şimdiyse Adigamov'un Z. Velidov'un doğrudan ya da gizli yandaşı olduğu sonucunu çıkartıyorum (onu şifreli yazarken bunu kavramamıştım).

"Şimdi mektubun da içeriğini oluşturan, bütün olup bitenleri düşünürken, sonuçta, bu sırada sorumsuz bir hal içinde olduğumu eklemek isterim.

"Davranışlarımın Parti ve Sovyet iktidarı karşısında kanuna aykırı ve suç niteliğinde olduğunu kabul ederek, bütün içtenliğimle, her şeyden pişmanlık duyuyorum. Bu yüzden benim için en yüksek ceza yasal ve uygun olacaktır - kurşuna dizilmek. Buna samimiyetle hazırım."

Sultan Galiyev partili olmayanları (Adigamov aracılığıyla) Merkez Komite'nin gizli kararları ve kendi grubunun çalışmaları konusunda bilgilendirmekle Parti'ye karşı suç işlediğini kabul etmiştir. Sultan Galiyev gizli örgütün varlığının yasadışı ve bir suç olduğunu da kabul etmiş, bundan dolayı da pişman olduğunu ifade etmiştir.

Biz gene de yaptığı bir dizi itirafa (örgütün çalışmalarına ilişkin yukarıda bahsedilen bütün veriler onun kendi ifadelerinden alınmıştır) ve pişman olduğunu söylemesine rağmen, Sultan Galiyev'in bize pek çok şeyi anlatmadığını söylemekte fayda olduğunu düşünüyoruz. O, şöyle ya da böyle, bizim zaten bildiğimiz şeyleri itiraf etmiştir. Fakat bu dosyanın mahkeme aşamasına kadar genişlemesinin siyasi açıdan istenmediğini ve Sultan Galiyev'in (yaptığı itiraflarla ve devlet karşıtı çalışmalarında birlikte olduğu birçok kişiyi ele vermiş olması nedeniyle) serbest bırakıldıktan sonra siyasi açıdan esasen zarar veremez hale geldiğini göz önünde bulundurarak, GPU dosyanın kapatılması durumunda Sultan Galiyev'in tutuklu kalmasına bir ihtiyaç olmadığı kanısındadır.

V. Menjinski
GPU Gizli İşler Daire Başkanı
Moskova, 6 Haziran 1923

Merkez Devlet Arşivi, Form 8237, Tanım1, Dosya5, s. 91-95.

Ek 3:
Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Politbüro'nun 30-40 yılları arası ve 50'lerin başında söz konusu olan sürgünler üzerine 29 Mayıs 1990 tarihli oturumunun 11 no'lu protokolünün tutanak özeti:

Sultan Galiyev ve Arkadaşlarının İtibarlarının İade Edilmesi Kararı

Komisyon üyeleri: A. N. Yakovlev, V. A. Kryuçkov, V. İ. Boldin, G. L. Smirnov.

Davet edilenler: E. A. Smolensev (SSCB Yüksek Mahkemesi Başkanı), İ. P. Abramov (SSCB Başsavcı Yardımcısı), S. İ. Manyakin (SBKP MK Partı Denetleme Komitesi Başkanı Başyardımcısı), V. A. Kuznesov (SBKP MK Genel Sekreter Yardımcısı), G. A. Stefanovski (Sovyet Ordusu ve Deniz Kuvvetleri GPU Başkan Yardımcısı), A. A. Nurullayev (SBKP MK'ya bağlı Marksizm-Leninizm Enstitüsü uzmanı), V. A. Belyanov ve İ. V. Kurilov (SBKP MK'ya bağlı Genel İşler Dairesi Haber-yayın Grubu çalışanları)

Çalışma grubunun üyeleri: V. P. Pirojkov, A. A. Solovyov, V. P. Naumov, A. İ. Fokin, İ. P. Donkov, N. F. Katkov, V. A. Grişansov.

Dinlediler: ... SSCB Başsavcılığı'nın (İ. P. Abramov) ve SSCB Yüksek Mahkemesi'nin (E. A. Smolensev) "Sultan Galiyev'in Karşıdevrimci Örgütü" olarak bilinen dosya kapsamında suçlanan vatandaşların affedilmesi üzerine görülen dosyanın sonuçlarını ve SBKP MK'ya bağlı Partı Denetleme Komitesi'nin bu dosyada adları geçen parti üyelerinin affedilmesi haberi. ...

Suni olarak abartılan "Milli sapma"ya karşı yürütülen mücadelenin fırtınalı günlerinde ortaya çıkan "Sultan Galiyev'in Karşıdevrimci Örgütü" dosyası GPU tarafından 1928 yılında gerçeklere dayanmadan ele alınmıştı. Milletler Halk Komiserliği üyesi M. H. Sultan Galiyev ve Sovyetler'de, ekonomik ve bilimsel alanlarda çalışan diğer 76 kadro, işçi, esnaf ve öğrenci, devlet karşıtı silahlı ayaklanmayı ve terörü hedef alan karşıdevrimci bir örgütün üyeleri olmakla gerçekdışı bir şekilde suçlanmışlardı. Araştırmaların gösterdiğine göre böyle bir örgüt gerçekte yoktu.

Buna rağmen, 1930 ve 1931 yılında GPU tarafından alınan kararla, bu dosyayla ilişiği

olan vatandaşlar birkaç sene sürgüne gönderilme gibi cezalara tabi olmuştu. Daha sonra, M. H. Sultan Galiyev de dahil olmak üzere çoğu, aynı sebeplerden dolayı, kurşuna dizilmek de dahil olmak üzere, daha ciddi cezalara tabi tutulmuştu.

SSCB Yüksek Mahkemesi Başkanlık Kurulu'nun 16 Ocak 1989 tarihli kararnamesi uyarınca, GPU'nun bu meseleyle ilgili kararları değiştirilmiştir: Bu karar kapsamındaki S. İ. Abdurahimov, A. İ. Ageyev, F. N. Ageyev, A. K. Adigamov, O. H. Akbulatov, A. A. Akjitov, F. A. Akjitov, A. K. Albetkov, İ. H. Assanoviç, G. M. Atlasov, B. İ. Badamşin, S. A. Bakiyev, H. S. Balbekov, A. H. Berkutov, A. İ. Bikvavov, G. A. Bikjanov, M. Z. Bikkulov, M. Y. Brundukov, Z. V. Valiyev, M. R. Vergazov, H. M. Vergazov, İ. Z. Vildanbek (İşmuhamedov), A. M. Enbayev, N. Ş. Enikeyev, İ. H. İngildiev (İnguldiev), H. M. İshakov, M. G. Kuramşin, İ. F. Maksutov, M. M. Mamedov, G. G. Mansurov, H. A. Moskov, G. S. Mullabaev, A. A. Musin, K. Muhamedcanov, K. G. Muhtarov, G. G. Nurbahtin, M. S. Salimov, M. H. Sultan Galiyev, H. K. Tagirov, İ. H. Teregulov, H. Z. Tlyauberdin, U. H. Tumenev, A. İ. Urmançe, B. İ. Urmançe, İ. K. Firdevs, İ. S. Hantimer, V. Şamsetdinov, A. D. Şarafutdinov (Şarafi), İ. S. Şahmametyev, H. Ş. Şirin, F. Y. Yukmanov, H. S. Yagafarov (Yagofarov, Cagafarov) ve A. G. Yagudin **affedilmiş ve itibarlarını geri almışlardır**.

U. Y. Babikov, A. A. Başirov, M. K. Budayli, Z. H. Buluşev, Abdrahman H. Burnaşov, Arif H. Burnaşov, O. G. Deren-Ayerli, G. G. Galeev, Z. H. Erzina, V. İ. İshakov, M. M. Kurmeev, G. M. Mulyukov, S. G. Murzabulatov, R. A. Sabirov, G. K. Salimyanov, S. H. Syunçeley, Z. İ. Tankaçeyev, S. Y. Umerov, İ. F. Fayzullin, değişik zamanlarda mahkeme tarafından, **affedilmiş ve itibarlarını geri almışlardır**.

SSCB Yüksek Mahkemesi Plenumu, Yüksek Mahkeme Askeri Kurulu'nun 8 Aralık 1939 tarihli M. H. Sultan Galiyev'i en üst cezaya tabi tutma kararını düzeltmiş ve başka verilerin yokluğundan dolayı dosyayı kapatmıştır.

Komisyon daha sonra, SBKP MK'ya bağlı Parti Denetleme Komitesi'nin "Sultan Galiyev'in Karşidevrimci Örgütü" olarak bilinen dosyada isimleri geçen ve dayanaklı bir neden olmaksızın partiyle ilişkileri kesilen bireylerin partiyle ilişkileri hakkında sunumu dinledi. G. G. Galeev, A. M. Enbaev, M. G. Kuramşin, G. G. Mansurov, K. G. Muhtarov, G. K. Salimyanov, M. H. Sultan Galiyev, S. Y. Umerov **SBKP'ye tekrar alınmıştır**. Daha önce parti bakımından M. K. Budayli, Z. H. Buluşev, M. Y. Brundukov, O. G. Derer-Ayerli, V. İ. İshakov, M. M. Kurmeev, R. A. Sabirov da affedilmişti.

A. K. Adigamov, U. Y. Babikov, H. A. Moskov, G. S. Mullabayev, G. M. Mulyukov, S. G. Murzabulatov, S. H. Syunçeley, A. İ. Urmançe ve İ. K. Firdevs'in partiyle ilişkilerinin durumu Komünist Partisi'nin Tatar ve Başkır bölge komitelerinde görüşülmektedir.

Partiden, bu sözü edilen olaydan daha önce, siyasi olmayan bir suçlama nedeniyle partiden çıkarılan H. S. Balbekov'un tekrar partiye alınması için bir neden bulunmamıştır.

Konuşma yapanlar: A. N. Yakovlev, V. A. Kryuçkov, V. İ. Boldin.

Çıkarılan kararname: SBKP MK'ya bağlı Marksizm-Leninizm Enstitüsü'nün, SSCB Başsavcılığı'nın, SSCB Yuksek Mahkemesi'nin ve SBKP MK'ya bağlı Parti Denetleme Komitesi'nin haberlerini dikkate almak.

Komisyon Başkanı A. Yakovlev

Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi Haberleri, 1990, N9, s. 72-74.

SBKP MK'ya bağlı Parti Denetleme Komitesi, Marksizm-Leninizm Enstitüsü, SSCB Başsavcılığı ve SSCB KGB tarafından 29 Mayıs 1990 tarihinde hazırlanan belge:

"Sultan Galiyev'in Karşıdevrimci Örgütü" Hakkında Karar

GPU, "Sultan Galiyev'in Karşıdevrimci Örgütü" olarak adlandırılan mesele üzerinde 28 Temmuz 1930'da karara varmıştı. Bu mesele ile ilgili olarak 77 kişi sorumlu tutulmuştu. Bu 77 kişi arasında toplumun her sosyal sınıfından temsilciler vardı: köylüler, esnaf, işçiler, kadrolar, öğrenciler. Komünistler gibi, partili olmayanlar da vardı. Milliyet açısından çoğu Tatar ve Başkırdı. "Örgüt" Sultan Galiyev adını, 1917 yılından beri Partili olan, RSFSC Milletler Halk Komiserliği eski üyesi Mirsaid Haydargaliyeviç Sultan Galiyev yönetici olarak belirlendiğinden dolayı almıştı.

GPU, M. H. Sultan Galiyev başta olmak üzere 21 sanığa en üst cezayı vermişti: Malvarlığına el konulması ve kurşuna dizilme. 11 sanığın malvarlığına el konulmuş ve 10 yıl hapis cezası, 24 sanık 5 yıl hapis cezası, 11 sanık ise 3 yıl hapis cezası almıştı. 9 sanık ise, ülkenin merkezi ve milli bölgeleri dışında yerlerde 3 yıl boyunca zorunlu ikamete tabi tutulmuştu. Soruşturma sırasında tutuklulardan biri (A. İ. Ageyev) vefat etmişti.

GPU, 3 Ağustos 1930'da, 29 kişi için ise şu kararı almıştı: Bu dosyada adları geçen 14 tutuklunun aile bireyleri, ülkenin bazı yerlerinde yaşamalarına yasak konularak 3 yıl boyunca belli yerlerde zorunlu ikamete tabi tutulmuştu.

GPU'nun 8 Ocak 1931 tarihli kararnamesiyle ise 21 sanığa idam cezası veren 28 Temmuz 1930 tarihli kararnamesi iptal edilmişti. GPU, 13 Ocak 1931 tarihli kararnamesiyle 20 sanığın idam cezasını malvarlığına el konulması ve 10 yıl hapis cezasına dönüştürmüştü. Hakkında daha önce idam cezası verilen sanıklardan birisi (S. G. Murzabulatov) bu kararı göremeden hapishanede ölmüştü.

Fakat "Sultan Galiyev'in Karşıdevrimci Örgütü" dosyası böylece kapanmamıştı. M. H.

Sultan Galiyev 19 Mart 1937'de yeniden tutuklanmış ve SSCB Yüksek Mahkemesi Askeri Kurulu'nun 8 Aralık 1939 tarihli kararına istinaden 28 Ocak 1940'ta kurşuna dizilerek idam edilmişti.

"Sultan Galiyev'in Karşıdevrimci Örgütü" dosyasında adı geçenlerin çoğu İçişleri Halk Komiserliği'nin "özel troykası"nın kararlarıyla 1937-1938 yılları arasında aynı şekilde idam edilmişlerdi.

Bu kendinden çok söz ettiren ve onlarca sene boyunca partililer, Sovyet çalışanları ve Sovyet Doğusunun Cumhuriyetlerinin kadrolarıyla hesaplaşmada kullanılan, bizzat J. V. Stalin tarafından bulunmuş bu kavrama adını veren adam kimdir?

Mirsaid Haydargaliyeviç Sultan Galiyev 1892 yılında Ufa ilinin Sterlitamak bölgesinin Elembetovo köyünde doğmuştu. Kazan Yüksek Öğretmen Okulu mezunudur. Devrimci faaliyete 1913'te Ufa ilinde öğrenci ve köylüler arasında başlamıştı, illegal örgütlerin yöneticisiydi, hükümetin politikalarına karşı bildiriler hazırlamış ve onları dağıtmıştı.

Ekim Devrimi'nin Tataristan'da etkin bir katılımcısı olan M. H. Sultan Galiyev, Kazan İli Devrimci Karargahı ve 2. Ordu Askeri Konsey üyesiydi. Ayrıca Kazan İli Erzak Komiseriydi. 1918 ile 1920 yılları arasında RSFSC Askeri İşler Halk Komiserliği'ne bağlı Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun Başkanıdır. 1920-1921 yılları arasında Kızıl Ordu'nun Siyasi İşler Dairesi'nin Doğu Bölümü Başkanıdır. 1919-1921 yılları arasında RKP (B) MK'ya bağlı olan Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'nun önce üyesi, daha sonra Başkanıdır. 1920-1923 yılları arasında RSFSC Milletler Halk Komiserliği Kurul üyesi olarak çalışmıştı. RKP (B) On İkinci Kongresi delegesidir.

Parti araştırma verilerinden ve arşiv belgelerinden görüldüğü gibi "Sultan Galiyev Meselesi" olarak adlandırılan meselenin kaynakları, milletler sorunu üzerindeki ideolojik-siyasi tartışmalardan SSCB'nin oluşumuna kadar uzanmaktadır. Milli sorun üzerine tartışmalar sırasında M. H. Sultan Galiyev, o zamanlar milletler arasındaki ilişkilerde en büyük otorite olarak kabul edilen J. V. Stalin'in görüşlerine karşı çıkıyordu. Örneğin, M. H. Sultan Galiyev, RKP (B) Sovyetler Onuncu Kongresi'nde yaptığı konuşmasında, J. V. Stalin'in Halk Komiserleri Konseyi'ne ve Merkezi Yürütme Kurulu'na yalnızca SSCB'yi oluşturan bağımsız cumhuriyetlerin temsilcilerinin girmesini öngören fikirlerine karşı çıkmıştı. Galiyev, Sovyetlerin yüksek iktidar organlarına özerk cumhuriyetlerin temsilcilerinin de girmesi gerektiğini savunmuş ve pek çok özerk cumhuriyetin kimi bağımsız cumhuriyetlerden hiç de aşağı kalır olmadığını vurgulamıştı. "Türkistan Sovyet Cumhuriyeti'nin Gürcistan Cumhuriyeti'nden aşağı kalır yanı nedir, söyler misiniz?" diye sormuştu. Galiyev'e göre, Türkistan, Gürcistan Cumhuriyeti'nden fazla nüfusu ve yüzölçümüyle ayrılıyordu. Bunun yanı sıra, kendi stratejik ve siyasi konumu bakımından Türkistan "bağımsızlık" açısından Gürcistan'a göre daha elverişli şartlara sahipti.

Daha sonra M. Sultan Galiyev şöyle diyordu: "Sovyet cumhuriyetlerinin milliyetlerini, Merkez Yürütme Komitesine girebilen ve giremeyenler, ... üvey ve öz evlatlar olarak ayırma fikri doğru değildir. Bu durum bize göre tabii ki anormal olarak karşılanmaktadır..."

J. V. Stalin, M. H. Sultan Galiyev'in bağımsız cumhuriyetlere "özerklik verme" konusunda savunduğu fikirleri ilk ortaya koyanın kendisi olmasına ve bu fikirlerinden Onuncu Kongre'den önce V. İ. Lenin'in isteği üzerine vazgeçmek zorunda kalmış olmasına rağmen, Galiyev'in görüşlerini şiddetle eleştirmişti. M. H. Sultan Galiyev'in bu görüş-

leri ifade etmesini, kendi konuşmasının son bölümünde partiye bir hakaret olarak adlandırmıştı. M. H. Sultan Galiyev'in özerk cumhuriyetlerin konumlarının yükseltilmesine ilişkin görüşü ise J. V. Stalin tarafından "toplumun eski kalıntılarıyla birleşmeye yönelik" "ölü doğumlu, reaksiyonist" olarak eleştirilmişti.

M. H. Sultan Galiyev, 25 Nisan 1923'te RKP (B) On İkinci Kongresi'nde milli sorun üzerine konuşurken, J. V. Stalin'in Kongre'ye sunduğu önerilerin "milli sorunu çözmediğini" belirtmiş ve özerk cumhuriyetlerin ve milli bölgelerin haklarının yeniden genişletilmesi ve onların devlet içindeki konumlarının SSCB üzerinde tam oy ve söz hakkı bulunan birimler konumuna getirilmesi fikrini anlatmıştı.

M. H. Sultan Galiyev, isim vermeden, J. V. Stalin'i Büyük Devlet Şovenizmine karşı mücadelenin birinci sırada önemli olduğunu kabul etmemekle suçlamıştı. O, milliyetçilik derken neyin kastedildiğini belirlenmesi gerektiğini söylemişti. "Yerel milliyetçilik ne demek?" diye sormuştu M. H. Sultan Galiyev. Ve eğer milliyetçilik olarak "Devlet Şovenizmine karşı mücadeleyi" anlıyorlarsa, bunun "milliyetçilik" değil de, "sadece Büyük Devlet Şovenizmine karşı mücadele" olduğunu söylüyordu.

M. H. Sultan Galiyev'in bu konuşması J. V. Stalin'i rahatsız etmişti.

On İkinci Kongre'nin Milli sorun seksiyonu 25 Nisan 1923'te milli sorun gündemiyle bir oturum düzenlemişti. 10 günden kısa bir süre sonra ise, 4 Mayıs 1923'te, RKP (B) Merkez Kontrol Komisyonu, M. H. Sultan Galiyev'in "partiye ve Sovyetlere karşı bir unsur olarak" partiden çıkarılmasına, partide ve Sovyetler'de yer aldığı bütün konumlardan alınmasına ve bu meselenin GPU'ya devredilmesine karar vermişti.

Kararnamenin açıklanmasından sonra, M. H. Sultan Galiyev hemen tutuklanmış ve hapishaneye gönderilmişti.

19 Mayıs 1923'te ise RKP (B)'ye bağlı GPU (Siyasi İşler Bürosu) şu kararı almaktadır: İki hafta sonra "Sultan Galiyev Meselesi"nin açıklanacağı ve "parti karşıtı ve gizli faaliyetlerin partiyi nereye getirebileceğinin" gösterileceği "çevre bölgelerdeki milli kadroların" katılacağı bir toplantı düzenlemek. Aynı zamanda RKP (B)'ye bağlı Merkez Kontrol Komisyonu'na M. H. Sultan Galiyev'in yasadışı faaliyetlerde bulunmasına dair kararını yeniden tartışma talimatı verilmektedir.

M. H. Sultan Galiyev'in tutukluluğunun uygun olmadığını düşünen Tataristan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin yönetiminde bulunan kadrolar, meselenin tekar incelenmesi için, 8 Mayıs 1923'te, RKP (B) MK sekreterleri J. V. Stalin'e, V. M. Molotov'a, Y. E. Rudzutak'a, bunun yanında G. E. Zinovyev'a, L. B. Kamenev'e, L. D. Troçki'ye, N. İ. Buharin'e, K. B. Radek'a ve V. V. Kuybışev'e özel mektupla başvurmuşlardır.

M. H. Sultan Galiyev'in devrimci harekete ve iç savaşa etkin katılımını, "hemen-hemen bütün özerk cumhuriyetlerin ve bölgelerin" kurulması ve gelecekteki planlarına dair işlerde yaptığı üstün yararlıklarını, RSFSC Milletler Halk Komiserliği'ndeki ve RKP (B) MK'ya bağlı olarak Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'yla ilişkin başardığı büyük işleri belirten mektubun yazarları, M. H. Sultan Galiyev'in tutuklanmasının bir "yanlışlık" olduğunu söylüyor ve ona dair "her türlü sürgün kararının değiştirilmesini" rica ediyorlardı.

24 Mayıs 1923'te RKP (B) MK Politbüro, "M. H. Sultan Galiyev Meselesi"ni tekrar ele almıştır. Bu toplantıda GPU'ya sözü edilen meseleyle ilgili bir rapor hazırlayıp sunması

için 2 haftalık bir süre tanınmıştır.

M. H. Sultan Galiyev, parti yönetiminin ve Sovyet hükümetinin milli sorunla ilgili yürüttüğü politikasına karşı milliyetçi bir örgüt kurmakla suçlanmıştı. Bu suçlamanın dayanakları M. H. Sultan Galiyev'in Başkırya'nın, Tataristan'ın ve Kırım'ın parti ve Sovyet yönetiminde bulunan kimi kişilerine gönderdiği mektupların GPU tarafından ele geçirilmesine dayanmaktaydı. Bu tür şifreli metin içeren mektuplardan birinde, M. H. Sultan Galiyev, Başkırya Eğitim Halk Komiseri A. K. Adigamov'dan o zamanlar Orta Asya'da Basmacılar Hareketi içinde bulunan Z. Velidov ile bağlantı kurmasını rica ediyordu.

kendisine yöneltilen suçlamalarla ile ilgili açıklama yaptığı, J. V. Stalin'e, L. D. Troçki'ye ve RKP (B) Merkez Kontrol Komisyonu üyelerine hitaben yazdığı,19 Mayıs 1923 tarihli mektubunun ilk maddesinde, M. H. Sultan Galiyev şöyle yazıyordu:

"Bu tür hiçbir 'örgüt' bende yoktu. Devrim döneminde beraber yürüttüğümüz çalışmalar kapsamında tanışmış olduğumuz ve milli sorun ve sömürgecilik konusunda benzer fikirlere sahip olduğumuz bir yoldaşlar grubu vardı. Fakat biz hiçbir zaman kendimizi Komünist Parti'den ayrı görmemiştik ve 'partiye karşı mücadele hedefimiz' asla yoktu. Eğer biz bir şey adına mücadele etmişsek, bu, Sovyet iktidarının ve bizim partimizin otoritesinin Doğu halklarının en geniş kapsamında güçlenmesi içindi ve Doğu halklarını Sovyet iktidarından ve Komünist Parti'den uzaklaştıran 'aşırı solcu' akıma karşıydı."

M. H. Sultan Galiyev, Özerk Cumhuriyetlerin çeşitli yönetici kadrolarıyla şifreli mektuplarla haberleşmesinin ve milli sorun hakkındaki görüşlerini Parti ve Sovyet toplantılarında etkin bir biçimde anlatmalarına dair çağrılarının nedenini, milli sorun hakkında kendi görüşlerinin doğruluğu konusunda devlet yönetimini ikna etme ve bu nazik işte hatalardan korunmak olduğunu söylemekteydi.

Türkistan Federasyonu'nun "Devlet statüsü" verilerek kurulmasına dair görüşünü ise, M. H. Sultan Galiyev, bölgenin üretici güçlerinin hızlı gelişmesine, yerel milli kadroları Sovyet İktidarının yapılanması konusunda eczbetmeye ve Sovyetler dışındaki Doğu ülkelerinin işçi ve emekçileri arasında devrimci etkinliğin doğmasına yol açacağını düşündüğü için savunduğunu belirtiyordu. Bununla ilgili olarak, Türkistan ve onunla komşu olan diğer Türk ülkelerinin ve bölgelerinin sınırlarının birleştirilmesiyle Turan'ın kurulması olasılığını düşünüyordu: Kırgızistan, Kaşgarya, Hiva, Buhara ile Afganistan ile İran'ın Türk bölgeleri.

M. H. Sultan Galiyev'in J. V. Stalin'e, L. D. Troçki'ye ve RKP (B) Merkez Kontrol Komisyonu üyelerine 19 Mayıs 1923 tarihinde gönderdiği yukarıda sözü geçen mektupta şöyle deniliyordu: "Burada uluslararası sosyal devrim açısından korkunç olan nedir ki? Bu Rus milliyetçiliği için korkunçtur, bu Batı emperyalizmi için korkunçtur. Ama Devrim için korkunç değildir."

M. H. Sultan Galiyev kendisinin Z. Velidov'la bağlantıya geçme isteğini Basmacı hareketi bastırmaya katkıda bulunma hevesiyle açıklamıştı. M. H. Sultan Galiyev'i bu tür harekete geçmesine, Z. Velidov'un RKP (B) MK Orta Asya Bürosu'na af ricasıyla başvurduğuna dair basına yansıyan haberler de sevketmişti. Bu haberlere göre, RKP (B) MK ORta Asya Bürosu, Velidov'un affının ancak Basmacılara silahlarını bırakıp normal hayata dönme çağrısı yaparsa gerçekleşebileceğini belirtmişti.

6 Temmuz 1923'te J. V. Stalin'e gönderilen "M. H. Sultan Galiyev Meselesi"nin sonu-

cunda, GPU Gizli İşler Daire Başkanı V. R. Menjinski'ye göre M. H. Sultan Galiyev'in parti ve devlet karşıtı suçu şu şekilde belirlenmektedir: "Doğuda izlenen milletler politikaları açısından, Parti'den ve Sovyet hükümetinden farklı düşündüğü, kendilerine hedef olarak Doğu cumhuriyetlerini ve ülkelerini Batı baskısından kurtarmayı, günümüzde SSCB sınırları içinde olan veya SSCB'ye komşu olan Doğu ülkelerini birleştirip büyük Doğu ülkeleri oluşturmayı belirledikleri anlaşılmaktadır."

Bununla beraber belgede "ajanlardan birinin verdiği önemli 'bilgilerden' birinin Sultan Galiyev'in Türkiye, İran ve Afganistan'ın Moskova'daki elçilikleriyle bağlantı kurmaya, Basmacıların Sovyet iktidarına karşı mücadelelerine destek olmaya çalıştığı" şüphesini uyandırdığı söylenmektedir.

Bütün bu verilerin analizi sonucu V. R. Menjinski şu sonuca varmaktadır: "GPU dosyanın kapatılması durumunda Sultan Galiyev'in tutuklu kalmasına bir ihtiyaç olmadığı kanısındadır." RKP (B) Politbüro, 14 Haziran 1923'te şu kararı almıştır: "Menjinski yoldaşın önerisini kabul etmek gerekir. En kısa zamanda yerine getirilmelidir." M. H. Sultan Galiyev serbest bırakılır.

Serbest bırakıldıktan birkaç ay sonra M. H. Sultan Galiyev, partiye tekrar alınmasına dair ricasının ancak bir yıl sonra değerlendirilebileceğini söyleyen J. V. Stalin'i ziyarete gelmiştir.

8 Eylül 1924'te M. H. Sultan Galiyev, RKP (B) Merkez Kontrol Komisyonu'na önceden J. V. Stalin'den olumlu görüş aldarak, partiye tekrar alınmasına dair ricada bulunmuştur. 15 Aralık 1924'te Merkez Kontrol Komisyonu Başkanlık Heyeti "Sultan Galiyev'in parti dışında kaldığı süre boyunca hatasını gerçekten kabul ettiğini ispatlamadığını" sebep olarak göstererek dilekçesini geri çevirmiştir.

12 Aralık 1928'de M. H. Sultan Galiyev ikinci kez tutuklanmıştı. Tüm-Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Kontrol Komisyonu Parti Kurulu'nun 23 Ağustos 1929 tarihli kararıyla "Muhtarov'un, Mansurov'un, Enbayev'in, Sabirov'un, Firdevs'in ve Deren-Ayerli'nin Sovyetler'e karşı faaliyetleri" dosyası kapsamında, "Sultan Galiyev'in Sovyet karşıtı örgütüne katılmaktan dolayı"; Tüm-Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi'nin 1918'den beri üyesi olan RSFSC Sağlık Halk Komitesi üyesi, Tatar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin *Sovnarkom* Başkanı K. G. Muhtarov; 1917'den beri parti üyesi olan Doğu Halkları Enstitüsü Rektör Yardımcısı, Tatar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti *Sovnarkom* eski Başkan Yardımcısı G. G. Mansurov; 1919'dan beri parti üyesi, "Tüm-Rusya Sanayi Birliği Komitesi" yönetim kurulu üyesi, Tatar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Toprak İşleri Halk Komiseri eski Yardımcısı A. M. Enbayev; 1918'den beri parti üyesi olan Tüm-Rusya Merkezi Yürütme Komitesi Milli Azınlıklar Alt İdaresi Başkanı, Tatar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Merkez Yürütme Komitesi eski Başkanı R. A. Sabirov; 1917'den beri parti üyesi olan Kuzey Kafkasya Bölgesi Eğitim Halk İdaresi Müfettişi, Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Adalet Halk eski Komiseri İ. K. Firdevs; 1918'den beri parti üyesi olan Kızıl Profesörlük Enstitüsü katılımcısı, Kırım *Sovnarkom* eski Başkanı O. G. Deren-Ayerli; partiden ihraç edilmişlerdi.

K. G. Muhtarov'un, G. G. Mansurov'un, A. M. Enbayev'in, R. A. Sabirov'un 1923'te J. V. Stalin ve partinin diğer liderlerinden M. H. Sultan Galiyev'i hapisten serbest bırakmalarını rica eden kişiler olduklarını söylemek gerekir.

Hazırlayanı G. G. Yagoda'nın olduğu "Sultan Galiyev'in Karşıdevrimci Örgütü Meselesi" böyle başlamıştı. M. H. Sultan Galiyev'in tutuklanmasına dair emirleri Yagoda imzalamıştı. Aynı şekilde, 29 Mayıs 1929'da, Tüm-Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Kontrol Komisyonu Başkanlık Kurulu'na, E. M. Yaroslavski'ye, Tüm-Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi'ne, L. M. Kaganoviç'e, K. G. Muhtarov'un, A. M. Enbayev'in, G. G. Mansurov'un, R. A. Sabirov'un, İ. K. Firdevs'in, O. G. Deren-Ayerli'nin "Sovyetler ve parti karşıtı faaliyetleri" ve "onların Tüm-Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi içindeki durumları üzerinde sorununun çözülmesi ve onların sorumluluğa tabi tutulmasına dair" rapor yazısı göndermişti.

Soruşturma henüz bitmeden, basında, Devrimin kazanımlarına ve proletarya diktatörlüğüne el koymaya çalışan, "tamamıyla karşıdevrimci bir programa" sahip olan Sovyet karşıtı bir akım olan "Sultan Galiyev Meselesi"ni açığa çıkaran gürültülü bir kampanya başlatılmıştı.

İyi hazırlanan ve uzmanca yönetilen "Sultan Galiyev Meselesi"ni açığa çıkaran kampanyaya büyük önem veriliyordu. Köy varlıklarının zorunlu toplu kolektifleştirilmesinden, dine ve dini örgütlere karşı kapsamlı idari baskıdan ve Stalin'in milletler politikası yönetiminden hoşnut olmayan milli aydınların sesini kısmak amaçlanmaktaydı.

Stalin'in sosyalist yapılanmada kazanılan başarılar doğrultusunda sınıf mücadelesinin daha da şiddetlendiği görüşünün milli sorun üzerinde de uygulanabileceği doğrultusunda, *Pravda* gazetesinde 4 Kasım 1929 tarihinde yayınlanan *Sosyalist Atılım ve Burjuva Milliyetçilerinin Etkinleşmesi* başlıklı imzasız yazıda "'Sultan Galiyev Meselesi'ni, Tatar komünistleri arasındaki milliyetçi eğilimin açık karşıdevrimciliğe evriminin ve sosyalist yapılanma işinde burjuva milliyetçilik cephesinin etkinliğini ve güçlerin birleşmesini etkileyen bir tür kendine has görünüş olduğunu" belirtmişti.

Böylece, metin yazarına göre "bizim sosyalist yapılanmadaki başarımıza göre" sayısı artması gereken "karşıdevrimci milliyetçi grupların ve örgütlerin" "açığa vurulmasına" teorik temel oluşturulmaktaydı.

"Sultan Galiyev Meselesi" suçlama kampanyası parti örgütlerinde başlatılmıştı. 3-9 Kasım 1929 tarihinde gerçekleşen Tüm-Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi Tatar Bölge Komitesi toplantısında şu karar alınmıştır: "Toplantı bütün parti üyelerini 'Sultan Galiyev Örgütü'nün bütün kalıntılarını temizlemeye, gerici kitlelerdeki milliyetçilik fikirleriyle mücadeleyi güçlendirmeye, bizim idarelerimizde hâlâ var olan Sultan Galiyev ideolojisinin savunucularını açığa çıkarmaya çağırmaktadır." Parti içinde ve dışında "düşmanları" açığa çıkarma kampanyası işte böyle şişiriliyordu.

M. H. Sultan Galiyev ve taraftarlarına Turan Devleti'ni kurma programını ortaya koyma, Sovyet Birliği'ni parçalamaya çalışma suçlaması da yapılıyordu. Ama M. H. Sultan Galiyev'in Turan hakkında düşüncelerinde karşıdevrimcilik namına hiçbir şey bulunmamaktadır.

O zamanın çoğu parti üyeleri gibi, M. H. Sultan Galiyev de, dünya devriminin hızlı zaferinin kaçınılmaz oluşundan hareket ediyordu. Zamanın ilerlemesine karşın, dünya devrimi fikrinin hayata geçirilmemesi nedeniyle Sovyet iktidarının yok olmaya ve mahvolmaya mahkum olduğuna dair bir düşünce ortaya çıkmıştı. M. H. Sultan Galiyev'e göre Sovyetler'in düşüşü iktisadi değişim sırasında burjuva devletine dönüşümü veya emperyal-

ist ülkelerin müdahalesi sonucunda gerçekleşebilirdi. "Bu verilerden yola çıkarak," diyordu M. H. Sultan Galiyev, "Ben, devrimin bir iflasa uğraması durumunda, büyük kapsamlı bir halk isyanının olacağını ve devlet kapitalizmi üzerinde kurulan demokratik halk cumhuriyeti şeklinde bir Turan Devleti'nin kuruluşunun hazırlık şartlarını ileri sürmüştüm." M. H. Sultan Galiyev Turan Devleti'nin başında "kitlesel işçi, emekçi ve köylü sosyalist partisi" olması gerektiğini düşünüyordu.

M. H. Sultan Galiyev'in Federal Turan Devleti'nin kurucu özneleri hakkındaki fikirleri değişmeden kalmıyordu. Bazı durumlarda bu, Sovyet Birliği kapsamında olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerinin bir federasyonuydu, bazen ise bizim devletimizin Doğu cumhuriyetleriyle birlikte bize komşu olan yabancı devletleri de kapsıyordu. M. H. Sultan Galiyev'in yazdığına göre sonuncu seçenek "SSCB'nin dünya emperyalizmi ile askeri hesaplaşması sonucu Sovyet iktidarının yok olması durumunda" geçerliydi.

27 Şubat 1929 tarihinde M. H. Sultan Galiyev kendi ifadelerinde, üçüncü bir seçenek olarak devletin değişik milli bölgelerinin federasyonunu şu şekilde anlatmıştır:

"Beni en çok tatmin eden tespitin, Sovyet Doğusunda, Sovyetler Birliği'ne Ukrayna'yla eşit haklara sahip olarak katılması gereken dört büyük milli-Sovyet massovok'unun yaratılması olduğunu söyledim:

1) Başkırya, Tataristan, Çuvaşistan, Mari ve Votyak bölgesini içine alan bir Ural-Volga Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Federasyonu;

2) Kafkas Ötesi'nin bütün milli cumhuriyetlerini, Kuzey Kafkasya, Dağıstan, Kalmık Bölgesi ve Kuban-Karadeniz milli bölgelerini içine alan Sovyet Sosyalist Ortak Kafkas Federasyonu Cumhuriyeti (daha sonra bütün bu bölgenin ekonomik birliğinin sağlanması düşüncesiyle);

3) Birleşik bir bütün olarak Kazakistan ve

4) Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ı eşit haklara sahip federatif bütünler olarak içeren Orta Asya, ya da tam olarak Turan Cumhuriyeti. Bu proje, bana göre, RSFSC'nin, özel "İç-Rusya" cumhuriyetleri (Sibirya, Ural, Merkezi sanayi bölgesi, Merkezi Çernozem bölgesi, Orta Volga bölgesi, Aşağı Volga bölgesi vb.) kurma zorunluluğunu dışlayan bölgelere ayırma planının uygulamasıyla da çelişmemekte, ona uyum göstermektedir. Bu yüzden kendi yaklaşımımı SSCB'nin devlet arazilerinin tamamlanması anlamında milli sorunun çözümüne ideal bir yaklaşım olarak, proletaryanın milli politika ilkelerine, yani milli sorunda Leninizmle ve SSCB ekonomik planlama örgütünün ilkelerine tamamıyla örtüşen bir yaklaşım olarak görüyordum."

Bu teorik yapılandırmada her şey görülebilirdi: Ütopik planlar, dayanıksız ileriye dönük açıklamalar, saf hayaller ve bir sürü başka şeyler, fakat hiçbir şekilde Sovyet karşıtı hedefler değildi.

SBKP MK'nın emri üzerine SSCB Başsavcılığı ve SSCB KGB tarafından 1989-1990 yılları arasında yapılan inceleme, herhangi bir "Sultan Galiyev örgütünün ortada olmadığını" göstermiştir. "Muhtarov'un, Mansurov'un, Sabirov'un, Enbayev'in, Deren-Ayeri'nin, Firdevs'in ve Sultan Galiyev'in Moskova'daki görüşmeleri," denilmektedir SSCB Başsavcılığı'nın ve SSCB KGB belgelerinde, "Onların Sovyet Birliği'ne karşı siyasi birlik amaçlarından veya karşıdevrimci örgüt kurma isteklerinden değil, birlikte okuduklarından ve çalıştıklarından kaynaklanmaktadır. Belirtilen kişilerden oluşan grubun yalnız ve yalnız

arkadaşça ilişkilere dayanan temeli vardı ve GPU tarafından devlete ciddi zararlar verebilecek bir örgüt olarak kasten tanımlanmıştır."

"Sultan Galiyev Örgütü"ne dair kanıt olarak gösterilenlerin çoğu, Moskova'da devlet yönetiminde oluşan durum ve kadro düzenlemeleri hakkında konuşulan ve J. V. Stalin'in hatalarının eleştirildiği "hemşehri" toplantıları ve aile kutlamalarından ibarettir.

O. G. Deren-Ayerli, S. G. Murzabulatov, Z. H. Buluşev ve "Sultan Galiyev örgütünün Moskova'daki merkezinin" yöneticileri olarak isimleri geçen ve GPU tarafından faaliyetleri "Sultan Galiyev örgütüne katılma" olarak nitelendirilen diğer 14 kişi hakkındaki suçlamaların, mahkeme idareleri tarafından 1956-1990 yılları arasında alınan kararlarda, yersiz olarak nitelendirilmesi "Sultan Galiyev'in Karşıdevrimci Örgütü"nün var olmadığının ek bir kanıtıdır. Onların hepsi affedilmiştir.

"Sultan Galiyev'in Karşıdevrimci Örgütü" olarak adlandırılan meseleyle suçlanan kişilerin, kendilerine verilen cezalara ilişkin görüşleriyle ilgili pek çok veri bulunmaktadır:

1929 yılı Temmuz başın-Ağustos sonunda Komünist Partisi yöneticilerine yöneltilen dilekçelerde, K. G. Muhtarov, G. G. Mansurov, R. A. Sabirov şöyle yazıyorlardı: "Tüm-Rusya Komünist(Bolşevik)Partisi'nin Merkez Kontrol Komisyonu'nda birkaç tane ciddi suçlama ileri sürülmüştür: Partiden gizli bir şekilde, milli cumhuriyet kadrolarına talimat ve yönerge vermek, Pantürkist hareketle bağlantı içinde olmak, Sultan Galiyev ile bağlantı kurmak ve onunla birlikte, ayrı bir Müslüman Komünist Partisi programının oluşturulmasına ve bu programın milli sorun bölümünün hazırlanmasına katılmak ve Kırım karşıdevrimciliğine katılmak olarak özetlenen parti karşıtı grubun faaliyetlerine katılma. Bizim kendimizi suçlu olarak görebileceğimiz tek şey, Sultan Galiyev'in Tüm-Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi'nden ayrılmasından sonra, onunla ilişkilerimizi sürdürmemizdir."

Soruşturmalardan biri sırasında R. A. Sabirov şunları anlatmıştır: "Aramızda hiçbir siyasi ilişki yok. Son yılında o (M. H. Sultan Galiyev) hemen-hemen sürekli aç kalmıştı. Ben bir defasında ona 10 ruble, diğerinde ise 5 ruble vermiştim."

E. M. Yaroslavski'nin 5 Ağustos 1929 tarihli belgesine göre, Muhtarov, Enbayev ve Mansurov kendilerini suçlu olarak görmeyi kesinlikle inkar etmişlerdi ve GPU laboratuvarlarında onlara karşı kullanılmak üzere bazı belgelerin hazırlandığını açıkça ima etmişlerdi.

"Sultan Galiyev'in Karşıdevrimci Örgütü" meselesinde, Kazan ve Taşkent sakinlerinden büyük grup insan kitlesi, ortada hiçbir delil bulunmamasına rağmen, "Sultan Galiyev'in Karşıdevrimci Örgütü"yle bağlantılı olduklarından dolayı suçlanmışlardı.

13 Şubat 1930 tarihinde GPU'ya yazılan dilekçede, bu meseleyle ilgili olarak adları geçen, Doğu Öğretmen Enstitüsü'nün (o zamanlar Kazan'da bulunuyordu) öğrencileri M. Kuramşin, H. Djagofarov (Yagofarov), N. Enikeyev ve H. Şirin şunları anlatıyordu: "Biz ... daha 1929 yılı Ağustos ayı başında Kazan şehrinde GPU Tataristan Şubesi tarafından "Sultan Galiyev'in Karşıdevrimci Örgütü" meselesi kapsamında suçlu görülerek tutuklanmıştık. GPU Tataristan Şubesi, bizi illegal karşıdevrimci çalışmalardan, bilmediğimiz çeşitli yabancı örgütlerle bağlantıdan, Sovyetler ideolojisine karşı fikirlerin propagandasından sorumlu tutarak suçlamaktadır ve bize karşı Ceza Kanunu'nun 58-4 ile 58-10 maddelerini uygulamaktadır. Fakat GPU Tataristan Şubesi bunları yaparken bizim hiçbir

illegal çalışmamızın olmadığını ve Sultan Galiyev fikirlerinin propagandasını yapmadığımızı bilmektedir. Tutuklanana dek, bizim, 'Sultan Galiyev Meselesi' hakkında hiçbir bilgimiz yoktu."

"*Sultan Galiyev'in Karşıdevrimci Örgütü*" adını taşıyan mesele üzerinde çalışan *GPU* eski görevlileri Y. S. Ayzenberg, K. P. Konstantinov ve H. S. Petrosyan daha sonra çeşitli görev dosyaları üzerinde çalışırken yaptıkları sahtekarlıklardan dolayı cezaya tabi tutulmuşlardı.

"Sultan Galiyev Karşıdevrimci Örgütü" adını taşıyan mesele mahkemeler dışında bir düzende görülmüştü.

28 Temmuz ve 3 Ağustos 1930'da, 8 ve 13 Ocak 1931'de *OGPU* tarafından, "Sultan Galiyev'in Karşıdevrimci Örgütü" meselesi kapsamında suçlanan pek çok Sovyet vatandaşını ve onların aile bireylerini uzun yıllar boyunca fiziki ve manevi ıstıraplar içinde bırakan kararlar alınmıştı.

Davası SSCB Yüksek Mahkemesi Askeri Kurulu'nun 8 Aralık 1939 tarihli kararı uyarınca kurşuna dizilen Sultan Galiyev'in dosyasında da bir önceki dosyada yer alan suçlamalar vardı. Solovetski Hapishanesi'nden salıverildikten sonra, mecburi ikamete tabi tutulduğu Saratov bölgesinde, Başkırlar arasında karşıdevrimci bir ayaklanma örgütü kurma teşebbüsü de bu suçlamalara eklenmişti.

Yapılan inceleme, M. H. Sultan Galiyev'e yöneltilen karşıdevrimcilik ve ayaklanma başlatma suçlamasının, şahitlerden kanundışı metotlarla alınan ifadelere ve hayali fikirlere dayandığını ortaya çıkarmıştır.

Fiziki etkileme metotları M. H. Sultan Galiyev'e de uygulanmıştı.

23 Mayıs 1939 *tarihinde*, Tatar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti İçişleri eski Halk Komiser Yardımcısı M. İ. Şeludçenko'nun evinde yapılan aramada, Tatar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti İçişleri eski Halk Komiseri V. İ. Mihaylov'un yazdığı şu mektup ortaya çıkarılmıştı: "Şeludçenko yoldaş! Eğer biz dış ülkelere çıkış yolunu, özellikle Japonya'ya, Almanya'ya, bulamazsak işin bir kuruş bile değeri olmayacak... Terör eylemlerine hazırlık malzemeleri de gerekmektedir. 3-4 günlüğüne Sultan Galiyev ve Sagadullin'le bizzat ilgilen. Bu insanlarla seremoni yaptıya gerek yok. Onlardan son kan damlasına kadar hepsi alınmalıdır. Frinovski bunları eninde sonunda özel toplantı devresinden geçirmeye karşı değildir... Tüm dikkat merkeze ve dış ülkelere çıkış meselesine yoğunlaşmalıdır."

M. İ. Şeludçenko üstlerinin talimatlarını büyük özenle yerine getirmişti. Tutuklu kaldığı süreçe, yaptığı cinayetlerden kaçmak için, J. V. Stalin'e 23 Haziran 1939 tarihinde yazdığı mektubunda şunları anlatmıştı. "Sizin bu yılın 10 Ocak tarihli talimatınızdan ben," diye yazılıyordu mektupta, "Siyasi hislerimin beni aldatmadığını anladım. Sizin de bildiğiniz gibi, Sultan Galiyev örneğinde olduğu gibi, iki defa mahkemeye çıkarılmasına rağmen, karşıdevrimci faaliyeti hakkında anlatmak istemeyen düşmanlara fiziki uygulama yapmıştım. Siz onun hakkında şunu anlatıyordunuz: Sultan Galiyev Tüm-Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi yerine Türk Konsolosluğu'na koşmuştu. Sultan Galiyev, 1919 yılından beri yabancı ülkelerin istihbarat teşkilatlarının aleti olduğunu ve o zamandan beri Türk-Tatar Sovyet Cumhuriyetlerinin bütün parti örgütlerinde 'sağcılar' grubu olarak adlandırılan grupları kurarak ve yöneterek, karşıdevrimci çalışmaları sürdürdüğünü itiraf

etmiştir."

Böylece, Mayıs 1939'da bile, SSCB İçişleri Halk Komiserliği yöneticileri, sonuç yargıçlarının M. H. Sultan Galiyev'in açıklamalarının zorla alındığına dair verisel ispatları ellerinde bulundurmaktaydı. Ve bu verilere dayanarak Tatar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti İçişleri Halk Komiserliği yöneticilerine hakkında soruşturma başlatılmıştı. Asgari derece bir objektiflik söz konusu olsaydı, bu M. H. Sultan Galiyev'in meselesine başka yönden yaklaşılmasına temel oluşturmalıydı. Fakat onun kaderi, binlerce ve binlerce diğer devrimcilerin kaderi gibi, Stalin'in sürgüncü rejimi tarafından önceden belirlenmişti.

İddianame L. P. Beria'nın yardımcılarından biri olan, tanıdık isim B. Z. Kobulov tarafından onaylanmıştı.

"M. H. Sultan Galiyev Meselesi"ne daha büyük ağırlık verilmesi için ve İçişleri Halk Komiserliği tarafından karşıdevrimci olarak belirlenen diğer güçlerle arasında sıkı bir ilişki olduğunun görünmesi üzerine, iddianameye şu da eklenmişti: "Sultan Galiyev, parti ve Sovyet iktidarına karşı verdiği mücadele boyunca Troçki-Zinovyev gizli örgütünün yönetici konumundaki üyeleriyle, özellikle Troçki'nin (1923 yılında) kendisi ile onların hain (zararlı) faaliyetleri hakkında görüşmekteydi. Ayrıca, Sultan Galiyev, Troçki taraftarları Mdivani, Smirnov ve Şifov ile örgüt bağlantılarını 1928'e dek sürdürmüştü ve 1930-1933 yılları arasında Solovka'da **[Solovetski kastediliyor. -çn.]** Marçenko, Eltsin ve Zalkind'le iletişime geçmişti."

İçişleri Halk Komiserliği yönetimi, M. H. Sultan Galiyev'in meselesini hazırlamışlardı. Fakat bütün bunlara rağmen, gösterişli bir mahkeme süreci örgütlemenin imkanı yoktu: Şahitlerin ve sanıkların soruşturma esnasında zorla verdikleri ifadelerini inkar etme olasılığının verdiği korku vardı.

29 Ağustos 1939'da SSCB Yüksek Mahkemesi Askeri Kurulu V. V. Ulrih Başkanlığında, hazırlık aşaması oturumunda, M. H. Sultan Galiyev'in suçlandığı dosyayı inceledikten sonra, mahkeme sürecinin, basitleştirilmiş prosedüre göre, şahitler, savcı ve avukat olmaksızın kapalı olarak gerçekleştirilmesi kararına varmıştı.

Mahkeme sırasında M. H. Sultan Galiyev'in suçluluğunun ispatı bulunamamıştı. Sanık kendisine yöneltilen suçlamaları kabul etmemiş ve suçlu olduğunu itiraf etmemişti. O, 20'li yılların başında J. V. Stalin'in özerk milli birimlerin haklarının genişletilmesine karşı çıkan görüşlerini gerçekten de paylaşmadığını, ancak bunun hakkındaki görüşlerini partinin yönetim organlarının oturumlarında açıkça anlattığını göstermişti. Sovyetler'e karşı, ajan faaliyetleriyle meşgul olmadığını, karşıdevrimci bir örgütün oluşturulmasıyla ilgili hiçbir çalışma yapmadığını söylemişti.

Oturum Başkanının emperyalist devletlerin ajanlarıyla ilişkisi olduğunu, soruşturma sırasında neden söylediğini sorması üzerine M. H. Sultan Galiyev şu yanıtı vermişti: "İlk önce soruşturma organları özgür irademle her şeyi itiraf etmemi ve bununla Sovyet istihbaratına yardımda bulunmamı önermişlerdi. Ben suçlu olduğumu kabul etmemiştim. Bundan sonra beni 'zincire' vurmuşlardı. Bunun sonucunda Eylül 1937'de ajan faaliyetlerim hakkında zorla yalan ifadeler vermiştim. Yabancı ülkelerin ajanlarıyla bağlantılarım hakkındaki ifadelerimi şu an inkar ediyorum."

SSCB Yüksek Mahkemesi'nin oturumu 28 Mart 1990 tarihli kararında "İnceleme sonucunda, ilgili arşivlerde Sultan Galiyev'in herhangi bir istihbarat organı veya Sovyetler'e

karşı çıkan herhangi bir yabancı ve karşıdevrimci örgütle ilişkisi tespit edilememiştir". diye yazmıştır.

Böylece, parti araştırmalarının ve soruşturmanın "Sultan Galiyev'in Karşıdevrimci Örgütü" adını taşıyan dosyalarında, Kazan şehrinde Sovyetler karşıtı bildiriler dağıttığı idia edilen ve ceza dosyaları suni biçimde M. H. Sultan Galiyev dosyasıyla birleştirilmeye çalışılan H. Z. Batarşin ve L. M. Raimov'un; ayrıca M. H. Sultan Galiyev'in ve bu dosyayla ilişkili olarak adları geçen diğer şahısların (kanunlara aykırı biçimde devlet sınırları dışına çıkmaya çalışan S. H. Hafizov, G. G. Atlasov, Z. B. Fattahov, A. Ş. Burganov hariç) partiye ve Sovyetler'e karşı faaliyetlerini ispatlayan hiçbir delil bulunamamıştır.

"Sultan Galiyev'in Karşıdevrimci Örgütü" adını taşıyan dosya kapsamında suçlanan 77 kişi arasından 18 kişi, mahkeme idareleri tarafından 1956-1990 yılları arasında affedilmişti.

SSCB Yüksek Mahkeme Başkanlık Kurulu'nun 16 Ocak 1989 tarihli "30-40 yılları arası ve 50'lerin başında sürgüne tabi tutulan kurbanlara adaletin uygulanmasına dair ek düzenlemeler" kararı üzerine, M. H. Sultan Galiyev'le beraber cezaya tabi tutulan 53 kişiye ilişkin, GPU'nun yukarıda sözü geçen 28 Temmuz 1930 ve 13 Ocak 1931 tarihli kararları değiştirilmiş ve bu insanlar affedilmiştir. Aynı şekilde, GPU'nun sanıkların aile bireylerinin devletin bazı bölgelerinin belirli yerlerinde 3 sene zorunlu ikamete mahkum kılan 3 Ağustos 1930 tarihli kararı da değiştirilmiştir.

Bu dosyayla ilgili adları geçen ve hareketlerinde suç özellikleri bulunan ve suçları dosyadaki belgelerle ispatlanan 6 kişiyle (H. Z. Batarşin, L. M. Raimov, S. H. Hafizov, G. G. Atlasov, Z. B. Fattahov, A. Ş. Burganov) ilgili olarak ise bir af kararı çıkmamıştır.

SSCB Yüksek Mahkemesi'nin 28 Mart 1990 tarihli kararıyla, SSCB Yüksek Mahkemesi Askeri Kurulu'nun 8 Aralık 1939 tarihli M. H. Sultan Galiyev'e ilişkin kararı değiştirilmiş ve M. H. Sultan Galiyev hakkındaki dava da, sanığın hareketlerinde suç unsuru bulunmaması üzerine, kapatılmıştır.

"Sultan Galiyev'in Karşıdevrimci Örgütü" adını taşıyan dosya kapsamında suçlanan 77 kişi arasında 21 parti üyesi, 3 parti aday üyesi bulunmaktaydı.

1956-1989 tarihleri arasında alınan çeşitli parti kararlarıyla, M. K. Budayli, Z. H. Buluşev, M. Y. Brundukov, O. G. Daren-Ayerli, V. İ. İshakov, M. M. Kurmeyev ölümlerinden sonra partiye tekrar alınmışlardı.

Şu anda SBKP Tatar ve Başkır Bölge Komitelerinde A. K. Adigamov, U. Y. Babikov, H. A. Moskov, G. S. Mullabaev, G. M. Mullukov, S. G. Murzabulatov, S. H. Syunçeley (Syunçaley), A. İ. Urmançe ve İ. K. Firdevs'in partiye ilişkin af işlemleri görülmektedir.

Mahkeme kuralları kapsamında tamamen affedilmelerini ve partiden çıkarılmalarına neden olan siyasi suçlamaların geri alınması göz önünde bulundurularak, SBKP MK'ya bağlı Parti Denetleme Komitesi, G. G. Galeyev, A. M. Enbayev, M. G. Kuramşin, G. G. Mansurov, K. G. Muhtarov, G. K. Salimyanov, M. H. Sultan Galiyev ve S. Y. Umerov'u partiye tekrar (hepsi de ölümünden sonra) almıştır.

"Sultan Galiyev'in Karşıdevrimci Örgütü" adını taşıyan mesele ortaya çıkmadan önce ve siyasi olmayan nedenlerden dolayı suçlanarak Parti'den çıkarılan H. S. Balbekov'un parti üyeliğiyle ilgili affedilmesi için hiçbir dayanak bulunmamıştır.

Tatar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Merkez Yürütme Komitesi eski Başkanı R.

A. Sabirov'un kaderinden özel olarak söz etmekte fayda vardır. O, 1923'te, RKP (B) MK'dan M. H. Sultan Galiyev için ricada bulunan Tataristan yöneticileri arasındaydı ve onlarla birlikte Tüm-Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi'ne bağlı olan Merkez Kontrol Komisyonu'nun 23 Ağustos 1929 tarihli kararıyla "Sultan Galiyev'in karşıdevrimci grubuna katılmaktan dolayı" partiden çıkarılmıştı. Aynı kararnamede R. A. Sabirov hakkında "Merkez Kontrol Komisyonu, Sabirov'un gelecekteki çalışma grubunun rica etmesi durumunda, tekrar partiye alınabileceği" söyleniyordu.

Yüksek konumlardaki görevlerinden alınması ve partiden çıkarılmasından sonra, R. A. Sabirov, Moskova otomobil fabrikasında frezeci, ekip şefi, sonra iş müfettişi olarak çalışmış ve kendini iyi bir sanayi çalışanı ve toplum yaşamına faal olarak katılan biri olarak göstermişti. Aralık 1933'te fabrikanın parti örgütü onun tekrar partiye alınması için rica da bulunmuştu. Tüm-Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi'ne bağlı olan Merkez Kontrol Komisyonu 28 Ekim 1934 tarihli kararında bu ricalarına hayır cevabını vermişti. 1937'de R. A. Sabirov tutuklanmıştı. Ona daha önceki Sultan Galiyev grubuna ait olduğuna dair suçlamaların hatırlatmışlardı.

30 Aralık 1937 tarihinde, SSCB Yüksek Mahkemesi Askeri Kurulu, R. A. Sabirov'u karşıdevrimci faaliyetlerinden dolayı *idam cezasına* mahkum etmişti. Ceza aynı gün infaz edilmişti.

Yapılan incelemede, R. A. Sabirov'a yönelik suçlamanın dayanaksız olduğu ispat edilmiştir. SSCB Yüksek Mahkemesi Askeri Kurulu'nun 14 Mayıs 1957 tarihli kararıyla SSCB Yüksek Mahkemesi Askeri Kurulu'nun R. A. Sabirov'a ilişkin 30 Aralık 1937 tarihli ceza kararı değiştirilmiş ve hareketlerinde suç unsuru söz konusu olmadığından dolayı soruşturma bitirilip dosya kapatılmıştır.

SBKP Tatar Bölge Komitesinin 13 Haziran 1989 tarihli kararıyla R. A. Sabirov, partiye ilişkin olarak da affedilmiştir.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne bağlı Parti Denetleme Komitesi
SSCB Başsavcılığı
Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne bağlı Marksizm-Leninizm Enstitüsü
SSCB KGB

Belgenin hazırlanmasına A. Zyubçenko, N. Katkov, N. Marçenko, A. Nurullayev, M. Şorkin katılmışlardır.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Haberleri, 1990, N10, s. 75-88.

Konu, Kavram, İsim ve Yer Adları Dizini

Not:
- Çok sık tekrarlanan kimi kavramlar (Tatar, Başkır, Bolşevik gibi) işlevsel olmayacağı için dizine alınmamıştır.
- Kitapta birer kez geçen ve fazla önemi olmayan kimi isimler de dizinden çıkarılmıştır.
- Ülke ve millet adları dizinde birleştirilmiştir (Alman-Almanya gibi).

II. Enternasyonal 238, 253, 488, 687
1. Ordu 183, 202, 214, 274, 275, 623, 626
1. Tatar Piyade Alayı 206, 306
12. Ordu 397
2. Ordu 183, 185, 203, 204, 209, 212, 213, 214, 225, 240, 247, 292, 622, 628, 629, 631, 674
III. Komünist Enternasyonal (Komintern) 238, 357, 396, 398, 472, 474, 476, 478
3. Ordu 183, 627
3-5 Temmuz (1917) olayları 103, 104, 485
39'lar Grubu 357, 431, 515, 522, 689
4. Ordu 183, 378, 381, 382, 383
5. Ordu 183, 206, 273, 274, 427, 512, 624, 625, 626, 649

A
Abdur Rabba 565
Abzalilov 557
Acarya 319
Açlık (Kıtlık) 248, 381, 385, 390, 400, 401, 403, 404, 405, 406, 407, 409, 411, 433, 439, 454, 457, 458, 459, 460, 461, 472, 475, 487, 489, 490, 492, 513, 514, 517, 518, 556, 559, 586, 594, 631, 664, 673, 685, 714, 723
Adigamov, A. K. 537, 538, 539, 575, 576, 577, 579, 635, 636, 637
Afganistan-Afganlar 112, 168, 205, 233, 234, 254, 258, 323, 397, 429, 446, 527, 534, 549, 551, 553, 561, 565, 581, 620, 663, 667, 706, 766, 767, 777, 778
Afrika 105, 137, 175, 230, 231, 232, 233, 254, 313, 433, 434, 551, 659, 661, 668, 670
Ageyev A. 698, 699, 722, 772
Ahmadiyev, Ş. 132, 568, 609, 615
Ahmerov, Şihab 673, 674
Ahtyamov, Sadık 415, 511, 578, 611, 613, 614, 617
Ahtyamov, İbnullah 578
Ajitasyon 127, 128, 131, 132, 150, 152, 165, 173, 181, 196, 269, 271, 272, 274, 275, 277,

278, 292, 293, 307, 330, 332, 344, 359, 362, 366, 367, 369, 382, 389, 394, 422, 426, 427, 435, 436, 441, 442, 446, 453, 462, 472, 567, 569, 570, 578, 592, 593, 604, 605, 607, 610, 612, 629, 644, 754, 776, 779, 784

Akulov 379, 390, 392

Alafuzovski ve Porohov fabrikalarının Tatar işçileri 206, 485, 511, 609

Ali Rıza Paşa 328

Alkin, İlyas 104, 116, 186, 246, 268, 271, 282, 284, 288, 289, 295, 361, 417, 485, 509, 510, 607, 609, 610, 614, 615, 624

Alkin, Cihangir 609, 614

Alkolizm 559, 708

Allahuekber 102

Almanya-Almanlar 116, 135, 149, 164, 179, 187, 188, 189, 196, 228, 229, 231, 232, 245, 251, 252, 254, 256, 262, 289, 293, 294, 336, 360, 403, 429, 465, 466, 474, 486, 548, 565, 618, 641, 644, 668, 770

Alman Devrimi'nin yenilgisi 228, 252, 548, 770

Alman emperyalizmi 164, 245, 256, 429

Almayev, Ahmedjan 190, 568, 615, 700, 728

Almuhamedov 566, 568

Altın Ordu 522

Amasya 328

Amerika (Birleşik Devletleri) 187, 188, 229, 231, 238, 251, 254, 292, 313, 318, 319, 325, 356, 473, 548, 657, 659, 668, 706

Amerika'nın "kozmopolit" kültürü 231

Amsterdam Enternasyonali 684

Anadolu 319, 322, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 332, 391, 398

Anadolu asileri 330

Anadolu'daki komünist gruplar 398

Anadolu isyanı 326, 328

Anadolululular 327

Anarko-sendikalizm 450, 453, 454

Anarşik kapitalizm 665

Anarşistler 164, 165, 177, 290, 566, 594, 603, 604, 605, 606, 618, 649, 681, 781, 782

Anarşizm 536, 706

Anglofiller 324, 393

Ankara 418, 550, 551

Antipov 526, 628

Antisemitizm 576

Arabistan 168, 188, 323, 324, 354, 669

Araplar 51, 137, 159, 278, 322, 325, 332, 433, 434, 442, 443, 445, 586, 594, 649, 656, 765

Arap kültürü 434

Arap Ortaçağı 649

Ardahan 318, 330

Asimilasyon 137, 272, 277, 443, 789

Askeri İşler Halk Komiserliği 183, 190, 193, 196, 197, 198, 200, 202, 214, 217, 218, 221, 246, 365, 368, 396, 415, 512, 608, 631, 674

Astrahan 193, 194, 195, 196, 199, 271, 272, 282, 296, 362, 364, 365, 372, 422, 424, 425, 428, 440, 508, 511, 555, 579, 590, 614, 617, 708, 715, 733, 771, 779, 781, 788, 789, 791, 792

Asya 105, 175, 232, 233, 254, 272, 313, 327, 332, 354, 355, 428, 429, 434, 444, 486, 506, 510, 527, 569, 576, 577, 616, 655, 658, 659, 661, 668, 670, 671, 680, 683, 686, 691, 710, 749, 768, 786, 790, 791

Asya ve Avrupa Türk halkları 655, 658, 680, 683

Asya ve Avrupa'nın Türk bölgeleri 683

Asya tehlikesi 355

Asya ve Afrika halkları 105

Ateist 436, 437, 589

Atlasov, Hadi 691, 734

Atnagulov, Salah 284, 337, 338, 343, 344, 346, 347, 416, 419, 566, 568, 578, 614, 679

Avrupa 101, 105, 131, 133, 135, 154, 175, 190, 229, 230, 231, 232, 233, 235, 238, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 260, 313, 319, 324, 354, 355, 356, 357, 390, 420, 422, 424, 433, 434, 435, 441, 472, 473, 474, 521, 533, 547, 548, 549, 561, 580, 645, 646, 648, 655, 656, 657, 658, 659, 667, 668, 669, 678, 680,

681, 683, 705, 764, 777
Avrupa burjuvazisi 229, 230, 255, 355, 356, 357, 472, 580
Avrupa emperyalizmi 131, 133, 135, 190, 231, 232, 233, 252, 253, 254, 255, 256, 260, 319, 324, 356, 390, 434, 435, 533, 656, 668, 777
Avrupa işçileri 230, 238, 253, 255, 256, 646
Avrupa kapitalizmi 657
Avrupa kültürü 254, 355, 424, 656, 657
Avrupa kültürünün gericiliği 657
Avrupa militarizmi 254
Avrupa milliyetçiliği 680
Avrupa proletaryası 230, 252, 255, 324, 356, 547, 548, 549, 678, 764
Avrupa sermayesi 230, 253
Avrupalı haydutlar 669
Avrupalı komünistler 678, 683, 686
Avrupalılarca sömürgeleştirilmiş yerli halklar 659
Avustralya 254, 659
Avusturya 135, 179, 187, 188, 189, 196, 252, 254, 395
Avusturya-Macaristan 179, 189, 254
Azerbaycan 256, 292, 296, 319, 321, 322, 323, 330, 360, 361, 397, 444, 445, 495, 610, 614, 702, 729, 734, 761, 762, 763, 773
Azerbaycan Ordusunda çalışan Türk subaylar 330
Azınlık 287, 289, 290, 292, 314, 378, 379, 459, 517, 519, 648, 704, 741

B

Babahon 703, 741, 754, 756, 757, 801
Bağımsız Müslüman Alayı 616
Bağımsız Tatar Taburu 416, 569
Bahautdinov, Hataullah 362, 486, 508, 526, 614, 689
Bahçesaray 379, 390
Baimbetov H. 337, 338, 343, 344, 345, 346, 347, 349, 350, 352, 353, 566, 568, 578, 623, 625, 721, 722
Bakuninizm 706
Bakü 92, 93, 97, 322, 323, 330, 344, 370, 397, 398, 422, 549, 550, 569, 579, 592, 593, 594, 609, 622, 649, 663, 686, 762, 787
Bakü'deki Türk savaş esirleri 398
Baldayev 692, 697
Balkanlar 669
Baltık kıyısı devletleri 670, 672
Bankerler 186, 187, 188, 322, 325, 355, 475, 476
Barakatullah 224, 336, 565
Basmacı Hareketi 527, 543, 576, 577, 580, 636, 637, 643
Başkır burjuvazisi 268, 282, 289, 292, 293
Başkır Komünist Örgütleri Bürosu 632
Başkır kulakları 267, 268, 276, 281, 289, 361
Başkır Kurultayı 172, 175, 269, 270
Başkır proletaryası 269, 276, 278, 279, 281, 282, 283, 284, 288, 289, 294, 295, 296, 299, 365, 366
Başkır sorunu 335, 626, 627
Başkır Sovyetleri Üçüncü Kongresi 489, 493, 558
Başkırcılar 337, 566, 578, 579, 721
Batı Avrupa 175, 229, 230, 231, 235, 238, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 313, 324, 325, 355, 356, 420, 422, 424, 472, 474, 521, 547, 548, 561, 580, 648, 656, 668, 678, 764, 777
Batı Avrupa burjuvazisi 229, 230, 255, 580
Batı Avrupa emperyalizmi 135, 190, 232, 233, 252, 253, 254, 255, 256, 260, 319, 324, 356, 434, 435, 533, 668, 777
Batı Avrupa emperyalizminin doğal ölümü 233
Batı Avrupa kapitalizmi 561
Batı Avrupa proletaryası 324, 678
Batı Avrupa sosyal-demokrasisinin oportünizmi 548
Batı Avrupacı 655
Batı Avrupalılar 135, 231, 313, 354, 475, 548

Batı emperyalizmi 657
Batı halklarının Doğuya ilerlemesi 668
Batı halklarının hegemonyası 670
Batı halklarının milletlerarası kölelik sistemi 659
Batı kültürü 152, 661
Batıda sosyal devrimin başarısızlığı 228, 533
Batılı emperyalistler 134
Batının ahtapotluğu 660
Batının askeri teknolojisi 660
Batının çılgın militarizmi 663
Batının devrimcileştirilmesi 252
Batının emperyalist burjuvazisi 684
Batının hegemonizmi 667
Batının yıkıcı emperyalizmi 664
Batum 245, 318, 319, 323, 330
Bedeviler 159, 161, 162, 442
Bela Kun 555
Belçika 474
Belucistan 168
Bermişev 593
Beyaz mollalar 442
Beyaz Muhafızlar 116, 117, 137, 165, 167, 168, 174, 186, 207, 246, 281, 293, 371, 397, 442, 511 319, 322, 353, 364, 369, 397, 416, 428, 487, 616
Beyaz Rusya 494
Beyaz sermaye 355
Beyazlar 206, 231, 370, 397, 403, 445, 555, 627, 674, 768, 773
Beyrut 440
***Biçerahovi*'lar** 445
Bigiyev, Musa 224, 441
Bikbabov 624, 635
Bilimsel sosyalizm 105, 393, 394, 590
Birsk 206, 605
Bogdanov, A. 603, 604 606
Boğazlar 326
Bolşevik Müslümanlar 172, 268, 269, 271, 415, 612
Bolşevik tehlikesi 355
Bosna 395
Botyaklar 205
Bölgesel özerklik 297, 608, 624
Bölünmez Rusya 671
Broydo 501, 502, 503, 504, 541, 560, 568
Brundukov M. 212, 291, 298, 344, 350, 351, 689, 740, 758, 761
Bryuhanov, V. P. 590, 605
Bubi, Abdullah 441
Budayli 683, 689, 761
Buhara 322, 323, 397, 427, 429, 440, 444, 445, 446, 527, 531, 561, 568, 768
Buharin 334, 556, 626, 706, 802
Buharinciler 334, 623, 626
Bulgaristan 189
Buluşev Z. 429, 511, 734, 762, 792
Burjuva gericiliği 770
Burjuva kültürü 230
Burjuva demokrasisi b425, 764
Burjuva önyargısı 150
Burjuvazi 113, 117, 135, 177, 227, 230, 248, 253, 281, 286, 288, 291, 293, 299, 476, 657, 681, 767
Burnaş, Fathi 698, 699
Bürokratik merkeziyetçilik 378
Bürokratizm 378, 403, 450, 453, 482, 712, 753, 776
Büyük Başkırya 275, 276, 284, 558
Büyük Britanya 663
Büyük Devlet Şovenizmi 526, 529, 531, 532, 552, 562, 575, 644, 678, 686, 713, 785
Büyük Ermenistan 318, 327
Büyük Rus Şovenizmi 532, 547, 552, 562, 575, 685, 740, 775, 783
Büyük Rus hegemonyası 671

C-Ç

Cedidçiler 440, 441, 442, 444
Cengiz Han 231
Cenova Konferansı 477, 744

Cezayir 188
Chamberlain 684
Churchill 235, 252, 253, 357
Clemenceau 235, 236, 252, 355
Çanakkale Boğazı 326
Çanışev, Yakub 426, 610, 625
Çanışeva, Rauza (Galiyev'in ilk eşi) 591, 596, 737
Çarcılar 137, 188, 457
Çarlık 149, 282, 290, 360, 382, 388, 392, 400, 424, 438, 441, 458, 490, 491, 506, 509, 581, 587, 604, 647, 649, 668, 670, 768
Çeçenler 175, 531
Çeka 246, 336, 340, 349, 352, 353, 368, 382, 385, 392, 720
Çekoslovaklar-Çekoslovakya (Çekoslovak lejyonları) 132, 137, 151, 152, 164, 165, 168, 173, 175, 176, 177, 178, 184, 188, 189, 190, 193, 194, 245, 247, 271, 272, 273, 274, 283, 335, 365, 366, 367, 368, 395, 396, 403, 428, 486, 510, 511, 512, 564, 566, 578, 617, 619, 621, 631, 667, 673, 674, 687, 720
Çeremisler 205, 281, 289, 292
Çevre (periferi) 93, 102, 123, 135, 153, 202, 227, 230, 252, 360, 367, 469, 470, 532, 536, 539, 540, 541, 549, 552, 562, 571, 604, 610, 708, 709, 711, 715, 716
Çevre bölgeler 102, 549, 552, 715
Çevrenin sömürgeleştirilmesi 715, 716
Çiçerin 308, 321
Çin 232, 233, 253, 256, 268, 290, 323, 354, 534, 536, 551, 553, 574, 621, 644, 656, 667, 668, 669, 670, 671, 683, 684, 687, 705, 706, 739, 744, 746, 750, 754, 766, 767, 770, 774, 795, 802
Çin Devrimi 669, 683, 684, 706, 744, 746, 770, 774, 802
Çin halkının dirilişi 669
Çin Türkistanı 323, 766
Çok milletli devlet 708
Çuvaşlar-Çuvaşistan 121, 203, 205, 268, 281, 289, 290, 292, 303, 404, 427, 458, 475, 508, 612, 647, 685, 710, 719

D

Dağıstan (Dağlı halkları) 175, 391, 406, 434, 437, 445, 482, 511, 702, 708, 710, 713, 714, 728, 790
Damat Ferit Paşa 327, 328, 329
Demokrasi 103, 106, 107, 108, 111, 112, 113, 118, 129, 133, 378, 425, 454, 455, 463, 548, 603, 753, 764
Denikin 240, 257, 304, 319, 321, 330, 445, 475
Deniz korsanı İngiltere 670
Deren-Ayerli 389, 391, 683, 696, 740, 801, 803
Desperi, Franş (İstanbul İşgal komutanı) 328
Devlet kapitalizmi 562, 764, 767
Devrimci demokrasi 103
Devrimci köle 682
Devrimci Müslümanlar 106, 108, 124, 132, 133, 176, 613
Devrimin liderlerinin bütün ilgisinin Batıya yönelmiş olması 229
Din 120, 187, 424, 432-445, 595, 691
Din karşıtı propaganda 432-445, 595
Dış politika 105
Dışişleri Halk Komiserliği 249, 293, 303, 314, 315, 321, 322, 396, 481
Dışişleri Halk Komiserliği'ne bağlı Yakın Doğu Müslüman İşleri Dairesi 249, 293, 303, 315
Diyalektik 655, 656, 789
Diyalektik materyalizm 655, 656
Doğu Bilimleri Merkez Enstitüsü 480, 481
Doğu bölgelerinin sömürgeleştirilmesi 647
Doğu Cephesi 183, 184, 201, 204, 205, 210, 212, 213, 219, 220, 221, 240, 247, 250, 273, 275, 304, 345, 365, 367, 368, 369, 418, 475, 487, 512, 564, 565, 570
Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi 525, 568, 645, 746, 779, 782
Doğu Halkları Etnik Kültürleri Bilimsel Araştırma Enstitüsü 771

Doğu Halkları Komünist Örgütleri Birinci Kongresi 334
Doğu Halkları Komünist Örgütleri İkinci Kongresi 235, 298, 334, 335, 336, 342, 345, 431, 531, 553, 555, 578, 704, 711
Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu 185, 195, 210, 213, 214, 215, 216, 235, 239, 241, 249, 261, 298, 302, 304, 305, 308, 315, 320, 332, 334, 335, 336, 340, 341, 342, 345, 350, 353, 415, 418, 431, 453, 531, 536, 545, 553, 555, 564, 555, 565, 578, 625, 632, 674, 704, 711, 762
Doğu Halkları Kurultayı (Bakü) 258, 344, 356, 569, 579
Doğu halklarının işgal edilmesi, bastırılması ve sömürgeleştirilmesi 647
Doğu karşısındaki korku 229
Doğu Kızıl Ordusu 258, 261, 263
Doğu kültürü 659
Doğu sorunu 227, 232, 246, 249, 251, 256, 259, 260, 262, 303, 334, 553, 704, 707, 746
Doğudaki devrim 322
Doğudaki devrimci çalışma 261
Doğudan yalıtılmışlığımız (SSCB'nin) 533
Doğulu komünistler 721
Doğunun devrimcileri 260
Doğunun devrimcileştirilmesi 132, 134, 229
Doğunun devrime katılımı 260
Doğunun özgürleşen proletaryası 324
Doğunun sosyalistleştirilmesi 257
Doğuya gitmek 255
Doğuya ilerleme 668
Doğuya yönelme 313
Don Nehri 429, 455, 459, 611
Don-Krivorojski Havzası 429, 439, 455, 459
Dulat-Ali M. 335, 564, 720
Duma 62, 63, 90, 101, 102, 103, 107, 594, 604, 649
Dumas, Alexander 586
Dutov 172, 202, 269, 272, 273, 274, 275, 281, 291, 397
Dünya burjuvazisi 235, 548, 551, 681, 684
Dünya devrimi 131, 135, 152, 173, 174, 189, 227, 255, 488, 549, 678
Dünya emekçilerinin birleşik cephesi 476
Dünya emperyalizmi 132, 135, 234, 236, 238, 255, 783, 790
Dünya gericileri 644
Dünya hegemonyası 667
Dünya kapitalizmi 135, 187, 744
Dünya ölçeğinde sosyal devrim 474
Dünya proletaryası 131, 179, 238, 279, 355
Dünya sermayesi 478
Dünya sosyal devrimi 137, 237, 313
Dünya sosyalist devrimi 678
Dünya sosyalizmi 235
Dünya Sovyetler Federasyonu 238

E

Efendi halklar 658
Efendiyev, S. M. 296, 303, 553, 761, 762
Eğitim Halk Komiserliği 114, 246, 247, 412, 726
Ekaterinburg 362, 560
Ekim Devrimi 107, 124, 135, 156, 167, 171, 172, 224, 227, 229, 235, 252, 268, 355, 361, 362, 364, 394, 414, 423, 425, 426, 429, 444, 472, 474, 475, 486, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 512, 513, 521, 522, 546, 568, 595, 610, 630, 647, 650, 680, 707, 708, 776
Ekonomi Politik 590
Emanullah Han 706
Emekçi 123, 124, 125, 131, 133, 137, 149, 150, 170, 175, 187, 188, 189, 205, 206, 207, 231, 232, 234, 252, 263, 267, 269, 271, 279, 281, 287, 298, 299, 318, 322, 323, 329, 335, 338, 342, 343, 350, 355, 356, 359, 362, 364, 367, 368, 372, 415, 416, 420, 429, 444, 460, 461, 463, 473, 474, 475, 476, 478, 481, 484, 486, 487, 488, 489, 491, 492, 505, 506, 508, 514, 515, 552, 555, 561, 629, 646, 648, 649, 651, 686, 708, 735, 768, 769, 785
Emekçi Doğu Halkları 356, 481, 649
Emekçi dünya 488

Emekçi Ezilen Milletler 476
Emekçi halklar 125, 267, 271, 281, 298, 299, 318, 473, 478, 488
Emekçi kitleler 123, 124, 149, 175, 205, 231, 329, 335, 342, 343, 359, 362, 367, 372, 420, 429, 461, 463, 475, 478, 492, 514, 659, 664, 721
Emekçi (proleter) milletler 478, 492, 505
Emekçi milletlerin birliği 478, 492
Emekçi Müslümanlar 131, 137, 189, 205, 206, 207, 234, 364
Emperyalist Avrupa 154
Emperyalist burjuvazi 681
Emperyalist Çarlık Rusyası 668
Emperyalist kültür 231
Emperyalist oligarşi 646
Emperyalist partiler 256
Emperyalist Rusya 149
Emperyalist Dünya Savaşı 231, 232, 254, 329, 355, 457, 458, 473, 508, 665
Emperyalizm 125, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 149, 150, 151, 152, 154 155, 157, 164, 168, 173, 174, 175, 188, 190, 201, 205, 218, 226, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 245, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 260, 261, 263, 264, 269, 282, 287, 288, 293, 294, 299, 313, 319, 322, 323, 324, 325, 329, 330, 354, 355, 356, 357, 360, 390, 393, 429, 434, 435, 457, 458, 471, 473, 475, 485, 488, 489, 505, 508, 533, 535, 561, 562, 645, 646, 656, 657, 658, 661, 664, 665, 667, 668, 670, 680, 681, 684, 705, 711, 767, 777, 778, 783, 785, 790
Enbayev, Arif 200, 247, 344, 347, 352, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 526, 542, 565, 616, 634, 679, 683, 690, 695, 696, 711, 726, 727, 728, 738, 741, 743, 748, 750, 755, 760, 762, 763, 778, 796, 798, 799, 803
Enbayev, Arif 414
Enerjetik materyalizm 655, 656
Enikeyev, Nigmatulla 416, 419
Enikeyev, Satar 689
Entelijensiya 131, 133, 205, 291, 367, 394, 418, 424, 425, 460, 506, 589, 604, 606, 616, 648, 712, 768, 769, 788
Enternasyonal 116, 117, 179, 227, 229, 237, 238, 253, 260, 290, 334, 335, 338, 344, 346, 357, 396, 398, 422, 472, 474, 476, 478, 488, 526, 535, 553, 561, 603, 609, 618, 623, 625, 628, 645, 681, 687, 790
Enternasyonal Tabur 618, 621
Enternasyonalizm 116, 117, 334, 335, 338, 344, 346, 422, 526, 535, 553, 561, 603, 609, 623, 625, 628, 790
Enver Paşa 522, 527, 551
Ermeniler 96, 240, 303, 318, 319, 323, 324, 326, 327, 360, 593, 594, 626
Ermenilerin Kilikya'da yaptığı Türk katliamı 326, 331
Ermenistan 318, 319, 324, 327, 360
Erzin, Said 358, 466, 754
Eski Emperyalist Rusya 149
Eski Rusya 318, 672
Estonlar-Estonya 667, 716
Eşçe 344, 349, 420, 641, 679, 698, 699
Ezen milletler 240, 257, 473
Ezen kapitalistlerin dünyası 473
Ezilen milletler 133, 233, 238, 239, 253, 255, 258, 289, 299, 313, 323, 332, 355, 435, 436, 473, 476, 478, 521, 546, 608, 611, 627, 647, 657, 663, 665, 670, 790
Ezilen milletlerin birliği 478

F

Fahişelik 708
Fahrutdinov 280, 294
Farslar 443, 586
Fas 112, 188, 667, 670
Federalizm 566
Federasyon 150, 170, 422, 463, 494, 495, 521, 531, 534, 672, 702
Fedkompros 502, 503
Feodalizm 231, 232, 233, 422, 647, 659, 667, 668, 706, 766, 768
Filistin 162
Finlandiya 113, 115, 150, 252, 415, 612,

615, 670, 672
Finlandiya Alayı 115
Firdevs, İsmail K. 303, 334, 346, 347, 350, 351, 379, 389, 390, 391, 392, 525, 537, 539, 540, 541, 542, 543, 553, 554, 555, 564, 565, 566, 571, 572, 574, 575, 634, 696, 740, 759, 763, 787, 796, 800, 801, 803
Fransa 112, 135, 136, 137, 157, 164, 168, 175, 187, 188, 189, 201, 205, 231, 251, 252, 254, 255, 319, 322, 325, 326, 354, 393, 474, 475, 589, 611, 668
Fransız proletaryası 112

G

Galiyev, İ. 132, 563, 564, 625
Ganiyev 542, 689, 698, 699, 740, 758, 761, 776
Gasri, Hacip 691, 789, 791
Gaven 379, 390, 392, 555
Gay 202, 626
Geçici Kerenski Yönetimi 103, 104, 105, 107, 361, 362, 485, 486, 507, 508, 607, 608, 609, 610
Genç kapitalizm 706
Genç Türkler (Jön Türkler) 439, 440
Genştab Doğu Akademisi 259
Gericiler 298, 417, 418, 419, 424, 440, 441, 442, 457, 531, 576, 644, 649, 657, 660, 684, 736, 753, 765, 767, 768, 770, 775, 777, 780, 781, 783, 784, 785, 790, 793
Gerici milliyetçilik 531
Gogol 586
Gorsk Cumhuriyeti 367, 369, 391, 482
Gosizdat 412, 417, 731
Göçebelik 713, 716, 728
Göçebe ve yarı göçebe bölgeler 713
GPU 526, 540, 543, 555, 557, 590, 695, 723, 735
Grassis, Karl 117, 124, 127, 151, 152, 176, 271, 272, 292, 416, 417, 535, 609, 615, 618
Grozni 440, 587
Gusakov 92, 557
Güney Türkleri 668, 669
Güneydoğu Avrupa 434
Gürcistan 117, 319, 323, 324, 360, 391, 495, 527, 531, 532, 537, 542, 702, 703, 749, 763
Gürcistan sorunu 527

H

Haçlı Seferleri 231, 435
Halikov 527, 537, 540, 559, 573, 575, 624, 635, 701, 726
Halklar topluluğu 149
Hammadde 646, 647, 659, 660, 661, 663, 709, 710, 711
Hammadde Kaynakları 647
Han-Hoysk, Fatali-Hana 321
Harbi Şura 193, 361, 362, 364, 415, 416, 417, 425, 426, 508, 509, 510, 511, 566, 567, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 616
Hasanov 525, 526, 528, 637
Hatayeviç 689, 690, 699, 741
Hayvancılık 553, 710, 713, 716, 728
Hayvancılık ve besicilik ekonomisi 713
Hazar 93, 175, 593
Hegemonya 188, 667, 670, 671, 672, 682, 706
Hümmet Partisi 323, 336
Hindistan 105, 137, 168, 188, 205, 231, 232, 233, 254, 256, 258, 308, 322, 323, 325, 332, 397, 527, 534, 551, 553, 561, 663, 666, 667, 669, 670, 681, 683, 684, 705, 744, 767, 789
Hindistan'ın diriliş süreci 669, 670
Hıristiyan 187, 290, 325, 604, 682
Hıristiyanlaşmış Tatar 290, 604
Hıristiyanlaştırma 187, 290, 604
Hive 322, 323, 429, 444, 561
Hürmüz olmak 70, 595
Hürriyet ve İtilaf Partisi 328, 330, 331
Hz. Muhammed 433, 441

I-İ

İbrahimov, Abbas 674

İbrahimov, Halimcan 346, 347, 363, 425, 507, 567, 568, 578, 608, 623, 641, 700, 788
İbrahimov, Raşitkaziy 336
İbrahimov, Ş. 565, 567, 579
İbrahimov, Veli 696, 697, 703, 740, 742, 757, 760, 784, 796
İbrahimov, Yusuf 204, 629
İbrahimovcular 536
İç Savaş 165, 226, 237, 241, 250, 257, 258, 291, 298, 373, 427, 457, 458, 471, 473, 484, 487, 489, 505, 508, 511, 512, 570, 669, 685, 687
İç Rusya 115, 119, 131, 132, 152, 167, 171, 172, 175, 220, 224, 225, 243, 244, 247, 267, 268, 270, 271, 360, 361, 363, 424, 426, 439, 507, 512, 555, 608, 610, 631, 674, 732, 734, 735
İdil Ural Devleti (Orta Volga ve Güney Ural Devleti) 111, 116, 132, 267, 268, 363, 416, 417, 425, 427, 486, 509, 566, 567, 612, 613, 616, 623685, 790
İdrisov 389
İgençe 128, 521
İlminski 137, 154, 436, 649
İngiliz-İngiltere 112, 135, 136, 137, 157, 164, 168, 175, 179, 187, 188, 189, 201, 205, 228, 231, 234, 251, 252, 253, 254, 262, 256, 289, 292, 293, 294, 319, 322, 324, 325, 326, 331, 332, 354, 397, 474, 534, 548, 551, 561, 580, 611, 645, 666, 668, 669, 670, 684, 705, 744, 770
İngiliz Dostları Derneği 331
İnka şehirlerinin dumanlı kalıntıları 231
İnkaların zengin kültürü 231, 254
İnorod 149, 154, 667
İran 105, 137, 175, 188, 189, 190, 201, 232, 233, 244, 254, 256, 258, 262, 322, 323, 324, 370, 397, 440, 525, 527, 534, 546, 549, 550, 551, 553, 561, 594, 605, 620, 635, 637, 656, 663, 705, 748, 766, 777, 786, 787
İran Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti 550
İran Şubat Devrimi 549
İran'ın Türk kısımları 561
İrlanda 667
İshakov, Gayaz 361, 425, 440, 608, 733
İshakov, H. 623
İshakov, Veli 689, 741, 761
İskomus 361, 362, 363, 364, 425, 426, 606, 609
İslam 51, 360, 432, 433, 434, 435, 441, 443, 444, 445
İspanya 231, 254, 434
İsrafilbekov 336, 762, 763
İstanbul 323, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 440
İstanbul'un İtilaf Devletlerince işgali 329, 330, 331, 332
İşçi-köylü 120, 121, 136, 156, 157, 176, 194, 195, 197, 213, 768, 769, 775
İşmurzin, Audahi 590
İtalya 135, 187, 231, 254, 548
İtalyan emperyalizmi 137
İtilaf Devletleri (Müttefikler) 137, 164, 173, 175, 218, 227, 230, 232, 237, 238, 255, 256, 313, 318, 319, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 357, 367, 398
İttihat ve Terakki 326, 327, 331, 393, 398
İvanov 352, 663
İzmir 326, 327, 331
İzmir'de Yunanlıların yaptığı Türk katliamı 326, 331
İzmir'in Yunan Ordusu tarafından işgali 326, 331
İzvestiya 108, 120, 322, 347, 520, 532, 711

J

Japonya 164, 187, 188, 233, 253, 256, 290, 354, 355, 403, 474, 580, 666, 668, 670, 706
Japon ticari-sanayi sermayesi 668
Junker'ler 485, 486, 508, 610

K

Kabardinler 531
Kadet'ler 106, 112, 132, 164, 425, 510, 586, 608

Kadist'ler 424, 440, 441
Kadraçev, Girey 159, 581, 603, 604, 605, 606, 607
Kafkaslar 90, 96, 97, 135, 150, 168, 171, 175, 181, 185, 188, 189, 190, 201, 244, 245, 252, 267, 279, 292, 305, 309, 314, 321, 323, 327, 330, 367, 369, 398, 425, 428, 434, 444, 445, 494, 495, 509, 511, 527, 531, 532, 562, 589, 593, 598, 605, 647, 663, 670, 671, 672, 685, 691, 708, 710, 713, 740, 750, 755, 760, 763, 766, 777, 787, 790
Kafkas Kızıl Ordusu 445
Kafkas Ötesi (Transkafkasya) 135, 168, 185, 244, 245, 292, 323, 330, 367, 369, 398, 494, 495, 531, 532, 562, 663, 671, 672, 710, 766
Kafkas Ötesi Federasyonu 531
Kafkas Tatarları 97
Kaire 440
Kaledin 106, 108, 360
Kalinin, M. İ. 264
Kalmık Özerk Bölgesi 108, 468, 471, 472, 473, 475, 476, 477, 478, 523, 594, 607, 713, 715, 726, 728, 790, 803
Kalmık Özerk Bölgesi Sovyetleri Üçüncü Bölge Kongresi 473, 475, 477, 478
Kamenev 569, 754
Kamenski 200, 201, 246, 249, 306, 550
Kapitalist-Kapitalizm 125, 132, 136 165, 168, 175, 187, 188, 218, 228, 231, 236, 237, 238, 252, 253, 254, 264, 390, 422, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 548, 561, 562, 608, 645, 646, 657, 659, 661, 665 666, 680, 682, 704, 705, 706, 708, 714, 716 731, 740, 744, 749, 764, 765, 766, 767, 769, 777, 789, 790, 793, 796
Kapitalist anarşi 646
Kapitalist Avrupa 657
Kapitalist düzen 236
Kara Enternasyonal 227, 237
Kara ve Sarı Kıtalar 659
Kara Vasıf 329
Karabağ 319
Karadeniz 93, 393, 790
Karaderililer 231, 254, 663
Kariyerizm 418, 450, 453, 535, 536, 543, 648, 776
Karl Marks Uluslararası Taburu 127
Kars 245, 318, 330
Karşıdevrim dünyası 237
Kasımov, Gasım 131, 294, 338, 343, 415, 526, 567, 613, 619, 690, 700
Kaspranski, Kamal Nuriyeviç 283, 295, 335, 336, 563, 564
Kaşgarya 561
Kautski 603, 681
Kaybişev, Said 581, 606
Kayzer 510, 615
Kazak Kırbaçları 608
Kazakistan 175, 188, 244, 322, 344, 347, 421, 443, 490, 608, 609, 631, 679, 685, 691, 702, 707, 708, 710, 713, 714, 715, 717, 727, 731, 740, 760, 776, 778, 789, 790
Kazaklar 511
Kazakov, İshak 344, 347, 609, 679, 776
Kazan Hanlığı 106, 107, 647, 668
Kazan Sovyeti 126, 127, 172, 272, 303, 362, 417, 419, 611
Kazan Üniversitesi 259
Kemalist Türkiye 551
Kemalistler 551
Kendi kaderini tayin hakkı 102, 105, 111, 113, 149, 150, 189, 244, 269, 273, 276, 277, 286, 287, 288, 289, 299, 329, 366, 417, 491, 509, 561, 650
Kerenski 157, 361, 362, 426, 485, 608
Kerimov, F. 101
Kilikya'da Ermenilerin yaptığı Türk katliamı 326, 331
Kırgızistan-Kırgızlar 90, 188, 189, 201, 208, 220, 240, 244, 257, 258, 259, 261, 267, 277, 279, 295, 297, 303, 314, 333, 362, 369, 394, 420, 421, 422, 427, 439, 442, 443, 444, 446, 458, 468, 482, 488, 495, 510, 511, 512, 527, 531, 532, 549, 561, 576, 614, 624, 671, 672, 703, 713, 717, 778, 790, 792

Kırgızca 421
Kırım 135, 150, 171, 175, 181, 188, 189, 244, 252, 267, 303, 361, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 396, 397, 444, 445, 482, 523, 525, 526, 536, 537, 538, 541, 554, 555, 562, 567, 568, 571, 575, 606, 614, 615, 631, 632, 634, 647, 670, 672, 682, 691, 692, 695, 696, 697, 701, 702, 704, 708, 710, 713, 729, 732, 734, 735, 739, 740, 741, 754, 755, 756, 757, 759, 760, 763, 764, 770, 784, 796, 798, 800
Kırım "Sağcı"ları 696
Kitleden kopukluk 452, 453
Kızıl Armiya 181, 183, 184, 195, 220, 234, 339, 346, 428, 513
Kızıl Bayrak 125, 181, 595, 776
Kızıl Doğu 371
Kızıl maske 323
Kızıl mollalar 442
Kızıl Muhafızlar 360, 416, 486, 511, 612
Kızıl Ordu Müslümanları 130, 167, 168, 172, 176, 177, 183, 190, 194, 195, 196, 197, 198, 201, 270, 316, 369, 371
Kızıl tehlike 355
Kızıl Türkistan 323
Kızılderililer 231, 254
Klassovik'ler 534
Kolçak 202, 203, 205, 206, 207, 208, 217, 218, 240, 247, 257, 273, 274, 275, 276, 279, 285, 291, 350, 366, 369, 370, 371, 397, 403, 418, 442, 475, 487, 491, 510, 512, 532, 564, 565, 622, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 649
Kolhoz 717
Kolomb, Kristof 231
Komintern (Komünist Enternasyonal) 260, 334, 344, 356, 357, 396, 398, 420, 472, 474, 476, 478, 525, 536, 549, 550, 553, 568, 579, 635, 644, 645, 650, 681, 682, 683, 687, 705, 744, 770, 784, 795
Komintern İkinci Kongresi 705
Komsomol 754, 771
Komünist mollalar 442
Komünistlerin "Sınıfsal Katmanlaşması" 561
Konov, Mingaz Haynutdinoviç 335, 343, 513
Korkmasov 542, 702, 703
Kornilov 106, 108, 426, 609
Korolenko 586
Koyaş 394, 424, 611
Kozmopolit 231
Kölelik 75, 162, 490, 546, 547, 658
Kölecilik 658, 659, 660, 661
Köleci ekonomi 659
Kölelik şiiri 546
Köy ekonomisi 456, 457, 459, 461, 462, 463, 467, 471, 473, 487, 488, 490, 491, 492, 514, 516, 521, 523, 524, 632, 685, 709, 711, 712, 713, 714, 716, 717, 718, 728, 771, 773, 781
Köylü sorunu 684
Krasnoye Znamya 124, 125, 130, 133, 135, 137, 140, 143, 145, 148, 155, 158, 163, 166, 181, 595, 776
Krımov 212, 346
Kropotkin 603
Kulak 60, 73, 76, 161, 165, 168, 187, 267, 268, 276, 277, 281, 282, 289, 361, 401, 434, 460, 556, 557, 578, 586, 685, 716, 739, 740, 741, 747
Kulayev, M. A. 274, 275, 276, 278, 624
Kuran (Kuranı Kerim) 101, 189, 429, 437, 441, 586, 605, 662
Kurucu Meclis 102, 104, 243, 274, 280, 281, 360, 361, 362, 403, 426, 427, 577, 607, 611, 624, 735
Kuruldan 671
Kurultayı 360, 571
Kuşayev 527, 537, 540, 573, 575, 591, 635, 690, 700, 726
Kuvayı Milliye 327, 329, 330, 331
Kuvayı Milliye ajanları 330
Kuzey Afrika 433, 434
Kuzey Kafkaslar 445, 511, 531, 562, 672, 685, 691, 708, 710, 713, 755, 760

Kuzey Türkleri 668
Küçük Asya 327, 354
Küçük Başkırya 220, 273, 275, 276, 277, 278, 279, 281, 282, 283, 284, 293, 296, 297, 298, 299, 305
Küçük burjuvazi 164, 179, 248, 291, 329, 361, 363, 390, 423, 425, 449, 450, 453, 454, 460, 461, 506, 508, 549, 607, 648, 666, 681, 713, 731, 768, 793
Küçük burjuva demokrasisi 425
Küçük Han 549, 551
Küçük milletler 650
Küçük Tataristan 338, 344, 345
Kültür ve dil birliği 553
Kültürel-milli özerklik 101, 102, 106, 107, 117, 170, 171, 267, 361, 425, 507, 568, 608, 768
Kültürel asimilasyon 443
Kültürel kölelik 658

L

Lazaryevski Enstitüsü 240, 259, 303
Lenin, V. I. 133, 151, 213, 224, 237, 238, 249, 271, 273, 277, 283, 303, 305, 308, 343, 366, 471, 474, 476, 527, 551, 553, 572, 574, 576, 614, 651, 678, 680, 705, 715, 744, 746, 762, 766
Leninizm 332, 533, 646, 656, 679, 680, 683, 705, 706, 715, 716, 747, 773, 790
Lermontov 586, 588, 592
Letonlar-Letonya 248, 618, 667, 716
Liberalizm 666
Libya 188
Lide 378, 379, 381, 388
Liebknecht, Karl 474
Litvanlar-Litvanya 170, 667
Lloyd-George 235, 236, 252, 355, 357, 474, 488
Londra Konferansı 472
Lovçintski, S. 417
Lukaşev, Vadimov 281, 282, 543, 555
Lunaçarski 502, 503, 530
Lüksemburg, Roza 474

M

Macar Devrimi'nin yenilgisi 228, 229, 252, 548
Macaristan 179, 189, 228, 229, 252, 254, 548, 618
MacDonald 684
Maceracılar 338, 344, 361
Magleyev 689
Maharadze, F. 527, 541, 550, 702
Mahno 381
Makeyev, Ya. 609
Maksimalistler 416, 762
Maksudi, Sadri (Maksudov) 101, 186, 361, 425, 485, 506, 510, 523, 621, 636, 754
Malikov 130, 212, 620, 786, 787
Malyutin, D. 303, 581, 628, 630, 631, 673
Mamin 350, 351, 352
Mamleyev 212, 361, 607
Manatov, Şerif A. 118, 280, 281, 360, 363, 577
Mansurov, Burhan 248, 250, 335, 336, 343
Mansurov, Kasım 526, 541, 555, 679, 690, 691, 703, 726, 727, 741, 747, 754, 755, 756, 757, 760, 798, 803
Manuilski 645
Maraş 326
Mariler 121, 612, 647, 714, 719
Marksistler 394, 422, 449, 453, 455, 578, 656, 680, 709, 769
Marksizmin ve Leninizmin sömürge ve milli sorun açısından revizyonu 680
Maroblast 710, 789
Mdivani 527, 531, 541, 702, 703, 748, 749, 750, 751, 761
Memetov 389, 391, 696, 740, 755
Menjinski, V. 638
Menşevikler 157, 164, 165, 172, 243, 267, 278, 292, 324, 336, 360, 361, 363, 367, 414, 425, 426, 474, 488, 508, 510, 534, 605, 606, 607, 609, 611, 612, 681, 687

Menşevik önyargı 687
Menzelinski 185, 194, 342, 442, 591
Merkezi Kontrol (Denetleme) Komisyonu (MKK) 504, 545, 560, 571, 580, 581, 611, 644, 646, 647, 651, 679, 681, 682, 724, 737, 784, 795
Merkezi Müslüman Askeri Kurulu (MMAK) 132, 168, 183, 184, 190, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 204, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 221, 223, 225, 240, 241, 245, 302, 305, 306, 307, 316, 317, 334, 338, 339, 340, 341, 344, 345, 346, 347, 349, 350, 351, 352, 353, 364, 365, 368, 369, 370, 371, 396, 415, 419, 512, 564, 608, 628, 629, 631, 674, 721, 782
Merkezi Müslüman Bilim Kurulu 365, 396
Merkezi Müslüman Sosyalist Komitesi 131, 132, 134, 395, 721
Merkezi Tatar Dairesi 358, 372, 373
Merkeziyetçilik 378, 552, 568, 671, 752, 769
Metropol 230, 547, 548, 645, 646, 657, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 680, 681, 683, 704, 705
Metropol emperyalizmi 645
Metropol işçileri 547, 646
Metropoller burjuvazisi 705
Metropoller üzerinde sömürge diktatörlüğü 681, 683
Metropollerinde yoğunlaşan sermaye 660
Metropollerin hegemonyası 682
Metropollerin kültürü 664
Metropollerin maddi kültürü 660, 661, 662, 664, 665, 666, 667
Metropollerin maddi kültürünün asalaklığı ve gericiliği 660
Mezopotamya 669
Milerand 355, 357
Milh 416, 417, 618
Millet içindeki özel mülkiyet 666
Milletler arasındaki özel mülkiyet 666
Milletler Cemiyeti 227, 232, 238, 684
Milletler Halk Komiserliği (Narkomnats) 119, 120, 121, 151, 169, 170, 171, 173, 174, 176, 185, 198, 199, 200, 201, 203, 215, 243, 248 246, 249, 270, 271, 273, 275, 298, 299, 306, 314, 340, 341, 353, 358, 359, 360, 368, 369, 371, 372, 373, 377, 383, 388, 392, 394, 412, 413, 414, 419, 426, 465, 466, 473, 474, 477 480, 484, 489, 499, 500, 501, 502, 503, 510, 523, 538, 539, 540, 542, 545, 572, 573, 574, 581, 582, 631, 637, 702
Milletlerin huzursuzluğu 678
Milli bağımsızlık 604, 665, 667, 671
Milli bölgeler 531, 562, 677, 678, 684, 685, 686, 687, 704, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 722, 728, 729, 734, 736, 740, 741, 761, 763, 764, 765, 772, 774, 775, 777, 780, 781, 785, 790
Milli bölgelere sermaye yatırımı 714
Milli bölgelerin tarımsal sömürgeleştirilmesi 715, 717
Milli bölgelerin yoksullaşması 685
Milli-bölgesel özerklik 608
Milli burjuvazi 150, 232, 269, 287, 485, 687, 689, 705, 766, 767
Milli çatışmalar 563
Milli devletler 96, 530, 552, 568, 765
Milli devrimci hareketler 457, 506, 533, 547, 550, 684
Milli diriliş 425, 648, 668
Milli endüstri 661
Milli entelijensiya 706
Milli eziklik 552
Milli Fırkacılar 555
Milli güçler (Kuvayı Milliye) 327, 329
Milli hareket 112, 260, 325, 608, 611
Milli İdare 167, 425
Milli korku 552
Milli kültür 664, 686, 789
Milli Meclis 171, 172, 267, 269, 280, 327, 328, 329, 361, 363, 364, 425, 426, 427, 510, 612, 623, 721
Milli nefret 124
Milli özerklik 102, 107, 170, 171, 278, 361,

427, 491, 506, 568, 608, 768
Milli özgürlük 521, 571, 682
Milli parçalanmışlık 665
Milli politika 103, 240, 313, 314, 425, 469, 529, 533, 651, 712, 713, 727, 741, 771, 790
Milli proletarya 150, 685, 718
Milli proletarya kadrolarının 685, 718
Milli sanayi 661
Milli sorun 111, 112, 113, 125, 202, 268, 270, 287, 299, 306, 314, 334, 366, 386, 388, 389, 390, 392, 467, 489, 527, 528, 529, 530, 531, 535, 537, 538, 539, 540, 541, 543, 547, 549, 552, 556, 558, 562, 563, 564, 567, 568, 570, 572, 574, 575, 577, 625, 626, 634, 635, 636, 643, 650, 651, 678, 680, 685, 686, 701, 702, 703, 704, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 716, 718, 739, 741, 742, 745, 746, 748, 754, 755, 756, 757, 762, 764, 765, 766, 768, 771, 772, 774, 777, 784, 790, 794, 800, 801, 802, 803
Milli sosyalist 604
Milli Şura 167, 171, 172, 361, 362, 415, 510, 735
Milli ticaret burjuvazisi 681
Millifobik örgütlenme 713
Milli-özgürlük 551, 553, 577, 795
Milli-özgürlükçü hareketler 550, 665, 667, 678, 681, 682, 683, 684, 704, 705, 707, 744, 767, 768
Milli-özgürlükçü devrim 550
Milli-sınıfsal bilinç 112, 154, 205, 230, 548, 549
Milli-sınıfsal nefret 230
Milli-sınıfsal sömürü 548
Milli-sömürge sorunu 644, 645, 656
Milliyetçilik 96, 112, 150, 151, 224, 242, 243, 268, 270, 271, 272, 273, 276, 277, 278, 279, 287, 292, 293, 294, 304, 318, 319, 321, 322, 323, 324, 329, 330, 331, 334, 336, 338, 339, 343, 344, 345, 347, 360, 361, 363, 366, 382, 394, 395, 398, 415, 418, 422, 423, 425, 430, 431, 450, 453, 485, 486, 506, 507, 508, 509, 510, 527, 531, 532, 535, 536, 540, 543, 544, 550, 553, 554, 555, 556, 558, 559, 561, 564, 565, 566, 568, 569, 570, 571, 573, 578, 590, 606, 608, 610, 611, 613, 614, 615, 616, 623, 628, 648, 656, 671, 680, 685, 686, 701, 716, 718, 735, 763, 765, 767, 769, 771, 772, 776, 777, 779, 780, 790, 793, 796
Milliyetçi antagonizma 554
Milliyetçi Üçlü 564
Milyukov 157
Minnikeyev 416, 608, 609
Mirza 583, 587, 588
Mısır 105, 137, 188, 205, 322, 325, 354, 402, 458, 667, 669, 670
Misyoner 137, 187, 278, 290, 435, 436, 439, 445, 604, 649, 686, 756
Moğollar 231, 255, 656, 670, 671
Moldovlar-Moldovya 402, 427
Mollalar (Din adamları) 52, 118, 132, 224, 271, 279, 280, 335, 360, 363, 367, 396, 425, 434, 437, 441, 442, 443, 444, 447, 460, 462, 508, 514, 566, 620, 622, 623, 625, 664, 687, 689, 702, 748, 750,
Molotov 536, 749, 751
Monarşi 136, 152, 153, 154, 165, 187, 188, 202, 226, 258, 262, 274, 291, 383, 403, 424, 604, 734, 768, 775, 777, 783, 785, 790
Mordovlar 121, 292
Morved 391, 392
Moskova 104, 115, 118, 119, 120, 121, 128, 134, 177, 179, 184, 194, 196, 197, 200, 202, 208, 211, 235, 240, 243, 247, 250, 270, 272, 296, 304, 305, 306, 308, 317, 319, 330, 344, 346, 351, 352, 353, 362, 364, 365, 366, 368, 386, 394, 395, 396, 409, 410, 414, 415, 418, 420, 422, 425, 428, 431, 440, 456, 464, 475, 480, 481, 484, 487, 499, 507, 512, 525, 526, 527, 536, 538, 539, 541, 554, 555, 567, 568, 569, 575, 576, 579, 580, 592, 595, 598, 599, 603, 611, 612, 616, 617, 619, 621, 622, 625, 631, 634, 637, 642, 648, 651, 663, 669, 671, 673, 689, 690, 691, 695, 696, 697, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 730, 732, 736, 739, 740, 741, 744, 748, 749, 750, 752, 753, 754, 755, 758, 759, 761, 763, 771, 772, 779, 780, 781, 782, 783, 786, 788, 791, 792, 798, 799, 801

Moskova Enstitüsü 480, 481
Moskova Panrusçuları 671
Muhafazakarlık 666
Muhammedcilik 435
Muhammedyarof, Şakir 104
Muhitdinov, A. 315, 350, 351, 416
Muhitdinov, H. 609, 615
Muhitdinova, E. 609
Muhtarov 419, 526, 537, 541, 542, 563, 575, 634, 679, 683, 690, 691, 695, 696, 700, 701, 702, 703, 722, 723, 725, 726, 727, 737, 739, 741, 749, 754, 755, 758, 759, 760, 763, 796, 798, 799, 800, 801, 803
Mujik 559, 586
Murtazin 275, 557, 569, 570, 573, 627, 727
Murza Galiyev 702, 703
Murzabulatov 556, 569, 570, 635
Muslimov 430
Mustafa Kemal 327, 328, 330, 551, 706
Mustafa Suphi 134, 135, 245, 334, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 551, 564, 565 721
Mustafin 696, 763
Muzaffarov, Yusuf 116, 288, 289, 510, 614
Müsavat 322, 323, 360, 361, 599, 792
Müslüman (Tatar) Sosyalist Alayı 129, 214, 272, 415, 428, 612, 614, 615, 616, 618, 619, 620, 621
Müslüman Askeri Kongresi 103, 104, 172, 268, 270, 294, 361, 364, 415, 416, 417, 419, 509, 567, 568, 610, 616
Müslüman Askeri Sovyeti 104, 171, 193, 224, 243, 268, 270, 361, 425, 486, 609
Müslüman burjuvazisi 117, 123, 151, 167, 168, 172, 175, 224, 267, 292, 364, 570
Müslüman Dairesi 114, 303, 304
Müslüman demokrasisi 107, 118, 129, 133
Müslüman Doğu 131, 174, 546, 576, 777
Müslüman Fraksiyon 62, 90, 91
Müslüman İşleri Komiserliği 115, 119, 120, 128, 129, 130, 131, 132, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 176, 177, 181, 185, 193, 198, 200, 201, 202, 204, 239, 240, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 270, 271, 280, 281, 305, 306, 346, 360, 363, 364, 365, 366, 367, 369, 371, 394, 395, 415, 416, 418, 428, 510, 511, 613, 614, 616, 617, 618, 631, 674
Müslüman Kadınlar Kongresi 596
Müslüman Kızıl Ordusu 152, 172, 177, 178, 194, 195, 196, 199, 245, 364, 365
Müslüman Komünist Partisi 127, 720, 721
Müslüman Komünistler 127, 179, 245, 306, 344, 368, 415, 599
Müslüman Manifestosu 506
Müslüman Milli Meclisi 101, 132, 152, 167, 172
Müslüman Milli Sovyetleri 167, 171
Müslüman nüfus 62, 63, 137, 173, 179, 182, 196, 198, 222, 244, 246, 248, 290, 296, 316, 361, 362, 364, 369, 392, 607, 625, 649
Müslüman Proletarya 123, 124, 133, 135, 136, 137, 151, 152, 165, 168, 171, 173, 174, 175, 176, 178, 197, 201, 270, 271, 361, 362, 363, 364, 608
Müslüman proleter ve yarı proleterlerini birleştirmek 244
Müslüman Sosyalist Alayı 127, 128, 129, 172, 176, 245, 272, 273, 365, 368, 428, 511, 512, 618
Müslüman Sosyalist Komite 511, 606
Müslüman (Tatar) Sosyalist Komitesi 105, 107, 113, 127, 128, 131, 132, 134, 363, 395, 414, 415, 416, 426, 507, 595, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 618, 628, 631, 720, 721, 735
Müslüman Sosyalist Ordusu 116
Müslüman Sovyeti 101, 104, 132, 510
Müslümanlar Arasında Karşıdevrimcilikle Mücadele için Olağanüstü Komisyon 168, 246, 368, 396, 564
Müslümanların kültürel durgunluğu 440
Müslümanların kültürel geriliği 435, 438, 444
Myasnikov 644

N

Nagiyev, Musa 322
Narkomindel 396
Narkomnats Tatar Dairesi 360
Narkompros 246, 465
Narkomzem 469, 470, 515, 520, 528, 530, 573, 632, 679, 717
Nasibekov, Yusufbek 323
Nasıbullin, A. 590
NEP 552, 562, 730, 743, 744, 745, 765
Nerimanov, Neriman 289, 292, 293, 296, 304, 541, 702, 762
New York 231
Nihilizm 650, 651
Nijegorod 213, 248, 285, 287, 731
Nikolay 533
Nimbitskov 558, 573
Nobel 322
Nogay 511, 696
Novgorod 177, 185, 272, 564, 617
Nurimanov 567

O-Ö

Odabaş, Ağabeybulla 692
OGPU 677, 678, 686, 762
Olkenitski 609, 610, 617
Omsk 362
Opotin 557
Orenburg 101, 117, 152, 153, 167, 172, 193, 202, 247, 269, 270, 284, 362, 364, 365, 372, 421, 424, 425, 440, 443, 486, 490, 508, 509, 536, 549, 560, 592, 612, 614, 623, 626, 627, 708, 733
Orjonikidze 527, 532
Orta Afrika 551
Orta Asya 428, 429, 434, 444, 486, 506, 510, 527, 569, 576, 577, 616, 671, 686, 691, 710, 749, 768, 786, 790, 791
Orta burjuvazi 291
Ortadoğu 257, 434, 551
Oruciyev 596, 598, 599, 617
Oryantalist 259, 261, 354
Osetler 175
Osmanlılar 668, 765
Özbek uleması 434
Özbekistan-Özbekler 422, 434, 527, 713, 763, 766, 789, 790
Özel mülkiyet 666, 667, 712, 717
Özel mülkiyetçi 665, 666, 685
Özerklik 101, 102, 107, 124, 170, 171, 188, 244, 267, 273, 275, 276, 278, 279, 281, 283, 293, 295, 297, 298, 299, 300, 337, 361, 367, 371, 391, 412, 425, 431, 438, 443, 463, 464, 467, 468, 475, 478, 482, 483, 489, 494, 495, 499, 501, 502, 503, 505, 507, 511, 514, 516, 523, 524, 528, 530, 531, 532, 568, 570, 573, 574, 575, 608, 623, 637, 650, 767, 768
Özerk Başkırya 281, 293
Özerk cumhuriyetler 295, 371, 412, 438, 467, 482, 495, 502, 503, 523, 530, 574, 650
Özerk Küçük Başkırya 276, 299
Özerk milli (bölgeler) 671, 707, 709
Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti 391
Özgür Rusya 103, 105

P

Pameyev, İs. 567
Pamukçi 696, 740, 760
Panasyacılık 533, 549
Panislamizm 124, 151, 152, 154, 245, 255, 256, 271, 325, 336, 441, 457, 533, 549
Panizm 663
Panmoğolculuk 255, 256, 533
Panrusçuluk 671, 713
Pantatarcılık 154
Pantürkizm 154, 457, 533, 549, 560, 767
Partizan 326, 332, 350, 510, 570, 669, 732
Pavloviç, Mihayl 403, 550
Pavlunovski 625, 649
Perm 153, 287, 296, 299, 512, 583
Pestovski 306
Peters 526, 527, 540, 541, 559, 560, 561, 565, 575, 580, 631

Petersburg 597, 606, 607, 608, 611, 628
Petrograd 103, 104, 115, 116, 118, 185, 196, 247, 259, 291, 296, 302, 362, 364, 396, 426, 475, 480, 481, 484, 485, 487, 512, 549, 550, 594, 595, 608, 609, 673, 686
Petrograd Doğu Fakültesi 259
Petrol 322, 323, 440, 660
Plebisit (referandum) 111, 112
Pobedonostsev 137, 154, 278, 436, 649
Poincaré 488
Politbüro 203, 213, 306, 337, 345, 349, 369, 370, 371, 382, 427, 4 31, 512, 528, 559, 622, 626, 645, 718
Politik bağımsızlık 661, 667
Politik şantajcı 546
Polonya 248, 252, 389, 403, 512, 569, 572, 667, 670, 672
Polonya Cephesi 569
Polyakov 378, 379, 388, 389, 392
Pomeşçik 248, 274, 386, 390, 391, 457, 458, 490, 647, 667, 718
Pravda 684, 803
Prens Lvova 104
Preobrajenski 556, 579
Proletarya 108, 111, 112, 119, 123, 124, 125, 126, 127, 131, 133, 134, 135, 136, 137, 150, 151, 152, 156, 157, 158, 165, 168, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 178, 179, 185, 197, 201, 226, 227, , 229, 230, 235, 237 238, 239, 240, 244, 246, 248, 251, 252, 253, 255, 258, 260, 261, 262, 265, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 276, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 287, 288, 289, 290, 291, 294, 295, 296, 297, 299, 314, 323, 324, 343, 349, 355, 356, 357, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 368, 378, 395, 396, 398, 414, 423, 426, 445, 449 453, 454, 455, 460, 463, 484, 485, 486, 487, 505, 506, 507, 508, 509, 513, 516, 521, 522, 534, 536, 547, 548, 549, 553, 571, 595, 608, 645, 648, 649, 650, 657, 678, 680, 685, 687, 704, 705, 706, 718, 744, 759, 764, 770, 784, 785, 790, 802
Proletarya devrimi 127, 136, 157, 165, 272, 355, 356, 485, 509, 534, 705, 706, 744
Proletarya diktatörlüğü 125, 172, 571, 650, 657
Proleter demokrasisi 378, 454, 455, 463
Proleter devrim 119, 157, 426, 485, 486, 507, 509, 535, 717, 718, 719, 757, 783, 815
Proleter devrimci 119
Proleter halklar 112
Proleter öğeler 201, 244, 248, 258, 267, 281
Proleter partiler 706
Proleter plebisitesi 111
Propaganda 217, 244, 245, 246, 366, 369, 394, 415, 422, 427, 432, 433, 435, 436, 438, 439, 442, 443, 445, 446, 472, 595, 624, 771, 775, 777, 781, 782, 788, 791
Provokatör 151, 166, 395, 546, 608
Puşkin 592

R

Rabfak 514
Raboçaya Volya [işçi iradesi] 130
Radek, Karl 579
Rahimbayev 538, 542, 636
Rahmatullin, İshak Şigabutdinoviç 117, 131, 335,
Rahmatullin, İsmail 563, 564, 720, 776
Rakovski 529
Rameyev, İs. 567
Ramzi 690, 698, 699
Ratner 628
Rauf Bey 327, 328, 329
Razumov 690, 700
Revkom 249, 300, 333, 337, 338, 339, 342, 350, 351, 378, 379, 383, 384, 389, 391, 418, 419, 611, 649
Rid, Mayn 586
Rikov 710, 711
Rıskulov, Turar 537, 543, 553, 560, 561, 562, 575, 634, 636, 637, 702, 703, 725, 726
RKP (B) Sekizinci Kongresi 334, 706
RKP (B) On İkinci Kongresi 543, 562, 570, 575, 626, 634, 635, 644, 678, 686, 702,

703, 707, 709, 710, 712, 765
RKP (B) Onuncu Kongresi 502, 556, 574, 709, 710, 711
Robakidze 117
Rodzyanka 107
Romanov, Nikolay 108, 149
Romanya 509
Roy 705
Rozinya 271
Rubtsov 92
Rumlar 326
Rus burjuvazisi 117, 227, 230, 252, 268, 287, 612, 615, 647, 685, 767
Rus Cumhuriyeti 174, 188, 531, 534, 570
Rus Çarı 152, 647, 668
Rus Çarlığı 149, 282, 438
Rus demokrasisi 106, 107, 108, 111
Rus Devrimi 131, 133, 134, 136, 149, 152, 188, 197, 205, 206, 228, 229, 237, 264, 440, 535, 552
Rus egemenleri 647
Rus emperyalizmi 155, 252, 258, 282, 287, 293, 485, 489, 505
Rus hegemonyası 671
Rus milliyetçiliği 287, 294, 656, 685, 777
Rus nüfus 106, 153, 173, 291, 293, 305, 491, 492, 557, 686, 716, 717, 732, 736, 777
Rus okulları 97, 153
Rus olmayan milletler 90, 96, 149, 667
Rus proletaryası 108, 123, 126, 151, 265, 288, 289, 290, 291, 423, 484, 487, 507, 549, 648, 649, 790
Rus şovenizmi 243, 287, 293, 419, 532, 547, 552, 556, 561, 562, 575, 685, 740, 761, 775, 783
Rus-Başkır ilkokulları 95
Rusça 95, 96, 97, 113, 181, 222, 223, 284, 371, 388, 420, 421, 492, 520, 521, 583, 590, 594, 595, 608
Rusçalaştırma 137
Rus-Japon savaşı 666
Rusların Başkırları aydınlatması 278
Ruslaştırma 137, 149, 152, 154, 339, 387, 604, 768
Rus-Tatar okulları 95, 96, 97
Rusya müslüman sovyeti 101, 104, 132
Rusya sosyalist federatif sovyet cumhuriyeti (RSFSC) 183, 273, 299, 349, 371, 465, 466, 470, 471, 475, 494, 495, 499, 501, 502, 530, 702, 707, 710, 711, 712, 714, 715, 726
RSFSC Anayasası 273, 299
Rusya'da burjuva-kapitalist düzenin restorasyonu 708
Rusya'nın sömürge halklarının özgürlük hareketi 670
Rüstem, Bahadır 324

S-Ş

Sabirov 487, 526, 690, 691, 698, 699, 700, 703, 722, 725, 726, 727, 741, 751, 754, 755, 757, 760, 796, 798, 801, 803
Sadriyev, İbrahim 290, 296
Safarov 302, 561, 630, 703, 741, 754, 755
Sağ SD 132, 157, 164, 165, 172
"Sağcılar" grubu 294, 331, 419, 561, 611, 680, 689, 690, 691, 696, 698, 699, 700, 701, 703, 704, 710, 713, 718, 719, 723, 725, 726, 727, 736, 739, 740, 741, 742, 743, 746, 747, 749, 750, 751, 752, 753, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 768, 769, 771, 774, 776, 779, 780, 784, 787, 792, 793, 794, 795, 796, 799
"Sağcı" Tatar komünistleri 701, 762
Sağır emperyalistler 684
Sahte komünist partisi 398
Said Galiyev, S. S. 117, 132, 280, 282, 286, 288, 289, 291, 298, 308, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 415, 417, 419, 528, 534, 541, 542, 555, 563, 565, 567, 595, 596, 611, 613, 614, 615, 617, 625, 725, 766
Said Galiyevciler 344, 419, 526, 536, 637
Salih Paşa 328, 329
Salikov, Ahmet-Bek 102, 105, 106, 246, 267, 268, 361, 363

Salimov, M. 351, 789
Samara 176, 177, 194, 197, 215, 245, 270, 272, 274, 285, 304, 345, 362, 365, 397, 458, 512, 567, 589, 617, 624
Samara Kurucu Meclisi 272, 567, 624
Samarsk 153, 296, 299, 510
Sami Bey 527
Samoylova 378, 379
Sanayi 121, 175, 230, 232, 248, 258, 262, 361, 433, 439, 445, 456, 457, 459, 460, 461, 462, 463, 467, 471, 473, 487, 488, 514, 515, 516, 553, 559, 660, 661, 662, 666, 667, 668, 681, 685, 709, 710, 711, 712, 716, 717, 718, 725, 747, 790
Sanayi burjuvazisi 681
Sapronov 526, 752, 753
Saratov 185, 285, 296, 771, 792
Sarılar 354, 355, 659, 663
Sarı müfrezeler 119, 120
Sarı tehlike 154, 354, 355
Sarı kıta 659
Sartlar 257, 303, 369, 397, 420, 444
Satrap 647
Savaş esirleri 152, 245, 269, 307, 366, 396, 564
Saydaşev 117
Sayfi, Fatih 281, 417, 419, 567, 568, 776
Scott, Walter 586
SD (Sosyalist Devrimci) 126, 127, 132, 156, 157, 158, 164, 165, 172, 178, 194, 195, 243, 294, 295, 331, 336, 338, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 349, 360, 361, 363, 365, 367, 414, 415, 416, 418, 419, 426, 427, 428, 450, 507, 508, 526, 536, 563, 565, 566, 567, 578, 606, 608, 609, 611, 615, 616, 621, 622, 623, 624, 625, 637, 649, 700, 716, 721, 762
Sendikacılık 684
Sermaye birikimi 714
Sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi 666
Sibirya 101, 102, 107, 167, 168, 171, 172, 175, 184, 243, 247, 249, 267, 268, 270, 271, 291, 333, 350, 360, 361, 362, 363, 368, 394, 401, 403, 424, 425, 426, 428, 429, 439, 440, 455, 459, 506, 507, 510, 512, 567, 608, 610, 668, 672, 685, 716, 755, 760, 790
Silahlanma 137, 177, 189, 256, 257, 275, 319, 354, 355, 356, 660, 677, 749
Simbirsk 153, 185, 194, 197, 212, 245, 272, 296, 299, 345, 458, 619
Simferopol 378, 379, 380, 381, 383, 384, 387, 388, 390, 397, 763
Sınıf devrimi 324, 534, 645, 648
Sınıf savaşı 229, 235, 251, 356, 428, 506, 549, 588, 614
Sivas 318, 327, 328
Sivastopol 379, 383, 715
Sızran 400, 512, 565
Sklyanski, E. M. 193, 200, 241
Slaşçov 397
Slinko, A. 635, 638
Smidoviç 559, 573
Smirnov, İ. K. 536, 625, 725, 749
Sobolyev 120
Sokolov 560
Sol SD 126, 127, 156, 157, 158, 164, 165, 178, 194, 195, 294, 336, 338, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 349, 360, 361, 363, 365, 414, 415, 416, 418, 419, 426, 427, 428, 450, 507, 526, 536, 563, 565, 566, 567, 578, 608, 609, 611, 615, 616, 621, 622, 623, 624, 625, 637, 700, 721, 762
Solcu Enverciler 551
Sosyal demokrasi 548, 603, 764
Sosyal devrim 126, 133, 135, 137, 165, 173 201, 218, 224, 226, 227, 228, 229, 230, 237, 251, 252, 253, 255, 260, 264, 268, 272, 287, 288, 289, 293, 299, 307, 313, 314, 323, 324, 329, 394, 423, 428, 429, 442, 474, 475, 476, 534, 547, 548, 549, 550, 561, 645, 649, 650
Sosyal hain 157
Sosyalist devrim 112, 218, 229, 252, 253, 255, 258, 264, 550, 701, 704, 705, 707, 764, 765, 767, 768
Sosyalist düzen 236, 238
Sosyalist kültür 134, 288

Sosyalist Müslümanlar 107, 126, 128, 151, 615
Sosyalist sanayileşme 709
Sosyalist ya da komünist bir emperyalizm 680
Sosyalist Türkler 395
Sovdep 115, 116, 117, 119, 126, 176, 177
Sovhoz 386, 387, 717
Sovnarkom (Halk Komiserleri Konseyi) 111, 133, 151, 173, 304, 339, 341, 347, 348, 350, 351, 363, 427, 431, 530, 542, 543, 559, 572, 573, 575, 596, 624, 631, 673, 679, 701, 725, 726, 727
Sovyet Azerbaycanı 323
Sovyet Doğusu 257
Sovyet Federasyonu 456, 458, 459, 463, 484, 487, 488, 513
Sovyet Ordusu 330
Sovyet oryantalistleri 259, 261
Sovyet Rusya 173, 178, 188, 189, 224, 228, 234, 235, 236, 237, 257, 258, 262, 314, 318, 319, 321, 322, 323, 329, 330, 332, 355, 356, 357, 361, 367, 377, 394, 398, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 488, 551, 576, 681, 702, 706, 800
Sovyet vatanı 428
Sovyetler Birliği 127, 707, 767, 789
Sovyetler'in kızıl emperyalizmi 681
Soy 187, 474, 475, 478, 789
Sömürge 137, 168, 188, 205, 230, 233, 252, 253, 254, 255, 258, 262, 269, 313, 334, 335, 355, 357, 386, 390, 453, 457, 458, 461, 469, 470, 472, 490, 521, 535, 536, 547, 548, 549, 555, 561, 562, 608, 644, 645, 646, 647, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 672, 677, 678, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 687, 704, 705, 706, 707, 708, 714, 716, 717, 719, 740, 744, 746, 750, 764, 765, 767, 770, 774, 785, 795, 799, 802
Sömürge devrimi 645
Sömürge dünyası 646
Sömürge ekonomisi 645, 681
Sömürgeler enternasyonali 681
Sömürge hareketlerinin milli-özgürlükçü hareketleri 683
Sömürge komünistleri 683
Sömürge Kongresi 469, 470
Sömürge sorunu 334, 335, 547, 548, 562, 644, 645, 656, 680, 683, 687, 704, 746, 774, 799, 802
Sömürge ülkelerin milli-özgürlükçü hareketleri 681
Sömürge ve metropol halkları arasında sosyal eşitsizlik 663
Sömürge ve yarı sömürgelerin milli endüstriden yoksun olması 661
Sömürgeci-emperyalist 658
Sömürgelerdeki devrimci hareketler 677
Sömürgelerin bağımlı işçileri 662
Sömürgelerin metropoller üzerindeki diktatörlüğü 680
Sömürgelerle metropoller arasındaki sosyal çelişkiler 662
Spartakist 228, 229, 252
SSCB 637, 671, 672, 681, 682, 683, 684, 685, 702, 704, 706, 707, 708, 709, 710, 712, 716, 733, 765, 766, 767, 770, 774, 777, 778, 783, 785, 788, 789, 790, 794, 795, 796
Stalin, J. V. 203, 216, 236, 270, 279, 280, 283, 301, 303, 305, 306, 313, 314, 315, 334, 366, 369, 396, 418, 476, 494, 500, 526, 527, 529, 530, 531, 533, 540, 542, 543, 554, 556, 565, 574, 575, 577, 578, 579, 580, 581, 596, 622, 623, 624, 625, 627, 629, 637, 641, 644, 646, 651, 678, 679, 683, 702, 703, 709, 731, 737, 740, 749, 751, 754, 800, 801, 802, 803
Stalincilik 680, 705
Starkov 560
Stasova 304, 305, 564, 565, 627
Stelmah 631
Sterlitamak 51, 404, 405, 407, 408, 592, 594, 605
Stockholm Konferansı 105
Subbotin, M. E. 80
Sultan-Girey 159

Sultanov 343
Sultan-Zade 89, 550
Sumbayev 605
Sun-Yatsen 534, 551, 681
Süleyman Sultan Galiyev 131, 416, 417, 608, 609
Şafigullin 349, 609
Şamigulov A. 271, 294, 295, 335, 336, 526, 555, 566, 577, 579, 626
Şamigulovculuk 536
Şaraf, F. 608
Şaraf, Hilmutdin 350
Şelihmanov 214, 415, 612
Şeriat 433, 441, 444, 445
Şeriat mahkemeleri 445
Şeynkman 417, 581, 613, 615, 616, 617, 618, 648, 674
Şibayev 93
Şikago 231
Şovenizm 243, 272, 277, 278, 279, 287, 292, 293, 346, 360, 361, 367, 394, 419, 531, 532, 547, 552, 556, 561, 562, 571, 573, 575, 644, 648, 678, 685, 686, 713, 740, 761, 765, 775, 783, 785
Şubat Devrimi 171, 267, 393, 423, 424, 425, 442, 443, 453, 484, 506, 507, 549, 594, 595, 596, 606, 609, 762
Şura 108, 167, 171, 193, 294, 360, 361, 362, 364, 367, 415, 416, 417, 421, 425, 426, 427, 508, 509, 510, 511, 566, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 616, 735
Şuracılar 344, 360, 363, 364, 418, 427, 508, 510, 571, 616

T

Tacikler 397
Tadji-Bahşi 635
Tagiyev 322, 592, 593
Tercümanov 542, 582
Tarihsel materyalizm 656
Tarihsel ve diyalektik materyalizm 655
Tarım işleri federal komitesi 545, 674
Tarımsal kolonizasyon 715
Tarımsal kolonizasyon 714
Tarpişev 430, 431
Tasfiyecilik 337, 454, 552, 562
Taşkent 240, 397, 422, 486, 568
Taşnaklar 318, 324
Tatar Alfabesi 278, 396, 464, 690, 759, 778, 780
Tatar Alfabesi Latinleştirilmesi 691, 759, 778, 780, 789
Tatar "sağcı" komünistler 710, 718
Tatar "sağcı" komünistleri 718
Tatar "sağcılarının" 689, 710, 713, 718, 719, 725, 726, 756, 757
Tatar anarşistleri 605, 606
Tatar burjuvazisi 243, 267, 268, 269, 277, 280, 282, 361, 431, 485, 486, 506, 507, 508, 510, 566, 571, 610, 611, 617, 648, 687, 720
Tatar demokrasisi 112
Tatar din adamları 439, 441, 442
Tatar emekçi kitlesi 335, 338, 342, 343, 359, 362, 372, 420, 429, 514, 522
Tatar Hanlığı 108, 612
Tatar işçisi 459, 507, 614, 774
Tatar işgali 107
Tatar Kızıl Ordusu 511
Tatar Kolordusu 629
Tatar komünistleri 224, 334, 335, 336, 339, 340, 342, 343, 344, 345, 347, 352, 353, 361, 379, 419, 430, 542, 543, 554, 567, 568, 581, 618, 623, 624, 625, 628, 648, 649, 679, 701, 704, 720, 762, 779, 784, 791, 792
Tatar köylüsü 282
Tatar köyündeki tüccar 733
Tatar milli burjuvazisi 689
Tatar milliyetçileri 606
Tatar mollaları 443
Tatar Piyade Alayı 206, 207, 306
Tatar Piyade Tugayı 207, 208, 213, 512
Tatar proletarya 112, 269, 280, 282, 297, 343, 349, 362, 366, 487, 506, 507, 508, 687
Tatar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti 371,

511, 513
Tatar Süvari Taburu 427
Tatar (Yedek) Taburu 213, 216, 370, 371, 415, 416, 427, 512, 565, 569, 610, 619
Tatar toprak ağaları 609
Tatar tüccarları 281
Tatar ve Başkır komünistleri 293
Tatar ve Başkırlar arasındaki ilk ciddi çatışma 443
Tatar ve Başkırların küçük ve büyük burjuvazisi 298
"Tatar.. Tatar.. Karga atar" 585
Tatar-Başkır burjuvazisi 292, 293
Tatar-Başkır Cumhuriyeti Kurucu Kongresi 271, 279, 366, 418
Tatar-Başkır dilbilgisi ve alfabesi 464
Tatar-Başkır edebiyatı 154
Tatar-Başkır Komiserliği 121, 185, 369
Tatar-Başkır Komünist Örgütleri Konferansı 565
Tatar-Başkır köylüsü 288
Tatar-Başkır Merkez Komiserliği 367
Tatar-Başkır proletaryası 269, 276, 279, 282, 283, 288, 289, 294, 295, 296, 299, 365, 366
Tatar-Başkır sorunu 266, 276, 292, 294, 295, 298, 299, 337, 553, 566, 617
Tatar-Başkır Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti 121, 124, 127, 132, 133, 137, 149, 151, 152, 176, 178, 182, 189, 244, 269, 270, 271, 272, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 288, 289, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 336, 344, 366, 367, 418, 513, 552, 553, 568, 578, 616, 624, 721
Tatar-Başkır Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Kuruluş Bildirgesi 132, 151, 247, 269, 270, 277, 279, 280, 281, 283, 292, 296, 298, 299, 366
Tatar-Başkır Taburu 128, 130, 152, 177, 194, 272, 365, 368, 427, 428, 620
Tatar-Başkırcı 337, 566, 578, 579, 721
Tatar-Bolşevik 304
Tatarca 81, 113, 181, 184, 195, 220, 239, 240, 246, 278, 283, 284, 285, 317, 359, 371, 373, 401, 420, 424, 440, 445, 520, 521, 567, 584, 592, 594, 604, 782
Tatarcılar 154, 277, 337, 338, 342, 343, 344, 345, 346, 350, 352, 578
Tataristan Cumhuriyeti 276, 284, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 345, 347, 349, 350, 351, 352, 401, 414, 419, 429, 458, 465, 482, 484, 487, 488, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 536, 542, 543, 544, 552, 553, 554, 563, 566, 567, 569, 578, 581, 596, 631, 636, 679, 701, 718, 719, 759
Tataristan Dördüncü Sovyetler Kongresi 722
Tebriz 323
Tek Ülkede Sosyalizm 678
Tekelci kapitalizm 658, 660, 661, 705
Tekelci kapitalizm 661
Teregulov İbrahim 695, 779
Teregulov, G. 102, 540, 578
Tevfik Paşa 328
Tibet 323, 663
Ticaret burjuvazisi 648, 666
Timurlenk 137, 166, 231, 522
TKP MK 398
Tokumbetov, Osman 104, 361, 522, 614
Tokumbetov, Osman 361, 614
Tolstoy, L. N. 589, 594
Toplumsal devrim 133, 134, 355
Toprak ağaları 136, 152, 186, 187, 267, 604, 606, 609
Toprak Kanunu 559, 715, 717
Toprak köleliği 716
Toprak reformu 322
Toprak sorunu 386
Toprak-mera ekonomisi 716
Trans-Bulak Cumhuriyeti 364
Traubenberg 590
Troçki L. D. 133, 151, 167, 184, 198, 199, 200, 205, 213, 215, 217, 238, 241, 271, 277, 283, 303, 306, 346, 366, 476, 527, 545, 569,

575, 578, 581, 629, 630, 645, 739, 743, 746, 749, 750, 753, 754, 755, 756, 757, 762, 801
Troçkistler 754
Tuktarov, Fuat 186, 425, 485, 506, 608
Tunus 188
Turan 560, 671, 672, 758, 765, 767, 769, 777, 778, 785, 786, 788, 789, 790, 791
Turan Birliği 671
Turan Federatif Cumhuriyeti 765, 769, 786, 788, 790, 791
Turan halkları 671
Tüm-Rusya Askeri Komiserler Bürosu 198
Tüm-Rusya Eğitim Emekçileri Kongresi 365
Tüm-Rusya Müslüman Askeri Komitesi 107
Tüm-Rusya Müslüman Askeri (İkinci) Kongresi 172, 270, 294, 419, 426, 507, 509, 610
Tüm-Rusya Müslüman Askeri Kongresi 101, 103, 267, 268, 270, 294, 361, 415, 419
Tüm-Rusya Müslüman Askeri Sovyeti 104, 171, 172, 175, 193, 224, 243, 268, 269, 270, 361, 425
Tüm-Rusya Müslüman Kongresi 101, 103, 106, 132, 267, 268, 425, 485, 607
Tüm-Rusya Müslüman Milli Meclisi 101, 132, 167, 175, 224, 243, 268, 271, 361, 507
Tüm-Rusya Müslüman Milli Sovyeti 132, 167, 171, 172, 175, 224, 267, 270, 271, 361, 425, 606
Tüm-Rusya Müslüman Milli Sovyeti Yürütme Komitesi 361, 425, 606
Tüm-Rusya Müslüman Ruhani Kongresi 103, 267, 607
Tüm-Rusya Müslüman Birinci Kongresi 102, 361
Tüm-Rusya Müslüman İkinci Kongresi 102, 106, 267
Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi 170, 299, 395, 494
Tüm-Rusya Sovyetler Üçüncü Kongresi 473, 484, 537, 572
Tüm-Rusya Sovyetler Sekizinci Kongresi 551
Tüm-Rusya Sovyetler Onuncu Kongresi 494, 499, 500, 502, 539, 570, 572, 574, 637, 701, 722
Tüm-Rusya Temmuz Kongresi 507
Türk 96, 105, 134, 135, 152, 190, 202, 245, 307, 318, 319, 323, 324, 326, 327, 329, 330, 331, 332, 334, 361, 366, 368, 382, 390, 391, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 412, 420, 421, 422, 434, 439, 444, 453, 464, 527, 551, 560, 561, 564, 565, 581, 605, 620, 647, 648, 649, 650, 655, 656, 657, 658, 667, 668, 670, 677, 680, 681, 683, 691, 765, 766, 767, 768, 769, 773, 777, 781, 783, 785, 788, 790
Türk Cumhuriyetleri 677
Türk dili 420
Türk Dünyası 657, 658, 683
"Türk Ekimcileri" 551
Türk emekçi kitleleri 329
Türk entelijensiyası 668
Türk göçmenler ve savaş esirleri 564
Türk ili 318
Türk katliamı (Kilikya ve İzmir'de) 326, 331
Türk Komünist Örgütleri Bürosu 398
Türk komünistleri 326, 329, 332 334, 366, 393, 396, 398, 421, 564
Türk Marksistleri 394
Türk Ordusu 319, 326, 327
Türk savaş esirleri 152, 245, 307, 366, 368, 394, 395, 396, 398
Türk Savaş Esirleri Taburu 368
Türk Sosyal Demokrat partisi 398
Türk Sosyalist-Komünistleri Konferansı 135, 366, 395, 398
Türkçe 134, 167, 171, 172, 245, 366
Türk-Fin halkları 670
Türkistan 90, 135, 168, 171, 175, 188, 189, 201, 244, 257, 258, 259, 261, 262, 267, 279, 285, 296, 309, 314, 323, 325, 333, 351, 360, 361, 367, 369, 397, 416, 427, 428, 429, 439,

440, 444, 445, 482, 486, 488, 495, 499, 502, 508, 509, 510, 512, 523, 524, 531, 537, 543, 549, 560, 561, 562, 565, 572, 575, 576, 577, 605, 610, 614, 615, 634, 636, 637, 644, 647, 663, 670, 671, 672, 702, 703, 737, 766, 782

Türkistan "otonomist"leri 508, 610

Türkistan Cephesi 351

Türkistan Komünist Partisi 560

Türkistan Müslümanlarının kültürsüzlüğü 90

Türkiye 105, 134, 135, 188, 189, 190, 201, 205, 232, 233, 244, 256, 258, 262, 269, 318, 319, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 332, 354, 382, 391, 393, 394, 397, 398, 439, 445, 534, 551, 553, 564, 620, 635, 667, 668, 669, 670, 705, 706, 777

Türkiye Komünist Örgütleri Kongresi 398

Türkiye Komünist Partisi 398

Türkiye'deki 1908 Devrimi 439

Türkiye'deki devrimci hareket 324, 326, 534

Türkiye'deki devrim 534

Türkiye'nin 1922 yılında uluslararası emperyalizmin haydutlarına karşı kazandığı zafer 667

Türkiye'nin devrimcileştirilmesi 134

Türkiye'nin komünist hareketi 398

Türkiye'nin milli dirilişi 668

Türkiye'yi parçalama planları 669

Türkmenistan-Türkmenler 150, 181, 397, 442, 511, 766, 789

Türkofobik ajitasyon 593

Türk-Tatar 96, 202, 361, 390, 420, 434, 647, 648, 649, 650, 681, 691

Türk-Tatar halkları 681

Twain, Mark 589

U-Ü

Ucuz hammadde 661

Ukrayna 113, 150, 188, 252, 360, 362, 372, 429, 468, 494, 507, 508, 509, 512, 610, 670, 671, 672, 685, 703, 716, 751, 766, 767, 777, 789

Ukrayna Meclisi 113, 362, 508, 610

Ultra-sol 562, 645

Uluslararası dil 290

Uluslararası burjuvazi 171, 174, 227, 476, 484, 488, 506, 767

Uluslararası devrim 202, 214, 229, 235, 252, 253, 255, 258, 263, 474, 561, 677, 678, 688, 711

Uluslararası Doğu Alayı 397

Uluslararası emperyalizm 125, 133, 174, 175, 205, 226, 229, 230, 232, 235, 237, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 260, 263, 264, 293, 313, 322, 325, 667

Uluslararası kapitalizm 218, 477, 705

Uluslararası karşıdevrim 323

Uluslararası proletarya 226, 230, 251, 260, 288

Uluslararası Propaganda Dairesi 244, 246, 366, 369, 397, 397

Uluslararası sermaye 232, 251, 253, 681

Uluslararası sosyal devrim 135, 226, 227, 228, 251, 253, 260, 299, 324, 547, 549, 561

Uluslararası sosyalist devrim 205, 229, 232, 253, 255, 257, 264, 705

Uluslararası sosyalist hareket 706

Uluslararası sosyalizm 275

Uluslararası sosyo-sınıfsal farklılaşma 227

Umerov 282, 283, 763

Unitaristler 568

Uralllar 101, 111, 116, 132, 152, 167, 168, 175, 194, 208, 210, 220, 221, 244, 249, 268, 363, 394, 396, 416, 417, 425, 427, 429, 439, 440, 455, 458, 486, 506, 509, 512, 566, 567, 602, 612, 613, 616, 621, 623, 647, 790, 792

Urfa 326

Urmanov 614, 620, 624

Usmanov, Şamil 202, 215, 344, 345, 346, 347, 689

Uygar 658, 659, 663

Uzakdoğu 257, 299, 705, 716, 777

Ünitarist 270, 623

V

Vahidov, Molla Nur 105, 117, 118, 119, 127, 132, 133, 152, 190, 224, 225, 245, 271, 279, 280, 334, 335, 360, 363, 367, 396, 426, 485, 486, 506, 512, 563, 581, 599, 607, 608, 609, 610, 611, 674, 687, 690, 720, 721, 741, 761

Vahidov, Nabiulla 190, 486, 610

Vahidovculuk 334, 563

Vaisov, Serdar G. 117, 614

Vaisovtsev 416

Validov, Yunus 679, 681, 682, 686, 687, 691, 703, 715, 722, 723, 724, 734, 735, 759, 762, 771, 772, 773, 774, 788, 795, 796, 798, 799

Valiyev, Z. 603, 604, 606

Velidov, Zeki (Zeki Velidi Togan) 186, 224, 267, 271, 274, 275, 276, 281, 283, 284, 291, 295, 526, 527, 542, 543, 555, 557, 560, 569, 576, 577, 578, 579, 580, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 637, 643, 677, 678, 758

Volga 96, 101, 102, 106, 107, 111, 116, 152, 167, 168, 172, 175, 183, 184, 193, 194, 205, 206, 207, 208, 210, 213, 220, 221, 244, 247, 266, 267, 268, 270, 272, 275, 276, 308, 309, 362, 363, 364, 365, 369, 372, 373, 396, 402, 403, 416, 417, 418, 425, 439, 440, 444, 445, 454, 457, 458, 459, 475, 484, 486, 506, 508, 509, 510, 606, 612, 615, 616, 617, 621, 647, 685, 731, 790

Voşuro 116, 117, 118

Votyak 121, 290, 292, 508, 647, 719

Vrangel 352, 380, 382, 385, 389, 390, 391, 397, 555, 572, 759

VTsİK 249, 264, 304, 322, 431, 495, 503, 545, 559, 632, 725, 726, 732

W

Wilson 235

Y

Yabancı burjuvazi 136, 165

Yabancı sermaye 475, 550

Yabancı sermayeyle mücadele 550

Yahudiler 96, 113, 170, 305, 532, 716, 732, 734, 735

Yahudi korkaklığı 305

Yakın Doğu 249, 254, 257, 258, 293, 303, 304, 315, 322, 370, 669

Yakubov, Kamil 190, 211, 213, 214, 279, 415, 416, 417, 426, 581, 608, 609, 610, 615, 616, 624

Yakubovski 417

Yakutistan-Yakutlar 482, 523

Yalımov 204, 211, 246, 301, 302, 303, 304, 418, 564, 565

Yalta 62, 385, 387

Yarı demokratik 321

Yarı proleter 244, 248, 281

Yarı sömürge 547, 549, 645, 646, 657, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 668, 672, 704, 705, 707, 744, 767, 785

Yarı sömürgelerin milli-özgürlükçü hareketleri 547, 645, 657, 661, 662, 663, 672, 704, 707

Yarı sömürgelerin yerli burjuvazisi 549

Yaroslav 617, 621

Yaşayan Doğu Dilleri Merkez Enstitüsü 372

Yaşen 441

Yekaterina 287

Yekaterinburg 611

Yeltsin 305, 566

Yeni bir Avrupa emperyalizmi 390

Yeni Dünya 134, 245, 331, 366, 394, 395, 397

Yeni Hayat 267

Yerlileştirme temposu 685

Yeşil bayrak 102, 107

Yeşil Ordu 389

Yoksul köylü 151, 299, 427, 505

Yoldız 424, 611

Yumagulov, H. 117, 201, 240, 246, 247, 250, 278, 295, 301, 305, 335, 415, 553, 555, 563, 564, 569, 579, 611, 613, 618, 622, 625, 626, 627, 720, 750

Yunan 326, 327, 331, 382
Yunan milliyetçiliğinin ajanları 331
Yunan ordusu 326, 327
Yureviç 700
Yusupov, M. 526, 567
Yüksek Askeri Konsey 167, 193, 200, 205, 208, 210, 213, 215, 219, 221, 234, 263, 301, 302, 306, 316, 349, 371, 389, 418, 674
Yüksek Askeri Konsey Siyasi Dairesine Bağlı Doğu Dairesi 302, 371, 674

Z

Zabirov, Habibrahman 350
Zabulaç Cumhuriyeti 116, 119, 120, 172, 270, 294, 415, 417, 418, 419, 510, 511, 566, 616, 617, 631, 648
Zemlyaçka 378, 745
Zencilerin kemikleri üstünde yükselen gökdelenler 231
Zenginliklerin milletler arasında dolaşımı 666
Zinovyev 121, 474, 476, 622, 703, 739, 741, 743, 754, 755, 756, 757, 800, 803
Zinovyev-Kamenev Grubu 754

Düzeltmeler

Kitap baskıya girdikten sonra farkedilen önemli hataların düzeltmesini sunuyoruz. Kitabın yeni baskılarında bu hatalar düzeltilecektir.

- 344. ile 631. sayfalar arasında *MK* (Merkez Komitesi) sözcükleri teknik bir hata sonucu "*Çeka*" (Olağanüstü Komisyon) olarak çıkmıştır.

- 215. sayfanın üst başlığı şu şekilde olacaktır: "*Samara'daki Tatar Siyasi Kadrolarının Toplantısında Alınan*"

- Kitapta *Cenevre* Konferansı olarak geçen Konferans'ın doğru ismi "*Cenova* Konferansı"dır. (sf. 477 ve 744)

- 367. sayfada 104 no'lu dipnota gönderme yapan Konferans'ın adı "*Birinci Türk Sosyalist-Komünistleri Konferansı*"olacaktır.

- 380. sayfada, "*Vrangel'in subayları tarafından*" olarak çevrilen bölümün doğru çevirisi şudur: "*Vrangel'in subayları da dahil olmak üzere*".

Kısaltmalar ve Rusça Kavramlar

Çeka: Tüm-Rusya Olağanüstü Komisyonu
(Vserossiyskaya Çrezviçaynaya Komissiya)

GPU: Baş Siyasi İdare
[1920-1930'lu Yıllarda Sovyet Gizli Servisi, Daha Sonra-KGB]
(Gosudarstvennoe politiçeskoe upravleniye)

OGPU: Birleşik Baş Siyasi İdare
[GPU Alt Dairesi]
(Otdel Gosudarstvennogo Politiçeskogo Upravleniya)

MKK: Merkez Kontrol [Denetleme] Komisyonu
(Tsentralnaya Kontrolnaya Komissiya)

RKP (B): Rus Komünist Partisi (Bolşevik) [1925'ten sonra Tüm-Rusya Birlik Komünist Partisi (Bolşevik)]
(Rossiyskaya Kommunistiçeskaya Partiya (bolşevikov))

RSFSC: Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti
(Rossiyskaya Sovyalistiçeskaya Federativnaya Sovetskaya Respublika)

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
(Soviz Sovetskih Sosyalistiçeskih Respublik)

ÖSSC: (ASSR) Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
(Avtonomnaya Sovetskaya Sosyalistiçeskaya Respublika

VTsİK: Tüm-Rusya (Sovyetler Birliği) Merkezi Yürütme Komitesi
(Vsorossiyskiy Tsentralniy İspolnitelniy Komitet)

TsİK: Merkezi Yürütme Komitesi
(Tsentralniy İspolnitelniy Komitet)

Komintern: Komünist Enternasyonel
(Kommunistiçeskiy İnternatsional)

Sovnarkom: Halk Komiserleri Konseyi
(Sovet Narodnikh Komissarov)

Narkomnats: Milletler Halk Komiserliği [Halk Komiserliği= Bakanlık]
(Narodniy Komissariyat Po Delam Natsiyonalnostev)

Narkomvoyen: Askeri İşler Halk Komiserliği
(Narodniy Komissariyat Po Voennim Delam)

Narkomyust: Adalet İşleri Halk Komiserliği
(Narodniy Komissar Yustitsiyi)

Narkomvnudel (NKVD): İçişleri Halk Komiserliği
(Narodniy Komissariyat Vnutrennikh Del)

Narkomzem: Toprak İşleri Halk Komiserliği
(Narodniy Komissariyat Zemledeliya)

Narkomindel: Dışişleri Halk Komiserliği
(Narodniy Kommissariat Inostrannih Del)

Narkomvnutorg: İç Ticaret Halk Komiserliği
(Narodniy Kommissariat Vnutrenney Torgovli)

Narkomvneştorg: Dış Ticaret Halk Komiserliği
(Vneşnyaya Torgovlya)

Narkomfin: Maliye Halk Komiserliği
(Narodny Komissariyat Finansov)

Narkomprod: İaşe Halk Komiserliği
(Narodny Komissariyat Prodovolstviya)

Narkomtorg: Ticaret İşleri Halk Komiserliği
(Narodny Komissariyat Po Torgovle)

Fedkomzem: Toprak İşleri Federal Komitesi
(Federalnıy Komitet Zemstva)

RKKA: Rus Komünist (Bolşevik) Partisi İşçi-Köylü Kızıl Ordusu
(Paboçe-Krestyanskaya Krasnaya Armiya RKP(b))

TSebyuro: RKP (B) MK'ya Bağlı Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu
(Tsentralnoçye Byuro Kommunistiçeskih Organizatsiy Narodov Vostoka Pri TSK RKP(b))

Tsenturo Musvoenkollegiya: Merkezi Müslüman Askeri Kurulu
(Tsentralnaya Musulmanskaya Voennaya Kollegiya)

Sovdep: Sovyet Departmanı [Yönetimi]
(Sovetskiy Departament)

Voşuro: Askeri Şura
(Voennıye Şura)

Oblastkom: Bölge Komitesi
(Oblastnoy Komitet)

KAPO: Rusya Esnaf Zanaatçıları Organizasyonu
(Kustarnaya Agrarnaya Rossiyskaya Organizatsiya)

NEP: Yeni Ekonomi Politikası
(Novaya Ekonomiçeskaya Politika)

SD: (SR)Sosyalist Devrimci
(Sosialistiçeskiy Revolyutsyoner)

Kadet: Anayasal Demokrasi Partisi
(Konstitutsyonnaya Demokratiçeskaya Partiya)

Revkom: Devrim Komuta Konseyi

İspolkom: Yürütme Komitesi

İskomus: Sovyet Birliğinin İdarelerinin Yürütme Komitesi [Tüm-Rusya Müslüman Milli Sovyeti Yürütme Komitesi]
(İspolnitelnıy Komitet Upravleniya Sov Etov)

Komitet Bednosti: Yoksulluk Komitesi

Mordel: Deniz İşçileri
(Morskiye Dela)

Morved: Deniz İşleri Dairesi
(Morskoye Vedomstvo)

Skaçkoobraznosti: İnişli çıkışlı (Zigzaglı)

Batrak: Yoksul Köylü

Pomeşçik: Zengin Köylü

İnorod: Rus Olmayan Millet

Sovhoz: Devlet Çiftliği
(Sovyetskoe Hozyaistvo)

Kolhoz: Kolektif Çiftlik
(Kollektivnoe Hozyaystvo)

Yujsovhoz: Güney Bölgesi Devlet Çiftliği
(Yujnıy Sovhoz)

RFGA: Rusya Federasyonu Devlet Arşivi
(Gosudarstvennıy Arkhiv Rossiyskoy Federatsii)

RGVA: Rusya Devlet Askeri Arşivi
(Rossiyskiy Gosudarstvennıy Voennıy Arkhiv)

NA PT: Tataristan Cumhuriyeti Milli Arşivi
(Natsionalnıy Arkhiv Respubliki Tatarstan)

RTSHİDNİ: Rusya Çağdaş Tarihi Araştırma ve Kullanma Merkezi
(Rossiyskiy Tsentrkhranenniya Ispolzovaniya Dokumentov Noveyşey İstoriyi)

Tsga İpd Rt: Tataristan Cumhuriyeti Tarihi Belgelerin Merkezi Devlet Arşivi
(Tsentralnıy Gosudarstvennıy Arkhiv İstoriko-Poliçeskoy Dokumentatsyi Respubliki Tatarstan)